SZAVVA DANGULOV

Döntő hónapok

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
KÁRPÁTI KÖNYVKIADÓ
1981

Az eredeti mű címe:
САВВА ДАНГУЛОВ
КУЗНЕЦКИЙ МОСТ, КНИГА III
СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ. МОСКВА, 1979

Fordította:
BRODSZKY ERZSÉBET

© HUNGARIAN TRANSLATION
BRODSZKY ERZSÉBET, 1981
ISBN 963 09 1828 5

(3297)

1

A Kuznyeckij Moszt lassan-lassan visszanyeri háború előtti képét. Lassan-lassan . . . A falak mentén már nincsenek ott a homokzsákok, amelyek barikádos külsőt adtak az utcának. A terjedelmes kirakatüvegekről már lemosták a papírcsíkokat – abban, ahogyan keresztbe futottak a nagy üveglapokon, volt valami negyvenegy szomorú őszéből. A házmesterek erélyes vakarószerszámai az aszfaltig jutottak, és a járdák csaknem feketék – régen nem volt már ilyesmi Moszkvában. Megnyíltak a moszkvaiak szívének annyira kedves üzletek, amelyekről nevezetes volt a Kuznyeckij a háború előtt: a könyvesboltok, a térkép- és a bélyegüzlet. Megnyílt a bank, a könyvtár, az órásműhely, a divatszalon, igaz, egyelőre csak divatszalon és nem modellház, de szerény cégtáblája ellenére valódi fellegvára mindannak az újnak, amivel az orosz divat a világot ámulatba ejtette, mintegy jelezve, hogy a háború a vége felé jár . . .

A Külügyi Népbiztosság is kitárta a Kuznyeckij Mosztra régi klubjának kapuját, hogy alacsony színpadáról felhangozzanak a nevek, amelyeket a felszabadító háború olvasztott ki a maga kohójában. Ennek is megvolt a hagyománya, nem olyan nagyon régi, de kötelező: bármennyire jelentős volt is a népbiztosság részvétele az ország haditetteiben, itt nemigen beszéltek róla. A ház gazdái mintegy azt mondták önmaguknak és vendégeiknek: majd a történelem kimondja véleményét a népbiztosságról is, most azonban azokról van szó, akik Oroszország harci dicsőségét öregbítik. És a klub ehhez a szabályhoz igazodva igyekezett odaszoktatni tengernagyokat és harckocsistratégákat, katonai lapszerkesztőket és vezérkari tiszteket, repülőgép-tervezőket és írókat, felderítőket és partizánhadvezéreket. Egy ember olykor szinte kétarcú volt: erdei hadseregek vezére és egyben az ellenség mögöttes területén járó nyomkereső-felderítő. A már nem fiatal, de fiatalosan sovány ember csaknem négy óráig beszélt az őserdőkben és mocsarakban folyó

titkos háborúról. Medvegyev volt ez és az ő akkor még megíratlan erdei odisszeája: a *Rovno alatt történt* . . .

De a szemtanú-történelem sem hagyta el a Külügyi Népbiztosság katedráját, elmúlt napok neveit és eseményeit idézte, asszociációkat erősített, segített a gondolatoknak behatolni a történés mélységeibe . . . A katedrára fellépett a tiszteletreméltó Tarle, és a népi háborúról tartott előadást, ahogyan azt a Napóleont kikergető Oroszország mutatta meg a világnak . . . Igen, a tiszteletreméltó Tarle – longeron-kihajtós öltönyben, amelyet abban az időben némi utánjárással már meg lehetett varratni Moszkvában egy jó szabónál, öreg korát meghazudtolóan szakálltalanul, a feje búbján gyérülő ősz hajában kifogástalan választékkal – Gyenyisz Davidovnak Bagration hercegnél tett látogatásáról beszélt. A nagyvonalú Davidov persze háromezer kardot kért, de Kutuzov „bőkezűségéből" csak ötszázra futotta; ám az ígéretet cinkos mosoly kísérte, amelyet így lehetett értelmezni: „Amíg a huzavona tart, érd be, lelkem, félezerrel, aztán majd meglátjuk . . ." Nem tudom, hogy a ravasz Bagration mit mondott Kutuzovnak, de Gyenisz előtt csaknem értetlenül tárta szét karját: „Én többet adtam volna . . ." Ám nem is annyira kardokról volt szó, mint inkább villákról, gereblyékről, fejszékről meg edényfogókról és tűzpiszkálóvasakról, amelyekkel a boszszulók hadserege felfegyverkezett . . . A népi háborúra a nagy moszkvai tűzvész szolgált jeladásként . . .

Tarle az ablakra bök csontos ujjával – ez balra van tőle –, mintha gondolatát szemléltetően is el akarná magyarázni: „Kigyulladt Balcsug és utána a régi nagyáruház. A tűz elérte a Kreml falait. Olyan világos volt, mint nappal. Napóleon felébredt. – Tarle le nem tudja venni szemét az ablakról. – »Micsoda vad elszántság – mondta Napóleon a hajnali derengésben Caulaincourt-nak –, micsoda nép!« Napóleon napkeltekor elhatározta, hogy elhagyja a Kremlt, de ez már nem volt könnyű. A tűztenger a Kremlig áradt. Napóleon mentében két kézzel hajtotta szét a füstöt. Szarufákon és tartógerendákon ugrált át, a levegő izzó lett, korom és hamu lepett el mindent körös-körül, a füst marta a szemet, lehetetlen volt lélegezni. Egy ideig úgy látszott, hogy Napóleon képtelen kijutni a tűzből, de történetesen ott levő katonák, akik a soron következő orosz házat fosztották ki, segítettek neki. A tűztengerben eltévedt császár és a császárt megmentő martalócok – igen, talán ez volt a legjellemzőbb . . ."

Tarle most szótlanul nézett ki az ablakon. Úgy érezte, hogy mind-

azt, amit az imént elmondott, az ablakból látja. Még a kezét is felemelte, úgy csapkodott vele, ahogy minden bizonnyal Napóleon csapkodott, amikor a moszkvai tűz füstjét igyekezett széthajtani maga előtt . . .

„Aztán pedig ugyanebben a Szaltikov-házban, a Jakimankán egymás után állították hadbíróság elé a gyújtogatókat. Elítélték és agyonlőtték őket. Azt mondják, hogy egytől egyig a nép gyermekei voltak: paraszt, cselédlány, fogadós, postamester, egy öreg katona, még egy paraszt, természetesen jobbágy . . . Kivégzésük híre bejárta Oroszországot . . ."

Tarle beszélt: még mindig le nem vette szemét az ablakról, bár hó és jégvirágok lepték. De ha egy kis kukucskálót melegítesz rajta, akkor megláthatod a Kuznyeckijt az emlékezetes kilencszáznegyvennégy februárjában . . . Úgy látszik, a történelem fonala nem szakadt meg, és a Kuznyeckij Moszton ugyanazok mennek, akik Napóleont és a történelem által „nagynak" nevezett hadseregét fejvesztett menekülésre kényszerítették.

Mint ahogyan azelőtt is lenni szokott, a tudósítók este tizenegyre gyűltek össze a sajtóosztályon. Ez idő közeledtével Fordjaik, Fiatjaik, kis Opeljeik – nem terebélyes limuzinok, amelyek észrevehetően nehezen fértek el a Kuznyeckij Moszt szűk határai közt, hanem inkább fürge kiskocsik – maguk után füstcsíkot hagyva – befutottak a népbiztosság előtti térre, és szabad parkolóhelyet találva, elcsöndesedtek, mintegy beleolvadtak a nagyváros csendjébe.

Ezt a csendérzetet legyűrni nem könnyű – a tudósító elhagyja kocsiját, és a tér közepén állva várja, hogy kollégája, aki valamivel később érkezett, mikor teszi ugyanezt.

Tizenegyig még vagy tíz perc van hátra, és kibeszélgethetik magukat, jóllehet az idő nemigen kedvez a szabad ég alatti társalgásnak – nedves, olvadékony hó esik.

– Az oroszok a jelekből ítélve elég harckocsit dobtak át a Dnyeper jobb partjára . . .

– Milyen értelemben „eleget"? Hogy megkerüljék Poltaván túl azt a sztyeppi előretolt hadállást?

– Hallgatták a németeket? Az esti adást?

Szünet. Valahol a Kuznyeckijon autó közeledik. Lefelé jön, motor nélkül, ezért alig hallható.

– Az estit. A németek azt mondják, hogy megérkezett Manstein a bekerített csapatok segítségére.

A másik nem bírja visszafojtani a nevetést.

– Mint Sztálingrád alatt?

– Mint Sztálingrád alatt . . .

Ismét szünet.

– És az oroszok? Hívek önmagukhoz? . . .

A kérdezett megfordul: akármilyen sötét az éjszaka, látni lehet Vorovszkij alakját. Ez a Vorovszkij természetesen bronzból van, mégis félő, hogy meghallhatja.

– Hallgatnak.

Az autó lefelé gördül a Kuznyeckij Moszton, a népbiztosságtól lassan távolodó zaja még hallatszik.

– Én az ő helyükben nem hallgatnék.

– Ezt mondd meg nekik, majd fordítva csinálják.

Újabb autó érkezik, majd még és még. Biztos jele annak, hogy nemsokára tizenegy óra.

– Halló, te vagy az, Alik?

Most már öten állnak a tér közepén.

– A németek közölték, hogy a második Sztálingrád a Dnyeperen nem sikerült.

A tér elnéptelenedik. Ha az ember visszafojtja a lélegzetét, hallja a Kreml toronyórájának ütését. Tizenegyet üt. Ütései ide is elhallatszanak . . .

Grosev, a telefonkagylót kezében tartva, aprókat bólintott: a népbiztos hívta fel.

– Igen, igen, a tudósítók figyelmét a jobb part köti le. – Úgy festett: a népbiztos valahol mellette van, különben miért bólogatna . . . Igen, igen . . .

Ezekből a kurta igenekből sehogy sem lehetett megérteni, miről van szó.

– Engedje meg, hogy gondolkozzam egy kicsit – mondta Grosev, és óvatosan letette a kagylót; Tambijev emlékezete szerint azelőtt is szerette ezzel a mondattal befejezni a népbiztossal való beszélgetést. – Ne menjen el, Nyikolaj Markovics – szólt Grosev, és lassan megindult a szobában, zakójának vattázott vállai – aggodalmat fejezve ki – felemelkedtek.

– Nem Korszunyról van szó? – kérdezte Tambijev. Egy órával az-

előtt közölték a tudósítókkal a tájékoztató iroda jelentését: Korszuny alatt összezárult a gyűrű a német csapatok körül.

– Korszunyról.

– De akkor minek ez a komor arc? Jó hír.

Tambijev utolsó szava akkor érte el Grosevet, amikor az a túlsó ablaknál volt.

– Hogy minek a ... komor arc? A németek az imént újabb jelentést sugároztak: az ő adataik szerint a korszunyi gyűrűt szétvágták.

– „Az ő adataik szerint" ... És a mieink szerint?

– A népbiztos úgy véli, hogy szemtanúnak vagy ... szemtanúknak a bizonyságtétele szükséges.

– Expedíció Korszunyba?

– Ha úgy tetszik.

Világos: Korszunyba kell repülni. Nyilván nem egyszerű dolog. Nem, nemcsak azért, mert olyasmit kell megcáfolni, amit a németek ebben az esti jelentésükben összehordtak ... Nemcsak azért. Van itt még egy kérdés, nem is jelentéktelen: *repülni* kell Korszunyig. Apropó, Grosev éppen erről beszél. Kivel? Valami légügyi tiszttel a Pirogovkáról.

– Ez baj – sóhajt Grosev, és még mindig a fülénél tartja a telefonkagylót. – Ez az az eset, amikor az idő nem nekünk dolgozik – próbál tréfálni, de ez a tréfa nyilván nem javít a hangulaton. – Értem, hóvihar ... De van annak ellenszere? ... Hogy? ... – Tambijevre pillant, mosolyog. Az a pirogovkai légügyi személy olyasmit mondott neki, ami csodát tett, a népbiztosság sajtóosztályának főnöke elmosolyodott. – A katonák egy U–2-es századot ajánlanak – mondja élénken Grosev, miután gyorsan letette a kagylót. – Máskülönben ezt a februári kavargást le nem győzöd – teszi hozzá, egy kissé felemelkedik, és az ablakra fordítja tekintetét, de a hó sűrűn belepte az üveget, nem lehet rajta kilátni.

U–2-esen a hóviharban, gondolja Tambijev, ilyen még nem volt.

– Nos hát egy tudósító magával repül ...! – Grosev a biztonság kedvéért felemeli mutatóujját, hogy minden világos legyen – egy tudósító magával repül. – Ki legyen az a szerencsés? Mit gondol, Nyikolaj Markovics? ... Csak egy feltételem van: Galois kizárva. Tőle nem kérhetünk többet Leningrádnál.

– Fontos, hogy a tanúságtétele hiteles legyen ...

– Ez az – hiteles ... Barker? Mi a véleménye?

– Úgy véli, hogy Barker neve nem kelt ellenvetést?

– Clean?

– Akár Clean is ...

– Tiltakozni fog?

– Harminc perccel azután, hogy Barker elindulásáról értesül. – Grosev kinyújtja kezét, és órájára pillant.

– Indulás hat harminckor ...

Grosev nem éppen nagylelkű: azt akarja, hogy az U–2-esek még aznap éjjel elinduljanak Korszunyba.

– Ma huszonegyedike van? Három nap múlva Barker első tudósításának már itt kell lennie Moszkvában. – Grosev elgondolkozott, orrcimpái fenyegetően felfúvódtak, képzelete már a korszunyi csatamezőre röpítette. – „Ezt a tudósítást a Dnyeper melletti nagy csata színhelyéről küldöm. Láttam a csatamezőt, beszéltem a harc résztvevőivel, oroszokkal és németekkel, és tanúsítom ..." – elhallgatott, és Tambijevre nézett. – Most már érti, Nyikolaj Markovics, hogy mit kívánunk öntől?

– De Barker esetleg nem kívánja leírni azt, hogy „tanúsítom ..."

– Meglehet, természetesen – hagyta rá Grosev, szinte örömmel helyeselt. – De az már öntől függ, hogy megírja-e vagy sem ...

– Sőt tőlem talán még inkább, mint őtőle? – kérdezte Tambijev nem minden kajánság nélkül.

– Bátorkodom azt gondolni, hogy sok minden függ öntől, Nyikolaj Markovics ... – felelte Grosev, és bánatosan nézett Tambijevre.

– Köszönöm.

Grosev hátrapillantott a telefonasztalkára, figyelmesen nézte a jobb oldali készüléket, némi riadt érdeklődéssel.

– Tehát Barker?

– Barker.

Grosev felvette a kagylót.

Látszott: nincs is szüksége az emlékezetére, ahhoz, hogy feltárcsázza a népbiztos számát.

– Tekintély és jószándék ... – mondta, amikor már megnevezte a tudósítót. – Úgy gondolom: elsősorban jószándék – határozta meg szabatosan. – A repülők úgy vélik, hogy U–2-essel éjszakai repülés is lehetséges. Hogy ki megy még? ... Igen, Leningrádba Galois-val együtt repült ... Valóban, csak éjjel ... – Grosev elmosolyodott, és letette a kagylót. – A népbiztos jó utat kíván önnek, Nyikolaj Markovics. Azt

mondja: most már a népbiztosságon is van szakértője az éjszakai repülésnek.

– Nos hát, aki éjjel nem fél, az nappal még bátrabb ... – felelte Grosev mosolyára Tambijev.

– Most értesítsük Barkert? – kérdezte mintegy tűnődve Grosev. Természetesen nem volt kétsége afelől, hogy a tudósítót haladéktalanul értesíteni kell, de Tambijev hozzájárulását várta, és már ez arról tanúskodott: Grosev azt akarja, hogy Tambijev telefonáljon Barkernek. Az óvatos Grosev nyilván a visszautasításra is felkészült. Ha Barker nemet mond, jobb, ha ezt nem annyira magasan álló személynek mondja, az osztály tekintélye szempontjából jobb. – Most nyomban közöljük? Akkor cselekedjék, Nyikolaj Markovics ...

Tambijev tárcsázott. Úgy látszik, Barker éppen olvasott, mert azonnal felvette a kagylót.

– Mister Barker? ... Bocsásson meg, kérem ... Itt Tambijev ... Halaszthatatlan ügyben ...

Az angol megriadt; rosszul fordulhatott meg, amikor a széket arrább tolta és lehajolt, mert hirtelen felröffent, szokásos módján – hangosan, sóhajtva, és hallani lehetett, ahogy sopánkodik: „Jaj, a szemüvegem! ... Ja-aj!" Nem egykönnyen találta meg a szemüvegét, mert eltelt egy perc, sőt több is, mielőtt a kagylót ismét kezébe vette.

– Bocsásson meg, az Isten szerelmére, amiért megvárakoztattam! Olyan váratlanul hívott fel ... Nagyon, nagyon! Nos, hogy legyen? Odakint hófúvás van, és a sofőröm csak kilencre jön. Mit mondott? Hogy kocsit küld értem? Megálljunk csak, tehát valóban sürgős? Nem mondhatná meg, hogy mi történt?

Valószínűleg ismét Clean fondorlatai rémlettek fel előtte.

– Nem, nem, kimegyek a kocsihoz. Már indulok is.

Tambijev letette a kagylót. No persze, Barker mindent inkább vár, mint egy repülőutat Korszunyba. Érdekes, hogy a tudósítói élet légköre mennyire nem érintette. Galois például Korszuny hírére ujjongana, ez pedig? Vállalkozik-e ilyen távoli repülésre ebben a rossz időben, méghozzá U–2-esen?

De különös: Barker megérkezése előtt Clean telefonált Tambijevnek.

– Nem, nem, meg kell ígérnie, hogy Barker nem megy Korszunyba!

Úgy látszik, a félénk Barker, Clean intrikáitól tartva, nem állta meg, és felhívott valakit a kollégái közül, az pedig, a céhbeli szolidaritáshoz

híven értesítette Cleant. Hát mégiscsak megkeverték a dolgot – itt az összeütközés!

A kocsi elindult Barkerért, és mintha elmerült volna a heves ködben. Az utcán aznap mindent foglyul ejtett a hóvihar, ádáz lehelete még a Külügyi Népbiztosság hatalmas ablakain is behatolt.

Három óra elmúlt, amikor Barker megjelent, olyan pipacsvörösen, mintha nem a hidegről, hanem gőzfürdőből jött volna.

– Ilyen februárt, mint ez, nem láttam Oroszországban! – mondta, és átlépte a szoba küszöbét, olyan vakmerő elszántsággal, mintha azt mondaná: „Lesz, ami lesz!" – Amíg a térről idefelé gyalogoltam, kis híján eltévedtem! – Levette a szemüvegét, és zsebkendőjét előhúzva megtörölte arcát homlokától az álláig.

Most Tambijev asztala mellett, karosszékben ült, és szelíden, de nyugtalanul nézett Nyikolaj Markovicsra. Nőiesen gömbölyded vállában, orcáinak rokonszenve duzzadtságában, rövid állában, amelyet kis barázda osztott ketté, a gondosan megrajzolt ajkában, egész esetlenül telt alakjában volt valami Tolsztoj Bezuhovjából. Tambijev érzése szerint a jósága, a gyakorlatiasság hiánya és bizonyos lovagiasság is hasonlóvá tette Pierre-hez.

– Amint a legutóbbi hadijelentésünkből már bizonyára értesült, a Vörös Hadsereg összezárta a korszunyi gyűrűt – kezdte Tambijev; óvatosan akart a lényeghez közeledni, hogy ne ijessze meg Barkert. – Igaz, a németek esti jelentésükben cáfolták . . .

– Nekik most nincs más választásuk, mint cáfolni . . . – jegyezte meg sietve Barker. Úgy látszott, hogy egyetért a mondottakkal. – Nekik már hallgatni sincs joguk, csak cáfolgatni . . .

– Mi azonban nem hagyhatjuk válasz nélkül a cáfolatukat – tapogatózott ugyanolyan óvatosan tovább Tambijev.

– Igen, valóban – erősítette meg Barker. – Hallgatni annyit jelent, mint egyetérteni velük, tehát önmagunkat megcáfolni. Semmi esetre sem hallgathatunk.

– Úgy gondoltuk, talán ésszerű lesz, ha egy tudósító ellátogat a harc színhelyére . . . Katonáink készséggel megmutatnak mindent.

Barker a szék karfájára támaszkodott, fel akart állni, de a keze elzsibbadt, így csak megrázkódott, és összecsapta a tenyerét.

– Azt akarják, hogy én repüljek oda?

Tambijev zavarba esett: Barker szokatlan elszántságot tanúsított.

– Úgy gondoltuk, megtesszük a javaslatot, és az ön dolga, hogy elfogadja-e vagy elveti . . .

Barker még egy erőfeszítést tett, hogy felálljon, és ezúttal sikerült neki.

– Vállalom.

Tambijev akaratlanul ezt gondolta: „Íme, a bátor Barker! . . . Még csak meg sem kérdezte, miként jut oda a távoli korszunyi harcmezőre . . ."

– De a Korszunyba repülésnek ma van értelme . . .

– Igen . . . igaza van, mi értelme lenne holnap? – Az ablakra nézett, amely vakká vált a hótól. – Ön a hóviharra céloz?

– Igen, persze, nagy gép nem tud áthatolni . . . ilyen fergetegben . . .

– Nagy . . . nem tud? – ismételte kissé erőlködve. – Hát egy kis gép? . . . Mit mondanak a pilóták?

– U–2-es . . .

– O-ho-hó! . . . Úgy véli, ez lehetséges?

– Én önnel repülök, Barker úr.

2

Amikor három órával később Tambijev Barkerrel együtt megérkezett a Moszkva környéki repülőtérre, és a szitáló hajnali ködben megpillantotta az egymás mellett sorakozó öt U–2-est, úgy vette észre, hogy útitársa zavarba esik.

– Miért van ilyen sok . . . repülőgép?

Egy ember, magas szárú szarvasbőr csizmában, amely csaknem az övéig ért, összecsapta és széttárta kétujjas gyapjúkesztyűbe bújtatott kezét, mintha tornászna – szokása volt felszállása előtt bemelegíteni.

– Nos, szíveskedjék összeszámolni: egy gép az öné, egy másik az alezredes elvtárs számára . . . – Tambijevre mutatott. Akármilyen sötét volt is a hajnali derengés, a csizmás ember meglátta az alezredesi két csillagot a népbiztossági váll-lapon. – A harmadik a tartalék alkatrészeknek, a negyedik és az ötödik pedig üzemzavar esetén.

– Üzemzavar? A levegőben vagy a földön? – kérdezte bátortalanul

Barker, és kezével eltakarta a száját. – Igyekezett a fagyban minél kevesebbet beszélni.

– Azt nem lehet kiszámítani. – A pilóta nem esett zavarba, de érezte, hogy többet mondott a kelleténél, így hát szabatosabban fogalmazta meg: – Ha minden jól megy, alacsonyan fogunk repülni. Egyszóval: önálló repülés! Végső pont: Zvenyigorodka, Korszuny mellett. Ne nyugtalankodjék, ha elmarad. Külön-külön is odaérhetünk . . .

Azt, hogy alacsonyan repülünk, úgy mondta, mintha ez a körülmény egymagában képes lenne elhárítani bármilyen váratlan eseményt . . .

– Mi ketten indulunk elsőnek, alezredes elvtárs, mint az élharckocsi, amely megtisztítja az utat a gyalogság előtt . . . Helyes?

– Helyes.

Barker az ég felé emelte arcát, felfelé lendítette karját, mintha értésére akarná adni valakinek ott a magasságban, hogy ne szórja már tele a földet hóval, és örvendezve azt mondta:

– Egyszóval önök az elsők, én meg a második?

Azzal felszálltak. Tambijev visszaemlékezett arra a napra, amikor apjával a késő őszi sztyeppen a kubáni Andrej Dmitrijevszkij kitérőállomás felé tartott; hirtelen fagyos szél támadt, az út megüvegesedett, majd pedig egy marék hódarát hajított a jégre a szél, és pörgetve csiszolta vele . . . És még le sem vették szemüket a fehér bozontról, hirtelen elsötétült a sztyepp, és mintha a föld nyelte volna el. Fehér derengés, süvítő szél. Egyetlen támasz: az apai kéz. „Itt vagyok . . .” Ha apja nincs mellette, valószínűleg kiabálni kezd . . . Alig bírtak elvergődni az Andrej Dmitrijevszkij állomásig. Valóban alig bírtak – az utolsó kilométert nem annyira két lábon járva, mint mászva tették meg, jégpáncélba öltözve: szemüket porhó vakította, hátukról és vállukról szinte úgy tördelték le a jeget.

Most csaknem ugyanolyan volt: vaksötétség, nem, nem sötétség: köd, zavaros-fehéres, átlátszatlan, úgy elfátyolozta a szemet, mint a szurokfekete homály. A kis repülőgép valósággal az ég és a föld közé szorult. A földhöz nem lehetett közeledni – ripityára törik, a magasban pedig szél fújt . . . S a pilóta mégis a földnél keresett védelmet. Amennyire tudott, közeledett hozzá, szinte hozzásimult. Amikor pedig a fehér köd beburkolta és majd megvakította, leszállt. Egy ízben műútra ereszkedtek le, majd befagyott folyócskára, majd egy szérűre, egy szalmakazal mellé . . . „Át kell vészelni, majd ha kitisztul az idő, továbbrepülünk . . .” – magyarázta a derékig érő csizmás kis Babszem Jankó, az-

tán kiment a nyílt mezőre, jó messzire a géptől, és megpróbált – ahogy mondta – „cigarettát égetni". Cigarettáját a széltől óva, mohón nagyokat szippantott, görnyedt alakját némelykor beburkolta a havas köd, de az égő cigaretta álmosan pislogó sárgás parazsát jól lehetett látni.

Már alkonyodott, amikor Konotopba érkeztek, és a négy repülőgép közül, amelyek Moszkvából utánuk indultak el, egyet sem láttak. Mi több, a repülőgépek mintha elolvadtak volna a havas ködben. Tambijev kérte, hogy kapcsolják össze Grosevvel – Andrej Andrejevics komor volt.

– Ha maga nem tudja, hogy hova lett Barker, akkor honnan tudjam én?... Meg aztán bevallom, nem is érek rá! Egy órával ezelőtt itt volt Clean, olyan lármát csapott, hogy akár egy hatodik repülőgépet is elindíthatnánk; majdnem kirepültek az ablakok! Semmi baja sem lesz a maga Barkerének, megkerül!

De előbb a pótalkatrészeket hozó repülőgép érkezett meg, és csak aztán jelent meg Barker.

Korábbi vörös arcszínének nyoma sem volt, teljesen elkékült. Egyébként a pohár erős tea, amelybe sebtiben csaknem ugyanannyi vodkát beleöntöttek, visszaadta a színét, sőt a hangulatát is.

– Biztos abban, hogy eljutunk Korszunyig? – kérdezte nevetve Tambijevtől.

– Hát ön, Barker úr?

– Most talán igen, de egy órával ezelőtt... – Levette a szemüvegét, és Tambijev látta, hogy a tekintete meglepően bánatos. – Leszálltunk a mezőn, és belesüppedtünk, ötször szálltunk fel...

– Eljutunk Korszunyba – mondta Tambijev gépiesen, de ezzel a szavával különös módon mintha megszabadította volna Barkert a kétségektől, és egyúttal önmagát is megszabadította.

Barker felvidult.

– Kérdezhetek valamit?

– Igen, tessék.

– Emlékszik Glagoljev doktornak arra a gonosz megjegyzésére... Emlékszik, hogy mit mondott?

– Valami olyasmit, hogy a dicséret óvatosságra késztet...

Barker hangtalanul felnevetett.

– Ön diplomata, az... enyhe kifejezések mestere! „A dicséret óvatosságra késztet?" Nem, nem! Mérgesebbet mondott: „Önök azelőtt

is dicsérgettek minket, és úgy vetettek a tűzbe!... Égjetek, ti jók, égjetek, ti bátrak..." Így beszélt Glagoljev? No mondja, így?

– Így.

Barker a pohárra pillantott, vodkát löttyintett bele, a fény felé tartotta, mintha felbecsülné, hogy mennyi tüzes nedű van benne, és kiitta.

– Az ön nézete szerint ez helytálló? – kérdezte Tambijevtől.

– Nem vitathatom el Glagoljev úrtól a nyíltságát, csak azért, mert ez magának nem tetszik, Barker úr.

Barker elkomorodott – a beszélgetés váratlanul bonyolulttá vált... Akkor, amikor Glagoljev neki ezt a dühös megállapítást kitálalta, több simulékonyságot és több türelmet tanúsított.

– Talán abból, amit mondtam, az következik, hogy... „nem tetszik"?

– Akkor nemigen értem önt, Barker úr.

– Nem ért? – Felvette az üres poharat, és ismét a fény felé tartotta. Csak most vette észre, hogy kristálypohár, Isten tudja, milyen módon maradt épen, az üveg nemesen tiszta, fényes, ahogyan kristályhoz illik is. – Azt hiszi, a Nyugattal kötött szövetségük megmaradhat a háború után is?

Lám, ide lyukadt ki a félénk Barker: a Nyugattal kötött szövetség a háború után... Egy évvel ezelőtt ez a téma talán fel sem merült volna. Nincs másként: a kurszki és utána a korszunyi csata sugallta ezt a gondolatot. Végeredményben a háború befejezésére vonatkozó gondolatok lényegükben a holnapra vonatkoznak, ez pedig nemcsak ellentéteket, hanem reményt is jelent.

– És miért ne maradna meg ez a szövetség? – kérdezte Nyikolaj Markovics. Akármilyen hirtelen jött is ez a beszélgetés, örült, hogy Barker kezdte. – Mi a számunkra Genova, ha nem a Nyugattal való szövetség, békeidőben, mindenekelőtt békében?

Barker még mindig a poharat forgatta, úgy látszott, az angolnak az üveg puszta érintése élvezetet szerez.

– Ha úgy gondolja, hogy a háború után Roosevelttel lesz dolga, sőt éppenséggel Hopkinsszal, akkor téved...

Barkernek ezt a kijelentését még fel kellett fogni. Nem az következik-e a szavából, hogy Oroszországnak a háború után nem annyira a liberálisnak nevezhető Amerikával lesz dolga, mint inkább a konzervatív Amerikával, sőt, több mint konzervatívval, és az ilyen Amerikā-

val tudni kell beszélni. Barker feltevése szerint ennek a párbeszédnek olyan hangon kell majd folynia, amelynek semmi köze sincs a Glagoljevéhez.

– Nem hiszem, hogy ilyen párbeszéd a Nyugattal kölcsönös érdekeltség nélkül létrejönne – mondta Tambijev. Jól tudta, hogy Barker a leglényegesebb kérdést érintette. És ha ez így van, akkor a hang is fontos, de nem annyira, hogy a lényegről lemondjon.

– Akármilyen hatalmas is a győzelem, a hatótávolságának eleje is van, meg vége is – jegyezte meg Barker, és visszatette a poharat a helyére.

– Nem azt akarja mondani, hogy a háborús győzelem olyan mértékben értékes, amilyenben segít a feleknek és talán az országoknak, hogy békeidőben megértsék egymást? – kérdezte Nyikolaj Markovics. Örült, hogy ezt a formulát megtalálta. – Nem ezt akarta mondani?

– Ezt és semmi többet. – Barker örömmel kapott a szón. – A háború nem tarthat sokáig, de a béke? . . . Az végtelen.

Tambijev felállt. Akármilyen szórakoztató is ez a beszélgetés, be kell fejezni: hajnalban továbbrepülnek.

– Ön biztos abban, hogy a háború valóban nem tart sokáig? – kérdezte. Barker utóbbi mondatában olyan hanglejtést vélt hallani, amelyet azelőtt nem vett észre nála: a vágyat, hogy úgy állítsa be a dolgot, mintha az ellenség akarata az ellenállásra már megtört volna, és már kivívták volna a győzelmet.

– Szeretném azt gondolni – felelte Barker, és Tambijev a hangjából úgy érezte, mintha azt akarná mondani: „No valld be, hogy te is így gondolod! No valld be, ne nyakaskodj!

– Talán jobb lesz ezt a beszélgetést holnapra halasztani – mondta Nyikolaj Markovics. – Csak holnapra . . .

– Korszunyra céloz?

– Korszunyra.

Barker nem várta ezt a fordulatot, de úgy látszott, neki is megfelel a halasztás. Kezet nyújtott Tambijevnek, és jó éjszakát kívánt . . . Kezében nem volt meg az a makacsság, amely a szavaiban érződött, a keze egyetértést fejezett ki.

Tambijev kilépett a folyosóra, hogy a szomszéd szobába menjen. Egy jó barátja jött Korszunyból, akivel negyvenegyben a vjazmai úton hozta össze a sors. Szasa Grebnyev, a front törzsének tisztje. Konotopban átutazóban van, Moszkvába repül, sürgős hívásra.

– Külföldi tudósítókkal utazik, Nyikolaj Markovics? – kérdezte, és a villanykörte felé tuszkolta Tambijevet; ernyője ugyan nem volt ennek a kortének, de úgy belepte a por, hogy egyáltalán nem adott fényt. – Ne titkolózzék, mindent tudok.

– Honnan tudja, Szasa?

– A zvenyigorodkai repülőtéren várja önöket Boriszov őrnagy, a hadseregparancsnok küldötte: parancsot kapott, hogy önökkel legyen . . .

Tehát „a hadseregparancsnok küldötte"? A tapasztalat azt súgta Tambijevnek: jobb, ha az ilyen ember nem túl korán bukkan fel; a népbiztosságnak megvannak a maga követelményei a „hadseregparancsnok küldöttével" szemben, amelyekről a fronttörzsnek esetleg nincs tudomása. De a döntés megtörtént, visszaút nincs.

– És milyen ember ez a Boriszov? – kérdezte a biztonság kedvéért Nyikolaj Markovics.

Grebnyev elnevette magát.

– Napóleonnak Caulaincourt-ja volt, Konyevnek pedig valamikor Alekszandr Fagyejevje. Nem, ez nem nyelvbotlás, az a bizonyos Fagyejev, a *Tizenkilencen* és *Az utolsó udege* szerzője, most pedig Boriszov . . . Természetesen egyik összehasonlítást sem kell szó szerint venni.

– De nekem meg kell értenem a . . . viszonylagos hasonlóságot is, Szasa . . . Nekem ez fontos.

– Mondjuk, a „tanácsos" diplomáciai rang a „tanács" szóból, a „tanácsokat adni" kifejezésből ered, ha egy icipicit túlozunk, ez a mi Boriszovunk helyzete a hadseregparancsnok mellett.

– És ha nem túlozunk?

– Irodalmár, intelligens ember, a főparancsnok „társalkodója", szabad témákról is beszél; tanácsadó, sőt lehetséges, hogy éppenséggel tanácsos . . .

– De hiszen ez nem lehet egy ember hivatalos tisztsége. A diplomáciában van ilyen tisztség, de önöknél bizonyára nincs, ugye?

– Nem is mondtam, hogy ez a helyzete – tisztség. Ő egy nagy újság tudósítója, irodalmár, a front krónikása, aki tárolja az anyagot a . . .

– A . . . mihez?

– Nos, erre a kérdésére csak az idő fog megválaszolni. Meggyőződésem, hogy válaszolni fog.

Tambijevnek nem maradt más hátra, mint hogy köszönetet mondjon

Grebnyevnek. „Ez a Boriszov talán nem is olyan rossz – gondolta Nyikolaj Markovics. – Elvégre Konyev nem tette volna meg a maga Caulaincourt-jának . . .”

3

Virradat előtt vagy másfél órával továbbrepültek. És ismét a havas köd – határtalan, mérhetetlen, a hajnali derengésben galamb- és kékesszürke, virradatkor pedig fehér . . . A szél csendesül egy kicsit, ezt a hópelyhekről lehet látni, amelyek nem annyira elzúdulnak, mint inkább tovalebegnek a gép mellett; szemmel láthatóan csendesült tehát a szél, és talán erősödött a fagy. Minél sűrűbb a köd, annál érzékelhetőbb a nyugtalanság, azzal együtt a motorzúgás is – amely váratlanul feszültté vált – meg a vibráló szárnyak zaja, amelyet el-elkap a fül . . . Valahol, már a Dnyeperen túl, eloszlott a köd, a repülőgép alatt elsötétült a föld, ami erdő közelségére vallott (a mező nem lehetett ilyen sötét, azt hó lepi!), majd nagy liget tűnt szembe, domblejtő, bombatalálatokkal feltúrt út, az út végén pedig kereszttel jelölt mezei repülőpálya, szembeszökően sötét, mégis mintha belenőtt volna a fehér hóba. A keresztet egyfedelű repülőgépnek is lehetett volna nézni, ha nem olyan roppant nagy . . .

A repülőgép lefelé ereszkedett, és Tambijev nagy csodálkozására a „kereszt” széttárt karjain egy-egy horogkeresztet fedezett fel. Igen, a „kereszt” szokatlan formájú és iszonyú méretű monoplán volt.

Az U–2-es alig ért földet, egy kis terepjáró siklott melléje.

– Bocsánat, ön Tambijev? – Egy tiszt ugrott ki a kocsiból. – Mister Barker megelőzte a kanyarban . . . Ő már félórája itt van . . . Tessék! – A tiszt, a nemrég bevonult civilek szokása szerint, a halántékához emelte négy enyhén behajlított ujját – üdvözlete jeléül: – Boriszov őrnagy, a fronttörzs képviselője . . . Tessék, ahogy mondani szokás, a hajóról a bálba.*

Látszott, hogy Boriszov rendelkezik a fronthatalom teljességével; ko-

* „A hajóról a bálba . . .” Idézet Puskin *Anyeginjéből*. – A *ford.*

csija a legrövidebb úton, egyenest a repülőpályán át igyekezett a célhoz.

– Ahogy a pártfogoltja szavaiból következtetem, önt egy dolog érdekli: nem jött-e el az ideje a németek tömeges, hogy úgy mondjam, harc nélküli megadásának?

– Lehet, hogy így van – feleli Tambijev, és figyelmes pillantást vet az őrnagyra.

Lám, milyen érdekesen alakulnak a dolgok az életben. Ül veled szemben egy ember, de abból a kevésből, amit tudsz róla, a legfőbbet nem tudod: miként alakulnak a kapcsolataid ezzel az emberrel, és mit fogsz majd érezni iránta – tiszteletteljes barátságot vagy csalódást, el nem múló rokonszenvet vagy közönyt?

– Nos hát... mind együtt vagyunk, üdvözlöm önöket! – szól Boriszov, amikor Tambijevvel belép a szobába, ahol Barker egy vaskályha fölé hajolva, még mindig megdermedt kezét igyekszik melengetni. – Külön-külön annyi kilométer havas ködöt legyűrni, és ennél a tűznél találkozni – nem csoda-e?

– Csoda, őrnagy úr, csoda... – ismételgeti elragadtatva Barker; úgy látszik, csak most fogta fel, hogy mi is történt.

Boriszov leakasztja válláról a térképtáskát, és a térkép ráterül az asztalra. Tambijev mereven az őrnagyra szegezi tekintetét: érdekli ez az ember. Úgy látszik, az őrnagy Korszuny lényegét akarja felvázolni.

– Amint tudják, a korszunyi csata Kirovográd felszabadítása után kezdődott... Mindent levágtunk, a korszunyi kiszögellést nem tudtuk levágni... Ez a kiszögellés olyan, mint a gyomorszájon ütés – sem belélegezni, sem kilélegezni nem tudsz...

„Mint a gyomorszájon ütés..." – így mondta? Nyilván nem szabályzati kifejezés, nemigen használják a törzseknél...

– Tartani a gyűrűt nem kis művészet – folytatta az őrnagy a térkép fölé hajolva. – Látják Zvenyigorodkát?... Itt zártuk be. És mihelyt bezártuk, az első gyűrűre igyekeztünk ráhúzni a másodikat, majd a harmadikat... Mint Sztálingrádnál! Úgy, hogy az első legyen a belső, és a harmadik a külső!... – Ingzubbonyának mellzsebéből töltőtollat húzott elő, és pontozott vonallal megjelölte, miként záródott be a gyűrű. – Az ellenség igyekezett áttörni a gyűrűt, de a csapásai csak a csapataink külső frontját érték. Ekkor a németek elhatározták, hogy kívülről és belülről támadnak. Ez a február tizennyolcadikára virradó éjjel volt... Itt van Sengyerovka, holnap odamegyünk, és a magunk

szemével látunk majd mindent. A szándékuk? A hóvihar leple alatt törni át! ... Igen, így mondták: a németek Istene küldte a katonáknak a fergeteget, hogy elrejtse őket az oroszok szeme elől ... Azt mondják, még azok is, akik ritkán emlegették az Istent, azon az éjszakán eszükbe jutott, úgyhogy átadták magukat az imának. De az Isten nem hallgatta meg őket: a hóvihar elült, erre mi telepítettük be az eget a „Sztálin-gyertyáinkkal", azok aztán lángra gyújtották az éjszakát ... A többit majd maguk is meglátják. A tüzérség, amely eddig vak volt, látni kezdett ... Egyszóval a német Isten mosta kezeit – megfutamodott a harcmezőről. Ekkor a németek újabb erőket vontak oda, mindent, amit tudtak ... Nem tudom, hogy volt-e véresebb éjszaka ebben a háborúban. Felszólításunkra, hogy adják meg magukat, Stammermann tűzzel válaszolt ... Amikor megvirradt ... No, holnap majd meglátják ezt a virradatot, igen, a hajnalt ...

– Azt mondta, hogy Stammermann tűzzel válaszolt? – kérdezte Barker.

Az őrnagy lassan elvette kezét a térképről – a térkép mintha hőt sugárzott volna, égette a tenyerét.

– Tűzzel.

– Aztán pedig repülőgépre ült, és elhagyta a csatateret? – kérdezte az angol vendég. Azt kívánta, hogy az őrnagy igenlően feleljen erre a kérdésre, és ebben teljes mértékben benne kellett foglaltatnia a megvetésnek.

– Nem, ezt nem tudom – mondta az őrnagy, határozottan pontos akart lenni a válaszában, az igazságot ebben az esetben is többre tartotta.

Barker elhallgatott, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy a lényegébe hatoljon az őrnagy imént mondott szavainak.

– Tehát holnap virradatkor? – szólalt meg újra, miután úgy döntött, hogy nem tér vissza Stammermannra.

– Igen, természetesen – felelte az őrnagy. – Most alighanem pihenniük kell – a holnapi nap nem lesz könnyű. A holnapi viszontlátásra.

A földszinten helyezték el őket, ahol a meteorológiai állomás volt; ez a hely, ha nem is veszélytelen, de megkönnyíti a hadmozdulatokat: a híradó eszközök kéznél vannak. Barker különszobát kapott, Tambijevet pedig az őrnagy a maga szobájába vitte, ahol még egy priccset állítottak fel.

A szoba hosszúkás volt és üres, tehervagonhoz hasonlított, a mennye-

zet alatti ablak szintén fűthető teherkocsira emlékeztetett. Egyik ablak alatt Tambijev kecskelábú asztalkát pillantott meg, amelyet nyilván az előző napon tákoltak össze (a frissen gyalult fa illata még nem szellőzött ki).

– Lefekvés előtt még dolgoznom kell, megszokás ... – mondta az őrnagy, és térképtáskájából vastag, kockás füzetet vett elő. – Nem zavarom? – érdeklődött az asztalhoz leülve és lábát a kecskelábakat összeerősítő keresztlécre téve. – A lámpát eltakarom ... – Lehúzta ingzubbonyát, és az asztali lámpára terítette. – Jó éjszakát ...

– Jó éjt ...

Ott ült a füzete fölé görnyedve ... A lámpára terített ingzubbony alól kiszűrődő kis fénysugár megvilágította a vállát, kiugró kulcscsontját. Aki nem ismerte, azt hitte, hogy ifjú ember ül ott ... És Tambijev még egy dolgot vett észre: az őrnagy egyszerű csalánszövetből készült katonainget visel. Abból, ahogy az ingzubbonyával letakarta a lámpát, és a környező világról teljesen megfeledkezve, figyelmét a munkájára összpontosította, mégpedig alighanem lelkesen, kiviláglott: ez az ember megszokta, hogy munka közben ne igen törődjék a kényelmetlenséggel ... Tambijev valamikor éjfél után a hóvihar veszett süvítésétől felébredve azt látta, hogy az őrnagynak eszébe sincs lefeküdni. Ugyanolyan görnyedten ült, és a kis fénysugarak körülfolyták a vállát, amelyet most már köpeny takart – éjszaka nyilván hidegebb lett ...

Az őrnagy megérezte Tambijev lélegzéséből, hogy nem alszik.

– Én ébresztettem fel?

– Nem, dehogy ... csak a parancsnok élete történetének egy részlete jutott eszembe. Azt mondta, Fagyejev barátja ... Ez igaz?

– Bizonyára. – Az őrnagy nem sietett a felelettel. – Fagyejevvel együtt képviselte a Távol-Keletet a tizedik kongresszuson. És mint kongresszusi küldött vele együtt ment Kronstadt ostromára ... Ez elég ahhoz, hogy a barátjának nevezzük?

– Igen, persze ... Bocsássa meg, hogy elvontam a munkájától – felelte Tambijev.

Virradatkor kirobogtak Sengyerovkába.

Isten tudja, hogy az őrnagy virradat előtt hány órával állt fel az asztaltól, és mennyit aludt, de amikor a páncélautó a sengyerovkai útra kikanyarodott, Boriszov ismét teljes erőben volt, mint az előző este.

– Nem hiszem, hogy Hitler kételkedett volna Stammermann elszántságában, hogy ellenáll a nyomásunknak – szólt az őrnagy, az út tá-

volába nézve; hajnalra a hóvihar elcsendesedett, és az út kanyarulata láthatóvá vált. – Csak megfenyegette a tábornokot, megfenyegette, és reménnyel kecsegtette. „Rám úgy támaszkodhat, mint egy kőfalra . . . De egyelőre tartson ki az utolsó töltényig . . ."

Barker le nem vette szemét az útról, izgatottan várta a találkozást Sengyerovkával.

– Úgy gondolja, hogy a németek kitartásának oka ebben rejlik?

Az őrnagy elmosolyodott: attól a pillanattól fogva, amikor először meglátta Barkert, közte és az angol vendég között makacs párviadal folyt.

– Nem, nemcsak ebben.

– Hát még miben?

De az őrnagy nemigen akart sietni a válasszal.

– Szerintem ez Sengyerovka – jegyezte meg, még mindig kutatóan nézegetve. Valóban balra zúzmarával lepett fák álltak, a fák mögött kunyhók, fonott kerítések. – Jobbra tarts, ott kezdődik minden, jobbra – mondta a sofőrnek.

Jobbra kanyarodtak, és csaknem elgázoltak egy öregembert, aki olyan irhabundában volt, amilyet errefelé a pásztorok viselnek, a fején csúcsos kucsma.

– Jó irányba megyünk? – kiáltott az őrnagy, amikor az öreget megpillantotta. – Eljutunk itt a . . . némethez?

Az öregember megértően intett kezével.

– Csakis a némethez, nem máshová, annyi van belőlük, mint a pelyva.

A gépkocsi nekilendült, de nyomban megállt: árok.

– Tessék, ki kell szállni – mondta az őrnagy. – Az árok mentén megyünk, nincs már messze . . . Ott az az akácfa az árok szélén, megismerem – kinyújtotta kezét, és mindannyian a jelzett irányba néztek, de semmit sem láttak, még a fát sem, amelyet az őrnagy most látott. – Ott az az akácfa, ott . . . – mondta az őrnagy, és kezével egyre az árkon túlra mutatott.

– Igen, látom – mondta Barker, csak azért, hogy megnyugtassa az őrnagyot.

De az őrnagynak elég volt, hogy Barker meglátta az ő kis behavazott fácskáját. Mintha csak azt várta volna, hogy a vendégek, akik ezer kilométeres fergetegen át jöttek ide, meglássák a hóban az alacsony ágakat. Ez az akácfa mintegy jeladás volt az elbeszélés megkezdésére.

– A legelején a német kiszögellés vagy négyszáz kilométernyi területet foglalt el, és csúcsával a Dnyeperre támaszkodott. Igen, igen – a Dnyeper melletti Kanyev volt ez a csúcs... Hét lövészhadosztály, egy harckocsi- és egy gépesített hadosztály – hatalmas és harcképes erő. Valóban harcképes, és ezt azonnal bebizonyítom önöknek. Sztálingrádban a katlanban levő csapatok lényegében nem működtek együtt azokkal, amelyek a segítségükre siettek. Itt más a helyzet...

Visszatértek a páncélozott gépkocsihoz, hogy az erdőbe behatoljanak, csakhogy ez nem volt egyszerű dolog. A gépkocsi megkerülte a mezőt, de így nem jutott el az erdőig. A második ároknál, ahol a német holttestekkel tele gödröket kezdték betemetni, egy fiatal katona, akinek a nyaka be volt fáslizva – sebesülés nyoma vagy egyszerű meghülés – felelt Barker kérdésére:

– Azt mondják, itt egy tábornokot ástak ki, gyalogsági tábornokot...

– Méghogy gyalogsági tábornokot!... Magát Stammermannt, a hadseregcsoport főparancsnokát!...

Barker elképedt.

– Mit mondott? Stammermannt? Nem tévedett?...

A fiatal katona elsápadt zavarában.

– Nem, tudom, mit beszélek. Stammermannt.

A páncélozott jármű az erdő felé indult, de minél közelebb ért hozzá, a halottak annál nagyobb bátorsággal akadályozták útjában. Vissza kellett fordulnia.

– Ez az... értelmes fiú igazat mondott? – kérdezte Barker, amikor a páncélautó ismét berobogott Sengyerovkába. – Stammermann?

4

Útjuk egy erdő szélére visz, onnan pedig egy kis faluhoz, amelynek szélén egy fészer áll, helyesebben lábas csűr, amelyben vetőmagot tárolnak. A csűr bejárata olyan magasan van, hogy csak egy emelvényfélén át lehet bemenni... A csűr előtt őrt álló vöröskatona tenyerére veszi a nagy lakatot, és a kulcsot beledugva, lassan, jelentőségteljesen megfordítja. Gabona természetesen nincs a csűrben, viszont az esőben

megsötétült deszkából durván összetákolt nagy asztalon ott fekszik az az ember, aki kétszer utasította vissza a szovjet csapatok ultimátumát, és ilyen módon áldását adta a Korszuny körüli sztyeppet testükkel beborító emberek pusztulására.

Stammermann arca nem egyszerűen sovány, hanem elcsigázott. Az ősz es sörtével benőtt, beesett orcákon, a szem üregeiben, az alsó ajak alatti bemélyedésben kimoshatatlan földszín. Nyilván annak a kegyetlen küzdelemnek a nyoma, amelyet Stammermann hadserege és maga a tábornok is elszenvedett. A tábornok egész külseje erre vall: egyenruhája tele sárrögökkel, szőrmecsizmájának talpa levált... Az asztal mellett, egy kis zsámolyon, a tábornok világossárga bőrtárcája és egy csomó okmány, köztük igazolvány, belépő cédula egy védett területre vadászati engedéllyel, altábornagyi kinevezéséről szóló napiparancs.

Bevezettek egy ősz hajú ezredest, csak aznap reggel hozták le a padlásról; Stammermann törzsénél szolgált, és tudnia kellett a történetét.

– Ez Stammermann? – kérdezte Barker az ezredestől. Szeretné, ha az ezredesnek feltennék azokat a kérdéseket, amelyeket ő kívánna feltenni.

Az ezredes az asztalra pillant, és válla félősen megremeg, bizonyára így remegett a tábornok életében is. Kis híja, hogy nem tiszteleg.

– Igen, Stammermann tábornok...

– Mit tud a tábornok utolsó napjairól?

Az ezredes leveszi, és sokáig forgatja a kezében csíptetőjét, hol összenyomva, hol széthúzva.

– A legutóbbi napokban nem voltam a tábornok mellett.

– És azelőtt?

Az ezredes megpróbálja feltenni a cvikkert az orrára, de az nem tart – már-már leesik.

– Tudom, hogy a tábornok táviratot küldött, amelynek értelme két szóban elmondható: csoportja át tudja törni az első gyűrűt, de a másodikat áttörnie nehéz...

– És mit válaszoltak neki?

– A táviratára? Semmit, természetesen. – Az ezredes bánatosan néz a csíptetőre, és a bal kezébe átvéve, hozzáteszi: – Manstein elvetette a tábornok kétségeit és megismételte: „A jelszó: »Szabadság«, cél: Liszjanka, 23 óra."

– És aztán?

Az ezredes széttárta karját, és csaknem elejtette a csíptetőt.

– A döntő pillanatban nem voltam mellette . . .

Bevezették az ezred lelkészét.

Hatvanéves lehetett; egyházi tisztsége és kora bizonyos önállóságot adott a Korszuny alatti eseményekről alkotott véleményének.

– Megvan a véleményem a német katona elszántságáról – jelentette ki a lelkész, és Stammermannra sandított, mintha azt vizsgálná, hogy mennyire változott meg a tábornok. – Ahhoz, hogy a katona ellenálljon, rá kell kényszeríteni, hogy bűnt kövessen el. Például arra, hogy megöljön egy ártatlan embert, aztán pedig bosszúval fenyegetni, mint valami korbáccsal . . . És a katona nem egyszerűen bátor lesz, hanem kétségbeesetten bátor . . .

– Ez tehát ilyen bátorság? – Barker az ajtóra nézett; nem felejtett el megakadni annál a szónál, amelyet nem szokott használni, és amelyet még meg kellett találnia.

– Igen, természetesen . . .

– Csak nem tételezhetjük fel, hogy az egész hadsereg . . . bűnözőkből áll? – kérdezte Barker.

A lelkész ünnepélyesen, de valahogy betanult mozdulattal felemelte jobb kezét, és mind, akik ott álltak, meglátták a tenyerét, amely sárga volt, csaknem sáfrányszínű, mintha a tisztelendő atya a napokban sárgaságon esett volna át, és a tenyere még őrizné ennek nyomát.

– Elég, ha a parancsnokok bűnözők – mondta a legszelídebb hangon.

– És ő? – Barker Stammermannra mutatott.

– Amikor a gyűrű bezárult, azt hitte, hogy kikerül a gyűrűből – felelte a lelkész, és tenyerével megérintette a mellén a keresztet. – Bizonyára hitt a Führernek, aki segítséget ígért, és ennek a Hubénak, aki a rádiótáviratiban azt hajtogatta: „Segítségére sietek. Hube." „Tartson ki, már közel vagyok. Hube" . . . „Még huszonnégy óra, és szabad lesz az útjuk . . . Hube" . . . Aztán már nem hitt a segítségben, és ezt nyíltan megmondta . . .

– És leváltották?

A lelkész megszorította a keresztet, olyan erővel, hogy sovány ujjainak ízületeiben kidudorodtak a csontok.

– A csapatoknál maradt, de azt hiszem, már nem ő parancsolt . . .

– És . . . elesett vagy agyonlőtték?

A pap keze elvált a kereszttől, sárga tenyere krétafehérre vált.

– Nem merem határozottan állítani – felelte a pap, és ismét a tá-

bornokra, a fejére sandított. A ritkás hajzat alól sebhely látszott ki, minden jel szerint kardtól eredő, régi seb volt, talán valahol a Kárpátokban vagy a Visztula mellett, ugyancsak az oroszokkal vívott ádáz kézitusában kapta, vagy ifjú léhűtő korában párbajban szerezte. – A mi időnkben a lényeg a fontos, és nem a forma . . . – jelentette ki a pap titokzatosan, nyilván azt akarta mondani, hogy Stammermannt nem okvetlenül szemtől szembe lőtték le, a felsorakozott katonák előtt, mint ahogy a hadbíróság által elítélteket lövik fejbe, hanem harc közben, hátulról ölték meg – a lényeg a fontos, nem pedig a forma.

– És mi az a sejtelmes történet Stammermann parancsáról, hogy „mentsék meg a sebesülteket"? – kérdezte Boriszov, amikor a lelkész elvette kezét a keresztről.

– Én úgy láttam, Stammermann ellenségeinek ürügy kellett rá, hogy eltegyék láb alól. A sengyerovkai sebesültek ügye talán épp ebből az okból eredt . . .

– „Stammermann ellenségeinek?" Kik azok? Hille?

A pap sovány keze a kereszt felé nyúlt, de ezúttal csak ujjhegyeivel érintette.

– Nem tudom – mondta a pap.

Boriszov odalépett Barkerhez.

– Eszerint a lelkész úr aligha mond nekünk többet, de van egy ember, aki erre a kérdésre is válaszol . . . Ha megengedi, folytatjuk utunkat – tette hozzá állhatatos szelídséggel.

A vöröskatona ismét megfogta a lakatot, beleakasztotta a sasszemekbe, és rázárta a csűrt a megölt német tábornokra.

– Az az illető, akivel találkozni fogunk, német? – kérdezte Barker; szokása szerint rövid szünetet tartott az előtt a szó előtt, amelyet még meg kellett találnia. Az autó most nyílt mezőn haladt, és előttük egy nagy falu füstjei kékítették az eget.

– Igen, mister Barker, német – felelte Boriszov.

– Az illető . . . katona? – kérdezte óvatosan Barker, éppenséggel óvatosan: megérezte, hogy Boriszov felelete milyen szűkszavú volt.

– Igen, mégpedig ezredes – felelte váratlan nyíltsággal az őrnagy.

– Köszönöm önnek, szívesen várok – jelentette ki sietve Barker. Az a nagylelkűség, amellyel közölték vele. hogy leendő beszélgetőtársa ezredes, okulásra is szolgálhat.

Átvágtak a mezőn, amelyen sötét út kanyargott – déltájban ez az út latyakos lett, majd estére ismét megfagyott –, és berobogtak a faluba

A fehér kunyhóknak ebben a tengerében, amelyek a háború ellenére ki voltak meszelve, és ezért a hólepte mezőtől nem lehetett megkülönböztetni őket, téglaházak tűntek fel, annál sűrűbben, minél inkább közeledett az autó a falu főteréhez.

Az a téglaház, amely előtt megállt az autó, abban különbözött a többitől, hogy nem három, hanem öt ablaka nézett az utcára, és egyszerű bádogtető helyett horganyzott lemez fedte. De nem ez volt a meglepő, hanem a német katonaköpenyt viselő géppisztolyos, aki a tornác előtt állt. Ez a köpeny annyira váratlanul hatott, hogy egy enyhe riadalom szele siklott Barker gallérja mögé: „Csak nem Mansteinhez kerültünk véletlenül?"

Az egyetlen, ami minden aggodalmát eloszlatta, a géppisztolyos mosolya volt, a katona Boriszovot felismerve, szinte pajkosan toppantott, és csaknem rákacsintott az őrnagyra – látszott, hogy az őrnagy egészen otthonos itt.

Beléptek egy tágas, világos szobába, amelynek öt ablakát a vendégek a házhoz közeledve látták. Szemükbe ötlöttek a falakra aggatott színes térképek, amelyeken a jelenlegi háborúnak csaknem minden frontja fel volt tüntetve. A német szövegek és a német nyomdatechnikára jellemző sajátosan jól olvasható betűk, úgyszintén a színek tisztasága arról tanúskodtak, hogy zsákmányolt térképek.

Pirospozsgás arcú német jött a vendégek elébe, hadnagyi rangjelzéssel, s miután korrekt és jóindulatú tartózkodással bemutatkozott, felajánlotta a vendégeknek, hogy rendelkezzenek vele.

– Grebel ezredes úr korrektúrával van elfoglalva – mondta folyékonyan oroszul, és ujját felemelve, vendégei figyelmét a nyomdagép egyenletes kopogására hívta fel, amely a szomszédos házak valamelyikéből hallatszott.

Barker végigfuttatta tekintetét a térképeken, és pillantása az ezredes íróasztalán álló kis Goethe-szobron állapodott meg. A szobrocska réginek látszott... De hát miféle ház ez? Barker tudatában most bizonyára összerakosgatta a ház néhány jellegzetességét, amire felfigyelt: német géppisztolyos a lépcsőfeljárat előtt, német zsákmányolt térképek, tábori nyomda. A korrektúrán dolgozó ezredes, a kis Goethe-szobor... Szeretné azt hinni, hogy ez a bronzszobrocska, mélyedéseiben az élénkzöld nemes rozsdával, a fő ismérve annak, hogy mi is ez a ház. Vajon nem ide, ebbe a fehér sztyepp szélén álló téglaépületbe tette-e át egyik tűzhelyét az új Németország, az a Németország, amely ennek a hábo-

rúnak a kínjai közt született? Mellesleg a szöveg, amelynek korrektúráján most Grebel ezredes úr dolgozik, nem valami sajátos üzenet-e, üzenet, amely a holnapból jut el a Wehrmacht hadaihoz?

Megjelent Grebel. Mosolygott, bár fáradt szeme a kissé dagadt szemhéj alatt közömbös maradt ehhez a mosolyhoz. Ám az ezredes csak addig mosolygott, amíg fel nem fedezte a vendégek közt az angolt, aki egyébként éppen egy különleges térkép szemléletébe merült.

Grebel leült, maga elé húzott egy kis csomó gépelt papírlapot, Tambijev úgy vélte, hogy ez a foglyok kihallgatásának szövege, a német napjának első fele nyilván épp ezzel telt el.

– Amint látom, az ön pillantása Dél-Franciaországra irányul, ugye? – kérdezte Barkert angolul, irigylésre méltó biztonsággal, meglátszott, hogy fiatalsága éveiben komolyan tanulták a nyelveket. – A hátralevő hat hónap elég, hogy az amerikaiak odaérjenek?

– Miért az amerikaiak? – kíváncsiskodott Barker, még nem értette, hogy mire céloz a német.

– Azért, mert keleten az oroszok harcolnak önök helyett, nyugaton meg az amerikaiak fognak harcolni . . .

Tambijev kényelmetlenül érezte magát: a beszélgetés váratlanul kisiklott a megengedett határok közül, és Isten tudja, mivel végződhetett!

– Mégis mi történt a katlanban, ezredes úr? – fordult Tambijev Grebelhez; akármilyen nyílt volt is ez a kérdés, elejét vette a katasztrófának. – Hogyan értsem ezt a párviadalt Stammermann és Hille közt?

– Sztálingrád előtt van egy kurgán, Kozákhalomnak nevezik – mondta az ezredes. – Ezt a kurgánt tartotta az ezredem, akkor, amikor a törzs Dmitrijevkában volt. Minden éjjel, olykor kétszer is, fent voltam a tetején, de mielőtt odaért az ember, át kellett vágni a mezőn, amelyet minálunk a holtak mezejének neveztek. Amikor a hó borította a mezőt, még szépnek is látszott a ráfagyott jégkéreggel: csillogott a hold fényében, nem is mező, hanem természetes tükör, amelybe belefordult az egész világegyetem. De aztán langyos szél fújt, és feltárta azt, ami eddig a havas sztyepp titka volt: folytatódott a kegyetlen kézitusa a kurgán birtokáért. Valaki a térdére támaszkodva ütésre emelte kezét – közvetlen közelből a csapásnak megsemmisítőnek kellett lennie. Valaki a földre lapult, áldozatát várva, és így csendesedett el örökre.

Valaki pedig egész magasságában felemelkedett, és aztán már egy lépést sem tett, talán még ma is ott áll . . . Egyszer éjfélkor robogtam át ezen a mezőn; láttam, hogy nem olyan mozdulatlan, mint azelőtt volt. Jobban odanézve néhány fejszés katonát láttam. Először nem értettem, minek kell holttestekre fejszével rontani, de aztán felfedeztem a főparancsnok fiatal segédtisztjén egy gyapjúszvettert, amelynek hátán vérfolt vöröslött . . . Ért engem? – Mindaz, amit most elmondott, természetesen nemcsak Barkernek szólt, de elsősorban neki, mintha azt akarta volna mondani: „Hogyan beszélhetünk mi egymással a háborúról? Én láttam, de te? . . ." – Tehát Stammermann – Hille? – A váratlan kérdés látszólag semmi kapcsolatban sem volt az előzményekkel, pedig hát volt kapcsolat, csakhogy Grebel egyelőre nem tárta fel. – Stammermann hivatásos katona, e háború számos hadműveletének résztvevője, tehetséges, taktikus tiszt – folytatta Grebel, miközben lassan szétrakta maga előtt a kihallgatások jegyzőkönyvét tartalmazó papírlapokat. – Jó hírnévnek örvendett a szárazföldi csapatok főparancsnokságánál, és Halder vezérkari főnök úgy jellemezte, mint régi, hűséges és bátor katonát. – A hadifoglyok vallomásait tartalmazó papírlapok most mint játékkártyák feküdtek ott az ezredes előtt: áttekinthette őket. – Stammermann mindent megtett, hogy kitörjön azokhoz a csapatokhoz, amelyek elhatározták, hogy áttörik a gyűrűt, de belátta, hogy ez iszonyú áldozatokkal jár. Elég vigyázatlan volt, hogy táviratában ki is mondja, és ezzel a halálos ítéletét írja alá . . . Hille? Nem, ő nem annyira hivatásos katona, mint politikus-tábornok, aki mindenben árulást lát. Jellem? . . . Olyan ember, akinek nem sikerült karriert csinálnia, így hát igyekszik pótolni az elmulasztottakat még tiltott eszközökkel is. Feltehető, hogy tudott Stammermann kételyeiről, sőt lehet, hogy erősítette is őket. Hogyan erősítette? Hillének ez volt a módszere: gyónásra szólította föl az embert, mi több, zendülésre hangolta, sőt azt mondta, hogy ez a lelkiismeret hangja, és ő, Hille, osztozik e kétségekben, majd hirtelen az illető ellen fordult, és árulónak nevezte. De ez esetben nemcsak erről van szó. Sengyerovkában volt egy kórház a sebesültek részére. Sokan úgy vélték, hogy ők, kórháziak biztonságban vannak, mert még ha az oroszok fogságába kerülnek is, őket nem bántják. Úgy látszik, Hille és cinkosai valamelyik pillanatban legalizálták ezt a véleményt, halogatták a kórház kiürítését, és közben az egésznek okmányformát tudtak adni, nyilván Stammermann aláírásával. Igen, ez már okmány volt, és következésképpen vádirat, természetesen – árulás vád-

ja . . . A tragédia utolsó felvonása titok leple alatt játszódott le; a foglyok azt mondják, hogy volt letartóztatás, ítélet, leváltás és kivégzés . . . Mellesleg ezt két körülmény alátámasztja: a Hitler által kitüntetettek közt ott van Hille, és Stammermann nincs. Azok közt, akiket a repülőgépek kimentettek a katlanból, ott van Hille, és Stammermann nincs. A halottak közt ott van Stammermann, és nincs Hille . . . Lehetséges, hogy itt nem vagyunk egészen pontosak. Legalábbis így képzeljük ezt most. A történelem majd helyesbít minket, de nem hiszem, hogy a pontosabb meghatározások kihatnának a lényegre . . .

Felvette az asztalról a papírlapokat, de nem adta oda a kipirult arcú Barkernek – úgy látszik, nem mindent mondott el.

– De még csak nem is Stammermannról és Hilléről van szó.

– Hanem miről? – kérdezte Barker.

– A . . . nem hivés fokáról.

– A győzelem nem hivésének?

– A győzelemben már régen nem hisznek – nem hisznek a hadsereg erejében, a fegyverek hatékonyságában, a hadvezetőség nagy bölcsességében és tapasztaltságában, és, ha még pontosabbak akarunk lenni, akkor ennek a háborúnak az igazságos voltában. Amikor a katona fejszét emel egy halottra, ez a vég előjele . . .

Szünet állt be . . . Úgy tetszett, hogy mindent kimerítettek. Boriszov nyugtalanságot mutatott. Sőt türelmetlenül nyikorgatta székét, értésére adva Barkernek, hogy ideje köszönetet mondaniuk vendéglátóiknak. De Barker nem sietett befejezni a beszélgetést. Éppen Barker. Még nem tette fel minden kérdését Grebelnek. Sőt lehet, hogy a legfőbb kérdést nem tette fel.

– Amikor a foglyokkal beszél, ezredes úr, hogyan mutatkozik be? – kérdezte a házigazdától, de nem nézett rá.

– Nem kell bemutatkoznom, a foglyok tudják, ki vagyok. Sokuknak az ingük alatt vagy a csizmájuk szárában ott van a röplapom – felelte az ezredes.

– De tudni és viselkedni két különböző dolog . . . Hogyan viselkednek önnel szemben?

Grebel ránézett Barkerre, és összeszűkült a szeme.

– A tisztek? – kérdezte hirtelen; úgy látszott, érdekli a beszélgetés kiéleződése.

– Jó, mondjuk . . . a tisztek – felelte Barker.

– Ők is olvasták a röplapjaimat – mondta Grebel. – Köztük azo-

kat a leveleket, amelyeket a Wehrmachtban levő bajtársaimnak címeztem – tette hozzá, és elhallgatott; a párbeszéd a határához ért. – De vannak mások is . . .

– Mifélék? – kérdezte az angol. Lám, a bátortalan Barker, meg kell adni, jó kis kérdést tartogatott! – Mifélék? – ismételte.

– Hát, akik így gondolják: „Azt megteheted, hogy nem értesz egyet Hitlerrel, de miért adod el magad az oroszoknak?"

Grebel tudatosan folyamodott ehhez a megfogalmazáshoz, úgy gondolta, ez megfelel az angolnak.

– Vannak ilyenek?

– Vannak – felelte a német mosolyogva. – Tudni akarja, hogy az ilyenekhez hogy viszonyulok én?

– Igen – felelte Barker, feltételezte, hogy az ezredes esetleg elveszti az önuralmát, de bátor kitartással adogatta továbbra is a kérdéseket.

– Sokat gondolkoztam, mielőtt erre elszántam magam – mondta az ezredes, elővette zsebkendőjét, és megtörölte a nyakát. – Az én eszményemnek korlátozott célja van: beérném egy humanista Németországgal is . . . – Felvette az íróasztalról a kis Goethe-szobrot, és maga elé tette. – „Humanistát" mondtam . . . – Számára ezt a Németországot a költő testesítette meg.

Tambijev és útitársai már-már elhagyták a német házat, amikor egy motorkerékpár gördült a bejárat elé, és öblös pótkocsijából – észrevehetően nyögdécselve és egyik, megdagadt lábára sántítva – egy lengyel katonaköpenyes ember szállt ki, akinek dús szakállát, halántékát, de még a szemöldökét is dér lepte – az illető minden bizonnyal hosszú utat tett meg.

Nyikolaj Markovics futó pillantást vetett a jövevényre, elcsodálkozott ősz szakállán, amely a zúzmarától még őszebbnek látszott, és azt gondolta: „Hány éves lehet ez a lengyel bajtárs? Hatvanhét vagy éppenséggel hetven?" – már be akart szállni a gépkocsiba, amikor a szakállas kihúzta kezét a kétujjas gyapjúkesztyűből, letörölte szemöldökéről a zúzmarát, és ezzel mintegy látóvá válva, leplezetlen figyelemmel nézett rá.

– Pan Tambijev, csak nem ön az? – kérdezte a lengyel, és lassan körüljárta Tambijevet, igyekezett az arcába pillantani. – Hát nem emlékszik? A lengyel tábor az Okánál, az ünnepélyes istentisztelet a gyakorlótéren, és a dicső hadsereg eskütétele? Talán tetszik emlékezni Kowalski alezredesre, akit Wanda Wasilewska megbízott a sajtóérte-

kezlet vezetésével, egyébként pan Kowalski akkor nem volt alezredes, és civil ruhában állt ön előtt... Emlékszik?

Hányszor kellett Tambijevnek magában elismételnie: mennyire összesűríti az időt a háború! Azóta az okai találkozás óta, amelyről az alezredes beszélt, mindössze egy év telt el, és úgy érzi, mintha évekkel ezelőtt lett volna. Mintegy az emlékezet homályából merült fel a borongós ősz az Okánál, az eső és a nedves hó, amelynek illatát lehelte ott mellettük a nagy folyó, a fehér orosz mező, és a néhány száz ember, amint fedetlen fővel térdet hajtanak a tábori lelkész tartotta kereszt előtt. És mellette pan Kowalski, a jogtudományok magisztere, szürkésfekete színű átmeneti kabátban, filckalapján ügyetlen férfikezek által hozzávarrt tűzött párnácskákkal, amelyek a magiszter hatalmas fülét az orosz fagytól óvták. Pan Kowalski, ahogy ő maga mondta, „saját lábán" jött az Okához a távoli Volgán túli kisvárosból, ahová „még harminckilencben" vetette a sors. Erdei ösvényeken jött, minél távolabb a falvaktól és városoktól – a halálnál is jobban félt a gonosz emberi szemektől, egyre attól tartott, hogy visszakergetik. Bár többet ment éjjel, mint nappal, azon igyekezett, hogy ne távolodjon el a mocsaraktól – a mocsarak táplálták: áfonyán és más bogyókon élt.

– Kutyául éltem! – magyarázta a jogtudományok magisztere. – Kutyául!

Tambijev emlékezett arra, hogy az alatt a három óra alatt, amelyet az Okánál pan Kowalskival együtt töltött, a lengyel elmondta szomorú történetét, amelyből kiderült, hogy a háború súlyos hengere szétlapította az egész népes Kowalski családot, őt csak csoda folytán kímélte meg.

– Magam maradtam, magam, mint az a kis nyírfa – mutatott a mezőn álló fácskára, amelyet a havas szél mintha elsodort volna az erdőtől; a beszélgetés útközben folyt, a tábori repülőtérre menet, amelyről a tudósítóknak kellett felszállniuk.

Tambijev akkor azt gondolta: ez a látszatra olyan gyámoltalan öregember valójában nemzetének hatalmas erejéről tett tanúságot, örök erőről, ha meg tudta találni az utat az Okához...

És íme, pan Kowalski most ott áll előtte – s az öregember szemöldöke, miután a zúzmara leolvadt róla, élénk fekete, és makacs tövisek gyanánt szétálló vastag szőrszálak meredeznek ki belőle. Ezekben a szőrszálakban talán pan Kowalski törhetetlenül nyakas jelleme nyilvánul meg. Sötét szeme, amelynek fehére egy kissé kékes, szelíd

kifejezésű, végtelen jóság és béketűrés tükröződik benne, sőt talán az a képesség is, hogy elfeledje a rosszat. Igaz, nem lehet rögtön megérteni, hogy pan Kowalski arcán miként tükröződik az élet és azzal együtt az ember lényege . . .

– Mi szél hozta ide, pan Kowalski, az Okától, a távoli Dnyeper partjára, ráadásul egyenest a német törzsbe? – kiáltott fel Tambijev, a ház bejáratában őrt álló katonára mutatva. – Nem fél?

– Félek, pan Tambijev, de még hogy! Igen, úgy látom, össze kell szednem a bátorságomat, ha elmondom . . . – felelte a lengyel, és észrevehetően lehalkította a hangját.

– Talán a hadműveletek koordinációjáról lesz szó? – kérdezte Tambijev.

– Koordinációról, de még milyenről! – A lengyel, Nyikolaj Markovics pillantását követve, az őrre nézett, a szájához tartotta tenyerét. Igen kifejező mozdulatával mintha azt mondta volna: „Koordináció a németekkel, de okosabb egyelőre hallgatni . . ."

Az ilyen találkozás rövidre szabott, habár nem ártana sok mindenről elbeszélgetni, mégiscsak egy év maradt mögöttük . . . Abba a furcsán vendégszerető házba, ahonnan hajnalban elindultak, ugyanazon az úton tértek vissza, amelyen jöttek: az erdőt megkerülve, az árok mentén, a csűr mellett, ahol a lázadó tábornok végső menedéket lelt, a mezőn át, amelyen vöröskatonák feszítővasakkal törték a fagyos földet, hogy beletemessék az elesetteket; leégett falvakat kerültek meg, kiégett és félig összeroncsolt, zsákmányolt műszaki felszerelés temetőjén vágtak keresztül, a hó alól ágaskodó kerekekbe, kocsiszekrényekbe, radiátorokba, hátsó és elülső tengelyekbe ütköztek, és a páncélozott gépkocsi hernyótalpaival ezeket – mintegy malomkövek közt – összevissza zúzta.

– Irányíthatatlan . . . az ezredes! – mondta felnevetve Boriszov. Nem annyira elítélte a németet, mint inkább nyakas jellemének lényegét akarta kifejezni. – Én hozzászoktam, és nem kívánok többet.

– Én sem kívánok – mondta Barker mosolyogva. – Habár követelni kellene . . . Fura ember, de nemes lelkű . . .

Barker megtalálta a helyes kifejezést – gondolta Tambijev, de ez a kifejezés nem annyira Grebelt, mint Barkert jellemzi . . . Az ezredes természetesen túl sok mindent összehordott, de Barker ezt mellőzte, amikor az ember lényegéről volt szó. Akármilyen különös is az ezredes, Barker számára nemes jellem.

... Tambijev a hírállomásra indult. Az örökké éber Grosev bizonyára ott ül a telefonnál, időnként az órára tekint: lehetetlen, hogy Tambijev ma ne hívja fel. Grosev azonban, amikor Nyikolaj Markovics hangját meghallotta, akkor elvéhez híven, hogy semmin sem csodálkozik, és semmivel sem árulja el nagy örömét, mintegy bosszankodva mondta:

– Nos, mi hír ott, Nyikolaj Markovics? – Tambijevet hallgatva kurtán ismételgeti: „Természetesen", „természetesen". Hangja köznapi, a színezete olyan, mintha a beszélgetés Grosev asztalánál, a Külügyi Népbiztosságon folyna. – Nem, nem értem önt, Nyikolaj Markovics, miféle három nap? Három napot elfecsérelni a visszautazással, és csak aztán leadni a tudósítást, van ennek értelme? Nem, más terv kell: Barker ma éjszaka dolgozik, és reggel indul vissza. Maga csak azután indul el, hogy Barker a tudósítását továbbította Moszkvába. Egyszerű ez az egész ... – Hallani, hogy csörren a kanál a fémbögrében, amint a teáját kavargatja. Ő most határozottan elégedett önmagával: nem tréfadolog, hogy ilyen egyszerűen és gyorsan elintézte a bonyolult feladatot. – Sok sikert, Nyikolaj Markovics ... Lásson hozzá – mondta még, mert érezte, hogy egy kissé továbbment a kelleténél abban az óhajában, hogy Tambijevvel hivatalos hangot használjon ...

Úgy látszott, hogy Grosev terve Barkernek is megfelel.

– Tudja, van ebben valami rokonszenves ... Én vállalom.

Igen, van ebben valami rokonszenves, gondolta Tambijev is. De kérdés, vajon milyen tudósítást ír Barker?

És valóban: az előző éjszaka sok részletében megismétlődött. Tambijev elalvóban látta, hogy Boriszov leveti, az asztali lámpára teríti ingzubbonyát, és a füzete fölé hajlik ... A nap folyamán bizonyára az ő tudatában is olyasmi kristályosodott ki, amit azelőtt nem tudott.

A két éjszaka közt egy egész nap volt, de Tambijev éppen ezt az éjféli órát várta, hogy folytassa a félbeszakadt beszélgetést.

– Állandóan Konyevre gondolok – kezdte. – Rá és az ő nemzedékére ... A forradalom jegyével van megjelölve. Szerintem csakis az a nemzedék. Az újak is felmutatják a maguk erényeit, olyanokat, amilyenek az öregekben nem voltak meg, de ez egészen más. Olyan nemzedék nem lesz többé!

– Nekünk ezt még ezután kell megértenünk; nagy szerencsénk, hogy a fasizmus elleni háborúba ők vezetnek bennünket. – Boriszov elhallgat, összehúzza köpenyegét, a szobában valóban hideg van. – No, ez az ember természetesen sokat kapott a természettől, de van az életében

egy mozzanat, amelyet én jelentősnek tartok: nem keresett kerülő utakat, és ahogyan a kék zubbonyosok, a munkásemberek mondják, a korral tartott. Valójában falusi legényke, aki közkatonaként ment el a háborúba, és tűzmesterként, a közkatonáénál alig magasabb rangban tért vissza. Majd pártaktivista és komisszár. Utána egy páncélvonat parancsnoka és hadseregkomisszár. Végül a katonai akadémia hallgatója és hivatásos katona ... Kellő elismeréssel adózom a széles látókörének, az irodalom iránti érdeklődésének, angol és német tudásának, végső soron az intelligenciájának, de végül is nem ezt tartom benne a legfőbbnek. Nem ez a lényeg.

– Hanem mi?

– Ő elvhű ember, ez a lényeg. Ezt kell megérteni: elvhű. És mi lehet nagyszerűbb ezen a világon, mint egy elvhű ember?

Tambijevnek a cimborája, Szasa Grebnyev jutott eszébe, akivel a konotopi átmenőállomáson találkozott. Ő mondta az őrnagyról: irodalmár, aki tárolja az anyagot. Azt mondani: „tárol", annyit jelent, mint meghatározni az idő távolságát. Várni kell, valóban az utolsó szó az időé.

Ám ez az éjszaka mégsem mindenben volt hasonló az előzőhöz: valamikor virradat előtt, amikor az álom még Boriszovot is legyűrte, óvatos kopogtatás hallatszott az ajtón, lassú, szabályos időközökkel, csaknem rejtjelesen, utána pedig Barkernek szinte didergős hangja:

– Én vagyok. Elkészültem.

Tambijev Barkerrel együtt leült ahhoz az asztalhoz, amelynél egy órával azelőtt Boriszov ült, és belefogott az olvasásba. Barkernek olvasható kézírása volt, és a szöveg olyan tiszta, hogy úgy hatott, mintha letisztázta volna. Tambijev kezében az a szöveg volt, amelyről Grosev beszélt, amikor először merült fel benne az az ötlet, hogy Korszunyba küldje Barkert.

... „Tanúsítom" – így kezdődött a tudósítás első sora.

Nem, nem arról volt szó, hogy a korszunyi katlan mennyire hermetikusan zárt, és hogy bizonyos számú németnek sikerült-e vagy sem kitörni belőle, hanem arról, hogy milyen megsemmisítő volt az ellenségre mért csapás, és mennyire előre jelzi a közeledő vereséget ...

Barker elutazott, Tambijev pedig a repülőtérről egyenest a hírállomásra indult az őrnaggyal. Ez a hírállomás egy nagy bádogtetős, vertagyag házban helyezkedett el. Nemigen akarózott nagyon elmaradni Barkertől. De a visszarepülést előre nem látott akadály késleltette –

kegyetlen hóvihar, amely a fagyokkal erősödött, eltépte, alaposan összeszaggatta a vezetékeket. Moszkva jelentkezett ugyan, de akkorra már eltelt a nap. Tambijev este hét óra felé adta le a tudósítást, és indulni készült, amikor egy tucatnyi havas csizma topogása hangzott fel az előszobában, és a nagy zaj arról tanúskodott, hogy a jövevények nem érzik magukat vendégnek ebben a házban.

– A népbiztosság embere itt van még? . . . A főparancsnokhoz!

A főparancsnok? Hát az ki? Konyev? – villant át Nyikolaj Markovics agyán a gondolat.

Érezte, hogy hideg borzongás fut végig a hátán, nem tartozott ugyan a félénk természetűek közé, de frontparancsnokkal ritkán beszélt.

Bevezették egy szobába, amelyet a ház gazdái tisztaszobának használtak. Konyev ott állt két lépésre az ajtótól, kezében összecsukható nyelű zsebnagyítót tartott – Tambijev belépése előtt bizonyára térképet nézegetett.

Az első gondolat: hiszen fiatalabb, mint ahogy képzelni lehetett, ámbár homlokától a tarkójáig kopasz. Ez a fiatalos külső nyilván a délcegségétől ered.

– Üdvözlöm – szólt, hellyel kínálta Tambijevet, de maga nem sietett leülni. – Boriszov őrnagy két szóban elmondta nekem . . . Hogyan áll az útja . . . sikerült?

– Igen, kétségtelenül, főparancsnok elvtárs. – Tambijev felállt, restellt ülni, amikor a másik áll. – Nagymértékben sikerült, hála a fronttörzs képviselőjének . . . Boriszov őrnagy nagy hasznunkra volt . . .

– Helyes . . . Üljön le, én ide ülök – a főparancsnok az ablaknál álló székre mutatott. – Úgy rémlik, hallottam már a tudósító nevét . . . – Egy kissé szétvetett lábbal ült, öklével a térdére támaszkodott. Mindjárt látszott rajta, hogy ifjúsága nyeregben telt el, lovas katona. – Barker, ez ismert név, ugye?

– Nyugaton a legismertebbek közé tartozik – felelte Tambijev.

– Látta az ultimátumunk szövegét? – kérdezte Konyev.

– Igen, természetesen – erősítette meg Tambijev. Konyev számára lényeges, hogy ismeri-e Barker az ultimátum szövegét. Neki fontos a tény pszichológiája.

– Mindenkinek, aki megadja magát, garantáljuk az életét és a visszatérést a hazájába, a katonák megtarthatják az egyenruhát, a rangidős tisztek a hidegfegyvert. – Felállt, Tambijev is felállt. – Elég egy pillantást vetni a csatatérre, hogy világosan lássuk a vereség mére-

teit... De érdekes: ott csaknem győzelemről beszélnek! – elmosolyodott. – Lelkiismeretlenség. Az erkölcs teljes hiánya...

– A foglyok azt vallották: Stammermann nem hitte, hogy sikerül kitörni a gyűrűből – mondta Tambijev, szerette volna tudni a főparancsnok véleményét erről a fontos tényről. – De úgy teljesítette a parancsot, mintha a saját parancsa lett volna.

Konyev lehajtotta fejét, és ujjai hegyével megérintette kopasz homlokát, láthatóan szokott mozdulata volt ez.

– Egyet mondhatok: a kitörési kísérlet során Stammermann támadt, mégpedig kitartóan és leleményesen. – Mellesleg, a bekerített csapatok támadtak, ebben különbözik Korszuny Sztálingrádtól. – Odalépett Tambijevhez, csaknem egészen szorosan hozzá. – Megengedtem a foglyoknak, hogy tábornokukat a háborús időhöz illő katonai tiszteletadással temessék el...

Most ott állt Tambijev mellett, egy kissé összehunyorított szemmel, könnyedén hintázva, nagy kezével keményen markolva bőrövét, mintha csípőre tett kézzel állna. Széles orrú, kissé kiugró járomcsontú ember, mosolygós és ravaszkás szeme éles tekintetű; kitűnő lelkiállapotban volt, és ezt nem akarta leplezni – elvégre nehéz napok azelőtt is bőven voltak.

– Korszuny olyan nekifutási erőt ad nekünk, amilyet régen nem tapasztaltunk – mondta, és kinézett az ablakon, mintha már látná is a hadsereg mozgását. – Igenis nekifutáshoz ad erőt, ez pedig támadásnál igen fontos... – Kezet nyújtott Tambijevnek. Keze kissé kemény volt, erős szorítású, cselekvési energia érződött benne. – Köszönöm önnek...

Igen, így mondta: „Korszuny erőt ad nekünk a nekifutáshoz..." és bőrkabátját felöltve a behavazott udvaron át egy harckocsihoz indult, amely úgy látszott, indulásra készen várta. Tambijev akaratlanul követte, majd megállt, sokáig nézett az útra, amelyen a harckocsi elrobogott... Hová viszi a főparancsnokot az út ebben a rossz időben? Milyen folyókat szel át, milyen erdőkön halad keresztül, milyen hegygerincekre kapaszkodik fel? No, persze, az az ember nem minden nyugtalanság nélkül néz előre, nem általatja magát az út viszontagságosságát illetően... Nem általatja magát, de aligha tudja, hogy a Dnyeperen túl, amelyet nemrég küzdött le, ott lesz a Bug, a Prut és a Dnyeszter, amelyeken az ő hadseregei erőszakos átkelést fognak végrehajtani, de úgy megőrzik mozgásuk gyors ütemét, hogy a dicső emlékezetű „Szando-

mir" megmutatja a főparancsnok hadműveleti alkotó tevékenységét, amely sokban újító: két egyidejű csapás vágja szét az ellenség frontját. Csapatait gyorsan a Kárpátok felé irányítva majd példát ad arra, hogy a modern technikát – repülőgépeket, harckocsikat, tüzérséget – felhasználva, miként lehet áttörni egy olyan hatalmas természeti védőpajzsot, amilyen a Duklai-hágó. A csehszlovák határhoz érve frontja lesz az az erő, amely a fasiszták elleni felkelés zászlaját kibontó szlovák harcosok segítségére siet. Az ismert szuvorovi aforizmához igazodva: „Minden katonának ismernie kell a maga hadmozdulatát" – ez pedig tudvalevően egyenlő mértékben vonatkozik a katonára, a hadseregre és a frontra – egyetlen éjszaka átcsoportosítja csapatait, a harckocsiknak olyan sebességet szab, amelyre akkor képes egy hadsereg, ha a helyzet ura –, és elfoglalja Prágát... De most negyvennégy februárja van, és a főparancsnok, aki a harckocsiban az irányzó tüzér mellett foglalt helyet, a havas sztyeppet nézegeti, amely a bőséges hó ellenére kékesszürke, tavasz előtti hangulatú, és arra gondol: „Milyen lesz a közelgő tavasz?"

5

Bargyin meghívást kapott a Szofijszkaja rakpartra. Sajátos meghívás volt: nemcsak a nagykövettől eredt, hanem a katonai attasétól is. Bargyin felhívta katona barátait a Gogol-fasorban.

– Nem a ránk váró események jele ez?

– Lehet, hogy az – az illető a vonal túlsó végén egészen biztosan elmosolyodott. – Nem tudjuk, a Kuznyeckij mit tesz, de itt nem utasítják vissza a meghívást...

Igen, az angolok ezt a találkozást 1944 eseményeinek küszöbén rendezik, tehát minden arra vall, hogy partraszállás lesz... Ez a gondolat hirtelen támadt és szinte elakasztotta a lélegzetet: valóban, ez jó hír. Bargyin most nagyon akarta hinni, hogy abban a hatalmas dologban, aminek most végbe kell mennie, egy szemernyi része az ő fáradozásának is benne van. Sőt úgy érezte, hogy szeretne elidőzni ennél a gondolatnál, és amennyire lehet, minél tovább marasztalni – hej, pompásan siklik a szán a lejtős hegyről!... De Jegor Ivanovicsnak fékeznie kellett

magát, a tapasztalata azt súgta neki, hogy a diplomáciában nincs tiszta öröm, csaknem mindig egész sereg kis és nagy keserűség kíséri. Mielőtt a várt esemény megtörténik, azt a bizonyos pud sót talán maradéktalanul elfogyasztják ... Ezzel a gondolattal indult a Szofijszkajára.

De hogy a gépkocsi a Kremlt megkerülve, közeledett a Szofijszkaja rakparthoz, Jegor Ivanovics azt kérdezte magától: voltaképpen miért hívták meg őt az angolok, ha a fogadást katonák tiszteletére rendezik, mégpedig minden jel szerint katonák? Egyébként ez az utóbbi körülmény kétségbe is vonható – a nagykövet hívta meg. De az is lehet, hogy a meghívást presztízsokokból küldte: tudtul akarja adni az orosz vendégeknek, hogy a katonák az ő nevében is cselekszenek. Tegnap ez nyilván nem volt lehetséges, de meg nem is volt rá szükség, ma azonban a jó modor jele – az angol diplomácia azelőtt is érzékeny volt a változások iránt. De őneki, Bargyinnak, mi köze mindehhez? ... Nem azért választotta-e az angol ezt a formáját a kapcsolatoknak, hogy olyasmit közöljön vele, amit más körülmények közt nem lehet? ... Igen, a diplomáciai taktika ezt is ismeri: találkozóra hívni meg a katonai diplomatákat, félrevonulni, és akaratlanul (ez a közvetlenség a fő) elejteni egy bizalmas szót – sokszor ez a nehézkes apparátus egyetlenegy szó miatt mozdul meg. Nos, ha ez a feltevése helyes, mi lehet a beszélgetés tárgya?

De vajon nem túlságosan messzire ragadta-e a könnyű szárnyú képzelet? Végső soron a Szofijszkaja rakpartra elmenni akkor is van értelme, ha nincs külön célja. Elmenni már csak azért is, hogy az angol és egyúttal az amerikai katonai személyeket megfigyelje (ez utóbbiakat is nyilván meghívták ma a Szofijszkajára), és fogalmat alkosson arról, hogy miként gondolkodnak negyvennégynek, annak az esztendőnek az elején, amelynek meg kell hoznia a fordulatot. Meghozza-e vagy sem?

De már itt is az angol ház a Szofijszkaja rakparton. Azt a benyomást kelti, mintha a nagykövetségi palotában egy fél óra múlva katonai tanácskozás kezdődnék, a katonai egyenruháknak ebben a tengerében az angol nagykövet sötét öltönyét nem könnyű megtalálni, ámbár, meg kell adni, ezen a fogadáson a nagykövetnek is megvan a maga útja. Nem nagyon szembeötlő ez az út, de olyan ügyesen kanyarog, hogy minden vendéghez elvezet. Végül a nagykövet talán nem is emlékszik minden vendégére, de mindegyikhez volt szava. Ez a szó nagyon egyéni volt – legalábbis minden vendég, aki hallotta, hinni akarja, hogy a nagykövet ezen a fogadáson csakis őt vette észre, a többiek iránt –

egytől egyig – teljes közönyt mutatott. Csak egy a meglepő: ahhoz, hogy hasonló érzést keltsen az emberek lelkében, a nagykövetnek csupán három percre volt szüksége.

Bargyin feltételezte, hogy őt nem kerülhetik el Kerr szokványos megszólítása, de a nagykövet mintha eltért volna eredeti elgondolásától, a szokásosnál több időt töltött vele, és elváláskor szavát vette, hogy nem hagyja el a nagykövetséget, mielőtt vele nem tárgyalt. A nagykövet ezt olyan váratlanul jelentette ki, hogy Bargyin tudatába belopózott a kétely: nem ezzel a céllal hívta-e meg őt a Szofijszkajára?

Germi is megjött, és mihelyt észrevette Bargyint, fellendítette öregesen aszott tenyerét:

– Jó újság van, Jegor Bargyin úr! – mondta szinte diadalmasan. – Megvan az új... felelős a második frontért... Mit gondol, ki az? Eisenhower tábornok – így ejtette ki: „Eizenhaue".

– Ez jó? – kérdezte Bargyin mintegy önkéntelenül – a Kuznyeckijon már az előző napon megkapták a hírt.

Germinek most mindkét tenyere fellendült: mintegy kérte és óva intette őt.

– Marshall tábornok jobb, de Eisenhower is jó...

– Ha Marshall jobb, akkor miért nem ő?

Germi behunyta szemét, de a két tenyerét nem engedte le, úgy festett, mintha imádkoznék...

– Nem tudom, nem tudom... – Majd hirtelen ökölbe szorította mindkét kezét. – Ó, Churchill...

– Churchill nem akarja? – kérdezte nevetve Bargyin.

– Nem tudom, nem tudom – felelte Germi, és szeme hirtelen ijedten megrebbent: Galois állt mellettük.

– Mind ilyenek önök, amerikaiak... nincs hitelük! – jelentette ki a francia a szokott, félig komoly, félig tréfás modorában. – Önök mind, amerikaiak! – ismételte, de megfordulva látta, hogy Germi eltűnt. – Madame Rooseveltről kellene őt kérdezni – dörmögte a távolodó Germi után nézve. Láthatóan nem tetszett neki, hogy elment az öreg.

– Bocsánat, Galois úr, miért adjak fel neki ilyen furcsa kérdést? – kérdezte Jegor Ivanovics nevetve, és akaratlanul jól megnézte Galois-t. A francia keskeny koponyája valahogy összeaszottnak látszott; szinte természetellenes, hogy egy embernek, akiben annyi ész és tehetség lakozik, mint Galois-ban – ilyen koponyája legyen.

– Igenis ezt a kérdést kellett volna feltennie, mégpedig a jelenlé-

temben! – Egyik lábáról a másikra állt, az egyik lábra rövidebb volt, hórihorgas alakja ezért megbillent, és nem egykönnyen tért vissza eredeti helyére. – Az elnöknének arra a beszédére célzok, amelyben elátkozta a kommunistákat... Tessék, ez az istenfélő Roosevelt!...

– Várjunk, hiszen ez az elnökné, nem pedig az elnök – mondta nevetését visszafojtva Bargyin, magában pedig azt gondolta: „Igaza van Galois-nak, íme a sokarcú Rooseveltnek még egy arca. És mikor mutatta meg ezt az arcát – a teheráni konferencia után!"

– Nem az elnök? – ismételte meg a kérdést Galois, és elvörösödött. Azt lehetne hinni, hogy egy annyira bonyolult életű emberben ennek a tulajdonságnak teljesen el kellene sorvadnia, de őbenne megmaradt – lám, fogja magát, és úgy elpirul, mint egy szűz lány. – No persze, nem az elnök, hanem a felesége. Mi több, az elnök véleménye ellenére fogta magát, és... alaposan lehordta a kommunistákat. Reggelinél az elnök azt mondta neki: „Igen, tarthatsz beszédet a háború veteránjainak segélyezéséről és menházak építéséről, de a kommunistákról egy szót se!" Még egy beszédet is írt az asszonynak, igen, igen, pontosan kijelölte egyik szót a másik után, nehogy, isten őrizz, valami feleslegeset mondjon, mégiscsak az elnök felesége, ő azonban, az oktondi, félretette a szöveget, és elkezdte csepülni a kommunistákat!... A tömegből odakiáltoznak neki: – Megállj, megállj, hiszen az elnök felesége vagy! De ő hallani sem akar semmit!... Mit lehet itt mondani? Hiszen vannak makrancos feleségek... Nos, megértem, hogy Teherán után Rooseveltnek meg kell őriznie hajójának bizonyos... úszóképességét, ezért, hogy úgy mondjam, a felesleges ballaszt kidobásával meg kell könnyítenie, de hogy a saját feleségét vesse vízbe... Nem, nem gondolja ön, hogy ez valahogy nem arisztokratikus? Roosevelt és ilyesmi – pfuj!...

– Ezt akarta Germinek mondani? – kérdezte Bargyin, le nem véve szemét Galois-ról.

– Igen, nagy kedvem volna megtenni – bólintott Galois. – Ó, ez az amerikai képmutatás, ez nem akármilyen ám!

– Amerikai?

– Ön úgy gondolja, hogy ez a képmutatás csupán angol eredetű? Nem.

Kimerítette a témát, és valahogy elpilledt. A vörösség eltűnt, orra furcsán megnyúlt, és az ajka is elkékült és kissé lebiggyedt. A dinamikus gondolat embere volt, ha ez a gondolat elapadt, ő lendületét vesztette.

– Miért nem engem küldtek ki önök Korszunyba? – kérdezte hirtelen. Természetesen tudta, hogy Bargyinnak semmi köze sincs a korszunyi kiküldetéshez, mégis „önöket" mondott, abban a feltevésben, hogy a szovjet embereknél mindenki egyért van és egy mindenkiért. – Úgy gondolja, hogy ez az én odautazásom nem lett volna épp annyira hasznos?

– Ezt Grosevnek mondja, az ő területe – vetette oda Bargyin, és elutasítóan legyintett. No lám, ez a Galois. Úgy látszik, azért hordta le az elnök feleségét, csakis azért, hogy ezzel előálljon a Korszunyra vonatkozó kérdéssel. Korszunyról persze már lemaradt, de ki tudja, lehet, hogy a következő alkalommal csakugyan őt küldik.

– No, Grosevhez fordulni ezzel talán nem fogok – szólt Galois engesztelően. Ha nemet mondtak neki, nem nagyon makacskodott. – Barker érdemes ember, csak egy kicsit akadémikus. Elvégre önöknek kell tudniuk, hogy ki mire képes.

– Várjon csak, Tambijev azt mondta nekem, hogy Barker teljesen a helyzet magaslatán állt – jelentette ki Bargyin, jólesett védelmébe vennie Barkert, akit a tudósítók nagy mamlasznak tartottak. – Sőt, ha Barker nem árulta volna el mindezeket a tulajdonságokat, a korszunyi útnak akkor is volt értelme . . .

– Igen, igen, volt értelme, volt! – Galois egyik lábáról a másikra állt. – Ide figyelj, Hugh, ismeritek egymást Bargyinnal? – fordult egy angol ezredeshez, aki egy kissé arrább ment. – No, mit bámulsz úgy rám, mint egy bizonyos állat az új kapura? Gyere ide, nem haraplak meg! Azt kérdezem, hogy Bargyinnal ismeritek-e egymást?

Az ezredes magas termetű és sápadt arcú volt.

– Kihez van szerencsém? – mondta oroszul, betanultan, és elakadt, úgy látszik, ez a sima mondat csak megközelítő elképzelést nyújtott az ezredes orosz nyelvtudásáról. – Mivel szolgálhatok? – fordult Galois-hoz, amikor ez bemutatta őket egymásnak.

– Ide figyelj, Hugh, te derék fickó vagy, és nem alakoskodol – kezdte Galois. – Bargyin tudni szeretné, hogy te hiszed-e, hogy negyvennégyben megnyitják a második frontot? Nem, nem, semmi közöm Montgomeryhez, engem most te érdekelsz . . . Mondd, te hiszel benne?

Az ezredes sápadt arcát mintha fehérítőbe mártották volna, még egy pillanat, és az ezredes összeroskad a vérveszteségtől.

– Én . . . ahogy Montgomery – mondta, és meghajolt.

Galois prüszkölt egyet, és arca azon nyomban pipacsvörösre gyúlt.

– Nem gondolja, hogy az én ezredesem buta, mint a tök?! – szólt, és óvatosan megérintette a halántékát. Bargyin csak most vette észre, hogy ősz... Azt gondolta: ez az ősz haja, a nyugtalanság a tekintetében és talán sántasága – nemigen áll összhangban azzal a huncutsággal, ami a természetében van, mégpedig a rendkívüli intellektusa és tehetsége ellenére. És Bargyin sajnálta ezt az embert, és szerette volna nem őt magát okolni minden vele történt bajáért, hanem a mostoha életet, jóllehet ez talán nem volt igaz. – Hogy mondta az ezredes, van szerencsém, jegyezte meg Galois. A távolban Kerr nagykövetet pillantotta meg. – Nem gondolja-e, Bargyin úr, hogy a mi házigazdánknak ritka képessége van azt mutatni, hogy rokonszenvez veled, amikor pedig teljesen közönyös irántad?... – Galois mosolyogva a nagykövetre mutatott, és beteg lábával a parkettre támaszkodva, valamiféle szökkenéssel utánaeredt.

„Igen, igen, amikor teljesen közömbös irántad... – ismételte magában Galois szavait Jegor Ivanovics. – Közömbös, közömbös..." És az egész három óra alatt, amely a Kerr-rel való találkozását megelőzte, erre gondolt, habár a nagykövet egyáltalán nem adott okot arra, hogy így vélekedjék róla. Mi több, a nagykövetnek el kellett volna oszlatnia ezt a róla alkotott elképzelését, ehelyett megerősítette. Határozottan megerősítette akkor is, amikor félig odahajolt Antonov tábornokhoz, aki jobbra ült tőle, és tiszteletteljes mosollyal hallgatta a szovjet katona szavait. Meg amikor a népek harci szövetségére emelte poharát, és közben kétszer is elmosolyodott, a beszéd értelmétől függetlenül – a beszéd elején és a végén. Amikor pedig az asztaltól felállva kifelé indult a bankett-teremből, tekintetében, amellyel a jelenlevőket megajándékozta, annyi szándékolt nagylelkűség volt, mintha életet ajándékozna nekik.

És Bargyin azt kérdezte magától: mit jelentett a nagykövetnek Oroszország, mielőtt idejött, és mit jelent neki most? Vajon ismeri-e Oroszországot úgy, ahogyan egy moszkvai nagykövetnek ismernie kell? És milyen érzést táplál ennek az országnak a népe iránt – a félelmen kívül? És az Oroszországra vonatkozó nézete mennyiben különbözik például az Indiára vonatkozótól? És végül mennyire elegendő esze, műveltsége és lelki gazdagsága van ahhoz, hogy legyőzze azt az elfogultságot, amely ősidők óta jellemzi az angol magas rangú személyek viszonyulását a nagy keleti országhoz?

A nagykövet megvárta, amíg Antonov eltávozik, majd Bargyin felé indult.

– Úgy vélem, otthagyhatom a vendégeket – mondta hozzá közeledve. – Megegyeztünk . . . ugye?

– Igen, én kész vagyok, nagykövet úr – felelte Bargyin. Kellemesen érintette Kerr szavainak szigorú egyszerűsége – az is, ahogy kijelentette, hogy a vele való találkozás kedvéért kész otthagyni a vendégeit, meg hogy a hivatalos helyiségek elébe akarja helyezni a nagykövetség kertjét.

De nem rögtön mentek ki a kertbe – a nagykövet úgy mellesleg, mintha ennek semmi jelentőséget nem tulajdonítana, a dolgozószobájába vezette Bargyint, majd egy helyiségbe, amelyet második bankettteremnek lehetne nevezni, és amely feltehetően a nagykövet személyes lakosztályához tartozott.

– Néha elvonulok ide dolgozni – mondta a terem túlsó végében álló kis fényezett asztalhoz közeledve a nagykövet. – Tetszik nekem a szoba megvilágítása, talán a folyó visszfénye teszi – tekintetével az ablakra mutatott. – Még télen is, amikor a folyó befagyott . . . Apropó, észrevettem, a Kreml dombjára ugyanez a fény vetődik . . . – jegyezte meg, és Bargyin azt gondolta magában: „Most a Sztálinnal való találkozás jár az eszében, amely, ha jól emlékszem, ma egy hete történt, és mindjárt rátér a lényegre." De a nagykövet feszélyezetten elhallgatott. Ezzel azt jelezte, hogy a folyóval és Kreml dombjával kapcsolatos megjegyzése csak bevezetése a fő mondanivalójának.

– Ön harmincadikán Moszkvában volt? – kíváncsiskodott Bargyin, határozottan segítségére akart lenni a nagykövetnek, ha az a kremli találkozásról kezd beszélni, de erre nem volt szükség.

– Nem is emlékszem már – felelte a nagykövet. – Különben, ez azt a kihallgatást megelőző napon volt, amelyen Sztálin marsall fogadott. – Vagyis hát nem harmincadikán, hanem harmincegyedikén jöttem Moszkvába . . . A miniszterelnökön azt mondta nekem: „Még ezen a héten Oroszországban kell lennie. Azelőtt, emlékszik, erről nem beszéltem önnek, most mondom."

Nem, a nagykövet nem vette igénybe a segítségét, ő a maga útján haladt a célja felé . . .

– Nem a Róma elleni támadás váltotta ki ezt a sietséget? – hallatta hangját Bargyin. Ne adja Isten, hogy ebből a mondatából kihalljék a gúny.

– Nem, képzelje, az egész sokkal prózaibb – jegyezte meg a nagykövet, és rövid habozás után hirtelen felállt. – Szerintem most jólesnék egy csésze kávé, nem gondolja? – Szigorú egyszerűségében és mesterkéletlenségében, amellyel Bargyinnal beszélt, valóban volt valami megnyerő.

– Örömmel . . .

Behozták a kávét, egyszeriben otthonosabb meleg áradt szét.

– Azt mondtam a miniszterelnöknek: „Ha ezen a héten, hát ezen a héten" – és megbeszéltem a katonákkal, hogy mikor kapok repülőgépet. A gép kora este indult . . . A miniszterelnöknek nem volt más választása, mint hogy délután négykor fogadjon. „De hiszen ez lehetetlen – gondoltam magamban –, ő olyankor alszik. Nem, négykor már felébred, és iratokat olvas – az első aznapi postáját." Valóban: amikor a fogadásra megérkeztem, a miniszterelnök még ágyban feküdt, de már javában folyt a munkanap: már elolvasott és aláírt egy halom iratot. Érdekes figyelni őt a hófehér huzatú párnák, a liliomfehér, keményített ágyneműje között – ez amolyan gyengéje volt. A kihallgatás megkezdődött, pedig még mindig félig fekvő helyzetben a pelyhes ágyban pihent, és a jelekből ítélve egyelőre nem szándékozott megválni tőle. A kihallgatás tehát elkezdődött. De mielőtt a fődologra tért volna, amely, mondjuk ki nyíltan, meglehetősen kényes ügy volt, behívta a titkárát, és megkérdezte, hogy a BBC sugározta-e ismét az új szovjet himnusz zenéjét, amelynek kottáját ő Sztálintól elkérte. A miniszterelnöknél való megjelenésem valami különös módon az új szovjet himnusszal asszociálódott. – A nagykövet nehezen állta meg, hogy mosolyának szarkasztikus színezetet ne adjon.

Meg kell hagyni, ebben a félórában sokat tett, hogy Bargyint megnyerje, és talán hogy bizalomra hangolja az iránt, amit mond. Megtalálta a megfelelő társalgási hangot, igen, azt a hangot, amely a zenét teszi. Naivság azt hinni, hogy a keményített ágynemű, ez a kis mozzanat, önmagában érdekelte volna. Nő persze, Churchill-lel függött össze, ezért hát megjegyezte, de nem törődött volna vele, ha most nem lett volna rá feltétlenül szüksége. De mi célból? Azt mondta, beszélgetésük kényes természetű volt. A miniszterelnöknek a követeivel, bizonyára még az oroszországiakkal is, ritkán vannak kényesnek mondható beszélgetései. Milyen értelemben kényes?

– „Nem titkolom, kedves Kerr, hogy nyugtalan vagyok . . . – jegyezte meg a miniszterelnök. – Nyugtalan, noha ügyeink olyan jól áll-

nak, mint még soha: a szövetségesek dicső hadai mindenütt szorongatják az ellenséget, ez pedig, amint tudja, elsőrendű fontosságú ... Nyugtalanságom oka az orosz tudósító Kairóból érkezett távirata, amelyet tegnapelőtt közöltek a moszkvai lapok. Ön olvasta, Kerr? Nos, az ilyenfajta táviratok sablonját teljesen kimeríti: „Amint tudósítónk jól értesült forrásokból megtudta ..." Azután a fő: „Az angolok külön tárgyalásokba kezdtek a németekkel ..." Igen, ez áll világosan: „külön ..." Utazzék oda, kedves Kerr, és magyarázza meg nekik, hogy az Isten tudja, mi ez! ... Hasson a dolgokról alkotott reális elképzelésükre. Vagyis hát, mondja meg nekik, hogy ha akkor nem kezdtünk külön tárgyalásokat a németekkel, amikor csak mi harcoltunk ellenük, akkor mi értelme lenne most belekezdenünk ezekbe a tárgyalásokba, öt perccel a győzelem előtt? Még csak nem is arról van szó, hogy ez abszurdum. Más itt a fő: mi ennek az egésznek a titkos indítása? Először is elképzelem, hogy van megszervezve nálunk a sajtó. Önáluk minden egyetlen központba gyűlik össze, és ebből az egyetlen központból ágazik szét most, háború idején. Ha a kairói tudósítójuk nem a külön tárgyalásokról, hanem valamiféle egyiptomi régiségeknek szentelt konferenciáról adott volna hírt, ez a távirat akkor sem jelenhetne meg nyomtatásban anélkül, hogy legfelül ne tudnának róla. Ezért a legkisebb kételyem sincs, hogy ez a vezetők tudtával, sőt talán engedélyével történt. De felvetődik a kérdés, miért tették ezt?"

Mintha Churchill izgatottsága, amely ezt a kérdést áthatotta, Kerrre is átterjedt volna, és ő most ismét érezné ezt az izgalmat. Óvatos ujjal megérintette a gallérját, és sietve megtapogatta: ellenőrizte, hogy rendben van-e; szerencsére minden kifogástalan volt.

– „Ismerem az oroszokat, józan politikusok. Nem úgy fest, mintha hinnének abban a szándékunkban, hogy békét kössünk a németekkel. Akkor miért tették ezt? Tudja, Kerr, ha erre gondolok, rosszul leszek!" És valóban rosszul volt, a saját szememmel láttam. Mit mondjak, még sohasem láttam ilyennek ... „Nem fogunk találgatni, cselekednünk kell" – mondta nekem befejezésül. – „Repüljön oda, magyarázza meg nekik, ahogy tudja, hogy ez félreértés. Eszünkben sincs semmi ilyesmi. Higgyék el végre azt, amit mi mondunk nekik. No, és ha valami kétségük van, a nagykövetük jöjjön el hozzám, és én bármilyen kérdésére felelek."

Lám, ilyen ember ez az Archibald Clark Kerr, alias Lord Inverchapel. Vajon a diplomáciai szolgálatának negyven éve sugallta-e neki

ezt, és nem valami más lépések: a meghívás a fogadásra és a beszélgetés inspirációja ... Bargyinnak tudomása van arról, hogy Kerr egy héttel korábban, amikor Sztálinnal beszélgetett, a kairói tudósítást ugyanilyen előjellel megemlítette ... Csak megemlítette? Úgy látszik, nincs meggyőződve arról, hogy mindent megtett, amit tennie kell. Különben aligha kellett volna ilyen bonyolult eszközhöz folyamodnia, mint amilyen Bargyinnak a fogadásra történt meghívása. Apropó, a negyvenéves tapasztalat kérdéséhez: a nagykövet volt Sztálinnál, de Bargyint sem veti meg ... Az, amit gőgnek neveznek, az angol diplomácia számára nem külső fogalom. Gyűlöletük és büszkeségük nem elkülönítve él, és eléggé rejtve van. Igenis, rejtve, de ha a figyelmesség jeleiről beszélünk, akkor az angolok nem válogatósak. Sőt ellenkezőleg, Bargyin is megkapja a maga részét, holott ő nem az első helyen áll azoknak a személyeknek a sorában, akikkel a nagykövetnek dolga szokott lenni.

A nagykövet mindent elmondott, amit mondani akart, de a jelekből ítélve nem szándékozott elválni Jegor Ivanovicstól – a hirtelen elválás talán értésére adná Bargyinnak, hogy csak e beszélgetés erejéig volt rá szüksége, vagy talán a nagykövet szándéka még nem volt kimerítve. Akárhogy is, Kerr kivezette vendégét a nagykövetség kertjére nyíló verandára. A nap olvadást ígért, de az éj leszálltával ismét fagyott, csak enyhén ugyan, ám a hó, amely vastag rétegekben borította a fákat, szárazon csillogott.

– Kijárok ide éjjel, egy szippantásnyi szeles fagy jót tesz, nem? – kérdezte a nagykövet, gondosan bedugva sálját a bunda kihajtója alá, és úgy nézett Bargyinra, mintha felszólítaná, hogy ő is ugyanezt tegye. – Meg kell őriznünk bizalmunkat egymás iránt, különben nem tudjuk megmozgatni azt, amit kell – mondta, mintegy fennhangon gondolkodva. – Szó, ami szó, az utunkban heverő kövek némelyike könnyebb is lehetne ... – Elhallgatott, mintha azt mondaná Bargyinnak: „No, kérdezd már meg, hogy milyen kőről van szó!" De Jegor Ivanovics néma maradt. – Például a lengyel kő ... – mondta ki végül Kerr.

– Lengyel? – ismételte Jegor Ivanovics.

– Igen, lengyel – felelte Kerr, rövid hallgatás után. – Ez az én egyéni véleményem. Hangsúlyozom, egyéni ... Szerintem Mikołajczyknak lehet hinni. Őbenne van valami ... jó. Mikołajczyk nem Sikorski, ámbár Sikorski is eléggé ... – elhallgatott, várta, hogy Bargyin mit mond, ám Jegor Ivanovics tovább hallgatott. – Abban a csoportban, amelyet a lengyel miniszterelnök képvisel, Mikołajczyk nagyvonalú és türelmes,

és szót lehet érteni vele, ugye? – Ismét elhallgatott; szünetei úgy csapódtak Bargyinra, mint megannyi lövedék, de Jegor Ivanovics elhatározta, hogy mindvégig hallgat. – Még a bogaras amerikaiaknak is, akikkel nem könnyű megegyezésre jutni, ugyanez a véleményük: tetszik nekik Mikołajczyk.

– Ha ön azt kívánja, hogy nekem is tessék, akkor ő türelmesebben bánjon az én lengyel barátaimmal – mondta Bargyin.

– A kommunistákat érti? – kérdezte a nagykövet.

– A kommunistákat is, ha úgy tetszik – hangzott Bargyin válasza.

Valami fontos húr, amely nagyszerűen rezgett egész este, megszakadt ettől a mondatától, a nagykövet ujjai mintha még pengették volna a többi húrt, de már nem tudtak hangot kicsalni belőlük.

Bargyin elköszönt.

Már kilépett a nagykövetség épületéből, amikor megpillantotta Galois-t.

– Ej, önök mind vaskalaposak a maguk jó öreg Angliájában – vetette oda Galois, otthagyva beszélgetőtársát, akivel az imént a rakpart kő mellvédjénél állt; mikor ezt a mondatot kiejtette, kétségtelenül arra számított, hogy Bargyin ott van a közelben. – De hát beszélhetek én önöknek! – Erélyesen legyintett, és sántikálva Bargyinhoz indult. – Azt igyekszem megértetni Hugh-val, hogy az oroszoknak joguk van az olasz flottára, és a legjavát kell odaadni nekik, ami csak van, de beszélhet ennek az ember!... Képtelen megérteni, képtelen rá, és ezzel kész! Nos, azt csak nem mondhatom neki: amit apádtól és anyádtól nem kaptál meg, én már meg nem adhatom! – Elhallgatott, mintha emlékezetében keresgélne, hogy miért szidja az angol ezredest, hisz ok nélkül csak nem kezdi szidni, ráadásul amikor ott van a közelben Bargyin. – Nem a Metropol felé megy, Jegor Ivanovics? – kérdezte. – Ej, ez a beteg lábam... Hát milyen tudósító vagyok én? Én mintha horgonyon állnék ott, ahol gyorsaságra van szükség...

– Ne mondja ezt, ön az eszével gyors... valóban utol nem érik!... – mosolygott Bargyin.

Galois hirtelen bánatos hallgatásba burkolózott. No persze szeretett öngúnyhoz folyamodni, de a beteg lába nemigen felelt meg az effajta beszélgetéshez, úgyszólván nem számította ki az erejét, amikor ezt szóba hozta, így hát észrevehetően elkedvetlenedett. Akkor szólalt meg újra, amikor a Kamennij-híd már mögöttük maradt.

– Mondja meg őszintén, a nagykövet vallatta önt azzal a kairói hírrel kapcsolatban? – kérdezte hirtelen megélénkülve.

– És ha vallatott?

– Ó, micsoda gazember ez a Kerr! Én nyíltan megkérdeztem: „Erről kíván Bargyinnal beszélni?" Ő pedig azt felelte: „Nem." Az ember akaratlanul is hitetlen Tamássá válik . . .

Galois dobbantott egyet és eltűnt.

6

Januárban beálltak a fagyok, és Bargyin megfázott; óvatosan tudtára adta Olgának, hogy a januári hideget Moszkvában akarja átvészelni. Olga elszomorodott – várta, hogy Bargyin egy napon ilyesmivel áll elő, és félt ettől. Jaszenciban a világ teremtése óta ő volt a gazdasszony, és Jaszencit egy cseppet sem azonosította Kszenyijával és Bargyin korábbi életével; a Kaluzsszkajával más a helyzet . . . Olga megpróbált ellenkezni, erre Bargyin felöltözött, és szó nélkül elment.

Abban, hogy Bargyin most a Kaluzsszkaján van, Olga pedig itt Jaszenciban, volt valami nagyon rossz. Az asszony későig várta, de hiába; ekkor a kis pincében keresett egy üveg málnadzsemet, és elindult a Kaluzsszkajára. Az alatt az egy óra alatt, amíg a helyiérdekű villamosvonat bevitte Moszkvába, szüntelenül az járt a fejében, hogy miként fog belépni abba a házba . . . Lehunyta szemét, és mintegy kívülről pillantott saját magára, és megsajnálta magát. Élénken elképzelte, hogy miként ül most a félig üres kocsiban, parasztosan bekötött fejjel, Jegor rövid bundájában, ezzel az üveg dzsemjével, meggyőződése szerint az egyetlen szerrel, amely meggyógyíthatja a férjét. Igen, nagyon élénken elképzelte magát az éjszakában robogó kocsiban, és egyszeriben furcsán magányosnak érezte magát: nem is tudja, mi okból akaszkodott rá Jegorra és a családjára, amely valamikor régen az övé is volt, de most hirtelen kezd elszakadni tőle, igen, visszatarthatatlanul el is szakad . . . És még azt is elképzelte, amint egy fél óra múlva belép a kaluzsszkajai lakásba, és megcsapják azok az alig érezhető sajátos illatok, amelyek az ő számára idegenek és kiirthatatlanok, örök életűek, tehát mindent túlélnek, még ezt a borzalmas háborút is. És még elgondolta, hogyan ve-

szik körül azok a tárgyak – holtak és mégis élők –, amelyek megőrizték annak az asszonynak a keze érintését, aki már nincs . . .

Egy pillanatra úgy gondolta, hogy mindenre képes, a szerelme mindent legyőzhet, csak akarnia kell . . . És bizonygatta magának, hogy az élet minden viszontagságán úrrá tud lenni. Csak a kezét és az eszét kell használnia. Igen, az eszét okvetlenül, mert ez óvatosságot meg tapintatot és türelmet is kíván. Nem szabad ingerültséget és sietséget mutatni, kímélni kell Jegort és talán egy kissé önmagát is – és a maga módján kell cselekednie. Igen, csakis tapintat és türelem szükséges, mondta magának, de hirtelen rádöbbent, hogy mindehhez már nincs ereje . . . Megvárta az első megállót, fogta az üveg dzsemet, és leszállt . . .

A fagy észrevehetően fokozódott, a hó nélküli, jeges szél meg úgy az arcába fújt, hogy bele-belenyilallott a halántékába. Úgy érezte, hogy megfagy, a tető alá húzódott, de ott sem volt melegebb. Őbenne fagyott meg valami, a hideg belülről jött. Igen, valóban úgy érezte, hogy megfagy. Megkopogtatta a pénztár kis faablakát, senki sem válaszolt. Hát persze, a pénztárosnő már lefeküdt: beállt az éjszakai szünet, az az ötórás, de teljesen halotti csend, amikor még a vonatok nyughatatlan zaja is elnémul. Olga kilépett a peronra – a vonat már elment.

Valahol itt bizonyára van egy átjáró, tehát őrbódé is. Olga lelépett a peronról, valóban az orráig sem látott. Úgy érezte, lejtőn zuhan le, és ezzel mindjárt minden véget ér. Jegorra gondolt. Nem, nem önmagára, hanem igenis őrá . . . Úgy érezte, hogy ha most, ebben a pillanatban nem jön egy vonat, gyalog megy be Moszkvába a vasúti pályatesten. Igen, igen a pályatesten, leküzdi a pokoli fagyot meg ezt az estét, amely még őt is le tudja dönteni a lábáról, meg az éjszaka vak homályát. Megállt, várta, hogy a szél elröpítse hozzá a közeledő vonat zaját. Nem, ez nem a képzelet játéka – vonat jön. Olga a peron felé sietett, lába le-lecsúszott a pályatestről, és a hóba süppedt. Igen, a vonat valóban jött, jött . . . Immár a kocsiban – mihelyt leveregette a havat – hirtelen azon kapta magát, hogy mosolyog, és szégyenkezés nélkül felnevetett. Igen, valóban van oka az örömre: őhozzá megy, őhozzá . . . Egyszer csak észrevette, hogy az üveg dzsemet a peronon hagyta, de ez már nem ronthatta el a hangulatát. No persze, nem érezné ezt az örömöt, ha le nem száll a kitérő állomáson. Ott le kellett szállnia, hogy mindent megértsen . . .

Éjjel két óra után érkezett meg a Kaluzsszkajára, és amikor Jegort

meglátta, úgy érezte, hogy mindjárt elbőgi magát. A férfi mellére borult, hogy elrejtse a szemét, amely már megtelt könnyel.

– Csak nem történt valami, Olga? – Jegor csak ennyit tudott kérdezni, és így, a mellére ölelve, elindult vele a szomszéd szobába.

– Az istenért, ne kérdezz semmit, az Isten szerelmére . . . – könyörgött az asszony még mindig lehajtott fejjel. – Hagyj megmelegedni és aludni, csak megmelegedni . . .

Jegor díványához támolygott, ahhoz a fekete bőr bevonatúhoz, és nyomban álomba merült. Mély álmából cikóriaillatra ébredt – a régi lakásban cikória illata terjengett.

– Iriskával nincs minden rendben az iskolában – kiáltott be neki Bargyin a konyhából, amikor meghallotta, hogy felébredt. A cikóriakávét ő főzte. – Irina azok közé tartozik, akiket folyton vissza kell téríteni a földre . . .

– Bemegyek az iskolába, mindent elintézek – mondta Olga.

Ez láthatóan váratlanul érte Jegort.

– Bemégy, és hogy magyarázod meg? Ki vagy te?

– Ki vagyok? Természetesen anya . . . És kije vagyok őneki, ha nem anyja?

Jegor hallgatott egy sort – nem tudta hirtelen, mit feleljen.

– No, ha anyja vagy, akkor menj.

Az asszonynak nem kellett más tőle abban a pillanatban, csak az, amit mondott. Villámgyorsan felkelt a díványról, és kisietett a konyhába, ahol Jegor azzal a cikóriával bíbelődött.

– Hol az én Jegorom? Hol az én Jegorom? – kiáltott Olga, úgy, mintha a lakás tele volna emberekkel. Jegor pedig eltűnt volna valahová. – Szeretlek, te buta, szeretlek . . . – ismételte. – No, gyere ide hozzám, gyere . . . – arcával az arcához simult, a férfi érezte ajkának üde leheletét, bőrének illatát – úgy érezte: fiatalos illat.

– Csak ilyen legyél, mint most, akkor minden jó lesz – mondta Jegor, és azt gondolta: „Valami örömöt kellene szerezni neki, olyasmit tenni, ami boldoggá teszi. Vagy mielőbb ajándékozni egy kis gyűrűt, igazgyönggyel . . . Valóban, miért nem ajándékozok neki semmit? Egy gyűrűcske kellene, igazgyönggyel. De hol vegyen? Ilyenek vagyunk mi parlagi emberek: a protokoll normáiról okoskodunk, és otthon csaknem barbárok vagyunk! . . . Egy gyűrűcske kellene, egy kis gyöngyszemmel . . . Honnan vegyem azt a gyűrűcskét? . . .” Különös, most hirtelen szükségessé vált az a becses kis gyöngyszem. Csaknem félszáz évet meg-

élt, és hirtelen úgy érzi, hogy a teljes boldogságához éppen ez a kis gyöngyszem hiányzik... Úristen, ilyesmi is megeshet: hiányzik egy kis semmiség, amely nélkül emberek éltek és fognak élni, haszontalan semmiség, amely mégis hiányzik... De persze nem okvetlenül gyöngyszemet kell szerezni, jó lenne egy szál virág is: sokemeletes szárú gladiólusz, vagy csak egyszerű kis szegfű, nem hervadó bimbóval. Ez is, ez az egyszerű kis szegfű alkalmas arra, hogy Olga messziről ránézzen, megszépüljön, és ismételgesse azt a mondatot, amelyre mind a ketten annyira vágyódnak: „Ő szeret engem, ő szeret..."

De lehet, hogy nem is az áhított kis szegfűről van szó, hanem másról. Ha hivő volna, most keresztet vetne: a mentő gondolat!... A jövő héten nagy hallgatóság előtt fog beszélni Teheránról. Nem, nem önként ajánlkozott, hiszen ő nem hiú, befogták: „Te voltál Teheránban, kezedben vannak a kártyák. Meg aztán benned megvan az a tehetség, hogy hatni tudsz, márpedig a tisztelt tudósokhoz szólni enélkül nem lehet. Egyszóval: bár te a jelek szerint nem is égsz a vágytól, a mutatóujj terád irányul." Bele kellett egyeznie, bármennyire nem akarta. Természetesen bele is egyezett. De mi köze ehhez Olgának?... Az, hogy magával viszi. Elviszi oda, mint egy ünnepre. A hasonlat a gladiólusszal viszonylagos, de csak hadd nézze Olga messziről, és szépüljön meg... De hogy mondja meg neki? Számára ez sokat jelent, és nagyon zavarba ejtheti. Ezért minél hétköznapibban kell megmondani.

Döntött, és ettől könnyű izgalom fogta el. Azon a gondolaton kapta magát: mindazt, amit a tudósoknak fog előadni, máris mondja az aszszonynak, csakis neki... De hátha Olga nem akarja? Esetleg azt feleli, hogy nincs ideje, annyi dolga van a házban! Nem, a ház csak ürügy – egyszerűen nem kívánja meghallgatni. De talán mégis meg kellene mondania! Meg is mondta. Olgában izgalom, zavar és öröm támadt. Igen, szűnni nem akaró öröm, a szemében látszott.

– Eljössz? – kérdezte Jegor olyan közönyösen, mint ahogy ezt az egészet elmondta.

– Még kérdezed? Nem is megyek – repülök!

Így mondta: „Repülök!" – és Bargyin hirtelen megérezte, hogy a jövő szerda, a teheráni szerda, olyan értelmet nyert számára, amilyen értelme eddig nem volt. Nem, még csak nem is arról van szó, hogy minden bargyini erejét bele akarja vetni – természetéhez nem fér, hogy

valamit félerővel csináljon –, mindezt átszellemítette, szárnyakat adott neki az, amit divatjamúlt szóval: „ihletnek" neveznek.

Szerdáig még egy hét volt hátra, és ezalatt sok mindent át kellett gondolnia, megérlelnie. Ebben az akadémikus társaság előtt elhangzó előadásban idéződjék fel a története annak, ami ma Teherán, pontos története ott kezdődjék, mint a Volga a szegényes kis kápolnánál, ahol a nagy folyót át lehet lépni. Idéződjék fel a története a legkorábbi forrásoktól kezdve, és egyúttal azoknak hiteles arculata, akik Teheránt létrehozták, elevenedjen fel a párbeszéd minden sajátossága és a tárgyalások hangulata . . . És ami fő: el kell hatolnia a legvelejéig annak, amit Teherán jelent, és felmutatni azt a magot, amelyből a teheráni gondolat csírázott. A diplomáciai gyakorlat, amelynek számára olykor a részletek fontosabbak voltak az összképnél, arra kényszerítette Bargyint, hogy a képet közel tartsa a szeméhez, és ettől könnyen el is csúszhatott a távlat. Most másként áll a dolog, lelki szemeivel áttekintheti az eseményt, és nagy-nagy távlatokat láthat be . . . Szinte beleszédült, miért nem jutott ez már eddig eszébe? Vagy talán mindennek megvan az ideje? Kinek jutott volna eszébe negyvenegyben előadást tartani például a háború diplomáciai aspektusáról? Sőt, nemhogy tartani, de még ilyesmit kérni is! És lám, elkövetkezett negyvennégy, és a gondolat magától jelentkezett.

Ahogy addig is szokta, úgy határozott, hogy megírja az előadást, gondosan megírja, de aztán otthon felejti, és az eleven intonáció varázsát megőrizve emlékezetből alkotja újra. Külügyi tapasztalata azt súgta: vannak előadások, amelyeket olvasni kell, a forma szabatossága mindennél fontosabb. Adott esetben más a helyzet: a fehér asztalnál való beszélgetés intonációja szükséges, a beszélgetőtársak mind előtted vannak, sőt az arcukat is láthatod. Természetesen nem ismered a teremben ülőket, de a hanghordozásodból annak kell kiérződnie, hogy ismered őket, és nem általában a hallgatósághoz fordulsz, hanem külön-külön mindegyikükhöz.

És még az szükséges, hogy mindazok a magvas gondolatok, amelyek a teheráni elmélkedéseinek gyümölcsei, felmerüljenek a tudomány embereihez intézett szavaiban, természetesen abban a mértékben, amelyben ez lehetséges egy ilyen hallgatósághoz szóló előadásban. No persze, sok mindennek meg kell várni az idejét, sok mindent nem mondasz el, de annál inkább diplomáciai lesz a hármak szövetsége. Itt már ki lehet fejteni a fontos gondolatot: Genova és a Hitler-ellenes koalíció. Ép-

penséggel Genova – amely Csicserin és barátai számára a békés egymás mellett élés politikájának ez a sajátos keresztelőmedencéje volt – vetette meg az alapját a mai fegyverbarátságnak. Mi tagadás, elég bajt elviseltek, sokat nyeltek ugyanettől a Churchilltől azokban az években. De Churchill Churchill, a barátság meg barátság: Genova politikájának megvan a maga csúcspontja, és a háború itt olyat mutatott, amire a múltban nem kerülhetett sor. A múltban, de lehetséges, hogy évekre és évekre a jövőben ... Erről is illik beszélni, és még mi mindenről lehet beszélni egy előadásban, amelynek a címe: „Teherán"?

– Olga, minél élénkebb színű kendőt vegyél, és úgy dobd át a válladon, hogy meglássalak a teremben – mondta az asszonynak, amikor készülődtek. – Élénket, kérlek ...

– Azt már nem, kímélj meg, e tekintetben a vakond sem ér utol engem. Elásom magam – meg nem találsz.

De megtalálta. Olga mindent úgy tett, ahogy ő kérte. Valahol a hátsó sorokban Jegor megtalálta a hófehér kendőjét a piros félívekkel, és nem vesztette szem elől az alatt a fél óra alatt, amíg az előadás tartott. A hallgatóság több mint tiszteletreméltó volt. Galambősz fejek, hamiskás sárgába és ködös feketébe játszók, hideg ezüst visszfényben csillogók, fénytelen ólom- és kékes alumíniumszínűek. Ősz hajak, nemesen hullámzóak, mint a tó vize a sekély részeken, bodrosak, göndörek, mint a bárány gyapja ...

Bizonyára nem szabad semmibe venni az igen tiszteletreméltó hallgatóságot, amelynek számára az ősz hajak minden kitüntetés és érdemrend felett valók, és a hátulsó sorokba tekingetni, ahol a piros félívekkel ékes kendő virít, de Bargyin ezt tette. Csak azt a kendőt látta, köszönetet mondott neki, hívta, nézte, imádságos és bálványozó pillantással, ámbár a terem érdeklődéssel fordult feléje, és valóban lélegzet-visszafojtva hallgatta.

... Amikor Bargyin befejezte az előadását, a terem olyan tapssal kísérte, hogy csaknem menekülésre kényszerült.

Igen, elfutott volna, ha Olga nincs ott. Nem fedezte fel az előcsarnokban, az utcán sem találta, erre visszatért a terembe, és csaknem belebotlott. Felfelé mentek a Kropotkinszkaja utcán, és a körútra kiérve, a Krími-híd felé lépkedtek. Mintha szárnyak repítették volna őket.

– Tudod, valami újat fedeztem fel benned – mondta az asszony, miközben igyekezett lépést tartani Jegorral. – Nem tudom, mi ez, de új ...

– Éspedig?
– Olyasmi, amit nem is gyanítottam benned.
– Mégis, mi?
– Nem tudom.
– Akkor akarod, hogy én megmondjam?
– Mondd!

De Jegornak nehezére esett ezt kimondani. És minél kitartóbban gondolkozott, annál szaporábban lépkedett. Már a Kaluzsszkajára értek, de csak nem tudta összeszedni a gondolatát.

– Mégsem mondtad meg – szólt az asszony, amikor a lépcsőn felfelé mentek.

Bargyin hirtelen elindult, szobáról szobára járkált – nagy nyugtalanság fogta el.

– Tudod, én mindent meg tudok tenni – nyilatkozott meg váratlanul.

– Éspedig mit? – kérdezte az asszony; megijedt ettől a rendkívüli határozottságtól.

– Tudod, én mindent meg tudok tenni, én mindenre képes vagyok! – mondta a férfi. – Ez az én életem adta nekem ezt az erőt, és talán ez a háború is... Igen, igen komolyan beszélek, a győzelmünk, amely érlelődik, amely meglesz.. Én minden nehézséggel meg tudok birkózni!... Érzem, hogy van hozzá erőm...

– Szerénység is kell...

Jegor elképedt.

– Igen, igazad van, szerénység – helyeselt magához térve. – Az ész: szerénység, a nemeslelkűség – az is szerénység... Mellesleg, ahogy megfigyeltem, az olyan erő, amelyet nem ellenőriz a szerénység, ostoba... És mivelhogy ezt belátom, elfoglaltságot kell adni ennek a gondolatnak...

– Milyet? – kérdezte az asszony

Jegor ránézett, és sietve kifelé indult.

– Tudós-diplomata, érted? – kiáltott vissza a dolgozószobájából, amely a lakás túlsó végében volt. Olga elképzelte, miként áll ott csendbe burkolózva, a szoba közepén.

– Téged vonz ez a kilátás: tudós-diplomata? – kérdezte.

– Igen – felelte némi hallgatás után Jegor, de nem tért vissza a szobába. – Tudom, hogy ez rengeteg munkát igényel, de talán győzni fogom...

Két órával később, amikor Bargyin bement Olgához, az asszony már aludt. Keményen ökölbe szorított kezében, a mellén, ott volt a piros félívekkel ékes kendő . . .

7

Bargyinnak reggel, a Kuznyeckijra menet, hirtelen eszébe jutott, hogy Avgusztа az előző napon visszatért Londonból, és talán ma már munkába áll. A népbiztosság nagy megbeszélésre készült a jóvátételekről, és ehhez szükség volt az első világháborúra vonatkozó anyagra. Mihajlov is hozott valamit, de a saját megállapítása szerint ez nem elég. Avgusztát küldték ki – a munka nagy bogarászó kedvet kívánt, és Avgusztában ebből annyi van, hogy három emberre futná. Alighanem akkora dossziéval tért haza, hogy a külügyi népbiztossági szakértők még száz évvel a békekötés után is kutathatnak benne.

Avgusztа szokása szerint felsőfokú jelzőkkel fogadta Bargyint.

– Jegoruska Ivanovics, de szép lett! . . . – Körüljárta a férfit, igyekezett megérinteni bársonyos tenyerével a kezét és a vállát. – És hogy illik magának ez a nyakkendő! Szó se róla, szép ember Bargyin negyvenhét éves korában is!

– De hiszen már elmúltam negyvennyolc éves is, Avgusztа Nyikolajevna! . . .

– Miért öregíti magát? . . . Apropó, nagyon kellemes újságom van a maga számára.

Bargyin elmosolyodott: Avgusztának mindig volt számára „nagyon kellemes" újsága. Ha nem volt újság, akkor kigondolt valamit. No nem olyasmit eszelt ki, amit még nem látott a világ. Lelkiismeretes nő lévén, arra nem vetemedett, csak megnagyította a már meglevő dolgokat. Ezért, amikor azt mondta, hogy nagyon kellemes újságot hozott, Jegor Ivanovics tudta, hogy olyasmit fog hallani, ami helyesbítésre szorul.

– Persze nem hisz nekem. No, vallja be, hogy nem hisz! Tüstént bebizonyítom, hogy nekem van igazam és nem magának! Tegnap egy moszkvai házban voltam . . . és volt ott egy befolyásos személy – kezdte Avgusztа titokzatosan. Elbeszéléseiben már azelőtt is szerepelt „egy

moszkvai ház" és a „befolyásos személy". – Egyszóval ez a személy hallotta magát a Tudósok Házában, amikor Teheránról beszélt . . . És a következő kérdés hangzott el: „Nem érdekelné őt egy ilyen perspektíva – előadássorozat a szövetségesek diplomáciájáról? . . . Nem, nem általában diákoknak, hanem a végzős történelemszakosok számára." Hát így . . . Most pedig ellenőrizhet: ilyen ajánlat következik, ha ma nem, akkor holnap . . . Készüljön fel erre, és mellesleg gondolja meg, hogy mit fog rá válaszolni. De talán érdekli, hogy mit gondolok erről én, és mit tennék a maga helyében?

– Mit tenne? – kérdezte Bargyin, és rásandított. Avguszta természetesen ehhez az utolsó mondathoz akart kilyukadni – fontos volt, hogy magát előtérbe tolja, enélkül az egész vállalkozás értelmét vesztené számára.

– Nem mondanék nemet, habár ez bizonyára nem olyan egyszerű . . . Értse meg: a diplomata – az egy. Tudós-diplomata . . . az már természetesen más! Sőt ez nem is jó kifejezés! Új minőség, hogy úgy mondjam . . . Nem ért egyet velem?

– Hát ez meg mi, Avguszta Nyikolajevna, az az „új minőség"?

– Új lehetőségek és következésképpen új tisztség. Talán nem világos?

– Természetesen világos.

Lám, ez az Avguszta, a teljes fényében! Te éppen csak játszogattál a gondolattal, fontolgattad, hogy ez az új feladat miként illik a lényedhez, ő pedig már mindent eldöntött helyetted, hüvelyknyire kimérte, kiszabta.

– De mégis . . . London? – Avguszta annyira belemerült a Bargyinnal kapcsolatos újságba, hogy britanniai útjáról teljesen megfeledkezett.

– Á, London! . . . Mi lenne vele? Megvan!

Szinte lehervadt, amiért Bargyin Londonra terelte a szót, őt ez most nemigen érdekelte. Igen, meg lehet őt érteni, ha itt van Bargyin, mit számít, hogy mi van ott?

– De a nagy partraszállás, ott hogyan látják a dolgot?

Avguszta erőltetetten elmosolyodott.

– A februári fogadáson a követségen annyi katonai egyenruha volt, mint egy gyakorlótéren.

– Mi az, mindent harapófogóval húzzak ki magából? Kiket látott?

Avguszta szinte bezárkózott kedvetlen hallgatásába.

– Eisenhowernek tolmácsoltam, amikor a mi katonáinkkal beszélt... – mondta, és a karosszékben kényelmesebben elhelyezkedve megpróbálta maga alá húzni a lábát.

– Ő milyen?

– Mint minden amerikai: igyekezett vidámabbnak mutatkozni, mint amilyen a valóságban... – Avguszta elgondolkozott, úgy látszott, mintha borzongana, és a puha karosszék nem fogta melegen körül, lám, egyre igyekezett beásni sovány testét a karosszék bolyhos szövetébe. – De egy dologban tetszett nekem...

– Miben?

– Azt mondta: „Önök a főparancsnok kinevezését várták, tessék, itt állok önök előtt. Azt kívánják, hogy megmondjam a napot, de nem tudom megmondani." A mieink nevettek: „Roosevelt megmondta, ön pedig nem tudja?" Nem jött zavarba. „Roosevelt megteheti, de én nem."

Bargyin komor figyelemmel nézett rá.

– Mi tetszhet ebben? Revízió, ennyi az egész!

Avguszta elpirult, mintha a szemrehányás neki szólt volna.

– Nem, ő nem mer revideálni. Csak jól tudja, hogy az elnöknek könnyebb visszavonnia a szavát, mint neki, a parancsnoknak, és ezért tartalékot szeretne...

– És hogyan vélekedik a kisember, no mondjuk ott a gyakorlótéren?

– A kisember nem mer gondolni semmit... Nem, nem igaz, egy lengyel őrnagy azt mondta nekem: „Minden attól függ, hogy önök hol lesznek negyvennégy májusában. Ha megállnak a Dnyepernél – nem lesz második front. Ha előnyomulnak Varsóig, lesz."

– Egyszóval „ide azt a Varsót"? – Bargyin nevetett.

– Varsót...

– De maga az ország... várja a májust? – kérdezte Bargyin. – Van olyan érzése, hogy lesz május?

Avguszta még mindig didergett, és ügyesen bedugta ujjait a kabátja ujjába, mint egy muffba.

– Glasgow-ban jártam a maga Beketovjával...

– Az én Beketovommal?

– Hát kié, ha nem a magáé? A magáé!

– No jó, legyen az enyém. Tehát az én Beketovommal volt Glasgowban. És?...

– Éjjel mentünk, micsoda zűrzavar van az utakon!... Éjjel olyat

látni ott, amit nappal nem láthat! Az utak tömve vannak teherautókkal... – hosszú mérföldekre elnyúlnak a sorok. „Tudja, ez olyan látvány volt, amelyet soha nem felejthet el az ember: nem út, hanem folyó, eleven áradat. Sok száz, sok ezer motorkerékpár. Egyetlen kis fénypont sehol. Minden sötétbe merül. Tudja, hogy én nem vagyok szentimentális, de lehetett érezni az erőt. A legteljesebb homályban és talán még csendben is. Ez a homály és ez a csend fegyelemről tanúskodott, meg kell adni nekik, ami dukál... Úgy tetszett, hogy mind megindultak vadat hajtani, hogy bekerítsék. Tudtam, hogy amerikaiak, de a mieinket láttam bennük, ezért büszkeség töltött el... Egyre azt gondoltam: ha odaérünk, azt mondom majd, hogy lesz második front. A tulajdon szememmel láttam... Láttam." De különös: gyorsan célhoz értünk. Aztán eltűnődtem: miért! Kiderült, hogy az út jobb oldala zsúfolt, de nem a bal, amelyiken mi mentünk... Érti?

– Az a fele, amelyik délre és délkeletre visz. Ugye? Dover?

– Úgy rémlik, ámbár május még messze van, és az erők összevonását elkezdeni, ahogy a katonák mondják, korai...

– És Beketov... az én Beketovom?

Avguszta gunyorosan nevetett.

– Ó, a maga Beketovja... unikum. Azt mondom neki: „Szergej Petrovics, ennek a maga Novinszkijának a felesége – az az asszony, aki a nagykövetségi könyvtárat vezeti – fülig szerelmes magába!... Csak intenie kell, és mindenre hajlandó!"... Megrémült, és attól fogva került!... Sőt, valahogy csalódtam benne: férfi, és nem ismeri fel a hivatását.

– Miféle hivatását?

Avguszta elpirult, arca nem is pirosra, hanem téglavörösre gyúlt; egyre nedvesebben fénylett.

– Ha egy asszony majd eleped, akkor légy lovag...

– Lovag?... Milyen értelemben, Avguszta Nyikolajevna? – Bargyin hirtelen azt gondolta, hogy Avguszta nem csak Beketovról beszél.

Avgusztának most a szemébe gyűlt a nedvesség, mindjárt elsírja magát.

– Maga mindent megért, Jegor Ivanovics.

– Ha megértem, akkor mutassa meg a dossziét, amelyet Londonból hozott.

De Avguszta nem mozdult a helyéről.

– Hogy van az én gyermekem, jól érzi magát? – kérdezte lehiggadva. Irinára célzott.

– A gyermeke? . . . – kérdezte szigorúan Bargyin. – Mint minden tizenhat éves – mindenkinél okosabb! . . .

Avguszta hallgatott, ellenségesen nézett a férfira.

– Maguk ott mind a legfőbbet nem értik – vetette oda – kéjjel ejtette ki ezeket az ellenséges, kihívó szavakat: „maguk ott mind". – Fiatal még, de lélekben gazdag. – Egyre rosszalló figyelemmel nézett a férfira, szerette volna azt mondani: „De hiszen valóban okosabb mindenkinél!" Nagy kedvet érzett, hogy odavessen, visszakézből odavágjon valamit, de félt, hogy elárulja magát. – Azután meg . . . tehetséges gyerek. Megéreztem, ahogy belefogott a franciába. – Avguszta elmosolyodott, bársonyos kis tenyerével megérintette Bargyin széles vállát. – Jegoruska Ivanovics, adja ide nekem egy évre, és poliglottként fogja visszakapni.

Bargyin felállt, micsoda nő, igazán, nincs kivetnivaló rajta! Észre se veszed, hogy feladod a lényedet . . . Tartsd távol magad tőle, egy versztánál közelebb ne engedd, talán ez az egyetlen menekvés!

8

Amikor a tudósítók Melitopolból visszaérkeztek, már lement a nap. A repülőtérről egyenest a Kuznyeckijra robogtak. Előre értesítették szerkesztőségeiket, hogy napszálltakor Moszkvában lesznek. Az újságok – Londonban az esti, New Yorkban a reggeli, Melbourne-ben a déli lapok – első hasábjai betördeletlenek maradtak, a szerkesztőségek a Moszkvából érkező táviratokat várták.

Két tucat írógép mozdult meg a Külügyi Népbiztosság sajtóosztályának halljában. Az első táviratnak expressz kellett elmennie; bármennyire különféle is a tudósítók feladatköre, az első táviratuk tartalma azonos: „Kint jártam a Dnyepernél, láttam a szovjet csapatok átkelését. Fogadott az ukrán partizánsereg főparancsnoka. A legközelebbi másfél-két órában kétszáz sort küldök." No persze ebben a táviratban minden első személyben, minden egyes számban íródott: „kint jártam", „láttam", „fogadott" – egyetlen szó sincs arról, hogy az

átkelést még huszonkilenc tudósító nézte végig, és az ukrán hadsereg főparancsnokával ezúttal az egész tudósítói testület beszélgetett. Az expressz táviratnak azt a benyomást kellett keltenie, hogy a saját tudósítónak abszolút monopóliuma van a melitopoli kiszállásra, és hogy a kétszáz nevezetes sor számára bármi áron is helyet kell biztosítani.

Miután az expressz távirat elment, a nevezetes kétszáz sort is meneszteni kell Moszkvából Londonba, még ha lerogy is a mennybolt. A puszta gondolatra, hogy a szerkesztő asztalának tiszta felületén valahol a londoni Fleet Streeten már ott fekszik a tudósító első táviratának szövege, könnyű borzongás fut végig a tiszteletreméltó újságíró hajlott hátán, amint a Külügyi Népbiztosság sajtóosztályának halljában az írógépe fölé görnyed. Az a fő, hogy ezt a kétszáz sort leadja. Az első hullám elsodorja a partról mindazokat, akik ügynökségeket képviselnek. Az ügynökségi tudósító sajátos személy: tevékeny, tájékozott, gyors, inkább üzletember, mint irodalmár. A táviratai tömörek és jól dokumentáltak, bennük a tények és a gondolat pontosan egybevágnak, jóllehet a távirat olykor csak a tényt foglalja magában. Még senkinek sem sikerült egy ügynökségi tudósítót megelőznie. Az első hullám elsodorja a Külügyi Népbiztosság partjáról az ügynökségek tudósítóit. Könnyű azt mondani „elsodorja". Ha a gyors Fiat vagy Opel nem volna, semmiféle hullám át nem dobná a tudósítót a Külügyi Népbiztosság dombjáról a másik dombra, amelyet a Központi Távíróhivatal koronáz.

Sokkal bonyolultabb a dolog a második hullámmal. Ennek a hullámnak a leghatalmasabbnak kell lennie, hogy felemelje a tudósítók sokkal népesebb rétegét – mindazokat, akik a napi sajtót képviselik Moszkvában. A tudósító átszeli fél Oroszországot, hogy megjelenjen a Külügyi Népbiztosság halljában, és két óra alatt elkészítse az opust; nem arról tanúskodik-e ez, hogy a dombon álló ház falai közt csodaerő rejlik? A valóságban mindez egyszerűbb: alighogy a tudósítók bárkája elhagyja az orosz fővárost, az újságíró regőssé változik: alkotja művét, és alkotás közben betéve megtanulja. Ez a folyamat éjjel-nappal tart – ébren és álmában, úton és pihenőhelyen. Mire a mű elkészül, a szerzője úgy fújja, mint a miatyánkot. Ez esetben dobhatod a tudósítót akárhová, nemcsak a Külügyi Népbiztosság halljába – ahol az emberi hangok polifóniája közepett a két tucat Remington úgy kattog, hogy ahhoz képest a gyorstüzelő Maxim ropogása valósággal paradicsomi madár-

csicsergés –, vagy dobhatod az Etna kráterébe, Remingtonát a térdére téve ott is kiadja azt a szokásos kétszáz sort, mégpedig a legjobb formában. Ámde maga után összetépett papiroshegyeket, csikkekkel teli hamutartókat és gáláns cigarettaillatot hagyva, s ez a hullám is levonult a magas népbiztossági partról. Ideje volna jó szélesre kitárni az ablakokat, és kiszellőztetni a hallt, ha a két ellenkező végében nem ülne csendesen írógépe mellett Galois és Hope.

– Nem áll össze! – mondja aztán Galois, és erélyes mozdulattal felál. – No, csak nem harapja le a fejemet? Majd elküldöm holnap.

Az, akire névtelenül célzott, a főnöke, elnézően nagylelkű, de egyben szigorú is.

Alighanem Hope is úgy döntött, hogy nem folytatja a munkát. Kihúzta az írógépből a félig írt papírlapot, és négyrétbe hajtva zakójának oldalzsebébe dugta.

– Nem megy ki a fejemből az a tömegsír ott a Dnyeper mellett, a szakadékban – mondja, és nagy keze, amely a betegsége alatt észrevehetően megvékonyodott, ökölbe szorul. Az utóbbi két hónapban a kegyetlen láz, amelyet valahol a Fülöp-szigeteken szedett fel, a hatalmában tartotta. A rohamok ijesztő pontossággal naponta megismétlődtek. Utolérték vendégségben, az utcán vagy az írógép mellett. Ilyenkor hőmérséklete egy pillanat alatt magasra szökött, sárgászöld arca vörösre vált. Eszméletét vesztette. Elhaló nyögések hallatszottak, alig pihegett. csak a válla rázkódott, és a fogai csikorogtak a hidegrázástól. Amikor magához tért, riadtan nézett körül, és mosolygott. Ebben a mosolyában volt valami bocsánatkérés . . . Szerencsére a rohamok ugyanolyan gyorsan elmúltak, amilyen hirtelen jöttek. Hope elutazott Melitopolba. – Amikor annak a vízmosásnak a mélyére lementünk – szólt arcát Galois felé fordítva –, mellettem valaki olyasmit mondott, amit sohasem felejtek el. A Szent Bertalan-éjszakák, amelyeket az egész emberiség egész hosszú útja során elszenvedett, mind maradéktalanul elférnének ebben az árokban. És én arra gondoltam, hogy nincs olyan gonosztett, amelyet ne tudna elkövetni az ember. Elképzeltem, hogy érdekes lenne megírni egy ilyen gonosztevőnek a történetét. Az egész életét, a bölcsőtől az első gyilkosságig, és a gyilkosság megtorlását. A megtorlást feltétlenül.

Galois két keze az írógép billentyűin nyugszik. A Hope szavaiból áradó fagy megbénította az ujjait.

– De értse meg – nyitotta szóra ajkát Galois. – Nincs az a gonosz-

ság, amelyet az emberiség szemében nem lehetne igazolni, amelyre ne tudnának mentséget találni, olyannyira, hogy a tettest tisztára mossák. Nem a gonosztevő a vétkes, hanem azok, akik gonosztevővé tették.

– Tehát a gyilkosok gyanú fölött állnak? – kérdezte Hope. A mondata nyílt volt, de ezúttal már nemcsak az ész, hanem a felindultság is beszélt belőle. Dühös volt . . .

– De azt mondani, „megtorlás", annyit tesz, mint újabb gyilkosságokra szólítani fel, és holttestekkel tölteni meg még egy ugyanilyen árkot – vetette ellene Galois. – Hát van ennek értelme?

– Van! – Hope csaknem kiáltotta ezt. – Másként nem állítod meg a hóhérkodást . . .

Vagy azért, mert felemelték hangjukat, vagy mert üres volt a hall – csak ők tartózkodtak ott –, a szócsata kihallatszott az ajtókon. Megjelent Grosev és Tambijev. Grosev továbbment, Tambijev ott maradt.

– Már azt hittem, Clean és Barker összeverekedett, szét akartam választani őket – mondta Nyikolaj Markovics.

– Nem, szétválasztani nem szükséges – szólt Hope, és felállt. – Ma korábban akartam lefeküdni – jegyezte meg csaknem köznapi hangon, de ezzel értésére adta Galois-nak, hogy egyedül óhajt visszatérni a szállodába.

– No hát ennek semmi akadálya. Ami engem illet, én . . .

– Ha kotyelnyikovói Jézus Krisztus akar lenni, Alex, ez nem fog sikerülni – jelentette ki hirtelen Hope. – Akármit beszél is, ő annak a kornak az embere, maga meg én pedig a mostaninak a fiai vagyunk.

Galois felugrott, és sántikálni kezdett a kis asztal körül, amelyen az írógépe állt

– Nincs szükségem rá, hogy kotyelnyikovói Jézus Krisztus legyek. – Elmosolyodott, de nyomban ismét komoly képet öltött. Egyik arckifejezése olyan gyorsan követte a másikat, hogy az ember azt hihette volna: színlel. – Nekem nincs szükségem rá, hogy kotyelnyikovói Jézus Krisztus legyek, de magának igen, Hope.

– Nekem, miért?

– Maga az író, nem én . . .

Hope már az ajtó felé indult, de feleúton megállt. Aligha lehettek a világon még más olyan szavak, amelyek megállíthatták volna.

– Egyszóval író? No majd még folytatjuk ezt a beszélgetést. És akkor megkérem Tambijev urat, hogy legyen tanú.

Azzal elment.

– Látta Hope feleségét? Magával hozta Moszkvába, és az asszony három napig volt itt – szólt Galois, az írógépasztalkája melletti karosszékbe telepedve, és mintegy hívta Tambijevet, hogy a mellette levő karosszékben foglaljon helyet. – Egyesek szerint olasz nő, mások szerint algíri, mindenesetre megvan benne az a földközi-tengeri forróság, rendkívül szép. Amikor Hope megbetegedett, egyre azt hittem, hogy idehívja Moszkvába. Az ő helyzetében én ezt tettem volna, de ő nem – jellem. Mindig azt hiszi, hogy ha másokkal egyetért, feladja lényének egy parányát, és megszűnik önmaga lenni.

– De hiszen ez nem olyan rossz: becses neki a saját lénye – mondta Tambijev.

Galois mintegy a távollevő Hope-pal vitatkozott. Ellenfél nem volt, és ez bizonyos fölényt adott Galois-nak. Tambijev viszont védeni kívánta az amerikait. Galois-nak válaszolva mintegy a Hope nevében beszélt.

– Én komolyan úgy gondolom, ha már valakinek kotelnyikovói Jézus Krisztussá kell lennie, az író legyen az – jegyezte meg Galois. Szükségét érezte, hogy kibeszélje magát, mert az agyában forgatott gondolatot valóban határozottan értékesnek tartotta. – Emlékszik a középkori olasz mester képére: Jézus Krisztus és a házasságtörő asszony?... Az ismert bibliai téma nagy becsben állt a festőknél... – jó néhány kép készült róla... Némelyik festő bukott nőnek nevezi az asszonyt, mások paráznának, de más a fő: Krisztusnak ítéletet kell mondania a szerencsétlen felett, és azok, akik őt Krisztushoz vezették, megtorlást követelnek. Az asszony bizonyára vétkes, és ő maga sem mentegeti bűnét, arca azt a nehéz folyamatot tükrözi, amely ebben a pillanatban a lelkében lejátszódik. Az az érdekes, hogy Krisztus előtt ott áll az asszony, aki megszegte a parancsolatot, de ő nem siet ítélni felette. Mi több, igyekszik megérteni. Sőt a pártjára áll. Igen, az asszony bűnös, de Jézus a bűnös lelkébe kíván beköltözni, talán maga is bűnössé akar válni, hogy megértse, milyen erő hajtotta az asszonyt. Úgy tetszik, az asszony lelke már megnyílt előtte, és Jézus megértette őt, megértette és felmentette. Azok, akik Krisztust körülállják, továbbra is megkövezését követelik, de ő már igazolta, és megmentette. Nos, mit lehet itt mondani? Gondolkozzál és gondolkozzál, itt az igazság. Íme, Krisztusnak ez az előítéletmentessége, türelme, a vágya, hogy mindent kétségbe vonjon, a természet adta értelem erejével mindenbe behatoljon, ez a krisztusi erény, ahogy én értelmezem, kell, hogy meg-

legyen az íróban. De ha nincs erőd Jézus Krisztussá lenni, akkor legalább légy kotyelnyikovói Krisztus. Abban is megvolt a türelmesség . . .

– Ez a példa az asszonnyal nem számít – mondta Tambijev. – Ő csak a tömeg véleménye szerint bűnös, valójában ártatlan. Ezért az iránta tanúsított türelem jó. De Hope másról beszél: az igazi gonoszság iránti türelemről, értse meg, az igazi irántiról. Ezt a gonoszságot menteni annyit jelent, mint újabbat idézni elő.

– Csakhogy maga nem ott keresi a gonoszságot, ahol keresni kellene – felelte Galois. – A gonosz az, aki a gonosztevőt létrehozta. Az író természetesen lehet konzervatív, meg lehet labourista, de a művében ne hirdessen pártigazságokat. Mi több, őt írói minőségében párton felüli igazságnak kell vezérelnie. Tehát általánosan emberi igazságnak, amely türelmességet igényel. Az olvasó éppen akkor látja benne az embert. Ezért érdekli őt az író ma, és – gondolom – érdekelni fogja holnap is. És ez természetes, mert ez a párton felüli igazság beláthatatlan, mint a világ, és ezért nincs benne irányzatosság. Ami irányzatos, az ellenszenves az olvasónak, ezért nem érdekli. Ha Lev Tolsztoj labourista lett volna, aki a műveiben munkáspárti bölcsességeket nyilatkoztat ki, akkor kit érdekelne? Értse meg: Hope nekem rokonszenves, mind a célra törekvésében, mind a tisztaságában, de tévelyeg, ezért mindent elront, ami benne van.

– Elront? – kérdezte Tambijev. – Hátha talán ez adja neki azt az erőt, amely egyéb körülmények között nem volna meg? Nem gondolom, hogy Hope eszmevilága csupán az igazságok összegezése volna, amint maga elképzeli. Ez valóban eszmevilág, és nem szegényesebb annál, amit maga általános emberi világnak nevez. És nem szűkebb annál, amelyikről maga beszél. Ha pártigazságnak nevezi azt, amit Hope vall, akkor meg kell értenie, hogy olyan igazságról van szó, amely hitből és igazságosságból támadt, és ez az igazság az egyetlen, másik nincs . . . Hope? Van benne valami újszerű, ami rányitja szememet a jövőre. Értse meg, felnyitja a szemem – és az igazság lényeges jele. De Hopenak talán más a véleménye. Érdekelne.

– Engem is – mondta Galois, és felállt. Látszott, hogy az érvei észrevehetően megfogyatkoztak. Más körülmények közt aligha fejezte volna be a beszélgetést.

9

Beketov tudta, hogy Anna Pavlovna későig elidőzik, így hát elindult a könyvtárba. Hazafelé menet olykor betért oda, hogy egy pillantást vessen a maga polcára és megállapítsa, nem gyarapodott-e az egy-két címmel az elmúlt hét folyamán. Tudta, hogy Novinszkaja jóságos két keze itt csodát művel – az asszonynak megvoltak a kapcsolatai a brit könyvtárak egyesületével, amely felajánlotta, hogy segíti őt történeti művekkel. Ráadásul a tiszteletreméltó társaság megígérte, hogy beajánlja Anna Pavlovnát a Piccadillyn levő nagy könyvkereskedésnél, amely korlátlan lehetőségekkel rendelkezik. Novinszkajának a múlt szerdán kellett ebbe a kereskedésbe elmennie, vajon hogyan végződött ez a látogatás? Az elmúlt hét olyan vesződséges volt, hogy Szergej Petrovics nem tudott benézni a könyvtárba, holott hazafelé mentében világosságot látott Anna Pavlovna ablakában . . .

Bekopogott, és feleletre sem várva (úgy vélte, hogy Anna Pavlovna a könyvtárral szomszédos szobában van) benyitott . . .

– Már éppen menni készültem – szólt ki az asszony a szomszédos szobából, nyilván még nem látta meg Szergej Petrovicsot. Ha meglátja, akkor talán nem ezt mondja.

– Bocsánat, Anna Pavlovna – mondta Beketov és megállt; nem tudta, hogy elmenjen-e vagy maradjon.

– Dehogyis . . . maradjon – az asszony hangja hirtelen szinte elapadt. – Maradjon, Szergej Petrovics! – Abban, hogy ezt a „maradjon"-t mondta, érződött a balahnai kiejtése, amely Szergej Petrovics fülének derűsen-dallamosan csengett.

– Sajnálom, Anna Pavlovna, nem tartóztatom soká – mondta a férfi, és odalépett a polcához, de ott nem volt könyv. – Ej, hova tévedtem? . . . A polc . . . Hol az én polcom? . . .

Novinszkaja elnevette magát; mintha várta volna ezt a pillanatot, amikor a férfi meglátja az üres polcot – hogy így nevethessen.

– Itt van a polca . . . – mondta, és a kis, világos faberakásos könyvszekrényre mutatott. – Itt van a polca . . . – ismételte, és kinyitotta a szekrényt, a könyvek most valóban ott voltak.

Beketov odahúzott egy széket a szekrényhez, és leülve, úgy, hogy a könyvek éppen szemben legyenek vele, kivette a szekrényből az elsőt – Curzon emlékiratait tartalmazta.

Fogta a könyvet, pillantásával átfutotta a szekrény polcait, és észrevette: abban, hogy mennyire gondosan vannak befedve papírral, a könyvek meg szétrakosgatva, több van, mint igyekezet. Eszébe jutott egy mulatságos történet, amelyet Sosintól hallott. Valamikor negyvenegy telén egy neves költő bevitt az újsághoz egy nagy verset. A szerkesztő még el sem olvasta, amikor feltűnt neki, hogy a költemény krétafehér, vízjeles papírra van gépelve, ráadásul minden dicséretet felülmúl az a gondosság, amellyel a gépírónő letisztázta: ritmikusan elhelyezett versszakok, egyenletesen tiszta írás, egyetlen átütés nélkül ... A szerkesztő gyakorlott szeme mindezt észrevette, de a kérdés, amelyet feltett, nem annyira a gyakorlatát, mint tisztán emberi megfigyelőképességét tükrözte: „Mondja, az a nő, aki ezt legépelte, szerelmes magába?" - kérdezte a szerkesztő. „Honnan tudja?" - árulta el magát hirtelen zavarában a poéta ... Ez Moszkvában történt, a Puskin téren, negyvenegy telén - de mi van most? Beketov Anna Pavlovna felé fordult Az asszony mintha csak ezt a pillanatot várta volna; amikor Szergej Petrovics a könyvtárba belépve kinyitja a szekrény ajtaját, és megfordulva ránéz. Éppen ezt a pillanatot ...

Ott állt az asszony, fiatalon, és a fiatalságát a nyak tiszta fehérsége hangsúlyozta, amelyet a szokottnál mélyebb ruhakivágás látni engedett. A ruha nem annyira télinek, mint inkább nyárinak látszott. Az asszony ismerte magát, és nem minden szándékosság nélkül öltött fel télen nyari ruhát. Arcának és nyakának ez a kissé aranyszínbe játszó fehérsége átkerült a hajára is.

Valamelyik pillanatban elkapta a férfi tekintetét és elmosolyodott, mosolya olyan könnyed volt, hogy az ajkát szinte nem is rezzentette meg, csak a szemében tükröződött.

- Elképzelem, mennyire fájt magának, Szergej Petrovics, amikor mindazt művelték magával - mondta várakozással, a férfira nézve, és az csaknem megremegett. Így mondta: „mindazt művelték". Beketov arra gondolt, hogy bizonyára nem volt egyszerű ezt mondania. Hát nem látták világosan, hogy ez hazugság?

Beketov visszatette a Curzon-kötetet a polcra, és elgondolkozott - az asszony két szót mondott, és ez az egész bensőjét felkavarta.

- Ha valaki akarja, a legvilágosabbat is ... összezavarhatja - felelte, és ismét az asszonyra nézett. Ott állt előtte az asszony, nyíltan, és ebben a nyíltságában volt a tisztasága. - De talán még ma is akad-

nak olyanok, akik némelykor azt mondják: ha egyszer ott volt, akkor bűnös. – Ugye vannak?

Kérdésnek szánta ezt, és feleletre várt, s az asszony megértette, amikor a szünet elég hosszúra nyúlt.

– Vannak.

Beketovot elfogta a kísértés, hogy megkérdezze: „kik?" de nem szólt semmit – hát fontos, hogy kik azok, akik így gondolják: „Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél." Sőt tudja is, hogy kik lehetnek. Még most is, amikor már három éve dolgozik Londonban, és e munkájának alapja a hűség a forradalom iránt, a hűség és ismét csak a hűség, még mindig azt mondhatjuk: „Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél" . . . Mondhatják, közben mosolyognak olyasvalamin, amit ők „tudnak", de senki más „nem tud", holott teljesen nyilvánvaló, hogy semmi olyat nem tudnak, ami Szergej Petrovicsot kompromittálhatná, mert ha tudnának, akkor nem tagadnák meg maguktól azt az élvezetet, hogy megmondják . . . Tehát a bizalmatlanságuk alapjában valami tehetetlenség rejlik: nem bíznak a jóban és a jó emberben. Ezenkívül képtelenek arra, hogy az illető lényét megértsék, és természetesen irigylik az illetőt, mert hiszen ők mind jelentéktelen senkik . . . Az asszony azt mondta: „vannak". Nem ejthette volna ki olyan meggyőződéssel ezt a szót, ha nem gondolna bizonyos meghatározott személyre vagy személyekre, és az ezzel a személlyel vagy személyekkel folytatott beszélgetésére, amelynek során ez a rágalmazó „nem zörög a haraszt . . ." elhangzott. De vajon kire célozhatott? Itt meg kell állnod, ha nem akarsz hasonlóvá válni azokhoz, akik ezt a „nem zörög a haraszt"-ot hangoztatják.

– Az orvosok azt állítják, hogy a járvány hipnotizál – mondta az asszony, még mindig az asztala mellett állva. – Senki sincs védve ellene.

– De igen – felelte a férfi; élesen vágta oda a szót. – Csak nem szabad elveszíteni a fejünket . . . Nem olyan nehéz dolog az – megőrizni a fejünket! – Elmosolyodott, mintha eszébe jutott volna valami. – Amikor mindez történt velem, és már-már az egész házban elterjedt: „Beketovot is . . . tudják, azt az ősz hajút . . ." – egyetlen ember maradt ment ettől a pszichózistól. A kis pesztránk volt, Volga-vidéki parasztlány, aki Igorkára ügyelt. Nem mondhatom, hogy a többieknél régebben ismert volna – Igorka ötéves volt –, de mindent világosan látott. Azt mondta azokról, akik elvittek engem: „Ostobák, engem kérdeztek

volna meg, kicsoda Beketov, én megmondtam volna nekik . . .” Így. Egy kis Volga-vidéki parasztlány!

Az asszony nevetett:

– Én vagyok a Volga-vidéki parasztlány, nem akarom ezeket a szavakat a pesztrájuknak odaadni . . .

A férfi visszamosolygott rá, jólestek az asszony szavai.

– Balahna a Volga mellett van? Szóval maga is, maga is?

Nehezére esett megválni a könyvtártól, és egészen haláig nem tudta leküzdeni a szomorúságát. Mindez, ami az utóbbi három év alatt történt, annyira fontos volt, hogy még egy ilyen dolog is messzire eltávolodott, messzebbre, mint talán kellett volna . . . Vagy lehet, hogy mindezt csak álmában látta, s a háború nem távolította el azoknak az éveknek a baját, ellenkezőleg, fényt derített ostoba és gyalázatos voltára. Lám, hány év eltelt, és azok, akik ismerik, de talán nem eléggé ismerik őt, még mindig annak az évnek a jegyében ítélik meg . . . Mert senki sem mondja: „Melyik Beketov? No hát az a londoni . . . a követségi tanácsosunk . . .” Nem, nem mondja, pedig már ideje volna, hogy Szergej Petrovics életének új paramétereihez hozzászokjanak. Mást mondanak: „Melyik Beketov? No, természetesen az, aki a pecsorai aranyhomok-parton volt, és aztán visszakerült a Kuznyeckijra . . .” Ezért Beketov lénye itt van valahol, a lelkiismerete és a bőre, amelyet bizonyára élete végéig nem fog levetni, de hát le kellene-e vetnie?

Hazaérve alig szólt a feleségéhez, aki a konyhában foglalatoskodott – szobájába ment és lefeküdt. Ez szokatlan volt, így hát az asszony nyomban felfigyelt rá.

– Mi van veled, Szerjozsa? – kérdezte az ajtón belépve, de nem gyújtott villanyt. – Elfáradtál?

– Igen, talán . . . – felelte Beketov halkan: fia a szomszéd szobában aludt. – Emlékszel, Katya, hogy mit mondott a mi Nasztyánk – jólesett „a mi Nasztyánk”-nak neveznie –, emlékszel, mit mondott, amikor engem elvittek? . . . Azokat a szavakat nem lehet elfelejteni! „Ostobák, engem kérdeztek volna meg, kicsoda Beketov, én megmondtam volna nekik.” Emlékszel?

Az asszony szinte kővé dermedt az ajtóban. Hát ez dúlta fel ennyire? A sötétben kitapogatta a heverőt, és leült a szélére, mozdulatlanná meredt.

– Nem tudod elfelejteni? – kérdezte hirtelen. Mintha szél tört volna

be a mellébe, és elakasztaná a lélegzetét; hallani lehetett, hogy tombol ez a szél, és nem hagyja beszélni. – Nem tudod elfelejteni . . . – Mondani akart még valamit, de elakadt a lélegzete. – No, valld be, bánt?

– Megbántódás? Olyasmit én nem szoktam érezni.

– Hazudsz, bánt.

– Mondtam, hogy ilyesmit nem szoktam érezni – mondta a férfi, és kezét kinyújtva megérintette a felesége arcát. Könnyek peregtek arról az arcról; ha odatartod a tenyeredet, egy maréknyit összegyűjthetsz.

Az asszony tudta, hogy a férje észrevette a könnyeit, és megsajnálta önmagát. Sírva fakadt. Égették a férfi szenvedései. Mindazt, ami Szergejjel történt, ő vette jobban a szívére, habár nem volt vele; a baj a gyengéket sújtja.

– Tudod, mindent el kell követni, hogy ez ne ismétlődjék meg – mondta, hangjában váratlanul olyan tisztánlátás érződött, amilyen azelőtt sosem volt. – Össze kell szedni mindazt az erőt, ami az emberek lelkében rejlik és tisztázni, hogy ez többé ne ismétlődhessék, ne ismétlődjék meg . . .

Nyilván már régen hordozta magában ezeket a szavakat, várta a pillanatot, amikor elmondhatja neki, és ahogy kimondta, szinte elerőtlenedett – nem volt ennél nehezebb munka.

10

Hoare felkereste Beketovot azzal, hogy szeretné meghívni őt, ahogy kifejezte: „Harckocsigyakorlatra", és mellesleg közölte, hogy orosz tisztek is lesznek ott a katonai missziótól.

Szergej Petrovics megpróbált ellenkezni: olyan fontos-e, hogy ő kimenjen oda, annál is inkább, mivel már vannak ott orosz tisztek? De Hoare unszolta: érdemes eljönnie, az angolok nagy jelentőséget tulajdonítanak ennek az eseménynek.

A lőtér valahol a feleúton volt Oxford és Stratford között, és az autónak vagy három óra alatt kellett volna odaérnie, de megeredt az eső, hideg, tavasz előtti zápor zuhogott, a szél a tenger felől fújt, és ezért különösen erős volt. A lezúduló vízáradat néha olyan tömör volt,

hogy a gépkocsi megvakult, így hát meg kellett állítani, és megvárni, amíg a zápor elcsendesül, a látási viszonyok megjavultak.

Beketov nem éppen aggodalom nélkül gondolt arra, hogy milyen pokolba csöppen a lőtérre érve, de Hoare-ra tekingetve csak mosolygott: ahogy az idő romlott, az angol egyre jobb kedvre derült.

– Ez pokol – mondta Beketov.

– Ez paradicsom – felelte az angol, és hozzátette: – A tankok nem félnek tőle, ahogy semmi más sem, amit az angol lángész létrehozott.

– Létrehozta? – kezdte Beketov, de abba is hagyta: nem akarta megbántani az angolt.

– Létrehozta, és aztán odaadta az ellenségnek? – Hoare tüstént reagált: helyesen értette Beketov gondolatát.

– Nem, miért? ... – felelte Beketov zavartan. – Gort tábornok dolgozta ki a tankháború stratégiáját ...

– Igen, Gort, de ez gyenge vigasz.

Mire megérkeztek a gyakorlótérre, már elkezdődtek a hadgyakorlatok. Hoare átültette Beketovot egy terepjáróra, de előbb ellátta vízhatlan esőköpennyel és gumicsizmával.

A terepjáró megindult a tágas mező szélén, amelynek végében, a megközelítő utak távoli szakaszain, láthatólag már folyt a harc; megkerült egy dombot, aztán felrobogott csaknem a csúcsára – a domb lejtője le volt vágva, és kiszögellést alkotott. A terepjáró erre a kiszögellésre kapaszkodott fel és megállt. Hoare gyorsan kiszállt, és maga után húzta Beketovot. Valahol ajtó csikordult, alig hallhatóan, de bizonyára ez is elég volt ahhoz, hogy Szergej Petrovics civil öntudata felismerje: e domb belsejében fedezék rejlik. Egyébként nem véletlen, hogy éppen a domb belsejében – a magaslatról kétségtelenül át lehetett tekinteni a terepet.

Majd egy betonlapokkal kirakott folyosó következett, és halotti neonfénnyel elöntött terem: a törzskari tisztek csaknem elnyúltak a térképen, mint halak az akvárium fenekén.

És ekkor szokatlan dolog történt: ahogy a tisztek Hoare-t megpillantották, azon nyomban függőleges testhelyzetet vettek fel, készséget, sőt csaknem túlbuzgóságot mutatva, hogy a szükséges felvilágosításokat megadják. De Beketov útitársa visszautasította az ajánlatukat. A térképre vetett egyetlen pillantása elég volt ahhoz, hogy behatoljon a harcnak ebbe a kezdeti stádiumában végbemenő mozdulatok értelmébe.

Az, aminek ma ezen a dombos terepen, Oxford és Stratford közt

kellett lezajlania, a szövetségesek nagy európai csatájának második felvonását volt hivatva megjeleníteni, miután már partra szálltak a kontinensen, és bizonyos hídfőállást foglaltak el. Hoare-t a hadművelet a háború kezdeti szakaszára emlékeztette, csak azzal a különbséggel, hogy a megfelelő feladatot nem a szövetségesek, hanem a németek hajtották végre. Az ellenfél elgondolása, ahogy Hoare értelmezte, a következőben foglalható össze: frontális támadással lekötni az ellenséget, sőt rákényszeríteni, hogy oda vonja össze a tartalékait, és ezalatt... Aztán következett az a kérdés: hogyan foglalják el a védelmi övezetet, és egyáltalán elfoglalják-e?...

– Én szembe támadnék és lekötném! – mondta a térképnek háttal fordulva Hoare; hangja nem tűrt ellenvetést.

– Ezt a domb lábánál kellett volna mondania – hallatszott egy öblös hang, és a szobába belépő ember olyan erővel rántotta le magáról a nedves esőköpenyt, hogy a lehulló víz a térképre fröccsent.

– Én nyíltan szoktam vitatkozni, tekintélyekre való hivatkozás nélkül – felelte Hoare, és Beketovhoz fordulva megjegyezte: – Szerintem ő olyan valakinek a nevével védekezik, akinek itt kell lennie a közelben... csak nem mister Churchill az?... Nem csodálkoznék, ha itt megpillantanám.

Az ajtóra pillantott, mintha Churchillt hívná, hogy lépjen be.

– No jó, vegye fel az esőköpenyét, és gyerünk – szólt Beketovhoz, és az ajtó felé indult.

A lejtős domb, amelybe a fedezéket bevágták, megremegett, mintha nem a föld monolitjához csatlakozó szilárd alapon, hanem sóbányán állna – utóbb még félbetörik, és a beláthatatlan sóvájatba zuhan. Föld és ég ismét meg-megremegett, majd mennydörgő zaj morajlott át a mezőn.

– Elkezdődött! – kiáltott valaki a betonfedezék félhomályából.

– Elkezdődött – erősítette meg komoran Hoare.

Az eső elállt, és az előttük elterülő széles mezőt mintegy elborította a víz, amelyet a föld nem tudott beinni. A kiterjedt víztükrök megvilágosították a mezőt, úgyhogy a köd ellenére is látható volt.

A tüzérség fokozta erejét, a lövések zaja mint a hegyek közti mennydörgése, hullámokban jött. És e hullámok nyomában megindultak a tankok, az első lánc, a második, harmadik... Mintha megroppant volna a tükrök törékeny üvege, ízzé-porrá törve – vassal törték szét az üveget! A mező elsötétült, és a látóhatár közeledett a dombhoz.

A terepjáró most a harckocsikkal párhuzamosan haladt. Nem a dzsip egyszerű szerkezete, hanem a sebesség növelte a bátorságot, a vakmerőséget, a sebességbe beleszédült az ember, semmitől sem félt – előre! Volt ebben valami huszáros bravúr: nem félni se hegytől, se völgytől – előre! Ám egyszer csak megcsikordultak a fékek, és a gépkocsi olyan hirtelen megállt, hogy a nekihevült Hoare megmutatta gumicsizmájának talpát.

Hála a vezető éles szemének és ösztönének – a szakadék szélén megállította a terepjárót!

Hoare kiugrott a dzsipből, fürgén ugrott ki – a vasfalba ütközéstől csak fokozódott erélye. Beketov követte. Most egy mély vízmosás partján álltak, és a szemük elé táruló látvány ugyancsak megdöbbentette őket. A szakadék fenekén, mintegy két vállra fektetve, egy harckocsi hevert: tessék – a sebesség hipnózisa! Ez a hipnózis bizonyára mindenkire hat, de az ifjú szívekre különösen – az a legény, akit éppen kihúztak a tankból, és ráfektették egy terepszínű vászonnal letakart hordágyra, aligha lehetett több huszonegy évesnél. A tank a szakadék széléről zuhant le, hármat bukfencezett (a szakadék szélétől a fenekéig három bukfencre elég távolság volt), és a hátára feküdt. Csáklyával felemelték, és a láncába, mint valami istrángba, másik ugyanolyan harckocsit fogtak, majd annak vezetője erős gázt adott. A vas igásló egyet horkant az erőfeszítéstől, és az élettelenül heverő tankot csaknem függőlegesre állította. E szokatlan művelet lendülete magával ragadta a körülállókat, s a tömeg úgy felrivalgott, hogy a motor zúgása néhány pillanatig nem hallatszott.

– Csak nem mister Churchill az ott? – kérdezte Beketov, egy emberre mutatva, aki teljesen közönyösen, a tömegtől félrehúzódva állt. Nemcsak az alak körvonalai – amelyeket a bő katonai szabású esőköpeny sem rejthetett el – vezették erre a gondolatra, hanem az a három tiszt is, akik tiszteletteljes alázattal álltak az esőköpenyes kövér úr háta mögött.

– Igen, ez a miniszterelnökünk... Iderobogott, hogy azt csinálja, amit most csinál. – Hoare Churchillre mutatott: a miniszterelnök megkérte a szanitéceket, akik a sebesült harckocsizót egy kis teherautó felé vitték, hogy álljanak meg. – Azt gondolja, hogy most azt a fiút, aki a hordágyon fekszik, megdorgálja a vigyázatlanságáért?

– Lehet, hogy megdorgálja... – jegyezte meg Beketov; Hoare óva-

tos kérdése nem volt éppen olyan egyszerű, mint ahogy az első pillanatban látszhatott.

– Nem, nem dorgálja meg a vigyázatlanságáért, hanem megdicséri a merészségéért! – Hoare nem tudta visszafojtani a nevetését, és olyan hangosan kacagott, hogy a lent álló emberek felkapták a fejüket. – Körültekintőek sokan vannak nálunk, de merészek nincsenek! . . . A brit szigeteken hiánycikk a merészség, pedig ott szükségünk lesz rá . . .

– Hol az az *ott?* Európában?

– Európában.

Megszólaltak a harckocsik gyorstüzelő ágyúi. A ködből, amely észrevehetően beburkolta a mező szélét és elrejtette a mindaddig jól látható kis erdőszigetet, odahallatszott a hangjuk – a tankok betörtek a védelmi övezetbe –, megkezdődött a roham.

Hoare és Beketov ismét beült a terepjáróba, és az megindult. Beketov csak most fogta fel, hogy milyen óriási a csatatér: amióta elhagyták a dombot, vagy másfél óra telt el, és a harci zaj még mindig ott hallatszott balról: ebből az következett, hogy a harc több tucat kilométer kiterjedésű síkságon folyik.

– Ne ítéljen el, kérem – mondta Hoare, és két karjával átfogta sovány hasát. – Olyan éhes vagyok, mint egy farkas, amelyik nekivágott a sztyeppnek, és nem számította ki, mit bír el. Önnél hány óra van?

– Negyed négy.

– Köszönöm, egy negyed óra alatt nem érünk célhoz. Gyerünk, gyerünk!

Hoare minden hevesvérűsége mellett pontos volt a számításaiban, napját koordináták szerint osztotta be. De vajon mit irányzott elő fél négyre?

– Három harminckor találkozás a főparancsnokkal? – kérdezte Szergej Petrovics, feltételezte, hogy a főparancsnokkal való találkozást aznap nem kerüli el.

– Nem, csupán a hadgyakorlat első három órájának megvitatása . . .

11

De legközelebb csak egy kis hársfaligetben tartottak pihenőt, amely egy észrevehetően kiáradt folyó partján állt. A törzs egy téglaépületben helyezkedett el, az ebben levő iskolát a hadgyakorlat idejére nyilván bezárták. Amikor Beketovék odaértek, az óra tíz perc múlva négyet mutatott, tehát a megbeszélés húsz perccel azelőtt megkezdődött. Hoare nagy magabiztossággal haladt a folyosók útvesztőjében; Szergej Petrovics ebből arra következtetett, hogy útitársa már járt ott máskor is. Lehet, hogy valóban járt ott, de az is meglehet, hogy az éhség élezte annyira ki a szimatát és a tájékozódási képességét.

Beléptek egy szobába: az angol flottaparancsnokok képmásainak sokaságából ítélve ez a helyiség akár flottatörténeti tanterem is lehetett volna. De ez a gondolat csak később ötlött Beketov agyába. Most, amikor a feje felett, barna keretben, megpillantotta Nelson magas homlokát és Alexander tengerészetügyi miniszter két kis gömbölyű féltekére osztott állát, rabul ejtette a csend. A szobában félhomály uralkodott (az ég – viharral fenyegetve – ismét beborult), és a csendben, amelyet száraz köhécselés tört meg, egy ember hangja hallatszott, aki a térkép mellett állt. A hadművelet megvitatása folyt.

Beketov nem láthatta az előadó arcát, csak a hátát – sovány volt és hajlott, akár egy török kard.

– A feladat nyilvánvalóan abban áll, hogy mindazokat, akik az erődítmények vonalát védik, belekényszerítsük a harcba, és odakössük a tüzelőnyíláshoz... Mint a szövőgépnél: ha arrább mégy, elszakad a szál! – Az előadó elhallgatott, és kezét a fajansz vizeskorsó felé nyújtotta. Ebben a félhomályban csak a korsó fénylett. Az ezredes elégedett volt magával, amiért a szövőgépes hasonlathoz folyamodott. – Ilyen módon elérkezett az idő a két szárny felől való támadásra... Nem, nem egyszerre indítjuk meg, hanem először balról – az ellenségnek oda kell átdobnia a tartalékait, természetesen csak ha vannak, és azután jobbról... Pontosan ebben a sorrendben: először balról... Világítást kérek.

Előadásához eddig nyilván nem volt szükség térképre. Rögtön leeresztették az ablakfüggönyöket, aztán felgyulladt a villany a lámpaernyők tompa-kék tányérjai alatt. Beketov szemügyre akarta venni a térképnél álló embert ama tisztán pszichológiai feladat megoldása cél-

jából, hogy az illető háta hű elképzelést nyújtott-e az arcáról. De ekkor tekintete lesiklott az ezredes hátáról, és – Churchillt pillantotta meg.

Az angol miniszterelnöknek jólesett a félhomály, amelybe az imént a hallgatóság burkolózott, sőt nem is tartotta vissza fáradt szemhéjait – édes szendergésbe merült... Igaz, hogy az előadó éppen a feje felett nyilatkoztatta ki igazságait, kinyilatkoztatta, sőt lehet, hogy mutatópálcájával a padlóra koppintgatott, de Churchill ezzel is kész volt kibékülni – hiszen aludt ő már, nem is egyszer, gyorsan ügető ló hátán is. Csak az volt a kényelmetlen, hogy hirtelen gyúlt fel a fény. Ha már felgyújtották, legalább figyelmeztették volna, hogy arca megfelelő kifejezést öltsön; egy kissé talán meg is dörzsölte volna a két orcáját: tudta, hogy az utóbbi időben alváskor elfehérül az arca – nyilván az öregedés jele... Egyébként a jelenlevők enélkül is bizonyára tudták: ha ezek a hadgyakorlatok nem a kontinensen folytatandó harcot példáznák, és az oroszok nem volnának jelen, őt ugyan ide nem csalogatják. Akárhogy is, a lámpákat felgyújtották, és Churchill feltekintve, megpillantotta maga felett az ezredest, és arcán enyhe meghökkenés tükröződött. Határozottan az volt a benyomása, hogy más tartja az előadást. De az ezredes a mutatópálcával a térképre bökött, ijedtében erélyesen bökött bele, és könnyű gyűrődést hagyott a papíron, úgyhogy Churchill figyelmét a térkép vonta magára... És különös: mintha egy nőt pillantott volna meg, vagy egy kupica jó konyakot hörpintett volna fel – elmosolyodott, és arca visszanyerte előbbi színeit.

– Várjon csak, ezredes – mondta olyan hangon, mintha nem is aludt volna. Ez természetes, hiszen be kellett bizonyítania, hogy nem aludt. – Ön azt mondja: támadás balról, aztán jobbról. De némelykor egyidőben kell a két csapást mérni, nem?

Az ezredes elképedt.

– Adott esetben el kell vonni a csapatokat arról a területről, amelyet a fő csapás célpontjául választottunk, miniszterelnök úr... – felelte észrevehetően idegeskedve. Szavaiban meggyőződés csengett, de a hangjából teljesen hiányzott.

– Szerintem önnek nincs igaza – jegyezte meg Churchill, és együttérzést keresve körülhordozta tekintetét a jelenlevőkön. Tapasztalatból tudta: tekintélye elég ahhoz, hogy kettéossza a hallgatóságot, még akkor is, ha nincs igaza. – Ezek az ön váltakozó csapásai lehetőséget adnak az ellenségnek, hogy összeszedje erőit, ez pedig, ismerje el, nem áll érdekünkben...

– Nem lesz ideje összeszedni az erőit, miniszterelnök úr ... – vetette ellen az ezredes. Láthatóan magához tért az első döbbenetéből, és igyekezett uralkodni magán.

– Miért? – kérdezte Churchill.

– A fő: elvonni a csapatokat a jobbszárnyról, és ott nyomban csapást mérni rá. – Az ezredes most már feltalálta magát. A hallgatóságra nézett, ugyanolyan fürkésző tekintettel, mint a miniszterelnök, és egy pillanat alatt felmérte a helyzetet: korántsem mind pártoltak át Churchill oldalára.

– De ítélje meg ön maga. Ha csak elvonta a csapatokat, azzal még nem hagyta fedezetlenül a frontot – jegyezte meg Churchill; két oldalt erősen a szék karfájára támaszkodva felállt, és odament a térképhez. – Itt nyilván maradnak csapatok, hogy az ellenfelet feltartóztassák ... Egy órára, kettőre, de feltartóztatják. Ismerje el: ez a két óra elég arra, hogy a balszárny támogatására küldött csapatok visszatérjenek ... Hány csapat is van ott? – kérdezte váratlanul; meg kellett változtatnia a szócsata menetét, tehát kérdéseket adott fel.

– Tudjuk: két lövészhadosztály és egy gépesített dandár.

– Értem, és mióta vannak úton? – folytatta a kérdezést Churchill, már megvolt fejében a befejező visszavágás terve, amely egy csapásra lesújtja az ezredest. No, természetesen az ezredesnek előbb kellett visszavonulnia, nem felforrósítani a vitát, ilyen medvét még vadászlándzsával sem lehet leteríteni.

– Két órája, egyébként talán három is ... – jegyezte meg az ezredes. Ha a két órát nem cseréli fel háromra, talán megtalálja a kivezető utat, de azzal, hogy ezt tette, világosan elárulta zavarát, meg aztán magának a helyesbítésnek sem volt értelme.

– És nem gondolja ön, hogy a mostani háborúban három óra elvesztése a hadművelet sorsával egyenlő, mi több, az országéval ... – felelte rá nyomban Churchill, és nem tagadta meg magától az élvezetet, hogy ismét egy pillantást vessen a hallgatóságra. Az ezredesnek még voltak hívei, de azok bátor magányosoknak látszottak. – Tudja-e, hogy Belgium sorsa harmincöt perc alatt dőlt el?

Ideges, röpke nevetés futott át a termen.

– Ha Belgium akkora volna, mint Nagy-Britannia, akkor három óra éppen elég lenne – jegyezte meg a miniszterelnök, és ismét a hallgatóságra pillantott. A bátor magányosok arcra borultak, mind egytől egyig, de az ezredes nem.

– Bizonyára nem a legjobban védekeztem – szólt, és sovány ujjaival végigsimította az arcát. – De hadd mondjam meg, hogy nekem van igazam és nem önnek.

És ekkor valami előre nem látott dolog történt. – Churchill ölelésre tárta karját, és az ezredeshez lépett.

– Köszönöm a kitartását, ezredes... Jobban is védekezhetett volna, de igaza volt – ismerte el, és alig akarta kiengedni öleléséből az ezredest.

Nevetés futott végig a sorokon. A miniszterelnöknek természetesen voltak nagyobb győzelmei, de meg lehetett elégedve ezzel is.

– Mars, mars!... – mondta vastag karját felemelve. – Indulunk!

A tisztek a kijárat felé tódultak. Churchill alighanem szándékosan visszamaradt, megvárta, amíg az oroszok odaérnek az asztalhoz – ők az ablaknál ültek. Az a szó, amelyet számukra tartogatott, vidám katonai virtuskodással is lehetett telítve – az orosz ezredes legyintett, és nevetve két kézébe temette arcát. Churchill győztes képpel indult kifelé – egy csapással elintézte az angolokat is, az oroszokat is –, és Beketovra pillantva (bizonyára nem most látta meg) – megismételte:

– Még lesz alkalmunk elbeszélgetni arról, amit ma látott, ugye? – majd Szergej Petrovics feleletét meg sem várva kurtán odavetette: – Mars, mars! – Nyilván ezek a szavak jártak még az eszében.

Az újabb pihenő három óra múlva lesz, mondták, és Beketovnak még volt ideje átgondolni a történteket. Mi is történt? Nem véletlenül hívta meg Churchill az oroszokat erre az Oxford és Stratford közötti mezőre. Az okát még ki kell elemezni, de kétségtelenül megvan az oka. Talán éppen azért rendezték a hadgyakorlatokat, hogy megmutassák az oroszoknak. De mit kell megmutatniuk ezeknek a hadgyakorlatoknak? Az angolok teljes gőzzel készülnek a nagy partraszállásra, teljes gőzzel... De ha akarják, a partraszállást ezek után a hadgyakorlatok után is lefújhatják. Ez természetesen lehetséges, de a történelem nagy mérlegére már ezek a mai hadgyakorlatok is rákerültek, sőt talán le is billentették a serpenyőt. Churchill értésére adta Beketovnak, hogy beszélni kíván vele. Így mondta Szergej Petrovicsnak: „... arról, amit ma látott..." A beszélgetés erről fog folyni vagy ezzel kapcsolatosan?

Sebtiben bekaptak néhány falatot a kis tábori étteremben, amelyet a mindenható hadbiztosok szerveztek, és halogatás nélkül (a késedelem a halálhoz hasonló) továbbsiettek, remélve, hogy a gyakorlat megvitatásához idejében odaérnek. De Hoare itt baklövést követett el: meg

akart takarítani vagy húsz kilométert, és olyan útra vezette Szergej Petrovicsot, amely felett egy *Privat road* feliratú tábla díszelgett. Ez *Magánut*at jelent, de az út a folyóhoz vitt, amely megduzzadt a felhőszakadástól. Vissza kellett térni a műútra, drága percek vesztek kárba... Valamit ugyan be lehetett pótolni a sebesség fokozásával, valamit, de nem mindent.

Amikor a *White trees*be értek, Churchill már beszélt. Ezt a nevet: *White trees* egy hatszáz ülőhelyes filmszínház viseli... Nyilván esztrádelőadások céljára is használták, mert színpada volt.

Hosszú élete folyamán az öreg parlamenti tag bizonyára lépett már fel mozikban is. Természetesen elhelyezkedhetett volna a szónoki szent emelvénynél, hogy elrejtse mögötte testes alakját – a hasonló termetű emberek emiatt rendszerint restelkednek, de ő, ahhoz a szabályhoz híven, hogy „a csúnyát megszokják", kilépett a színpad elülső részére, sőt megpróbált elvonulni a szélén, lehetőséget adva a terem közönségének, hogy minden oldalról megszemlélje.

– Orosz barátaink az imént azt mondták nekem: „Önök eddig azt hangoztatták, hogy a partraszállást követő első időkben nem lesznek számbeli fölényben, ezért csapataik helyzete különösen nehéz lesz... De amit ma láttunk, az ellenkezőjéről tanúskodik." – Egy pillanatra elhallgatott, és hatalmas hasa, amelyet a terem szokatlan perspektívában szemlélhetett, fenyegetően megdudult. – Meg kell hagyni barátainknak, hogy megjegyzésük teljesen helyénvaló!... – Nagyot lélegzett, és lassan megindult a rivalda szélén; azok, akik az első sorokban ültek, láthatták, hogy nem igyekszik daliásabbnak látszani, mint amilyen a valóságban. – Azt válaszolhatom: csapataink állapota ma olyan, hogy jogosan számíthatunk számbeli fölényre!

Tapsok hangzottak fel, a terem jólesően tapsolt. Senkinek sem jutott eszébe, hogy a honvédelmi miniszter beszél, akinek egy hivatásos katonákból álló hallgatóközönség nem szokott tapsolni. Egyébként ha ilyen kétség merült volna fel, azt is el lehetett volna oszlatni. Végeredményben Churchill egyúttal a kincstár első lordja volt, most pedig miniszterelnök, tehát nem annyira katonai, mint polgári személy, a tisztek pedig nemcsak tisztek, hanem király őfelségének alattvalói, ez okból a tapsokat meg lehet érteni és meg lehet bocsátani.

A miniszterelnök elismeréssel adózott a hadsereg hozzáértésének és bátorságának, majd miután köszönetet mondott és sikereket kívánt a parancsnokoknak, visszatért a terembe.

Hoare már meginvitálta Szergej Petrovicsot, hogy foglaljon helyet az autójában, amikor megjelent Churchill egy futára, és közölte, hogy a miniszterelnök meghívja Szergej Petrovicsot Chequersbe, másnap fél hatra.

Hoare egész úton élénk volt, mint korábban is; minduntalan megállíttatta az autót, és leszidta a szembejövő gépkocsik vezetőit.

– Ejnye, hova sietsz, te tökfej? – kérdezte a megzavarodott sofőrtől. – Mutasd meg nekem, te, te oktalan ember, melyik a jobb kezed. Biztos vagy benne, hogy ez a jobb és nem a bal? No ugye!... És hová irányítottad a szekered rúdját, mi?... Tudod-e, hogy hova irányítottad?

Ezután visszaült a dzsipbe, és sokáig nem bírt megnyugodni.

– Képzelje csak, elfelejtette, hogy melyik a jobb keze! Ha én nem figyelmeztetem rá, bajokat okoz... – Megnyugodva és a sofőrjére tekingetve, akit szerencsére vastag üvegfal választott el az utasoktól, félhangon azt mondta: – Önök, oroszok, idealizálják a miniszterelnökünket. Tudja, milyen parancsot adott a tengerészeti hatóságoknak, amelyeket azzal bíztak meg, hogy adják át önöknek az olasz hajókat, vagy... angol hajókat az olaszok helyett? Megszabta ezeknek a hatóságoknak, hogy keményen bánjanak az oroszokkal, és alkalomadtán adják tudtukra, hogy mi angolok nem félünk tőlük... Hát igen, ez Churchill!

Beketovra nézett, figyelve, hogy ez milyen hatást tesz rá. Természetesen azt várta, hogy Beketov a legjobb esetben hallgatással felel a kérdésre, de látnia kellett, hogy miként reagál Szergej Petrovics... Különös egy alak ez a Hoare!... Akkor, Crightonnal, a tobruki őrnaggyal hozta össze Beketovot, most pedig csaknem ő sugalmazta a Churchill-lel való találkozást, de nem mulasztotta el erősen megbírálni a miniszterelnököt... Mennyire ellentmondásos ez, és ha valóban ellentmondásos, akkor Hoare-t tartva szem előtt, miként egyeztesse össze az ellentmondásokat? Ezen törheti a fejét, nem könnyű feladat, és az idő segítsége nélkül talán nem is sikerül megoldania.

12

Már belül voltak Chequers kapuján, amikor Szergej Petrovics megérezte a fenyőfa jellegzetes, gyantás füstjének illatát – úgy látszik, a házban csak az imént gyújtottak be a kandallókba. Különös: csak füstillat, mégis emlékeket ébreszt... Egyszerre felmerült emlékezetében Pityer és a cserépkályha szüleinek szolgálati tanítói lakásában – fenyőforgáccsal gyújtottak be, aztán egy-két fenyőhasábot dobtak a tűzre, hogy jó meleg legyen...

Szergej Petrovics belépett a miniszterelnök chequersi otthonába, és megbizonyosodott arról, hogy nem tévedett: fenyőfával fűtöttek. Ez az illat valósággal átitatott mindent, ami a házban volt: az alacsony stukkós mennyezeteket s tölgyfa burkolatokat, és az éles rajzú, bolyhos szőnyegeket, a könyvszekrényeket, és az összevissza sorakozó, halvány aranyszegélyes fóliánsokat, amelyekben, úgy rémlett, szemét lehunyva maga a nevezetes brit hajdankor szunnyad...

Churchill megfázott a hadgyakorlatokon, időnként a hideg rázta és szaggatás kínozta; ismerve magát, második napja zsályával öblögette a torkát és somteát kortyolgatott. A somteával telt, nagy kerámiacsésze most is ott állt előtte. Mindkét kezét felemelte, de csak felemelte, nem nyújtott kezet, jelezve, hogy azért folyamodik ehhez a szokatlan köszöntési módhoz, nehogy megfertőzze a vendéget. Maga mellé ültette Szergej Petrovicsot, és egy iratokat tartalmazó dossziéra mutatott:

– Megmásztam az Everestet, és napról napra így megy ez! – nem vette le szemét a halom papírról, amely imponáló voltával, legalábbis annak, aki legyűrte, a Himaláját juttathatta eszébe. – Azt hiszi, hogy az influenzámra való tekintettel megkíméltek? Szó sincs róla! Szokás szerint rákényszerítettek, hogy felkapaszkodjak a meredek sziklákon: eredj, eredj, barátocskám, de ne tekingess hátra, különben még elszédülsz!...

– És nekivágott? – kérdezte nevetve Szergej Petrovics.

– Ifjúkorban egy utunk van – égbe nyúló csúcsokra fel! Én pedig, amint látja, ifjú vagyok... – Kortyintott egyet a teájából, szétnyitotta és összecsukta ajkát. – Ítélje meg: elhatározták, hogy tönkreteszik a gárdánkat! Igen, sajátosan beleolvasztják a katonák tömegébe! Az imént írtam Montgomerynek: „Van-e ennek értelme? Tudja, tábornok, hogy az oroszok például újrateremtették a gárdát, és soha nem

látott méretekben szervezik? ... Nem világos-e ön előtt, hogy egy gárdista kettő helyett harcol, és a gárdaezred feleannyi katonát igényel? ... E-he, az esprit de corps, a testületi szellem mindig csodákat művelt! Ha az ember hirtelen ilyen baklövést tár fel, a szó szoros értelmében fel kell mászni az Everestre, és ha akarod, ha nem, meghódítod!" – Összehunyorított szemmel nézett Beketovra. Álmatag szemöldöke alól, amely csaknem teljesen beárnyékolta szemgödrét, a legchurchillibb ravaszság csillant meg – ösztönözni kellett a beszélgetést, az ösztönzésre pedig nincs jobb eszköz a dicséretnél, igaz, hogy a leginkább magától értetődő dicséret a jó, de ki ismeri itt ki magát az árnyalatokban, fő, hogy a dicséret elhangozzék. – Látom, hogy a példa a gárdával nem tett hatást önre. Önök, diplomaták, mélységesen civilek, és ez önnek idegen, ugye? Az önök számára a világ közepe, ha egyáltalán létezik, valahol a diplomácia közelében van ... Nem, nem Montgomery – Eden! ... – Pillantásával a dossziéra mutatott, de most sem nyúlt hozzá. – Eden küldött egy iratot, azzal a javaslattal, hogy két nagykövetet helyezzünk át! Nem pazarlás ez? Nem is akarok más szót keresni – pazarlás! Csak gondolja meg: háborús időben elmozdítani egy embert a helyéről, ahol befolyásra és jártasságra tett szert, igen, befolyásra és jártasságra, és elküldeni olyan országba, ahol mindent elölről kell kezdenie! Hát célszerű ez? Hozzájárultam Noel Charlesnak Brazíliából Olaszországba való áthelyezéséhez, de gondolhattam-e, hogy ez a nagykövetek cseréjéhez vezet? Természetesen a nagykövet nem uralkodó, nem szabad hozzászoktatni ahhoz a gondolathoz, hogy pótolhatatlan és elmozdíthatatlan: a friss vér erőt ad. De ezt a szabályt is helyesen kell értelmezni. Egy nagykövet legalább hat évig maradjon a helyén. Azt mondtam: legalább. De a mi tapasztalatunk arról tanúskodik, hogy valamennyi tekintélyes nagykövet tovább maradt. A francia de Stèle, akire fiatal koromból emlékszem, a maga nemében a pótolhatatlanság megtestesítője volt; a portugál Several tizenöt évig maradt a helyén, vagy talán még tovább. De mit számít a portugál? Az önök Mihajlovja tíz évig állt a londoni orosz nagykövetség élén ...

Beketov, miközben Churchillt hallgatta, arra gondolt: hogyan kapcsolja össze a brazíliai és a portugál nagykövet nevét Oroszországgal? Az ember azt hinné: Brazília és Portugália nagyon távol esik, és ő mégis összekapcsolta. Nincs ebben semmi váratlan, mindent előre átgondolt. Amikor ebbe a monológba belefogott, tudta, hogy a legvégén meg kell említődnie egy névnek, amelyet Oroszországgal azonosíthat,

mégpedig jó előjellel kell megemlítődnie. Adott esetben erre a jelre volt szüksége, különben a Szergej Petroviccsal folytatott beszélgetése értelmét veszti . . .

– Mister Beketov, Taraszovval szerettem volna beszélni, de ő távol van. Hallott arról a kairói táviratról, amelyet az orosz sajtó közölt? . . . – Úgy látszik, befejezte a hídfőállás kiépítését, és rohamra indult. – Érdekel, hogy ön mit szól ehhez, az után, amit tegnap látott! . . . Nem gondolja, hogy ezt a táviratot meg kell cáfolni, mert félrevezetheti a becsületes oroszokat? – Beketovra szegezte szemét, mintha faggatná ezzel a merev tekintetével. – Nem egészen értem, sőt meg kell magyaráznia nekem . . . Nem titkolom, haza akartam hívni moszkvai nagykövetünket, Archibald Kerrt, hogy mintegy konzultáljak vele, jóllehet csak a napokban volt Londonban . . . Ha nem volna az előítélet, hogy a nagykövet visszahívása bizonyos pillanatban tiltakozással egyenlő, habozás nélkül megtenném . . . Egyszerűen nem tudom, mitévő legyek!

Hát ide akart kilyukadni Churchill! Egyszóval minden a legegyszerűbben áll: a szovjet sajtó közölte a Kairóból kapott táviratot, és Churchill ebben a brit szövetséges megsértését látván, elhatározta, hogy megleckézteti az oroszokat, és visszahívja a nagykövetét Moszkvából. Éspedig három hónappal a nagy partraszállás előtt, persze ha egyáltalán sor kerül rá . . .

– Olyan fontos önnek a nagykövettel való találkozás? – kérdezte nevetve Beketov. Soha életében nem volt ravaszkodó természetű, de most az ő nevetésében is egy kis ravaszság csengett. – Egy hónappal Teherán után? . . . De hát mi rendkívüli történt ebben a hónapban, miniszterelnök úr?

– Nem történt, de történhet. – Churchill felállt, és a közeli ajtóra mutatott, amely mögül ezüstnemű csörömpölése hallatszott: asztalt terítettek. – Ha van bennünk valami jó tulajdonság, felbecsülhetetlen tulajdonság, akkor az a bizalom egymás iránt . . .

A szoba, amelybe Szergej Petrovicsot vezette, szemmel láthatóan a miniszterelnök lakosztályának ebédlője volt. A rendszerint nyolc-tíz személyre terített nagy ebédlőasztal oda volt tolva a kandallóhoz, amelyben már parázslott a tűz az első vékony hamuréteg alatt.

– Szerintem ez jobb orvosság a somteánál – mosolygott a házigazda, és az italos ember örvendező, de egy icipicit hanyag szorgosságával telitöltött két talpas poharat, a Beketovét és a magáét. – Mindenre, ami jó! – felemelte a poharát, de a szájához értetve, megállt, és nem

minden ingerültség nélkül várta, amíg Beketov szed a salátából és a házikolbászból. – Mindenre, ami jó! – ismételte, majd poharát kiürítve bólintott, és vidám családiassággal kacsintott egyet, ami megint csak az italos emberek szokása. – Csak a tudatlanok állítják, hogy az első uralkodó az emberiség történetében bitorló volt, és csupán birtokolta a hatalmat! Az uralkodók azért lettek, hogy megfékezzék az ember alantas szenvedélyeit! ... Mi egyesítettük az uralkodó akaratát a parlament ésszerű hatalmával, és hozzásegítettük az emberiséget, hogy egy lépést tegyen előre, talán fontos lépést ... Én, öreg ember lévén nemcsak országok, sőt talán birodalmak sorsáról beszélhetek, hanem társadalmi formációkról is. Ezért engedtessék meg nekem, hogy kimondjam, amit most mondok: önök számára a brit impérium ma, a hanyatlás szinonimája, de eljön az idő, amikor önök is úgy fognak beszélni róla, ahogy most az első keresztények haladó szerepéről beszélnek ... No persze miután egyesültünk, esetleg eltemetjük a brit birodalmat is, de van-e értelme ezt tenni? Lehetséges, hogy még hasznára lesz az embereknek? ... Például: ez a birodalom azzal, hogy egy csomóba gyűjtötte az elmaradott országokat, nem vert-e sajátos hidakat, amelyeken át az európai civilizáció ezekre a földekre áramlott? ... Ha mi meg nem jelenünk abban az Afrikában, kétszáz évvel később érik meg. Az önök véleménye szerint elnyomók vagyunk, önszerintem pedig kertészek. Az emberi nem fele beszél angolul. Ismerje el, hogy egy rab nem veszi át az úra nyelvét, ha ebben az úrban nem látja a barátját. Azt mondják: Churchill azért törekszik a brit birodalom megmentésére, mert maradi; de hátha azért teszi ezt, mert olyan tulajdonságokat fedezett fel ebben a birodalomban, amilyeneket nem látott a világ többi részében? Hiszen az egésznek a fortélya abban áll, hogy a természet milyen kis lencsét helyezett el az ön szemében. Megsúgom önnek, én a magam kis lencséjében a mai napig nem csalatkoztam ... – Elhallgatott, várta, hogy mit válaszol Beketov, és addig is – amíg ez a „huzavona" tart – kiürítette a következő poharat. – Mindent meg lehet tenni, csak meglegyen a bizonyosság, hogy a hit, amelyet szolgálsz, egy napon nem pártol el az embertől. Ó, az rettenetes, amikor elpártolnak ... Én tudom ...

– Nem William Bullitt, amerikai diplomata esete jutott eszébe, miniszterelnök úr? – szólalt meg Szergej Petrovics; mérsékelni akarta a házigazda patetikus hangját. – Nos, ez a történelemben nevezetes eset, amikor Woodrow Wilson és Lloyd George urak elküldték Bullitt urat

Moszkvába a kéréssel, hogy teremtsen kapcsolatot a forradalmi Oroszország kormányával, és amikor az amerikai diplomata visszatért Moszkvából, megtagadták tőle a kihallgatást? . . .

– Ha az emlékezetem nem csal, Bullitt tiltakozott, és a nyugdíjazását kérte? . . .

– Igen, az ő helyzetében ez volt az egyetlen lehetőség annak jelzésére, hogy . . . elhagyták.

Churchill hallgatott, de hangtalanul mozgatta ajkát, annyira erőlködve, hogy arcizmai mozgásba jöttek, úgy látszott, olyasmit gondolt, amit fennhangon nem mondhatott ki – a gondolkodás energiája működésbe lépett . . . No, természetesen sok mindent szeretett volna mondani, de nem mondhatta. Némi sajnálkozással pillantott Beketov borral tele poharára, amelyhez az hozzá sem nyúlt, majd a sajátjára nézett, és felhajtotta. Hévvel és körültekintően tette. Szemmel láthatóan arra törekedett, hogy a folyékony lángtól, amelyet magába önt, híre-hamva se maradjon meg ezeknek a titkos gondolatainak.

– Ön azt mondja: elpártolás . . . – szólt; előzőleg úgy mozgatta ajkát, mintha önmagában elismételné ezt a mondatot. – De a történelemben az is előfordul, hogy nemcsak a vezér pártol el a néptől, hanem a nép is a vezérétől . . . – mondta, és láthatóan maga is megijedt attól, amit mondott, úgy látszott, a folyékony láng nem minden titkos gondolatát égette el.

– De elpártolás-e ez, a szó szokott értelmében? – kérdezte Szergej Petrovics; még nem látta világosan, hogy Churchill miért beszél erről.

– Vagyis a századparancsnok „tartja a lépést", a század meg nem?

Churchill hallgatott, még az ivástól is elment a kedve.

– Tételezzünk fel egy ilyen változatot: halálos veszedelem idején a nép hívta a vezérét, és azt mondta neki: „Vezess". Fel tudja ezt tételezni?

– Igen, persze, ez is megtörténhetik.

– Akkor ezt a feltevést is fogadja el: a vezér segítette a népet kikecmeregni a bajból, a nép pedig hálából mindezért, amit tett, elvetette a vezért – mondta csaknem suttogva. – Minek nevezzük ezt, ha nem elpártolásnak? A nép elpártolásának?

Beketov nevetett.

– Nem, a századparancsnok igen határozottan „menetel"!

Beketov jókedvre derült, de Churchill nem érzékelte a hangulatát, az ő gondolatai továbbra is a maguk borús útján jártak.

– Nem, nem, képzelje magát annak az embernek a helyébe, akit ilyesmi ért; ez egy cseppet sem nevetséges ... – jelentette ki; izgalomtól eltorzult arca még mindig Beketov felé fordult.

Csak nem önmagáról beszél Churchill – gondolta Beketov –; nem kerülhette el azt a gondolatot. És nem fél-e az olyan vezér sorsától, aki bár győzelmet aratott, elvetnek a tömegek? ... Nem, akármit el lehet tőle vitatni, csak azt nem, hogy ismeri a nép pszichológiáját. Elvégre, ha nem volna a tömegek lélektanának kitűnő ismerője, talán nem is ülne itt ebben a karosszékben ... Tehát az ő szeme előtt nem egy, hanem két csata lebeg: a döntő harc Nagy-Britannia ősellenségével, és a nem kevésbé döntő – a tulajdon népével. Vagy talán ha az első csatát megnyerte, automatikusan megnyeri a másikat is? ... Nem így gondolja. Annyira nem így, hogy aggodalom vett rajta erőt. Már ma nyugtalankodik, holott messze van a veszélyes határtól.

– Még mindig nem válaszolt nekem: ... a nép elpártolása? – tartott ki a kérdése mellett, kitartásából ítélve nagyon érdekelte a felelet.

– A vezértől függ, mister Churchill ... – Szergej Petrovics csak ennyit tudott mondani. – Az ő természetétől, gondolom én – erősítette meg. – Ha a természete nem került összeütközésbe azzal, amit a nép a dicső „győzelem" kifejezésen ért, merem azt hinni, hogy a népnek nem lesz oka elpártolni ...

Churchill felállt, a kandallóhoz lépve lehajolt, a halomba rakott fahasábok közül kivett egy jó nehezet, és a tűzre dobta. Abban, ahogyan ezt tette – elfojtva öreges nyögését, amelyet rendszerint hallatott –, volt valami betanultság, ezért könnyednek hatott. Jólesett ezt tennie: fitogtathatta a könnyedségét. Ám e mozdulat értelme nyilvánvalóan másban rejlett – szünetet akart. Szüksége volt erre a szünetre, hogy minél jobban elkülönítse azt, amit az imént mondott, attól, amit mondani szándékozott.

– Egyszóval ... a moszkvai nagykövetünket illetően ... – kezdte, ahogy visszatért az asztalhoz, és leült. – Ha mégis hazahívjuk Londonba, kérem, ezt a lépésünket ne tekintsék valamiféle ... – a megfelelő formulát kereste, de felhagyott ezzel a szándékával, mintha elméjének hajlékonysága ezúttal cserbenhagyta volna. – Azt akarom mondani: helyesen értsenek meg minket.

Churchillnek ezek a szavai: „helyesen értsenek meg minket" egész este nem mentek ki Beketov fejéből. Amolyan magyarázkodásnak lát-

szottak, de semmit sem magyaráztak meg. Mentegetőzésnek látszott, de a mentegetőzés teljesen hiányzott belőlük... Az egyetlen, ami valóban megvolt bennük: az angolok kitartanak a véleményük mellett, és arra kérnek minket, értsük meg, hogy nem tehetnek másként... Kitartanak véleményük mellett... Megkérdezhetnénk: mi mellett?... Nos, igyekeznek az országaink közti kapcsolatokat olyan állapotban tartani, amelyről elmondhatják: „Az angolok elégedetlenek, sértődöttségbe zárkóztak, megbántottnak érzik magukat." Ez az állásfoglalás nyilván előnyös Churchillnek, mivel lehetőséget ad arra, hogy mindig többre tartson igényt, mint amije most van. Ráadásul, ha nyomást kell gyakorolnia az orosz szövetségesre, ezt mindig könnyebb megtennie arra utalva, hogy azelőtt sem egészen volt megelégedve ezzel a szövetségessel. Churchillnek minden igyekezete arra irányult, hogy meghosszabbítsa ezt az állapotot. A nagykövet visszahívása például, ha az angolok erre határozzák magukat, szintén ezt a célt szolgálja...

13

Bargyin márciusban vállalkozott arra, hogy egy brit parlamenti küldöttséggel Vinnyicába repül. Amikor felszálltak, Moszkvában fagyott, és a szűz hóréteg megszakítás nélkül egészen Voronyezsig nyúlt. A kelő nap fényében olyan volt, mintha hengerelték volna, olyan őseredeti fehérséggel csillogott, amelyhez hasonló talán nincs is a világon. A repülőgép néha a nap és a hómező közé került; Bargyin ilyenkor látta a gép árnyékát, és lehetősége nyílt arra, hogy megszemlélje, milyen törékeny ez a madár, amelyre ő a drága kilóit rábízta. Ám Voronyezs után a hóréteg mintha megvékonyodott volna, kilátszott a vastag ködbe burkolózó, vetésre váró kékesfekete föld. Úgy tetszett, hogy az a verőfényes lehelet, amelyet a föld áraszt, Bargyin égboltjáig is eljut, és Jegor Ivanovics érzi, milyen erős a szántóvető után sóvárgó föld hívása...

A repülőgép váratlanul leszállt Cserkassziban, úgyhogy Vinnyicába naplemente után érkezett. Bargyin nagyon meglepődött, amikor egy katonaköpenyes, szakállas ember jött elébe, és nevén szólítva, közölte, hogy Jakov Ivanovics megbízásából a hadseregtörzshöz kíséri. Mindaz,

amit Jegor Ivanovics átgondolt, mialatt a terepjáró gépkocsi a tavaszi sártengerrel lepett utak mentén haladva (igen, az utak mentén és nem az utakon, mert azokat alámosta az olvadt hó, és fel voltak túrva), széles völgyekbe ereszkedett alá, majd felemelkedett, mintha a tenger-őselem akaratának engedelmeskednék, és egymás után vergődött át a megáradt folyókon – nos, tehát mindaz, amit Jegor Ivanovics átgondolt, ebben foglalható össze: vajon mi célból kívánja őt a törzshöz vitetni Jakov ezen az éjszakán? Ismerte bátyját, tudta: nem arról van szó, hogy Jakov, aki másfél éve nem látta, ég a vágytól, hogy találkozzanak. Jakov nem tehet ilyet, vaskemény természetétől ez távol áll. Nyilván más oka van, amely erre a tettére, önmaga megtagadására késztette.

Ám Jegor Ivanovics kész volt ezt az első feltételezését megmásítani, amikor Jakov, a közeledő gépkocsi zaját meghallva, kijött elébe.

– No, szervusz – mondta szikár tenyerét odanyújtva. – Szervusz, hogy vannak otthon? . . . Apánk hogy van?

Bargyin elképedt; no lám, még apánkra is gondol, ilyen még nem volt.

– Apánk egészséges – felelte keményen. – Mind egészségesek . . . Várj csak hát, de miért vonszoltál engem ide, miért szakítottál el a munkámtól? Mégiscsak parlamenti tagokkal vagyok! . . .

– Miért vonszoltalak ide? Hogy lássalak! . . .

– Hazudsz, bűnös lélek! . . . – Jegor elnevette magát, és öklével hátba vágta bátyját. – Beszélj, mit tartogatsz?

– Gyere, üljünk az én kocsimba, annak a motorja gyorsabban húz! – Jakov a sötétben várakozó autó felé indult. – Nem titkolhatom előtted . . . Magam is hajnalban láttam meg először.

Nem sokáig mentek, de mintha egy örökkévalóság telt volna el: árok, nyílt mező, folyókanyar, megint mező, egy kis domb . . . Jakov megállíttatta az autót, kiszállt, hosszasan nézett a dombra, mintha fel akarná ismerni.

– Látod azt a fehér nyárfát a dombon? – mutatott az éjszakába. Valóban Bargyin is meglátta most a kis fát a halmon, vékony volt, egyenlőtlen törzsű. – No, gyere ide, ne félj . . . – mondta Jakov, miután odament a kis fához, és megérintette. Jegor is megérintette az éjszakai ködtől nedves törzset. – Megértetted?

– Nem.

– Ez a mi határunk – negyvenegy júniusában innen indultam el . . .

Azt mondta: „júniusában", Bargyin meg arra gondolt, melyik században volt az a június, és milyen időfolyamon kellett átkelni, hogy ehhez a fehér nyárfához eljussanak?

14

Bargyin kiment Jaszenciba, és ott találta Mironi. Öccse váratlanul, Jegor megkerülésével ment oda. Lehet, hogy Ivantyejevkából ment, de Moszkvában is volt, hogyne lett volna. Nagyon valószínű, hogy meg akarta előzni. És sikerült: Olgát otthon találta, mégpedig, amint kívánta: egyedül.

Különös, hogy egy ember ennyire ne tudjon úrrá lenni a bánatán. Miron azelőtt sem volt különösebben mézesmázos, de ilyesmi talán még vele sem fordult elő: olyan mogorván néz a bátyjára, mint egy farkas, hanyagul, mintegy csak mellesleg nyújtja oda a kezét, amelyben, amint azt Jegor pontosan megállapította, egy csepp melegség sem érződött; ez még őnála is új volt. Majd Miron hirtelen a távoli falhoz ugrott, ahol egy pamlag állt, virágos palasszal letakarva, és már onnan mosolygott Jegorra, egyszer, kétszer. Ebben a vibráló mosolyában volt valamiféle bűntudat, úgy festett, mint aki nem bűnös, de bocsánatot kér.

- Mikor érkeztél, Miron?
- Oroszországba vagy Jaszenciba?

Olga gúnyosan elmosolyodott; ezzel a mosolyával mintha Miron pártján lett volna, és Jegort kínos érzés fogta el.

- Természetesen Jaszenciba - felelte nevetve Bargyin. - Nem akart nevetni, de mégis felnevetett - ezzel a nevetéssel védekezett.
- Már vagy . . . három órája, hogy itt vagyok. Ugye, Olga?
- Igen, talán.

Egyszóval három órája. Három óra alatt mindent el lehet mondani. Mindent?

Bargyin elkapta Olga pillantását, amikor az asszony hirtelen a szomszéd szobába indult, és látható sietséggel a konyhába ment, nyilvánvalóan ő is szükségét érezte, hogy a férjére nézzen. De milyen tekintet

volt ez? Rettenthetetlenség volt benne. Kérdés: mitől van ez a rettenthetetlenség? A bátorságnak tudatától, vagy attól, hogy ... becsületes?

– Ide ... hosszú időre jöttél, Miron?

– Minden valószínűség szerint véglegesen.

– Visszatértél az intézetbe?

– Nem, miért? ... – Habozott, és ezt a hallgatását Olga is érzékelte, hallani lehetett, hogy a lépései megálltak a konyhában. – A frontra ...

– És apával? ... – szólalt meg hirtelen Olga. – Vele nem találkoztál?

Így hát ez az ő számára is új. Az alatt a három óra alatt, amíg együtt voltak, Miron ezt nem mondta meg neki. Miért nem mondta meg? Nem azért-e, mert elhatározása, hogy kimegy a frontra, csak az imént született? Feleletként a köztük lefolyt beszélgetésre?

– Nos hát ... talán ideje is már mennem ...

– Várj, ettél már valamit?

– Ettem, mindenre volt idő.

Ez a „mindenre volt idő" sokatmondóan hangzott.

– Apát ne kerüld el, ha teheted!

– Ha elkerülném, ments ki. Mondd meg neki: itt volt Miron.

Olga belépett, és megállt az ajtóban, gömbölyű vállával az ajtófélfának támaszkodott. Valahányszor csapás szakadt a Bargyin-házra, ez volt a helye. Hirtelen minden ereje elhagyta, egy szót sem bírt szólni, mintha minden összeomlott volna, ami egymáshoz fűzte őket.

– No, minden jót, barátocskáim – törte meg a csendet Miron, és gimnasztyorkáját szükségtelenül ráncigálva, csizmáját recsegtetve, kifelé indult a szobából ...

– Isten áldjon ...

Bargyin nyomban ezután hallotta a kiskapu csapódását. Olgára fordította tekintetét: az asszony arca riadt volt és vértelen.

– Adj nekem vizet, de jó hideget ... Adj, adj ... – szólt Olga.

Furcsán, mozdulatlanul feküdt ott, és a riadt sápadtság még mindig nem tűnt el arcáról.

– Furdal a lelkiismeret ... nem tudom leküzdeni ...

Jegor egy szót se szólt. A jelekből ítélve az alatt a három óra alatt, amelyet Miron a jaszenci házban töltött, minden elhangzott. De mi hangzott el? Miron megállapította, hogy a Bargyin-ház asszonya immár Olga. Eddig is tudta ezt, gyanította, de most a saját szemével

látta. És ha meglátta, felháborodott? Elátkozta mindkettőjüket? Aligha, Mironnak nem ilyen a természete. Inkább magába zárkózott vagy vallomásra határozta el magát, olyan kegyetlenül harcias vallomásra, hogy Olga szívét is megrendítette.

Jegor úgy gondolta, hogy az asszonyt hallgatással kell megnyugtatnia. Meggyújtotta az asztali lámpát, és egy könyv fölé hajolt; mire a könyvvel végzett, Olga már aludt. Bargyin azt gondolta: no, el is múlt, most majd minden visszazökken a rendes kerékvágásba. De éjfél után arra ébredt, hogy Olga nyög. Időbe telhetett, amíg a szemhéját felnyitotta. Addigra Olga már nem volt mellette. Az ablaknál találta meg: sírt.

– Sajnálom Mironi, ő nem hibás.

– Te hibás vagy?

Olga figyelmesen és bánatosan nézett rá.

– Hogy mondhattad ezt?

Két nappal később Jaszenciban megjelent Joann, és közölte, hogy Miron elrepült valahová a pszkovi mocsarakhoz.

– Miron elgondolása szerint a repülőtér ... a Berlin ellen induló légiflottánk ugródeszkája, az én véleményem szerint pedig csak isten háta megetti hely ... – jegyezte meg Joann, és megfeszítette beteg karját, mintha reménytelenül legyinteni akarna. – A németek összevissza csépelik azt a rohadt helyet, nincs a mieinknek menekvésük.

Jegor némasággal felelt – komor némasággal.

15

Homutov késő este megjelent az osztályon, és elmondta Jegor Ivanovicsnak, hogy hallgatta a lengyel rádiót: a mieink Lublint ostromolják.

– A lengyelek maholnap alighanem bejelentik az ideiglenes kormányuk összetételét – jegyezte meg Homutov, aki Bargyin megfigyelése szerint különös érdeklődést tanúsított az igen nehéz lengyel problémák iránt; mellesleg nem mondhatni, hogy ez ellenkezik az osztály ügyeivel, hisz Lengyelország és minden, ami lengyel, egyre nagyobb

helyet foglal el a szövetségeseinkkel való kapcsolatainkban, és ez, valószínűleg nem áll távol Bargyin ügyosztályától sem.

– Maga minderről olyan meggyőződéssel beszél, mintha egyenest a maga Poboreiszájánál járt volna tanácsért – válaszolt Jegor Ivanovics, és zavartalanul tovább olvasta a terjedelmes nagykövetségi jelentést, amely az imént a diplomáciai posta útján érkezett Londonból. Az általa említett Poboreisza a moszkvai lengyel újság szerkesztője és Homutov barátainak egyike volt. Bargyin véleménye szerint Homutov nem volt vele hivatalos kapcsolatban, de a viszonyuk úgy alakult, mintha együtt estek volna át a tűzkeresztségen.

– Valóban beszéltem azzal az én... Poboreiszámmal... – felelte Homutov. Nem mulasztotta el kihangsúlyozni az „én Poboreiszámat", hadd vegye tudomásul Bargyin, hogy még ilyen ártatlan tréfát sem enged meg neki. – Valóban, Jegor Ivanovics... – ismételte. Ritkán szólította Bargyint Jegor Ivanovicsnak, beérte a név nélküli „maga, magának, magát" formulával. És ha most mégis ezt tette, akkor nyilván az volt a szándéka, hogy szavának élét vegye; egyébként, meg kell adni neki, nemigen kerekítette le a válaszainak hegyes sarkait, nem szeretett lekerekíteni soha semmit.

– No, és ő... Poboreisza, hogyan vélekedik?

– Azt mondta: „Churchill kettéhasadt a lengyel ügyekben. Önöknek, oroszoknak, ezt meg kell érteniük: kettéhasadt."

– Milyen értelemben hasadt ketté?

– A Sztálinnak írt leveleiben átkozza a londoni lengyeleket, de valójában fegyverrel látja el és cselekvésre serkenti őket. – Homutov ismét az ablakhoz lépett, és a szellőztetőt kinyitva, egy kis füstfelhőt eresztett ki. Sokat és szenvedélyesen dohányzott, és arca, sárgásszürke színével, ahogy Bargyin látta, ennek a nyomát viselte. – Egyébként nemcsak Poboreisza vélekedik így...

– Hát még ki? – kérdezte Bargyin. Homutov nem minden szándékosság nélkül terelte a beszélgetést az új névre. Bargyinnak ismernie kellett ezt az új nevet.

– Galois...

Jegor Ivanovics sóhajtott egyet.

– Galois nem egyszerű, de hogy ne hinnénk neki, amikor igaz, amit mond? Galois nem egyszerű...

Homutov odalépett ahhoz a különös kis virághoz, amely egy fakádban a fűtőtestnél díszelgett. A fűtőtest elpárologtatta a nedvességet,

úgyhogy a kádban levő földet kemény szürke kéreg vonta be. Homutov a cigarettát heves mozdulattal bedugta a kádba, és szétnyomta a kemény kérgen. Némi végérvényességgel tette ezt, mintha azt akarná mondani: „Természetesen nem egyszerű . . ."

– Azt beszélik, hogy Umanyba vitték azokat a londoni ejtőernyős katonákat, akiket partizánjainknak a Dnyeszter menti erdőkben sikerült megtalálni. Nem számoltak a széllel, azért hát keletebbre sodródtak, mint szerették volna . . .

Homutov tüzes tekintetet vetett Bargyinra; még megeshet, hogy ahová ez a tekintet esik, füstszag érződik.

– Apropó, Galois, ahogy tegnap mondta nekünk, oda, Umanyba repül . . .

Bargyin felállt. Semmi sem késztette volna arra, hogy ilyen könnyedén felpattanjon, de ez a mondat talpra szökkentette.

– Mi lenne, ha összeülnénk Galois-val? Például Jaszenciban, nálam . . . Ő, maga, én . . . hármasban?

– Én is? – kérdezte Homutov. Bargyinnak ebben az ötletében ez lepte meg a legjobban: Jegor Ivanovics meghívja őt Jaszenciba.

– Igen, persze . . . Meg tudja szervezni?

Homutov körüljárta a kádat a botanikai csodával, még fel kellett fognia Bargyin elgondolását.

– Megpróbálom.

Azt mondta: „megpróbálom", és leplezetlen kíváncsisággal nézett Bargyinra, mintha most olyasmit fedezett volna fel, amit addig nem látott benne.

– Igen, megpróbálom – ismételte nála szokatlan félszegséggel, és az ajtó felé indult, mintha sietne befejezni ezt a beszélgetést, amely az ő számára olyan sokrétű volt, hogy még újabb erő kellett a megértéséhez.

– Várj, Homutov, csak nem gondolod, hogy azért hívom meg Galois-t, hogy egyúttal téged is elcsaljalak magamhoz? . . . No, no, mondd, nem ötlött ez akaratlanul is agyadba?

Homutov megállt, és Bargyinra vetette tekintetét, amelyben bánatos figyelem és értetlenség tükröződött. Nem, kettejük bonyolult kapcsolatának történetében ilyesmi még nem fordult elő.

– Nem, nem ötlött az agyamba . . . – felelte.

– És nem követsz el erőszakot magadon? – kérdezte Bargyin, és most már nem titkolta mosolyát. Ez a mozzanat, Galois és Homutov

kirándulása Jaszenciba, újult erőt adott neki, a késő éjszakai fáradtság mintha nem is lett volna.

– Nem, Jegor Ivanovics.

– Akkor jó.

Homutov csaknem nesztelenül csukta be az ajtót maga mögött – mintha félne a gondolatait megzavarni. – Gondolkodott, nehéz gondolatokba merült.

16

Galois zajos örömmel fogadta a Jaszenciba való kirándulás gondolatát: azok közt a ritka élvezetek közt, amelyekben ez a háborús idő részesítette, semmi sem volt fogható ahhoz a kilátáshoz, mint hogy meglátogathat egy orosz házat, ráadásul a Bargyinét. Egyébként nem is volt olyan önzetlen, amikor a Bargyinnal való összejövetelről esett szó, itt megvoltak a maga észokai, szerinte nyomósak.

Bargyin Galois látogatásának hírével Olgát nagy zavarba ejtette: no persze, Galois egyszer már járt ebben a házban, de akkor olyan legénybúcsú-féle volt, és egy legénybúcsútól semmit sem lehet várni. Most azonban más a helyzet: asszony van a háznál.

– Olga, ne félj! – kiáltott fel Bargyin; nem volt hajlandó semmiségek miatt elveszteni a kedvét. – Háború van, ki gondol most ínyencségekre? . . . Használd ki azt, hogy odakint fagy, és készíts húsos derelyét. Egy üveg vodka és félszáz derelye egy főre . . . Mi kell még? És ne felejtsd el a derelyét valami egzotikummal ízesíteni . . . például paprikás mártással, pirított hagymával, paradicsommal. Egyébként a mártást külön is adhatod. Tehát derelyét: húst szerzek neked, a lisztet meg kotord össze . . . a szuszékban. Így is jelentem be: Galois kijön Bargyin Moszkva környéki nyaralójába, húsos derelyére.

Olga arca felderült: férje szavára mintha nagy kő esett volna le a szívéről. Mégiscsak különleges természete van az ő emberének: semmi sem tudja elkeseríteni. Párnás tenyerének minden a hatalmában áll: kinyújtja, és elmulasztja a betegséget, megérinti, és elűzi a bánatot, egy szót szól, mint az imént, és kisüt a napocska. Nem is az a fő, hogy

ilyenre képes, a fő az, hogy önmagát meggyőzze: mindez a hatalmában áll, a többit végeredményben nem nehéz elhinni.

– Nos, Olenyka?

– Mindent úgy csinálok, Jegor, ahogy te mondtad, mindent beszerzek, és mindent elkészítek . . .

De vajon Bargyin mit akar Galois-tól? Senki Galois-nál jobban nem ismeri a lengyel problémát, úgy, ahogy azt ma London értelmezi. Nem, nem azért, mert Galois ismeri a háború stratégiájának londoni fordulatait, hanem csupán azért, mert Churchill jelenlegi politikájának előjelévé a lengyel kérdés vált – itt van a középpontja az Oroszországgal való nézeteltérésének. A tájékozott Galois véleményét tudni – a mai időkben sokat jelent.

Reggel óta rossz idő volt, s az utakat bőséges februári porhó lepte be, de a tapasztalt Homutov egy fél órával előbb csalta el Galois-t a Kuznyeckijra, így aztán teljes húsz perc tartalék idővel indultak Jaszenciba. A kitűzött tizenkét órára az első hórétegeket felszántották, és a tartalék csaknem elég volt ahhoz, hogy Jaszenciba érjenek. De Bargyint már elfogta a nyugtalanság, úgyhogy apja ködmönében, nemezcsizmában kiment a kerítés elé, és a népbiztossági kocsit lesve kétszer is végigpillantott a behavazott úton.

– Meg sem ismertem, Jegor Ivanovics, biz'isten, nem ismertem meg! – szólt Galois, miközben kiszállt a kocsiból, és most előrehajolt, mintha a hófelhőt át akarná törni a fejével, amely most furcsán hegyessé vált. – Íme, az új Oroszország metamorfózisai: én azt gondoltam, amolyan comme il faut feketébe öltözött úrral találkozom, és nemezcsizmás parasztot találok. Kiderül, hogy ez a másik is diplomata . . .

A pitvarban levetette kopottas kanadai vagy ausztráliai rókával bélelt vékony kis köpenyét, és ugrálva-táncolva bement a szobába, de ott nyomban valahogy elnémult és megállt: Olga állt előtte.

– Ej, Jegor Ivanovics, ezt nem vártam magától! – tört ki belőle hirtelen a szó. – Eltitkolta előlünk Olga Vasziljevnát, eltitkolta, el! . . . A múltkor hajnaltól alkonyig időztem ebben a házban, de nem láttam Olga Vasziljevnát! . . . Hol az a vasajtó, amely mögött tartotta? . . .

– Tanúm az ég, hogy akkor nem volt itt! . . . – Bargyin komolyan zavarba esett.

– Az ég? Az én szememben az nem tekintély! Olga Vasziljevnát hívja tanúnak! . . .

– Olenyka, mondd meg, kérlek . . .

Olga hátrasimított egy vörös hajfürtöt lángoló arcából, dühösen összezárta telt ajkát – a zavar percében az ajka mindig mintha megduzzadt volna.

– Nem voltam, nem voltam . . .

– Nem meggyőző! – ellenkezett Galois, nem akarta elengedni Olgát. – Akkor ki készítette a lakománkat? . . . No, ismerje el, ugye így van? . . . – Homutovhoz fordult, és ezzel jócskán zavarba ejtette. Homutov egy homályos sarokban állt, és roppant kíváncsisággal nézegette Olgát – ezen a februári délutánon a borongós felhők közt bujkáló bágyadt narancssziínű nap megvilágításában csodálatosnak látta.

– Nem, miért? – kérdezte Homutov, és még beljebb húzódott a homályba; még mindig hatalmában tartotta a meglepetés, amelyet az keltett benne, hogy Bargyin meghívta: látogassa meg jaszenci otthonában. Feltevése szerint az érzelmes Bargyin sohasem tett olyasmit, ami határozottan merő érzelmességből fakadt volna. Ebben a gesztusában természetesen bizalom volt Homutov iránt, sőt egy kissé tüntető bizalom. Mintha azt mondta volna: „Te azt gondolod, hogy elfogult vagyok veled szemben, én pedig bevezetlek a Bargyin-nemzetség szentélyébe, az otthonomba, és nem félek eléd tárni olyat is, ami némelyek szemében csaknem elítélendő: Olgát . . ."

Galois-nak viszont – mihelyt Olgára pillantott, határozottan elment a kedve attól, hogy ügyekkel foglalkozzék. Mi több, megmagyarázhatatlan lelkesedés fogta el. Felnyitotta Bargyinék ósdi pianínójának fedelét, és a gimnazistakori valcerek, amelyeket a nevezetes Mohovaján játszott kilencszáztizenhatban, egyszeriben átköltöztek a Bargyin-ház eresze alá. Ügyetlenül játszott, de lelkesen: egészen átadta magát a perc hangulatának. A motívum hamis volt, a dallam zavaros, de mindent legyőzött a hangulat – jólesett hallgatni.

– Jegor Ivanovics, hiszen tudom én, miért csalt ide engem! Magát talán még mindig Churchill érdekli, Edennel és Beaverbrookkal egyetemben? . . . Hát annyira reménytelen vagyok én már, hogy Olga Vasziljevnára nézzek, és Churchillről beszéljek? Nem akarok. Le vele! – lármázott komolyan. – Le vele, le vele! . . .

Bargyin azt gondolta: „Mi lesz vele a harmadik pohár után?" De Galois-val a harmadik, sőt a negyedik után sem történt semmi. Úgy látszott, lassabban részegedik, mint azelőtt. A derelye bizonyára megtette a hatását. Vastag kerek cseréptálon egész hegy tornyosult. Akármilyen tevékeny volt is a három férfi az asztalnál, a hegy csak nem

kisebbedett – mintha sohasem akarna elfogyni az a kétszáz derelye, amelyeket Olga az előző éjjel jól kifagyasztott. A háziak ittak a vendégek egészségére, a vendégek a háziakéra. Majd Galois vette birtokába az asztalt. Abból, hogy milyen pontosan helyezte el a hangsúlyokat a beszédeiben, az elsőben és a másodikban, józannak látszott. Az első pohárköszöntő – a házra és asszonyára.

– Az ön valamennyi erényére, Olga Vasziljevna, és természetesen a szépségére – nincs győzedelmesebb az orosz asszony bájánál! – kiáltott fel bánatos merészséggel. Ezt a merészséget bizonyára szilaj életvitele során sajátította el.

A második pohárköszöntő:

– A Bargyinok frontharcos-testvériségére, azokra, akik ott vannak! – Az ablak felé fordult, amelyet most hóréteg lepett be; aztán elhallgatott, mintha az ablak elvette volna az ízénti jókedvét.

Ki tudja, meddig tartott volna ez a hallgatás, ha Olga meg nem szólal:

– Jakov Ivanovicsra, Miron Ivanovicsra, Szergej Jegorovicsra . . . – Igen, így azzal a szertartásos körülményességgel, amely az orosz családokban ősidők óta szokás volt, keresztnevén és apai nevén említve mindegyiket felsorolta. – Miron Ivanovicsra is . . . – ismételte. Bargyin rápillantva észrevette, hogy ezeket a szavakat keserű szenvedéllyel ejtette ki, csaknem szemrehányással, ami előbb nem volt a hangjában. Az asszony is észrevette, hogy Jegor Ivanovics előtt ez világos, észrevette, és csendesen felállt az asztaltól. A jó megfigyelő Galois rögtön megjegyezte:

– Jegor Ivanovics, örüljön az asszonyi könnyeknek: visszaadják a nő szépségét.

Megjegyzése Bargyint nem derítette mosolyra. „Olga sajnálja Mironi – gondolta Jegor Ivanovics –, vagy talán nemcsak sajnálja?" Nagy önuralmába került, hogy ne siessen utána, holott tudta, hogy ezt nem szabad tennie. „Ha ezek könnyek, akkor titkos könnyek – gondolta –, se Galois-nak, se nekem nem szabad látnunk."

De a célratörő Galois nem hagyta unatkozni. Azt mondta, örül, hogy Poboreisza összehozta Homutovval, aki katona és diplomata, de elsősorban katona.

– Minden ütőkártya, amit a szövetségesek a háborúban szereztek, a katonáknak köszönhető – adja Isten, hogy megőrizzük és ügyesen felhasználjuk őket . . . – jegyezte meg Galois, és Homutov egészségére

emelte poharát. – Maga katona, tehát meg kell értenie engem: mind látják már a győzelem hajnalát, azok is látják, akik nem érik meg... Sajnálatos, kegyetlen dolog –, sajnálatos, igazságtalan... Ugye?

Homutov összecsukta a szemhéját, úgy látszott, olyan erősen, hogy belefájdult, majd felnyitotta – Galois feléje forduló figyelme és kérdése váratlanul érte.

– Igen, igazságtalan, de ez – hogy úgy mondjam – objektív igazságtalanság: háború van, és senki sem tudja, hogy mikor és hol találja el egy golyó. – Elhallgatott, de senki sem ejtett egy szót sem. Homutov, láthatóan, nem mondott el mindent. – Valóban objektív igazságtalanság – nem áll hatalmunkban megállítani a háborút. – Elhallgatott, és leplezetlen bánattal nézett Galois-ra.

– De feltehetően van másféle igazságtalanság is. Igaz? – kérdezte Galois. Kérdése arra vallott, hogy behatolt a párbeszéd logikájába, és siettetni igyekszik a kibontakozását.

– Van.

– És meg lehetne ezt fogalmazni pontosabban is?

– Igen, természetesen – felelte Homutov, és készséggel megmagyarázta: – Arról az esetről beszélek, amikor az igaz ügyért harcoló katona a hátába kapott golyótól esik el.

A mindenható Homutov egy csapással ahhoz a vonalhoz közelítette a beszélgetést, ahonnan el kellett volna indulnia.

– Churchill azt mondja: „Mi Lengyelország miatt léptünk háborúba." – Galois abban a pillanatban fején találta a szöget, nemhiába őrizte meg értékes józanságát. Lám, ez a mondata is milyen józan; védekezésül azelőtt is gyakran folyamodott a gyűlölt személy szavaihoz: „Churchill azt mondja!" – ő maga pedig árnyékba húzódott... – Churchillt is meg kell érteni, a brit kabinet és a parlament ugyanígy gondolkodik... A parlamenttel neki kell beszélnie, nem nekünk!...

Bargyin kilépett az asztal mögül, és a pamlagra ült, mintha ez a hadállás lehetővé tenné, hogy jobban szemügyre vegye a franciát, és mellesleg a támadáshoz szükséges távolságot is megállapítsa, mert Jegor Ivanovics igenis támadni szándékozott. Lám, Galois milyen nagy kijelentést tett: „A parlamenttel neki kell beszélnie, nem nekünk!"

– Itt két kérdés van: a lengyel kormány összetétele és a határ... – szólalt meg Bargyin, a pamlagon maradva; hangja nyugodt volt. – A határ kérdését nem mi találtuk ki, és nem mi döntöttük el. Az, ami a Curzon-vonal néven került be a történelembe, az angolok véleményét is

tekintetbe vette, mégpedig inkább a konzervatívokét, mint a többiekét: a jobboldali konzervatívokét, akiknek szovjetellenes, sőt talán oroszellenes beállítottsága az angoloknál is közbeszéd tárgya lett – Lord George Nathaniel Curzonról beszélek.

Galois türelmetlenséget árult el – a beszélgetés egyre jobban közeledett ahhoz a témához, ahol neki bizonyos adúi voltak, és nem akarta titkolni őket; nem olyan volt a természete.

– No, a brit politikának ezt az indítékát én jobban ismerem önnél – jelentette ki szinte fellelkesülve a francia, és székéről felugorva gyorsan a pamlaghoz lépett. – Tudja meg, hogy Lord George volt az a személy, akire vonatkozóan elmondhatjuk: a pétervári Mojka és a moszkvai Kuznyeckij Moszt véleménye megegyezett. Ha nem hiszi, azonnal bebizonyítom! – Leült a pamlag szélére, amelyen Bargyin továbbra is ülve maradt; nem kért rá engedélyt Jegor Ivanovicstól, de abban, ahogy ezt tette, nem annyira fesztelenség, sőt az ilyen körülmények között megengedhetetlen szabadosság volt, mint inkább az a vágy, hogy megnyerje magának beszélgetőtársát – még az én arany gyermekkorom idején olyan karikatúrákat közöltek Curzonról, amelyeket a szovjetek alatt is bármelyik újság átvenne!... Nem, nemcsak azokra az oroszellenes manővereire gondolok, amelyeket Indiában, Afganisztánban, Kuwaitban folytatott. és amelyeket titkolt, ahogy csak tudott, nem csupán azokra!... – Még fel is ugrott: Bargyinék ócska pamlaga a fürge francia alatt olyan rugalmasságra tett szert, amelyet nem is gyanítottak benne. – Másról van szó, nos hát az a vallomása kilencszázhétben a Lordok Házában – ilyen oroszgyűlöletet még a Lordok Háza sem hallott. Többet mondok: az, amit „Curzon-ultimátum" néven ismernek, és ami a klasszikus szovjetellenesség zsinórmértéke lett, a tézisekben kilencszázhétben már megvolt. Érti a gondolatomat?

Bargyin olyan hangos hahotára fakadt, hogy a térde belerázkódott.

– Csak nem azt akarja mondani, hogy az oroszellenes és a szovjetellenes beállítottság öröklődik, Alekszej Alekszejevics?

Galois mosolyogva fordult feléje, tetszett neki, ha orosz módra Alekszej Alekszejevicsnek nevezték.

– Pontosan ezt akartam mondani – felelte azon nyomban. – Ön szerint nem így van, Jegor Ivanovics?

– Nem így, persze, nem mindig így... habár meglepő egybeesések lehetségesek...

– Mint Lord Curzon esetében, ugye? – vágta rá hirtelen Galois, és az öreg pamlag feszes rugói ismét feldobták szinte súlytalan testét.

– Igen, mint Lord Curzon esetében – hagyta rá Bargyin különösebb lelkesedés nélkül. Egyébként azért nem mutatott lelkesedést, hogy ne árulja el érdeklődését az iránt, amiről most Galois beszél, és ami valójában őt is érdekli, mégpedig nemcsak önmagában, hanem a beszélgetés során felmerült nagy témával: a határok kérdésével kapcsolatban is. – Hadd kérdezzem meg, Galois úr: Curzon megfogalmazása a határokról nemcsak szovjetellenes, hanem oroszellenes is volt?

Bargyinnak ez a kifejezése: „hadd kérdezzem meg, Galois úr" – nemigen felelt meg a Galois-val előzőleg folytatott beszélgetés hangjának, de visszaadta párbeszédüknek a tárgyilagos, mi több, hivatalosan tárgyilagos hangvételét, amely most a leginkább helyénvalónak látszott.

– Az bizony – felelte Galois. – Azt, hogy „az bizony", nem alaptalanul mondom. Mindazt, amit mondani fogok, ön nyilván nem kevésbé ismeri, mint én, mégis kimondom. Van egy okmány, bizonyos mértékig általánosan ismert – Versailles-ban fogadták el. Az okmány értelme: megvédeni a Lengyelországban élő kisebbségeket. Az okmány elsősorban az ukránokra, beloruszokra célzott, vagyis azokra, akik az oroszokkal együtt Oroszország lakosságának magvát alkotják. Az okmány lényege: Lengyelország szuverén hatalmat gyakorol „a volt orosz birodalom" egy része felett. Jól emlékszem erre a kitételre: „az egykori orosz birodalom egy része felett". Más szóval az Antant jogot adott Lengyelországnak arra, hogy fennhatósága alá vonjon ősi ukrán és belorusz földeket. A Curzon által javasolt határ voltaképpen ennek az okmánynak a végrehajtásaképpen került javaslatba, és lelkiismeret-furdalás nélkül Lengyelországhoz csatolta ezeket a földeket. Ezért, amikor a „Curzon-vonalról" beszélünk, ez annak a Curzonnek a vonala, aki nem szerette Oroszországot . . .

– És a pánok Lengyelországát szerette? – kérdezte Homutov, mintha csak erre a pillanatra várt volna, hogy feltegye a kérdést. Éber figyelemmel kísérhette Bargyinnak a külföldi vendégével folytatott szócsatáját, ha éppen ezt a kérdést tartogatta idáig.

– A pánok Lengyelországát talán szerette . . . – értett egyet Galois minden lelkesedés nélkül, érezte, hogy Homutov kérdésére másik, még fogósabb kérdés következhetik.

– Jobban . . . mint Churchill úr?

Galois otthagyta a pamlagot, amely az imént még olyan kellemesen

ruganyos volt, de most hirtelen kemény lett, nem ringatta többé Galois-t.

– Azt akarja mondani, hogy Churchill elfogadta a Curzon-vonalat? – kérdezte, amikor az ablakhoz ért. – Csakhogy Churchill az októberi forradalom után vált oroszgyűlölővé . . .

Bargyin zajosan felállt, e beszélgetés szigorú vonala meghaladta erejét.

– Ön tehát válaszolt a saját fő kérdésére: a forradalommal szembeni ellenszenv nagyszerűen meglehet az Oroszországgal szembeni ellenszenv nélkül is . . .

Galois elnevette magát; erős humorérzéke volt, amelynek a vitában elfoglalt helyét is fel tudta áldozni.

– Mint például Churchillnél, ugye? Churchillnél, nem pedig Curzonnél? . . .

– Igen, talán . . . – hagyta rá Bargyin. Ha valamiféle előnyöket húzott is ebből a beszélgetésből, ezt mintha kényszeredetten tenné: hangjában nem volt lelkesedés. – Curzon, amikor eltávozott, ott hagyta Churchillt Lengyelországban . . .

– Az pedig mai napig jelen volt Lengyelországban, ugye? – kérdezte Galois. – A mai napig?

– Igen, a megszállás által okozott egynémely kényelmetlenséggel . . . – mondta Bargyin.

– Ilyen módon a londoni lengyelek problémája közvetlenül azonosul Churchill problémájával? – kérdezte Galois, és óvatosan kortyintott egyet a tüzes italból, mintha invitálná a többieket, hogy tartsanak vele.

– Szerintem mindegyikünk levonhatja a maga következtetését – szólt Bargyin, és mintegy Galois invitálásának engedve, az asztalhoz lépett.

– Tudják, uraim . . . – Galois ezt az „uraim"-ot azzal a büszke virtuskodással mondta, amellyel bizonyára otthon, a Mohováján, a serdülő gimnazisták körében beszélt. – Tudják, uraim, önök diplomaták, tehát lakatot kell tenniük a szájukra, de én szabad madár vagyok, azt mondhatom, amit gondolok . . . nem így van? . . . Tehát kész vagyok kimondani, amit gondolok . . . – Erélyesen félretolta a vodkás poharát. – Ennek a beszélgetésnek kegyetlen a logikája, mondhatnám kérlelhetetlenül kegyetlen. Ezért az igazság érdekében esetleg . . . meg kell szakítani a logikai fonalat, és az eddig mondottaktól függetlenül kell

folytatni a beszélgetést. Igenis, attól függetlenül, különben az isten tudja, hová tévelyedünk! . . .

– Az igazság érdekében, de a logika ellenére? – kérdezte Bargyin, és nem tudta visszafojtani a nevetését.

– Helyesen fogta fel a gondolatomat – hagyta rá Galois, Bargyin pedig figyelmesen nézett a franciára, igyekezett behatolni ennek az utolsó mondatának bonyolult értelmébe. Valóban: miért kívánja Galois hirtelen kettétörni a beszélgetés logikai tengelyét? Nem azért-e, mert a beszélgetés veszélyesen Churchill ellen irányult, s azzal fenyegetett, hogy csapást mér rá, csaknem halálosat? Galois számítása a maga módján beigazolódott, az igazság drága, megszerezhető anélkül is, hogy Churchillt bántsuk . . .

– Rajta, legyen az ön elgondolása szerint, az igazság érdekében, de a logika ellenére! – egyezett bele Bargyin, miközben visszaült az asztalhoz, és hívta Homutovot, hogy ugyanezt tegye. Ez utóbbi, hallgatásba burkolózva, mintha erőt gyűjtene, még mindig a maga pillanatát várta.

– Tehát, ha elhatároljuk magunkat az imént itt elhangzottaktól – jegyezte meg Galois elgondolkozva –, teljesen elvetjük azokat, és fátylat borítunk rá, helyén való felvetni a kérdést, amellyel ma elkezdtük: „Ki az a gazember, aki hátba lő?"

Bargyin szótlanul nézett a vodkával teli poharára, isten bizony, nem kívánt inni.

– Válaszoljon erre a kérdésre, ahogy tud – mondta végre. – Ön szabad madár, óriási tág tere van . . .

– Őszintén szólva én csak a kérdést tudom megismételni: „Ki az a gazember? . . ." – felelte alig hallhatóan Galois.

Homutov felállt – elérkezett az ő pillanata.

– Jegor Ivanovics, ön elengedett engem egy hétre Minszkbe, emlékszik? – Bargyin felé fordította komor tekintetét; különösnek tetszett, hogy válaszát ezzel a Bargyinhoz intézett kérdéssel kezdi.

– Emlékszem hát, Minszkbe . . . – felelte Jegor Ivanovics, e megadóan-résztvevő, barátságos szavakat: „emlékszem hát" – buzdításnak szánta, hangjában nem volt indulat, de nagy meggyőződés sem, buzdítás kellett volna neki.

– Jegor Ivanovics tudja: a múlt héten Szumiba repültem egy kanadai gabonakereskedővel, ősei innen származtak. Egy lovassági tábornok fogadott minket, akinek az egysége most van alakulóban, a város kör-

nyékén. Azt mondta nekem: „Te diplomata, ha akarod, mindjárt mutatok neked egy kis embert, rögtön nem leszel többé idealista." Őszintén szólva nem annyira en face mutatta meg nekem ezt az embert, mint inkább profilból, de ez is elég volt ahhoz, hogy ne legyek többé idealista. Egyszóval egy hozzánk átszökött akowiec* volt, akit előző éjjel dobtak át Edinburgh-ból Poleszjébe.

Galois mintha nem is hallotta volna – a vodkás palackért nyúlt, és utánatöltött a házigazdának.

– A napokban Kerrnél voltam. Így szólt: „Sztálin azt mondja: a lengyel kérdés teljesen összeveszít engem a miniszterelnökükkel." Én pedig: „Engedni kell, Sztálin úr, és nem veszekedni." Mire ő: „Engedni? Nincs jogom hozzá, mister Kerr."

– Jól értem: Kerrnek itt nincs saját véleménye? – kérdezte Bargyin.

Galois elnevette magát:

– Különös, de éppen ezért nagyon tájékozott . . .

– Ahol vélemény nincs, ott sok információ szükséges? – erősködött Bargyin.

– Némelykor így van – felelte Galois.

Bánatos hallgatás ereszkedett közéjük, még villanyt is elfelejtettek gyújtani. Olga így találta őket – félhomályban üldögélve.

– Kész a tea – mondta erőltetett vidámsággal.

– Nehéz beszélgetést ajánlatos teával leöblíteni . . . – szólalt meg Bargyin, és felgyújtotta a villanyt.

17

Kerr meghívta Bargyint a Szofijszkaja rakpartra. Az ok: Moszkvába látogatnak az angol tengerészek, akik a legutóbbi konvojjal érkeztek Murmanszkba. A nagykövetnek megvolt a maga elgondolása, amely bizonyos előnyöket jelentett számára. Mintha azt mondaná a szovjet embereknek: akármilyen feszültté vált is a viszonyunk Lengyelországgal kapcsolatban, hívek maradunk kötelezettségeinkhez, hadiszállítmá-

* Akowiec – a Honi Hadsereg katonája.

nyok érkeznek az orosz kikötőkbe. Mellesleg egy kis részlet: ez a konvoj – a tengerészek állítása szerint – Oroszország felé tartó útja során négy tengeralattjárót süllyesztett el. A tengerészek moszkvai látogatását voltaképpen épp ez a körülmény idézte elő: hadd tudják meg az oroszok, mibe kerül a brit flottának minden egyes ilyen művelet.

Nehéz megmondani, hány főből állt a Murmanszkból érkezett tengerésztisztek csoportja, a nagykövet villásreggelijén mindenesetre hárman jelentek meg, és úgy viselkedtek, mintha nem is sejtenék, milyen szolgálatot tettek a nagykövetnek, de a nagykövet, úgy látszott, nem is kívánt tőlük többet. Az a fő, hogy a tengerészek figyelmükre méltatták a nagykövet otthonát, a többi magától értetődött. Még pohárköszöntők sem voltak – mindenki olyan részletesen ecsetelhette a történteket, ahogyan a róluk alkotott fogalma megengedte.

Bargyin le nem vette szemét Kerr-ről; a brit nagykövet az utóbbi időben új oldaláról mutatkozott be Jegor Ivanovics megfigyelése szerint egy hivatásos diplomata modorában megnyilvánuló türelmesség nem annyira a nézetek jellegében, mint a taktikában rejlik. A türelmesség nem kis előnyöket nyújt: egyenlő feltételek mellett az ilyen diplomata mindig nyeregben ül. Ez fokozott mértékben sajátja az angol hivatásos diplomáciának: a diplomaták élő társalgási nyelvében nincsenek olyan hanglejtések, amelyek például megfelelnének az ultimátumnak, vagyis ennek a nem túlságosan ritka formának, az angol nagykövetei gyakorlat lényegének – az angol diplomáciai nyelv annyira szenvtelen, annyira nélkülözi a kategorikus árnyalatokat. Ezt az elemi igazságot Kerr is elsajátíthatta volna, hiszen a moszkvai nagykövetségig, pályája csúcsára, csaknem félszáz évig tartó felemelkedés során jutott el. De a brit diplomáciának ez a tulajdonsága különös módon nem volt meg a természetében. Legalábbis határozottabb volt, mint ahogy az általában egy nagykövetnek meg van engedve. Sztálin két ízben is felhívta a brit miniszterelnök figyelmét a nagykövetnek erre a tulajdonságára, megjegyezve, hogy a fenyegetések politikáját, amelyet a miniszterelnök folytat, a nagykövet is átvette. Amikor Galois azt mondja Kerr-ről, hogy a saját véleményének hiányát tájékozottsággal igyekszik pótolni, akkor feltételezhető, hogy mégis van véleménye, de az azonos a Churchillével. Most, amikor Jegor Ivanovics Kerr-re nézett, úgy látta, hogy a nagykövet egész testi mivolta ezt az ellenséges érzést árasztja: mély redőkbe vont arca, amely mintha gumiból volna; félig behajlított lába, amelyet megtanult gyors járáskor előredobálni, ahogy az öre-

gek szokták; melle, amelyet egy icipicit felfújt – ez nevetséges volt, mivel melle a korral beesett. Az egyetlen, amin nem fogott az idő, az a nedvesen ködös szeme volt. Ez a szemét félig beárnyékoló nedves köd mintegy meglágyította a tekintet merevségét, ami korántsem volt kárára a nagykövetnek, ha figyelembe vesszük azt a tulajdonságát, hogy állandóan mindent látni kívánt. De evés közben pihentette a szemét: az étvágy annyira elhatalmasodott rajta, hogy nem jutott ideje a megfigyelésre. Legalábbis a háta mögött álló inas mindennél jobban félt attól, hogy a ház ura netán éhesen áll fel az asztaltól.

Úgy látszott, ezen a napon mégis valami efféle történt.

– Ide figyeljen, Bargyin úr, a tengerészek egy láda lazacot hoztak nekem ajándékba, az ember mind a tíz ujját megnyalhatja! Az olasz borhoz, amelyet a pilótáink hoztak nekem a múltkor, rendkívül ízlik az északi lazac . . .

A nagykövetségi ház vállalkozó szellemű gazdája nyilvánvalóan két legyet akart ütni egy csapásra: farkasétvágyát csillapítani, és megmondani Bargyinnak azt, amit mondani kívánt.

Kerr nem minden szándékosság nélkül nyújtotta el a tengerésztiszteket től való búcsúzás szertartását, akik a Szofijszkaja rakpartról egyenest a repülőtérre indultak – ezzel lehetőséget adott a nagykövetségi személyzetnek, hogy a szalonban asztalt terítsenek, abban a bizonyos kandallós és díszes diófa bútorokkal berendezett szalonban, amelyre Bargyin az angol házzal való korábbi találkozásaiból emlékezett. Kerr pontosan kiszámította ezeket a pillanatokat: amikor bevezette Jegor Ivanovicsot a szalonba, a lazac a fehér olasz borral az asztalon állt, és a kandallóból kellemes kis füstszag áradt.

– Nem szeretem a tósztokat nagy asztalnál; abban van valami kötelező jelleg – mondta, miközben a talpas poharakba töltögetett, és gyönyörködve nézegette a gyöngyöző italt. – Arra, hogy a legmagasabb hegyek mögöttünk maradjanak, a legmagasabbak . . .

A lazac már ott hevert előttük, mintegy várva, hogy a nagykövet gyakorlott keze megérintse: széthasadt, és könnyedén hagyta leválasztani gerincéről a halvány rózsaszínű húsát. A nagykövet fogott egy kis ezüstlapátot, és kitett egy puha, halvány rózsaszínű szeletet Bargyin tányérjára, de magát sem rövidítette meg. Várta ezt az áhított pillanatot, a kis ezüstlapát csak úgy ugrált a kezében.

– Igen, igen, csak legyenek már a hátunk mögött ezek a hegyek . . . – ismételte, miközben a lazaccal foglalatoskodott. Nem maradt ereje

arra, hogy valami önálló gondolatot kitaláljon, csak ismételgetni tudott. – Mondhatok valamit, Bargyin úr? . . . – kérdezte, amikor a lazac, amely az imént még a Bargyin tányérján volt, csaknem teljesen eltűnt.

– Tessék, nagykövet úr . . .

Nem, ebben a mozdulatban nem volt semmi mesterkéltség, de bizonyos fürgeség – amely nemigen illett a nagykövethez és a korához – kétségtelenül volt: Kerr bedugta hosszú ujjait a zakója belső zsebébe, és a középső és gyűrűsujja közé szorítva egy négyrét hajtott kis papírlapot húzott elő.

– Szeretném megmutatni önnek ezt az okmányt, érdekelni fogja.

Az ostyaszerűen rücskös, valóban nagyköveti halványsárga papírlap kellemesen megzizzent. A felét gépírásos szöveg borította; a szöveget – talán azért, mert a Bargyinnak való átadásra szánták, vagy pedig mert már az akták közt volt, lefordították oroszra. Nem volt rajta sem cím, sem aláírás, de Bargyin eléggé ékesszólónak látta ahhoz, hogy sem egyikre, sem a másikra ne legyen szükség. Az a parancs feküdt Bargyin előtt, amelyet a londoni lengyelek adtak saját illegális erőiknek. A parancs úgy szólt, hogy ha az orosz hadsereg behatol Lengyelország bármelyik részébe, az illegális mozgalom köteles jelentkezni és teljesíteni a szovjet parancsnokok követeléseit, még ha a lengyel–szovjet kapcsolatokat nem állítják is helyre. A helybeli lengyel katonai parancsnok a helyi polgári hatóság képviselőjével karöltve – így hangzott az okmány – fogadja a bevonuló szovjet csapatok parancsnokát, és közölje vele, hogy készek összehangolni akcióikat a szovjet parancsnoksággal a közös ellenség ellen, mert így parancsolja a lengyel kormány, amelyhez hívek maradnak.

– Mellesleg ezt a parancsot már kiadták . . . érvényben van – mondta a nagykövet, és Bargyin felé fordította nedves-ködös szemét. – Mit szól hozzá?

Bargyin nem sietett a felelettel – az okmány valószerűtlenül jó volt . . .

– Nos hát, tetszik nekem az okmány, ha nem követi olyan másik parancs, amely megváltoztatja az elsőt . . . – jegyezte meg Bargyin. Mi okból mutatta meg neki a nagykövet ezt az ostyaszerűen rücskös kis papirost, és miért egyenes folytatása ez a kandalló melletti párbeszéd a Jaszenciban, Jegor Ivanovics otthonában lefolyt beszélgetésnek? Az egybeesések természetesen ősidők óta gyanakvásra adnak okot, régtől fogva hamis nyomra vezetnek, de helytelen lett volna kitérni a válasz

elől, végeredményben az a mondat, amelyet esetleg Galois a nagykövetnek mondott, talán nem is különleges célra irányult. A francia abban a félig komoly, félig tréfás modorában, amely általában a beszédét jellemezte, esetleg megjegyezte, hogy az oroszok nyugtalankodnak az akowiecek ténykedései miatt, és okvetlenül ellenintézkedéseket tesznek. Elég-e ez a mondat ahhoz, hogy a nagykövet az ostyaszerűen gyűrődéses papírlaphoz forduljon? Talán elég.

A követ pedig odalépett az ablakhoz, és meglendítette a kezét, mint a rugby játékban; a kis fémkarika megcsikordult, és a függöny ezüstös szövetét magával vonva elgördült a feszesre húzott dróton. Betekintett a folyó, felszínén zajló jégtáblákkal, és olvadékvízzel átitatott, sötét hórögökkel, kékesszürkén, amilyen csak március elején szokott lenni.

– Nem óhajt kijönni a partra? – fordult Kerr hirtelen Bargyinhoz. – Nincs élvezetesebb dolog, mint a folyó mentén lépegetni, széllel szemben. A Temze? ... Lehet, hogy a Temze is orosz ... Mi a véleménye?

Amikor elhagyták a kandalló melletti kis asztalt, a nagykövet az ott heverő kis sárgás papírlapra pillantott, mintegy felkínálta Jegor Ivanovicsnak, hogy vigye el, de Bargyin nem élt a kínálattal. Így hát a papiros az asztalon maradt.

A parton nem fújt szél, és a köd egyre jobban elborította a folyót, belepte a kékesszürke, e késő délutáni órában csaknem fekete vizet, a zajló jeget, az úszó jégtáblákon erősen megülő kis hószigeteket. Úgy látszott, hogy a folyó füstölög, és most már nem szürkéskék felhő, hanem súlyos füstgomolyok fogják körül a medrét, alátámasztják a partokat, alátámasztják és szinte felemelik mindkettőt; eközben a Kreml falának kőbástyája mintegy szétmosódott és eltűnt, úgyhogy a belső épületek magasan, a ködrétegeken hirtelen áttörő ég ultramarinkékjének határán tűntek szembe.

– Azt, amit önnek mondani szeretnék, Bargyin úr, a miniszterelnököm minapi levele foglalja magában, és úgy gondolom, ismeretes ön előtt. – Fel kellett tekintenie: a Kreml felette magasodott. – Ezért a tények kifejtésével önnek bizonyára semmi újat nem mondok. Másért fordulok önhöz ... Többet mondok: nekem nem közömbös, hogy az oroszok mit gondolnak rólam és az állásfoglalásomról, annál is inkább, mert jól tudom, hogy az én állásfoglalásomat, hogy úgy mondjam, elítélik? ...

– Csakugyan így volna ez, nagykövet úr? – kérdezte Jegor Ivanovics; a puszta lojalitás kötelezte erre a kérdésre.

– Így, Bargyin úr, így ... – felelte szemét lesütve Kerr. – Én kifejtem önnek a tényeket, csakis a tényeket, és azután megmondom, hogyan viszonyulok hozzájuk. Annál könnyebb erről beszélnem, mert minden okmánnyal, amelyekre hivatkozom, olyan közvetlen kapcsolatban voltam, hogy kimondhattam a véleményemet ... Bocsásson meg, ha bizonyos időrendet követek, bár tökéletlen időrendet: így könnyebb emlékezetemben tartanom a dátumokat és az eseményeket – tekintetét a Kremlre fordította, mintha tanúul hívná. „Igazat mondok – mintha azt mondaná –, tiszta igazat, itt a Kreml sem enged hazudni ..." Tehát megengedi? ...

Kerr szavai szerint Churchill és Eden február közepén meghívta a londoni lengyeleket, és elbeszélgetett velük az egész problémakörről. A lengyel londoniak készek megvitatni az új orosz–lengyel határ kérdését, de Lengyelország északi és nyugati határaival együtt ... A lengyel londoniak azzal kapcsolatban úgy vélik, hogy az északon és nyugaton várható kárpótlásokat érthető okokból most nem hozhatják nyilvánosságra, az orosz–lengyel határ kérdését is el kell halasztani arra az időre, amikor a győztes hatalmak odaülnek a nagy tárgyalóasztalhoz. A Londonban levő lengyel hatóságok addig is szeretnék eldönteni a Lengyelországba való visszatérésük kérdését. Ez a feladat annál is halaszthatatlanabb, mert szükség van a polgári közigazgatási szervek létrehozására. A brit miniszterelnök beszélgetőtársai azt szeretnék, hogy ha ezek a szervek létrejönnek, Lvovot és Vilniust ezeknek rendeljék alá. A tárgyaló felek nem kerülték meg az új lengyel kormány összetételének kérdését sem. Churchill beszélgetőtársai különösen hangsúlyozták, hogy itt teljesen ki kell zárni a külföldi beavatkozást, de készek biztosítani a szövetségeseket, hogy ez a kormány csakis olyan személyekből fog állni, akik hajlandók együttműködni a Szovjetunióval. Felmerült Kelet-Poroszország sorsának kérdése is. A brit miniszterelnöknek az a közlése, amely szerint Kelet-Poroszországban az új határt a szovjet kormány elgondolásának alapján úgy kell megvonni, hogy Königsberg Oroszországhoz kerüljön, lesújtotta a lengyeleket. Megpróbálták vitatni ezt a véleményt, még azután is, hogy Churchill ezt a problémát történelmi távlatban tekintette át, a két háborút, az elsőt és a másodikat egyetlen egészbe foglalta, és emlékeztette beszélgetőtársait, hogy Kelet-Poroszország eme részének földjét bőven ontott orosz vér festette vörösre. A brit miniszterelnök azt is megemlítette, hogy az oroszok győzelme Gumbinnennél, annak idején arra kényszerítette a né-

meteket, hogy a nyugati fronton leváltsanak két hadtestet, és ez lényegében elősegítette a marne-i győzelmet.

Kernek nem kis erőfeszítésébe került, hogy miniszterelnökének terjedelmes táviratát felidézze. Nem mondhatni, hogy a távirat ismertetésénél annak lényegétől eltért volna, de valahányszor megkörnyékezte a kísértés, hogy a távirat tartalmába belenyúljon, észrevehetően óvatoskodott, mert jól tudta, hogy ez kárára lehet a Bargyinnal folytatott beszélgetés következő szakaszában.

– Az orosz miniszterelnök olyan élesen válaszolt a táviratra, ahogy csak tudott – mondta Kerr, és ismét Bargyinra nézett, tekintete most feltűnően szelíd volt; nem tudott szabadulni attól az érzéstől, hogy ez az ember, akiről most beszél, a folyón túl van. – A miniszterelnököm tárgyaló partnereire célozva kijelentette, hogy az ilyen emberek nem képesek normális kapcsolatot teremteni a Szovjetunióval. Nemcsak hogy nem akarják a Curzon-vonalat elismerni, hanem még igényt is tartanak Lvovra és Vilniusra . . .

A nagykövet megismételte, hogy pontos kíván lenni, és ez kötelezi, hogy ragaszkodjék az időrendhez. Ennek az egyszerű igazságnak megfelelően megjegyezte, hogy a brit miniszterelnök az oroszoknak küldött válaszában lehetségesnek tartotta kinyilvánítani, miszerint a brit kormány támogatja a Curzon-vonalnak az orosz csapatok által való de facto elfoglalását. A brit miniszterelnök egyúttal annak a reményének adott kifejezést, hogy az oroszok nem csukják be az ajtót, ahogy mondta, a lengyelekkel történő aktív megegyezés előtt. De ha az oroszok mégsem akarnak a Londonban székelő lengyel kormánnyal tárgyalni, akkor ő, a brit miniszterelnök nagyon el lesz keseredve, és a hadi kabinet osztozik ebben az elkeseredésében. A brit miniszterelnök abban a táviratban, amelyet két héttel később küldött, közölte, hogy beszédet készül mondani a lengyel kérdésről az alsóházban: e nyilatkozatának szövegében van egy kitétel, amely így hangzik: nem ismerhetünk el semmiféle erőszakosan végbevitt területátadást. Az orosz miniszterelnök választávirata úgy értékelte az angolok állásfoglalását, mint a teheráni szerződéstől való eltérést.

– Ha ön úgy véli, hogy én ezt az elbeszélésemet túlságosan kiszíneztem, megengedem, hogy betekintsen az iratokba, bennük van az igazság – szólt a nagykövet. Kabátjának felső gombjait kigombolva, mélyebben gallérja alá dugta a gyapjúsálat, aztán gondosan begombolt minden gombot; látszott, hogy az este közeledtével fázni kezd. – Mi

nyugtalanít engem, és miért fordulok önhöz? Valahányszor átadtam miniszterelnökömnek egy-egy újabb táviratot, természetesen lehetőségem volt arra, hogy néhány kísérő szót fűzzek hozzá, de félek, hogy ezek a szavak nem voltak elegendők. Habár mindegyik távirat, még azok is, amelyeknek a sorai fehérizzásig voltak hevítve, a barátság és hűség biztosításával végződött, félek, hogy szövetségünk ma komoly próbának van kitéve, akárcsak a kormányfőink közötti szövetség és viszony, ami szintén igen komoly dolog . . . Az önök miniszterelnöke egyik beszédének befejezésében nem titkolta aggodalmát amiatt, hogy a lengyel kérdés, ahogy ő kifejezte, viszályt kelthet közte és az én miniszterelnököm között. Figyelje csak meg, azt mondta: viszályt . . . Most pedig eljött az ideje, hogy megmondjam önnek, amit mondani akartam. – Tekintete mintha a Kreml falát vizsgálná, amely a folyó túlsó partján rajzolódott ki. Ugyanúgy, mint egy órával előbb, amikor kimentek a folyóhoz, pezsegtek és szétáradtak a füstgomolyok. Rétegződtek, némán megdagadtak, szétterültek a vizen, aztán ismét összesűrűsödtek, mintegy megkeményedtek; szürkéskék plazmájuk nyugtalanul vöröslött, átadta a várnak a saját színeit, de maguk is átvették a vár színét és fényfoltjait. És attól, hogy a színek keveredtek, úgy látszott, hogy a dombon álló vár ebből az esti kékségből van öntve – benne volt az alkony zengő bronza, a márciusi jégtáblák lila ezüstje, és a nem régen lehullt hó fehérsége is. – Mit is akartam mondani? – kérdezte, nem annyira önmagától, mint Bargyintól a nagykövet, és egy pillanatra sem vette le nyugtalan szemét a Kremlről. – Valamelyest ismerem az életet, úgyhogy amit most mondok, azt a tapasztalat mondatja velem. Nem szabad korlátlanul utat engedni a szenvedélyeknek. Az, amit a szenvedélyek lázadásának neveznek, az tűzvész, a tüzet pedig oltani kell, amíg lehet. Mi kell ahhoz, hogy a tüzet eloltsuk? Ahogy én látom, két dolog. Az első: egy eléggé nagy esemény. A másik: szünet, igen, igen, szünet. Nekünk szerencsénk van, ilyen esemény rövidesen bekövetkezik. Még ha akarnánk is akadályozni, késő, ez az esemény erősebb nálunk, tehát meglesz – a győzelemről beszélek. És – mindent meg kell tenni, hogy szünet álljon be ebben a barátok közötti csatározásban. Nem, nem tréfálok, nekünk mindent el kell követnünk, hogy a magas felek el ne veszítsék azt, amit közös nyelvnek neveznek. El ne veszítsék . . .

– Ön feltételezi, hogy fennáll ez a veszély? – kérdezte Jegor Ivanovics; valahogy reagálnia kellett a nagykövet befejező mondatára.

– Némelykor úgy látom, fennáll – felelte Kerr, szerfölött izgatott volt. – Némelykor . . .

Bargyin gyalog indult a Kuznyeckijra. A Sándor-kert mentén haladt, az Ohotnij Rjadon át, a Nyeglinnaján, és eltűnődött: másnak, ma egészen más embernek mutatkozott előtte Kerr. Hová is lett a nyakassága? Mi történt vele? Csak nem ijedt meg attól, hogy az öreg Winnie az oroszokkal szemben olyan hangot vett fel, amely mögött, ahogyan a bankhivatalnokok mondják, nincs megfelelő fedezet? Vagy lehet, hogy ezzel kapcsolatban fogta el a félelem a saját sorsa miatt?

Hat óra felé ért be az ügyosztályra, és nagyon csodálkozott, hogy ott találta Homutovot – helyettese reggel nem jól érezte magát, így hát Jegor Ivanovics hazaküldte. Meg akarta róni őt az engedetlenségéért, de amikor látta, hogy Homutov mennyire fáradt, és még mindig rosszul érzi magát, szemrehányóan megcsóválta a fejét, és megjegyezte:

– Szófogadatlan és nyakas, de hát mit tehetek magával? . . .

Homutov ránézett gyulladt szemével, megbiccentette busa fejét, mintha azt mondaná: „Igaza van, valóban szófogadatlan vagyok . . .”

Ha Bargyin azonnal elvonul a dolgozószobájába, talán nem látja meg az asztalon Homutov akkurátus kis csomagját, amely újságpapírba volt göngyölve és keresztben spárgával átkötve. Homutov késői bentmaradásának oka ebben a kis csomagban rejlik – gondolta Bargyin. Homutovnak három fia van, egyik kisebb, mint a másik, és az osztályon az ügyeletesnek esténként egy pohár teát adnak cukorral meg egy csomag kekszet. Csábító dolog este bent maradni, és este egyszerű kis ajándékkal hazatérni. Annyira csábító, hogy az ember akármilyen betegséget leküzd érte. „A magam csomagját is átadhatnám neki – gondolta Bargyin –, de hogyan tegyem ezt?”

– Ha tudni kívánja a legújabb híreket a Szofijszkajáról, jöjjön be hozzám – mondta, és feleletre sem várva, a szobájába indult.

Homutov állát az öklére támasztva hallgatta, vörös szemét Jegor Ivanovicsra szegezte. Arca még mindig a legnagyobb fokú fáradtságról árulkodott, úgy rémlett, hogy ha elveszi az öklét, előrebukik a feje.

– Ha módomban állna, én megmondanám Kerrnek, hogy mit gondolok róla – szólalt meg végre Homutov. – Kertelés nélkül megmondanám neki, és mellesleg megkérdezném, szintén kertelés nélkül, Taraszovot illetően . . . – Összehunyorította szemét, amelynek vörössége

mintha megsűrűsödött volna. – Magától ugye semmit sem mondott Taraszovról?

– Nem mondott.

Homutovnak joggal említette londoni nagykövetünk nevét. Taraszov barátai, akik számosan voltak a Kuznyeckijon, egy idő óta aggódtak miatta: Churchill, előítélet hatalmába kerülve, megpróbálta diszkriminálni az új szovjet nagykövetet, mégpedig durván diszkriminálni, ami azelőtt is gyakran megtörtént. Sztálin megragadta a maga nemében egyetlen lehetőséget, hogy Churchill eljárását közhírré tegye, legalább az amerikai szövetségese számára, és megfelelően megleckéztesse az öreg Winnie-t. Tudta, hogy a Churchillre mért csapásnak erősnek kell lennie, de nem annyira erősnek, hogy Churchillt megbuktassa. Természetesen nem nagylelkűségről, sőt mi több, kíméletről volt szó – a számítás működött itt, a józan számítás logikája.

– A politikus ne legyen túlságosan érzelgős, ha nem akar ostoba helyzetbe kerülni, ugye? – vetette oda Homutov nevetve.

– Én úgy mondanám: hátrányos helyzetbe – felelte Bargyin.

– Ilyen a magunkfajta politikus sorsa: jól légy résen, derék barátom . . . – Homutov sóhajtott egyet: Taraszovról beszélt.

Bargyin részvéttel nézett rá. Ez az együttérzés a távolinak látszó, bajban levő kolléga iránt olyasmit tárt fel Homutovban, amit mindeddig nem is gyanított benne.

– Bizony, résen kell lenni . . . – bólintott Jegor Ivanovics, és hirtelen eszébe jutott a keksz. Homutov az Homutov, meg kell érteni. De Bargyin nyilván már eldöntötte magában, hogy ez nem nagy dolog, és van benne valami jó. – Láttam a csomagját, amelyet a gyerekeinek készített, vigye el az enyémet is . . .

Homutov a mellére tette nagy tenyerét, mintha védekeznék; ez a mozdulat szánalmat és együttérzést keltett.

– Jegor Ivanovics, bocsásson meg, de minek nekem a maga csomagja?

– Hogyhogy minek?

– Csak úgy egyszerűen: minek ez nekem?

Homutov futva távozott. Bargyin csaknem köpött egyet: úgy kell neked; csak állt, nem bírta leküzdeni felindultságát. „Ma nem alszol el, Jegor, nem alszol el."

Szabálynak tekintette, hogy mindent, ami vele történt, megmagyarázzon, de most be kellett vallania magának, hogy ez nehezére esik.

18

Bargyin későn ért Jaszenciba. Olgát a kertben találta. Rosszat sejtett, és a ház felé sietett, de az asszony megállította.

– Ne nyugtalankodj, minden rendben van – mondta, és férje arcához érintette kezét. Tenyerében béke és melegség gyűlt össze Bargyin számára; semmi sem volt jólesőbb Olga kezénél. – Azért jöttem eléd, hogy az alkonyi félhomályban elbeszélgessek veled. – Tekintetével a házra mutatott, nyilván Joannra célzott: a most következő beszélgetést el kellett titkolni előle. – Voltaképpen nem is tudom, hogy kezdjem.

– Ahogy tudod . . .

A kert végébe mentek; a hó eltakarodott, de kisebb szigetei még megmaradtak a bokrok sűrűjében és a mélyedésekben. A földet átfogó fény mintha ebből a hóból eredne, annak csendes világolásából.

– Egész este apával beszéltem. – Olga keze még mindig tele volt meleggel, az este még nem hűtötte ki. – Azt mondta, hogy kész elvállalni a bakovkai kísérleti állomás vezetését, és hív, hogy menjek vele. „Jó lesz ott neked, Olga, nem bánod meg" – mondta . . . – Csak most vette el a kezét. – Ennyi az egész.

Bargyin hallgatott, riadtan hallgatott . . . A hegy lábánál, a lapályon túrta a partot a tavaszi ár.

– Mért hallgatsz, Jegor? Beszélj!

– És mi lesz énvelem? – nyögte ki végül Bargyin.

– Te velem leszel, mint mindig . . . – felelte rá hirtelen az asszony; a keze ismét felemelkedett, és a férje arcára simult. – Hogy is lehetne másként, Jegoruska? . . .

A víz a hegy tövénél fáradhatatlan volt.

– Gyerekeim vannak, Olenyka – mondta a férfi. – Nekik otthonra van szükségük, és milyen egy ház asszony nélkül?

Olga megfordult, és visszafelé indult, nyilván más választ várt.

– Régóta kérdezgetem magamtól: ő miért nem gondol arra, hogy én hogy s mint élek? . . . – szólt, amikor a lépcsőtornáchoz értek. – Hiszen én is vagyok, vagyok . . .

Bargyin elnevette magát.

– Érzem, hogy vagy, Olenyka . . . Megálljunk csak, de nem lesz kényelmetlen nektek ott együtt, Bakovkában: nem idegen ő neked? – szólalt meg a férfi, azzal a ráérős körülményességgel, amellyel akkor

beszélt az asszonyhoz, amikor meg akarta győzni valamiről. – Hogyan lesz ez, és mit szólnak hozzá az emberek: idejött, és magával hozta a menyét... Végül is milyen helyzetbe hoz téged?

Most az asszony némult el, úgy tetszett, hogy még a víz is megáll a hegy tövében, és hallgatózik.

– Úgy gondolod. hogy ez nem illő?

– Biztos vagyok benne.

– Tudod, erre nem gondoltam, bocsáss meg – mondta az asszony csaknem bűntudatosan.

Bargyin elalváskor hallotta, hogy Olga felsóhajt; ebben a sóhajtásban sajnálkozás is volt, meg bánatos tűnődés, együttérzés, és talán szemrehányás is. Nem neki szólt-e?

Hajnalban Joann felébresztette őket, nyilván már régen felkelt, megfogadta, hogy nem ébreszti fel őket, mégis, mint mindig, akarata ellenére berontott – a nagy türelem nem volt természete. Egyébként nem vesztegette az idejét hiába: a reggeli már az asztalon volt.

– Mennyit lehet aludni, végül is? – méltatlankodott Joann. – Várok egy órát, várok kettőt... Asztalhoz!

Odamentek az asztalhoz, és a szertartásosan félénk csend mintha nyomon követte volna őket.

– Biztosan egész éjjel sugdolóztatok, mi? – kérdezte Joann jókedvűen. – Meghánytátok-vetettétek a dolgot, ugye?... No, mit határoztatok?

Jegor belehajolt a tányérjába, Olga meg félős szemmel feltekintett.

– Jegor azt mondja: nem illik, a normák megszegése... Após és menye... Mit szólnak majd az emberek – mondja.

Joann felbődült, de olyan hatalmas hangon, mintha külön arra tartogatta volna ezt a bömbölést, hogy ma reggel hallassa.

– Fütyülök rá, hogy ki mit mond, értitek? – Fellendítette az egészséges kezét, megrázta, mintha megfenyegetné mindazokat, akik másként gondolkodnak. – Te mért nem viszed arra a te Kuznyeckijodra? Te hivatalnok vagy, neked ez kényelmetlen, téged, hogy ne hazudjak, ez inkább kompromittál, de én nem törődöm vele. Elviszem Olgát Bakovkába, elviszem és kész!... A fő, hogy én tudjam, hogy ez nekem és az ügynek hasznos, a többire pedig, már ne haragudj, Olga, köpök!... – Leeresztette karját az asztalra, rásandított: a keze remegett. – Te hogy gondolod, Olga? – kérdezte zihálva.

– Én örülnék, de mi lesz Jegorral? . . . – szólt az asszony, de nem emelte fel a szemét.

– Nagyon jó! Tehát: mi lesz Jegorral?

Bargyinból nehéz sóhaj tört fel. Nyilvánvaló: apja megbántotta, halálosan megbántotta.

– Egy kissé későn kérdezel meg engem, nem gondolod?

Joann nagy keze megrándult.

– Egy kissé későn? Hogy értsem ezt, hogy kissé későn, mi? – Egészséges kezével tartotta beteg karját. – Nem jó helyen kezdtem el? Veled kellett volna először beszélnem, én pedig Olgánál kezdtem, igen?

Joann erőlködve felállt, igen, minden erejét megfeszítette, és felemelte nagy testét, majd esetlenül vonszolva a szoba egyik végéből a másikba indult, igen: vonszolva – a lábai nem engedelmeskedtek, és nem annyira léptek, mint súrolták a deszkapadlót, de ez nem zavarta Joannt, súlyos testét a szoba egyik végéből a másikba irányította.

– Hallottátok, mi? Hát csak hallgassátok is meg, mit mond! Látjátok: nem azzal kezdtem a beszélgetést, akivel kellett volna! . . . Kivel kellett volna kezdenem, ha szabad tudnom? Igen, igen, kivel? . . . Hát én felelek neked . . . Felelek! Mert én tisztelem benne az embert, mert az én számomra egyéniség, mert személyisége is van és méltósága is . . . Vele, csakis ővele! . . . Megértettél engem, csakis ővele! Olgával! De téged ez sért. Legyen szabad megkérdeznem: kit sértettem meg benned? . . . A férjet, mi? Bizonyos tekintetben a parancsolót, mi? Vagy talán az urat? Kit?

Bargyin elnevette magát.

– Nono, de felhergelted magadat! . . . Utóbb még megüt a guta, ülj le . . .

De Joannak esze ágában sem volt leülni.

– Egyszóval azért akarsz leültetni, mert begyulladtál, hogy megüt a guta?

Bargyin azonban hirtelen jókedvre derült: apja ismét harciaskodik, és ez jó jel – van itt még erő.

– Ülj le, beszélgessünk nyugodtan . . . – elhallgatott, megvárta, amíg Joann leül, épp a hallgatásával ültette le. – Mégis beszélned kellett velem, apám, kellett . . . Lásd be, hogy ehhez te egyedül kevés vagy. Nekünk házunk van, és a házban kisgyerek . . .

– Ki az a kisgyerek, Irina?

– Igen, Irina! Tizenhét éves korában még legalább annyira felügye-

letre szorul, mint hétéves korában! Most legfőbb ideje volna, hogy összefogjunk, mi pedig itt civódunk. Helyes ez?

– Nem, te igazán parancsoló vagy! – Joann alatt hirtelen ismét megreccsent a szék; rekedt hangok törtek elő belőle. – Parancsoló!... Légy szíves megkérdezni magadtól: mivel rosszabb tenálad Olga? Kérdezd meg, tessék, mivel?... És te mivé változtattad? Ha már itt tartunk, akkor én átadok neki mindent, amim van!... Érted: mindent!... Csak időt adj neki, és túl fog tenni rajtad! Ne nevess, lepipál téged azokkal a te szimpla jegyzékeiddel, naplóiddal és emlékeztető feljegyzéseiddel... Talán ott volna a szerencséje, te pedig a szoknyájánál fogva visszatartod. Nem, nem, légy szíves, van-e jogod ehhez, hol az a te kommunista becsületed? Hol?

Bargyin kifelé indult a szobából. Mágnesként maga után vonzotta az asszonyt, aki fejét a férje vállára hajtva vele ment, és egyre azt ismételte:

– Te szeretsz engem... Szeretsz... Tudom, hogy szeretsz...

– No! Isten neki, legyetek boldogok a ti Bakovkátokkal – mondta Jegor.

– Hát beleegyezel, hogy elmenjek? – kérdezte Olga.

– Mondtam, hogy beleegyezem...

Azt mondta: „beleegyezem", és közben jaj de furcsán érezte magát – új, egészen más szakasz kezdődik az életében. Olgát ő a házzal együtt képzelte el, amelyet az asszony gondozott, szinte dédelgetett. Azzal a kényes tisztasággal és üdeséggel együtt, amely a jaszenci otthonát áthatotta, az idő minden búja-baja ellenére. Ezekben az években mindig úgy érezte, hogy magát az abroszok és a keményített kötények ragyogását, a hajnali harmatos nap fényét csak most érzékeli, amióta Olga lett a ház asszonya. Úgy érezte, hogy a ház Olgának iránta való szerelmét tükrözi, hogy a ház ennek a szerelemnek része lett. Sőt úgy érezte, hogy az asszony érzésének teljessége ebben lakozik. Nem, nem mintha erősítgette volna magát ebben a szerelemben, de jólesett a gondolat, hogy érzésük öröme közös és teljes. Annyira szilárdan hitt ebben, hogy már el sem tudta képzelni, hogy másként is lehet. És ma ráébredt: lehet – és ez ingerelte fel talán évek óta először. Bizonyára mindennek az ő életöröme az oka, vagy pontosabban az önzése, az a rejtett férfiönzés, amely a szerelem mellett él, sőt némelykor lovagias is, de valójában önzés. Hát önzés lakozik benne, az Olenyka iránti szerelmében, amely olyan önfeledt volt, és talán bűntelen?... De Olga nem ok nél-

kül felelt olyan készségesen Joann hívására – az öreg varázsló hívta, és ő hanyatt-homlok rohan... Tehát ezekben az években mindig hiányzott neki valami, tehát az érzésnek az a teljessége, amelyben ő hitt, nem volt meg?

Minél tovább gondolkozott Bargyin a dolgon, annál jobban igyekezett meggyőzni magát, hogy életének ma más szakasza kezdődött el, ijesztően ismeretlen, teljesen ködbe burkolt, titokzatos szakasza.

19

Galois-nak megvoltak a maga elképzelései az umanyi kiruccanásra nézve. Nemcsak a lengyel ügyek vonzották oda – ez magától értetődött –, hanem valami más is. Megjelent Tambijevnél a Kuznyeckijon, és kijelentette:

– Az öreg Germi mégiscsak javíthatatlan optimista! Tudja, mit mondott az imént? „Monsieur Galois, nem gondolja, hogy a nagy partraszállásnak egy hónappal korábban meg kell történnie? De Umanyban önök ezt majd pontosabban megállapítják, mint én; esetleg másfél hónappal korábbra teszik. Különben késő lesz. Hallotta: késő..." – Galois még egy kissé fel is állt, hogy Tambijev szemét meglássa. – Mit szól ehhez, Nyikolaj Markovics?... Nem csodabogár ez a vén gazember Germi?

Meg kell adni, hogy Galois kellően célratörő – a jó ég tudja, hogy valójában miként folyt le a beszélgetés Germivel, de ő ezt a beszélgetést felidézve még a maga gondolatát is hozzáadta. Germi nincs egyedül, a külföldi tudósítók mind különféle hangnemben ismételgetik ezt a mondatot: „Különben késő lesz." Ezek a szavak egyértelműek: „Az oroszok egyedül vonulhatnak be Európába. És egyedül szabadítják fel. És maguk foglalják el a megfelelő állásokat. És akkor késő lesz."

– Bocsánat, de ha nem ön repülne Umanyba, hanem Germi, őt éppen ez érdekelné? – kérdezte Tambijev, értésére adva Galois-nak, hogy nem méltányolja vidám virtuskodását.

A francia egy pillanatra kizökkent a kerékvágásából, de csak egy pillanatra.

– Természetesen elkülönülhetnék Germitől, de mi értelme? – kér-

dezte egyenesen Tambijev szemébe nézve. – Nem tagadom, hogy engem is nagyon érdekel ez a kérdés, mint egyébként mister Hope-ot is, aki szintén jön Umanyba ... Természetesen nem elsősorban ez a kérdés érdekel, sőt korántsem elsősorban ...

Galois ravaszkodott: igenis, ez a probléma kötötte le a figyelmét, ráadásul természetesen még jobban, mint ahogy Germit érdekelhette. és sokkal inkább, mint Hope-ot – Hope itt egyszerűen felesleges harmadik.

– Észrevette-e, hogy ... – Galois hirtelen megélénkült. – Mihelyt az oroszok megszűntek a második front megnyitását követelni, a szövetségeseket riadalom fogta el. Azt lehetett volna hinni, hogy megnyugszanak, de nem, zavarban vannak. Ugye különös pszichológia?

Ám természetesen nemcsak pszichológiáról van szó, hanem kézzelfoghatóbb okok is vannak, és talán tárgyszerűbbek is. Igen, a szövetségesek komolyan nyugtalankodnak. Két tény lebeg a szemünk előtt: a németek ellenálló képessége és az oroszok támadó képessége, ezenkívül a támadás tempója is. Ha Galois ezeknek az adatoknak a birtokában volna, algebrai egyenletet állíthatna fel, és megkapná a feleletet. amely most hiányzik neki.

– Nincs sok idő a várakozásra, holnap reggel hatkor indul a repülőgép – jegyezte meg Tambijev.

– Mit gondol, Nyikolaj Markovics, ezt a kis hacukámat is magammal vigyem Umanyba? – kérdezte Galois, és egy kissé restelkedő félénkséggel nézegette szerény kis bundáját – Nem valami híres. a bélése rókaprém, de mégis ... Elvigyem? – Felhajtja a bunda szélét, ezúttal csak alig-alig – Tambijev gúnyos mosolya nyilván nem buzdítja arra, hogy a róka minden gyönyörűségét feltárja. – Eh, amilyen, olyan, magammal viszem! ...

Egy szállító Douglas elvitte őket a Zvenyigorodkába, ahol Tambijev másfél hónappal ezelőtt járt. Ezúttal is Boriszov őrnagy fogadta őket.

– Megálljon csak, ön nem ugyanaz a Boriszov őrnagy, aki ... – kezdte volna Galois, de az őrnagy széles mosolya láttán, sietve be is fejezte: – Barker kollégám beszélt nekem önről! ... Ön az, most látom, csakugyan az! Nyikolaj Markovics is kész megerősíteni, nemde? Akármit mond is, nagy szerencsénk van ...

Tambijev elismerte, hogy Galois-nak igaza van, jóllehet itt, természetesen nem a szerencséről van szó. Egyszerűen az történt, hogy az igen tapasztalt Konyev, mivel a korszunyi kiszállás eredményeit nagy-

ra értekelte, Umanyba is Boriszovot küldte. Tambijev a korábbi utakról tudja, hogy Galois-nak éppen ilyen beszélgetőtársra van szüksége, amilyen Boriszov: olyan ember, aki a kötetlen témákról éppúgy el tud beszélgetni, mint a front konkrét ügyeiről. Az a körülmény, hogy ott van mellette Hope, akinek véleménye elég ritkán egyezik Galois-éval, vitát ígér.

Boriszov a repülőtér távoli végébe vezeti őket, ott várakozik az U–2-k immár nem olyan fenyegető egysége, amelyeken az utat folytatniuk kell.

– Mi újság a fronton? – kérdezi Galois; arcát a nap felé fordítja, mintha csak most venné észre, hogy milyen melegen süt.

– A mieink már a Bug túlsó partján vannak, ma reggel keltek át a folyón! – felelte Boriszov, és sapkájának ellenzőjét egy kissé felemelve, tenyerével néhány csöpp verejtéket törölt le a homlokáról – igazán kegyetlenül tűz a nap.

– Ó, Bug, Bug! – kiált fel Hope, ezt az elnevezést nem kellett lefordítani, anélkül is világos volt.

Hope örült ennek a kiruccanásnak, noha némi aggodalommal nézegetett fel az ottani napra, bizonyára újabb malériarohamtól tartott – a március alattomos. A betegség kegyetlenül elbánt vele – a külseje nyomott hangulatra vallott, annál nyomottabbra, minél szélesebben mosolygott Hope. Igen, Hope mosolygott, de azoknak az arca, akik ránéztek, bánatos volt.

– Ó, Bug, Bug . . .

Elindultak Umanyba. A levegőből messzire beláthatták a sztyeppet. Március csak az első zöldellő szőnyegeket teregette szét, a hó már-már olvadt. A hólével átitatott föld gyantásnak látszott, a lapályokon sötétbarnának, a dombokon halványzöldnek. Korán volt még, az a hajnali óra, amikor a paraszthá zakban befűtenek a kemencébe, és erősen szürke füstgomolyok terjednek szét a sztyepp kövér fekete talaja felett. Néhol épségben maradtak a házak, másutt a háború könyörtelen tüze teljesen szétdúlta és kiégette őket, de ott, ahol még megmaradt a négy fal és a tető, kis füst kanyargott – az élet a tűzhelynél kezdődik. A repülőgép a korszunyi csatamező felett szállt. A föld mindent betemetett, mindent a mélyébe fogadott, felszínén csak a meggörbült és összelapult vas maradt: tankok és csapatszállító páncélautók tömege, és ezer meg ezer sisak, amelyeket mintha nekihuzakodva marékszámra dobált volna oda a halál. A németek korszunyi eposzának statisztikája van ezekben

a sisakokban – a katona a fejével együtt hagyja ott a sisakját, élve nem dobja el.

A föld már megindította hatalmas malomköveit: a párálló csernozjom malomkövét, a zöldellő szántóföldek malomkövét, a sztyeppi felhőszakadások és szelek hatalmasan dübörgő és sodró malomkövét. Az ember még jól körül se nézett, már nyoma sem maradt a háborúnak, minden megőrlődik. Mintha nem is lett volna a februári földindulás, mintha nem is csaptak volna össze sok ezer főből álló hadseregek a csata vad fergetegében, mintha az ütközet füstje nem lepte volna be az eget, mintha nem lett volna a földet siketítő ágyúdörej, mintha ezer és ezer ember nem átkozta volna a háború istenét, és nem könyörgött volna kegyelemért az éghez. A sztyepp most rendíthetetlenül nyugodtnak látszott, és amikor a pilóta kikapcsolta a motort, s a gép siklórepülésben lágyan megkerülte a falvakat, a csend azokat is hatalmába kerítette, akik a repülőgépben ültek, és úgy érezték, nincs hatalmasabb erő a sztyepp nyugalmánál, rendíthetetlenségénél.

A repülőgép pedig kiért a sztyeppi országúthoz; nem, nem műúthoz, hanem éppenséggel a széles országúthoz, amelyet valamikor simára hengereltek, csaknem kovakővé változtattak a málhakocsik és hosszú sztyeppi szekerek kerékabroncsai, most pedig felpüffedt és a többszörösére szélesedett hólétől és a langyos márciusi esőktől – nem is út már, hanem a tavaszi áradástól kiöntött folyó. És – mintegy a tavaszi áradás hatalmában – megrekedt a sztyeppen a sok ezer tank, páncélautó, a rengeteg tarack és ágyú meg gépkocsi. Amíg a fagy bilincsben tartotta a sztyeppet, ez az egész vastömeg keményen állt az erős kerekeken, aztán a sztyepp megolvadt, forró kátránnyá változott, megolvadt, és a sok ezer kereket magába olvasztotta. Furcsa látvány volt, ahogy a tavasz beköszöntével megszűntek az esőzések, és mindezek váratlanul feltámadtak – a fehér halál helyébe jött a fekete halál. De vajon a sztyepp kátránya megkötötte az orosz hernyótalpakat is?

Galois kiszállt a repülőgépből, és csaknem futva igyekezett Boriszovhoz, aki egy csoport pilóta közt állt a repülőtéren.

– Különös, de szinte nem is láttam ezen a fantasztikus úton orosz tankokat, hol vannak? – kérdezte értetlenül.

– Úgy gondolom, a Bugon túl, a hadsereggel együtt – felelte Boriszov leereszkedő megértéssel; természetesnek vette Galois csodálkozását.

– Nem értem, az orosz haditechnika nem riad vissza az utak jár-

hatatlanságától? – Úgy látszott, Galois-nak még meg kell értenie a látottakat.

– Nem, nem az egész, természetesen, Konyev éppen erre alapozta számítását – felelte Boriszov nyugodtan. – „Harmincnégyesekre" ültette át a hadseregét, és nagy sebességre kapcsolta, s még ráadásul dolgoztatta a repülőgépeket is.

– Ha az ellenfélnek nincs sebessége, és körös-körül a nyílt sztyepp, minden repülőgép hárommal ér fel, nem? – kíváncsiskodott a francia, mint minden civil, szerette fitogtatni a katonai dolgokban való jártasságát.

– A csatát nem a repülőgépek nyerték meg, de lehet, hogy a repülőgépek is – hangzott Boriszov válasza.

A nap már estébe hajlott, amikor elhagyták azt a szerény házat, amely számukra félig közös szállás, félig szálloda volt, és elindultak Umany megtekintésére. Egy gyógyszertár égett, és a mentaillattal keveredett füstszag elmaradhatatlanul kísérte őket. Ez a szag ott volt a vén fehér nyárfákkal és gesztenyefákkal árnyékolt mellékutcákban, csakúgy, mint a kis piactéren, sőt még a park fasoraiban is – ez a park úgy emelkedett a város felett, mint legfelső emelete és terasza. Az orgonaszínű alkonyat, egyre sűrűsödve, halványlila lett, majd sötétkékre változott. Galois zseblámpát vett elő, amely akkorka és olyan hosszúkás volt, mint egy kis tubus, megnyomta, és a lámpa sárga fényt lövellt. A pislogó fény szétterült a fekete levelekkel beszórt földön, az öreg tölgyek és hársak rücskös törzsére irányult, ágas-bogas fakoronák közt futkosott, varjúseregeket rebbentett fel.

– Nem gondolja, hogy a balsikerek a németekben közönyt ébresztettek? – fordult a mellette lépegető Boriszovhoz Galois. – Közönyt az iránt, amit a háború céljainak nevezhetünk. Más szóval, megszelídítette a gyűlöletet, és a gyűlölettel együtt a kegyetlenséget is... Némelyek véleménye szerint a németek negyvennégyben nem olyan kegyetlenek, mint amilyenek negyvenegyben voltak...

– Olvasott a Krasznaja Zvezdában az umanyi gödörről? – kérdezte Boriszov halkan, és mintha elfújta volna a kislámpa sárga fényét, néhány pillanatig sötétben álltak.

– Igen, de ez negyvenegyben volt – felelte elgondolkozva Galois.

– Igaz, negyvenegyben – hagyta rá Boriszov, nem volt értelme ellenkezni – az, ami umanyi gödör néven vált hírhedtté, valóban negy-

venegyben történt. – Gyerünk, gyerünk ... – nógatta a csapatot Boriszov, de nem egykönnyen tudta a helyéből elmozdítani.

– Ha a kegyetlenséget a taktika is előírja, akkor nehéz lemondani róla – szólalt meg Hope, akinek Tambijev elmagyarázta Galois szavainak értelmét.

– A kegyetlenséget nem szabhatja meg a taktika – ellenkezett Galois.

– A taktika *is*, úgy mondtam. – Hope különös buzgalommal megnyomta ezt az „is"-t.

Ki tudja, ezúttal is mivel végződött volna ez a szócsata, ha nem ereszkednek le a parkosított dombról, és ugyanolyan kis mellékutcákon, amelyeket a még ki nem rügyezett fák ágas-bogas koronái árnyékoltak, a városi börtönhöz és a mögötte elterülő, burgonyaföldre emlékeztető tisztásra nem érnek.

– Világítson, kérem ... – szólt Boriszov, és a börtön hátsó fala mentén húzódó csatornára mutatott.

Galois megnyomta tubusát, és a kis sárga fény játékos pajzánsággal a csatornára szökkent; ott megremegve megállt – a franciának reszketett a keze. Az első gondolat, amely agyába villant: sokan vannak, de miért hallgatnak mind, miért? Egy öregember hanyatt feküdt, két kezével eltakarva arcát – nem jutott ideje rá, hogy a kezét elvegye. Egy asszony összegörbített tenyerét a szeménél tartotta, mintha védekeznék. Egy hamuszürke fejű férfi úgy feküdt ott, mintha valamennyi őt ért golyót a hasába kapta volna. A reszkető lámpa fénye egy ősz fürtöt ragadott ki a homályból, csiszolt üveggyöngyöket, hajba tűzött fésű csücskét, kis fehér gyűrűt egy gyermek kezén. Hány éves lehetett ez a kislány, öt vagy hat? ... A gyűrűs kis kéz hívón kinyúlt, a kislány hívott valakit ... Az árok színig tele volt, úgy látszik, az embereket csoportokban terelték ki a börtönből, és sortüzet adva rájuk, a még élőket a halottakra rogyasztották.

Ezen az éjszakán nem volt könnyű elaludni – Tambijev széthúzta a poros repkényt, és kinézett az ablakon: odakint a rézsútos holdsugár fényében Hope-ot pillantotta meg.

A hold elhalványodott: esőfelhő árnyékolta be; észrevehetően felfénylettek a felhő közül kikandikáló csillagok, és velük együtt a szemközti fészer bádogteteje. Az amerikai cigarettázott. Cigarettája néha már-már aludt, de ismét felparázslott, mintha a homályt gyújtogatná; amint ez a rosszulléttel küzdő embereknél lenni szokott, szaporán, mé-

lyeket szippantott, ámbár katonaszokás szerint igyekezett a cigarettát a kabátja ujjába rejteni.

Tambijev felöltözött és kiment.

– Ön sem tud aludni, Tambijev úr?... Az új helyen?... Hope azért mondta: „az új helyen", hogy elkerülje a kérdéseket.

– Igen, érzem, hogy nem tudok elaludni, pedig aludni kell, úgy tudom, holnap nehéz napunk lesz.

– Nehéz? – ismételte Hope. – Mit láthatunk még azon felül, amit már láttunk? – Tambijevre nézett és elhallgatott. – Emlékszik a kotyelnyikovói öregre? Szeretném megmutatni neki ezt az umanyi árkot, igen, és meghallgatni, hogy mit mond ...

A sötétben ajtó nyikordult, és óvatosan becsukódott.

– Ön az, Ali? – kérdezte Hope, felismerte a sötétben Galois-t.

– Igen, nem tudok holdfénynél aludni!... – felelte Galois, nyilván nem akarta elismerni, hogy zaklatott, és a holdat okolta. – Van ebben a holdvilágban olyasmi, ami nyugtalanná teszi az ember lelkét. – Lement a tornácról. – Amikor ott álltam, önök Kotyelnyikovóról beszéltek, ugye?

– Igen, a kotyelnyikovói Jézus Krisztusról ... – felelte Hope. Tambijev úgy látta, készségesen.

– Úgy véli, hogy az öreg elhamarkodottan ítélt, keveset látott? – kérdezte Galois. Okos volt és sokat tapasztalt ez a francia Galois, ezért előrelátó is: eszében és tapasztaltságában rejlett a tehetsége.

– Meg kellene neki mutatni azt a fehér gyűrűs kislányt az umanyi gödörben ... – mondta Hope. Nem tartozott az értetlenek fajtájához ez az amerikai, és kivárta a maga percét, hogy felvegye a harcot Galois-val.

– Ha ez a kegyetlenség taktikából történik, akkor felülről jön, a hadsereg ebben ártatlan is lehet, ugye? – kérdezte Galois csaknem dühösen. – Ha pedig erről a kotyelnyikovói öregemberről beszélünk, hát az ő jósága a számomra örök, amilyen örök a Jézus jósága lehet ... Az én számomra ő Jézus Krisztus, örökké Jézus Krisztus ...

– Még ha ő maga megtagadja is, hogy az legyen? – kérdezte Hope némi gúnnyal.

– Nem tagadja meg!... Hogy tagadhatná meg?...

– Mutassák meg neki ezt a gödröt... üssenek agyon engem, ha ő maga is nem ragad fegyvert, az a kotyelnyikovói Jézus Krisztus!

– Nos hát, úgy vehetjük, hogy csaknem megoldottuk a fő problé-

máinkat, most ideje aludni ... – szólt Tambijev, és felnézett az emeletre, ott volt az a szoba, amelyben a tudósítókat elhelyezték.

Keresztülvágtak az udvaron és éppen felértek a tornácra, amikor a város felett egyre növekvő repülőgépzúgás hangzott fel. Repülőgépek bukkantak elő a park mögül, és a város nyugati széle felett elszállva, lassan délnek tartottak.

– Konyev? – Galois kerek szeme az eget fürkészte. – A Dnyeszterhez megy?

– Lehet, hogy oda – felelte Tambijev leplezetlen örömmel – rendkívül szép volt a repülő alakzat, ebben az éjszakai órában magabiztosságra és érett erőre vallott.

A gépek eltűntek, de Hope még mindig az eget kémlelte. Vajon nem zárult-e le öntudatában minden, aminek aznap tanúja volt: az árok, ez a beszélgetés a kotyelnyikovói Jézus Krisztusról és ezek a Dnyeszteren túlra szálló repülőgépek – és ha bezárult, akkor hogyan?

– Elnézést, Tambijev úr – szólt Hope, és kilépett az eresz alól –, most már pontosan tudom, hogy reggelig nem alszom el ... Én még itt maradok ...

Amikor öt perccel később Nyikolaj Markovics kinézett az ablakon, Hope még mindig ott állt az udvaron, cigarettáját a kabátja ujjába rejtve, és a cigaretta tüze most is már-már kialudt és felparázslott, nagy izgatottság tanújeleként.

Reggel bejött Boriszov, és leplezetlen csodálkozással pillantott Hope ágyára, amely ezen az éjszakán érintetlenül maradt.

– Hope úr, aludt egyáltalán? – kérdezte zavartan. – Ki fosztotta meg az álmától?

– Természetesen Konyev ... – felelte Galois; nem várta meg, hogy a kollégája válaszoljon, és sántítva megindult a szobában. Amikor nem volt lehetősége rá, hogy mindent elmondjon, amit mondani akart, a maradék szavakat elnyűhetetlen vastag cipőtalpával kellett megmagyaráznia. – Persze, hogy Konyev, ki más?

– Konyev nem is sejti, hogy ön ilyen rossz véleménnyel van róla! – nevetett Boriszov enyhe gúnnyal. – Az imént beszéltem vele telefonon. Engedélyezte, hogy elrepülhetünk a Bughoz, feltéve természetesen, ha önök vállalkoznak, ez nem veszélytelen.

Galois meglassította futását, és vastag cipőtalpával dobbantott:

– Én vállalkozom, és a kolléga?

Hope szigorú-bánatosan állt, örömmel vegyes szomorúság érződött ebben a szigorúságában.

– Én másfél éve várok erre a pillanatra.

– Helyes, a nappalt alvásra fordíthatják. Éjjel repülünk . . .

Késő este egy kétmotoros Petljakov Umanyban felvette őket a fedélzetére, és a Bug felé indult. A hold még nem kelt fel, de szemhatár mögül küldött sugara megvilágította a felettük úszó felhőket. A föld árnyékában rejtőzve, ezer méter magasan repültek. A sztyeppet árnyék borította, és ezért minden felvillanó fény észrevehető volt. Jobbra egy kis erdő égett, repülőgépek gyújtották fel, tüze már kialvóban volt, de valahányszor egy szélroham jött, a láng észrevehetően felcsapott, és fényfoltok terültek a földre, kiemelve az árok bevágását, a folyó csíkját és a kurgánok körvonalait; kurgánt annál többet láttak, minél jobban közeledtek a Dnyeszterhez. Még távolabb, az égő erdőn túl szikrák röppentek fel és szóródtak szét – az utat bombázták, esetleg talán egy átkelőhelyet vagy vasútállomást, de ez már a Dnyeszteren túl volt, ha pedig a Dnyeszteren túl, akkor a mieink . . . A háborús égbolt élte a maga életét, csak első pillantásra látszott üresnek, valójában az egész mozgásban volt . . . Alacsonyan a látóhatár felett – érzékcsalódás, hisz a repülőgépek a valóságban sokszorta magasabban szálltak – egy bombázó raj vonult, majd mintha a sztyeppet gőz lepte volna el, az Il-ek valósággal kivasalták. Ismét kivilágosodott a sztyepp, és az utak vonalai élesen kirajzolódtak. Akármilyen nehezen járhatóak voltak is az utak, katonai járművek mentek rajtuk. Valahol a Petljakov felett van a holdvilág és az árnyék határa; őrködő vadászrepülő-rajok akaratlanul berepülnek egy-egy fénysávba; olyankor mintha tüzet fognának, fellángolnak, majd sietve visszatérnek az árnyékba. A Petljakov pilótáinak nem kerül fáradságukba felismerni a vadászrepülőgépeket az égen, de Tambijev csak az utak felett tudja meglátni, tudatában mintegy az utakhoz kapcsolva őket, mert tudja, hogy az utak védelme a feladatuk . . . Kibukkant a Déli-Bug lágyan meghajló sarlója, majd a földön – ágas-bogas faként szétterülve – a folyó torkolata és mellékágainak világa, sztyeppi tavak, kerekek és gondosan fényesre vannak dörzsölve, akár az ezüstpénzek; de ez már rendkívüli: a föld még mindig árnyékban van, honnan hát a fény? Úgy látszik, a tavak, a felhőktől kapják a fényt. A hold azzal fenyegetett, hogy áttöri a látóhatár erődfalát – a felhők egyre jobban égtek. Tambijevnek hirtelen csaknem őrült gondolata támadt: ha a pilóta, aki a kormánynál ül, három lépés-

nyire tőle, Nyikolaj Markovicstól, délnyugatnak irányítaná a gépét, akkor vagy másfél óra múlva leszállhatna a szlovák partizán köztársaság földjén. Mert az életben minden olyan viszonylagos – vagy másfél óra múlva. És ettől a gondolattól egészen magánkívül lett. Úgy érezte, ha lehetséges volna, kész lenne ott nyomban leszállni, és gyalog nekivágni ennek az árkokkal és szárazerekkel átszabdalt sztyeppnek, gyalogolni erdőségeken és ligeteken át, hegyeken át, egyre csak délnyugat felé, hegyeken és talán éveken át, csakhogy Őt meglássa ... És ismét arra gondolt, hogy él e világban az elképzelés az ember egyediüliségéről, kiválasztottságáról – van egy ember, és azt soha senki sem pótolja, nem pótolhatja. És attól a felismeréstől, hogy van egy, egyetlenegy emberi lény, akit neked rendelt a sors, rendkívül gazdagnak és boldognak kell lenned ... Vagy megfoszt a sors ettől a boldogságtól, ha ... De lehetséges-e ez a „ha"? Hát van olyan erő, amely megfoszthat ettől a boldogságtól? Van olyan erő?

... Csak hajnalban érkeztek vissza a szállodába. Vagy mert a márciusi éjszakát februári fagy járta át, vagy mert a nappali alvás nem adott meleget, fáztak. Amíg Galois igyekezett sovány testét a rókaprémbe burkolni, Hope a tarisznyájából egy kis négyszögletes üveget húzott elő; ennek láttára a jelenlevők szinte győzelmi kiáltásban törtek ki.

Egy pillanat alatt megjelent négy csiszolt üvegpohár; az éjszakai borzongást mintha elfújták volna, s vele együtt az álmatlanságot és a fáradtságot is.

– A bizalomra ... – mondta Galois.

– Helyesen értettem: a bizalomra? – kérdezte Boriszov.

– Így értse: a bizalomra – erősítette meg Galois. – Arra, hogy megmutatta nekünk a Bugot, amelyen túl látszik a nagyobb ...

– Hát ezt hogy értsem: a nagyobb? – Boriszov nem tágított.

– A nagyobb – azt jelenti: partraszállás – vágta rá Galois irigylésre méltó nyíltsággal, és az amerikaira nézett, aki lehajtotta fejét – nem valami gyakran értett egyet Galois-val.

20

Hoare elküldte Sosinnak a nagy partraszállásról írt cikkét, Sosin elolvasta és felháborodott – Hoare a maga clivedeni elveit nyilvánította ki, mint negyvenegyben. Sosin kísérő levél nélkül küldte vissza a cikket szerzőjének. Azok között az eszközök közt, amelyekhez a diplomáciai gyakorlat folyamodni szokott, ez alighanem a legradikálisabb. Collins elment Beketovhoz, és kijelentette, hogy Hoare nem a legrosszabb a clivedeniek közül, mellesleg létezik olyan fogalom, mint a türelmesség, és az a diplomatákra kötelező.

Beketov meghívta Sosint. No természetesen Sztyepan Sztyepanovics sejtette, hogy Hoare-ról van szó – és észrevehetően elkomorodott.

– Nem gondolja, Sztyepan Sztyepanovics, hogy egy diplomata csak rendkívüli körülmények közt alkalmazzon kategorikus formulát? – Beketov messziről közeledett a témához.

– Mit jelent ez a több mint képletes kifejezés, Szergej Petrovics, és miért kell ezt nekem elmondania, kiszakítva engem a halaszthatatlan ügyeim köréből – asztalomon az esti lapok hasáblevonatai . . . – méltatlankodott Sosin. Természetesen egy icipicit alakoskodott, amidőn a mondatot képletesnek nevezte, és határozottan nem volt hajlandó azt a maga személyére vonatkoztatni.

– Csak annyi ideig tartom fel önt, amennyi szükséges ahhoz, hogy a hasáblenyomatok megszáradjanak – nedveseket javítani kényelmetlen – jegyezte meg Beketov nála szokatlan kegyetlenséggel; jól tudta, hogy másként Sosinnal nem boldogul. – Abban az esetben, ha egy velúrkalapos polgárnak, aki most a nagykövetség előtt megy el, jogában áll azt mondani: „Én nem kívánok beszélgetni önnel", a diplomata joga határozottan erre a válaszra korlátozódik: „Nem halaszthatnánk-e a beszélgetést holnap reggelre, valahogy megfájdult a fejem" – és ezt, a fejfájása ellenére, mosollyal kell kísérnie . . .

Sosin felállt.

– Tudja mit, Szergej Petrovics, engem erre a tudományra nem tanítottak, és a természetemet ismerve aligha bátorkodtak volna rá tanítani – mondta dühösen. – Ott, ahol azt kell mondani: „Nem kívánok beszélgetni önnel", én ezt a mondatot pontosan így mondom, és nem másként, a mosolygás előjogát pedig meghagyom önnek . . .

– Bocsánat, de ön ebben a házban nem a saját személyét képviseli... Felettünk az ország...

– De felettem a lelkiismeret is. Mellesleg, az pontosan olyan, mint azé a velúrkalapos emberé.

– Az a cikk, amelyet Hoare küldött, nem jogosította fel önt erre az eljárásra, Sztyepan Sztyepanovics.

– A cikkben volt egy sor, amely még nyersebb elbánást követelt volna, mint amilyenre én merészkedtem...

– Melyik az a sor?

– Hoare azt írta: Britanniának joga van rá, hogy akár negyvenötben nyissa meg a második frontot.

– Isten tudja, miféle sor ez, de a lényeget illetően kell válaszolni rá.

– Ön úgy véli, hogy nem a lényeget illetően válaszoltam?

– Röviden szólva, Sztyepan Sztyepanovics, ön továbbment a kelleténél, és köteles jóvá tenni a hibáját... Gondolkozzék azon, hogy ezt miként tegye...

Sosin elzöldült. Meglátszott rajta, hogy nehéz éjszakája volt, és ma kevesebb az ereje, mint rendesen. Kinyújtotta kezét a mellette levő szék felé, rátámaszkodott, de felállni nem bírt, kezét a széken tartva egy pillanatig gondolkodott, nyilván úgy vélte, hogy ez a mozdulata elárulja, hogy most milyen gyenge, márpedig a világon a legjobban attól félt, hogy kiadja magát.

– Nem gondolkozom rajta, Szergej Petrovics – felelte halkan, sokkal halkabban, mint ahogy addig beszélt.

– Azt mondtam, Sztyepan Sztyepanovics, gondolkozzék azon, hogy ezt miként tegye...

Sosin elvette kezét, és két lábát kinyújtva, egy kissé lecsúszott a székről. Szergej Petrovics hirtelen észrevette, hogy a szék támlája magasabban van a fejénél; ilyen kicsi Sztyepan Sztyepanovics nem volt azelőtt.

– Ha még egyszer azt mondja nekem: „gondolkozzék", megkérem a nagykövetet, engedjen engem vissza Moszkvába... – mondta Sosin, és kiment a dolgozószobából.

Hát mit lehet itt tenni? Hajlíthatatlan egy ember. Akkor is sziklaszilárd, ha nincs igaza... Van benne valami, amit nem lehet visszautasítani... A cellájával védekezik és a jellemével, amely éppolyan hozzáférhetetlen, mint a cellája. Bátor dolog ez a magánya is. Valahol van egy beteg apja, van felesége... De van-e felesége egyáltalán? Ha van, bizonyára mártír. Pedig mindezek ellenére nem a legrosszabb

ember. Sőt ellenkezőleg, a legjobb. De sajnos, nem tud engedni. Most sem enged. Elégeti magát, de nem enged. Pedig kár, mert jó ember. Segíteni kell neki, hogy kievickéljen.

Beketov ismét bement Sosinhoz. Az asztali lámpa égett, és Sztyepan Sztyepanovics bánatosan összegörnyedve ült az asztalnál. Úgy látszott, hogy nem veszi észre a belépőt – arca egykedvű volt. A két keze mozdulatlan. Azelőtt Beketov nagynak látta ezeket a kezeket, aránytalanul nagynak, mint amilyen a napszámosoké, most pedig mintha összeasztak volna. Egy kissé arrább nagy halom hasáblevonat hevert. Sosin hozzá se nyúlt.

– Sztyepan Sztyepanovics, kérem, hallgasson meg – ne ellenkezzék ... Beszélhetek?

Sosin elvette az asztalról a kezét, talán az éles fény okozta, hogy hirtelen elrestelkedett miattuk.

– Igen, tessék ...

– Értse meg, amit javasolni kívánok, az ön iránti jóakarat mondatja velem, mindenekelőtt a jóakarat ...

Sosin összeszorította ajkát; ettől az furcsán megkeskenyedett, és hirtelen ráncok gyűltek a szája köré – az öregség ezekkel a ráncokkal kezdődik.

– Igen, igen ...

Szergej Petrovics azt gondolta: a terepfelderítés megtörtént, a tárgyra térhet.

– Nos, javaslatom a következő, Sztyepan Sztyepanovics. Én Hoareral más okból kifolyólag találkozom, és egyetlen mondattal helyreigazítok mindent. Az ön presztízsét természetesen szentül megóvom ... Egyetért velem?

Sosin közelebb húzta magához a korrektúrákat.

– Nem.

Beketov felsóhajtott: kell-e Sosin önérzetét ennyire kímélnie? Van ebben valami a Sosin személyének való behódolásból.

– Beszéljünk Taraszovval?

Sosin szétrakta maga előtt a korrektúrákat, és tollat fogott.

– Nem érdemes, nem akarom Taraszov gondjait megszaporítani. Elég baja van a brit miniszterelnökkel is ...

Elváltak, jóllehet Beketov úgy érezte, hogy a párbeszéd még nem fejeződött be.

Ha az ég nem volt határozottan esőre hajló, Taraszov azzal kezdte a napját, hogy sétált egyet a parkban. Egyórai járás hosszú időre erőt adott. Ezúttal borús reggelre ébredt, az eget alacsony felhőkárpit vonta be, és eső szemerkélt. Moszkvában az ilyen napot talán esősnek lehet nevezni, itt azonban csaknem derültnek látszott. Taraszov fogta az esernyőjét, de nem nyitotta ki; lement a parkba. Valahol a fasor végében egy keménykalapos ember a kutyáját szólongatta, a hangja szokatlanul harsánynak tetszett – így volt az itt mindig, amikor az ég teljesen elfelhősödött. Taraszov gondolatai az előtte álló munkanap körül forogtak. A rengeteg ügy között, amelyek a nagykövet hosszú napját kitöltötték, szerepelt egy konszern tulajdonosával való találkozás is. És ámbár ez a konszern nem újságokat, hanem könyveket ad ki, Taraszov gondolatai érthetetlen okból a londoni újságok világába kalandoztak, és ki tudja, hányadszor, ismét eszébe jutott a minapi összetűzése a miniszterelnökkel. Ez az emlékezés kevés örömöt nyújtott, Taraszov mégis makacsul vissza-visszatért hozzá. Különös, de kénytelen volt bevallani magának, hogy ehhez az összetűzéshez hasonló valaminek szükségszerűen be kellett következnie, érezte, hogy bekövetkezik – idevezetett a kellemetlenségek láncolata, amelyek olyan elháríthatatlanul és olyan szabályosan merültek fel, hogy előre eltervezettnek hatottak. Valóban: Taraszov személyére vonatkozóan októberben kértek agrément-t, vagyis néhány nappal a moszkvai konferencia kezdete, és másfél hónappal a teheráni konferencia előtt. Azoknak az árapályoknak ciklusában, amelyek a Nyugattal való viszonyunkban a második frontra vonatkozó ügyekkel kapcsolatban észlelhetők voltak, október eleje apályt jelentett, amennyiben a szovjet szövetséges újabb diplomáciai lépését annak vesszük. Az angolszászok óhatatlanul bizonyos szándékosságot láttak már pusztán abban a döntésben, hogy Moszkva az óceánon túlra és a brit szigetekre új nagykövetet küld. Ha volt benne szándékosság, akkor bizonyára a második front váltotta ki, és ez a lépés hivatva volt az oroszok elégedetlenségét kifejezésre juttatni, akik belefáradtak a reménykedésbe és várakozásba. Egyszóval, amikor az új nagykövet elfogadását kérték, London ezt szóbelileg és részben a sajtóban is elég határozottsággal értelmezte: „Moszkva olyan hangot kíván megütni, amilyenre csak egy új nagykövet képes." Feltehető volt, hogy London kifejezésre juttatja elégedetlenségét, és valóban így is történt. Taraszov, amikor azt mondta magának, hogy az összetűzés a miniszterelnökkel be fog következni, nem alaptalanul beszélt: egymás után három arculcsa-

pás következett. Az első: London késve adta meg az agrément-t. A második: késleltette a megbízólevél átnyújtását. A harmadik: a lehető legtávolabbi időpontra tolta ki az új nagykövetnek a miniszterelnök és a külügyminiszter által való fogadását... No persze, az új nagykövet ebben ártatlan, és Taraszov ezt belátta, be kellett látnia, de már csak ilyen az ember pszichikai sajátossága: úgy érezte, hogy az arculcsapás egyenest ellene irányul – ha nem te voltál, talán a csapás is elmaradna...

Most, amikor mindez már vagy másfél évvel mögötte van, be kell vallania, hogy ellenségeskedést érzett. Ezt az érzését még fokozta az idegen föld bánatos lehelete, amely itt Londonban is érződött – ez a város különféle tud lenni, nagyon különféle... És aztán történt egy eset, amelyet a türelmes és megfontolt Taraszov a nehéz londoni munkájáról elmélkedve a brit miniszterelnökkel való összetűzésnek nevezett. Ezt az összetűzést Sztálin március 19-i távirata robbantotta ki. Ennek a szövegnek a lényegét így lehet összefoglalni: bár a levélváltás személyes és titkos, a szovjet miniszterelnök levelének tartalma az angol sajtó tudomására jutott. Sztálin megfelelően reagált: azt táviratozta a brit miniszterelnöknek, hogy ez a körülmény megnehezíti számára a szabad véleménynyilvánítás lehetőségét. Szemrehányása annál is komolyabb volt, mert a sajtóra való konkrét hivatkozással támaszthatta alá. Churchill azt válaszolta a szovjet miniszterelnöknek, hogy a londoni sajtót a szovjet nagykövetség tájékoztatta. Amennyiben Sztálin a *Times*-ra céloz, úgy ez Taraszov műve. Más szóval: Churchill azt a szemrehányást, amelyet a szovjet miniszterelnök őneki címzett – visszaküldte a feladónak, a szovjet miniszterelnöknek. Sztálin vizsgálatot indított, amelyet később majd szigorúnak nevez. A távirat, amelyet a vizsgálat befejezése után Churchillnek küldött, nem hagyott kétséget: sem a nagykövetség, sem a nagykövet nem vétkes az okmányok nyilvánosságra hozatalában, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy ők nem rendelkeztek azokkal az okmányokkal, amelyeket az angol sajtó publikált. Churchill elhallgatott. Hallgatását szégyenkezésnek is lehetne nevezni, ha ez a szó ráillenék Churchillre. Akárhogy is, ez az eset nem kis erőt követelt. Taraszov mellett a fiatalsága (harmincnyolc év az harmincnyolc év!) és talán a jelleme szólt... De ki kezeskedik róla, hogy Churchill nem indít újabb akciót?...

Ezen a borús márciusi reggelen mit mondhatott magának a jeles Pszkov szülötte, egyedül a maga cseppet sem derűs gondolataival a

Hyde Park fái alatt milyen igazságot állapíthatott meg, milyen tanulságot vonhatott le? Akárhogy is – ez az eset óvatosságra intett. Egy szövetséges államnál akkreditált nagykövetnek bizonyára nem volt joga rosszat gondolni a szövetséges állam miniszterelnökéről, még szubjektív okokból sem: látnia kell a miniszterelnököt, beszélgetnie kell vele, igyekeznie kell kontaktust teremtenie, sőt esetleg lelki kapcsolatot is . . . Ha az ember az ellenszenvet teszi meg a kapcsolatok előjelévé, mindent elront. Már csak ezért se hagyja, hogy az ellenszenv hatalmába kerítse: nem az önérzete és nem a büszkesége a lényeg, türtőztesse magát . . . Ám Churchillnek is valami ehhez hasonlót kell mondania önmagában, ugye? Mellesleg a miniszterelnöki tiszte legalább annyira kötelezi erre, mint a nagykövetet a maga helyzete, sőt talán még inkább . . . Így kezet emel egy nagykövetre, anélkül, hogy a tényeket megvizsgálná? Illik ez egy miniszterelnökhöz? Nos, határozottan el lehet tekinteni attól, hogy Churchillről van szó, de akkor is van ebben olyasvalami, ami nem annyira annak meg nem értéséből fakad, hogy mi az illető mostani helyzete egy államban – vagy talán a világban –, mint inkább abból, hogy képtelen elválasztani a saját büszkeségét a kialakult helyzettől; ez pedig végső soron a leplezetlen zsarnoki önzés megnyilvánulása . . . Ám lehetséges, hogy Churchillnél a számítás játszik szerepet, az a törekvés, hogy ilyen egyszerű módszer segítségével csapást mérjen a nagykövetre, demoralizálja őt? Ha ez számítás, akkor rossz számítás – ezek az egyszerű módszerek sohasem vezettek eredményre. Akárhogy is, ez az eset a nyilvánosságra hozott távirattal valóban óvatosságra int, és talán éberségre is. Ezt vagy megközelítőleg ezt mondhatta magának Taraszov, amikor negyvennégynek e márciusi reggelén befejezte sétáját a Hyde Park fasorai között, és lépéseit a nagykövetség felé irányította.

A nagykövetség új filmet kapott. Beketov elhatározta, hogy levetíti diplomata barátainak. Eljött Collins, szokása szerint szándékosan mosolytalanul – természetesen csak az első jó hírig; Szergej Petrovicsra sandítva, azt megkérdezte:

– És Hoare? . . . Meghívja?

Mit mondjon erre Collinsnak? Még ha egyenest a Sosinnal való incidensből indul is ki, Hoare-t ez esetben is bojkottálni semmiképpen sem szükséges, de ilyen fogadásra meghívni szintén nem kötelező, annál kevésbé, mert Hoare inkább hivatásos katona, mint író, katonai író. De Hoare Collins barátja, és a Collinsszal való jó viszonynak bizonyos mér-

tékben meg kell mutatkoznia a barátaival való kapcsolatban is. Természetesen, lehet más vélemény is, de akkor az távol állna Beketovtól, egyszóval, Szergej Petrovics igenlően felelt Collins kérdésére, és az angol egy mosollyal ajándékozta meg.

– Jusson eszébe, Beketov úr, én figyelmeztettem: nemegyszer megbánja majd, hogy velem lépett kapcsolatba – jegyezte meg Collins, és továbbra is a szeme sarkából nézett Beketovra.

– De én nem bántam meg, és nem is fogom megbánni.

– Igazán? – kérdezte Collins, és őszintén felsóhajtott. – Mit fogok csinálni, ha önt visszahívják Moszkvába?

– Ön úgy beszél, mintha ez maholnap bekövetkeznék ...

– De valamikor bekövetkezik?

– Természetesen. Legyőzzük Hitlert, és elbúcsúzunk egymástól ...

– Könnyű azt mondani: legyőzzük.

Akármilyen kellemes volt is a beszélgetés Collinsszal, azzal párhuzamosan ott mocorgott a nehéz gondolat: mit szól majd Sosin, ha értesül Hoare meghívásáról? Megérti? De minden megoldódott: Hoare gyengélkedésére hivatkozva lemondta a meghívást; ami pedig Sosint illeti, neki kellemesebb körülmények közt is nehezére esett elhagyni a celláját – a nagy oppozíció ideje közeledett, igen, Londonban így nevezték azt az időt, amikor a La Manche két partjának össze kell zárulnia, hogy megnyissa a szövetséges hadseregeknek az utat Európába.

Bizonyára a nagy oppozíció idejének közeledése mutatkozott meg a fogadáson is. Aligha tudta valaki pontosan, hogy mikor csap le a villám, de azzal mindenki tisztában volt, hogy hamarosan lecsap. Talán ezért hatolt be a nagykövetség épületébe a közelgő esemény fénye láthatatlanul – és megvilágította az emberek arcát.

Beketov jóleső érzéssel járja végig a nagykövetség termeit, és üdvözli a vendégeket. Ha Bargyin ott volna, most azt mondaná: „De tágas Beketov épületrésze, mennyi embert összegyűjtött!" No, az épületrészt, ha úgy tetszik, lehet azonosítani Beketovval, és lehet kegyetlenül kinevetni Szergej Petrovicsot, de ha szemébe nézünk az igazságnak, el kell ismerni, hogy ez alatt a három év alatt derekasan működött ez a beketovi épületrész: lám, mennyi jó ember összegyűlt benne.

Szergej Petrovics érdeklődéssel figyeli, miként fáradozik a fogadáson segítőtársainak egész hada. Kompanyejec hivatali magabiztossággal tevékenykedik, ez a protokoll nagy beszédkészséggel ajándékozta meg, és emellett széles ismeretséggel is: ha egy-egy angollal kapcsolatot kell te-

remteni, legelőször Mihail Vasziljevicshoz fordulnak. Ha ő nem, akkor valamelyik ismerőse okvetlenül ismeri azt az embert, akire a nagykövetségnek szüksége van. Kompanyejec „nyelvi poggyásza" hiányos, ám ő olyan lenyűgöző bátorsággal használja, hogy ezt nehéz megállapítani. De van egy mód, amellyel tévedhetetlenül leleplezhető: szókészlete pontosan megfelel a Kompanyejecnél használatos témáknak ... E témák száma nem nagy. Határainkon túl Kompanyejec számára tilos övezet kezdődik, ahová be nem teszi a lábát. Egyébként derék ember – szerény, munkaszerető, korrekt, mindig kiegyensúlyozott a barátaival való kapcsolataiban. Kellemes együttdolgozni vele, csak tudni kell, hogy mire képes és mire nem.

Beketov munkatársainak körét nehéz elképzelni Sztyepan Sztyepanovics Sosin nélkül, ezért Sosinról is kell szólnunk ... Sosinnak megvan a maga kiskertje: a nagy sajtó. Nemcsak a tudósítók, hanem éppen a nagy sajtó. Nemigen érthető, hogy az angolok miként határozzák meg a nagykövetség dolgozójának professzionális és emberi adottságait. Saját hierarchiájuk van, mégpedig nem tisztségek és rangok, hanem adottságok szerint. És érdekes: minden másban eléggé gyakran tévednek, de ebben soha. A speciális hamburgi számításban, amelyet felállítanak, a legtehetségesebb munkatárs valóban a legtehetségesebb. E számítás szerint Sosinnak igen jó esélyei vannak ... Az est folyamán kevés beszélgetőtársa akad, de a londoni sajtó világában ezek egytől egyig neves emberek. Sosin a maga homályos cellájában a diplomácia szerzetese. A fogadáson nagyvilági társalgó, meglehetősen nagy kategóriákkal operál. Nagy kategóriákkal? Igen, az életben sem szeret csip-csup dolgokról beszélgetni. Ez nem természete. Mi hát a természete? Minden, amit a maga angol nyelvével feltúrni képes, márpedig sokat tud az ő angol nyelve. Ebben a félhomályos szobácskájában, amikor minden pillanatban a sajtó ezópusi talányait kell megfejtenie, az ember akarva-akaratlanul megtanulja a nyelvet. Apropó, miféle kategóriák azok a nagy kategóriák, amelyek az utóbbi időben észrevehetően lekötve tartják Sztyepan Sztyepanovics figyelmét? Azok a hírek, amelyek az óceánon túlról érkeznek Londonba, egyértelműen arról tanúskodnak, hogy Amerika már készül átugrani Európába, és emellett Nagy-Britanniát sem fogja megkímélni. De kérdés: milyen formákat ölt a vetélkedés a brit tőkével, nem, nemcsak a gyarmatokon, hanem az anyaországban is? Nem éppen erről beszél-e most Sosin azzal a fáradt szemű emberrel? Mellesleg, nem a *Times* washingtoni tudósítója az illető?

Sosin az előző napon részt vett a lap értekezletén. A hatszögű amerikai okulárából ítélve – a washingtoni... Milyen fennköltséget adhat egy embernek az értelem és az önérzet!... Vegyük például ezt a Sosint. Mi tagadás, a külsejét illetően eléggé mostohán bánt vele a természet: alacsony, szűk mellű, hegyes vállú; a nyaka vékony, olyan vékony, hogy azt hihetnénk: egy vigyázatlan érintéssel eltörjük. De pillantsunk csak a beszélgető Sosinra: nézzük csak, milyen nemesen tartózkodó, szűkszavú, nyíltan tiszteletteljes, és mennyi megbecsülés, figyelem nyilvánul meg a beszélgetőtárs szavában, sőt talán a hallgatásában is – akkor úgy érezzük: Sosin megnő a szemünkben, és egyáltalán nem olyan rendkívül jelentéktelen, amilyennek kezdetben láttuk. Külső megjelenésében természetesen van némi komorság, de ez az erő komorsága, Sosin ettől korántsem látszik kisebbnek, sőt nagyobbnak tetszik.

Novinszkij a fogadáson is félénk. Félénk, és nem annyira elfoglalt, mint a követségiek valamennyien. Talán ő az egyetlen a követség dolgozói közül, aki a fogadás értékes perceit azzal tölti, hogy a követségi kollégáival beszélget, mintha mindaddig el lett volna tőlük zárva. Azt szeretnéd mondani neki: te valamit nem értesz. Hisz ez a sok érdekes ember, aki mintegy azért jött el, hogy veled találkozzék, két óra múlva már nem lesz itt. Miért nem élsz az alkalommal?... Időnként közeledik Taraszovhoz, akit körülfogtak a vendégek, és szerényen egy pálma gyér árnyékába, vagy egy nagyra nőtt fikusz tövébe húzódva figyeli a nagykövetet, szüntelenül figyeli. Különös, de a nagykövet látására valami reflex keríti hatalmába Novinszkijt, helyesebben a fejét: hirtelen bólogatni kezd. Függetlenül attól, hogy milyen távolság választja el Novinszkijt a nagykövettől, és a beszélgetés abban a pillanatban milyen tárgyat érint – az afrikai kontinensen végzett hadműveletet vagy Churchill indiai politikáját –, végül attól is függetlenül, hogy hallja-e a nagykövetet vagy sem, bólogat, bólogat lelkesen. Szegény Taraszov természetesen nem tehet róla – mint ahogy annak idején Mihajlov sem tehetett –, ez az ember egyszerűen a reflex hatalmába került, talán éppenséggel akarata ellenére. Mindez nyilván Novinszkij félénkségéből ered: nem hitt annak idején a maga énjében: mondhatni – elmulasztotta a pillanatot... Egyébként derék fiú, és teljesen ártalmatlan, és milyen tiszta, rendes... Kellemes ránézni, és örül az ember, milyen kifogástalanul vasalt az öltönye, milyen jó, aranyló gyapjúból van a dzsempere, amely a mai divat szerint a mellényt pótolja, és milyen szép a nagy galléros hófehér inge, amelyet irigylésre méltó gondossággal visel

– puha gallér, még sincs rajta egyetlen kis ránc sem ... Novinszkij politikai látása elég éles, és az emberek közt való forgolódás sokat adna neki. A nagykövetségen kevesen értik a clivedeni problémát úgy, ahogy ő megértette. Ő az egyetlen a nagykövetségen, aki ezt a problémát történelmi visszatekintésben ismeri, és ez lehetővé teszi számára, hogy megtegye a következő lépést annak megismeréséhez, hogy mi az a „Lady Astor klánja": a clivedeniek német kapcsolatai, igen, ez a sokarculatú és tarka világ, amely Hesst a brit szigetekre küldte.

Beketovnak Grabint is sikerült belekapcsolnia a népes nagykövetség ügyeibe. Igaz, hogy Szergej Petrovics ezt kész Grabinnak a brit felvilágosodás története iránti érdeklődésével magyarázni, amely azelőtt is megvolt, de ez nem így van. Beketov a nagykövetségnek a brit pedagógusvilággal fenntartott kapcsolataiba vonta bele Grabint. És ez használa vált Grabinnak. Mint mindazok, akik hivatásuknál fogva a szép Franciaországhoz kapcsolódtak, Grabin a londoni életét úgy tekintette, mint rendkívül ideiglenes jelenséget, és úgy vélte, hogy minél hamarább véget ér az ott-tartózkodása, annál nagyobb nyereség lesz számára. Ennek következtében egy tapodtat sem haladt az angol nyelv tanulásában, úgy gondolván, hogy semmi szüksége sincs az angolra. Annak, hogy hadilábon állt az angollal, megvolt a hátulütője: Grabin rákényszerült, hogy ismerőseit London pedagógusvilágában eléggé különös ismertetőjel szerint válogassa meg – a francia nyelvtudásuk szerint, ilyenek pedig a mai Londonban nem valami nagy számban akadnak. De Grabinnak irigylendő tulajdonságai voltak: nemcsak valamennyi oldalát ismerte a brit felvilágosodásnak, hanem azt az értékes részletét is, hogy a felvilágosodás hol csatlakozik a művészet világához; a szakértők érdekesnek tartották a színházról és a festészetről alkotott véleményét. Ráadásul Grabin természete maga is szükségszerűen imponált a művészeknek: állandóan szívélyes és nagyvonalú volt, mégpedig annál szívélyesebb és nagyvonalúbb, minél több beszélgetőtárs vette körül – szerette az embereket, és örült a velük való érintkezésnek.

Az őszülő harcsabajuszú, nagy, testes férfi bizonyos mértékben a múlt századot képviselte még öltözékében is: hagyományos angolos szabású, szerény, de szigorú vonalú sötétszürke ruha, puhakalap, ősszel egyszerű fekete posztó átmeneti kabát, plüss gallérral, keménykalap, csontfogantyús esernyő, olyan nehéz, hogy botnak is beillenék – így festett Grabin.

Arisztarh Nyikolajevicsot érdekelték a barátai, változatlanul nagy

élvezettel beszélgetett, de a beszélgetésekben szertelen volt, és miután már rengeteg vendéggel társalkodott, egy időre testi és szellemi kimerültségbe esett, és azt mondta, hogy üres, mint egy dob. Szerette egy kissé megjátszani és szinte rossz színben tüntetni fel magát; ha rajta áll, a barátaival való beszélgetést csakis a színházi témára korlátozza – nagyra tartotta a modern angol színjátszást, és nem lehetett elvitatni, hogy igaza van. Megvolt az a képessége, hogy kapcsolatokat teremtsen, könnyen tette ezt, és ismeretségi köre tartós volt: az emberekkel való kapcsolatából hiányzott a formai elem, azok, akik ismerték, érezték ezt, a barátságát nem vették félvállról, sőt eléggé sokra értékelték. Beketov ezt most is láthatta: a Grabint körülvevő tömeg talán túlságosan temperamentumos volt, de erősen kötődött hozzá.

Szergej Petrovics gondolatban eléggé csodálkozott azon, hogy ebbe a körbe Jekatyerinát is be akarja vezetni, mert nélküle ez a kör talán nem is lenne teljes. De azt be kellett ismernie, hogy valahányszor az asszony a szeme előtt volt, valahogy sajnálta egy icipicit. Amióta a brit katonai repülőgép elhozta Jekatyerinát a szigetekre, két és fél év telt el. A hallatlanul kegyetlen pánikhangulatot, amely orosz földön eltöltötte, olyan állapot váltotta fel, amelyet leginkább ekszтázisnak lehetne nevezni: Jekatyerina munkára vágyott, áldozatosra, és talán a halált is kívánta, szintén áldozatosat, boldogan halt volna meg. Ám ezt az időszakot leküzdötte – talán csak részben Beketovnak köszönhetően –, főleg a magára vállalt nagykövetségi teendők használtak. A nagykövetségi kötelezettségeiben természetesen nem volt semmi áldozatos, csendes és szerény teendők voltak. De pontosságot és kötelességtudást kívántak, sőt talán „üzembiztosságot" is. Ha mindezekkel a tulajdonságokkal teljes mértékben rendelkezik is – ez esetben sem sikeredett volna semmi olyan, amit saját magában látni kívánt. Jekatyerina többet akart – mindenkinél korábban állt munkába, és csaknem éjfélkor távozott. A munkán ez nagyon meglátszott, a többi nem érdekelte. Ha a munka folyamatában egy-egy szabad perce akadt, azt nyelvtanulásra fordította, és irigylésre méltó eredményt ért el. Sosin, akinek Jekatyerina megalkuvást nem ismerő természete észrevehetően imponált, megkérte az asszonyt, hogy fordítson le neki egy hosszú cikket az *Economist*-ból. Előbb egyet, aztán egy másikat, majd abban a szűkszavú modorában, amely őt általában jellemezte, kijelentette, hogy Jekatyerina helye a sajtóosztályon van – ennél nagyobb bókot sohasem mondott senkinek. De Jekatyerina óvatosan elvetette az ajánlatát. Bármennyire túl-

terhelt is a munkanapja, ő maga rendelkezhet vele. Sosinnál másként lenne, a férfi aktív és nem kis mértékben zsarnoki energiája megkeverné a munkanapját, a szimfonikus virrasztásokat el kellene felejtenie, ebbe pedig nehezen törődne bele – a magány, amely még mindig megszokott állapota volt, nehéz formákat öltene, egy idő óta a zene lett a lelki támasza. Őt ugyan nem lehetett emberkerülőnek nevezni, de életelemévé vált a meghitt beszélgetés, amelynek tartalmát és hangulatát az elmélkedés adta.

Beketov nem hasonlít a serény méhecskéhez, amely egyetlen este folyamán kész másfélszáz virágot illetni, és mindegyikből értékes mézet szedegetni – de beszélgetőtársainak köre nem csekély lesz. Jekatyerina jóval állhatatosabb – egy-egy beszélgetőtársa van. Ha nem zenekritikus, akkor egy könyvkiadó vállalat tulajdonosa, vagy reményekre jogosító hegedűs. Akármilyen részletes is a beszélgetés, a lélekhez szól – a nagykövetség számára Jekatyerina több órás beszélgetése közömbös. Vagyis hát, ha nagy általánosságban beszélünk, Jekatyerina beszélgetései igen hasznosak, mert az illetőről olyan részletes elképzelést nyújtanak, amilyet egy rövid beszélgetés nem nyújt és nem nyújthat. Ha nagy általánosságban vesszük, úgy az effajta beszélgetés inkább tudós pszichológusnak, írónak, pedagógusnak, mint diplomatának való, mivel távol van a hivatalos ügyektől, amelyek a nagykövetség életét alkotják, de próbálja ezt valaki Jekatyerinának megmagyarázni. Neki az a fő, hogy a beszélgetőpartner kiválasztása ne legyen nagyon mesterkélt, a beszélgetés pedig elfogulatlan és lehetőleg emberi legyen. Úgy vélte, hogy a ruhájának pontosan meg kell felelnie erre a célra. Nehéz feltételezni, hogy eszébe jutott volna a sötét seviottal szemben a selyembársonyt előnyben részesíti, vagy hogy egysoros, lekerekített szélű kabátka helyett uszályos ruhát vegyen fel. Jól tudta, mi az ő eleme, és óvakodott átlépni bizonyos határokat... Beketov most messziről figyelte a feleségét, és abból, hogy milyen idegesen mosolyog, arra következtetett, hogy Jekatyerina rosszul érzi magát. A fogadás nem az ő eleme.

A vendégek már csaknem szétoszlottak, amikor hirtelen megjelent Hoare; ez a jelekből ítélve, Collins számára is meglepetés volt. Collins jól tudta, hogy ujjongásnak itt nincs helye, de eltitkolni sem tudta.

Hoare azonban nem annyira Collinsra, mint inkább Beketovra fordította figyelmét. Irigylésre méltó hidegvérrel behúzta Szergej Petrovicsot a nagykövet dolgozószobájába, amelyet aznap megnyitottak a vendégek számára, és közölte, hogy a szövetséges főparancsnokság ah-

hoz a törzshöz vezényelte, amely az európai hadszíntéren fog működni. Ha Beketov megígéri, hogy semmit sem kérdez, akkor meghívja, hogy vele együtt legyen jelen az európai hadszíntéren, abban a nem hivatalos, de nagyon is megtisztelő minőségben, amelyben Hoare mellett a nemrégen Oxford és Stratford közt megtartott harckocsigyakorlatokon volt.

Beketov azt felelte, hogy a csábító ajánlat igen hízelgő rá nézve, de az egyenes válaszadás elől kitért – adott pillanatban az ő helyzetében ez volt az egyetlen, amit tehetett.

21

Az amerikai nagykövet telefonált, és közölte Taraszovval, hogy szeretne vele találkozni. Legutóbb ő volt Taraszovnál, ez alkalommal nyilván Taraszovnak kell elmennie Wynanthoz.

Taraszov elengedte az autót, amikor már csak három saroknyira volt az amerikai nagykövetség palotájától, és gyalog ment tovább. A nap, amely mint áprilisban lenni szokott, nyirkos, de már meleg volt, a végéhez közeledett. A tavak vize fehéres színt öltött. A Temzén ott siklott az első vitorlás, vitorlája sötétes volt, mint a városi hó, de jóleső látványt nyújtott. A folyó észrevehetően megélénkült – szegecselő kalapács kopácsolása, gépfűrész zaja, egy kis gőzhajó asztmás pöfékelése hallatszott. Friss fa és olaj szaga úszott a levegőben, azok a jó illatok, amelyeket a nagy folyó tavasszal áraszt.

Mint Londonban általában, fakón, lassan érlelődött a tavasz, de már minden a nyár közeledésére vallott. Mit hoz ez a nyár, negyvennégy nyara? Egyelőre senki sem tudja, hogy milyen lesz a második front kezdete, de ahogy képletesen mondják, a harmadik front megnyitása is közeledik: a békekötés Németországgal, Európa holnapi átrendezése, a háborús veszteségek jóvátétele. A kormányfők tárgyalásait nagy előkészítő munkának kell bevezetni. Nincs kizárva, hogy ebből a munkából London is kiveszi a részét, emellett Wynant nagykövet hivatott a maga súlyos szavát kimondani. Akárhogy is, a sors Taraszovot Wynanttal olyan ügyben hozta össze, amely korántsem korlátozódik a mára. No természetesen, a szóbeszéd ugyancsak Londonban nem fegyvertelen, meg tud valahogy válaszolni erre a kérdésre is. Ámde ebben a felelet-

ben nincs megfontoltság, hiányzik az a felbecsülhetetlen alaposság, amely egyedül adhat fogalmat az emberről. És hol szerezze meg valaki ezt az alaposságot, ha nem beszélgetés során, magától az illetékestől.

Amikor lassan befejezéséhez közeledett a beszélgetés, amely megint csak ugyanazt az igen nehéz problémát érintette – az olasz hajók átadását a szovjet félnek –, Wynant átvezette Taraszovot a könyvtárba. Akármilyen fáradságos volt is a nagykövet londoni élete, egy-egy percet szakított arra, hogy ellátogasson a londoni antikváriumokba, és valami páratlan ritkaságot szerezzen, természetesen az amerikai történelem köréből. Amerikai lévén, céltudatos volt; ez azt jelenti, hogy tudta, milyen könyveket keres. A legutóbbi szerzeménye az ő számára is eseményt jelentett. Egy bibliofil remekmű jutott birtokába: az amerikai Van Wyck Brooks: *A puritánok bora* című könyve, amely először a század elején Londonban jelent meg. Akármilyen jelentős is a megszerzett mű, Wynant számára semmit sem jelentett volna, ha nincs lehetősége arra, hogy Taraszovnak megmutassa – mint igazi könyvbarát, egy könyv értékét akkor fogta fel igazán, amikor a vendégével együtt nézte.

A könyvet, akár valami élőlényt, a legnagyobb tiszteletadásban részesítette, amelyet véleménye szerint megérdemelt. A megszerzett kincs most az újságos asztalka közepén volt elhelyezve, mellette kávéfőző állt, amelyet az imént vettek le a tűzről, és természetesen egy üveg jó, háború előtti palackozású francia konyak. Egyszerű kötelesség megosztani a házigazda örömét egy könyv megszerzésének alkalmából, de még ez is művészetet kíván – ezt az igazságot jól ismerték Wynant beszélgetőtársai, helyesebben a hallgatói; a házigazda úgy gondolta, és nem alaptalanul, hogy azt, amit ő mond a könyvről, azt senki más nem mondhatja el.

De amint azelőtt is többször megtörtént, a könyvről mondottak kapcsolódtak az amerikai történelemhez és Amerikához, és ha már Amerikáról esett szó, ott volt mellette Wynant élete, persze nem önmagában véve, hanem egy történelmi személy életével kapcsolatban. Roosevelt? Amint Wynant megjegyezte, az utóbbi két évtized Amerikájának problémáját az oroszok ma hajlamosak Roosevelt problémájának tekinteni. Ez a vélemény vitatható, de számolni kell vele. Roosevelt és az oroszok – ez komoly dolog. Hidat verni Van Wyck és Roosevelt között – nehéz feladat, de nem lehetetlen. A hídverő embernek és hozzáértésének minden a hatalmában van.

– Megengedem, hogy ez Roosevelt ötlete volt, de talán a tanácsosai sugalmazták neki. Egy ízben, egy hideg januári napon, Montrealban felhívtak, és közölték velem, hogy az elnök látni kíván. Első gondolatom: az elnököt nem érdekelhetik olyan mértékben a munka problémái, hogy miattuk el akarjon vonni engem sürgős montreali kötelezettségeimtől. Washintonba hívásom nyilván más problémával kapcsolatos. De mi lehet ez a probléma? Erre a kérdésre csak az elnök felelhetett. Roosevelt, mint rendesen, szívélyesen fogadott, de nem mutatott különösebb érdeklődést a személyem iránt. Amerika európai barátaira terelte a szót, időnként megkérdezte, hogy melyiküket ismerem. Hangja, amint az nála gyakorta megesik, nem volt nagyon hivatalos, sőt időnként nyíltan tréfás volt, némelykor még pajzán is. Emlékszem, az elnök az íróasztala mögötti ablak felé fordulva ült, és érdeklődéssel figyelte a tisztáson játszó gyerekeket. Az európai kapcsolataimra vonatkozó kérdései azonban egyre kitartóbbak lettek, és már egymagában ez is megsejtetett velem valamit. Valahányszor valami tényszerűt közöltem, felém fordult, és láttam, hogy a rám irányuló tekintete őszintén figyelmes. Emlékszem, akkor elmondtam az elnöknek, hogy én Európa számára tragikus események tanúja voltam, és ez nem volt túlzás. Közvetlenül a németek betörése előtt láttam Európát. Megfigyeltem azokat az angol katonákat, akik a dunkerque-i kudarc után tértek vissza a hazai partra. A Downing Streeten voltam, amikor ott megkapták a hírt, hogy Olaszország háborúba lépett. Amikor az elnöktől távoztam, a Fehér Háznál akkreditált újságíróknak egész serege fogadott. „Miért hívta önt az elnök?" Nem feleltem, holott nem mondhatom, hogy nem tudtam, miről van szó. Attól féltem, hogy elárulom, nem annyira magamat, mint az elnököt – neki több az ellensége, mint nekem, ámbár nekem is elég van, de erről majd később. Igazam volt?

Látszott, hogy Wynant akkor tud beszélni, ha biztató figyelemmel hallgatják. Egyik embert egy helyeslő pillantás vagy fejbólintás biztat, másikat a szó. Neki jólesett ez a biztató szó, és időnként megkérdezte: „Igazam van?" Nem kívánja, hogy a hallgatója igent mondjon, kész beérni azzal, ha nem mond nemet.

– Visszafelé, Montrealba utazva azon tűnődtem, hogy milyen fordulatot vesznek az események. Szemmel láthatóan minden attól függ, hogy a beszélgetésünket miként adja elő a kongresszusnak maga az elnök. Más szóval, még csak nem is attól függött minden, hogy én milyen benyomást tettem az elnökre, hiszen ismert már, mégpedig jól ismert,

hanem a vele való kapcsolatomtól. Sohasem éreztem szükségét, hogy a Roosevelttel való kapcsolataimat olyan részletesen emlékezetembe idézzem, mint most; úgy éreztem, ezek a visszaemlékezések adhatják meg a feleletet. Eszembe jutott, hogy az elnök egy alkalommal magas kormányhivatallal kínált meg, mégpedig éppen az országban, és nem a határokon túl. Ez közvetlenül azután történt, hogy Rooseveltet újra megválasztották. Én akkor elutasítóan válaszoltam. E kinevezésnél többre tartottam a Népszövetségben, a Szövetségnek a munka problémáival foglalkozó szerveinél folytatott tevékenységet. Nézetem szerint ennek a munkámnak olyan értékei voltak, amilyenekkel a legrangosabb nagykövet sem rendelkezik. Félszáz országot képviselő szervek munkatársaival volt dolgom. Igaz, hogy azt a szervezetet elhagyták a tengelyhatalmak, aztán pedig vele együtt elátkoztak engem, de ettől nem ijedtem meg. Kémkedtek utánam, és két vagy három alkalommal, kihasználva Európában való utazásaimat, házkutatást tartottak nálam, de ez sem zavart. Az Egyesült Államokban levő ellenségeimhez csatlakoztak az európai rosszakaróim, no de hát ez még érdekes is... Ugye?

A régi könyv ott pihent az újságos asztalon, és hirtelen megfiatalodott: Wynant meggyújtott egy vörös-narancssárga ernyős állólámpát, és a könyvre áradó aranyló fény mintha behatolt volna a papiros pórusaiba, amely az imént még szürkésfehérnek, földszínűnek látszott.

– Amikor harmincnyolc végén az Államokba érkeztem, az országot nagy aggodalomban találtam. Nyilvánvaló volt, hogy a háború elkerülhetetlen, és mi, amerikaiak sem kerülhetjük el. Számomra váratlanul megjelent nálam egy ember, akit az Államokban Roosevelt bizalmasának tartottak, és unszolt, hogy találkozzak az elnökkel, és vegyem rá, hogy harmadszor is jelöltesse magát. Azt a módot, ahogy az elnök az újraválasztására vonatkozó beszédemre válaszolt, hideg dühnek nevezhetném.

Roosevelt, ahogy egy politikushoz illik, aki tisztában van a maga értékével, belátta, hogy az illető poszton maradását nemcsak ő szabályozza, hanem maga a történelem, a történelemmel pedig nem lehet tréfálni. Már csak ebből az okból is világosan látta: el kell mennie, ha kiérdemelte kortársai háláját. Itt még csak nem is őróla, Rooseveltről volt szó, hanem objektív törvényekről, amelyeket nemcsak a társadalmi viszonyok szabnak meg, hanem a természet is – az élővilág nagy megújulása van folyamatban, a nemzedékek váltása. Rooseveltre nézve ebben semmi bántó nem volt: nem ő találta ki ezt a folyamatot, és nem

neki kell vele birokra kelnie. Roosevelt nem szenvedett különösebb becsvágyban – az, amit a harmincas évek éles fordulatán tett, mintha minden fáradságát és erőfeszítését meghálálta volna. Coolidge és Hoover megpróbáltak volna lehetőleg minél tovább megmaradni ebben a tisztségben, ő felette állt az effélének, és ez becsületére vált. Természetesen nem lehet mondani, hogy nem kísértette meg őt is a gondolat. Halandó ember, és természetesen ő se mentes az emberi gyöngeségektől. És bizonyára olyan szokásokra tett szert, amelyek második természetévé váltak, és talán tetszett neki az új élete, az őt körülvevő tisztelet, és imponáltak a figyelmesség kisebb-nagyobb megnyilvánulásai. Mindezeknek a hipnózisa olyan ellenállhatatlan, hogy gyakran rabul ejti a derék embereket is. De Roosevelt, becsületére legyen mondva, jól tudta: az elnök csupán a nép szolgája, nem több ideiglenes szolgánál. Tevékenysége ezért az „utat az újnak, tehát a fiatalnak is" tétel jegyében folyt, ezért kapott elnöksége alatt olyan tág teret a „Helyet a fiataloknak" mozgalom. Minden tevékenységi területen, köztük a politikában is, az öreg mellett ott lehetett látni a fiatalt, ha úgy tetszik, ebben is Roosevelt politikája érvényesült. De volt egy körülmény, amellyel az elnöknek számolnia kellett: van, amikor el lehet menni, van, amikor nem. Akkor éppen az a pillanat volt, amikor Roosevelt félreállását én is lehetetlennek láttam . . .

Emlékszem, az elnök akkor azt mondta, hogy ő elvégezte a maga dolgát, ahogy egy igazi demokratához illik, vigyék csak tovább ezt a terhet mások. Én nem tágítottam, és azt mondtam, hogy ma már nem oszlanak meg a vélemények arra nézve, hogy háború lesz, a háború mérlegén pedig annak az embernek a tekintélye, aki az állam élén áll, sokszor döntő súlyt jelent. Azt mondtam, hogy Amerikában nincs olyan ember, aki Rooseveltnél nagyobb mértékben meg tudná szervezni az ország háborús erőfeszítéseit. Természetesen meg lehet próbálni pótlást találni helyette, de az én véleményem szerint ilyen pótlást keresni már késő. Az elnök ez alkalommal nagyon fáradtnak látszott, és nekem úgy rémlett, hogy mindaz, amit akkor neki mondtam, felettébb kegyetlen dolog – én legalábbis bűntudatot éreztem. Úgy rémlett, hogy a beszélgetésünk végén az elnök bizonyos fokig megértett engem, de amit akkor mondott, részvétet ébresztett iránta. „Tudja, John, mondta, én sohasem vagyok egyedül, és még csak nem is sétálhatok ezek alatt a fák alatt, amelyeket az ablakból lát, okvetlenül ott van mellettem valaki . . ." Ezek és más emlékek jutottak eszembe, mialatt azon gondolkod-

tam, milyen fordulatot vesz a beszélgetésem az elnökkel. Am ez a bizonytalanság nem sokáig tartott. Montrealban ismeretessé vált, hogy az elnök engem nevezett meg a szenátusnak mint esetleges londoni nagykövetet, ezután pedig megtudtam, hogy a szenátus megerősítette az elnök előterjesztését... Nekem azt mondták, hogy a szenátus egyhangúan döntött, de én nem ringattam magam illúziókban – hogy is lehetett volna másként? Az illúziók nem tartoznak a diplomata erényei közé... Igazam van?

Taraszov feltételezte, hogy a szenátus nem volt annyira egy véleményen Wynant kinevezését illetően, mint ahogyan a leendő nagykövet barátai igyekeztek beállítani, amikor Montrealban a szenátus határozatáról értesítették. Nyilván nem akarták elkeseríteni, ámbár egy érett embert ne szomorítson el az igazság, még ha keserves is. Ha valakinek keserűséget kell elszenvednie, minél előbb szenvedje el – legalább több ideje lesz úrrá lenni rajta. És még azt gondolták: Wynant az Egyesült Nemzetek Szervezetében külső erőkkel hadakozott, amikor pedig beleegyezett a londoni nagyköveti tisztség elfogadásába, a belső erők tüzét vonta magára.

– A szenátus januárban mondta ki az igent, a Londonba való elutazást februárra tűzték ki. Emlékszem a találkozásomra Hopkinsszal a Roosevelt szállodában, Harry akkor tért vissza Londonból. Észrevehetően felindult volt, úgy látszott, London nyugtalansága él benne: London akkoriban verte vissza kegyetlenül a németek légitámadásait. De nyugtalansága nem tükröződött annak a rajznak a pontosságán, amely az erők elosztását volt hivatva ábrázolni a mai Nagy-Britanniában, ezt a rajzot Hopkins vetette papírra. A keze biztos volt, a vonalvezetése pontos: Churchill, Eden, Beaverbrook. Az utóbbi kettő volt akkor becsben... Amit akkor Hopkinstól kaptam, annak értéke abban állt, hogy hittem benne – Hopkins... Azután az elnök fogadott, ez már februárban volt, közvetlenül a Londonba repülésem előtt. Emlékszem, esős nap volt ugyan, de meleg. Az elnök karosszékben ült a verandán, plédbe burkolva, és nézte, miként zuhog az eső, egészen tavaszias zápor volt... Az elnök azt mondta nekem, hogy még nagyobb türelemre kell hangolnom a brit kormányt, ugyanakkor népünk minden tőle telhetőt megtesz, hogy segítsen az angoloknak. Azt is mondta még, hogy a nácizmus összeegyeztethetetlen az amerikaiak életmódjával, és biztosítsam az angolokat, hogy hiszünk az ügyekben. Befejezésül arra kért, mondjam meg Londonban, hogy az USA hadserege készülődik, az ipart

még inkább a háborús céloknak rendelték alá, és a lend and lease kérdését felvetették a kongresszusban. Örömmel állapítottam meg, hogy az elnök korábbi hangulata visszatért, ismét lelkesedik, és tettre kész energia tölti el. Láthatóan túljutott a levertség szakaszán, és a teher, amelyet magára vállalt, fokozta erejét, fáradtsága elmúlt, tevékenységre szomjazott.

Taraszovot érdekelte ez az ember, nemcsak az, amit most mondott, hanem ő maga, a gondolatmenete, az élete, a személyisége, sőt még a külseje is. Külső megjelenésében választékosság és egyszerűség, pontosabban: az egyszerűség választékossága volt. Egész testi mivolta olyan harmonikus, hogy minden egyéb magától jött létre, és nem kellett különösebb erőfeszítés hozzá, hogy létrejöjjön. Az egyszerűségnek ez a választékossága – Taraszov úgy látta – a nagykövet ruházatának színében is megmutatkozott: öltönyei nemesen szürke és sötét-hamuszínű árnyalatúak voltak, és kellemesen illettek fénytelen barna arcbőréhez és csillogó szeméhez, amelyben állandóan egy kissé bánatos figyelem tükröződött az iránt, ami körülötte történik.

– Repülőgépre szálltam, nem vártam meg a jó időt – folytatta Wynant. – Útközben is esős idő volt, de amikor leszálltunk, kisütött a nap... Benden-Brecke fogadott, és a repülőtéren azt mondtam neki: örülök, hogy itt vagyok, sőt ebben a pillanatban nincs a földnek olyan pontja, ahol jobban szeretnék lenni, mint itt. – Ebben nem volt szokványos udvariaskodás, úgy gondoltam. Ugyanezt mondtam a királynak is, aki Windsorban fogadott. Azt mondják, először történt, hogy a király egy nagykövet elébe ment, és úgy fogadta. Ez az eset mintegy előjátéka volt annak a nagy fontosságú dolognak, ami a háborús években Londonban rám várt... De elébe vágni korai volna, minden előttem volt, minden előttem – Wynant elmosolyodott; ahogy Taraszov látta, kedvetlenül. – Egyszóval: az elnökünk meg én együtt jöttünk, ha pedig az elmenetelünk kérdése felmerül, vele együtt kell távoznom... Igaz?

Taraszov kilenc óra felé tért vissza a nagykövetségre. Nem nézett be a dolgozószobájába, hanem a kertbe ment. Szüksége volt egy percnyi csöndre, hogy átgondolja a történteket – a Wynanttal való találkozás megfontolást igényelt. A nagykövet elbeszélésében az érdekelte legjobban, amit a szenátusról, a barátairól és az ellenségeiről mondott. Régi szabály: a nagykövet kinevezésének megértéséhez ismerni kell az elődjét. Más szóval, a nagykövet tisztét az elődjével kapcsolatban lehet

teljesen áttekinteni. De ki volt előtte? Az öreg Kennedy. A szóbeszéd csaknem Lady Astor barátjaként tartja számon és a Lady elvbarátjaként. Kennedy bizonyára nem annyira együgyű, hogy ilyen szélsőséges nézőpontot a tisztségével azonosítson. Ám a fáma jóformán sohasem téved, és valami igazság kétségtelenül van benne, talán nem is kevés. És ha így van, akkor a volt nagykövet távozásának okát is elég határozottan meg lehet állapítani. Nem kell túlságosan éleselméjűnek lenni ahhoz, hogy valaki megértse az elnök gondolatmenetét. Mi szüksége Rooseveltnek egy olyan nagykövetre, aki a clivedeniekkel rokonszenvez? És ha így van, akkor az amerikai nagykövetség új gazdájának teljesen mentesnek kell lennie Kennedy hibájától. Egyszóval a nagykövetet nem érted meg, ha az elődjét nem ismered? Wynantot Kennedyvel kapcsolatban kell megérteni? Talán. Wynant Kennedyvel bizonyára nincs ellenséges viszonyban, sőt ellenkezőleg, meglehetősen korrekt kapcsolatuk lehet, de vajon Wynant ellensége-e annak a klánnak, amely Kennedy világnézetét befolyásolta?... Amerikában van-e ilyen klán? Igen, természetesen, mégpedig hatalmas. Megvan a maga felfogása a történelemről, úgyszintén azokról is, akik ezt a történelmet alakítják.

Taraszov ezzel talán be is fejezhette volna elmélkedését a történtekről, ha nincs egy körülmény. Ám ebben a pillanatban ezt a körülményt nem ismerte, és nem is ismerhette. Wynant akkor azt mondta: nekünk az elnökkel együtt kell távoznunk. Ha jövőbe látó képességgel rendelkezünk, még csak nem is olyan távoli jövőbe, az eseményeket, amelyekről szó esett, végiggondolhatta volna. Wynant, aki ismerte az igazságot és vallotta is, valahol elhúzta az időt. Röviden: már a győzelem után megvádolták, hogy londoni nagyköveteskedése idején visszaélt az előjogaival, kegyetlenül megvádolták, és távoznia kellett, nemcsak a politikai küzdőtérről, hanem az életből is, önként kellett elmennie... Wynantnak az volt a hibája, hogy itt egy kicsit késlekedett: azt ígérte, hogy az elnökkel együtt távozik, és két évet késett... Amerikai történet. De azon a borús áprilisi estén, amikor Taraszov Wynanttól visszatérőben a történtekről elgondolkozott, nem láthatott bele az amerikai nagykövet nem is túlságosan távoli jövőjébe. Pedig kár. Ha tudta volna, sok minden már akkor feltárult volna előtte.

Beketov észrevette, hogy Novinszkaja nem volt ott a fogadáson, és bement a könyvtárba. Anna Pavlovna az asztali lámpa mellett ült, mélyen egy könyv fölé hajolt, a nyaka be volt kötve, a kötés alól élénk

barna színű borogatás széle kandikált ki. Egy fél pohár tea állt mellette; nyilván nagyon lekötötte a könyv, és a teája kihűlt. Beketov azon kapta magát, hogy leskelődik, de maga sem tudja, miért. Azt kívánta, hogy minél tovább elhúzódjék ez a pillanat, amikor az asszonyban olyat lát, amit addig nem vett észre. Szorongást vélt felfedezni benne, ami eddig nem volt, sőt talán félelmet is.

– Anna Pavlovna – szólt alig hallhatóan, és hirtelen úgy érezte, hogy ez nem az ő hangja.

Az asszony lassan felvetette szemét; még mindig nem tudta, hogy ki lépett be. Levette a szemüvegét. Nyilván ösztönösen cselekedett – gyorsan lekapta, mihelyt ráébredt, hogy éppen ő lépett be, nem akarta, hogy szemüveggel lássa; ez valamit megmagyarázott, és Beketovot jóleső érzés fogta el.

– Ejnye, ilyen estén ki ül itt könyv mellett? – kérdezte, és csodálkozott, hogy mennyi pajzánság tört be a hangjába. – Tavasz van . . .

– Igen, tavasz van – felelte az asszony szomorúan, és az asztal fiókját kihúzva eldugta a szemüvegét. A férfi ránézett, és csodálkozott felfedezésén: Anna Pavlovna szeme egyáltalán nem ködös-kék, ahogyan azelőtt látta. és az arcában is mást látott: egy kis forradást fedezett fel, amely óvatosan átszelte az alsó ajkát. Igen, határozottan más volt – a szeme összeszűkült, az alig észrevehető forradás pedig, amelyet máskor nem is lehetett látni, eltorzította az ajkát, és ettől keserű kifejezést öltött az arca. Beketov ismerte magát egy kissé: meg tudta őrizni tudatában egy asszony képét, és szinte tovább tudta festeni. Ez a képessége olyan erős volt, hogy amikor ismét találkozott az illetővel, egészen elcsodálkozott: ő volna az? Talán most is ilyesmi történt? De érdekes: most is ugyanolyan szépnek látta. Valami egyszerű és talán egy kicsit nevetséges vonás volt az érintkezésükben. Valami nevetséges, mégis értékes, ami az ő életéből hiányzik, de amire szüksége van, mégpedig nagyon, talán inkább, mint bármilyen e világi boldogságra.

– Késő este bejöttek Sosintól, a szíve rendetlenkedett – mondta az asszony, és lehunyta elfáradt szemét. – Nálam voltak azok a . . . Valeriána-cseppek, és átszaladtam. Képzelje, ahogy a karosszékben ült, úgy ülve maradt, nem akart lefeküdni, alig boldogultunk vele . . . Ha egy lovat így agyonhajszolnának, azt is megsajnálhatnák . . .

– Némelyik ló csökönyös, nem lehet bírni vele . . . – mondta a férfi hirtelen. Ez önmaga számára is váratlan volt.

Az asszony lehajtotta fejét és elhallgatott – más választ várt.

– Ez csökönyös ... mert meg akar állni a lábán ... – mondta rövid hallgatás után. – Azt mondom neki: „Tudnia kell, Sztyepan Sztyepanovics, hogy hol végződik az ember ereje. Ez a maga kávéja – ez nem erő, ez korbács ... Maga a szívét is agyonkorbácsolja." Egyszerre torkára forrasztotta a szót. Majd kinyitottam a szekrényét: egy bögre, egy csomag sós keksz és persze kávé ... Én messze vagyok tőle, maga közelebb van ... Maga könnyen segíthet rajta ...

– Mivel segítsek?

– Hát nem tudja?

– Nem.

Az asszony felemelte kezét, és hátrasimította a haját. Haja a mellette álló lámpa fényében a szokottnál aranylóbbnak látszott. Kezén is aranyló visszfény csillant, talán a lámpától, de az is lehet, hogy a hajától.

– Nem rögtön lett jobban, úgyhogy egy félóráig ott maradtam. Azt mondta: „Én az embereket, minden embert, két csoportra osztom, azokra, akikben megvan – itt a mellére mutatott – az a selyemszálacska, amelyet léleknek neveznek, és azokra, akikben nincs meg." Azt feleltem: „Nem kérdezem, és nincs jogom kérdezni, hogy megvan-e a selyemszálacska abban az asszonyban, akinek a fényképét egyszer magánál láttam, de annak az asszonynak nem volna szabad magára hagynia ..." És megint torkára forrasztottam a szót. Azt mondta: „Ő nem hibás, és megvan benne az a kis selyemszálacska." – „Maga lovag, Sztyepan Sztyepanovics. Nem akarja a hibát gyenge vallakra hárítani" – jegyeztem meg. – „Nem, igazán megvan benne ez a kis selyemszálacska, ő nem hibás ..." – ismételte, és én azt gondoltam, olyasmit mondott, amire bizonyára nemcsak neki van szüksége ...

– Mindenkinek? – kérdezte Beketov érdeklődve.

– Mindenkinek – felelte az asszony, és nyomatékosan megismételte: – Én úgy érzem, mindenkinek ...

Beketov alig tudta megállni, hogy meg ne kérdezze: „Magának is?" Igen, az asszony szavainak értelme éppen abban rejlett, hogy önmagára vonatkoztatta őket. Mintha azt mondta volna: ha minden ember két csoportra oszlik, azokra, akikben megvan ez a kis selyemhajszál, és akikben nincs, mi értelme, hogy az élete párját bárki is más szempont szerint válassza ki. Nem tudni, hová fejlődött volna még ez a beszélgetés, de megjelent a küszöbön Novinszkij, és Beketov láttán zavartan megállt.

– Megzavartam a beszélgetésüket, Szergej Petrovics, bocsásson meg. Ánya panaszkodott, hogy magának nincs ideje bejönni a könyvekért. – Feleségéhez fordult: – Félóra múlva szabadulok.

Tőle idegen ünnepélyességgel meghajolva eltávozott. Szűkmarkú ez a Novinszkij: a meghajlás szertartásos, de az időt szűkre szabta: félórára. Mellesleg, ha Anna Pavlovna magára alkalmazta Sosin példázatát, akkor hogyan kell ezt érteni? Vajon ez a gyenge szálacska, amit léleknek neveznek, megvan Novinszkijban is? Anna Pavlovna szerint megvan? Nem itt rejlik-e a lényege annak, amit Novinszkaja mondani akart?

– Ennél a szálnál nincs fontosabb – folytatta az asszony bátran. Novinszkij belépésétől nem múlt el a bátorsága. – Ha megvan ez a szál az ember élete párjában, az boldogság, ha nincs, az baj . . .

– E szerint a tétel szerint Sosin feleségének Londonban kellene lennie, nem igaz, Anna Pavlovna?

– Sosin feleségének? – kérdezte az asszony, és hangjában szomorúság, sőt elkeseredés csengett: már régóta önmagára vonatkoztatta ezt a beszélgetést, és most hirtelen . . . Sosin felesége . . .? „Ha megvan ez a szál az ember élete párjában . . .” – de hisz ő ezt önmagáról mondta, csakis önmagáról. – Sosin felesége? – Nem bírta elleplezni elkeseredését. – Lehet . . .

Az a félóra, amelyet Novinszkij Beketovnak adott, már csaknem eltelt, de Szergej Petrovics egyszeriben úgy érezte, hogy nem tud elmenni. Igen, be kellett vallania önmagának, hogy nem bír felkelni és elhagyni ezt a szobát, bár nem egészen értette, hogy mi is történik vele. Az asszony még mindig ott ült az asztali lámpa mellett, ahol a belépésekor találta. Hirtelen megérezte, hogy szüksége van az asszonynak erre az erősen hehezetes beszédére, a Volga vidéki kerek *o*-jaira, erre a hangra, amelybe hirtelen tréfásan gunyoros kis árnyalat vegyült, erre a kissé gyerekesen prüszkölő nevetésre, még a hallgatására is, amikor elnémulva, hirtelen lehajtja fejét, elgondolkozik, és csak a megrezzenő szemöldöke árulja el a gondolatát, a gondolat makacsságát. Úgy érezte, kész beletörődni abba, hogy fal van köztük, amelyet neki nincs ereje lerombolni, vagy megvívni, csak ott legyen mellette az asszony, csak láthassa.

– Szergej Petrovics, érzem, hogy ha most nem mondom meg, sosem fogom megmondani. – Anna Pavlovna váratlanul merev figyelemmel és bánatosan nézett rá. – Megmondhatom?

– Tessék.

De az asszony még hallgatott egy pillanatig. Jól meg kellett fontolnia, amit mondani készül, ez nagyon fontos volt a számára.

– No persze, a lélek – ahogyan édesanyám mondaná – az Istentől egyik embernek megadatik, a másiknak nem ... De van olyasmi, amit az ember nem az égben szerez meg, hanem a földön, Szergej Petrovics. – Most nem rejtette el a szemét, bátran nézett, és a tekintetében mohó figyelem látszott: tudnia kellett, hogy a férfi miként fogadja a szavait. – A szenvedéseknek arról a tüzéről beszélek, amelyen az ember átmegy, és amely kiégíti belőle az ocsmányságot, örökre kiégeti, és képtelenné teszi az embert a hazugságra ... Ó, nagy érdem az, amikor az ember élete alkonyán elmondhatja: igazul éltem ...

Beketov zavartan hallgatott: nagy bátorság, és talán nagy erő is kell ahhoz, hogy valaki így, egyenest a szemedbe nézve fordítson a beszéden.

– Mire mondja ezt, Anna Pavlovna? – kérdezte, ámbár nem is kellett kérdeznie, a gondolkozásának logikája hibátlanul működött.

– Az én számomra maga ilyen ember, Szergej Petrovics – felelte az asszony, és nem fordította el a szemét, a tekintete most is ugyanolyan bátor volt. – Nem tudom, hogy holnap találok-e erőt ahhoz, hogy ezt kimondjam, de ma kimondom, és nem titkolom, hogy boldogságot érzek ... – Felvette a nyitott könyvet az asztalról, egy ceruzát tett bele, és becsukta. Csendes mozdulat volt ez, amilyen csak lehetett a mozdulata ebben a pillanatban, de pontos értelme volt – siettette a férfit.

Hát az én életem, az én vesződséges életem, az én életem, hajtogatta magában Beketov, távozóban. Menekülés volt ez, örvendező menekülés. Hát nem világos, hogy az asszony mindezt önmaga nevében is mondta, és talán az ő nevében is. Mindent elmondott, amit korántsem könnyű helyzetében elmondhatott. A drágakőnek meg kell magyaráznia, hogy ő drágakő, különben örökre ott hever a földben, mint egy kavics. Talán durva hasonlat, de találó. Valami történt Anna Pavlovnával, olyasmi, ami felébresztette. Nem Beketovról van szó, hanem őróla. Ismerte-e magát ezelőtt? Ha most ismerte meg, akkor mi végett? Hogy magát megismerve erőt merítsen és olyasmit vigyen véghez, amire csakugyan szükségük van az embereknek. De mit vigyen véghez?

Beketov kilépett a kapun, az égre pillantott, és szinte megkövült. Szörnyű volt bevallania magának, de most már tudta, hogy Jekatyerina,

béketűrő élete párja – akit, úgy látszott, maga a sors rendelt neki, ennek az életnek az egész kálváriájára – teljesen híjával van azoknak a vonásoknak, amelyeket egy másik asszonyban felfedezett, és amelyek az ő számára felbecsülhetetlenek. Igen, de hogyan vágja szét ezt a csomót, anélkül, hogy a lelkiismerete kárát vallja? Kellemetlen dolog ez a lelkiismeret, olyan, mintha önállóan létezne, és nem kényszerítheted rá az akaratodat.

22

Buchman megjelent Moszkvában, és nyomban felhívta Bargyint.

– Ebédelt már? A szobámban terittettem, jöjjön a Nationalba.

Sok más honfitársához hasonlóan ő is a Nationalt kedvelte. Úgy látszik, érvényes a régi szabály: ha közelben a követség, az idegen város is melenget.

Bargyint meghökkentette Buchman külseje: Eddy az amerikai gyalogság tisztjeinek egyenruháját viselte: khakiszínű nadrágot, bokánál pánttal összeszorítva, ugyancsak pánt, de mérhetetlenül nagyobb, feszült terjedelmes hasán a katonai zubbonyára. Buchman, óriási durva cipőjét recsegtetve, nagyokat lépett. Arcán is feltűnő változások mentek végbe: vagy bőrének barna-piros színe okozta, vagy a meglepően vöröses és göndör pofaszakálla tette, de arcában szigorúság, sőt férfiasság jelent meg, ami azelőtt nem volt.

– Nem csodálkoznék, Eddy, ha holnap megtudom, hogy az első deszántezredek állományában fog partra szállni Le Havre-ban vagy Cherbourg-ban . . .

Buchman hahotára fakadt, a nevetése is észrevehetően megváltozott, öblösen harsogóvá, férfiassá lett: ha-ha-ha-ha! Az amerikainak hízelegtek Bargyin szavai.

– Azt mondják a barátaim: Eddy, miben különbözik az élete ma a hadra kelt sereg tisztjének életétől, ha idejének legnagyobb részét katonai repülőgépen tölti? Csakugyan, miben is különbözik? – gondoltam. Egyszóval nem akarok többé civil patkány lenni. Meg aztán manapság a nők szeretik a katonákat, ha-ha-ha-ha!

Valóban csodálatraméltóak az embereken végbemenő változások.

Csakugyan Buchman ez? Hová lett szürkészöld arcszíne, a szívgörcs, az asztma?

– Várjon csak, hol maradtak a betegségei? – kérdezte Bargyin. – És hogy történt ez?

Erre Buchman ismét harsogó hahotára fakadt: ha-ha-ha!

– Hát egyszer azt mondtam magamnak: „Egészséges vagyok." És egészséges lettem ... Igen, igen, mindjárt bebizonyítom ... Mit iszunk? Vodkát? ...

Csupa orosz ételt rendelt ebédre: scsit, gombás húst, almás pirogot, előételnek meg heringet. Nem valami válogatott csemegék, de minden kitűnő, és mindenből bőven van. Negyvennégy tavaszán már jó kosztot adtak a Nationalban.

Buchman élvezettel ivott, és így ingerkedett Bargyinnal:

– Ön orosz, nem maradhat el tőlem.

Ivott, és egyre jobb kedvre derült, mintegy felkészítette magát és a vendégét a beszélgetésre, amely homályosan ott derengett előttük.

– Az embernek szüksége van stimulánsra, különben ... minek élünk? – jegyezte meg váratlanul, és megtornáztatta a vállát. Jegor Ivanovics megfigyelése szerint ezt most időről időre megtette.

– Hogy értsem ezt a „stimulánst"? – kérdezte Bargyin.

– Ilyet csak egy orosz kérdezhet! – Buchman csaknem felujjongott: a kérdés meg is lepte, de meg is örvendeztette. – A mi időnkben melyik stimuláns az, amelyik valóban ösztönöz. No, csakugyan, melyik?

– Hát például könyvet írni, a tudományok doktorává lenni, feltalálni valamit ... – magyarázta Jegor Ivanovics. Hála az orosz vodkának; anélkül szegény Buchman talán nem szánta volna rá magát erre a beszélgetésre, márpedig a beszélgetésnek érdekes célja van, gondolta magában Jegor Ivanovics.

– Ez mind csupán következmény, érti, csupán következmény – kiáltott fel Buchman lelkesen. – Ahhoz, hogy valaki könyvet írjon, doktorrá legyen vagy feltaláljon valamit, alap kell ... Érti, alap!

– Igaz, alap – helyeselt Bargyin. – Ismeretek kellenek, ez az alap.

Buchman ha-ha-há-ja ismét felharsogott a szobában.

– Szóval ismeretek kellenek, ugye? Ismeretek?

– Hát mi?

– Mondtam már: így csak egy orosz gondolkozhat! ... Gazdagnak kell lenni, ez az!

Bargyin elhallgatott: tehát gazdagnak? Gazdagnak? Hát, ilyen az

amerikai liberális a valóságban. Igen, egy liberális és ráadásul a nagy antifasiszta háború katonájának egyenruhájában, mellesleg nem a legrosszabbak közül való! Gazdagnak? . . .

– Zavarban van, Bargyin úr? – kérdezte Buchman. Ő maga is meglehetősen restelkedett.

– Igen, egy kissé – vallotta be Jegor Ivanovics. Hallgattak egy sort; nem egykönnyen találták meg a beszélgetés folytatását. – És ha nem gazdag, de tehetséges, Buchman úr? – Igen, Jegor Ivanovics „Buchman úr"-nak nevezte amerikai barátját, a beszélgetés valahogy magától hivatalosabbra fordult.

– Semmire se megy vele az ember – Buchman elgondolkozott, látszott, hogy becsületes akar lenni a válaszában, kimondta, és ellenőrizte magát. – Néha viszi valamire, de ritkán, olyan ritkán, mintha ilyen nem is volna . . .

Abbahagyták az ivást, a vodka nem csúszott, mintha ízét vesztette volna.

– Hogy értsem a „gazdag"-ot? . . . Ez szenvedély vagy számítás? – Bargyin erőltetetten mosolygott. – Azt akarom mondani: szívből vagy értelemből fakad?

– Más szóval önt az érdekli, hogy akarok-e gazdag lenni? Akarok, természetesen. Ez meglepi önt?

Bargyin sóhajtott egyet, a beszélgetés veszélyekkel fenyegetett – egy hibás lépés, és minden füstbe megy.

– Meg . . .

– Engedje meg, hogy megkérdezzem: miért?

Elérkeztek hát a legfőbbhöz: miért?

– Buchman úr, az önnel való találkozás esemény volt számomra – szólt felindulását türtőztetve Jegor Ivanovics. Mindaz, amit most mondani készült, jelentős volt a kettejük viszonya szempontjából. – A modern Amerikában számomra a legfontosabb: Harry Hopkins úr. Nem volt alkalmam közelről megismerni, de a sors kegyeskedett megajándékozni az önnel való találkozással. No ne nevessen, kész vagyok megismételni: a sors kegyeskedett megajándékozni. Őszinte leszek: nemcsak ön érdekelt engem, hanem azok is, akik ön mögött álltak, és akiket ön segített nekem megérteni . . . A mi korunkban és a mi helyzetünkben kétségtelenül józanul kell nézni és értékelni az embereket. Tehát – van egy ilyen fogalom: „lincolni Amerika", és számomra ezt az Amerikát Hopkins úr személyesíti meg. Most egy kérdést szeretnék fel-

tenni, de kérem, hogy helyesen értsen engem; nem kérdezném ezt ilyen nyíltan, ha nem éreznék tiszteletet ön iránt... Tehát: azok között a kis és nagy feladatok között, amelyeket Hopkins úr az életben maga elé kitűz, ez is szerepel?

– Melyik? A meggazdagodás?

– Igen... a meggazdagodás. Szerepel?

Buchman felállt, és az ablakhoz ment, ahol egy kárpitozott karosszék állt: cipője, amely az imént még olyan hangosan recsegett, elvesztette a hangját.

– Gazdagság és gazdagság közt különbség van – felelte, miután a karosszékben elhelyezkedett. – Meggazdagodni lehet becstelenül, és lehet becsületesen...

– Bocsánat, de abban a gazdagságban, amelyikről mi beszélünk, szerepel a becsületesség?

Buchman rágyújtott, a rágyújtásba láthatóan nagyobb energiát fektetett bele, mint amekkorát a szivar kívánt: sűrű, kékesszürke füst burkolta be, és a füstből, mint egy kazalból, csak rőt pofaszakálla állt ki.

– Nos, tételezzük fel, hogy én valamiféle kereskedelmi ügyletbe kezdtem... – szólt, mintegy önmagával tanakodva. – Bocsásson meg, ez kizsákmányolás?

– Talán.

– És ezért erkölcstelen.

– Én úgy látom.

Buchman szótlanul szippantgatott – most milyen messzire távolodott az iménti ha-ha-há-jától.

– Ha Hopkinsról beszélünk – mondta végül; nem egykönnyen szólalt meg újra. – Ő már megcsinálta a karrierjét, és nincs szüksége rá, hogy Morgan legyen. Harry, őszintén szólva, fehér holló, és lehet, hogy én nem hasonlítok hozzá, de mégis becsületes ember maradok...

– És ha... nem csinált volna karriert?

– Már mint Hopkins?

– Igen, Hopkins...

Buchman hirtelen elnevette magát, bátortalanul, mintha számára kényelmetlenné vált volna a beszélgetés.

– Azt akarja kérdezni: „Ebben áll a különbség ön és Hopkins között?" Kitaláltam?

– Bevallom.

– És még azt akarja kérdezni: „Ha a mi felfogásunk a magánvállal-

kozás és a vagyon tekintetében ennyire különbözik, nem konjunkturális-e a szövetségünk?" Ezt akarja kérdezni?

– Talán ...

– Hát hallja a válaszomat, Bargyin úr. Van egy terület, ahol az érdekeink közel állnak egymáshoz – a háború utáni időről való gondoskodás. Remélem, hosszú időn át fogunk egymás mellett élni ... – Váratlanul visszament az asztalhoz, fogta a vodkás üveget, és az ablakhoz vitte, amelyen túl észrevehetően elborult az amúgy is halvány áprilisi ég. – Remélhetem, Bargyin úr, hogy ez a beszélgetés nem hagy nyomot a barátságunkon?

– Semmiképpen sem, Buchman úr ...

– Nos, akkor feltételezem, hogy erre ihatunk ...

– Igen, természetesen ...

Bargyin feltelé baktatott a Puskin tér felé, a fasorokon és a Varszonofjevszkij utcán át szándékozott visszatérni a Kuznyeckijon álló nagy házhoz – nyomasztó gondolatainak távolságra volt szükségük. Nem gondolta, hogy Buchman aznap alakoskodott, ámbár ha az amerikai előre sejti Bargyin állásfoglalását, talán másként irányítja a beszélgetést. A csaknem koromfekete tollazatú madarak világában Hopkins valóban világos színűnek látszik, de Buchman természetét ez nem magyarázza meg okvetlenül. Ha feltételezzük, hogy létezik egy amerikai liberális, igen, olyan amerikai liberális, aki ma az Oroszországgal való barátság híve, be kell vallanunk, hogy Buchman ehhez a liberálishoz közelebb áll, mint Hopkins. És ha közelebb áll, akkor őt, Buchmant, nem kell idealizálni, ahogy egyébként Hopkinst sem kell. Ez a liberális lényegében burzsoá, bár nemritkán csak távlatokban az. Ez a liberális gazdag akar lenni, és ezt látni kell. Zavarja-e ez a barátságát Oroszországgal? Lehet, hogy nem, ámbár ezt mindig szem előtt kell tartani, állandóan szem előtt. Csak az a kérdés, miért jött Buchman Oroszországba? Nyilván nem azért, hogy megmondja, hol végződik Hopkins és kezdődik ő, Buchman. Ám ehhez az a fasorokon át vezető út, amelyet Bargyin választott, talán rövid – a felelet, amelyet Jegor Ivanovics meg akar találni, távolabb van, sokkal távolabb!

23

Amikor Bargyin hazaért, Olga már aludt. Némi szomorúsággal állapította meg, hogy Olga, amióta a sorsát Bakovkához kötötte, korábban fekszik le, mint ahogy ő hazajön, és jóval előbb elhagyja a házat, nem várja meg, míg a férje felkel. Akárhogyan forgassa is, a legrosszabb következett be.

Jegor Ivanovics bement Szerjozska szobájába, amelyben egy idő óta Irina lakott, és nagyon meglepődött, hogy a lánya nincs ott. Körülnézett a szobában, és majdnem közvetlenül maga mellett, ott látta Kszenyija ruhásszekrényét, a szekrény csaknem márványos erezetű, vörösesbarna diófából készült. Bargyin eltűnődött azon, hogy eddig még nem látta ezt a szekrényt itt, és be kellett látnia, hogy réges-régóta nem járt itt. Az asztalon, fonnyadt almával lenyomtatva, megkezdett levél hevert. Ha Irina ott van, talán nem nézi meg, de így az aggodalom a levélhez vonzotta. Az első mondat megdöbbentette: „A fiú – nem komolyan, a férfi – komolyan" – Irina írta ezt? Fogta a levelet, megfordította. Ő. Mikor nőtt fel ezekig a szavakig, és egyáltalán az ő szavai ezek? Ha az övéi, akkor nem hirtelen merülhettek fel benne, hanem a korral alakultak ki, értek meg? A korral? Hát hány éves? Tizenhét. Ahhoz, hogy ne kicsinyeld le ezt a tizenhét évet, az kell, hogy te is ugyanannyi legyél. De te már nem leszel többé tizenhét éves, tehát nem adatik meg neked, hogy megértsd. A levélben nincs megszólítás. Kinek szól? Nem annak a kis fakó üstökű fiúnak, aki a Sabolovkáról futkosott a Kaluzsszkajára – egy technikus vagy üzemmérnök fia?! A fiúnak gondosan megfésült üstöke volt, látszott, hogy fésülés előtt benedvesítette: ott, ahol a fésű haladt, kis barázdák látszottak. Talán azért, mert a fiú világos hajú volt, vagy mert nem valami széles vállú, Jegor Ivanovics úgy gondolta, hogy sokkal fiatalabb Irinánál. „Osztálytársad talán? – kérdezte akkor óvatosan a lányától. – Egy padban ültök?" – Irina figyelmesen nézett apjára, és mindent kitalált. „Azt hiszed, hogy fiatalabb nálam? – kérdezte, és bánatos szemében bátorság volt. – Idősebb, három és fél hónappal . . ." – „Kiszámítottátok?" – Bargyin feltalálta magát. Különben talán baj lett volna a dologból. Vajon nem ennek a makrancos hajú fiúnak szól a levél? Ha igen, akkor milyen értelmet rejtett a lánya a *fiú és férfi* szavakba? Bargyin leült egy karosszékbe. Csak most vette észre, hogy körös-körül

milyen tisztára van súrolva, lúgozva, keményítve minden. Igen, ki van keményítve a kis asztalterítő, valamennyi redőny és kis tüllfüggöny, természetesen az ágy dús felszerelése is. Szégyen, de való: a kislány ágya a csipketakaróval és a temérdek feltornyozott párnára borított ugyanolyan csipkével, úgy festett, mintha nem egy csitri lakna itt, hanem egy fiatalasszony, aki ért az effélékhez. Miért, miért nem, ez a kikeményített birodalom nyugtalanítóan hatott Bargyinra.

Az elmúlt nap hajszája, vagy talán a fáradtság is épp ebben a pillanatban éreztette hatását – Jegort elnyomta az álom Irina puha párnás és kényelmes kartámlájú karosszékében, amelybe a lánya a legkedvesebb vendégeit szokta ültetni. Álmában havas hegyet látott, csaknem olyan liliomosan-naposat, mint amilyen Irina kis szobájának keményített hava. A hegyről a havat feltúrva szánkók siklottak le. A hó felhőként gomolygott. Felvillant és kialudt ez a felhő, megüvegesedett és lehullt. Felvillanásakor hirtelen füstszínűvé vált, a belseje sárgásvörösre. Majd a fekete karima elkopott, csak a vörös kis magja maradt, és Bargyin abban Irina arcát pillantotta meg. Most kétségtelenül megállapíthatta: csakugyan nem annyira zsenge, amilyennek hitte. A válla gömbölyded, amilyen nem volt azelőtt, és az arcán is gödröcskék jelentek meg, amelyek a soványsága miatt eddig nem látszottak. A felhő szétfoszlott és lehullt, de a szánkók még egyre siklottak tova. Hegy állta útjukat, átlendültek rajta és a mellette húzódó árkon is; és újabb hegyek és árkok támadtak, közvetlenül a szeme előtt, mintegy csak azért, hogy Bargyin láthassa, hogyan repülnek át rajtuk a szánkók... Irina is megjelent előtte, életnagyságban, de most már felfelé ment egy hegyen, nehezen kapaszkodott, és már nem volt gömbölyű a válla, orcáján sem voltak gödröcskék, hanem ugyanolyan sárga arcú és soványka volt, mint mindig.

– Ó, te Mackó Muki, jó barlangot találtál magadnak!... – Irina hangja és a keze, amely Bargyin haját markolta, majd gyengén, kíméletesen megrázta a busa fejét – az is Irináé, így csak ő szokta üstökön ragadni. Jegor Ivanovics felnyitotta a szemét – hát persze, hogy ő az, soványság ide, soványság oda, nincs még egy ilyen lány.

– Mintha lisztes zsákokat cipeltél volna, majd eldőlsz a fáradtságtól... Ettél te ma?

– Most... eszem...

Irina kezében egy pohár tej és egy karéj fekete kenyér – mi kell egy madárkának, hogy jóllakjék?

– Talán Moszkvában mérföldeket jártál azzal a fiúddal?... – Bargyin tenyerével megérintette a haját, és felborzolta – érthető: így jellemezte a makrancos hajú fiúcskát.

– Sztaszikra gondolsz? Nem!... Kimerített engem az a Sztaszik!... A Moszkva-folyó partján: a Kamennij-hídtól az Usztyinszkijig és vissza.

– Mentetek volna fel a hídra! – kiáltott fel Bargyin, s érezte, hogy nem azt mondja, amit kellene. Fenn akarta tartani a lánya jó hangulatát, a többi nem fontos.

– Hiszen felmentünk a hídra, a Krimszkijre...

A kislány felkacagott, de nyomban a szájához kapta a tenyerét, köhécselt – persze a nevetéstől félrenyelt.

– Így hát felmentetek!...

– Felmentünk, fel... és hirtelen egy cigányasszony toppant elénk virággal. Most sem értem, honnan került oda... Kezünkbe nyomta a virágot, és félreugrott – félt, hogy visszaadjuk. Sztaszik kinyitotta a tenyerét, és szétrakosgatta rajta a rézpénzeit. Ránéztem – és ő elkékült a rémülettől: nem elég a pénz... Egyszóval a csokrot vissza kellett adni a cigányasszonynak. Tudod, papa, kedvem lett volna a Krimszkij-hídról fejest ugrani... Eddig is sejtettem, hogy Sztanyiszlavval nem bírok zöld ágra vergődni, csak valahogy nem határoztam el magam, de most hirtelen beláttam: nem az én esetem!...

Bargyin elszomorodott, egyszerre elment a kedve, hogy megnevettesse Irinát.

– Nem a te eseted, azt mondod?

– Nem.

– Hát ki a te eseted, ha szabad kérdeznem, nos?...

Irina hallgatott, de titkos örömtől fénylő szeme az apja felé fordult. No, nem bírja ki, megmondja, gondolta Jegor Ivanovics, nem állja meg... Ha most arra kérném. hogy ne beszéljen, akkor is megmondaná. Most nincs nagyobb vágya annál, hogy a szerelméről beszéljen.

– Megmondjam?

Irina hirtelen meglökte a félig kiürített tejespoharat, csaknem kilötyintette tartalmát az asztalra, apjához ugrott, és csókolta, ahol érte, és dögönyözte, kemény kis öklei akadálytalanul jártak ide-oda Bargyin hatalmas testén, de nem okoztak észrevehető kárt benne.

– Jelena néni szomszédja... No, mit nézel úgy? A szuzdali Jelena nénié, a szuzdalié!...

– A szuzdalié? Mikor volt neked alkalmad... Szuzdalban?

– Hiszen ott voltam a novemberi ünnepeken... De ne ijedj meg, ő harmincöt éves, útépítő mérnök, valahol keleten épít utat...

– És miért tetszett meg neked annyira? – kérdezte Bargyin, és feszélyezettség fogta el: ez a téma először merült fel a lányával folytatott beszélgetésben. Ha Kszenyija élne, neki bizonyára könnyebb lenne ez a beszélgetés.

– Tudod, papa, mi vagyok én? No hát, egy taknyos kislány! És ő? Férfi, a teremtés koronája... Itt van igazi érettség és önállóság... A nő gyenge teremtmény, támaszra van szüksége...

– És Sztaszkára nem támaszkodhatsz? – kérdezte Bargyin, és összehunyorította a szemét: e hunyorgás mögé rejtette mosolyát.

Irina nem vette észre az apja kérdésében rejlő gúnyt.

– Helyes szó: támasz.

Jegor ezúttal nehezen aludt el. Csakugyan ez a gyerek még ki se kupálódott, már fonja a maga kis szálát, és ravaszkodik, és bölcselkedik, és hogy számítgat – magasabb matematika, asszonyi, természetesen... De rejtély: honnan vette ezt a tapasztalatot, mikor fejlődött az ki, és hogy kezdődött az egész? Nem a születésünk homályos titkaiból ered-e, nem a mindenható gének az okai?

Amikor felébredt, már senki sem volt otthon, de az asztalon, a tányérra tett vagdalt hús és egy üveg konzervpadlizsán mellett, amit nagyon szeretett, megpillantotta Olga levélkéjét. Olga azt írta: egy álló óráig várta, hogy Jegor felnyissa fényes szemét, de nem tudta kivárni az áhított pillanatot, hát elment. Amennyiben az államügyek nem kerítették teljesen hatalmukba, írta Olga, alighanem érdemes lenne ma kimennie Bakovkába. Alkalmasabb napot erre a mainál nem találhat, mégiscsak hétvége van.

Bargyin kiutazott Bakovkába. Útközben azon tűnődött: mit fog látni? Abból a kevésből, amit az alatt a három hét alatt sikerült ellesnie, amióta Joann kicsalogatta Olgát Bakovkába, rájött, hogy az ügyük még csak most kap erőre. A szavaikban, ahogy Bargyin kivette, északi rozs- és kölesföldek szerepeltek, a búza ritka vendég volt.

„Akárcsak Alekszandr bátor seregének az a harcosa, aki a Csud tó jegén esett el, én is kész vagyok azt mondani: a páncéling rövid..." – kezdte egy ízben a beszélgetést fiával az öreg Joann. – „Hogy értsem azt, hogy a páncéling rövid?" – kérdezte Jegor. – „Az élet rövid... – magyarázta az öreg Bargyin. – Mindent kiszámítottam, és tessék, el-

számítottam magam – ahhoz a dologhoz, amibe belefogtam, tizenöt év szükséges, annyi pedig nekem, tudod, már nincs hátra ..." – „Olgát nem ezért szervezted be, hogy meghosszabbítsa az életet?" – „Természetesen azért, de neki segítségül fiatalabb férfi kellene. Eh, mi hasznom nekem a te diplomáciádból? Semmi hasznodat sem vehetem. Szerjozsa lenne jó ..." – „Honnan vegyük elő Szerjozsát?" – kérdezte Jegor, őszinte sajnálkozással kérdezte, de nyomban felötlött benne a gondolat: „Ravaszkodik az öreg, de a ravaszkodása átlátszó ... Olga nem egészen Bargyin. Ez a baj. Az öreg bargyini kezekbe akarja letenni művét, azért is fakadt ki ilyen dühösen: „Eh, mi hasznom nekem a te diplomáciádból? Semmi hasznodat nem vehetem!"

Ám, amit Bargyin Joann bakovkai „birtokán" látott, nem annyira megerősítette, mint inkább megcáfolta az apja munkájára vonatkozó elképzelését. A gazdaság helyén kétségtelenül szovhoz volt, azt megelőzően pedig kommuna, amilyenek a forradalom első éveiben keletkeztek, még azelőtt pedig a földbirtokos szántóföldjei és kaszálói. A földbirtokos Bargyin véleménye szerint nagyon szorgalmas lehetett.

De mit látott Jegor Ivanovics? A tágas mező közepén, amelyet gondosan felszántottak és parcellákra osztottak, bádogtetős, emeletes téglaház állt. A ház újnak látszott – tetején a háború viharai ellenére frissen festett bádog, a tégla minősége, az ablakkeretek, a szélvédővel ellátott takaros lépcsőtornác, mind újnak hatottak, a ház nyilván a háború kitörése előtt épült, és lehet, hogy kísérleti állomás céljára szánták. Ám a téglaépületek állapota a tisztaságra kényes Joannt abban az esetben sem elégítette volna ki, ha csak a minap épültek volna. Joann, mihelyt átvette az állomást, nekilátott a ház levakarásának, pontosan úgy, ahogy a legidősebb sarja tette, mielőtt egy-egy újabb szálláson elhelyezte a fronttörzset – a túlzott tisztaságszeretet bizonyára családi betegségük a Bargyinoknak ...

Jegor Ivanovicsot bevezették apjához, aki egy sarokszobát foglalt el az emeleten; a szoba négy ablakából a távoli erdőig beláthatta a környező mezőket.

– Akár egy parancsnoki hídról – kiáltott fel Bargyin, és elragadtatott pillantással nézett körül Joann dolgozószobájában. – Egy pillantással át lehet tekinteni mindent.

– Gazda szeme hizlalja a jószágot, mindent magam akarok látni! – jelentette ki Joann; látszott, hogy ezt itt már nemegyszer mondta. – Nem szenvedhetem, ha köztem és a dolgom között még van valaki ...

– tette hozzá komoran. – Húzódj meg, és várj, még megbeszélnivalóm van valakivel.

– Majd a szomszéd szobában várok.

– Nem, itt várj – vágta oda Joann azzal a határozottsággal, amely azelőtt sem volt idegen tőle. Jegor, mi tagadás, azt gyanította, hogy ezt a megbeszélést apja külön az ő számára rendezte: ha ő nem volna itt, ez a megbeszélés sem lenne.

Egy mankós ember állt Joann előtt, és egy magvakkal teli kis kartonzacskót tartott. A karton, amelyen bő marékkal szétszórt, hervadhatatlan búzavirágok ékeskedtek, annak idején fejkendő vagy egy falusi divathölgy blúza lehetett.

– Ivan Kuzmics, ez a búza felbecsülhetetlen értékű – szólalt meg a mankós ember. – Úgyszólván egy vasládából húztam ki! Tegnap rohammal bevette Orjolt... holnap pedig maga Vlagyimir is fehér zászlót fog kitűzni előtte.

– Ülj le, Grekov... ülj le... – kínálta hellyel a vendégét Joann, de az makacsul állva maradt, és a mankóival topogott. – Te az én egész szelekciós szókincsemet átszabtad a magad módjára – add ide a búzádat, Pjotr Ivanovics...

Az, akit Joann Pjotr Ivanovicsnak nevezett, a zacskóból ügyesen néhány magot szórt az öreg Bargyin tenyerére.

– Apró szemű búzácska, és minden szem más-más méretű! – kiáltott fel Joann, amint a búzát a tenyerére fogadta. – Elvetjük!

Pjotr Ivanovics átvette és visszaszórta a zacskóba a magvakat.

– Azt mondtam: majd elvetjük... – ismételte meg Joann, látva, hogy a vendég késlekedik a beszélgetés befejezésével.

– Ivan Kuzmics, hát Scsigrivel mi legyen?... A felderítés azt jelentette, hogy ott a vetésre szánt kender már nem győz engem várni...

– No ha annyira vár, hát eredj!...

Grekov a mankóira támaszkodott, és vasalt sarkával teljes erejéből a padlóra koppantott.

– Aranyat ér ez az ember! – mondta Joann, amikor Grekov kiment. Örült, hogy megmutathatta a fiának Grekovot. – Olyan szakértője a minőségi búzának, amilyen kevés van, és negyvenegy óta olyan utász volt, amilyen szintén nem sok szaladgál; a lábát egy aknamezőn hagyta ott Volokolamszknál. Egy hónapja jött hozzám, de már fél Oroszor-

szágot beutazta, hogy magvakat kutasson fel. Tudja, hol mit lehet szerezni . . .

– Esetleg balkézről is? – kérdezte Jegor nevetve.

– Hát igen – esetleg balkézről is – ismerte be Joann; egyszeriben meglágyult. – Más időkben talán megvárnám, amíg utalványra kapok vetőmagot, de most nincs jogom várni. Azért a törvényhez hű maradok, de amit meg tudok szerezni, megszerzem . . . természetesen nem lépek túl a megengedett határon . . .

A ravasz Joann díszszemlére vonultatta fel érdemes hadseregét, és Jegorral fogadtatta a díszszemlét. Voltak itt bükkény- és zabszakértők, állatorvosok, egy öreg kertész, málna- és eperszakértő meg agronómusok. Joann szűkszavú volt, szigorú és pontos, és ugyanezt kívánta meg az emberektől, akikkel beszélt. Annyira szűkében érezte magát az időnek, hogy egy mosolyra se maradt ereje. Nyilván jól tudta, hogy ez nem annyira érdem, mint fogyatékosság, de képtelen másként viselkedni. Látta a célt, és a felé tartott; úgy érezte, a legrövidebb úton. Vezetési módszerében kétségtelenül volt valami hatalmaskodás, sőt talán zsarnokoskodás, de hát ez volt Joann, ilyen volt a természete, stílusa, ahogy az emberekkel viselkedni szokott. Egyszóval Joann művének nagy lendítőkereke mozgásba jött. Csak egy dolog volt érthetetlen: ez az öregember, a megnyomorodott karjával hogyan tudott olyan sebességet adni a lendítőkeréknek? Csakis úgy lehet, hogy a természetben létezik egy erő, esetleg láthatatlan, és az segíti. De miféle erő? Nyilván a tekintélye – tudományos érdemeinek híre, búzájának presztízse – más ereje nincs.

Joann Olenykát hívta, de a menye helyett Grekov jelent meg.

– Egy félórával ezelőtt elrobogott egy kis kocsival a távoli erdőtelepítésekhez . . .

– Félórája?

– Igen, az imént.

– Gyáva nyúl – mondta a fiához fordulva Joann, amikor Grekov kiment. – Ahogy meglátta a kocsidat, elmenekült. No sebaj, utolérjük!

Elhagyták a házat, és egy tavaszi nap sütötte kis szekérúton nekivágtak a mezőnek.

– Emlékszel arra, amit a hatalmas kőtörő kalapácsról mondtam neked meg a régi ikonról, amely véletlenül a kalapács alá került? . . . Most mutatok neked egy kis képet, de csitt, ne ítélj el, szomorú kis kép . . .

Láttad Filipp Kotljarov apót? No, azt, aki az imént a sárga málna dicséretét zengte?

– Azt a rekedtet, akinek toll volt a hajában?

– Azt a tollast!... Tegnap pontosan ebben az időben kimentünk az irodából az útra, és én azt mondom neki: „Filipp, itt az egész környéken alighanem te vagy a legöregebb." – „Azok közül, akik látnak és hallanak, talán nincs nálam öregebb." – „Akik nem látnak és nem hallanak, nem számítanak, Kotljarov!... Egy kérdésem van hozzád: mondd el nekem, hogy milyen volt ez a terület azelőtt." – „Mikor azelőtt? Az első háború előtt? Parancsolj: jobb kéz felől az urasági lak, almáskerttel és nyárfasorral, balra: templom, és mögötte: tó meg egy patak..." Így mondta Filipp apó, és elment, én pedig törtem a fejemet: hová lett mindez? No, a templomot úgy le lehet vakarni, hogy a kőalapja is elhamvad, és utána az uraság házát és a magtárakat is levegőbe lehet röpíteni... De hogyan vakarják le a tavat és a nyárfasort, és azután a patakot hogyan lehet mintegy az égbe felemelni, hogy nyoma se maradjon? És később sem tudtam ezt megérteni, és azt kérdeztem magamtól: miért kellett ezt megtenni, és kinek volt ez jó? Miért? Talán te megadod a választ?... Hallgatsz?

No lám, Joann újabb kört kezdett. Igazán nem egyhamar találsz választ erre a kérdésre. Egyszóval eltüntették a tavat és a nyárfasort, és a patakot is, ahogy Joann tanúsítja, mintegy az égbe felemelték. Mit lehet itt tagadni? Mindez szem előtt van, mindez valóság: ravasz atyád úgyszólván szembesített téged a földrajzzal, az pedig, tudjuk, nem vitázik, hanem tanúbizonyságot ad. De mi értelme van Joann kérdésének? A patakot még csak ismét életre kelthetik, ha jól nekilátnak, a tónak és a nyárfasornak azonban se híre, se hamva – alighanem már felszántották a helyét. Valóban, mi értelme visszatérni erre? Joann formulája szinte vaskemény, mint mindig, de van-e benne logika? Joann azt mondja, hogy a jövőben ne csináljunk ostobaságokat. Ha én nem értem meg, hogy ez ostobaság, engem talán figyelmeztetni lehet rá, de ha tudom, legalább annyira, mint Joann, akkor mi értelme? Igen, csakugyan, mi értelme?

– Miért hallgattál el, okos csemetém? Választ akarok.

– Választ? De mi értelme ennek az egész beszélgetésnek? Ott egy ember felkapaszkodott a dombra, látod? Állítsd meg, és mondd el neki azt, amit nekem mondtál. Nem ismerem azt az embert, mint ahogy talán te sem ismered, de pontosan megmondom neked, hogy mit fog válaszolni.

– Mondd meg, kérlek.

– „A történelem tévedése, pedig a történelem, tudjuk, ártatlan, nem vonható felelősségre, az adott igazságot pedig én ugyanúgy ismerem, mint ön ... Ezért az ön kérdése tárgytalan, nincs értelme" – ez lesz a válasza, mellesleg az enyém is ... Nincs értelme, érted?

– De igen, van.

– Éspedig?

Ideje végre megérteni, hogy puszta kézzel nem győződ le. Ha egyszer elszánta magát erre a beszélgetésre, akkor, ha csak szemre is, de felmérte, mi mire való.

– Képzeld magad az én helyzetembe – mondta Joann; figyelmes tekintettel követte az embert, aki megjelent a kis domb tetején, majd nyomban majdnem lejött róla. – Csakugyan, éld bele magad. Idehívtak, és azt mondták: nem lehet-e az ön dél-oroszországi földművelési tapasztalatát egyesíteni az észak-orosz tapasztalattal? Nem, nemcsak a rozsnak és a kölesnek, hanem a búzának is, természetesen az északi fajtának, meg kell teremnie Rjazanyban, Tverben, Vlagyimirban és Vologdában is ... Egyszóval az orosz Északnak gazdagabbnak kell lennie. Ezt mondták, és itt hagytak engem a mező közepén, egyedül a gondolataimmal, amelyek nem mindig vidámak ... – mondta és megállt: még mindig rajta tartotta szemét a dombon, amelyről az ember most már lejött. Mintha sajnálná, hogy nem mondta meg ennek az embernek, amit mondania kellett volna, és az illető elment, örökre elment. – Akkor elgondolkoztam rajta: miféle föld ez, amelyet birtokomba adtak, milyen most, és milyen volt? Nos, az uraság nemritkán zsarnok volt. A forradalom helyesen tette, hogy kiebrudalta. De más a birtokos és más a birtok. Attól a perctől fogva, hogy az uraságot kiakolbólították, a birtok már nem az övé, hanem a népé. Ezért a forradalom – ha a földbirtokot megóvja – a nép számára őrzi meg. Itt pedig volt mit megőrizni. Volt, magam láttam. Nem mind voltak hanyagok az orosz földbirtokosok, akadt köztük sok jó gazda is. Mellesleg a huszadik század elején kicserélődtek a gazdák, és az újak talán még gonoszabbak voltak a régieknél, de gondosabbak és gyakran tehetségesebbek is. A Lopahinoknak meggyeskertjeik voltak. És ha így állt a dolog, akkor a gazdaságok a maguk módján mind jól meg voltak szervezve – nemcsak az uraságilak, hanem a gazdasági udvar, tehén- és lóistállókkal, baromfiólakkal, csűrökkel, pincékkel, úgyszintén a park a tóval, sőt egész tórendszerrel; voltak malmok, kertek, kölesdarálók. Hidd el nekem,

emlékszem rá: az első tíz évben sok mindent leromboltak és mintha eltöröltek volna az orosz föld színéről... Csak ott maradtak épségben mindezek, ahol az orosz irodalom lakozott, az állam bátran kiállt a védelmükre. Egyébként, ha meg is akarta védeni, nem mindenütt sikerült: azt az udvarházat, amelyben Blok lakott, lerombolták, és másokat is, sokat. Mi történt itt, ha a dolgok gyökerét vizsgáljuk. Az, hogy mindez nemcsak egyszerűen idegen volt, hanem ellenségesen idegen. Az emberek, amidőn az ellenségbe belerúgtak, nem fogták föl azonnal, hogy mostantól fogva mindez az ő tulajdonuk, hanem úgy tekintették, mint idegenét, ezért pusztították, ezért tették tönkre. Bonyolult érzések játszottak itt közre: ahhoz, hogy a nép felismerje, hogy ez a gazdagság az övé, nem volt elég minderről beszélni neki. Talán egy kissé nevetséges, de így van: azt az urasági házat, amelyet az ember megóvott a felgyújtástól, ugyanő lerombolni már nem fogja... Szükséges erről beszélni? Szerintem meg kell érteni, hogy ez miként történhetett. Itt megyünk most veled ezen a szekérúton, nézz a lábad elé, ne úgy, kissé figyelmesebben nézz... Mit látsz?

– Kátyúkat... hepehupát!...

– Úgy van!... De ezek a kátyúk még csak hagyján, hanem ha távolabb mégy a kis műúttól, ott vannak ám mély kerékvágások meg gödrök!... Egyszóval mindezt csak a háború mentheti, különben a háborúnak ehhez semmi köze – a háború előtt ugyanígy volt... Hát a járdák és az utak a kisvárosokban és a falvakban?... Ez tipikus: a főutak rendben vannak, a kicsik az isten tudja, milyen állapotban... És tudod, miért? Nincs felügyelet!... Azt mondják. Nyugaton mindenütt kis táblák díszelegnek: „N. N. tulajdona." A ház homlokzatán, a kert bejáratánál, egy tanyához vezető úton, mindenütt ugyanazok a kis táblák: „Magántulajdon"... Mintha a tulajdonos attól félne, hogy egy szélroham elsodorja a táblát, és vele együtt a házat, a kertet, az udvarházat is. Minden erő ezekben a táblákban van, másként nem nyilváníthatod ki a tulajdonjogodat. Nos, nálunk nincs ilyen szigorú tábla, hál' Istennek, de a gazda szemére minálunk is szükség van. Hogy mit akarok ebből kihozni? Mindez munkát igényel, mégpedig nem kis munkát. Semmi se lesz magától. Azt mondják például, hogy Norvégiában, ahol erdőben és városban egyaránt tisztaság uralkodik, vannak napok, amikor egész Norvégia, apraja-nagyja, seprűt és lapátot ragad, és, hogy úgy mondjam, nekilát a föld és a víz tatarozásához. Első napon folyót tisztít, a másodikon utcát, a harmadikon hidakat épít, a negyediken uta-

kat javít, az ötödiken fákat ültet... Egész Norvégia! Nekünk erős ütőkártyák vannak a kezünkben, mi vagyunk az az ország, amelynek számára mindennek alapja a kollektivizálás és a társadalmi törvény szelleme. Lehet, hogy néhány honfitársamat magamra haragítom, de kimondom: mi lenne, ha Norvégia példáját követnénk? Mint ott: annyi napot dolgoznánk, amennyi kell! Nem, nemcsak arról van szó, hogy megőrizzük és megsokszorozzuk a természeti kincseinket, a pszichológia magába fogadja ezt a szót. Meg kell értenünk: egy gyermek, aki fát ültetett, nem emel kezet rá!

Minél tovább hallgatta Jegor az apja szavait, annál élesebb lett a hallása, figyelmesebb a szeme; Joann, mint rendesen, nyers volt az ítéleteiben, és ez a nyersesége vitára hangolta az embert, de nem lehetett elvitatni tőle a megfigyelőképességet s az életismeretet és az érdeklődést az élet dolgai iránt. Talán nem mindent lehetett elfogadni tőle – ez a nyerseség néha eltorzította a gondolatot, úgyhogy nehéz volt egyetérteni vele, de valahányszor vitát provokált, nem is azt igényelte, hogy egyetértsenek vele. Természetesen türelmetlen volt a vitában, és visszaélt az egyetértéssel, a beleegyezést az opponens ellen fordította. Talán ez volt az oka annak, hogy vitáik során Jegor az egyetértése jeléül egyre csak hallgatott, mint most is – többre nem szánta rá magát.

Elérkezetek az erdőtelepítéshez, ahol traktorok szántották fel a mező jó nagy darabját, amely a távolban fénylő nyírfaligetig húzódott. Olga a parcella túlsó végéről jött feléjük. Vízhatlan vászonból való rövid kabátban volt, a lábán csizma. Fejkendőjét az álla alatt kötötte meg, ahogy a parasztasszonyok szokták, hogy a napocska meg ne perzselje az orcájukat.

– Jó lenne estig elkészülni ezzel a darabbal, és a hét végéig pihenni. – Joann inkább kiáltotta ezt, mint mondta. Olga átvágott a szántón, és tőlük húsz lépésnyire kitért az útra. – Megleszünk estére?

– Megleszünk, Ivan Kuzmics... – felelte az asszony, közeledve, és menet közben levette a fejkendőjét. – Bocsáss meg, Jegor, hogy ilyen messzire elgyalogoltattalak... – Tenyerével lenyomta szétzilálódó haját. – De neked talán jót tesz... Ugye jót tesz?... – Arcával Jegor vállához simult, és egy laza hajfürt a szemébe hullt, de Olga nem simította el, továbbra is ott pihentette fejét a férje vállán.

– Hívd ide a fiúkat, Olga... megkérdezzük őket – kérte Joann, de nem várta meg, amíg Olga ezt megteszi, maga kiáltott, ahogy csak bírt: – Ha-hó-ó, fiúk, ide gyertek, a szérűre, ha-hó-ó!

Az a hely, ahol ők állnak, azelőtt nyilván szérű céljára szolgált.

– Gyertek a szérűre! – segített neki Olga. – Ha-hó-ó!

Joann „fiúkat" mondott, holott javarészt nők dolgoztak ott, a férfiak pedig igen tisztes korúak voltak, úgyhogy aligha illett rájuk a „fiúk" fogalom.

– Estére ... megleszünk? – kérdezte Joann, amikor az utolsó traktorista is megjelent, miután traktorát az erdőültetvény szélén hagyta, úgy, hogy láthassa a szérűről. Őszhajú ember volt, a szemöldöke koromfekete, s a válla olyan súlyos, hogy járás közben csaknem meghajolt.

– Hát, hogy is mondjam neked, Ivan Kuzmics? – felelt kérdéssel Joann kérdésére az ősz hajú, nem alaptalanul úgy gondolván, hogy ha Joann megvárta őt, akkor a kérdés is csak neki szól. – Ha tőlem függne, én meglennék, de itt a traktor, és neki más istene van ... – nagyot mozdított a vállán, és a traktorra mutatott, amely ebben a percben mozdulatlanul állt az erdő szélén, mintha értené, hogy róla van szó.

– Ezekkel a te isteneiddel majd csak elboldogulsz ... – vágott a szavába Joann, értésére adva, hogy a lényegre óhajt visszatérni. – Estére be kell fejezni. Ti hogyan vélekedtek, fiúk? – fordult a traktoristákhoz.

– Megpróbáljuk – szólt bátortalanul egy tűzött rövid kis kabátos asszony.

– No, akkor jó, munkára!

Joann a vitorlavászon kabátja felső zsebéből előhúzta súlyos zsebóráját, amelyre Jegor csaknem a születése óta emlékezett, és amely elpusztíthatatlan volt.

– Most négy óra – jegyezte meg merően az óralapot nézve Joann ... – Hét órakor az irodában gyülekezünk ... Hétkor vagy talán nyolckor?

– Hétkor – vetette oda valaki mentében, mert a traktoristák már a gépükhöz igyekeztek.

Megint maguk maradtak.

– Nos, milyen a gárdám? – kérdezte Joann nevetve. – Az a koromfekete szemöldökű – derék, mi?

De Jegorról a nevetés mintha lesiklott volna, még csak el sem mosolyodott.

– Bocsáss meg, azért gyűjtötted ide őket, hogy ... kérdezz vagy hogy parancsolj?

Joann erőlködve és mintegy védekezve felemelte jobbját; ez azelőtt is fenyegető előjel volt.

– Nem kérdeztem meg őket?

– Nem, parancsoltál.

Joann sóhajtott:

– És az baj?

– Baj. Ugyanabból az okból, amiért te bajnak mondtad, amikor Jakovval beszéltél.

– Egyszóval Jakovban ezt megláttam, magamban nem ...

– Igen, természetesen.

– Pedig tudod, a szigorúság – egyúttal jóság is. Hosszú élet van a hátam mögött, és amit mondok neked, hosszú éveimre támaszkodva mondom. A forradalomnak, hogy is mondjam, enyhén szólva ... van egy ... mulasztása: mi azt hittük, hogy gyorsabban előbbre visszük az emberek öntudatát ... Ezért kell most szigorúbbnak lenni, majd később lehet szelídebben. A szigorúság jó, de csak a helyes szigorúság ... Megértettél engem?

– Igen ... valahogy ...

Joann Olgára pillantott, az asszony mintha elszakadt volna a Bargyinoktól, és csendesen magába mélyedve kissé távolabb ment.

– Ha Olga nem volna itt, ugyancsak megkapnád a magadét, szerencséd, hogy az én földemen vagy ... – nyögte inkább, mint mondta Joann ...

– Tehát a te földeden? ... No hát!

Későn tértek haza a mezőről, amikor már öreg este ereszkedett a földre. Joann elöl ment. Olga és Jegor valamivel hátrább. Lapályon jártak, ott már köd ült. Kibukkant a hold, és a szürke ködön át sárgászöldnek látszott, mint egy éretlen sárgadinnye. Minden, ami az úton elébük tűnt, hirtelen tűnt elő: egy tavalyi szalmakazal, a traktoristák lakókocsija, egy kanca a csikójával. Ha nincs köd, mindez nem lenne olyan titokzatos hangulattal telített, amelybe még be kellett hatolni. A lapály véget ért, észrevehetően ritkult a köd, és a hold sárgászöld dinnyéje megérett.

Olga most halk lépésekkel Jegor mellett ment, és jólesett suttogva beszélnie.

– Sohasem tudtam, hogy viszonyul hozzám – vallotta meg az asszony folytatva a beszélgetést, amely úgy látszott, régen félbeszakadt, de amelyet mindegyikük folytatott magában. – Néha úgy éreztem,

hogy előttem is ki akarja mutatni a fennsőbbségét: elbizakodott, makacs, érzéketlen. De hirtelen ráeszméltem: hisz nem is ismerem! . . . No, persze, szűkszavú és szigorú, sőt némelykor rideg. Mégis jóságos, érted, jóságos ember. Bátorít, valami jólesőt mond, amilyet csak ő mondhat. Vagy hirtelen azt suttogja: „Kedvesem, olyan nyúzottnak látszol, ettél te ma egyáltalán?" Tegnap pedig az akadémia kísérleti földjén volt, és egy almát hozott. Ahogy meghozta, titokban az íróasztalomba tette. Csak néztem azt az almát, és nem értettem: kitől van? . . . Ha agyonversz is, de meg se fordult a fejemben, hogy ő volt. Tehát ilyen ő. Nem túl korán győztük meg magunkat arról, hogy megértettük őt? És még egy: a vitákban ne eresszük el a fülünk mellett, amit mond . . . Egy élet tapasztalata áll mögötte. Nem olyan értelmetlenek a tanácsai, mint ahogy látszik, amikor fenyegetőzik és elátkoz bennünket. Talán érdemes megfontolni. Ma még megvan, de holnap már nem lesz. Erre is gondolni kell: nem lesz . . .

Bargyin az apjára gondolt. Valóban háromszorosan áldassék ez az óra: apja él, itt megy mellette . . . Él, él . . .

24

Bargyin azt javasolta Buchmannak, hogy nézzék meg Kolomenszkojét, de a legutolsó pillanatban el kellett halasztani a kirándulást: az Egyesült Államokból egy csoport autómérnök érkezett haza, és a nagykövet meghívta őket a Manyezsnajára. Buchman, akinek elgondolása még nem volt egészen világos, kérte Bargyint, hogy legyen ott a követségen, és mellesleg megjegyezte, hogy a nagykövetnek is ez a kívánsága. Bargyint nemcsak Buchman érdekelte, hanem Harriman is, így hát elment.

Azok, akik közelről ismerték Rooseveltet, azt állították, hogy nemigen szereti a gazdagokat. Nehéz megmondani, hogy az ő számára hol van a határ az egyszerűen gazdagok és a nagyon gazdagok közt. Az is érthetetlen, hogy amíg az egyszerűen gazdagok iránt jóindulattal viseltetik, miért nem szenvedheti a nagyon gazdagokat. Amikor Roosevelt a „trónbeszédében" kijelentette, hogy a kufárokat kiűzték, és eljött az ideje az ősi igazságok helyreállításának, természetesen a nagyon gazdagokra célzott. Ez a kijelentése nekik szólt. Harrimant semmiképpen

sem lehet az egyszerű gazdagok közé sorolni, sőt még a nagyon gazdagok közé sem: ő szupergazdag. Igaz, hogy az amerikai szupermilliomosok sajátos ranglétráján Harrimannek csak a harmincötödik fok jutott, de ez nem akadálya annak, hogy százmilliós tőke birtokosa legyen. Ha az elnök mellett korábban betöltött ipar- és pénzügyi tanácsadói tisztét feltételesen a miniszteréhez hasonlítjuk, akkor elmondhatjuk, hogy Roosevelt kormányában nem volt gazdagabb miniszter.

A nem kívánatos személy eltávolításának van egy formája, amelyhez egyenlő mértékben folyamodtak uralkodók és elnökök: az illetőt nagykövetté nevezik ki. Elmondhatjuk, hogy az államügyek vezetésének sokéves gyakorlata ennél hatékonyabbat nem talált ki. A nem kívánatos személyt teljesen eltávolítják: mégpedig jó messzire, és igen megtisztelő módon. Harrimanre ez a formula nem alkalmazható. Igaz, hogy a korábbi helyzetéhez képest a nagyköveti poszt, még Moszkvában is, meglehetősen szerénynek hat, de itt más a lényeg: az, hogy milyen körülmények között jött létre a kinevezése – pusztító háború, nagy népek szövetsége ... Nem, magasabb tisztsége, mint a moszkvai nagyköveti állása, fontosabb szerepe Harrimannek soha életében nem volt – ez valóban tetőfoka politikai karrierjének.

De Bargyin másra is gondolt: mi az oka, hogy ilyen sajátos körülmények közt Roosevelt Wynantot Londonba nevezi ki nagykövetnek, Harrimant pedig Moszkvába? Mintha éppen megfordítva kellene lennie: a tőke klasszikus honába a milliomos utazzék, az új Oroszországba pedig az ismert liberális. Hiszen ősidők óta így szokták: követnek olyan embert neveznek ki, akinek volt valami köze ahhoz az országhoz, amelybe küldték. Azt lehetne felhozni erre: Harrimannek igenis volt köze Oroszországhoz – koncessziós alapon birtokolt mangánbányákat Csiaturiban. Ez az érv aligha meggyőző: igen, birtokolt, de ez a szerződés felbomlott... Maga Harriman feltehetően ritkán emlegeti Csiaturit. A magyarázatnak indokoltabbnak kell lennie: emellett érintenie kell a legbelső lényegét annak, ami Roosevelt politikájának magvát jelenti. Ami Wynantot illeti, ő sajátos lökhárító Churchill és Roosevelt között: elveszi az élét azoknak a nézeteltéréseknek, amelyeknek gyökerei a történelembe nyúlnak vissza, és egyre fokozódnak. Ez persze egy kissé nevetséges, de Harriman is lökhárító Roosevelt számára, csakhogy másfajta. A „Roosevelt nem szereti a nagyon gazdagokat" szállóige lényegében vitatható, de megvan a magyarázata. Régtől fogva a nagyon gazdagok klánja volt az az erő, amely nyomást gyakorolt Rooseveltre.

Az elnöknek mindig gondot okozott, hogy miként mérsékelje ezt a nyomást. A tapasztalat sugallta a megoldást: befogadta a kormány tagjai közé ennek a klánnak egyik képviselőjét, és éppen azt az ügykört bízta rá, amely közel állt a nagyon gazdagokhoz – a pénzügyeket és az ipart. A Harrimannel tett kísérlet sikerült – Harriman elhárította a lökést. Ez nem utolsósorban Harriman személyes tulajdonságainak volt köszönhető. De más dolog a pénzügy és az ipar, és más a szovjet szövetséggessel való kapcsolat. Első pillantásra semmi közös vonás nincs köztük. De csak elsőre, valójában van köztük közös vonás, mégpedig lényeges. Éppen a szovjet szövetséggessel való kapcsolat volt Roosevelt politikájának az a szférája, amelyet az egész háború folyamán kegyetlenül bíráltak, és ezt a bírálatot a hatalmas klán sugalmazta. Roosevelt, amidőn a Szovjetunióba nagykövetévé a klánnak ezt a képviselőjét nevezte ki, mintegy azt mondta ellenfeleinek: „Az önök körének egy tagjára bíztam ezt – kezébe adtam a kártyákat."

De itt megfelelő módon kell értékelni magát Harrimant is. Mi sem természetesebb, mint az, hogy amikor felmerült a kérdés, hogy a roosevelti adminisztrációba kapcsoljanak be valakit a nagyon gazdagok köréből, az elnöknek volt kik közül választani. Ha Harrimannél állapodott meg, akkor nyilván számításba vette a személyes tulajdonságait is. De nemcsak azokat. A nézeteknek abban az elkülönülésében, amely itt lehetséges, ebben a klánban Harriman bizonyára nem a legjobboldalibb volt, ha kedve támadt együttműködni Roosevelttel. Azt a tényt, hogy Roosevelthez közeledve, még a pártállását is megváltoztatta – republikánus volt, és demokrata lett –, nem kell túlértékelni, de ennek a ténynek is megvan a jelentősége. És végül – a Manyezsnaján álló nagykövetségi palota gazdája olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek egy nagykövetnek nem kevésbé szükségesek, mint egy elnöki tanácsadónak; és ezek jellemzik mint egyéniséget. Moszkva ezeket a tulajdonságokat észrevette és értékeli.

Mint ahogyan ez a Manyezsnaján lenni szokott, Harriman a vendégeket a lánya társaságában fogadta, aki egy idő óta a háziasszony szerepét töltötte be a nagykövetségi palotában. Azt mondják, hogy a tanároknak és a nagyköveteknek szépnek kell lenniük. Ha ez így van, akkor Harrimanék, apa és lánya, teljesen megfeleltek ennek a követelménynek. Nemcsak szépek voltak, hanem volt bennük valamiféle, az amerikaiaknál ritka arisztokratizmus is, emellett a viselkedésükben olyan fokú szigorúságot és egyszerűséget lehetett tapasztalni, amely az ember ékessége.

Azokat a perceket, amelyeket a nagykövetségi palota gazdája és háziasszonya a vendégnek szentelnek, amikor fogadják őt, Bargyin fogadásakor is teljes mértékben kihasználták. Harriman azt mondta Jegor Ivanovicsnak, hogy gyakrabban szeretné őt a nagykövetségen látni. Halk hangja volt – az ilyen alkatú embereknek rendszerint hangosabb a hangjuk. Bargyin önkéntelenül elképzelte Harrimanék családi birtokán a félhomályos termeket, valahol a Potomac vagy a Missouri vidékén – Harriman hangjának tompa modulációi bizonyára ebben az előkelő félhomályban születtek. A leánya igyekezett átvenni ezt a hanghordozást, mint valamiféle, a hangvilla által megadott hangot, de a fiatalsága felülkerekedett, és hangja élénken csengett. Azt mondta, hogy Tambijevvel beszélt Bargyinról, amikor a nyugati sajtó tudósítóival együtt Szmolenszkben járt. Emlékszik rá, Tambijev azt mondta, hogy Moszkva, különösen a régi Moszkva megmutatása külföldieknek nagy hozzáértést kíván, és ezt senki sem tudja olyan jól elvégezni, mint Bargyin. Buchman, aki a közelükben tartózkodott, jelentőségteljesen helyeselt, de a beszélgetés nem folytatódott – akármilyen szilárdan állt is a lábán Bargyin és Buchman, az ajtóban megjelenő vendégek újabb hulláma elsodorta őket. A nagykövet Buchmanra bízta Bargyint, és biztonság okáért melléjük vezényelte a tanácsosát, Robert Crane-t. Az apró termetű ember megpróbált kettejük közé furakodni, az olyan vasék módjára, amilyennel az öreg fa törzsét szokták széthasítani, de érezte, hogy ez nem veszélytelen, és megtörténhet, hogy beszorul; kiugrott hát és eltűnt.

A nagykövetségi palota szemmel láthatóan az Oroszországgal való új kapcsolatok arányaihoz igazodott. Azt a körülményt, hogy ennek a háznak, amelyet a harmincas évek végén egy jeles építész tervezett, az orosz főváros történelmi központjában, tehát a Kreml közvetlen közelében jelöltek ki helyet, a roosevelti Amerika és elnöke iránti rokonszenv jelének tekintették; Roosevelt nemrégen írta alá az okmányt, amelyben Amerika elismeri az új Oroszországot. A palota, a Manyezsnaján álló nagykövetségi palota, jóllehet századunk harmincas éveiben épült, amikor a nyugati építészetet a modernizmus jellemezte, nem vette át ezt a modernséget. Ellenkezőleg, meglehetősen hagyományos stílusú volt, mind a megtervezése, mind a belső kiképzése tekintetében. Abban, ahogyan a házat megtervezték, a klasszikus követség elképzelése tükröződött, ahogyan az Nyugaton a tizenkilencedik században kialakult. A fogadótermek pompásak, a dolgozószobák ellenben igen

szerények. A nagyterem egyaránt megfelelt a hivatalos tárgyalások és a nagykövetségi ebédek követelményeinek. A nagytermet kisebb termek fogták körül – igenis, termek, nem pedig dolgozószobák – újságos asztalkákkal és nagyszámú karosszékkel, bolyhos szőnyegekkel és kemény palaszokkal, súlyos keretekbe foglalt képekkel, amelyeken olyan szép volt a klasszikus, még a földrajzkönyvekből ismerős Amerika, a Kordillerák és a Niagara, a hallatlanul mély kanyonok s a híres hidak, a brooklyni és a San Franciscó-i, búzamezők kombájnokkal és természetesen felhőkarcolók.

Buchman ezeknek a termeknek egyikébe vezette be Bargyint, és leült egy kis asztal mellé, amely búzamezőt ábrázoló festmény alatt állt.

– A minap úgy belemerültem annak a tőkének az összeszámolásába, amelyet még meg kell keresnem, hogy minden másról megfeledkeztem . . .

– Miről?

Buchman egy pillanatra megtorpant – túlságosan gyorsan hajtja beszélgetőtársát a lényeg felé, gyorsabban a kelleténél, még utóbb megriasztja, úgyhogy kénytelen lesz bezárkózni.

– Hogy tetszenek önnek Harrimanék? – kérdezte hirtelen észbe kapva. Az ő helyzetében nyilvánvalóan okosabb volt a beszélgetést éppen Harrimanékkel kezdeni, és csak aztán térni át a lényegre: – Ugye, jó rájuk nézni? A múltkor egy orosz az önök haditengerészeti hivatalából azt kérdezi tőlem: „Hogy van a Harriman házaspár?" Azt feleltem neki: „Hiszen az a lánya!" Csak hüledezett: „A lá-á-ánya?" Megvan ennek a pszichológiai magyarázata: ha az ember látja, hogy mennyire szépek, szeretné azt gondolni, hogy házastársak, még a korkülönbséget is elhanyagolja. Különben, mennyi korkülönbség lehet? Vagy húsz év . . . valójában Harriman nem öreg – még ötvenéves sincs . . . Apropó, megfigyelte, hogy a lányának tetszik a háziasszony szerepe?

– S az apának is tetszik, hogy a lányának ez tetszik – jegyezte meg nevetve Bargyin. – Többen azt állítják, hogy ő küldte Szmolenszkbe . . .

– Feltételezi, hogy az ifjú Catherine olyan tanácsot adhat az apjának, amilyet a többi tanácsos nem adhat? – kérdezte Buchman, és valami szelíd gyengédséggel tenyerével végigsimította arcát, mintha ellenőrizné, hogy aznap milyen éles volt a zsilettje.

– Lehet – felelte Bargyin. – Egyszer jelen voltam egy beszélgetésnél, amelyben a lánya is részt vett: van esze és véleménye, vagyis éppen az, ami némelyik tanácsosnak olykor hiányzik . . .

Buchman egy csomag cigarettát tolt Jegor Ivanovics elé. Bargyinnak erről a Catherina Harrimannel és a tanácsosokkal kapcsolatos megjegyzéséről kellett átugrania a lényegre, de hogyan tegye meg ezt az ugrást, hogy természetes legyen?

– Jobb jó tanácsot kapni, mint jó vagyont – mosolygott kissé fölényesen.

No persze ez még nem ugrás volt, csak az előkészület az ugráshoz.

– Tanácsra van szüksége? – kérdezte Jegor Ivanovics, segíteni akart az amerikainak.

– Hálás lennék... – felelte Buchman leplezetlen lelkesedéssel, ez csalhatatlanul megmutatta, hogy Bargyin segítségét megérti és hálával fogadja. – A tanács, amelyet öntől kérek, sajátos: akkor adhatja, amikor önnek alkalmas lesz... Mi több, feleletül a kérdésre, amelyet most mindjárt kifejtek, egyáltalán nem kell semmit mondania. Egyet kívánok öntől, azt, hogy meghallgasson.

Milyen váratlan dolgok nem leselkednek az emberre, gondolta Bargyin. Ki hallott már valaha is ilyesmit: tanácsot adjak – szótlanul.

– Hallgatom.

Buchman nyugtalanul tekintett az ajtóra, amelyiken bejöttek és amelyet félig nyitva hagytak. Kísértést érzett, hogy becsukja, de nem merte megtenni.

– Bocsássa meg, ha messziről kezdem... – szólt, és karosszékében hátradőlve, két karját a kartámlára helyezte, ezzel jelezve, hogy részletesen kíván beszélni. – Ön bizonyára ismeri Lincoln halálának történetét, de aligha ismeri azokat a részleteket, amelyekre szeretném felhívni a figyelmét. Amikor a rabszolgaság eltörlését törvénybe iktatták, a négereket is besorozták katonának, és ott a hősiesség csodálatos példáit mutatták, Lincoln erre meglehetősen tartózkodóan reagált. Azt mondta, nem állíthatja, hogy a négerek nem ugyanolyan jó katonák, mint a többiek. Érdemes ember lévén, akinek becsületességéhez és nemeslelkűségéhez nem fér kétség, igazi arcát néha a konzervativizmus álarca mögé rejtette. No, pontosan úgy, mint ahogyan azt mi, gyarló emberek tettük Hopkins igazgatóságán egy ügyosztálynak a lehullott levelek összegereblyézésére irányuló tevékenysége idején. Emlékszik a Clara néni asztalánál folytatott beszélgetésünkre? Igen, mimikri az, amikor egy liberális, aki reformokért küzd, szélsőséges konzervatív bőrébe kénytelen bújni. Hát ez Amerika. Mint ismeretes, Lincolnt ez nem óvta meg, de velünk mi lesz? Az, aki idejében természetes halállal tud meghalni,

az meghal, de mi lesz azokkal, akik, Isten őrizz, életben maradnak? Övelük mi lesz?! Bargyin úr, én rokonszenvezek önnel ... Egyszóval nem titkolom, hogy időnként feladjuk egymásnak ezt a kérdést: mi lesz? ...

– Várjon csak, ahogy ön most ezt a problémát kifejtette, nem annyira politika, mint inkább pszichológia van benne? ...

Buchman vastag ajka gúnyos mosolyra húzódott.

– Félelem? ... – Tovább mosolygott: e szó érzékelését iróniájával kell enyhíteni, különben talán ki sem ejti. – Szerintem a félelem védelmi kategória. Igen, meggyőződésem szerint a félelem az önvédelem ösztönéből fakad, de ettől az ösztöntől eltérően a tudat is kiválthatja. Röviden: a félelem még önzés is, pedig olyan emberekről van szó, akiket nem lehet önzéssel gyanúsítani, mert önzetlenek. Tehát nem lehet szó félelemről, még kevésbé halálfélelemről. De nem lennék őszinte, ha azt mondanám, hogy a jelenlegi állapotunk mentes a nyugtalanságtól. Félelem nincs, de nyugtalanság, sőt riadalom – van.

Bargyint egy kissé meghökkentette Buchmannak ez a kijelentése. Ha nem hisz a Buchman lényében rejlő jóságban, esetleg azt gondolja, hogy az a nyers őszinteség, amellyel beszél, csak cselfogás. De hátha mégis van értelme meghallgatni az amerikait, csak hadd mondja el, amit mondani szándékozik.

– Azt akarja mondani, hogy a liberálisok ma már nem állnak becsben? – Bargyin hangja nyugtalanságra vallott. Nem volt könnyű kikeresnie a „nem állnak becsben" angol megfelelőjét.

– Ugyan dehogyis ... becsben állnak, de csak egyetlen okból – felelte Buchman.

– Mi ez az ok?

– Japán ... – vágta ki kurtán Buchman. Ebbe az egyetlen szóba sűrített tömör válaszában rejlett a párbeszédük értelme, valamennyi asszociálható témával és hasonlattal egyetemben. Bargyin legalábbis így érezte.

– Hogy értsem azt, hogy „Japán"? – kérdezte Jegor Ivanovics.

Az amerikai arcán lelkesültség tükröződött. Úgy látszott, hogy mindannak, amit ma mondott, beszélgetőpartnerét éppen ehhez a kérdéshez kellett elvezetnie. Valóban ez az egy szó fogott most át mindent, ez foglalta magába az egész bonyolult értelmét annak, amit a mai nap hozott.

– A diplomatáknak nincs kedveltebb szavuk a paritásnál, de minden

ügyességük arra irányul, hogy ezt a paritást lerombolják, és partnerüket függő helyzetbe hozzák. Amíg önöknek érdekükben áll a nagy deszánt, önök – a függő fél. Attól a pillanattól fogva, hogy a partraszállás megtörténik, és ezt már senki sem akadályozhatja meg, számomra ez befejezett tény, szerepet cserélünk. Attól fogva a követelő, sürgető, végső soron kérő fél – bár az utolsó két szót szeretném mással felcserélni – Amerika lesz. Azzal a nappal új szakasza kezdődik a háborúnak, a mi számunkra elvileg új, mégpedig nem azért, mert addig nem folytattunk hadműveleteket európai hadszíntéren, ettől a naptól fogva pedig folytatni fogunk. Ez természetesen számunkra is jelentős körülmény, de nem ez a legfontosabb. Mérhetetlenül fontosabb az, hogy eddig önök voltak a kérő fél, most pedig ez a szerep miránk száll át.

– Nem árt megemlíteni, hogy mi csaknem három évig voltunk ebben a cseppet sem könnyű helyzetben . . . – jegyezte meg leplezetlen keserűséggel Bargyin; akármilyen emocionális volt is ez a megjegyzése, az ő szájában több volt annál – Jegor Ivanovics ezzel a leplezetlenül éles megjegyzésével bonyolítani kívánta a beszélgetést, következésképpen a lényeg felé irányítani, amely a probléma mélységeit jelenti.

– Éppen erről van szó, Bargyin úr – kapott a szón lelkesen Buchman. Nyilvánvaló volt, hogy orosz beszélgetőtársa közeledik a kibontakozáshoz . . . – Éppen ettől félnek minálunk! Ha önök, negyvennégy májusát véve alapul, három évig elodázzák, milyen dátumot írnak akkor? Negyvenhét májusát? . . . Roosevelt ellenzéke azt mondja: az oroszoknak erkölcsi joguk van erre az időre, hisz nem ők határozták meg, hanem mi . . . Érti: nem ők, hanem mi? Ha-ha-ha! – A nevetése most is mennydörgő volt, de különös, kevés derű csengett benne. – Csaknem mindent elmondtam . . .

– Csaknem, Buchman úr? – kérdezte Jegor Ivanovics: azt akarta, hogy az amerikai mindent elmondjon, és a kérdésében ez benne rejlett.

– Itt van a summája az általam mondottaknak: ha Oroszország nem támogat minket a Távol-Keleten azokban az időszakokban, amelyekre számítunk, elnökünket Lincoln sorsa fenyegeti . . . Mindazt, amit elmondtam, szükségesnek tartottam elmondani, ismétlem, nem kérek öntől választ . . . azonnal.

Felállt, és kifelé indultak a szobából.

– Hogy van az a ház, ott a burgonyaföld szélén, hogy van Clara néni? – kérdezte Bargyin, szükségét érezte, hogy megkérdezze.

– Clara néni él, örül nekem és én neki . . . – felelte Buchman megállva, kellemesen érintette a kérdés. – S a ház? . . . A szomszédok azt mondják Clarának: „A vityillód a végét járja . . . Tüntesd el és ültess a helyébe tulipánt. Az szép is, hasznos is! Hallja? „Szép is, hasznos is." Ha-ha-ha! Azt mondtam Clarának: „Amíg élek, én ezt nem teszem."

Bargyin megköszönte a házigazdáéknak a szíveslátást, és elhagyta a nagykövetségi palotát. Buchman ezt később szándékozott megtenni. Harrimanék, apa és leánya, a teremnek– amelyben a terített asztal állt – más-más végében voltak elfoglalva a vendégekkel, Jegor Ivanovics mégis úgy vette észre, hogy a távozása egyesítette őket: az orosz vendég búcsúztatásakor egymás mellett álltak. És Jegor Ivanovics akárcsak a fogadás elején, most is titkos elragadtatással csodálta a szépségüket és talán a varázsukat is, de óhatatlanul azt kérdezte magától: vajon igazában mit gondol rólunk ez a milliomoscsalád, amelyik a sors akaratából hivatott képviselni az óceánon túli demokráciát az új Oroszországban, és az igazi gondolataik milyen távol állnak ettől az állandó mosolyuktól, az apáétól és a leányáétól, ha ugyan beszélhetünk róluk külön-külön? Ha a nagykövet az Amerikával való kapcsolataink legélesebb fordulataiban is a helyén maradt, állásfoglalása bizonyára megkülönböztethetetlen az elnök nézőpontjától, olyannyira, hogy avatatlan szem csakugyan nehezen vesz észre bármiféle különbséget köztük. Pedig van különbség, de hol? Azt beszélik, hogy amikor felvetődött a háború utáni Oroszországnak nyújtandó tízmilliárdos amerikai kölcsön ötlete, amely kölcsön segítené Oroszországot a romokból felemelkedni, a moszkvai nagykövet tartózkodóan nyilatkozott, egyébként az elnök másfajta reagálásáról eléggé meggyőző bizonyítékok szintén nem voltak; lehet, hogy az elnök és a nagykövet véleménye itt megegyezett.

25

A sajtóosztályon megjelent Galois, és miután Tambijev számára otthagyta új könyvét – amelyet nyilván csak az előző napon kapott meg a londoni kiadótól –, eltűnt. Tambijevet nagy izgalom fogta el, amikor meglátta a könyv borítólapján a tömören sokatmondó címet: *Leningrád.* No, persze, Galois könyve úgy beszél Leningrádról, ahogy az a

felejthetetlen repülőút napjaiban elébe tárult. Tambijev fellapozta a könyvet; a kissé fénytelen, porózus papír még megőrizte a nyomdafesték szagát. „A Kirov-gyár munkásainak ajánlom." Hát ez egy kissé meglepő, de nem Leningrád kegyetlen sorsa segítette-e a franciát, hogy önismeretében akkorát lépjen előre, amekkorát nem lép, ha a körülzárt város kemény megpróbáltatását a maga szemével nem látja? Tambijev meggyújtotta az asztali lámpát, és óvatosan a fénykörébe húzta a nyitott könyvet. És ismét annak az ősznek a hangulata és színei lettek úrrá rajta. És csak most, amikor kezébe vette a könyvet, érezte, hogy milyen fontos volt az az utazás. E könyv megírásának gondolatát bizonyosan maga a szív sugallta, hiszen ez Galois szülővárosa. De talán annak a felismerése is, hogy milyen keserű poharat ürített ki Leningrád azokban az években – a város sorsa azelőtt sem volt könnyű, de ilyesmi sohasem történt vele, és adja Isten, hogy ne ismétlődjék soha.

Reggel a francia eljött Tambijevhez. Nagyon csöndes volt, egészen bánatos, tépelődésekbe merült. Tambijev arról beszélt, milyennek képzelte Galois könyvét, mielőtt tegnap kézbe vette, és milyen visszhangot keltett benne, amikor elolvasta. Beszélt, és nem kerülhette el figyelmét, hogy Galois hirtelen mennyire elváltozott. És egy másik gondolat lett úrrá rajta. Arra gondolt, mennyire fáradságos volt ennek az embernek az életútja,minden, ami vele megtörténhetett, megtörtént, minden, ami bekövetkezhetett, bekövetkezett. Nyilván kiforrott férfiként tért vissza Oroszországba, amikor az emberekkel csodák már nem történnek, de mégis valami csodával határos dolog történt. Ebben a megállapításban nincs sem múlékony hangulat, sem szintén múlékony tendencia, de Tambijev fel meri tételezni, hogy Galois más emberként tér vissza Oroszországból, mint ahogy ideérkezett.

– A kiadóm közölte velem, hogy Amerika és Kanada is szeretné megjelentetni ezt a könyvet... – mondta Galois, és ebben a szenvtelen megjegyzésben csak ennyi emocionális volt, hogy „a kiadóm". – Küldjenek el engem Odesszába, lesz még egy könyv.

– Egyedül, Alekszej Alekszejevics?

– Lehet Hope-pal is.

– Opponensre van szüksége?

Galois nem mosolyodott el, Tambijev szavait nem találta humorosnak.

– Opponens, azt mondja? – kérdezte kisvártatva. – Lehet, de nem-

csak ezért... Hope engem önmagában érdekel. Értse meg, önmagában.

Galois elment, Tambijev érzése szerint – sietve. Nyilván pontot kívánt tenni a mondottak után. Mintha azt akarná, hogy a beszélgetőtársa átgondolja a mondottakat... Hope? A tudósítók világában minden egyes alak külön világ, sajátos, sőt talán rendkívüli, Hope meg éppenséggel nem mindennapos személy. A tudósítók közt még mindig tartotta magát az a vélemény, hogy Hope később jött Oroszországba, mint jöhetett volna: félt a kiábrándulástól; ő szeretni akarta Oroszországot, és nem hagyta el immár két éve, két hosszú esztendeje – ilyen hosszú évek sohasem voltak még az ő életében sem. Tambijev talán nem esküdött volna meg rá, hogy amit Hope meglátott, az mind pontosan megfelelt annak, amit látni kívánt. Bizonyára volt olyasmi, sőt feltételezhetően sok olyasmi akadt, ami elkeserítette, és talán fel is zaklatta őt, mert tudatát a lényegre irányította: a reménység, a nagy reménység – mi legyen vele? Az elfogulatlan Hope ez esetben is úgy cselekedett, mint minden más körülmények között: azok helyzetébe képzelte magát, akiknek érveivel vitába akart szállni.

Az igazság kedvéért azonban meg kell jegyezni, hogy a tudósítóknak más véleményük is volt Hope-ról. E másik vélemény hívei azt vallották: hogy Hope annyira bonyolult egyéniség, hogy ez a két esztendő talán nem is ad kellő fogalmat a lényéről, legalábbis a kísérletek Hope megértésére és még inkább arra, hogy előre megjósolják, miként fog másnap viselkedni, azelőtt is kudarcba fulladtak. Ez a vélemény aligha segített hozzá a megértéséhez, de fennállt.

Nemigen érthető, hogy Galois-t miért érdekelte Hope. Nem volt köztük lelki közösség. Nem volt meg az a lelki közösség sem, amely néha összekapcsolja a különböző nézeteket valló embereket is. Nem mondhatni, hogy lett volna valamiféle közös céljuk, amely olyannyira fontos mindkettőjük számára, hogy minden egyéb háttérbe szorul. Akkor hát miért ragaszkodik Galois annyira Hope-hoz. Nyilván számot vetett azzal, hogy Hope-nak olyan intellektusa van, amelynek hatékony és hatalmas energiáját esztelenség elvetni.

Csapataink a húsvét előtti napokban vették vissza Odesszát, és alighanem már húsvét első napján elhagyta Moszkvát és délnek tartott egy kétmotoros repülőgép harmincöt tudósítóval.

– Helyesen tette, Tambijev úr, hogy minden tudósítót elirányított

Odesszába – mondta Nyikolaj Markovics mellé ülve Clean. – Nem egyet vagy kettőt, hanem valamennyit . . .

A rövid felső ajak és a súlyos áll kellemetlen kifejezést adott Clean szájának. Mosolygott, de olyan benyomást keltett, mintha lebiggyesztené a száját. Íme a sors iróniája: ez az ember még csak nem is mosolyoghat. Mosolyog, de úgy fest, mintha fintorogna.

– Minden a pillanat sajátosságain fordul meg – felelte Tambijev. – A körülmények megengedik, hogy mindannyiuknak megmutassuk Odesszát . . .

– De én másra gondolok . . . – Clean szája elferdült, valóban nem volt ajánlatos mosolyognia.

– Mégpedig?

– Az, amit most mondok önnek, Tambijev úr, a megfigyeléseim eredménye – szólt Clean, és vállat vonva, könnyedén köhintett. – Tudja, a kivételezés veszélyes . . . Nem szabad egyik tudósítót a másikkal szemben előnyben részesíteni, még akkor sem, ha az egyik tehetséges, a másik meg tehetségtelen. Ju-u-uj! Elnézést, a fájós csontjaim! . . . Hogy mire célzok? Moszkvába érkezik egy tekintélyes újságíró-kuli, a Fleet Street-i ültetvények rabszolgája, neves prózaíró. Az új tudósító – nem egyszerűen újságíró, hanem író: egy novellaskötet vagy éppenséggel regény szerzője, amelyre még Hemingway is felfigyelt . . . De egy nehézsége van: fiatal korában erősebben balra tartott a kelleténél, és nem adják ki a művét. Senkit sem fűz úgy egymáshoz – hogy úgy mondjam – az osztályszolidaritás, mint a kiadókat. És az eszközeik is egyformák: ha valaki vörös, azt le kell taglózni. Önöknél kifogástalanul van megszervezve a hírszolgálat, és mindezt tudják az új tudósítóról. A gondolat bizonyos irányban működésbe lép: rajta, ha önök nem segítenek, ki segítsen? Ju-u-uj! Irigylésre méltó teleményességet fejtenek ki! Kiszállás? Csakis Sztálingrádban. Interjú? Természetesen Zsukov marsallal. Sőt talán arra is remény van, hogy magát Sztálint kérheti meg: válaszoljon a kérdéseire. És itt részesül előnyben az új tudósító. Moszkvából küldött tudósításai ezekkel a csaknem sztereotíp mondatokkal kezdődnek: „A nyugati sajtó tudósítói közül én voltam az egyetlen, aki ezt a frontot meglátogattam." Vagy még határozottabban: „Az az interjú, amelyet Zsukov marsall nekem adott, az első interjúja volt a háború kitörése óta." Vagy pláne így: „Azok a válaszok, amelyeket Sztálin az én kérdéseimre adott a Szovjeteknek iránt am való különös hajlandóságát voltak hivatva hangsúlyozni . . ." Önök

azt hiszik, hogy segítségére voltak barátjuknak az új Oroszország propagálásának nemes munkájában. Valójában más történt. Az önök jóvoltából otthon szovjetbarát hírébe került. Ez a hírnév pedig otthon kényelmetlenségekkel jár: azelőtt is keveset adtak ki tőle, most pedig végképp megtagadják műveinek közlését. De ekkor megbicsaklik a gondolkodása! - Heves mozdulatot tett és felnyögött: - A csontjaim... Mintha azt mondanák nekem: ne feledkezz el magadról! Az illető tehát ilyen bukfencet vet... Hogy pontosak legyünk, a manőver váratlannak hat a külső szemlélő számára, ami pedig őt magát illeti - minden szabályszerű, minden beleillik a számításába, minden a maga idejében érett be... Egyszóval átkél a határokon, és kijelenti: „Már nem vagyok többé a Szovjetek barátja, csalódtam bennük" - és nyomban nyeregben ül. Ju-u-uj! A kiadók osztályszolidaritása az önök szeme láttára összeomlik. - A volt moszkvai tudósító nevét az első oldalon közlik a lapok. Azután visszavonulhat, és írhatja a regényeit. Más szóval: eladta - éspedig jó áron -, mindazt, amit Oroszországban szerzett... Nem ő az első és nem az utolsó, ezért mindazt, amit önnek mondtam, nem én találtam ki, sokan gondolnak erre. Esetleg azt kérdezi tőlem, hogy kire célzok? Előre válaszolok: senkire, egyáltalán senkire. Csak meg akarom ismételni, hogy a kivételezés veszélyes... - Clean mindkét kezével erőlködve az ülés karfájára támaszkodott, és törzsét meghimbálva, felállt. - Csontjaim, fájós csontjaim, nem bírok tíz percnél tovább egy helyben ülni, mintha összecementeznék őket, nem lehet szétválasztani.

- Azelőtt ezt nem vettem észre önnél, Clean úr - mondta óvatosan Tambijev: az angol nyilvánvalóan részvétet vár, és illetlenség lenne erről tudomást nem vennie. - Oroszországban szerezte?

- Nem, ez a februári konvojutazásom következménye... ott mintha a pokolban lettem volna... Ju-u-uj...!

Elment. Tambijev az ablakhoz hajolt. A gép nyolcszáz méter magasan járt. A tavaszi áradás megduzzasztotta a patakokat. Odalent forró szél fújt, a felszántott föld kivörösödött, a dombokon por kavargott a fehér utak felett. Itt kegyetlenül száraz volt a tavasz, szokatlanul fakó: elszíntelenedett a déli naptól. Mintha azért fehéredett volna úgy ki, hogy jobban látszódjanak a háború égései, a tépett szélű, feneketlen mélységű, sűrű fekete sebek, mintha nem is lövedék pusztított volna, hanem hallatlan erejű gömbvillám, amely a föld egyik szélén becsapódott, és a másikon kirepült.

Galois ült oda melléje, sandán nézett Cleanre, aki arcát tenyerébe támasztva távolabb ült. Egész higgadtan szelíd lénye mintha azt mondaná: „Én megtettem a magamét, én megtettem . . .” A francia elfintorította orrát, hunyorgott, mintha jelezné, hogy nevetni támadt kedve.

– Mondja. Nyikolaj Markovics, a kivételezésről beszélt önnek? – kérdezte. és leplezetlen gúnnyal nézett Cleanre.

– No, tegyük fel, hogy arról . . .

– Elvont eszmefuttatás volt, vagy nevet is említett?

– Nem, nevet nem említett.

– Szóval nem merte rászánni magát?

– Alekszej Alekszejevics, ön úgy beszél, mintha Clean egyszer már megnevezte volna az illetőt.

– Megnevezte.

– Nem merem megkérdezni, hogy kire célzott.

Hope lépett ki a pilótafülkéből. Kitárt karján hozta útirányuk térképét. Nem állta meg, gyakorlott mozdulattal mintegy kettétörte a térképet, előbb félbehajtva, majd négyrétbe, de le nem vette a szemét róla, nyilván még mindig élénken emlékezetében élt az a beszélgetés, amely az imént a pilótafülkében folyt le.

– Nem meri megkérdezni? – kérdezte Galois. Hope-ra pillantott – aki a vaspad végén helyet foglalva a térdére tette a térképet –, és hozzátette: – Őt?

Tambijev Cleanre nézett: aludt. Feje, amelyet kényelmesen beletámasztott a tenyerébe, mozdulatlanul pihent. Most semmi sem nyugtalanította az angolt. Még a fájás is elcsitult a csontjaiban.

– Bogarat tett a fülébe és elaludt? – jegyezte meg Galois, és le nem vette szemét Cleanről.

– Mi célja lehetne azzal, hogy bogarat tesz a fülembe?

– Ahogy én látom, mindennek megvan a magyarázata . . . – felelte Galois, messziről kívánta megközelíteni a benne felmerült választ, és valahogy enyhíteni szerette volna annak kategorikusságát.

– Már megbocsásson, miféle?

– Clean úgy véli, hogy Hope Oroszországban olyan ütőkártyákat szerzett, amelyeket az ő helyzetében nehéz nem kijátszani . . .

– Azt hihetném, Alekszej Alekszejevics, hogy Clean Hope helyzetébe képzeli magát, és úgy gondolja, hogy az amerikai helyzetében nincs más út? – kérdezte Tambijev; feltételezte, hogy Galois-nak ez az utóbbi mondata feljogosítja erre a kérdésre. – Ezt akarta mondani?

– Ezt ... – hagyta rá Galois, és tekintetét Cleanre fordítva egy kissé kihívóan toppantott. Az angol felemelte fejét, felébredt. – Ha Cleannek hinni lehet, Hope befejezte az előkészületeket, és el kell utaznia Oroszországból. – Galois szándékoltan hangosan nevetett; szavainak humoros színezetet kívánt adni. – Ezt önnek nem mondta?

– Nem.

– Úgy vehetjük, hogy Clean megjósolta Hope elutazását?

– Úgy is vehetjük ...

– De feltehető egy másik változat is: Clean tud Hope elutazási szándékáról, és erre építi a feltevéseit. Elég Hope-nak a kiutazási okmányokat kérnie, hogy Clean kijelentse: „Minden úgy van, ahogy én feltételeztem ..."

– Ez is elképzelhető.

– Szerintem ez a tenger. – Galois közelebb ült, igyekezett jól megnézni a felhőtlen tájat. A látóhatáron feltűnő tenger kapóra jött neki. Különben nehéz lett volna véget vetnie a kényes beszélgetésnek.

Igen, a tenger volt. Úgy tetszett, mintha gőzölögne a könnyű szürkéskék ködben, és – különös – a földre merőlegesen merült fel. Talán optikai csalódás tette, hiszen némelykor a föld is függőleges a repülőgéphez képest. Egyébként a repülőgép lejjebb ereszkedett, de a tenger még mindig nem volt hajlandó a földdel egy szintre helyezkedni, és a zenit felé tartva lassan felemelkedett.

Ám a tudósítók mintha csak azért jelentek volna meg a tenger felett, hogy megpillantsák. A repülőtér, ahová most a gép igyekezett, a sztyepp mélyén terült el. Amint ez korábban is történt, a terepjárók felvették a tudósítókat, és megindultak Odessza felé. Egy falu tűnt fel bádogtetős házakkal, a házak körül téglakerítések, nyári konyhák, csűrök, baromfiudvarok, istállók. Mindez nem hatott éppen újnak, mégis látszott, hogy jól karban tartottak, gondosan kivakartak és rendbe tettek – de teljesen üres volt minden – sehol egy ember. Por, nem is áprilisi, hanem inkább júliusi, és csend. Az égbolt is júliusi, szürkéskék, fakó – mintha már sokszor mosták volna ... – Egy templomnak Oroszországban szokatlan hegyes kúpja fúródott az égbe. Germi már megindult, házról házra járt, megfordult baromfiudvarokban és csűrökben, bekukkantott a pincékbe, és valami csoda folytán egy padláson találta magát.

– Mister Germi, hová hozott minket? – kiált Clean, a falu szokatlan képe megzavarta. – Itt ... moldovaiak laktak?

Germi egy avítt bőrbe kötött kis könyvet rázogat.

– Találtam egy gót betűs evangéliumot . . .

– No és aztán?

– Itt német telepesek laktak, mister Clean . . .

– Mi-i?

Igaznak látszik: németek laktak itt, és a Germi kezében tartott evangélium nem az egyetlen bizonyítéka ennek, a hegyes templomtornyon világosan felismerhető a luteránus kereszt.

– Miért mennek el innen a telepesek?– kérdezi Clean.

– Valóban, miért? – ismétli meg a kérdését Barker; úgy látszik, mintha az arcát ellepő verejték a szemüvegének kékesfehér lencséjét is érintette volna; amikor zsebkendőjével törölgeti, a hófehér kelmén sötét foltok maradnak – az itteni por zsíros. – Miért? – csodálkozik, ebben a kérdésben még Cleannel is hajlandó egyetérteni.

– Sztogov – mutatkozik be a tudósítóknak egy tábornok. A tábornok keze érdes, kerek feje meg simára van borotválva. – Bevallom, a falu képe engem is meglepett. – A tábornok a kezében fogja sapkáját, kopasz fejét odatartja a szélnek. A feje megizzadt, és mintha keresné a szelet, jólesik neki a szél simogatása. – Odesszában alkalmuk lesz ezt a németektől megkérdezni. – A fiatal tábornok szeretettel végigsimítja kopasz feje búbját: korán megkopaszodott, és hogy ezt leplezze, borotválja a fejét. – Mellesleg ne csak ezt kérdezzék tőlük, és esetleg ne csak a németektől kérdezzék.

– Hát ön nem mondhatja meg nekünk? – erőszakoskodik Clean.

– Énszerintem a telepesek a Wehrmacht alakulataival mentek el, de ez csak az én feltevésem – jegyezte meg zavartan a tábornok. – Kérdezzenek meg még valakit Odesszában.

Clean sóhajt, sajnálja, hogy nem sikerült válaszra bírnia a tábornokot. Meg van győződve róla: ha az oroszok nem valami készségesen válaszolnak, akkor a válaszuk a legközelebb áll az igazsághoz.

– Ilyen nagy falu, és egyetlen élő ember sincs benne, hát nem különös? – mondja Clean az autók felé tartva, amelyek a falu határában várják a tudósítókat. – Nem különös? – kérdezi önmagától, és nyugtalanul, figyelmes pillantással nézeget szét a sztyeppen. Nem úgy rémlik-e neki, hogy az oroszok kiterelték a németeket a falu szélére, és belefektették őket abba a vízmosásba, amely a kurgán mögött húzódik?

Az autók már indulóban voltak, de Clean nem sietett beszállni, szeretett volna odamenni a vízmosáshoz és belenézni.

– Mister Clean, úgy látszik, ön nem óhajt továbbmenni – itt olyan sok az üres ház... – kiált fel Galois, de úgy, hogy minden kolléga hallja, ám az angol érzéketlen a szellemeskedése iránt. – Üljön be...

– Nem, én az utolsó kocsiban...

Nem számít, hogy az árok üres, és semmiféle nyoma sincs benne a friss földnek, az a fő, hogy őneki, Cleannek lehetősége nyílt éber pillantást vetni feléje: higgyenek csak mind az oroszoknak, ő nem olyan fajankó, ő azelőtt is ellenállt a nyájszellemnek, őneki azelőtt is megvolt a maga véleménye.

Tambijev a tábornokkal együtt folytatta az utat Odesszába. A gépkocsi ablakai nyitva voltak, de a tábornok minduntalan elővette a zsebkendőjét, és szárazra törölte vele borotvált fejét.

– Talán válaszolnom kellett volna neki... no, legrosszabb esetben kitalálni valamit – jegyezte meg a Cleannel folytatott beszélgetésére célozva a tábornok. – De valahogy nem tudok kitalálni semmit, kínos...

Az autók Odessza felé robogtak, és Tambijev megpillantotta a közeledő tengert – lágy fényben, a látóhatár különös párájában, a zsenge vetések kéklő visszfényében; ilyenkor, áprilisban itt rendkívül frissek az új hajtások. És még azt gondolta Tambijev: a zöldellő mező színeinek tisztaságában olyasvalami van, amit a föld abból a boldog időből megőrzött, amelyet békének neveznek, és amely teljesen kizárta a háború színeit. Nyikolaj Markovics meggyőződése szerint a háborúnak megvannak a színei – feketék, talán barnásfeketék, amelyekkel bemázolta a csatatereket.

Autója a második volt az oszlopban, így jól beláthatta az utat és vele együtt a sztyepp szabad áradását, a látóhatáron a dombokat, és mögöttük az ebben a déli órában egyhangúan kéklő Odesszát.

– Mit akarnak látni a tudósítók Odesszában? – kérdezte a tábornok; ezt a kérdést nyilván az előttük feltáruló város képéhez kapcsolta. – Mit kívánnak megérteni?

Feltehető, hogy a tábornoknak erre nézve megvolt a maga elgondolása, de ellenőrizni kívánta.

– Mindent, ami a csapatainknak Európába való behatolására vonatkozik – jegyezte meg Tambijev; várta ezt a kérdést. – Hogy pontos legyek: a délszláv országokba, a Balkánra... Számukra Odessza: az orosz Balkán...

– Inszarov és bolgár barátai Odesszából kiindulva tevékenykedtek . . . – mondta elmosolyodva a tábornok.

– Odesszából – erősítette meg Tambijev, tetszett neki a tábornok válaszában ez az asszociáció.

– Hallott az odesszai katakombákról? – kérdezte hirtelen a tábornok. – Azok történetében minden megvan, ami a dús fantáziájú embert vonzhatja: eredetiség és titok . . .De engem más érdekel. A katakombák oltalmazó fedelet és védelmet nyújtottak a soknyelvű katona-köztársaságnak . . .

– Szlovákok voltak ott?

– Nemcsak szlovákok, románok, elzászi franciák, magyarok, olaszok. – Az autó most Odessza távoli külvárosaiban robogott, vályogkerítésekkel vagy sövénnyel körülvett, kékesfehérre meszelt vályogházak és tapasztott sövényfalú viskók között. Tambijev előtt hirtelen a Kubán-vidék rémlett fel. Nem gondolta, hogy itt egyszeriben a szülőföldjével találkozik.

– Nem lehetne megmutatni nekik a katakombákat és egyúttal összehívni a katona-köztársaságot? – tudakolta, mert úgy érezte, hogy ez a gondolat nem idegen a tábornok iménti magyarázatától. – Szerintem ez a beszélgetés a Balkánnal kapcsolatos kérdéseikre is feleletet ad . . . Nos? . . .

– Megpróbáljuk.

Délután a katonák elvitték a tudósítókat a nevezetes Moldavankára, és hátsó udvarokon át – amelyeknek félreeső zugaiban kecskék csipegették a satnya városi füvet – elvezették egy esőben megfeketült, gyalulatlan deszkákból épült ólba. Az ól tele volt piros tarajos életvidám leghornokkal. A tyúkok a falak mentén sorakozó fészkekben ültek, meg a földpadlón álló nagy furnérlemez ládában. Óvatosan – nehogy a tyúkokat felriasszák – félretolták a ládát, és mindazok szeme előtt, akik befértek az ólba, vagy az ajtajában tolongtak, feltárult egy négyzet alakú búvónyílás; színültig homállyal volt tele, mintha víz lett volna benne.

– Ez az erdő széle – magyarázta a tábornok, és lábával egy lépcsőfokot kitapintva belemerült a nyílás fekete vizébe.

– Erdőé? – kérdezte valaki.

– Kőerdőé – magyarázta a tábornok.

Igen, ez kőerdő – úgy rémlett Tambijevnek –, csakhogy az igazi erdővel ellentétben itt sohasem kel fel a nap, és lényegében határtalan,

legalábbis senki sem ismeri minden ösvényét, sem a pontos határait. A különös az volt, hogy ez a minden sötét erdők legsötétebbike, kartávolságra volt a várostól.

Elöl mentek a kalauzok – már odalent várták a vendégeket –, mögöttük libasorban a katonák és a tudósítók. A petróleumlámpák halvány fényében látható volt a szűk tárna, amelyet csákányütésekkel vágtak a lyukacsos kőzetbe; úgy tetszett, a falak és a boltozat megőrizték e csákány nyomait, amely talán száz vagy talán már háromszáz évvel ezelőtt vájt bele a kőbe. A tíz petróleumlámpa gyér fénye nyilvánvalóan nem volt elég a katakombák homályának eloszlatásához –, úgy látszott, hogy ez a sötétség beleivódott a kövek pórusaiba. Nem kis fantázia kellett ahhoz, hogy elképzeljék: felettük nagy város terül el, az orosz délvidéknek talán legnagyobb városa.

Csodálatos látvány volt, amikor a sötétségben és a köveknek ebből a világából hirtelen előbukkant a föld alatti hadsereg partizánjainak egyszerű lakhelye, géppuskafészkekkel a bejáratnál, kaszárnyával (az ágyak mind katonás rendben bevetve), étkezővel, konyhával és egy artézi kút frissen gyalult kávájával; még fegyverműhely is volt ott, amelyben a partizánok robbantó szerkezeteket gyártottak. Tambijev megfigyelte, milyen lelkesedés fogta el a tudósítókat a kézi szedésre szolgáló fa szedőszekrények és a kis síknyomó gép láttán. Úgy érezte, a világ leghatalmasabb rotációs gépe – amely sokmilliós példányszámban ontja a lapokat – nem tett volna rájuk akkora hatást, mint ez a csaknem Ivan Fjodorov sajtójával egyidős gép.

De más is várt itt a tudósítókra. Egy sajátságos kőtéren. – valóban „kőtér", mert a „falak" és az „ég" is kőből volt – felsorakoztak a katonák. A tér nem volt nagy, de az itt felsorakozott egység is bizonyára csak kis részét tette ki a föld alatti partizánhadseregnek, de ez is nagy hatást keltett. A petróleumlámpák nem szaporodtak meg, de fényük a katakombák őshomályában megingathatatlannak látszott – ezzel nagyobb erőt kapott minden fényfolt, amely megvilágította a partizánok sorait. A természet különféle külsőt adott a felsorakozott embereknek: némelyiknek ifjúian lágy tekintetet, másoknak öregesen jóságos szájat, ismét másoknak tisztára nőiesen ügyes mozdulatokat. De itt más ötlött szembe: a nyugtalan keménység. A hangjukban is megvolt ez a keménység, amikor a névsorolvasás folyt. Tambijev megjegyezte magában: sok a szlovák név, több, mint amennyit várni lehetett. Fel-

ötlött benne a makacs gondolat: nem vált Odessza is a szlovákok szabadságharcának központjává?

Ez a gondolat ahogy jött, el is illant, de az útnak nem szakadt vége, mert a katakombák világa valóban határtalan volt.

– Igen, elfelejtettem megemlíteni önöknek, hogy Odessza régen kapcsolatban állt Marseille-jel meg Genovával, és a helyi burzsoák megtiszteltetésnek tekintették, ha rokonságba kerültek a genovaiakkal, de megfordítva is... – a tábornok szinte suttog – a homály halk beszédre hangol, itt talán nem is való másként beszélni...

– Nem egy olasz partizán mondta ezt önnek, ő genovai?

– Nem, ezt előtte is tudtam, és nemegyszer beszéltem róla a diákjaimnak...

– Ön történelemtanár?

– Ha úgy tetszik: a legújabb kori történelem tanára Tartuban...

Tambijev azt hitte, hogy a katakombák sötétje még szófukarabbá teszi az amúgy is szűkszavú tábornokot, de úgy látszik, megfordítva történt, a sötétség feloldotta. Más gondolatai is támadtak: az odesszai katakombák nyirkos homályában hirtelen összesereglettek Európa fiai. Mindazok, akik igazi, szívbéli hűséggel viseltettek iránta, önzetlenek a harcban, fel akarják szabadítani. És még azt gondolta: milyen végtelenül kegyetlen a mai kor, és milyen nyilvánvalóan visszafelé fordult, ha ezeknek az embereknek a számára, akik bizonyára nem a legrosszabbak a maguk körében, nem akadt hely a föld színén, és a föld alá kellett vonulniuk?

Az út, amelyen a tudósítók a katakombarendszeren végigmentek, félhold alakú volt és a tengerig nyúlt. Mire az egész csapat kijutott a katakombákból, este lett, szellő se mozdult, de az ég úgy tele volt hintve csillagokkal, hogy ködösen aranyszínűnek látszott. Az autók ott várták a tudósítókat az úton, amely oldalvást látszott, de senki sem sietett, mellettük voltak a partizánok. És amint ez a kiruccanásokon gyakran megesett, a legnagyobb csoport Galois köré gyűlt – tudott oroszul, és magára vállalhatta az olyan beszélgetés lefordítását, amelyet akármelyik tolmácsra talán rá sem bíznak.

– És mi az ördög történt azzal a német teleppel, amelyen ma reggel átrobogtunk? – kérdezte szokott nyers modorában Galois. – Nyugatra iszkoltak a Wehrmachttal?... Tudták, hogy ludasok, ugye?

Germi lép oda hozzá, és újabb probléma merül fel a francia köré csoportosult tudósítók közt.

– És mi lesz a román királlyal, amikor a szovjet csapatok bevonulnak Bukarestbe? – teszi fel ismét a kérdést a franciának Germi, és egy románra néz, aki ott áll mellette, rendkívül széles tetejű, ellenzős katonasapkában, amelyről levették a kokárdát, a román szemmel láthatóan Duna melléki, óhitűek által lakott Moldovából való, jól beszél oroszul. – Felemlegetik neki, hogy fogadta a román csapatok díszszemléjét Odesszában? . . . Kik emlegetik fel, a románok vagy az oroszok?

A tömegben felharsanó nevetés mintha a katakombákban visszhangzanék, ahonnan az imént jöttek ki a tudósítók; az a benyomásuk, hogy ott hallják Galois válaszát.

– No, és ha Bulgáriában nemcsak oroszok szállnak partra, hanem például angolok is, hogyan fogadják őket a bolgárok? – ismétli el Barker kérdését Galois. Barker maga is megkérdezhetné a bolgárt, de nem akarja megbontani a tudósítók tömegében elfogadott rendet. A dús bajuszú bolgár posztófezt visel, ilyen bajuszt és ilyen fezt viseltek a bolgár kertészek az orosz délvidéken. – Az oroszoknak feltehetően örülni fognak, de az angoloknak?

A bolgár nagyot sóhajt, és a tarkóját vakarja, a fezt egyre mélyebben a homlokába nyomja.

26

Az egész tömeg – tudósítók, katonák, partizánok – lassan megindult a város felé. – Az autók egy kissé elmaradozva követik őket – a beszélgetés olyan váratlanul terelődött ilyen területre, és annyira magával ragadta ezeket is, azokat is, hogy nem könnyű elválni.

– Az ott, az a zubbonyos, aki a kezében tartja a sapkáját . . . Hope? – kérdezi a tábornok Tambijevtől, és figyelmesen nézte a kissé hajlott alakot, amely fel-felbukkan és ismét eltűnik a párhuzamos ösvényen. Az illető, aki ott megy, nyilván nem túlságosan értékeli annak a párbeszédnek a jelentőségét, amely most Galois-t és a kollégáit leköti.

– Olyan sötét van, hogy könnyű tévedni . . . zubbonyos, úgy mondja? Igen, ő az.

– Rogyion Jakovlevics gyakran emlegeti a kotyelnyikovói találkozást . . . Mit néz úgy, azt mondom, Rogyion Jakovlevics Malinovszkij . . .

– A tábornok meglassította lépéseit, ráérősen és elgondolkozva ment, mintha akarata ellenére Hope járásához igazodnék. – Rogyion Jakovlevics a holnaputánra virradó éjjel Odesszába érkezik ... Önnek nincs semmilyen ötlete?

– Malinovszkijnak Odessza ... a szülővárosa ... – jegyezte meg Tambijev. Jól emlékezett rá, hogy Malinovszkij ezt akkor úgy véletlenül megemlítette. – Találkozás Malinovszkijjal Odesszában, mi lehetne a tudósítóknak ma örvendetesebb?

– Találkozás ... valamennyinek? – kérdezte Sztogov rövid hallgatás után, és ismét Hope-ra pillantott, aki ugyanolyan ráérősen ment az ösvényen, amely keskeny sávként derengett a félhomályban. – Valamennyinek nem ígérem – jelentette ki olyan határozottsággal, amilyet Tambijev eddig nem tapasztalt nála. – Hanem ... Galois-t és Hope-ot meghívhatnánk talán amolyan ... félhivatalos, hogy úgy mondjam, személyes találkozásra. Természetesen, ha ez megfelel az ő szándékaiknak.

– Gondolom, hogy megfelel – jegyezte meg Tambijev; nem bírt elfojtani egy sóhajtást. Szerette volna, ha valamennyi tudósító ott lenne – végre ismét feltűnik útjukon Malinovszkij, és ráadásul ilyen körülmények közt.

– De mit kérdezhetnek a főparancsnoktól? Előre megállapíthatjuk a kérdések körét?

– Az egész témakört maga Allah se találhatja ki – nevetett Tambijev.

– Akkor ne az egészet!

– Minden probléma itt van: a támadás, a határ, amelyet át kell szelnünk, a hadseregünk, a Balkán ...

– Nos hát akkor Rogyion Jakovlevicsé a szó ... – mondta Sztogov, és meggyorsította lépéseit. Hátra sem nézett, mintha kerülné Tambijev tekintetét. Pedig Nyikolaj Markovics valóban bele kívánt nézni a szemébe, feltételezte, hogy csak a tábornok szeme válaszolhat minden kérdésre. Márpedig voltak kérdései; a tábornok nem valami ügyesen ravaszkodik, bizonyára beszélt már Malinovszkijjal, és mindent eldöntött. Ha másként volna, az óvatos Sztogov nem nyilatkozott volna ilyen határozottan. Nos, legyen, végső soron Sztogov nemet mond, és megcáfolja Tambijev gyanúját.

De Sztogov igent mondott, a többi magától ment. A tábornok terepjárója a Bristol szálló, a tudósítók rezidenciája előtt felvette őket, és robogva vitte a nevezetes Puskin utcán, majd a Primorszkij bulváron, a

Voroncov-kastély, a híres lépcső kővízesése, majd a kikötő mellett – amely mögött a hullámos tenger nyújtózott – ki a sztyeppre... Sűrű ágú, szabályos törzsű, nagy koronájú óriás jegenyék álltak körben; a kör közepén egy kis téglaház – csaknem csúcsos bádogtetejű, szabályos négyzet alakú; ereszcsatornája nincs; hat-hat ablaka nézett a világ minden tájára. Mintha egy hatalmas valaki fél kézzel megragadta volna a kéményét, hogy felfelé húzza, a másik kezével meg a ház tornáclépcsőjét tartotta volna, nehogy – Isten őrizz – elszakadjon a földtől; ezért a ház a jegenyék csúcsíveihez hasonlóan nyúlt a magasba. A jegenyék nélkül nem volna a ház csúcsos teteje, és nem volnának az elkeskenyült ablakai, ajtói, a megnyúlt falai sem.

Malinovszkij a főparancsnokok íratlan szabályzata szerint éjjel fent volt, s az esti és hajnali szürkületben aludta ki magát. Éjfél előtt rendszerint sebtiben megterült az asztala – szükség volt egy kis erősítésre, enélkül talán neki se foghatott volna az éjszakai munkának. Éjszaka került sor mindannak az elemzésére, amit a csapatok elértek a nap folyamán, melynek a mostani fáradságos áprilisban valóban se vége, se hossza. Akármilyen rövid időt töltött is a főparancsnok a jegenyék alatti házikóban – a front a balkáni hadműveletekre készült, de még mozgásban volt –, a szokott rendet megtartotta.

Malinovszkij türelmetlenségének adott kifejezést a vendégek késlekedése miatt. Szerencsére a késés nem haladta meg azt az öt percet, amennyit a külföldi vendégeknek még a főparancsnoknál is szabad késniük. Akármilyen kevés ideje volt is a főparancsnoknak negyvennégynek ezen az áprilisi éjszakáján, egy órát irányzott elő a találkozásra, és halogatás nélkül kiment a vendégeihez, amikor azok a segédtiszt szobájában vetkőztek. Kézfogások közben megemlítette a kotyelnyikovói fagyot és az ebédlőasztalt, a céklás káposztalevest a francia borral, sőt Tambijev megfigyelése szerint még egy icipicit késlekedett is a vendégek betessékelésével: a tervbe vett órát egyetlen perccel se lépjék túl, de a beszélgetésben a sietségnek nyoma se lássék.

– A Kotyelnyikovo óta eltelt másfél év alatt valóban hegyek mozdultak el... az ön egyéni sorsában is – szólt Malinovszkijhoz fordulva Galois. Bevett szokás szerint a többi jelenlevő hozzájárulásával a francia vette kézbe a beszélgetést. – Mes félicitations, mon général! – ezzel fejezte be szavait. Nem tagadhatta meg magától az élvezetet, hogy franciául köszöntse a ház gazdáját.

– Megvallom, a mi gondolataink ma nem annyira a tegnap, mint a

holnap felé irányulnak – jegyezte meg Malinovszkij; óvatosan, de szilárdan a lényegre terelte a beszélgetést. – Comme on disai d'antan: „Vive sa majesté le Futur . . .” Ahogy régen mondták: „Éljen őfelsége a Jövő!” – kiáltott fel meglehetősen zavartan. Nem akarta a vendég francia mondatát válasz nélkül hagyni, de a nyelv gyakorlatot kívánt, és azt még újra meg kellett szerezni.

– Ön feltételezi, tábornok, hogy a Vörös Hadsereg képes a szövetségesek részvétele nélkül megoldani a balkáni csomót? – kérdezte Galois, mintegy megvonta az idő határát: tíz perc eltelt, ötven van hátra. Ezt az ötven percet a lényeg megbeszélésére kell fordítani.

– A szövetségeseknek sok dolguk van nyugaton – mondta tagoltan Malinovszkij. A vendégek legelső kérdése nehéz helyzetbe hozta. – Ahogy én látom, a hadvezetőségünknek ezzel a körülménnyel a balkáni hadművelet megtervezése során feltétlenül számolnia kell . . . – Uraim, ne vesztegessük az időt haszontalanul. – Malinovszkij elmosolyodott, és tekintetét az asztal felé fordította, amelynek közepén gyümölcsmártással leöntött tyúkok gőzölögtek étvágygerjesztően – minden jel szerint odesszai különlegesség.

Tambijev észrevette, hogy bármennyire hétköznapi volt is ez az utóbbi mondat, erőfeszítésébe került Malinovszkijnak; bizonyára nem könnyű összeegyeztetni a házigazda szívélyességét az olyan rázós kérdés megválaszolásával, mint amilyen Galois utóbbi kérdése volt.

Megkoccantak a villák, a tyúkokat szétszedték a tányérokra; e hőn óhajtott szárnyasok ottléte nélkül a szünet, amely mindkét félnek érdekében állt, talán kevésbé természetesnek érződött volna.

– De az, ami idegen földön várja a csapatokat, különbözik attól, ami a hazai földön volt, nem? – kérdezte Galois. Nem mondhatni, hogy ez az újabb kérdése nagyobb nagylelkűséget árult volna el a házigazda iránt, mint az előző. – Így van, ugye? . . .

– Így, természetesen – Malinovszkij gondolatokba merült, majd hirtelen elmosolyodott. – A katonának diplomatának kell lennie . . .

– Katonai diplomatának? – érdeklődött Galois.

– Nem, miért? Polgári diplomatának . . . – Malinovszkij most már elnevette magát, és Nyikolaj Markovicsra tekintve, nyíltan rákacsintott.

– Akkor talán Tambijevnek nem is marad tennivalója? – szólt Galois; Malinovszkij mosolyára mosollyal kívánt válaszolni.

– Korai az aggodalom – jegyezte meg a tábornok, és összevonta szemöldökét, mintegy visszatérítve a jelenlevőket a lényegre.

Az amerikai szűkszavú, mint rendesen. Hope-nak nyilván kapóra jött, hogy Galois ül mellette. A francia mellett kényelmesen hallgathat. Szinte előreengedi a franciát azért, hogy törje meg a jeget. Hope tudja, hogy Galois csak néhányat tesz fel azok közül a kérdések közül, amelyeket ő maga tenne fel, de inkább minden jogot átenged neki. Mintha azt mondaná: nem a kérdések a fontosak, hanem az, hogy a választ adó miként nyilatkozik meg: az ő emberi lénye, a jelleme, a szemlélete a fő. Tambijev azelőtt is megfigyelte: Hope hallgat, bezárkózik a maga gondolataiba, amelyeket titkosnak szeretne nevezni, de a szeme él, csak az nyitott a külső tekintet számára, csak az tükrözi azt a titkos folyamatot, amely az emberben, lénye belsejében végbemegy. Most is, ha érdekelheti valami ebben a beszélgetésben Hope-ot, akkor az mindenekelőtt maga Malinovszkij, az ő emberi lénye. No természetesen érdekes megtudni, hogy a tábornok miként látja a front helyzetét ebben a több mint történelmi pillanatban, amely az orosz csapatoknak a Balkánra lépését megelőzi, arra a Balkánra, amely Európa puskaporos hordójának hírében áll. Ha Hope babonás volna, akkor ő is elhitetné magával, hogy a Balkán sorsa végzetes valami – úgy tetszik, a robbanóanyaga emberi közreműködés nélkül is lángra lobbanhat. De Hope kész ezt is semmibe venni ama nagy élmény kedvéért, amelyet Malinovszkij jelent, nem hiába ajándékozta őt meg a sors két találkozással: először Kotyelnyikovóban, majd Odesszában. Nos, ez a Balkánról folytatott beszélgetés talán lehetőséget nyújt arra is, hogy Malinovszkij egyéniségének lényegébe behatoljon?

– A kijutás Odesszához veszéllyel fenyegeti a német utakat Szevasztopol és Constanța közt – hallatta szavát Hope, feltételezte, hogy Malinovszkij katonai témáról kíván beszélgetni. – Szevasztopolt fenyegeti?

– Nem kell tengerésznek lenni ennek a megértéséhez.

– És Constanțát is fenyegeti?

– Nem közvetlenül, de fenyegeti.

– De akkor mi értelme a németeknek Szevasztopolt tartaniuk, tábornok úr?

– Természetesen van értelme . . .

– De nem túlságosan drága az ára . . . és . . . a kockázat?

Malinovszkij megdörzsölte a tenyerét, erélyesen, mint ahogy az izgalom perceiben szokta.

– Igen, fennáll a bekerítés kockázata.

– Bekerítés . . . Constanța elfoglalásával?

– Feltételezi, hogy már Constanțáról lehet szó? – A főparancsnok elmosolyodott.

– Igen, de ez a lehetőség nincs kizárva, tábornok úr?

– Nincs kizárva, természetesen, nincs kizárva – hagyta rá a tábornok elnézően.

Ez a párbeszéd észrevehetően Hope-ot is magával ragadta; általában ritkán jegyezgetett, jobbnak látta, ha ezt a beszélgetés befejezése utánra halasztja, de most megjelent az asztalon a jegyzetfüzete, igaz, hogy csak megjelent, a feljegyzés még váratott magára.

– Bocsássa meg nekem a feltevést: ha önt a németek helyébe állítanák, ilyen körülmények között tartaná-e Szevasztopolt? – kérdezte Hope; kérdésével ezúttal Galois-t is ugyancsak meglepte.

– Ez számomra nyilvánvaló.

– De a németek tartani fogják?

– Úgy gondolom, igen.

– A célszerűség ellenére?

– Annak ellenére.

– Egyszóval most van bizonyos tendencia a német stratégiai döntések pszichológiájában: megtartani az állást bármi áron, még akkor is, amikor a célszerűsége már elmúlt? Ennek már nincs értelme?

– Lehetséges.

– De ismerje el, hogy az ilyen taktika a hadművelet rugalmasságának rovására megy?

– Feltételezhető.

– És ön nem tartaná korszerűnek az ilyen taktikát . . . tábornok úr?

– Ez nem az én taktikám.

– Az utolsó kérdés: a szovjet katonai gondolkodás óhatatlanul észreveszi a német stratégiai döntéseknek ezt a sajátosságát . . . és számításba veszi?

– Számításba kell vennie.

Malinovszkij feleleteiben, Tambijev megfigyelése szerint nem volt határozottság, holott bizonyos határozottság most talán jobban tetszett volna a tudósítóknak. Ott, ahol a tudósítók határozott „igent" kívántak, Malinovszkij azt mondta: „Számításba kell vennie", ott, ahol „nemet" igényeltek, a tábornok kitérően magyarázta: „Ez nem az én taktikám." Ami pedig a lényeget illeti, Hope, Tambijev meglátása szerint

helyesen figyelte meg: a német visszavonulási taktika rugalmasabb is lehetne. Kétségtelen még egy másik körülmény is: az oroszok, talán Sztálingrád óta vagy talán még régebben, Moszkva óta – pontosan megállapították a németek sajátosságát, és felhasználták a stratégiai döntéseikben. Galois ismét megélénkült; mialatt kollégája, ahogy tudta, igyekezett kibontakoztatni párbeszédét Malinovszkijjal, ő egy üveg ukrán gyümölcslikőrt vett célba, és – meg kell hagyni – kellően belőtte magát.

– Nincs-e valami törvényszerűség abban, hogy az oroszok balkáni támadása egybeesik a nagy nyugati partraszállással? – kérdezte Galois. Szemét észrevehetően elfátyolozta a futó mámor köde.

– Ha van benne törvényszerűség, akkor az szerencsés – mosolygott a tábornok.

– „Szerencsés", így mondta? – Galois elnevette magát, a nevetésében benne volt a vágy, hogy beszélgetőtársát kérdésre bírja.

– Hát nem? – Malinovszkij elébe ment a franciának.

– Hogy is mondjam, tábornok úr, hogy is mondjam ... – Galois hangtalanul nevetett, és eltakarta arcát.

– Nem értem! – Malinovszkij egy kissé csodálkozva nézett rá.

– Amíg a szövetségesek a Maginot- és Siegfried-vonallal fognak viaskodni, Sztálin megoldja a feladatot ... Nem ért egyet velem? Bocsánat, ön nem vitathatja el tőlem, hogy ismerem az orosz történelmet, a Tyenyisov-iskolában tanultam a Mohováján, ott pedig tudtak tanítani ... Azt mondom, hogy Sztálin megoldja a feladatot, amelyet valamennyi orosz cár igyekezett megoldani, Első Pétertől az utolsó Miklósig. Ha erre céloz, amikor szerencsés egybeesésről beszél, egyetértek önnel ..

Galois a zakója oldalzsebéből sárga bőrbe kötött noteszt húz elő. Mozdulata lendületes – az ital felpezsdítette a francia erejét.

– Ejnye, a kis naptáram!

Galois noteszéből egy kis égszínkék kartonlap esik ki, és a főparancsnok lábához hull. Malinovszkij, rá nemigen jellemző gyorsasággal felemeli, és leteszi az elbátortalanodott francia elé, eközben arca csaknem olyan kékesre válik, mint amilyen a felemelt kartonlap, és lélegzete hallhatóbb. Ezt maga a tábornok is észrevette, feláll, és lassan végigmegy a szobán, alig észrevehetően lengetve karját. Nyilván a járással csillapítja a szívét.

Ez a Galois noteszéből véletlenül kihullott kis naptárlap azonban

segített a tábornokban felfedezni olyasmit, amit nem egyhamar vesz észre az ember. Tambijev az idő jeleit látja Malinovszkijon. Kotyelnyikovo óta másfél év sem telt el, de láthatóak a nyomok: a szíve és vele járó elnehezülés, ami azelőtt nem volt, meg a lélegzet elszorulása, ami a kis kártya felemelésekor hirtelen megnyilvánult. Bizonyára a megfeszített munka, az éjszakai virrasztások nyoma, máskülönben negyvenhat éves korban ilyesmit nem szerez az ember.

– A régiek a Fekete-tengert Orosz-tengernek nevezték – jegyezte meg Galois, és arcát, szokás szerint, könnyű pír lepte el. – Ez alatt a két év alatt a németek igyekeztek hozzászoktatni magukat a gondolathoz, hogy a Fekete-tenger csaknem az ő beltengerük, sőt megpróbálták Németnek nevezni . . . – Elhallgatott, nyilvánvalóan belefáradt az iménti nem könnyű történelmi kirándulásba. Most pontosan meg kellett fogalmaznia a kérdést: – Nem gondolja-e, hogy a szevasztopoli német helyőrség abban a veszélyben forog, hogy szigetté változik, egyetlen német szigetévé annak a tengernek, amelyet a németek még mindig beltengernek tekintenek?

De Malinovszkij, úgy látszott, nem hallotta ezt az utolsó mondatát. Órájára pillantott: a kitűzött idő eltelt, a kihallgatás véget ért.

Éjjel egy óra után tértek vissza a szállodába. Galois már nem vitézkedett, az erős ukrán pálinkától kimerülten elvonult. Az amerikai támogatta fel a tornácra, és mialatt Galois a sötét folyosón a lépcső felé haladt, kétszer is utána kiáltott. Tambijev úgy érezte: az amerikainak érdeke, hogy a francia elmenjen. Nem mondhatni, hogy ez nem felelt volna meg az ő szándékának is – a repülőgépen Cleannel folytatott beszélgetés izgatta Nyikolaj Markovicsot.

Beléptek a boltív alá, és Tambijev figyelmét nem kerülhette el, hogy a szálloda udvarát borító sima kőlapok pontosan tükrözték a déli égbolt szikrázását. Nyikolaj Markovics felnézett, és a Kubán-vidék, annak sűrűn csillagos éjszakája jutott eszébe. Úgy rémlett, semmi sem érzékelteti úgy az ember kicsinységét, mint az éjszakai ég beláthatatlansága, végtelensége, folytonossága.

És Tambijev azt kérdezte magától: akkor miért nem nyomaszt téged, nem alacsonyít le, nem kisebbít, nem foszt meg a lét örömétől, ebbe a csekély erődbe vetett hittől? Ellenkezőleg, nézed ezt a csillagos végtelenséget, és az ráeszméltet az erődre, és olyan öntudatot ébreszt benned, amilyen nem volt, mielőtt a világ roppant nagyságát nem szemlél-

ted. Te természetesen kis porszem vagy a világmindenség határtalanságához viszonyítva, mikroszkopikus csíra; de éppen az a csíra, amelynek ezek a csillagok adtak életet és növekedést, te, mintegy megnövekedel a kék láng alatt, te és az öntudatod, a büszke öntudatod.

Tambijev Hope-ra pillantott, és csodálkozva látta, hogy annak szeme le van hunyva. Az ég túlságosan káprázatos volt ahhoz, hogy összpontosíthasson, a látás akadályozta abban, hogy magába mélyedjen. Ez bizonyára jellemző volt Hope-ra: abban a pillanatban, amikor olyasmi tárult a szeme elé, ami felgyújthatja a képzeletet, hirtelen lehunyta a szemét. Csakis az lehet az oka, hogy az amerikai mindazt az igazat, ami ezen a világon van, nem önmagán kívül igyekezik meglátni, hanem önmagában.

– Észrevette Malinovszkijban azt a tartózkodást? – kérdezte még mindig csukott szemmel Hope. – Annak a tudatát, hogy milyen nehéz volt az út, és milyen nehéz lesz még.

– Azelőtt nem látszott benne? – kérdezte Tambijev, tudni kívánta, hogy mi okozza Hope komor töprengését.

– Talán nem ennyire... Nem is egészen értem: amikor nehéz volt, akkor optimistábbnak mutatkozott... Azt csak nem tételezhetjük fel, hogy azelőtt nem képzelte el, milyen nehéz lesz az út...

– Szerintem pedig ez optimizmus, de az érettség optimizmusa; ez nem olyan szembeszökő – mondta Tambijev.

– Másfél évvel ezelőtt nem volt meg ez az érettség, és most megvan? – kérdezte mosolyogva Hope, mosolyában nem annyira gúny, mint inkább csodálkozás érződött.

– Másfél év a háborúban nagyon sok, itt az idő vaslogikája működik – jegyezte meg Tambijev –, a relativitás elméletének logikája: mintha nem a földön lett volna, hanem kívül rajta, évszázadok múlva tért vissza a szülőházába, és a kedves otthonban már csak ükunokáit találta... A háború más időszámítás...

– Más számítás, talán... – hagyta rá Hope, ismerte a háborút.

Bementek az udvar belsejébe, ahol a fák zsenge lombjain nyirkos homály gyűlt; a friss levegőben, amely onnan áradt, a fiatal lomb illata sejlett.

– Tambijev úr, megkérhetném önt... egy szívességre? – szólt Hope, és a villámzárral összehúzta zubbonyának két szárnyát. – A jegenyék alatti házikó után itt hűvös volt.

– Tessék, Hope úr.

Az amerikai habozott; a tenger nem volt közel, de ebben az éjféli órában hallani vélték egyenletes moraját.

– Valakitől azt hallottam, hogy a háború elején egy írójuk, nem éppen félénk fajta, búvárnaszádon Constanţába ment.

– Volt ilyen eset . . .

– Sohase voltam epigon, de az adott esetben talán nem riadnék vissza tőle, hogy azzá legyek . . . Nos, megadja rá a lehetőséget? Ha nem Odesszából, akkor Szevasztopolból. Hiszem, hogy hamarosan elfoglalják . . . Igen?

Tambijev azt gondolta: ő maga vezetett el engem ahhoz a kérdéshez, amelyet fel akartam tenni neki, ennél alkalmasabb pillanat nem lesz. De most Tambijeven volt a sor, hogy összeszedje a gondolatait; mint néhány perccel előbb, az éjféli csendben, amelyet távoli lövések szaggattak meg óvatosan, ismét felmorajlott a tenger. Közelebb volt, mint ahogyan Tambijev gondolta.

– Szerintem Odesszában nincsenek búvárnaszádjaink, Szevasztopol pedig, Malinovszkij szavaiból ítélve, talán . . . hónapok múlva lesz esedékes . . . – kezdte messziről a feleletet.

– És ha nem hónapok, csak hetek múlva? – kérdezte Hope. Az az erély, amelyről tanúságot tett, talán még nála is szokatlan volt.

– De hiszen azt beszélik, hogy ön hazakészül, Hope úr – mondta Tambijev, és az amerikaira nézett. Bizonyosra vette, hogy az amerikai arca a választól függetlenül elárulja az igazságot.

– Én? – kérdezte meglepetten Hope. Meglepetésében – Tambijev benyomása szerint – nem volt alakoskodás, őszintének látszott.

– Nem így van? – kérdezte Nyikolaj Markovics.

– Én semmit sem tudok róla, Tambijev úr – mondta Hope, és hozzátette: – Becsületszavamra.

És Tambijev nyomban azt gondolta: mi szüksége volt a becsületszóra? Cleantől hallott valamit vagy homályosan gyanítja? A szűkszavú Hope-ot arra indítani, hogy becsületszavához folyamodjék, annyi, mint értésére adni: az imént mondottak nem ok nélkül hangzottak el, korántsem.

– Nem hiszi el, Tambijev úr?

Igen, határozottan tud valamit Clean szándékairól.

– Természetesen elhiszem . . .

Elbúcsúztak. Hope nem beszélt többé Szevasztopolról. Mintha elfelejtette volna.

27

Reggelre eloszlott a füst a város felett, s csökkent az égésszag. A tudósítók elindultak a város és a kikötő megtekintésére.

Estefelé tértek vissza, majd sebtiben megvacsorázva kimentek a parti sétányra, hogy a naplementét lássák – áprilisban itt rendkívül szép.

– Nyikolaj Markovics, tudja-e, hogy ma húsvét második napja van? – szólalt meg Sztogov. A kérdés váratlan volt, és nemigen illett a tábornokhoz. – Meghívtak itt egy házba húsvéti kalácsra, velem tart?

Tambijev zavarba esett – a tábornok nem szokott rögtönözni –, a kérdés nem csak most merülhetett fel benne.

– Talán az egész háború alatt nem látott fehér abroszt, ugye? – mosolygott Sztogov.

– Valóban nem láttam – vallotta be Nyikolaj Markovics.

– Akkor gyerünk!

De ezt a „gyerünk"-öt gépiesen mondta. Az a ház, ahová mentek, ugyanúgy a Puskin utcában volt, mint a szálloda.

– Bizonyára észrevette a katakombákban azt a sötét szemű gyógyszerésznőt, akinek a köpenyén olyan nagy gombok voltak? – kérdezte a tábornok, amikor egy kétemeletes családi ház nehéz, faragott ajtajához értek.

– Gyöngyházgombok? – határozta meg pontosan Tambijev.

– Úgy van, gyöngyházgombok... ennek a háznak, ahová most beléptünk, ő a fiatal háziasszonya.

– Régebbről ismeri őt?

– Régebbről – felelte szűkszavúan Sztogov, és Nyikolaj Markovics úgy vette észre, nemigen készségesen.

– Így hát ön odesszai? – tudakolta Tambijev, miközben felmentek a tornácra; most közvetlenül a tömör bejárati ajtó előtt álltak.

– Igen – felelte Sztogov, és maga felé húzta az ajtószárnyat; most mintha nehezebbnek érezte volna, mint máskor.

Talán a félig elfüggönyözött ablakok, talán az egész falat elfoglaló pohárszék sötét színei okozták, de az ebédlőben, ahová beléptek, félhomály volt, csak a nagy ebédlőasztalt borító keményített abrosz fénylett halványan.

– Lelja, te foglalkozz a vendégekkel, én majd megterítek.

– Segítek neked, mama.

– Nem, nem... Csak lámpát gyújtunk. Vlagyik, segítesz nekem?

– Igen, Szerafima Nyikolajevna – feleli Sztogov, nyitott tenyere közé fogja a petróleumlámpa lapított gömbjét, amely az ebédlő homályában sötétbordónak látszik, és óvatosan lehúzza a válla magasáig. Egyik nyitott tenyerében tartja a lámpát, a másik kezével leveszi az üveget, és továbbra is a kezében tartva, megcsavarja a gyújtószerkezet kerekét. Rutinosan végzi ezt a műveletet, elsőre így nem gyújtasz meg egy lámpát.

Most talán a háziasszonyokat is szemügyre lehet venni, anyát és leányát, és a ház berendezése is látható – az elválaszthatatlan tőlük. Szerafima Nyikolajevna szürkéskék szemében korát meghazudtoló fény sugárzik, és a köréje gyűlt homály mintha megnagyobbítaná. Titkos ellenszenv van a tekintetében, szemrehányás, sőt lehet, hogy kihívás. Az asszony mosolyog, de a szeme bánatosan néma.

– Tudod, Vlagyik, Odessza olyan kálváriát jár, hogy az Isten őrizzen meg tőle mindenkit!

A lány komoran magába zárkózik, mélyen lehajtja fejét, mintha valaki firtatóan nézne rá, csak a vastag ajka remeg, nem tud uralkodni rajta.

– Hagyd ezt, mama, hisz másról is lehet...

Feláll, és Tambijev hirtelen meglátja, hogy milyen szép. Érdekes: ahogy felállt, megszépült – van valami büszkeség a tartásában, a válla vonalában. Milyen harcias büszkeséggel, ifjúi gőggel vetette hirtelen hátra a fejét. Lánykorából maradhatott ez, abból az időből, amikor még az iskola utolsó osztályába járt. Az iskola ott lehet valahol a Puskin utcában vagy a Primorszkij bulváron. Csakhogy valahogy furcsán emeli a lábát, nem hajlítja.

– Tudod, Vlagyik, milyen helyzetbe hozott mindnyájunkat, amikor mindez történt? – szól az anya félig suttogva, alighogy Lelja mögött becsukódott az ajtó. Tambijev felfigyelt: valami rejtett értelme volt ennek a „történt"-nek, olyasmi, amit egyelőre nem adatott mindenkinek tudnia. – Idehozták és letették, a románok pedig már bent voltak Odesszában... Képzeld csak el, hogy nem valahol a Pereszipen, hanem itt, a Puskin utcában, két lépésre attól a guvernămîntjuktól... vagyis hát a kormányzóságuktól... A lányom – jellem, Vlagyik... Ha megvágod... nem jön vér. Néha szinte megijedek: csakugyan én szültem? – Ködös szemét félősen az ajtó felé fordította, amelyen a lánya

kiment, majd alig hallhatóan hozzátette: - Mankóval ment el a katakombákba - nem tréfadolog az

- Jaj, most igyunk kedvünkre, mama!... - Az ajtó kitárult, a tálca megremegett Lelja kezében, és inkább ráesett Szerafima Nyikolajevna kezére, mintsem hogy az átvette volna - Lelja nem valami biztosan állt a lábán, nem volt támasztéka. - Iszunk?

- Nos hát... tőlem telhetően én segítek - mondta Szerafima Nyikolajevna. - Akkor nyisd ki a pohárszéket.

Úgy látszott, ebben a házban ez a „Nyisd ki a pohárszéket!" varázsige volt, mert elhangzásakor olyasmi kezdődött, aminek lázba kellett hozni a vendégeket. És valóban: Tambijev csak most vette észre, hogy milyen csoda büszkélkedik a halandó feje fölött. Igen, büszkélkedett. A köznapi „pohárszék" szó nem elég a képzeletnek a szem elé táruló látvány megközelítéséhez. A falánkság oltára volt ez, Lucullus trónja, olyan orgona, amelyen az ínyencek az istenük dicséretét zengték. A mindenható véső kifaragta a kis ajtókon mindazt, ami a dús lakoma tetőfokán az ámuló vendégek szeme elé tárult: szőlővesszővel és pálmalevelekkel körülfont egzotikus gyümölcshalmokat, frissen lőtt nyulat, amely némán meresztette ki még meg sem üvegesedett szemét, a vadász biztos lövésével elejtett zsíros fácánt, az imént levágott birkát... Mindezt forró hús, pirított hagyma, erős szagú fokhagyma illata járta át... Mindez mintha a messziségből érkezett volna ide - ami valójában nem is volt olyan távol.

Ám az oltár ajtajai kinyíltak, csaknem ősrégi vaníliaillat áradt kifelé, és egy halvány ibolyákkal kifestett kerek tálon feltűnt a kis vödör formájú, aranyló húsvéti kalács, a mögül meg egy halom cukros sütemény és félhold alakú almásrétes látszott ki az oltárból. Majd a márványlapról levettek egy másik tálat - rajta hideg tyúk meg egy jó darab borjúsült - a konyhából pedig behozták az igazi odesszai ételt: húsos derelyét... A háborús időhöz képest hallatlanul gazdag asztal volt ez.

- Van egy kis üveg szeszem - szólt Lelja hetykén, és hirtelen lendülettel felállt. Hát igen, a lába csakugyan valahogy élettelen. Vajon... a diplomáciának ajánlott?

- Mi az... partizán szesz?

- Itt minden partizán, vagy helyesebben... román, csak a derelye odesszai. Tehát, a diplomáciának... javasolt a szesz?

Szerafima Nyikolajevna némi aggodalommal nézte a lányát. Lelja

szakértelemmel ivott: fel-felhajtotta a kupicát, és lélegzetét visszafojtva hagyta, hogy a tűz szétterjedjen, annyira, hogy kiáradjon az orcáira, aztán pedig már oltotta is. A korty víz szándékosan fukaron volt mérve. Akármilyen erős is a szesz, nem törhette át Lelja szűkszavúságát. Szól egy-egy szót, aztán elhallgat, csak az ajka remeg továbbra is. Csak egyszer tagadta meg magát, amikor az odisszeájáról beszélt; természetesen csak egy-két szóval beszélt róla. Megvárta, amíg anyja kimegy a szobából, jó szorosan betette mögötte az ajtót, majd forró suttogással árasztotta el a vendégeket:

– Ott vitám támadt egy tisztünkkel. Azt mondta: „Én egyetlen embert sem öltem meg az egész háború alatt, és ezt nem restellem megmondani." – „Én pedig öltem – mondom neki –, és én sem restellem megmondani ... Látja itt ezt a kis lombikot? Azzal a méreggel, amely ennek a fenéken elfért, annyit küldtünk a másvilágra, hogy a hulláikkal elrekeszthettük volna az egész Puskin utcát, sőt még a bulvárnak is jutna ..." Ezután a tiszt többé nem beszélt erről, legalábbis a jelenlétemben nem ...

– Várj csak Lelja, rólam beszélsz? – Sztogov komoran nézett a fiatal háziasszonyra; ha az az átkozott kupica szesz nincs, talán meg sem szólal.

– Hát talán te is ezt mondtad, Vlagyik? – kérdezte mosolytalanul a lány. – Gimnasztyorkát ölteni annyi, mint megérteni: ölni kell ... – Tambijevre sandított. – A diplomácia talán elvi ellensége az emberölésnek?

Tambijev azt gondolta: még mindig hatalmában van annak a zaklatottságnak, amely ezekben az években állandóan benne élt. Nem bírja elűzni ezt a zaklatottságot. Elfogadni egy embert neki nehezebb, mint bárki másnak, felbőszülten még sokáig fog körültekingetni. És Tambijev agyában ismét felötlött: nem, ennek oka nem csupán a kétévi nehéz élet a katakombákban, hanem más, ami vele és csakis vele esett meg. És Szerafima Nyikolajevna szavai jutottak eszébe: történt, történt.

– Mit mondjak? Azt gondoltam, hogy Heine és Schiller költészetét fogom olvasni, de a patkánymérgezés fő specialistájává lettem ...

Lelja nem restellte ezt kimondani anyja előtt, aki éppen egy rakás tányérral lépett be a szobába, s ott megtorpanva szemrehányó tekintetet vetett lányára; ha nincsenek kezében a tányérok, talán nem tűnik fel a reszketése, de most még hallatszott is ...

– Még nem múlt el feletted az idő, Lelenyka . . . jut belőle Heine és Schiller számára is.

– Tolmácsnak megyek a diplomatákhoz! – mondta a fiatal háziasszony, ugyanolyan szilajul. – Megfelelek tolmácsnak, diplomácia, mi? Félsz? Akkor segíts nekem, diplomácia, hozd be a tál derelyét a konyhából!

– Lelja! . . .

– Igenis, igenis, azt akarom, hogy segítsenek nekem. Így akarom! . . .

Amikor a konyhába indultak, Tambijev egyszer csak azt érezte, hogy Lelja súlyosan, de kíméletesen odadől a vállához.

– Megáll a lábán a diplomácia? – kérdezte nevetve, de nem húzódott el. – Nem képzeli véletlenül az önhitt diplomácia, hogy a nyila behatolt a lány szívébe? – Hirtelen elhúzódott, odább ment.

– Lelenyka, te hozd be a derelyéstálat, mi meg Nyikolaj Markovicscsal rágyújtunk egy cigarettára – szólt Sztogov, az ajtóhoz lépve.

A lány kelletlenül engedelmeskedett.

– Hősködik Lelenyka – jegyezte meg Tambijev. – Élvezetét leli benne.

– Ha az élő lába helyett falába van valakinek, túlságosan is nekibátorodik – mondta Sztogov.

Tambijev halántékát mintha hideg szél csapta volna meg – hát ezért olyan merev a Lelja lába!

Szerafima Nyikolajevna szétrakta a tányérokat, nyilván a meleg étel számára; azokat sem hagyta ki, akik még nem voltak ott.

– Várjuk meg . . . a tieidet, Lelenyka? Mit szólnak hozzá, kedves vendégek? – fordult a jelenlevőkhöz, és feltételezve, hogy Tambijev ugyanannyira tájékozott, mint Sztogov, magyarázóan hozzátette: – Már nem kell sokáig várni, az autók talán már elindultak . . .

Sztogov magyarázóan hozzátette:

– Szlovákokat várunk, Lelja csapattársait. Egész települ létesült itt – Bratislava fiókja Odesszában! . . .

Tambijev elhűlt: Bratislava? Mintha szíven ütötték volna, valami erővel nekikoppant és megdermedt – valami leküzdhetetlen szomorúság! Nemcsak úgy rémlett neki? Csakugyan Bratislava?

Valóban: amikor már besötétedett, megjelentek a szlovákok, nem vele egyívású barátok-e, bajtársak a vakmerő sorsban: Milan és Jan. Milan pártfogóian nyugodt és mosolygós, a mosolygása, úgy látszott, az aranyló szakállában fészkel – nem is szakáll ez, hanem egy darab mé-

zeslép. Jan fekete és dús bajuszú, öblös, mély hangja kissé brummogó; most is, ahogy elhallgatott, a hangja még él, támaszt keres.

– Európa száraz szalmakazal, várja a tüzet, hogy lángra lobbanjon – mondta Jan, irigylésre méltóan biztos orosz nyelvtudással és olyan szenvedéllyel, mintha egyébre se gondolna soha, csak erre. – Önöknek, oroszoknak, hogy úgy mondjam, ügyesen fel kell tudniuk gyújtani!

– Vagyis győznünk kell, azt akarja mondani? – kérdezte Sztogov.

De a szlovák nem jött zavarba.

– Győzni azt jelenti: felgyújtani – magyarázta lelkesen; folyékony oroszsággal. – Te hogy gondolod, Milan? – fordult a barátjához.

– Felgyújtani, alaposan felgyújtani! – helyeselt az mosolyogva.

– Erre iszunk, iszunk, ennél nincs jobb pohárköszöntő! – kapott a szón Jan; régen várta ezt a napot, elemében volt.

– Szeretném látni, hogyan iszik erre a diplomácia! – Lelenyka ismét gúnyosan elmosolyodott.

– Ha alaposan felgyújtják, akkor felkel Szófia és Prága, és Bratislava se marad adós – szilajkodott a fekete bajuszú.

– Bratislaván nem múlik a dolog – a mézszínű szakállas hirtelen megtalálta a beszédkészségét.

– Tegnap olyan fiúk jöttek hozzánk Novohopjorszkból – dörmögte öblös, mély hangján a fekete bajuszú –, és a mi mezőink, a hegyeink – Bratislava Záhorskával.

– És Banská Bystricával – helyeselt a mézszakállú Milan; ő kétségtelen Banská Bystricába való volt.

Ez aztán az előérzet – Novohopjorszk – villant Tambijev agyába. Csak nem vándorolt át Novohopjorszk Odesszába?

– Magukhoz? . . . Ez mit jelent: hová? – Tambijev csak ezt tudta kérdezni.

– Hová? – szólt szemöldökét összevonva a dús bajuszú, és hirtelen méregbe gurult – ha részeg volt is, fel tudta fogni, hogy a kérdés szokatlan. – Ott lakunk a színház mellett, abban az olasz ablakú házban . . . – mondta lecsillapodva.

Lesz, ami lesz, megkérdezem – határozta el Tambijev. – Kilesem az alkalmas pillantot, és tudakozódom a felől a Prohazková felől. Ha Jan járt Novohopjorszkban, akkor az utaik talán nem kerülték el egymást. Megragadom a pillanatot, és felteszem a kérdést: mit mond magának ez a név?

A szlovák hirtelen elfintorította kis krumpliorrát, s a bajusza megmozdult.

– Prohazková? Melyik Prohazková az, a doktornő? ... Az imént láttam az olasz ablakú palazzónkban.

Egy órával később a szlovák kihívta Prohazkovát az olasz ablakú házból, a lány csaknem a gézzel körülkötött kis köpenyében libbent ki a színház előtti térre. No, persze, nem Tambijevet várta, hanem valaki mást, azért futott olyan fejetlen sietséggel ki az utcára.

– Ha agyonüt, se tudok semmit! – jelentette ki, amikor Tambijevet meglátta, és a foga vacogott, talán az ijedtségtől, talán a hideg széltől, amely ebben a pillanatban a tenger felől fújt. – Elrepült, és minden nyomot eltüntetett, mintha azokat a föld nyelte volna el – hadarta bizonytalanul, és elfulladt a hideg széltől. – Talán valaki tudja, de én nem. Ha megöl se tudok semmit!

Ökölbe szorított kezét a magasba lendítette, mintha ebben az éjféli órában valóban azért jött volna erre a térre, hogy a halálát lelje.

Tambijevnek nehezére esett megválni az olasz ablakos háztól. Ez a Prohazková nem hasonlított önmagára. Miért kell így fogadkoznia, esküdöznie? Csak zavarában tette? Nem, egyszerű zavar nem okoz ilyen rémületet. Hangoztatná-e valaki ilyen hévvel, hogy mit sem tud, ha valóban semmit sem tud? Tambijev nem emlékszik, hogy a szél, amely éjfélre megerősödött, miként lökte őt a tenger fölé kinyúló partfalhoz. A tengert nem látta, de a hangja, az éjszaka súlyát magáról levetve, folytonosan mintegy kitakarózott. Hirtelen úgy rémlett, mintha a tenger nyögést hallatna, mely benne mindjobban erősödött. Az, amit Tambijev összeszorított és mintegy bilincsbe vert magában, ott egyszerre kitört és felnyögött.

28

A nagykövet hívatta Beketovot.

Bizonyára a kontinensre utazásról lesz szó, gondolta Szergej Petrovics. Mi másról beszélhetnénk most, ha nem erről?

Ám a nagykövettel való beszélgetés során még csak fel sem merült a kontinensre való utazás.

– Távirat jött Moszkvából, kérik önt, hogy repüljön oda, miután a lehetőséghez képest átadta az ügyeket... Pontosan így szól a szöveg: a lehetőséghez képest.

A váratlan hír szinte megdermesztette Szergej Petrovicsot. A mosolygás nehezére esett. Az élet megtanította rá: nehéz pillanatban jó elmosolyodni.

– Hogy értsem ezt? Lefokozás?

– Ellenkezőleg, úgy gondolom, előléptetés...

– És a nagykövet véleményét... megkérdezték?

– Erre egyelőre nem került sor.

Úgy... Egyszóval, előléptetés? Mi szüksége neki erre? Nem úgy általánosságban, hanem most? Egy évvel, kettővel a háború befejezése előtt szükséges ez? Szergej Petrovics londoni missziójában van bizonyos teljesség, bizonyos kötelezettség önmagával szemben: a háborúval együtt jött, és ha el kell mennie, akkor a háború befejezésével menjen el is... Meg kell mondani, hogy a lakosztály, amelyet Jegor Ivanovics a Varszonofjevszkijon kigúnyolt, nem olyan mindenható, de sok mindent sikerült tenni. És még van lehetőség továbbiak megtevésére. Ami az ezüst váll-lapon viselt nagyobb csillagok iránti szenvedélyt illeti – a Külügyi Népbiztosságon ezt tréfás szóval csillagkórnak nevezik –, Szergej Petrovics, jellemének sajátosságainál fogva immunis ezzel a betegséggel szemben. Így hát, ha az ő véleményéről van szó, őt nem égeti a vágy, hogy több legyen, mint ami most. Csakhogy nem tőle függ a dolog. De például Taraszov hogy vélekedik?

– De csakugyan mit gondol minderről a nagykövet? – A kérdés Szergej Petrovics kételyére vallott, magában a kérdés megfogalmazásában benne volt a vita önmagával.

– Hát nem világos? – hangzott Taraszov válasza, és Beketov most már tudta, hogy erre a kérdésre nem volt valami nagy szükség, tökéletesen nyilvánvaló, hogy a nagykövetnek ehhez az akcióhoz semmi köze.

Beketov a szokottnál korábban ért haza, és meglepetésére otthon találta Jekatyerinát. Az asszony egyre nagyobb gyakorlatra tett szert a szövegek fordításában, és irigylésre méltó sikereket ért el Bar nem szánta rá magát, hogy átmenjen a nagykövetség sajtóosztályára, jó segítsége volt Sosinnak. Sosin szövegeinek fordítása annál kényelmesebb volt neki, mert haza is vihette őket.

– Abba tudnád hagyni három percre? – kérdezte óvatosan Szergej

Petrovics. – Jekatyerina munka közben az épp soron következő csésze tejes teáját iszogatta.

– Ha csak három percről van szó – felelte, miközben az előtte heverő fehér papírlapon tovább szaporodtak a nagy, kerek betűs sorok.

– A követtől jövök, távirat jött, kérnek, hogy repüljek oda, miután átadtam az ügyeket – folytatta Beketov szenvtelenül. – Miután a lehetőséghez képest átadtam az ügyeket – tette hozzá, mert eszébe jutott a táviratnak ez a részlete. Ha nem mondja el Jekatyerinának, azt kockáztatja, hogy hiányosan ismerteti a táviratot.

A toll kiesett Jekatyerina kezéből, de szeme még mindig a papírra szegeződött.

– Ha ez újabb kinevezés, feltételezed, hogy megtörténhetik anélkül, hogy ne mondana véleményt... ő? – kérdezte, de még most sem emelte fel a tekintetét.

– Olyan fontos ez?

– Fontos.

– Bocsánat, miért?

Az asszony feltekintett, szemében nem volt öröm.

– Ha ő szólt, akkor már nem mondhatsz nemet...

– És ha nem szólt?

Jekatyerina elgondolkozott. Nem, három perc alatt ezt nem lehet elintézni. Nem törődött vele, hogy a férje most őt nézi, noha tudta, tudnia kellett, hogy a pillantása fürkésző. Kétségtelenül ahhoz a határhoz közeledett, ahol az ismert kifejezés szerint véget ér az asszonyi élet. Végső soron nem fontos, hány éves az asszony, de valami elmúlt, valami a múltba merült, csaknem visszahozhatatlanul. És ez most ott tükröződik az arcán, nincs mit tenni ellene. Még csak nem is arról van szó, hogy az állán elmélyült az alig észrevehető kis barázda, vagy hogy a hajában megszaporodtak az ősz szálak, megfakult a bőre vagy elment a kedve a rövid ujjú ruháktól; hogy arcán új kifejezés jelent meg, és azt nem lehet elleplezni. Ebben a kifejezésben van szánalom és mindent megbocsátás, és valami nagyon keserű, ami letörölhetetlen.

– Nem tudom, mi járt az eszedben, amikor megtudtad, hogy Londonba neveznek ki – szólt halkan. Beketov úgy érezte, hogy ahhoz, amit most mondani akart, nem egyszerre jutott el – nyilván ez nyomasztotta azokon a hosszú éjjeleken, amikor a légiriadókor lement a metró tágas „termeibe", hétrét görnyedve feküdt a vaságyon, saját testével igyekezett eltakarni a kilencéves Igorkát, mintha az a száz

méter vastag kőzet, amely felette emelkedett, nem volna elég, hogy megóvja a német gyújtóbombától. – Nem tudom, hogy milyen gondolatod támadt, amikor erre a földre léptél, de mindazok, akik erről minálunk tudomást szereztek, helyesen értelmezték, még ha talán nem is volt köztük egyetértés. Azok is, akik ebben a szilárdságod ellenőrzését látták, meg akik megbízhatóságod próbáját, és azok a kevesek is, akik a keresztedet látták meg benne... Ó, te tiltakozol, és ha az ember lehetővé teszi neked, akkor azt mondod, hogy szónokolok, de én tudom, hogy ez a londoni munkád – kereszted neked... És ha ez így van, legyen erőd mindvégig hordozni...

Beketov Moszkvába érve, a repülőtérről egyenest a Kuznyeckijra ment, remélte, hogy ott találja Jegort. De Bargyin nem volt bent; úgy látszik, elmúlt az az idő, amikor a Külügyi Népbiztosság munkatársa napjában csaknem huszonnégy órára oda volt kötve az íróasztalához, és ha nem volt a helyén, amelyhez oda bűvölték, ez jogot adott a buzgó főnökének, hogy a hajnalok hajnalán keresésére induljon, és a város minden ajtaján bekopogtasson, olyan fesztelenül, mintha nem hajnal volna, hanem legalábbis alkonyat. Szergej Petrovics kiment Jaszenciba. Amikor odaért, a faházak kéményei felett már az esti füstök kanyarogtak, és az ablakokból, amelyek már nem voltak olyan gonddal elfüggönyözve, mint a háború elején, itt-ott kiszűrődött egy kis fény... Csak Bargyin háza látszott lakatlannak – se füst, se világosság. Már hideg rémület markolta Szergej Petrovics szívét, amikor a kert homályából elébe indult Jegor Ivanovics.

– Szent ég... ébren vagyok vagy álmodom? – fohászkodott Bargyin, és hatalmas mancsával megszorongatta barátját. – A feleségem mostanában munkába jár, Szerjozsa, a ház hideg és sötét... Az ember a legszívesebben visszaszaladna a Kuznyeckijra... – Beketovra pillantott, és újból kiengedte harapófogószerű szorításából. – Hoztam egy kis csomag ennivalót, egy pillanat alatt nyélbe ütjük! Gyere be bátran, Szerjozsa...

Bargyin arcáról mintha letörölték volna a bánatot. Honnan vette egyszerre az erőt? Mint a legjobb napokban, minden sarokból összekotorta a régi újságokat és folyóiratokat, egy nyaláb fát és rőzsét hozott, három szál gyufával alágyújtotta a száraz keveréket, és néhány pillanat múlva a házban vidám pattogás és sistergés hallatszott. És aztán következett az, amit sokszor megfigyelt Szergej Petrovics barátjának nagy

és kényelmes házában: Jegor felkötötte Olga kötényét, magasra felgyűrte az inge ujját, két kezébe fogott egy-egy hosszú kést, és egymáshoz fenve őket, irigylésre méltó pengést csiholt. Nyomban kibontotta az áhított csomagot – amely egyszerű, de a mostani időkhöz képest korántsem szűkös eledelt rejtett –, és a tűz vidám sustorgásához csakhamar a lábasok és serpenyők nagy zenekarának sistergő, bugyborékoló hangegyvelege járult. Egyszóval, amikor egy órával később Olga megjelent a házhoz vezető kis ösvényen, azt látta, hogy a füst vastagon gomolyog kifelé a félig nyitott ajtókon és a sarkig kitárt szellőztetőablakokon, miközben a kémény, mint a kovácstűzhely a fújtató alatt, szikrákat szór. Ilyesmi régen nem volt minálunk, gondolta Olga.

Hét óra után ültek asztalhoz, és Bargyin minduntalan Beketov felé nyúlkált puha tenyerével, hogy tarkón ragadja.

– Kicsi a bors, de erős! . . . Kicsi!

– Ennek fejébe szállt a dicsőség – mondta Beketov, és igyekezett kiszabadulni. – Ha sor kerül rá, én se maradok el mögötted, Jegoruska . . .

– Nem maradsz el, te borsszem, nem maradsz el – hagyta rá nagylelkűen Bargyin. Barátjának megérkezése ünnepivé varázsolta a borús napot. Jegor Ivanovics most jóságos volt. – No, mondd el, milyen alkalomból robogtál ide? Miért rebbentél fel, Olenyka? Nem zavarsz minket . . .

Ám a tapintatos Olga azt mondta, hogy friss teát akar főzni, és csendesen kiment.

– Egyszóval mi hajtott ide? Csak nem nagyköveti botért jöttél?

Beketov komor pillantást vetett a barátjára.

– Ha tudod, világosíts fel . . . Tudod?

– A verebek is csiripelik . . .

– No, ne kínozz . . .

Bargyin észbe kapott: talán túllő a célon, amikor fel akarja tüzelni a barátját, hisz nem tud olyan sokat, hogy így viselkedhessen.

– A megszabott három év lejár . . . Tudsz számolni?

– Ennyire még talán . . .

– Ha a három év letelt, van értelme elölről számolni?

– Én nem is kívánom elölről . . . Ahogy azelőtt mondtuk, lekaszaboljuk a németet, aztán majd meglátjuk.

– És a . . . nagyköveti botra nem vágyol?

– Nem.

Bargyin felsóhajtott.

– Ráismerek Beketovra... Éljen Beketov!

– Köszönöm a jóságodat.

– Van egy napunk. Holnap gumicsizmát húzunk, és kimegyünk az erdőbe. Ott a fenyők és a nyírfák alatt olyan csend van, mint a világ teremtése előtt volt... Mégiscsak ajánlatos aludni rá egyet, nem?

– Azt mondtam, nem.

De reggel, ahogy Bargyin megjósolta, mégis kimentek az erdőbe, és behatoltak, ahogy azelőtt szokták, a legsűrűjébe, de a tegnapi beszélgetésre három óráig nem tértek vissza. Bargyin azt gondolta, hogy barátja eldöntötte magában ezt a kérdést, akkor pedig végleges a döntése, és nincs értelme másra rábeszélni. Ráadásul az a beszélgetés, amely ezen a mai hosszú úton folyt köztük, Jegor Ivanovics szemében jelentősnek tetszett és vonzotta. A kezdeményezés ezúttal a Szergej Petrovicsé volt; abból ítélve, ahogy ezt a beszélgetést elkezdte, és amilyen következetességgel folytatta, kiadós eszmecserére vágyott, és észrevehetően igyekezett megtudni Bargyin véleményét.

– Közvetlenül a Londonból való elutazásom előtt a Westminsterben akadt dolgom – mondta Beketov azzal a tűnődő, sőt egy kissé ernyedt lassúsággal, amellyel – Bargyin ezt jól tudta – azokat a beszélgetéseket szokta elkezdeni, amelyeknek se vége, se hossza. – A karzatokon többen voltak, mint rendesen, és észrevettem, hogy sokak kezében újság van, éppen aznap közölték a Rómáért folyó csatáról szóló táviratokat; a szövetséges csapatok az előző napon elfoglalták Cassinót... Nem volt nehéz megállapítani, hogy a karzatokon elhelyezkedő közönséget éppen ez a hír izgatja. „Két hét múlva elesik Róma!" – Akármilyen véletlenül odavetett volt is ez a mondat, háromszor hallottam. Kiléptem a Westminsterből, és be akartam szállni az autóba, amely a közelben várakozott; a tömeg, amelynek sodrában elhagytam az épületet, megállt. Körülnéztem, és Churchillt pillantottam meg. A tömeg szétvált, úgyhogy ő gyorsan tette meg azt a néhány lépést a kocsijáig. Tudtommal a Westminsternek másik kapuja is van, de az utóbbi időben azt némelykor elkerüli, hogy megjelenjen a nép előtt. Akárhogy is, a megjelenésekor taps hangzott fel, és valami mosolyféle mutatkozott az arcán. Az autó elment. Úgy vettem észre, Churchill megjelenése megfelelt a tömeg hangulatának: a taps, a lelkes felkiáltások őszinték voltak. Egy sötétszürke szövetkabátos, tekintélyes külsejű úr állt mellettem. „Jegyezze meg, tisztelt úr, mi ketten most olyan embert láttunk,

az egyetlent a ma élő angolok közül, akit utódaink majdan a nemzeti hősök közé sorolnak, és helyesen teszik . . . Legalábbis én így gondolom – fejezte be szavait, és rám meredt. – Hát ön? . . .” Azt mondtam, hogy nem gondolkoztam ezen. Szavaimnál jóval többet mondott neki a kiejtésem, megértette, hogy külföldivel van dolga. „Magától nem is kívánok mást – mintha ezt mondta volna a tekintete –, de nekünk, angoloknak, Churchill nemzeti nagyság . . .” Hogy megyünk, a felső hídon vagy az alsón? – kérdezte Szergej Petrovics, a régebbi közös barangolásokból tudta, hogy egyik hídon is, meg a másikon is mehetnek: az egyik az erdőnek magasabban fekvő, fenyőkből és nyírfákból álló részébe vitt, a másik lentebbre, ahol bozót és aljnövényzet nőtt.

– Menjünk a felsőhöz, csak ott száraz most a talaj . . . – felelte Bargyin, de nem bocsátkozott részletekbe; még nem látta a barátja által kezdeményezett beszélgetés minden variánsát, de érezte, hogy ott, Londonban ez a téma az elevenéig hatott Beketovnak.

– Azelőtt az angolok számára a háború a messzi távolban folyt, csak akkor érzékelték, ha az apa vagy a fiú nem tért haza. Most a bomba betörte a háztetőket, és teljesen elintézett öregeket, fiatalokat . . . Ezért Churchill ezeknek az embereknek a számára csaknem megváltó – ez nem nyelvbotlás részemről –, nem csupán hős, vagy éppenséggel nemzeti hős, hanem megváltó . . . És itt van az összeütközés: az angoloknak megváltó, az oroszoknak az intervenció megszervezője, ahogy ő maga nemegyszer beismerte, a forradalom ellensége, ha a nevükön nevezzük a dolgokat, és hosszú idő óta nem annyira híve, mint ellenzője a második frontnak . . . Ismerd el, hogy itt van min gondolkodni.

Átmentek a folyócskán a felső hídon, és kiértek egy ösvényre, amely alig észrevehetően, de állandóan felfelé vitt, és behatoltak az erdőbe. A tavaszi erdő széle hűvös volt és szeles, de ahogy az ösvényen beértek a sűrűbe, szélcsend és enyheség fogadta őket. Csendesebben mentek, a lépésük egyenletesebb lett, hangjukat nem kellett megerőltetniük – mintha szobában lettek volna.

– Megváltó? . . . – kérdezte Bargyin gúnyosan. – Egész Anglia megváltónak tekinti?

Beketov érezte, hogy itt valahol ellenkezésbe kerül a barátjával, itt valahol összemérik az erejüket.

– Hát, hogy ez az „egész Anglia” mit jelent? Angliában ez a véle-

mény, és feltételezem, hogy évek múltán nem csökkenni, hanem erősödni fog...

Bargyin fenyegetően köhintett, hogy ha ölre menni nem is akar, parázs vitára azért kész.

– Angliában bizonyára létezik ez a vélemény, Szerjozsa, de minekünk kell-e hinnünk benne?

– Hiszed vagy nem hiszed, de így van ez: az a tekintély, amelyet Churchill az angoloknál ebben a háborúban szerzett, alighanem megingathatatlan.

– Így van ez, Szerjozsa?

– Így, Jegor.

– Nem tudom, nem tudom... – Bargyin megállt. – Hallod, hogy zúg az országút?

Beketov fülelt. A zúgás mintha a föld gyomrából jött volna, a halványzöld, csaknem sárga és ragacsos, zsenge lomb reszketett.

– Mi Anglia ma? – kérdezte Bargyin. Az érveknek azt a rendszerét, amelyhez folyamodni kívánt, az alapokon kezdve kellett felépíteni. – Talán a legnagyobb műhely az öreg Európa földjén. No természetesen ennek a műhelynek megvannak a gazdái, de hát nem ők alkotják a többséget. A többiek munkások, talán értelmiségiek, akik a városi vagy községi ügyeket intézik, betegeket gyógyítanak, és írni-olvasni tanítják a gyerekeket. Nem tudom feltételezni, hogy ez a többség, ha Churchillre gondol, csak arra emlékeznék, hogy eljátszotta szerepét, azért, hogy megkímélje a szigetet az inváziótól, és minden egyébre a feledés fátylát borítaná...

– Mire borítaná... a feledés fátylát? – kérdezte Beketov. A műút még mindig a fenyőfák sötétzöld fala mögött volt, de a zúgás áramai mintha a földön közeledtek volna.

– Hogyhogy... mire?... – ismételte Bargyin. – Megmondom, mire... Hát arra is, hogy Churchill nemcsak a szigetet mentette meg, hanem a birodalmat és azzal együtt a király hatalmát India felett, amit nem lehet áldásnak tekinteni. És arra is, hogy amikor a szigetet igyekezett megmenteni, egy jottányira sem akart tágítani az előjogától és a hozzá hasonlókétól: ez megmentés, de nem forradalom! És azt, hogy amikor a szigetet megmentette, osztálytestvéreinek ezt az előjogát védelmezte az egész földkerekségen, legyen az Görögország, Lengyelország, Románia vagy Egyiptom, Törökország, és minden erejéből igyekezett a pokol fenekére juttatni a szovjetek országát... Nem tételez-

hetem fel, hogy az az angol többség, a dolgozó többség – ennél az oknál fogva számomra igazságos többség – tehát hogy ez a többség annyira önző legyen, hogy Churchillben csak a megváltót lássa, és egyáltalán ne lássa a sírását.

– De van itt egy mozzanat, amit nem szabad kihagyni a számításból: ő antifasiszta . . . – szólt Beketov. Ez a megjegyzése nyilván némi megfontolásába került, semmitől sem félt úgy, mint attól, hogy igazságtalan lesz, még akár olyan emberrel is, aki egyenest szemben áll vele.

– Nézd, Szerjozsa, antifasiszta és antifasiszta közt különbség van . . . – mondta Bargyin. Az ő álláspontja megalapozottabb volt, ezért az érvei ebből az álláspontjából eredtek, és ez okból erősebbnek, meggyőzőbbnek, megdönthetetlenebbnek hatottak. – Te meg én osztályokokból vagyunk antifasiszták. Nekünk a fasizmus a tőke fajzata, ezért a fasizmus ellen nincs halálosabb méreg, mint a Szovjetunió. Churchill szemében a fasizmus mint olyan – nem ijesztő; ő a fasiszta Németországtól fél, hisz megtűrte ő a fasizmust Spanyolországban is, Olaszországban is . . . Mi nem tűrtük el, és ezt az egész világ látta, legjobb fiainkat küldtük el Spanyolország védelmére. Ő és a hozzá hasonlók eltűrték, sőt olykor segítették is, közvetlenül vagy közvetve, de segítették . . . Ezért ő nem annyira a fasizmustól, mint inkább a fasiszta Németországtól retteg, mert az pusztulást hoz a brit birodalomra, és rabsággal fenyegeti Angliát . . . Churchill antifasizmusa olyan fogalom, amely magyarázatra szorul . . .

Kiértek a műútra, és egy ideig szótlanul figyelték az elhaladó katonai teherautó-oszlopot. A teherautók az előírt követési távolságokat megtartva, rendes sebességgel haladtak, a zöld ponyva gondosan el volt igazítva, semmi sem árulta el, hogy milyen terhet visznek, és merre tartanak. A vezetők mellett ülő tisztek komor, feszült arcán áthatolhatatlan kifejezés honolt, talán ugyanolyan biztonságos, mint ezeknek a ponyvával letakart autóknak a látványa. És ebben nemcsak fegyelem nyilvánult meg, hanem erő is. A gépkocsik elhaladtak, s a lélek szinte felderült.

– Még azok is, akiket nem lehet azzal gyanúsítani, hogy ellenszenvvel volnának irántunk, így beszélnek: „De önök nem tagadhatják, hogy tárgyilagosan nézve az ezekben az években kifejtett erőfeszítései hasznosak voltak? . . .” – szólt Beketov, amikor a műút mögöttük maradt, és a lassan elhaló zaj, az egyre zavartalanabb erdő csendje szinte invitálta őket a megszakadt beszélgetés folytatására. – Azt mondod: „Hit-

ler-ellenes koalíció", „de ha igazságosak akarunk lenni, ezen a téren jelentősek az erőfeszítései... Tagadni Churchill segítségét annyi, mint sok tekintetben tagadni Nagy-Britannia segítségét, nem? – kérdezte Beketov; szándékosan kiélezte a beszélgetést, időnként észrevehetően feláldozta a saját véleményét, és mintegy annak az anonim beszélgetőpartnerének az álláspontjára helyezkedett, akinek véleményét az imént idézte.

– Nem igaz, Szerjozsa! – ellenkezett hévvel Bargyin, ő áldáz vitát kívánt, Beketov szavát a Beketovénak akarta felfogni. – Nagy-Britannia segítsége felbecsülhetetlen, de ez, megbocsáss, nemcsak és nem annyira Churchill érdeme, mint azoké, akik tőle eltérően nem kényszerből, hanem a maguk jószántából cselekedtek...

– Úgy véled, hogy ő kényszerből cselekedett?

– Természetesen, ráadásul nemcsak Oroszország viszonylatában, hanem bizonyos mértékben Amerikával szemben is... „Ha lehet nem segíteni, akkor mi értelme segíteni?" – ez az elve. Függ tőlünk, és az elkezdett játékot be kell fejeznie. Jegyezd meg, még meglátjuk Churchill igazi arcát...

– De ismerd el: a koalíció... nagy mérföldkő a Nyugattal való kapcsolataink útján, így hát van értelme ilyen komoly fenntartásokkal élni? – kérdezte Beketov; ki akarta tapasztalni a probléma minden oldalát, és tovább taposta az ösvényt, mégpedig férfiasan taposta. – Nagy koalíció, de Churchill nélkül... igen?

– Ezt a mi nagy prófétánk, a Történelem szemével kell néznünk – felelte Bargyin. – Az nem kímél bennünket, ha lábbal tiporjuk a tényeket, ha nem számolunk az emlékezetünkkel... Ez az *én* véleményem, de kitartok mellette: igen, Churchill nélkül és Nagy-Britanniával, a népével, amely szövetségesünk volt a háborúban... Minden egyébben Churchillnek bizonyos idealizálása rejlik. – Bargyin a tenyerével hirtelen odanyúlt Beketov vállához, és enyhén rácsapott. – Az idealizálás eltorzítja a tényeket, tehát történelemellenes.

– Történelemellenes? – nevetett Szergej Petrovics. – De valld be, hogy ha ez idealizálás, akkor van mit idealizálni, nos?

– Van mit? Néptribun, szervező, művelt ember? – ingerkedett Bargyin, azt akarta, hogy a barátja mindent elmondjon, amit mondani akar.

– Író... – tette hozzá bátortalanul Beketov.

– No, a regényeit nem olvastam – vágta rá nyomban Bargyin. –

És őszintén szólva nincs nagy kedvem rá, hogy elolvassam, ezen a téren nem hiszek a tehetségében, viszont tehetséges közíró, helyesebben: tehetséges demagóg . . .

– Elnézést, de ez egy és ugyanaz?

– Churchill helyzetében? Kétségtelenül.

– Tehát mi a végső eredmény? – Beketov nem kérte, hanem követelte a választ, úgy festett, mintha azért jött volna Bargyinhoz, hogy ezt a problémát is megvitassák. Világosan akart látni. – Azt kérdezem, mi a végkövetkeztetés?

Egy tágas tisztásra értek, amelyet egyik szélétől a másikig kidöntött fenyőtörzsek borítottak; látszott, hogy ez annak a kegyetlen viharnak a nyoma, amely az elmúlt év augusztusában zúgott át a Moszkva környéki tölgyesek és fenyvesek felett. Egyik fa kidöntötte a másikat, most sűrűn egymás mellett hevertek, mint a hullák valami véres csata után.

– Azt kérdezed, mi a végkövetkeztés? – Jegor Ivanovics szigorúan nézett barátjára. – Az idő kompromisszumokra hangol – mondta, és leült egy kis fatuskóra, mely a tisztás szélén ötlött a szemükbe, és Beketovot is hívta, hogy üljön le. – Még Churchill viszonylatában is, aki a kompromisszumot mindig csakis konjunkturális célokból ismerte el, és vasköveteztességgel vissza-visszatért az elveihez. Tehát az idő kompromisszumokra hangol. Nos, az angoloknak erre meghatározott okuk van, de mi értelme volna annak, hogy mi engedjünk ennek a kísértésnek? Egyszóval: emlékezés és meg nem alkuvás – ez az én jelszavam . . .

Délután éhesen és némán tértek vissza Jaszenciba. No persze, Bargyin gyanította, hogy Beketov – mivel ki akarta élezni a párbeszédet – mintegy magára vonta a tüzet: „Csak így tudsz mérlegelni minden érvet és ellenérvet, csak így tapasztalod ki a problémát." De egy szemrebbenéssel sem árulta el, hogy belelátott barátja szándékába. Ami a fő: kényszerítette Beketovot, hogy felvegye és végigküzdje a harcot – mintha a belső ösztönzés teljesen hiányoznék.

29

Crane tanácsos telefonált Bargyinnak – levél jött Buchmantól, személyesen szeretné átadni. No persze, a levelet futárral is el lehetne küldeni, de az amerikai tisztára kizárja ezt a lehetőséget: amióta Buchman a Manyezsnaján bemutatta őt Bargyinnak, az amerikai tanácsos kereste a vele való találkozást. Nem azért, mintha rendkívüli dolog merült volna fel, csupáncsak udvariatlanság lenne, ha a megismerkedés a befolyásos orosszal nem folytatódna. A régi szabály úgy hangzik, hogy az ismeretség akkor eleven és gyümölcsöző, ha tevékenyen meg-megújítják.

A múltkor Crane a Manyezsnaján egy pillanatra jelent meg, aztán eltűnt, nem hagyta magát szemügyre venni. Jegor Ivanovics csak a kis kopasz piros feje búbját látta, a galambszürke tincsek koszorújában. Most viszont kellően megszemlélhette, ha akarta, ha nem. Bargyin megfigyelte, hogy a púpos emberek és a törpék szeretik kicicomázni magukat. Crane kis termetű volt, és úgy kiöltözött, mint egy eladó lány. Ha azt a nemesfémet, amely tűként a tarka nyakkendője megerősítésére szolgált, a gyűrűjét, az óraláncát és az órája tokját összeolvasztanák, akkora súlyt önthetnének belőle, amelynek egy fűszerüzlet tulajdonosa valahol Dallasban vagy Philadelphiában jó hasznát vehetné a hajdina vagy makaróni kiméréséhez. Csak ámulni lehetett azon, hogy egy vézna ember ekkora súlyt hordoz magán, és ráadásul nem is kis élvezettel.

Crane egy nagy bőrfotelben ült Bargyin dolgozószobájában, keresztbe vetette a lábát, orosz Kazbek cigarettát szívott, harsányan nevetett, és természetesen megfeledkezett Buchman leveléről. Miután megkérdezte, hogy Bargyin járt-e Roosevelt Hyde Parkjában, és igenlő választ kapott, szemét forgatva és hangtalanul nevetve belefogott annak elmondásába, hogy egyszer Hull kérésére állami iratokat vitt az elnöknek, de ahogy a birtokára megérkezett, kiderült, hogy Roosevelt félórával azelőtt hívatta a gyorsírónőt, hogy lediktálja neki a kongresszusnak szóló újabb levelét. Természetesen azonnal jelentették neki a futár megérkezését, de ő folytatta a diktálást, és a feleségére bízta, hogy a vendéggel foglalkozzék; ezt az asszony a szokott gondosságával teljesítette is: a külügyminisztérium tekintélyes tisztviselőjének egy cseréptálat nyomott a kezébe, és meghagyta, hogy verje fel a habot.

Crane hangtalanul kacagott, kacagott, közben a jobb lába fel-fel-

ugrott a bal lábról, és olyan magasba lendült, hogy csaknem két kézzel kellett elkapnia, nehogy Isten őrizz, elrepüljön. De a nevetés, amilyen váratlanul támadt, úgy el is múlt.

– Bargyin úr, szeretném önt barátian tájékoztatni, igen, barátian ... – szólt, és meglepően apró lábait egymás mellé téve, két kis kezét a térdére támasztotta. Robert Crane most csendes és odaadóan figyelmes volt. – Amikor ön a lengyel ügyek iránti figyelmét azzal magyarázza, hogy Lengyelország az a szomszédos ország, amelyen keresztül a német agresszor betört Oroszországba, Amerika kész megérteni önt. De ön is értsen meg minket: Amerikában több millió lengyel él, és az elnökünk felelősséggel tartozik nekik a lengyelországi ügyek állásáért, nekik és a kongresszusnak ...

Hát igen, Crane nemcsak azért jött, hogy Bargyinnal való ismeretségét erősítse, gyakorlati érdek fűzte ehhez a találkozóhoz, mégpedig a bevezetésből ítélve – fontos érdek. – Egy követségi tisztviselő aligha fogott volna ilyen felelősségteljes vállalkozásba, mint amilyen ez az általa kezdeményezett beszélgetés, ha nem állna mögötte valami tekintélyes személy. De ki sugalmazhatta ezt a beszélgetést? A nagykövet? Vagy talán olyasvalaki, aki a nagykövet felett áll?

– Az elnök felelős a kongresszusnak, akár az Istennek. A kongresszusnak joga van őt minden felől kérdőre vonni, és higgye el, az elnöknek nincs könnyű dolga.

– De van rá valami mód, hogy az elnök helyzetét megkönnyítse? – érdeklődött Bargyin. A gúny, annak paránya, amely a kérdésben megcsendült, nem kerülte el az amerikai figyelmét. – Az elnök nyilván tett valamit vagy szándékozik tenni?

Crane erélyesen vállat vont.

– Igen, az elnök iparkodik megtalálni a módját ... – felelte, és hosszú pillantást vetett Bargyinra: „Sejti-e, hogy miről van szó?" – Nyíltan megmondom, az elnök ... hogy is fejezzem ki pontosan, úgy véli, hogy Mikołajczyk úr előnyösen különbözik a kollégáitól. Értelmes, türelmes, és kerüli a végletes értékeléseket ... De talán csak távolról látszik így? ... – Crane szinte udvariatlan figyelemmel meredt Bargyinra. – Egyszóval az elnöknek kedve támadt, hogy találkozzon Mikołajczyk úrral ... Azt mondják, az elefántról alkotott személyes elképzelés mindig pontosabb a legpontosabb leírásnál, nem így van? Azt is mondják, hogy az elefánt abbahagyja a makacskodást, mihelyt útjából eltakarítják az akadályokat ...

Villámgyorsan keresztbe vetette a lábát, és nevetésre fakadt, de ahogy Bargyinra pillantott, elhallgatott.

– A makacsság – ahogy közös barátunk, Buchman mondja, gyógyítható – jegyezte meg Bargyin, értésére adva vendégének: nem adta fel a reményt, hogy megkapja a levelet, amellyel az jött.

– Igen, persze, nincs betegség, amit ki ne gyógyítanának – válaszolta Crane, de ezúttal se mutatott hajlandóságot arra, hogy Buchman levelét átadja Jegor Ivanovicsnak. – Mikołajczyk úr meghívásával az elnök csupán fesztelen beszélgetésre gondolt. Éspedig kötetlenre, nem akar beavatkozni a szovjet–lengyel ügyekbe, még kevésbé óhajtja érinteni az önök és Lengyelország kapcsolataira vonatkozó terveket. Amerika jól tudja: bármennyire érdekelt is a lengyel ügyekben, e tekintetben nem mérheti magát Oroszországhoz, amelynek Lengyelország – szomszédja, mégpedig a legfontosabb nyugati szomszédja, ha ez a szó itt helyénvaló. Ismétlem, Amerika megérti ezt.

– Nos hát, megérteni bizonyos mértékben annyit tesz, mint cselekedni – mondta Bargyin, hogy beszélgetőtársának figyelmét megállítsa ezen a formulán: „Amerika ezt megérti . . .”

– És ez az utóbbi körülmény . . . – mondta Crane, majd ráérősen fontoskodó, de jól kiszámított mozdulattal felvette a mellette levő széken heverő aktatáskáját, és előhúzta a levelet. Értésére adta Bargyinnak: a legfontosabb, amit neki mondani akart, már megmondta. – Az elnök úgy látja, hogy Mikołajczyk úr nem elfogult Oroszországgal szemben; hogy belátja: az ellenségeskedés elsősorban Lengyelországra nézve járhat következményekkel. Ráadásul az előítélet régebben is rossz tanácsadó volt . . . – Felállt, és ugyancsak kiszámított mozdulattal letette Buchman levelét Bargyin asztalára; most már kétségtelen volt, hogy befejezte szóáradatát.

Bargyin is felállt. Elkövetkezett az a kétperces szünet a kézszorítás előtt, amikor szabad semmiségekről beszélni; ezáltal mintegy kifejezésre jut a találkozás jó előjele, és talán hangsúlyozódik, hogy mindaz, ami addig történt, korántsem volt semmiség.

– Hej, de kár, hogy ezen a tavaszon ilyen gyorsan eltakarodott a hó – sóhajtott fel Crane. – Nálunk a nagykövetségen Miss Harriman kezdeményezésére síelő kör alakult. El kell ismerni, hogy ebben felülmúlhatatlan, különösen a lesiklásban . . . fergeteges! . . . – Egy kissé szkeptikus pillantással mérte végig Bargyin hatalmas termetét, ez volt az

az eset, amikor a törpe fölényben érezte magát az óriással szemben. – Ön síel, Bargyin úr?

Jegor Ivanovics még a fejét is behúzta zavarában, csaknem olyan alacsony lett, mint Crane.

– De nem hegyről lefelé!...

Az amerikai győztes képpel nyújtott kezet: nem tudni, hogy ő, Crane, hogyan siklik le a hegyről, de az orosz nyilvánvalóan rosszul, és azért azt gondolhatja, hogy az amerikai jól síel.

Crane elment. Volt ebben a találkozásban olyasvalami, amit még pontosan meg kell állapítani és fontolóra venni. Tegnap még úgy látszott, hogy az invázió előkészítése teljesen háttérbe szorított minden egyéb problémát, annyira, hogy úgy tetszett, mintha nem is volnának. De nyilván csak úgy látszott. Minden a régiben maradt, csak az időpontok tolódtak el. Egyébként már ezeknek sincs jelentőségük, ha öt perccel a partraszállás előtt beállíthat ez a törpe, aranytűkkel és óraláncfüggőkkel megrakva és felékesítve, és elmondhatja, amit az imént mondott.

30

Bargyin elment a Kaluzsszkajára, hogy sebtiben átöltözzék és elrobogjon az angolok fogadására, ahová Beketov is hivatalos volt, de meghökkenve tapasztalta, hogy a lakás ajtói félig nyitva állnak, és a szobákban huzat kószál. Irinát szólította, de nem jött válasz. Szobáról szobára járt, míg eljutott a dolgozószobájába, és ott álmélkodva megállt. Irina maga alá húzott lábbal egy karosszékben aludt. Szerjozska ócska rövid felsőkabátja, amelybe beburkolózott, mielőtt a karosszékbe kuporodott, elég nagy volt ahhoz, hogy egészen eltakarja. Bargyin úgy megsajnálta, hogy a szíve nagyot dobbant, és éles fájdalmat érzett a mellében. „Anya kell neki, anya – bizonygatta magának. – Soha olyan nagy szüksége nem volt rá, mint most... Ezt meg kell magyarázni Olgának, értse meg: a gyerekeimnek anyára van szükségük. Elmegyek arra az állomásra, és törni-zúzni fogok, ripityára török mindent... A gyerekeimnek anyára van szükségük, és nincs nekik." Egy pillanat alatt megfeledkezett az angolokról és Beketovról, úgy, ahogy volt, kalapban, kabátban, leült a díványra, és nézte a lányát.

Csak most vette észre a karosszék mellett, amelyben Irina aludt, Szerjozska félcipőjét, úgy látszik, a kislány ebben a cipőben csoszogott ide. Férfikabát és férficipő? Valami leküzdhetetlen szomorúságot, érthetetlenül édes-bús elérzékenyülést érzett, rosszullét környékezte, és nem bírt visszafojtani egy hangos bargyini sóhajtást. Irina felnyitotta a szemét.

– Régen itt vagy?

– Vagy öt perce.

A kislány lehunyta a szemét, és mintha ismét elaludt volna.

– Így fogok ülni előtted? – kérdezte Bargyin. Ez a szigorúság azelőtt is segített legyűrni a bánatát. – No, minek öltöztél így ki, mondd? Azt kérdezem, miért öltöztél Szerjozska holmijába?

Irina sírva fakadt.

– Mért kámpicsorodtál el? – vetette oda Jegor ugyanazzal a leplezetlen szigorúsággal; igen, igen, csakis ebben a kissé erőltetett szigorúságban van a menekvés, csakis ezzel a szigorúsággal csitíthatja el a szívét hasogató fájdalmat. – Mi van veled ... megmagyarázod nekem?

– Hol van az az izé ... Klimov Zavod? – kérdezte a lány, nem nyitva fel a szemét.

„Hol van Oroszországban Klimov Zavod? – gondolta Bargyin riadtan. – Hol van Klimov Zavod, és miért kell keserves könnyeket hullatni miatta? Klimov Zavod, Klimov Zavod. Tudtad-e valaha is, vagy elfelejtetted, tökéletesen elfelejtetted?"

– Kellett neked ez a Klimov Zavod ... Hát miért kell könnyeket hullatni? No, felelj, mi van ott? ... – Most figyelmesen nézett rá. – Szerjozska? – kérdezte, és hirtelen meglátta, hogy a lány ajka megreszket.

– Kórház ... Klimov Zavod!

Így van ez ... Amíg élsz, készülj a szerencsétlenségre! Ne a derűs megelégedésre, ne az örömre, hanem a szerencsétlenségre. Még nem minden baj szakadt rád, ami a háború kegyetlen leltára szerint jár neked. Még egyáltalán nem fizetted meg adósságodat a háború könyörtelen istenének.

– No, beszélj, mi van ott? Tudni akarom ... Ha kórház, akkor él? Levél vagy alkalmi értesítés? Ki hozta a hírt? No, beszélj!

– Egy ember ...

– No és? Beszélj ...

Megrázkódott, felkiáltott, az öklét rázta. Mindaz, amit kitartásnak

nevezve éveken át gondosan ápolt és dédelgetett magában, egyetlen pillanat alatt összeomlott.

– Beszélj, beszélj! – ismételgette; úgy tetszett, valamennyi szó közül, amelyeket az élet támasztott benne, a szavaknak abból a nagy és felmérhetetlen világából, amelyet emlékezetében az évek rétegeztek egymásra, csak ez az egy maradt meg: beszélj!

De a lánya nem bírt úrrá lenni a hidegen, amely hirtelen átjárta. Reszketett.

– Egy hadnagy jött... Csikuskin vagy Csibuskin... Azt mondta, hogy a Dnyeperen a zuhogóknál, a sebes árban Szerjozska meghűtötte a veséjét, úgy meghűtötte, hogy amolyan kis kőkemény ökölle zsugorodott. És még azt is mondta: úgy vedd, hogy a túlvilágon volt. Mindent meghagyott az a Csikuskin vagy Csibuskin hadnagy: ha elmégy Klimov Zavodba, ne ijedj meg, készülj fel arra, hogy... egyszóval...

Egy negyedóra múlva Bargyin elutazott – nem akarta kínozni sem Irinát, sem önmagát. És amikor már elindult, hirtelen aggálya támadt: mindent elmondott-e neki Irina, amit tudott. És az úton, mialatt a kis tolatómozdony Juhnov felé húzta a vonatukat, ahonnan, úgy hírlett, Klimov Zavod felé alkalmi autóval is eljuthat, igyekezett emlékezetébe idézni a lányával folytatott beszélgetést, és egyre ismételgette az ismeretlen hadnagy szavait a Dnyeper zuhogóiról és a túlvilágról, amelyet, úgy vegye, Szerjozska megjárt. Majd hirtelen Irinát látta maga előtt, amint a vörös viaszosvászonnal bevont karosszékben alszik, és hirtelen ráeszmélt, hogy miért öltözött Irina Szerjozska kabátjába: ilyen módon fejezte ki részvétét bajba került bátyja iránt. És még azt is elgondolta Bargyin, hogy a lányában, aki olyan felnőtt, hogy közel enged a szívéhez egy házasembert, még elevenen él a gyermekség. Bizonyára azelőtt is tudta ezt, de most, a szerencsétlenséggel kapcsolatban, ez újdonság volt számára, és felderült tőle a lelke. Sőt, egy pillanatig megfeledkezett Szerjozsáról, és Irinára összpontosította gondolatait; elragadtatással töltötte el a lánynak a bátyja iránti szeretete, hűsége, és ebben valami vele született, bargyini sajátosságot kívánt látni, örökkön-örökké valót.

A derűs, de csillagtalan éjszaka a vége felé járt, amikor megérkezett Klimov Zavodba. Estefelé megeredt az eső, bőséges májusi zuhogás, és megtöltötte az út gidrét-gödrét. A sofőr, aki Bargyint elvitte odáig, nem kockáztatta meg, hogy letérjen az útról, így hát Jegor Ivanovics

gyalog indult tovább. Az ég ott tükröződött a vízben, amellyel bőven el volt öntve a föld, a kis tócsák csak úgy fénylettek. Még messze volt a hajnal, de az éjszaka nem volt sötét.

Bargyint a kórházi ügyeletes, egy kecskeszakállas, kövér ember fogadta, falusi körorvosnak látszott, aki annak idején talán bricskán vagy rugós homokfutón járt. Azt mondta, hogy jól emlékszik: Szergej Bargyint egy sebesültszállító Douglas Szverdlovszkba vitte, és úgy tekintheti, hogy túlvan a veszélyen. Hogy minden kételyt eloszlasson, elővett egy vastag könyvet, és megkereste benne Szerjozska nevét. Jegor Ivanovics fondorlatot gyanított, és odalépve, belepillantott a lajstromba. Az orvos nem tiltakozott ellene, de miután hagyta meggyőződni arról, hogy a fiát valóban elszállították, szigorúan ráemelte szemét, és megjegyezte:

– Ha nem az apja volna, talán megsértődnék.

– Csakhogy én valóban az apja vagyok, és ön, úgy vélem, szintén apa... – jegyezte meg Jegor Ivanovics, és ezzel jóindulatra hangolta az orvos haragját.

– Ez nem közönséges meghűlés, és a gyulladás sem a szokásos... Olyan tűz öntötte el, hogy a vas is elhamvadna tőle, nemhogy ember!... Őszintén megmondom önnek, nem a mi érdemünk, hanem az övé, vagyis, hogy pontos legyek, a szívéé – ilyen tűzzel csak az tudott megbirkózni. Ha nem huszonkét éves volna, hanem teszem azt, harminckettő, nem tudom, nem tudom... Akkor szállítottuk el, amikor a gyulladás elmúlt... Úgy látom, önnek nem annyira beszélni kell, mint megmutatni – jegyezte meg az öreg, és szigorú szemrehányással nézett Bargyinra. – A fiát nem mutathatom meg, ezért a pecsétes írást mutatom meg. A pecsét nyomósabb a mi szavunknál.

Kiment, és hamarosan egy dossziéval tért vissza, amelyben durva fonállal átfűzve ott volt az áhított pecsétes írás – Bargyin kórtörténete. A hadseregi írnok nyilván tapasztalt ember volt, és tudta: habár az orvosoknak minden beteg egyforma, a betegség körülményeit ismerni akarják, és a katonához való viszonyukban emlékeznek rájuk. Ezért kegyetlen szűkszavúsággal, de a lényeget megtartva, elmondta, hogy mi történt a dnyeperi átkeléskor. Még mielőtt a fapallókat lerakták, és megindultak rajtuk a tankok, a fiatal Bargyint két társával éjszakai felderítésre küldték – úszva: az átkelést csak úgy hajthatják végre, ha ismerik a túlsó part körülményeit. Nos, a folyóról már levonult a jég, de a vize még megőrizte a tavaszi zajlás fagyos hidegét. A katonák át-

úsztak a folyón, de visszafelé útjukban motornaszádok ütöttek rajtuk, és tűzzel árasztották el őket. Viszonozták a tüzet, és egy köves szigetre kikapaszkodva elrejtőztek. A mieink csak hajnalban akadtak rájuk; Bargyint már kirázta a forróhideg. Hogy hol kapta a lázt, egyszerre meg sem érteni, talán a k eken, talán még a jeges folyóban . . .

Az öreg orvos szemét nem kerülhette el, hogy mi történt Jegor Ivanoviccsal az alatt a másfél óra alatt, amelyet a kórházban töltött. Az orvos azokból az alig észrevehető jelekből, amelyek nem annyira az arcszínében, mint inkább a keze mozgásában mutatkoztak, megállapította, hogy a vele szemben ülő ember az elmúlt huszonnégy órában semmit sem evett. Teával kínálta, mert tudta, hogy a teához könnyebb egy darab fekete kenyeret és szójakotlettot felajánlani . . .

Az öreg orvos elkísérte Bargyint a műútig, és, amíg a vízzel telt gödröket kerülgetve vagy átugrálva mentek, Jegor Ivanovicsra tekingetve nyugtalanul hallgatott, majd hirtelen megállt, és sóhajtva azt mondta:

– Á, igen, most jut eszembe: az a hadnagy, aki az ön fiát idehozta, „admirálisnak" nevezte . . .

Bargyin szomorúan elmosolyodott, no persze, Szerjozskát még Krapivin hadseregparancsnok nevezte el így, alighanem még a volgai átkeléskor.

– És most milyen rangja van a „tengernagynak"? – Bargyin szomorú szemmel nézett kísérőjére, az a jelentés, amelyet az öreg orvos felolvasott neki, nem említette a rangot.

– Hogy mi a rangja? – kérdezte az útitárs, és szúrós, öreges szemöldökével szinte belebökött Jegor Ivanovicsba. – Szerintem közkatona . . . de gárdaközkatona – határozta meg pontosan.

– Egyszóval „tengernagy" és közkatona . . . egyszerre?

– Eszerint . . . De ez jellemző a mostaniakra!

– Nem értem.

– Ez náluk olyan betegségféle! – Az öreg nevetett.

– Náluk?

– Az enyém is . . . bebeszélte magának, hogy nincs magasabb rang a közkatonáénál!

Bargyint mintha a Dnyeper jeges vizébe merítették volna, ugyanabba, amelyet Szerjozska igyekezett leküzdeni, de nem bírta. Tudja ez az öreg, hogy mit beszél? Vagy talán mégis tudja?

– Tehát nincs magasabb rang a közkatonáénál? Egy szót sem értek!

Ám az öreg megértően elmosolyodott, ő, az öreg doktor mindent megértett.

– No, mit lehet itt nem érteni? – Szeszély... az értelmiségi fiúk szeszélye, hogy azt mondják: csak a közkatona tudja vállalni a háború egész terhét, ezért maradj közkatona!

– Mi ez... az áldozatkészség saját formája?

– Így is nevezhetjük... Ahogy én itt látom, ez nemcsak a mi fiaink sajátsága, vannak még, igaz, nem sokan, és nincs velük mit tenni.

Bargyin visszatért Moszkvába; egyenest a pályaudvarról telefonált a vezérkari ügyeleteseknek, és kérte, engedjék meg, hogy különvonalon beszélhessen Szverdlovszkkal. Egy óra múlva kapcsolták a kórházat. A katonai Aesculapiusok szokás szerint tartózkodóak voltak, de készséggel megerősítették az öreg Klimov Zavod-i orvos véleményét: a veszély elmúlt.

31

Beketov már készült visszatérni Moszkvából Londonba, amikor véletlenül eszébe jutott az a csomag, amelyet Novinszkaja rábízott, hogy vigye el az édesanyjának, aki egy soklakásos házban lakott a Maloje körúton – ezt a házat egyébként az utca megnevezése nélkül is meg lehetett találni, mert a Postahivatal vagy a Metropol-szálló épületéhez hasonlóan önmagában létezett, és a Rosszija biztosítótársaság nevét viselte, amely a század elején építtette. Szergej Petrovics azt várta, hogy egy Novinszkajához hasonlóan keskeny orrocskájú és kis fülű nőt fog látni, ám egy jól megtermett szőke asszony nyitott ajtót, nagy szemüveggel az orrán.

– Bocsánat, ez Ljudmila Nyikolajevna lakása? – kérdezte Szergej Petrovics zavartan. – Nem tévedek?

– Egyáltalán nem, jöjjön be, kérem – felelte az asszony olyan hangon, mint akit nem ér váratlanul a látogatás. – Ányától?

Beketov körülnézett; ugyanazok a liliom fehérségű függönyök és terítők, mint Novinszkijék londoni lakásában, a mai zavaros idő ellenére is tartós fehérség.

– Nem fülledt itt a levegő? – kérdezte az asszony, és az ablakra pillantott. – Maholnap kivirágzanak a hársak, és nehezen viselem el az illatukat... Nem fülledt? Londonban talán már áprilisban elvirágzottak a hársak. Anna bizonyára becsukja az ablakokat, ő is fulladozik ettől az illattól. Kirejev mindig nevetett rajtunk: visszaviszlek Balahnába, a tágas mezőre, a szélbe... Ez ő, Kirejev... – Egy diófa keretes fényképre fordította tekintetét: egy aranyszőke hajú férfi, gimnasztyorkáján rombusz alakú rangjelzéssel nézett le kelletlenül a falról.

– Hivatásos tiszt?

– Hivatásos... komisszár – magyarázta az asszony –, a finn háborúban halt meg...

– Elesett?

– Nem, meghalt... Tüdőgyulladást kapott, és tíz nap alatt vége volt. – Lopva a fényképre pillantott. – Kegyetlenül el volt gyengülve a tüdeje, másodszor is megtámadta, és kész... Kegyetlenül elgyöngült... – ismételte feltűnően hadarva, de nem magyarázott tovább. – Anna az ő lánya, ugye?

– Az öné.

– Nem, nem. Nagyon őrá hasonlít. Iszik teát?

Elment, Beketov pedig odalépett a kitárt ajtóhoz, amely egy beüvegezett, ötszögletes kis erkélyszobába nyílt, és megpillantotta Anna fényképét. Tekintetében ugyanaz a kelletlen kifejezés, mint az apjáén. Hány éves lehetett akkor? Tizedik osztályos volt, vagy már egyetemre járt? Igen, egyetemista – az az észak-orosz világosszőkeség fiatalítja a lányokat.

– Ő ott... azt mondják, könyvtárban... helyezkedett el? – kérdezte visszatérve Ljudmila Nyikolajevna. Egy kis festett tálcát hozott, amelyen ha nem is bőségesen, de ízléssel volt szétrakosgatva az a csekélység, amit a házban összekeresgélt a vendég tiszteletére, és mindenekelőtt a megmentő keksz és sajt. – Mindannyian irodalom szakosok vagyunk, és száz évre egyetlen ösvény van előttünk... Anna mindig azt mondogatta: „Egy fél birodalomért oda nem adnám az én boldog anyagi érdektelenségemet..."

– Az irodalom szakosok megvetik az anyagiakat?

– Teljesen! Biztos vagyok benne. A füzetek, a füzetek... Azokban van minden arany.

Elővett egy kis csomag teát, nyilván a háború előtti készletből valót, hét lakat alatt őrzöttet, és óvatosan felbontotta. A száraz tea szinte

szétvetette az időtől megkeményedett viaszos papírt, és kiszóródott az abroszra. Az asszony bőségesen és látható elragadtatással főzte be a teát, boldog szemmel tekingetett a vendégre, figyelte, hogyan folyik poharába az átlátszó barna sugár, és az abroszon, amely egy kissé fénylett a keményítőtől, ugyanolyan átlátszó, barnás árnyékfolt keletkezik.

– Ezen az úton ment az iskolába? – Beketov kinézett az ablakon. A hársfasoros út most homályba merült. – Itt van valahol az iskola . . . – Hirtelen vágy fogta el, hogy meglássa Anna gyermekkorának világát.

– Igen, a közelben . . . És aztán a Turgenyev Könyvtár, ott üldögélte át az egész gyermekkorát!

– Londonban meg . . . mintha a Turgenyev Könyvtár fiókjában dolgozna?

Ljudmila Nyikolajevna boldogan nevetett.

– Igen, a Turgenyev Könyvtárban . . . Londonban! – Lehajtotta fejét, és hirtelen a férfira villantotta szemének sötétkék sugarát, pontosan úgy, ahogy Anna tette. – Lássuk, mit küld itt nekem? – Óvatos pillantást vetett a Beketov hozta csomagra; úgy vélte, hogy az egyórás beszélgetés megtette a magáét, és most már megengedheti magának azt a szabadosságot, hogy felnyissa a csomagot. – Mi ez, teljesen súlytalan! – Nevetett, és a két tenyerén a fény felé vitte a csomagot. – Nem tudom rászánni magam!

– Bontsa már ki! . . .

Az asszony félrehúzta a spárgát, kettétörte a csomagot, a papír széthasadt, és egy darab sötétkék selyem hullott az asztalra. Az asszony megdermedt, nagy könnycsepp csüngött szemüvegének aranykeretén – elsírta magát.

– No ne, ne . . . – Beketov csak ennyit tudott mondani.

Ljudmila Nyikolajevna levette a szemüvegét, tenyerével elfedte szemét; fehér keze volt, nemes vonalú, ápolt . . . Az asztalon ott hevert a szemüvege, a könnycsepp legurult, lefutott róla az abroszra, beivódott a szövetébe és szétfolyt.

– Anna tudja, hogy ez az én színem, ez az én színem! . . . – Komoran, szigorú keménységgel pillantott a férje fényképére. – Ő is ilyet vett nekem egyszer a háború előtt, még mielőtt . . . megveszekedett.

– „Megveszekedett" – ez Finnország? – kérdezte Beketov, úgy érezte, joga van ezt megkérdezni tőle: az asszony egy óra leforgása alatt kétszer is elismételte ezt a szót.

Az asszony felvette a szemüvegét; a nedves folt még ott sötétlett az abroszon, lassan száradt.

– Nem.

... Beketov elhagyta a házat; a fasor közepére kilépve pillantásával végigpásztázta az épület széles homlokzatát. Hirtelen kedve támadt, hogy megkeresse az ötszögletű, kis üveges erkélyszobát. Úgy érezte, hogy ez a helyes kis zug az Anna szobája.

32

Beketov visszatért Londonba, és asztalán Hoare rövid levelét pillantotta meg. A tiszteletreméltó ezredes kérte, hogy látogassa meg őt brightoni birtokán, megjegyezvén, hogy ott lesz az öreg Heym, akire Szergej Petrovics bizonyára emlékezik első brightoni látogatásának idejéből. A levél utószava így hangzott: ha az orosz lovasság nem veszítette el régi mozgékonyságát, akkor Bagrics ezredest is szívesen látja otthonában.

Beketov közölte Bagriccsal Hoare meghívását, és ezzel teljesen elcsüggesztette.

– Ez az a Hoare, a clivedeni hölgy unokaöccse?

– Igen, az ...

– Gondolja, Szergej Petrovics. hogy van értelme elmennünk oda?

– Miért ne mennénk?

Bagrics nem szánta rá magát, hogy kimondja régebbi kételyeit, csak sokatmondóan sóhajtott – és elindult.

A Londonból kivezető utat katonai közlekedésirányítók zárták le, majd még kétszer elrekesztették ... Azt lehetett gondolni: az utat azért zárták el, hogy a teherautó-oszlopok áthaladhassanak.

Borús este volt, alacsony égbolt, eső, szél, a tengerről lassan gördülő, széles hullámok. Amikor vagy tíz kilométerre voltak Brightontól, a tág mezőn tábor ötlött a szemükbe – a teherautók, amelyek a polgári forgalom elől elzárt utakon jöttek, itt gyülekeztek. Brighton a viszonylag korai idő ellenére érthetetlenül néptelen volt, csak az autós járőrök meg az utakereszteződéseken álló őrszemek vigyázták a csendet. Valahányszor lassított az autó, repülőgép zúgása hallatszott; a tar-

tósan monoton, egyformán feszült zümmögés mintha a zeniten függött volna. A gép bizonyára a város felett cirkált. Csak az autók árulták el a földet betöltő feszültséget – azoknak nehezebb volt hallgatni. Ez a feszültség nem tarthatott sokáig, nem kellett hivatásos katonának lenni annak megállapításához, hogy az események a kritikus ponthoz közelednek.

– Az ilyen méretű hadgyakorlatokat nehéz elleplezni? – kérdezte Beketov az ezredestől, aki komor figyelemmel kísérte, mi történik. Akármilyen érdekes volt is mindaz, amit az úton látott, még nem győződött meg arról, hogy szükséges ellátogatni Hoare-hoz.

– A méretek... eltompíthatják az éberséget? – Az ezredes egy pillanatra elfordította tekintetét a kis ablaktól, amelyen át az utat figyelte: érdekesnek találta Szergej Petrovics gondolatát. – Az embernek az a benyomása támadhat, hogy a hadmozdulatok méretei olyan nagyok, és olyan pontosan feltárják az események célját, hogy nincs értelme álcázni, ugye?

– Igen, ezt lehet gondolni – felelte Beketov.

– És mégis van értelme az álcázásnak – nekünk és az ellenségnek más-más lehetőségeink vannak a megfigyelésre – jegyezte meg Bagrics, és mintha nem is Beketov kételyeire, hanem a sajátjaira válaszolna, megerősítette: – Van értelme...

Még jobban elkomorodott, mintha a Beketovval folytatott beszélgetés borús gondolatokat ébresztett volna benne, jóllehet látható oka nem volt rá.

– Mit gondol, Szergej Petrovics, ez a clivedeni, akinek velünk való kapcsolata nyilvánvaló, miért hívott meg minket ezekre a... hadműveletekre? – Látható érdeklődéssel fordította tekintetét egy járőröző autóra, amely megállt az út mentén. Az autón nem volt semmi különös, ilyen régebben is sok volt, Bagrics érdeklődése szándékolt volt.

Beketov hallgatott, az ezredes pedig le nem vette szemét az autóról.

– Hogyan magyarázza ezt meg önmagának? – Bagrics végre elfordította tekintetét. – Ez a clivedeni eléggé elfogult ahhoz, hogy itt két vélemény legyen...

– Mi ketten már nem vagyunk fiatal emberek, ezredes, tehát tudnunk kell, hogy nem vagyunk bebiztosítva két különböző vélemény ellen sem... – felelte Beketov. Ez a „mi ketten" a válasz élét volt hivatva elvenni.

– De én szeretném ezt teljesen megérteni.

– Erre majd hazafelé jövet térjünk vissza ... ha nincs kifogása ellene? – javasolta Beketov mosolyogva. A válasz élét ezúttal a félig tréfás „ha nincs kifogása ellene" enyhítette.

– Kész vagyok rá – felelte Bagrics, és kérdően nézett a jobbról előtűnő park sötét sávjára. Igen, Hoare birtokához közeledtek.

Alig jelentek meg az orosz vendégek a kerti ösvényen, Hoare és Heym jött elébük. Hoare recés, ujjatlan mellényt és gondosan vasalt pantallót viselt. Heym új egyenruháján ezredesi váll-lap fénylett.

Ez az ezredesi rangjelzés adta az okot az első pohárköszöntőre, amikor négyesben asztalhoz ültek. Ez a pohárköszöntő megörvendeztette, de zavarba is ejtette Heymet. Az arcát elfutó pír mintha ősz hajára is átterjedt volna, amely ezekben az években fényes-fehér lett.

– Dalold el, Heym, azt a tobruki dalocskát ... a vörös itatósról – szólalt meg váratlanul Hoare. – Orosz vendégünk bizonyára emlékszik rá, hogyan énekelted nekünk negyvenegy őszén.

– Azon az őszön? – kérdezte Heym, és szemében őszinte bánat ébredt. – Azon az őszön, mondja? ... Nos hát ...

Sóhajtott egyet, olyan mélyet, hogy feltűnően öreges, sovány válla harciasan felhúzódott, és rázendített:

A nap vörös itatósként ráterült a sivatagra.
Ahol tavak szeme csillant, sötét gödröket hagyott! ...

Amíg Heym énekelt, Beketov hirtelen visszaemlékezett arra az őszre. Eszébe jutott Collins alkonyi homályba borult oxfordi lakása, és Clementine elbeszélése a Waterloo pályaudvar környéki lengyel boltossal való beszélgetéséről. Meg annak csattanós megjegyzése: „Önök addig élnek, amíg az oroszok életben vannak." És Hoare komor jóslatai, amint hirtelen letette az asztalra az újságot, amelynek első oldalán a Moszkva feladásáról szóló hírt közölték. S a heves vita Hoare-ral, aki nem többet és nem kevesebbet állított, mint azt, hogy az angoloknak joguk van békét kötni a németekkel. És Heym elbeszélése a tobruki ezredesről itt, Hoare brightoni menedékében. Meg Heym és Hoare összekapása ugyanazon a problémán: óhajtja-e a brit nép a békekötést, és hogy mi az a brit nép. És Heym váratlan reagálása: ledobta a csigalépcsőn az asztalt az egyszerű étellel és az üveg francia konyakkal együtt. A mai napig sajnálja azt a konyakot, valóban jó ital volt ... Most mindez eszébe jutott, és új világításban látta hirtelen azt a vitát,

amelyet Bagriccsal Londontól Brightonig folytatott: hátha valóban menekülni kellene Hoare-tól, mint a pestistől? Akkor ő miért jött ide, és miért cipelte magával ráadásul a körültekintő Bagricsot, csaknem akarata ellenére?

– Valld be, Heym, nehéz volt felkúszni az ezredesi rangig . . .? – kérdezte Hoare ingerkedve a barátjától; nem félt ettől a beszélgetéstől. – Nehéz?

„Felkúszni" – pontosan így mondta.

– De még mennyire! – felelte sértődöttségét leplezve Heym. – Kúsztam, ahogy tudtam, hasammal súroltam a homokot meg a köveket és az agyagot. Tudom, hogy az anyaföld mibe öltözött. Te biztosan parketten jártál, én meg hason kúsztam az éles köveken – felsértettem a hasamat ezekkel a kövekkel . . . A parkett bizonyára simább a köveknél . . .

– Miért mondod: én a parketten, te meg a köveken? – felelte nevetve Hoare. Különös, azok a szavak, amelyeket a két barát váltott, kemények voltak, de harag nélkül, mi több, szeretettel mondták őket. – Miért?

– Azért, mert az én apám postahivatalnok, a tiéd meg . . . o-ho-hó! . . .

Hoare felkacagott, ma céljául tűzte ki, hogy mindent tréfára fordít, semmit sem vesz komolyan.

– Igen, az én apám, ahogy mondod . . . o-ho-hó, de ismerd el, hogy engem nem zavar, ha egy asztalnál ülök az oroszokkal . . . Igaz vagy sem?

Heym zavartan megcsóválta a fejét.

– Ezúttal te kerekedtél felül . . . Semmit se mondok, te győztél!

Megint ittak, ezúttal az orosz vendégekre.

– Bocsánat, ezredes – fordult Bagricshoz Heym . . . – Az ön édesapja valóban nem . . . o-ho-hó?

– Természetesen nem . . . – felelte Bagrics szűkszavúan, nyilván feltételezte, hogy egy kiadósabb válasz Heym szövetségesévé tenné, ami bizonyára nem lenne eléggé taktikus dolog a házigazdával szemben.

– És ha pontosak akarunk lenni? – kérdezte nyomban Hoare; jól tudta, hogy Bagrics erre a kérdésre csak abban az esetben válaszolhat, ha ő teszi fel. – Nos, nos, kérdem: és ha pontosak akarunk lenni?

Bagrics a könyökénél megragadta sávolykötésű gimnasztyorkájának

mindkét ujját, felhúzta, és csupasszá tette csuklóját, amelyet sűrű szőr borított, ugyanolyan kékesfekete, mint az ezredes szakálla.

– Az én apám is írnok volt, csakhogy városi . . . – szólt, és hamiskásan Beketovra pillantott. Most aztán biz'isten nehéz volt megállapítani, hogy csakugyan városi írnok volt-e az apja.

– Diplomata, diplomata . . . az orosz ezredes! – kiáltott fel Heym, és a barátjához fordulva megjegyezte: – Kímélnek téged, Hoare! . . . Érted, kímélnek . . .

– Milyen értelemben? – Hoare ismét nevetett. Vagy mert jókedve volt, vagy egy kis nevetés csiklandozta a torkát. – No, no . . . beszélj, milyen értelemben? . . .

– Azt hiszed, hogy az oroszokat cserbenhagyta az emlékezetük?

– Nem értelek!

– Nos, hát ők aztán emlékeznek, mit mondtál róluk negyvenegy őszén . . . – mondta Heym ugyanolyan kihívó hangon. – Hiszen meg kell érteniük, hogy mi történt veled ebben a két évben, és hogy történt-e valami, igaz?

Hoare keze, amely az imént még magabiztos gyorsasággal töltögetett, megdermedt Heym pohara fölött. Letette az üveget, barátjának pohara üresen maradt.

– Ezúttal nem az én szegény asztalom fog lerepülni a csigalépcsőn, hanem te, Heym . . . Megértetted? – kérdezte Hoare. Most még csak nem is mosolygott.

– De ismerd el, hogy őnekik még meg kell érteniük, mi történt veled ez alatt a két év alatt, és hogy mit választottál – mondta Heym, azzal fogta az üveget, és maga töltötte meg a poharát. – Ismerd el, hogy az ő számukra ez szinte rejtély

– Csak rád kell nézniük, hogy mindent megértsenek . . . – vágott vissza Hoare a szokásos hirtelenségével. – Ilyen barát mellett nem lehetett más választásom . . .

– Bravó! . . . Egészségedre, Hoare! . . .

Tíz óra felé felálltak az asztaltól, és sétára indultak a parkban. Heym Bagriccsal, Hoare Beketovval. Valahol a park sötétjében mintha éjszakai madarak rajzottak volna. Hallani lehetett, amint felröppennek az ágakról, vakon repdesnek a lombok között, majd elcsöndesednek, csak nagy ritkán hallatszott riadt, halk pittyegés. Az eső elállt, de az eget még felhők takarták. Mint amikor Brightonba robogtak, a zúgás

betöltötte az eget, de most nem egy repülőgép volt a levegőben, hanem több.

– Azért kívántam látni önt, hogy a következőt közöljem – kezdte lépéseit meglassítva Hoare, és lehetőséget nyújtott az előttük haladóknak, hogy eltűnjenek szem elől. – Úgy áll a dolog, hogy hadseregünk még májusban partra száll a kontinensen. Nagyon is lehetséges, hogy engem ahhoz az egységhez vezényelnek, amelynek parancsnoka ... ő lesz ... – Szemével annak a kis ösvénynek távolába intett, ahová Heym ment. – Ha az előttünk álló csata képe érdekelheti önt és őt ... – ismét a park homályába meredt, intése ezúttal a Bagricsra vonatkozott –, számot tarthatnak arra, hogy a brit fél meghívja önöket az európai hadszíntér megtekintésére. Ha ilyen meghívást küldünk önöknek, hogyan fogadnák?

A fasor összeszűkült, a lombok fölébe borultak, eltakarták az eget, úgyhogy Hoare néhány pillanatra eltűnt szem elől, csak feszült szuszogása meg a cipősarkainak kopogása hallatszott – ha lépésben ment, keményen ránehezedett a sarkára.

– Egyelőre csak a magam nevében nyilatkozhatok: köszönöm, vállalom ... – felelte Beketov, még mindig nem látta a sötétben Hoare-t ...

Tizenegy óra tájban készülődtek hazafelé. Az éjszaka beálltával az úton nem csökkent, hanem fokozódott a kavarodás. Kerülő útra tértek. Útjuk előre nem látott mértékben meghosszabbodott, de ez kedvükre volt: a tervezett beszélgetés nekifutást, tehát időt kívánt.

– Ha jól értem, az ember, akármennyit élt is a földön, örökké úton van – kezdte a nekifutását Beketov, amikor az autó élesen balra kanyarodva és a tengerparti úton vagy húsz kilométert megtéve a londoni főúthoz közeledett. – Amikor ezt mondom: „úton", úgy értem, hogy az emberben sok minden nem végleges, még ha úgy akarja is mutatni, hogy őbenne már minden formába ömlött, megkövesedett. Bátorkodom azt gondolni: az a diplomata, aki feltételezi, hogy a világon vannak kételyektől mentes emberek, rossz pszichológus, márpedig a diplomatának nincs joga rossz pszichológusnak lennie, ez hivatásának a leglényege ...

– Bátor pszichológus, ugye? – nevetett Bagrics, kitalálta, kinek szól Beketov csípős célzása. No persze, Szergej Petrovics őrá, a több mint éber Bagricsra gondolt, aki mindig megőrzi nyugalmát, és nem annyira cselekszik, mint inkább tartózkodik a cselekvéstől.

– Hát, ami azt illeti . . . bizonyos bátorság a diplomatának is díszére válik – vágta ki magát Beketov.

– A clivedenivel való találkozás kilátása . . . éberségre inthet engem? – kérdezte Bagrics, és kíméletet kérve ismét elnevette magát. – Ismerje el, Szergej Petrovics, mi a fenének kell nekem, öregnek olyan emberrel szóba állnom, aki csak arra szomjazik, hogy hideg acéllal átszúrjon engem? Naiv dolog azt képzelni, hogy a kanyarban megelőzöm. Higgye el, nem ostobább nálunk, meg aztán nem elbizakodottság ez? Egyébként nem is olyan egyszerű őt megelőzni . . .

– Ezért hát jobb, ha kerüljük az összecsapást? – kérdezte Szergej Petrovics; úgy érezte, hogy megtalálta a kellő kifejezést.

– Hát persze . . . ha nincs rá okvetlenül szükség, talán ez a kifejezés is elfogadható: jobb, ha kerüljük az összecsapást, Szergej Petrovics.

– Akkor ez az aktív diplomácia tézise, a hatékony diplomáciáé: jobb, ha kerüljük az összecsapást?

– Mi az aktív diplomácia tézise? Hát ez: a körültekintés, körültekintés és megint csak körültekintés, Szergej Petrovics.

Beketov sóhajtott; Bagrics, meg kell adni neki, makacsul védekezett.

– A körültekintés nagy dolog, de csak ha nem fajul öncéllá, ezredes. A körültekintés érdem, de csak abban az esetben, ha aktív. Minden más esetben csak páncél, amely a tétlenséget védi . . . Mellesleg, Csicserin semmiféle konvenciótól sem félt, és ha az ügy érdekei úgy kívánták, bement a fenevadhoz a barlangjába . . .

– Ez már szócséplés, Szergej Petrovics – mondta Bagrics, úgy vette észre, hogy Beketovnak könnyen megy a vitatkozás, amikor általános igazságokat érint – nem olyan egyszerű ezeket az igazságokat bizonyító tényekkel alátámasztani, a bizonyítékokon el is lehet botlani. – Szóval, a fenevadhoz a barlangjába?

– Úgy van! . . . Nos, ugyancsak Genovában, emlékszik? – Beketov lehajolt, észrevette, hogy feltűnnek előttük egy vasúti átjáró fényei. A sorompó le volt eresztve, mégpedig minden jel szerint hosszú időre – katonai szerelvények követték egymást. A sofőr kikapcsolta a motort, kiszálltak az autóból. Az ég még jobban kiderült, noha a szél, amely a tenger felől fújt, még erős volt, igaz, hogy inkább a magasban, mint a talajnál. A lombruhás fák feketék voltak és mozdulatlanok, mint a hegyek, ugyanakkor a felhők gomolyogva száguldottak. – Nem, nem Lloyd George-ról beszélek, akit az Albertis-villában felkeresett, és

nem Wirth kancellárról, akit többször meglátogatott, egy alkalommal élfél után: a Garda-tóhoz, D'Annunzióhoz való kirándulásáról beszélek, aki abban az időben az olasz fasizmus egyik vezére volt, Fiume elfoglalója. Csicserin, amikor erre a találkozásra elhatározta magát, kérte, hogy adjanak neki egy browningot, elmagyaráztatta magának a használatát – még soha nem volt pisztoly a kezében –, és természetesen egyedül indult el D'Annunzióhoz...

De Bagricsnak – meg kell hagyni neki – eszébe se jutott megadni magát, ő az utolsó töltényig harcolt...

– Igen, akkor ennek talán volt értelme, de most? – tette fel a kérdést. – Csak nem tekinthetjük oknak azt a meghívást, amelyet ön Hoare-tól a harckocsigyakorlatokra kapott?

– Nem, természetesen, a harckocsigyakorlatok nem jönnek számításba – jegyezte meg rendíthetetlen nyugalommal Szergej Petrovics. – Mint ahogy... nem jön számításba a kontinensre való nagy partraszállás sem, amelyet Hoare meghívása folytán megszemlélhetünk.

Bagrics megnémult – a sokat tapasztalt ezredes mindent várt, csak ezt nem.

– Ön úgy véli, hogy... bizonyos változások Hoare-t is érintették? – kérdezte némi szünet után. – Clivedeni volt, és csaknem baloldali munkáspárti lett, igaz, Szergej Petrovics? – Hirtelen visszanyerte a beszédképességét, azt lehetett hinni, hogy nem az erő, hanem a gyengeség tette ilyenné, nem az igazának tudata, hanem a tévedéséé.

– Nem, clivedenista volt, és talán az is maradt, de ez esetben is van értelme, hogy dolgunk legyen vele. – Az autó végre „szabad vízre" tört ki, és fokozta sebességét. A főváros peremvárosai következtek, a sofőr elővette a térképet, enélkül a londoni elővárosok közt nem lehet kiigazodni. – Van értelme... számunkra – ismételte Szergej Petrovics. – Ki tudja, még Hoare is megváltozhat!...

– Ön még hisz a csodákban, Szergej Petrovics? – Bagrics szemét a szélvédő üvegről le nem véve előrehajolt: az autó kiért a Bayswaterra, a nagykövetség utcája már közel volt.

– Hiszek, természetesen... Csak... önfeláldozás kell hozzá, mint Csicserinben volt.

– Önfeláldozás, önfeláldozás... – Bagrics ironikusan elmosolyodott. Beléptek a nagykövetség épületébe.

33

A tudósítók szállító repülőgépe akkor indult el a Krímbe, amikor a Herszonyesz-fokon már-már véget ért az utolsó csata azon a földön. Egy Douglas vitte az egész csoportot Szimferopolba. Éjszakára Jalta határában szálltak meg, és napkeltével az Aj-Petrin át indultak Szevasztopolba. Ez az út jóval hosszabb volt a tengerpartinál, de a katonáknak megvolt a maguk számítása: ez az út a nemrégen lezajlott ütközetek színhelyén keresztül vitt.

Száraz május volt, minden fehér a portól. A tűző nap mintha kilúgozta volna a hegyeket, minél jobban közeledett a dél, annál jobban egybeolvadtak az éggel.

Tambijev Germivel és Hope-pal ült egy kocsiban. Az öreg Germi a sofőr melletti helyet szemelte ki magának, aztán elaludt. Hope szótlanul nézte az egyre magasabbra ívelő hegyi utat. Akármilyen magasba tört is az út, a háború itt is mély nyomokat hagyott: a tűz felszántotta és megperzselte a hegyeket; csapataink itt nehezen mozogtak. A hegyek megkönnyítették a védekezést a németeknek – visszavonultukban kőpáncéllal és kősisakrostéllyal fedezték magukat, ezt itt könnyű volt szerezni. Délre az autók feljutottak a hágóra, és mintha a nappal együtt haladtak volna lefelé, úgy számítva, hogy alkonyatra Szevasztopolban lesznek.

A tudósítók olykor-olykor kiszálltak, és a hegyi ösvényen karavánláncba fejlődtek. Jobbra hegykiszögellések voltak, balra a tenger síkja, csaknem ugyanolyan ijesztően beláthatatlan, mint az égbolt. Volt valami földöntúli e kép szépségében. Hope közönyösen szemlélte, mintha ez a szépség csak látszat volna, csalóka, mint a délibáb. Viszont amikor a hasadék távolában hirtelen feltűnt a Nyugati-öböl kékes tükre, majd mögötte a még kékebb félhomályban Szevasztopol látképe, az amerikai észrevehetően nyugtalan lett, és mintha álomból ocsúdott volna.

– Régen olvasta újra Tolsztoj szevasztopoli elbeszéléseit? – kérdezte Tambijevtől. – Régen? Én csak a minap... Rendkívüli könyv! Volt előtte igazi háború az irodalomban?... Háború, amelyben halál van, szenvedések...

Tambijev úgy vette észre, mintha az amerikainak élvezetet szerezne, hogy háttal áll a tenger és a hegyek panorámájának – amelynél talán

nincs szebb ezen a földön –, és a háború meg a halál gyötrelmeiről beszél. De hát Tolsztoj elbeszéléseiben sem annyira e nagyszerű táj leírása, hanem a háború és a halál zordonsága uralkodik.

– Az imént mondták nekem a katonáik, hogy háromszor küldtek parlamentereket a Herszonyeszre, békét kínáltak, és aztán felvonultatták a tüzérséget, az ágyúknak adva át a szót – mondta Hope, a földre szegezte tekintetét, makacsul nézte a földet, mintha benne és csakis benne igyekezne megtalálni a választ. – Képzelje csak magát ezeknek a húszéves legényeknek a helyébe, akiknek reménytelen ügyet kellett védelmezni, és értelmetlenül kellett meghalni.

– Az igazat megvallva, nehezen tudnám magamat a helyükbe képzelni, Hope úr . . . – felelte Tambijev, az amerikai szóáradatában részvétet érzett.

– Miért, bocsásson meg? – Hope tekintete nehezen szakadt el a földtől.

– Mert mielőtt Szevasztopolban elpusztultak, megsemmisítették azokat, akik védelmezték, és akiknek ez nem meghódított föld volt, hanem a szülőföldjük . . .

– De akkor . . . annál inkább részvétet érdemelnek, Tambijev úr – mondta Hope, és szemében ellenséges indulat csillant.

– Részvét jutalmul az Oroszországban tanúsított hősiességükért, Hope úr? – kérdezte Tambijev. Kotyelnyikovóban az amerikai nem volt ilyen krisztusi szellemű, mint amilyennek egyszeriben itt mutatkozott.

– Én önt nem ítélem el, Tambijev úr –, szólt azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy ne élezze ki a beszélgetést. – Sőt meglehet, hogy az oroszok helyében én is ugyanezt mondanám, de számomra most más a fontos . . . – tekintete megenyhült, igyekezett elhárítani a robbanást. – Író vagyok, és az igazamat az egyszerű tapasztalattal ellenőrzöm: kövessen engem, és igyekezzék gondolatban ötven évvel előbbre szállni, és mindent onnan szemlélni . . . Ugyanilyen engesztelhetetlen lesz-e akkor is, vagy türelmet tanúsít, amely most nincs meg önben? És ismerje el, hogy a gyerekeink véleménye nem az ön jelenlegi véleményéhez lesz közelebb, hanem ahhoz a nézethez, amelyet ön majd ötven év múlva fog vallani. Igazam van?

Hát igen, Hope Szevasztopolhoz közeledve olyasmit nyilvánított ki, ami addig határozottan nem volt benne. Talán csak nem készül megváltoztatni az állásfoglalását? Lehet, hogy ez az, amit az amerikai né-

zeteiben Clean megsejtett? Tapasztalatért Clean sem megy a szomszédba, és mi az előrelátás, ha nem a tapasztalat? Clean nem szánja rá magát ilyesmire, ha tájékozatlan ... De ami Hope-ot illeti, meg kell hagyni, hogy érdeklődése az ember iránt nem átmeneti. Rendkívül érdekes: a Krímben járva egyetlenegy pontra irányítja tekintetét: Szevasztopol, Szevasztopol ... Számára Szevasztopol az ember szinonimája, ahogyan ő, Hope az embert értelmezi, és – legyünk pontosak – ahogyan a nagy orosz író segített értelmeznie.

Amikor a Nyugati-öböl partjához értek, a nap már bearanyozta a vizet. Bizonyára a szemközti part alakulata és a távolság okozza, de a város innen monolitnak látszik, egy tömbnek, és aranylik az alkonyi fényben. Van ebben valami ijesztően megtévesztő: nem látszanak a város sebei. A nagy gyógyító teszi ezt, a nap, a csodatévő. Belemerítette az aranyló habokba, és mintha minden bajt elmosott volna: boldog város, nem élt át bánatot, nem tudja, mi a halál.

Másnap elindultak Szevasztopol megtekintésére. Ott voltak előttük a nevezetes bástyák, mint hajdanán, fű lepte a halmokat, kizöldítette őket, de a föld bűzös leheletét nem tudta leküzdeni. Ott, ahol széles csík hasított a dombba, narancssárga réteges agyagmetszetet feltárva, egy koponya tűnt szemükbe.

– Ki volt ez: orosz, német, vagy talán a múlt századból ... angol vagy francia? – Hope belefúrta tekintetét a koponyába, mintha azt várná, hogy megszólaljon a csont. – Úgy látszik, ezen a dombon kívül nincs hely a földön.

Dél tájban Herszonyeszhez közeledtek: ismét feltűnt a hegyek poros fehérsége, kő és agyag következett, sehol egyetlen tenyérnyi fű se, de a bűz, amelyet a föld lehelt ki, nem maradt el, mintha most maga a kő lehelte volna. Majd a szaggatott partvonal bukkant elő egy pillanatra és a déli verőfényben sötétibolya színű víztömeg, rajta azok, akik maguk készítette tutajokon igyekeztek Herszonból elhajózni, és a tenger visszavetette őket a partra ... A nap felpüffesztette őket, és ott feküdtek a vízen, széttárt karokkal; a tenger ütemesen csapódott a parthoz, és akik a felszínén lebegtek, karjukat lengették, behúzva és széttárva, mintha takarékoskodnának az erejükkel.

A tudósítók a félig szétrombolt és tönkretett kőlépcsőkön leereszkedtek a tengerhez. A partfal, amely függőlegesen ereszkedett le a vízhez, most felettük magaslott. Bevágások voltak a falban, nem mélyek, de biztonságosak – akik itt találtak menedéket, csak a tenger felől vol-

tak sebezhetők. Az utolsó menedékhely volt ez: az oroszok, Szevasztopolból eltávozva, a Herszonyeszen gyűltek össze, és Herszonyeszt elhagyva, ezekbe a barlangokba ereszkedtek le. A tenger által bezárva ezekbe a barlangokba iszonyatos véget értek: sokan eszüket vesztették, a halálraítéltek itt szomjan vesztek – mellettük a víz, és még sincs víz... A vassal telefirkált falak üvöltenek. A kő hangot kapott: átkoz és ítél, de nem könyörög. Ítél azokon is, akik most karjukat kétségbeesetten tárogatva a vízen lebegnek.

– Ítél, azt mondja? – Hope elmaradhatatlanul követte Tambijevet, számára Szevasztopol láthatatlanul összekapcsolódott a legértékesebbel, ami a lelkében élt, vallomás lett az emberek és önmaga előtt. – Emlékszik az evangéliumi igazságra, amellyel Tolsztoj Anna Kareninája kezdődött? „Enyém a bosszúállás, és én megfizetek." Ebben az igazságban szelídség van?

– Fájdalom is, igazságtudat is, bosszú is...

– Igen, igazságtudat is.

Három nappal később Hope távirattal jelent meg Tambijevnél: a felesége megbetegedett, kéri, hogy jöjjön haza. Nyomban elutazott. Majd Galois jött. Zavartan topogott, hegyes vállát kidüllesztve, és megjegyezte:

– Clean gúnyosan nyilatkozott Hope elutazásáról: „Most várhatják."

34

A Kuznyeckijon könnyű izgalom uralkodik... Az angol nagykövetség lapjának, a *Brit Szövetségesnek* szerkesztősége, amely a Kuznyeckij Moszton rendezkedett be, a Külügyi Népbiztosságnál valamivel lejjebb, kirakta új számát, első oldalán fényképpel: „Partraszállás – gyakorlat." A házi jósok alighogy kimondták, hogy ez nem szándéktalan, megjött a várva várt távirat: a szövetségesek megkezdték a partraszállást a kontinensen. Nos, negyvennégynek ezen a verőfényes júniusi napján Moszkvában ünnepi hangulat uralkodott: ez nem tréfa, megnyílt a második front, amelyet már negyvenegy emlékezetes júliusa óta emlegettek az emberek... De ne háborgassuk bánattal az emlékezetet, az a fő, hogy megnyílt, és az első hírek örvendetesek. Bár viharos volt a

tenger, létrejött a partraszállás. A tengeri deszánt megvetette lábát a parton, a légierő a közeli hadtápterületet támadja. Habár az amerikai kétéltű tankok balesetet szenvedtek – a háborgó tenger felborogatta őket –, a parton elegendő harckocsi gyűlt össze, és már harcba is bocsátkoztak. A szövetségesek, abszolút légi fölényüket kihasználva, ellenőrzik a helyzetet, sebesen fokozzák a tartalékok átdobását. Június hetedikének hajnalán már ötszázezer főnyi szövetséges csapat volt a kontinensen – háromszoros túlerő az ellenféllel szemben.

Sztálin gratulált a szövetségeseknek. Ebben a gratulálásban tökéletes öröm jutott kifejezésre: „Megkaptam közlésüket az »Overlord«-hadművelet sikeres megkezdéséről. Ez ... reményekre jogosít ..." A szovjet főparancsnok, a teheráni egyezményre hivatkozva megerősítette, hogy a Vörös Hadsereg nyári offenzívája június közepén egy fontos frontszakaszon indul meg, és július végére az egész fronton általános támadássá fejlődik. A táviratot június hatodikán keltezték, vagyis ugyanazon a napon, amikor a szövetségesek megkezdték a partraszállást.

Más szóval Sztálin kötelezte magát, hogy tíz nap múlva megindítja a támadást, de már négy nap múlva megindította. Június tizedikén ezer ágyútorok bömbölése rengette meg a földet – megkezdődött a szovjet csapatok 44. évi nyári offenzívája. Meghatározott terve természetesen már jóval azelőtt megvolt, hogy a nagy partraszállás híre megérkezett. Az első csapást a leningrádi front mérte azzal a feladattal, hogy Viborgra kijusson. A másodikat a karéliai; célja: az ellenség szviri–petrozavodszki csoportosulásának szétverése. Úgy vélték, ez a két csapás rákényszeríti Finnországot, hogy békét kérjen. Ezután kellett megmozgatni a „Bagration"-hadművelet hatalmas emelőkarjait, e hadművelet lendülete a minszki kiszögellést volt hivatva védelemre késztetni. A negyedik csapás a Lvovhoz való kijutást célozta. Az ötödik júliusra vonatkozott, s Kisinyovra és Iaşira irányult. Ennek az ötödik csapásnak következtében már Romániának kell békét kérnie. A németek egy csapást vártak, a minszkit, és ötöt kellett kapniuk.

A két első csapás tervének pontosan megfelelően levertük Finnországot – csapataink bevonultak Viborgba, a svéd sajtó közölte, hogy a finnek békét szándékoznak kérni. A „Bagration" is megindult – július harmadikán Minszk felett vörös zászló lengett. A nyári támadás lendülete semmiféle illúziót sem hagyott a német stratégáknak. Jóval később a német vezérkar főnöke e kijelentésre kényszerült: „Németor-

ság 1944 nyarától fogva időnyerésért harcolt, várva a bekövetkezendő eseményeket . . ." Egyszóval a győzelem kérdése lekerült a napirendről. Az egyetlen reális lehetőség az ellenség elképzelése szerint: az ellenség táborában támadó belviszály volt. Igaz, hogy a feltételek nélküli megadás formulája erre sem hagyott reményt, de meglehet, ez a formula nem olyan végleges. mint amilyennek látszik . . . Így vagy úgy, a németek ráeszméltek, hogy az immár reális második fronton kívül van egy harmadik is: a szövetségesek egysége. Ez a harmadik front ettől fogva különösen foglalkoztatta a Reich külügyi hivatalát . . .

Hajnalban a londoni rádió közölte, hogy a szövetségesek hozzáfogtak a partra szálló csapatok kirakásához, és Grabin nyomban felhívta Beketovot. Azt mondta, azon felül, amit Szergej Petrovics már tud, valami fontosat közölhet vele, és megígérte, hogy negyven percen belül ott lesz a követségen. A körülményes Grabin, aki a lassúságot a megbízhatóság alapjának tekintette, sohasem sietett úgy, mint azon a reggelen, és ez eléggé tanúskodott a dolog komolyságáról. Arisztarh Nyikolajevicsnek talán ezen a reggelen is késnie kellett volna vagy tizenöt percet, hogy hű maradjon önmagához, de Szergej Petrovics csodálkozására idejében megérkezett. Nem kellett más bizonyíték ahhoz, hogy az az ügy, amellyel Beketovhoz jött, valóban nagy jelentőségű.

– A franciáktól telefonáltak, és azt mondták, készek meghívni szovjet diplomatákat a kontinens első felszabadított városába . . . Megérti, ugye, hogy nem mindegy nekem, ki repül velem. A nagykövet beszélni fog önnel. készüljön fel rá . . .

Szergej Petrovics csak most vette észre Grabin kezében a térképtáskát, celluloidlapja alatt a tengerpart térképét – akármilyen hirtelen jött is a franciák meghívása, Arisztarh Nyikolajevicsnek már sikerült magát felszerelnie.

– Igent mondjak neki? – Beketov elnevette magát, tetszett neki az az erélyesség, amellyel Grabin ezt az ügyet kezeli.

– Ahogy jónak látja, Szergej Petrovics.

– Számíthat az igenlő válaszomra, Arisztarh Nyikolajevics. Feltételezem, hogy a nagykövetet is meg tudom győzni.

Grabin, szemüvegét levéve, rövidlátóan, figyelmesen nézte a térképet.

– Érzem, hogy megkezdődik a támadás.

Akármilyen szigorú volt is a katonai cenzúra, az újságok közléseiből

is lehetett fogalmat alkotni, mégpedig eléggé pontosat. Beketov a *Times*t olvasva figyelemmel követte a hadi események menetét – meggyőződése szerint a tapasztalt szem az újságközlésekből olyasmit meríthet, amit nem ad meg a zárt információ. Legalábbis a *Times*ból megállapíthatta, hogy a szövetséges csapatok nem használták ki teljes mértékben azt a fölényüket, amellyel a kontinensen megindított hadműveletek első napján rendelkeztek. Az angolok például nem vették birtokukba Caen kikötőjét és városát, ami eléggé megnehezítette az erők összevonását. Igaz, hogy a felvonulási terület sejthetően vagy százkilométeres hosszú frontba nyúlott, de a mélysége jelentéktelen. Igen, a szövetséges hadak nem mozognak olyan gyorsan, mint ahogy várni lehetett, de ez mégsem csökkenthette az ügy fő jelentőségét: a partraszállás minden viszontagság ellenére sikeresen megtörtént.

Grabin ismét telefonált. A kontinensre látogatás előre nem látott okból elhalasztódik, mert az angolok egyszerűen nem engedték be a franciákat Franciaországba. Mivel így áll a dolog, a franciáknak nincs módjukban meghívni oda az oroszokat.

Arról, hogy a kontinensen a dolgok nem egészen a tervnek megfelelően fejlődnek, a szolgálatkész Heym viselkedése is tanúskodott. Heym nem ötödnapra jelentkezett, ahogy megegyeztek, hanem a tizenötödik napon.

Beketov érdeklődéssel fogadta ezt az embert, akinek tábori öltözéke feltehetően még a tűz leheletét őrizte. Heym közölte, hogy a sötétség beálltával vissza kell repülnie a csapatához, de nem utasította vissza Szergej Petrovics meghívását.

Valóban, pontosan a megállapodás szerint délután négykor Heym terepjárója a segédtiszttel és egy törzskari tiszttel megállt a nagykövetség előtt – a ravasz ezredes nem kívánt titkot csinálni az orosszal való barátságából, és egy sereg kísérőt hozott magával.

– Ó, hisz ön úgy jött, mint egy padisah, ekkora kísérettel... – szólt Beketov, amikor a nagykövetségi dolgozószobája ablakából Heymnek a kapu előtt álló kocsiját megpillantotta.

– Ma annyi teendő vár rám, hogy már nem lesz időm visszamenni értük – felelte Heym zavartan. – Majd várnak...

– Hívja be őket, megmutatjuk nekik a nagykövetséget... – javasolta Szergej Petrovics; úgy érezte, hogy Heym az útitársai körében fesztelenebbül érzi magát. – Nem, nem, engem nem zavar, csak hívja...

De csak a segédtiszt jelent meg, egy vörös szemöldökű fiatalember, akinek arca a szemöldök lángvörös színéig olyan szabályos időközökben átizzott, mintha valami gépezet működött volna közre.

Vasárnap volt, és a nagykövetség nem annyira népes; talán csak Sosin nyitott ajtajából dőlt, mint rendesen, a füst – Sztyepan Sztyepanovics éberen őrködött a maga éjjel-nappali posztján.

– Az újságok azt írják, hogy az első nap nemigen eredményes? – kérdezte Beketov, amikor megnyílt előttük a nagykövetség tágas terme. Alig hallható baritonját az üres terem felfogta és teljesen érthetővé tette. – A németek éppen erre a napra várták a behatolást, nem volt meglepetés? . . .

Heym elnevette magát, és ijedten elhallgatott: nevetése az üres terem által felerősítve váratlanul hangosan csengett.

– De . . . meglepetés volt! – hirtelen suttogásra tért át. – A németek úgy gondolták, hogy a nagylelkűség orosz jellemvonás. Emlékszik, milyen bátran dobálóztak a szavakkal?. . . Minden szellemességük bumerángként csapódott vissza rájuk! . . . Nem, ez nem túlzás, igenis bumerángként! – az adjutánsa felé bólintott. – Tyke hadnagy vezette a jegyzőkönyvet Rommel egyik törzskari tisztjének kihallgatásán.

– A németek úgy gondolták, hogy ilyen időben a behatolás lehetetlen – hallatta szavát a segédtiszt. – A rossz időre való tekintettel meg is szüntették a harci riadókészültséget.

– Úgy hallották, hogy mi a rossz időt akadálynak tartjuk, és jó időre várunk, de kiderült. hogy a partraszálláshoz semmi sem jobb a rossz időnél – sietett a megjegyzéssel Heym. – Egyszóval Rommel a viharos időt kihasználva elindult Hitlerhez fogadásra, de útközben meglátogatta háza népét Herlingenben; Erich Marx tábornok pedig a partraszállás közvetlen körzetében levő hadtest főparancsnoka, még fontosabb üggyel volt elfoglalva: törzskarával együtt a születésnapját ünnepelte . . . Amint látja, a németek sincsenek biztosítva a kedélyesség ellen . . .

– De . . . Caen bevétele még hátravan? – kérdezte óvatosan Beketov, úgy értette, Heym messzebb ment a gúnyolódásban, mint ahogy akarta.

– Igen, valóban, Caen még nincs bevéve, és ennek megvannak az okai: nagy kikötőink nincsenek, a kicsik meg nem alkalmasak . . . Az eredmény: harckocsik vannak, de üzemanyag nincs. Ráadásul az ellenség felocsúdott első kábulatából, és manőverezni kezdett, ebben pedig

azelőtt is erős volt . . . Röviden: az első nap fölénye már felemésztődött, bizonyos erőegyensúly állt be, legalábbis a szárazföldi haderőkben . . . El kell foglalni egy nagy kikötőt, és megváltoztatni az erőviszonyokat, mellesleg pedig némi tapasztalatot szerezni, ebben még hiányunk van . . . – Hadsegédére pillantott: – Mit mondott Rommel törzskari tisztje, Tyke? . . .

– Azt mondta: „Caen erősebb, mint ahogy önök gondolják, mi védeni fogjuk . . .”

– Tehát a viszontlátásra Caenban, ezredes? – kérdezte Beketov, amikor a búcsúzás ideje elérkezett.

– A viszontlátásra Caenban – felelte Heym; habozás nélkül válaszolt, mert hitte, hogy Caent elfoglalják.

35

A londoni Albert Hall egy amerikai hegedűs hangversenyét hirdette. A művész páratlan volt a maga mesterségében, pedig ezt talán nem is követelték meg tőle. Ha nem olyan nagy művész, a siker akkor sem lehet kisebb. Nagyszerű együttes kísérte a hegedűt: ötezer harckocsi és tízezer repülőgép; Európa nem ismert még hatalmasabb zenekart. Talán ez volt az oka annak, hogy a tapsokra nemcsak a művész válaszolt, hanem Wynant nagykövet is. Igaz, hogy ő nem ment fel a színpadra, és nem hajlongott, de csaknem ugyanolyan büszke mosoly ragyogta be arcát, mint a híres muzsikusét.

És a rögztönzött asztalnál, amelyet a szomszéd teremben terítettek, a hagyományhoz híven összegyűltek a kiválasztottak, hogy immár közvetlenül köszöntsék a művészt. Taraszov és Beketov még gondolkodott, hogy elmenjen-e a vele való találkozóra, de Wynant visszautasíthatatlan érvhez folyamodott:

– Azt mondják, hogy Oroszországból származik, és az imént olyan orosz nyelven beszélt az önök katonáival, hogy akármi megirigyelheti.

A hegedűs nem volt olyan aktív, mint a nagykövet, fáradt volt, és a szeme bánatos.

– Az orosz tudást mindannyian a nagyapónak köszönhetjük . . . – mondta szelíden pislogva. – Ő szerette az orosz dalokat . . . „Sztyepp

meg sztyepp kö-rö-ös-kö-ö-rül!" – kezdte, és elhallgatott. – Emlékeznek?

– Kijevből származott a nagyapó? – kérdezte Beketov; az amerikai orosz beszédében ukrán dallamosságot hallott.

– Nem, Odesszából.

A művész a nagykövetre pillantott, az pedig ravaszkás kacsingatással válaszolt – tetszett neki, hogy az oroszokkal társalog.

– „Sztyepp meg sztyepp kö-rö-ös-kö-rül..." – kezdte rá ismét alig hallhatóan az amerikai, és a szeme sarkából hol a nagykövetre sandított, hol az érintetlenül álló pohár vodkára. Nem valami bátor ember volt – szinte babonásan félt mind a nagykövettől, mind a vodkától.

Az oroszok Wynanttal együtt távoztak az Albert Hallból.

– Nem alszom el, amíg a napi mérföldet le nem tudtam – vallotta be Wynant. – Így szeretek... a Temze partján!...

Ez félreérthetetlen invitálásnak hangzott, s az oroszok elfogadták.

A Temze szép volt abban a kései órában. Az égbolt sötét, egyetlen csillag sem ragyogott, sőt nyílás se volt a felhők között, de a folyó fénylett. Ki tudja, honnan vette ezt a fényt, amely a vizén futkosott, el-elbotolva az egyenetlenségeken.

– Tudják, mi jutott most eszembe? – kérdezte Wynant csaknem ujjongva. – Churchill visszatérése Londonba, az elnökkel a „Prince Eugene" fedélzetén történt találkozása után. Windsorban fogadták; a tenger nyilván viharos volt, és a szél onnan fújt, a kikötőparton nem lehetett megállni. Ki mindenki nem volt ott azon a napon!... Az öreg Winnie-nek tisztelgett a kormány, a diplomáciai testület, a Churchill család, valamennyi sarjával, márpedig nem kevesen vannak! Némelyek Churchillnek tisztelegtek, csak neki, mások Nagy-Britanniának, ismét mások az Atlanti Chartának, amelyet aláírásával erősített meg a „Prince Eugene" fedélzetén. De mind az első, mind a második és a harmadik kategóriába tartozók: az Amerikával való szövetségnek... – Wynant hirtelen levetette esőköpenyét, és a karjára vette, nyilván szeretett jól kilépni, a köpeny meg akadályozta. – Arra is emlékszem, hogy amint messziről meglátott, kezét felemelvén felém indult, és mind utat nyitottak neki... – Wynant, anélkül, hogy lassítana, fellendítette a kezét, mutatta, miként lépkedett feléje Churchill. – Megszorította a kezemet; perzselő lehelétét hirtelen a fülemben éreztem: „Szeretem az önök elnökét, Wynant!" Senki sem hallotta ezeket a szavakat, de mindenki mosolygott körülöttünk – megértették, hogy olyasmit mondott,

ami meghatározza a történtek lényegét... Churchill odalépett a diplomatákhoz, a helyét Eden foglalta el mellettem – mintha a miniszterelnök szavait akarná megőrizni, nem hagyva, hogy a szél, amely még egyre fújt, széjjelszórja... Mondhatni, hogy a barátságom Edennel ezzel a windsori találkozással kezdődött. Később megfordultam a Foreign Office-beli magánlakosztályaiban. „Határozottan a legszerencsésebb ember vagyok Nagy-Britanniában! – kiáltott fel. – A náci bomba kétszer csapott be ebbe az én bárkámba, és mindkét alkalommal a távollétemben!..." Nem gondolja, hogy Churchill és Eden ugyanaz, mint Roosevelt és Hopkins?... Néha eltűnődöm rajta – miben rejlik Churchill ereje? Tudja, miben? Abban a képességében, hogy megszervezze a többség egyetértését! Senki sem ért ehhez jobban nála. Amikor azt mondja, hogy tanácskoznia kell, ez nem frázis – egyetlen fontos döntést sem hozott még a kormány és a parlament nélkül, holott egy cseppet sem gyáva. És mégis – senkit annyi intrikával meg nem vádoltak, mint őt... Valaki azt mondta, hogy Churchill élvezi a háborút, ennél sötétebb hazugságot még soha senki sem mondott... No persze, azért határozta el magát a háborúra, hogy megoldja fő feladatát: megmentse a birodalmat... Ez most nemigen meggyőzően hangzik, de ez az én véleményem: a háború segítette a birodalom összetömörítését, hozzásegítette a birodalmat, hogy még egyszer érezze, mit jelent „motherland" – „anyaország". És ez nem kis mértékben Churchillnek köszönhető... Ma nekem amolyan történelmi napom van, megírtam az első oldalát annak a könyvnek, amelynek tárgya: London és a londoniak a háborús években. Néha úgy érzem, hogy az időt tanúnak híva mindezt meg kell írnom. Igen, nyugalomba vonulni, és elmondani mindezt... félelem nélkül...

A lerótt mérföld végén elbúcsúztak. Wynant már egyedül ment tovább. Amit hallottak, annyira meglepő volt, és nemigen várták volna tőle.

– Feltételezné, hogy például Hopkins ilyesmit mondjon? – kérdezte a hosszúra nyúlt csendet megtörve Taraszov. A Temze-part és az ott lépkedő Wynant most messze volt.

– Nem – felelte lépteit meglassítva Beketov. Csak most vették észre, hogy még mindig a sebes tempó hatalmában vannak, amelyet a dinamikus amerikai kényszerített rájuk.

– Akkor... mi történik? – kérdezte Taraszov. – Hiszen Wynant Hopkins híve?

Beketov megállt, Taraszov kérdése feleletet követelt. Most a parkot körülvevő téglakerítés tövében álltak. Egy kihajló szilfa koronája borult föléjük – magányuk itt érzékelhető volt.

– Van benne valami nőies, nem? – válaszolt kérdéssel Szergej Petrovics. – Nőies sebezhetőség és nőies érzékenység?

– Érzékenység . . . milyen értelemben?

– Érzékenység . . . minden iránt, ami fenyegető a jövője számára.

– És . . . félelemmel gondol rá, Szergej Petrovics?

Beketov kilépett a szilfa árnyékából. A fa, akár az alacsony égbolt, nyomasztotta.

– És fél védekezni . . .

– Könyvvel védekezni? – kérdezte Taraszov. – Azzal, amelynek megírásához ma fogott hozzá?

– Igen, könyvvel. Azzal, amelybe mintegy beleöltözik, mint egy vaspáncélba, hogy kilépjen a számára fenyegető holnap elébe . . .

– Egyszóval némelyek számára a háború vége a megpróbáltatások végét jelenti, mások számára: a kezdetét!

– Olyasformán – hangzott Szergej Petrovics válasza.

Beketov kevéssel éjfél előtt ért haza. Eloltotta a villanyt, ablakot nyitott. Az égbolt ugyanolyan borult volt, mint akkor, a Temze felett. És Szergej Petrovics agyában felmerült a Wynanttal folytatott beszélgetés emléke. Valóban értette-e az amerikai nagykövetet, amikor azt mondta Taraszovnak, hogy Wynant a megírandó könyvét vaspáncéllá akarja változtatni, amelyben az ellenséges jövővel harcba száll? És ez a jövő csakugyan olyan ellenséges-e számára, mint ahogy mi érezzük? Churchill dicsőítése vajon Wynant részéről taktika-e, vagy talán a természetének, esetleg a pozíciójának lényeges velejárója? Azzal, hogy azt mondtad: Wynant könyve csupán védő vas, nem mostad-e fehérre az amerikait, nem festetted-e jobbnak, mint amilyen valójában? Ha Churchill, legalábbis a jelenlegi nyugtalan időben, nem áll szemben Amerikával annak államérdekeit illetően, mennyiben lehet Wynantnak ellenszenves? Eltérő vélemény a demokráciát illetően? De hát lényeges-e ez, ha az osztályalapjuk közös? És mi az a közös osztályalap? A magántulajdon intézménye? De hiszen ez az intézménye a Reichnek is megvan, és Amerika háborúval támadt ellene, és Nagy-Britannia is ellene támadt, és ráadásul a bolsevikokkal szövetkezve. Egyszóval Wynant. Nem kell vörösebbnek mutatni, mint amilyen a valóságban, de

nem is kell egy kalap alá venni azokkal, akiknek ma dicséretét zengte, meglehet, hogy kényszeredetten.

A behatolás negyvenkettedik napján elfoglalták Caent, és másnap reggel külön futár vitte Beketovot a tábori repülőtérre, amely tíz kilométerrel keletre terült el a felszabadított várostól. Hoare fogadta Szergej Petrovicsot – gondosan nyírt szakálla ez alatt a hónap alatt derekasan megnőtt, és nem annyira kis ezüstlapáthoz hasonlított, amellyel törékeny, krémmel töltött tésztát raknak az egyik tálról a másikra, mint inkább amolyan falapátra, amellyel a szérűn a kicsépelt gabonát tologatják.

– A jó kapcsolatok próbája régebben is a szolgálatkészség volt... – jegyezte meg Szergej Petrovics, amikor a vaksötétben felismerte az ezredes szakállát.

– Éppen a szolgálatkészségnél fogva, amelyről ön beszél, öt percet adok a felkészülésre – mondta az ezredes, és nyugtalanul elfordította a fejét, tekintete egy pillanatra megakadt a robbanás kis világosszürke csíkján, amely az ég északnyugati peremét átszelte – a németek Caenból északnyugatra vonultak. – Hova mennél, te vak ló? – az ezredes hirtelen elordította magát, és öklének hatalmas súlyzója meglendült a feje felett, még egy pillanat, lezuhan és szétzúzza a koponyáját. – Nyisd ki a szemed, és nézz szét, nem látod, hogy emberek vannak itt? No, fordulj meg, de gyorsan!... Nincs időm veled vitatkozni, olvadj bele a sötétségbe, és tűnj el! Te pedig mit vigyorogsz? – fordult a sofőrjéhez. – Fűtsd be a kazánodat, hogy egy perc múlva nyomunk se maradjon!

A gépkocsi hanyatt-homlok belerohant a sötétségbe. Nagyokat zötyögött a hepehupás dűlőúton, amelyet öreg fák gyökerei szőttek át.

– A szemem olyan lett, mint a bagolyé, éjjel úgy látok, mint nappal! – kiáltotta Hoare. A kiáltozásra nem volt különösebben szükség, de az izgalom, amelyet a repülőtéren a sofőrrel való összetűzés okozott, nem csillapodott, így hát tovább kiabált. – Hála Istennek, az éjszakák meghosszabbodtak, van terünk a hadmozdulatokhoz. Mindjárt Colombelles következik, aztán pedig Caen!... Elárulok egy titkot önnek – folytatta, hangját váratlanul lehalkította; ha ez a „titok" nincs, nem tér át a kiabálásról suttogásra – Montgomery úgy határozott, hogy menet közben hurkot vet a németre – ugyan kérem!... Azok hol a bal oldalába kerülnek, hol a jobb oldalába. Nem olyan egyszerű... Belátta, hogy menet közben nem bír velük, és megpróbált erőket össze-

vonni, de amazok sem vesztegették az időt hiába. Akárhogy okoskodik is az ember, a földön egyenlőség van: nekünk három harckocsi-hadosztályunk, nekik is három. Akarva-akaratlanul az eget hívod segítségül! Mindjárt meglátja ezt a Colombelles-t, amelyre két óra leforgása alatt tömérdek fém hullott! ... Azt mondják, nincs még egy ilyen hely a földön! Látja, ez itt Colombelles. Ne oda nézzen, hanem ide, jobbra ... Ahá, ez a batár zavarja! – Hoare ismét felordított, és a gépkocsi ajtaját egy kissé kinyitva harcba lendült: – Hová dugod az orrodat, jóember? ... – rivallt rá dühösen egy jobbról feltűnő Studebaker sofőrjére. – Eltakartad előlem az eget, nem látok! ... Hát ez Colombelles ... – mondta lehiggadva.

Égésbűz terjengett, majd könnyű kis füst szaga érződött, fanyar, szinte sós ízű. Tűz nem látszott – vagy magától elhamvadt, vagy a nemrégen hullott eső oltotta el. Meredező falak, leégett tetős házak, beomlások, mint Szmolenszkben, Minszkben – a tűz nem válogat, egyformán letarol mindent, ami a földet különfélévé teszi. Egyébként az orosz pusztulásnak megvan a sajátos jegye: a leégett kunyhóból megmaradt kémény-ujj, égre irányuló fekete ujj ...

Továbbrobogtak, valamiért hallgatagabban, mint odáig.

– Volt szerencsém de Gaulle tábornokot látni. Nevetségesen hangzik: csaknem a csupasz tengerparton fogadtuk – a kikötők fel vannak perzselve. Kérte, hogy a legközelebbi kisvárosba vigyük. „Melyikbe, tábornok úr?" – „Akármelyikbe." – „Nem értem, tábornok úr." – „Azt mondtam: akármelyikbe ..." – „De ez nagyon kis város lesz, tábornok úr ..." – „Az elv leszögezése szempontjából a város méreteinek nincs jelentőségük ..." Így hát nekivágtunk, hogy az elvet leszögezzük ... Soha életemben ilyesmit nem csináltam, és nem tudtam, hogy is csinálják. Útközben utolértünk két kerékpárost ... A tábornok megállította őket. „De Gaulle vagyok. Menjetek, és értesítsétek a várost az érkezésemről. Negyed óra múlva ott leszek." Amíg odaért, a tizenöt perc elég volt ahhoz, hogy a mosolyok, a zászlók, a virágok megjelenjenek. Szó se róla, Franciaország ismerte de Gaulle-t. A tábornok úgy belejött a szerepébe, hogy megfeledkezett a város méreteiről. Valami szpícsfélét tartott, és nem mulasztotta el a prefektust leváltatni és újat nevezni ki a helyébe. Az újnak nem volt mundérja, és az elődjéét kérte kölcsön. Amikor az új prefektus belebújt a mundérba, kiderült, hogy a gombokon Vichy jelvénye díszlik, de a gombokat lefejteni már késő volt. Szemet kellett hunyni ... Megjegyzendő, ha a tábornok észre-

vette volna a vichy-i gombokat, természetesen nem adta volna áldását a prefektusra . . .

Colombelles romjai elmaradoztak. A szemek hozzászoktak a sötétséghez. Vagy azért, mert a tenger, amely felé közeledtek, több fényt adott az égnek, vagy mert a szél szétkergette a felhőket – feltűnt egy templomtorony, egy urasági lak éles tetőgerince, egy szivattyúház szabályos hengere, mindez valószerűtlenül ép.

– Nos . . . megtörtént az elv leszögezése? – kérdezte Beketov, hogy visszatérítse Hoare-t a megkezdett beszélgetéshez.

– Igen, kétségtelenül Erről tanúskodott a tábornok arckifejezése. Úgy látszott, hogy a tábornok többet tett, mint amennyit tennie sikerült. Talán nem mindent értek, de csodálkoztam: hogyan lehetett orülni annak, aminek a tábornok örült, és alig-alig észrevenni azt, ami ujjongást érdemelne? . . .

– Ide magyarázat szükséges. Mi érdemelne ujjongó örömet, ezredes?

– A franciák azt mondják, hogy a fél Franciaország a felkelés tüzében ég . . .

Beketov azon tűnődött: vajon Hoare annyira elítéli-e a tábornokot, mint ahogy mutatni akarja? Nem akar rosszat gondolni Hoare-ról, de ez meglehetősen idegen tőle. Az éjszaka és az ezredes szakálla nyilván eltakarja a mosolyt, amelyet még meg kell érteni. Nem azért beszélt-e az ezredes de Gaulle-ról, hogy a felkelésről szót ejtsen? Azok közt a problémák közt, amelyekkel a szövetségesek Caen elfoglalása után szembe találják magukat, a felkelés a legeslegelső.

– Az ezredes nézete szerint a felkelés: probléma? – kérdezte Beketov; meg akart bizonyosodni arról, hogy helyesen értelmezte-e Hoare gondolatát.

– És nem is egyszerű – felelte az ezredes készségesen; nem tért ki a témával kapcsolatos beszélgetés elől.

– A szövetségesek számára sem?

Az angol mintha meghökkent volna.

– Bizonyos mértékben . . .

– Milyen mértékben? – Beketov arra gondolt: más alkalma nem lesz rá, hogy a legfőbbet megkérdezze az ezredestől.

– Vannak nálunk tisztek, akik úgy vélik: nem kell sietni azzal, hogy a régi gombokat leszaggassák a mundérokról.

– Akkor se, ha a vichy-i jelvény van is rajtuk?

– Akkor se... – jegyezte meg kelletlenül Hoare, és látszólag ráérősen hozzátette: – Vannak ilyen tisztek...

– Most is ezt beszélik, és itt... amikor a behatolás megtörtént, ezredes?

– Igen, most is.

– És nem félnek, hogy behajítják őket a tengerbe?...

Az ezredes lentről megérintette a szakállát, úgyhogy az mintha kettévált volna.

– Nem félnek-e Dunkerque-től?

– Igen, egy új Dunkerque-től, ezredes?

– Láttam Dunkerque-et, és adja Isten, hogy újra ne kelljen látnom... Hát te meg hova irányítod a szekered rúdját, mi? – kiáltott bele a sötétbe. Érthetetlen, hogyan látta meg azzal a bagolyszemével a kanyarból előbukkanó gépkocsit. – Vissza! Azt mondom: vissza, és nem „előre"!... – Az ezredes sofőrje, tudva, hogy ennek a párbeszédnek sose lesz vége, óvatosan fokozta a sebességet, és csaknem félszónál szakította meg Hoare szóáradatát. – Láttam Dunkerque-et, és Isten őrizz, hogy újra meglássam...

– És azok, akik a vichy-i gombokat meg akarják őrizni, látták?

– Ha nem látták, meg megláthatják, még nincs minden elveszve! – Hoare nevetett, de a nevetésében nem volt öröm. – A foglyok azt beszélik, hogy Hitler repülőgépen Metzbe érkezett, és száz mérföldre van innét... Alighanem ugyanazon a harcállásponton, ahonnan Dunkerque-et irányította és ahová az Angliáért folyó csata tetőfokán később is ment...

– Gondolja, hogy Caen elvesztése nem bátortalanította el? – kérdezte Beketov, még nem ragadta meg, milyen irányban forog az ezredes gondolata, nem értette világosan a gondolatmenetét és a tendenciáját.

– A szárazföldi haderők egyensúlya még Caen elvesztése után is fennáll, Beketov úr. És ameddig ez így lesz, egy újabb Dunkerque nincs kizárva... – mondta az ezredes; megállította a gépkocsit, és kinyitotta az ajtaját. – Mellesleg beértünk Caenba... ott az a sakkfigura formájú bástya, és az alagút, amely egy kiszáradt folyómederre emlékeztet, ez Caen... már Caen... – mondta, és kiszállt az autóból. Beketov követte a példáját.

– Én, megvallom, sem bástyát, sem medret nem látok – felelte szemét a nyirkos ködbe meresztve Beketov.

– Tegyen úgy, mintha látná, mint ahogy én teszek . . . – szólt Hoare, és nem annyira az orrát, mint inkább a szakállát mozgatva körülszimatolt. – Az egyensúly . . . mindig bizonytalanságot rejt, és a bizonytalanság fenyegető.

– De . . . mi bonthatja meg az egyensúlyt, ezredes? . . . Még egy behatolás, még egy front?

Hoare sóhajtott.

– Gyerünk el innen, fal van felettünk – jegyezte meg Hoare, és megindult a homályban, Beketov követte. – Egyszer Churchill-lel beszéltem, azt mondta: „Amint tudja, én egy kicsit kőműves vagyok, és amit önnek mondok, az tapasztalaton alapszik. Amikor tornyot építesz, sietned kell, ha lebontod, semmi esetre sem. Európa pedig torony . . . sőt bizonyos mértékben Bábel tornya. Tehát . . . mi hozzáfogtunk e torony lebontásához, és ezt úgy kell tennünk, hogy maga alá ne temessen bennünket."

Beketovnak úgy rémlett, hogy az ezredes a valóban sötét éjszaka kellős közepébe vezeti, hogy mindent elmondjon, amit mondani kíván.

– Hogyan értsem ezt a hasonlatot a toronnyal, ezredes? A felkelés veszélyes?

– Némelyek véleménye szerint veszélyes. – Nem mondhatta ki csak egyszerűen, hogy „veszélyes", hozzá kellett fűznie, hogy „némelyek véleménye szerint".

– Az új front is veszélyes?

Az ezredes még tovább lépkedett a nyirkos homályban, és mintha hívta volna Beketovot, hogy kövesse.

– Mister Churchill azt mondta: „Ha tornyot építesz, siethetsz, de ha lebontod, akkor nem szabad."

– Még akkor sem, ha ez az új front a Balkánon van? . . . Nem Dél-Franciaországban, hanem a Balkánon?

– Hova tolakszol, te tökfejű? – fakadt ki váratlanul az ezredes. – Nem látod, hogy autó áll itt . . . Fordulj meg, és tűnj el, de rögtön! – Nehezen lélegezve elhallgatott – ez az újabb kirohanás erőt követelt. – A Balkánon? – kérdezte, amikor kifújta magát. – Ez még kérdés . . .

Hajnalban kiértek az Atlanti-óceánhoz, útjuk a repülőtérre a partvonal mentén futott. A tenger szürkéskék volt, inkább őszies, mint nyári, és meglepően kihalt. Mindaz, ami a behatolás erőit képviselte, mintha átköltözött volna az égbe és az éjszakába. Rögtönzött kikötők voltak szétszórtan a tengerparton, hajó alig akadt bennük – látszott, hogy a

tengeri utak mostantól fogva Caenba torkollnak. De az égbolt ugyancsak népes volt, a nappali világosság ellenére. Két- és négymotoros repülőgépek ármádiái, hat- nyolc-, sőt tízes rajokban húztak el a magasban. olyan tekintélyes magasságban, amilyet a tengerparti repülőtérről nem érhettek el; a bombázógépek bizonyára a sziget mélyén levő támaszpontról szálltak fel. Hoare azt mondta, hogy a légi fölényük nagy, egy a hathoz, talán egy a nyolchoz is, de a „Luftwaffe" eléggé aktív, legalábbis a csatatér felett az ellenségre nézve félelmetes, igaz, hogy csak a csatatér felett. A szövetségesek úgy viselkedtek, mintha az erők egyenlők volnának: az elővigyázatosság szabályait pontosan megtartották: vadászgépek szüntelenül éberen őrködtek, és egyetlen bombázóraj sem hagyta el a brit partot anélkül, hogy vadászgép ne lett volna mellette. Ezen a napon olyan csend volt a parton és a part felett, hogy Beketov már feleslegesnek vélte ezt az óvatosságot – semmiféle látható jel nem mutatta, hogy a közelben ellenség volna. Ettől Hoare is megbékélt, sőt az a kilátás sem izgatta, hogy a szembejövő gépkocsik vezetőivel csatázzon, holott azok bőven adtak rá lehetőséget a harcias ezredesnek – mintha tudták volna, hogy Hoare alszik, odáig merészkedtek, hogy megelőzzék az autóját. Hoare pedig aludt – összekuporodva –, és úgy tetszett, csak a szakállát nem bírja az álom kimeríteni: égnek ágaskodott ez a pompás ezredesi szakáll, amely egy napfénytől megvilágított felhőhöz hasonlított. Az embernek szeretnie kell magát ahhoz, hogy ilyen szakállt ápoljon.

Bal felől, a látóhatáron egy szállítóhajó halvány kis csíkja rajzolódott ki, és nyomban vízoszlop emelkedett magasba mellette, majd egy másik, harmadik, és a szélcsendes tengernek enyhén domborodó felülete megreccsent és széthasadt, mintha a robbanásokat fogadná. Az ezredes sofőrje hirtelen szorosan odaállt egy közeli téglaház falához. Beketov kiszállt. A tenger ettől a házikótól vagy harminc lépésre kezdődött, és tágassága, akárcsak az égbolt, szabadon tárulkozott a szem elé. Most óvatos kis pontok – repülőgépek – tűntek fel az égbolton, ugyanolyan halványak, mint a hajó a tenger távolában, a felhőtakarót kihasználva közeledtek a szállítóhajóhoz. De a távolság jelentékeny volt, és a találat korántsem olyan pontos, mint ahogy a partról látszott, különben a repülőgépek nem szálltak volna lejjebb. De ez elég volt ahhoz, hogy a hajó segítséget kérjen. Az égen csata kezdődött. A hajó nem változtatta meg irányát, a part felé tartott, és mintha másfél tucat, a magasban csatázó repülőgépet húzott volna maga után kötélen.

A németek nem nehézbombázókat küldtek a tengerhez (a szövetségesek nagy légi fölénye mellett ez értelmetlen lett volna), hanem vadászbombázókat, amelyek a vadászgépek sebességével és mozgékonyságával rendelkeztek. A németek kétségbeesetten harcoltak, igyekeztek leereszkedni és a tenger meg a part oltalmába húzódni. A vezérgép csaknem négy repülőgéppel vívott párviadalt a dűnék felett. Olyan dübörgés volt, mintha maguk a homokdűnék mozdultak volna meg. A légi csata zaja váratlanul közeledett, és megzavarta az ezredes mély álmát.

– Ne tartsd oda a hasadat, és a farkadat húzd be, vigyázz a farkadra! – fohászkodott fel az ezredes, és két karját égnek emelte. – Ej, te tökfej, a farkadat húzd be, ha mondom!

Hoare Beketovhoz fordult, és megnémult. Érthetetlen volt, hogy mi vette el a harci kedvét, szelíd lett és csendes, mint a fű, amelyen most a cipője taposott. Hirtelen elvesztette érdeklődését a légi csata iránt – az, ami most az égen végbement, semmi sem volt ahhoz képest, amit Beketov arcán látott.

– Rosszul van, Beketov úr?

– Minden rendben. De önt mi zaklatta fel?

Ám a megdöbbenés okozta sokk még nem vonult át Hoare-on, az ezredes elvesztette élénk reagáló képességét.

– Abban a pillanatban, amikor a német a miénknek a hátába került, ön fehérebb lett az ősz hajánál – mondta az ezredes. – Mintha nem angol, hanem egy orosz csapott volna össze a némettel . . .

Hoare számára ez az utóbbi szó kulcsszó volt: ahá, ez az. Kiderül, hogy mást várt, nem azt, hogy Beketov így reagáljon a tengerparti égen dúló harcra. Összecsaptak, úgymond, a szövetségesek a németekkel, csak verekedjenek, amíg jólesik nekik, addig az áhított pillanatig, amikor átdöfik egymást. Váljék egészségükre! Mint ahogyan a háború legelején Harry Truman ígérte: ha az oroszok kerekednek felül, a németeknek segítünk, ha a németek kerekednek felül, akkor az oroszokat támogatjuk . . . És most, ahogy Hoare Beketovra pillantott, hirtelen felfedezte, hogy az másként reagál! Az orosz részvétet érez, amiért a szövetséges bajba került! . . . Beketov meggyőződése szerint nem volt Hoare számára nagyobb felfedezés sem tegnap, sem ma . . . És miként viselkedett volna Hoare, ha ott a magasban nem angol lett volna, hanem orosz, vörös orosz? Meglátta volna-e Hoare ebben az oroszban a bajtársat? Nem, ez nem felesleges kérdés, mint ahogyan nem felesleges akkor, amikor egyenest a francia felkelésről van szó. Hagyjuk no, hát erről van szó? Erről.

Gépkocsijuk kora délelőtt egy kis halászvároskába ért, amely nem annyira a part menti egyetlenegy utácskába sorakozó, fehér házikókkal tűnt fel, mint inkább a langyos széllel, amelynek illatait még fel kellett ismerni.

– Úgy látszik, öböl van valahol a közelben – hümmögött szimatolva Hoare. – A tenger visszahúzódott, és előtűnt a feneke, iszapszag van . . .

Nem jutott ideje rá, hogy vizsgálódásait befejezze, mert hirtelen jellegzetes fékcsikorgás hallatszott, és az autó, mintegy földbe gyökerezve, megállt: a segédfényszórók halvány világánál egy víztartály bálnaszerű torzója látszott, barnásfeketén, mint ahogy egy bálnához illik.

– E-ejnye . . . az ördögök, az ördögök, hogy eldugaszolták! – Hoare felordított, és kiszállt az autóból, mindenesetre szidva az illetékeseket. – Kik vannak itt, élők vagy holtak? Betömték a torkotokat ezzel a szekérrúddal és hallgattok?! . . . Vagy pedig leesett a rönkjeiről, és keresztbe fordult az utcán? – kérdezte hirtelen az ezredes, mint akinek világosság gyúlt az agyában.

– Eltaláltad! – hallatszott egy rekedtes hang a sötétből, a túlságosan nyílt „r" a „recognize" szóban skót kiejtésre vallott. – Vegyél be a brigádodba, segíts! . . .

– Nem vagyok egyedül – Hoare hirtelen nála szokatlan engedékenységet tanúsított. – Egy orosz is van velünk.

– Orosz? . . .

Ilyesmi csak nagy ritkán fordul elő: a sötétségből kibontakozott Arisztarh Nyikolajevics, vigyázva bontakozott ki: ne adj' Isten, hogy megcsússzék és összetörje magát.

Az utcán keresztben heverő víztartály egy pillanat alatt visszanyerte kerekdedségét és a gurulóképességét, sőt vissza is került ugyanazokra a rönkökre, amelyekről kis idővel ezelőtt leesett, de Beketov már nem tudott elválni Grabintól . . .

Amíg Hoare bonyolult tárgyalásokat folytatott a szállodában, a két orosz kiment az öbölhöz. Apály volt, úgyhogy a halászbárkák meg vitorlás ladikok az iszapba fúródva álltak. Erős moszatszag – a tenger ősi és legyőzhetetlen lehelete érződött.

– Franciák azelőtt is lehettek a parton – mosolygott Szergej Petrovics. – Mégiscsak francia föld van a lábunk alatt . . .

Életvidám barátját mintha haragra lobbantotta volna.

– Szeretnék ellenkezni, Szergej Petrovics, de nem tudok – mondta Arisztarh Nyikolajevics. – Különös, de a franciák mostanában gyanúsak . . .

– Nemcsak azok, akik az Internacionálét meg a Marseillaise-t éneklik? . . .

Arisztarh Nyikolajevics elmosolyodott.

– A ravaszság ott van, hogy a Marseillaise-ben – ha akarja valaki – meghallhatja az Internacionálé akkordjait, és a franciák esetleg kísértésbe esnek . . .

– Hogy a fejükre csapjanak nemcsak a porosz bárónak, hanem a saját – normandiai és burgundiai báróiknak is? . . . – kérdezte Beketov. – De mi itt a szövetséges hadak funkciója? Ők a kezesek talán? Miről kezeskednek? . . .

– Az angolok azt mondják, hogy a franciáknak van valami sajátos jellemvonásuk: történelmük döntő pillanataiban rendszerint túlmennek a józan ész határain . . .

– Ezért kell egy icipicit meghúzni a gyeplőt . . . a történelem döntő pillanataiban, Arisztarh Nyikolajevics?

– Igen, az angolok így vélekednek . . .

– De a történelem arról tanúskodik, hogy a franciák el is szakíthatják a gyeplőt, ahogy nemegyszer meg is tették.

– Igen, előfordult . . . – hagyta rá Grabin. – Mi tagadás. volt már ilyen – erősítette meg Arisztarh Nyikolajevics, és ezúttal sem rejtette el mosolyát.

36

Beketov bement a könyvtárba, és véletlenül azon a gondolaton kapta magát, hogy olyan úton jár, amilyenen azelőtt nem járt: kerülővel, nem a legrövidebb úton . . . És hirtelen különös gondolat villant agyába: azért nem látta-e Anna Pavlovát mind ez ideig, mert az asszony beteg volt, vagy talán csak egyszerűen tétovázott, amikor a kerülő utat választotta? Tehát az elrepülése a kontinensre és az éjszakai útja Caenba – kerülő?

– Már mindent tudok – mondta az asszony, amikor Beketov meg-

jelent a könyvtár küszöbén. A magas vérnyomás elgyötörte Annát, arca áttetszően kék lett, csaknem olyan színű, mint a szeme.

– Levél . . . a Szretyenkáról?

– Levél . . . Mindent tudok.

A férfi elnevette magát:

– Én tudok mindent . . .

– Mégpedig mit?

Beketov zavarba esett.

– Azt, amit Londonban nem tudhat meg az ember . . .

– A papa? – tört ki akaratlanul a kérdés az asszonyból.

Beketov vállat vont, a háta mintha meggémberedett volna.

– Ott lóg Ljudmila Nyikolajevnának az a portréja . . . akvarell, ő festette – mondta Beketov; válaszolni kívánt Anna Pavlovnának kérdésére, de úgy, hogy a fájó pontot ne érintse.

Az asszony sóhajtott, nehéz sóhajában nyugtalanság érződött, meg kétely, és öröm is, most éppen érthetetlen öröm . . . Beketov le nem vette róla a szemét. Igaz, hogy a szépsége lánykorában is halvány volt egy icipicit. Hajának búzaszerű lágyságában, kissé aranyló bőrének szőke mattságában, kéken fénylő szeme hunyorításában fakóság rejlett.

– Abban a portrében minden megvan, amit a papa látott benne, amit mondani akart neki . . . – szólt az asszony, és Beketovra pillantva mintha azt kérdezte volna, hogy megérti-e. – Minden, minden . . . abban a portrében.

– Minden . . . pontosan mi? – kérdezte Beketov, az asszony izgatottsága rá is átragadt.

Anna az arcát elrejtve lehajolt, nyugodtnak látszott, csak az asztalon fekvő két keze reszketett, mintha ott felejtette volna őket.

– Az, ami az embert boldoggá teszi – felelte. – Az, ami az életének értelmet ad . . . – csak suttogni volt ereje. – Kirejev számára szent volt a szerelme. Mint annak a felsőbb erőnek üzenete, amely tisztább, bátrabb, őszintébb nálunk, ezért nemesít meg úgy minket, ezért van az, hogy a puszta érintése boldoggá tesz . . . Az a fő, hogy leszálljon hozzánk, a többi nem a mi akaratunktól függ, és már az is boldogság, hogy alávessük magunkat neki . . . Még soha senki sem bánta meg, hogy követte . . . Ez az irigylésre méltó akarattal és intellektussal rendelkező ember boldogságnak tekintette, hogy ennek a nagy szerelmének alattvalója . . .

– Ön ebben is rá hasonlít, Anna Pavlovna?

– Bocsánat, Szergej Petrovics . . . – Az asszony felállt, levett a polcról egy könyvet, és belerejtette tekintetét. – Bocsánat . . .

– Ljudmila Nyikolajevna az ön könyvtárát a Turgenyev Könyvtár fiókjának nevezte – mondta Beketov már az ajtóban, kereste a szót, amellyel felélénkítheti az asszonyt. – Ott álltunk vele ebben az ön helyes kis szobájában, és lenéztünk; ott, a fasorban hársak állnak . . .

– Az ablakunk alatt a fasor különösen szép ősszel, sőt mondhatnám, nem is az ősz elején, hanem késő ősszel. Amikor bíborvörösbe és aranyba öltözik a lomb, és úgy ragyog. Nem is annyira a naptól, inkább a legelső kis éjszakai fagytól, és reggelente dér lepi be a vörös lombokat . . . De jó olyankor végigmenni az egész fasoron: a Podszoszenszkijtól és a Pokrovkától a Szretyenkán, a Petrovkán, a Sztrasztnaján át a távoli Osztozsenkáig! . . . Melyik út fogható hozzá Moszkvában mind szépségét, mind alkonyatkor az ómoszkvai meghittségét illetően? . . . De akkor kell menni, amikor a zajok elcsendesednek, s a fasor észrevehetően elnéptelenedik, és olyan lesz, mint amilyen bizonyára valamikor volt . . . Érti? Apám mindig azt mondta, hogy ez az út erőt ad neki. Amikor felcseperedtem, engem is magával vitt. Egyre a Volgáról mesélt, a polgárháborúról, és természetesen, a mamáról – minden története a mamával ért véget. És egy napon azt mondta nekem: „Miért szeret bele egyik ember a másikba, ezt még senki sem magyarázta meg. Olyan titok ez, amibe még be kell hatolni. Én például pontosan tudom, hogy azért szerettem meg a te mamádat, mert az én mamámhoz hasonlított . . .” Így mondta: „az én mamámhoz . . .” – Az asszony elgondolkozott, figyelmesen és bánatosan figyelte Beketovot. – A mama azt írta nekem, hogy maga az apámra emlékeztette . . . Én is észrevettem, hogy nagyon hasonlít rá. Nem külsőleg, természetesen, az durva hasonlóság volna, hanem valami sajátos, láthatatlan vonással . . . nagyon, nagyon . . .

Lám, hát elvezetett ahhoz a határhoz, ahová akart, megmagyarázva a saját érzésének titkát is: hasonlítasz az apjára, hasonlítasz . . . Hát nem világos?

Az asszony felvette a könyvet, mintegy elkülönítette magát Beketovtól.

– Kedvem támadt elutazni. – A nagy könyv eltakarta arcát. – Fogni a kislányomat és elutazni.

– Elutazni . . . ön?

– A kislányommal – felelte az asszony, és a könyvet továbbra is az

arca előtt tartva hátralépett. A férfi úgy látta, hogy kezében ugyancsak reszket a könyv.

– Anna Pavlovna – mondta, és sietve feléje indult, de az asszony még hátrább húzódott.

– Távozzon – mondta, és elvette arca elől a könyvet. Most nyugodt volt, arcának fakósága változtathatatlan, csak a fülcimpája égett, az árulta el izgatottságát.

Valóban, Beketov életében ezen az éjszakán olyan vihar támadt, amely kész volt mindent porba dönteni. „Kirejev számára szent volt a szerelme, mint annak a felsőbb erőnek az üzenete, amely bátrabb és őszintébb nálunk. Alávetni magunkat ennek az erőnek – boldogság . . ." Anna hitte, hogy te nem szegülsz ellene ennek az erőnek, és elhatározottságodhoz apellált, hogy ne szegülj ellene. Az ő elszántságának mértéke csak bámulatot kelthet: ő már elszakadt mindentől, ami az otthona volt, a családja, a férje; elszakadt attól a lényegestől, ami a jólétet jelentette. Akkor is elszakadt volna, ha az a veszély fenyegetné, hogy egyedül marad, teljesen egyedül . . . De talán ez az elszántság olyan nagy, hogy felébreszti a lelkiismeretedet és a felelősségérzetedet, végül is? Ha a csapás nem lett volna olyan erős, te talán meg sem értenéd, hogy mi történik . . . Valóban, vihar támadt, vihar támadt . . .

Itt van Jekatyerina, itt van Igorka, és még valami harmadik, végtelenül a tiéd, sok szenvedéssel elért, és ezért szívedhez nőtt, eltéphetetlen attól, ami Jekatyerina és Igor . . . De mi? Hirtelenjében meg sem nevezheted, de sajgó szánalom fog el, félelem, hogy ez is összeomlik . . . A viharral együtt riadalom támadt, és a riadalom szánalmat keltett. De csakugyan szánalom ez? . . .

Hazaindult, és még ki sem nyitotta az ajtót, megérezte, hogy a ház alszik. Hirtelen megirigyelte övéit: „A nem tudás: boldogság? . . ." Bement a házba. Milyen messze voltak álmukban . . . Igorkánál egy kis éjjeli mécses égett, Beketov a világosság felé indult. Fia, mint rendesen, hanyatt fekve aludt, a szája nyitva. Haj, ez az orrgarata, nem jutottál hozzá, te vagy a hibás, ki tehet róla, ha nem te? . . . Leült a fia mellé, meghatottan belefúrta arcát az arcába; ekkor a nap folyamán kinőtt borosta csalánná változott – no, erre nyilván nem számított.

– Ó . . . mi van veled, papa? – Akármilyen mély álomból ébredt is fel Igorka, nem titkolta csodálkozását. Apjánál ez szokatlan volt, ő nem volt valami érzelmes ember.

– Aludj . . . én csak úgy . . . Aludj.

Elment a házból. Mi történik, mi ez? . . . És Anna képe ismét felmerült előtte. Maga mellett látta az asszonyt. Valaki egyszer azt mondta neki: „Az a fő, hogy a férfi túljusson az ötvenen, akkor már nincs mitől félni." Mi ez? Ötven év mint a bűnbeesés végső határa?! A legnehezebb?! . . . De le kell-e küzdeni? Azt, amit ő nyújt neked, megadhatja-e bárki más e világon? „Még soha senki sem bánta meg, hogy követte." Így hát a te szerelmed összeütközött a szánalommal? És nincs erőd hozzá, hogy elvesd? És biztos vagy benne, hogy mindez csak szánalom? . . . Vagy lehet, hogy az egész életed megmakacsolta magát, és harcba szállt veled? Mindaz a tiszta, ami az életedben volt, mindaz a szent valami, amit vigyázva óvtál, hirtelen fellázadt, vadászlándzsát döfött beléd? . . . Tehát, szent . . . És az, amit Anna kijelentett, nem szent? Az ő bátor önzetlensége, az elszántsága? . . . Ha holnap fogja a kisgyerekét, és sietve elutazik Moszkvába, te mit teszel? Igen, mit mondasz te, mindenekelőtt önmagadnak?

Harmadnapra rá csakugyan megtudta, hogy Anna elutazott – a lányát magával vitte.

London felett egész éjjel hiénák gyanánt üvöltöztek a V-k.
Égtek a raktárak a Temze partján, a Hyde Park egy sávja a Bayswater mellett, a Trafalgar térnél levő áruház.

London kegyetlen bombázásainak idején a robbanások belevesztek a repülőgépek zúgásába és a légvédelmi ütegek szüntelen dübörgésébe. Most minden V becsapódása szétrobbantotta az éjszakát. Ezeknek a becsapódásoknak megvolt a maguk baljós ritmusa. Mintha aknára szerelt óraszerkezet működött volna. Ahány robbanás, annyi akna . . . Mindazok után, amit a nagyváros átélt, az újabb megpróbáltatás talán kevésbé fenyegetőnek látszott, de nem lehetett szabadulni attól az érzéstől, hogy a város alá van aknázva. Aknamezőkké váltak a terek, a parkok, a vasúti töltések, és a műutak . . . Amikor a robbanást még tüzérségi tűz és repülőgépek zúgása előzte meg, az talán nem volt olyan váratlan, épp ezért olyan ijesztő sem. Most másként volt: a robbanások csendben tépték-szaggatták a várost . . .

Az új zajokon nem lehetett felülkerekedni anélkül, hogy új reflexek ne támadjanak. De az új reflexek nem keletkezhettek hirtelen, keletkezésükhöz idő kell . . . Egyelőre a város nem aludt, riadt érzékenységgel hallgatta a V-k nyögő süvítését és a robbanásokat, amelyek mintha az éjszakát rombolnák . . .

Beketov a miniszterelnök Downing Street-i rezidenciáján járt, és váratlanul Hoare-ral találkozott. A tiszteletreméltó ezredest jelentéstételre hívatták a miniszterelnökhöz néhány, a kontinensen tevékenykedő törzskari tiszttel együtt.

– Ebben az önök pokoli Londonjában nem alhat az ember! – nevetett az ezredes, és öklét belenyomta a szakállába, mint egy párnába. – Visszamegyek Caenba, ott nálunk nyugodalmasabb! – Beketovra kacsintott. – Ma tanúja voltam ... bizonyos eseménynek, és önre gondoltam, amint látom, nekünk kettőnknek nem könnyű elkerülnünk egymást! ...

Beketov azt gondolta, hogy a ravasz Hoare társalogni kíván, mégpedig olyan kérdésről, amely legfőképpen őt magát érdekli.

– Kedves ezredes, én már ismerem önt valamelyest, azért mondja meg, hogy miről óhajt beszélni.

Az ezredes elmosolyodott, Szergej Petrovics némi hálát látott ebben a mosolyban.

– Kiszemeltem itt egy kis rejtett zugot, nem, nem a hársfák árnyékában, hanem állólámpák alatt ... Egyébként ugyanolyan kellemes, mint a hársfák árnyékában.

Valóban, a két sötét narancssárga selyemernyős állólámpa, ha nem is bírta eloszlatni a ház félhomályát, csaknem paradicsomivá tette azt a kis zugot.

– Ma éjjel keresztülrobogtam Londonon, és olyasmit láttam ... Isten ments, hogy ön is meglássa. – A narancssárga lámpák fényében az ezredes szakálla szinte fellángolt. – Mi értelme, hogy adjuk a bátrat, és azt mondjuk, hogy ez nem iszonyú? Nos, valóban, mit jelent harmincezer halott egy ilyen háborúban? ... Mert csak harmincezret pusztított el Hitlernek ez az ördögi játékszere. – Megsimította szakállát, amelyet a narancsszínű fény mintha megperzselt volna, és úgy látszott, hogy szikrák pattannak ki belőle.

– A tragédia abban rejlik, hogy a V-k pilóta nélküliek, és nem lehet megállapítani, honnan lövik ki őket. Ezért olyan fontos, amit most önnek mondok. Felfedeztük annak a lőtérnek a fekvését, ahol a németek az új V-kat kipróbálják; ezek a hírek szerint még félelmetesebbek az elsőknél. A lőtér valahol Lengyelországban van. Krakkótól keletre, az önök csapatai mozgásának útvonalában ... A nevét is tudjuk: Dębica. Közölték velem, hogy tegnap távirat ment a mi miniszterelnökünktől az önökéhez: foglalják el az állomást, és adjanak lehe-

tőséget a szakembereinknek, hogy odamenjenek. Nem titkolom ön előtt, hogy a brit miniszterelnöknek ezt a kérését minálunk némi szkepticizmussal fogadták.

– Némi szkepticizmussal . . . Miért?

– Néhány kollégám azt mondja: „Naiv dolog azt gondolni, hogy Sztálin, ha hozzájut a németek titkos fegyveréhez, azt feltárja nekünk." Ön tudni szeretné, hogy én is kételkedem-e benne. Minden lehetséges, ugye? Ha ez megtörténik, a szkeptikusokat nehéz helyzetbe hozná.

– Milyen értelemben? – kérdezte Beketov. Nem volt nehéz kitalálni, hogy Hoare mire céloz, de azt akarta, hogy ezt ő maga mondja meg.

– Ők azt állítják: Oroszország erőt gyűjt, hogy teljes harckészültségben legyen, amikor a háború véget ér. Nézze azt az ezredest abban a füstszínű zubbonyban . . . Azt ott, azt az ősz harcsabajuszút. Megfigyelte? Hát ő a fő szkeptikusok egyike . . . Oroszország erőt gyűjt – ezt ő mondta . . .

– Bocsánat, milyen célból gyűjt? – kérdezte Beketov.

– Minden eshetőségre . . .

– Ezt is az a harcsabajuszú úriember mondta?

– Ő, természetesen . . . De mit nevet?

– És mi lesz, ha Moszkva fogja magát és hozzájárul, hogy ez a harcsabajuszú úr ellátogathasson . . . Dębicába?

– Ön úgy beszél, mintha ezt a hozzájárulást már megkapta volna.

– Nem, én azt mondtam: ha . . .

– Nos, akkor Dębicába nem ő megy, hanem én . . .

– Szaván fogom, ezredes . . .

– Ha ezt az engedélyt megkapjuk, az fenekestül felforgat mindent.

– Nem, mindent a helyére tesz, a fenék ott lesz, ahol lennie kell, ezredes.

Beketov, amikor ebbe a beszélgetésbe belekezdett, nem tudta, hogy Moszkva valóban beleegyezését adta az angoloknak Dębicába való látogatásához.

37

Ugyanezen a napon, amikor Hoare Szergej Petrovicsnak Dębicáról beszélt, Churchill távirata, úgyszintén a szovjet miniszterelnök válasza Bargyinnak is tudomására jutott. Sztálin távirata Szergej Petrovics érzése szerint nem hagyott kétséget afelől, hogy a szovjet fél segíteni kíván az angoloknak. Sztálin ritkán folyamodott ahhoz a formulához, amelyet ebben a táviratban használt: megígérte, hogy az angolok kérését személyes ellenőrzése alá veszi.

Akárhogy is, az ügy átvette a sztálini távirat hangvételét: a szovjet hatóságok, amelyekre az angol küldöttség gyámolítása várt, azt az utasítást kapták, hogy mindennemű segítséget adjanak meg neki. Az angol misszió útban Moszkva felé Teheránban szállt le, és ott megkapta a vízumokat a Szovjetunióba való beutazásra. Ám akármilyen fontos volt is az angolok dębicai útja, a katonák hatáskörében maradt volna, ha az amerikai követség fogadásán Jegor Ivanovicsnak be nem mutatják a Dębicába igyekvő angol küldöttség tagjait, és köztük a küldöttséget vezető Barrows tábornokot és Hoare ezredest. Bargyin neve mit sem jelentett az angoloknak, de ez nem gátolta őket abban, hogy kifejezzék óhajukat, amely kötelezte Jegor Ivanovicsot.

– Nem titkolom, hogy a mi utazásunk innen Moszkvából talán bonyolultabbnak látszik, mint Londonból – jelentette ki Barrows tábornok, és zsebkendőjét előhúzva óvatosan a szeméhez érintette, amely észrevehetően nedves volt: az észak-afrikai repülőtereken való tartózkodás, amelyeket nem került el a júliusra jellemző homokvihar, nyomot hagyott rajta. – Ahogy én a feladatot értelmezem, jó, ha nemcsak katonai diplomata jön velünk, hanem – hogy úgy mondjam – civil diplomata is, aki ismeri . . . a dolgok állását . . . – Ez a kifejezés: „Ismeri a dolgok állását", nyilván az általános politikai helyzetre vonatkozott.

– Nos, hát hajlandók vagyunk gondolni erre is . . . – felelte Bargyin, mint mindig, a visszavonulást fenntartva. Válasza rendszerint kevésbé volt határozott, mint a szándéka.

Megígérte, hogy ilyen diplomatát rendel a küldöttség mellé, és az ügyosztályra visszatérve közölte Homutovval, hogy készüljön fel a Dębicába való utazásra.

– Ön feltételezi, Jegor Ivanovics, hogy a mostani Dębica az angolok számára . . . nemcsak a rakétákat jelenti? – kérdezte Homutov, éz

a telefonasztalra pillantott. Az alatt a tíz perc alatt, amelyet Homutov Bargyinnál töltött, a telefonkészülékek mintha megnémultak volna, köztük a népbiztossági is, meg az a hófehér, amelyen Sztálintól szoktak odaszólni.

– Én úgy látom, hogy nemcsak azt.

– A lengyel illegalitást?

– Nem tudom, de hajlandó vagyok feltételezni . . .

– Varsót?

– Lehetséges . . .

– Egyszóval . . . Dębica és Varsó? . . .

– Ezt nem mondtam.

Bargyin valóban nem mondta ezt, de gondolhatott rá; az angolok dębicai útja egybeesik a Varsóban végbemenő eseményekkel . . . Feltételezte, hogy ez az egybeesés véletlen, és ha így van, akkor felesleges kétségbe vonni. De Bargyin tapasztalt diplomata, és a tapasztalata azt tanítja: magát a tényt, hogy a körülmények különös módon összetalálkoztak, nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ellenkezőleg: tanácsos fontolóra venni ezt a tényt, és megtenni az egyedül célszerű intézkedéseket. Mik azok? . . . Nos, erről most korai beszélni, de Homutovnak célszerű az angolokkal utaznia. Éppen neki: erős a tüzérség tudományában, de a diplomáciában sem avatatlan.

– Dębicát és Varsót nem én kapcsoltam össze – jegyezte meg Homutov; Bargyinnal vitázva komorsága nem enyhült. – Churchill kapcsolta össze őket.

– Milyen értelemben?

– Alighanem ugyanabban a táviratban közölte a kérését Dębicát és Varsót illetően . . .

Homutov elhallgatások nélküli beszélgetésre ösztönözte Bargyint – az utazás bonyolult, így hát azt akarta, hogy Jegor Ivanovics megmondjon neki mindent, amit mondani akart.

– Varsót illetően akarja tudni a véleményemet?

– Igen, természetesen . . .

– Tessék, de egyetlen kikötéssel: ez az én véleményem, kifejezetten . . .

– Ezt kérdezem . . .

Bargyin csaknem összerezzent az agyába villanó gondolatra, tegnap nem szánta volna rá magát, hogy elmondja Homutovnak, amit most el fog mondani. Talán nehéz megmagyaráznia, hogy miért, de nyil-

vánvaló, hogy nem mondta volna el. Ma viszont habozás nélkül beszél, és ez jó. Talán nagyon is jó, mert annak a nagy dolognak a győzelmét jelenti, amelynek jegyében igyekezett régtől fogva kiépíteni az emberekkel való kapcsolatait, amelyet iparkodott magában megőrizni, amelyhez híven ragaszkodott, és amelyet ez az egy szó fejezett ki: jóakarat.

– Amikor azt mondjuk, hogy a háború új szakaszába lépett, tehát minőségileg másba, mint az eddigi volt, ez nem puszta szó – mondta, és szintén nyugtalanul pillantott a kis telefonasztalra. A készülékek továbbra is hallgattak, ilyesmi csak olyankor fordult elő, amikor a Kremlben nagy megbeszélés folyt, mindazoknak a személyeknek a részvételével, akiknek közük volt a Jegor Ivanovicsot is érdeklő hadműveleti ügyekhez. – Valóban nem puszta szó – hangsúlyozta Jegor Ivanovics, nem sietett, a bonyolult fogalmakhoz messziről szeretett közeledni, a nekifutás lehetőséget nyújtott az érdeklődés fokozására, következésképpen arra, hogy előkészítse a hallgatót a lényeg befogadására. – Nem, nem ma, és talán nem is tegnap, jóval korábban, esetleg negyvenkettő őszén, vagy meglehet, hogy negyvenhárom tavaszán, Churchill belátta, hogy az a számítása, amely szerint az oroszok és a németek kimerítik egymást, ő, Churchill pedig átjön Európába, és a maga javára dönti el a vitát, nem helytálló ... Ha pedig így áll a dolog, akkor nem kell az oroszokat beengedni Európába, fizikailag nem szabad beengedni őket. Churchill tervet javasolt a szövetséges csapatoknak a Balkánra történő behatolására, ezzel kívánta helyettesíteni a Dél-Franciaországba való behatolást. Mint ismeretes, ezt a tervet nem fogadták el, bizonyos mértékben azért, mert nemcsak mi ellenezték, hanem az amerikaiak is. Churchill, belátva, hogy nem akadályozhatja meg az oroszoknak Európába való bevonulását, újabb lépést tett. Elgondolta: végeredményben nem az a fontos, hogy ki vonul be Európába, hanem, hogy ki veti ott meg a lábát. Tehát: abban a pillanatban, amikor az oroszok a német fővároshoz közelednek, meg kell ragadni a hatalmat, és a saját embereiknek a kezébe átadni. Igen, megragadni, éspedig mindazoknak a segítségével, akik szociális, politikai, kasztbeli és minden egyéb sajátságuknál fogva Európa múltját védik, és egy hatalmas Nagy-Britanniához igazodnak ... Talán nagyon előreszaladok, de majd ellenőrizzen a történelem. Nem kétlem, hogy valahol a brit titkos levéltárak annaleseiben már gyűlnek az okmányok, amelyek a különféle összeesküvésekről tanúskodnak, ezekben az összeesküvésekben részt vesznek megvert tábornokok, volt miniszterek és parlamenti tagok, kis és nagy mágná-

sok, földbirtokosok és iparmágnások, sokan, még királyok is, egész szolganépükkel, amelynek soraiban van helye a szertartásmesternek és az udvarnagynak. Minden összeesküvésben van valami sajátos, de közös is van bennük. Más szóval akármilyen magas címet és rangot viselnek is azok, akikről beszélek, ez az erő csak udvari összeesküvésre elegendő, nem többre. Rendes körülmények között a nép aligha követné őket, de most rendkívüli körülmények vannak: akár az ördöggel is szövetkezne a németek ellen. Azt, hogy ez nemcsak a németek ellen irányul, hanem az igazi bosszúállók hadserege ellen is, nem mind értik meg. Márpedig éppen erről van szó: megragadni a hatalmat és átadni azoknak, akiknek kezében a németek jövetele előtt volt. Hát a nép? Az hogyan vélekedik? Átok az elnyomásra, de éljen az új elnyomás? A végén még ez derül ki. Még egy ismertető jelük van ezeknek az összeesküvéseknek: végrehajtásukhoz olyan emberek kellenek, akik ellenségei az új Oroszországnak, különben nincs értelme szóba állni velük, természetesen az összeesküvések szervezői számára. Másként a szovjet fél nem utólag értesülne... Egyébként erről jó előre szólok; habár ön fiatalabb nálam, kezében vannak a kártyák: ellenőrizhet engem – lehet, hogy tévedek... Varsó? Esetleg Varsó, de ez nemcsak Varsóban eshet meg, hanem például Bukarestben is. Ha megengedjük, hogy ez a kamarilla megkaparintsa a hatalmat, a nép kénytelen lesz a hatalomért küzdeni, és a harc folytatódik... Röviden, akármilyen sajátosak is Lengyelország körülményei, ez nem csupán lengyel jelenség, de meg London érdekei nem is korlátozódnak Lengyelországra – a parancs onnan jön... – jelentette ki Bargyin meggyőződéssel, aztán a hófehér készülék felé nyúlt – felhangzott a sajátos, fütyüléssel kísért csöngetés, szinte ünnepélyes –, ilyen hangja csak ennek a készüléknek volt; úgy látszik, véget ért a nagy megbeszélés, amelyet a Kreml az utóbbi másfél órában folytatott. – Várjon csak, hol is hagytuk félbe? – kérdezte Bargyin, miután a rövid telefonbeszélgetést befejezte. – Eszembe jutott már. Igen, igen, a parancs Londonból jön!... Churchill természetesen semmit sem tehetne, ha érdekei nem egyeznének meg pontosan mindazok érdekeivel, akikre a régi Európa támaszkodik; csakhogy azok a régi Európát képviselik, nem pedig az újat, ebben a háborúban viszont, merem gondolni, az új Európa sorsa dől el...

Homutov hallgatta Jegor Ivanovicsot, és megjegyezte magának, amit hallott. Nagyon szeretett volna Bargyin következtetésével vitába szállni, ellenvetést tenni, de nem ronthat harcba előkészületlenül, annál is ke-

vésbé, mert Jegor Ivanovics láthatóan jól megfontolta és megingathatatlan formulába öntötte érveit. Egy kérdés volt, amely kétségeket támasztott: hogyan realizálja majd Bargyin érveinek rendszerét az angolokkal való megbeszélés során, természetesen ha felmerül ez a kérdés. Hajlandók-e az angolok ilyen tárgyalásokra, van-e ennek értelme a számukra? Ha az ember az igazságot keresi, akkor van. De vannak-e az angolok közt olyanok, akik az igazságot keresik? Miért ne volnának?

38

Avguszta ismét megjelent – három hónapig volt beteg. Érthetetlenül ünnepélyes volt, és a sorrendet irigylésre méltó pontossággal meghatározva végigjárta az ügyosztály szobáit. Kedveskedve beszélt magáról: a szívecském, a fejecském, a májacskám, a halántékocskám, a lábacskám. Szinte könyörögve nézett mindenkire, részvétet kért, ha nem szót, akkor egy mosolyt. Mintha minden kiszenvedett, elhalt volna benne – csak a részvétért való könyörgés maradt... Mindenkinek – aki elég vigyázatlan volt, hogy szóba álljon vele – mintha azt mondta volna: „Ez alatt a három hónap alatt olyasmit tapasztaltam, amit maga soha fel nem foghat: nekem grippém volt." A közönséges itthoni „influenza" szó természetesen feledésbe merült, diadalmaskodott a külföldi „grippe".

Ám a betegségét csak addig a pillanatig ünnepelte, amíg Bargyin meg nem jelent. Bargyin együttérzése rendkívül jólesett volna neki, de különös: a férfi három szóval elintézte a grippe témáját, és kíméletlen tárgyilagossággal – még nagyobbal is, mint máskor – a folyó ügyekre tért át. Azt mondta, nincs kizárva, hogy Churchill Moszkvába jön. Külső indítékul erre a látogatásra az szolgálhat, hogy a brit miniszterelnök tájékoztatni kívánja Sztálint a Roosevelttel Quebecben folytatott párbeszédének eredményéről. Valójában más a lényeg: újabb szakasz a Szovjetunióval való viszonyban. Egyszóval tanulmányozni kell a sajtót éppen ezt a kérdést illetően, tanulmányozni, és mindenre kiterjedő értelmet adni neki... Bargyin alighogy kimondta ezt a mágikus „tanulmányozni" szót, Avguszta Nyikolajevna betegségét mintha elfújták volna: tüstént harcba rontott. Amint nála lenni szokott, egy szempillantás

alatt minden mozgásba jött, minden egyszeriben tempót és sebességet kapott, az ügy megindult... Ha Avguszta egy héttel korábban jelenik meg, kutatásainak gyümölcsei idejében érkeznek ahhoz a találkozáshoz, amelynek kilátása most hirtelen felmerült Jegor Ivanovicsnál, és amely minden jel szerint kapcsolatban volt a brit miniszterelnök érkezésével: Jegor Ivanovicsot meghívták a Szofijszkaja rakpartra.

Bargyin úgy vélte, hogy meghívására az angoloknak Dębicából való visszatérése adott okot, és csodálkozva fedezte fel, hogy Mitchell tanácsos nemigen törte a fejét, hogy ürügyet találjon. Egyszerűen löncsre hívta meg Jegor Ivanovicsot, jó löncsre, amit Angliában rendszerint délben rendeznek, itt azonban másfél órával későbbre toltak.

A kis bankett-teremben volt terítve, amelynek ablakai a nagykövetség kertjére néztek. A kert mögött a Bolotnaja tér zöld gyepszőnyege terült el. Az ablakok nyitva voltak, bár reggel óta augusztusiasan bő eső zuhogott; ameddig a szem ellátott, felhők takarták az eget.

– Ezek bizonyára egy öreg londoni hóbortjai, aki nem ismer jobb időt a langyos esőnél – jegyezte meg Mitchell, és a fény felé fordította a keze hátát, amelyet esőcseppek pettyeztek. Az asztal oda volt húzva az ablakhoz, és néhány esőpermet hullt az abroszra. Mitchell a félig nyitott ajtó felé nyújtotta kezét; erre tüstént – nem is jött, hanem begurult egy lenhajú kisfiú, ugyanolyan sötétszürke szemöldökű, mint mister Mitchell, csak pofaszakáll nélkül. – Adj kezet, Bobby, mister Bargyinnak, és mars vissza a szobádba!... Ám Mitchell nehezen engdte el a fiát, aki láthatóan a gyengéje volt, de meg a gyerek sem akart elmenni... – Ön talán úgy gondolja: tisztán angol jelenség, hatvanéves apa és hétéves fiú, természetesen elkényeztetett?... Hát nem mégy a szobádba, kedves gyermekem? Látja, nem megy?... A mi elszegényedésünknek egyik oka: későn kezdünk!... Csak ne nevessen, mindent későn kezdünk, egyebek közt a családi ügyeket is, nem volna szabad ötvenéves korban nősülni!... No, gondolkodol már rajta, hogy visszamenj a szobádba, kedves gyermekem?...

Ám a kedves gyermek tudatában volt hatalmának, összehunyorította vörös szemét, hangtalanul kacagott, és kis fehér kezét kinyújtva beletúrt apja pofaszakállába. Apja mulatságosan rángatta a vállát, szemét forgatta, mintha csiklandoznák, nevetett, és természetesen nem akarta elengedni a fiát – a sokat tapasztalt, bölcs öreg róka szemmel láthatóan gyermeke zsarnoki hatalmának rabja volt.

Apa és furfangos csemetéje nem egykönnyen váltak el egymástól, sőt

a tiszteletreméltó tanácsos még sokáig sóhajtozott és fájlalta az elválást, úgy látszott, a nagy sajnálkozásban elfelejtette, hogy mi okból hívta meg Bargyint löncsre. Elfelejtette? Nem, az olyanok, mint ő, nem feledékenyek. A valóságban minden bonyolultabb. Egyszerűen azért hívta be a fiát, és árulta el Bargyinnak a gyengeségét, hogy megmutassa neki: a beszélgetés, amelybe most mindjárt belefognak, nem számítás gyümölcse, hanem mintegy sugallatszerű. Elvégre az olyanoknak, mint Mitchell, nem a számítást kell demonstrálni, hanem a sugallatot.

– Tudja, mit mondott nekem Barrows tábornok, amikor Dębicába indult? – kérdezte Mitchell; az ablakhoz lépett, és szélesebbre tárta. Annyi eső, amennyit a szél behordott és amennyi az asztalt permetezte, nyilván nem volt neki elég. – Azt mondta: az egyetlen dolog, amit szeretnék, az, hogy az oroszoknak ez a gesztusa idővel a londoniak tudomására jusson, humánus gesztus... – Elgondolkozott. – Vajon nem oldhatnánk meg a lengyel kérdést ugyanilyen szellemben?

– Mitchell úr természetesen Varsóra céloz?

– No, mondjuk... Varsóra.

– Varsónak segíteni kell, természetesen, Mitchell úr. Nem Bórnak, hanem a varsóiaknak. Őszintén szólva, ez a véleményem: a legelemibb igazságosság azt követeli, hogy a szovjet csapatok támogatására szánt felkelésről tudjanak a szovjet csapatok...

Mitchell hallgatott. Szeretett volna válaszolni Bargyinnak, de annak utóbbi mondata észrevehetően korlátozta a manőverezésre alkalmas terepet.

– Helyes, egyszóval kölcsönös megértésre van szükség – mondta végül, nyilván nem minden számítás nélkül folyamodott a nem valami konkrét „kölcsönös megértésre van szükség" formulához: a lényeget illető válasz most nehezére esett volna.

– Én is éppen erről beszélek, kölcsönös megértésre van szükség... – jegyezte meg Bargyin, erélyesen igyekezett visszatéríteni beszélgetőtársát a válasza lényegéhez. – A legelemibb igazságosság azt követeli...

Mitchell odament az ablakhoz, és óvatosan félig becsukta – összpontosítani kívánta a gondolatait, az eső most egyszeriben zavarni kezdte.

– Ismerje el, Bargyin úr, ha az emberek nem találkoznak egymással, akkor a félreértések észrevehetően megszaporodnak, nem így van?...

– Állandó érintkezés szükséges?

– Hármak találkozójára van szükség, mégpedig minél előbb, Bargyin úr, Teherán óta nyolc hónap telt el – a mai időkben ez sok... – Ismét megjelent a szőke hajú csemete, de apja ezúttal nem tolta el, hanem magához vonta, sőt odatartotta a pofaszakállát a kisfiú fehér tenyerének. A sötétszürke szemöldökű gyermek határozottan segített apjának bizonyos otthoniasság hatását kelteni, következésképpen előre el nem terveltnek tüntetni fel azt, amit mondott és amíg még mondani akart. Pedig valójában megvolt a beszélgetés célja, hisz lehetetlen, hogy mindazt, amit az angol mondott, és még mondani szándékozott, egy tapasztalt és talán erélyes kéz már előbb fel ne vázolta volna, minden valószínűség szerint Londonban, de lehet, hogy itt Moszkvában.

– Ha ez a találkozás létrejön, akkor például valamelyik szigetünkön rendezhetnék meg – mondta Mitchell, és türelmetlen, erélyes mozdulattal az ajtó felé tuszkolta csemetéjét – a gyerek megtette a kötelességét, tehát elmehet. – A szeptember igen szép miánlunk, és végeredményben rezidenciának hajók is megfelelnének. Úgy tudom, a miniszterelnökünk javaslata a szokásos csatornákon indult... Úgy gondolja, hogy megértéssel fogják fogadni?...

– Nyilvánvalóan, ámbár nem szükséges sorhajókat rezidenciának felhasználni, Mitchell úr... A hajók mostanában olyan elfoglaltak...

Az angol éles füle kihallotta az iróniát.

– Úgy véli, hogy az orosz miniszterelnöknek nehéz lesz kimozdulnia Oroszországból?...

Bargyin nem sietett a felelettel, a kérdés eléggé határozottan hangzott.

– Olyan tempó és lendület mellett, amilyennel a támadás ma folyik, nagyon nehéz... Különben, ebben tévedhetek is... – tette hozzá Jegor Ivanovics eltűnődve; úgy vélte, hogy az ő helyzetében levő embernek, ha kategorikus válaszhoz folyamodik, ehhez joga kell hogy legyen – neki pedig úgy gondolta, nincs ilyen joga.

– De elismeri, hogy a szövetség az kölcsönös megértés? – kérdezte az angol, egyre ugyanazt hajtogatta: újabb Hármak találkozója. Meg lehetett érteni: miután a partraszállás megtörtént, felmerült az a vélemény, hogy az orosz szövetségest egyelőre nem érdekli egy ilyen találkozás. – Az egész háború alatt tanultuk megérteni egymást, Bargyin úr.

– És talán nincs... kölcsönös megértés?...

– Miért ne volna? Megvan, de... minek titkoljam? Mindez igen

nehéz, Bargyin úr . . . – Mitchell összeszorította száját, és mozdulatlanná meredt, az álla megduzzadt, orra felfúvódott és elvesztette előbbi formáját. Akármilyen ijesztő volt is most, éppen ebben a pillanatban volt az az ember, aki hamisítatlanul őszinte érzésnek hatalmába adta magát. – Mindez nehéz . . . – ismételte . . . – Nem volt kétséges, hogy őszintén beszél.

– Nehéz . . . a világ problémája, az európai világé, Mitchell úr? – Bargyin úgy érezte: ha az angol képes kimondani az igazságot, akkor ennek most kell megtörténnie, ha elszalasztod a pillanatot, ez a képessége, hogy őszinte legyen, visszahozhatatlanul elmúlik . . .

– Nem, nem csak Európáé . . . – kezdte Mitchell, és elharapta a szót, így hát megszakadt benne ez az értékes pillanat.

– Japán, Mitchell úr?

Az angol határozatlanul ingatta a fejét, mosolygott, arca kisimult, és ezáltal megszépült.

– Talán Japán is – bólintott kelletlenül, időt hagyott magának a gondolkodásra, majd azt kérdezte Bargyintól és bizonyos mértékben önmagától is: – Micsoda győzelem volna az, ha a japánokat nem győznénk le?

– De van-e ok aggodalomra, Mitchell úr? . . . A dolog afelé tendál.

– Biztos benne, hogy afelé?

Bargyin rápillantott, és látta: az angol rászegezett tekintete kemény, bizonyára csak az imént lett ilyen.

– Önnek kételyei vannak, Mitchell úr?

– Bobby, gyere ide . . . Bobby! – kiáltotta az angol, amikor megpillantotta a félig nyitott ajtóban fiát. – Állj ide mellém, barátocskám. Ide állj . . . – Kinyújtott kezével megérintette a fia fejét, és simogatni kezdte. Kissé begörbítette a középső ujját, amelyet négyszögletes ametiszt köves, nehéz gyűrű ékesített, láthatóan vigyázott, nehogy megsértse a fia fejét. – Megállj, kedves . . . – a kezét megpihentetve elgondolkozott. – Jólesik nekem, ha mellettem vagy. – Mintha erőt gyűjtött volna, mihelyt megérintette tenyerével a fia fejét. Az ametiszt legyőzhetetlenül fiatal volt, a kéz bőre pedig petyhüdt. – Most eredj, barátocskám, eredj . . . – Keze lesiklott a gyermek fejéről; amikor az már csaknem az ajtóhoz ért, Mitchell karja hihetetlenül hosszúnak látszott. – Eredj . . .

De a kisfiú megállt. Mintha csak azért állt volna meg az ajtóban, hogy Jegor Ivanovics jobban megnézhesse. Bargyin csak most vette észre, hogy a fiúnak felnőtt arca van. Megfoghatatlan, hogy ezt mi

okozza: a hatvanéves apa, vagy az őt ért viszontagságok? A gyermek becsukta az ajtót, ezúttal óvatosan, mert megértette, hogy mi történik, és elment, nem mondta meg, amit mondani akart, mintha titkot őrizne. A gyermek elment, apja pedig csak nem tudta leküzdeni nyomasztó gondolatát.

– Mi mindketten ügyekbe beleőszült politikusok vagyunk, és meg kell értenünk: a jóakarat helyénvaló, ha megvan a kölcsönös érdekeltség, de egymagában a jóakarat semmit sem tehet ... – Mitchell kidüllesztette állkapcsát, és arca, amely addig szinte szelíd volt, haragossá vált. – És mi az érdekeltség, ha nem a kölcsönös függés? ... Önök érdekeltek voltak a nagy partraszállásban, következésképpen függő helyzetben ... Szerepet cseréltünk: most mi vagyunk érdekeltek az önök keleti segítségében, tehát függőségben ... A mozgató kar, amely a mi kezünkben volt, önökhöz került. Azon a gondolaton kapom magam: tegnap ön kérdezett engem, ma én kérdezem önt. Ez a mozgató kar hatalmas, ugye?

Mintha fél szónál elakadt volna, de a válaszában minden benne volt, teljesen meg lehetett érteni. Mintha azt mondta volna: a fordulat pillanatában, amikor már nem is olyan messziségben rajzolódtak ki a békekonferencia körvonalai, az emelőkar az oroszok kezébe ment át. Tapasztalt politikus nem becsüli le ezt a körülményt. Körültekintően kezeli ezt az emelőkart, ha maradéktalanul kihasználja a szilárdságát, de semmi esetre sem nyomja túl, minden problémán felülkerekedhet, még azok felett is, amelyeknek megoldása más körülmények között képtelennek látszhatik.

– Az emelőkarra támaszkodj, de ne hibázz! ... – nevetett Bargyin, az angol meg furfangos szelídséggel és félelemmel nézett rá, még nemigen értette, hogy miért nem keltett benne lelkesedést ez az ötletes megfogalmazása az emelőkarról ...

– Miniszterelnökünk, ha jól tudom, támogatta azt a gondolatot, hogy Hopkinst és Beaverbrookot orosz érdemrenddel tüntessék ki – bökte ki hirtelen a brit tanácsos, az előzményektől teljesen függetlenül.

Nem, ez a mondat nemcsak arra volt hivatva, hogy a beszélgetés végét kiemelje, önmagában is érdekes volt: Churchill javasolta Hopkins és Beaverbrook kitüntetését! Csak gondoljuk el: az öreg Winnie közbenjár azok kitüntetésének érdekében, akik a bonyolult orosz kérdésben ha nem is álltak szemben vele, de az övétől eltérő álláspontot foglaltak el. Nem mondhatjuk, hogy az öreg Winnie ennyire béketűrő len-

ne, máshol rejlik a dolog magyarázata: most, amikor a nézeteltérések a második frontot illetően a történelemé lettek, megteheti, hogy ha nem is éppen türelmet, de bizonyos nagyvonalúságot tanúsítson. Vagyis olyan tulajdonságokról tegyen tanúságot, amelyek a brit miniszterelnökből a közmegítélés szerint éppen hiányoznak.

Bargyin hazafelé tartott, és nem tudta ésszel felérni, amiről az imént beszéltek. Felrémlett agyában a nyugtalanság, amely az angolokat hatalmába kerítette, és amelyet, akármilyen jó hírek érkeztek is újabban a frontról, nem bírtak leküzdeni. Nemigen lehetett megérteni: lám, milyen nagy nehézségen győzedelmeskedtek, és a lelkük mégis nyugtalan! No persze ez a mai angol a Szofijszkajáról talán nem képviseli valamennyi honfitársát, de valakiket ő is képvisel... És még azon is eltűnődött Jegor Ivanovics: lám, az ügyeknek ez a vaskemény egymásutánja, amely az ő életében felmerült, amikor az egyik ügyet követi a másik, szünet nélkül, szusszanásnyi megállás nélkül, az ügyeknek ez a szakadatlan egymásutánja teljesen megfosztja az embert attól a képességtől, hogy körülnézzen, és elgondolkozzék azon, hogy van saját élete, családja. Pedig éppen erre szeretne gondolni: Szerjozskára, aki semmiképpen nem hajlandó levelet írni, Olga új munkájára, amely a jelek szerint elszakította az otthonától, Mironra, aki parancsot kapott, hogy térjen vissza Amerikába, és aki a rá jellemző nyakasságával megfellebbezte ezt a parancsot, Jakovra, aki hallgatást fogadott, és az egész háború alatt nem szegte meg a fogadalmát, Irinára, aki egyre makrancosabb, ahogy növekedik, Joannra, aki fittyet hány a betegségeire, és egy idő óta fészket rakott Bakovkában, rideg, öreges fészket, amely nem ékesíti az életet, és nem melegíti az öreg testet... És ahogy most mindezt elgondolta, a Bargyinok mint önkényeskedő, akaratos család rajzolódtak ki előtte, nagyon büszke emberek, akik nem ismernek feltétlen tekintélyeket, és akik számára természetesen nincs írott törvény.

De Jegor Ivanovics, ahogy ezt így elgondolta, még nem tudott mindent a Bargyinokról, öregekről és fiatalokról. A szokottnál később ért haza, és váratlanul találkozott Olgával a kerti ösvényen, amely a háztól a kis kertajtóig futott. Valószínűleg hallotta a vonat érkezésének zaját, és a férje elé indult. Irina még nem volt otthon, sőt Olga érzése szerint lehet, hogy aznap nem is tér haza, egyébként mindent megmagyaráz az apjának írt levele, amely rá vár... A fehérre súrolt asztal közepén valóban ott várta Jegor Ivanovicsot a lánya levele, mintegy

türelmetlen kézzel odavetve, ugyanúgy hevert ott ferdén, ahogy odavetették. Olga természetesen nem nyúlt hozzá, nem olyan természetű. Éppen erre gondolt Jegor Ivanovics, amint a borítékot az asztal szélére húzta. Mindez fontos volt a számára, és egy pillanatra megakadályozta abban, hogy a levél tartalmára gondoljon.

Fogta a levelet, és kiment az ebédlőből – ha csapást kell fogadnia, csak egyedül fogadja. A levél rövid volt, de gondosan írt, látszik, hogy letisztázták. Ha emögött valamiféle cselekedet rejlik, az nem megfontolatlan, gondolta Jegor Ivanovics, és e gondolat hatására megnyugodott. De kiderült, hogy korán nyugodott meg. Irina azt írta, nem tud megbékélni azzal a gondolattal, hogy anyját a hideg Urálon túli sztyepp földjében hagyták, és csaknem mindenki elfelejtette. Majdnem három év eltelt már, és senkinek sem jutott eszébe, hogy meglátogassa a sírját. Igaz, nem olyan idők járnak, amikor erről beszélni lehet, és ő, Irina, nem is vádol senkit. Ő csak összerakta a rubeleket meg a kopejkákat, és elutazott az Urálon túlra.

No, ez a gyerekes gondossággal írt levél őt nem kíméli. Joggal nem kíméli. Ez a saját lelkiismeretének szemrehányó hangja. Nincs mentség ellene. Hogyan lehet, hogy ez mind ez ideig nem jutott eszébe? Hogy előbb ő maga menjen el, aztán természetesen ezért Irinától is megkívánja. Most, csaknem három évvel Kszenyija halála után talán megvallhatná magának, óvatosan megvallhatná, hogy nem szerette őt úgy, mint ahogyan szeretnie kellett volna. Ennek a mentségnek akkor lenne értelme, ha a gyermekei nem volnának. Be kell látni: Kszenyija az ő gyermekeinek anyja volt. Jegor Ivanovics kész lenne vég nélkül ismételni: gyermekeimnek anyja... Hogyan cselekedhetett így, amikor Kszenyija az ő gyermekeit hozta világra, leheletével és vérével táplálta őket?... Az apáknak kell lelkiismeretességre tanítaniuk a gyermekeiket... Ha megfordítva történik, az nagy baj... De szükséges-e ilyen könyörtelennek lennie önmagához? Milyen nehezek voltak ezek az évek. Nem azért történt-e így, mert te kímélted magad?... Kell-e ilyen könyörtelennek lenned önmagad iránt?... Kell, kell! Mert gyermekeid vannak... Kell!

Homutov visszatért Dębicából, és mivel Bargyint nem találta az ügyosztályon, megmondta a titkárnak, hogy hazamegy. Amikor Jegor Ivanovics odatelefonált, a gyermekeit szerető Homutov a legkisebb fiacskájának gyulladt torkát vizsgálgatta.

– Ezzel a vakarccsal vesződöm – mondta elnézést kérve Homutov. – Nem lehet mit várni tőle, amikor maradék anyagból van gyúrva – igazán, olyan, mint a keshedt zsák. Egyik szélét bestoppolom, a másik kiszakad... Egyszóval diplomata voltam, és gyermekorvos lettem... – Szünetet tartott, gondolatait rendezte. Nem volt könnyű átváltani a gyermekgyógyászatról a diplomáciára. – Negyven perc múlva önnél leszek.

– Az utazás... sikerült?

Akármilyen egyszerű volt is a kérdés, feleletül csak Homutov köhécselése hallatszott; ez mély gondolkodásra vallott...

– Az angolok elégedettek – mondta végül Homutov. A válaszát így lehetett érteni: „Az angolok elégedettek, de én nem nagyon."

– Az a fő, hogy a vendégek elégedettek legyenek – szólt Jegor Ivanovics, amikor elébe ment a szobájába belépő Homutovnak. Azzal tüstént áttért a lényegre: – Ez a fő... a többit majd csak elrendezzük, ugye?

– Szeretném, ha úgy lenne, Jegor Ivanovics, de a valóságban... nem úgy fest – jegyezte meg Homutov leülve; szeretett fontoskodni, amikor a dolog nyitja az ő kezében volt. – Egyszóval a dębicai út sikerült... Katonáink megmutatták az angoloknak a rakétaállomást, úgy mutatták meg, ahogyan szövetséges a szövetségesnek megmutathatja. Az angolok, saját bevallásuk szerint értékes információt kaptak, olyannyira értékeset, hogy amint megfigyeltem, ugyancsak zavarba estek... Mellesleg a küldöttség tagjai közt volt egy olyan szakállas ezredes, Hoare, életvidám és trágár szájú ember, aki, úgy látszik, bizalmas viszonyban van az ön Beketovjával.

– Trágár szájú... bizalmas viszonyban Beketovval? – kiáltott fel Bargyin. – Ezt nem hiszem el Szerjozsáról!... Biz' isten, nem hiszem el! – Jegor Ivanovics nagy hévvel kiállt a barátja védelmére.

– Azt mondja, közvetlenül Dębicába indulásuk előtt... Beketovval a normandiai parton járt, és megmutatta neki Caent... – magyarázta zavartan Homutov.

– Akkor lehet... Szerjozsa, ezt pontosan tudom, volt Caenban – hagyta rá egy kissé kelletlenül Bargyin. – Egyszóval trágár szájú az a Hoare?

Ám ez a rövid összetűzés kizökkentette Homutovot az előre elkészített szövegből, egy pillanatra elhallgatott, hogy rendezze gondolatait.

– Bevallom, nem szeretem a trágárkodókat... sem az oroszokat,

sem az angolokat . . . – jelentette ki hirtelen. – Mindig úgy érzem, hogy a trágárkodásukkal valami fogyatékosságukat igyekeznek pótolni. Az ő véleményük, az ő dolguk . . . számomra nem létezik, de még velük beszélgetni sincs kedvem . . . Hanem itt más történt . . . és lehet, hogy az ön Beketovja hibájából. Röviden: elhatároztam, hogy feladok ennek a szakállas ezredesnek egy kérdést, amelyet nem minden angolnak adnék fel. „Ezredes úr, engedje meg, hogy öntől mint nemrég volt katona a katonától megkérdezzem: ha Dębicát nem az oroszok foglalták volna el, hanem az angolok . . . ők beengednék az oroszokat Dębicába?" Tudja, mit felelt nekem? Nem, nem tudja . . . Azt mondta: „Nem vagyok biztos benne." Igen, így válaszolt, és ez becsületére válik a trágárkodó ezredesnek . . . De a válaszára okvetlenül szükség volt ahhoz, hogy létrejöjjön a beszélgetés, amelyről szólni akarok. Azt mondta: „Jó, ha megvan a jóakarat Dębicában, de miért nem lehet meg például a Balkánon, amelynek területére talán holnap bevonul az önök hadserege?" – És a Balkánon ott lesznek a Bór tábornokok, ezredes úr?" – „És ha ott lesznek a Bór tábornokok?" – „Szerintem ez nem állítja meg a Vörös Hadsereget, ezredes úr, a hadsereg bevonul a Balkánra, és teljesíti a kötelességét . . . Ami pedig a balkáni Bór tábornokokat illeti, ez a Balkán belső ügye . . ." Szemében egy kis ravaszkodást vettem észre. „Ne felejtse el, ha ez belső üggyé válik, egyúttal el is nyúlik, és megnehezül . . ." – „És mégis, ezredes úr, ez a Balkán belső ügye . . ."

– Ön hogyan értette az ezredes szavait? – kérdezte Bargyin. Amíg Homutov ki nem mondta a véleményét, nem látta teljesnek a képet.

– Azt mondta: „Amikor a Balkánról úgy beszélünk, mint Európa puskaporos hordójáról, ez nem túlzás. Röviden szólva: félünk a Balkántól." – „Félnek? Milyen értelemben, ezredes úr?" – „Nehogy ott össze kelljen verekednünk" – hangzott a válasza.

– Azt kérdeztem, hogy ön hogyan értette ezt a megjegyzést, mi az ön véleménye? – ismételte a kérdését Bargyin; tudni akarta, hogy Homutov miként látja az angollal folytatott beszélgetését.

– Az ezredes még azt is mondta: „Mi nem ismerjük a Balkánt. Ott hegyek vannak, ahol pedig hegyek vannak, ott százféle nép van, és ez azt jelenti, hogy a háború sohasem ér véget, ha nem nyíltan, akkor rejtetten folytatódik . . ."

– De mégis . . . mi az ön véleménye?

Homutov szótlanul ült, a beszélgetés a legnehezebb határához ért.

– Nagyon úgy fest, hogy a Balkánon is akad egy Bór-Komorowski tábornok, és nem egyedül . . . És nekünk ezt ma számba kell vennünk, mert Bór – egyet jelent a vérontással . . . Nem, nemcsak bolgárok, szerbek, románok véréről van szó, hanem oroszokéról is . . .

Bargyin azt gondolta magában: légy igazságos és ismerd el, hogy Homutov a dolgok gyökeréig tud látni.

39

Késő este a sajtóosztály értesítette a tudósítókat a népbiztos sajtókonferenciájáról. Ez a csaknem precedens nélküli eset sokakat ellentétes magyarázatokra késztetett. Mellesleg a kommentárok nem annyira az esemény lényegét tárták fel, mint inkább a tudósítók egyéniségét.

– Csak nem loptak el az oroszok egy V-t, amire Churchill kérte őket? – Cleannek – aki hajlamos volt minden eseményben valami rendkívülit látni – mintha világosság gyúlt volna az agyában.

– V-t, de másmilyet. Az angolok biztosan viszaengedték Hesst a kontinensre, de az oroszok tudomást szereztek róla – hümmögött Germi, és bánatos szemmel nézett körül.

– Az oroszok átlépték a román határt – jelentette ki Galois csaknem mélabúsan.

A francia, szokás szerint közelebb járt az igazsághoz a többieknél, de csak közelebb.

– Nyikolaj Markovics, ön velem lesz a népbiztos sajtókonferenciáján – mondta Grosev Tambijevnek, és kelletlenül összevonta a szemöldökét; a jó Grosev szeretett néha szigorúbbnak látszani, mint amilyen valójában volt. – És kérem, hozzon papírt egy dossziéban, lehet, hogy feljegyzéseket kell készíteni . . . Énmellém üljön.

A népbiztossal való találkozás hétköznapi esemény volt Grosev számára, de Tambijev számára nem. Ez utóbbi, Grosev mellett ülve, feszült figyelemmel kísérte, mi történik. Ez a feszültség bizonyára egy kissé megbénította, a dosszié a papírral, amelyet Grosev tanácsára magával vitt, csukva maradt, viszont minden, ami történt, a legkisebb részletig, pontosan a tudatába vésődött.

A terem, amelybe a tudósítókat betessékelték, tégla alakú volt. A

térre néző három ablaka elegendő fényt bocsátott be, de az ülésztermekben szokásos hosszú asztal közvetlenül az ablakoknál állt. A terem szomszédos volt a népbiztos szobájával, és szemmel láthatóan hivatalos megbeszélések céljára szolgált. Nyilván itt folytak le a népbiztosság kollégiumának ülései is: az asztal vagy tizenöt személyre volt számítva, vagyis körülbelül a kollégium tagjainak számát megközelítő személyre.

Amikor a tudósítók beléptek, a terem üres volt. Alighogy elhelyezkedtek az asztal körül, alighogy elnémult az ilyen esetekben szokásos tartózkodó-tiszteletteljes moraj, kinyílt a szemközti ajtó, és egy lapos, csaknem súlytalannak látszó bőrmappával belépett Molotov. Körülhordozta tekintetét a tudósítókon, mosolytalanul, alig észrevehetően meghajolt, és gyorsan az íróasztalhoz ment, amelyhez a tárgyalóasztal vége oda volt tolva. Abból, ahogy ment: kemény sarkának kopogásából a tudósítóknak erélyt és talán fiatalságot kellett kiérezniük. Ötvenhárom évéhez képest jól tartotta magát. Csak az arcának alig észrevehetően sárgás színe vallott – nem is annyira fáradtságra, mint inkább titkolt rossz közérzetre. Ám ezt csak a nagyon figyelmes szem vette észre. Egyébként ereje teljében levőnek látszott, és megjelenésével azt a fáradhatatlanul tevékeny és céltudatos szellemet testesítette meg, amely ezekben a nehéz háborús években a Kuznyeckijon álló nagy háznak mindig sajátja volt.

Molotov jellegzetes, teljesen egyéni mozdulattal összecsippentette a hüvelyk- és a mutatóujját, megbökte csíptetőjének közepét, és megigazította az egészet. Majd elhúzta az asztaltól a karosszéket, letette maga elé a bőrmappát: állva szándékozott a sajtókonferenciát vezetni. Grosevre pillantott, aki legközelebb ült hozzá, mintegy engedélyt kért tőle, aztán kinyitotta a mappát, ezzel mindazoknak, akik figyelték, látni engedett egy sűrűn telegépelt, nagy, négyzet alakú fehér papírlapot. A nagyujjával valahogy alulról felfelé ismét megérintette a cvikkerét, kezét kis lapáttá formálta, és a mappában heverő papírlapot felvette a tenyerére. A papírlap szinte lélegzett és reszketett a tenyerén.

– Tudósító urak, engem bíztak meg, hogy megismertessem önökkel a szovjet kormány nyilatkozatának szövegét . . . – A papír ismét megrezzent keze között, és alig hallható zizzenése mintegy figyelemre szólította fel a jelenlevőket. – A szovjet hadsereg több helyen átkelt a Pruton, és román területre lépett . . .

Igen, világosan elhangzott, hogy a szovjet hadsereg átkelt a Prut határfolyón, és már román földön folytatja a hadműveleteket. Tambi-

jev hirtelen körülnézett, és azt gondolta: „Nem ebben a teremben fogadta-e Molotov negyvenegy fülledt meleg júniusi éjszakáján Schulenburg német nagykövetet, aki a háború baljós hírét hozta? Ebben, vagy talán a Kreml termében? Schulenburg jegyzéke nyilván arra volt hivatva, hogy megrémítse a szovjet felet, ám a nagykövetnek azon az emlékezetes éjszakán sem elég emberi ereje, sem talán lelkesültsége nem volt – a lelkes harciasság helyét zavar foglalta el. Igen, a mindenható Reich nagykövete mintha kettéhasadt volna azon az éjszakán: a szavak, amelyeket mondott, külön éltek, és ő is külön élt. Schulenburg a történelem elfogulatlan évkönyvének tanúsága szerint nem tudott elfojtani egy sóhajtást, és egyre igyekezett a fejét lehajtani, nehogy a beszélgetőtársa, Isten őrizz, a szemébe nézzen. Schulenburg nem annyira támadott, mint inkább védekezett ... És mégis, az a rossz, ami a nagykövet által felolvasott okmányban élt, a nagykövet megrendült akaratától függetlenül élt, élt, tombolt, és vért követelt. Mi tagadás, negyvenegynek azon a júniusi éjszakáján nem kis erőfeszítés kellett ahhoz, hogy valaki meglássa ezt a mai találkozást a világsajtóval az olyannyira emlékezetes Kuznyeckijon, ezt a találkozást, amely ugyan nem valami villámcsapásszerű, de igenis villámcsapásként hat az esemény, amellyel azonosul: a Vörös Hadsereg átkelt a Prut határfolyón, és már román földön vonul előre.

Molotov pedig tovább olvas. Az okmány, amelyet nyilvánosságra hoz, mintegy szakaszokra oszlik. Az elsőt már ismerik: a Vörös Hadsereg átkelt a Pruton. A második: a szovjet csapatok parancsot kaptak, hogy az ellenséget a teljes megsemmisülésig üldözzék. A harmadik: a szovjet kormány kijelenti, hogy nem törekszik a román terület semminemű részének megszerzésére, vagy Románia társadalmi rendjének megváltoztatására ...

A sajtókonferencia éjjel tizenegy óra után ért véget, és a Vorovszkij szobra körüli aszfalt ötszög nyomban megélénkült: tizenkét tudósító kisautója mintegy vezényszóra, zajos és rendezetlen csapatban megindult lefelé a Kuznyeckijon, természetesen a távíróhivatal irányába – a posta tizenkét órakor megszüntette a táviratok felvételét.

Csak azok a tudósítok maradtak ott a kis téren, akiket az ügynökségek képviselői nem terheltek bonyolult kötelezettségekkel és előjogokkal.

– Megfigyelték: az oroszok úgy siettek ezzel a nyilatkozattal, ahogy csak ritkán szokták tenni – jegyezte meg Galois, ahogy a térről fellé-

pett a járdára. – A szavak mögött ott van a vágy, hogy Churchillt megnyugtassák, akinek számára a Balkánon kitűzött vörös zászló ugyanannyi, mintha Málta felett lengene . . .

– Nem, nem annyira Churchillt, mint Rooseveltet – jegyezte meg Bargyin. – Churchill Churchill marad, itt nincs mit tenni. Az amerikai – az más dolog! . . .

– Roosevelt? Hát tudja, ebben van valami . . .

Tambijev Grosevvel együtt tért vissza az ügyosztályra.

– No hát, gyorsan végeztünk – mondta Grosev. Úgy látszott, abban a tényben, hogy gyorsan végeztek, számára több volt a bánat, mint az öröm. Grosevet meg lehetett érteni.

A tudósítók ritkán találkoztak a népbiztossal. Ha ilyen találkozás mégis létrejött, annak csak egy esetben volt értelme: párbeszéd szükséges. A tudósítók nem kételkedtek abban, hogy a párbeszéd meglesz, úgy látszott, ez a párbeszéd a találkozás célja. No persze, a pillanat rendkívül felelősségteljes, de a nyílt beszélgetés még ilyen körülmények között is jobb a hallgatásnál. A népbiztos ezt bizonyára bárki másnál jobban tudta, és mégis kitért a beszélgetés elől, kitért, sőt nem is igen titkolta szándékát. Nem tette volna ezt, ha nincsenek rá nyomós okai . . . De a tudósítóknak is megvolt a tényt illetően a maguk értelmezése. Azt gondolhatták: a jelen körülmények között ilyen beszélgetésre a világsajtóval az első személynek van joga, a második már nem rendelkezik ilyen joggal. Abból, hogy a tudósítókban ilyen gondolat felmerülhetett, nem sok hasznuk volt . . . Ezzel a kedvetlen megjegyzéssel: „No hát, gyorsan végeztünk." – A tartózkodó Grosev ezzel fejezte ki a maga értékelését a tényre vonatkozóan.

Tambijevnek a TASZSZ-nál volt dolga a Tverszkij fasorban. Irigylésre méltó lehetőség arra, hogy az esti Moszkván végigmenjen. Eszébe jutott, hogy egyszer Glagoljevvel ment ezen az úton. Valóban egy örökkévalóság már, hogy utoljára látta a tábornokot. Moszkvában azt beszélték, hogy Glagoljev régi megszokásból vonzódott a déli és nyugati szlávokhoz. Minszkben látták őt, majd Odesszában . . . Odesszában? Nem Szofa jelezte-e az öreg tábornok utazását a kedves Odesszába? Szofa . . . Tambijevet elfogta a vágy, hogy a Nyikitszkije kapuhoz menjen, behatoljon a kupola formájú füzekkel árnyékolt udvar beláthatatlan homályába, elálldogáljon Glagoljevék sötét ablakai alatt.

Már a Nyikitszkije felé lépkedett, amikor a háta mögött meghallotta Galois jellegzetes orrhangját.

– Nyikolaj Markovics! Micsoda találkozás, csakugyan ön az? – Galois a beteg lábára nehézkedve, minden látható ok nélkül fordult egyet, utóbb még táncra perdül! – Egy régi moszkvai családnál jártam itt... Tudja, miről beszéltünk? A Romanov-ház háromszáz éves jubileumának ünnepléséről és a Halley-üstökösről... Nos, akármit mond is ön, volt valami intő jel abban az üstökösben!... – Hirtelen elhallgatott, veszélyesen megdőlt, mindjárt elveszti az egyensúlyát és elesik. – Akármit mond is ön, de van ösztön, előérzet...

– Ezt az üstökösről mondja, Alekszej Alekszejevics?...

– Nem, önről, Nyikolaj Markovics!... Éppen azt gondoltam, hogy el kell mennem, Nyikolaj Markovicshoz, és hirtelen... mintha a földből bújt volna ki!... Az ember akaratlanul is arra gondol: létezik, ez az erő erősebb nálunk! – Hirtelen elkomorodott. – Ma találkoztam Cleannel a Metropolban, néz rám és kacag. „Mit nevetsz, te bolond?" De ő csak még jobban kacag. „Nem én vagyok a bolond... Becsületszavamra, nem én! Mondd meg nekem, Galois, hol van a Hope barátod?" Hát így...

– Valóban, hol van Hope? – kérdezte Tambijev.

– Ki tudja!... – kiáltott fel a francia, és bánatos figyelemmel nézegette Tambijevet. – A feleségéhez utazott, és nyoma veszett... Nem akar hinni az ember Cleannak, de aztán mégis hisz...

– Mégis hisz?

– Azt mondtam: „Nem akar hinni az ember.." – Önkéntelenül meglassították a lépéseiket. – Ebben a világban minden olyan nehéz. Összegabalyodott, hogy úgy érzed, az élettapasztalatod nem elég a megértéséhez... Nehéz, nehéz... Nyikolaj Markovics.

– Igen...

– Hányszor csalódtam az emberekben, és úgy hajtogatom, mint valami imádságot: „Ne siess az embert aljasnak nevezni!..."

– Ezt megmondta Cleannek, Alekszej Alekszejevics?

Galois megállt.

– Azt hiszi, hogy nem vagyok képes rá?

– Nem, csak kérdezni akartam: megmondta?

– Ha itt lesz az ideje, megmondom...

Lábuk alatt levelek morzsolódtak szét, az idén korán kezdődött a lombhullás. Fanyar porszag úszott a levegőben, a lehullott levelek szá-

raz morzsalékának illatával elegyedve, ez a por, az ember ajkát érve mustár ízű volt.

– Azt beszélik, a nagy karavánunk készen áll, hogy a Balkánra induljon, ugye? – kérdezte Galois megélénkülve, a komor hangulatát mintha elfújták volna. – Bizonyára Iaşi körzetébe? Bocsásson meg, de én akkor Molotovot éppen így értettem ... Ravasz róka vagyok én, és nekem nyíltan meg kell mondani: Botoşani és Dorohoi? Igaz?

Eltűnt, mintha beleolvadt volna a homályba. Csak a csípősen odavetett szavai – Botoşani és Dorohoi – maradtak, és ez a szenvedéllyel feladott kérdés: „Nem hiszi, hogy képes vagyok rá? ..."

Tambijev pedig azon az estén valóban elment a Nyikitszkijéhez, és a kupola formájú füzekkel árnyékolt udvarra belépve, sokáig elálldogált a Glagoljev-ház sötét ablakainál. Úgy érezte, a hallgatásban és az ablakok sötétjében látnoki erő rejlik, Szofa sugallata, csak ki kell nyújtania a kezét az ajtó felé, és két ököllel belevágni, ripityára törni ezt a hallgatást meg ezt a homályt.

Egy nappal az észak-romániai városokba való repülése előtt megtudta, hogy Grosevnél egy új lengyel tudósító jelent meg protokollátogatásra.

– Be akarom mutatni önnek az újoncot, Nyikolaj Markovics, vagy tizenöt perc múlva kérem – közölte telefonon Grosev. – Talán hasznos lesz, ha felkínálunk neki egy utazást Romániába?

– Hogyne, okvetlenül hasznos. – Tambijev csak ezt válaszolhatta, tapasztalata azt súgta, hogy az új tudósító akklimatizációját egy ilyen utazás nagyban elősegíti.

Amikor Nyikolaj Markovics Grosevhez belépett, az első, amit a háttal ülő emberre pillantva észrevett, két felvont, a görnyedt hátú emberekre jellemzően sovány váll volt. Az illető – mintha görnyedt hátával érzékelné Tambijev belépését – felemelkedett.

– Üdvözlöm, Tambijev elvtárs, megismer?

Csak a vele született elegancia segítette pan Kowalskit, máskülönben nem olyan gyorsan szokja meg az ember a katonai egyenruhát, a jogtudományok magisztere úgy érezte magát benne, mintha sohasem lett volna civil.

– Hogyne ismerném meg? Oka?

– Igen, Tambijev elvtárs ... Oka, Oka – lengyel módra ejtette ki:

Óka. – Grosev elvtárs azt ajánlja, hogy Romániába repüljek ... Mit gondol, végzünk egy hét alatt?

– Azt hiszem, pan Kowalski.

– Akkor kész vagyok.

Reggel tájban elindultak. A repülőgép belsejében nem volt meleg, Kowalski úgy gubbasztott a maga vasülőkéjén, akár egy vihar közeledtét érző galamb, dús, ősz haja kibukott a sapkája alól, és eltakarta a fél arcát.

– Mint minden öregembernek, fázik a hátam – vallotta be, és mulatságosan vonogatta a vállát. – Minden a hatalmamban van, de ezzel nem bírok, fázik az átkozott.

Tambijev segíteni kívánt az öregemberen, elkért egy prémmellényt az előrelátó pilótáktól, és letette melléje.

De Kowalski nem kapott rajta.

– Milyen jogon részesüljek ilyen megtiszteltetésben, Tambijev elvtárs?

– Az idősebb jogán, pan magister, nálunk a Kaukázusban minden jog az idősebb emberé.

A lengyel elmosolyodott.

– No, ha a Kaukázusban ... – levetette köpenyét, és belebújt a prémmellénybe. Úgy tetszett, hogy semmi a világon ebben a pillanatban meg nem győzhette volna a lengyelt, csak ezek a Kaukázusra hivatkozó szavak. Kowalski ismerte és tisztelte a Kaukázust. – Ma reggel a londoni rádiót hallgattam, különös dolgok történnek a világban! – jegyezte meg felélénkülve. A meleggel együtt az energiája is visszatért.

– Milyen értelemben ... különösek?

– London azt közli, hogy a rengetegben olyan titkos hadsereg létesült, amilyet még nem láttak Lengyelországban. – Elhallgatott, és feszült figyelemmel nézett Tambijevre, mintha azt kérdezné: felfogja-e a mondottak értelmét? – Kész vagyok elhinni, hogy a lengyel rengetegekben akár egy sárkányt is el lehet rejteni, de ki elől rejtik el? – Lám, a szőrme csodát tett: pan Kowalski mintha forró teát ivott volna, arca most nem olyan sápadt, mint az előbb. – Azt mondják, háború folyik, de én úgy látom: forradalom, igen, már megkezdődött – az ellen kell a titkos hadsereg.

Tekintetében még mindig figyelem tükröződött: érthető-e a gondolata?

A gép határai, leszállás nélküli repülés után leszállt Botoşani észak-

romániai kisváros határában. A városka rengeteg gyümölcsös- és szőlőskertjében csak gyéren voltak elszórva kékesfehérre meszelt téglaházikók. Jó órába telt, amíg a kétmotoros repülőgép letette a tudósítókat a botoşani repülőtéren – amelyet szemmel láthatóan a csordalegelőn létesítettek, és a külföldi tudósítók tarka csapata, törzskari tisztek vezetésével, máris elindult a primăria felé. Az út hosszú volt, és a város mintha forgott volna, hogy valamennyi oldalát megmutassa a vendégeknek. Lehetetlen, hogy a háború ne érintette volna ezt a várost, de látható nyomait nem lehetett felfedezni. A parasztok hazatérőben voltak a mezőről, és az augusztusi sztyepp adományaival megrakott hosszú szekerek nyikorgásában fáradtság érződött. A kapuk csaknem mindenütt tárva-nyitva voltak, és látni lehetett, amint a csűrök párkányán füzérekben lóg a hagyma és a paprika, a tetőkön pedig kajszi, nemrégen még élénksárga, most pedig csaknem barna, fonnyadt barack aszalódott, úgy látszik, itt is, akárcsak Oroszország déli részén, a gabonával egyazon héten érnek be. Az udvarokon lekvárt főztek, és a kihunyó tűzhely leheletébe párolt szilva és meggy illata keveredett. Az élénk okkersárgára festett bádogtetők alatt jól táplált galambok rajai köröztek. Földbe ásott kis padokon öregek üldögéltek, sok-sok öregember; és arról tanúskodott, hogy itt még mindig kiegyensúlyozott az élet folyása. Tambijev a kisváros arculatában valami kubánit látott, csak azzal a különbséggel, hogy ott a háború tüze mindent a gyökeréig kiirtott, itt pedig megkímélte.

Lassan kinyílt a rácsos kapu, és a tudósítók egy kőlapokkal burkolt, jellegzetesen városi, szűk kis udvaron találták magukat. Egy fehér falú kis palota patkó alakban fogta körül. Az udvar közepén, vékony lábú, kis faragott kerek asztal, és körülötte három tucat tonettszék állt. A székeket a tudósítók számára készítették oda. Ám ők inkább a ház kőlépcsőjére telepedtek le, ott hűvösebb volt. Mellettük a ház ajtaja; abból, hogy a kerek asztalka oda volt tolva, arra következtethettek, hogy a fő személynek onnan kell kilépnie. Ez a fő személy valóban nem váratott magára. Az ajtó nyikordulva kinyílt, és megjelent egy román tábornok, tisztán öltözött, pirospozsgás arcú; vállán bojtok voltak, a fején ellenzős sapka. Lakkcsizmája tükörfényesen csillogott (a tábornokot nyilván a tisztiszolgájával együtt fogták el), bal kezében kesztyűt szorongatott, élvezettel szorongatta, úgy látszott, finom szarvasbőrből készült. Kitűnő hangulatban volt ez a román tábornok, mint

aki nem is akart egyebet, mint azt, hogy fogságba essen, és a világsajtó előtt szólhasson. Valami felbuzdult benne, amikor kilépett a kerek asztalhoz, és a valódi szarvasbőrrel a csípőjére legyintve, tisztelgett. Majd helyet foglalt az asztalnál, értésükre adta mindazoknak, akik addig nem értették, hogy rangos társaság gyűlt össze a vele való találkozóra, majd elegáns mozdulattal keresztbe rakta a lábát, és felnézett az orosz ezredesre. Az orosz ezredes leplezetlen sajnálattal nézett vissza rá. Az ezredes kopasz volt, hosszú karú és vastag ajkú. Ezredesi váll-lapjai kifakult ingzubbonyra simultak, bő szárú szurkosvászon csizmája is legénységi volt, úgyszintén a tábori sapka, amelyen nagy csillag díszlett. Ki tudja, aludt-e az ezredes ezen az éjszakán, vagy ébren volt, de az egész alakjából erő és fáradtság áradt, talán nemcsak ennek az éjszakának a fáradtsága – mielőtt idejött volna, háborút járt meg, nagy háborút.

A tábornok mellett bal kéz felől tolmács ült. Nagyon vörös és sovány. Talán melege volt, talán a gimnasztyorkája bő, elég annyi, hogy felgyűrte az ujját, látni engedte sűrű, vörös szőrrel borított, hosszú, sovány, inas karját, és valamivel a csuklója felett a kis patkó alakú, lemoshatatlan élénkkék nyomatot, a börtönbeli doftanai testvériség jelét, a rabság szomorú nyomát. Karja könyökben észrevehetően merev volt. Ha arrább akarta tenni, egészében felemelte, csuklótól vállig, a kar nem hajlott – talán negyven emléke – amikor a földrengés tisztára eltörölte Doftanát, és kövekkel borította el a börtön rabjait –, talán a háború szomorú emlékeztető jele.

– Mondja, tábornok, mit tud ön Ştirbei herceg kairói küldetéséről? – tört előre a kérdésével Clean; azelőtt is mindig ő vállalta az áttörő csapatok feladatát.

– Ştirbei herceg? – nevetett Galois. – Hát az meg miféle szerzet? Ştirbei . . . herceg?

A tábornok lakkcsizmájával egyet dobbantott a lapos kövön – Clean kérdése tetszett neki, „áttörésre" nem volt szükség, ő maga ment a tudósítók elébe.

– Szerintem ez márciusban volt vagy talán áprilisban? – kérdezte egyenest Cleanhez fordulva.

– Áprilisban – erősítette meg Clean.

– Igen, igaza van – hagyta rá készségesen a tábornok. – Valóban, áprilisban Ştirbei herceg átrepült Kairóba, a szovjet fél beleegyezésével. Nos, a herceg közelálló személy a királyi családhoz, még azokból

az időkből, amikor az udvar ügyeit Mária királynő irányította. – Mosolygott. – Milyen cél lebegett a herceg előtt? Különbéke? Igen, talán az... A román fél feltételei: kilépés a háborúból, a szövetségeseknek kedvező semlegesség. De az oroszok, a herceg állítása szerint, olyan követeléseket támasztottak, amelyeket nehéz volt elfogadni. – A tábornok hirtelen felsóhajtott. Mindent előre számításba vett ez a lakkcsizmás tábornok, csak erre a sóhajra nem számított. – Az oroszok követelései magukban véve igazságosak, de Románia erejét meghaladják: a román megszállás által okozott károk jóvátétele...

– Hát ön hogy képzeli ezeket a feltételeket? – kérdezte felháborodva Barker, és párnás tenyerébe támasztotta arcát – a repülőgépen átfázott, és a fájós foga jelt adott magáról. – Hogyan... másként? – ismételte dühösen, de a tenyerét nem vette el.

– Mondtam, hogy önmagukban véve igazságosak – felelte a tábornok –, de a feltételek közt szerepelt a Vörös Hadsereg akadálytalan átvonulása is az országon...

– Elvégre ez háború, és még folyik! – jegyezte meg Barker. – A földjeit félti?... Hol vannak azok? A Bánátban vagy Olténiában?

– Nem, itt Moldvában... – mondta a tábornok szenvtelenül.

– Mennyi földje van? – Az egymást követő kérdések tüzében Barker egyre jobban nekibátorodott.

– Ennek már semmi értelme! – fakadt ki Clean. – Valóban, mi jelentősége van számunkra annak, hogy mennyi földje van a tábornoknak és hol?...

Olyan zaj kerekedett, mintha a harminc tudósító ökölre ment volna egymással. A román tábornok, tudtán kívül, ha nem is bombát, de egy darab mazuttal bőven átitatott égő csepűt dobott a ház kőlépcsőin ülőkre. Nagy kiáltozás verte fel a városka álmos csendjét. A ház számos ablakából csaknem derékig kihajoltak a benne lakók, gyerekek és felnőttek, az ajtajában megjelent egy ember, papucsban, a fején fezzel, vagy serény házgondnok, vagy ennek a fehér kőből épült palotának a tulajdonosa maga, és az utca kanyarulatában feltűnt egy rendőrtiszt, vállbojtokkal bőségesen ékeskedve, talán a tábornoknál is magasabb rangú volt.

– A föld, az politika! – kiáltotta az egyik tudósító. – Miért foglalkozzunk politikával?

– Bocsánat, ön azokban az években, amikor az újságjánál dolgozott, nem foglalkozott politikával?

– De... közömbös volt számomra, hogy a beszélgetőtársamnak mennyi földje van.

– Tegnap közömbös volt, de ma...

– Ma még inkább, mint tegnap!

– Nem igaz! Maga alakoskodik!

A tábornok a tolmácsra pillantott, tekintetében hirtelen szelídség tükröződött.

– Pămîntul?... Föld? – kérdezte a tábornok, nemigen bízott ebben a „traducatorulban" – tolmácsban –, akinek kezein a pellagra nyomai kellően tanúskodtak a doftanai eredetéről. – Pămintul? – ismételte kérdését a tábornok; ott ült egymás mellett ez a két ember, de olyan távol voltak egymástól, hogy szinte hihetetlennek tűnt, hogy közös nyelven beszélnek.

Ki tudja, hogy hová fejlődik ez a beszélgetés, ha Barker hirtelen újra meg nem szólal, megismételve kérdését, igaz, hogy más megfogalmazásban:

– Nem beszélhetne magáról, tábornok?

Egy pillanat alatt csend támadt. Különös, de ez a kérdés mindenkit érdekelt.

– Régi nemzetségből származom... Hatszáz hektár szántóföldem van és ugyanannyi erdőm a Neamț mentén. Ön... elhallgatott? – fordult a tolmácshoz, aki kemény, szemrehányó pillantással nézett rá. – Fordítsa, fordítsa! – Szolgálat a hadseregben, vezérkar, majd pedagógiai munka a hadseregben, majd ismét vezérkar és a front...

De a „traducătorult" mintha megbénították volna a tábornok szavai, elvesztette a beszélőképességét, és amikor ismét visszanyerte, szünetek akasztották meg a szavát, egyik kínosabb a másiknál.

– Hol volt ön a fronton és milyen minőségben?

– A Donnál mint egy hadseregtörzs parancsnoka...

– Mit akart a Donnál?

A tábornok egy pillanatra elvesztette magabiztosságát.

– Katona vagyok, és parancsot teljesítek... – felelte, és a tolmácsra pillantott: – Fordítsa!...

A „traducătorul" összeszorította az ajkát, másként nem bírt úrrá lenni a reszketésén...

– És hogyan képzeli ön a román csapatok mai helyzetét?

– A csapatok a döntő ütközetet várják... Nem, ez a csata nem ígér győzelmet, de sikert ígér, és ennek következtében tisztességesebb békét.

– Miért . . . sikert, tábornok?

– Mégiscsak román földön fog lezajlani a csata. Itthon pedig a saját falak is segítenek . . .

Galois felállt a palota kőlépcsőjéről, és az asztal mellett álló székre telepedett. Clean követte a példáját, és utána a többiek is mind átültek az asztalhoz. A tudósítók most csaknem gyűrűbe fogták az asztalt.

– Ez mind szép. – Galois megköszörülte a torkát: mindeddig nem szólt egy szót sem. – Egyet nem értek: miért vetették el Kairóban a szovjet feltételeket? . . . Nem akarták, hogy a szovjet csapatok átmenjenek román földön, ugye? . . .

– Igen, csak Moldván át, de a Havasalföldön, Olténián, Erdélyen, a Bánáton és Dobrudzsán át ne . . .

– És ez esetben hogy alakuljon a háború sorsa, hogyan folyjanak a hadműveletek? . . .

A tábornok zavartan feszengett.

– Az orosz csapatokról volt szó, csak az oroszokról . . .

– Az angolokról nem? – kérdezte Galois. Mindenki nevetett. – A kérdés határozottan bátrabb volt Galois-nál, a francia tudott a saját véleményét semmibe véve elméskedni, értette a szellemes tréfát, és némelykor egy szellemességet többre becsült még a saját véleményénél is. – Nehéz válaszolnia, mert ez nem az ön véleménye?

– Ezt nem mondtam . . .

– Tehát az ön véleménye, tábornok?

– Az enyém.

– Miért, tábornok?

– Nem volnék önmagam, ha másként gondolkodnék.

– Köszönöm az őszinteségét, tábornok – ezt is Galois mondta.

– Tehát Ştirbei elvetette a békeajánlatot?

– Ştirbei . . . nem a saját véleményét képviselte.

– Hanem kiét? – Úgy érezték, Galois a kérdéseivel a legtitkosabb szférába hatol be, és teljesen ki akarja kutatni.

– A Maniuét.

– Bocsásson meg, de ki az a Maniu . . . – Nehéz elképzelni, hogy Galois ne ismerje Maniut, de fontos volt számára a tábornok véleménye.

– Maniu úr a keresztény párt vezére, ügyvéd, Bécsben tanult, ismert nevű demokratánk . . . – a tábornok a tolmácsra pillantott, aki hirtelen

elnémult. – Azt mondtam: ismert nevű demokrata ... Fordítsa, fordítsa ...

Ezek, a tolmács hibájából beálló szünetek tele voltak, ha nem is dühvel, de ellenzéssel. A „traducătorul" meg volt fosztva a beleszólás lehetőségétől, ő csak tolmács volt, de nem akart lemondani arról a jogáról, hogy a saját véleményét kinyilvánítsa. De mi mással fejezhette ki az egyet nem értését, mint ezekkel a szünetekkel?

– Ön úgy véli, hogy Románia minden reménye ebben a bekövetkezendő csatában van, tábornok? – szólalt meg Germi, ő, mint ahogyan azelőtt is sokszor megtette, a helybéli pappal beszélgetett, elkésett a beszélgetés elejéről, és sajátos módján sietett a megérkezését kinyilvánítani.

– Nem, nemcsak a csatában ...

– Akkor miben, tábornok?

– A felkelésben például.

– Ki ... kel föl, és ki ellen? ...

– Talán nem világos?

– Maniu Antonescu ellen ...

A tábornok most nem minden félelem nélkül nézett a tolmácsra, és elhallgatott – a román katonaember nemigen óhajtotta folytatni a maga gondolatát.

Tambijev le nem vette szemét a tábornokról. Úgy látszik, a vállbojtok és a lakkcsizma nem nyújtottak kellő fogalmat róla, sőt ezek a vállbojtok és a csizma eltorzíthatták a képét, közönségesebbnek tüntették fel a tábornokot, mint amilyen valójában volt. De vajon ki lehet, ha elfogulatlan szemmel nézzük? Bizonyára egyetlen fia egy korán özvegységre jutott anyának. Negyvenéves korában nősült, aztán elvált, és persze gyermektelen. Egész életében a városban közismert homöopata orvos feleségét szerette, jól rendben tartotta örökölt birtokát a Neamț mellett, és arról álmodozott, hogy a román hadsereg vezérkari főnöke lesz. Ez szinte beteges vágy volt, és még az apja sugallta. Most sem veszti el a reményt, hogy kölesdaráló malmok és olajütők tulajdonosaként tér vissza Neamțhoz, és a bukaresti Cerkul-Militarba, ez a magasabb rangú tiszteknek nem annyira klubja, mint inkább a dísztermük, ahol a győztes hadsereg szemléje lezajlik ... Sokakat kijózanított a háború, de a vállbojtos tábornok nyilván nem volt ezek között – ő keveseb-bet értett meg, mint amennyit megérthetett volna.

– És hogyan képzeli ön Románia jövőjét, tábornok? – kérdezte

Galois; a francia a döntő pillanatban a helyén volt, ennél lényegesebb kérdés nem lehetett. – Monarchia?

– Igen, természetesen, parlamentáris... – felelte készséggel a tábornok, de a felelete csak románul hangzott el, a „traducătorul" szótlanul felállt, és a kijárat felé indult. A tudósítók néma ámulattal és mi tagadás, elragadtatással figyelték, amint az udvar lapos kockakövein lépdelt. Csak most lehetett észrevenni, hogy járás közben egy kissé felvonta a jobb vállát, és úgy odaszorította a sérült karját, mintha félne felfedni a sérülését. Már a kapuhoz ért, amikor a tábori váll-lapos orosz ezredes után kiáltott:

– Ez nem helyes, Oprea elvtárs... Értse meg, ez így nem helyes...

A „traducătorul" megállt, ép karját a kapufélfára tette, látszott, hogy a felindulás neki is sok erejébe került.

– Értsen meg engem is, Karavajev elvtárs, értsen meg – az utolsó szava sóhajba fúlt, a felindulás elakasztotta a lélegzetét. Elment.

A tiszt pedig, akit Karavajev ezredesnek nevezett, szemét lesütve ült, mintha mindennek ő volna az oka. Nem tudni, mindez hogyan végződik, ha ismét a tábornok nem köti le a figyelmet, helyesebben a lakkcsizmába bújtatott lába. Az rángatózott. A tábornok reszkető kézzel kereste a térdét, igyekezett lecsendesíteni, de a keze a térddel együtt táncolt.

– Jó, hogy fel tudtuk adni a kérdéseinket! – Galois feltalálta magát; a tudósítók nevettek.

Késő este, a vacsora végeztével Germi félrevonta Tambijevet egy kis utcába, amelyet ezüstlevelű nyárfák poros lombja árnyékolt, és öregesen csontos kis öklét oldalt nyomva, csaknem belebökte egy öreg fa törzsébe.

– Megkerestem ezt az Opreát, és voltam nála, a házában... – mondta, és öklével most Tambijev vállán kopogtatott, magasabb volt Nyikolaj Markovicsnál. – Oprea botoşani lakos... Spanyol önkéntes, Madrid hőse. Emlékszik az Egyetemi Városra? Ebben rejlik az egész titok. Hát így van ez.

Germi elment, Tambijev pedig szinte odanőtt a fehér nyárfa törzséhez. Szóval spanyol önkéntes, ez a titok nyitja... De ami szíven ütötte: a spanyol önkéntes nem tette le a fegyvert, és úgy látszik, nem szakadt el a Madrid környéki Egyetemi Várostól. Nem szakadt el, és soha nem fog elszakadni. Még harcol, még mindig harcol...

40

Botoşaniban nem sok nevezetesség akadt, de reggel mégis két útvonal kínálkozott, mindkettő jellemző Romániának erre a zugára, és mindegyik jelentett valamit a tudósítóknak. Az első: reggeli misére egy kis zárdatemplomba, a második: egy szőlőbirtokoshoz. Női kolostor vagy egy szőlőtermelő tanyája – nem nagy anyag egy vitára, de mégis vita támadt. Mi több, ez elég volt ahhoz, hogy a csoport két csaknem ellenséges táborra oszoljék. De voltak olyanok is, akik a szemük sarkából be akartak pillantani a zárda templomába, de a szőlőskert tulajdonosát sem akarták elkerülni.

A mise már befejeződött, amikor a tudósítók a templom tornácán megjelentek, és rendezetlen tömegben, váratlanul megilletődve és félénken beözönlöttek a keskeny, kék-vörös üveglapos ajtón. Odakint felhőtlen volt az ultramarinkék égbolt, ahogyan ezeken a tájakon augusztusban lenni szokott. Itt pedig könnyű viaszfüstillatú homály volt, szelíd gyertyapislákolás. Ez a homály mintha úgy lökdöste volna ki belsejéből egyik tárgyat a másik után; a zsoltárt olvasó fiatal pópa nyakába lógó Krisztus-képet, az istenanyát ábrázoló ikon foglalatát, a szerpap lóbálta a füstölőt, az apátnő, vagy ahogy itt mondják, apácafőnöknő lábán fénylő ezüstös topánt. Ebben a homályban minden aranyozott vagy ezüstözött tárgy élt és nem veszett el, mert mesterséges szikrával vagy foszforeszkáló anyaggal volt ellátva, hogy a félhomályban is megőrizze színét és körvonalait. Különös, de ennek a helynek is megvolt a maga előjoga ... Ez az előjog annál inkább szembetűnt, mert egy más világgal élt együtt. Ezt a világot nem jelölte sem gyertyaláng, sem aranyozás, sem ezüstszál. Ez a világ mintha a földből emelkedett volna ki, majd a templom kútmély homályával a földbe tűnt. Lehetetlen lett volna szemmel érzékelni, ha nem lett volna eleven: az apácák, az egyformán görnyedő hátak, a lehajtott fejek, félig eltakart arcok ... Nem, néha egy fej hirtelen felemelkedett, és hirtelen feltárultak egy fiatal arc körvonalai, mohó figyelemmel és rettegéssel telt szemek.

Egy órával később pedig a szőnyegekkel borított kis szobában a főnöknő vendégül látta a tudósítókat. Szobájában nem volt meleg, és az apáca vértelen keze kékesnek látszott; borús szemének tejszerű köde fenyegetően szétterjedt és a fél arcát elfoglalta – a kolostori aszkéta élet nyoma volt ez, vagy a messze hagyott nagyon is szabad világi életé.

amely a szenvedő lelket a kolostorba hajtotta. A főnöknő meggylekvárral kínálta vendégeit és forrásvízzel – ez a déli hőségben jólesett –, és kacéran nézve körül a kis szobában, a saját franciaságát élvezve – megjegyezte:

– A háború nem nőknek való ... – E szavakból, csakúgy, mint a kissé hivalkodó kellemből, amellyel őket kiejtette, teljesen hiányzott az apáca, a kolostor-erőd nagy tapasztalatú és bizonyára rettegett főnöknője, akinek gondatlanságot adó birtokai a román Moldva térségein terültek el, és előtűnt a nagyvilági hölgy, egy divatos bukaresti ház úrnője, ízlések törvényhozója. – Nem, nem nőknek való ... – mosolygott, és szép ajka szögletében hirtelen egy aranyfog sápadt fénye csillant meg. Ez az arany szentjánosbogár, mint a vidám élet hírnöke, hirtelen betört a kolostori cellákba, és azt hirdette, hogy nem olyan egyszerű eloltani, még pislákol, még él.

– Bocsánat, de a kozákok, akik ide voltak beszállásolva, nem bántották az ön novíciáit? – fordította hirtelen vidám tekintetét a főnöknőre Galois; a kifogástalan franciaság, amelyről a tisztelendő anya az imént tett tanúságot, nem vakította el.

– Ellenkezőleg, a kozákok úgy őrizték a kolostort, mint a saját házukat! ... – felelte a főnöknő; nem vette észre a szavak kétértelműségét. – Amikor elmentek tőlünk, a novíciáim sírtak! – Rendkívül ügyességgel bánatos arcot vágott. – Mi mindenhez értünk, minden a kezünkre áll: csipke, szőnyegek és brokát, sőt a gobelin is! – kiáltott fel, és aszott, öreges kezével simogatni kezdte a csipkés abroszt, amellyel az asztalt leterítették.

Természetesen nem túlzott: az a háromszáz fiatal nő, akiket a tudósítók az imént láttak a templomban, nemcsak a szőnyegszövéshez és a csipkekötéshez értett. Ha a főnöknő nem szerénykedik, akkor megmondta volna, hogy szántani és gabonát csépelni is tudnak, meg olajat ütni is, és bort préselni, amit „kolostori" és „egyházi" néven olyan sokra értékelnek mindenütt ... Tambijev egyet nem értett: hogy ez az ezüstös topánú nő, aki szabad idejében bizonyára Villont és Montesquieu-t olvas, miként szervezi meg a gazdaság sokféle munkáját, hogyan győzi erővel, hogy felszántsa és bevesse a kiterjedt földeket, az őszi rossz időben és felázott utakon begyűjtse és csűrbe hordja a termést. Ez a gondolat bizonyára nemcsak Tambijevnek jut most eszébe, ám az apáca ettől cseppet sem bátortalanodott el, sőt fellelkesült: hízelgett neki a tudat.

– Egész életemben ezt csináltam, csakhogy azelőtt az apám birtokán, most pedig itt.

– Bocsánat, azt mondta: az apja birtokán?

– No persze . . . hiszen a Cantacuzinóktól származom. Hallott tóluk?

Lám, a mindenütt jelenlevő Cantacuzinók, itt is itt vannak . . . Csakhogy ott a munkásaik piros fonallal kihímzett lenvászon inget viselnek, itt pedig fekete apácaruhát . . .

– Nyikolaj Markovics, nem fér a fejembe, mért hozott minket ebbe a zárdába? – Galois gunyorosan kacsingat Tambijevre. – Nem azt akarta-e ezzel mondani: mi meghagytuk Romániát olyannak, amilyen. Még ezt a középkort is . . . egy ujjal se nyúltunk hozzá. Ezt akarta mondani nekünk, amikor a kolostort megmutatta?

– És ha így van?

– Köszönöm az őszinteségét, Nyikolaj Markovics, ámbár, ha megengedi . . .

– Nos?

– Van a diplomata hivatásában valami paradoxon: magasztalni azt, amit detronizálni kell . . .

– Semmit sem értek.

– Pedig érthető: ha öntől függne, ebből a középkori fészekből kő kövön nem maradna. Igen, ön megjelennék ebben az Isten házában, és olyan beszédet mondana, mint amilyeneket – ismerje el – tizennyolcban mondtak az orosz emberek: „Asszonyok, szedjétek a sátorfátokat, és tűnjetek el innen! A nagyböjtnek vége! . . . Mindegyikőtöknek legyen férje és egy szép háza! Egy év múlva eljövök ide, de nem reggeli misére meg vecsernyére, hanem keresztelőre! . . .” Nem ezt szeretné-e nekik mondani, Nyikolaj Markovics? No, ismerje el, legyen őszinte . . .

– Ezt is mondhatnám, de kell-e beszélni? . . . Meggyőződésem, hogy mindennek a napjai meg vannak számlálva, hamarosan magától összeomlik . . .

– Magától? . . . Nem! Magától semmi sem omlik össze, kell egy olyan kis rúgás a megfelelő helyre. A történelem tanúsága szerint nincs hatásosabb egy ilyen rúgásnál! . . . Látja, megkérdeztük az apácafőnöknőt, hogy milyen kifogástalanul teljesítették a szolgálatot a kozákok a kolostor kapui előtt . . . És ő azt felelte: kifogástalanul, amikor elmentek, a novíciák sírtak . . . Hát nem azért sírtak. Ha a kozákok nem kozákok lettek volna, vajon az apácák sírtak volna-e utánuk?

Galois nem állta meg nevetés nélkül, és arrább ment. Tambijev még sokáig látta, hogy a válla rázkódik ...

A szállodába mennek. Fakalapácsok kopognak szünet nélkül a tetőn: – őszre kijavítják a háztetőket. Csikorog a kútgém – délben jólesik a kútvíz. A forró porban kacsák fekszenek, mintha megsérültek volna, oldalt dőltek, vagy a csőrüket kitátva a hátukra fordultak.

Clean odagurul Tambijevhez:

– Hallotta, Tambijev úr, amikor a kozákok elmentek, az apácák sírtak!

Aprókat lép, kisebbeket, mint amilyenek a magasságához illenének. Ezért nem tud lépést tartani Tambijevvel. Hogy el ne maradjon tőle, állandóan ügetésre kell áttérnie. Tambijev látja ezt, de azért nem lassít, csak fusson, hasznára válik: ülő foglalkozása van.

– Látta, hogy füstöl a kelme, ha napfénynél nagyítólencsét irányítunk rá? Látta? Egy pillanat, és fellobban a láng! ...

Úgy látszik, mégis elérte, hogy Tambijev meglassítsa a lépéseit.

– Ezt mire mondja, Clean úr?

– Amikor az a vörös „traducătorul" a tábornokra nézett, a szemében annyi düh volt, hogy úgy rémlett, még egy pillanat, és a tábornok lángra lobban! Talán nincs igazam?

– Lehet, hogy igaza van.

– Hát ez a mai Balkán ... Legalábbis én ilyennek látom. Hát ön?

– Talán.

– Levelet kaptam Londonból. Hope barátunk „Levelek Oroszországból" címen cikksorozatot tett közzé. Azoknak a cikkeknek a modorában, amelyeket Londonból írogatott. Voltak „Levelek Angliából", most „Levelek Oroszországból" vannak. Nem váratlan dolog az ön számára?

Tambijev szinte a bőrével érzi a hirtelen beállt csendet. Egy öreg parasztember kihozott egy vödör vizet, loccsantott belőle a poros földre, a por mintha megduzzadt volna, loccsantott a járda téglájára, a víz úgy sistergett, mintha forró serpenyőbe öntötte volna. Az ember kinyitotta az üveges kirakatot, amelyben fényképek voltak, megcsavarta a a kapcsolót, felgyúlt egy villanykörte: vőlegény–menyasszony, vőlegény–menyasszony, egyarcúak, a vőlegény fekete öltönyben, viaszvirágokkal a gomblyukában, a menyasszony fátyollal, kisírt szemmel. Egy pópa ment el arra, bizonyára az esti istentiszteletre sietett. Vékony volt, tisztes kora ellenére, és a kora ellenére gyors járású. Gondosan nyírt, festett, világias kis szakállt viselt, aranyláncon lógó csíptetőt – ha a fe-

kete csuha nincs rajta, orvosnak vagy ügyvédnek nézhették volna. Clean és Tambijev mellett elhaladva egy pillanatra se méltatta őket, függetlenségét demonstrálta, ám a következő utcasaroknál visszafordult, és hosszan nézett a vendégek után, nem állta meg . . .

– Ön tenyérjós, mister Clean, nincs kedve jósolni?

Clean a fülét hegyezte, mint a veszélyt érző ló, és félősen előresietett, elfogta a kísértés, hogy az erejét kipróbálja.

– Ön elég jól ismer engem, az én véleményem mindig határozott, nem szeretem az elhallgatást . . .

– Igen, mister Clean . . .

– A becsületes . . . ellenlábast többre becsülöm ennél a céltudatos barátnál, aki a maga rejtett önzésében célratörő.

Nos hát, nem mondhatni, hogy a véleménye ezúttal nagyon kiviláglana, de bizonyos erőfeszítéssel meg lehet érteni. Mintha azt mondta volna Nyikolaj Markovicsnak, miközben szokása szerint lila kockás zsebkendőjével törölgette arcát és nyakát: „Az, akit én . . . pfu, pfu, fellengzősen az ön ellenlábasának neveztem, csupán az ön politikai ellenfele! Nem, nem vétettem el a szót: ellenfél. És önnek sem kell félnie ettől a szótól . . . fu-u . . . Hogy miért nem kell félnie? Mert ön ismeri az illető egyet nem értésének határait. Értse meg az egyszerű igazságot: abban a kevésben, amiben önt támogatja, becsületesen támogatja, abban a sokban, amiben ellenkezik, ott ellenkezik . . . pfu-u! Nyitott sisakkal küzd . . . De minek beszéljek . . . pfu-u! Sem a jóakaratában, sem az ellenséges magatartásában nincs semmi váratlan az ön számára! Más dolog . . . egy barát, nem, nem általában barát, hanem, hogy úgy mondjam, céltudatos barát! . . . Meg kell érteni a cselekvéseinek aritmetikáját: bizonyos pillanatban dicshimnuszt zeng neked, és nemigen fukarkodik a dicséretekkel, de csak egy bizonyos pillanatban. Ha eljön az ő perce, akkor hirtelen kijelenti . . . pfu-u! . . . Kijelenti, hogy tévedett az ön megítélésében, és saját magát illetően is tévedett, és joga van elátkozni önt! . . . Ebből a tanulság . . . pfu-u! . . . Azt mondom, ebből a tanulság: az ilyen barátnál ön ne becsülje-e többre a becsületes ellenséget?"

Hát ezt akarta mondani Clean, vagy csaknem meg is mondta Tambijevnek! Meg kell hagyni az agyafúrt angolnak, hogy az érveinek meglehetett a maguk értelme és logikája. Ámde az érveinek egy bökkenőjük volt: ahhoz, hogy valaki ilyen barátnál az ellenséget becsülje többre, annak, akit Clean barátnak nevezett, annyi erkölcstelenséggel kell

rendelkeznie, amennyit Clean szeretne neki tulajdonítani. Más szóval kevésen múlik: Hope-nak igazolnia kellene Clean reményeit, ahhoz, hogy annak elmélete érvényre jusson.

– Szóval titkos önzés, mister Clean?

– Titkos, ahogy én látom . . .

Annak az útnak a végén, amely az egész várost átszelte, sőt még a határán túlra is kifutott, a szőlőbirtokos várta őket a házában. Sem a házigazda megjelenésében, sem a ház külsejében nemigen sejlett a földbirtokos és a birtoka, mint ahogy például Tambijev egyiket és a másikat is elképzelte. A gazda bevallása szerint a kastély egy ugyanilyen champagne-i ház pontos mása, eredetijének francia tulajdonosa szintén bortermelő, jó barátja.

Az egyemeletes ház homlokzatát sokszínű – üveg és kerámia – freskó díszítette. A fehér házak tengerében, amelyek stílusában az elkeskenyedő sodrott vasveretes ablak- és ajtónyílásokon világosan érződött a bizánci hatás, ez a betonkocka egyedülálló volt. De a ház külseje nem nyújtott elképzelést a belső kiképzéséről: fénymázzal bevont tégla, kerámia, csempe és sok fa – tölgy-, dió- és körtefa – vékony lakkréteggel bevonva, olyan vékonnyal, hogy a fa mintegy kitárulkozott, mutatva színét és szerkezetét. A ház berendezését nem lehetett fényűzőnek mondani, de egészében véve világos, tágas, modern otthon volt. Bizonyára kényelmesen lehetett lakni benne. A reprezentációs helyiségek nem voltak annyira tágasak, és talán még egyszerűbbek is. Látszott, hogy a tulajdonosa nem ad túl sokat házának erre a rendeltetésére. Viszont rendkívül szép volt a kastélynak az a része, amely segített a gazdájának a fiatalságát meghosszabbítani: szauna, fürdőszoba, biliárdterem, pingpongterem (a ház ablakai alatt két teniszpálya volt), tornaterem nyújtóval, korláttal és bordásfallal.

Megjegyzendő, hogy ezt a temérdek tornaszert, amelyek mind a szív és az izmok erejét voltak hivatva fenntartani, egyetlen ember használta. Ősz hajú, kellemesen lebarnult férfi, válla feltűnően kiszélesedett, és járás közben élvezettel mozgatta, hosszú lábával és karjával nem annyira földbirtokosnak látszott, mint inkább egy tornászcsapat edzőjének. Nem minden büszkeség nélkül mutatta meg a tudósítóknak a házát, leküzdve a kísértést, hogy felugorjon a korlátra és kézállást csináljon, két erős kezével megmarkolja a nyújtót, és a nagy forgást bemutassa.

Majd a tudósítókkal együtt kiment a tágas udvarra, megmutatta a baromfifarmot, ahol begyes hollandi tyúkok sétálgattak méltóságteljesen, bepillantott a csűrökbe és istállókba, vendégeivel felkapaszkodott egy domboldalra, hogy megtekintsék a vörös halmot, amelynek teraszai tengeri dűnékként sorakoztak.

– Nem túlzok. amikor a mi „vadnyugatunk" földjeit meghódító úttörőnek nevezem magam – mondta, és ernyős tenyér alól szemlélte a vörös halmot. – Látják ezt a dombot? Szamárkancának nevezik nálunk – valóban olyan, mint egy alacsony termetű és valahogy esetlenül kövér hasú kancaszamár. Amióta az eszemet tudom, emlékezem erre a dombra. Így mondták minálunk: „Meddő, mint a szamárkancánk." És ez tiszta igazság volt, mert ez a domb ősidők óta semmi hasznot nem hozott. Nem nagy érdem, de mégis rákényszerítettem: teremjen! Igen, igen, ne nevessenek, rákényszerítettem! . . . Teraszokat vágtam bele, és kék szőlőt ültettem, illatosat, amit felénk rókaszagúnak mondanak, nagyobb halom szőlőt szüreteltem, mint ez a hegy! . . . Hát ezek az úttörők, akik az itteni vadnyugat földjeit meghódították! . . . No, nem szaporítom a szót, most megkínálom önöket a szamárkanca tejével . . . Nem hiszik? . . . Mindjárt, mindjárt!

Visszatértek a házba, és felmentek a verandára, ahonnan belátták a tágas udvart a csűrökkel és baromfiketrecekkel, és mögötte a kertet meg a Szamárkancát, amely különben olyan csíkos volt, akár egy zebra.

Jött egy öregember, rézpitykés rövid kabátban, és zománcvödröt hozott, amelyben palackok zörögtek, nyilván a Szamárkanca „teje" volt bennük. Az öregember a vödörbe nyúlt, és egy asztalkendőt húzott elő, amely úgy ki volt keményítve, hogy hófehéren fénylett és karóként ágaskodott, majd ügyesen kiragadott a vödörből egy palackot, amelyre a jelenlevők ámulatára körös-körül élénksárga száraz agyagrögök tapadtak.

– „Tej"? – kérdezte Galois.

– Igen, hogy meg ne savanyodjon, amint látja, pincében tartjuk.

A „tej" a vendégek csodálkozására szürkéskék, kellemesen sűrű, ragadós bornak bizonyult, amely jól csúszott.

– Herceg, ön milyennek látja Románia jövőjét? – kérdezte a talpraesett Galois. Valamennyiüknek fejébe szállt az ital, de ő józan maradt.

– Éljen a király! – rikkantotta a herceg, hitt a maga mindenhatóságában, és nem akarta eltitkolni a rokonszenvét. – Ez az én jelszavam . . .

– És azoknak is, akik a hegyen vannak, ez a jelszavuk? – tette fel a kérdést Galois. – Úgy hallottam, önöknél szeretik a királyt!

Galois józansága átragadt a hercegre.

– Nem tartozik rám, hogy ők szeretik-e – a szőlőhegy felé bólintott. – Az én előjogaim a királytól származnak, és én azt mondom: „Éljen a király!..."

A herceg utóbbi szavai kijózanították nemcsak őt magát, hanem a tudósítókat is, a vendégek távoztak, otthagyták az asztalon a félig megivott „tejet"...

A tudósítók szokatlanul csendben voltak, amikor a repülőgép visszatért Botoşaniból Moszkvába. Románia feladta nekik a leckét.

Kowalskit láthatóan kimerítette az utazás, még soha egy hét nem nyúlt ilyen hosszúra a számára.

– Azt hittem, hogy Romániát fogom meglátni, és Lengyelországot láttam meg – mondta, nem tudván leplezni a csodálkozását.

– De hisz Lengyelország köztársaság, itt pedig királyság van – jegyezte meg színlelt komolysággal Tambijev.

– Mindegy, pan Tambijev, mindegy... – felelte az öreg lengyel.

– Milyen értelemben „mindegy", pan magister? Itt is forradalom van?

– Forradalom...

Még meg kellett érteni, hogy mit jelentett pan Kowalski felfedezése saját maga számára.

Germi odaült Tambijevhez, bánatos volt és végtelenül szelíd.

– Még egyszer jártam annál a vörös hajú románnál – közölte. – Tudja, mit mondott nekem? „Ők azt hiszik, hogy új Kárpátokat emeltek Iaşi és Bukarest közt... Nem igaz, Iaşi és Bukarest között sztyepp van, és ez nem olyan titok, hogy a Vörös Hadsereg ne tudná. Majd meglátjuk, hogy fognak beszélni három hónap múlva..."

A román Oprea mintha a jövőbe látott volna, nem kellett három hónapig várni...

41

A Kuznyeckijon pedig lassanként minden visszatért a maga, a hagyomány és az idő által megszabott helyére... Igen, és a Külügyi Népbiztosság hatalmas épülete előtti téren nem annyira látszanak a nagy vész nyomai, felvillant benne valami a régi évekből való, nem, nemcsak a külső képében, hanem a láthatatlan, de szilárd belső rendjében is, amely nem ma alakult ki. A kapu körül hideg szellő lengedez, egy felkapott kis papírdarabbal játszik; itt, e néptelen helyen egy kissé mindig ünnepélyes a hangulat. A külföldi tudósítók bejárata előtt, amely egy bizonyos idő óta a Dzerzsinszkij utcába helyeződött át, vidám sürgés-forgás és állandó zűrzavar uralkodik. De van a téren egy igen figyelemreméltó és nevezetes hely, amelyet a népbiztosság őslakói „pjatacsok"-nak* neveznek. Kifürkészhetetlenek a népbiztosságiak útjai: egyiket a Cordillerákra vetette a sors, a másikat a Tűzföld partjára, a harmadikat a Fudzsijáma lábához, és úgy látszik, útjaik örökre megszakadtak, elváltak. De kiderül, hogy nem egészen így van. Ha úgy van megírva, hogy találkozzanak, az bizonyára a „pjatacsok"-on történik, igen, igen, azon a kis darab aszfalton, amely feleúton helyezkedik el a Külügyi Népbiztosság kapucédulát kiállító irodája és a népbiztosság épülete közt – tíz lépés elegendő, hogy átmenjen rajta az ember. A népbiztosság épülete: világmindenség, aki belép, az eltűnik, ám ezen darabka aszfalton minden látható, szem előtt van, mindennek arca és emlékezete van. Így történt: azok a diplomaták, akik gyűjtőtábort viseltek el, kijárási tilalmat egy nagykövetségről vagy hazulról, internálást, nyíltat vagy titkosat, mindenfajta letartóztatást vagy börtönt, kiszabadulásuk után először a Külügyi Népbiztosság előtti „pjatacsok"-on találkozhatnak, igen, azon a tízméternyi aszfaltozott területen, amelyet az ember hajlandó lenne ígéret földjének nevezni. Ám a „pjatacsok"-on más, sokkalta szerencsésebb, a mai nap fényében született esemény is végbemehetett: útra készülődtek a kollégák a háború előtti helsinki nagykövetségre – Finnország békét kért. A védett ösvényen megjelennek a régi harcostársak a párizsi Invalidusok terénél álló épületben szé-

* Több jelentésű szó: 1. régi ötkopejkás pénz, peték; 2. tenyérnyi, talpalatnyi hely, kis, kerek térség; 3. a disznó orra (mivel elölről olyan, mint egy peták). – *A szerk.*

kelő nagykövetségünkről – az ottani megszállók napjai meg vannak számlálva. Bizonyára nincs már messze az a nap sem, amikor itt összegyűlnek a bukaresti nagykövetségünk munkatársnői is, azok, akiket Antonescu speciális gyűjtőtábor szögesdrótjai mögött gyötört, majd cinkosainak segítségével Bulgárián, Görögországon és Törökországon át Oroszország távoli kaukázusontúli határához hajtott. Nem nyelvbotlás ez: a bukaresti nagykövetségünk munkatársnői?

Igen, negyvennégy augusztusában az éjszakai égbolt a Balkán felett csillagokkal volt teleszórva; egyik csillag nagyobb a másiknál. És a két – a második és harmadik – ukrán frontunk törzsének kényes hadműveletisei hány éjszakán nem hunyták le a szemüket. Csak a hadműveletisek? Malinovszkij hadseregtábornok, a második front főparancsnoka egyedül szeretett elüldögélni a leendő hadművelet térképe mellett – nem ismert szórakoztatóbbat a térkép olvasásánál, az elkövetkezendő hadművelet titkaiba való lassú, de pontos behatolásnál. Ilyen esetben mindazokat, akik hathatós tanáccsal szolgálhattak a tábornoknak, figyelmeztették: „A főparancsnok a térképet tanulmányozza." Tolbuhin tábornok viszont a legközelebbi munkatársainak társaságában dolgozott a térképen, fennhangon olvasta a térképet, tudomására hozta a magas gyülekezetnek a saját gondolatmenetét, hozzászólásra kérte a törzskari tiszteket, örült, ha ellenvéleményt nyilvánítottak, megdicsérte a nyakaskodókat. Mind a két főparancsnok szabadon fejthette ki hadműveleti tevékenységét; arra törekedtek, hogy megtalálják a győzelem útját, természetesen a legrövidebbet, amely a legkevesebb véráldozatba kerül. De mindegyiküknél ott volt a főhadiszállás terve, amely kötelező volt a számukra. E tervek lényege: a két egymástól távoli nagy hadseregcsoportosítás erőinek egyidejű csapása a közös cél irányába. Csapataink, az ellenség védelmét áttörve, összefutó vonalakon haladjanak. Más szóval sajátos háromszög képződött. A hadseregek mozgásának végső pontja: a háromszög csúcsa. Csapataink, mihelyt ezt a csúcsot elérik, bezárják a háromszöget, határai közé fogják az ellenség fő haderejét, a „Dél-Ukrajna"-csoportot, amelynek emberállománya a hadtápterületen levő tartalékkal együtt meghaladja az egymilliót.

Augusztus huszadikán csapataink támadásba mentek át, és megkezdődött a „háromszög szerkesztése" – működésbe lépett a csaknem másfél milliós hadsereg, több tízezer ágyú és aknavető, több ezer repülőgép. A főbb csapások irányánál pontosan számba vették az ellenség sebez-

hető pontjait. Malinovszkij frontja a megerősített körletek megkerülésére irányította az erőit, a Tolbuhiné a német és a román csapatok érintkezési pontjára. Így vagy amúgy, a szovjet hadsereg már augusztus huszadikának végére áttörte az ellenség taktikai védelmét, és bevetette a tankokat. A „Dél-Ukrajna"-csoport főparancsnokának, Friessnernek szavai szerint ez a nap katasztrofális volt a csapatai számára. A támadás második napjának végére a német hadsereg el volt vágva a romántól, az ellenfél kimerítette a tartalékait, a háromszög csúcsa felé tartó csapataink mozgása észrevehetően meggyorsult. A „Dél-Ukrajna"-csoport vezérkara titkos táviratot kapott Hitlertől, azzal a parancscsal, hogy vonják vissza a csapatokat a Mare-Prut hegyhát vonalára, de ugyancsak a Friessner tábornoknak bevallása szerint „már túl késő volt". Igenis késő, mivelhogy a mi két frontunk csapatai augusztus 22-ének estéjére kiértek a Pruthoz, és a bekerítés megtörtént.

És mialatt hadseregünk a Balkán mélyébe igyekezve kibontakoztatta a támadását, a visszavonuló csapatok hátában a tetőfokukra hágtak az események. A vereség Romániában megfosztotta a fasiszta kényuralmat a fegyveres támaszától. A király és mindazok, akik a palota belsejében és annak határain túl az udvari kamarillát alkották, úgy döntöttek, hogy eljött az Antonescutól való elszakadás pillanata; úgy állították be a dolgot, hogy csak ő a hibás, senki más. A király tanácsosai megértették a királlyal, hogy ideje kapcsolatot keresni a kommunistákkal, annál is inkább, mert amint a palotában ismeretessé vált, azok felkelésre készülődnek. A kapcsolat létrejött, és egyidejűleg megállapították a kilépés napját is, az udvar pedig magára vállalta Antonescu letartóztatását. Ez legyen a jeladás a felkelésre: a diktátor letartóztatása, aki augusztus 23-án készül a palotában megjelenni, hogy engedélyt kérjen a kiegészítő haderők mozgósítására, amelyek képesek az oroszok támadását megállítani. A diktátor letartóztatásának híre volt az a szikra, amely az egész nép által meglátott tüzet lángra lobbantotta; a felkelés – össznépi felkelés – kitört, és megdöntötte Antonescu zsarnoki uralmát. A németek erre Bukarest bombázásával válaszoltak. De ez csak elkeseredésük jele volt, tehát a gyengeségé; senkit meg nem ijesztett, csak arra vallott, hogy a hitleri Reich napjai meg vannak számlálva. De micsoda anakronizmus, Antonescut emezek az erők fosztották meg a hatalmától, a kormány pedig másokból alakult.

Az itteni események a varsóiakra emlékeztettek. Az erőviszony azok

között, akik a harcban részt vettek meg azok közt, akik a hatalomra igényt tartottak, ott is ugyanilyen volt.

De ezek a következtetések talán idő előttiek, és okosabb még várni. Nos hát, várni mindig hasznos.

Amikor a tudósítók Bukarestbe értek, még nem minden tüzet oltottak el, még frissek voltak a német bombázás nyomai. Még füstölt Griviţa, a főváros munkásnegyede, ahol a népi osztagok csaptak össze a német helyőrséggel, a Calea Victoriein a külügyminisztérium palotája romokban hevert. De a város arculatán nem látszott csüggedés. Ellenkezőleg, a város vidámnak tetszett, sőt talán ünnepinek – a németekkel végeztek, ráadásul gyorsabban, mint ahogy feltételezni lehetett. Románia csatlakozott a szövetségesekhez, akikre a jelek szerint győzelem vár. Ezzel természetesen nem merültek ki Románia problémái, de már ez is reményt keltett, egyszóval volt ok a jókedvre. A tudósítók elszéledtek a városban, miután megegyeztek, hogy este a Capşa vendéglőben találkoznak, ahol a király kegyence, Vişoianu – Ştirbei munkatársa és külügyi tanácsadója – fogadja őket. Estig megtekintették Bukarestet; elővették francia tudásukat, még ha gyenge volt is, egyébként az orosz és az angol is megtette.

A Capşa vendéglő a Calea Victoriein, mint minden ezen a bukaresti utcán, a diplomaták és az üzleti világ találkozóhelye volt, a bukaresti politikát itt csinálták. A vendéglő méltán büszkélkedhetett választékos konyhájával, meg talán a kitűnően iskolázott személyzettel is, minden egyéb, például maga az étterem, cseppet sem volt figyelemre érdemes. Egy szerény házban helyezkedett el, amely oldalsó falával a Calea Victorieire nézett. Bankett-termei nem ékeskedtek sem freskókkal, sem stukkós mennyezettel, ellenkezőleg, a berendezésük spártai egyszerűségével tűnt ki. Az üzletemberek fészkének nyilván éppen ilyennek is kellett lennie.

Elsőnek Galois jelent meg a Capşa küszöbén. Vidám félkegyelműnek látszott, a nap folyamán lebarnult és mintha pityókos lett volna.

– Lám, hogy összekomázott kelet és nyugat! Úgy beszélnek franciául, mint az istenek, és a török muszahát minden más étel elébe helyezik! De mit muszaha?... Látta, hogy dolgozik náluk a borbély a Calea Victoriein? A szappant a két tenyerére, és úgy az arcra, az arcra! Mint Sztambulban!... De érdekes: a munkásoknak kis piros zászló van a gomblyukukban, a boltosoknak: amerikai. – Elnevette magát,

megkerülte Tambijevet; a szokottnál jobban sántított a beteg lábára, nem tréfadolog, bejárta a fél Bukarestet, elfáradt! – Nem megfordítva!... Becsületszavamra, nem megfordítva!... Bukarestben azt állítják, hogy a koronatanács minden külpolitikai akciója Vişoianutól indul ki.

– Mi az... a koronatanács? Nemcsak a király?

– Nemcsak... – Galois határozatlanul topogott. – Nem akar egy pohár kotnárit, rendkívül csillapítja a szomjat. – Szemével a terem végében levő büfére mutatott. No persze, nem azért igyekezett Tambijevvel elkülönülni, mert hirtelen kiszáradt a torka. – Én azt tartom, a felkelés, ha a népről van szó, szent ügy Varsóban is, Bukarestben is. Nem a felkelésről beszélek!... De nem gondolja, hogy Sănătescu tábornok valahogyan Bór tábornokra emlékeztet?...

– A szerep vázlata ugyanaz: a hatalom, amelyet képvisel.

– Milyen értelemben?

– Ugyanannyira nagypolgári, mint, bocsánat az őszinteségemért, szovjetellenes... – Felemelte borral telt poharát. A kotnári napfényes-borostyánszínű volt, kedvesen csillogott.

– És aki a megjelenését megjósolta... Kairóban... Vişoianu?

Galois csaknem félrenyelt, a kotnári lázadozott benne.

– No, én itt passzolok!... – Letette a félig ürített poharat az asztalra. – Mellesleg, abból ítélve, hogy milyen népes lett itt körülöttünk, eljött a mi óránk...

A kép, amely Tambijev és Galois szeme elé tárult, még távolról sem emlékeztetett sajtókonferenciára. A termet elválasztó két sor asztal bőségesen meg volt rakva, sőt mindazok szemében, akik a háborús Oroszországból jöttek, egy kissé túlságosan is: sok bor sorakozott, éspedig a legjobb itteni márkások – kotnári, murfatlar, a „ţuică" szilvapálinka minden fajtája, orosz „szmirnovka", igaz, hogy „azelőtti". Éremfürtökkel keretezett, sokszínű címkéjén ez az orosz ember számára különös felírás virított: „... Szmirnov fivérek, azelőtt Moszkvában..."

A nagyszámú kíséret, amely uszályként legalább a terem közepéig húzódott, tévedhetetlenül megmutatta, hogy Vişoianu közeledik az asztalhoz. Tambijev távolabb állt, de kedvére megszemlélhette. Vişoianu úgy ötvenéves lehetett. Alacsony termetű; és kövérkés, halványbarna, sőt világos arcán a pirosság különösen szembetűnt. Viselkedésében és talán a beszédmodorában is volt bizonyos bágyadtság, sőt sértődöttség, amit a természetéhez tartozó apátiának lehetett venni. Ez a viselkedése

aligha lehetett mesterkélt, de határozottan betanult volt, a tartózkodás külső formájának lászott. Nyilván ritkán nevetett, mérgeskedett, csodálkozott.

A francia „à la fourchette" étkezés hagyományát és formáját – amikor a vendégeket a terített asztalhoz invitálják, aztán körülvéve lehetőséget kapnak, hogy megízleljék bármelyik ételt, és mellesleg élvezzék a beszélgetést a jelenlevők bármelyikével – ezt az ugyanannyira régi, mint megállapodott hagyományt Vişoianu mintegy elvileg megreformálta – e fogadás szokásait összekapcsolta a sajtókonferencia szabályaival. Ez a gyakorlatban így festett: fegyvernek fogott egy pohár vermutot, amely mintha megkövesedett volna a kristálypohárban, és egész este nem lett kevesebb, aztán minden egyes tudósítót megszólított, lehetőséget adva neki, hogy bármilyen kérdést feltegyen. A sajtókonferencia eme formájának előnyei a tudósítók számára kétesek voltak, ő viszont határozottan nyerésben maradt: a párbeszéd társalgás jelleget öltött, ahogy a románok mondják: „între patru ochi" – (négyszemközt) folyt.

– Önök mit isznak, uraim? – kérdezte, és kissé erőlködve mosolygott – feltételezte, hogy a megszólítottak beszélnek franciául, meg volt győződve arról, hogy azok számára, akik idejöttek, ez csaknem kötelező. – Fãteascã-t? . . . Tudják, hogy ez mit jelent? Leánykát. Inkább igyanak murfatlart! A mi murfatlarunk csodálatos! . . . Nem beszélek alaptalanul, kóstolják meg! Melyiket? – pirosság ült ki az arcára, a murfatlar dicsérete szenvedélyt követelt tőle. – Érdekes, hogy a borról, az ízéről, a színéről és az illatáról el lehet képzelni azt a helyet, ahol termett! . . .

– A murfatlar, ez sztyepp és tenger? – kérdezte Galois, nyilván nem vaktában, a ravasz róka bizonyára sokat hallott erről a márkás borról.

– Román Fekete-tenger-part! – bólintott Vişoianu, nem mutatván különösebb meghatódottságot. – Fekete-tenger-part, és ezért sztyepp is, tenger is, egyébként még égbolt és víz és szél és természetesen sajátos talajszerkezet . . .

Galois komoran elhallgatott, neki, a franciának Vişoianu szavai együgyűek voltak, ő nem ilyen beszélgetésre vágyott.

– Miniszter úr, a román hadsereg fog harcolni a németek ellen? – kérdezte, a rá jellemző nyers őszinteséggel. A románnak minden bizonnyal tetszett ez a „miniszter úr"; Vişoianu ugyan még nem volt mi-

niszter, de a mindenható hír már annak tartotta. – Milyen törést okoz a hadsereg lelkiállapotában: tegnap az oroszok ellen harcolt, ma velük?

Vişoianu elgondolkozott, a kérdést nem érezte nehéznek, de azt akarta, hogy a válasza meggyőzően hangozzék.

– A düh . . . a németek ellen, régen érlelődött.

– Ez a düh megvolt az ön kairói utazásának pillanatában is?

– Nem értem önt.

– Nekem azt mondták, hogy éppen ez volt a legfőbb oka az ön misszió ja kudarcának.

– Éppen ez? Mi?

– Az, hogy nem akartak a németek ellen harcolni.

Hát bizony öt perccel előbb, amikor a román bor nagyszerűségéről esett szó, Vişoianu nagyobb rokonszenvvel nézett Galois-ra.

– Nos, akkor az más volt! – Vişoianu feltalálta magát, és belátva, hogy nem elég, amit mondott, hozzátette: – Az Antonescu alatt volt, még Antonescu alatt! . . .

– De hát a kairói misszió talán Antonescut képviselte? – kérdezte Galois, és bátran a beszélgetőpartnere szemébe nézett.

Vişoianu hallgatott; akármilyen nehéz helyzetben volt is most, megfelelő módon bizonyságot kellett tennie a leleményességéről: éppen ezekbe a mikro-beszélgetésekbe kellett rejteni a sajtókonferenciát, nehogy felrobbanjon.

– Nem, a kairói misszió természetesen nem Antonescut képviselte – szólt, némi gondolkodás után. Bátor volt a nyugodt megfontolásban. – Nem képviselte, de számolnia kellett vele – tette hozzá, és csendesen arrább ment, éppenséggel csendesen; ha nem ennyire ura magának, el kellett volna futnia.

– Garantálom, hogy hozzánk nem jön ide többet – nevetett Galois. – Tehát nincs itt mit keresnünk tovább . . . – jegyezte meg, és szemével az ajtóra mutatott. A kijárat felé indultak, de hirtelen megálltak. Figyelmüket egy ember vonta magára, aki magányosan állt egy ablaknál, és bánatos-szelíd pillantással elnézett valamerre. A kezében tartott talpas pohár régen üres volt, de az ember nem sietett megtölteni, a gondolat, amely most hatalmába kerítette, ezt a vágyát is megakasztotta. – Megálljunk, nem a vörös Oprea ez, aki Botoşaniban a sajtókonferenciánkról megszökött? . . . Oprea úr, ön az?

– Ha nincs ellenére, möszjő Galois.

– No lám . . . olyan sokáig élünk a világon, hogy már önmagunkat

sem kerülhetjük el! ... – örvendezett Galois, öröme őszinte volt, a vörös hajú „traducătorul" kedvükre volt a tudósítóknak. – Jólesik itt találkoznunk önnel Bukarestben, Oprea úr ...

– Én már régen észrevettem önöket ... – Oprea nem éppen vidáman elmosolyodott. – Észrevettem, és azt gondoltam: nem Vişoianu tart-e önöknek szemléltető előadást arról, hogy mi Románia? ...

Galois megélénkült, és bölcs tudósítói szeme Oprea válaszában olyasmit látott, amit nem hagyhatott figyelmen kívül.

– Ön is próbáljon meg nekünk ... szemléltető előadást tartani, Oprea úr! Tartson, és mi majd összehasonlítjuk ... Ne fosszon meg bennünket az összehasonlítás lehetőségétől!

Oprea bánatosan okos szemmel nézett rá, a szeme ugyanolyan vörös volt, mint a kemény szálú haja, makacsul ágaskodó szemöldöke, mint arcának szeplői. Mindent megértő szemmel nézett Galois-ra, és mintha bólintana, csendesen lehajtotta a fejét.

– Kész vagyok rá, de ehhez legalább négy óra szükséges ... Amikor lesz önöknek négy órájuk, szóljon, én kész vagyok. Bármikor ... kész vagyok ...

Galois nevetett, érdekes élményt sejtett; szeretett nekivágni az ismeretlennek.

– Akár most ... mi is készek vagyunk! Ugye, Nyikolaj Markovics, készek? ...

– No hát akkor gyerünk. Nekem nincs nagykövetségi limuzinom, de egy ócska kis Fiat akad ... Önökön kívül még két személyt elvihetek, kit vigyünk, nos? ... Hívják az öreg Germit, nem látom itt, de önökkel van, nem?

Könnyű azt mondani, hogy „hívják Germit", őt még egy kis front mögötti faluban sem lehet megtalálni, hát még Bukarestben ... talán magához az udvarnagyhoz kopogtatott be, vagy Nicodim pátriárkához. Próbálja meg valaki az öreg Germit Bukarestben megtalálni! ... De Germi előkerült. Különös, de maga jött el a „Capşába", a saját lábán, úgy látszik, mindenkit, akit Bukarestben meg kellett látogatnia, már meglátogatta, csak Vişoianu maradt még hátra ... Germinek bőven elég volt egy negyedóra, hogy minden kérdését feltegye a leendő miniszternek, így hát elindultak, Mogoşoaia, Bukarest külvárosa irányába és tovább Snagov, Ploieşti felé, a Prahova partjaira ... Az út zsúfolva volt nyugatra tartó katonai autókkal és teherkocsikkal. A hadsereg benyomult a Kárpátokba, makacs és elkeseredett harcok folytak, amilyenek

az utóbbi időben nem voltak – mindez elfoglalta a keskeny aszfaltsávot, amely nyugatra futott. A Fiat gyenge erejének arányában robogott, de gyakran megállt, és amikor a Prahova völgyébe ért, az éjszaka már régen leereszkedett az ottani dimbes-dombos sztyeppekre.

– Itt van – mondta Oprea, és a motort kikapcsolva kiszállt az autóból. – Szerintem itt van . . .

– Megálljon, megálljon, csak nem Doftana romjaihoz hozott el minket? – kérdezte Galois, kiszállva, és idegesen összehúzta magát – hideg szellő fújt a folyó felől. – Barbusse-nél olvastam róla! . . . Doftana?

Igen, Doftana a balkáni Golgota, habár síkságon terült el. A legeredetibb előadás volt ez Románia történetéről, amelyet Simion Oprea valaha is tartott. Forrásai, úgy látszott, nélkülözhették az egyéni benyomásokat, és magából a történelemből eredtek. Itt valahol római sóbányák voltak – Lucullus asztalára, és bizonyára nemcsak az övére, balkáni sót szolgáltak fel. A sót rabszolgák, majd kényszermunkára ítélt fegyencek bányászták. A sóbányai száműzetésnél nem volt semmi rettenetesebb. Róma, Bizánc, az oszmán birodalom . . . egymást váltották a zsarnoki uralmak, de a sóbányába száműzés változatlanul megmaradt – szabad ember nem jött ide. Majd a bánya pusztulásnak indult – vagy beomlott, vagy elapadt a sókészlet –, de a kényszermunka megmaradt. Só nélkül, de maradt. Először a parasztfelkelések vezérei kerültek ide, majd a munkásfelkelésekéi. Mint ahogy a talajrétegekből sejteni lehet a kort, úgy a kréta- és sórétegek, a börtönfalak alatt, fel lehetett ismerni a rabok írásjegyeit, ott voltak, kilencszázhét hőseinek autogramjai is, amikor Moldva parasztjai vasvillákkal és gereblyékkel támadtak Averescu ágyúira . . . A háború kitörése előtt kommunisták töltötték meg a börtönt, sok kommunista, Barbusse írt róluk. Nem tudni, miként alakult volna a sorsuk, ha három földlökés – egyik erősebb a másiknál – negyven novemberében Doftanát romba nem dönti.

– Olyan dübörgés, recsegés-ropogás és por volt, mint egy robbanóbomba-támadásnál – mondta Oprea, és komor tudnivágyással nézett szét. Csak a kissé távolabb húzódó folyómeder meg a hegyek ismerős körvonalai emlékeztethették Doftanára. – Mindennek vége van egyszer, szinte hihetetlen, hogy a vas is . . . szétomolhat. – Egyre ugyanazzal a nyugtalan, sietős járással ment, és húzta magával a többieket. – Csend, majd nyögés: „Dobjatok le rám egy követ, nem kapok levegőt!" „Vas szorítja a lábamat, segítsetek!" És még, és még: „Segítsetek!" Úgy látszott, eljött a pillanat, amelyre mind vártunk, előttünk a

nyílt sztyepp, a szabadság, fuss, amerre látsz! De senki sem ment el, egyetlenegy ember sem; hogy is menjen el valaki, amikor a társa megmentéséért könyörög. A börtönőrök először fejüket vesztették, majd gyűrűbe fogták a romokat, később leváltották az őrséget és elmentek. Tudták, hogy senki sem szökik meg. Érdekes: lázadókat láttak bennünk, akik a szemükben a banditákkal egyenlők, és azon az éjszakán ráébredtek: lelkiismeretes emberek, amilyenek ma nincsenek. Sőt, megható: az, aki ökölllel vágott a pofádba, most meglátta benned az embert. – Oprea megállt, a lába elé nézett. – Itt valahol volt a cellám, valahol itt... – mondta zavarosan, elfulladó hangon, és a foga összekoccant. Nem, ezt nem a folyóról fújó jeges szél okozta, nem is a közeli Kárpátok havasainak lehelete, úgy rémlett, hogy a világ teremtése óta nem enyhülő fagyos hideg a Doftana köveiből árad. – Nem Vişoianu magyarázta-e önöknek, hogy milyen Románia... – jutott hirtelen eszébe. – Vişoianu?...

Visszafelé sem volt könnyebb az út, csak reggelre értek Bukarestbe.

42

Churchill Moszkvába repülése előtt engedélyt kért Sztálintól, hogy a Krímben először a jelzőgép szállhasson le, majd az, amelyen ő szándékozik repülni. Az engedélyt megkapta, és október 9-én a brit miniszterelnök repülőgépe leszállt Szarabuzban, Szimferopol közelében, természetesen a jelzőgép után, amely nyomban folytatta az útját Moszkvába.

Vörös lombú ősz volt itt, amilyen ezeken a tájakon általában lenni szokott, száraz és poros. A repülőgép esőben hagyta el Londont, és a kairói, majd a krími napfény Isten ajándékának tetszett. Churchill kiszállt a gépből, és a repülőtér túlsó végébe indult. Még mindig azt az útiruháját viselte, amelybe akkor öltözött át, amikor az afrikai part felett repült. Szerette ezt a lyukacsos gyapjúszövetből készült öltönyét... A mezőt borító vékony fűréteg kiszáradt és törékenynek látszott, de Churchill, arcát a szélnek odatartva, élvezettel lépegetett. A fű leheletében érződött a tavriszi sztyeppek fanyar szárazsága, és a távoli szivasi limánok sós íze. Churchill megállt, és a sztyeppe távolába nézett:

a tavriszi térségeken túl, a Szivas náddal és sással benőtt vizein túl, szinte látni vélte a számára fenyegető Északot.

És ki tudja, hányadszor tért vissza már gondolatban a kérdésre, hogy mi várja őt Moszkvában. Be kellett ismernie: akármilyen nehéz volt is az előző missziója az orosz fővárosban – keserves volt negyvenkettő augusztusa, keserves ... – azt a missziót legalább most nem érezte olyan nehéznek, mint ezt. Természetesen leküzdeni a második front problémáját és valami kölcsönös megértésfélét találni, pokolian nehéz volt, de az egyetlen probléma volt, csak egy ... És ma mennyi probléma van? A háború ma olyan mennyiséget lökött ki magából, hogy nemcsak megoldani, hanem még áttekinteni is nehéz. Megóvni a bizalmat, tehát az egységet, megóvni és végigvinni a háborút – ez látszott a legbonyolultabbnak. Mellesleg nemcsak Németország ellen harcolni, hanem Japán ellen is. Mennyi van még hátra a végéig? ... Három hónap, vagy esetleg még több ... Akármilyen nehéz és pokolian hosszú volt is a már megtett út, a még hátralevő hónapok végtelen hosszúnak érződtek. Igaz, megóvni a bizalmat, tehát az egységet annyira szükséges a győzelemhez. Igen, éppen erről kell a beszélgetésnek folynia. Churchill számára? ... Igen, talán az ő számára is ... Az egység olyan mértékben hasznos Churchillnek, amilyenben hatni fog a brit miniszterelnökre.

Hirtelen felmerült emlékezetében moszkvai tartózkodásának utolsó napja, helyesebben, nem nappal volt, sőt még csak nem is este, hanem éjjel. Emlékezett rá, hogy miként mentek akkor a Kreml udvarán át a késői vacsorára, amelyet Sztálin Churchill tiszteletére hirtelen az ottani lakásán rendezett, és az üres téren váratlanul kettesben maradva nyugtalanul elhallgattak, elválasztva a csönd és a leküzdhetetlen korlát által, amely az orosz embert az angoltól elválasztotta. Leküzdhetetlen? ... Talán vannak az ember életében, esetleg a nép életében is olyan körülmények, amikor úrrá kell lenni a leküzdhetetlenen és megtalálni a közös nyelvet?

Akármilyen poros volt is az októberi este, Churchillnek jólesett a nyílt sztyeppen járni; érezte, hogy ropog a lába alatt a száraz fű. Íme, az öregember távollátó szeme: bizonyos idő óta szokásává lett, hogy szinte kitapogatja lábával a földet, kikeresgéli a kedves, de lényegében haszontalan apróságokat. Egy kis diófa doboz – amelyet csaknem a nemlétből hozott vissza, s amely most ott áll az íróasztalán az ódon Chequersben – az rejti magában ezeket a semmiségeket: egy kis ezüstgyűrűt, egy fekete agyagkorsó cserepét, bádogból kivágott, nyakba való

kis keresztet, kerek zománcdarabkát, amely talán fülbevalóból esett ki... Most is: a meglepően tágas homoktavacska hirtelen vöröses forrást tár fel.

Azzal a nyers hanyagsággal, amely bizonyára természetében volt az öreg Winnie-nek, cipője orrával beletúrt a homokbuckába, és kiszabadított egy csaknem kisujjnyi vastag fémrudat, amelyet szinte szétmart a vöröses rozsda. Egy kissé erőlködve lehajolt érte, és a tenyerére emelte. A rozsda valóban kegyetlen volt, elformátlanította, de bizonyos mértékben meg is óvta a rudat. Churchill előtt hirtelen felrémlett egy nyílhegy – talán arról a lankás dombról lőtték ki a nyílvesszőt, amely homályosan látszott jobbra a korai este orgonaszínű félhomályában. No persze, a nyíl alacsonyan szállt el a sztyepp felett, talán súrolt néhány bugás fűszálat, és a röppályája végén erejét vesztve, már nem tudott belefúródni a homokba? Kié volt ez a nyíl: szkíta vagy talán szarmata harcosé? Az öreg Winnie a történelemből tudta, hogy a szarmatáknak vashegyű nyilaik voltak.

Churchill nem volt babonás, de ez a krími sztyeppe homokjában talált kis vörös vasdarab nyugtalanította is, meg fel is lelkesítette. Képzeletében felelevenedett a csata, amely ezen az árvalányhajas térségen zajlott le, a támadó hadsereg a rossz idő és az éjszaka leple alatt nyilván elkerítette a sztyeppet, másként nem tudott volna elérni a dombhoz... Ej, csakugyan: ez a nyílvessző, amely évszázadok hegyhátain repült át, és az imént hullott a lába elé, az ő számára milyen események hírnöke?

Churchill mosolyogva nézegette a rozsdás vasdarabot – varázserejű amulettet kívánt benne látni –, olyan nagy szüksége volt rá a megpróbáltatások előtt, amelyeket a moszkvai hét készített a számára; ez a hét, úgy látszott, már jogaiba lépett...

43

Miron telefonon közölte Bargyinnal, hogy másnap hajnalban elrepül Amerikába – a munka hallatlan lendületet vett, és a vezetőség ragaszkodik az ő visszatéréséhez. Még azt is mondta bátyjának: Amerika messze van, és valahogy nem akaródzik elmenni oda úgy, hogy ne lássa

apját. Jegor kocsiba ült, és elindult öccsével apjukhoz a kísérleti állomásra.

– Olgával találkozunk?

– Várj csak! Kihez is akarsz te menni? Apánkhoz?!

Miron nem gondolta, hogy a bátyja ilyen bátran nekitámad.

– Azt kérdezem: Olga ott lesz? – kérdezte rendíthetetlenül.

– Ott lesz ... megígérem ... – felelte Bargyin, és egyszeriben észrevette, hogy öccse mennyire kiöltözött ... Csak nem a Joann-nal való találkozás kedvéért öltözött így ki? Hiába, az agglegény csak agglegény marad – hogy kikente-kifente magát!

Kirobogtak a városból, és az aranyló októberi erdő hatalmas áradata fogta körül őket. Októberhez képest szokatlanul meleg és száraz idő volt. A fenyők sötétzöldek voltak, olyan mélyzöld színűek, hogy mármár feketének látszottak. És ebből a zöld háttérből, amelynek színe tartós is és nemes is, rendkívül szépen emelkedett ki a lombos erdő aranya: némelyik nyírfa sárga máglyájának tüzes lobogása, más nyírfák hullámzó, nem sápadó fényű, a csaknem földig csüngő, egyenes, valóban szomorúfűzágak, a szinte bordó arany-vörösbe játszó juharbokrok, a már dúsan feketével pettyezett rezgő nyárfák. Aranyló visszfény terült az őszi mezőre, mintha az ott maradt napsugarat őrizné akkor is, amikor az eget ősziesen alacsonyan szálló felhők kárpitozzák.

Joann a szántóföldön fogadta őket, ősz haja krétafehérnek látszott a nyáron lebarnult arcához képest. Szalmaillat áradt belőle, és nyitott tenyerével egyre igyekezett védeni a naptól magát. Olga a kertben volt, amely bal kéz felől halovány kis csíkban világlott; a mezőn átvágva indultak hozzá. Már második hete nem esett, úgyhogy a kitaposott agyagos ösvény kőkeményre száradt.

– Hogy van ... Churchill? – kérdezte Joann, és ravaszkásan hunyorított Jegorra: a brit miniszterelnök az előző napon érkezett Moszkvába.

– Azt akarod kérdezni, hogy nem üdvözöltet-e?

– Hogy ezt kérdezzem tőled, ahhoz biztosra kell vennem, hogy láttad őt, nem így van? – Joann nem maradt adós a felelettel. – Nem vagyok biztos benne, hogy láttad ...

Miron elnevette magát.

– Meg akartam kérdezni, apa, hogy érzed magad, de látom, egészséges vagy, ha egyszer a tüzed nem lohadt.

Joann szomorúan mosolygott.

– Egészséges vagyok, de nem nagyon: a múlt kedden úgy elkapott a szívem, ott a mögött a dombvonulat mögött, a lábon maradt sávon, beledőltem a búzába, akár a vízbe ... se kiáltani, se jelet adni nem tudtam; vagy két óráig feküdtem, amíg össze nem szedtem az erőmet, és négykézlábról két lábra nem álltam ... Azt hittem, eljött a vég ... Egy vigaszom volt: búzamezőn halok meg. Akármit mondanak is, a halál nem ostoba, tudja, kit hol kell leteríteni ...

Egészséges kezét felemelve sújtott egyet, és a csapás ütemére ravaszkásan hunyorított: tudta, hogy aggodalmat keltett.

– Olga eltitkolta előlem ... – vallotta be Jegor, tüstént elment a kedve, hogy vitatkozzon apjával.

– Nem is mondtam neki – szólt megszégyenülten Joann. – Senkinek nem beszéltem róla! – Meggyorsította lépéseit, mintha mielőbb be akarná fejezni a beszélgetést, amelyre immár semmi szüksége nem volt. – Nektek se mondtam volna el, de úgy látszik, kellett. Tudnotok kell: az öreg tudta, mire vállalkozott ...

Bargyin leplezetlen szánalommal nézett apjára ... Hirtelen elképzelte, amint ott fekszik a dombvonulaton túl, a hideg őszi mezőn görcsbe rándulva, felhúzott térddel, és a hideg borzongatja ...

– Hagyd az egészet a fenébe, és gyere haza!

– Nem! – Joann hátrafordult, arca dühös volt. – Nem! Érted?! – reszkető kezével végigsimította arcát homlokától az álláig, riadtan pillantott a tenyerére, nyirkos volt. – Megálljunk, és miért ... csak Churchill? – Tudta, hogy ez az egyetlen módja a más témára térésnek, ha bele akar hatolni a fia dolgaiba. – Azt mondom: miért éppen Churchill jött át, mégpedig már másodszor, és nem Roosevelt? – Megvolt az a vele született képessége, hogy egész jelentékeny erejével a dolog lényegébe vágjon. – Naiv dolog azt hinni, hogy Churchill Roosevelt akarata ellen jött ide! Ellenkezőleg, Roosevelt küldte őt ide közbenjárónak ...

Akarva-akaratlanul, de vitába kell szállni vele.

– Közbenjárónak? Ugyan, milyen alkalomból járjon közben?

– A japán háborút be kell fejezni, márpedig nagy szárazföldi hadsereg nélkül nem lehet – a japánok Kínában vannak ... – mondta Joann, és legfiatalabb fiára sandított. – Hát te mit hallgatsz? Nincs véleményed? Te éltél Amerikában, nem én ...

– Igen, Amerika számára a Kelet talán a Nyugatnál is fontosabb lesz – szólalt meg Miron. Ma különösen szelíd volt. – Mind arrafelé tekingetnek ...

– Hát ebben nem értek egyet veled! – vágta rá Joann, kis időre volt szüksége, hogy ellenvéleményét a másik fiával szemben is kifejezze. – Nem becsülik túl az erőiket Nyugaton sem, nélkülünk itt sem tesznek semmit . . .

– Igen, de támadnak – ellenkezett Bargyin, igaz, hogy lelkesedés nélkül ellenkezett.

– Én nem vagyok katona, tehát tévedhetek, de a katona igazítson ki. – Az apa Mironra pillantott. – A németek természetesen nem a maguk jószántából vonták össze a haderejüket és folytatják a háborút a saját földjükön, csakhogy itt a baj előnyé vált számukra . . . No mi az, te hallgatsz, Miron? . . . Mit mond a te akadémiád? Igazam van?

– Talán . . .

– Ha pedig így van, akkor naiv dolog azt gondolni, hogy a németek nem kezdenek valami olyasmibe, ami az utolsó esélyük lesz . . . Churchill jól tudja, hogy ez a kilátás nincs kizárva . . . Churchill jól tudja . . .

– Mire célzol?

– Mi azt hisszük, hogy a lengyel ügyek miatt jött ide . . . Ezt hiszszük? . . . Lehetséges, de őneki nem ez a fő . . .

– Hát mi? . . . – Bargyin figyelmesen hallgatta apját; bár nem mindenben ért egyet vele, az érvelését nem vetheti el teljesen.

– Az utolsó csapás . . .

– Németországra?

– Nemcsak, ámbár itt tévedhetek. – No persze, ő a Keletről beszélt, arról az egyelőre még névtelen Keletről, amelyen Japánt érthette abban a messzi távlatban, amelyben erről negyvennégy októberében beszélni lehetett . . . – Emlékszel a Churchillről folytatott beszélgetésünkre? Emlékszel, hogy mit mondtam neked? . . . „Tudod te, egyszerű lélek, hogy ki az a Churchill?" – ezt mondtam neked akkor, és kész vagyok megismételni: „Tudod?"

Bargyin nevetett.

– Az örök téma: Churchill!

– Várj, azt kérdezem: tudod?

– Ha te tudod, világosíts fel engem is. – Bargyin megnyomta a „te" szócskát.

– Hadd vegyek lélegzetet, a szívem valahogy elszorult . . . – Joann sápadtan állt ott, egészséges kezét tenyerével a mellére szorította. – Ha magadtól nem nyújtod ki a papucsot, a fiaid hozzásegítenek . . . –

mosolygott. – No, elmúlt, mehetünk... Úgy értem, ha Churchill-lel dolgod lesz, háromszor is gondold meg, mielőtt a szavára támaszkodol... Jól beszélek? No, mondd, jól?

– Mirontól kérdezd.

De Miron hallgatott, bánatos egyszerűséggel nézett Jegorra. Hová lett az állandó ellenkezése, a nyakassága? Hol vannak azok a hetyke szavai: „Én olyan vagyok neked, mint a szálka a talpadban. Lépni akarsz, de a szálka – bele!" Vagy: „Minek tagadjuk, ti diplomaták percemberkék vagytok, a mesterségetek a konjunktúrától függ." Hová lett mindez? Úgy látszott, a gondolatai nincsenek itt, valahol messze járnak, olyan távol állt mindattól, amiről most a szó folyt.

Valami újszerű jelent meg egész arculatában, olyasmi, ami tegnap még nem volt. Szerelmes a Bargyin-sarj, fülig szerelmes, és esküdni kész erre a szerelmére, akár a feszületre – családi, bargyini vonás. És Jegor hirtelen meggyűlölte öccsét, kedve lett volna rákényszeríteni erre az esküre, úgy, hogy titkával együtt láthatóvá váljék, most, fényes nappal, és hogy elfogadja a kihívást az apja szeme láttára, és apja előtt szégyenüljön meg.

A kis zöld sáv, Olga kertje, kiemelkedett a domb mögül, eltakarta az égboltot és vele együtt az ősziesen aranyló ködös kis erdőt, amely a kert felé vezető út derekán volt... – Egyszóval ha Churchill-lel lesz dolgod, háromszor is gondold meg, mielőtt a szavára támaszkodol. Helyes?

– Tudod, hogy nem mi választottuk szövetségesünknek Churchillt – a történelem adta nekünk. – Bargyin lassított, ki akarta beszélni magát, mielőtt a kerthez érnek, sőt még egy kis időtartalékot is szeretett volna. – A történelemtől kaptuk, szőröstül-bőröstül... De minek beszéljünk! Bátran lássuk be: Churchill már negyvenegyben úgy vélte, hogy a velünk kötött szövetsége ideiglenes. Roosevelt számára, úgy érzem, talán tartós, de Churchillnek ideiglenes. De a Churchill-lel való szövetségünk még ebben az esetben sem értelmetlen, sőt hasznos nekünk... Hogy miért?... Churchill, merem állítani, azok közé a britek közé tartozik, akik a birodalom és a birodalmi érdekek védelmezői lévén, eleve antifasiszták. Azt hiszem, az ő antifasizmusuk nem nagyon hasonló a miénkhez. Ezenfelül Churchill ellensége a brit defetistáknak, és ezt egy Anglia számára eléggé nehéz korszakban ki is mutatta. Végül: Churchill belátja, hogy csak a németeken aratott győzelem óvja meg az angolokat, és ebben mi a szövetségesei vagyunk. Tehát

el kell fogadni Churchillt olyannak, amilyen, és kölcsönös megértésre törekedni vele ...

Az utolsó száz métert a műúton kellett megtenniük, amelyre most kiértek; Jegor ekkor az út túloldalán, az ároknál pillantotta meg öccsét. Ez már teljesen érthetetlen volt: amikor a beszélgetés a csúcspontjára ért, Miron egyszeriben közönyt mutatott, ami azelőtt nem volt meg benne. No, most már világos: gondolataiban más úton jár, és ezt nem is titkolja.

– Te egyetértesz ezzel, Miron? – kérdezte Jegor, de öccse ugyanazzal a bánatos szelídséggel visszakérdezett:

– Hogy egyetértek-e? ... – Összevonta szemöldökét, nyilván nem hallotta a beszélgetés végét, és most azt akarta, hogy az emlékezete elismételje, de az emlékezete hallgatott, a mondat messze szállt. – Hogy egyetértek-e?

– De hiszen te semmit se hallottál! – vetette oda Jegor a kelleténél szemrehányóbban, dühösebben. – Te ... – ismételte volna meg kérdését, ám egy hirtelen támadt gondolata egyszeriben más irányba terelte ... Valóban, mi történt vele, és mi változtatta meg ennyire? Nem az Olgával való találkozásra gondol-e most? Nem a találkozás előérzete tette-e ilyen furcsává?

Olga az útszélen várta őket.

– Milyen jó, hogy elcsíptetek még egy kis napsütést – mondta nevetve, és a már alacsonyan álló nap felé tárta mindkét karját, mintha ottmarasztalná az erdő felett. – Még éppen mindent megmutathatok nektek: a kerti málnát, a piros ribiszkét, amit Kazanyból hoztak, meg a hároméves almafákat – nagyon szépek itt nálam ... – nevetve és félénken mondta azt, hogy „itt nálam". – A fiatal kert, akár a még csupasz madárfióka, ha nem is torz, mindenesetre szánalmas, de nem az anyja szemében ... Senki sem látja szépnek, de az anyja igen, ugye?

– Te ... vagy anyja? – Jegor Ivanovics nevetett.

– Hát ki volna? – Az asszony összehunyorította szemét, és a nap felé fordította arcát. Úgy látszott: a nap széttöredezik, porrá változik a szemében: Olga egész arca ebben az aranyporban fürdött. – Gyerünk, gyerünk! ... – Tekintete találkozott a Mironéval, és elfordította szemét, nem nézett Mironra, de így is nyilvánvaló volt, hogy most csak őt hívja. – Gyerünk, ezekkel a hároméves almafákkal kezdjük ...

– Bocsáss meg, Olga, de én nem tehetem ... – Miron elmosolyodott. – A városba kell mennem, holnap indulok repülővel.

Joann a poros csizmájával egy sáscsomót nyomogatott le – laposon álltak.

– Akkor miért jöttél ide, ha nem akarod megnézni? . . . – kérdezte ellenségesen.

– Fogtam magam és megjelentem . . . – felelte Miron, és arca világosabb lett a sziksótól fehér agyagnál, amelyen most álltak.

– No akkor isten áldjon, mi pedig megnézzük a kertet . . . – Joann levette poros csizmáját a sáscsomóról – az tüstént felegyenesedett, mintha nem is léptek volna rá, legyőzhetetlen volt ez a sás. – Nos, Jegor, megnézzük Olga kertjét? . . .

– Lehet . . . – egyezett bele Bargyin, és öccsére pillantott – sajnálta. – Miron, megnézzük Olga kertjét?

– Megnézzük – felelte a legifjabb Bargyin testvér. Nem volt könnyű elindulnia . . .

Halálos fáradtan tíz óra felé tértek vissza Jaszenciba, és ledőltek volna aludni, ha nem olyan éhesek. Joannt ugyan tüstént leverte lábáról az álom, alighogy a kerevetet érintette, ellankadt, a szemét álmos köd lepte el, valahogy hirtelen kipirosodott, és horkolni kezdett, olyan lelkesen, hogy már ez is elég volt ahhoz, hogy a többiek álmát elűzze. Jegor, mint rendesen, új erőre kapott az éhségtől, kiment a konyhába, és Olga örömére, amelyet az asszony nem tudott leplezni, begyújtott a tűzhelybe, és meghámozott egy halom krumplit – ha nem éhes, mindezt jóval lassabban csinálja. Miron azt mondta: „Hanem . . .” – és a feje búbjáig belesüppedt egy fotelbe. Ez a „hanem” bizonyára a második szó volt, amelyet a nap folyamán ejtett – valahol Olga fiatal almafái közt még azt is mondta: „Csakugyan.”

A vacsora valóban egy szempillantás alatt elkészült. Sült kolbász meg egy serpenyő hagymás krumpli – akárki akármit mond is, isteni eledel. Ez az egyszerű burgonya a kolbásszal olyan jókedvre derítette Jegort, amilyet nem szerzett egyetlen zártkörű ebéd sem, például a Fehér Ház ovális termének aranyozott díszítő sávjai alatt . . . Öröme olyan teljes volt, hogy a vodkát már akár fel sem adták volna, de feladták. A tele palack, ha nem is óriási, de nem is pöttömnyi; két csiszolt üvegfala mögött fenyegetően csillogott a tüzes nedű.

Felhajtottak egy-egy kupicával, majd még eggyel, a két üveg mögött a palack belseje észrevehetően elfehérült. Miron mintha felébredt volna. „Van a Volga partján egy szikla . . .” – kezdte restelkedve, még mindig komor volt, de nekibátorodott. Jegor a szeme sarkából nézte:

berúgott az öccse, mintha italos ember volna – azt mondják, a vodka lerakódik a már megivott italra, számba veszi azt, amit korábban benyakaltak – az italos emberek elsőnek részegednek le.

– Most már talán elmegyek . . . – határozta el hirtelen Miron.

– Hova gondolsz, éjfél is elmúlt . . . Irinka szobájában megágyazunk neked.

– Most már csakugyan elmegyek . . .

Jegor ajánlkozott, hogy elkíséri, és amint a tornáclépcsőn lefelé ment, a sötétben a tekintetével kereste öccsét, látta, hogy tántorog, talán valóban fejébe szállt az ital, abban az Amerikában ivott biztosan az utóbbi időben.

– Tovább már magam megyek.

– Mi van veled?

Miron egy fatörzsnek támaszkodott, nem felelt mindjárt.

– Azt hiszed, ott maradok a házban, ahol a ti hitvesi ágyatok áll?

– Részeg vagy, Miron.

– Én? Nem! Sohasem voltam részeg, és most még kevésbé, mint valaha . . . Gondoltál egyszer arra, hogy milyen életet éltem? . . .

– Milyet? . . .

Miron nekidőlt a fának, a teste rázkódott . . . Vagy a malária borzongatta, vagy a visszafojtott sírás, amelyet nem engedett kitörni. Csak ezen a hideglelésen nem tudott úrrá lenni, amely olyan erővel rázta, lökdöste, hogy a lökésektől a fa is rázkódott.

– Te földi ember soha meg nem érted ezt. Ki vagy te, és ki vagyok én? Én láttam a légi háborút, ott Spanyolországban és itt is . . . Képzeld csak el: napvilágnál, olyan fénynél, amilyen a földön nincsen, úgy látod a németet, mint ahogy a tükörben önmagadat látod – látod hajában a választékot, egy sebhelyet . . . És képzeld el: a géppuskád felfalja őt maradéktalanul, valósággal felfalja . . . Nem, nem, szétmorzsolja, füstté változtatja . . . És aztán rád kerül a sor, és olyan erővel, amilyet csak a félelem szülhet, és amely soha életedben nem volt benned, kirepülsz a gépből egy ágyúgolyó sebességével, s a levegő, maga a megkövesedett levegő, már-már kitördeli a kezedet-lábadat, és mintha szétdobálná. Úgy érzed, hogy csak a szegény szíved repül a föld felé . . . Te csak képzeled azt, hogy ismered az életet, hogy láttad a rettegését és az iszonyatát, láttad, ahogy görcsbe rándul és vérzik . . . szerintem pedig semmit sem láttál, és ne haragudj, nem éltél át semmit . . . Gondold csak meg, hogy ki vagy te, és ki vagyok én . . .

Miron elhallgatott, és a fa is megnyugodott, a levelei elcsendesedtek. Görnyedten állt, amúgy sem széles válla szinte összeszűkült, két kis kezét az arcához emelte, mintha a szemét rejtené el . . .

– Miron.

Miron ellökte magát a fától, és úgy állt a bátyja előtt.

– Mivel érdemelted te ezt a boldogságot?

– Miron! – Jegor felordított, és öccséhez lendült.

– Ne, ne nyúlj hozzám! . . . Ne nyúlj hozzám, ha mondom!

A kertkapu felé indult. Szilárdan, minden lépését ellenőrizve ment – az ittassága egyszeriben elszállt. Bargyin még sokáig látta filigrán alakját, amely most furcsán takarosnak látszott. „Csak a szegény szíved repül a föld felé . . .” – jutottak hirtelen eszébe Miron szavai.

44

Sztálin a kremli dolgozószobájában fogadta Churchillt, nyomban azután, hogy a donyeci bányák igazgatói eltávoztak. A szénbányászokkal folytatott beszélgetés nyilván nem volt valami szívvidító: a Donyec-medence még mindig romokban hevert, az újjáépítési munka nagy lendülettel folyt ugyan, de nem kis erőfeszítésbe került.

– Üdvözlöm Moszkvában – szólt a szovjet miniszterelnök, és nem bírva leküzdeni borús hangulatát, amelyet az előző beszélgetés keltett, felemelte súlyos kezét, és az íróasztalnál álló székre mutatott.

Churchill leült, egy kissé erőlködve hátrafordult – egy idő óta a nyaka veszített mozgékonyságából, úgyhogy egész törzsét el kellett fordítania –, és a szellőztetőablakra pillantott. Mint a vele egykorú emberek általában, minden veszedelemnél jobban félt a huzattól. A repülőgépben meghűlt, és olyan hangot hallatva tüsszögött, amely nem nagyon illett a testalkatához.

– Köszönöm, örülök a találkozásunknak – felelte, de meglátta a komorságot a házigazda tekintetében; rossz jelnek vette. – Mister Edennel együtt örülünk az újabb találkozásunknak – pillantásával a miniszterére mutatott, az pedig szertartásosan, mint egy paripa, fejét meghajtva bókolt – szép nyakának hajlásában valóban volt valami paripás.

– Szarabuzban fogadták önt?... – érdeklődött Sztálin, miközben közelebb tolta a cigarettás dobozt. Úgy emlékezett, hogy a múlt alkalommal Churchill a szivarral szemben a cigarettát részesítette előnyben. – Minden rendben volt?

– Orosz házigazdáink mindent a lehető legjobban megszerveztek – Churchill gondosan, mintha keresztet akarna vetni, összefogta három ujját, és kivette a dobozból az áhított cigarettát – ha nem cigarettára, de vízipipára kellett volna rágyújtania, ebben a helyzetben azt sem tagadta volna meg. – Ahogy megírtam önnek, útvonalam az Égei-tengeren át vezetett – ez nem annyira kockázatos és lehetőséget adott arra, hogy ne emelkedjünk nyolcezer méternél magasabbra, ami nekem egyénileg megfelelt... Egyszóval minden a lehető legjobban alakult, Sztálin marsall...

A „Sztálin marsall" megszólítás az élőbeszédben nem hangzott olyan természetesen, mint levélben, de már régen bevezették és megszokták, nem lett volna értelme most változtatni rajta.

– Ha jól tudom, a szövetségesek a Ruhr- és a Saar-vidék elfoglalásával egyszerre két legyet ütöttek...

– Felvonulási területet és szenet szereztünk...

– A németek számára ez több mint érzékeny csapás: elveszíteni Ploieştit és utána a Ruhrt... Ez nem akármicsoda!

Váratlan tüsszentés tört elő a brit miniszterelnök megduzzadt orrából. Churchill gyorsan előkapta zsebkendőjét, beletemette az arcát, és néhány pillanatig lélegzetvétel nélkül ott tartotta. Majd kivörösödött arcát szabaddá téve, elbátortalanodva nézett körül – időre volt szüksége, hogy magához térjen.

Megkönnyebbülten sóhajtott fel: hál' istennek, a beszélgetés egészen jól kezdődött.

– A találkozásaink egyikét talán annak szentelhetnénk, hogy kölcsönösen tájékoztassuk egymást a dolgok állásáról – mondta. – Mi kész vagyunk rá, a nyugati és a... keleti... sőt a távol-keleti frontot is tekintetbe véve...

Alig érzékelhető kis szünet követte ez utóbbi szavakat – a brit miniszterelnöknek érdeke volt, hogy a Távol-Kelet is szerepeljen a megbeszélésben; úgy mondta, mintha hidat verne: mostantól fogva a csendes-óceáni hadszíntérre a szovjet szövetségesnek is legyen gondja. Az a fontos, hogy ezt a kérdést ő, Churchill megmagyarázza, mi több, hogy az amerikai elnök minden újabb fordulatról értesüljön tőle – itt

nagy nyereségekre van lehetőség, így hát ostobaság lenne semmibe venni őket.

– Helyes, egyetértek, és egyúttal jó lenne megszabni a többi találkozásunk tervét is. Brooke tábornagy önökkel van?

– Igen, Brooke tábornagy a hadügyminisztériumban dolgozó Ismay és Jakob tábornokokkal együtt velünk jött. – Az orosz fél, Churchill megállapítása szerint nem pusztán érdeklődött a tábornagy felől: tudni akarta, milyen összetételben vesz részt a tárgyalásokon a brit küldöttség, és talán nemcsak a brit. – Feltételezem, hogy Harriman nagykövet részt vehet a legfontosabb találkozásainkon, és katonai tanácsadója, Dean tábornok, a katonai megbeszéléseken . . .

– Igen, természetesen . . .

– Helyes lenne, ha még ma elmenne egy távirat az elnökhöz a megbeszélésünkről, a közös aláírásunkkal.

– Igen, kérem . . .

Minden elismerés Churchill leleményességének: megértette, hogy a tárgyalásoknak ebben a kezdeti stádiumában nagyon fontos eltalálni a kellő hangot, azt a mindenható hangot, amely a zenét teszi. Ott, ahol igent lehetett mondani, Churchill beszélt és apránként fokozta a pozitív érzelmeket – a nehéz tárgyalásokra való tekintettel ez lényeges volt.

– Apropó program: talán korlátoznunk kell az általunk megvitatandó kérdések körét. Hiszem, hogy nincs messze az a nap, amikor az elnökkel találkozunk . . .

– Igen, természetesen – helyeselt a házigazda látható lelkesedéssel; úgy látszott, komor hangulata, amelyet a Donyec-medence megszállás utáni állapotáról elhangzott beszámoló idézett elő, lassanként oszladozik; látta-e ezt a brit vendég vagy sem, mindenesetre azt tette, amit mindazok tettek, akik Sztálin természetét ismerték: mielőtt a lényeges kérdést érintenék, igyekeztek lehetőleg jókedvre hangolni.

– Az elnöknek szóló távirat fogalmazványát még ma okvetlenül elküldöm önnek . . . – szólt Churchill, és ismét elővette a zsebkendőjét.

– A távirat fogalmazványát? – kérdezte Sztálin, leplezetlen értetlenséggel: a távirattal kapcsolatos szívességnek semmi értelme sem volt, de visszautasítani kényelmetlen. – A fogalmazványt? – ismételte a kérdést.

– Hap-ci – hallatszott feleletül, és Churchill ismét beletemette arcát a zsebkendővel előzőleg gondosan kibélelt tenyerébe, beletemette,

és elcsendesült, a házigazda válaszra várt, a ravasz brit pedig mintha kiadta volna a lelkét.

– Egészségére – mondta végül az orosz, és visszahozta Churchillt az életbe. – Ha fogalmazvány, hát legyen fogalmazvány! – tette hozzá, mert tudta, hogy a brit épp ezeket a szavakat várja.

– Csakhogy én reménytelenül náthás vagyok – szólt Churchill, és elvette a zsebkendőt nedves fényű, kivörösödött arcáról. – A múlt alkalommal az orosz mustártapaszok a májamig átsütöttek, egyszeriben ledobtam vagy harminc évet, megújultam!

– Egyszóval Moszkvába jött megújulásért?... – tréfált a szovjet miniszterelnök.

– Megújulásért, megújulásért... – ismételte Churchill, és súlyos léptekkel az ajtó felé indult – estére éreztette hatását a kora; ezt a napot ma hosszabbnak érezte a szokottnál.

Bargyin újra meg újra elolvasta az amerikai elnöknek szóló táviratot – érdekelte. Vajon milyen hatást tesz majd Rooseveltre, ha figyelmesen olvassa? Például: ki kezdeményezhette e távirat elküldését, és kik fogalmazták meg: az oroszok vagy az angolok?... Roosevelt számára fontos, hogy ki írta? Bargyin úgy sejtette, Roosevelt nem híve Churchill moszkvai utazásának, a mostaninak éppoly kevéssé, mint az előzőnek; az angol–szovjet találkozásnál kívánatosabbnak tartana egy amerikai–szovjet találkozót. Ha tehát a táviratban az az óhaj jut kifejezésre, hogy megnyugtassák az elnököt, mi több, hogy ígéretekkel hízelkedjenek neki, akkor az angolok írták, és ez aligha lelkesítheti az elnököt. Márpedig a távirat éppen ilyen célzatról árulkodik. Nos, valójában mit érdemel már az első mondata is: „Nem hivatalos beszélgetés során előzetesen áttekintettük a helyzetet, amilyen mértékben bennünket érint..." Ahhoz, hogy egy ilyen mondatban három lökhárítót helyezzenek el: „nem hivatalos beszélgetés során", „előzetesen", „amilyen mértékben bennünket érint..." – a címzettnek nemcsak tiszteletet kell keltenie, hanem bizonyos félelmet is, merő jóakaratból nem írnak ilyesmit.

Azok a táviratok, amelyeket Roosevelt korábban az oroszoktól kapott, jóval függetlenebb hangon íródtak. Ugyanakkor a Londonból Washingtonba irányuló levelezés a mai távirat hangnemében folyt, mint egyébként a Londonból Moszkvába irányuló levelezés is... De Bargyin más kérdést is felvetett magában: vajon egy olyan gyakorlott politikus, mint Churchill, nem tudja, hogy az elnök kedvének keresé-

sével túllő a célon, tehát a dolog esetleg visszafelé sül el? Vagy talán tudja ezt, de feltételezi, hogy a hízelgés mindenható, és még egy olyan tapasztalt embert is megtéveszthet, mint az amerikai elnök? Ahhoz, hogy valaki ilyen bátran nekivágjon valaminek, tudnia kell, hogy ez nem kilátástalan. Churchill tudja ezt?... De más számítás is lehetséges: ha Churchill bizonyos kockázatot vállal, a költséget annak a nyakába varrhatja, aki másodiknak írta alá a táviratot. Végeredményben, ha a szovjet miniszterelnököt teszik meg a távirat társszerzőjének, még a hízelgést sem szükséges adagolni, elhalasztható.

A brit és a szovjet miniszterelnök találkozásainak ritmusa már régebben kialakult. De most volt valami, ami eddig hiányzott és amire még nem volt példa: Sztálin megjelent a brit nagykövetségen a fogadáson. Addig sohasem fordult elő ilyesmi, nyilván nem lehetett, és arról tanúskodott... Miről is tanúskodott, milyen igazságot erősített meg?

Nem azt jelenti-e, hogy a szövetségesek közti viszony elérte a kölcsönös megértésnek azt a fokát, amely eddig hiányzott? Lehetséges. Legalábbis az orosz fél, aki immár csaknem húsz éve bizalmatlanul és szemrehányóan nézte a nagykövetség palotáját a Kreml dombjáról – mondhatni, korántsem indokolatlan ellenséges érzülettel nézte –, negyvennégy őszén elszánta magát, hogy átmenjen a hídon, és átlépje a nagykövetség küszöbét. Megfontolt lépés volt ez, nem a rá jellemző nekibuzdulás diktálta. Igen, józan lépés, mivelhogy két nappal később a szovjet kormányfő lényegében megismételte azzal, hogy Churchill-lel együtt lépett be a Nagy Színház páholyába a brit vendég tiszteletére rendezett hangversenyen. Mellesleg ez a második lépés nem csupán ismétlés volt, már csak azért sem, mert kilépett a hivatalos szféra határai közül, a világ szeme láttára történt. Igen, a Nagy Színház aranyozott terme tele volt emberekkel, és a nevezetes csillárok úgy ragyogtak, ahogyan a távoli békeévekben ragyogtak, és a zenekar, amelyben a hegedűk, a csellók, a fuvolák és a rézfúvók egész kollekciója képviselve volt, hallatlan erővel röppentette fel a színház mennyezete felé a brit és a szovjet himnuszt... Mindez szükségképpen jó hangulatot keltett a nézőtéren, amelynek számára Sztálin és Churchill együttes megjelenése a szövetségesek közötti egyetértés demonstrálása volt, és láthatatlanul is a második front megnyitásával függött össze... Nem tudni, hogy az angolok észrevették-e ezt vagy sem, de a Moszkvában

tiszteletükre adott fogadás, még az őszintén baráti is, mind ez ideig sajátosan zárt jellegű volt, a nép nemigen vett részt benne ... Mi több, bizonyos demarkációs vonal választotta el a népet attól a körtől, amelyben a brit vendéget fogadták. E taktika tagadhatatlanul indokolt volt: ahhoz, hogy másképpen legyen, nagyobb fokú bizalomra lett volna szükség. Vajon azt jelenti-e mindez, hogy a bizalomnak ezt a fokát most elérték? Erre a kérdésre nem könnyű válaszolni, de kétségtelen, hogy a szövetségesek viszonyában olyasmi jelent meg, ami tegnap még nem volt. Ez az új valami annál örvendetesebb, mert a harcok döntő sorozata előbb bukkant fel. Legalábbis így gondolták természetszerűen azok, akik azon az októberi estén megtöltötték a Nagy Színház földszintjét és páholysorait. Nemcsak azért volt természetes, mert az emberek így értették, így értelmezték azt, ami történt. Nemcsak ezért – a kép tárgyilagosan nézve is ilyen volt. Egyébként ha az emberek követték volna a két miniszterelnököt a színház határain túlra, és tételezzük fel, egy órával a hangverseny után pillantották volna meg, a következő kremli találkozáson, akkor meggyőződtek volna arról, hogy az első benyomásuk nem csalt – az angol–szovjet kölcsönös megértés nehéz folyamata Churchillnek e moszkvai látogatása alkalmával megindult.

A találkozás, amelyről beszélünk, sajátos összeállításban jött létre: részt vettek rajta mindazok, akiknek így vagy amúgy közük volt a tárgyalásokhoz. Az oroszokat Sztálin, Molotov és Antonov tábornok képviselte, az angolokat Churchill, Eden és az egész katonai csoport: Brooke, Ismay, Barrows. Harriman nagykövettel együtt ott volt Dean tábornok; ez egyértelműen arra vallott, hogy a Távol-Keletről is szó lesz.

A beszélgetést az angolok kezdték. Brooke, majd utána Ismay, a miniszterelnökük buzdítására kimerítően, és láthatólag őszintén beszámoltak arról, hogyan állnak a dolgok Nyugat-Európában és Olaszországban; a távoli Burmát sem hagyták ki, ahol az angolok tartották a frontot a japánokkal szemben. Mellesleg Burma sajátos ponton volt, amelyet az angolok azért vertek, hogy az amerikai szövetséges csatlakozhasson a tárgyaláshoz. Dean tábornok ezt kihasználván a csendes-óceáni helyzetről beszélt. Lehetetlen volt észre nem venni, hogy ebben a beszámolóban hangsúlyozottan a távol-keleti eseményekre irányult a figyelem. Nincs kizárva, hogy az angolok és az amerikaiak erre a megbeszélésre készülve mintegy lejátszották egy tanteremben – túlsá-

gosan szemmel látható volt az irányzat. Churchill feltételezhette, hogy ezt Sztálin is észrevette, de a házigazda nem mutatta. Ellenkezőleg, amennyire ez tőle függött, őszinte beszédre biztatta Antonov tábornokot, aki a katonák dialógusában a szovjet felet képviselte. Meg kell hagyni, hogy a szovjet tábornok jelentése a meg nem alkuvó elemzésnek azon a fokán mozgott, amely nem hagyott kétséget afelől, hogy a jelentés hiteles és pontos. Sztálinnak tetszett Antonov beszámolója, különösen azok a részei, ahol a tábornok nem színezte ki a Vörös Hadsereg győzelmeit: igyekezett tárgyilagos lenni a hadsereg erős és gyenge oldalainak értékelésében – ez a teljes hitelesség benyomását keltette a szövetségesek beszélgetésében.

Antonov készítette elő a szovjet miniszterelnök válaszát, azt a választ, amelyet annyira kívántak hallani azon az estén a szövetségesek. Sztálin azt mondta: a szovjet csapatok folytatni fogják előrenyomulásukat Németország felé, és a szövetségeseknek nincs okuk nyugtalankodni a tekintetben, hogy a németeknek esetleg sikerül átcsoportosítaniuk csapataikat keletről nyugatra. Egyúttal tudtukra adta, hogy az oroszok megtartják a Teheránban adott szavukat a Távol-Keletet illetően is. Egyelőre szeretnék megkezdeni távol-keleti határaikon két-három hónapra elegendő élelem- és lőszerkészletek, valamint szállítóeszközök felhalmozását; hálával fogadnák Amerika ilyen irányú segítségét. A találkozó jóval éjfél után ért véget. Befejeződött, noha még szükség lett volna e kényes téma további megvitatására. Megállapodtak, hogy a másnapra kitűzött következő találkozást teljes egészében ennek a témának szentelik.

A szovjet küldöttség a megállapodásnak megfelelően felkészült a tárgyalások folytatására, de előre nem látott akadály merült fel: telefonáltak a Szofijszkaja rakpartról, és közölték, hogy Churchill megbetegedett. Hogy beteg volt-e, vagy csak annak mondta magát, nem fontos, a diplomáciában ez a határ szinte láthatatlan. Elég annyi, hogy Churchill ezen a napon nem jelent meg a Kremlben – Eden képviselte. A paritás jogán a szovjet miniszterelnök is beteget jelenthetett volna – a diplomáciában ilyesmi is előfordul. De Sztálin megjelent a találkozón, és ezt sajátos módon magyarázták: azt, amit ma mondani kíván, nyilván saját magának kell elmondania. Valóban: módfelett elvi jelentőségű kijelentést tett. Azt mondta, hogy a Vörös Hadsereg körülbelül három hónappal Németország leverése után indulhat Japán ellen. Úgy gondolja, erről részletesebben a szovjet és az amerikai kato-

nai személyek állapodhatnak meg, találkozásuknak Moszkvában lehetőleg azonnal meg kell történnie, az első ülésen ő maga, Sztálin is hajlandó részt venni.

Az utolsó mondat olyan energiatöltést tartalmazott, hogy úgy látszik, Churchillt is felkeltette az ágyból: másnap megjelent a Kremlben, és folytatta a tárgyalásokat, október tizennyolcadikán, a Moszkvából való elutazása előtti napon pedig meghívta a fővárosba akkreditált tudósítókat a Szofijszkaja rakparti nagykövetségi palotába, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy a tárgyalások eredményeiről tájékoztassa őket.

A sajtókonferencia a brit nagykövet dolgozószobájában folyt le, ami már magában véve is rendhagyó volt. A tudósítók íróasztal mellett találták a miniszterelnököt, Churchill motorikus energiája itt sem ismert fáradtságot. Amikor a tudósítókat meglátta, összerakott, majd félretolt egy csomó, sietős írással teli papírlapot, és felállt az íróasztal mellől. Amíg a konferencia tartott, a nagykövet karosszéke az íróasztal mögött mindvégig üres maradt.

Galois, hűvös tenyerét leplezetlen szorongással minduntalan arcához érintve, amelyet csaknem gyermeki pír vont be, mint iskolában az osztálybizalmi, hozzáfogott kollégái nevének felsorolásához: egymás után bemutatta őket a brit miniszterelnök fényes személyének. Meg kell hagyni Churchillnek, hogy amennyiben ezt a bemutatás szertartása megengedte, a tiszteletadás jeleit leplezetlen örömmel fogadta, jelezve, hogy valamikor ő is haditudósító volt, és nem értékeli túl mindazt, amit azóta elért. Mindez bizonyára egyöntetű magatartás volt: az is, hogy a sajtókonferencia a nagykövet dolgozószobájában folyt le, az is, hogy Churchill nem sokáig maradt a nagykövet karosszékében, hanem átvándorolt a tudósítókhoz, meg az is, hogy a bemutatás szertartását tüntetően megfosztotta attól a feszes kimértségtől, amely az ilyen szertartást azelőtt jellemezte. Nyilván mindez a jó hangulatáról tanúskodott, meg arról is, hogy egyenlőként kívánt a tudósítókkal beszélni.

A nagykövet karosszéke tehát üres maradt, Churchill pedig egy fal mellett álló karosszékbe telepedett le, amely semmiben sem különbözött azoktól, amelyekben a tudósítók ültek. A karosszék keskeny volt, Churchill széles ülepe sehogy se fért bele, de a brit miniszterelnök láthatóan nem érzett kényelmetlenséget, mintha dús bájának nagy részét lelógatva egész életében ilyen szűk helyen kucorgott volna. Észben

tartva, hogy a szó ereje megsokszorozódik azáltal, ha egyénivé válik, elöljáróban az előző moszkvai útjára emlékezett. Elmondta, hogy amikor utoljára itt járt, Sztálingrád még ostrom alatt állt, és a frontvonal Moszkvától mindössze nyolcvan-kilencven kilométerre húzódott. Most pedig „kitűnő légkört" talált, a „reménység és a magabiztosság légkörét". A szövetségesek még bizonyára „sok kegyetlen csatának néznek elébe", de a harcterekről jó hírek jönnek, és neki, Churchillnek, nehéz nem derűlátónak lennie. Megjegyezte, hogy a moszkvai találkozót „a szövetségesek közötti kitűnően alakult kapcsolatok segítették elő", és bátran kijelentette, hogy „az oroszok többé nem éreznek keserűséget amiatt, hogy a háború egész súlyát maguk viselik". Akármilyen specifikusan churchilliek voltak is a beszédének befejező szavai, a jelenlevők megérezték bennük a vágyat, hogy a talán már nem is olyan távoli jövő körvonalait felismerje. Churchill a hármas barátságról beszélt, annak mai és holnapi napjáról. Valami olyasféle kijelentés után, amely negyvennégynek azon az októberi napján jóslatnak hangozhatott, látható őszinteséggel mondta: „Talán a barátság az egyetlen olyan valami, ami gyermekeinknek és unokáinknak a békét biztosíthatja."

Ezt a derűlátó hangot, amely a tárgyalásoknak e szakaszán kialakult, bizonyára nem volt egyszerű a nehéz lengyel problémára kiterjeszteni, de Churchill itt is megtalálta a kellő szavakat. Azt mondta, hogy a mostani párbeszéd során a szövetségesek igen mélyen behatoltak a Lengyelországgal kapcsolatos, izgalmas problémákba, és ő, Churchill, joggal mondhatja, hogy sikerült teljesen kézzelfogható eredményeként elérni és lényegesen csökkenteni az ellentéteket. Ami a Balkánt illeti, Churchill az Európának ebben a részében végbemenő eseményeket csodálatosnak nevezte, és megjegyezte, hogy részben ezek az események tették szükségessé Moszkvába jövetelét, minthogy „levélváltások útján lehetetlen volt megoldani a problémát". Ő úgy véli, hogy a balkáni kérdésekről folytatott tárgyalások során sikerült „igen érzékelhető eredményeket elérni", miközben Edennek „nem volt könnyű dolga". Bár megemlítette külügyminiszterét, nem terjeszkedett ki a balkáni kérdésekre – úgy festett a dolog, hogy csupán azért fordult a Balkán felé, hogy Edent megemlítse, aki a szoba egyik homályos sarkából már régóta leplezetlen szemrehányással nézett a miniszterelnökre . . .

Másnap Churchill elrepült Moszkvából; a repülőtéren a búcsúztatók

között ott volt Sztálin is, ami, mint minden egyéb e találkozóval kapcsolatos körülmény, példátlan esemény volt.

Az éles szemű Galois messziről észrevette Bargyin termetes alakját, amint az lassan lefelé ballagott a Kuznyeckijon, és mintegy véletlenül a nyomába szegődött.

– Jegor Ivanovics, nem zavarom ... a jelenlétemmel? A Nyeglinnaja felé megy?

– Eltalálta, a központ felé ...

– London az imént közölte, hogy Churchill szerencsésen hazaérkezett. Azt mondják, az öreg fél a magasságtól, és csaknem mélyrepülésben akar közlekedni ... Gyalog, gyalog, mankóra támaszkodva, és célhoz sántikált ... a balga emberke. Ugye? – Nevetett, és dobbantott a lábával, nagyon akarta, hogy Bargyin megossza a vidámságát a balga emberkét illetően, de Jegor Ivanovics komor hallgatásba zárkózott. – Churchillnek szüksége volt a moszkvai megbeszélések sikerére, és kis téglánként építette fel. Olvasta a levelét Dębicáról, amelyben köszönetet mondott a szovjet kormánynak, és amelyet még Moszkvában írt? No persze, örült a fogadtatásnak, amelyben az oroszok az angolokat Dębicában részesítették, amikor feltárták előttük a V titkait ... De bármilyen nagy probléma is a V a mai Angliának, nem a német rakétákról van szó ...

– Hát miről?

– Meg kellett erősítenie a jó viszonyt az oroszokkal, megerősíteni mindenáron, ezért küldte azt a Dębicáról szóló levelet ... Ez a jó viszony természetesen azelőtt is érdekében állt, de ma különös okai vannak. Az új választások az ő számára már megkezdődtek, és fontos neki, hogy minden sikert egy kissé felnagyítson ...

– Úgy véli, hogy mesterkélt az öröme?

– Nem. Természetes, de más okból.

– Milyen okból?

– Örült, mégpedig nagyon, hogy nem emlékeztették Varsóra.

Galois dobbantott egyet, és eltűnt.

– Ördög ... – Bargyin fanyarul elmosolyodott – akárki akármit mond is, ördög ez ... Váratlanul jelenik meg és tűnik el, ahogy egy ördöghöz illik.

45

Wynant ellátogatott a szovjet nagykövethez. Taraszov úgy látta, hogy egy tanácsadójával jött. A nagykövet a paritás jogán meghívta Szergej Petrovicsot.

Beketov két héttel azelőtt látta utoljára Wynantot. Egy amerikai újság meglehetősen célzatos cikket közölt, amely az Európai Bizottság tevékenységét, enyhén szólva, eltorzította. Taraszov fel akarta hívni a nagykövet figyelmét erre a cikkre, megkérte hát Szergej Petrovicsot, hogy menjen el az amerikai nagykövetségre. Beketov egy tanácsossal tárgyalta meg a szerencsétlen cikket, de a közvetlen természetű Wynant, aki idegenkedett a protokoll szövevényeitől, személyesen is akart beszélni vele. Szergej Petrovics azt gyanította, hogy a nagykövetet nemcsak a cikk érdekli, hanem bizonyos mértékben orosz vendége is. Azt mondta, hogy kollégáitól hallott Beketov normandiai útjáról, és szeretné tudni, hogy milyen benyomásokat szerzett az utazás során. Szergej Petrovics tudta, hogy a nagykövet más úton-módon is tájékozódhat arról, hogyan állnak az ügyek a kontinensen, de ebben az esetben az ő véleményére kíváncsi. Taraszovtól sokat hallott a nagykövetről, így hát készséggel teljesítette kérését. Beszélt neki caeni útjáról, kiemelte azt a lelkesedést és bajtársi szellemet, amely a csapatokat eltölti. Nem állta meg, hogy el ne mondja: nemegyszer amerikai gyalogságot szállító gépkocsikon a csillagos lobogó mellett sarló-kalapácsos vörös zászlót látott. „Ez ösztönös megnyilvánulás volt, ezért őszinte és önzetlen – az amerikaiaknak okvetlenül tudniuk kellett, hogy az oroszok messze vannak Caentól, de ebben a gesztusban az az óhajuk nyilvánult meg, hogy az oroszok elébe menjenek . . ."

Beketov úgy látta, hogy Wynant mosolyában – amellyel szavait fogadja – több van a szokásos udvariasságnál. Ez a kijelentése nem érintette kellemetlenül, sőt tetszett neki.

– Ha az angolokról beszélünk, az ő számukra a nagy partraszállásnak az oroszok és az amerikaiak által ismeretlen értelme van. – Elhallgatott, és figyelmesen nézett Szergej Petrovicsra. – Az oroszok még kevésbé sejtik, mint az amerikaiak: Clivedennek vége . . . – továbbra is Beketovra szegezte a tekintetét. Szergej Petrovics pedig azt gondolta: „Miért hozta szóba Clivedent? Talán tudja, hogy Cliveden az én elképzelésem szerint Anglia Achilles-sarka? És ha tudja, akkor honnan?"

– Amerikának is van... Clivedenje? – kérdezte. Tudni akarta, hogy ez a kérdés éppen Wynant válaszában miként transzformálódik.

– Cliveden? – ismételte a kérdést a nagykövet, szemmel láthatóan nem sietett a felelettel. Kételyeinek megvolt az okuk: ki ne tudná, hogy Kennedy, Wynant elődje a londoni nagyköveti poszton, lelkes clivedenista volt, de csak nem fog most erről beszélni. – Cliveden volt, és nem tűnt el.

– Ha nem tűnt el, akkor nemcsak „volt", hanem „van"...

Wynant elmosolyodott.

– Így is mondhatjuk: van.

Beketov nem kis gondban volt. Ha Wynant véletlenül kezdte ezt a beszélgetést, akkor a véletlen szerepet játszik olyan körülményekben is, amelyek korántsem véletlenek...

És most ez az újabb találkozás Wynanttal. Vajon az amerikai nagykövet mivel jött Taraszovhoz? Találkozásaiknak kialakult a maguk ritmusa és helyes egyszerűsége, a régebbi idők amerikai és szovjet nagykövetei modorához képest talán túlságosan is fesztelen; találkozhattak olyan esetben is, amikor a találkozás igényét csak egy órával előbb jelentették be, sőt közvetlenül előtte is; Beketov felfogása szerint ez teljesen felborította a protokoll normáit... De hátha e találkozás csak közvetett kapcsolatban áll az üggyel, és akkor a protokoll szabályai ezúttal konvencionálisak. Nem, már ez az igen tisztes korú tanácsos – köszvényes eredetű pírral, festett harcsabajusszal –, tehát maga a nagykövetet kísérő tanácsos, az arca, az egész megjelenése, úgyszintén a nemes fekete színű mappa, arra vallott, hogy fontos dologról van szó. Ami a nagykövetet illeti, az ügy bizonyára váratlanul érte, ezen az éppenséggel nem dologtalan napon, így hát az oroszokhoz indulva nem sokat törődött az öltözékével. A ruhája persze teljesen illendő volt, de mellény helyett vastag gyapjúból kötött meleg pulóvert viselt – ilyenben szeretett dolgozni a tágas és nyilván hideg szobájában. Beketov nem tudta, hogy ő ilyen pulóverben elment volna-e az amerikai nagykövethez, de az amerikai számára, aki azelőtt sem tisztelte a protokollt, ez teljesen megfelelt a normának, ráadásul inkább jó jel volt, mint rossz, mert arról tanúskodott, hogy barátokhoz jött, tehát itt mellőzni lehet a protokollt.

Amíg a harcsabajuszos felnyitotta a bőrmappát, és egy gyakorlott írnok pedantériájával kirakta a pasziánszot, a gépelt szöveggel teli öt papírlapot (nagy gyönyörűség a pasziánsz kirakása, de ő most nem

nagyon szórakozhat ilyen szűkös anyaggal – öt kis lap, öt!), a nagykövet elmondta, hogy aznap reggel a régi londoni templomokba látogatott, beszélt a lelkipásztorokkal, belevegyült a hívek tömegébe, elbeszélgetett velük, és úgy érzi, hű képet nyert a régi város hangulatáról negyvennégynek ezen a több mint nevezetes őszén. Természetesen megérti, hogy a londoni templomok látogatói sajátos emberek, nem annyira a huszadik századból, mint a tizenkilencedikből jöttek a mába, de az ő véleményüket sem szabad semmibe venni. Taraszov együttérző mosollyal hallgatta amerikai kollégáját, mosolyában némi elnézés volt annak furcsaságai iránt. A történésnek ez a nemigen általánosan elfogadott, sajátos felfogása, amely azonban nem nélkülözte a józan észt, sőt némelykor mély értelmet rejtett – ez jellemezte Wynant elbeszélését az ódon londoni templomok meglátogatásáról is. Nem mindegyik amerikai nagykövet vállalkozott volna ilyesmire, de nem is mindegyik kockáztatta volna meg, hogy oroszoknak beszéljen róla, legkevésbé ennek a harcsabajuszosnak a jelenlétében, aki nem mulasztja el, hogy ezt a feletteseinek jelentse, és a tényhez természetesen hozzáfűzi a maga kommentárját is, de Wynant elmondta, nem nagyon törődött azzal, hogy lerontja a róla mint a kísértéseknek ellenálló, keményen céltudatos emberről alkotott elképzelést.

– De térjünk a tárgyra... – mondta a nagykövet, és a harcsabajuszosra pillantva, kinyújtotta kezét, találomra kihúzott a néhány géppel írt lap közül egy aránylag vastagabbat, és a csücskénél fogva rálehelt, amitől a papírlap rezegve zizegett. Ebben a mozdulatban korántsem volt babonás tisztelet az okmány iránt... – Ma reggel jött meg a posta az Államokból, és közte volt ez is... – A papírlapra mutatott, amely még mindig ott remegett a kezében. – Az övezetekről van szó... – Ahogy tudta, megrövidítette ezt a kifejezést, amely egy cseppet sem volt rokonszenves neki: a „megszállási övezetek" helyett, csak „övezetet" mondott. Jellemző, hogy éppen a „megszállásit" hagyta el... – A mieink úgy vélik: minden félnek kell hogy legyen Németországban saját övezete: a Szovjetuniónak is, Nagy-Britanniának is, az Egyesült Államoknak is...

Beketov le nem vette szemét Taraszovról: nem érdektelen, hogy a szovjet nagykövet miként válaszol Wynant megjegyzésére. Már egy éve, hogy Taraszov Londonban van. Idejövetele bizonyos mértékben szerencsés véletlen folytán egybeesett a moszkvai értekezlettel, következésképpen a Lancaster House-ban való szakadatlan virrasztás kez-

detével – ő és kollégái így keresztelték el az Európai Tanácskozó Bizottság ülésszakát, amelyen három, létfontosságú kérdést vitattak meg: Németország leverését, a Németországban felállítandó ellenőrző gépezet titkait, a németországi és ausztriai megszállási övezeteket. Az elgondolás az volt, hogy Berlin elestének pillanatáig a szövetségesek ne csak közös megegyezésre jussanak ezekben a kérdésekben, hanem a megegyezéssel együtt megfelelő tervre és tapasztalatra is szert tegyenek. Ahhoz, hogy ez a Lancaster House-ban megtörténjék, jóakarat és tudás és ami a fő, rendkívüli türelem kellett. A dolgok különböző felfogása, nemritkán alapvető nézetek, érdekek ütköztek össze, sőt néha jellemek is, nem utolsósorban azoké, akik a tárgyalóasztalnál ültek. Wynant nyakas volt, bár előítéletektől mentes és nehéz kérdésekben is jóakaratú, övele rendszerint sikerült is megegyeznie Taraszovnak, és a példájuk követésre talált. Más volt a helyzet az angollal. Ő elkülönült, a végsőkig harcolt, és csak a többség kényszerítő akaratának engedett. Taraszov akarva-akaratlanul észben tartotta angol kollégája állásfoglalásának ezt a gyengéjét, és alkalomadtán igyekezett megszerezni az amerikai támogatását, hogy gyakorlatilag kisebbségbe szorítsa az angolt. De az amerikai sem volt olyan önzetlen, ahogy gondolni lehetett: a helyzettől függően csatlakozhatott hol az orosz félhez, hol az angolhoz, más szóval, úgy cselekedett, mint Roosevelt Teheránban.

– Nálunk úgy gondolják, hogy három övezet legyen: szovjet, amerikai és angol... Ennek megfelelően Németország északi, délkeleti és délnyugati részéről lehet szó... Három... – Wynant felemelte kezét, és a nagyobb meggyőzés kedvéért enyhén megmozdította három ujját. – Három...

– És... Franciaország? – kérdezte Taraszov. Ez a kérdés nem először merült fel, úgyhogy az amerikai most, amikor hármat mondott, választ adott, tagadó választ. – És Franciaország? Igazságos ez?

– A mieink úgy vélik, hogy igazságos, mister Taraszov... Elvégre itt... nem átmeneti tények játszanak közre.

– Milyenek, mister Wynant?

– A valóságos részvétel a háborúban...

Ezek a szavak vagy ezekhez hasonlóak már nemegyszer elhangzottak. Mindezekből ítélve az amerikai nyilván megkérdezhette a State Departmentot, hogy milyen álláspontot foglaljon el. Washington válasza teljesen egyértelmű volt: nem négy övezet, hanem három. Tehát a

vita elnyúlt – az amerikaiak továbbra is kitartottak amellett, hogy Franciaország ne vegyen részt a megszállásban. De hát miért merült fel ez a kérdés éppen ma, és ráadásul bizonyos sürgősség formájában? Nem egy újabb „Hármak találkozójáról" van szó? Ha igen, akkor mikor rendezik?

– Az új Teherán időbe kerül, ugye, nagykövet úr? – Taraszov úgy érezte, hogy nincs értelme sem ellenkezni, sem helyeselni, célszerűbb áthelyezni a beszélgetést a feltételezések szférájába: új Teherán... Ezzel időt nyer a feleletre.

– De a körülmények korábban is feleletet kívánhatnak, mister Taraszov...

– A körülmények?... Azok nem irányíthatók?

– Számunkra? – Wynant, szemét elrejtve elnevette magát: nehezére esett a ravaszkodás. – Számunkra? Semmiképp sem!

– Miről van hát szó?

A harcsabajuszos most fejét lehajtva ült, a pillanat kényessége őt is nagyon feszélyezte. Annyira szertartásosan merev és zárkózott volt, hogy teljesen közönyösnek látszott.

– De Gaulle Moszkvába megy... – mondta Wynant, és csaknem ugyanazt a pózt vette fel, mint a harcsabajuszos.

Ez hát a bökkenő: de Gaulle Moszkvába megy! Igen, de Gaulle Moszkvába indul, az amerikaiak pedig izgulnak: nem igérnek-e véletlenül az oroszok a franciáknak... egy nyavalyás kis övezetet? Az oroszoktól ez kitelik, ők nagyvonalúak. Persze az oroszok szándékait meg lehet tudni másként is, nemcsak ilyen kerülő úton – az elnök és az orosz miniszterelnök között kifogástalanul működik a kapcsolat – de az amerikaiak éppen ezt a kerülő utat választják, és talán meg lehet érteni: a Roosevelt számára kényes francia kérdést tapintatosan kell kezelni, megtörténhet, hogy elutasításba ütközik, különösen az oroszokkal folytatott párbeszédben. Régóta ismeretes: az oroszoknak a franciák a gyengéi. Egészen érdekes: mintha nem Napóleon támadt volna rá Oroszországra...

– Megértettem önt, mister Wynant, de ha bizonyos mértékben egyéni véleményemre kíváncsi...

– Nos, mister Taraszov?...

– Igazságtalan lenne... mellőzni Franciaországot.

A beszélgetésükben elhangzott szavak közül éppen ez az egy szó véső dött az emlékezetükbe, amelyet Taraszov mondott: igazságtalan...

Ez a szó bizonyára a beszélgetés lényegét juttatta kifejezésre, de bizonyos mértékben kifejezésre juttatta Taraszov lényét is. Akárhogy csűrjük-csavarjuk is, a pszkovi szántóvető fia, egy Csud-tó vidéki, ismeretlen falucskából kikerült jövevény azért harcolt, hogy megfelelően értékeljék a franciák türelmét és bátorságát, és megfenyítsék Németországot... Nem az ő kis szülőfaluja – amely véletlenül épp a sötét vizű tó partjára tévedt –, nem az ítélkezik most Németország felett? Nem a kutya-lovagok betörése miatti bosszú jogán, hanem az orosz öntudat, az orosz igazság jogán, amelyre támaszkodva Taraszov azon a napon azt mondta az amerikainak: „igazságtalan..."

46

Beketov átment Sosinhoz – a félig nyitott ajtón át homályos fénycsík látszott (kétségtelenül csak az asztali lámpa égett), és vékonyka dohányfüst szivárgott a szobából. Szergej Petrovics szélesebbre nyitotta az ajtót.

– Szabad, Sztyepan Sztyepanovics?

Beketov átlépett a küszöbön, és csaknem hátratántorodott: a jobb sarokba tolt karosszékben, lábát maga alá húzva egy asszony ült.

– Ismerkedjetek meg, Koma, ez Beketov...

Az asszony valahogy nagyon ügyesen kilendítette maga alól a lábát, és felállt, de ettől nem lett sokkal magasabb.

– Ismerkedjünk meg, Szergej Petrovics: hölgy voltam, és kislány lettem.

– Ha ön idejött, akkor közel a győzelem – mondta Szergej Petrovics. – Többet is akart mondani, de elszorult a lélegzete.

– Közel, Szergej Petrovics...

Az asszony visszaült a karosszékbe, és nem felejtette el maga alá húzni a lábát; úgy látszott, hogy az, amit Sosin Beketovról mondott neki, nem keltett benne félelmet Szergej Petroviccsal szemben.

– Ön micsoda?... Egészségügyi nővér vagy talán légvédelmi tüzér? – Az asszony felkacagott, megrázta a fejét; látszott, hogy a haja már a leszerelés után nőtt ki, minduntalan meg-megrázogatta.

– Nem ismert meg? A légi haderő törzsének ügyeletese a Pirogovkán, emlékszik?

– Hát hogyne! Maga nélkül egyetlen repülőgép sem száll fel, sem pedig le.

– Úgy van... Amikor belekezdtem, azt gondoltam, nőnek nem való. De kiderült, hogy igenis, való! Éjjelek és nappalok, éjjelek, éjjelek... Minden repülőtér a vonalban... Mind: Rosztov és Voronyezs és Kurszk... Csak Leningrádhoz nem tudtam hozzászokni. Ahogy reggel felé megszólalt: „Itt Leningrád beszél, Leningrád beszél!" Higgye el, Szergej Petrovics, úgy elszorult a torkom, a lélegzetem elállt, és a könnyeim maguktól csorogtak. „Itt Leningrád..."

Beketov önkéntelenül Sosinra pillantott: a toll megállt, a még nedves újságlap, amely az imént az egész asztalt beborította, csaknem össze volt gyűrve.

– Fogd a szegfűidet, és menj, Komuljok. Zavarsz bennünket.

– Engem nem zavar – mondta Szergej Petrovics, és nevetett.

– Engem zavar, engem... Csak a szegfűcskéidet ne feledd itt, Komocska.

– Elmegyek, Sztyopa... ne izgulj.

Félrehúzta az ablakfüggönyt, és egy kis befőttesüvegből három szál szomorkásan ünnepélyes fehér szegfűt húzott ki.

– A szegfű magától származik, Sztyepan Sztyepanovics? – kérdezte Beketov, amikor Koma kiment.

– Hogy érti ezt? – Sosin szeme mintha felcsillant volna.

– Úgy...

– Tőlem, természetesen... Miért?

És Sosin tenyerével elsimította a nedves újságlapot, igyekezett visszaadni eredeti formáját.

– Wynant... volt itt?

– Volt, Sztyepan Sztyepanovics.

Sosin eltolta a lapot, mintha már nem érdekelné.

– Minekünk egyazon krónikus betegségünk van, Szergej Petrovics: lángra gyúlunk a szerelemtől vagy a gyűlölettől... Az adott esetben sem egyikre, sem a másikra nincsen szükség.

Pedig mi tagadás, Beketov arra gondolt, hogy a fehér szegfűvel eltűnt a régi Sosin. Szó sincs róla! De vajon megbirkózhat-e a mindenható Sosinnal az az erőtlen szegfű?

47

Collins szólt Beketovnak, hogy szeretné meglátogatni Shaw-t – az öreg ott búslakodik szomorú lakóhelyén, de vonakodik bejönni a városba. Beketov ezt a közlést meghívásnak vette. Collins feleségestül akart menni, és értésére adta Szergej Petrovicsnak, hogy ő is ugyanezt teheti. Jekatyerinát ezúttal nem kellett rábeszélni.

November ellenére szélcsendes, száraz idő volt. Az útjukba eső erdők és mezők nyugalmat árasztottak – nagyon észrevehető volt, hogy a háború elvonult a szigetekről és a kontinensre helyeződött át. Az égen, amelyet vékony felhőlepel borított, fakósárgán fénylett a nap, elmosódva, mintha viaszos papírral vonták volna be. A magasban olykor elkésett vándormadarak ékje tűnt fel – novemberben ez itt is szokatlan.

Egy benzinkúthoz értek – terebélyes fűzfa borult föléje, amely még nem vesztette el minden levelét. Amíg a gépkocsi a sorára várt, Beketov és Collins kiszálltak, és egy kis dűlőútra kanyarodtak, mintha a műút porát akarnák kiszellőztetni.

– Tegnap egy Edinburghból jött kollégával, társaságunk ottani fiókjának vezetőjével beszéltem... Tudja, mit mondott nekem, mister Beketov?

Collins nem ok nélkül vezette Beketovot erre a szekérútra: azt, amit mondani akart neki, az autóban nem mondhatta meg.

– Azt mondja Edinburghból? – kérdezte Beketov. – Csak nem mister Place? Tudja, ő... Nos, mit mondott önnek?

– Forduljunk vissza, úgy érzem, szembe fúj a szél, félek... – Collins felemelte kezét, amelynek fakóságán nem fogott a nap, és igyekezett megállapítani a szél irányát. – Egyszóval tudja, mit mondott nekem ez a Place... – a benzinkútra pillantott, és lassabban haladt – a távolsághoz igazította a történetét, amely még odáig hátravolt. – Azt mondta: „Akármilyen paradoxonnak tetszik is, de a háború befejezése bennem kettős érzést támaszt, örülök is, meg bocsásson meg, nem is..." – „Miért?" – „Ön elképzeli, hogy van egy olyan Churchill, akit nem érdekel az oroszok segítsége?" – „Az öreg Winnie szovjetellenességére gondol?" – „Mégpedig olyan szovjetellenességre, amilyet régebben még Churchill sem ismert." Hát ilyen beszélgetés folyt le köztünk, mister Beketov.

– Ő aztán nem félénk fajta.

– Kicsoda, Place?

– Igen.

Hát persze, Collins most nem annyira Place-re gondol, mint inkább saját magára. Nem világos-e, hogy olyan idők jönnek, amikor nemcsak jóakaratra lesz szüksége, hanem bátorságra is. A háború éveiben, amikor a Szovjet-Oroszországgal kötött szövetség a brit hivatalos politika jelszava, könnyű barátnak lenni. De hogy lesz a háború utáni időben, amikor majd más szelek fújnak? Az ember akarva-akaratlanul hebeg és mély hallgatásba burkolózik.

– Elkomorodtál, mi történt? – kérdezte suttogva Jekatyerina, amikor a férje visszaült az autóba.

– Meglátszik rajtam? – mosolygott Beketov. – Az asszony érzékeny kis műszere ezúttal is jól működött.

– De még hogy!

– Helyes, nem fogom mutatni . . .

De nem egykönnyen tudott úrrá lenni magán. Keserűség töltötte el a gondolatra, hogy mindaz, amit ezekben az években olyan lelkesedéssel építettek, összeomlik. Mi több, egy kissé félt attól, hogy az elkövetkezendő megpróbáltatás nem mindenkit fog egyforma erővel érinteni: az egyik helytáll, a másik meghátrál; lesznek olyanok, mindig is vannak . . . Szörnyű – nem is egy-egy ember elvesztése, hisz a veszteség pótolható, hanem a csalódás bennük. Nincs az életben borzalmasabb ennél a csalódásnál. Nézzük például Collinst. Elgondolni is rossz: Collins elvesztése!

– Szerjozsa, megnémultál? . . . Kínos . . . legalább egy szót szólj, Szerjozsa . . .

Hát igen, Jegornak akkor igaza volt, hogy pokolian nehéz hitet önteni az emberbe. Jegor akkor ott, a Varszonofjeszkij utcában, a Londonba való elutazása előtt irigylésre méltó érettségről tett tanúságot, ámbár ez akkor nemigen tűnt fel. Három év kellett ahhoz, hogy ezt megértsd?

– Szerjozsa, hát mi van veled? Mondd meg, kérlek . . .

– Megmondanám, de nem akarom felébreszteni madame Collinst.

A friss levegő álmosítóan hat madame Collinsra, a vele való beszélgetésben nem szabad szünetet tartani, nyomban elbóbiskol, és mosolyog . . . Védekező ez a mosoly: tudja, hogy alszik, de védekezésül mosolyog, úgy tesz, mintha nem aludnék.

A nap végére járt, bealkonyult, majd sötét lett, a felsüvítő szél előbb

port csapkodott az ablaküveghez, majd esőt, amely úgy zuhogott, mintha vödörből öntötték volna. Az autó lassított. Valahányszor pocsolyába futott, a víz úgy recsegett a kerekek alatt, mintha befagyott volna. Madame Collins felébredt, sopánkodott: ilyet még nem láttam, jaj, Istenem!

A megváltás idejében érkezett: Shaw udvarháza mintha elébük jött volna. Ráadásul valaki előrelátóan kinyitotta a kaput, az autó berobogott az udvarra. Shaw rozzant lakhelye szinte zengett és nyögött a szélvihar lökéseitől: a bádogtető felhajolva és kiegyenesedve csikorgott, az ablaküvegek zörögtek, és mennydörgésszerűen, hatalmas basszus hangokon zúgott a csúcsos háztetőt koronázó kémények zenekara. A vihar hangjai csak felébresztették Shaw energiáját, az író megélénkült. Micsoda boldogság egy bajba jutott hajó kapitányának érezni magát! Hallani lehetett, amint az emeleten elképzelt hajójának felső fedélzetén járkál és parancsokat osztogat.

– Mi dübörög ott, mintha el akarna pusztítani bennünket? Mindenki a fedélzetre!

Meg a vendégek érkezése sem igen vonta el ettől a foglalatosságától, amely fellelkesítette.

– Befűteni a kályhákba, de úgy, hogy füstszag érződjék! . . . Hozzanak fát, de jó bőven! . . .

Valóban csak akkor nyugodott meg, amikor a kandallóban már sistergett a tűz, eleinte csak álmosan, majd egyre erősebben lángra kapott.

– No, meséljenek, drága vendégeim!

Fonott karosszékében ült, lábát keresztbe tette; Beketov jól szemügyre vehette. Ősz haja a Szergej Petrovicsnak Ayot Saint Lawrenceben tett legutóbbi látogatása óta nem lett fehérebb, sőt, szinte megsötétedett, szürkészöldesre vált, mint a hervadt moha, arca kiaszott, a szemhéja pedig málnapiros lett, nyilván a hajlott kor újabb fordulataként.

– Részvétet veszek észre a szemében, mister Beketov. Ne sajnáljon, kérem, mint ahogy én sem sajnálom magamat . . . Ha óhajtja, Pavlovhoz, az ön honfitársához hasonlóan a tudományra hagyom . . . halálomnak időelemzését, stoppolom az első, a második a harmadik csengetést . . .

Talán nem nagyon örült, hogy a vihar elállt, jobban szerette volna, ha a természet hatalmas széllökésekkel rohamoz, ha nagyobb riadal-

mat kelt túlságosan szerencsés házában, hogy – ó, micsoda boldogság lenne! – a széllökés bezúzná a tetőt vagy kitörne egy ablakot. Ám a vihar elcsendesült, és Shaw szelíd figyelemmel nézte, amint megteríti a teás asztalt a mindenható Mrs. Leyden, akinek szorosan felcsavart fürtjei ez alatt az idő alatt szintén nem változtatták meg szürkészöld mohosságukat.

– Szeretem a prognózisokat! – kiáltott fel hirtelen ujjongva. – Ha nem volnék az, aki vagyok, ott ülnék a szinoptikus toronyban, és időt jósolnék, mindenfélét, természetesen politikait és háborús prognózist is felállítanék.

– Nem, kedves barátom, ön nem pontos ... – szólt közbe Collins, akibe beleköltözött a csintalanság ördöge. – Prognózis és prognózis közt különbség van!... Mellesleg, Hitler leverése ma már nem jóslat ...

– Viszont Churchill győzelme a választáson – az a prognózis – vágta rá szokatlan energiával, nyomban Shaw, és egy csapásra előzte a vendégek komor hangulatát.

– Úgy van, Churchill győzelme – az prognózis ... – kapott a szón lelkesen Collins. Nagyon szerette volna tudni Shaw véleményét. – Ha Hitler csődöt mond, Churchill felmagasztosul, és megfordítva: minden kölcsönösen összefügg, sőt talán törvényszerűen is, nem igaz?

Shaw türelmetlenül megmozgatta a lábát, felállt.

– Amikor prognózisokról van szó, félek a törvényszerűségektől, azok zavarnak a gondolkodásban.

– Bocsánat, de nem válaszolt a kérdésre.

Shaw legyintett, és Jekatyerinához fordult, aki mellette ült.

– Válaszoltam, Mrs. Beketov?

– Válaszolt, válaszolt! – örvendezett Jekatyerina, kedvére volt, hogy éppen ő segítette ki az írót.

– Ha már felkapaszkodott abba a toronyba, ilyen egyszerűen nem tágítok öntől – jegyezte meg Collins. – Szabad még egy prognózist?

Shaw felélénkült, hajlandó volt vizsgázni.

– Szolgálatára! – Csaknem hajlongott, és levette fejéről a képzelt kalapot, de meghajlás közben nem egyeztette össze a mozdulatokat, és veszélyesen megdőlt, egyébként a karosszék hátára támaszkodva állva maradt. – Szolgálatára ... – ismételte csaknem vidáman, meg akarta őrizni a jó hangulatot.

– Mi történik, ha az angolok az oroszokkal találkoznak?... – kérdezte Collins.

Shaw dobbantott – biztos jele annak, hogy kész a válaszával.

– Minden attól függ, hogy abban a pillanatban milyen messzire lesz a győzelem . . . – Tehát, válaszoltam?

– Válaszolt, válaszolt! – erősítette meg a jóakaratú Jekatyerina. Shaw pedig a biztonság kedvéért az ablakpárkányra és az asztal szélére támaszkodva, odalépett hozzá, és hálásan meghajolt előtte.

Nagyon szép volt ebben a pillanatban – felébredt a régi énje, amelyet, úgy tetszett, a rárakódott évek egyszer s mindenkorra eltakartak, örökre eltemettek. Valósággal csoda: sem arcának pergamenje, sem az öregség által deformált hát, sem a váratlanul kifakult és szinte szürkészöld mohává változott ősz haj nem száríthatta ki, nem tehette tönkre a fiatalság hajtását, amely mindig benne élt és most hirtelen megjelent, csaknem naplemente előtt.

Bejött Hicks vitorlavászon csizmában és ugyanolyan sapkával a fején – ezeket az eső miatt vette fel –, és közölte, hogy a vihar kidöntött egy hársfát. Shaw iszonyúan megrémült, és gyorsan magára öltött egy hosszú vízhatlan kabátot, övvel, rávarrott zsebekkel, és kivezette a vendégeket az udvarra. A fa tövestül volt kicsavarva, gyökerei mind kilátszottak, könnyen elszakadtak. Estében a fa törzse szétmállott; a mindent megrágó féreg abba is behatolt. Shaw hirtelen lehajolt, és fülét a fatörzshöz illesztette, mintha a fát csicsijgatná vagy a neszezését hallgatná.

– Tudják, mit mondott most nekem ez az öreg hársfa? Tudják? Azt mondta: „Most rajtad a sor!" – szólt, és tenyerét kinyitva meglökte a fát, mintha siettetné, mintha attól tartana, hogy az meggondolja magát és nem hal meg.

Egy padhoz ment, ugyanahhoz, ahol tavaly ősszel Beketovval ültek, leült, és a többieket is hívta, hogy ugyanezt tegyék – a pad festett volt, így hát nem szívta be a nedvességet.

– Azt mondják, az öregség bölcsessége ebben a mondatban rejlik: „Úgy élj, mintha az utolsó napodat élnéd." Nos hát ahhoz, hogy az ember az utolsó napját élje, erő kell, az pedig már nincs . . . – Elhallgatott és bánatosan összegörnyedt. – Nincs erőm – nehéz ezt belátni, és még inkább bevallani maguknak.

Ezt mondva mintha észbe kapott volna, körülnézett, majd Jekatyerinán állapodott meg a tekintete. Beketov úgy érezte: véletlenül kotyvantotta ki a félelmét; nem akarta volna, hogy Jekatyerina meghallja – de tovább folytatta játékát. Beketov és Collins egy kissé hátrább ma-

radva, kíváncsi figyelemmel nézték, amint az asszonyokat magával vonta a kerti fasorba, lassan, átlós irányban átvágott a kerten, közben félrehúzta a csupasz ágakat, hogy a hölgyek áthaladhassanak a fák alatt, aztán hirtelen egy kis dombon bukkant fel; madame Collins már nem volt ott, csak Shaw és Jekatyerina; láthatóan bánatosan beszélgetésbe merültek

Collins féltékeny kíváncsiságot látott Beketov tekintetében, amint az a beszélgetőkre nézett, és nem titkolta mosolyát.

– Csak egy fiatal nő adhatja vissza a fiatalságot, nem igaz? – Csaknem felkacagott, mert szavai nemcsak Shaw-ra illettek. – Megfigyelte, milyen jól beszéli Mrs. Beketov az angolt? Nem, nemcsak a szókincs teszi, hanem a kiejtés is, meg a gyakorlat, a magabiztosság . . .

A két férfi ott ült a padon. Várták, hogy a kis dombon folyó beszélgetés véget érjen, és visszatérjenek a házba, de mielőtt ez megtörtént volna, leszállt a szürkület, a földet beborító levelek észrevehetően megnedvesedtek, és madame Collins, száljába burkolózva, megjelent az erkélyen . . .

Beketovot Londonba visszamenet, az egész hosszú úton furdalta a kíváncsiság, hogy megkérdezze Jekatyerinát – aki feltűnően hallgataggá vált –, milyen titkos gondolat foglalkoztatja, de az ezúttal nem szunyókáló madame Collins szeme meggátolta: mintha ezt a kérdést várta volna.

Így értek haza. Igorka a cserépkályhának dőlve aludt, mellette a sakkfigurák mintegy ádáz küzdelemben arcra borulva hevertek – látszott, hogy a fiú az utolsóig harcolt, amíg várta őket.

Jekatyerina hallgatott, értésére adva férjének, hogy magától nem kezdi el a beszélgetést, Beketov is hallgatott, titkon azt remélte, hogy Jekatyerina nem bírja ki, és megszólal, de rosszul ismerte a feleségét – így ért véget a nap.

Ahogy azelőtt is lenni szokott, Beketov már a reggelinél próbálta megoldani a hallgatás csomóját, amely megbonthatatlanul összebogozottnak látszott.

– Ne kínozz, az istenért, mondd már meg, hogy miről beszélgettetek Shaw-val?

Jekatyerina örömmel nekibuzdult, nem volt ellenére ez a beszélgetés, ez talán megszabadítja attól a tehertől, amelyet ő egyedül nem tudna magáról levetni . . .

– Azt mondtam, hogy az embernek annyit kell élnie, amennyit a lelke élni tud ... Ha a lélek él, az parancsoljon a testnek, ne megfordítva.

– És ő?

– Azt mondta, hogy a halál vágya hamarább is megjöhet, mint ahogy a lélek meghal.

Beketov meg akarta kérdezni: „Erre is megvannak az érvei?" – de nem kérdezte, ebben a beszélgetésben még valami kimondatlan titok lappangott, amelyet az asszonynak kellett feltárnia, anélkül, hogy ő biztatná vagy éppen kényszerítené rá – csak ebben az esetben lehet fesztelen az őszinteség.

Azt mondta: az egész azon fordul meg, hogy el ne maradjunk az emberektől, és meg ne előzzük őket, mindkét esetben magányosságra ítéljük magunkat, és – ez a halál.

– Ő ... megelőzte?

– Igen, de nem azért, mert erősebb volt, hanem mert akik mellette mentek, elestek ... Így mondta: „elestek", és magára hagyták. Mintha szerteszét futottak volna a családi sírboltjaikba, gúnyosan nevetgélve és sopánkodva: „Most majd megnézzük, hogy mihez fogsz a keserves egyedüllétedben? ... A keservesben, a legkeservesebben ..."

– Nem mondom, vidám társalgás!

Az asszony elhallgatott, egy icipicit megbántva érezte magát, de természetesen nem a saját személye miatt.

– Azt mondta: „Van olyan idő, amikor a legszellemesebb élc is céltalan, nincs értelme ... És ez, ismerje el, rossz ..." – „És semmi sem segíthet a dolgon?" ... – „De igen – felelte – és láthatóan felélénkült –, segíthet ... az öröm." Megkérdeztem: „Hát az eljövendő győzelem nem öröm?" Azt felelte: „A győzelem akkor győzelem, ha elmozdítja a történelem köveit ... Úgy éreztem, a beszélgetést olyan határhoz irányítja, amelyen túl vagy szakadékba, vagy a mennybe visz az út. Itt annyi az erős szó, hogy azt hihetnénk, Shaw a forradalomról beszélt.

– Hogy értsük mindezt: jóslat, végrendelet?

– Vedd, ahogy akarod – felelte Jekatyerina. – Ha jóslat, akkor használ, ha végrendelet, akkor hiábavaló ... Még azt is mondta: „Mit ér az életem, ha nem segítettem annak a földnek, amely világra hozott?" Azt kérdeztem: „Ön Írországról beszél?" Erre ő: „Csakis ..." Úgy érzem, megtalálta a szavakat, amelyeket keresett, az ő hazája Írország, habár ő az egész föld fia, az egészé ...

48

Moszkvában de Gaulle-t várták, és a Kuznyeckijra összehívták mindazokat a diplomatákat, akiknek Londonban is közük volt a francia ügyekhez. Beketov is megérkezett.

Valóban, a mindenható idő a Kuznyeckijon is megmutatkozott: a gondos házkezelő görög vázákkal díszítette a lépcsőszakaszokat. és a népbiztosság protokollosztályának aranykapujánál, súlyos képkeretben, megjelent Ajvazovszkij, a nap szerelmese. A sajtóosztály nagy szalonját, amely a Noé bárkája nevet érdemelte ki, és ez okból szinte spártai egyszerűséggel volt berendezve, érett gránátalmaszínű plüssfüggönyökkel ékesítették. Valóban, az idő annyira ellenállhatatlan volt, hogy a lélek indulatának nem tudtak ellenállni még a legerősebb emberek sem, akik e legeslegnagyobb háború viszontagságait átélték – a szépségre is sor került.

Bargyin ügyosztályán közölték Beketovval, hogy Jegor Ivanovics influenzát kapott, és aligha jön be ezen a héten a Kuznyeckijra. Szergej Petrovics azonnal egy szerény autót kért, és kirobogott Jaszenciba. Ahogy a városból kiért, pillantása megpihent a behavazott mezőn, a befagyott folyó árterületén, az erdős dombhajlatokon és a távoli nyírfaligeten. Az orosz táj képe a tudatában akaratlanul összefonódott valami távoli, szívet bizsergető, édes-bús emlékkel, amelyet a tudata nem mindjárt ragadott meg, de amely a szélben úszó füst szagát, az égen szálló csókák kiáltását idézte, vödörzörgést a befagyott folyón és az édesanyja hangját, amint nagy irkacsomóval egy kissé távolabb haladt: „Ködbe borítja az eget – dúló hóvihar . . .” Lám, hová röpítette az emlékezet! Nem Novgorod környékén volt-e, a század végén, vagy talán ennek az elején? A fagyos szélben dermedt, hideg ujjaival arcához érve nem akkor mondta-e neki az édesanyja: „Talán kegyetlenség, Szerjozsa, de egy anya, aki jót akar a gyermekének, ne kímélje őt még – ne haragudj – a legkegyetlenebb megrázkódtatásoktól sem . . . A megrázkódtatás – javadra válik . . .” Beketov gondolatban újra meg újra visszatért ezekhez a szavakhoz, vitatni akarta őket, megdönteni a bennük rejlő igazságot, de be kellett ismernie, hogy ez nem egyszerű.

És hirtelen eszébe villant: vajon Anna Novinszkaja – szintén megrázkódtatás? És ha az, miféle? Javára válik? Nagyon kívánta, hogy olyan megrázkódtatás legyen, amilyenről anyja beszélt. Megrázkódta-

tás, amely soha nem tapasztalt boldogságot hoz, az újdonság örömét, a visszatérés boldogságát az ifjúság hajnalába, amit csak csoda adhat vissza. Csoda?

Amikor Jaszenciba ért, a halovány decemberi alkonyat már megaranyozta a havas mezőt, és az erősen megkeményedett, ezért a fénylő jégkérgen a lemenő nap fényfoltjai ide-oda siklottak. Joann és Olga nem volt otthon, a házban Irina gazdálkodott – örömére szolgált, hogy apját ápolhatta. Szergej Petrovics érkezését elragadtatással fogadta, és irigylésre méltó ügyességgel, szorgalommal kezdett zörögni a konyhában a fazekakkal meg a lábasokkal. A két jó barátot nem zavarta ez a zaj, sőt jólesett Irina konyhai aláfestésével beszélgetni: volt ezekben a zörejekben valami szívvidító – az mintegy állandóságot ígért a Bargyin nemzetségnek.

– No beszélj, Szerjozsa, beszélj – kérte a barátját Bargyin; nem engedte ki a markából Szergej Petrovics kezét, és érezte, hogy annak melegével együtt jótékony áramok is áradnak át, amelyeknek talán nincs nevük, de amelyekben bizonyossággal érződik Beketov bátor hűsége és egész lényének tisztasága – ezt a lényeget talán jellemnek kellene nevezni, de több mint jellem. – No, beszélj, Szerjozsa!

De Szergej Petrovics hallgatott – mindaz, ami emlékezetében felbukkant, amíg az autó az alkony aranyától fénylő havas mezőn robogott, most is izgalomban tartotta lelkét.

– Mondd, Jegor, boldog vagy te Oljuskával? – Soha így nem nevezte: Oljuska. – Boldog vagy?

Jegor megriadt: ilyen még nem volt; barátja mind ez ideig kerülte ezt a beszélgetést, még ha ő kezdeményezte is.

– Hiszen tudod, Szerjozsa, nagyon boldog...

– És nem tudod elképzelni az életet őnélküle?

– Nem.

– És ha Kszenyija élne, akkor meglennél Oljuska nélkül?

Jegort mintha száraz gőz csapta volna meg, köhintett.

– Nem tudom, Szerjozsa... Bizony isten, nem tudom...

De Beketov tovább firtatta, és ez valahogy szokatlan volt tőle.

– Ha el kellett volna hagynod Kszenyiját?... No, beszélj már, beszélj...

Bargyin elnevette magát:

– Ej, pajtás... hát végül is terólad van szó?

– Énrólam, Jegor...

Hallgattak. Irina, mintegy ezt a szünetet kihasználva, új erővel csörömpölt az edényekkel a konyhában, de nyomban elhallgatott; nyilván őt is zavarta a házban eluralkodott csend.

– Kicsoda ő? – kérdezte Bargyin. – A fiatal Kollontaj?

– Ő.

– Úgy . . . Hát most mit csináljunk, Szerjozsa?

– Én is azt kérdezem, mit tegyek?

Irina behozott egy csomó tányért, és kiment, terítéshez készülődött.

– Kszenyijáról kérdezel?

– Igen.

Bargyin felsóhajtott – valóban: Beketov hosszú barátságuk évei alatt sohasem tett fel neki ennél nehezebb kérdéseket.

– Még ha a szerelem meghalt volna is, én nem hagytam volna el, Szerjozsa. Nem tudtam volna elhagyni. Elítélhetsz érte.

– Sajnáltad volna?

– Igen, Szerjozsa.

Ismét bejött Irina, pajkos vidámsággal csillantotta nagy szemét, és vihogva kiment – úgy látszik, sikerült a vacsora.

– Nos, és ha mindezt a máról kellene nézned? Megértettél: pontosan a mai napból? Nos?!

– De neked nincs meg ez az én mai napom, Szerjozsa . . .

– Megvan . . .

– Milyen értelemben?

– Megvan nekem a te napod, Jegor . . . A te napod tapasztalata, ha úgy tetszik . . . Oljuskával.

Bargyin eltűnődött: hát innen van ez a merészen kedves „Oljuska". De természetesen nem Olga a lényeg. Csak hirtelen meglátta benne a fiatal Kollontajt és a nagykövetségi könyvtárosnőt, ezért elkeresztelte Oljuskának . . .

– És úgy véled, hogy ő rászánja magát, Szerjozsa?

– Rászánja, Jegor.

– Otthagy mindent?

– Ott . . .

Bargyin leengedte lábát a pamlagról, és kezét összekulcsolva ült. Szergej Petrovics csak most vette észre, hogy mennyire lekókadt Jegor ez alatt a másfél óra alatt, amíg a kegyetlen párbeszédük folyt.

– Ha Kszenyija élne, én soha el nem hagynám, Szerjozsa.

– Magyarázd meg, légy szíves, miért? Értsd meg, itt a probléma.

Az emberiséget maga Isten kétfelé osztotta: azokra, akik a napos oldalon járnak, meg akik az árnyékoson. Jekatyerina örökre magára öltötte ezt a fagyos árnyékot, én pedig a napot kívánom . . .

– A fiatal Kollontaj . . . nap?

– Nap, és Oljuska . . . ő is nap . . .

– És más probléma nincs, Szerjozsa?

– Nincs.

– Akkor annál kevésbé van ok a lázongásra . . .

Bargyin nem ismert a barátjára: egész lényében valami harciasság nyilvánult meg, kihívást szomjazó harciasság.

– Ne tekints engem maradinak, Szerjozsa. Te meg én kötelességtudó emberek vagyunk. Amikor házasságra határoztuk el magunkat, szavunkat adtuk és szavát vettük a hitestársunknak . . . Én jól tudom: a Kszenyija iránti szerelmem feloldódott Szerjozskában és Irinkában, feloldódott, de nem apadt el . . . Otthagytam volna Szerjozskát? Soha. Ezért is azt mondom: kötelesség. Mi kötelességtudó emberek vagyunk, Szerjozsa . . .

– Neked könnyű . . .

– Miért?

– Azt mondom, neked könnyű . . .

Olga megjött, halálosan fáradt volt, de nem levert, és mint mindig, kimondhatatlanul szép. Beketov nézte, amint bement a maga szobácskájába, és az ajtót, talán hanyagságból, talán nem minden titkolt szándékosság nélkül félig nyitva hagyva, csinosítani kezdte magát. Beketov lehunyta szemét. „Neked könnyű – ismételte –, neked könnyű . . .”

– Nem akarok színlelni, a szavadat akarom venni . . . – mondta Bargyin, amikor másnap reggel a barátját kikísérte. – Hallod, a szavadat akarom venni . . .

– Én pedig nem követelem a te szavadat, Jegor, és a magam részéről nem vagyok hajlandó a szavamat adni . . . így szabadabban bánok a lelkiismeretemmel . . .

– Azt hihetném, hogy félsz félrelépni, Szerjozsa?

– Félek.

Beketov este elment a Szretyenszkij bulvárra. A „seregélydúcban” világosság volt, talán az asztali lámpa égett, az árnyékok nem annyira a falra, mint inkább a mennyezetre vetődtek, Beketovnak egy pillanatra úgy tetszett, hogy egy női alak az ablakhoz lép, fellendíti a kezét, talán megigazítja vagy széthúzza a függönyt. Most már kétségtelen volt, hogy

ő az. Csak neki van az a különleges, ívelt nyaka, és az a hajfürt a tarkóján, az is csak neki van ... Amikor a két karját felemelte, a mennyezeten szárnnyá változtak – egyszerre úgy látszott, hogy még ez is a hatalmában áll: szárnyat növeszteni ...

Úgy rémlett, mindjárt széthúzza a függönyöket, és meglátják egymást. De a függönyök összezárultak, és ezután kialudt a fény, Beketov elment.

49

A diplomaták lassanként visszatértek a Kuznyeckijra. Közlegényi és tiszti köpenyekben, őrmesteri és ezredesi váll-lapokkal, tüzérségi, gyalogos, műszaki vagy hadbiztosi parolival, mind, mind hiánytalanul. Megesik, hogy egyenest a pályaudvarról mennek a Kuznyeckijra, a család még mindig a Kaspi-tengeren túl, a Volgán túli vagy a Kaukázustól délre fekvő területen van. Ez esetben a hátizsákot az előkelő népbiztossági márványra teszik le.

Nem könnyű a katonának ismét felöltenie a diplomata külsejét, de a népbiztossági szakemberek nem mennek a szomszédba egy kis merészségért – a felszerelési központ a Nyikolszkaján éjjel-nappal dolgozik. Igaz, hogy a diplomata úgy távozik a Nyikolszkajáról, mintha a feje búbjáig kék festékbe mártották volna: kék öltöny, kék kabát, kék kalap, csak a cipőjét kímélte meg a mindenható ultramarin. A Nyikolszkajától a Kuznyeckijig öt perc, ha gyorsan megy az ember, de amíg odaér, a nevetést nem kerüli el: mindegy, hogy ütegparancsnok volt vagy politikai osztály vezetője, abban a merev karimájú kék kalapban csaknem Sherlock Holmessá lett. Nem könnyű valakit felöltöztetni, akárha ilyen detektívnek is, de a felszerelési központ a Nyikolszkaján derekasan dolgozik, ahány nap, a Holmesoknak annyi százada.

Jóllehet a győzelemig a katonák szavai szerint, még hosszú mérföldek vannak hátra, a mérföldek észrevehetően fogynak. A németeket kiűztük a Balkánról, miközben a nagy balkáni hadjárat során a partizán Jugoszlávia igazi fegyvertársunk volt. A Vörös Hadsereg a Kárpátokon túlra szorította a németeket – fegyveres erőink mellett ott voltak a román csapatok, amelyek most mint szövetséges hadak harcoltak. Csapa-

taink közeledésére a hegyekből lejöttek a bolgár partizánok, a visszavonuló német hadakra mért csapásaik pontosan célba találtak. A Vörös Hadsereg behatolt Magyarországra és Ausztriába, közeledett Csehszlovákiához, ott pedig mintha népi háború tört volna ki – már negyedik hónapja tombolt a szlovák felkelés tüze. Igaz, hogy a Baltikumban még németek voltak, de összeköttetésük megszakadt a voltaképpeni Németországgal, úgyhogy sorsuk napról napra mindjobban emlékeztetett a bekerített csapatok helyzetére.

Hatalmas erőink, a nagy lengyel síkságot átszelve, behatoltak Sziléziába, és Berlin felé törtek előre; igaz, még elkülönülve, de csapásaik minden nappal egyre jobban célba találtak. A szovjet hadak vassarlója fenyegetően és elháríthatatlanul közeledett Németország északi határaihoz – Hitlernek itt már semmi reménye sem volt . . .

A szövetségesek nyugat felől tologatták előre a félkaréjukat. A németek otthagyták Olaszországot – az olasz partizánok hatékonyan segítették az angol–amerikai csapatokat. A német védelmi rendszer szétzüllött Franciaországban, és a sokezres partizánsereg csapásai itt is a reguláris csapatok tevékenységéhez igazodtak. Így vagy amúgy, de felszabadult Marseille, Le Havre és Lyon, majd Párizs is. A németeknek még volt reményük ellentámadásra, de gyakorlatilag most már a tulajdonképpeni Németország területén harcoltak. Propagandájuk a dolgot úgy igyekezett beállítani, hogy a németek végre megszerezték azt a fölényt, amelyre törekedtek: a csapatokat és a technikát egybevonták, a frontok csaknem teljesen a főparancsnokság szeme előtt vannak, a közlekedés megrövidül, és ez megkönnyíti a hadviselést. Nehéz volt ellenvetést tenni: ez is, az is, amaz is színigaz. És mégis, éppen ezek a jelek vallottak a vég kezdetére, és minél határozottabban jelentkeztek ezek a jelek, a vég annál jobban közeledett. Valóban: a közeledést meg lehetett kurtítani, és a hadmozdulatokat az Alexanderplatzig megkönnyíteni, de vajon ez eredményről tanúskodott?

A Kuznyeckij pedig hatékonyan tovább alakította külföldi misszióit – valóban közeledett az idő, amikor a diplomáciának ki kell mondania a maga súlyos szavát: a háború utáni világ, Németország sorsa, a jóvátétel. Egyre láthatóbban rajzolódott ki az újabb Hármak találkozójának perspektívája, feltehetően az utolsónak a győzelem küszöbén. Jóllehet a találkozás körülményeit titokban tartották, a tény szemmel látható volt, és lényegében nem titok. A három nagyhatalom készülődött a találkozóra. És nemcsak a három nagyhatalom – Franciaország is.

Ez utóbbinak megvoltak a maga érdekei. A béke és Németország sorsa közvetlenül érintette. És nemcsak ez – de Gaulle tovább emlegette a nagy Franciaországot, a világban megillető helyét, európai érdekeit. A küszöbönálló találkozásra tekintettel nem ártott a nagyhatalmak valamelyikének támogatását megszerezni. De Gaulle-nak nemigen sikerült az amerikaiakkal való párbeszéd, egyébként az utóbbi időben az angolokkal sem: Churchill túlságosan belenézett az amerikaiak szájába. Maradtak az oroszok – az ő támogatásuk ebben a helyzetben felbecsülhetetlen lenne. Így merült fel a Moszkvába utazás ötlete.

Ezalatt a diplomaták, szurkosvászonban és lélekmelegítőben, a háború okozta kátyúkat és gödröket legyűrve, egyre tódultak a Kuznyeckijra.

De Gaulle megérkezése napról napra esedékes volt Moszkvába, amikor Galois felkereste Tambijevet, Nyikolaj Markovics már-már befejezett egy telefonbeszélgetést; egy széken mutatott helyet vendégének. Galois azonban az ablakhoz ment, kinézett a népbiztosság udvarára – ahol éppen vékony épületdeszkákat raktak le egy teherautóról. Nyikolaj Markovics, a telefonbeszélgetést még folytatva, tekintetével kísérte. Vagy mert az ablakon oldalról beáradó fény körülfonta a vendég alakját, vagy mert az idő csakugyan nem kímélte a franciát – mindenesetre Tambijev meglátta, hogy a halántéka megőszült, úgy látszik, a mindenható irónia, amely minden baj ellen védőpajzsa volt, végső soron nem óvta meg.

– Nem bocsáthatom meg magamnak, hogy mind ez ideig nem kérdeztem még öntől, kedves Tambiics – barátságos érzületet óhajtván kifejteni, néha így nevezte Nyikolaj Markovicsot...

– Nos, Alekszej Alekszejevics...

– Önnek orosz tanára volt?

– Igen.

– És ön hitt a jóakaratában?

– Hittem, természetesen, miért ne hittem volna?

– De ő... orosz misszionárius volt egy más nyelvű vidéken, orosz Kulturträger...

– Olyan fontos az, hogy orosz volt? Lehetett volna grúz is, vagy tatár, és az is jó lett volna. Az a fő, hogy ember volt, és mi, gyerekek hittünk neki.

Galois ellépett az ablaktól, és deresedő haját mintha hamu vonta volna be, megszürkült.

– Én itt valamit nem értek, Nyikolaj Markovics.

– Éspedig?

– Az én felfogásom szerint ez az orosz tanár idegen kellett hogy legyen önöknél . . .

– Mint Bargyin? – nevetett gonoszkodva Tambijev. – Bargyin nevének emlékeztetnie kellett a franciát arra a régi beszélgetésre, amikor Galois értelmezése szerint Jegor Ivanovics idegen volt Tambijev számára.

– Ha úgy tetszik, Nyikolaj Markovics, mint Bargyin – jegyezte meg harciasan Galois.

– A nép neve bizonyára nem olyan csekélység, Alekszej Alekszejevics, de az én véleményem szerint nem a legfelsőbb fórum, amely dönt.

– Hát melyik az a legfelső fórum, amely dönt? – Természetesen emlékezett arra a beszélgetésre, sohasem felejti el. – Október, a forradalom, az eszme harciassága?

– Igen, Október . . . Mellesleg, az az orosz tanár, lehet, hogy Kulturträger volt egy idegen vidéken, csakhogy nem olyan értelemben, ahogy ön gondolja; mondhatnánk, ő Október Kulturträgerje volt . . . ez pedig, úgy gondolom, az én szülőföldemnek nem ellenindikált . . .

Galois az asztalhoz közeledik, leül.

– Én itt nem kerekedhetek felül. Nyikolaj Markovics, ön jobban tudja, sokkal jobban tudja . . . – Elgondolkozva lehajol. Tambijev most látja: nem, ez nem fényhatás, amelyet az ablak közelsége okozott, halántékát valóban megütötte a dér. – Ami engem illet, én meg akarom érteni – tagadóan csóválta a fejét, mintha azt mondaná: „Számomra ez nem egyszerű, egyáltalában nem egyszerű . . .” – De Gaulle pedig jön, jön de Gaulle . . . Azt mondják, a bakui fogadtatás elképesztette, különösen a találkozáskor felsorakozott orosz katonák látása. „Az örök orosz hadsereg, az örök . . .” – mondta a tábornok.

– Itt vannak . . . előzmények, amelyeket még fel kell deríteni, Alekszej Alekszejevics?

– Feltehetően . . .

– Nyilván olyan eseményre célzott, amely bizonyos tekintetben hasonló a mostanihoz? – kérdezte Tambijev, határozottan valami előzményt látott a tábornok megjegyzésében . . .

– Poincaré látogatása Pétervárott? – nevetett Galois; tudta, hogy e

hasonlat módfelett önkényes, de nem tagadta meg magától azt az élvezetet, hogy ehhez folyamodjon. – Nem, nem tréfálok – mondta észbe kapva. – Nem a precedensekről van szó. Olyan számtalan akad.

– Hanem miről?

– A francia–orosz szövetségről... Nem, nem tévedés francia–orosz szövetségről.

Lám, a francia lényeg, amely mindeddig nemigen mutatkozott meg a Galois-ban: francia–orosz szövetségről van szó. Úgy látszik, Galois kimondta a legfőbbet. Azért is jött ide, hogy kimondja: szövetséges. Meg kell érteni, a franciáknak megvannak a maguk érdekei, amelyek különböznek az angolok és az amerikaiak érdekeitől; a maguk érdekei és problémái, mindez nem egyszerű. A tábornok szeret a történelemhez folyamodni, ott igyekezik választ találni az őt nyugtalanító kérdésekre. A tábornok felfogása szerint Franciaországot történelmileg két veszély fenyegette: a nagynémet militarizmus és Nagy-Britannia uralma. Egy mód van, amely megmentheti Franciaországot ezektől a veszélyektől: a szövetség Oroszországgal. Igaz, hogy a hagyományos Oroszországot most a Szovjetunió képviseli, de a tábornok hozzászoktatta magát ahhoz a gondolathoz, hogy van egy Oroszország; így megszokottabb. Erre a szövetségre támaszkodva szándékozik Franciaországot visszatéríteni a nagyok körébe, természetesen a franciáknak a győzelemhez való hozzájárulására támaszkodva – ez a hozzájárulás nem olyan csekély, mint ahogyan némelyek hiszik. Mellesleg az oroszok itt is együtt vannak a franciákkal. De mennyire hajlamosak az oroszok elfogadni a tábornok javaslatát úgy, hogy mellőzik az angolok és az amerikaiak érdekeit?

– Megengedem, hogy a tábornok nem bűntelen, de egyet nem lehet elvitatni tőle: hisz a franciák és az oroszok szövetségében... – szólt Galois, azzal felállt, és az ablakhoz ment. Nem valami sokat látni a népbiztosság udvarára nyíló ablakon kinézve, de ő mintha sokkal tovább látott volna. Túl a népbiztosság épületén, a Kuznyeckijon, a moszkvai sorompókon is túl, a Moszkva környéki mezőkön túl, át azokon a határokon, amelyeken túl az Oroszországnak nevezett hatalmas térségek tárulkoznak; ott valahol közeledik de Gaulle. – Ha a tárgyalások, hogy úgy mondjam, a francia–szovjet ház falai közt maradnak, és nem kerülnek ki a két ország érdekeinek határai közül, a szerződést aláírják... – mondta jelentőségteljesen.

– Meg lehet érteni a tábornokot, aki mindazoknak a megpróbál-

tatásoknak ellenére, amelyeket Franciaország elviselt, erősnek akarja látni az országot – jegyezte meg Tambijev. – De kérdezze meg bármelyik katonánkat, amikor Franciaország és a franciák holnapjáról van szó, hogy más véleményen van-e?

– Megálljon, hát volt szó erről a témáról? – kérdezte Galois; úgy érezte, hogy Tambijev nem véletlenül vet fel olyan problémát, amelylyel ő nem foglalkozott.

– Ha egyszer a tábornok idejön, akkor nyilvánvaló ...

– Nos hát, legyünk türelemmel ... Nyikolaj Markovics.

– Legyünk türelemmel ...

Galois megállt az ajtóban.

– Tudja, ez az ön pan magister Kowalskija azok közül való, akikre az oroszok azt mondják: „Csendes ember, de bátor ..."

– Ezt mire mondja, Alekszej Alekszejevics?

– Látta azt a fénymásolatú könyvet: „Igazság Lengyelországról"? ... Igen, azt, amelyet a lengyelek múlt szombaton a tudósítóknak osztogattak, és ahogy hallom, már Londonba és New Yorkba is eljuttatták ... A mindentudó Clean szerint a pan magister írta ... Önnek nem nyújtott át egy példányt?

Kowalskit csak említeni kellett – alighogy Galois mögött az ajtó becsapódott, megjelent.

– Jöttömben arra gondoltam, hogy a magánynál nincs rettenetesebb! – mondta fujtatva. Leült, és két kezét a meleg fűtőtestre tette. – Kérem az istent, hogy mihamarább vége legyen a háborúnak, és közben rettegve gondolok arra, hogy mi lesz, ha véget ér ...

– Miért ... rettegve, pan magister?

– Most még feltételezhetem, hogy a hozzám közelállókat nem mind kaszálta le a háború, hogy valaki maradt ... Ha kedvem tartja, meggyőzhetem magamat arról, hogy mellettem vannak, sőt beszélgethetek is velük, és ők válaszolnak nekem ... De ők épp azért élnek, mert semmit sem tudok róluk! ... És ha megtudok valamit? Egyszerre egész városnyi rokont temetek el – tömegsír! Akkor mi lesz velem? ... Egyedül! Nem, nincs a magánynál rettenetesebb!

– De van reménye?

– Szerintem nemigen. A legközelebbiek, úgy látszik, mind elpusztultak, csak Jadwiga ...

– A lánya?

– Igen, a kislányom, Krakkóban, helyesebben Krakkó peremvárosában, Berezovóban . . . Hallott róla?

– Nem.

– Ott kell őt keresni.

Erőlködve felállt, mintha leválnék a fűtőtestről, sokáig elálldogált a karosszék mellett, mintegy fontolgatva, hogy leüljön-e vagy sem, végül leült.

– Tudja . . . váratlan találkozásom volt – kezdte, mintegy minden összefüggés nélkül azzal, amiről az előbb beszéltek. Mikołajczykkal jött Moszkvába a kíséret tagjaként, ahogy régebben mondták, Szymanowski tábornok . . . Civil ruhában, de katonai minőségben. Eltűnődtem, ezt a kövér Mieczyław Szymanowskit hová tegyem, hová soroljam? A krakkói gimnáziumban Szymanowski a helybéli cipőgyáros fia, olyan volt, mint a mákkal hintett vajas sütemény, feltéve, hogy a mák vörös. Mint a kövérek általában, alkalmazkodó volt, cseppet sem zsugori, jó pajtás, zokszó nélkül tűrte gimnazista társainak nem mindig ártalmatlan csínytevéseit. Valóban tehetséges fiú volt: a vegytantanárunk a büszkén hangzó: „asszisztensem" címmel tüntette ki. Igaz, hogy Szymanowski ezt a kitüntető figyelmet drágán fizette meg három ízben robbant fel a forrásban levő keveréke, és vörös szeplői lilára váltak. Ám ez csak fokozta a szenvedélyét: az hírlett róla, hogy kémiaszakra ment, Franciaországban tökéletesítette az ismereteit, és az óceánon túl is jó nevet szerzett.

De mi köze a kíséréthez tartozó tábornok szerepéhez? Pan magister Kowalski mindenütt kereste a gyermekkori barátját. Megtalálta, és Szymanowski örömmel ismert rá, nem mutatott fölényt, holott rangos személyiség. Úgy látszott, őszintén örül, megcsókolta, és amolyan baráti vacsorát rendezett; együttérzéssel beszélt, ami arról tanúskodott: az időnek valóban nincs hatalma felette! Nos, miről beszélhetnek ma a gyermekkori barátok, akik idestova negyedszázada nem látták egymást? A kémiáról, a reményekre jogosító fiatal tudós karrierjéről? Szó sincs róla! Égető kérdésekről folyt köztük a szó: a földről, a földosztásról, a lengyel szűzföldekről. Szymanowskinak itt is nagy szerencséje volt: Kanadába utazott, ott farmerekkel beszélgetett, köztük lengyelekkel is . . . Mellesleg Mikołajczyk egyáltalában nem ellenzi, hogy a parasztoknak földet osszanak, de ez esetben ki fogja Lengyelországot táplálni? A mindenható tapasztalat – nemcsak a Kanadáé, hanem a Lengyelországé és az Oroszországé is azt mutatja, hogy csak a nagy-

üzemi földművelés adhat árugabonát. Nagyüzemi! Szymanowskinak szemébe ötlött egy súlyos kötet, amelyet az oroszok adtak ki az uralkodóház háromszáz éves jubileumára. Ki termelte az orosz gabonát? A nagybirtokosok, akik a század végén Dél-Oroszországban hatalmas földekkel rendelkeztek, mindezek a doni, kubáni, krími búzamágnások ... Kanadában a legkisebb telek: száz hektár! Kisebb telek nem alkalmas, nem alkalmas! Aprózd fel a hatalmas kanadai földterületeket kis parcellákra – Kanada éhen hal ... Nos, humánus szempontból a parasztoknak joguk van a maguk öt-hét hektárjára, de a holnapot kell nézni. Oszd szét a földet, és vége a lengyel bőségnek. Az, amit Szymanowski mondani akar, talán vitatható, de a tapasztalat diktálja, szükség van a nagy földbirtokokra. Hadd mondjunk ki egy lázadásnak ható tételt: a Radziwiłłok visszahozása annyit jelent, mint az árugabonát visszaadni Lengyelországnak. A pan magister félbeszakította gyermekkori barátjának gondolatmenetét: de hiszen a nagyüzemi földművelés szövetkezeti is lehet? Szymanowski felkacagott: várta ezt a kérdést! „Nem lengyel út – mondta a gyermekkori barát –, nem lengyel!" A pan magister meg akarta kérdezni: „Voltaképpen miért nem lengyel?" Lett volna értelme a kérdés feltevésének, de a pan magister türtőztette magát. A beszélgetés úgyis egy hajszálon függött, nem lehet ilyen tiszteletlenül beszélni egy kíséreti taggal. A tábornok teljes jóakaratot mutatott, hálásnak kell lenni.

Szymanowski monológja érdekes végkövetkeztetésbe torkollott: a parasztoknak a földhöz való jogát elismerte. De be kell látnia a pan magisternek: ezt a jogot, úgy látszik, maguknak a parasztoknak az érdekében visszavonták – ha nem akarod, hogy Lengyelország éhen haljon, ne ossz a parasztoknak földet!

– Kérdezhetek valamit öntől, pan magister? – szólalt meg Tambijev. – Ön milyen családból származik? Mi volt az édesapja?

A pan magister zavartan elhallgatott: meg kell vallani, nem várta, hogy Tambijev ennyire váratlan kérdést tesz fel.

– Hogy ki volt az édesapám? Kispolgár, a legkisebb ... Gyógyszerész. Saját patikája volt.

– Pa-ti-ka-a! – nyújtotta el a szót Tambijev. Akármilyen feleletet várt, csak ezt nem.

– Igen, falusi patika, lengyel módra! – A magister értetlenül nézett Tambijevre. – Egyszóval kispolgár, a legkisebb ... az alapok megdöntője!

– Megdöntője? – nevetett Tambijev; a pan magister szavaiban gúny volt, de a hanglejtéséből ez a gúny teljesen hiányzott.

– Igenis, megdöntője, Tambijev elvtárs ... – Leplezetlen figyelemmel nézett Nyikolaj Markovicsra. – Bocsásson meg, de a kispolgár nem az, aminek mi gondoljuk ... – A korábbi barátságos kifejezés eltűnt tekintetéből.

Nyikolaj Markovics csak a lengyel eltávozása után döbbent rá, nem valami titkos zátonyba ütközött-e amely feltehetően mindig a lengyel természetében rejlett, de nem mindig mutatkozott meg.

De Gaulle 1944. december 2-án érkezett Moszkvába, és még aznap fogadták a Kremlben.

A tábornok a kremli vár közepén állította meg az autóját, amikor még hét perc volt hátra a fogadásig. Kiszállt, és körülnézett; izgalom fogta el. Azóta a távoli idő óta, ameddig emlékezete visszanyúlt, pontosan ilyennek látta Oroszországot: a Kreml magas kupoláit összhangban a dombról látszó behavazott város panorámájával ... Ez volt Oroszország, a patriarchális, és lényegében örök. És az, hogy ő most itt van Oroszországban mint annak tekintélyes vendége, izgalommal töltötte el. Részrehajló érzés ez: csak azt fogadta be, amire a tábornoknak jólesett emlékeznie, ami megszilárdította, nem pedig elrontotta ennek a percnek a hangulatát. Ha nem adja át magát osztatlanul az érzéseinek, más lett volna a benyomása. Eszébe jutott volna, hogy egy ismert francia már járt egyszer a Kreml dombján, csakhogy korántsem vendégi minőségben. A tábornok, aki szeretett a történelmi előzményekhez folyamodni, most aligha volt hajlandó emlékezni arra, hogy miként menekült honfitársa a Kremlből, de sajnos, erre is emlékezni kell. Egyébként ez a szomorú tény nem ellenkezik a szövetség eszméjével, sőt talán alátámasztja a gondolat szükségességét, végső soron Franciaország és Oroszország jelenlegi helyzete annál inkább szentesíti a barátságot, mivel az országaik kapcsolatának történetében szomorú napok voltak, nemcsak a múlt században, hanem ebben is ...

Eközben a tágas kremli terek elmaradoztak, hosszú folyosóknak adtak helyet, és de Gaulle gondolata közvetlenül a rá váró beszélgetésre irányult. Megvoltak az elképzelései a szovjet miniszterelnöknek arról a képességéről, hogy létfontosságú politikai megbeszélést folytasson. Úgy gondolta, hogy Sztálin szűkszavú lesz, a partnerét beszélteti, nem annyira szavakkal, mint a szünetek segítségével.

– Franciaországnak nem volt szerződése a Szovjetunióval, ez az igazi oka a bajainknak – kezdte óvatosan de Gaulle.

– Igen, ez számunkra is nagy szerencsétlenség volt – hagyta rá Sztálin.

De Gaulle nem minden kíváncsiság nélkül állapította meg, hogy a házigazda bal kezének középső ujja gondosan be van kötve, s a hófehér kötésen alig észrevehető sárgásság üt át, úgy látszik, csak az imént vágta meg az ujját. A sebesülés okozója – egy szürkéskék csontnyelű tollkés – ott hevert a félig kihegyezett ceruzával együtt, az asztal szélén. Sztálin, amint vendégének egy üres széken helyet mutatott, feltűnően kinyújtotta a bekötözött ujját, ez az ujj, mintha megmerevedett volna, alig hajlott.

– Feltételezem, hogy Oroszország és Franciaország nyerne azáltal, ha Rajna-Vesztfália francia lenne – mondta de Gaulle némiképpen katonás nyíltsággal. – Talán a Ruhrnak is nemzetközi rezsimre van szüksége, de a Rajna és Vesztfália más dolog. Ismétlem, ezt a területet el kell szakítani Németországtól, és Franciaországhoz csatolni . . .

A franciának ez az utóbbi mondata meglepően érzelmesnek hangozhatott.

– És mit szól ehhez a tervhez Anglia és Amerika? – kérdezte habozva az orosz. Kérdése nem vallott érdeklődésre, sőt bizonyos, Sztálinra jellemző lagymatagság volt benne.

– Tizennyolcban elvetették ezt a javaslatot, amit Németország ennek a háborúnak a folyamán nem mulasztott el kihasználni – felelte a tábornok; jól tudta, hogy az orosz miniszterelnök nem ezt kérdezi tőle (mit szól ehhez a tervhez Anglia és Amerika, most mit szól?), mégis erre válaszolt, ami által sajátos helyzetbe hozta magát. Hát az orosz? Lehet, hogy észre sem veszi ezt a kis ravaszkodást, Sztálin hallgat – lám, a szünetek párbeszéde.

– Tudomásom szerint – mondta Sztálin ugyanazzal a szenvtelenséggel –, angol körökben más kombinációt vetettek fel, mégpedig, hogy Rajna–Vesztfália területét nemzetközi ellenőrzés alá vonják . . . Egyenesen a tábornokra nézett. – Az, amit ön most mondott, számomra új – fejezte be.

Ha ezzel lezárult a párbeszéd első szakasza, akkor azt kell mondanunk, hogy a francia talán nem érte el célját. Igaz, hogy sikerült a beszélgetést a Franciaország számára létfontosságú kérdésekre terelnie, de jelentős veszteségek árán. A tábornok túlságosan érzelmes volt, és

ezért nem mindig meggyőző – a szünetei, amelyeket, úgy látszott, bőven tartalékolt, nemigen hatottak, a beszélgetés kezdeményezése ráhárult.

– Az angolok és az amerikaiak nincsenek a Rajnánál, sem történelmileg, sem földrajzilag – szólalt meg a tábornok, észrevehető felindulással. – Igaz, hogy most ezeken a helyeken harcolnak, de nem maradnak ott örökre, míg Franciaország és a Szovjetunió a helyén marad.

A szovjet miniszterelnök még egy szünettel mintha meglökte volna a franciát – azt a éles hangot, amelyen a francia a szövetségesekről beszélt, nem lehetett pusztán a hevességével magyarázni. Ahhoz, hogy hasonló kijelentésekre fakadjon, a beszélgetőpartnerének kellett volna alkalmat adnia, ám erről szó sem volt. Ha pedig az orosz nem adott erre alkalmat, akkor de Gaulle-nak legalábbis meg kellett volna győződve lennie arról, hogy a szövetségesek elleni kirohanása megértéssel találkozik, de ez a meggyőződés is hiányzott. Akkor mire épített a tábornok, amikor erre az erélyes lépésre határozta magát? Arra a bizonytalan sejtésre, hogy a szövetségeseknek adresszált szemrehányásokat az oroszok megértéssel fogadják, a szövetségeseikkel szemben régóta táplált elégedetlenségüknél fogva. Ám az ösztönös megérzés hasonló körülmények közt megtévesztheti az embert, különösen az olyan beszélgetőpartnerrel, mint Sztálin.

– A német agresszorok megzabolázásához a mi haderőnk és az önöké együtt véve is kevés – kezdte óvatosan Sztálin. – A határ – az még nem minden, hadsereg kell . . . Aztán meg mi, oroszok egymagunkban nem dönthetjük el ezt a kérdést – folytatta azzal a szándékkal, hogy a válasza lehetőleg minél enyhébben csengjen. – Egymagunkban nem dönthetünk.

Felállt, türelmetlen mozdulattal odatolta székét az íróasztalhoz. A heves mozdulattól megcsúszott ujján a kötés. Ugyanilyen heves mozdulattal letépte, ujját pedig a tenyeréhez hajlította, hogy a sebét elfedje. Ujját még mindig begörbítve lelógatta a kezét.

– És mi legyen Németország keleti határaival? – kérdezte hirtelen a francia, feltételezte, hogy a nyugati határok kérdését a keleti határokéval összekapcsolva megkönnyíti magának a beszélgetést.

– Azokat a földeket, amelyeket ősidőktől fogva a lengyelek birtokoltak – Sziléziát, Pomerániát, Kelet-Poroszországot – nekik kell adni – felelte Sztálin, úgy látszott, hálás, amiért a francia lehetőséget adott neki ennek kimondására. Ha a beszélgetés folyamán az orosz félnek

voltak szerzett előnyei, azokat most kellett volna valami lényegesre átváltani: Lengyelország.

Ám a francia beérte azzal, ami addig elhangzott – felállt.

A házigazda kezet nyújtott neki.

Mi volt ennek a találkozásnak a benyomása? Ha az orosz miniszterelnökről beszélünk, ő úgy láthatta, hogy a francia nem eléggé következetes a lépéseiben. Viselkedésében az érzelmi mozzanat megengedhetetlenül nagy. A Rajnára és Vesztfáliára való hivatkozásai előkészítetlenek voltak, és az angol–amerikaiak elleni kirohanása talán naiv – a franciának határozottan semmi alapja sem volt rá, hogy számítson az oroszok támogatására. Az orosz fél számára nyilvánvaló; akármilyen nagy közös érdek fűzi is egymáshoz országaikat, nehéz tárgyalásai lesznek.

Amikor de Gaulle másnap a Kremlben megjelent, az expozícióra már nem kellett időt fordítani, és mindjárt a lengyel ügyekkel kezdték.

– Régi kulturális és vallási kötelékek fűznek össze minket Lengyelországgal – jegyezte meg a tábornok. Ha Lengyelországról van szó, nincs szüksége rá, hogy csak Franciaországra hivatkozzék. Önmagára is hivatkozhat. Amint egyszer már említettük, önkéntesként szolgált a lengyel hadseregben kilencszázhúszban, annak keleti hadjárata idején. A Rzeczpospolita őrnagyának címéhez katonai érdemei elismeréseként a Szent Vencel-keresztet nyerte el. Életrajzírói de Gaulle életének lengyel fejezetéről szólva észrevehetően összekeverik a hangsúlyokat: inkább a lengyel hadseregben folytatott pedagógiai tevékenységéről esik szó, mint a haditetteiről. Valójában pedig eléggé aktív katonai tevékenységet fejtett ki: egy gyalogos-harckocsizó alakulatot vezetett a Vörös Hadsereg elleni hadműveletekben Varsónál és Volhíniában. Maga a tábornok az emlékirataiban később ezt a témát egyetlen mondattal intézi el „Kiküldetés Lengyelországba és részvétel a lengyel hadjáratban" – holott de Gaulle önkéntességét nehéz „kiküldetésnek" nevezni. És az oroszok elleni hadjárat nemigen azonosítható a „lengyel hadjárat" fogalmával. Amint később megállapították, a de Gaulle tudatában végbement – talán tragikusan szomorú – változások folytán a forradalmi Oroszországot a gyűlöletes németektől elválaszthatatlannak látta – különös, de az Oroszország elleni hadjárat a francia számára a németek elleni hadjárat folytatása volt. A több mint szűkszavú mondat, amelyet de Gaulle az e hadjáratban történt részvételének szen-

tel, nem említi sem az őrnagyi rangot, sem a Szent Vencel-keresztet, és inkább sajátos módon elködösíti részvételét a hadjáratban, semmint tisztázza.

De mi az oka annak, hogy a tábornok nemigen szeret visszaemlékezni részvételére a lengyel hadjáratban? Talán belátta, hogy eltévelyedett, amikor az új oroszokat németeknek vette (ezek az új oroszok, akik sokat tettek a franciák megmentéséért, semmiképpen nem lehettek németek), vagy mert a tábornoknak ezek a lengyel erényei ma másként festettek, mint kilencszázhúszban? Nehéz feltételezni, hogy a szovjet miniszterelnök ne tudott volna a tábornok életrajzának erről a lapjáról, de az orosznak egyetlen mondata sem utalt erre. Az öregség eróziója még nem érintette Sztálin emlékezetét, mindenre emlékezett, de ha kedve tartotta, elhallgattathatta az emlékezetét is; most is ez történt. Az orosz közmondás szerint: „Aki a régi dolgot hánytorgatja, annak ki kell szúrni a szemét." Az orosz miniszterelnök úgy beszélt de Gaullelal, mintha az a szerencsétlen hadjárat nem is lett volna. A tábornokban, metamorfózisai ellenére is a harcoló Franciaország vezetőjét látta, a többi mellékes volt. Emellett, amint azt már fentebb említettük, de Gaulle nem szeretett a keleti hadjáratban való részvételére emlékezni, és ez becsületére vált – az oroszok, feltehetően megértették.

– Ismétlem, Lengyelországhoz bennünket régi kötelékek fűznek ... – folytatta a tábornok. – Minden kísérletünk, amely Lengyelország újjászületésének elősegítésére irányult, egy célt szolgált: létrehozni azt az erőt, amely ellenáll Németországnak. Sajnos, olyan egyének, mint Beck, a Szovjetunió és Csehszlovákia rovására igyekeztek a németekkel megegyezni ... Többet mondok: semmi kifogásom sem a Curzon-vonal, sem az Odera–Neisse-határ ellen ...

A tábornok Lengyelországnak keleti és nyugati határáról beszélt, de ha pontosak akarunk lenni, közvetett formában hitet tett a francia keleti határok mellett is.

Az orosz miniszterelnök azonban csak Lengyelországról volt hajlandó beszélni, legalábbis aznap. Azt mondta, hogy számít Franciaország reális állásfoglalására, arra, hogy az reálisabb lesz az angolok, az amerikaiak állásfoglalásánál. Szavai szerint a „Londonban ülő lengyelek" a miniszterek csereberéjével foglalkoznak, ugyanakkor, amikor a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság földet oszt a parasztoknak, hasonló ahhoz, ahogy Franciaországban a XVIII. század végén történt. Nem azért hivatkozott a francia precedensre, mert ez tetszhetett az ön-

érzetes franciának, csak mert a példa meggyőzőnek látszott. Röviden: arról van szó, hogy Franciaország megértéssel kezelje azt, ami most Lengyelországban végbemegy. Óvatosan, nem annyira nyíltan, mint inkább közvetett formában szinte arra hívta fel a franciákat, hogy ismerjék el az új lengyel kormányt.

Elérkezett az ideje, hogy de Gaulle választ adjon a tárgyalások csaknem legkényesebb kérdésére. A tábornok hallgatott a Felszabadítási Bizottságnak Lublinban folytatott tevékenységéről, és kevés szót szentelt a londoni lengyeleknek. Azt mondta, a lengyel nép valódi hangulata majd akkor mutatkozik meg, ha az egész ország felszabadul. Vagyis az orosz miniszterelnöknek azt a felszólítását, hogy ismerje el a Felszabadítási Bizottságot, válasz nélkül hagyta. Mi hajlította de Gaulle rokonszenvét a londoniak felé? Csupán a londoniakkal közös sors abban az időben, amikor Európa a németek csizmája alatt nyögött, személyes rokonszenv, sőt talán barátság vagy a félelem, hogy Lengyelország vörösebb lesz, mint ahogyan ő, de Gaulle, szeretné, és végén még azon igyekszik, hogy Európa is vörössé legyen? Akárhogy is, a tábornok kifejezésre juttatta azt a szándékát, hogy ellenszegül az oroszok akaratának.

(Már az első nap végén, amikor a Kremlben befejeződött az orosz miniszterelnök és de Gaulle találkozása, távirat ment Londonba a beszélgetésről való részletes beszámolóval. Felvetődött benne a szövetség kérdése is; a franciák e tekintetben teljesen egyértelműen kinyilvánították szándékukat. Churchill ellenkezett: ez a szövetség ne kétoldalú legyen, hanem hárman kössék meg: a Szovjetunió, Nagy-Britannia és Franciaország. Az öreg Winnie-nek nem volt érdeke a kontinentális Európa összetömörítése, még ha szovjet–francia lenne is. De a franciák kitartottak a véleményük mellett – ebben a hármas szövetségben nem volt ínyükre a legkisebb szerepét játszani.)

A második tárgyalási nap végére az egyetértés, illetve a nézeteltérés foka pontosan kirajzolódott.

Az oroszok hajlandók a hármas szövetség ötletének elfogadására, igaz, hogy ezt a szövetséget nem annyira ők, mint inkább az angolok kívánják, de miért ne fogadják el az ajánlatukat?

A franciák nem akarják elismerni a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottságot.

De talán van rá lehetőség, hogy kölcsönösen elébe menjenek egymásnak, végeredményben maga de Gaulle adott példát a kérdés ilye-

tén megoldására: amikor a megegyezés a nyugatnémet határokat illetően elérhetetlennek látszott, ő, a francia miniszterelnök beszélgetést kezdeményezett a keletnémet határokról, ezzel jelezve, hogy hajlandó engedményeket tenni.

De a szovjet miniszterelnök állhatatos maradt.

– Lengyelország a mi biztonságunk egyik eleme – figyelmeztette óvatosan a franciát – nehezére esett megtalálnia a megérett javaslat megfogalmazásának módját. – Egyszóval szolgálatot szolgálat fejében, a franciák fogadják Párizsban a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság képviselőjét, a szovjet fél pedig kész elébük menni a franciáknak, és mellesleg megkötni a kettős szövetségi szerződést. Churchill megsértődik, de hát mit tegyünk ... – fejezte be mosolyogva a szovjet miniszterelnök.

Akármilyen ironikus volt is a párbeszéd befejező mondata, arról tanúskodott, hogy a megbeszélések elérkeztek a logikus befejezésükhöz.

Grabin, aki de Gaulle látogatása idején a nagykövetével érkezett Moszkvába, felhívta Beketovot: a tábornok szeretné látni a várost. A francia nagykövetség első titkárának az volt az elgondolása: jó volna, ha Moszkva megtekintése során olyan oroszok lennének de Gaulle mellett, akiket ismer a tábornok. Abban állapodtak meg, hogy tizenegykor találkoznak Vorovszkij szobránál, majd fél tizenkettőkor a francia nagykövetségen lesznek – onnan indul a franciák autókaravánja a moszkvai városnézésre. Természetes, hogy tizenegykor az első titkár nem volt ott a szobornál: Grabin hű maradt önmagához. Beketov várt három percet – ez a szokásos idő –, azután még hármat, majd az összes naptári szenteket felsorolva az autójához indult, hogy egyedül hajtson el a nagykövetségre. Ekkor megjelent Grabin, szokása szerint vidáman, kedélyesen; természetesen egyáltalán nem érezte hibásnak magát.

– Annyira átfagytam, hogy már-már zengő bronzzá változtam, és örök időkre itt maradtam, mintegy szemrehányásként az ön könnyelműségéért – szólalt meg Szergej Petrovics. A mondat tréfásan hangzott, de a tónusa tele volt sértődéssel.

– Elképzelem, milyen aranyosra sikeredett volna ez magának. – Grabin prüszkölve nevetett: elhitette magával, hogy Szergej Petrovics tréfál. – Hajlandó vagyok elfoglalni az ön helyét azon a talapzaton, mint az ön kötelességtudásának afféle emlékműve ...

A kis incidens ezúttal ennyivel elintéződött. A hat autóból álló karaván, amely elszakíthatatlan tömbbé olvadva haladt, és messziről hajótesthez hasonlított, pontosan tizenkét órakor megkezdte útját Moszkva bonyolult tengerén. A karaván eljutott a Forradalom térre, ott megállt. A tábornok elsőnek szállt ki a kocsiból. A melle felét elfedő, nagy prémgallérral díszített katonaköpeny volt rajta, a fején meg széles lakkellenzős egyensapka. A magas tábornok a tömeg felé indult, amely megtöltötte a járdát a metróállomás bejárata előtt. A tábornok a ködös félhomályban meglátta a Nagy Színház quadrigáját, amelyet fehérre festett a hó, elmosolyodott: az ő számára ez a négyes fogat ugyanúgy Oroszország jelképe volt, mint a Vaszilij Blazsennij, vagy az Ivan Velikij harangtorony, vagy a Kreml bástyái. Ahogy meglátta a tömeget a metró bejáratánál, feléje indult – ment és mosolygott.

Egyelőre nehezen megragadható képzettársítás révén eszébe jutott augusztus 26-a, szombat, az az ő számára, sőt meggyőződése szerint Franciaország számára is felejthetetlen nap: Párizs azon a napon lényegében a tábornokot ünnepelte. A tábornok reggel kilenckor meggyújtotta a lángot az Ismeretlen Katona sírján, és az őt köszöntő, ujjongó párizsiak tömege közt a Concorde térre, onnan pedig a Notre-Dame-székesegyház felé indult. Való igaz: egyetlen ilyen napért érdemes volt vállalni az elmúlt évek minden baját és megpróbáltatását. De Gaulle a harcostársaival, akik gyűrűbe fogták, élő piramist alkotott, amely – ahogy a tábornok szerette volna nevezni – a hagyományos Franciaországot jelképezte; olyan piramis volt ez, amilyet a régi jó időkben a tüntetők autók platóján szoktak végigvinni ugyancsak Párizson, igaz, ők valamelyest más jelentést adtak annak a piramisnak. A tábornok kétméteres alakja nyilvánvalóan a magántulajdonra támaszkodó köztársasági intézmények rendíthetetlenségét szimbolizálta . . . De Gaulle mögött, mintha testükkel a tarkóját meg a hátát védelmeznék – a hatalom kivont kardját jelképezve – Koenig és Juin tábornokok haladtak. Az egyik oldalán Bidault lépkedett, akinek konzervativizmusát csak feltételesen lehet csoportjának nevével jelölni, a másik oldalán Laniel normandiai burzsoá; olyan erőt akar látni de Gaulle-ban, amely megvédi Franciaországot és őt, Lanielt az idő változásaitól. Ez az egész piramis. Olyan egyszerű, amilyen egyszerűek a szimbólumok és nem annyira leplezett, mint inkább nyílt – itt van a tábornok politikai ideálja. De a tábornokot üdvözlő nép nem nagyon akar jelképet látni ebben a számára mégiscsak bonyolult építményben. A nép az Ellenállás ve-

zérét köszönti a tábornokban, vagyis a legendás maquis-k vezérét, azokét, akiknek zárt sorait ezen a napon nem nehéz felfedezni, igaz, érthetetlen okból tisztes távolságra tolták őket attól a férfiútól, akivel pedig – azt gondolhatnánk – azonosítani kellene ezeket az embereket. Ám a nép nem hajlik olyan hangulatokra, melyek szertefoszlatnák az ünnepről alkotott elképzelést. Az ünnep azért adatott, hogy ünnepeljenek, a továbbiakat illetően pedig nem szabad elveszteni a reményt.

„Ha mindazok, akik most itt vannak, úgy őrzik szívükben Charles de Gaulle-t mint menedéket a bajoktól, mint a remény szimbólumát, akkor az kell, hogy ezek az emberek mind lássák őt, ezt az oly ismerős, drága embert, és akkor még fényesebb ragyogással fog tündökölni a nemzeti egység . . ." Ki írta ezt? Egy Pimen, akit „tanúnak állított az úr"? Nem, ezt de Gaulle írta, olyan ember, aki bár becsvágyó volt, nem nagyon hajlott az érzelmi kitörésekre. Bizonyára a becsvágy az a rés, amely nyilván védtelen marad a legbevehetetlenebb erődöknél is, és amelyet a tapasztalt ellenség mindig szem előtt tart, amikor el akarja foglalni azt az erődöt. E téren még de Gaulle kőkeménysége is sebezhető volt, ez a titkos járat még őnála is védtelen maradt – akárhogy is, de Gaulle ebben az áldott augusztusban megtanult mosolyogni, és mindmáig mosolyog . . . Nos tehát a tábornok meglátta a tömeget a metróállomás bejáratánál, és ragyogó mosollyal feléje indult. Mintha azt mondta volna: „Én de Gaulle tábornok vagyok, azért jöttem hozzátok, hogy átadjam Franciaország üdvözletét." Egész külseje azt hirdette, hogy őt itt ismernie kell mindenkinek, ahogy Párizsban ismerték, amikor a Champs-Elysées-n a Concorde tér, onnan pedig a Notre-Dame-székesegyház felé haladt, miközben a város apraja-nagyja üdvözölte.

Igazságtalanság volna azt állítani, hogy itt senki sem ismeri. Természetesen ismerik, de csupán mint nevet. Senkinek sem jutott eszébe, hogy azonosítsa ezt a nevet azzal a férfival, aki ezzel a furcsa gallérral csak még jobban megnehezített, szokatlan köpenyben lépett elébük. Egyébként magában e tényben nem volt semmi tiszteletlenség de Gaulle-lal szemben – ha ezen a ködös reggelen az amerikai elnök jelenik meg Moszkva utcáin, őt is nehezen ismerték volna fel, és határozottan állíthatjuk, hogy ebben sem lett volna semmi. De a tábornok – ahogy Beketov látta – egy kissé nyugtalan lett: a fogadtatás szívélyesebb is lehetne. Amikor pedig termetes alakját be kellett préselnie

a metrókocsiba, mely ebben az ebéd utáni órában tele volt, homlokát némi szomorúság felhőzte be. Beketov még meg is szidta magát: valahogy elő kellett volna készíteni ezt az utazást, legalább szabaddá tenni egy kocsit, hogy a tábornoknak ne kelljen fél lábon állnia, mint most, úgy, hogy nyitott tenyerét szinte rátapasztja a mennyezetre.

A kocsi eközben elhagyta a Kurszki pályaudvart, tágasabb lett, de a tábornok nem ült le. Nekitámaszkodott a függőleges, nikkelezett rúdnak, és állva figyelte a szemközt ülő fiatal párt. Tizenöt-tizenhat évesek lehettek. Rövid tűzött kabát volt rajtuk, és nyilván munkából mentek haza. A lány arcát félig eltakarta a gyapjúkendő, csak az orra látszott – amelyet mintha szobrász mintázott volna – meg a nevetősnek ható szeme. A fiú füles kucsmája hetykén félre volt csapva, mint a Kozma Krjucskové. Jobb kezében, amelyet behúzott a kabátja ujjába, szalonnás kenyeret tartott. A fiatalember valami történettel szórakoztatta a leányt, de nem feledkezett meg a falatozásról sem – nagyon éhes volt. A lány figyelmesen hallgatta útitársát, időnként nevetésben tört ki, úgy, hogy szája előtt mulatságosan fel-felfúvódott a kendő. Mellettük egy öregember ült újsággal, amely fölé időről időre felemelte szemét, és leplezetlen szemrehányással nézett de Gaulle-ra. Odább egy sárgásbarna, elgyötört arcú asszony ült, és cserepes agavét tartott a kezében; amikor belépett a kocsiba, szétnyitotta kiskendőjét, és elővette alóla az agavét, mégpedig olyan hirtelen vette elő, mintha a szúrós zöld növény nem is a kendő alatt, hanem a hasában lett volna.

A tábornok, amikor a szemközt ülő embereket nézte, ellenállhatatlan vágyat érzett arra, hogy valamelyikük felálljon, odamenjen hozzá és beszédbe elegyedjék vele. Egyszeriben erőt vett rajta a francia parlamenti ember szenvedélye, azé, aki nem ismer hevesebb vágyat, mint azt, hogy beszélgessen az utcával. Nagyon szerette volna megmondani, hogy ő, de Gaulle, az ideiglenes francia kormány feje, azért jött Moszkvába, hogy lerakja a barátság alapjait, de a metrókocsiban ülő embereknek nem nagyon volt kedvük ehhez a beszélgetéshez. Egyébként miért nincs kedvük hozzá? – kérdezte magától de Gaulle. Mi ennek az oka? Az érdeklődés hiánya, sőt apátia, vagy valami más, amit a háború szült és amit ugyancsak a háború kárhoztat pusztulásra? Vagy nem a baj, a sok gond nehéz köve az ok? „Úgy látszik, annyira elgyötörte az embereket, hogy nemigen törődnek egy tábornokkal, még akkor sem, ha az illető – francia tábornok."

A tábornokék a Baumanszkaja* állomáson szálltak ki, és miután eljutottak a tágas terem közepére, az oszlopok mentén lépkedtek tovább. A tábornok csak itt mutathatta meg, milyen magas, és mekkorát lép – no persze a terem méretei megfeleltek az olyan magas ember termetének, amilyen a tábornok volt –, láthatóan kárpótolta magát az előbbi elkeseredésért. Tetszett neki a terem díszítése – jól szemügyre vehetett itt mindent, ami ősi orosz, ami jelentős, sőt kiváló. Bármennyire sajátos és új is volt a terem díszítése, először az anyagot látta benne, csak azután a kivitelezést – ebben bizonyára törvényszerűség volt: itt is az orosz törzsökösséget akarta látni, azt a jót és hatalmasan nemeset, amiből Oroszország kisarjad. Megkeresett egy olyan márványdarabot, amelyben a gránátalma pirossága a legfinomabb tejfehérséggel elegyedett, és tenyerét felemelve nekitámaszkodott a csiszolt felületnek.

– Az embernek az a benyomása, hogy a tűz itt közvetlenül a diadal határán volt, nem igaz? – A tábornok Beketovra tekintett. Angol beszéde ezúttal teljesen kifogástalan volt.

– És diadalmaskodott? – kérdezte Beketov.

– Nem, elpusztult . . . – mondta de Gaulle, de olyan hangon, amelyből nem nagyon derült ki, hogy örül-e a tűz pusztulásának vagy nem.

– Éljen a tűz fenséges hatalma?!

– Nem, éljen az a hatalom, ahogy ön mondta: fenséges hatalom, amely eloltotta a tüzet! . . . – mondta felujjongva de Gaulle; úgy látszik, megjavult a hangulata – a szomorúságát mintha Beketovba költöztette volna át. Szergej Petrovics de Gaulle-nak a tüzet is eloltani képes, fenséges hatalomról szóló velős mondásában olyasvalamit sejtett, amihez szeretett volna visszatérni, amikor az a gondolat foglalkoztatta, mi is de Gaulle.

Amikor felvetődött az a kérdés, hogy mit nézzenek meg: Rembrandt vásznait a Moszkva folyó jobb partján, vagy a zsákmányolt német fegyvereket a bal parton, a tábornok inkább a fegyvereket választotta, és ennek megvolt az oka. Ez persze kiállítás volt, csupáncsak kiállítás, de lehetőséget adott de Gaulle-nak, hogy olyasmit érzékeljen, amit a brit partról nem nagyon lehetett még látni se. Beketov érdeklődéssel

* Ezt az állomást Nyikolaj Ernyesztovics Baumanról, Lenin harcostársáról nevezték el. Alakját Msztyiszlavszkij a *Tavaszi madár a varjú* című regényben örökítette meg.

figyelte, hogyan nézi meg de Gaulle a kiállítást, mit akart látni, és mit látott meg benne. A tábornok elementárisan igyekezett elképzelni, hogyan voltak felszerelve a németek a háború különböző szakaszaiban, de mindezt csak akkor igyekezett elképzelni, amikor nyugatról volt szó. És ami keletet illeti? . . . Nem, kelet nem volt azonos nyugattal, és ezt maga de Gaulle tanúsította. Szergej Petrovics a tábornok reagálásából egy dolgot akart kielemezni: váratlan-e számára, amit itt lát? Alighanem váratlan volt, bár ez az álmélkodás feltehetően egy kissé kompromittálta a vendéget, de . . . ahhoz, hogy elleplezze álmélkodását talán az kellett volna, hogy elszaladjon a kiállításról, de ez nem illett bele a tábornok terveibe.

Ez valóban különösnek hatott: a nagy moszkvai parkhoz tartozó talpalatnyi földön, csaknem az óriáskerék meg a különféle hinták mellett ki voltak állítva a halálnak azok az eszközei, amelyeket a legszörnyűbb háború lökött ki a torkán. Az ágyúból kihúzták a tűzfullánkot, és madzaggal egy cövekhez kötve olyan furcsán, szelíden állt ott, mint egy kecskegida. Úgy tűnt fel: azt várja, hogy meleg tenyérrel hozzáérjenek, megsimogassák, ahogy egy jámbor jószág kívánja. Az ember szerette volna azt gondolni, hogy a szelídítés titka abban a mindenható tenyérben rejlik, amely ezt a szörnyeteget képes ember és állat ellen fordítani. Szerette volna azt hinni, hogy a vas képes alázatosan szolgálni az embert és humánus lesz.

Ahogy Beketov meg tudta állapítani, a fegyverkiállítást szakembereknek is szánták: megmutatták a Messerschmitteket is, mégpedig úgy, ahogy az elmúlt években keletkeztek; az akkurátus németek külön névvel jelölték a repülőgép valamennyi változatát. De a kiállítás mutatott olyasmit is, ami a francia számára szakmai érdeklődésének tárgya volt: tankokat. Mégpedig azokat a páncélosokat, amelyeket az ellenség a kurszki sztyeppi ütközetben vetett be. Ott volt a tankok minden típusa, beleértve a nehezeket, a Tigriseket meg a Párducokat is . . . Voltak vadonatúj páncélosok, amelyeket mintha egyenest a gyárból szállítottak volna ide, Kölnből vagy Drezdából, de akadtak mások is: kegyetlenül deformáltak, hullámos páncéllal, horpadásokkal, tépett szélű lyukakkal. Ez utóbbi tankokhoz valósággal odatapadt a tábornok: bármilyen kegyetlenül szét volt tépve a páncél, a tábornokot láthatóan nem a páncél érdekelte, hanem az, hogy milyen lövedék művelte ezt. A lövedék természetesen nem volt ott, de a nyomát világosan lehetett látni. A tábornok hosszú ujjai a fém szúrósságával nem törődve végigtapogatták a

rés falát, de mindjárt el is kapta kezét de Gaulle, mintha a páncél még őrizte volna a tűz forróságát.

– Az a hír járja, hogy a németek megvastagították a páncélt a Párducon is . . . – mondta a tábornok, és elővett egy hófehér zsebkendőt, hogy megtörölje ujjait, amelyek megfordultak a tank tépett orrában. A zsebkendő a tábornok örömére fekete lett. – Tovább vastagítják a páncélt . . .

– És nem hagynak fel a reménnyel, hogy az új páncélú tankot kipróbálják . . . a gyakorlatban? – kérdezte Szergej Petrovics.

– Nem csodálkoznék, ha a németek holnap olyan csatát, esetleg éppen tankcsatát erőszakolnának ránk, amilyen még nem volt nyugaton . . . A tábornok rásandított a páncélosra: jóllehet a gép szívén nagy rés tátongott, továbbra is félelmetes maradt számára. – Lefordították nekem a Pravda cikkét, amely Teherán évfordulójával foglalkozik . . . Emlékszik a cikknek arra a részére, ahol arról van szó, hogy Teherán eltemette a németek reményeit, amelyek szerint robbanás következik be a szövetségesek táborában . . . – Elgondolkozott. – Nem, nemcsak a németek értették meg, hanem mindenki: robbanás nem lesz. És attól, hogy mindenki megértette, az erők megháromszorozódtak . . .

A tábornok megállt, azokra a szovjet tisztekre fordította tekintetét, akik illő távolságot tartva követték a francia vendéget, és eltűnődve így szólt:

– Ferdinánd rohamlöveg volt Kurszk alatt?

Egy dús bajuszú őrnagy, aki Blériot-ra emlékeztette a tábornokot, a lépteit meggyorsítva odament hozzá, és katonásan tisztelgett.

– Igenis, a Tigrisekkel meg a Párducokkal együtt . . .

– Először voltak Kurszknál?

– Ilyen mennyiségben először. – Az őrnagy nem esett zavarba. Az az óvatos fogalmazás, hogy „ilyen mennyiségben", megóvta a hibától . . . – Nem sokkal Kurszk előtt kezdték meg a sorozatgyártását . . .

A tábornok mosolyogva nézett az őrnagyra: a Blériot-val való hasonlóság meghökkentő volt, de az orosznak a fél bajusza rövidebbnek látszott – bizonyára tankban perzselődött meg, a harckocsizók égnek meg a leggyakrabban.

– Tankháború, őrnagy? – érdeklődött de Gaulle. Nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy azt mondja: „Tankháború".

– Tankháború, amilyet még nem ismert a történelem . . .

De Gaulle fürkészően nézett az őrnagyra, mintha azt latolgatná, felteheti-e neki azt a kérdést, amely most érlelődött a tudatában.

– És felülkerekedett... a tűz, a manőverezés és a páncél, az acél szilárdsága?...

Az őrnagynak kedve lett volna megtörölni a bajuszát, de amikor a rövidebb feléhez ért, elvette a kezét.

– Nem, nemcsak az... a taktika is. – Az őrnagy ökölbe szorította, majd kinyitotta kezét, amely munkát kívánt. – Az erő szereti az észt – ész nélkül... gyengül...

Az őrnagy furcsa mondatát nem egykönnyen tudták lefordítani, a Külügyi Népbiztosság tolmácsához csatlakozott a nagykövetségi is – a nevetés olyan késéssel harsant fel, mintha az őrnagy mondata a föld távoli zugába vezetékeken ment volna; a tábornok ebben egyébként nem volt hibás.

– Ész?... Hogy értsem ezt?

Az őrnagy határozottan nehéz helyzetbe hozta magát.

– Abban, ahogy a németek igyekeztek megoldani a feladatot, egyenesvonalúság volt – mondta az őrnagy, és észrevehetően megijedt: nem szószátyár-e a következtetéseiben? – A teljesítőképességek nem arányosan nőttek: a páncélosok erősebbek lettek, de a tüzérség meg a légierő alighanem gyengébb... az ég nem valami jól segített a földnek – jegyezte meg az őrnagy, és leplezetlen szomorúsággal nézett a folyó felé: hirtelen megpillantott egy mókusbundás nőt, akit alig lehetett megkülönböztetni a havas alkonyatban; a nő észrevehetően meggyorsította lépteit – határozottan fázott. – Ráadásul a kurszki feladatot nem más frontoktól elszigetelve kellett megoldani. Nekünk volt ehhez elég erőnk, a németeknek nem... Egyszóval: az erő szereti az észt...

...A tábornok már elhagyta a kiállítást, egyszer csak megállt, hogy megszemlélje a behavazott várost; leplezetlen örömmel szemlélgette, majd pedig egyenesen maga fölé, a hídra nézett – amely szinte a feje fölött tárult elő –, meglátta az őrnagyot szürke füles kucsmában és a mókusbundát is: a havas köd egy pillanatra láthatóvá tette, aztán nyomban elnyelte őket... De miért mosolyodott el a tábornok? Eszébe jutott a tűzött kabátos párocska, és láthatatlanul összekapcsolta ezzel a hídon szaladó párral? Láthatatlanul? Ezen a napon feltárult előtte valami az emberekben, olyasvalami, ami nem ma született, de mintha csak ma élénkült volna fel.

December 10-ére tűzték ki a franciák elutazását.
A protokoll minden előírását teljesítették: három találkozó volt a tábornok és az orosz miniszterelnök között, ugyanannyi Bidault és Molotov közt. Városnézés Moszkvában, a metró és a zsákmányolt fegyverek kiállításának megtekintése, százszemélyes ebéd ... Igen, az ebéd létrejött, és mind méreteinek, mind az asztal körül uralkodó hangulatnak, a meghívottak összeállításának és a házigazda pohárköszöntői számának arról kellett tanúskodniuk, hogy a tárgyalások a lehető legjobban fejeződtek be. Valójában a tárgyalások csaknem azon a ponton voltak, mint amikor a francia küldöttség először jelent meg a moszkvai pályaudvar peronján. Itt is a lengyel kérdés volt a bökkenő. Az oroszok – ebben a helyzetben irigylésre méltó türelemmel – igyekeztek a franciákat a lengyel ügyek megértésére rábírni. A sors iróniája folytán Moszkvában a tábornok előtt csaknem ugyanazok a kérdések merültek fel, mint röviddel azelőtt Párizsban, amikor a francia ügyekről volt szó. És ez bizonyára meggyőzően bizonyította, hogy Európának közös problémái vannak. De voltaképpen most mire kérte a tábornokot Moszkva? Hogy türelmet tanúsítson azok iránt, akik – ha a franciák asszociációit alkalmazzuk – a népfront alapját megvető erőt alkotnak, és nemcsak a „hagyományos francia intézmények" helyreállításáért hadakoznak, hanem igazságosabb alapokra fektetésükért is. Természetesen ennek megvannak – a lengyel történelem fordulatai és a lengyelek egész életformája által meghatározott – sajátosságai, de az alapja kétségtelenül ugyanaz, mint Franciaországban. Ott, Franciaországban, de Gaulle nemet mondott. Miért kelljen hát itt igent mondania? Mellesleg ez a dolog visszafelé is elsülhet: ha itt igent mond, megtörténhet, hogy a franciák ezt az igent otthon is megkövetelik. Kell-e mondani, hogy ez esetben a tábornok helyzete igen furcsán alakul! A Moszkvában tanúsított nyakassága érthetővé válik, ha Moszkvát Párizzsal hozza kölcsönös összefüggésbe.

Megértették-e ezt Moszkvában? Nyilván megértették. Éppen ezért valami példátlan dolog történt. A történelem krónikája tanúskodik róla: a tábornok anélkül távozott a Kremlből, hogy a megegyezés létrejött volna. Ez a gesztus de Gaulle ízlése szerint való volt, ő azelőtt is tudott eltávozni. Most is elhagyta a Kremlt, de körültekintően ott-

hagyta a nagykövetet és egy külügyminiszteri osztályvezetőt azzal a megbízásssal, hogy folytassák a tárgyalásokat. Szállására visszatérve természetesen nem feküdt le aludni, hanem várta a Kreml telefonhívását. Tudta, hogy sokat tett fel egy lapra: a franciákkal való szövetség megkötése Moszkva számára is fontos, de sokkal fontosabb az adott helyzetben Franciaország számára, és talán az ő számára is. Ha Moszkva kitart az álláspontja mellett, nem tudhatni, hogy végül is miként viselkedik de Gaulle. „Ez vereség lesz számomra, mégpedig igen nagy" – jelentette ki azokban a napokban Moszkvában bizalmasan. Azon az éjszakán, amikor a Kreml telefonhívását várta, bizonyára nemegyszer elismételte ezt. Meg lehetett érteni a lelkiállapotát: a párviadalok láncolatához – amelyek olyan nagyon kellettek a tábornoknak ahhoz, hogy magában Franciaországban és annak határain túl is, de inkább Franciaországban, mint az országon kívül, megőrizze a függetlenségét – a Roosevelttel és Churchill-lel vívott párviadaloknak ehhez a láncolatához járult most a Kremlben vívott párviadal is.

Eközben pedig a telefoncsengő, amire de Gaulle várt, ezen az éjszakán nem szólalt meg, ám éjfél után két órakor megjelent Dejean és Garrault, holtfáradtan, de láthatóan boldogan: az oroszok készek aláírni a szövetségi szerződést. Előállt az autó, és a tábornok azonnal a Kremlbe hajtatott. Az oroszok olyan örvendező izgalomban voltak és őszintén elégedettek, mintha a probléma megoldása nem tőlük, oroszoktól függött volna, hanem a franciáktól. Ugyanakkor a tábornok végigjátszotta a maga szerepét, felülmúlhatatlan volt a szilárd büszkeségében, és mintha nemigen örült volna a történteknek, holott lelke titkos rekeszeiben minden ujjongott. De ez talán már nem az erő jele volt. Ami az erőt illeti, annak a kaukázusi szokásnak megfelelően, amely egy frissen történt szerencsés esemény után arra kötelezi a házigazdákat, hogy újra asztalt terítsenek, az asztalokra úgy szolgáltak fel, mintha a ház új vendéget fogadna.

A szovjet miniszterelnök még azt is megengedte magának, hogy megdicsérje a franciát a nyakasságáért, sőt olyan messzire elment, hogy kijelentette, mindig kellemes, ha olyan emberrel van dolga, aki tudja, mit akar, még ha más véleményen van is. Jóval később de Gaulle is megismételte ezt a mondatot. Különös, hogy a nézetbeli különbségek ellenére, vagy talán éppen ezeknek a különbségeknek köszönhetően erre a dicséretre büszkébb volt, mint bármi másra.

51

A vendégek eltávoztak a Kremlből, a népbiztosságiak pedig, mint ahogy az régebben is nemegyszer megtörtént, ott nyomban nekiültek a szövegeknek.

Való igaz: kinek a kellemes poharazás jut, kinek a kemény őrség.

Beketov a hosszú kremli folyosókon ment. Az erős holdfény megkékítette a templomokat és a tereket. Akármilyen tágasak voltak is az ablaknyílások, nehezen fogták át a hatalmas térséget, meg aztán az üvegeket könnyű zúzmara lepte, amely reggelre megerősödött. De a hold, erőre kapva, megtette a magáét – a Kreml vára mintha betört volna az ablakokon, tejszerűen, hófehéren, sokszínűen, széleinek töréseiben, az éjféli fénysugarak váratlan ragyogásában.

Szergej Petrovics észre se vette, hogy meglassította a lépéseit. Egy idegen hang élt a tudatában, szenvedő lelkéhez apellált, dühösködött és választ követelt.

„Valóban, vajon a harcoló Oroszországgal kötendő szerződés gondolata miért kerítette annyira hatalmába a franciát? – követelte a választ ez a hang. – A szerződés fokozza az ő erejét?"

– Gondolj, amit akarsz. Fokozza az erejét? Talán fokozza. De miért? Mindenkinek megvan a maga csillaga. Churchillé: hogy a világbirodalmat megóvja. Roosevelté: hogy megalkossa. De neki, de Gaulle-nak mi a csillaga? Nem az-e, hogy Franciaországot megőrizze a forradalomtól? Hogy kitolja az esetleges határait ennek az új forradalomnak? Mi célból tolja ki? Hogy megtartsa Algériát? Indokínát? Elsősorban Franciaországot, az ősi Franciaországot, annak társadalmi rendjét.

„A régi Franciaországot nem lehet megtartani!... – tört be a hang. – Ha jó politikus, meg kell értenie: nem lehet."

– Helyesbítésre szorul, ugye? – kíváncsiskodott Beketov.

Magában a kérdésben benne volt a felelet. No, természetesen, helyesbítésre. Feltételezhető, hogy itt ellentmondás van, de külső. Kivel tartson – ezt kérdezi most magától bizonyára de Gaulle; a kérdés nem hiábavaló. A hagyományos Nyugattal vagy az új Kelettel? Természetes, hogy Nyugat közelebb van hozzá – társadalmi közelség! De nem nagyon kívánja a szerződést a Nyugattal, velünk akar szerződést kötni. Miért? Ha Churchilltől kérdezik, ő azt felelné: ha de Gaulle ter-

mészetéről van szó, céltalan logikát keresni. Lehet, hogy Churchillnek igaza van. És mégis érdemes logikát keresni, mert van, és ráadásul korántsem értelmetlen. Amikor mi azt mondjuk: „szabadságszerető nép", ez nem üres frázis. A franciáknak megvannak a maguk szabadságnormái... Szabadságszerető nép. Háború idején a tábornok hatalma jelent valamit, békében: kevésbé. A béke pedig küszöbön áll. A tábornok már arra az időre irányítja éber gondolatát, amikor a béke Franciaországban is beköszönt. Egyszóval a szövetség Nyugattal nem ad neki tekintélyt Franciaországban, de a szövetség Oroszországgal – a harcoló és győztes Oroszországgal – adhat. Némelyek véleménye szerint nemhiába makrancoskodik a Nyugattal, ez a makrancoskodás előnyös neki.

Ablak tűnt fel, és keretében a kremli vár falának csipkézett vonala, egy kis udvari épület ferde teteje, egy csúcsos fenyő, mindez fekete, árnyképszerű; az ablakban felmerült rajzban volt valami felülmúlhatatlanul orosz és ősi jellegű, de ugyanakkor nagyon ismerős, amit úgy érzel, hogy gyermekkorod óta láttál, ami benned élt és lelkesített.

Beketov megállt, mintha egy láthatatlan erő tapasztotta volna az ablakhoz; a következő lépés megtevéséhez érezhető erőfeszítés kellett – az ablak visszatartotta.

„De Gaulle úgy véli, és nem alaptalanul, hogy a német veszéllyel szemben Franciaországban és Oroszországban több közös van, mint például Franciaországban és Nagy-Britanniában, ugye?" – Abban, ahogy a hang a kérdéseit Beketovnak feladta, bizonyos következetesség volt.

De mit felelhetett erre Szergej Petrovics? A francia igaza vitathatatlan. Ez az igaza a bizonyítékok rendszerében rejlik, amelyekhez folyamodott, úgyszintén a meggyőződése mértékében, nemhiába vetette el a három hatalom – Franciaország, Nagy-Britannia, Szovjetunió – szövetségét, és ragaszkodott kitartóan a kétoldalú megegyezéshez – Franciaország–Szovjetunió... Maga az az érvelési rendszer, amelyhez folyamodott, mintha ennek a meggyőződésének erejével volna átitatva. A tábornok szavai szerint az európai biztonságnak két szintje van. Az első: Franciaország és Oroszország. Századunk történelmének tapasztalata vitathatatlanul bizonyítja: a németek mindenekelőtt bennünket támadnak. A második szint: Anglia. Akkor lép be a háborúba, amikor már megindult a támadás. Krónikusan késik. Ahhoz, hogy háborúba lépjen, meg kell győződnie arról, hogy a németek már elkezdték, és

egy pillantást vetni Washingtonra is. De Gaulle meg van győződve róla, és megint csak vitathatatlan az igaza: Franciaország és Oroszország közt nincsenek nézeteltérések, helyesebben érdekösszeütközések. Angliával viszont vannak. Hol? A földkerekség számos helyén: a Közel-Keleten, úgyszintén a Távol-Keleten is. Hogy őszinték legyünk, valamennyi francia kormánynak állandó problémája volt ez a kérdés: milyen álláspontot foglal el az új brit kormány Németország viszonylatában? Itt meglepő változások voltak: Lloyd George kormánya háborút folytatott Németország ellen, Balfour és Baldwin, akik a brit liberálisok vezéreit felváltották, a német ügyekben mindent a feje tetejére állítottak. De Gaulle mindent mérlegre tett, és az érvei mellett mindvégig kitartott. Az oroszok megpróbálták meggyőzni a tábornokot: a német agresszió elleni harcban nemcsak az első szint a fontos, hanem a második is. De Gaulle csaknem dühösen jelentette ki: ez nem francia szempont.

A félhomályból ismét egy holdfénnyel elöntött ablak bukkant elő. Az Uszpenszkij-székesegyház kupolái úgy festettek, mint nagy nyitott tenyérbe szorított hagymafejek. Az éles holdfényben a szomszédos kupola keresztjének árnyéka rávetődött a nagy kupolára, csakhogy a kereszt ferdének látszott.

„A tábornok azt mondta: nem francia szempont. De mi az a francia szempont voltaképpen?"

– Meg kell érteni a franciát és a pszichológiáját. A francia közvélemény előterében a nemzet tragédiája áll. És mi, hasonló sorsúak, lehetetlen, hogy itt meg ne hallgassuk a franciákat. Ez az ország egyetlen nemzedék élete folyamán háromszor látta földjén a megszállókat, joga van a maga elképzeléséhez Németországgal és a német agresszióval kapcsolatban. Amikor a tábornok azt mondja Németországról, hogy még a bűnben is kész követni azokat, akik győzelmet ígérnek neki, és sohasem ábrándul ki a vereségektől, lehetetlen nem egyetérteni vele ... Legalábbis kezded megérteni, hogy ugyanez a de Gaulle miért kívánja valamennyi szövetségnél inkább az Oroszországgal való szövetséget, még ha ez az Oroszország vörös is.

Amikor Beketov a kijárati lépcsőre lépett, pontosan előtte, a fal egész szélességében mintha újabb ablak képződött volna. Úgy látszott, hogy ez az ablak az egész várat magában foglalja, a folyóparti határaival egyetemben. A folyó ott nyúlt el a kőfal kiugrása mögött, de a lehelete érződött a ködtakarón, amely lassan emelkedett. A köd sárga

volt, lassan gomolygó, ott, ahová foszlányai ráterültek, félhomály lepte a Kreml terét. Annál áthatóbb és fénylőbb volt a Nagy Iván-harangtorony tömbje – ez a felnyúló kolosszus valóban hatalmas ujjként fenyegette a földet és az eget.

„Mondhatjuk-e azt, hogy de Gaulle megtalálta Moszkvában azt, amit keresett?"

– Igen, talán ...

Az éjszaka folyamán esett könnyű kis hó nem csikorgott, úgy látszik, enyhült a fagy, a hószőnyeg kellemesen süppedezett Beketov lába alatt. Szergej Petrovics gondolatai az elmúlt éj eseményei körül forogtak. Az ő számára is felfedezésszámba mentek a Kremlben lefolyt beszélgetések Franciaországról, annak történelmi útjáról, örömeiről és batek: a németek ellentámadása egyre kitartóbbnak látszik, nincs kizárjairól. Ezek a beszédek olyasmit tártak fel, ami élni fog az emberek emlékezetében. Nem, nemcsak Oroszországban, hanem Franciaországban is – legalábbis Szergej Petrovics így gondolta. Voltaképpen mit is? A képességet annak az el nem múló jelenségnek a megértésére, ami állami szükséglet, és ami elképzelhetetlen Oroszország nélkül mindig, és ma még inkább, mint bármikor ... Lecke volt ebben, és úgy szerette volna hinni: afféle testamentum.

52

A Kuznyeckijra is beköszöntött az újév ...

A tudósítók pjatacsokja, Vorovszkij szobra körül, az óév utolsó órájában is zsúfolt, a kisautók szorosan egymás mellett állnak. Csábító dolog az időkülönbséget kihasználni, és megörvendeztetni a londoni, majd a New York-i esti újságot is az áhított hírrel: „Moszkva már köszöntötte az újévet. De mivel köszöntötte? ..." Alig tizenegy hónap múlt el azóta, hogy a hadseregünk eljutott Németország határaihoz, és olyan mények között aligha került volna sor. Nyugatról vigasztalan hírek jötműveletekre kényszerítette a szövetségeseket, amelyekre egyéb körülva, hogy az újesztendő jeladás lesz a németeknek a támadásra, noha Churchill táviratai megokolatlanul derűlátók, és talán ijesztően bókolók. A dicséretekre szolgáló ok lényegében csekély volt, és ez vigyázatra

intett. Az angol miniszterelnök olyan elragadtatással nyilatkozott a *Kutuzov* című filmről, amilyenre aligha késztette más film bármikor is, csillapíthatatlan és feltehetően nem túlságosan őszinte elragadtatással – a film jó, de aligha erről van szó. Churchill dicséretáradata azelőtt is mindig valami tragikus hírt jelzett; ez most sem váratott magára. „Én a nyugati helyzetet nem tartom rossznak, de tökéletesen nyilvánvaló, hogy Eisenhowet nem tudja a feladatát megoldani, ha nem ismeri az ön terveit" – így hangzott a brit miniszterelnök újabb távirata, amelyből félreérthetetlenül kitűnt: az oroszok készüljenek fel rá, hogy a szövetségesek segítséget kérnek.

Eközben pedig egyre világosabban kirajzolódtak a következő Hármak találkozójának körvonalai. Nagy titokban először nevezték meg a találkozó helyét is: Krím, Jalta. A körültekintő Churchill ismét megmutatta tehetségét a rejtjeles elnevezésekre, és az „Argonauta" elnevezést javasolta. Utódaink majd felsorolják ennek a háborúnak Churchill által kieszelt rejtjeles elnevezéseit, és a pillanatnyi körülményeknek megfelelően próbálják megfejteni. Ez nagyon érdekes lesz, mert itt rejlik néhány churchilli elgondolás nyitja is. Milyen magyarázat fűzhető például ahhoz a kódhoz, amelyiket az öreg Winnie a jaltai konferenciával kapcsolatban hívott életre? Az „argonauta" ókori hős, aki az aranygyapjú megszerzését tűzte ki céljául. Az ógörög mítosz szerint ugyan az argonauták útja nem a Krímbe vitt, hanem a Kaukázuson túlra, de ez nem fontos, a fő, hogy hősök voltak. De van itt egy fontos mozzanat: az argonauták útja nyugatról keletre vitt, tehát a félreérthetetlen elgondolás iróniája szerint nem az oroszok az argonauták, hanem az angolszászok. Ami pedig az oroszokat illeti, őket az elgondolásnak pontosan megfelelően, máshogy hívják. Ugyanezen mítosz szerint az aranygyapjút, amelyért az argonauták bátor hírnökeit és harcosaikat küldték, egy sárkány őrizte.

Így hát az öreg regeköltő kitalált egy mesét, amely roppant hízelgő rá nézve: ő az argonauta, aki az orosz sárkány által őrzött aranygyapjú megszerzésére törekszik. De a történelem javításokat eszközölt a churchilli eposzon: az ókori görögök mítosza szerint az argonauták egyáltalában nem kérnek segítséget a sárkánytól, ami pedig a churchilli változatot illeti, ott minden éppen megfordítva fest... Tehát Churchill elküldte a táviratot az oroszoknak. Ebből az következett: ha most nem segítenek Eisenhowernak, akkor a németek esetleg áttörik a frontot. Az olvasó megérti: az ardennekbeli válságról volt szó. Az argonauta

sürgős táviratának hangjában nem kis félelem csengett. „Én nem tartom a helyzetet nyugaton rossznak, de tökéletesen nyilvánvaló, hogy Eisenhower nem teljesítheti a feladatát, ha nem ismeri az ön terveit." Már ebben a táviratban is az orosz szövetségeshez intézett kérés eléggé nyíltan hangzott: csak egy, a németekre keletről mért csapás könnyítheti meg az amerikaiak helyzetét. Ezt a táviratot követte egy második, még kérőbb hangú: ha valami megmentheti az argonautát, az csak a sárkány lehet. „Számíthatunk-e a nagy orosz támadásra a visztulai fronton, vagy valami más helyen, január folyamán és bármilyen mas pillanatokban, amelyekről ön talán szíveskednék említést tenni." Az argonauta komolyan nyugtalankodott. „Sürgősnek tartom a dolgot" – így hangzott táviratának utolsó mondata.

Ha elszakadunk az argonautákkal és a sárkánnyal kapcsolatos analógiától, akkor meg kell mondani: negyvenöt januárjában kedvezőtlen időjárás volt, hóviharok dúltak Lengyelországban is, ahol akkor csapataink álltak. A németek a szövetségesekre időzítették csapásukat, feltételezve, hogy az oroszok aligha szánják rá magukat a támadásra ilyen csikorgó hidegben és hóviharban – az utóbbi év az oroszok légi fölényének jegyében telt, fölényük nyilvánvaló volt, de az ilyen zimankós január nem a legjobb hónap a légierők számára. Moszkva haladéktalanul válaszolt a szövetségesek táviratára, természetesen számításba véve ezt a körülményt. Készülődünk a támadásra, de a jelenlegi időjárás nem kedvez a támadásunknak. – Annál hatásosabb volt a távirat fő mondata: „... A főhadiszállás elhatározta, hogy fokozott ütemben befejezi az előkészületet, és tekintet nélkül az időjárásra, nagyarányú támadásokat intéz a németek ellen az egész központi fronton." A távirat befejező mondatai félreérthetetlenül kifejezték az oroszok akaratát: „Ne kételkedjenek, mindent megteszünk, amit csak lehet, hogy segítséget nyújtsunk dicső szövetséges csapatainknak."

De mindez később történt, talán jóval később, most pedig szilveszter-éjszaka van – a várva várt tizenkettőig mindössze fél óra van hátra, és az utolsó gépkocsik is elhagyták a Vorovszkij-szobor körüli teret. Mintegy vezényszóra, megindultak és szétszóródtak a kisautók, amelyek az imént még megtöltötték a pjatacsokot, és lassan, a fordulóknál elmaradozva elindult a főbejárattól egy nagy népbiztossági limuzin.

Galois megkérte Bargyint, hogy fogadja. Szőrmével bélelt dókában jelent meg; Jegor Ivanovics még sohasem látta barátját ilyen öltözékben.

– Szép... kis nyúlbunda, ugye? – szólt a francia, elkapván Bargyin tekintetét. – Csakhogy itt... vállban nem szűk? – kérdezte, és háttal fordult Jegor Ivanovicsnak. – Még utóbb szétfeslik a varrásoknál, mint a... Grinyov vezetőjén. Uraságoktól levetett ruhadarabnál ez mindig így van!

– Ez uraságoktól levetett darab? – kérdezte Bargyin, még egyre Galois furcsa öltözékét nézegetve. Csak most vette észre, hogy dóka, amelyet a francia a jóhangzás kedvéért bundának keresztelt, nem új.

– Uraságoktól levetett, ahogyan Grinyov bundájához illik. – Makacsul a Puskin elbeszélés hőséhez* hasonlította magát továbbra is; irigylésre méltó lehetőség: fitogtatni az orosz irodalomban való jártasságát. – Amerikai barátaim ajándékozták, de nem fogadom el... Átvészelem benne a moszkvai telet, és visszaadom!...

Mint egy láthatatlan tengely körül, forgolódott az ajándékozott holmival kérkedve.

– Szép kis nyúlszőrbunda?

– Szép.

Galois meglehetősen kelletlenül leült, és bánatosan nézett Bargyinra, eljött az ideje, hogy a lényegre térjen.

– Jegor Ivanovics, az előérzetem azt súgja, hogy újabb Hármak találkozója készül... Tévedhetetlenül súgja, igaz?

– Ha tévedhetetlen, akkor mi szükség a kérdésre? – Jegor Ivanovics nem fojtotta el a mosolyát.

– Amerikából érkezett barátaim közölték velem, hogy Roosevelt nincs az amerikai kontinensen, mint ahogy Churchill sincs az angol szigeten...

– De Sztálin a Kremlben van... – jegyezte meg Bargyin, ugyanolyan mosollyal.

– Így is kell lennie: ha a konferencia Oroszországban lesz vagy valahol az orosz határok közelében, Churchillnek és még inkább Roosevelteknek előbb kell elindulnia... Ráadásul...

– Nos?

– Ráadásul az angol és az amerikai fél, mint ahogy eddig is történt, a Hármak konferenciáját megelőzően megtarthatják a kettők konferenciáját... Egyszóval: én nem kívánok öntől olyan megerősítéseket, amelyek ma hiábavalóak, hanem mást kérek... Ha ez a találkozás

* Puskinnak *A kapitány lánya* című elbeszéléséről van szó. – *A ford.*

létrejön – a Hármak találkozásáról beszélek – kérhetem-e azt a kegyet, hogy akkreditáljanak?

– Szüksége van a válaszomra?

– Nem, nem kell... jól tudom, hogy ez a párbeszédünk a diplomáciai párbeszédnek ahhoz a kategóriájához tartozik, amikor a kérdéseket én adom fel, és a válaszokat rájuk szintén én adom...

– Az én kötelezettségem pedig arra korlátozódik, hogy haligassam, amint ön saját magával beszélget? – mosolygott Bargyin.

– Igen, talán... és ez nem olyan értelmetlen dolog, mint ahogy első pillantásra látszhat...

Galois felállt, és a könyvszekrényhez lépett, leguggolva, hirtelen támadt figyelemmel nézegette az ajtaját.

– Megálljon, mit lát ott, árulja el! – szólalt meg végre Bargyin. A francia határozottan érdekelte.

Galois sóhajtott.

– Ugyanilyen szekrény volt a szülőházamban, a Mohovaján...

De Galois-nak nem adatott meg, hogy jelen legyen a konferencián. A három kormányfő nem olyan sok kérdésben állapodott meg a konferencia előtt, de azt kimondták, hogy tudósítókat nem engednek oda. Az újabb konferenciát kísérő titok nyilván új minőségű volt.

53

A repülőgép, amelyen Bargyin ült, éjfél után két óra felé szállt le Szaki behavazott repülőterére. Abból a sietségből ítélve, amellyel az imént érkezett gépet a légikikötő távolabbi végébe gurították, és utasait eltávolították a repülőtér területéről, arra lehetett következtetni, hogy fontos vendégeket várnak. És valóban, a repülőtér felett egész éjjel zúgtak a repülőgépek, és a fehér mezőn alig észrevehető piros kis lámpasor pislákolt – egymás után szálltak le a gépek.

Homutovot, akivel Bargyin együtt utazott, a régi sebe kínozta, és az alatt a három és fél óra alatt, amíg a repülőgép Moszkvából a Krím földjére ért, nem jött álom a szemére. Az aknaszilánk, amely a csípőjét feltépte, úgy látszik, csontot is ért – rossz idő közeledésekor a bal lába sajgott. Barátai azt állították, hogy a járásából és a jellegzetes

sántikálásából a figyelmes szem meg tudja állapítani, hogy milyen idő várható. „Ismerem magam, egy darabka kék ég és egy cseppnyi meleg, ez minden, ami kell nekem" – mondta Homutov, miközben a repülőtéri pilótaszálláshoz vezető behavazott kis ösvényen utat engedett Jegor Ivanovicsnak. – „Kék eget egyelőre nem ígérek, de meleget szerzek" – felelte Bargyin, és jól megtermett testének egész tömegével rádőlt Homutov vállára. És valóban, a pilóták szállásán egy szerény zugot biztosított a társának, forró teával itatta, és lefektette aludni, remélve, hogy vagy két óra múlva, anélkül, hogy a sokat érő álmát megzavarná, kimehet a betonra.

De elszámította magát: Homutov pontosan annyit aludt, amennyi idő a találkozóig hátravolt. Röviden, amikor a Churchillt hozó gép feltűnt a februári hajnal ködében, együtt voltak a repülőtéren. Valóban februári reggel volt, a felhőtakarós alacsony égbolt szinte ráterült a havas földre.

– Úgy hallottam, hogy tegnap itt sokkal jobb idő volt – mondta szőrmegallérját feltűrve Homutov; a téli népbiztossági köpeny nem sokkal volt melegebb a nyárinál, de a gallérja még ebben az időben is megfelelt.

– Ha tegnap jöttek volna, kevesebb a kockázat.

– Tegnap nem jöhettek – felelte Beketov. – A próbához idő kell.

– Próba? – ismételte Homutov, és fázósan felvonta a vállát. A hajnali zúzmara kezdett behatolni a köpenye alá. – Próba Máltán?

– Máltán – bólintott Bargyin. – A teherszállító repülőgépek, amelyek egész éjjel folyamatosan jöttek, Máltából indultak, mint egyébként a most földet ért gép is. – Próba Máltán.

– Ők mégis együvé tartoznak! – kiáltott fel Homutov, és kesztyűjét lehúzva megérintette orcáit, előbb az egyik, majd a másik kezével. A kialvatlanságtól arca libabőrös volt.

– „Ők", hogy értsem ezt? – igyekezett tisztázni Bargyin.

– Ők! – ismételte Homutov.

– Nos hát... lesz rá alkalmunk, hogy ezt a kételyt is felülvizsgáljuk – jegyezte meg Bargyin kitérően. – Úgy látom, a gép jobbra tért, ni, hová gurult!...

– Nézetem szerint a jelenlegi helyzetben csakis Roosevelt értetheti meg Churchill-lel, hogy messzebb ment, mint ahogy a szövetségesei megengedhetik... – mondta Homutov, le nem véve tekintetét a re-

pülőgépről, amely most már jól látszott. Mintha egyenest a brit miniszterelnökhöz intézné szavait. – Csakis Roosevelt . . .

– Megértetheti, de nem tette ezt, ugye? – kérdezte Bargyin, és a hangjában ellenkezés csengett. – Nem tette? És Teheránban sem értette meg vele?

– Teheránban? . . . Nem, ott sem! – vágta rá bátran Homutov. – Nem tette!

A korai óra ellenére megtartották a fogadás szertartását. A fúvószenekar valóban hatalmas erővel harsogott, és mintha letörölte volna a vendégek arcáról a komorságot, amelyet az álmatlan éjszaka okozott. A fogadásra felsorakozott csapatok előtt megindult egy katonai terepjáró az elnökkel, mellette, sántikálva iparkodott, ahogy tudott, Churchill. Az elnök gépkocsija vagy öt lépésre haladt el Bargyin előtt; Jegor Ivanovics úgy látta, hogy Roosevelt vonásai kiélesedtek, és halványlila karikával árkolt szeme szokatlanul nagy. És még azt is megfigyelte Jegor Ivanovics, hogy az elnök kidugta kezét a takaró alól, és felemelte – ebben az üdvözlő mozdulatában volt valami imádságos árnyalat, mintha keresztet akarna vetni a jelenlevőkre. Churchill testessége alig volt észrevehető, a kényelmetlen lábbeli okozta nehézkességnek látszott, a miniszterelnök tudta, hogy a járása nehézkes, igyekezett úrrá lenni rajta, de lépéseit meggyorsítva meg-meg kellett állnia – a szíve nem engedte. De arca nem tükrözött fájdalmat. Sőt ez az arc szinte lelkesültnek látszott – az öreg szerette a díszszemléket, a katonák keményen kivágott ütemes lépését, a réztrombiták és az üstdobok csillogását, a zenekar harsogását. Igen, kedvvel engedte át magát a fogadás légkörének, és – ez már szinte csodaszámba ment – annyira beleolvadt a tömeg hangulatába, hogy mint most is, megfeledkezett a maga kiemelt pozíciójáról.

Akármilyen ünnepélyes volt is az üdvözlés, meglehetősen gyors ütemben ment végbe. Mielőtt a „lóra" vezényszó elhangzott volna, a házigazdák egy asztalhoz invitálták vendégeiket, és ott nyomban megtörtént a rögtönzött fogadás, csaknem ugyanolyan sietséggel, mint az üdvözlés szertartása is. Az elnök megevett egy közönséges kis sajtos zsemlyét, és forró teát ivott rá. Churchill a jobb szemét szkeptikusan összehunyorítva egy pohár konyakot hajtott fel, és a szokottnál is jobban fújtatva elindult az asztaltól a gépkocsi felé. A jó megfigyelő Homutov látta, hogy a tiszteletreméltó Sir Winnie, amint a kocsi felé igyekezett, lecsúszott az ösvényről, és féllábon állva iparkodott

az egyensúlyát megőrizni, miközben a két karjával olyan mozdulatokat tett, mintha nem hóba, hanem vízbe került volna.

– Még egy ilyet nem találsz! – lelkesedett Homutov, érdekesnek találta az angolt. – Egyedülálló!...

Akkor újították meg a beszélgetést, amikor a gépkocsi, amely Jaltába vitte őket, elhagyta a repülőteret, és az előhegység dimbes-dombos sztyeppjei feltűntek előttük.

– Egyszóval Roosevelt még Teheránban is... egy véleményen volt Churchill-lel? – vetette fel hirtelen a kérdést Jegor Ivanovics; arra használta tán fel ezt a szünetet, hogy erőt gyűjtsön a párviadalhoz? – Még Teheránban is...

Homutov előrehajolt, hogy a terepjárók sorát megszemlélje, amelyek dombra kapaszkodva, most jól látszottak. Húsz gépkocsi alkotta az oszlopot, amely egyébként nem az egyetlen oda igyekvő oszlop volt. A kocsik mintegy harmincméteres követési távolsággal haladtak, mint rendesen, az élen robogó és a sort bezáró kocsin géppisztolyosok ültek. Már az első kilométerek is megmutatták, hogy nem volt szükség ilyen mennyiségű közlekedésirányítóra. De az úton őrt álló katonák aligha is voltak mind közlekedésirányítók – különben is sok járőr volt kirendelve, az útvonalat fokozottan őrizték.

– Nem akarom Teheránt lebecsülni... Teherán áldás! – folytatta Homutov. – De Teherán önmagában nem létezhet, a mi számunkra annyira drága, amennyire fontos a nagy partraszállás, amit Teherán megjövendölt.

– Bocsásson meg, de akkor helyénvaló a kérdés: a nagy partraszállásnak, amelyet, ahogyan ön kegyeskedett kifejezni, Teherán jövendölt meg, számunkra nem volt ára? – kíváncsiskodott Bargyin; rájött, hogy a hosszúra nyúlt szünetet a maga módján Homutov is kihasználta, az érvei tervszerűen sorakoztak.

– Minden relatív, Jegor Ivanovics... – jegyezte meg Homutov kitérően, rettenthetetlen természete ellenére elkerülte a határozott állítást. – Ahhoz, hogy a válaszunk objektív legyen, gondolatban a térképre kell nézni, és megállapítani, hogy negyvennégy júniusában hol álltak a szovjet csapatok... Ránézett? Most feleljen: megtehették volna-e a szövetségesek, hogy ne szálljanak partra, amikor a mi csapataink ott tartottak, hogy ma vagy holnap kiérnek a határra, és behatolnak Romániába és Lengyelországba?... Megtehették volna? Én visszavonnám a kijelentéseimet, ha maga más dátumokról beszélne:

negyvenkettőről vagy akár negyvenháromról is, de most negyvennégy júniusáról van szó.

– Teherán negyvenhárom decemberében volt... – helyesbített Bargyin, különösebb lelkesedés nélkül. – Decembertől kell kiindulni, nem júniustól...

– Nem, igenis júniustól kell kiindulni – ellenkezett Homutov.

– A szövetségesek, a partraszállásról beszélve, júniustól számították, de nem ez a lényeg. Még ha kiindulópontul decembert vesszük is, nekem lesz igazam, és nem magának: a partraszállással nem lehetett tovább késlekedni, a késedelem már nem felelt volna meg az érdekeiknek...

– Az amerikaiak érdekeinek?

– Meg az angolokéinak sem.

– Bocsánat, akkor Churchill miért tiltakozott Teheránban a második front megnyitása ellen? – kérdezte Bargyin. – Olyan dühösen tiltakozott. Ámításból, hogy úgy mondjam? Hamis nyomra igyekezett vezetni, mi? És mért kaptak össze ott az amerikaiak az angolokkal? Ez is ámítás volt?

Homutov zavarba esett, mindent előre számba vett, de erre a kérdésre nem készült fel.

– Nos, ismerje el, Jegor Ivanovics, hogy úgy beszélt Teheránról, mintha az negyvenegyben lett volna, és a partraszállás ennek megfelelően negyvenkettőben.

– Negyvenegyben Teherán nem lehetett – jegyezte meg Bargyin, felépített érveinek szilárd talaján állt. – Értse meg, nem lehetett.

– De a nagy partraszállás negyvenkettőben létrejöhetett volna, Jegor Ivanovics, létrejöhetett volna, ha megvan a jóakarat!

Bargyin elismeréssel adózott Homutov logikájának, de tudta, hogy az igazság nem a beszélgetőpartnere oldalán van.

– Természetesen létrejöhetett volna, de ez okból nem szabad Teheránt lebecsülnie – hangzott a válasza. – Éppen Teheránban öltött a szövetségesek egyetértése olyan formákat, amelyek azelőtt hiányoztak... Értse meg, Teheránban – erősítette meg Bargyin, és ülésének szélére húzódva, értésére adta a másiknak, hogy be akarja fejezni a beszélgetést, ám hirtelen azt hallotta, hogy Homutov nevet – ellenszenves szokása volt ez: nevetni a legalkalmatlanabb időben, és ezzel bosszantotta Bargyint. – Úgy véli, hogy ez olyan nevetséges?

– Természetesen nevetséges, Jegor Ivanovics.

– Miért?

– Látom, hogy az álom kerülgeti, aludjon, aludjon!

– Nem, komolyan tudni akarom, miért nevetséges?

Az autóoszlop megállt. A keresztbefutó úton a forgalomszabályozó lányok egy önjáró tüzérosztályt engedtek át, a maguk kockázatára tették. Látszott, hogy pontosan tudják, mi ez a Jaltába igyekvő kocsioszlop, de úgy cselekedtek, ahogy a kérdésről alkotott felfogásuk parancsolta. A jaltai oszlop élén robogó kocsiban vezérkariak ültek, de a lányokat senki sem utasította rendre. Sőt hallgatásukkal mintegy jóváhagyták: először az ágyúk, azután a diplomácia.

– Tehát miért nevetséges? – folytatta a félbehagyott beszélgetést Jegor Ivanovics, amikor a tüzérosztély elhaladt, és az autók ismét megindultak. – Miért?

– Még be kell bizonyítanom, hogy a szövetségesek Teheránban adták beleegyezésüket a partraszálláshoz, mivel nem akarták, hogy úgy mondjam, megbontani az egységet... – felelte Homutov. – Érti, be kell bizonyítanom...

– Bebizonyítani?... Mivel? – kérdezte Bargyin.

– Azzal, ami... a Krímben történni fog. – Homutov rendületlenül mosolygott. – Akármilyen nagy jelentőségű is Teherán, csak múló kategória. Jalta – állandó, ha, hogy úgy mondjam, a háború utáni elrendezésről lesz szó, arról, hogy milyen lesz a holnapi világ... Jaltának kell bebizonyítania!... Ma hétfő van?

– Igen.

– Ahogy én látom: a következő hétfőig kiderül a helyzet, ezen a héten minden eldől... – állapította meg Homutov. – Azt beszélik, még tegnap telefonkábelt húztak Jaltába... Tehát a főhadiszállás átköltözött a Krímbe... Mint Teheránban is volt. Sztálinnak és Churchillnek a hálószobája mellett operatív dolgozószoba van.

– Sztálinnak és Churchillnek – Rooseveltnek nem? – Bargyin előrehajolt: az észrevehetően bepárásodott szélvédő üvegen bekandikált az ég kékes darabja – a hágón túl talán már nincs is hó.

– Én nem láttam Rooseveltet régebben, nem tehetek összehasonlítást... – Homutov Bargyin példáját követve szintén odahajolt a szélvédő üveghez. Minél magasabbra kapaszkodott fel az autó, annál szélesebb lett az égbolt, a kékség mintha a hegy mögül emelkedett volna fel, ott volt a tenger. – Ma nagyon fáradtnak látszott. Apropó, a repü-

lőtéren az amerikaiak azt mondták nekem, hogy Hopkins sem valami egészséges . . . Nem hiszek az előjelekben, de ez rossz . . .

– Ejnye, micsoda pesszimizmus . . . – Bargyin felháborodott. – Nézzen oda, előre, kéklik az ég!

– Igen, csakugyan kék! – hagyta rá Homutov, le nem véve szemét a tiszta kékségről. – Mellesleg a csontjaim is kevésbé sajognak, enyhül a fájás, érzem, hogy enyhül . . .

A hegyek mintha elvágták volna a telet a tavasztól. A hágótól északra hóvihar tombolt, itt pedig sütött a nap, és csendes idő volt, az ég tavaszi felhőkkel virágzott, a hegyek belehasítottak az égboltba, és a törésekben lila árnyékok bújtak meg, a nap érezhetően melegített, a napos domboldalon zsenge fű zöldellt, a napfényes párával koszorúzott hegyek felett – magasba szállva és le-lecsapva – madarak köröztek.

A szovjet miniszterelnök nem Szakiban fogadta a szövetségeseket – az utazás a távoli sztyeppi repülőtérre és a visszatérés Szakiba sok időt kívánt, és ő, amint azt a vendégek is belátták, ezt nem engedhette meg magának: a front nem engedte. Sztálin, hogy kellő tisztelettel adózzon a szövetségeseknek, és eloszlassa az esetleg felmerült rossz érzést, szükségesnek tartotta, hogy meglátogassa Churchillt és az elnököt rezidenciájukon, a Juszupov-palotában, illetve a livádiai kastélyban – a tárgyalóasztalnál történő első találkozást ennek a látogatásnak kellett megelőznie.

Sztálin az előző éjjel nem aludt. Még este magához hívatta Antonov tábornokot, és közölte, hogy a másnapi találkozó mindenekelőtt a hadműveletek áttekintésével kezdődik; ennek során mindegyik fél szerephez jut. Kész-e a helyettes vezérkari főnök ilyen szemle elvégzésére, tekintetbe véve a Vörös Hadsereg mozdulatait? Antonov tábornok megjegyezte, hogy idejében gondoltak erre a lehetőségre.

Sztálin odahúzott egy karosszéket az ablakhoz, jelezte, hogy kész meghallgatni a tábornokot. Tetszett neki a tábornoknak ez a képessége, a szabatos fogalmazás. Egyetlen felesleges szót nem ejt, egyet sem kell kipótolni, más helyre tenni. Szeretett Antonovval dolgozni – mint logikus gondolkodású, megingathatatlan logikájú ember, könnyen megértette a tábornokot akkor is, amikor az egyetértett vele, meg amikor ellenvetést tett. Aligha volt kedvére Antonov ellenkezése, de némi erőfeszítéssel az ellenkezését is meg tudta érteni. Az egyetlen, ami

nem ment, a kötetlen témákról való beszélgetés. Nem mintha igényelte volna az ilyen beszélgetést a tábornokkal, de valahogy kényelmetlen volt csaknem naponta látni valakit, hosszasan négyszemközt lenni vele, és nem érdeklődni a felesége és az otthona felől. Egy alkalommal, csaknem kora hajnali órában, amikor mint ismeretes, a nagyváros kis időre beengedi határai közé a körülötte elterülő erdőóceán csendjét, megkérdezte a tábornoktól, hogy sikerült-e visszahoznia a családját Moszkvába. A tábornok zavarba esett, és valami érthetetlent dünnyögött, elhallgatott. Sztálin megértette, hogy tilos szférába hatolt be, és úgy látszik, megfogadta, hogy többé nem érinti.

Ám az Antonovval való beszélgetések elég anyagot nyújtottak mind az ész, mind az érzés számára, nem kellett kötetlen témákat érinteni. Bármennyire indokoltak voltak is a vezérkar javaslatai, tág tér nyílt bennük a megfontolásra, és következésképpen újabb meg újabb változatokra. Megkeresni ezt az új variánst, meggyőződni annak célravezető voltáról, és másokat is meggyőzni róla, azután pedig megvalósítani – nem ebben van-e az alkotás teljessége? Most pedig megkérdezte, hogy mennyi időt igényel a vezérkar jelentése, és meghallva, hogy körülbelül húsz percet, arra kérte Antonovot, hogy rövidítsék le tizenöt percre. Megérezte, hogy ez nehéz ugyan, de nyilván meg kell lennie.

Úgy látszott, örül, hogy a tábornokkal való beszélgetésében áttérhet a fő kérdésre: a frontok helyzetére. A fő csapás iránya: Berlin. Három hete indult meg a támadás. A hadiszállás két hadműveletet sugalmazott az ellenség érzékeny pontjain, de nem a legfőbbeken. Az elgondolás: rákényszeríteni az ellenfelet, hogy kivonja seregeit a fő csapás irányából, minél több csapatot. Magában az elgondolásban az ellenfél számára nincs semmi új, sőt azt lehetett gondolni, hogy az ellenfél tudja, miként fognak az oroszok a továbbiakban viselkedni. De csodák csodája: az ellenfél, bár tudta ezt, úgy cselekedett, ahogyan az oroszok kívánták, más szóval, hogy sakk-kifejezéssel éljünk, sakkhelyzetben, minden lépése kényszerű volt. Csapataink átlépték a német határt, Berlinig légvonalban négyszáz kilométer van hátra. Nyilvánvalóan ugyanazt a hadmozdulatot kell megismételni, amely három héttel azelőtt zajlott le: párhuzamos irányokban megindítani a harcot, rákényszeríteni az ellenfelet, hogy kivonja csapatait a fő csapás irányából, és aztán ezen a legfőbb vonalon megindulni – Berlin felé!

Sztálin elgondolkozott – nem szerette a szabványos döntéseket; az, ami egyszer sikerült, másodszor kudarcba fulladhat.

– Meg kell kérni a szövetségeseket, hogy nyugat felől támadjanak – vetette fel a gondolatot a körültekintő Antonov –, mi is ezt tettük, amikor januárban megindítottuk a támadást . . .

Sztálin erőlködés nélkül rávetette súlyos pillantását. A vezérkari főnökhelyettesnek a maga módján igaza volt. Valóban: a Vörös Hadsereg januári támadásának is az volt a célja, hogy az Ardennekben megkönnyítse a szövetségesek helyzetét.

– Természetesen megkérhetjük a szövetségeseket, de az orosz közmondás azt tartja: „Bízzál a bácsiban, de magad se máléskodj." – szeretett az orosz közmondások ismeretével dicsekedni. Nem mondhatni, hogy valami nagy tartalékkal rendelkezett, de értette, megfelelő helyen alkalmazta és úgy ejtette ki őket, mintha csak ő tudná. – Itt magunknak kell dönteni, és mellesleg meg kell nézni, nem készítenek-e nekünk a németek meglepetést . . .

Mellette az asztalon felberregett, de el is némult a fehér készülék.

– Igen, itt van . . . – átnyújtotta a kagylót a tábornoknak. – Önt kérik . . . Pomeránia ügyében . . .

Amíg Antonov telefonált, Sztálin olykor-olykor a tábornokra pillantva pipára gyújtott. Kedvére volt ez az ember. Férfiasan határozott, szabályos arcvonásaiban, gondosan fésült és csillogó hollófekete hajában, a magas homloka feletti kopaszodásokban, borostás szakállában – amely délre már olyan észrevehetően kinő, mintha reggel nem is borotválkozott volna –, egész szigorú-férfias megjelenésében az értelmiségi ember esze és ereje érződik. Antonov tartásában, gondos öltözködésében Sztálin valami hivatásos-katonai jelleget, tiszti, sőt régi tiszti vonást látott; ez a megjelenés azoknak, a régieknek sajátja volt, a mieink nem tudták megszerezni. Őtőle, Sztálintól, mindezek a tulajdonságok természetesen távol álltak, de csodálatra késztették.

– A felderítés megerősíti, hogy Pomerániában nagy erőket vontak össze, ellencsapás egyik szárnyra lehetséges – mondta Antonov. – Az újabb helyzet speciális elemzést igényel.

– Elemzést? Újabbat? Nos hát, ha kell . . .

Hajnalban váltak el.

– Óvakodjon a szabványos döntésektől – jegyzi meg Sztálin búcsúzáskor. – Látja! Pomeránia! Ki hitte volna?

Nem hagyta nyugodni ez az utóbbi beszélgetés a tábornokkal Pome-

rániáról. Rosszul aludt. Nem derítette jobb kedvre sem a szinte melegházi krími táj és felette a mélykék égbolt, amilyen a dekorációkon szokott lenni, sem az ablakból látott ciprusok sötétzöld lándzsái. Különös! Bár meleg éghajlat alatt született, eszével és szívével jobban megértette a zord északot. A délszaki Krím nemigen volt kedvére való. Hogy tessen neki, ahhoz a Krímnek valódibbnak kellene lennie. Rosszul aludt, de a megbeszélt órában talpon volt. Annak tudatában, hogy milyen nagyon fontos reggel ez: Churchillnél és Rooseveltnél kell látogatást tennie.

Churchillt az operatív szobában találta, amely a miniszterelnök lakosztálya mellett volt. Mulattatta a fontoskodás, amellyel ezt a dolgozószobát berendezték, volt ebben valami hatásvadászó, tüntető jelleg, olyasmi, ami méreteit és kellékeinek bőségét tekintve szembeszökően felülmúlta azt, amit dolgozószobának lehet nevezni. Egyszóval játék volt ez, amelyet annyira kedvelnek az öregemberek. Churchill látta, hogy játék, de megadással bezárkózott, sőt bizonyos lelkesedést érzett.

– Nos, hogy állnak Olaszországban? – kérdezte Sztálin Churchilltől, láthatóan őszinte érdeklődéssel – Gondolja, hogy a németek ott készek hallatni magukról?

Churchill Alexander tábornagyra pillantott, aki a szoba belsejében állva idegesen dörzsölte fázó kezét, és most bátortalanul előlépett.

– Az ellenfél igyekszik feszültségben tartani bennünket, aktív – felelte a tábornagy. Meg kellett a torkát köszörülnie: látszott, hogy régen nem beszélt, abban a körben, ahol az ékesszóló miniszterelnök a hangadó, nyilván nem jutott szóhoz.

– Mesterséges aktivitás? – válaszolta Sztálin az angol megjegyzésére. – Nem az erőviszonyok határozzák meg . . .

Csábítónak érezte, hogy pontosabban megfogalmazza ezt a gondolatát. Feltételezése szerint a németek az adott helyzetben aligha szánják rá magukat, hogy nagy támadást indítsanak Olaszországban. Tekintélyes erőket ott lekötve tartani nem célszerű. Előnyösebb kivonni őket onnan, és azokba a hadműveletekbe bekapcsolni, amelyek nem közvetve, hanem közvetlenül összefüggnek a szövetségeseknek az ellenség főerői elleni tevékenységével. Nos, például átdobni ezeket az erőket Jugoszláviába vagy Magyarországra, Bécs ellen készítve elő támadást. Tisztázni igyekezett, hogy az angolok hogyan vélekednek, ám azok hallgattak. Azért hallgattak, hogy jóval később beismerjék: „Sztálin megjegyzései érdekesek voltak." Ezt Churchill mondta.

Az orosz miniszterelnök pedig a reggeli programnak megfelelően az elnökhöz ment. Roosevelt az ablakhoz tolt karosszékben ült.

A karosszék teljesen befogadta, térde olyan magasra fel volt húzva, hogy a két sovány lábikrája látszott. Sztálin önkéntelenül felfigyelt erre a lábra, és rajtakapta magát a gondolaton. hogy akaratlanul túl sokáig nézte. Lehet, hogy az elnök észrevette, hogy a látása nem lelkesíti a vendéget, és bevált módszerhez folyamodott.

– A hajón, amelyen Máltába mentünk, a legénység az orosz és a csendes-óceáni frontok híreit leste – mondta nevetve. – Fogadtak, mi esik el előbb: Berlin vagy Manila ... – Az elnök jobbja csendesen megélénkült, és ütötte a taktust, mintha hirtelen egy meglehetősen frivol dalocska tört volna be a tudatába; szemmel láthatóan igyekezett a vendég figyelmét másra terelni.

– Azok nyernek, akik Manilára fogadtak! – jegyezte meg Sztálin, és hahotára fakadt; az elnök tréfájában a régi Rooseveltet vélte látni, nincs bánatra ok. – És hogyan állnak a dolgok a Nyugati Fronton? – készítette ezt a kérdést, miközben a pomerániai veszély gondolata járt az eszében.

Roosevelt csak kisvártatva vált meg a mosolytól, a keze elcsöndesedett, de alig látható mozdulataiban még ott sejlett a kis dal üteme.

– Három támadást tervezünk, egy korlátozottat február 8-án, egy nagyobbat 12-én, és a legnagyobbat egy hónap múlva.

Hát igen, amit az elnök most elmondott, jó hír volt az orosz miniszterelnök számára.

– Marshall úr fog nekünk erről ma beszélni? – kérdezte Sztálin.

– Igen, felkészült a jelentésre – bólintott az elnök. – A távolság a hadseregeink közt nyugaton jóval megrövidült, és nem lehetetlen, hogy Eisenhower hamarosan közvetlenül együttműködhet a Vörös Hadsereggel – szükségét érezte, hogy megőrizze azt a jó hangulatot, amelyet a három amerikai támadás híre teremtett.

Úgy látszott, egyenesen rátértek a problémákra, amelyeket a tárgyalóasztalon kell megvitatniuk – ötórai kezdettel.

Churchill már ott volt az ülésteremben, amikor az orosz és az amerikai tárgyaló fél, láthatóan kitűnő hangulatban, megjelent a küszöbön. Abban, ahogy az angol kutatóan, mereven és leplezetlenül bánatosan kettejükre nézett, féltékeny kíváncsiság tükröződött: hogyan alakult az első beszélgetés az elnök lakosztályában, mi volt a lényege?

Sztálin egy karosszékhez lépett, és elhúzta – a házigazda mozdulata az asztalhoz hívta kollégáit.

Roosevelt számára ez a művelet nem volt könnyű – miután lassan leereszkedett a karosszékbe, némi riadalommal nézett a jelenlevőkre; hallatszott, hogy nyög.

Churchill, masszív testét a karosszékbe beleszorítva, kissé megjátszott érdeklődéssel hajolt a szivaros doboz fölé, ki akarta várni, amíg az elnök megbirkózik a számára nem egyszerű feladattal.

Sztálin, még mindig állva, halkan beszélgetett Molotovval. Ebben semmi szándékosság sem volt, a beszélgetés tárgya az első ülés ügyrendje is lehetett.

Az orosz miniszterelnök azt mondta, hogy Rooseveltet szeretné felkérni a konferencia megnyitására; erre az elnök elmosolyodott – akármilyen szembetűnőek voltak is arcán a betegség nyomai, a mosoly visszaadott valamit, amit mintha régen elveszített volna.

– Sem a történelem, sem törvény nem írja elő, hogy én nyissam meg a konferenciát – jegyezte meg nevetve –, annál nagyobb megtiszteltetésnek veszem, hogy megnyithatom. Mindenekelőtt köszönetet szeretnék mondani a vendégszeretetért . . .

Egy pillanatra elhallgatott, arca szigorúan elmélyült kifejezést öltött: határozottan olyasmit kívánt közölni, ami messze volt a tréfától.

– Nos, mi jól megértjük egymást, és a kölcsönös megértés köztünk egyre nő. Mindannyian a háború mielőbbi befejezését és a tartós békét kívánjuk . . . – ismét nyögését lehetett hallani, amelyet most, sejthetően nem a fizikai erőfeszítés, hanem az izgalom okozott. – Úgy vélem, hogy őszintén kell beszélni, a tapasztalat azt mutatja, hogy az őszinteség a tárgyalásokban hozzásegít a jó eredmények gyors eléréséhez.

Churchill egész testével előrehajolt: miféle őszinteségről beszél az elnök? Nem rejlik-e kijelentése mögött olyasmi, amit ő, Churchill,

még nem tud? Például annak a beszélgetésnek a lényege, amely az imént folyt le az orosz és az amerikai fél között? Ha az elnök most a mexikói hegyek titkairól és az azték írásokról beszélne, Churchill ez esetben is csupa füllé válna, és igyekezne a szeszélyes témából is kihalászni valamit.

Közben pedig Roosevelt értésükre adta, hogy jó lenne, amint az régebben is történt, a főbb hadszíntereken folyó hadműveletek szemléjével kezdeni. Antonov és Marshall, mintha összebeszéltek volna, úgy tettek, mint akiket ez nem érint, pedig éppen róluk volt szó.

Antonov ezen a reggelen hallgatag volt és sápadt. Marshall ellenben rózsás arcú és feltűnően nyugodt – no persze, hivatásos katona, magabiztos, habár azok közül való, akik a hadseregben eltöltött hosszú évek alatt inkább a vezérkari kulisszákat ismerték meg, mint a csapatszolgálatot.

Antonov a Vörös Hadsereg januári offenzíjáváról beszélt, és csaknem a legelső mondatokban megemlítette az Ardenneket – csupán azért említette meg, hogy megállapítsa a tényt. Akkor az oroszok, mihelyt megkapták Churchill táviratát, szavukat adták, hogy a szövetségesek segítségére sietnek. Most rátérhetett arra, hogy miként tartották meg adott szavukat az oroszok. A mondatot még fordították, az értelme még nem volt egészen világos, de ez az egy szó: Ardennek! – varázserővel hatott. Mintha fagyos szél tört volna be, a tiszteletreméltó kollégák arca szörnyen bánatos gondba merevült. Mintha ezt mondták volna: „Mit eszeltek ki ezek az oroszok? Nincs ebben szemrehányás?" Szerencsére minden teljesen rendben volt. Semmi szemrehányás, sőt jóakarat: a szovjet csapatok teljesítették szövetségesi kötelességüket, és ennek a ténynek a puszta megemlítésében csak a kötelességteljesítés boldog tudata érződött. Egyébként a hadseregnek lehetősége nyílt rá, hogy a szövetségesek kérésének eleget tegyen: a németekkel nyugaton szemben álló valamennyi csapatot bevetették. Antonov most a hadművelet méreteiről beszélt – részt vettek benne a neves szovjet hadvezérek – Zsukov, Konyev, Rokosszovszkij – vezette frontok.

De Antonov a Vörös Hadsereg műveleteiről beszélve nem annyira a műveletek méreteit, mint inkább a megvalósításuk módját emelte ki. Érdekes volt erről beszélnie – stratégiai alkotás! A németek Berlin elleni támadást vártak, és attól félve oda vonták össze főbb erőiket

– a csapatok tömörsége szinte a féméhez hasonlatos. Nekivágni – mint a faltörő kos – csak nagy áldozatok árán lehetett volna ... A szovjet vezérkar úgy határozott. hogy az előzetes csapásokat pontosan kiszámítva tisztán stratégiai eszközökkel gyengíti meg a németek védelmét. A manőver sikerült: a csapatok ötszáz kilométert haladtak előre, átszelték az Oderát, erős állásokat építettek ki annak bal partján, és tekintélyes német hadseregcsoportokat szigeteltek el a Baltikumban és Kelet-Poroszországban. Az ellenfél veszteségei jelentékenyek: negyvenöt hadosztály megszűnt létezni.

A jelentés Antonovra jellemzően világos volt: összes komponensei pontosan összemérve és gondosan felrajzolva, sehol semmifélre rögtönzés – tökéletes egész. A tábornok befejezte jelentését, és a szöveg odakerült az asztalra Roosevelt és Churchill elé.

A stratégiai alaposságot Marshall jelentésében irigylésre méltó operativitás pótolta – a vezérkari tiszt operativitása, aki érzi a mát, és erős a rögtönzés művészetében. Ha a két tábornokról, az oroszról és az amerikairól beszélünk, azt kell hinnünk, nemcsak a különböző jellemek mutatkoztak meg, hanem a különböző iskolák is. Marshall azzal kezdte, hogy válaszolt az orosz tábornoknak az Ardennekre vonatkozó első tézisére.

Azt mondta, hogy a német ellentámadás következményeit felszámolták, emellett a szövetségesek, a sikert kifejlesztve, megállapították, hogy az ellenfél itt tekintélyes erőkkel rendelkezett és még mindig rendelkezik. Ezután elmondta, hogy a szövetségesek hadműveletei miként fognak tovább fejlődni. Az első a svájci határtól délre, a második Strasbourgtól északra. Az elsőnek célja az, hogy visszaszorítsa a németeket Mulhouse és Colmar irányába, a másodiké: megfosztani az ellenfelet a Rajna balpartján levő hídfőállásától, azután visszavetni a folyón túlra. Célja egyúttal a Rajnán való átkelés is, és ezt követően az eljutás Berlinig. Ő, Marshall, kénytelen leszögezni: a szövetségesek hadműveletei hamarább kifejlődtek volna, ha nem éreztek volna olyan égető hiányt a hajótérben. Antwerpen megnyitásával az ügy nagyot lendült előre. Antwerpen a szövetségesek fő átrakóhelye lett. Igaz, hogy a németek iszonyúan lőtték Antwerpent szárnyaslövedékekkel – már itt a Krímben kapta a hírt, hogy egyetlen nap alatt hatvan ilyen lövedék hullt a városra. A szövetségesek légiereje a lehetőség szerint támogatja a földi csapatokat – a mai hadijelentés szerint az angol–

amerikai légierők keletre tartó csapatokat szállító szerelvényeket támadtak.

Roosevelt megkérdezte a jelenlevőktől, hogy kívánnak-e kérdéseket feltenni; az orosz miniszterelnök élt a felkínált lehetőséggel, és lendületes párbeszéd keletkezett. Sztálin kérdezett, Marshall válaszolt. Természetesen szó esett mindarról, ami a szövetségesek küszöbönálló offenzívájára vonatkozott. A front hossza, amelyen a támadást megindítják, az erődítmények jellege, amelyeket be kell venni, az erőviszonyok – harckocsik, repülőgépek, tüzérség és emberanyag tekintetében. A tárgyalóasztalnál folyó párbeszéd rendkívül célratörően alakult. Abban, hogy ezek a kérdések milyen következetességgel tevődtek fel, nem annyira az orosz miniszterelnök jelleme nyilvánult meg, mint inkább a cél, amely ezeket a kérdéseket diktálta: a Berlin elleni támadás.

Majd a brit miniszterelnök vette át a szót. Azt mondta, szeretné felhasználni az alkalmat, hogy kifejezze elragadtatását azzal a hatalmas erővel kapcsolatban, amit a Vörös Hadsereg a támadásában demonstrált. Az elnök csatlakozott Churchill véleményéhez. Ha e találkozásnak volt kulminációja, akkor az most itt jelentkezett. Nyilvánvalóan az orosz félnek is ésszerű lenne ezt kihasználni; végeredményben a mai találkozó értelme nemcsak abban áll, hogy tájékoztassák egymást a hadműveletekről, hanem hogy jó alapot létesítsenek a politikai kérdésekről folytatandó tárgyaláshoz, ahol az ilyen egyetértés esetleg hiányozhat. Churchill utolsó mondata, és az elnöknek arra adott válasza nem volt pusztán szokványos bók. De Churchill és Roosevelt ezekkel a szavakkal mintha ösztönözték volna az orosz felet. hogy ő is kimondja a magáét, és ő nem mulasztott el élni az alkalommal.

Így hát a szovjet miniszterelnök elmondta, hogy a Vörös Hadsereg téli offenzívája bajtársi kötelesség teljesítése volt. Ahogy a jelenlevők emlékeznek: Teherán nem kötelezte az oroszokat téli offenzíva megindítására. Akkor sem Churchill, sem Roosevelt nem kérte ezt. Az oroszok természetesen kellően értékelték a szövetségesek tapintatát, holott nyilvánvaló volt, hogy szükségük van erre az offenzívára. Tehát: a téli támadást elrendelték, ráadásul korábban is indították meg, mint ahogy azt Moszkva bejelentette.

Churchill vette át a szót – elismeréssel illette a szovjet kormányfő szavait. Feltételezése szerint mind a maga, mind az elnök nevében a következőt mondhatja: annak, hogy a szövetségesek Teheránban nem

kötettek megállapodást a leendő hadműveletekre nézve, oka a szovjet népbe és katonáiba vetett biztos hitük volt.

A livádiai asztalnál folyó beszélgetésnek ez a fordulója mintegy felölelte a legfontosabbat, ami ma itt elhangzott.

55

A Moszkvából érkezett népbiztossági postával megjött Irina levele is. Jegor Ivanovics, ahogy a borítékot felnyitotta, még el sem olvasta a levelet, már sejtette, hogy valami rendkívüli történt. A levél néhány mondatból állt. Irina közölte, hogy megegyezett, elmegy a Gyikszonra. Nyilván első felindulásában határozta el magát, hajba kapott a Sztyepanjával, és így akarja megbosszulni magát, hogy a Sarkkör mögé rejtőzik, a vizsgákat természetesen félreteszi. Egyszóval táviratozni kell neki, hogy verje ki ezt a badarságot a fejéből. Irina már elutazott volna, de – micsoda balszerencse! – Olga elszedte az okmányait, és azzal fenyegeti, hogy megírja a dolgot apjának. Irina most maga tudatja vele elhatározását, de egyúttal kéri, írjon Olgának, hogy adja vissza az iratait. Irinka márciusban betölti a tizennyolcadik évét, és maga rendelkezhet a sorsával.

Jegor Ivanovics méltatlankodott; elhatározta, hogy azonnal felad egy táviratot, és istenigazában leszidja a lányát, de aztán eszébe jutott, hogy Avguszta ott van a szomszéd szobában, és neki jó kapcsolatai vannak Irinával.

– Ide nézzen: „... rendelkezhetek" – fakadt ki, és nem annyira kibontotta, mint inkább szétgombolyította Avguszta előtt a furcsa kis papírgalacsint. – Így írja meg neki: letörök egy jó sújtós fűzfavesszőt, és majd én „rendelkezek", de még hogy!

Avguszta Nyikolajevna tudta, hogy Bargyin imádja a gyerekeit, és soha ujjal sem nyúlt hozzájuk, de nem tagadta meg magától az élvezetet, hogy felkiáltson:

– Jegor Ivanovics, hogy mondhat ilyet? Pfuj!

Küldönc jött Buchmantól azzal a meghívással, hogy Bargyin fáradjon el egy rögtönzött vacsorára a livádiai palotába, ahol az amerikaiak laknak. Bargyin elcsodálkozott, amikor a szakállas Buchmant meglátta

– nem is annyira a szakáll ejtette ámulatba, mint inkább annak színe, helyesebben a vörhenyes-ősz foltja. Buchman, mintha teljesen összhangban akarna lenni új arcával, nagy díszgombos bottal szerelte fel magát, sőt rátámaszkodva még jócskán nyögdécselni is igyekezett.

– Azt mondták nekem, hogy pályafutásom egyetlen komoly akadálya a korom, hát fogtam magam, és egy jó tucat évvel megöregedtem – jegyezte meg nevetve az amerikai.

A vacsora valóban rögtönzött volt: kaliforniai Sauterne*, házi sajt, amellyel Clara néni látta el Buchmant az útra, konzervkolbász és édességtermény. Ha Buchman nem ilyen közelről ismeri Jegor Ivanovicsot, talán nem is meri ilyen egyszerű vacsorára meghívni. De az adott esetben ez mintegy feltételezte a meghitt viszonyt. Akárhogy is, az üveg jó kaliforniai bor kilenc óra felé elfogyott, és a barátok levegőre kívánkoztak. Hideg hold világított az égen, és a ciprusok elválaszthatatlanok voltak az árnyékuktól, ugyanolyan koromfeketén, mozdulatlanul álltak.

– Azt beszélik, Sztálin kijelentése az Ardennekre vonatkozóan tetszett az elnöknek – jegyezte meg Buchmann, amikor kiértek a kis kövezett ösvényre, és botjának kopogása tisztábban hallatszott. – Érdekes: egy mondat, és ilyen erővel hat. – Buchman észrevehetően szóra akarta bírni Jegor Ivanovicsot, de Bargyin hallgatott. – Akármilyen fontosak is az Ardennek, természetesen nem róluk van szó.

– Nem róluk? – kérdezte Bargyin, nem rejtve el fölényes kis mosolyát.

– De róluk, hát persze! – helyesbített tüstént az amerikai; nagyon érdekében állt, hogy kellően megértesse magát. – De nemcsak róluk! . . .

– Akkor miről? – kérdezte Bargyin.

– Arról, ami majd holnap merül ott fel! – Bargyin az épületkoloszszusra mutatott, amely mintha elszakadt volna tőlük. Bizonyára kísértést érzett, hogy botjával belebökjön a livádiai palotába, de türtőztette magát. – Németország . . . a problémák problémája!

Bargyin ezúttal nem válaszolt. Buchman beszédében valami erőltetettség volt: „A problémák problémája!" Ez elárulta a beszélgetésben való érdekeltségét. De mi a célja vele, mit akar kideríteni, hogy rászánta magát erre a beszélgetésre? Az oroszok véleményét a német kérdésben? Pedig tapasztalatból tudhatja: ha az oroszok meg akarnak

* A bordeaux-i vöröshöz hasonló borfajta.

mondani valamit, megmondják, akkor is, ha nem tesznek fel nekik kérdéseket. Semmi sem készteti őket annyira rá, hogy bezárkózzanak, elkülönüljenek, önmagukba forduljanak, mint a kérdés nyílt feltevése. De mégis, hogy viselkedjék? Feltegye a kérdést, és maga válaszoljon rá? Igen, ők szeretik, ha te vallasz nekik, és csak ez esetben lehet, hogy mondanak valamit vagy nem mondanak. Még Bargyin is, pedig ő kivétel.

Egyszóval vallomásra kell szánnia magát? Igen, talán, mint akkor a szülői házban.

– Harry egy órával ezelőtt azt mondta nekem: „Az oroszok bizonyságot akarnak arra nézve, hogy a következő huszonöt évben nem emelnek kezet rájuk a németek" – kezdte, és ebben az első mondatában minden megvolt, hogy Bargyin hallgatását megtörje. – Így mondta: „Az oroszok bizonyosságot akarnak . . ."

– Hopkins úr ma nem volt ott a tárgyalóasztalnál – felelte Bargyin. Agyonhallgatással minden elől ki lehet térni, de Hopkins nevét nem teheti hallatlanná. – Azt mondták nekem, hogy mint rendesen, nem számolt az erejével . . .

– Ez az, nem számolt – kapott a szón Buchman. – Becsületszavamra, a legutóbbi útja akadályfutás volt, emellett a leghihetetlenebb akadályokat eszelte ki magának! Képzelje csak: pusztán Churchill-lel megbirkózni – ehhez erő kell, de ő még de Gaulle-t is hozzávette, de Gaulle-hoz pedig . . . mit gondol, kit? A római pápát! Ezenfelül még Nápolyban járt, ahol Stettiniusszal találkozott, és mellesleg régi barátjával, Joseph McNarneyval is, egyébként erre a tábornokra önnek emlékeznie kell: Hopkinsszal együtt volt Arhangelszkben . . .

– Olyan . . . csapott vállú és vörös keze van?

Buchman nevetett, mégiscsak sikerült belevonni Bargyint a beszélgetésbe.

– De ez az akadályfutás ilyen kötelező és sürgős azért volt, mivelhogy . . . Jaltát készítette elő? – Bargyin meglassította lépéseit, ezzel jelezve: hogy fontosnak tartja a kérdést.

– A három találkozó közül, amelyeken az európai fővárosokban részt vett, csak a pápai hasonlított a legkevésbé vulkánhoz . . . – Buchman ismét elnevette magát. – Szép kis küldetés: tűzhányókat oltani! . . .

– És eloltotta? – Bargyin elmosolyodott, egyébként igyekezett leplezni egy kissé fölényes mosolyát.

– Szerintem eloltotta, de nagy árat fizetett érte. – Buchman hátranézett, tekintetével a livádiai palota tetejét fürkészte a sötétben, képzeletében ez az épület most Hopkinsszal azonosult – de mivel nem látta meg a tetőt, felemelte botját, és a palota parkja felé mutatott, amelynek sötét tömege a homályban is látszott. – Máltában még megállt a lábán, de itt már nem volt elég erős ... – Mutatóujjával hirtelen megcsiklandozta a szakállát. – A mi korunk hozta létre ezt a szörnyűséget: a repülő diplomáciát, és Hopkins a megalapítója. Furcsa: szelíd ember létére milyen szörnyet keltett életre ... Egyébként megfigyeltem, minden zsarnoknak szelíd szülei voltak.

– És megfordítva? – tudta, hogy az amerikaiban jó adag humor parázslik, csak szél kell hozzá.

– Nem tudom, nem tudom ... – Buchman hirtelen meghátrált, elment a kedve, hogy ezt a hasonlatot tovább fejlessze. – De Hopkins unikum: a betegség testileg megviseli, lelkileg soha ... Nem tudom, holnap sikerül-e elfoglalnia helyét a nagy asztalnál, de az agya már most úgy működik, mintha máris ott ülne ...

El kell ismerni, hogy nemcsak Hopkins, hanem Buchman is hajthatatlan következetességgel igyekezik tisztázni önmaga és a kollégái számára a tárgyalófelek álláspontját a holnapi Németországról folytatandó nagy megbeszélés előtt.

– Higgye el, kedves Bargyin, a mi elnökünkben semmiféle önzés nem lehet, amikor Németországról és Oroszországról van szó – mondta az amerikai látható őszinteséggel. – Minden az agresszió bacilusához való viszonyunkban rejlik ... Nem titok, hogy vannak a világon emberek, akik úgy vélik: az agresszió bacilusa megmentő is lehet, mert a régi világot csak ez óvhatja meg. Ez okból nem szabad minden ilyen bacilust elpusztítani, meg kell hagyni annyit, amennyi szükséges ahhoz, hogy idővel újjászülessenek. Ha azt állítjuk, hogy a mi elnökünk ezt a hitet vallja, akkor rosszat gondolunk róla ... De segíteni kell az elnököt. Őszintén mondom önnek: ha, ne adj' Isten, Harryval valami történnék, az elnöknek nem marad olyan segítőtársa, akire a mai nehéz helyzetben támaszkodhat.

– De az adott esetben a segítség ... terv?

– Ha Németországról beszél, akkor természetesen terv – felelte beszélgetőtársát a keresett lényeg felé terelve Buchman. – Nem gondolja, Bargyin barátom, hogy ez a világ mégiscsak furcsán van felépítve? ... Képzelje csak el, hogy milyen láthatatlan szálak fonják

körül a földet! Valóban, ki gondolhatta, hogy Németország sorsa Livádiában fog eldőlni? . . .

Bargyin úgy látta, hogy az amerikai nem kíván egyenesen nekivágni a célnak, kerülőre van szüksége, égetően szükséges most neki ez a kitérő, és megtalálta ebben a hasonlatban a földet körülfonó láthatatlan szálakról.

– Nincs bölcsebb dolog a terv ravasz mechanikájánál! – tért vissza Buchman a gondolatához. – Valóban, milyen gépet kell feltalálni az átkozott bacilus elpusztításához, úgy, hogy írmagja se maradjon? Nos, mit hallgat? . . . Tudni szeretném az ön véleményét! . . .

Valahogy elfogyott a türelme, mégiscsak érzelmi beállítottságú ember ez az Eddy Buchman, Harry Hopkins barátja és hű segítőtársa. Mellesleg, az érzelmesség nem kompromittálta, sőt felemelte, az érzelmesség a jóakarat szinonimája.

Észre sem vették, hogy felkapaszkodtak a dombra, és balra, a holdfényes párában kitárulkozott a tenger. Akármilyen erős volt is a ragyogás, a köd csökkentette, és a tenger csak közvetlenül a partnál látszott, kékesfeketén, laposan.

– Mire gondol? . . .

– Parancsoljon, ámbár a beszédem nem lesz olyan terjedelmes . . . – szólt Jegor Ivanovics. – Amikor az ember leül a tárgyalóasztalhoz, mindig van választása. Önmaga nevében beszél, és tetszése szerint rendelkezhet a szavával: kimondja vagy nem mondja, a hallgatói ítélete elé bocsátja és visszavonja. A szó az ő tulajdona, eszének gyümölcse, énjének tudata, de egyúttal az országé, a népé, a népek közösségéé, azé a hatalmas egységé, amelyet a sors akaratából képvisel. Az asztalnál ülő embernek csak az a feladata, hogy nyilvánosságra hozza ezt a szót, másokkal közölheti, de nem szabad megváltoztatnia, még kevésbé visszavonnia. Az a szó, amely a nagy livádiai asztalnál a német kérdésről el fog hangzani, végleges, mint minden, ami a népé. Nem vagyok híve a kategorikus igazságoknak, feltételezem, hogy az egyenlők asztalánál türelmességnek kell uralkodnia, de az adott esetben a mi szavunk hangozzék minél kategorikusabban: úgy szétrombolni a német hadigépezetet, hogy a vas hamuvá váljék . . . Aki nincs meggyőződve erről, az utazzék keresztül Oroszországon, és tekintse meg a tűz és a vér nyomait . . . Ha ebben az egy fő kérdésben egyetért velünk, akkor segítsen megvalósítani. Pokolba a diplomáciával! Úgy mondom, mint ember, mint orosz, végső soron higgye el, hogy ez igazságos!

– Hanem ön, a türelmesség mellett kardoskodva, eléggé kategorikus volt – jegyezte meg Buchman, amikor útjuk a palota felé kanyarodott.

– Ebben az esetben a kategorikusság haszon . . . – felelte Jegor Ivanovics.

Már elváltak, amikor Buchman hirtelen felemelte a kezét, és megállította Bargyint.

– Azt, amit most mondok, az ön osztályozása szerint a fontos szó első kategóriájára vonatkozik, és ez bizonyos mértékben . . . felelőtlenség tőlem, de én mégis ki akarom mondani . . . Lehet?

– Tessék.

– Ha egy szegény beteg, aki magányos kínlódásra van ítélve, látni szeretné önt, ezt nem tagadja meg tőle?

Bargyin magában nem mulasztotta el megróni érte: mégiscsak előrelátó ez az amerikai, ezt a lehetőséget is fenntartotta.

– Természetesen. Beteget látogatni kettőzötten kötelességem . . .

– Köszönöm . . .

Bargyin már éppen készült felmenni a lépcsőn a kis szárnyépületbe, ahol a hadbiztosok az ő ügyosztályának helyet adtak, amikor a félhomályból, amely a hold lemenetelével észrevehetően megsűrűsödött, kibukkant Mihajlov óriási és valahogy félrecsapott kucsmája – a népbiztossági őslakó e kései órát használta fel öreges sétájára.

– Csak nem a holnapi beszédét készíti, így elkülönülve? – kérdezte Jegor Ivanovics.

Mihajlov megállt, időre volt szüksége, hogy megállapítsa, ki szólította meg a sötétből.

– Úgy gondolja, Jegor Ivanovics, hogy holnap mégis szóhoz juttatnak? – érdeklődött, látszott, hogy ez a körülmény fontos a számára. Nem valami gyakran volt alkalma a Hármak találkozóján felszólalni.

– Véleményem szerint minden attól függ, hogy a fő delegáltak miként viselkednek.

– A fő delegáltak a mi számunkra: Roosevelt és Churchill, Nyikolaj Nyikolajevics?

– Igen, természetesen.

– És ott történhet valami előre nem látott dolog?

– Előre nem látott aligha, de új, az lehetséges. Miért ne lenne ez az új, Jegor Ivanovics?

– Új . . . mind Rooseveltben, mind Churchillben, Nyikolaj Nyikolajevics?

– Rooseveltben talán kevésbé, Churchillben inkább, de Rooseveltben is... – Megigazította ormótlan kucsmáját, ám az nyomban visszacsúszott előbbi helyzetébe. – Elképzelésem szerint a legérdekesebb a mi kettőnk foglalkozásában: a pszichológiai pillanatfelvétel... Igen, kilesni, és... csett!... – mintha megrántotta volna egy nagy szobai fényképezőgép zsinórját, amilyennel a század elején készítették felvételeiket a műtermi fényképészek: azt a mozdulatot csak az érti, aki azokra a régi időkre emlékezik, de Mihajlovnak már késő megváltoztatnia... – Tehát mit ad nekünk Roosevelt pszichológiai felvétele? Betegsége ellenére, pedig ez a betegség a felismerhetetlenségig megváltoztatta az elnök arcát, Roosevelt vonala pontosan kirajzolódik: Távol-Kelet... Igen, minden a Távol-Kelethez kapcsolódik és a Távol-Kelettől indul ki. Ért engem? Ami pedig Churchill pillanatfelvételét illeti, ott éppen ennek a következetességnek a hiánya vonja magára a figyelmet. De hát mi magyarázza ezt? Nézetem szerint két oka van, és mindkettő félelemmel tölti el, már el is töltötte... Az első: a háborúnak a Vörös Hadsereg számára győzelmes befejezése, másodszor: a parlamenti választásoknak Churchill számára meglehetősen bizonytalan kilátása. Nem akarok jós lenni, de meg kell ismételnem: bizonytalan...

És Jegor Ivanovics ismét látta, hogyan lódul meg a sötétben Mihajlov még mindig félrecsúszott, ormótlan egyenkucsmája.

56

– Félek, hogy Churchill Jaltában megismétli a teheráni taktikáját: kivonja magát a kötelezettség alól, mondván, hogy a probléma nagy, ő pedig szűkében van az időnek – mondta Sztálin Antonovnak, amikor az átnyújtotta neki a dossziét az aznapi hadijelentéssel. A tábornok nem volt éppen a legalkalmasabb partner a probléma megvitatásához, de mit tegyen Sztálin, amikor a plenáris ülésig már csak vagy tíz perc van hátra, és nagy szükségét érzi, hogy valakivel közölje ezt a megfigyelését. – Lehet, hogy nincs igazam, ellenőrizzen.

Belépett Churchill, Eden és Brooke tábornagy kíséretében; ahogy a szovjet miniszterelnököt meglátta, három lépést tett feléje – a lépése-

ket pontosan kimérte –, azt lehetett hinni, hogy négy lépés már jóvátehetetlen csorbát ejtene a birodalom presztízsén. Az orosz kezet szorított vele, azzal a kelletlen kifejezéssel, amellyel ezt mindig tenni szokta, elernyesztve kezét, majd szemöldökét összevonva sandán figyelte, ahogy az angol a karosszékéhez megy. Meg kell adni Churchillnek a Jaltában töltött nap hasznára vált, nem húzza olyan észrevehetően a bal lábát, a felrakott mustártapaszok, amelyek segítségével gyógyítgatta olykor némelyik betegségét, megtették a magukét.

Begördítették az elnök tolószékét, Roosevelt körülnézett a teremben, és látván, hogy a delegáltak már összegyűltek, mosolyogva széttárta kezét. Ezzel a mozdulattal ha nem is szánalmat, de együttérzést kért. „Örömmel érkeztem volna már előbb, de ez meghaladja az erőmet – mintha ezt mondta volna. – Meghaladja."

Roosevelt megnyitotta az ülést, és meghatározta témáját: Németország, megszállási övezetek. Úgy tetszett, hogy szándékosan ad ennek a formulának megközelítő jelleget. Ez a formula megengedte, hogy a delegáltak, anélkül, hogy a témától eltérnének, a maguk módján magyarázzák, és megadta az amerikaiaknak a lehetőséget, hogy olyan szót mondjanak ki, amely döntő is lehet.

Az orosz fél beletoldotta az elnök formulájába a maga gondolatát, azt kívánta, hogy ma négy kérdést tárgyaljanak meg. Szerette a felsorolásokat, és felsorolás közben a nagyobb meggyőződés kedvéért megmozgatta a jobb keze ujjait. Ez a mozdulata itt nem volt éppen helyénvaló, de annak arányában, ahogy az orosz fél magabiztosságra tett szert, és az első ülés után ez a folyamat szemlátomást folytatódott, a szovjet vezető megengedhetett magának némi szabadosságot. Tehát begörbítette az első ujját: Németország széttagolása (szándékosan változtatta meg az elnök formuláját, nem megszállás, hanem széttagolás), második: közigazgatás és kormány létrehozása, harmadik: feltétel nélküli kapituláció, negyedik: a jóvátételek ... Hogy a maga formuláját ne szegezze szembe az elnökével, azt mondta, hogy kérdéseit kiegészítésnek szánja az elnök által felvetettekhez. „Kiegészítésnek" – ezt mondta, holott ezek a javaslatai nem annyira kiegészítették az elnökéit, mint inkább a maguk módján magyarázták. Az orosz delegátus, megértvén, hogy az elnök nem annyira opponense, mint inkább szövetségese, sem Teheránban, sem Jaltában k ü l s ő l e g egyetlen ízben sem mondott ellen neki, holott l é n y e g é b e n természetesen nemegyszer szembeszállt vele.

Az orosz begörbítette a négy ujját, és Antonovra pillantott, mintha felhívná, hogy győződjék meg róla, mennyire helyes volt a feltevése, amelyet az ülés kezdete előtt közölt vele. Churchillt mintha örökre elhagyta volna a rögtönzés múzsája, láthatatlan erő zárta le az ajkát, amely pedig azelőtt olyan könnyen nyílt szóra. A livádiai palota nagy termében nem volt valami nagy forróság, de a brit miniszterelnök arca verejtéktől fénylett.

No persze, Churchill mindenekelőtt Németország széttagolását hangsúlyozta. Nincs oka rá, hogy Németország övezetekre osztásának magát a tényét ellenezze, de miként tegye ezt itt Jaltában, a rendelkezésükre álló öt-hat nap folyamán? Sztálinnak nem maradt más hátra, mint az, hogy ismét a tábornokra pillantson. „Íme, Churchill, a tulajdon személyében!" A taktikája: lehetőleg befagyasztani a konferenciát. De ez már nemcsak az oroszok előtt világos. Az ülés elnöke, aki mind ez ideig árnyékban tartózkodott, elhatározta, hogy megszólal. Amint már mondtuk, a szovjet miniszterelnök Jaltában sem ellenkezett az elnökkel egyszer sem, és lám, az elnök fog ellenkezni az angollal? Mint most például. Akik ebben a pillanatban ott ülnek a livádiai palota nagytermében, azoknak intuíciója irigylésre méltóan kiélesedett, lám, milyen nagy csend állt be, még az öreg karosszékek is elhallgattak, pedig azok nyikorgását lehetetlen elfojtani.

Már csak annak megállapítása van hátra, hogy milyen jelleget ölt az ellenkezés.

Az elnök jobb kezét tenyerével felfelé fordítja, sőt egy kissé a fény felé tartja, és figyelmesen szemléli. Mintha még soha ilyennek nem látta volna, tehát kiderül, hogy a saját kezében is felfedezhet valami újat az ember. A jelenlevők figyelemmel kísérik Rooseveltnek ezt a mozdulatát. Úgy látszik, őket is érdekli az a felfedezés, amelyet az elnök a kezét nézegetve tett. Majd az elnök felveti szemét; a tekintete őszintén bánatos.

– Úgy látom, Sztálin marsall nem kapott választ arra a kérdésére, hogy szét fogjuk-e tagolni Németországot vagy sem – mondja az elnök, mintha a kezével beszélgetne, annak válaszolna. – Azt hiszem, elvileg kell eldönteni a kérdést, és a részleteket későbbre halasztani. A miniszterelnök azt mondja, hogy ezt az egész kérdést tanulmányozni kell. Helyes... De a legfontosabb, hogy egyetértünk-e Németország széttagolásában...

Churchill csaknem felállt. Mozdulata riadalomra vallott. Még csak

nem is a szavak lényegéről van szó, amelyeket az elnök az imént kiejtett, maga a tény a fontos: az elnök ellenvéleményt nyilvánított vele szemben. Bizonyára ezt azelőtt is megtette, de az négyszemközt történt, az oroszok jelenlétében ilyesmi nem fordult elő ... Vagy igen? Teheránban valami hasonló történt, de az akkor nem volt ennyire nyilvánvaló. Tehát Churchill rájött, hogy az elnök ellenkezik, és példátlan dologra határozta magát: az elnök ellenkezésére ellenkezéssel válaszol. Azt mondta, hogy a szövetségeseknek nyolcvanmilliós néppel van dolguk, és ahhoz, hogy a sorsáról döntsenek, természetesen hosszabb idő kell, mint harminc perc. Ez a mondat durván eltorzította az opponens gondolatát; a „harminc perc" és a „nép sorsáról" fogalmakat ő maga eszelte ki. Más szóval a brit miniszterelnök ugyanazt a módszert alkalmazta, amelyre Sztálin az Antonovval folytatott beszélgetésekor az ülés megkezdése előtt célzott. Ez talán bizonyos zavar előjele volt – a miniszterelnök nem sokáig nyakaskodott. Azt mondta, hogy a brit kormány kész elfogadni Németország széttagolásának elvét, és bizottságot szervezni a megfelelő eljárások tanulmányozására.

De mielőtt az ülés folytatódott volna, Sztálinnak még egyszer alkalma nyílt figyelmeztetni Antonovot: a brit miniszterelnök nem hagy fel azzal a szándékával, hogy a konferenciát befagyassza. Churchill elismeréssel adózott Oroszországnak és az oroszoknak a győzelem ügyéhez való hozzájárulásukért, de amikor a jóvátételre terelődött a szó, behúzta a nyakát.

– Az éhező Németország kísértete lebeg a szemem előtt! – csaknem égnek emelte a két karját, és oktatóan fejezte be: – Ha lovon akarsz járni, a lovat abrakolni kell.

– Feltéve, hogy a ló nem veti rád magát! – jegyezte meg az orosz miniszterelnök nevetve.

– Kész vagyok elismerni, hogy a hasonlatom nem egészen sikerült – reagált nyomban Churchill.

Az angol kényelmetlenül érezte magát: azt az erényét, amely régtől fogva ékesítette beszédét: a képszerűséget, kétségbe vonták. A vita egyszeriben olyan térre terelődött, ahol mindkét félnek eléggé érzékeny pontját érintette: az egyik titokban költőnek tartotta magát, a másik: prózaírónak. De csodálatosképpen bár csaknem mindent tudtak egymásról, éppen ezeket a tehetségeket nem is gyanították egymásban, mindegyik azt gondolta, hogy a mennyei Atya minden tehetséget neki adott, és természetesen megrövidítette a vetélytársát.

A jóvátétel kérdésének megvitatása pedig tovább folyt, az oroszok érvei még azoknak a szövetségeseknek nézete szerint is ésszerűek voltak, akik aktívan elvetették az oroszok jóvátételi terveit.

– Igen, ez nagyon fontos elképzelés! – kiáltott fel Churchill, amikor arról volt szó, hogy a háború utáni Németország – mivel nem rendelkezik hadsereggel –, feltehetően jelentős takarékossági rendszert építhet ki. De amikor a megoldás kérdése vetődött fel, Churchill visszatért az előbbi formulájához, amelynek lényegét tökéletesen magukban foglalják e szavak: „Az istenért, ne most"! De az oroszok erősködtek, és ezúttal a kompromisszum diadalmaskodott. Megállapodtak, hogy moszkvai székhellyel egy jóvátételi bizottságot fognak létrehozni. Ez a legtöbb, ameddig a brit miniszterelnök elmehetett, de az oroszok megpróbálták ebben az álláspontjában is előbbre vinni. Azzal, hogy beleegyeztek a jóvátételi bizottság létrehozásába, mégpedig a szovjet fővárosban kijelölt székhellyel, ahogy a konferencián mondták: a „vezető vonalakat" kívánták meghatározni. Jóvátételt elsősorban azok a hatalmak kapnak, amelyek a háború terhét viselték, és a győzelmet megszervezték; a három nagyhatalomról van szó. Az orosz fél kihirdette ezt a formulát.

– És hogyan vélekednek a tisztelt szövetségesek?

Churchill amerikai kollégájára pillantott: Roosevelt ott ültében bánatos szemét a külügyminisztere által elébe tolt gépírásos szövegre irányította. Kényelmetlenül érezte magát: a brit szövetséges túlságosan messzire ment ellenvetéseiben. Ha az oroszok nem tízmilliárdot kérnek, hanem sokkal többet, akkor is igazuk volna: ki nem tudja, milyen pótolhatatlan veszteségeket szenvedtek. Bármilyen kérdésben lehet ellenkezni velük, csak ebben nem. A leplezetlen bánat, amely ebben a pillanatban hatalmába kerítette, úgy látszik, jobb belátásra térítette a brit miniszterelnököt is. Churchill váratlanul elmosolyodott, mintha ezzel a mosolyával bocsánatot kérne. Azt mondta, konoksága a jóvátétel kérdésében azzal magyarázható, hogy otthon kormány és parlament várja. Ha nem értenek egyet azzal, amit ő, Churchill, a Krímben jóváhagyott, akkor ajtót mutatnak neki. Csend támadt, hosszú és nyomasztó, és úgy látszott, hogy ez a csend az elnököt is felébresztette: elfordította tekintetét a gépelt szövegről, amelyet eddig olvasott, Churchillre nézett. Tekintete mintha azt mondta volna: ezúttal a kormány, de még kevésbé a parlament aligha fogja felróni neked a ma-

kacságodat. Ha ajtót mutatnak neked, az ettől függetlenül történik; ha pedig meghagynak a helyeden, az is függetlenül lesz ettől.

Churchill pedig újból elmosolyodott, előbbi mosolya nem oszlatta el a kínos hangulatot.

– Nekem tetszik ez az elv: Németország – az ereje szerint, mindenki más pedig az igényei szerint – kiáltott fel a brit miniszterelnök.

– Az érdemei szerint – igazította helyre mogorván Sztálin.

Beketov, mihelyt megérkezett Livádiába, nyomban bekapcsolódott a munkába a lassacskán már megért kommünikének azoknak a fejezetein, amelyek a leendő nemzetközi közösséget érintették. Mind tudták, hogy a szervezet mindenható lesz, már pontosan megfogalmazták az alapokmányát, és kirajzolták a körvonalait, de az újszülöttnek még nem volt neve.

Jegor Ivanovics tudta, hogy hol keresse barátját, és megindult a kis fénypont felé, amely a park mélyében a palota szárnyépületéből világított: a népbiztosság jogászai éjjel-nappal ott dolgoztak a szövegeken. Később járt, és a kis világosság magányosnak látszott az épület négyszögletes ablakában, ékesszólóan bizonyítva, hogy vannak még lovagok a világon, akiknek a kerek huszonnégy órás virrasztás is semmi. Bargyin belépett, és a lépcsőn, amely az ódon fa kellemes illatát árasztotta, felment az első emeletre. Már messziről, egy szobán keresztülmenve, amelynek kerek velencei ablakai mintha nagyság szerint sorakoztak volna fel az oromzati falon, megpillantott egy félig nyitott ajtót, és a keretében egy terjedelmes asztalt, amelyet halvány narancssárga ernyős lámpa világított meg. A lámpafény nem volt éles, úgyhogy nehéz volt az asztalnál ülőket felismerni. Jegor Ivanovics Beketovot a hangjáról ismerte meg, a kellemesen dörmögő és ízig-vérig pétervári baritonjáról. De a beszélgetőtársát elfedte a narancsszínű félhomály, és teljesen lehetetlen volt meglátni. Bargyin akaratlanul meglassította a lépését, megállt, és nem tudta, folytassa-e útját vagy visszaforduljon. A terem, amelyben most állt, homályba merült, az asztalnál ülők talán nem látták, de Beketov segítségére jött. Nem, nemcsak a hangja árulta el Szergej Petrovicsot, hanem az a jellegzetes sajátossága, hogy a nevén szólítsa azt, akivel beszél. Ahogy Beketov azt mondta: „Alekszandr Alekszandrovics", abban benne volt az orosz embernek az a képessége, hogy a megszólításban hangjának bizonyos ünnepélyességet adjon.

– Vajon az amerikaiak Dumbarton Oaksban nem mentek-e messzebbre, mint ahogy kívánták, Alekszandr Alekszandrovics? Mi értelme nyakaskodniuk?

– Természetesen van értelme ... – felelte elgondolkozva Szergej Petrovics beszélgetőtársa ... – Nem egyszerű a kérdés ...

Beketov beszélgetőtársa tehát – ez kétségtelenül kitalálható – Grodko, fiatal egyesült államokbeli nagykövetünk, ő képviselte a szovjethatalmat Dumbarton Oaksban.

No, ha Grodko, akkor talán be lehet menni. És Bargyin belépett.

Beketov arca felragyogott, kezet nyújtott barátjának, testvérien a melléhez érintette meleg tenyerét. Grodko mosolyogva bólintott.

– Üljön le, Jegor Ivanovics. legyen a vendégünk ... – Megvárta, amíg Bargyin elhelyezkedik, majd azt kérdezte: – Feleljen, kérem: ha Stettinius Hopkins barátja, akkor néha miért tér olyan nagyon jobbra? Kísérlet az egyensúly megtartására?

– Az eltérő nézetekre gondol: hogy szavazzanak a Biztonsági Tanácsban?

– Nos, tételezzük fel, hogy az eltérő nézetekre is, Jegor Ivanovics.

A kérdés, amelyet Bargyin feltett, valóban a nézeteltérések Achilles-sarka volt. Stettinius aktív támogatásával, Kellogan ragaszkodott a Biztonsági Tanácsban való olyan szavazási rendhez, amelyben az az ország, amelynek köze van a megvitatott kérdéshez, nem vehet részt a szavazásban, következésképpen nem emelhet vétót. A Szovjetunió, mihelyt beleegyezne ebbe a szavazási rendbe, mintegy önként lemondana a leghatékonyabb, ha ugyan nem az egyetlen védekezési eszközéről. Józanul kell nézni: meglehet, hogy ebben a Biztonsági Tanácsban nem kapunk többséget.

– Nos, tételezzük fel: az eltérő nézetek a szavazást illetően – ismételte Grodko. – Nem ámíthatjuk magunkat a tekintetben, hogy milyen fordulatot vesznek a dolgok a háború után. Egy előrelátó politikus a mi helyzetünkben igyekszik a győzelmet a lehető legmesszebbmenően realizálni. Eszményileg mi, a győzelemre támaszkodva, kötelesek vagyunk a jövőnket védeni. Ha ezt nem tesszük, rövidlátásról teszünk tanúságot, vagyis lemondunk a régi diplomáciai szabályról: a könnyelműek és a feledékenyek vesztik el leghamarább a fejüket ...

– Ezt Stettiniusra mondja, Alekszandr Alekszandrovics? – kérdezte óvatosan Bargyin.

– Nemcsak őrá, Hopkinsra is áll – hangzott a felelet. – Merem azt

hinni, hogy Hopkins pozitív jelenség a számunkra, de nem olyan egyszerű, mint ahogy első pillantásra látszik.

– A Churchillhez fűződő kapcsolatáról beszél?

– Nem olyan egyszerű – ismételte Grodko.

– Talán jó jel, ha már a holnapon vitatkoznak? – kérdezte Bargyin, érdekelte Grodko véleménye a Dumbarton Oaksban lefolyt tárgyalásról.

– Mi a lényeges ügyek emberei vagyunk – jegyezte meg Grodko elgondolkozva. – Ami ma van, az látható, szemmel érzékelhető, sőt tapintható is. Ez a láthatóság mozgósít. Mi megszoktuk, hogy látható dolgokkal foglalkozzunk. De ha az általunk végzendő dolgot eltolják a holnapi napra, vagy éppen a holnaputánira, akkor mintha nem is miránk tartoznék. Annyira nem, hogy még csak figyelemre sem érdemes. Ezért erőfeszítésünkbe kerül, hogy kimondjuk: ez az ügy számunkra életfontosságú, és úgy kell foglalkoznunk vele, mintha olyan halaszthatatlan és fontos dologról lenne szó, mint például Berlin ostroma. De lehet, hogy mindez nem így van, lehetséges, hogy eltúlozzuk ennek a jövőnek a jelentőségét. Hogyan beszélhetünk erről a jövőről, amikor a háború folyik? Úgy tetszett: leverjük az ellenséget, és azután gondolhatunk a holnapra. Az ember hangulata mindenható, és ez a hangulat megvan. Különös: mi, akiknek ideológiája a jövőre épült, amikor erre a jövőre terelődik a szó, hirtelen ... a hangulat hatalmába adjuk magunkat. Tudatunkban ez a holnap hirtelen különválik a mától, sok-sok versztányira, pedig itt van mellettünk ez a jövő ...

Jegor Ivanovics érdeklődéssel figyelte Grodkót. Igen, ez az alapos megfontolás, ahol nincs helye ékesszólásnak, ahol a gondolat uralkodik, jellemző a nagykövet lelkiállapotára. El kell ismerni, hogy magában az elgondolás rendszerében, amikor a tárgy mintegy kikerül a napra, és éleivel a világosságon forgolódik, gyakorlati célszerűség rejlik, következésképpen tapasztalat.

– Tehát ez az emberrel vele született érzés elmélyül azáltal, hogy ilyen háborúval küzdöttünk meg? – kérdezte Bargyin. – A háborúhoz viszonyítva minden kevésbé fontosnak látszik.

– Lehet, hiszen az életünkről van szó, annak lényegéről, a mi közös sorsunkról, amilyenné nem is holnap alakul, hanem már ma ... Ismétlem, külsőleg a holnapról van szó, de valójában ez a ma, meg kell érteni, a ma ... Szeretném hinni, hogy negyvenöt a győzelmünk éve lesz ... – folytatta lelkesen Grodko; Bargyin csak most vette észre,

hogy mennyire beleéli magát ebbe a holnapba, úgy látszik, sokat gondol rá. – Ideje ma elképzelni, de alaposabban és talán józanabbul, hogy miként fogunk élni holnap, miként szándékozunk berendezni a világot és kapcsolatainkat azokkal, akik a határainkon túl élnek ... Meg kell érteni, ezekben az években olyan osztatlanul belemerültünk a háború dolgaiba, hogy nemigen van fogalmunk a békés ügyek intézéséről. Természetesen van tapasztalatunk, mégsem félek kimondani, hogy a jövőnk, és minden, ami vele kapcsolatos, számunkra új, ismeretlen föld ... Nyilván arról van szó, hogy ésszel és tettel birtokba kell vennünk, sőt talán meg is oltalmaznunk ...

– Megoltalmaznunk, azt mondta?

– Igen, megoltalmaznunk – erősítette meg Grodko. – Mindenki elismeri hadi tetteinket és vitézségünket. De még mennyire elismerik! Ha erről beszélsz, egyszerre mind le a kalappal! Virágban nincs hiány! De próbálj meg arról beszélni, ami a mi győzedelmünkből folyik, egyszerre kevesebb lesz a virág, sőt talán teljesen el is tűnik. Keserű, de így van ... Arról van szó, hogy valamennyi népünk hozzájárult a győzelemhez: Ukrajna, Belorusszia ... de vajon csak ők?

– Dumbarton Oaks itt nem volt kivétel, Alekszandr Alekszandrovics? – kérdezte Bargyin.

– Nem ... – felelte Grodko, Jegor Ivanovics úgy látta, hogy némi zavarral. – Ha, ahogy némelyek állítják, Stettinius közel áll Roosevelthez és Hopkinshoz, ez a nyakassága Dumbarton Oaksban annál érthetetlenebb – jegyezte meg. – Az államtitkár ott nyilván nemcsak a maga véleményét nyilvánította ki, de bizonyos mértékben a sajátját is ... – figyelmes tekintettel nézett a beszélgetőtársaira. – Amikor egy ember a maga véleményét mondja ki, azt mindig mindenki észreveszi ...

– Feltételezi, hogy Dumbarton Oaks Jaltában is él, Alekszandr Alekszandrovics? – kérdezte Bargyin, tudta, hogy abban az amerikai főváros környéki régi földbirtokosi fészekben kegyetlen küzdelem folyt.

– Még él, egyelőre ... – erősítette meg Grodko, aztán a nyitott ajtóra pillantott, amely mögött a referensek szobája volt, és azt kérdezte: – Befejezte, Igor Petrovics? ... No, helyes, én megyek ...

Elment.

– Megfigyelted, hogy fogalmazta, Jegor: „Amikor egy ember a saját véleményét mondja ki, az mindig észrevehető?" ...

– Azt akarod mondani, Szerjozsa, hogy Grodko Dumbarton Oaksban megingathatatlan volt? ...

– Igen, megértette, hogy a problémák összessége a nagy asztalnál megoldható, és határozottan nemet mondott . . .

A szomszéd szobából Grodko tompa hangja hallatszott . . .

– Véletlenül találkoztam a te Avguszta Nyikolajevnáddal, beszélt nekem Irinka csínyeiről – mosolygott Beketov. – Az ember akaratlanul felfohászkodik: „Micsoda gond, Teremtőm!"

– Apám azt mondja: „A korral járó szeszélyek" . . . Ha szeszélyek, akkor tűrnöm kell, ha én nem tűröm, ki tűri?

– Tűrd.

– Tűrni fogom . . Gyerünk ki a szabadba, Szerjozsa . . . Megfigyeltem, a természet ölén jól tudunk beszélgetni.

Átvágtak a parkon, kiértek egy tisztásra, amely őshomályba burkolózva korhadó fa és avas hamu szagát árasztotta.

– Megfigyelted, Jegor, Grodko gondolatát: „A háború utáni békeidő olyan, akár az új föld, azt ésszel és tettel birtokba kell venni?" Miközben beszélt, azt gondoltam: mi tudjuk, hogy a diplomata hivatás milyen értelmezést kapott a hivatásos katona, az egyházfejedelem, földbirtokos-mágnás, főhivatalnok habitusában, de hogy miként mutatkozik meg egy olyan ember természetében, akinek apja és nagyapja szántóvetők voltak, a mindennapi kenyerünket termelték? Egyébként nemcsak az apja és nagyapja, de maga a leendő diplomata is valószínűleg az eke mögött ballagott és kamaszkorában, füvet kaszált a folyóparti réteken, gyógyította a beteg lovat, amikor pedig leesett az első hó, parasztszánon ment rőzséért . . . Megvan, amint fentebb megjegyeztük, a maga civilizációja, tehát a raktára, ahol a mi falusi akadémikusaink őrizték a gabonájukat: az ész és a hozzáértés magvait. Egyszóval, itt öröklődött az érettség tapasztalata, és mi az érettség, ha nem a számítás, az óvatosság, annak megértése, hogy egy nép áll mögötted, hogy pontosak legyünk, egy nagy nép, az ő támogatása és a te felelősséged . . . Mint minden valóban komoly dolog: ez nem szembetűnő, de vitathatatlan tulajdonságokkal rendelkezik, minél többet gondolsz rá, annál inkább meggyőződsz arról, hogy van itt anyag az elgondolkodáshoz . . .

– Igen, igaz, Szerjozsa . . . – Bargyin többet tudott volna mondani, de rövid akart lenni.

– És a gondolata a mi köztársaságaink jogairól a törzsek és nyelvek együttesében, valamennyiében, Jegor?

– Igen, az ő szemében közös a sorsuk . . . Ukrajna és Belorusszia . . .

Hegyek tűntek a szemükbe, alacsonyak és lekerekítettek, egyik magasabb a másiknál. A legközelebbinek lejtőjén kis tűzcsík szűrődött át a homályon, nyilván az előző napon csepergett kis eső elverte valami tábortűz lángját, nyers fa illata szállt, a fa nehezen fogott tüzet, úgy látszik, régi szőlővesszőt égettek.

Amikor a szél irányt változtatott, érezhetővé vált a tenger illata, meleg lehelete a tavasz jöttére vallott.

– Grodkóról beszélek, Szerjozsa, ott, Dumbarton Oaksban ádáz vagdalkozás folyt. Könnyű azt mondani: „Jog!" Van emberi jog, de a népnek is van joga ... Ukrajna és Belorusszia ... Hálás dolog itt az embernek megmondania a maga véleményét, de még jobb, ha ez a szó tettre válik, megemlékeznek majd erről a tettről a szülőföldjén ... Kívánom, hogy emlékezzenek ...

57

Ahogyan az előző napon megállapodtak, február 6-án a nagy livádiai asztal körül szóba került e nemzetközi biztonsági szervezet. De a megbeszélés nem kapott kellő lendületre. A szovjet miniszterelnök kijelentette, hogy nehezére esik hallomásból felfognia annak az okmánynak a lényegét, amelyet Stettinius terjesztett a konferencia elé – az amerikainak Dumbarton Oaksról szóló jelentését egy okmány koronázta, amely a szavazás alapelveit foglalta magában. A megjegyzés helytálló volt. Az okmány futólagos áttekintése szintén nem volt elég, tanulmányozni kellett. A házigazdák értésükre adták tárgyalófeleiknek, hogy a kérdés megvitatását másnap kívánnák folytatni.

Churchill egy pillantást vetett a csuklójára, és hunyorgott. Nyilván öreges könny futotta el a szemét. Messzire eltartotta kezét az órával. A számlap élesen kirajzolódott – az aznapi ülés csupán egy óra negyven percig tartott. De vajon nem azért tették-e szabaddá az oroszok ezt az ülést, hogy másról, például a lengyel kérdésről cseréljenek véleményt? Talán nem árt ezt óvatosan megpendíteni? Churchill kezével intett, megmozgatva kezét, és szót kért. Igen, az oroszok nem ellenzik, és az amerikaiak is egyetértenek, tehát: a lengyel kérdés. Ki kezdi?

Teljesen nyilvánvaló, az oroszok szabad időt hagytak a lengyel meg-

beszélésre, de ezt a megbeszélést Churchill egyelőre nem is akarta elkezdeni. Ha jelentős távolság van az ember előtt, esetleg jobb előreengedni a vetélytársakat. De az oroszok is ismerik ezt a szabályt. Szünet állt be, a delegátusok mindegyike a maga egyszerű dolgával volt elfoglalva, mintha azt hinné, hogy ennél az egynél nincs fontosabb a világon. Churchill kivett egy megmentő szivart, de miután a szájába tette, elfelejtette meggyújtani, és látható élvezettel harapdálta – így hanyagold el a szivart, ha a legnehezebb pillanatban segítségedre jön! Az amerikai elnök egy kis ezüst kötetet húzott elő zakója zsebéből – Longfellow vagy talán Whitman? Eltolja magától, olyan eréllyel, amiről a kezе mindeddig nem tett tanúságot, és jelzi, hogy beszélni kíván.

Az elnök rövid beszédének gondolata: országa távol esik Lengyelországtól, és már ez okból is ne őneki kelljen megnyitni a vitát. Igaz, hogy országában öt-hatmillió Lengyelországból odaszármazott ember él. Ezek megértéssel fogadták azt, amit ő, Roosevelt, Teheránban mondott. Ő, mint ismeretes, a Curzon-vonal híve. De mondjuk, a londoni lengyelek állandóan aggodalmaskodnak, hogy a saját arculatukat megőrizzék ... Ő, Roosevelt, a Curzon-vonalat elfogadja, de talán van rá lehetőség, hogy a lengyelekkel előzékenyek legyenek, ha ennek a vonalnak déli részéről esik szó. Az amerikaiak feltételezése szerint a lublini kormány a lengyel népnek csak egy részét képviseli. Az elnök a probléma megoldását nemzeti egységkormány létrehozásában látja. Elnöki tanácsot kell alakítani, és ez a tanács hozza létre az ideiglenes kormányt.

– Reméljük, hogy Lengyelország a legbarátibb viszonyban lesz a Szovjetunióval – fejezte be szavait az elnök.

Churchill nyugton hagyta a szivardobozt. Felhatalmazást kapott rá, hogy kijelentse: a brit kormány az elnököt támogatja. Így mondta: „felhatalmazást". Ez a megerősítés, aminek itt helyet adott, nyilvánvalóan elárulta a miniszterelnök érzéseinek teljességét: az elnök végre kimondta azt, amire neki, Churchillnek, szüksége van. Churchill szavai szerint ő kész elfogadni a Curzon-vonalat, abban a formájában, ahogyan a szovjet kormány értelmezi. Ezt ő már régebben megerősítette, amiért is a parlamentben és a pártban bírálattal illették. Ennek ellenére úgy véli, hogy az után a tragédia után, amit Oroszország kiállt, követelései nem az erőn, hanem a jogon nyugszanak. De őt jobban érdekli a lengyel szuverenitás, mint a határvonalak meghúzása. Lengyelország

legyen úr a maga házában, de egy feltétellel: ne legyenek ellenséges szándékai a keleti szomszédjával szemben.

Lehetőnek tartotta még hozzátenni: minden körülmények között meg kell őrizni a Vörös Hadsereg közlekedési vonalait. A múltkori diverzióról, amely a Visztulán történt és lényegében szovjetellenes volt, egyetlen szót sem ejtett. Másról sem beszélt; a háborúról sem, amelyet most, negyvenötnek ezen a februári napján is folytatnak a londoni lengyelek ugyanazokon a közlekedési vonalakon, amelyeknek megemlítését pedig lehetőnek tartotta, a titkos háborúról, amelynek áldozatai a felszabadító katonák voltak, oroszok és lengyelek.

Churchill ezt a beszédét látható őszinteséggel mondta el, teljesen őszinte volt akkor is, amikor a szíve észrevehetően a torkában dobogott, és szótlanul, csupán a szemével kérte a mellette ülő Edent, hogy töltsön vizet neki, és később, amikor zsebkendőt húzott elő, és tenyerére terítve, megtörölte a nyakát. Olyan meggyőződéssel beszélt, mintha mindazt, amit Lengyelországban elkövetett és továbbra is el fog követni, nem ő tette volna és tenné, hanem valaki más, akinek nincs köze hozzá, most pedig egy új Churchill beszélne, aki határozottan megtagadta a múlt bűneit. Mintha maga is meg lett volna győződve erről, és igyekezett mindenkit meggyőzni, akik hallgatták, hogy higgyenek neki. Ha arról van szó, hogy a lengyel szomszéd igazán baráti legyen, akkor a bizalomnak, mi több, a bizalom monopóliumának ő legyen a letéteményese – senki sem tanúsít annyi rokonszenvet az új Oroszország iránt, mint ő, Churchill. Ő megteremti az Oroszország iránt baráti érzületű Lengyelországot, és kéri, hogy ezt bízzák csak rá . . . Igen, erről az eltemetett emlékezet kezeskedhetnék, igen, az ősökhöz megtért emlékezet – csakis az segíthetne itt neki. Csakhogy az emlékezés vonakodott meghalni, teljes egészségnek örvendett. De hát hogy is lehetne másként, amikor ezeknek az eseményeknek legrégebbike is féléven belül történt, a legutóbbi pedig . . . úgy érzed, csak a füled kell hegyezned, és a most zavartalan krími csendben hallod, hogy dörögnek a géppisztolyok azoknak a kezében, akik egyenest Londonból jöttek a białowieżai rengetegbe.

Ha kinyitják a műbőr mappát, amely ugyanilyen mappák halmában fekszik az orosz delegátusok előtt, ott van mindenesetre, hogy a fegyverzetük teljes legyen, abban egy gépírásos kis füzet, lapjain a lengyelországi illegális hadseregnek, Churchill hadseregének tevékenysége olvasható irigylésre méltó részletességgel. Ahhoz, hogy valaki most vála-

szoljon Churchillnek, csak elő kell húzni ezt a kis füzetet, és szép lassan felolvasni. Igen, csak felolvasni, kommentár nem szükséges.

De itt a bökkenő: volna bár ez az olvasmány a lehető legrövidebb és talán a legegyszerűbb és természetes út az igazsághoz. Isten őrizz, hogy ezt a füzetet valaki felolvassa. Felolvasni annyit jelent, mint mindent fenekestül felborítani. Ezért a maga igazát anélkül kell bebizonyítania, hogy a lényeghez, a fő érvhez folyamodjék, és ugyanakkor egy hüvelyknyit sem szabad a valóságtól eltérnie. Az oroszokra, érthetően éppen ez a feladat vár, annál is nehezebb, mert az amerikai és az angol egyetért a szovjet szempont ellenzésében.

De, amint a tapasztalat mutatja, a vasat a szó is eltörheti. Churchill befejezte beszédét, az orosz félen volt a sor. A konferencián nem volt még egy ilyen perc, amikor a feszültség ennyire a tetőfokára hágott, mint most. Ki kellett várni ezt a percet, hogy ráébredjenek: a jaltai konferencia mindenekelőtt azért ült össze, hogy ezt a kérdést megvitassa, ennél nehezebb ügy nem lesz ... Az orosz már beszélt. Nem, nem szándékozik Churchill-lel ellenkezni. Sőt, hajlandó egyetérteni vele. Az angol miniszterelnök az imént azt mondta, hogy a brit kormány számára a lengyel kérdés becsületbeli ügy. Az orosz delegátusok ezt megértik. Számukra ez nemcsak becsület, hanem biztonság kérdése is. Lengyelország nemcsak szomszédos ország, hanem amolyan folyosó, amelyen át eddig az ellenség Oroszországba jutott. Az utóbbi harminc év alatt a németek kétszer jöttek át ezen a folyosón. Hogy sikerült ezt az ellenségnek ilyen könnyen megtennie? Nem utolsósorban azért is, mert Lengyelország gyenge volt. Orosz erőkkel a folyosót kívülről nem lehetett elzárni, belülről zárható, maguk a lengyelek zárhatják el. Éppen ezért érdeke a Szovjetországnak egy erős és független Lengyelország megteremtése. Az orosz miniszterelnök rendkívüli hasonlattal élt. Azt mondta, hogy Lengyelország kérdése – élet-halál kérdése a Szovjetunió számára.

Ami pedig azt illeti, hogy milyen lengyel kormány tekinthető a Szovjetunió irányában barátinak és milyen ellenségesnek, úgy ő, az orosz delegátus, egy kérdést szeretne érinteni, de erről már mint katonaember fog beszélni. Nem, nem hozta nyilvánosságra az említett műbőr mappában foglalt írásokat, csak idézett belőlük, nem terjedelmes, de eléggé fenyegető kommentár kíséretében. Hogy ő mint katona, mit kíván a Vörös Hadsereg által felszabadított országtól? Csak egyet kíván: biztosítsa a rendet a Vörös Hadsereg hátországában. Lengyelor-

ságban most két erő működik: a varsói kormány és az úgynevezett belső ellenállás erői, akik mögött a londoni lengyelek állnak. A varsói kormány mindent megtesz, hogy segítsen a szovjet csapatoknak, a londoni ügynökök kezétől viszont a Vörös Hadseregnek kétszázhúsz katonája és tisztje esett el. Mindaz, amit az orosz ezután mondott, egyenest a fentiekből következett: ha ez tovább is így folytatódik, akkor mi a legszigorúbb eszközökhöz folyamodunk: nem lehetetlen, hogy mindazok, akik a katonáink pusztulásában vétkesek, agyonlövéssel bűnhődnek. Akármilyen fenyegetően hangzott is ez, az utolsó szavak bizonyos önuralomról tanúskodtak: „Rend és nyugalom a hátországban – sikereink egyik feltétele. Ezt nemcsak a katonák értik meg, hanem a civilek is."

Kinek szólt ez az utóbbi mondat? Talán Rooseveltnek. Ő volt a legcivilebb mind között. Mellesleg ez a mondat lényegében is neki szólhatott: az ő állásfoglalásától függött a vita kimenetele. Roosevelt ezt elértette, és azt javasolta, hogy a megbeszélést halasszák másnapra.

Ebéd után Buchman találkozott Jegor Ivanoviccsal a livádiai parkban, és elmondta, hogy Hopkinst a plenáris ülés erősen kifárasztotta, és a mindenható MacIntyre, Harry orvosa, legalábbis a mai napra ágyba parancsolta. Ha Bargyin meg akarja látogatni, akkor a mai esténél erre alkalmasabb időt aligha talál. Bargyin megköszönte a tanácsot: igen, ott lesz.

Buchman nem sietett a távozással, sétát ajánlott, Jegor Ivanovics nem ellenkezett. Elindultak, és gyönyörködve nézték a jobb felől vörösen tárulkozó alkonyi égboltot. Az alkonypír sávja még égett, amikor az amerikai hangja, feltűnően borús csengésével megállította Jegor Ivanovicsot. Buchman azt kívánta tudni: az oroszok milyen eseménnyel kapcsolják össze Hopkins nevét ma és talán holnap is? Első Oroszországba érkezésével negyvenegynek azon a tragikus nyarán? Arhangelszkkel? Az amerikai tudta, hogy milyen húrt pendítsen meg Bargyin lelkében.

Igen, természetesen ő, Bargyin úgy véli, hogy az oroszok Hopkins nevét negyvenegy júliusának megpróbáltatásával asszociálják, az elnök tanácsosa bizonyára azzal a küldetéssel jött Oroszországba, amelylyel az államfő bízta meg, de lehetséges, hogy bizonyos mértékben a saját küldetésével is. Még ha ez nem is így volt, az oroszok remélni ki-

vánták, de ő, Bargyin, meg van győződve róla, hogy így volt – az oroszok jól emlékeznek a jóra.

Bargyinnak úgy rémlett, mintha a legutolsó szavai kővé dermesztették volna az amerikait. Buchman vállal egy fának dőlt, és nem mozdult. Az alkony lilás hátteréből most csak busa feje és esetlenül ágaskodó szakálla rajzolódott ki – mint a kövér emberek általában, izgatott pillanataiban ő is egy kissé nevetséges volt.

– Az egész oroszországi expedíció az emlékezetébe vésődött, és szüntelenül emlegeti is – szólalt meg az amerikai alig hallhatóan. – Akármilyen nehéz volt is ez az útja, változatlanul felvidult, ha visszaemlékezik. Még nehéz pillanatokban is emlékezik rá ... A minap egy gúnyiratot olvasott, amely ismételten megemlítette a lehullott lombok összegereblyézésére alakult ügyosztályt, és hirtelen egy kissé fölényesen elmosolyodott, mondhatnám, víg kedvre derült. Nyilván azt akarta mondani, hogy nem olyan könnyű övele elbánni és a pokol fenekére küldeni. „Eddy, tudja, mi jutott most eszembe? Ahogy Arhangelszkből visszaindultam a brit szigetekre." És nagyon mulatságosan elmesélte, hogy ez miként történt. De félek, hogy az én tolmácsolásomban ön semmi mulatságosat nem talál benne ... Egyszóval, nem Hopkins volt az egyetlen érték az Arhangelszkből induló hidroplánon: a gép platinával volt megrakva. Lehet, hogy az öreg róka Mackinlay, a PBI parancsnoka némiképpen ezért igyekezett rávenni Hopkinst, hogy szívlelje meg a meteorológusok figyelmeztetését, és halassza el a repülést. De Hopkinsnak is megvoltak a maga számításai – a „Prince of Wales" sorhajó indulásra készült a brit partokról – el kellett érnie. Így hát csak egyet kívánt: repülni! Már a repülőgépen ült, amikor hirtelen felfedezte, hogy nem bír úrrá lenni a gyengeségen, amely váratlanul elfogta, mert a kis gyógyszeres táskáját Moszkvában felejtette. De nem volt mit tennie: repülni kell! Még Arhangelszkben ellenszél támadt, észrevehetően fékezte a gép sebességét, valahol Murmanszkon túl pedig a levegőben bukdácsoló repülőgépet egy a partnál horgonyzó torpedóromboló heves tűz alá vette. A hívójelre az orosz romboló még hevesebb tűzzel válaszolt. A repülőgép remegett. A tekintélyes utast próbálgatták lebeszélni az út folytatásáról, de ő csak azt hajtogatta: repülni, repülni! Egyszóval a repülőgép olyan sokáig ment a brit partokig, mint még soha. Mackinlay kiszemelt egy tiszta vízsávot a part közelében, és oda irányította a gépét, de mindjárt észrevette, hogy rossz helyen szállt le. A tengeren vihar dúlt, így fel kellett szállni, és másutt letenni a gépet. A vi-

har vadul korbácsolta a tengert, így hát a motoros naszád csaknem felhagyott a kísérlettel, hogy a repülőgépet megközelítse. Amikor mégis sikerült, Hopkins úgy repült a gépről a fedélzetre, mintha katapultból lőtték volna ki. Akárhogy is, de hasmánt terült el, és a matróz, aki felmerészkedett, a nevezetes utast csáklyával vonszolta végig a nedves fedélzeten. Bőröndjét az iratokkal utána dobták, köztük volt a moszkvai missziójáról írt beszámoló is. Hopkins mindezt nevetve mondta el, és minél tovább haladt elbeszélésében, annál vidámabb lett, annál a részletnél pedig, amikor fecskeként röppent a repülőgépről a motorosra, és azután csáklyával vonszolva csúszott végig a fedélzeten, szinte boldognak érezte magát. – Buchman hahotázott, arca kivörösödött, tetemes kilói elernyedtek, úgy rengtek, mint a kelesztett tészta, amelyet most borítottak ki a szakajtóból. – Ön azt mondta, hogy az oroszok jól emlékeznek a jóra, ugye? – kérdezte Buchman, miután az elbeszélést befejezte. Bargyinnak ezekkel a szavaival kívánta betetőzni.

– Igen, jól . . . – hagyta rá mosolyogva Bargyin.

Hopkins elbeszélése nemcsak mulatságos volt, de kitűnően megrajzolta Hopkins emberi lényét. Ám ez a repülőút Arhangelszkből a brit partokhoz negyvenegy viharos júliusában, ahogy Bargyin értelmezte – csak bevezetés volt ahhoz, amit Buchman most közölni akart vele.

– Természetesen az a benyomásunk támadhat, hogy valami csodabogárral van dolgunk, akinek minden sikerül a fatális szerencséje folytán, mi több, a saját akarata ellenére – jegyezte meg Buchman; minden ütését kiszámította ebben a beszélgetésben, a monológjának méretei mintha kölcsönös összefüggésben volnának a hosszú fasorral, amelyen most ellenkező irányban kell végigmenni. – Valójában mindez bonyolultabb: ő azok közé a rendkívül fegyelmezett jellemek közé tartozik, akik tudnak elernyedni, és egy pillanat alatt összeszedni magukat, olyan észbeli erélyről téve tanúságot, amilyet fel sem tételeztek bennük. Nem, nem a levegőbe beszélek. Annyira nem a levegőbe, hogy ellenőrizhet. Csak hallgasson meg figyelmesen. Ha bepillant a miniszterelnöke dossziéjába, abban a rekeszében, amelyben az USA elnökének leveleit őrzi, találhat egy táviratot, és abban egy passzust. Talán nehéz lesz most emlékezetből idéznem, de a lényegét pontosan elmondom. A lényeg ez: az elnök azt javasolja, hogy Harriman megfigyelőként legyen jelen az ön miniszterelnökének a brit miniszterelnökkel folytatandó megbeszélésein, természetesen akkor, ha az oroszoknak nincs kifogásuk ellene. Mi ennek a passzusnak a története? A dolog

a múlt őszön történt, a brit miniszterelnöknek utolsó moszkvai látogatása előtt. Nehéz megmondani, hogy az elnök mért tette ezt, lehetséges, hogy a pillanatnyi hangulatával magyarázható, lehet, hogy csak gyengélkedésről van szó ... Egyszóval az elnök olyan értelemben távíratozott az orosz miniszterelnöknek, hogy a legközelebbi moszkvai tárgyaláson az amerikaiakat is Churchill fogja képviselni. Hopkins akkor szerzett tudomást erről, amikor a távirat egy részét már leadták. Mit tett? Jogkörét jóval túllépve, és meghatalmazásának határait megsértve, megjelent a távírószobában, és azt javasolta a híradóstiszteknek, hogy hagyják abba a távirat leadását, várják meg az elnök intézkedését. Majd az elnökhöz ment, aki minderről nem tudva, éppen beszappanozta a bal arcát, mielőtt a borotvát munkába venné, és megmagyarázta neki, hogy a táviratnak semmi értelme. Akármilyen kemény volt is Harry megjegyzése, az elnök, belátván, hogy jóakaratból fakadt, értésére adta, hogy hálával elfogadja, de hogyan tegye jóvá a hibát, amikor a távirat egy része már a címzettnél van? Ment egy következő távirat, amely anélkül, hogy az ellentmondásokat felfedte volna, mindent a helyére tett. Igenis, ellenőrizhet: az ön miniszterelnökének dossziéjában ott van a távirat, amelyben az elnök meghatalmazza mister Harrimant, hogy legyen megfigyelő az orosz–brit tárgyalásokon, mint ahogy ott van az az első távirat is, nem az egész, természetesen, csak egy része, amelyben az elnök kéri, hogy a brit miniszterelnököt tekintsék az ő képviselőjének ... Egyszóval az oroszok jól emlékeznek a jóra, mister Bargyin? – ismételte meg a kérdést Buchman, elbeszélése befejezéseként.

– Igen, jól, mister Buchman – helyeselt Jegor Ivanovics.

Buchman eltávozott, de Bargyin nem sietett elmenni. A domb felett vöröslő alkonyfény elmosódott, és a domb most szinte láthatatlan volt, ugyanolyan szürkéskék lett, mint felette az ég. No, nem Hopkins észenergiájáról van szó, amit Buchman felfedni igyekezett, és ami mintegy ürügyként szolgált az elbeszéléséhez, másról van itt szó, ami szükségesebb, sőt talán égetően fontos. De miről? Churchillről, Rooseveltnek és Hopkinsnak hozzá való viszonyáról, és ezzel kapcsolatban az amerikainak Churchilltől való függetlenségéről, például, a lengyel ügyekről is – az amerikaiak számára ma nincs ennél aktuálisabb kérdés, ha számba vesszük az oroszokkal folytatott beszélgetés jelenlegi stádiumát is. Próbáljuk meg Buchman elbeszélését innen nézni, akkor fontos értelmet nyer, mint ahogy bizonyára új előnyt jelent a mai találkozása Hopkinsszal. Helyénvaló megkérdezni, hogy miért? Az oroszok elvetik

az angolok és az amerikaiak követeléseit abból az okból, hogy Churchill Lengyelországban visszatér ahhoz a politikához, amit az angoloknál „egészségügyi övezetnek" szokás nevezni, és ami mellesleg mondva Churchill találmánya. Az oroszok igazát itt nem lehet elvitatni – Churchill olyan érveket adott nekik, amelyekkel esetleg sem tegnap, sem ma nem rendelkezhettek. Ezért fontos, legalábbis a lengyel ügyekben, Churchilltől függetlenül cselekedni . . . – ez csengett ki világosan Buchman elbeszéléséből, ráadásul alighanem az amerikai akarata ellenére. Ellenére? . . .

Két órával később Buchman bevezette Jegor Ivanovicsot Hopkinshoz. A díványon volt megágyazva. Úgy látszik, Hopkins akkor ébredt fel, amikor a barátja hangját meghallotta, és felkönyökölt. Most, hátával a párnának támaszkodva, félig ült. Kezét összetéve a mellére szorította – ebben a gesztusában mintha részvét iránti könyörgés lett volna. Jegor Ivanovicsot maga mellé ültette, és fellelkesedve megjegyezte, hogy éppen aznap reggel mesélt az orosz pilótákról, akikkel Arhangelszkbe repült. emlékszik, hogy milyen riadalmat idéztek elő az amerikai kollégáinál, akik a földről figyelték a repülőgépet, amikor a város felett kezdtek körözni – az amerikaiak nemigen sejtették, hogy az oroszok ilyen módon kívánnak köszönetet mondani az Amerikából jött vendégüknek.

– Az oroszok jól emlékeznek a jóra – vetette közbe Buchman, ezek a szavak észrevehetően bevéső dtek a lelkébe. Most Hopkins ágya fejénél állt, egy négyszögletes üvegcsében kanalas orvosságot tartott, szótlanul követelte, hogy a beteg bevegye. Kövér, esetlenül gömbölyű vállú, pirospozsgás arcú ember lévén, érezte, hogy mennyire nem odaillő az ő pirospozsgássága, és észrevehetően restelkedett miatta. Ettől azonban nem vált kevésbé követelővé. ragaszkodott hozzá, hogy MacIntyre előírását pontosan megtartsák. Bargyinnak ama régi idő óta, amikor Hopkinst és Buchmant Washingtonban, a szovjet nagykövetségen egy pillanatra látta, nem volt alkalma együtt megfigyelni őket, pedig csak az ilyen megfigyelés magyarázhatja meg az emberek közötti kapcsolat lényegét.

– Milyen jó, hogy ez a konferencia folyik – szólt Hopkins. – Nos, az ötlete még a választások előtt felmerült, de Jaltába utazni, mielőtt az elnök ismét elnök lett, értelmetlen dolog lett volna. Oroszország mint a konferencia színhelye az elnök számára nem jöhetett számításba.

Amerika, annak presztízse számára ő ezt hátrányosnak tartotta – felnézett Buchmanra. – Eddy, hová tettem a narancssszínű jegyzetfüzetemet? ... No, segítsen, azt maga jobban tudja nálam ...

Buchman biztos mozdulattal, szinte gépiesen kinyújtotta kezét az aktatáska felé, amely a földön állt az ágy mellett, meghúzta a villámzárat, és kivette a narancssszínű füzetet; olyan gyorsan tette ezt, hogy láthatóan még Hopkins is csodálkozott, nyilván Hopkins világa az ő világa is volt. Bargyin elmosolyodott a gondolatra, amely ebben a pillanatban eszébe jutott: ha a zakójuk nem is közös, de a zsebébe egyformán belenyúlhat mindegyikük.

– Nem titkolom, hogy nyugtalan napokat éltünk át – a legutóbbi elnökválasztásról beszélek – jegyezte meg Hopkins. Mai beszélgetését a „kályhánál" kezdte, tehát bizonyos mértékben programbeszédnek kellett lennie. – Világosan láttam, mint ahogy Amerika is tisztában volt vele, hogy ha az elnököt nem választják újra, ez jóvátehetetlenül árthat a győzelmünknek. Ráadásul a köztársaságiak, akik nem hagytak fel a reménnyel, hogy megbuktatják az elnököt, két ütőkártyájukat is kijátszották. Az első az elnök egészsége. A második – no, itt a régi formula nélkül nem boldogulsz: a tisztségével való visszaélés. Ami az egészségét illeti, az ellenfelek nem átallottak tiltott módszerekhez folyamodni: egy fénykép került forgalomba, amelyen az elnök valóban rossz színben van, és ezt követte a hír: a betegség megbénította az elnököt, minden rádióbeszédét csaknem fekve mondja. Nem maradt más hátra, mint a nyilvánosság előtt megcáfolni a rágalmat: akármilyen nehezére esett is az elnöknek, a választás előtti körutazása során kiment a vasúti kocsi peronjára. Sőt a választóihoz intézett beszédét állva mondta el. Aki ismeri az elnök egészségi állapotát, tudja, hogy ez mibe került neki. Egyébként ezt most mindjárt meglátja ... Eddy, segítsen, kérem, a *Christian Science Monitor* számát – az elnök fényképével – betettem az útitáskámba az orvosságok mellé ... Mit mond? Nem az orvosságos táskában van, hanem a bőrzsákban a borotvakészlet mellett? No, legyen magának igaza. Tessék, ez a felvétel meggyőző, ugye? Ami pedig a tisztségével való visszaélését illeti, azt a mesét terjesztették, hogy mister Roosevelt az elnöki javakat a saját igen népes családjára – feleségére, fiaira, menyeire, unokáira stb. – költi. Csak a Falát, az elnök kutyáját nem említették meg. Mégis ez a kutya lett annak a tréfás beszédnek a tárgya, amelyet az elnök a választóihoz intézett. Az elnök egyszerűen járt el: öt sort betoldott a választás előtti beszédébe,

könnyekig megnevettette Amerikát, és ezzel olyan csapást mért az ellenfeleire, amelyből már nem lábaltak ki. – Hopkins kezébe temette arcát, nagyon szerette volna felidézni Roosevelt szentséges sorait. – De micsoda öt sor volt ez! Azt mondta, a köztársaságiak nem érték be azzal, hogy őt, a feleségét és a fiait támadták – még a kutyáját, a Falát sem kímélték. A családtól eltérően, amely mind az ideig szótlanul tűrte a rágalmat, a Fala tiltakozott. Amikor meghallotta, hogy a köztársaságpárti firkászok elbeszélést írtak arról, miként hagyta őt az elnök az Aleut-szigeteken, aztán pedig torpedórombolót küldött érte, szívből felháborodott, és azóta nem lehet ráismerni a kutyára. Az elnök azt mondta, hogy kész továbbra is elviselni a meg nem érdemelt szemrehányásokat, de kéri, a jó kutyáját hagyják békén. – Hopkins nevetve lehajtotta fejét – akár egy gyerek, nem tudta elrejteni a nevetését. – Ismerje el, nem kis bátorság kellett hozzá, hogy egy ilyen beteg ember, mint az elnök, az egész hadseregnyi egészséges emberrel harcba szálljon... – Hopkins Bargyinra tekintett, Jegor Ivanovics szomorúságot vélt felfedezni a pillantásában; vajon bizonyos mértékben most nem önmagáról is beszélt-e? Egy kissé furcsállotta, hogy a nevetése ilyen gyorsan bánatnak adott helyet. – Amint már mondtam, az elnök nem akart Oroszországba utazni, hátrányosnak érezte ezt önmaga és Amerika, az ország presztízse számára – folytatta Hopkins. – Igaz, hogy a választások után a helyzet megváltozott, és amit azelőtt teljesen elképzelhetetlennek tartottak, most megvitatták. Kérem, hogy amit most mondok, ne vegye kérkedésnek, én csak a tényeket tolmácsolom. Egyszóval találkoztam az önök nagykövetével, és megemlítettem neki, hogy nincs aktuálisabb kérdés egy konferencia összehívásánál. A nagykövet azt felelte, hogy tudomása szerint az orosz miniszterelnök hajlandó rá, de kétséges, hogy elhagyhatja-e Oroszországot: az újabb szovjet támadás egyre erőteljesebben kibontakozott. Akkor megkérdeztem a nagykövettől, hogy van-e a Krímben alkalmas hely egy konferencia megtartására? A nagykövet rövid volt: bizonyára akad. Ezután Moszkva nyíltan feltette a kérdést: valóban hajlandó az elnök a Krímbe jönni? Moszkva kérdése eljutott az elnök tanácsadóihoz, akik könnyen megállapították, hogy mindez az orosz nagykövettel folytatott beszélgetésemmel kezdődött. Vita támadt, nem túlzok, ha azt mondom, hogy a Krím felbőszítette ellenlábasaimat. Átszelni a földkerekséget csak azért, hogy az orosz miniszterelnökkel találkozzék, nem túlságosan nagy ár-e az Egyesült Államok elnöke részéről? Én tőlem telhetően

cáfoltam ezeket az érveket az elnökkel való beszélgetéseim során. Különben nem akarom a szót szaporítani... Ahogyan az már nemegyszer történt, az elnök megoldotta a vitát, az ovális teremben tartott egyik ülésen egy kis levelet küldött nekem. A cédula így hangzott: „Tehát, Harry, utazunk a Krímbe." Egyébként valóban nem akarok a levegőbe beszélni. Eddy, nézzen be a csíkos mellényem felső jobb zsebébe, ott van Roosevelt cédulája... Mit mond? Nem a mellényben, hanem a zakóm zsebében? Hihetetlen! Akkor hát húzza elő a zakóból... Tehát ott van...

Buchman odatolt az ágyhoz egy asztalt, egyszerű ételekkel – a diplomaták tábori vacsorájával. Bargyin érdeklődéssel figyelte, hogyan eszik Hopkins; semmi sem nyújtott neki olyan teljes elképzelést az amerikai származásáról, mint ez. Az asztal egyszerűen volt terítve, de úgy látszott, hogy Hopkins ezt nem veszi észre. Abban, ahogy evett, volt valami a darab kenyeret áhítattal fogyasztó munkás étkezéséből.

– Azt mondtam: személyes beszélgetés, valóban, nincs más mód, amint a tapasztalat is mutatja – tért vissza Hopkins a lényegre.

„No lám, a nagy lengyel akadályra terelte a szót – gondolta Bargyin –, hogyan sikerül majd ezt az akadályt vennie? Neki és nekünk. vele együtt..."

– Orosz barátainknak Amerikát is meg kell érteniük, annak is megvan a maga véleménye a lengyel ügyekre vonatkozóan – szólt Hopkins. – Az elnök egy keleti közmondást idézett: „Ne veszítsd el az arculatodat!" Ez az, nem szabad elveszítenünk az arculatunkat, legfőként az Egyesült Államokban élő lengyeleink előtt. Több millió lengyel van nálunk – egész állam!

– Hiszen tudom, mit jelentenek a lengyelek milliói Amerikában – jegyezte meg nyugtalanul Bargyin. – Nyilván vannak ott kisebb és nagyobb burzsoák, de merem azt hinni, hogy nem olyan sokan vannak, a többség: munkások, farmerek, alkalmazottak, dolgozó emberek. Nem vagyok meggyőződve róla, hogy nagyon kívánják a londoni lengyelek uralmát, akiknek az agrárreform ellenszenves... Inkább megfordítva, ők kívánják ezeket a változtatásokat...

Hopkins hallgatott, szeme, amelyben most kevés öröm volt, Buchmanra irányult. Mintha megróna: „Most látom, hogy ennek a beszélgetésnek nem sok értelme van, különböző nyelven beszélünk. Minek kellett ezt idehívni?"

– Ha ön feltételezi, hogy mi nyerni akarunk valamit Lengyelország-

ban, akkor téved – újította fel a beszélgetést Hopkins. Hangjában nem volt türelmetlenség, ellenkezőleg, a hangja teljesen jóindulatúan csengett. – Ahogy meg kellett győződnie róla: az elnök lényegében nem ellenezte az önök javaslatait Lengyelország határait illetően. Ami pedig a leendő Lengyelországot illeti – nem a londoni és a lublini lengyelekről van szó, hanem az elvről, amely a mi nézetünk szerint igazságos: szabad választások . . .

Bargyin most Buchmanra nézett, és ebben a pillantásában mintegy néma válasz volt Hopkins szavaira; egyébként Buchmannak is szólt: „Becsületszavamra, nem kívánok veszekedni! – mondta ez a tekintet. – De önök is értsenek meg minket: szabad választások – ez a mai körülmények között viszonylagos fogalom. Ki lesz a gyámja ennek a szabadságnak? Ha szabad kezet adnak a londoni lengyeleknek, ők ugyanazt a puskagolyó-diktatúrát állítják vissza, amelynek már oroszok és lengyelek is estek áldozatul. Nekik, a londoni lengyeleknek, ebben a szabadságban az a legfontosabb, hogy ne sértse a földbirtokos mágnások érdekeit. Nos, a mi elképzelésünk szerint a szabadság, ahogyan Roosevelt értelmezi, és még inkább Hopkins, igazságosabb annál a szabadságnál, amelyért a londoni lengyelek küzdenek."

– Önök ráadásul elfogultak – jegyezte meg Hopkins mosolyogva, és ebben a mosolyában valami kérésféle volt; amit mondani szándékozik, a vakmerőség határát kell, hogy súrolja, különben mért mosolyogna így? – Azt mondom, önök elfogultak, márpedig egyformán elfogulatlannak kell lennie a lublini és a londoni lengyelekkel szemben. – Az utolsó szavakat némi kajánsággal mondta.

Bargyin a gunyoros mosolyra gunyoros mosollyal válaszolt, így könnyebb volt beszélni erről a kényes tárgyról.

– Igen, mi talán elfogultak vagyunk, de ez az elfogultság jogos. Amikor valaki ismeretlen helyeken menetel, és két vezetője van: az egyik megmutatja az utat, a másik igyekszik letéríteni róla – akkor az illető természetesen az elsővel rokonszenvez, és ezért nem szabad megróni.

Buchman irigylésre méltó aprólékossággal rakta szét az ágyhoz tolt asztalkán a teáskészletet és a kristálytálkát a cukros kétszersülttel, az utóbbinak erősen vaníliás illata kellemesen csiklandozta az orrot.

– Jó orosz teát iszunk – jelentette ki Buchman, és ez a mondata mintegy hivatva volt kipótolni a most annyira szükséges egyetértés hiányát.

Buchman elkísérte Bargyint a park mélyén levő szerény szállására.

– Akarja, hogy megmondjam önnek azt, ami nem hangzott el? – Kérdése, mint rendesen, a lényegbe vágott. – Igen, igen, amit ön mondani akart, de nem mondott ki, és talán nemcsak ön, hanem Harry sem.

– Legyen szíves, mister Buchman. – Bargyin hangja kissé ironikus volt, de hogyan válaszoljon ilyen kérdésre irónia nélkül? Csaknem két óráig társalogtak, a partnerek igen komoly emberek, s a beszélgetés nemcsak bizalmas, de bizonyos mértékben meghitt volt – és most hirtelen mindent megkérdőjeleznek. Ilyenkor a válaszodba akaratlanul egy kis irónia vegyül.

– Csak a nevükön kell nevezni a dolgokat, és minden a helyére kerül, mister Bargyin . . . Nem igaz?

– Nos, nevezze, mister Buchman. Kész rá?

– Igen, természetesen . . . Tehát, figyeljen rám. A képviseleti rendszerrel való egész huzavona arra hivatott, hogy az eléggé nyilvánvaló dolgokat leplezze: önök szocialista Lengyelországot akarnak, és csakis arra szeretnék rábízni, hogy rendelkezzék ezzel a korridorral, mi pedig burzsoá Lengyelországot akarunk. Mindez teljesen világos, nem? Nehéz erre a kérdésre felelnie? Ezt is kész vagyok megérteni . . . Csak önmagának is vallja be, hogy Buchmannak igaza van. Most, ha majd elbúcsúztunk, ezt vallja be magának, kérem . . .

Meghajolt és elment.

58

Február 9-én délben, amikor a konferencia résztvevői elfoglalták a helyüket, a brit miniszterelnök hiányzott. Ez szokatlan dolog volt, úgyhogy kissé gúnyos árnyalatú, enyhe csodálkozás csillant meg hirtelen az asztal körül ülők tekintetében. Roosevelt rákacsintott a mutatós Stettiniusra, és tekintetével Churchill karosszéke felé intett, amely most üresen állt. De Churchill nem sokáig váratott magára, megjelent Brooke tábornagy kíséretében, ám mielőtt meghajolt a kollégái előtt, hogy legalább ezzel elnézést kérjen a késésért, odaszólt kísérőjének, azzal a nyilvánvaló számítással, hogy mindenki meghallja:

– Tudassa Montgomery tábornaggyal, a Siegfried-vonal elfoglalása befolyással lesz a csapataink hangulatára – elhúzta a karosszéket, de mielőtt beleült volna, hozzátette, most már az asztalnál ülőkhöz fordulva: – Jó hír, uraim, csapataink elérték a Siegfried-vonal első erődítménysorát, és hét várost bevettek.

Megjelenése a teremben, közeledése az asztalhoz, és a rövid bejelentése kifogástalanul volt megrendezve, még a bicegést is abbahagyta. Úgy látszik, szükségét érezte, hogy a katonai sikerekkel tetszelegjen – érzékeny volt a sikerek hiányára. Most kitűnő lelkiállapotban foglalta el helyét az asztalnál, határozottan úgy érezte, hogy a sikereknek ezt a hiányát kipótolta.

Roosevelt megnyitotta az ülést, és Stettiniusnak adta át a szót. A külügyminiszterre várt a feladat: jelentse a konferenciának a livádiai kisasztalnál lefolyt tárgyalások második fordulójának eredményeit. Ott, a kisasztalnál a külügyminiszterek üléseztek. Azzal kezdte, hogy a lengyel kérdés megoldásának módjai álltak a figyelem homlokterében. Kereséseiket folytatni fogják az amerikai terv alapján, amelynek szövegén néhány javítást szándékoznak eszközölni. Stettinius elhallgatta, hogy voltaképpen milyen javításokra céloz, de értésükre adta a jelenlevőknek, hogy az elnöki tanács ötletéről is szó van. Miután megjegyezte, hogy a lengyel ügyek megvitatása a kis livádiai asztalnál folytatódni fog, elhallgatott. Szűkszavúságának más oka is lehetett: mintha módot nyújtana az oroszoknak, hogy kimondják azt, amiről neki most nemigen akaródzott beszélni. Az oroszok nem zárkóztak el ettől a kilátástól. Kijelentették, hogy értékelik a „közös vélemény kidolgozásának" lehetőségét, és az amerikai tervet veszik alapul. A szovjet delegációnak megvan a maga formulája a lengyel kormány alakítására vonatkozóan. Ez úgy hangzik, hogy a jelenlegi lengyel kormányt szélesebb körű demokrácia alapján kell újjászervezni. Az oroszok feltételezése szerint ezt az újjászervezést úgy kell megvalósítani, hogy bekapcsolják azokat a demokratikus politikusokat, akik jelenleg Lengyelországban és külföldön tartózkodnak.

Roosevelt alig hallhatóan ismételte:

– Szélesebb körű demokrácia alapján.

Churchill fogott egy ceruzát, és irigylésre méltó fürgeséggel felírta ezt a formulát; úgy tetszett, ahhoz, hogy az értelmét felfogja, látnia kell: „Szélesebb körű demokrácia". Ezután szünet állt be – nem egyszerű dolog bepillantani a holnapi napba, de nyilvánvaló volt, hogy

ezek azok a szavak, amelyek körül a diplomaták hónapokig, vagy talán évekig is úgy fognak keringeni, mint akiket odakötöttek, és saját értelmüknek és tapasztalatuknak megfelelően magyarázva igyekeznek behatolni a formula rejtett értelmébe.

Churchill mindenesetre időt kért. Ezt eléggé választékosan megokolta: a delegátusok már csaknem kezükben tartják a nagy értékű kupát, nem engedhetik meg, hogy összetörjön a fölösleges sietség miatt. Higgadtságra, mi több, nyugodt megfontolásra intett, és ez meggyőző volt, úgy látszott, a delegátusok nem szándékoznak ellenkezni vele ... Ha ebben a pillanatban a delegátusok lelkiállapotát szeizmográffal lehetett volna mérni, a műszer aligha jelzett volna közeledő robbanást, pedig a robbanószerkezet inkább, mint valaha, közel állt hozzá, hogy működésbe lépjen. A robbanás külső okát Stettinius bejelentése szolgáltatta. Az Egyesült Nemzetek küszöbön álló konferenciájára tekintettel a külügyminiszter célszerűnek gondolta véleményt cserélni a gyarmati és függő országok feletti gyámsággal kapcsolatban. Churchill ökölbe szorította kezét, és csendes dühvel leeresztette az asztalra, arca kékesvörösre vált. Úgy lehetett érteni, hogy a pokolgép az ő karosszéke alatt van elhelyezve, éspedig az amerikaiak tették oda. Nyitott ajkán gyomorhangú dörmögéssel kísérve egy indulatszó tört elő, amelynek értelmébe nem könnyű volt behatolni – olyasmi volt, ami egyszerre fájdalomkiáltást, engedelmességre szólító parancsot és irgalomért való könyörgést fejezett ki. Nem rögtön szólalt meg, a szaggatott lélegzés elakasztotta hangját, látszott, hogy rázza az indulat. Stettinius lesütötte szemét, rájött, hogy akaratlanul valami gyúlékonyat lobbantott lángra, és képtelen a tüzet eloltani. De Churchill már beszélt, halkan és dühösen. Kijelentette, hogy amíg brit lobogó leng az angol korona földjei felett, nem tűri, hogy a birodalom földjének egy darabja is nemzetközi árverésre kerüljön.

Nos, az öreg Winnie eléggé uralkodott magán ahhoz, hogy ne mondja ki, amit a nagy tárgyalóasztalnál mondott. Ha mégis elszánta magát, hogy mindezt kitálalja, akkor nyilván nem azért történt, mert felmérgesedett. Valószínűbb, hogy az angol miniszterelnök e külsőleg szenvedélyes, de lényegében korántsem értelmetlen, sőt célirányos kifakadásának a jól elhelyezett hangsúlyokkal megvolt az oka. Két nagyhatalomnak – amelyek egyike csaknem megszűnt, a másik pedig erőt gyűjt – ebben a párviadalában az első szükségét érezte, hogy kimondja: erős, és nem hajlandó a pozícióit önként feladni. Úgy látszott, a két nagyha-

talom viszonya legalábbis a háború éveiben, olyan bizalmas és annyira védett és talán „titkos" pecséttel ellátott volt, hogy a két állam lényegében egybeforrt, ha nem is egy szívvel, de egyenlő képességgel a csapások összehangolására – a katonai szövetség megkövetelte, hogy tudjanak számadást vezetni. Amikor Churhillt a Harvard-egyetem díszdoktorává avatták, és ő azt mondta: imádkozik, hogy a két népet egyesítő közös nyelv idővel egységes állampolgársággá alakuljon, csupán szónoki fogással élt, ami nemegyszer kisegítette, amikor a tömeghez szólt. Az a körülmény, hogy ezúttal nem a szájába néző bámészkodók előtt, hanem harvardi professzorokból alakult hallgatóság előtt állt, nem változtatott a dolgon, nemigen szeretett a hallgatóságra tekintettel módosítani, és különös: igaza volt. De azt, amit nem ért rá angolszász testvérének négyszemközt megmondani, hirtelen csaknem világgá kürtölte, ha tekintetbe vesszük, hogy oroszok is voltak ott, és ez a mai paradoxonok egyikének látszhatott, amelyekkel a történelem elkényeztette a gyermekeit. De nem volt paradoxon, ellenkezőleg, mindez teljesen törvényszerű volt – Churchill várta az órát, hogy ezt éppen az oroszok jelenlétében kimondja, azt akarta, hogy a titok leple ne fedje el a mondottakat.

Eközben az amerikaiak mintha észre sem vették volna a brit vulkánból magasan az égbe csapó tüzet és hamut, kijelentették, hogy nem a mélyen tisztelt birodalomra céloztak, és a megbeszélés, mintha mi sem történt volna, folytatódott. Churchill, akit ez a kis közjáték a gyámsággal kapcsolatban a lengyel ügyektől tekintélyes távolságra vetett, kijelentette, hogy ma nagyot haladtak előre – a konferenciának a lengyel ügyekre vonatkozó nyilatkozatára célzott, amelyet a delegátusok elfogadni szándékoznak. Ő, Churchill, nagy jelentőséget tulajdonít annak a ténynek, hogy Lengyelországot felszabadította a Vörös Hadsereg; erről Sztálin marsall tegnap beszélt. Mi több, szükségesnek tartja, hogy erre külön figyelmet fordítsanak, és a nyilatkozatot így kezdjék: „A Vörös Hadsereg felszabadította Lengyelországot." Ez a mondata nem volt olyan önzetlen, mint amilyennek első pillantásra látszott, értelme teljes mértékben az ezután következő szavakban tárult fel: „Ez szükségessé teszi egy teljes mértékben képviseleti lengyel kormány megalakítását." A brit miniszterelnök természetesen a „képviseleti kormány" fogalomba is beleadta a maga gondolatát.

Churchill logikusan kifejtette ezt a gondolatot. Attól féltében, hogy a hatalmon levő kormány nyomást gyakorolhat a választókra, Egyiptom

példájára hivatkozott, megjegyezvén, hogy Nahasz Pasa kormánya pontosan addig győzött, amíg hatalmon volt, és mihelyt a hatalmától megfosztották, megbukott. Nevetés hangzott fel – a hasonlat találó volt. De a precedens, amelyre a brit miniszterelnök hivatkozott, csak külsőleg volt szerencsés. A figyelmesebb szem felfedezte, hogy Churchill hasonlata nem áll meg. A szovjet miniszterelnök megkérdezte, hogy a mai egyiptomiaknak hány százaléka tud írni-olvasni. A kérdés bonyolultnak látszott, az angolok nem készültek fel a válaszra. Ez lehetővé tette, hogy az orosz fél eléggé helytálló következtetést vonjon le. Azt mondta, hogy a mai lengyelek hetven-hetvenöt százaléka tud írni-olvasni, és már ez okból sem hasonlíthatók össze az egyiptomiakkal. Churchill megbántódott, és nem annyira az orosz félre, mint inkább a lengyelekre megharagudva, felháborodásának adott kifejezést, amiért a kormány kérdését illetően képtelenek a közös nyelvet megtalálni. Mi több, ellenséges indulatának engedve, megjegyezte, hogy Lengyelország és a lengyelek nem igazolták a reményeit. Azt lehetett gondolni, hogy ha a lengyelek nem tudnának olyan mértékben írni-olvasni, akkor a brit miniszterelnök haragja kisebb volna.

A lengyel ügyek felemlítése ezúttal nem adott a brit miniszterelnöknek érezhető előnyöket, és most az egész Európát érintő ügyekre tért át. Akármilyen sokoldalú ismeretekkel rendelkezett is, a vita tárgya az ő számára sem volt teljesen megszokott, különösen, ha ezt a vitát nyelvészeti alapra helyezik. Valójában, amint az Churchillnél régebben is előfordult, a nyelvészet csak új ruha volt, amelybe új gondolatát öltöztette. Egyszóval azt mondta, hogy a jelen körülmények között nincs szükség rá, hogy akár negatív értelemben is használják a „fasiszta" és „nem fasiszta" terminológiát, legkevésbé a meglevő „demokraták" és „nem demokraták" fogalom mellett. Az orosz miniszterelnök erre válaszolva megemlítette a felszabadított Európára vonatkozó amerikai tervet, amelyben éppen a fasizmus és a nácizmus utolsó nyomainak megsemmisítéséről van szó. Roosevelt, akinek agyában az orosz fél által felolvasott amerikai terv szavai nyomán hirtelen világosság gyúlt, felelkesült, és kijelentette, azt szeretné, ha „a lengyel választások Caesar feleségéhez hasonlóan minden gyanún felül állnának".

– A történelem nem erősíti meg az elnök adatait Caesar feleségére vonatkozóan – jegyezte meg az orosz miniszterelnök nevetve. – És éppenséggel a Caesar iránti hűsége tekintetében nem volt kifogástalan . . .

Így hát a nevetés egyre gyakrabban vendégeskedett a nagy livádiai asztalnál, és ez jó jel volt – úgy látszott, hogy a konferencia hajója előtt már feltűnt az áhított part: a nehéz út a vége felé közeledik.

Homutov elmondta, hogy azok között, akik az amerikai fél képviseletében a konferencia szövegén dolgoznak, legutóbb Buchmant is ott látta. Bargyint csábította az a gondolat, hogy mielőtt a konferencia befejezi munkáját, meglátogassa az amerikait. Ürügyet egy ilyen találkozásra bármilyen semmiség adhat, például – egy csomag leveles dohány, amelyet Jegor Ivanovics ígért amerikai barátjának. Közölte az amerikaival: az esti ülés után ott marad, hogy átadjon neki egy csomag Szuhumiból jött illatos dohánylevelet. Feltételezte, hogy ezt a mondatát Buchman meghívásnak is veheti arra, hogy sétáljanak egyet a livádiai parkban. Buchmannak nem kellett sokat magyarázni, jól tudta, hogy nem a dohányról van szó.

– Az elnök megkapta a második postát Washingtonból – közölte Buchman, miközben a park belsejébe vonta Jegor Ivanovicsot. A nap régen lement, de a földet narancsszínű fény világította meg – a még mindig nappal átitatott felhők adták ezt a fényt. – A posta öt napig jött a Krímbe, hogy ha hat napba telt volna, az elnöknek a posta elébe kellett volna sietnie – tette hozzá, és nem tudta visszatartani a mosolyát. – A törvény nem engedi meg az elnöknek, hogy az országtól messzebbre távolodjék, mint amennyi utat a postásaink öt nap alatt megtesznek ... Az elnök lehet Máltában, Teheránban vagy a Krímben, de az országban olyan benyomást kell kelteni, mintha ma ki sem mozdult volna a dolgozószobájából.

– Az előírás gépezete nem tűr rendellenességet? – kérdezte Bargyin. Tudta, hogy ennek a gépezetnek legyőzhetetlen inerciája van, csakis azt ismeri el, ami megállíthatatlan.

Buchman megdermedt – Bargyin akaratlanul érzékeny húrt pendített meg.

– A nagykövetek futárokként száguldanak a világ egyik végéről a másikra, nincs idejük felfogni, hogy kik ők és hová mennek ... – mondta érthetetlen harciassággal. – A régi időben a hadsereg volt a száműzetés helye – mielőtt egy minisztert eltanácsoltak, kinevezték tábornoknak. Ilyenformán csaknem tönkretettük a hadsereget, szerencsénk, hogy nem olyan gyakran viseltünk háborút. Most a diplomáciánk lett a száműzetés helye. Ha a hadsereg nem harcol, befogadó képessége

a kiselejtezett miniszterek tekintetében határtalan. Más dolog: a diplomácia. Állandó háború állapotában van, és az elmenesztett miniszterfelesleg nyomban az oldalán jön ki. A diplomácia, inkább mint akármi más, tudást és tapasztalatot igényel. E szabály semmibevevése nem emeli a diplomáciát, még kevésbé az országot. Én például lehetek különleges küldetésű futár, de nagykövet már nehezen lehetek. Ez paradoxonnak hangozhat, pedig a diplomáciánk legnagyobb problémája: a nem diplomaták devalvációja. Sokan közülük ügyesek, sőt tehetségesek, de – hogy úgy mondjam – magánúton vizsgáztak le, márpedig a diplomáciában ezt nem lehet: minden fokon végig kell menni, mert a tudást ott lent szerezhetik meg, úgyszintén a tapasztalatot ... ami, erről nemegyszer meggyőződtem, nem más, mint a képzettség. Én hiszek a tapasztalatban ... Egyszóval itt kötelező összetevők vannak ...

– Mindez nem olyan egyszerű, Buchman barátom – vetette ellene Bargyin. – Vannak olyan történelmi fordulatok, amikor hasznos ezt a szabályt semmibe venni ... Ráadásul, ami önöknek rossz, az nekünk jó, nem igaz? – nevetett, ingerelni kívánta az amerikait. – Nem, nem a történelmi fordulatokat illetően nem túlzok ...

– Kétségtelenül vannak fordulatok, de ha a folyamatot nézzük, amelyről beszélek, akkor ezek a fordulatok a végtelenségig nyúlnak, és hasznos, ha időt szabunk nekik, még ha a fiatal államokat tekintjük is, amelyeknek sok más gondjuk van.

– Úgy véli, hogy ez a fiatal államok sajátsága?

– Igen, úgy gondoltam, de kiderül, hogy nem ... A brit szigeteken és a kontinentális Franciaországban ugyanaz a história ... Pedig az első ország, amely ezt önmagára nézve szabállyá teszi, olyan előnyökre tesz szert, amelyek másoknak nincsenek. Azt beszélik, önök komolyan oldják meg a diplomataképzés problémáját ...

– Igen, minálunk ezt fontosnak tartják.

– Tehát önök lesznek az első ország ...

– Köszönöm.

– Ha már a karriernél tartunk, a mi korunk kidolgozta a maga módszereit, olyan tökéleteseket, hogy azokhoz képest mindaz, amit George Dubois-ról mondott a nagy francia, kezdetleges – jegyezte meg Buchman eléggé világosan ahhoz, hogy meg lehessen érteni, mire céloz. – Manapság a magános ember, még akár a legbölcsebb, sem boldogul, ha egy érdekszövetkezet nem támogatja, amelynek eszméje, energiája, sok kapcsolata és tevékeny vezére van, aki tud felmagasztalni és porba

sújtani, aki jól tudja, hogy mik a „kéz kezet mos" normái, és szentül követi azokat... Az ilyen érdekszövetkezet zsarnoksága nem ismer irgalmat, gyakorlatilag hatalmas, még a biológia is meghátrál e klán mindenható ereje előtt – mindenki halandó, csak az érdekszövetség halhatatlan, az nem tud meghalni. A tehetséges magános ember addig él és virul, amíg összeütközésbe nem kerül egy ilyen klánnal. Az érdekközösség elnyeli, sokszor még a nevét sem hagyja ránk... Ahhoz, hogy az illető életben maradjon, olyan klánt kell találnia, amely nem lenne gyengébb, de erre nem mindenki képes... Olyan ember, akinek elvei vannak, nem szövetkezik klánnal, már csak azért sem, mert az ilyen cimboraságnak az elvek nem mindig fontosak. Az erkölcsi tanulság szomorú: a magános ember vereséget szenved, még akkor is, ha maga az elnök támogatja...

Nos hát, Buchman célhoz terelte a beszélgetést, de nevet nem mondott, talán azt várta, hogy a másik mondja ki.

– Hopkins? – szánta el magát a kérdésre Bargyin.

– Képzelje, Hopkins – hangzott a felelet.

Bargyin érezte, hogy az elnök tanácsadója betegsége nem diplomáciai kór, valóban erősen megviselte, de úgy látszhatott, mintha előre megfontolt szándékkal feküdt volna le. Egyre érzékelhetőbbé vált: valami fontos szál, amely Hopkinst és az elnököt egymáshoz fűzte, meggyengült, ha nem is szakadt el.

Amint Jegor Ivanovics gyanította, Hull ősszel történt nyugdíjba vonulása új fordulót jelentett a Fehér Házban dúló kegyetlen csatározásban, amelybe Hopkins is bele volt keveredve, nem lehetett bele nem keverednie. Hull legvalószínűbb utóda Sumner Wallace volt, de az ő kinevezése csak a távozó külügyminiszter bosszantására történhetett, ez pedig nem felelt meg az elnök érdekeinek. Ebben a helyzetben Byrnes lett az első számú jelölt, akit Hull támogatott, következésképpen a szenátus is – a volt külügyminiszter megőrizte hagyományosan erős pozícióit a szenátusban. Ha a megfelelő ajánlatot mégis nem Byrnesnek tették, hanem Stettiniusnak, ez azt jelenti, hogy Hopkins vonala győzött, Hull vonala pedig, és egyúttal az egész klikkjéé vereséget szenvedett. De ez már a Hopkins elleni újabb támadásra szólító jeladás volt, hallatlan a méreteiben és talán az agresszivitásában is, és ennek híre Moszkvába is eljutott. Washingtonban nem először támadták Hopkinst, és Bargyin nem sietett levonni a következtetéseket. Ahhoz, hogy ez az újság az oroszok számára nagyobb értelmet nyerjen, mint régeb-

ben, egyet kellett tisztázni: maga az elnök hogyan viszonyul a tanácsadója elleni újabb támadáshoz. Mind ez ideig eléggé rendíthetetlen volt. Mind ez ideig. És most? Az, ami Moszkváig eljutott, nem oszlatta el a kétségeket. Az elnök álláspontja itt nem egész világos. Külsőleg minden a régiben maradt, még a Krímben is. Hopkinst meghívták a konferenciára. A konferencia előtt Hopkins rendkívül aktív volt, meglátogatta Londont, Párizst, Rómát. Betegsége ellenére tőle telhetően igyekezett a konferencián az elnök mellett lenni. Azokon az üléseken, amelyeken jelen volt, óvatosan, de kitartóan hallatta hangját. Szokásos kis levélkéi, mint régebben, most is értésére adták az elnöknek, hogy Hopkins vele van: „Elnök úr, úgy gondolom, indokolt beleegyezni." „Elnök úr, nem lenne jobb ezt a kérdést a miniszterek megítélésére bízni?" „Elnök úr, elképzelésem szerint itt szilárd állásfoglalás szükséges..." Egyébként nemcsak ő írt ilyen levélkéket az elnöknek, hanem – amint Bargyinnak alkalma volt meggyőződni róla – az elnök is neki. Amikor Hopkins nem tudott ott lenni az elnöknél, az amerikaiak munkaértekezlete az ő betegágyánál folyt le, úgy, hogy az elnök tolókocsiját begördítették a hálószobába. Így hát minden mintha a régiben lett volna, és mégsem volt minden úgy, mint régen. De tulajdonképpen mi változott meg?

– Ha azt mondják az embernek, hogy nem szereti eléggé Amerikát, ismerje el, hogy erre a kérdésre még Hopkinsnak sem könnyű válaszolnia... – jegyezte meg Buchman, és egy oldalsó ösvényre tért.

– Csakugyan azt mondják neki, hogy nem eléggé szereti Amerikát? – kérdezte Jegor Ivanovics, miközben azon álmélkodott, hogy milyen sajátos színeket öltött Buchman arca: a búcsúzó nap egy-egy rézpetákot nyomott mindkét orcájára, szakállát hennával festette meg.

– Nem, természetesen ezt ilyen nyíltan senki se meri a szemébe mondani – felelte Buchman. – Azt mondják, Amerikánál jobban kedveli Oroszországot, mint ahogy egyébként Nagy-Britanniát is...

– No akkor ő az egyetlen, aki egyesítette a szívében Oroszországot és Nagy-Britanniát! – nevetett Bargyin, és Buchman után indult.

– Ez nevetséges volna, ha az elnök is nevetne... – válaszolta Buchman komoran.

– Hát nem nevet? – tudakolta Bargyin ugyanolyan vidáman.

– Nem, nem nevet, és ezt meg lehet érteni. Belefáradt... a hadakozásba, meg aztán jócskán benne van már a korban, és az egészsége sem a legjobb. A harchoz erő kell... – jegyezte meg az amerikai, és

félrehúzódott, hogy a keskeny ösvényen helyet szorítson Bargyinnak, azt akarta, hogy egymás mellett menjenek. – Némelykor úgy érzem, hogy az elnök talán örömmel meglenne Hopkins nélkül, de nincs méltó utóda. Hogy oldaná meg például a távol-keleti kérdést Harry nélkül, pedig hát el kell dönteni, még ma . . .

Buchman Bargyin felé fordult, próbálta megállapítani, hogy miként fogadja a szavait.

– Amerika jóakaratát sokban a távol-kelcti ügyek határozzák meg . . . – A nap most hátába sütött Buchmannak, úgyhogy rőt szakálla hirtelen kékesszürkére vált.

Bargyin meglassította lépteit. Buchman még többet akart mondani, de ennyi is elég volt, hogy megértse – Amerika számít Oroszország segítségére keleten: az oroszok nélkül nem oldja meg a távol-keleti csomót.

Jegor Ivanovics tíz óra felé tért vissza a kis szárnyépületbe, és ott találta a szobájában Beketovot és Homutovot; a sakktáblán kialakult helyzetből ítélve ebben a pillanatban bármiféle beszélgetés tisztára lehetetlen volt.

– Csak nem Buchmannál voltál, Jegoruska? – kérdezte Beketov, és mélyet sóhajtott: a sakktáblán a helyzet a rossznál is rosszabbra fordult. – Az íróasztalodon van egy képeslap Murmanszkból.

– Azt mondod, Murmanszkból? Ki lehet ott?

– Irina . . .

– O-hó! Ha most apám itt volna, azt mondaná: „Lám, könnyű ez a kis Arina Jegorovna . . . hova vetődött! . . .” Az írása még mindig gyerekes, de a cselekedetei felnőttesebbek az írásánál! „Drága papa!” „Drága papa!” Hallod: „Drága”!

– Miért hallgattál el, Jegor? Súlyos gond? Mi az . . . Irina vagy Buchman?

– Talán Buchman.

– Hopkins . . . problémája?

– Hát te honnan tudod? Tehát „drága papa”?

– Tehát Hopkins problémája?

A sakkot félretették – az ellenállás hasztalan. Beketovot észrevehetően elkeserítette az elvesztett játszma – nyilván a kor jele. Ahogy múlnak az évek, állapította meg Bargyin, az ember akárcsak gyermekkorában, könnyen sír és könnyen nevet. Beketovon meglátszik a vere-

ség, Homutovon semmi nyoma a győzelemnek. Sőt még mintha nem is örülne, nem csapott Beketov vállára, nem vágta oda neki a hetyke szót: „Paccer!" Fogott egy kis kék Nicholson-kötetet, és elvonult a díványra; úgy látszott, nemigen érdekli a két barát közt kezdődő párbeszéd, fölösleges harmadiknak érezte magát.

Ám hirtelen abbahagyta az olvasást, bár nem engedte ki kezéből a kötetet, egy ujját benne hagyta könyvjelzőnek.

– Szerintem, amikor Hopkinsról beszélünk, ténynek vesszük a kívánt helyzetet.

– Hogy értsem ezt? – Bargyin hangjában enyhe ingerültség érződött.

– A mi elképzelésünk szerint a mai Amerikából hiányzik a hagyományos demokrata, sőt talán egy amolyan liberális-demokrata is, Lincoln utódja, ezért kerestük ki Hopkinst. Valójában pedig . . .

– Nos, valójában?

– Ugyan, miféle liberális, ha Churchill barátja?

– Barátja, úgy gondolja?

– Maga Churchill sem csinál titkot belőle, amint azt a londoni nagykövetségi embereink tanúsítják. Karácsonyra táviratot kapott Hopkinstól, amelyben az világosan kimondja, hogy Amerikában kijut neki a Churchill-lel való barátságért. Gondolják csak el: kijut neki a Churchill-lel való barátságért . . .

– Látta ezt a táviratot?

– Nem.

– Akkor hogy állíthatja?

Bargyin fenyegetően megmozdult a karosszékében, fújtatott, ez a komor fujtatás azelőtt is fenyegető előjel volt – még nem rontott harcba, de a szíve már ennek a verekedésnek az ütemére vert.

– Hogy állíthatom? – mosolygott gúnyosan Homutov, és ebben a mosolyában, amely annyira nem tetszett Bargyinnak, némi csúfolódás volt. – Kérdezze meg Szergej Petrovicsot. Ha a követségiek mind tudják, akkor valahogy Szergej Petrovics is tudja, ha pedig tudja, akkor megerősíti. Kérdezze meg Szergej Petrovicsot, ne féljen.

Ellenszenves egy ember! . . . Még elképzelni sem könnyű, hogy vannak ilyen emberek: ahhoz, hogy jól érezze magát, valami kellemetlent kell mondania embertársának.

– Azt mondom, kérdezze meg Szergej Petrovicsot, ő megerősíti.

– Vagy megcáfolja – vetette oda Bargyin dühösen. – No ez az – a homutovi önteltség . . .

Homutov felállt, torkát köszörülte, fenyegetően köhécselt, látszott, hogy nem akarja válasz nélkül hagyni ezt a „homutovi önteltséget".

– Szergej Petrovics, mégiscsak hozzászólhat! – kérte.

Beketov vállat vont, feszélyezetten érezte magát.

– Homutovnak igaza van, Jegor, volt ilyen távirat.

Homutov az ajtó felé indult.

– Látja, Jegor Petrovics – mondta erőltetett higgadtsággal, igyekezve elnyújtani diadalának pillanatát. – Más időkben ilyen körülmények között elégtételt kértek, de én megbocsátok – fejezte be mosolytalanul, és kiment.

A barátok magukra maradtak.

– Nehéz ez a Monomach koronája ugye, Szerjozsa?

– Ha Monomach koronájának vesszük a népbiztossági tisztviselő szürke sapkáját, akkor talán nem könnyű – bólintott Szergej Petrovics. – Én ott, Londonban, közelebb vagyok Churchillhez, mint ti, helyesebben ahhoz, amit Churchill világának neveznek. Nem, nemcsak Churchill háza népe, hanem az öreg Winnie is hisz Hopkinsban. Mi is úgy tartjuk, hogy az amerikaiak közül talán ő van legközelebb Churchillhez. Miről van hát szó: Churchill barátja és a mi barátunk is? Nem olyan sok közös van bennünk Churchill-lel, hogy egyazon barátaink legyenek. De hát Hopkins nem az egyetlen-e köztük?! Anomália és semmi több. Hol a titka?

– Hopkins olyan mértékben Churchill barátja, amennyire Churchill és a körülötte levők Roosevelt barátainak tartják magukat . . . így van-e? – kérdezte Bargyin. – Vagy nagyobb mértékben?

– Az angolok meggyőződése szerint nagyobban, Jegor.

– Miért vannak meggyőződve róla? Mi az oka?

– No, itt egyszerűen a személyes kapcsolatok varázsáról van szó. Churchill Hopkinsszal gyakrabban találkozik, mint az elnökkel, mégpedig nem olyan hivatalos körülmények között.

– Ha arról beszélünk, hogy Churchill miként fogadja Hopkinst, akkor bizonyára igazad van, Szerjozsa. Az amerikaitól nem lehet elvitatni a vonzóerejét. Feltételezhető, hogy az olyan ravasz rókát is elbűvölte, mint Churchill . . . De valójában . . .

– Valójában? – ismételte Beketov. – Itt jut eszembe, hogy Grodko

óvatosságra intett Hopkins lényegével szemben. Hopkins természetesen igen bonyolult jelenség, de hol a lényege? Hol?

A beszélgetés elakadt. Az igazságot még ki kellett deríteni. Vannak megcáfolhatatlan tények: Hopkins elfogult Churchill iránt, komolyan elfogult. Mit jelent akár ez a tény is: Roosevelt Sztálinnak küldött távirata, amelyet Hopkins sugalmazott, amely hatálytalanította az elnök táviratát? Nem, a nézetek közelségéről itt nem lehet szó, mint ahogy bizonyára a személyes rokonszenv is hiányzik. Akkor mégis hol az igazság? Hopkins tud az emberekkel bánni, azokkal is, akik szemben állnak vele – olyan tulajdonság ez, amely nem elvetendő egy jó diplomatánál. Hopkins az a személy, akire az elnök rábízta a fő szövetségeseivel való kapcsolatokat. Hopkins számítását nem nehéz megérteni: ezen a posztján minden sikerét az határozza meg, hogy milyen mértékben tudja kiépíteni ezeket a kapcsolatokat. Ha emellett az angolokban azt a benyomást keltette, hogy ő Churchill barátja, akkor annál nagyobb sikert ért el. És valójában? Természetesen meggyőződéses Roosevelt-párti, és ez okból nem lehet Churchill barátja. És Oroszországgal hogy áll? Roosevelt barátja, és barátja az új Oroszországnak? Igen, annyiban, amennyiben az amerikai elnök kölcsönös megértésre törekszik Oroszországgal a fasiszták elleni háborúban. Jegor Ivanovics meggyőződése szerint valahol itt van az igazság.

Már csak egy kérdés maradt hátra: vajon Homutov tisztában van-e ezzel? Ha tisztában volna, akkor másként viselkedne. Nem akar iskolai osztályzatokat adni Homutovnak, még kevésbé olyanokat, amelyek az adottságainál gyengébbek, de itt talán mégis helyénvaló lenne ez a minősítés: Homutov emocionális, emocionálisabb, mint ahogy az egy jó diplomatának megengedhető.

Elérkezett a bankett ideje, amely lezárja a konferenciát. Minden elfelejtődött, minden háttérbe szorult, emberi beszéd jelent meg hirtelen, és nevetés harsant, ami eddig nem volt. Mintha a bankett nem ezt a konferenciát zárná le, hanem egy másikat, ahol nyugalom és barátság uralkodott, ahol idillikusan folyt minden. Még mintha Sztálin és Churchill is másképpen nézne egymásra. Egyszerűen hihetetlen, hogy ezek az emberek, akik eddig olyan tartózkodóan óvatosak voltak, ha nem éppen ellenségesek, milyen messzemenően igyekeztek kellemeset mondani egymásnak. Sztálin bajtársának és bátor embernek nevezte Churchillt. „Nem ismerek a történelemben más példát – jelentette ki,

Churchillre célozva –, amikor egy ember bátorságának akkora jelentősége lett volna a jövő számára." Churchill olyan barátnak nevezte Sztálint, akiben bízni lehet. „A háború lángja a múlt minden félreértését elégette" – jelentette ki az öreg Winnie. Az Egyesült Államok elnökének csak az maradt hátra, hogy figyeljen – a pohárköszöntők messzemenő optimizmusát nem lehetett megmagyarázni sem a hivatalos lakomákon szokásos bókolgatással, sem azzal, hogy itt a házigazda szívélyessége játszott közre. Egyszóval a delegátusok a konferenciától a bankettig olyan utat tettek meg, mint a földnek a naptól való távolsága.

Akármennyire szilaj volt is a tósztok légköre, az ember vágyott elhúzódni a közönséges beszéd árnyékába. Sztálinban és Churchillben is felmerült a szándék az elkülönülésre, habár látható okuk nem volt rá. Churchill azt mondta, hogy a Hitleren aratott győzelem után a brit szigeteken választások lesznek – egy idő óta a küszöbönálló választások észrevehetően nyugtalanították. Bizonyára Sztálin is észrevette ezt a riadt lelkiállapotát, sőt kedve támadt vigasztalni brit kollégáját. Azt mondta, hogy nem kételkedik Churchill pozíciójának szilárdságában. „Az embereknek vezetőre van szükségük, és ki lehetne jobb vezető, mint aki a győzelmet kivívta?" Churchill kesernyésen elmosolyodott. „Angliában két párt van, és én csak egyhez tartozom" – mondta. „Nálunk egy párt van, ez jobb" – felelte Sztálin, Churchill erre zajosan tiltakozott. Az elnök, meghallva, hogy a brit miniszterelnök milyen indulatosan reagál Sztálin szavaira, jelezte, hogy bele kíván kapcsolódni a beszélgetésbe. A pártokról szóló vitáról egyszeriben hidat vertek annak megbeszéléséhez, hogy mi is az angol alkotmány. Az elnök kijelentette, hogy az íratlan alkotmány jobb az írottnál. Az íratlan alkotmány az Atlanti Chartához hasonló – mintha nem volna okmány, de az egész világ tud róla. Ő, az elnök, egy alkalommal régi iratok közt lapozgatván, megtalálta a Charta egy példányát, amely alighanem egyedülálló a maga nemében; két aláírás van rajta, az övé, Roosevelté és az angol kollégájáé, de különös, mindkettő az elnök kezétől származik. Az Atlanti Charta nem törvény, hanem vezérlő csillag – jelentette ki erre az angol. Jellemző, hogy ugyanaz az elnök szájából köznapian hangzott, és ezért emberien, a miniszterelnök szájából patetikusan, és ezért oktatóan, és elvesztette azt a varázsát, ami meggyőzővé teszi. Amikor a szó aforizmává változik, oktatóvá lesz, és az ember nemigen veszi be. Akárhogy is, a beszélgetés jó mederbe terelődött, miközben az a be-

nyomás alakult ki, hogy minden probléma megoldódott, és már csak az angol alkotmány néhány oldalának megvilágítása van hátra. Valójában pedig sok minden megoldatlan maradt, és Jaltának híddá kellett válnia, amely összeköti Teherán a látóhatáron felmerülő újabb konferenciával, ez utóbbi már a győzelmet kell, hogy bevezesse, vagy talán hogy betetőzze.

59

A február 13-ra, keddre virradó éjjelen Moszkva és vele együtt a Kuznyeckij elcsöndesülve hallgatta a rádiókészülékeket: „Fontos közlés!" Este havazott, februáriasan bőséges és nedves hó hullott, majd enyhe fagy jött, és a város mintha kivilágosodott volna. Ez a világosság körülölelte a Verébhegyet, szétoszlatta az alkonyi szürkületet Szokolnyikiben és az izmajlovói vágásterületeken, szétterült a Moszkva folyó jegén, behatolt Rozsgyesztvenka, a Varszonofjevszkij rakpart és a Kuznyeckij Moszt hasadékaiba.

Különös: a Kuznyeckijon álló nagy épület számára a közlendő hír nem volt titok, de itt is várták az éjféli órát – csoda az, amikor a hír amelyet odáig féltve őriztek, feltöri a titok piros pecsétjét, és közkinccsé válik.

A bemondó hangja komoly ünnepélyességgel csengett, amikor az okmány első szavait kimondta.

„Átvizsgáltuk és meghatároztuk a három szövetséges hatalom katonai terveit a közös ellenség végleges szétzúzása érdekében."

Valami ritmus érződött ezekben a szavakban, államhatalmunk győzhetetlen ritmusa. Itt, a Kuznyeckijon, az embernek jólesett arra gondolnia, hogy ezek a szavak miként terültek rá azok szívére, akik tartják a frontot az Oderán és a Dunán, a nagy lengyel síkságon és a Baltikumban, a Kárpátok vonulatain.

„Megegyeztünk a közös politikában és a feltétel nélküli kapituláció kényszerítő megvalósításának pontjait illetően, amelyeket közösen írunk elő a náci Németországnak azután, hogy a német fegyveres ellenállás végleg összeomlott."

Aludt-e valaki ezen az éjszakán? A tábornok, aki a hadműveleti

térkép fölé hajolt, egy pillanatra letette a ceruzát, amellyel az imént az új védelmi vonalat megvonta, és a rádiókészülék lassan összeszűkülő varázsszemére nézett.

„Megvitattuk azoknak a károknak kérdését, amelyeket Németország ebben a háborúban a szövetséges országoknak okozott, és úgy látjuk igazságosnak, hogy Németországot a károk természetbeni és lehetőleg maximális jóvátételére kötelezzük."

A katona, aki éjfélkor a forró víz utóját iszogatta, mielőtt a fegyverraktár előtt őrködő bajtársát felváltja, vigyázva levette a falról a kerek hangszórót, izgalmába elragadtatás és riadalom vegyült, amint két erős nagy kezébe fogta – az ilyen hírt kézben kell tartani.

„Elhatároztuk, hogy a legközelebbi időben szövetségeseinkkel együtt általános nemzetközi szervezetet létesítünk a béke és a biztonság megerősítésére."

A partizánegység rádiósa az Erdős-Kárpátok mélyén vidáman fütyörészett, levette a fejhallgatót, és bajtársa elé tette – az ilyen hírt vétek nem megosztani.

„Nyilatkozatot fogalmaztunk és írtunk alá Európa felszabadításáról. A Nyilatkozat intézkedik a három állam politikájának összehangolásáról, és együttes tevékenységükről a felszabadított Európa politikai és gazdasági problémáinak megoldásában."

Az önálló hajózást végrehajtó tengeralattjáró navigációs tisztje hagyta a jó hírt betörni az óceán mélységeibe.

„Összejöttünk a krími konferencián, hogy megoldjuk nézeteltérésünket a lengyel kérdésre vonatkozóan... Ismét megerősítjük ama kívánságunkat, hogy helyreállítva lássuk az erős, szabad, független és demokratikus Lengyelországot..."

De volt egy okmány, amelyet a krími konferencia elfogadott ugyan, ám egyelőre még titokban tartott – akármilyen fontos volt is a szövege, negyvenötnek ezen a februári éjszakáján a rádió egy szóval sem említette.

Ez az okmány nem annyira háromoldalú, mint inkább kétoldali kapcsolatokat tárgyalt, és egyenest a távol-keleti helyzetre irányult. Lényege a legtitkosabb megbeszélések tárgya volt, amelyek voltaképpen két ember: Sztálin és Roosevelt közt folytak le, habár a tárgyalásokba egy harmadik személyt is bevontak, Harrimant, az Egyesült Államok moszkvai nagykövetét. Sztálin az ő révén érintkezett Roosevelttel, amikor a jaltai konferenciát megelőzően szükség volt rá, hogy erről a

kérdésről beszéljenek. Sztálin utoljára negyvennégy decemberében beszélt Harrimannel, mint az elnök bizalmi emberével, és megkapta az elnök válaszát. De erre a problémára nemcsak a tegnapi nap lesz hatással, hanem a holnapi is, voltaképpen a holnapi napban rejlik az egésznek az értelme, ezért is hívták meg Harrimant a tárgyalásokon való részvételre. Holnap, ha az elnök elutazik, a nagykövet lesz hivatott folytatni és eljuttatni a tárgyalásokat az Amerika által hőn áhított célhoz.

De mégis miről volt szó ezeken a tárgyalásokon, amelyek még a szigorú titoktartással övezett krími konferencia keretein belül is külön titkot jelentettek? Mint már említés történt róla – a Szovjetuniónak a Japán elleni háborúba való belépéséről volt szó. Az amerikai tábornokok úgy vélték, hogy Japán kapitulációja nagyon távoli lehetőség. Az egyetlen, ami lerövidítheti ezt az időt és jelentősen csökkentheti mind az emberáldozatoknak, mind pedig az anyagi veszteségeknek a mértékét – a Szovjetunió belépése a háborúba. Ezért ez a kérdés, legalábbis Amerika számára, elsőrendű jelentőséget nyert. Igaz, a Csendes-óceánról jó hírek jöttek – csaknem a krími konferencia megnyitásának másnapján azt közölte a rádió, hogy az amerikai csapatok bevonultak Manilába. Csakhogy Manilától még olyan messze volt a győzelem, akár az ég a földtől. El-elhangzott olyan bátortalan vélemény, hogy Japán Németország veresége után leteszi a fegyvert, de ez a távlat is bizonytalan volt – lehet, hogy leteszi, de lehet, hogy mégsem teszi le. Az egyetlen, amire szilárdan lehetett támaszkodni, és ami biztos kilátásokat ígért – a Szovjetunió belépése a Japán elleni háborúba. Sztálin megerősítette a még Teheránban vállalt kötelezettséget: a szovjet fegyveres erők Németország leverése után két-három hónappal hadra kelnek Japán ellen. Roosevelt és Sztálin aláírták a megfelelő okmányt, aztán megmutatták Churchillnek; az angol fél aláírása volt a harmadik . . .

. . . Így hát a rádióállomások százai az egész földgolyón a messzehordó lövegek energiájával és harcképességével adták tovább a jaltai közleményt, amelynek minden egyes bekezdése a mindenható többes szám első személyű igével kezdődött. Ebben a fejedelmi többesben, amely egyre növekvő erővel hangzott – „Átvizsgáltuk", „Megegyeztünk", „Megvitattuk", „Elhatároztuk", „Nyilatkozatot fogalmaztunk", „Összejöttünk" – benne volt a célratörés is, a távlat világosságának tudata is, a feleknek a maguk igazságában való bizonyossága is, a

győzelembe, a diadalba vetett hite is. Egyszóval a Hármak szövetsége tudatában volt történelmi küldetésének, és a jellemek és utak különbözősége ellenére megszilárdította a cél egységét.

Az utak pedig Jalta után eltérőek voltak.

Sztálint a háborús gondok várták – nagy erőösszevonások folytak a Berlin elleni döntő támadás előtt –, a krími nyilatkozatot már Moszkvában hallgatta.

Roosevelt Egyiptomba repült, ahol a *Quincy* cirkáló várta. Alexandriától Algírig Hopkins is ott maradt a fedélzetén. Vagy mert megbénította a betegség az elnök tanácsadóját, vagy mert a nézeteltérés vált egyre szembetűnőbbé, Roosevelt és Hopkins csak egyszer találkoztak: amikor Hopkins Algírban kiszállásra készült. A tanúk szerint ebből a találkozásból, úgyszintén az elválásból hiányzott a melegség. Úgy látszik, Hopkins rosszakaróinak sikerült az elnököt barátja ellen hangolni. Hopkins tisztában volt ezzel, és talán nem tudta az elnöknek megbocsátani. Mindez szóra sem érdemes lenne, ha az algíri elválásuk nem az utolsó lett volna . . .

A hajó folytatta útját. Amerika partjáig még egy heti utazás volt hátra. A Földközi-tengeren napos és hűvös idő uralkodott. Az elnök didergett és kevesellte a napsütést. Egy sereg tanácsadó vette körül: meg kellett fontolni, hogy mit beszéljen, és mit ne mondjon meg a kongresszusnak. Roosevelt észrevehetően felélénkült, rögtönözni kezdett. De nem sokáig – kevés volt a meleg, és a tolókocsiját kigurították a napra, ott elaludt.

Akármilyen rossz volt is a hűvös idő, napjai nyugodtan teltek a *Quincy*n, ráadásul régi fiatalkori szokása szerint a tengeren jobban érezte magát, mint szárazon. Úgy tetszett, a tenger használ neki. De rendkívüli dolog történt, a szomszéd kabinban a betegség ágyba döntötte az öreg Watsont, Roosevelt régi, hűséges barátját, akit mint egy amulettet magával vitt a legfontosabb utakra. Amit az elnök a barátja betegségéről tudott, nem volt éppen vigasztaló, de nem is adott balsejtelemre okot – az orvosok nyilván kímélték az elnököt, és nem mondták meg neki a teljes igazságot . . . De az élet nem hagyta becsapni magát; könnyű vigasztalni, amíg valaki él, sokkal nehezebb ezt tenni azután, amikor az illető már nincs többé. Watson meghalt, és ezt megmondták az elnöknek. Máskor talán elviselte volna ezt a hírt. Most nehéz volt . . . Amikor az anyja halt meg, égető bánatát magában viselte, mások előtt nem sírt. Most nem restellte a könnyeit. De még

ebben a nehéz helyzetében is össze tudta szedni magát. A kongresszusnak a konferenciáról tartandó beszámolóját március 2-re tűzték ki. Roosevelt a kitűzött időben ott volt a szónoki emelvényen. „Hosszú út volt ez – mondta. – Remélem, elismerik, hogy eredményes volt." Ezúttal nem tudott állva beszélni. „Könnyebb nekem, ha nem rakok a lábamra tíz font acélt" – jegyezte meg, mintha elnézést kérne, soha azelőtt hasonló helyzetben nem beszélt erről.

De eléggé egészséges volt ahhoz, hogy erélyt vegyítsen az iróniába, amely mindannyiszor feltámadt, valahányszor harcra készült. Amikor arról a távlatról beszélt, amelyet a jaltai határozatok nyitnak, megjegyezte, hogy minden a kongresszus tagjaitól függ. „Ha önök itt, az amerikai kongresszus termében, az amerikai népre támaszkodva nem értenek egyet a Jaltában hozott döntésekkel, ez annak a jele lesz, hogy a konferencia nem adott kézzelfogható eredményeket."

Ez a kis ravaszkodás megtette a hatását, a kongresszus természetesen jóváhagyta a jaltai missziót.

Ugyanazon a vasárnapon, február 11-én, amikor reggeli után a jaltai okmányokat aláírták, Churchill a lányával Szevasztopolba utazott. Csaknem a konferencia előestéjén a szevasztopoli kikötőben horgonyt vetett a *Franconia* nevű angol gőzös. Az előrelátó Churchill ezt a több fedélzetes hajót küldte a krími partokhoz, arra az esetre, ha Jalta, a cári és nagyhercegi palotáinak tömegével barlangvárossá válna, és az előkelő angolnak nem lenne éjszakára hol megszállnia. Szerencsére az éjszakai szállást elintézték, úgyhogy a több fedélzetes *Franconia*, küldetését nem teljesítve, visszaindult nem éppen közeli útjára. Churchill, hogy valami értelmet adjon az angol hajó távoli útjának, felszállt, sőt ott is maradt egy éjszakára, holott az út célja nem a hajó volt, hanem Szevasztopol. Nem, nem a mostani Szevasztopol, hanem az a régi, amilyen a múlt században volt, amikor angol lovasok Balaklavát ostromolták, a hegység nyúlványain pedig skót lövészek igyekeztek előretörni ... Reggel sir Alan Brooke és egy orosz tengernagy kíséretében elindult megtekinteni Szevasztopolt. Sajátos, a maga nemében egyedülálló utazás volt ez. Az orosz tengernagy, maga is a hősi védelem résztvevője, elvezette a háromszáz napos védelem színhelyeire, a Malahov-kurgánt, a Nyugati-öblöt és Balaklavát sem hagyta ki. Churchill hallgatag volt és mosolytalan. Feszült figyelemmel szemlélte meg mindezeket a helyeket, sajátos módon osztva meg a figyelmét: kihangsúlyozta az első háború nevezetességeit, amikor Szevasztopolt

nem a németek ostromolták, hanem az angolok. Azt lehetett gondolni, egy kissé bosszantja, hogy a tengernagy nem arról a háborúról beszél, hanem erről. Meg lehetett érteni a bánatát is, amellyel az első háborúban elesett honfitársaira gondolt, de miért kellett a tudatában összeütköztetni a két háborút, és ezzel teljesen elvetni Szevasztopol újabb történetét? Elvégre neki mint szövetségesnek ehhez is köze van. Lám, az oroszok például nem ütköztették össze, habár az angolok akkor nem szövetségesek voltak, hanem megszállók. Ugyanaz az orosz tengernagy vezette el a brit miniszterelnököt lord Raglan sírjához, amelyet az angol nagy csodálkozására az oroszok megőriztek, és figyelemmel vettek körül – abban a pokolban, amit a város átélt, ez szinte érthetetlen volt.

Churchill Szevasztopolban és a környékén tett útjának utolsó állomása Herszonyesz volt. A brit miniszterelnök nem sietett elhagyni. Ez a szevasztopoli föld legdélibb pontja. S ez okozhatta, hogy aki Szevasztopolból eltávozott, mind innen indult. Az oroszok is nyolcszázötvenötben, majd ismét kilencszáznegyvenkettőben. És nemcsak az oroszok, hanem a németek is – negyvennégyben innen mentek el. Churchill ott állt a Herszonyesz-fokon: s a tengert nézte. Balra a szovjet Kaukázusontúl terült el, szemben Törökország, jobbra a Balkán. Mintha azért jött volna a Krímbe, hogy megálljon a Herszonyesz-fokon: most azt a hadállást foglalta el, ahová történelmileg egész életében törekedett. Itt van Szevasztopol, az áhított Balkán kulcsa; ha innen oldalba támadja az orosz hadseregeket, talán el lehetne hárítani az Európába való behatolásukat. Annak idején Lord Raglan is teljesen tisztában volt vele: Szevasztopolra támaszkodva tovább mehetne. És ment is volna, ha Szevasztopol meg nem állítja ...

A díszőrség Szakiban sorakozott fel.

A brit miniszterelnök ellépett az arcvonal előtt, lassan ment, igyekezett a szemébe nézni csaknem minden egyes katonának. A filmhíradó felvevőgépe, amely a nyomában haladt, megörökítette ezt. Mit jelenthetett ez a churchilli tekintet, amelyet az orosz katonára szegezett, és amelyben megrovás is volt, csodálkozás is, sőt talán félelem is? Az öreg Winnie, ahogy egy-egy katonára fordította tekintetét, mintha annak a titoknak az arculatát fürkészte volna, amelynek megfejtésére még nem adta fel a reményt. Makacs gondolat foglalkoztatta. De hát miféle gondolat volt az? „Nem ismerek egyetlen kormányt sem, amely pontosabban teljesítette volna a kötelezettségeit, még a maga hátrá-

nyára is, mint a szovjet-orosz kormány" – jelentette ki Churchill legelső beszédében, amelyet hazájába visszatérvén mondott. Ha az a nagy adag pátosz, amellyel ezt a kijelentését tette, őszinteséggel párosult volna, azt lehetne hinni, hogy Jalta Churchill életében is valami korszakalkotót hozott létre . . .

Jegor Ivanovicshoz küldöttek jöttek a Manyezsnajáról: az egyetem tanári kara, amely tudomást szerzett Bargyinnak Teheránról szóló beszámolójáról, hálás lenne, ha Jaltáról tartana előadást.

A tájékozott Avguszta ezúttal is jósnak bizonyult: Bargyinnak egy láthatatlan jóakarója egyengeti Jegor Ivanovics útját az egyetemre, és úgy látszik, nem is csinál titkot belőle. Jegor Ivanovics örömöt és aggodalmat érzett egyszerre. Örömöt, mert bizonyos érdemeinek elismerését látta ebben, aggodalmat pedig azért, mert a diplomácia útjáról az egyetemére való átirányulását jelentette, ez pedig, amint – Joann sarja lévén – be kellett vallani magának, nem illett bele a terveibe: akármilyen csábító is a tudomány emberének pályafutása, ő úgy kívánta ezt az utat járni, hogy ne hagyja ott a diplomáciát.

Jegor Ivanovics azt mondta az egyetemi közbenjáróknak, hogy korántsem tartja magát amolyan „szabad kozáknak", különösen, ha ilyen sajátos témáról van szó, mint Jalta, és kéri, hogy a megfelelő kérést a népbiztoshoz intézzék. A népbiztos hozzájárulása nem váratott magára, bizonyos mértékben útmutatás is volt: kötelezte, és némi jogokat is adott neki. Bargyin egy hetet kért, és kiutazott Jaszenciba. Ott, az erdei természet ölén, tudott összpontosítani. A konkrét ok olyan elmélkedésekre ösztönözte, amelyek messzebbre irányultak, mint a küszöbönálló találkozás.

Úgy áll a dolog, hogy azt, amit önmagának megmondhat, nem egészen alkalmas elmondania még Beketovnak sem. Csak az önmagával folytatott beszélgetésben teljesen őszinte, következésképpen könyörtelen az ember. Ha Beketov ott lenne mellette, nem szánná rá magát ilyen kegyetlen vallomásra. Márpedig éppen ez a vallomás szükséges, mégpedig minden engedmény nélkül. A külügyi népbiztossági munka szerteágazó. Hajlékony értelmet és kulturált gondolkodást igényel. Nem kíméli az embert, és nem szokványos. Nem mondhatni, hogy a politikai gondolkodás a Külügyi Népbiztosság monopóliuma, de sok minden, amit egy eredményes nap a Kuznyeckijon létrehozhat, csakis az övé, és esetleg fel sem merülne másutt. Ezért ahogy a kard

nem valami sokáig marad a hüvelyében, működésbe lép – működik a diplomata esze és szakértelme is. Bargyin nem becsülte túl az erényeit, habár a saját énjének erejétől való meghatódás, mi tagadás, őt is a felhők feletti magasságokba ragadta gyenge szárnyain. Ez jóleső érzés volt ugyan, de múlékony. A kijózanodás, hála Istennek, hamar megjött. Hirtelen arra gondolt, hogy Beketovtól ez az érzés teljesen idegen. Mi jellemzi Beketovot? Az elégületlenség, az a képessége, hogy józanul szemléli magát, és olyan mértékben képes önmaga tökéletesítésére, amely mérték az adott esetben egyedül felel meg az érett ember törekvéseinek. És nemcsak ez, és talán nem annyira ez, mint inkább valami más is, ami nélkül nincs Beketov: végtelen önzetlenség, amelyből mint nagyon erős gyökérből, minden tulajdonsága sarjad: például az a képessége, hogy mindig önmaga maradjon; ez pedig azt jelenti, hogy egyetlen erőt ismer maga felett: a lelkiismeret hatalmát, következésképpen azt a nagyfokú egyenességet, amely nem tűri az alakoskodást.

Lám, milyen hatalmas eszközt adott neked a mindenható – a diplomáciát! Tökéletesebb és modernebb eszköz nincs. Segítségével mi mindent meg nem tehet az ember: kivédi az ügyes ellenfél csapását, hamis nyomra vezeti az ellenfelet, és elkerüli a csapást! Mindenható eszköz, megvédeni és oltalmazni képes, olyannyira, hogy minden egyéb eszköz anakronizmusnak látszik, köztük a legósdibb: az igazság is... Mindig éltek diplomaták, akik nem terhelték magukat az igazság iránti hűséggel, ma is élnek. De hát nem lehet elképzelni azt, hogy egy diplomatának egyszeriben nehezére esik igazság nélkül élni? Nem hiábavaló-e mindez? Nyilván nem hiábavaló, ha a diplomácia azzá az erős pajzzsá lett, amely hivatott megvédeni a csapástól az őseszmék lényegét és a fiad gyenge szívét.

Nem, Jegor Ivanovics, ez nem nyelvbotlás: a fiad gyenge szívét is, a gyengét... Szerjozskának bizonyára nem könnyű bepótolni ezt a négy évet. Még csak nem is az évekről van szó, az ő korában azok beszámítódnak és megjutalmazódnak, talán még busásan is. A lelki veszteségeik lényege nem gyógyul be. Milyennek fog Szergej visszatérni a szülői hajlék eresze alá? Ez okoz gondot. Tud-e győzni mindezeknek az éveknek a fájdalmán, úrrá tud-e lenni a leküzdhetetlen bánaton, össze tudja-e szedni a gondolatait? Rá tud-e támaszkodni az apja vállára, és kíván-e rátámaszkodni? Nem utasítja-e vissza a feléje nyújtott kezet, mint ahogy Jakovét visszautasította? A nyakassága és a

büszkesége legyőzhetetlen. Ha a halálos veszély órájában nem mondott le róluk, lemond-e majd most? De le kell-e mondania? Nem kell, nem kell! De ha nem kell, akkor hogyan fogadtassák el vele a segítséget? Azok közül a megpróbáltatások közül, amelyekkel ezekben az években az élet Jegor Ivanovicsot „megajándékozta", nem volt nehezebb ennél: Szerjozska!... Hányszor feltűnt hirtelen a dolgos éjszaka közepén, Bargyin égő szemhéját egy pillanatra nem hagyta lecsukódni – a nehéz bargyini élet kihívása gyanánt, mint néma vád. Hányszor megtörtént, hogy a vakító égi kékségben, egy fehér sivatag vagy az óceán futó hullámai felett hirtelen kiáltásra ébredt: „Papa!" Úgy érezte, hogy még a hatalmas távolság sem állhat kettejük közé, és ez a kiáltás: „Papa! Papa!" – a szívébe hasított. Az ember természetében bizonyára benne van a védekezés, össze kell kuporodni, de úgy, hogy a szív láthatatlan kis ponttá váljék. Az ő szíve pedig mintha szétágazott volna, egy szíve volt, és lett három. Sehová el nem rejtheti sem Szergejt, sem Irinát – próbálja megóvni ezeket a szíveket a mostani évek gyér világánál! És olyan érzése volt, mint azelőtt nemegyszer: a természet adta ereje nem elég ahhoz, hogy megvédjen mindenkit, akit védenie kell. Nem, ez nem védtelenség, de bizonyos mértékben mégis az. És hirtelen önmagát meg bátorsága hiányát akarta okolni – sohasem volt félénk, és most hirtelen felfedezte, hogy ez így van.

Bargyint nagyon érdekelte maga a diplomáciai alkotás folyamata, minden kínjával és örömével, annyira vonzotta, hogy kész volt elhárítani magától a gondolatot: és mindez mit ad neki? Nem, nem mondhatni, hogy közönyös lett volna az iránt, amit a köznyelvben hivatali előmenetelnek neveznek, de valahogy nem törődött vele: rábízta sorsát azokra, akik magas állásuknál fogva erre gondolni illetékesek. De el kellett ismernie, hogy ezek az erők nincsenek mindig hivatásuk magaslatán. Csak mert ez féltve őrzött terület, amely gyakran túl van a nyilvánosság határain, az előléptetés néha nem is nagyon érthető. Egyik esetben a karriert csináló egyén háta mögött baráti klikk, a másikban – egy befolyásos személy túlságosan nyílt pártfogása működött. De még olyankor sem szánta rá magát, hogy akár Beketovval is beszéljen róla, amikor ez vitathatatlan volt számára. Valahogy restellte. Mintha a vétek egy része őt terhelné. Ha nincs részed benne, akkor irigyled, pedig talán a bűnrészességnél is rosszabb. De süllyedhet-e Bargyin olyan mélyre, hogy bárkit is irigyeljen?

Bizonyára számolnia kell azoknak a véleményével, akik kívülről

nézik: barátainak világa, a család barátainak közös világa, ahogyan az idő kialakította. És nemcsak a Kuznyeckij világa, pedig ez csaknem egy világmindenség, mert végtelen hosszúak az utak, amelyek mindenhonnan ehhez a házhoz vezetnek. És a legszigorúbb bírája mégis a saját lelkiismerete. Ez az Olgával való kapcsolata valakinek a szemében talán elítélendőnek látszhat, valakinek, de nem neki magának, ezért azzal a meggyőződéssel szánta rá magát, amellyel mindig is cselekedett, amikor a gyerekek boldogságára is gondolt. Nem mondhatni, hogy az a megértés, amelyre számított, mindjárt megmutatkozott a gyerekeiben, de ő várt türelmesen. Értelmére nemigen nehezültek előítéletek. Azt tartotta, hogy a magyarázat – nyomatékos oktatgatás. De a gyerekek nem titkolóztak, bizonyára azért, mert ő sem titkolózott. Gyermekeinek nem volt titkuk előtte, nem volt, és adja Isten, hogy ne is legyen. De kockázatos volna ezt elkiabálni. Akárhogy is, nem szenvedhette azt a hazug fontoskodást, amelyhez a felnőttek némelykor a gyermekeikkel kapcsolatban folyamodnak. Talán jellemző, hogy a házában csak egy kulcs van, a külső ajtó kulcsa. Más kulcsra nincs szükség. Pénze, amely pedig a mai időkhöz viszonyítva nem kevés, mindenkinek hozzáférhető, kicsiknek és nagyoknak, mint a kenyér és a tea. Irina divathölgy, és a kiadásai némelykor megelőzik a korát, de Bargyin nem korlátozza a lányát. Szemet hunyt afelett, hogy ezek a kiadások az utóbbi időben nagy méreteket öltöttek, közvetve tanúskodva arról, hogy Irina életében jelentőségteljes események történtek, amelyek azzal fenyegetnek, hogy fenekestül felfordítanak mindent. Ha pénz került szóba, Bargyin a régen bevezetett szokás szerint ezt ugyan nem tartotta semmiségnek, de komoly figyelemre méltónak se nagyon. Amennyiben az Irinával mostanában történt eseményben szerepet kapott a pénz is, Bargyin elvesztette iránta az érdeklődését, annyira elvesztette, hogy erőlködni kellett, hogy ezek az események lekössék a figyelmét. Nem kapcsolta össze a pénzzel sem a gyermekei jövőjéről szövögetett álmait, sem a házban kialakult rend megingathatatlanságába vetett hitét. Az egyetlen, amire nem minden álmélkodás nélkül gondolt: miért sikerül a lányának egy kis örömöt ebből a pénzből kicsiholni, neki pedig nem, miért van az, hogy ez a pénz, ha Iriska kezébe kerül, mintegy életre kél, az ő kezében pedig szinte meg van fosztva energiájától?

Ha Bargyin ez idő szerinti lelkiállapotáról beszélünk, akkor ezt a legpontosabban e szavakkal fejezhetjük ki: cselekvő erejének tudata,

mégpedig talán a nyugodtan cselekvő erőé. Nem olyan sok kellett hozzá, de volt egy ok, ha nem is a fő, de feltétlen: Olga. Bargyin erejének tudata is tőle van: az asszony eszétől és varázsától, megszállott szerelmétől, harminckét évétől, halk bájától, egész szépséges lényétől, amely Bargyin szemében mindenható. Itt határozottan valami titok játszott közre: az a pajkos süldő lány, rózsával a hajában, aki meglepően erős kis öklével a bordái alá akart vágni, az az egyszerre orcátlan és elfogódott kis kamasz lány miként változott át hirtelen Olgává, aki egész lényét hatalmába kerítette, földi létének minden pórusával egyetemben – hát nem rejtély ez? De szelídségében, állandó derűjében, napsugaras lényében egy nagy érzés lenyűgöző varázsa rejlik, talán egy icipicit zsarnoki szeretet. Nem tud kemény szavakat mondani, és azok nem is illenek hozzá, de – különös dolog – a szelídségét legyőzve mégis ajkára jönnek, előfordulnak nála is. Gyermeket akart... Bargyin, ahogy tudott, ellenkezett vele. „Szergejtől és Irinkától félsz" – erősködött Olga. Csak nem mondhatta neki: „Nem félek, hanem szégyenkezem." De nem is kellett ezt neki mondania, úgyis mindent megértett. „Ismerd el, hogy a gyerekeid rabja vagy, nem igaz?" Sóhajtozott: „Talán egy kicsit nevetséges, de az embernek nincs más útja-módja a földi boldogsága meghosszabbítására..." A halhatatlanságot látta a gyermekben. „Te komolyan tudsz gondolni az örökkévalóságra?" – kérdezte ő. – „Gondolok rá" – felelte Olga.

Bargyint kínos érzés fogta el. Ő – mi tagadás, azt tartotta, hogy a halál minden szálat elszakít. Mindent... Akár a kortársai, ő sem szeretett és nem is tudott a halálra gondolni. Ez a halál őrá vonatkoztatva még képtelenebb. De a vég elkerülhetetlenségének nem hivése tisztára emocionális, viszont annak a tudata, hogy a halál bekövetkezik, az értelemből fakad. Érdemes-e beszélni arról, hogy az észnek – minden jel szerint – itt is igaza van? Kiderül, hogy az értelmetlenséget csupán egyetlen lépés választja el a rejtelemtől? Kiderül, hogy így van. Vagy talán Olgának van igaza, akinek gyermekeket világra hozni annyi, mint elhárítani a halált... A szellemeskedők azt állítják, hogy a szívinfarktusok száma megnövekedett az ateizmussal. A hivők a hit sisakrostélyát leeresztve haltak meg, a hitetlenek nyitott sisakrostéllyal mennek a halálba. Nos hát a nyitott sisakrostély Bargyin szemében is tiszteletreméltóbb, habár kinyitni annyit jelent, mint felfedni a szívet. Semmi nem sérti benned annyira az embert, mint a vigasztalás. Itt

igazodj el: ha a halálnak van rejtélye, akkor a szerelemnek is van. Régi igazság, de Olga a maga útján jutott el hozzá, csakhogy a szerelem itt egyforma erős a halállal ... Nem ezt akarta mondani?

Bargyin, előadására indulóban, telefonon felhívta Tambijevet. Kérte, hogy legyen ott a teremben, és mindent őszintén mondjon meg neki. Úgy érezte, hogy az előadás sikerült, jóllehet ezúttal eltolódott a sajátos epicentrum: az előadás mintha bevezetés lett volna a közte és a terem közt kialakuló, a polemizálás szellemével áthatott élénk párbeszédhez ... Érdekes volt, mind a hallgatóság, mind az előadó számára. Bargyin körülnézett a teremben. Tambijevet igyekezett megtalálni, de ez nem volt könnyű, a felajzott hallgatóság nem siet szétoszlani. Már azt hitte, hogy Tambijev nem is jött el az egyetem klubjába, gondolatban szidta megbízhatatlanságáért, és elhagyta a termet. Megörült, amikor az előcsarnokban találkoztak. Tambijev mellette termett, ráadásul egy tábornoki váll-lapos öregemberrel.

Tambijev bemutatta őket egymásnak. Markel Glagoljev volt az illető, régi ismerőse, akiről már nemegyszer beszélt Bargyinnak. Glagoljev, úgy látszott, várta ezt a találkozást, és örült, hogy létrejött. Odanyújtotta öregesen gyenge kezét, sietve helyrerángatta a gimnasztyorkáját, amelyet a lazára húzott öv határozottan vonakodott megtartani.

– Igaza van, a stratégiai gondolat olyan méreteket öltött, amilyenek eddig nem voltak! – Glagoljev váratlan fürgeséggel felpattant vesszőparipájára. – Voltaképpen mi az a Jalta, ha nem a főparancsnokoknak a maga nemében egyedülálló tanácsa, amelynek alá vannak rendelve a földkerekség egyesült hadseregei? És tudja, hogy ebben mi a nagyszerű? Az egység! Igen, a szövetségesek közt fennálló minden nézeteltérés ellenére az azonosság a legfőbb dologban ... Ha erőt találunk a megtartására, talán nem is lesz több háború ... Egyetért velem?

Az öreg annyira fellelkesült, hogy Bargyin zavarba esett, Tambijev, aki pedig sok mindent akart mondani, szintén semmi határozottat sem mondhatott, csak boldogan kacsintott, aminek ezt kellett jelentenie: „Minden jól van, Jegor Ivanovics, becsületszavamra, nagyon jól ..." Csak azt nem tudni, felfogta-e mindezt Jegor Ivanovics, aki derűs figyelemmel hallgatta a tábornokot. Kellemes érzéssel töltötte el, hogy ezt az ünnepélyes szónoklatát bizonyos mértékben ő, Bargyin idézte elő ...

60

Brjanszkból rejtjeles telefontáviratot adtak le Tambijevnek a sajtóosztályra: „Huszonharmadikára tervezheti a tábornok beszélgetését a tudósítókkal. Téma: háború a hegyekben." Tambijev nyilvánvalóan nem rendelkezett kellő jártassággal a távirat értelmének megfejtéséhez, és már-már Grosevhez sietett segítségért, de még idejében észbe kapott. Hirtelen úgy érezte, felismerte az egyszerű rejtjelet. Így lehetett olvasni a táviratot: „Huszonharmadikán érkezem, szakítson időt, Szofa." A távirat tartalma tehát lényegesen különbözött attól, amit ki akart olvasni belőle, ezt belátta. Nyilván valóságnak vette azt, amire vágyott. Elnevette magát. Még sohasem fejtett meg rejtjeles írást, sőt, mi tagadás, az ilyesmit egy más, olyan hatáskör attributumának tekintette, amelyhez nemigen fűlne a foga.

Kora este egy szolgálati kocsin a Nyikitszkije kapuhoz érve fényt vélt látni a Glagoljev-ház szélső ablakában. – Az elsötétítési rendeletet már nem vették olyan szigorúan. A kis udvari épülethez vezető ösvény nem volt nagyon kitaposva, és Tambijev, amint közeledett feléje a nedves hóban, egyre Szofa kis csizmájának nyomait kereste. Glagoljev nyitott ajtót.

– Megjött, megjött!... – tudatta diadalmasan. – Két vödör vizet forralt, és mosakszik, már több mint egy órája paskol! – Nagyot kiáltott, ahogy csak a torkán kifért, ilyesmi még nem fordult elő: – Szofocska, Nyikolaj Markovics van itt!... Szofocska!... Azzal eltűnt, visszaindult magasságos lakába. A vaslépcső csikorgása és az öreges lihegés zaja rázúdult Tambijevre, majd elcsöndesült. Egy percig sötétség és csend uralkodott, majd kibontakozott a homályból Szofa, helyesebben a hangja.

– Ne nézz rám, az isten szerelmére, ne nézz rám – rebegte a lány valahol mellette, de Nyikolaj akár nézett, akár nem, csak nagy nehezen látta meg, még akkor is, amikor Szofa két karja átfonta a nyakát, ő meg az arcánál érezte azt a kedves, meleg ajkát. A körülötte terjengő sötétség a reggeli szél üdeségét, lenvászon lepedő friss illatát lehelte. Szofa ez és mégsem Szofa – hová lett a kiálló kulcscsontja, a hegyes könyöke? Észrevehetően megtelt nő lépett ki a homályból; kigömbölyödött válla és karja dús meleget árasztott. Hát történhetett

ennyi változás egy év alatt? Tambijev valami riadalomfélét érzett: ez a szépség nem Szofa sajátja, talán a kedvesség sem az övé.

– Várj csak, te vagy az? Gyere, gyere a világosságra, hadd lássalak . . .

– Nem, menj fel Markelhez, én majd később . . .

Tambijev felfelé haladtában eltűnődött: „Káprázat ez, vagy csakugyan ő az? . . . Hátha fogja magát, és nem jön fel?"

De felment. Felment, leült kettejük közé, és törülközőjének friss illatával árasztotta el őket. Úristen, mit művelhet egy nővel egyetlen esztendő, vagy talán nemcsak az esztendő? Csak nem ment férjhez? Lám, hogy kivirult, szégyentelenül kivirult. Hová lett az az alkonyi sápadtsága?

– Mit tettek ott veled? Te vagy az, Szofa? – kérdezte Nyikolaj mosolyogva.

– Jól tették vagy rosszul? – nevetett a lány.

– Természetesen jól! – Tambijev csak ezt mondhatta.

– Ha jól, akkor hát jó! – Szofa két kezébe temette arcát, és amikor felnézett, két orcáján, amelyek most vastagon vörösek voltak, mintha egy-egy érett alma lett volna. – Amikor odarepültem, már bocsáss meg, milyen butuska voltam.

– Olyan . . . hajdankori? – kérdezte Tambijev, eszébe jutott a beszélgetése Procházkovával.

– Úgy van! – Szofa figyelmesen nézett rá, mintha meg akarná állapítani, hogy honnan ismeri a novohopjorszki fedőnevét. – Egyszóval butuska! . . . – ismételte, élvezetet lelt benne, hogy így elhatárolja magát a nem is olyan régi múltjától; a múltjától, és talán Tambijevtől is. És Nyikolaj megint arra gondolt, hogy valami történt ott vele, olyasmi, ami fenekestül felfordított mindent.

– A szlovák nyelvvel hogy állsz, Szofocska? – kérdezte Glagoljev; ő feltalálta magát.

– Ott rájöttem, hogy olyan közel áll hozzánk, akár a bolgár. Azután meg mégiscsak tanítótól . . . – jegyezte meg a lány, és ismét elvörösödött.

– Hát volt . . . tanító? – kérdezte Glagoljev.

– Volt, volt . . . – lehajtotta a fejét: valahogy el kellett oltania lobogó tüzét.

Tambijev futni szeretett volna, futni hanyatt-homlok, hátra sem nézve, el a Nyikitszkije kaputól, lefelé, a Manyezsnajára, és még tovább,

az arbati mellékutcák homályába. Nem, nem mintha reménye lett volna a menekülésre, hanem csak úgy – védelmezni azt a keveset, ami még megmaradt.

– A szlovák hegyeknek megvolt a maguk stratégiai feladata... – jegyezte meg, és Glagoljevre pillantott: tőle várt segítséget.

Szofa felállt. Tambijev megjegyzése primitív volt, túlságosan durván igyekezett elterelni a beszélgetést a lényegről.

– A szlovák felkelés nem merült ki, Nyikolaj Markovics – kapott a szón lelkesen Glagoljev, Tambijev megjegyzése az ő számára nem volt puszta hang. – Az utolsó csapáshoz az erőket arrafelé kell összpontosítani, amerre a nyíl irányul... Sajnos a térképemet odaadtam az újságnak, különben megmutatnám!... – tette hozzá bosszúsan. – Hogyan magyarázzam ezt meg neked, hogy jobban megértsd? – Szofához fordult, az ő szemében keresett jóváhagyást. – No, képzeld el, ha Kutuzovnak sikerült volna nagy harcokat indítania a szárnyakon, és szétforgácsolni Napóleon seregét, milyen esélye lett volna?! No persze, Kutuzovnak nem volt elég hadereje ilyen manőverhez, de nekünk van. – Csakugyan felült a vesszőparipájára; most mindjárt felvázolja a helyzetet, ahogy ő értelmezi, aztán elmondja a prognózist, mint akkor negyvenkettőben, a nyári csata előtt, amikor valóban a próféta beszélt belőle. – Itt van az öt tüzfészek: Flandria, az Ardennek, az olasz Alpok, Budapest és a szlovák Kárpátok. A feladat: feltartóztatni ezeken a frontokon az ellenséget annyira, hogy ott, a berlini felvonulási területen a mi erőink felülmúlják a németekét... Érti? És azt mondom: adja Isten, hogy holnap ezek a frontok mind úgy tartóztassák fel a német haderőket, ahogyan a szlovák hegyekben tudják... Nem, nem a hegyekről, hanem – ha tudni akarja – a stratégiai tudásról van szó. Szerintem a szlovák tábornoki karban van egy csoport tehetséges fiatal...

– Ismerted Kirill Mihajlovics Krasznoszelszkijt? – kérdezte hirtelen érdeklődve Szofa, és visszaült a helyére. – Tudod, olyan magas vállú, fekete sörényű, akár egy cigány. – Irigylésre méltó makacssággal nézett Markelre, nagyon kívánta, hogy ismerte légyen ezt a magas vállú, cigányforma férfit, de Markel agya hirtelen felmondta a szolgálatot, sehogy sem akart rá emlékezni.

– No, olyan kis anyajegy volt a szemöldöke felett, és a hajában ősz szálak, nem sok, de élénken csillogtak. Ismerted?

Abban, hogy ezt a nevet felidézte, semmi csodálatos nem volt, ok-

vetlenül meg kellett említenie, a gondolatai gépiesen forogtak, igen, attól a pillanattól fogva, amikor szóba hozta a szlovák tanítót, aztán a többit már nem hallgathatta el – és hirtelen kimondta a nevét, mintha gyónna; szükségét érezte, hogy megnevezze, ebben amolyan hűségfogadalom volt . . .

– Ő, az a Kirill Mihajlovics Krasznoszelszkij . . . vezérkari? – tudakolta óvatosan Glagoljev.

Szofa elmosolyodott, hisz természetesen hízelgett a hiúságának, hogy Markel akaratlanul elérhetetlen magasságba emelte Krasznoszelszkijt.

– Igen, persze . . . – vágta rá örömmel a lány. – Azt az őszi hadműveletet a Kárpátokban ő gondolta ki . . .

Tambijev még törte a fejét, hogy miként oldja meg ezt a csomót, és tűnjön el, amikor megszólalt a telefon: Grosev kérte, hogy menjen be a sajtóosztályra.

De Tambijevnek hirtelen elment a kedve attól, hogy eltávozzon. Azt gondolta: hátha csak képzeli mindezt? Valóban, abból, amit a képzelete elébe rajzolt, semmi sem megcáfolhatatlan, és nincs róla biztos tudomása. Markel pedig, mintha belelátna a kételyeibe, és nem akarná elengedni, levett a könyvespolcról egy Baratinszkij-kötetet, és óvatosan felütve, igyekezett kirázni az asztalra a benne levő, kézzel írott kis papírlapokat, amelyek vonakodtak kiesni – mintha belenőttek volna a könyvbe.

– Nyikolaj Markoviccsal együtt fedeztük fel ezt itt a polcon, és semmit sem értettünk belőle . . . – mondta egy kissé szorongva – e szorongás nyilvánult meg abban is, hogy elnézésre számítva megosztotta bűnét Tambijevvel. – Bocsáss meg bűnös fejünknek, de megzavart minket, hogy egyszer csak itt találtuk az én polcomon, aztán meg nem is a te kézírásod.

– De, az enyém – felelte a lány zavart megilletődéssel; tenyerére vette a mikroszkopikus lapocskákat, az asztal fölé emelte és leszórta őket. A hét kis papírlap mintha megállt volna a levegőben: kelletlenül ereszkedtek le, jól érezték magukat az elérhetetlen magasságban, ahová Szofa fehér tenyere emelte őket. – Itt az én butaságom, a maga tiszta mivoltában – vallotta be hirtelen. – Itt van, a szemetek előtt . . .

– De mi szeretnénk megérteni – zsörtölődött Markel Romanovics. – Előbb magyarázd meg nekünk, azután majd talán megengedjük neked, hogy gáncsold magad, talán nem . . .

Szofa felszedegette az asztalról a lapocskákat, és hanyagul bedugta őket a könyvbe.

– Erről most valahogy kényelmetlen beszélni – nevetett. A nevetése bocsánatkérően csengett. – Igazán mondom, kényelmetlen . . .

– Mégis mondd meg – erősködött Markel.

A lány szemlesütve ült, arcának színei kialudtak, visszatért a régi Szofa borongó sápadtsága.

– Moszkvában elterjedt a hír, hogy Baratinszkij-múzeum nyílik – kezdte. – Baratinszkij a szívem közepe, ő az egyetlen, akinél a bánat így egyesül a gondolattal. Azt gondoltam: nó, most mutasd meg, ki vagy! Nem csupán múzeumi egér, amely a történelem fekete kétszersültjén rágódik . . . Nem, nem, úgy láttam magam abban a múzeumban, mintha színpadon volnék. Ne nevessetek, ne nevessetek . . . kimentem volna a látogatókhoz, és eljátszottam volna Baratinszkijt, ahogy egy egyszemélyes darabban lehetséges: a szeretetét és a kínját, az életét és a halálát . . . Szükségem volt szövegre, ha nem is színdarabra, legalább forgatókönyvre, és íráshoz láttam . . . – Hirtelen észbe kapva elhallgatott, nem hitte volna, hogy mindez most ennyire magával ragadhatja. – Úristen, milyen messzire jutottam mindettől! – Felnevetett, kényszeredetten, ki akarta nevetni a múltját, de ez nem ment könnyen.

Ajánlkozott, hogy elkíséri Nyikolajt. A fasorokban mentek, mint régen. Az észrevehetően megsüppedt, sötét hóban a csupaszságukban torz, nedvességgel átitatott fekete fákban, a csókák csapataiban volt valami márciusias. A lány hallgatott. Baratinszkij olyasmit ébresztett fel benne, amitől már régen elszakadt.

– „Nincs hatalmunk önmagunkon" – szólt hirtelen, és megállt, nem volt ereje továbbmenni. – Nincs hatalmunk, nincs . . .

Tambijev csak most vette jobban szemügyre. Szofa fekete posztókabátot viselt, tűzött kihajtóval, idegen szabású, amelyet nem az orosz időjárásra szántak, élénkvörös kis szőrmekucsmája korong formájú – ilyet nem varrnak mínálunk. Az öltözéke olyasmit árult el, amiről ő maga hallgatott.

Nyilván ez az iménti felfedezése késztette rá Tambijevet, hogy figyelmesebben nézzen rá. Szofa itt Moszkvában divathölgynek látszhatott – ott, ahonnan jött, a megjelenése több mint hétköznapi. Mindaz, amit Tambijev rajta látott, jól állt rajta és nagyon illett az arcához, habár nem volt új, tehát ott nem ma formálták őt át, hanem még negyvenhárom őszén. És ha így volt, akkor az átformálását az ügy kívánta. Tambijev gáncsoskodó figyelemmel kereste ezt az okot, és

mintha megnyugodott volna. Mi több, belátta, hogy elhamarkodott volt kételyeiben és bánatában.

Ám ez a nyugalma ingatag alapra épült, be kellett vallania önmagának, hogy Szofa szlovákiai életéről csak határozatlan és zavaros fogalmai vannak, és a lánynak az az elhatározása, hogy ezt titokba burkolja, megingathatatlan. De meg kell hagyni, Tambijev nem is igyekezett a titok falán áthatolni, megállt ott, ahol Szofa megállította.

– Egyre készítgettem elő magamat, hogy érzékeljem az időbeli különbséget, de isten tudja, mi történt: az éjszaka nappallá lett – mondta a lány, és kérdően nézett rá.

Nagyon szerette volna, ha Tambijev kérdezgeti. Akkor megvonná a határokat: mit enged meg. De a férfi hallgatott. A hallgatás kínossá vált, a lány számára kínossá, és Szofa menekülésképpen Baratinszkijhez folyamodott, refrénként ismételve: „Nincs hatalmunk önmagunkon . . ."

Ám azzal, hogy a nappallá lett éjszakáról beszélt, eléggé sokat mondott, és a Baratinszkij-idézet értelme, ha egybevetjük azzal, amit Szofa most mondott, szintén nem kevés.

Milyen lehetett ő ott, Bratislava munkásperemvárosában?

– Egyszóval olyan a különbség, mint a nappal és az éjszaka közt? – kérdezte Tambijev; minél határozatlanabb volt a kérdése, annál tágabb tér nyílt a feleletre.

A lány értékelte a nagylelkűségét, de nem akarta kihasználni.

– Amikor a repülőgép az éjszakai erdő felett lebeg, és rád kerül a sor, hogy ugorj, olyan érzés fog el, mintha a nappalból az éjszakába vetnéd magad . . . – még meg is állt, hogy befejezze ezt a hosszú mondatot. – Ahol nappal volt, ott maradt Moszkva, a Nyikitszkije kapu, Baratinszkij. Egyszóval, amíg a föld felé szálltam, azután mellig besüppedtem a mogyoróbokrok sűrűjébe, majd pedig az olvadó hóban futottam – közben meg-megálltam, hogy kiöntsem a vizet a csizmámból –, átléptem ezt a határt az éjszaka és a nappal között . . .

– Határt? Hol és mikor?

– Banská Bystricában, amikor a németek újra elfoglalták. Éjnek idején . . .

No, most csaknem mindent megmondott. Tambijev tudta, hogy a felkelésnek két időszaka volt: az első, amikor a német tenger közepén létrejött a szlovák köztársaság, Banská Bystricával mint fővárosával, és a második, amikor az ellenség nyomása alatt a partizánok kénytelenek voltak az erdőkbe és a hegyek közé visszahúzódni, s a németek

bevonultak a partizánvidék fővárosába. Könnyű azt mondani: két időszak. Mindez kimondhatatlanul súlyosan rajzolódott mindazok elé, akik tudtak a Szlovákiában dúló háborúról, de milyen lehetett azoknak, akik a blokádgyűrűn belül voltak . . .

– Téged a mi partizánjainkkal együtt dobtak le oda? – kérdezte Tambijev, úgy gondolta, hogy mindaz, amit Szofa mondott, feljogosítja e kérdés feltevésére. – Akkor, amikor a mi „Po–2"-ink a géppisztolyokkal és páncéltörő puskákkal megérkeztek? – Pilóta barátai egyszer beszéltek neki csapatainknak erről a hadműveletéről.

– Nem, én korábban voltam ott – felelte tartózkodóan a lány, többet akart mondani, de mégsem mondott.

– Šverma az alatt halt meg, amíg ott voltál? – Tambijevnek nem ment ki a fejéből Jan Šverma, akivel a Novohopjorszkba tartó repülőgépen hozta össze a sors. Az a keskeny arcú és feltűnően bánatos fekete szemű, szűkszavú ember, aki valamivel távolabb ült a gép pislákoló homályában – ilyennek maradt meg az emlékezetében.

– Nem, ő a partizánokkal együtt ment el Banskából, én meg ott maradtam – felelte Szofa, és megállt.

– Banskában maradtál? – ismételte Tambijev, mindabból, amit Szofa mondott, ez volt a legfontosabb.

– Ott maradtam, ez volt az ésszerű.

Tambijev ismét a lányra pillantott: minek nézhették ott Banskában? Diáklánynak, akit a háború meggátolt az egyetem elvégzésében, korrepetálásból élő fiatal tanítónőnek, esetleg fehérnemű-varrónőnek. Ha a nappal éjszakává lett a számára, az éj pedig nappallá, akkor aligha mutatkozott gyakran napvilágnál, tehát semmi szüksége nem volt ezekre a kitalált foglalkozásokra, nem kellett magát sem egyetemi tanulmányait félbehagyott diáklánynak kiadnia, sem tanítónőnek, aki gazdag tökfilkókat készít elő, sem fehérnemű-varrónőnek.

– Hát a magyarral hogy állsz? – kérdezte óvatosan, ez a kérdés talán nem riasztja meg, de a rá adott válasz észrevehetően kiszélesítené Nyikolajnak a lány ottani világáról alkotott elképzelését. – Sötét erdő, ugye?

– Valóban sötét erdő – nevetett a lány. – Nem nagy eredményeket értem el benne, ámbár egy alkalommal még hasznossá is tettem magam. – Mosolyogva elhallgatott. – Egyszóval, amikor Miklós Béla, a magyar hadseregparancsnok megadta magát, az első néhány mondatot én tolmácsoltam a mieinknek, no persze, amíg igazi tolmácsok nem

akadtak – Szlovákiában sok a magyar, meg maguk a szlovákok is jól tudnak magyarul... Természetesen visszavonultam... – folytatta nevetve – a hadseregparancsnok sajnálatára.

– Valóban úgy vélte, hogy jól tolmácsolsz? – gúnyolódott Tambijev.

– Feltételezem... – a lány hangosan kacagott; azelőtt sem volt valami nagy véleménnyel a saját képességeiről.

– Te most... végleg hazajöttél Moszkvába? – határozta el magát a kérdésre Tambijev.

– Végleg – felelte a lány, de Nyikolaj észrevette, hogy zavarban van. – Végleg... – ismételte Szofa, és látva, hogy a férfi figyelmét nem kerülte el a zavara, hirtelen szorosan odalépve hozzá csókolgatni kezdte. Könnyű, röpke csókokkal halmozta el, amelyek nem hagytak nyomot, majd hirtelen észbe kapva megszólalt:

– „Nincs hatalmunk..."

– Nincs hatalmunk? – kérdezte Tambijev: a kötelezettség terhe még nyilván ránehezedik a lányra, ő legalábbis úgy látta. – Nincs hatalmunk?...

De Szofa már elment. Nyikolaj ott állt a behavazott út közepén, és a fasor holdfényesen tárulkozott elébe, szinte a Tyimirjazev-szoborig. A lány elment, ő pedig ott állt, és várta, hogy majd visszafordul, és felemeli a kezét, mint régen, de Szofa nem fordult vissza...

Két nappal később Tambijev felhívta Glagoljevet, és megtudta, hogy Szofa elrepült Szlovákiába.

Grosev meghívta Galois-t, és azt mondta, hogy a három kormányfő a Krímbe indulva megállapodott: tudósítók nem lesznek jelen a konferencián – ez a magyarázata annak, hogy a tudósítói testület nem lesz képviselve Jaltában Grosev persze tudta, hogy a francia számára nem kinyilatkoztatás, amit hall, de mindezt azzal a szigorú alapossággal és komolysággal mondta el, amely a tudósítókkal folytatott beszélgetéseit jellemezte – nem engedhette meg, hogy a tudósítókban az a vélemény alakuljon ki, hogy kérésüket nem vették figyelembe, vagy hogy megnyirbálják jogaikat.

Galois eleve elképzelte, milyen közlést tartogat neki a serény és ravasz Grosev, ezért ő is előre megfogalmazott egy kérést a Külügyi Népbiztosság sajtóosztályának főnökéhez. Galois azt mondta, hogy a tudósítók emlékeznek a népbiztosnak arra a sajtókonferenciájára, amelyet jóformán a szovjet csapatok Romániába való benyomulásának

másnapján tartott, és nem minden érdeklődés nélkül figyelik az abban az országban kialakult helyzetet. Galois – ha módjában áll – nem ilyen kerekdeden fejezi ki magát. Bizonyára mellőzi a népbiztos megemlítését, és kereken megmondja, hogy a tudósítókat riasztják a Romániából érkező hírek, és sűrűn emlegetik az összes naptári szenteket, amiért nem engedik őket abba az országba. Bizonyára megmondja, hogy kollégáinak nagyon rokonszenves a Petru Groza doktor vezette kormány és az a rend, amelyet ez a kormány bevezetett és amelyről a tudósítók különféleképpen értesültek. Mi tűrés-tagadás, a tudósítók bolondulnak a hírekért... A tapasztalat arról tanúskodik, hogy még sohasem okozott kárt az, ha a tudósító személyesen megismerkedett a tényekkel. Egyszóval – romániai utazásról volt szó.

A légi pályaudvar óriási ablakain át látni lehet a repülőmezőt, a szélén egy gép árválkodik – alighanem az indul Romániába.

A mező szeles, kézről kézre vándorol a termosz a teával: reggel igen becses a forró nedű.

Galois odatolta Hope-ot Tambijevhez – az amerikai az előző este tért vissza Moszkvába.

Nagyon szerette volna megmondani Hope-nak: „Ha van valami, ami el tud csúfítani téged, az a zsenge nád színű ruhád. Egy maláriás zöld pofacsontjához még zöld ingzubbony is – nem túlzás ez?" De Hope úgy látszik, nem is sejtette ezt, örült annak, hogy két hete volt az utolsó rohama, és egyelőre semmi oka sincs arra, hogy az orrát lógassa.

– Azt mondom neki: „Vágd pofon azt a Cleant, ha pedig képtelen vagy rá, majd megteszem én! Hisz isten tudja, mit összefecsegett rólad!..." – háborgott Tambijevhez fordulva Galois. – Ahogy fiatalkoromban Pityerben mondták: rothadt értelmiségi! Csakugyan rothadt: védelmébe veszi Cleant. Azt mondja: mindenki úgy érvényesül, ahogy tud!..

Hope mosolyogva széttárja karját: bűnbánó képet vág. Sejti, miről van szó, és mindenekelőtt magát okolja.

– Mister Clean hozzászokott ahhoz, hogy rosszat gondoljon az emberekről, ezúttal pedig minden jel ellenem szólt... – Tenyerét a magasba lökve hahotázik, Tambijev meg nem minden félelem nélkül állapítja meg, hogy az a tenyér – zöld! – Egyszóval: ez a körülmények tragikus egybeesése.

– Szinte furcsa: a flottánál szolgált, és nem mer pofon cserdíteni valakit! – kiált fel Galois, majd furcsán elhallgatva megáll, és lábujjhegyen egyre magasabbra emelkedik: a terem belsejéből előtűnt Clean.

– Ó, barátom! – kiáltja Clean, miután felismerte Hope-ot, és megszaporázza a lépést. – Várjunk csak! Maguk ugye nem nagyon örülnek nekem? – kérdi, mert észrevette, hogy milyen fancsalira vált barátainak képe, legkivált persze a Galois-é – nem gondolta volna, hogy Clean ilyen váratlanul előbukkanhat a terem belsejéből, nem gondolta volna, de bizonyára nem is akarta.

Kínosan izgatott csend áll be. Hope-nak és Tambijevnek talán könnyebb hallgatnia, Galois-nak nehezebb. Ezt ő legalább olyan jól tudja, mint a többiek: megeshet, hogy Clean hátrahőköl és elmegy. Mit csinál akkor Galois? De semmi ok sincs arra, hogy rosszat gondoljunk a franciáról. Lám csak, milyen harciasan kezd sántikálni Clean körül.

– Van tebenned lelkiismeret, Clean? – nem is suttogta, hanem szíszegte Galois.

Clean elmosolyodott.

– J-jeh!

– Mért nézel így rám: van benned lelkiismeret?

– Ej, Alik... Megbolondultál? – Most már hátrahőkölt, de még mindig mosolygott.

– No akkor ismételd meg, amit Hope-ról mondtál, te gazfickó... No?!

Galois dobbantott, és mivel nem tudta megtartani az egyensúlyát, megbillent, és felemelte sovány vállát. A harag nemcsak bátorságot adott neki, hanem erőt is – ezt Clean érezte meg elsőnek, és eltűnt.

– Mire való ez az egész? – kérdezte Hope, elővette zsebkendőjét, és megtörölte az arcát, amely egy pillanat alatt nedves lett. – Csakugyan, hát mire való? – ismételte meg.

– Te mindent elfelejtettél, Hope! – csattant fel Galois. – Nem emlékszel a novohopjorszki repülőgépre? Nem emlékszel, hogyan fenyegetted meg, hogy kidobod? Mi?

– Csakhogy akkor nem rólam volt szó – magyarázta Hope. – Értsd meg: nem rólam... – jegyezte meg, és tovább törölgette az arcát, csak úgy szakadt róla a veríték. – Már megbocsáss, de erre semmi szükség se volt... – ismételte meg Hope, és eltávolodott.

Galois felüvöltött:

– Hogy tetszik ez magának, Nyikolaj Mihajlovics? Csak mondja

meg, hogy tetszik!... Nem úgy látja, hogy a rövidebbet húztam? Közbeléptem, és a rövidebbet húztam!... – Sokáig nem tudott magához térni. – Pedig nem először fordul elő. Hányszor mondtam magamnak: neked mindenkinél több kell?

Tambijev arra gondolt: hogy repülnek majd együtt? Nem olyan egyszerű összebékíteni a szenvedélyeket – e szenvedélyek légnyomása nem veti-e szét a repülőgépet?

De minden rendbe jött. Alig egy órai repülés kellett, hogy minden elcsituljon – a hosszú orrú Galois bóbiskolva szunyókált; Clean horkolva aludt. Néha még álmában is szinte azt mondta: „J-jeh!" A tudósítók karaván jó tucat terepjárón elhagyta a román fővárost, mint annak idején, és az ország északnyugati részébe indult, miután egyesítette a külföldi tudósítók két testületét – a moszkvait és a bukarestit. A román külügyminisztériumot (amelynek élén akkor a nagyon is tapasztalt Tattarescu állt: sikerült megóvnia hivatalát a kor változásaitól) ebben az expedícióban Mircea Xenopol, a sajtóosztály tisztviselője képviselte; görög családneve igen zavarta, mintha a tevékeny Xenopol nem egy elterjedt hagyományt vett volna át a múlt századból, amikor a serény Görögország átengedte nemcsak Kelet-, hanem Észak-Európának a különféle rangú és állású diplomatákat. De az úti kerekek rendelkeznek azzal a képességgel, hogy a történelem fonalát nemcsak fel-, hanem le is tudják göngyölíteni – legöngyölítették Xenopol élete történetét is. Alig hagyta el a karaván a fővároshoz közel eső Snagovot, máris minden kiderült. Kiderült, hogy a Xenopol, ahogy egyébként a Catargi és a Cantacuzino ebben az országban már rég nem számítanak görög neveknek, tősgyökeres románok, gyakran előkelően románok lettek. Egy ilyen ősi ág egyikét képviselte a sajtóosztály tisztviselője, akinek előkelő származását határozottan semmi sem árulta el, legfeljebb az elképesztően nagy orra, amely az egész arcát lefelé húzta, meg a jobb orcáján levő anyajegy, amelyet egy becses szőrszál díszített.

Xenopol pártfogásába vette a soknyelvű tudósítói társaságot, és egy kissé betanult magabiztossággal azokról a nevezetes helyekről kezdett beszélni, amelyeken ez a Noé bárkája áthaladt. Jutott itt hely Erzsébet hercegnő fenyegetően masszív palotájának, amelynek körvonalai hol előbukkantak a park őseredeti zöldjéből, hol elmosódtak benne; jutott hely a király snagovi palotájának is, amely egy nagy tó partján állt, a ploieşti-i villáknak is, amelyeket a légierő alaposan tönkretett,

az uralkodó sinaiai palotájának is, amelyet kívül-belül fába öltöztettek és a hegyet koronázó kastélynak is. Ám a tudósítók reagálását nem nagyon értette az előkelő románok sarjadéka: határozottan süketek voltak az iránt, ami – ezt Xenopol is jól tudja – nemrégen még lelkesedést keltett bennük. Aggodalommal figyelte, hogy az unatkozó újságírók csoportjai csak őgyelegnek a kastély körül, lustán nézegetik a vadszőlőnek most csupasz vesszőivel befont falakat.

– Vagy talán... oda akarnak menni az urak? – fordult Galois-hoz, és a kastély csúcsára mutatott. – Hajlandó vagyok addig zörgetni, amíg ki nem jönnek, a lift pedig egy pillanat alatt felvisz bennünket. Jó? – kérdezte Xenopol, az angolt egy másodperc alatt franciára váltva; nyelvtudásának foka nem volt éppen bámulatos, de az a fürgeség, amellyel a sajtóosztály tisztviselője az új nyelvvel bánt, irigylést keltett. – Mit szólnak hozzá?... Beleegyeznek?

Galois válasza mintha meglepte volna Xenopolt.

– Nem, nem annyira... felfelé – mondta vékony ujját a kastély fölöttük magasodó tornya felé fordítva Galois –, mint inkább lefelé... – A francia ujja most a völgy nyiladékára irányult: annak mélyén jól lehetett látni egy román falut, amelyet megvilágított a déli nap.

Xenopol semmit sem értett.

– A völgyre gondol? – kérdezte, hogy mentse a helyzetet. – A természet öle, hogy úgy mondjam – fogalmazott pontosabban; hangjában könyörgés rezgett: no, mondd már, hogy a természet öle, a természet öle!

De a francia már olyan határozottan nekihuzakodott, hogy az ütés elkerülhetetlennek látszott.

– Nem, a falura gondolok...

– Egy közönséges falura? – kérdezte Xenopol, de igyekezett megőrizni önuralmát, következetes maradt a nyelvben – franciául beszélt.

– Igen, egy közönségesre... – mondta Galois.

Minél nagyobb volt Xenopol zavara, annál kevésbé értette: egy ősi kastélynál többre tartani egy egyszerű falut – hát mi értelme van ennek? De úgy látszik, volt értelme. Máskülönben az igen körültekintő Galois válasza nem hangzott volna ilyen határozottan. A tudósítók karavánja megfordult, és lassan leereszkedett a völgybe, amelynek mélyén a falu elterült. De kiderült, hogy a falu üres – mindenki elment a mezőre: földet osztottak, és akármilyen furcsa is, a tudósítók

nem voltak elkeseredve. Ellenkezőleg, fellelkesültek: most éppen ez kellett nekik.

A mező néptelennek hatott. A három mérőlécből összetákolt primitív „ölekkel" csak két-három helyen mérték a parasztok a földet. A tudósítók szétszéledtek a mezőn, egy cseppet sem törődtek azzal, hogyan értik meg egymást a falubeliekkel. Xenopol eközben nem mozdult el a helyéről, a feje fölé tartott fekete ernyő pontosan jelezte, hol tartózkodik. De az eső erősödött, és oldalt döntötte a tiszteletreméltó hivatalnok ernyőjét – a fekete gomba félrebillent, úgyhogy az eső most akadálytalanul locsolta Xenopolt. Az imént még világosszürke filckalapja teleitta magát nedvességgel, és kis híján fekete lett, tövid átmeneti kabátja púp gyanánt dudorodott ki a hátán, fehér fonallal rámán varrott félcipője pedig ... De mit beszéljünk itt a félcipőről? Gondolta volna-e domnule Xenopol akkor, amikor idegenekkel erre az utazásra indult, hogy itt kell majd állnia a tavaszi mező közepén, és a megmentő esernyőt tartania a feje fölött?

Átfázva, éhesen öt órára értek vissza a szállodába.

– Tuică, tessék!... – ajánlotta a román diplomata nem minden szakértelem nélkül. Az asztalokon egy pillanat alatt megjelent a szilvapálinka, sok pálinka. A házigazda bőkezűségéből jócskán ittak, és észrevehetően megmámorosodtak Némelyek pontosan megfelelően azoknak a szabályoknak, amelyeket csak az isten ismer, egyszeriben szokatlanul vidámak, mások ugyanolyan mértékben szomorúak lettek.

Clean úgy ült, mintha vízbe lógatták volna, vagy ma eltemette volna minden jó cimboráját. A derék Xenopol szinte lábujjhegyen odament hozzá hátulról, és a füléhez hajolt. Annak a néhány szónak, amelyet a jószívű román odasúgott, bizonyára az volt a célja, hogy enyhítse az angol lelkibajait, de teljesen előreláthatatlan robbanás történt.

– Te tökfej, hát érted te, mi megy végbe ebben a világban? – üvöltötte felugorva Clean. – Vettél te annyi fáradságot, hogy megmozgasd azt a nagyhercegi agyadat? Mi? Te még mindig ezeket a mahagóniba öltöztetett palotákat járod, és a Hohenzollernekkel való rokonságoddal hencegsz, holott a bolsevikok szőröstül-bőröstül bezabáltak téged! Igen, igen, azt hiszed, hogy az előkelő Brassóban vagy, két lépésre attól a vártól, amely Mária királyné örök álmát őrzi, pedig valójában már rég nem létezel, a cukorból való csontocskáidat már porrá őrölte az a mindenható démon, és most csak az maradt hátra neki, hogy kiköpje őket ... Felfogtad te azt, hogy mi történt azon a

tavaszi mezőn, amikor az alatt a hülye esernyőd alatt álltál? Felérted-e ésszel, te hígvelejű nagyhercegi vakarék, hogy ég a házad, és a gonosz tűz már a sarkaidat nyalja? . . . Tudod te ezt?

Nem tudni, mit mondott volna még Clean a holtra ijedt diplomatának, a jó modor szakértőjének és több nyelven beszélő úrnak, ha fel nem emelkedik az asztal mellől a termetes Hope, és oda nem áll Clean meg Xenopol közé.

– Várj, Clean – mondta Hope egy kolbászkarika utóját rágva, melylyel mérsékelni igyekezett a méregerős pálinka tüzét: az amerikai nem nagyon kedvelte a szeszes italt, de a márciusi nyirkosság őt is csontig átjárta. – Légy kímélettel ahhoz az emberhez, aki jó volt hozzád . . .

Egy pillanatra csend lett úrrá a tudósítókon, de csak egy percre.

– Mindazt, amit mondani akarsz, nekem mondd. – Galois Clean elé állt. – No, mondd már.

– Akárhogy is, ez orosz kéz műve – mondta Clean, és Galois-ra nézett, most oroszt akart látni benne. – Ugyanaz a számítás, ami a pétervári forradalom idején volt: adj földet a falunak, a pokolba is követ . . .

Galois elmosolyodott.

– Azt hiszed, hogy az orosz számára jelent valamit a föld, a román számára meg nem?

– De hisz ez . . . megvesztegetés: földet adnak a parasztnak, hogy maguk felé hajlítsák őket. – Clean ellenségesen nézett a franciára, dühítette Galois vidámsága. – Ez végtére is erkölcstelenség.

Szegény Xenopol pontosan ugyanúgy, mint a tavaszi mezőn, csak éppen esernyő nélkül, magányosan és szomorúan figyelte a jelenetet egy homályos sarokból. Szinte furcsa, hogy milyen viharos szenvedélyeket korbácsolhatott fel a tavaszi mező az újságírókban.

– Miért erkölcstelenség?

– Hát azért, mert önzés. Önzés és erkölcstelenség! – vágta oda az angol.

– Én nem értem ezt az önzést! – vetette ellene Galois, és abbahagyta a nevetést: a vita már-már éles fordulatot vett.

– Önzés! – jelentette ki szinte megfellebbezhetetlenül Clean.

Hope, aki szótlanul figyelte kollégáinak párharcát, pipájával pöfékelve elfoglalt egy közeli széket, hogy jól láthassa Clean arcát.

– Te voltál azon a mezőn, Clean? – kérdezte a pipát a szájából kivéve Hope. – Voltál?

– Várj, hát miért kérded ezt tőlem, Hope? – csattant fel Clean. – Hisz tudod, hogy ott voltam! Miért kérded hát?

De Hope láthatóan rendíthetetlen maradt.

– Mindjárt megmagyarázom neked, miért – jegyezte meg, és újabb füstgomolyt eresztett. – Azt akarom kérdezni: láttad a parasztok kezét?

Clean felállt a székről, megfogta a nadrágtartóját, és ugrott egyet. Furcsa szokása volt ennek az embernek: ha izgatott volt, megfogta a nadrágtartóját, és felugrált.

– Azt akarod kérdezni, láttam-e, hogy kérges a parasztok keze? – rikoltotta Clean; azt hitte, hogy Hope kérdésének nincs más értelme.

– Nem, azt akarom kérdezni, láttad-e, hogy hámlik a parasztok keze, hogy milyen varok vannak azokon a kezeken?

Clean megint megragadta a nadrágtartóját, de most nem ugrott fel, az izgalom kivette belőle az erőt.

– Nem, nem láttam . . .

– De én láttam, sőt, igyekeztem is meglátni – ez román betegség . . . – Hope felemelkedett, és szemtől szembe került Cleannel. Úgy hatott, hogy mindjárt ökölre megy a termetes Hope meg a zömök Clean, akik váratlanul szemtől szembe kerültek a nagy étterem közepén. Ők álltak, a többiek mind ültek, mintha szándékosan elhúzódtak volna tőlük, mégpedig tisztes távolságra. Most nem sokan voltak: Galois, Barker, az öreg Germi, Tambijev és a holtra ijedt Xenopol.

– Mit akarsz ezzel mondani, Hope? – kérdezte Clean, megfogta a mellette álló széket, és arrább tolta magától, mintha helyet akart volna csinálni az öklözésnek.

– Azt, hogy ezt a betegséget a nyomor okozza, érted, Clean, a nyomor! – mondta.

– Várj csak, hát mi köze van ennek a mi beszélgetésünk lényegéhez? – kiáltotta Clean, és kis híján dobbantott.

– Ha a parasztnak lesz földje, akkor jóllakik – mondta Hope. – Nem ellensége magának! . . .

Clean körülnézett, majd amikor a terem homályában felfedezte a székét, a felé indult.

– Oroszország forradalomra szólította fel Európát – szólt komoran. – A földet illetően örökre törvényesítenie kell ezt a forradalmat . . .

Hope a terem homályában kitapogatta a maga székét, és leült. Most egymással szemben ültek.

– Azt akarod mondani, hogy nem akarják feláldozni a forradalmat?

Clean felsóhajtott.

– Ezt én nem mondtam . . .

– Én mondtam – szólt felnevetve Hope.

Tambijev Galois-ra pillantott. A francia szinte felemelkedett karosszékéből, ahogy a jelenetet figyelte. Mintha azt mondta volna: „Csakhogy eljött ez a várva várt pillanat . . . No, bátrabban, Hope barátom, bátrabban!" De Hope mintha elvesztette volna érdeklődését a vita iránt. Legyintett, és a kijárat felé indult. Galois elkísérte a tekintetével, amelyben már nem volt semmiféle elragadtatás. „Nem az én hősöm vagy te! – Mintha ezt mondta volna a francia. Nem az enyém!"

Még két napig voltak úton, de a brassói szálloda éttermében lezajlott beszélgetés nem ment ki a fejükből. Senkinek a fejéből se ment ki, de a legkevésbé talán a szegény Xenopoléból.

– Nehéz utazás ez – mondta Tambijevnek. – Merre tart mindez, és mivel fog végződni? – kérdezte zavartan: még mindig nem értette, mi történik.

Azok közt, akik ezt a nagy tudósítói karaván alkották, volt egy ember, akinek különösen sokat mondott mindaz, ami végbement. Tambijev időről időre magán kapta a tekintetét. Ebben a tekintetben volt aggodalom is, váratlanul feltámadt kíváncsiság is, leplezetlen gyötrődés is. Szokatlannak látszott, hogy egy idegen országban tett utazás arra késztethet valakit, hogy ennyire kiélezetten fogjon fel mindent, amit lát. Nem kétséges, hogy ez az ember valami közelállót, mindörökre hazait látott abban, aminek itt tanúja lett.

Ez az ember pan Kowalski volt.

– Amikor azt hallom, hogy egy kelet-lengyelországi járásban az „erdei testvérek" egytől egyig, fejenként összegyűjtötték a falusi baloldalt, a vörös baloldalt, akkor világos előttem: ott földet osztanak . . . – Tambijev mellett halad, és a maga hosszú lépteit hasztalanul igyekszik az övéhez igazítani. – A forradalom ma, ahogy én értelmezem – föld és vér, amely patakokban ömlik, és még fog is ömleni.

Egyszer csak megfeledkezik beszélgetőtársáról, aki mellette halad, és lépteit szabadjára engedve előremegy.

– Emlékszik a Szymanowskival folytatott beszélgetésemre? – kérdezi, miután megvárta, hogy Tambijev felzárkózzon hozzá. – Azzal a tábornokkal, aki Mikołajczyk kíséretében jött Moszkvába Emlékszik, mit mondott érvként a szövetkezeti Lengyelországról? „Az nem

lengyel út." No akkor ezt se felejtse el: azoknak a kezében, akiktől idegen az új Lengyelország, ahogy egyébként az új Magyarország és Bulgária is, nincs kényelmesebb, mint: „Az nem lengyel út! Nem magyar, nem bolgár!" No persze minden országnak megvan a maga útja, és ez iránt nagyon figyelmesnek kell lenni... De nem szabad megfeledkezni másról sem: a lényeg a közös törvényekben rejlik, a közösekben. Véleményem szerint ahhoz, hogy valaki elvesse őket, nagyon nyomós érvek kellenek, nagyon nyomósak! De mit is vesztegessük a szót?! Az egész marxi tudomány ezeken a közös törvényeken nyugszik... Nem így van?

A tudósítók karaván ja mind tovább jutott, egyre mélyebben behatolt a Kárpátok belsejébe, és lassanként közeledett a Tisza meg a Szamos felé, de nem lehet azt mondani, hogy az ottani táj, a hétköznapi vidék lekötötte volna a vendégek figyelmét – miként Brassó környékén történt, itt is a parasztokkal való beszélgetés kapott elsőbbséget. A tudósítók az utazás minden más benyomásánál többre becsülték a parasztokkal való egyszerű beszélgetést. Ahogy Tambijev felfogta – az újságírók kijutottak arra az ösvényre, amely felé hosszú ideig haladtak. A tudósítók azokban az eseményekben, amelyek negyvenöt tavaszán Romániában – egyébként Lengyelországban, Magyarországon, Bulgáriában és Jugoszláviában is – végbementek, természetesen leplezett vagy nyílt rokonszenvvel vagy ellenszenvvel, olyasmit láttak meg, amit a jó öreg Európa nem ismert attól a csecsemőkortól fogva, amikor a föld javait, a rónákat és a vizeket elvették a földművelőtől. Ha volt isten a földön vagy az égben, akkor örülnie kellett annak, ami történt, amihez évszázadokon át törekedett: talpra állt a porba tiport igazság... Az újságírók különféleképpen nevezték ezt a jelenséget: az egyik agrárforradalomnak, a másik negyvenötös parasztlázadásnak, ismét mások az 1917-es híres orosz dekrétumok balkáni változatának. Ez valóban forradalom, annak első sarja volt. Ez a forradalom megfelelt a lengyelek, a románok, a magyarok, a bolgárok és a jugoszlávok akaratának, ha nem a harácsolókról, hanem a parasztokról, nem a feudális urakról, hanem a munkásokról beszélünk, röviden szólva azokról, akik a nép nagy kórusában a fő szólamot fújják. Tetszett ez az oroszoknak? Nyilván tetszett, de korántsem önző meggondolásokból. Hát lehetett, lehetett-e vádolni az oroszokat azért, mert azok, akik földet kaptak, ezt az orosz győzelemmel kapcsolták össze? Hisz maguk az oroszok ebből semmit se kaptak! Vagy mégis kap-

tak? A parasztok jóakarattal fizettek az oroszoknak? Védelmezték az orosz hátországot? Itt az az örök szabály érvényesült, hogy jótett helyébe jót várj. Ez a szabály olyan, mint egy természeti törvény: az ember csak engedelmeskedhet neki, megváltoztatni – nincs hatalmában.

Ezek a gondolatok kerítették hatalmukba Tambijev agyát is, amikor a tudósítók rögtönzött karavánja mind magasabbra kapaszkodott, feljutott a Kárpátok alkonyi homályába, ahonnan negyvenöt kora tavaszán nagy háború zúdult alá. Tambijev emlékezett, hogy a földrajzkönyvében fiataloknak nevezték ezeket a hegyeket, de mostani benyomása szerint nem csupán öregek, hanem éppenséggel ősrégiek voltak. Úgy hatott, hogy lehelik magukból ezt az özönvíz-előttiséget, borongósak a köd homályában, fehérek a felhők fölötti csúcsok vonulatán, hatalmasak szilárdságukban és megingathatatlanságukban. Tambijev azon a gondolaton kapta magát: mintha olyan tájra került volna, ahol már megfordult gyermekkorában, vagy álmában látta; ez a vidék örökre bevéződött emlékezetébe ezzel a szürkéskék homályával és érintetlenségével, bevéződött, egybeforrott súlyos gondolataival. Vagy nem Szofa és az ő nehéz kárpáti küldetése az oka ennek? Lehet, hogy e vonulatok túlsó végén valahol egy folyón igyekszik átkelni a márciusi áradásban, megy a sebes sodrásban, de meg-megáll, hogy kiöntse a csizmájából a vizet. Vagy talán egy munkástelep piacterén fut át, szalad, akár csatamezőn keresztül, az a fontos, hogy eljusson a túlsó oldalra, és vissza se nézzen. Hol van most? Ha nem hozza közelebb a fölöttük szétterülő ég, akkor talán egyesítik őket ezek a hegyek? Hogy van most Szofa, és hogy áll a nehéz kárpáti küldetésével?

61

A Kuznyeckij Moszt asztalosenyv-, meleg gyaluforgács-, olajkence- és lakkszagot árasztott – ősi és jó illatokat, amelyekkel az épülő ház állványai magasba emelkednek, és velük együtt az ember álmai is az új életről... A népbiztosság teréről Moszkva minden zegébe-zugába – az Arbatra és az Osztozsenkára, a Szretyenkára és a Pokrovkára, a Povarszkajára és a Szpiridonyevkára – szövetkezetekbe tömörült vidám

mesteremberek indultak: asztalosok és parkettázók, műbútor-asztalosok és szobafestők, kályhások és vízvezeték-szerelők ...

Pityerbe és Moszkvába valamikor egész falvak jártak idénymunkára: a jároszlavli úton, Zagorszkhoz és Szofrinóhoz közelebb, a famunka mesterei éltek, a Nyizsnyij Novgorodba vezető úton kőművesek, a régi kalugain kályhások ... De hol van az a bizalmas térkép, amely feltünteti e falvak iparait, és létezik-e ilyen egyáltalán? Maradtak-e ezekben a falvakban aranyat érő kezek? A háború, mint egy százpudos henger, mindent összelapított és lehengerelt ... Felkutatták az öregeket ... születési évük, mennyi is, ezernyolcszázhatvanöt és -hatvannyolc ... Egyszóval a povarszkajai és a szpiridonyevkai palotákban a nagy tapasztalatú Moszkva környék vénjei tanítják kéményépítésre és parkettázásra a tizenöt éves fiatalokat ...

A Jakimankán próbálták ki az ifjúsági szövetkezet szakértelmét. Rendbe hozták a francia követségi palota fogadótermeit – újraparkettázták, felújították a csempéket, átmázolták az ablakkereteket – a finnyás franciák a hírek szerint elégedettek. S ha ez így van, akkor a svédekhez sem hosszú az út ... Egyszóval a Povarszkaja és a Szpiridonyevka még inkább, mint a háború előtt, a követségek utcája lett, és tükrözte az utóbbi két évben Európában és a világban végbement változásokat ...

Ezért, amikor a fiatalok hangos csapata fehér festékfoltokkal összevissza bepiszkított vitorlavászon ruhában elhagyja a népbiztosság terét, és lépteit a szertartásos ügytől vezérelve Moszkva előkelő óvárosa felé irányítja – amilyen mindig is volt az Arbat és annak környéke –, ez minden tekintetben jó jel: újabb nagykövetség telepedett meg Moszkvában, és következésképpen megtörtént a diplomáciai elismerés aktusa.

Tambijev repülőgépen virradatkor érkezett vissza Moszkvába, és alig várta a reggelt, hogy Glagoljevet felhívhassa. A telefon búgott, és Nyikolaj Markovicsot ettől hirtelen balsejtelem fogta el. Csaknem elejtette a kagylót. A készülék tovább búgott, lebírhatatlanul bánatosan, majd megszakadva, Tambijev úgy érezte, hogy ez a búgás a bőre alá hatol. Autóba vágta magát. és a Malaja Dmitrovkára, Glagoljev szerkesztőségébe robogott. A szerkesztőség tágas udvara tele volt teherautókkal. Az ügyeletes őr aludt, ősz fejét egy friss újsággal takarta be, azzal védte magát a reggel minden izgalmától. Akármilyen mély volt

is a hajnali álma, amikor a szemét felnyitotta, és Tambijevre pillantott, megértette, hogy a vendéget nem annyira megriasztania kell, mint megnyugtatnia „Azt mondják, az öreget a múlt éjjel bevitték a lefortovói kórházba, kezdetben nagyon rosszul volt, de túlvan az életveszélyen. Egyszóval irány Lefortovo, öregek osztálya. Szívroham .. Mi okozta? Hogyan, szerinted mitől szokott lenni? A lányával történt valami ... A lányával. De ne aggódj, az öreg túlélte ..." Csak ez a „túlélte" maradt meg Tambijev emlékezetében, amikor most egy kis teherautón Lefortovóba igyekezett ...

Tavasz volt, egészen kora tavasz, és a lefortovói tavak vize halványzölden csillogott, a fölébe boruló öreg fűzfák pedig, mint megannyi zöld felhő - egy fuvallat felröpíti őket az égre. Mintha a zsenge lomboknak ez a zöldessége, amely ezen a reggelen olyan megmagyarázhatatlanul lehangolóan hatott Tambijevre, ráterült volna a kórházfalakra, beburkolná a kórtermek fehér bútorzatát, könnyedén beárnyékolná a keményített lepedőket ... Amikor Tambijevet odavezették a kórházi ágyhoz, és tekintetükkel rámutattak arra az emberre, aki ősz fejével a falhoz lapulva ott feküdt a lepedő alatt, Nyikolaj alig tudta elhinni hogy ez Glagoljev - olyan kicsi és nyomorúságos volt. Igen, nyomorúságos; teste a lepedő alatt mindent elárult. Tambijev fogott egy széket, és egy kissé félrehúzódva leült, úgy döntött, hogy megvárja Glagoljev felébredését - valószerűtlennek tetszett, hogy ez az összegömbölyödve itt fekvő kis ember megőrizhessen egy titkot, amely Tambijev szemében valójában a földtől az égig terjed. Nem tudta, mennyi ideig ült ott, és leste Glagoljev lélegzését meg az ágyhoz húzott széken levő zsebóra egyenletes ketyegését Glagoljev hihetőleg régóta aludt, összeütköztetve az álmot a bánatával és talán leverve vele a bánatot - hiszen ha felébred az ember, a bajok hatalmába kerül, leigázza azoknak zsarnoki ereje

De váratlan dolog történt: Glagoljevet éppen ez a mélységes csönd ébresztette fel. Megmozdult a lepedő alatt, erőlködve felkönyökölt, és fürkészően, bosszankodva nézett Tambijevre, mintha nem ismerné meg.

- Mit tegyünk Nyikolaj Markovics? - sóhajtott A szavaival felismerte Tambijevet, a szemével nem - Megmondtam neki akkor, hogy könnyen ottmaradhat. De ezzel nem ejtettem gondba, inkább szárnyakat adtam neki: a halált kereste Kimondani is iszonyat: kereste a halálát, kereste ... - Glagoljev lelógatta lábát az ágyról, öreges lábszárán kék vénák csomósodtak. - Itt volt egy szállító repülőgép navigáto-

ra, az mondta, hogy a hegyek közt fogták el, és golyókkal taszították be a szakadékba... igen, éppenséggel beletaszították... két sortűzzel...

Glagoljev mindent elmondott, Tambijev kiment a tavakhoz. Ugyanaz a legyőzhetetlen, bánatos kora tavaszi zöldesség áradt szerte körös-körül, és megszínezte a földet és az eget is.

62

Március végén Bargyin Stockholmba készült, és kihívta Tambijevet Jaszenciba – úgy hírlett, hogy Szergej megjelent valahol messze, a Moszkvába vezető utak egyikén, és Jegor Ivanovics azt remélte, hogy elviheti hozzá Nyikolajt.

Jaszenci felett körös-körül mindent beborító, áthatolhatatlanul tapadós, mozdulatlan márciusi ködök gomolyogtak. Tambijev nagy nehezen megtalálta az utat, amely Bargyinék nyaralójához vitt, de mégsem a nyaralóhoz ért ki, hanem egy, a folyó felé lejtő tágas mezőre, és belátva, hogy eltévedt, meg kellett várnia, míg a köd lecsapódik, és mint a tavasszal zavaros árból, kibukkannak a Bargyin-ház jellegzetes körvonalai.

A kiskapuban Olgával találkozott. Az asszony tűzött, vattával bélelt rövid kabátot, fején meg keresztbe kötött parasztkendőt viselt. – Jaszenci túlsó végébe igyekezett tejért: elsőnek tért vissza a munkából, és mire a család összegyűlik, el kellett készítenie a vacsorát.

– Fogd a kulcsokat, Nyikolaj, és ügyelj a tűzhelyre, egy kis krumplit tettem fel főni. – Azelőtt is tudott munkát találni Tambijev számára. – Ügyelj, ügyelj, lehet, hogy egy kicsit kések...

Tambijev bement a házba, és egyszeriben körülfogta a bargyini otthon nyugalma. Akár a háború előtti időkben, Kubánban a szülői házában, itt is frissen főzött tea, vaníliás sütemény illatozott, a mészszag pedig arról árulkodott, hogy előző nap meszeltek. Olga híres a tisztaságszeretetéről. Nyikolaj megérintett egy kályhacsempét – még a hajnali befűtés melegét őrizte. Joann szobájában felhúzta az ingaórát, mert a láncon függő kolonc már csaknem a padlót súrolta. Egy kissé kinyitotta a kertre nyíló ajtót, hogy a már fagyos est lehelete beárad-

jon egy pillanatra. Miközben mindezeket elvégezte, azon a gondolaton kapta magát, hogy Moszkvában sehol másutt nem érzékeli ezt a tökéletes nyugalmat, mint itt, Bargyinék jaszenci otthonában.

Irina szobájának ajtaja tárva-nyitva volt, és Nyikolaj anélkül, hogy közelebb ment volna, benézett. Látta, hogy a szoba képe megváltozott. Az asztal az ablakhoz volt húzva a végével, csupasz deszkáira kis satu erősítve, mellette forrasztólámpa, és egy sorozat kisebb-nagyobb reszelő, egészen a bársonyosig, meg szintén egy sorozat kalapács, a legkisebb egészen mikroszkopikus, nem nagyobb annál, amely az ébresztőóra kis sárga rézharangját ütögeti, és még egy sereg laposfogó, szintén egyik kisebb a másiknál. Mindez annyira miniatűr, játékszerű, hogy az ormótlan forrasztólámpa szinte egy nagy kotlós hatását keltette, amely mindjárt kiterjeszti szárnyait, hogy megoltalmazza ezt a vasbirodalmat.

Irina szobája volna ez? – tűnődött Tambijev. Hová lettek a bolgár keresztöltéssel hímzett kis terítők, meg a habos tüllfüggönyök felhői? Úgy fest, mintha a fehér kelmék birodalmába egy kéményseprő telepedett volna be, vagy legalábbis egy vasöntőmester. A régi berendezésből csak a szoba túlsó végében álló, magasra vetett ágy maradt meg, szokatlan szomszédságban az asztallal, amely a vasszerszámokkal elborítva valamiféle szenvedély megingathatatlanságát jelképezte. Egyszóval Irinka szobájának képe nem kis aggodalomba ejtette Nyikolajt, és mintha a lány életében bekövetkező változást jósolta volna.

Olga megjött, és megdicsérte Nyikolajt gondosságáért. Még vagy negyven perc volt hátra Jegor megérkezéséig, sietség nélkül érinthetik a lényeges kérdéseket. Nyikolaj nem okoskodott, a nyitott konyhaajtón át Irina szobája felé irányította tekintetét. Olga észrevette, sokatmondóan elmosolyodott.

– A forrasztólámpa . . . meglep, ugye?

– Ha Szergej itthon volna, talán nem lepett volna meg . . .

– Szergej nincs itthon . . . – felelte kitérően Olga, és elhallgatott; nem akarta elárulni, hogy mohón várja a beszélgetést, amely az ő számára is érdekesnek ígérkezett; jobbnak látta, ha türelmet tanúsít. – Ha egy nő gyógyszerészbe szerelmes, nyomban felszereli magát patikamérleggel, és elkezd porokkal pepecselni . . . – szólt végre, és egy kissé zavartan nevetett.

– Azt hihetném, hogy Irina egy ónozómesterbe szeretett? – mosolygott Tambijev.

– Önozóba? – Olga elcsodálkozott. – Nos, lehet, hogy önozó is... – dünnyögte, de ennél tovább nem ment, nyilván még Tambijev és e ház közeli kapcsolatát sem érezte elégnek ahhoz, hogy ennél többet mondjon.

Megjött Bargyin, odanyújtotta nagy tenyerét Tambijevnek, és a vendégtől nem zavartatva magát a viaszosvászon huzatú díványra roskadt hatalmas testével; szemét kezével eltakarva csendesen feküdt. De hamarosan elvette szeméről a kezét, és szinte meglepődött, hogy Tambijevet látja maga mellett.

– Elhiszed-e, Nyikolaj, hogy olyan a diplomácia, mintha árbocfenyőt vonszolnék az erdőn keresztül?... – Ismét lehunyta a szemét, így nyugodtabbnak érezte magát. – Olga, adj nekem teát, de minél erősebbet! – kiáltozta. – Holnapután Stockholmba repülök – mondta alig hallhatóan, és felállt. – De nem erről akarok beszélni. Láttad? – kérdezte hirtelen, Irinka ajtaja előtt megállva. A jelekből ítélve Irina őutána ment el hazulról, és Bargyin csak most vette észre mindazt, ami az asztalán volt. – Olga nem mondott semmit?

– Nem.

Jegor felsóhajtott.

– Én kész volnék beleegyezni, de nincs értelme... Érted?

Tambijev nemigen értette, de valami derengett az agyában. No persze, Jegor Ivanovics Irináról beszél, a lány szerelméről, arról az emberről, akibe beleszeretett, és a vele kapcsolatos bonyolult összeütközésről.

– Nem egészen...

Bargyin mintha azt akarta volna mondani: ugyan mit nem értesz rajta, eléggé egyszerű az egész – de hirtelen gondolt egyet, bánatos szemmel nézett rá, hallgatott, és kiderült, hogy az ő számára sem olyan egyszerű.

– Egyszóval harmadnapra elhozta ezt az illetőt. „Ismerkedjetek meg, Sztyepan." – Végre rászánta magát, hogy megszólaljon. – Olyan üstököt visel, mint egy doni kozák, a szeme kék, de... az egyik kabátujja üres. – Megcsóválta a fejét. – Nem az üres kabátujj zavar engem, de családos. Noginszkban felesége, sőt két gyereke van... – megállt Tambijev mellett. – Nem veszem a lelkemre a bűnt, Nyikolaj... – A konyhaajtóhoz ment, amely mögött most Olga furcsán csendben volt – bizonyára nincs kedve hallgatni, de kénytelen... Mi van azzal a jó erős teával, készül? Jaj, úgy kívánom! – Visszatért Tambijevhez. – No, mért hallgattál el, szólj már egy szót!

– Sajnálom Irinát, Jegor Ivanovics.

– Megleptél ... Én is sajnálom, persze. – Felsóhajtott, és nyögvefújtatva megindult a szobába, szövetségeséül híva a ház meglazult padlódeszkáit, azok mintha együtt sóhajtoztak volna vele. – Tehetséges legény, nem mondom! A bal kezével olyanokat művel! ... Olga, mutasd meg azt a zöld köves melltűt, amit a vődtől kaptál ... No mutasd, mutasd ...

Olga bejött, és letett Nyikolaj elé egy füstszínű vasból font rákot, amelynek a homlokán bánatosan merengő zöld szem fénylett.

– Mit szólsz hozzá, Nyikolaj, ugye ügyes?

– Igen.

– Odanyomja neki az üres kabátujját, és azt mondja: „Te visszaadtad a jobb kezemet, Irina, mi ketten együtt majd eleven csillagot fabrikálunk!" Hát ilyet nem mond valaki csak úgy. Szerintem szereti Irinát, szereti, ugye, Olga?

– Szereti, bizonyára – hagyta rá egy kissé kelletlenül az asszony.

Irina belépett, látta, hogy a szobája ajtaja nyitva van, sietve becsukta, de nem vonult el, ott maradt velük, érezte, hogy róla beszélnek.

– Üdvözlöm, Nyikolaj ...

A keze most olyan különös, száraz és kemény, nem a régi, talán a fűrésztől és a kis kalapácstól ilyen?

– Olenyka, meghalok éhen, ments meg!

Tambijev akaratlanul azt gondolta: a keze megkeményedett, de a lelke talán lágyabb lett, lám, hogy mondja: Olenyka.

Bargyin pedig komolyan megszólalt:

– No, gyerekek, üljetek közelebb, fontos dolgot akarok mondani.

Tambijev a Bargyin mellett levő székre telepedett; Irina nem mozdult a helyéről – nem tiszteletlenségből tette, de nem volt ereje.

– Meg akarlak kérni, gyerekek, hogy segítsetek nekem – kezdte Jegor Ivanovics. – Talán már holnapután felszedem a horgonyt, és a messzi Skandináviába indulok ... – Elhallgatott, mintha azt mérlegelné, hogy miként hangozhat a kérése. – Egyszóval Jaroszlavlba utalták be – hogy rendbe jöjjön – Isten szolgáját, Bargyin Szergej Jegorovicsot, szabad kosztra. – Elégedetten mosolygott. – Elmegyek hozzá ... aki velem akar jönni, örömmel fogadom ...

Irina felvisított, és megpaskolta apját. Tambijev is örömének adott kifejezést, ha nem is ilyen viharos módon. Úgy határoztak, hogy hajnalban indulnak. Bargyin fáradtságát mintha elfújták volna, örült,

hogy sikerült a kezdeményezése. Olga a pincében, ahol a készleteket tárolták, előkeresett egy üveg gyümölcslikőrt, ittak egy-egy kis pohárral.

Olga boldogan nyugodt volt ezen az estén, szépsége mintha tápot kapott volna ettől az örömtől és ettől a nyugalomtól. Egy icipicit megtelt, és ettől hamvas fehérré lett a bőre – a kor őt is űzőbe vette, de utolérni nem tudta. Irinával azonban érthetetlen dolog történt. Olgára fordított tekintetében kevés öröm látszott, inkább kín tükröződött benne. Csontossá lett arcocskája a kidülledt szemével – igen, a szeme kidülledt, soha ilyen nagy nem volt – ennek az időszaknak a viszontagságait tükrözte.

Irina felállt, azt mondta, hogy el kell szaladnia a telep túlsó végére a barátnőjéhez, úgy nézett Tambijevre, mintha hívná, hogy tartson vele; olyan könnyedén és olyan megszokottan tette ezt, hogy úgy látszott, inkább Nyikolajról van szó, mint a barátnőről.

Felöltöztek, és a nyílt mezőn át igyekeztek Jaszenci túlsó végébe. A telep patkó alakban görbült a folyó mentén, és a patkó két végét ösvény kötötte össze.

Enyhén fagyott, a köd eloszlott, a mellettük folydogáló víz tavasziasan fénylett. Irina belekarolt Tambijevbe, és így kapaszkodva, hirtelen lefelé indult vele a dombról. Futott – lába össze-összeakadt –, megpróbálta eldönteni Nyikolajt, és szándékosan hangos nevetéssel verte fel a mező csendjét. Majd megállt, elhúzta a kezét, fejét lehajtva ment tovább.

– Mindent elmondott magának? – nem emelte fel a fejét, úgy nézett a férfira. – No, mit hallgat? Azt kérdezem, hogy apám mindent elmondott-e rólam.

– Elmondott . . . egyet-mást.

– Tudtam, hogy elmondta! – lépéseiket meglassítva mentek tovább. – Esküszöm erre a holdra . . . – nehezen találta meg az égen a gyenge holdvilágot. – Esküszöm erre a holdra és erre az égre, hogy szeretem, és a világ végére is elmegyek vele. – A holdat takaró felhők hirtelen megvékonyodtak, áttört rajtuk a holdkorong. – Esküszöm . . .

– Megállj . . . Nem kívánom tőled, hogy megesküdj . . . Minek végszükség nélkül?

– Azt hiszi, hogy ez nálam elmúlik, ugye?

– Nem tudom . .

– Soha, érti, soha! – Tekintete, amely tele volt gyűlölettel, most arra felé irányult, ahonnan jöttek. – Ő hangolta magát így?

– Én semmit se mondtam.

– Nem is kell – kiáltott a lány. Ne szóljon – és csaknem elfutott tőle.

Nyikolaj ott állt a havas mezőn, és nem tudta, merre menjen, előre vagy hátra.

Eszébe jutott, amit Bargyin mondott a vasról, amelyet a lánya hirtelen a gyermeki kezébe fogott, és addig hajlított, amíg vérhólyagok nem támadtak a kezén, és eltűnődött: helyesen beszélt-e Irinának? Ez olyan anyagból van gyúrva, hogy a te eszed és tapasztalatod nem is elég a felméréséhez. Eddig elég volt, de itt talán már kevés.

És hirtelen Szofát látta, ahogy megjelent a tudatában és a szeme előtt azon a lefortovói reggelen. Mintha valóság lett volna: a hegyi út poros heve, Szofa összehunyorított szürkéskék szeme, amelyben annak a pillanatnak pokoli kínja égett, és a sortüzek, az első, majd a második, amelyek a szakadékba taszították.

Milyen törvények alapján lép be egyik ember a másik életébe, és marad ott abban az életben örökre? Ismerik-e az emberek ezeket a törvényeket? Nem becsülik túl magukat, amikor azt gondolják, hogy ismerik? És ha ismerik, akkor az ember miért nem rendelkezhet a maga sorsával? Vagy mégis létezik valami megmásíthatatlan törvény a sors által neked rendelt emberi lény egyetlen voltáról, igen, arról az egyetlenségről, amelyre azon az umanyi éjszakán gondoltál, amikor a repülőgép a Dnyeszterhez vitt? Igen, a megingathatatlan egyedüliségről, amely erősebb nálad, erősebb az időnél, talán még a véletlennél is... Azon az umanyi éjszakán úgy érezted, hogy nincs a világon olyan erő, amely elszakíthatna attól, akit a sors rendelt neked... Pedig hát van ilyen erő, és kezet emelt rád és Szofára – gonosz erő. Ismételd el újra meg újra: gonosz, gonosz. Lám, Irina hogy elugrott és elfutott. Nem váltál hasonlóvá ehhez az erőhöz, amikor be mertél hatolni az életébe? Hogyan engedte ezt meg neked a felfogásod, a becsületről alkotott fogalmad?

Egy fenyvesbe jutottak, és elámultak a nagy havon meg a havas csenden. Beengedték őket a kórház területére; a főépületet a sötétzöld fenyőcsoportok mögött megpillantva éppen meggyorsították lépéseiket, amikor megütötte a fülüket Szerjozsa mérsékelten nyugodt

és mérsékelten ironikus halk hangja, Irina reagált elsőnek: útitársait szétlökdösve, futott, repült a bátyja felé, a nyakába is csimpaszkodik, ha apja meg nem állítja, mint annak idején.

– Véletlenül megsérted, hiszen beteg.

Szergej derűsen biztatta:

– Egészséges vagyok . . .

De a megjelenése nem egészen volt összhangban ezekkel a szavakkal. A kis fakószürke katonaköpeny, amely járt esőben, hóban és valamikor talán ráillett a fiatal Bargyinra, most kurtácskának látszott – Szergej megnőtt a háború alatt. Más köpenyben talán férfiasnak látszott volna, de valahogy még a katonai váll-lapok sem igen ékesítették. Bargyin mindezt nyomban észrevette, de nem akarta elkeseríteni a fiát, megállapítását későbbre tartogatta. Ám a ravasz Bargyin-sarj belelátott apja gondolatába.

– Látom, majdhogynem egy őrnaggyal kívántál találkozni, de csak egy közkatonát találtál itt, ugye, papa? A régi „papa" megszólítás, akár egy plüss alátét, hivatva volt enyhíteni a keserű szót.

– Hogy őszinte legyek, tudd meg – felelte Jegor Ivanovics megindultan –, ha élsz, Szerjozska, akkor nekem közkatona sorban is tábornok vagy . . .

Szavain jócskán felindultak, egyikük is, másikuk is, hallgatással vértezték fel magukat, a beszélgetés folytatódott, de mindegyikük megőrizte magában azt, amit mondott és nem mondott a találkozás elején. Nyilván alkalom kellett hozzá, nyomós indíték, hogy a megszakadt szál megújuljon. Ám ezt az alkalmat nem egykönnyen találták meg, és talán ezért is sokáig kellett várni. Addig, amíg Szergej szerény szobájába nem értek, amelynek ablakai az erdő szélére néztek, amikor Irina és Tambijev kibontották a kis csodabatyut, és nagy ünnepélyességgel kirakták a készleteket, és megkezdődött a lakoma, akkor történt, hogy Szergej jókedvűen rávillantotta szemét az apjára.

– Biz'isten, nem gondoltam, hogy a tábornoki váll-lapokat Moszkvában hagyod! – Nevetés tört ki belőle; egészen más ember lett, a háború teljesen átformálta, csak a nevetését hagyta meg, a mindenkit magával ragadó, gyermeki kacajt. – Hogy kellenének nekem azok a te váll-lapjaid! – mutatóujjával megérintette az ádámcsutkáját. – A váll-lapjaid után pótlást kapnék az itteni étteremben, így pedig talán még az eddigi adagból is lecsípnek. Tábornokot ígértem nekik, és egy szá-

zadraktár-kezelő altiszt jelent meg . . . - Bargyin jelentéktelen kis zakójára mutatott: a háború alatt Jegor ruházata is elnyűtt.

Bargyin kényelmetlenül érezte magát, nem volt egészen biztos benne, hogy a fia csak tréfál.

- Légy türelemmel, a következő alkalommal felteszem a váll-lapokat - ígérte

- Hétfőn ki akartam iratni magam, de ezt meg kell várnom - nevetett Szergej, és baráti meghittséggel kedélyes-barátian beleöklözött apja vállába.

- A lelkiismeretlenek - fakadt ki Jegor Ivanovics. - Vakokra és némákra a legnehezebb munkát sózzák, ugye? - Derekasan felhergelődött - Ha hallgatsz, akkor elbánhatnak veled, mi?

Szergej elsápadt.

- Miről beszélsz, papa?

Ám ezzel a kérdésével mintha olajat öntött volna a tűzre.

- Hogyhogy miről? . . . - méltatlankodott Bargyin. - Nem érted, miről? Csakugyan nem érted?

- Becsületszavamra, nem értem . . .

- Nézzék, nem érti! - Bargyin Tambijevre szegezte szemét. - Te, Nyikolaj, megérted, de ő nem érti! . . . - Szünetet tartott. látszott, hogy nehezen lélegzik. - Ha nem érted, majd én megmagyarázom . . . - Ismét Tambijevhez fordult. így nyilván könnyebben esett a magyarázat. - Hát ide figyelj: az ember megjárta a háborút! - Az *emberen* Szergejt kellett érteni . . . - Megjárta, ahogy katonához illik, nem követelt magának sem kedvezést, sem elnézést . . . Nem, nem, te csak hallgass, majd én elmondom! - fordult a fiához. - Bőven kijutott neked a bajból!

- Papa . . . Hagyd abba!

- Nem! Hadd mondjam meg. Ha Irinka nem volna itt, megmutatnám neked, Nyikolaj, hogy milyen ákombákomokat írt rá a háború, milyen nyomokat hagyott rajta

- Papa, mondd meg már, és hagyd abba! . . .

- Mindjárt megmondom - Bargyin nehezen lélegezve elhallgatott. Amíg beszélt, pontosan eszében tartotta, hogy mit akar mondani. - Ha ez az ember egyenes és becsületes volt, ne bánjatok vele rosszul . . . A Bargyinoknak nincs szükségük könyöradományokra, de értékeljétek őket úgy, ahogy értékelni kell. No jó, ott nálatok Pityin vagy Palkov

ezt nem érti meg, de Bargyin hadseregparancsnok, Jakov Bargyin meg kell, hogy értse . . .

Szergej felállt az asztaltól.

– Bargyin hadseregparancsnok parancsba foglalta az ezredtörzsfőnök helyettesévé való kinevezésemet . . . – mondta, és az ablakhoz lépett, nem akarta, hogy ebben a pillanatban lássák az arcát . . .

– No és? – kérdezte Jegor Ivanovics, rövid hallgatás után.

Szergej elnevette magát, de nem fordult hátra, mintha valami nagyon mulatságosat látna ott az erdőszélen, és nem bírná visszafojtani a nevetést.

– Azt mondtam neki, hogy helyezzen át egy másik hadsereghez, majd ott meggondolom . . .

Bargyin sóhajtott.

– Így is döntöttetek?

– Így is döntöttünk.

Bargyin ismét Tambijevhez fordult:

– Érted te ezt, Nyikolaj?

– Én megértem – mondta Nyikolaj.

– Nos hát akkor már csak az van hátra, hogy én is megértsem . . . E-eh! Megálljunk csak, és mit tervel Krapivin hadseregparancsnok, az, aki téged szárazföldi tengernagynak tett meg, és csaknem szakaszt adott neked? Ő mit tervel?

– Ő már semmit se tervelhet, papa, egy robbanólövedék leterítette.

A hirtelen betört csend mintha szétválasztotta volna az apát és fiát, és lehetőséget adott a szenvedélyek lecsillapítására.

– Ne menjünk ki az erdei ösvényre, papa? – rezzent fel Szergej. – Az ösvényen tágasabb.

– Menjünk . . .

– Csak egy pillanat, kapcát cserélek – mondta Szergej, és a fűtőtest felé nyúlt, ahol a függöny mögött két csalánszövetrongy száradt, ami a régi katonaingből maradt. – Ahogy a költő mondhatná: frissen mosott kapcán kívül nincs szükségem semmire . . .

Bargyin nézte, ahogy fia kapcát cserél. Meg kell adni: Szergej ügyesen csinálta, nyilván észre se vette, hogy milyen régi és elnyűtt a kapca, hogy elvékonyodott, megsötétült, szürkéssárga lett. De Bargyin észrevette, mint ahogy azt is megfigyelte, hogy a csizma is, amelyet Szergej az apja érkezésének tiszteletére irgalmatlanul kifényesített,

csaknem kitöredezett – az út, melyen Szergej ezen a tavaszon menetelt, nyilván nagyon köves volt.

Jegor felsóhajtott. Olyan volt ez a sóhaj, mint egy mennydörgés.

– Mi baj, papa?

– Semmi, csak úgy . . . – Jegor Ivanovics mosolyogni próbált.

– De mégis . . .

– Hogy nem adhattak neked másik csizmát?

– Jó csizma ez, isten bizony, jó, a Visztulánál kaptam, a láb nem kíméli, meg aztán az út is milyen hosszú . . .

Bargyin melléből újabb sóhaj szaladt ki, még reménytelenebb az elsőnél.

– Nem érthetem meg a természetedet, Szerjozsa . . .

– Miért?

– Ha még öt évig tartana a háború, te közkatona maradnál, ugye?

– Az, papa . . .

– Éppen ezért nem tudlak megérteni, mellesleg nemcsak én, hanem Szuvorov sem értene. Emlékszel a szavaira: „Rossz katona az, aki nem akar tábornok lenni." Emlékszel?

Szergej hallgatott.

– Ha Szuvorov nélkül lehet, akkor megmondom, papa . . .

– No, ki vele . . .

– Közkatona akarok lenni, papa, érted? Ez olyan kiváltság, amivel esetleg nem rendelkeznék . . . Értsd meg, kiváltság . . . Megérted?

– Nem.

– Hát ebben maradjunk: te nem érted, én értem . . .

Már hazafelé tartottak, amikor Bargyin megkérdezte Tambijevtől:

– Értettél te ebből valamit, Nyikola? Hogy kell ezt érteni? Sajátosan steril lelkiismeret? Amikor úgy döntött, hogy nem megy át Jakovhoz, akkor helyeseltem, ez nem Bargyinokhoz illő! . . . De a többit hogy értsem?

– Szerintem ez Szerjozska jellemében rejlik – jegyezte meg Tambijev.

– A jellemében, azt mondod? De neked tetszik?

– Tetszik, Jegor Ivanovics.

– Mi tetszhet ebben? Nem értem . . .

– Különfélét lehet felfedezni benne, de amit én látok . . .

– Mit látsz? Szerénységet?

– Azt is lehet, és Szerjozska szerénysége . . .

– No nem, az ördögbe is, miféle szerénység ez? Nem akar tábornok lenni! – Bargyin elgondolkozott. – Azon a Klimov Zavodon, ahol meglátogattam, találkoztam egy öreg katonaorvossal, az is észrevette, Szerjozskában ... „Értelmiségi fiúk filozófiája!" Megbocsáss, Nyikolaj, de ez meghaladja az én értelmemet ... Én mást láttam benne ...

– Éspedig, Jegor Ivanovics?

– Ne nevess azon, amit most mondok, de ez a remeteség egy sajátos formája. Lám, Kszenyija kolostorra gondolt. Egyre valami celláról álmodott, amelybe eltemetkezik, hogy élő szemrehányás legyen nekem ... Igen, szemrehányásnak szánta, pedig hát mit vétettem ellene, hogy kolostorral kelljen engem ijesztgetnie? Irina, ne hallgass ide! Szergejben is megvan Kszenyijának ez a zsarnoksága ... Miért?

– Egyszerűen belátja, hogy tábornokká most nem teszik meg, a hadnagysághoz pedig nincs kedve! ... – dévajkodott Irina általános nevetés közben, és mintha megtalálta volna a választ, holott ez a válasz nem adatott neki könnyen, mint ahogy a többieknek sem.

63

Három hét múlva Szergej Petrovics ismét Londonban volt, és a nagykövetség élete visszazökkent volna a régi kerékvágásba, ha nincsenek azok az események, amelyek a brit főváros számára is rendkívüliek: a választás előtti láz egyre érezhetőbb lökései. Méreteit tekintve ez az esemény a nagykövetség számára csaknem mikroszkopikus volt, és aligha érdemelt volna figyelmet, ha nem látszik tüneti jellegűnek, sőt talán fenyegetően tünetinek. Jekatyerina rossz hírt hozott. Nagykövetségi ügyelete aznap sokáig elhúzódott, és amikor éjjel tizenegy óra után hazatért, levett a könyvespolcról egy kis Oscar Wilde-kötetet. De amikor már levette, sőt bele is lapozott, zavartan megállt a szoba közepén ...

– Az a Smith, a piccadillyi kiadó ... emlékszel? – szólt hangját egy kissé felemelve. Szergej Petrovics a mellette levő szobában volt. – Ma visszaadott nekünk egy egész csomó kéziratot, különös levél kíséretében ...

– Miféle levél? – A kérdés felesleges volt, de Beketov gépiesen tette fel.

– A levél értelme: a kiadó papírhiányban szenved, és nem tudja a korábbi méretekben ... – Szeméhez emelte a könyvet, meg akart győződni arról, hogy megtalálta a keresett helyet. – Érted ezt?

– Sajnos, igen ...

– Akkor magyarázd meg, Szerjozsa.

De megmagyarázni nehéz volt.

– Magam akarok meggyőződni, aztán majd megmagyarázom ...

– Te tudod ...

Beketov valóban szükségét érezte, hogy maga győződjék meg a történtekről. Ha a Smithszel kapcsolatos esetben felfigyelt a szimptómára, ez azt jelenti, hogy nem ez az első eset. Az első eset csak kiélezi a figyelmet, a második kételyeket támaszt, a harmadikban a kételyek beigazolódnak ... Ez az eset most nyilván megerősítésül szolgált. De voltaképpen mit igazolt? Nyilvánvaló, hogy a németeken aratott győzelemmel, amely egyre világosabban rajzolódott ki, a Churchill-kormány mind nagyobb lehetőséget nyert arra, hogy a maga problémáit az oroszoktól függetlenül oldja meg. Azt jelenti-e ez, hogy Churchill szovjetellenessége egyre nyilvánvalóbbá válik? Bizonyos mértékben igen, jóllehet a távoli prognózisok ideje még nem érkezett el.

– Úgy gondolod, hogy Churchill megváltoztatja a politikája nagylemezét, és mielőtt maga szólna róla, a szegény Smith nyilvánítja ki? – Katyerina most az asztalnál ült, előtte a nyitott könyv, sőt úgy látszott, már bele is merült, de Smithre gondolt, a gondolatai makacsul visszatértek hozzá.

– Miért „szegény Smith"? – kérdezte Beketov, valóban semmit sem lehet az asszony elől eltitkolni. Ez az orosz közmondás: a „férjfeleség – egykutya" itt, az idegenben háromszorosan igaz. Hazai életük, amely viszonylag nagyvonalú és sokrétű volt, itt a nagykövetség talpalatnyi területére szűkült, és az utak, amelyeken a gondolataik jártak, szintén megfogyatkoztak. Ezért a férfinak elég volt egy szót szólnia, az asszony már tudta, hogy mi előzte meg ezt a szót, és hogy utána mi következik. – Tehát, miért, „szegény Smith"?

– Hiszen nem önszántából adta vissza nekünk a kéziratokat ... – felelte Jekatyerina, és óvatosan eltolta a Wilde-kötetet. – Most elmondhatom, hogy Crightonnak igaza volt, amikor azt mondta, hogy ő jó ember ... Vagy két éve vagyunk kapcsolatban vele, és megerősíthe-

tem, hogy jó ember. – Szolgálatkész, a maga módján becsületes, változatlanul jóakaratú ... De mit tehet, ha ezt a választ . súgták neki: kész, pont ... Elküldte ezt a levelét, és nyomban telefonált Sosinnak, félreérthetetlenül értésére adta: nem az ő akarata ...

– Nem az ő akarata? – ismételt Beketov némi gúnnyal – De megteheti, hogy nem ért egyet, ellenkezik, felveszi a harcot, végül is ... Vagy az általad „jó embernek" nevezett egyén tulajdonságai itt véget érnek?

Az asszony kedvetlenül megrázta a fejét

– Igen, igazad van, mégsem szeretnék rosszat gondolni róla.

Beketov valami újat fedezett fel a feleségében, talán már a háború éveiben támadt: az ítéleteiben most sem kevésbé kategorikus, mégis nagy türelmet mutat Elképzelésében a jó emberek köre kibővült Azelőtt habozás nélkül azok közé az emberek közé sorolta volna a piccadillyi kiadót, akik nem léteznek a számára ... most elnéző iránta Nem mondhatni, hogy az elvi beállítottságát megváltoztatta volna, az elv változatlan maradt, de már nem annyira szűken értelmezi ezt az elvet. Beketov most is éppen erre gondolt, nyilván ugyanennek a szabálynak engedelmeskedve: férj-feleség – egykutya.

– Öregszünk mind a ketten, Jekatyerina, azelőtt engesztelhetetlenebbek voltunk – jegyezte meg. – A fiatalság, ne haragudj, becsületesebb

Az asszony tagadóan ingatta ősz fejét, nem akarta sem önmagát, sem Szergejt megbélyegezni.

– Nem, ez más, egészen más ...

Beketov ezúttal később feküdt le Eloltotta a lámpát, és sokáig üldögélt a sötétben A lakásban csend volt, és a város nem zavarta ezt a csendet, látszott, hogy a béke már apránként behatol a falai közé Milyen lesz a béke?

Taraszov megkérte Szergej Petrovicsot, hogy legyen ott vele az Európai Bizottság következő ülésén A Krímbe utazás az amerikai kollégája számára nem múlt el betegség nélkül – Wynant meghűtötte a torkát, így hát a legutóbbi ülést elmulasztotta Ma megígérte, hogy ott lesz, de megegyeztek Taraszovval, hogy az ülést lerövidítik negyven percre, legföljebb egy órára A körültekintő amerikainak erre megvolt a maga elgondolása Mégiscsak igaz, hogy a diplomáciában nincs nagyobb csoda az egyszerű meghűlésnél Elég, ha az ember meghűl vagy

meghűlést színlel, és máris olyan előjogokat élvez, amelyeket sem a nagyköveti tisztség, sem a legmagasabb rang nem ad meg. A meghűlésre hivatkozva elkéshet, vagy, ami még gyakoribb, távol maradhat a legreprezentatívabb ünnepségről, megtagadhatja a miniszter fogadását, vagy mint most is, karon foghatja egy nagyhatalom követét, és minden protokoll és protokollbeli előírás ellenére azt mondhatja: „Nem segítene egy szegény betegnek. hogy egy-két órát az otthoni dolgozószobája csendjében tölthessen?" Wynantnak annál is inkább joga van ehhez, mert így lehetősége nyílik arra, hogy megismertesse az orosz nagykövetet a követség vendégével, aki harmadnapja érkezett Amerikából. Egy meglehetősen színes egyéniségről van szó, erről egyébként maguknak az oroszoknak is lesz alkalmuk meggyőződni.

Wynant meghívása Beketovra is vonatkozott, és a két orosz megjelent

Az amerikai nagykövet otthoni dolgozószobája, amelyben Taraszov már azelőtt is megfordult, nemigen tükrözte a gazdája természetét. aki az orosz véleménye szerint nem sokra becsülte a tárgyak szerepét az ember életében, még a szépekét sem, és nem engedte magát hipnotizálni általuk. Nyilván eszében tartotta, hogy aki nagykövetté lett, az megszűnt önmaga lenni, és hogy még az otthoni dolgozószobájával is – a berendezésével, az attributumaival – nem annyira önmagát és a saját passzióit hivatott kifejezni, mint inkább a helyzetét ebben az országban; nyilvánvalóan mindezt észben tartva nemigen igyekezett a nagykövetség gazdasági szakembereinek buzgalmát fékezni, korlátozni. Legalábbis ez a dolgozószobája egy icipicit eltorzította az emberről alkotott fogalmat, fényűzőbb volt a kelleténél, olyannyira fényűző, hogy azt lehetett hinni: aki berendezte, sajátos daltonizmusban szenved, és a tapétákban, a függönyökben és a bútorkárpitokban túl sok aranyat alkalmazott.

De az arany bőségétől nem lett büszkévé a nagykövet, teljesen földi külseje volt. A zöld sál, amellyel a nyakát bekötötte, ugyan nem volt összhangban a szoba berendezésével, ezzel szemben megfelelt a beszélgetés nem hivatalos jellegének.

Megjelent a nagykövet vendége. Wynant nem túlzott, amikor színesnek nevezte őt. Dús szőrzete hínárként fonta körül az irigylésre méltó keresettséggel, sőt talán pazarló módon bársonyba volt öltözve. No persze, a tizenkilencedik századból jött a mi időnkbe, és amit csak elhozhatott onnan, elhozta, semmit sem felejtett el, semmit sem ha-

gyott el. Ez a bársonyzakó a mellénnyel, és ez a kis fekete zsinóron függő orrcsiptető meg a vastag és nehéz ezüstóra, a fa burnótszelence, amelyet elővett, mihelyt a karosszékbe leült, de nem nyitotta ki, attól féltében, hogy mennydörgő tüsszentése megrémíti az oroszokat és megfutamítja őket.

Wynant a tiszteletreméltó amerikait bemutatván, megjegyezte, hogy Mr. Robert Gibbons egy az Egyesült Államokban nagyon híres tankönyvkiadó vállalat feje.

– Egész Amerika a Gibbons-féle ábécéskönyvből tanult meg olvasni tette hozzá, a vendég megelégedésére. – Én is abból tanultam – kiáltott fel, és ezzel csaknem extázisba ejtette a vendégét. Gibbons felpattintotta a burnótszelencéjét, és örömében olyan mennydörgő tüsszentést lövellt az oroszokra, hogy azok enyhén zavarba estek. De a tiszteletreméltó kiadó idő előtt szólaltatta meg a maga öntevékeny tüzérségét – a legfőbb közlés még hátra volt. Gibbonsnak sajátos hobbija van: a történelemkönyv. Azokat gyűjti, és egy idő óta megjelenteti. Nem, nemcsak a múltba forduló történelmet, hanem a mai napra irányulót is. Röviden: azt javasolta Wynantnak, hogy írjon egy könyvet, amelynek ezt a jelképes címet lehetne adni: „A híd elérte San Franciscót." Nem, nem a híres San Franciscó-i hídról van szó, amely már régen a XX. század Amerikájának jelképéve lett, hanem egy még jelképesebbről, amelyhez tudvalevően, a házigazdának is köze volt, ez a harmincas évek Genfjétől ívelő a mai San Franciscóig, amely a nemzetközi fórum küldötteit várja.

– Kapcsolatainkban a legnehezebb merül most fel – kezdte a pillanatot megragadva Wynant. – Éppen most jutunk el ehhez a határhoz. – Szokása ellenére szüneteket tartott a beszédében, és fogán keresztül szűrte a szavakat. Az oroszokkal való beszélgetés, ahogyan azt elgondolta, ebben a pillanatban indult meg. – Nehezebb, mint mindaz, amit eddig ismertünk ... Bocsánat, de merem állítani: nehezebb, mint a Hitleren aratott győzelem, habár ennél semmi sem lehet nehezebb a világon ... – Ezt a bevezetést nyilván abban a percben fogalmazta meg, amikor az oroszok elfogadták a meghívását, tervszerűség érződött benne. – Mi még csak nem is képzeljük, hogy milyen hatékony lehet ez a fórum, amelyet San Franciscóban állítunk fel – vendégeire pillantott, mintegy mérlegelve, hogy felfogják-e a gondolatát vagy sem. – Én értek ehhez valamicskét – a Népszövetség is szemem láttára erősödött meg, mint ahogy egyébként a katasztrófája is a sze-

mem láttára következett be... Nem akarom fölöslegesen szaporítani a szót, de elmondhatom, hogy ez a katasztrófa arra tanít...

– Mire, Wynant úr? – A nagykövet rögtönzése nem volt hiábavaló, ezzel igyekezett legalizálni a könyv tartalmát. Taraszov úgy vélte, hogy buzdítania illik az amerikait.

– A magam véleményét fejezem ki, a magamét, de az a nagy, és bocsásson meg, keserves tapasztalat sugallja, amelyet Genfben szereztem.

– Igen, Wynant úr... – mondta Taraszov... – Nagy várakozással nézett a beszélgetés elébe, amely nemcsak Wynant könyvével kapcsolatban ígérkezett érdekesnek, hanem talán attól függetlenül is. – Igen, igen, nagykövet úr.

– Sok minden a mi akaratunktól függ – Amerikáról és Oroszországról beszélek... Ha történetíró volnék, talán könyvet írnék erről a témáról: „Beszélni tanulok!" Nem nyelvészeti, hanem politikai könyvet írnék róla. Igen, könyvet arról, hogy két nagyhatalom, miután a fasizmust legyőzte, miként tanult meg beszélni egymással, sőt még közös nyelvre is leltek, amelyen kölcsönösen megértik egymást. Megértett engem: „Beszélni tanulok"?

– Az a fő, hogy ne legyen semmi illúzió... – jegyezte meg Taraszov. Nagyon bántotta volna, ha Wynant nem fejti ki a megpendített gondolatát. Elmaradhatatlanul követte az amerikait, és minden kínálkozó alkalommal értésére adta, hogy érdekli a gondolata.

– Ez az, semmi illúzió – hagyta rá Wynant. – Meg kell érteni, hogy ennek a politikának rengeteg ellensége lesz. Nem túlzok – rengeteg!... Némelyeket majd a félelem hajt, másokat a kapzsiság, ismét másokat az ostobaság, mégpedig, bocsásson meg, a legbanálisabb. De le kell győzni ezt is, azt is, amazt is, érett emberi tulajdonságokat tanúsítva: bölcsességet, türelmet, igen, igen, a türelem feltétlenül szükséges... Ennek a képességnek megvan a maga lélektana: az engedni tudás... Igen, nemcsak kitartani valami mellett, hanem – ami nem kevésbé ügyes dolog – engedni is kell, mert okos engedmény nélkül nincs megegyezés, tehát az kell, amit hangzatos szóval: kölcsönös megértésnek neveznek... Bocsásson meg, ha a hasonlatom durva, ám lényegében igaz: ha két üzér érdekelt abban, hogy egymás tenyerébe csapjanak, megalkudjanak, csak erőt kell gyűjteniük, és türelemmel lenniük, ha ma nem jön létre az alku, majd holnap megkötik... Csak erő és türelem szükséges. És még: meg kell tanulni megérteni egymást

attól függetlenül, hogy egymáshoz közelít-e bennünket a naptár, vagy pedig elválaszt bennünket . . .

– Bocsánat, de az ön véleménye szerint a Vörös Hadsereg sziléziai támadása . . . naptár? – kérdezte Taraszov.

– Kétségtelenül! – erősítette meg Wynant. – A mi normandiai partraszállásunk . . . szintén az. Sziléziában nekünk volt szükségünk önökre. Normandiában önöknek miránk; jóllehet ez a megosztás igen relatív ott is, itt is, szükségünk van egymásra. Egyszóval függetlenül attól, hogy naptár szerint kinek kire van szüksége, van valami, ha nem is örök, de hosszú időre szóló, ami bennünket egyesít . . . A lényegért való aggodalom . . .

– A lényeg . . . a béke?

– Ha úgy tetszik, a béke.

Wynant hirtelen felállt, mosolyogva a szomszéd szobába indult.

– Ön azt kérdezi, miért mondtam el most hirtelenében mindezt? – Nevetett. A szoba, amelyben most állt, nagy lehetett, mert a nevetése öblösen visszhangzott: ha-ha-ha! – Mindaz, amit most hallani fog, igen szerény, de ez az én véleményem . . .

Visszatért a dolgozószobába, annyira sietett, hogy a vékony papírlap, amely tele volt gépelve, csaknem kirepült a kezéből.

– Ez alatt a három nap alatt, amíg a meghűléssel viaskodtam, támadt egy gondolatom . . . – letette a papírlapot maga elé, tenyerével eltakarta, mintha még mindig remegne, azzal fenyegetve, hogy felemelkedik az asztalról és elrepül . . . – Arra gondoltam, hogy a sors a maga nemében páratlan esélyt adott a kezembe: hidat verhetek a Népszövetség közt, amelyet ismertem, és az új nemzetközi szervezet közt, amellyel ma kapcsolatban vagyok. – Kutató pillantással nézett a vendégeire, mintha meg akarná állapítani, hogy értik-e a gondolatát vagy sem. – És van-e jogom semmibe venni ezt a lehetőséget? Ez az első oldala a könyvnek, amelynek megírásába belefogtam. Az első! . . . És van itt egy olyan passzus. – Egyik kezében a lapot tartotta, a másikkal kivette tokjából a vastag szarukeretes szemüvegét, és közben a torkát köszörülte. – „Ha van a civilizációnknak bizonyos tapasztalata, azt a béke védelmére kell fordítania" – olvasta, és letette a kis lapot az asztalra. – Ez minden, uraim . . . Nem naiv dolog ez? Hát persze, hogy naiv, és mégis csábító . . . És nem ésszerű-e ezt a papírlapot éltető nedvvel meglocsolni? Minden lehetséges, megeshet, hogy az első oldalt követi a második? . . .

Gibbons szinte megdermedt, rengeteg bozontjában megbúvó szemében kíváncsi láng gyúlt, egy kis hitetlenkedéssel vegyes. Meg kell vallani, nem gondolta, hogy nyíltszívű házigazdája ilyen sajátos módon közli vele könyvének tartalmát. Abban, amit Wynant most mondott, nem volt ugyan semmi elfogadhatatlan, de mindaz, amit magában foglalt, meghaladta a kiadó szándékát, veszedelmesen meghaladta, ámbár kivonta a kiadót a csapás alól, mert nem követelt tőle választ. Igen, kivonta a kiadót a csapás alól, és nyilván ez volt Wynant szándéka: kifejti előtte a könyv tervét, és hagyja, hogy se igent, se nemet ne mondjon. Gibbons az ajkához emelte a kaliforniai borral telt poharat, de letette – a bor nem szerzett élvezetet.

– Tetszik nekem az ön trónbeszéde, nagykövet úr – szólt, és burnótszelencéjéből egy jó szippantásnyi tubákot kivéve, bátorkodott azt az orrához közelíteni, de keze megállt a levegőben, veszélyes közelségben megállt. – Engedje meg, hogy elfogadjam leendő könyvének tervét. – Kissé aggodalmasan sandított a csipetnyi tubákra, amelyet még mindig az orra előtt tartott, és elszántan a sóváran kitáguló orrlyukához emelte. Tüsszentés hangzott fel, de akkora, hogy a nagykövet íróasztalának üveglapján heverő csinos töltőtoll megremegett. Szó, ami szó, Gibbons igazi gentleman volt – halálra rémült Wynant „trónbeszédétől", de nem árulta el a rémületét, sőt még örömöt mutatott.

– Mégiscsak mindenható eszközök állnak a diplomata rendelkezésére! – jegyezte meg Beketov, amikor visszatértek a nagykövetségre. – Ezek az eszközök lehetőséget adtak Wynantnak, hogy legalizálja a lázadó gondolatát, amely annyira lázadó, hogy elmondhatta volna ennek a Gibbonsnak abban az esetben is, ha oroszok nem lettek volna jelen.

– Ha mégis meghívott bennünket, oroszokat, ez azt jelenti, hogy a mondottak nemcsak az amerikainak szólnak, hanem nekünk is, ugye? – kérdezte Taraszov. A Wynanttal való találkozás meglehetősen felizgatta.

– Nyilván – bólintott Szergej Petrovics. – Mindezt olyan szűkszavúan, és bocsásson meg, olyan programszerűen mondta, hogy azt a benyomást kelthette: siet ezt ma elmondani, attól való féltében, hogy holnap már nem térhet vissza rá . . .

– Nem térhet vissza, nem térhet . . . – mondta eltűnődve Taraszov, és elhallgatott – mindazt, ami aznap történt, meg kellett fontolnia.

A nagykövetség fényképalbumot kapott: „Shaw a szovjet színpadon." Természetesen tartogathatták volna az albumot júliusig, Shaw születésnapjáig, de várni, amikor az illető csaknem nyolcvankilenc éves, épp annyira kockázatos, mint amennyire csábító, minden hónapnyi várakozás meglepetésekkel fenyeget. Szergej Petrovics elindult Ayot Saint Lawrence-ba, és meghívta Sosint, hogy tartson vele.

Az utak eléggé néptelenek voltak: a hadsereg átkelt a La Manche-on, és a kontinensre vonult. Csak az útjelzők hiánya mérsékelte az autó sebességét – ezeket a hadsereg eltávozásával leszedték.

Amikor vagy húsz mérföldre voltak Shaw lakhelyétől, kisütött a nap. Ez kellemes kilátást ígért: jó időben Shaw ki szokott menni a kertjébe. Valóban: amikor az autó sebességét jelentősen csökkentve, a házhoz ért, és megállt a kapu előtt, először felhangzott az író botjának jellegzetes kopogása a kövön, majd a rácson keresztül látszó udvar mélyén feltűnt a ház urának alakja. Shaw hunyorgott, botját tartó keze a szeme magasságába emelkedett – úgy festett, mintha a nap ellen védekeznék.

Collins jött mögötte, nyáriasan fedetlen fővel, zakója nyitva, ingének felső gallérja kigombolva, a nyakkendője meglazult és félrecsúszott – a professzor nyilván kihasználta az alkalmat, hogy Mrs. Collins éber szeme nincs jelen.

Shaw a legnagyobb szelídséggel és szívélyességgel fogadta őket, amikor a nála alacsonyabb termetű Sosinnak kezet nyújtott, tréfásan megroggyantotta a térdét, és fejet hajtott – mintha igazi énjére emlékeznék, és ismét a vidáman ironikus Shaw-t alakította. Vendégei előtt felöltötte régi alakját, de ha eltávoztak, le kell vetnie. Nem volt könnyű az egykori Shaw képében megmaradnia – ahhoz mozgékonyság kellett volna, tehát fizikai erő, az pedig már a múlté volt. Valahogy ferdén járt, minduntalan letért az ösvényről. Ez különösen szembetűnő volt, amikor a botját mellőzte – a bot volt a menedéke; látszott, hogy biztonságosabban érzi magát, ha vele van. Egy kerti padra telepedvén, hirtelen melléhez emelte a bot kellemesen gömbölyödő fogantyúját, és olyan bizalommal szorította magához, aminőt talán csak élőlény érdemel.

Az asztal azzal az egyszerűséggel és megszokottsággal volt megterítve, amely ebben a házban már régóta szokásban volt, és Szergej Pet-

rovics számára nem jelentett újdonságot. Azelőtt ez a megszokottság nem zavarta a terítés gondosságát. Most másként volt: a hagyományos torta nem látszott valami frissnek, a kenyér valahogy szikkadt volt, a vaj nem olyan sárga, mint régen – mindebből az elhanyagoltság könyörtelen légköre áradt.

Sosin odahozta az autóból az albumot, és tisztelettel teljes készséggel letette Shaw és Collins elé.

– Ön... azelőtt tanító volt? – kérdezte hirtelen az író Sztyepan Sztyepanovicsra pillantva: az albumot nem sietett kinyitni.

– Nem, újságíró, mister Shaw – felelte Sosin zavartan, a kérdés váratlanul érte.

– Á, kolléga! – ujjongott fel Shaw, és elgondolkozva hozzátette: – Az is tanítóval egyenlő, nem?

Lassan lapozgatta az albumot, úgy tartotta maga előtt, hogy Collins is láthassa. Némelyik fényképet már ismerte, úgyszintén a színészeket is, sőt megpróbálta őket nevükön nevezni, és amikor ez sikerült, örült – jelenlegi helyzetében semmi sem volt jólesőbb, mint egy-egy névre emlékezni, ráadásul oroszra.

– Mit csinált az újságnál? – kérdezte, Sosinra sandítva, amikor az album utolsó lapját is elfordította.

– Éjszakai ügyeletes voltam, szerkesztőségi titkár... – felelte Sosin. – A titkárok egyike – magyarázta, még mindig zavartan.

– Papers kuli?... Slapaj? – mosolygott Shaw együttérzéssel.

– Talán...

– Helyes – Sosin egyszeriben megnőtt a szemében. De érdeklődését ismét az album vonta magára. – Véleményem szerint: előbb a színház, aztán a művelődés. – Beketovra nézett, majd Collinsra, mintha meg akarna győződni róla, hogy egyetértenek-e vele vagy sem. – De így van-e? A művelődésnek és a színháznak kéz a kézben kellene járnia, egymásnak segítve, mint Oroszországban, ugye? – Most csak Collinsra nézett, ezt a kérdést az oroszokhoz intézni talán nem lett volna helyénvaló.

– Csakhogy ennek igazi művelődésnek kell lennie, mister Shaw, előítéletektől mentesnek... – kapott a szón lelkesen Collins, aki mind ez ideig hallgatott.

– Hát nem ezt mondtam? – kérdezte Shaw, és olyan könnyedséggel, amely nem volt veszélytelen a számára, felállt, és a könyvespolchoz lépett, amelyet látni lehetett a kitárt ajtón át. Akármilyen célratörő

volt is ebben a pillanatban, a cserépkályha mellett elhaladva kinyújtotta kezét, és egy pillanatra ott tartotta, ez már nyilván feltételes reflex volt. Odakint, ahogy Szergej Petrovics észrevette, mintha valamiféle erő kilökte volna az árnyékból a napfényre, a házban viszont észrevehetően igyekezett a kályha közelében tartózkodni, a teát pohárból itta, ujjaival körülfogva a forró üvegét – kevesellte a meleget, tehát kereste.

Shaw könyvvel tért vissza, letette maga elé, nem nyitotta ki, csak vidám csalafintasággal nézte.

– Fel akartam olvasni önöknek, de mi szükség rá, amúgy is emlékszem. – Látszott, hogy egy idő óta élvezi ezeket a szavakat: „Amúgy is emlékszem rá!" Egyszóval ön előítéletektől mentes művelődésről beszélt. De hiszen az én szavaimat ismételte meg – innen vette! – A könyvre mutatott. – Valóban, előítéletektől mentes, éspedig nemcsak vallási előítéletektől – kezével eltakarta a könyvet, és arrább tolta. – Mit írtam itt? – Lehunyta szemét, csaknem imádságosan, mintha saját énjébe igyekeznék bepillantani. – Réges-régen, amikor a könyveket latinul írták, e nyelv tudása nélkül sem írni, sem olvasni nem lehetett. Aki nem tudott latinul, az analfabétának számított. Ám azóta isten tudja, mennyi idő telt el, és a latin elvesztette jelentőségét, ma már holt nyelv. Ma az olyan ember, aki csak latinul tud, nem analfabéta ugyan, de félig az! De a művelődési rendszerünk, amely a múlt eszményítésére hajlik, évszázadok óta képtelen átalakulni: az oktatást a latin tudásra építi. A holt nyelv minden élőt kiszorított ... Nem, nem túlzok, minden élőt! – Ismét Collinsra pillantott. Azt kutatta, miként viszonyul a megállapításához. – Nehéz elképzelni, hogy ez milyen veszteséget okoz a népnek! Nem, nem vétettem el a szót, igenis, a népnek! Mindazok, akik ma hatalmon vannak, a maguk módján ennek az oktatási rendszernek a produktumai. Igen, egy napon oktatásunk futószalagjára kerülve – előkészítő iskola, zárt kollégium, egyetem – természetesen némi latin tudással kerültek ki, de olyan megvetéssel eltelve minden intellektuális, művészi, tudós nézet iránt, amely csak akkor lehetséges, ha tudatlan emberrel van dolgunk. Ámbár a mai állatok világa még Brehmnél sem tartalmaz olyan vadállatot, mint a teljesen analfabéta művelt ember, de higgyék el nekem, hogy éppen vadállatról van szó, és bocsássanak meg, ő kormányoz minket ...

– Ön feltételezi, hogy ez angol jelenség? – kérdezte vidám hitet-

lenkedéssel Collins, az ő számára Shaw paradoxonja akkor lett volna paradoxon, ha nagyobb összhangban van a jelenkorral.

– Amennyiben a múltat annyira fenntartás nélkül imádják, mint nálunk... – jegyezte meg nevetve az író. Collins lehetőséget adott neki arra, hogy leszögezze a gondolatát, amely aligha lelkesítette az öreg írt.

– Az élet, reméljük, majd itt is elvégzi a maga javításait – találta fel magát az óvatos Collins; ő ezt a beszélgetést túlságosan radikálisnak tartotta.

– Az élet olyan lovacska, amelyet néha ajánlatos megcsapkodni – nevetett a házigazda.

– Bizony – helyeselt Collins.

Shaw szükségét érezte, hogy beszédtémát változtasson, elsőnek látta be ennek célszerűségét. Hirtelen kinyújtotta kezét, és megérintette Sosin vállát: könnyen megtehette, nem kellett a kezét magasra emelnie.

– Egyszóval... papers kuli? – kérdezte együttérzéssel, a Sosinnal való beszélgetés hatott rá.

– Így is mondhatjuk – felelte Sosin, és feltekintett a ház urára. Még nem értette, hogy miért tért vissza erre a beszélgetésre.

– Úgy értem, hogy ön az az ember, aki rám uszítja a riportereket, de aztán nem bízva bennük, és még kevésbé énbennem, átnézi a szöveget gépelés után meg első levonatban, és tördelés után a felére kurtítja, kihúz mindent, ami énszerintem a szellemesség gyöngyszeme, ön szerint pedig aggkori fantazmagória, az első bekezdésből befejezést csinál, a befejezésből első bekezdést. Arkhimédészt Arisztotelészre változtatja, Szókratészt Szophoklészra, és fennhéjázón odavetve: „Unikum, és kész, száz évet megélt, és semmit sem tanult", befejezettnek tekinti a küldetését... Ön ez az ember?

– Pontosan, mister Shaw!

– Most elmondhatom, hogy mi ketten barátok vagyunk! – Shaw elnevette magát. A nevetés nyilván meghaladta az öregember erejét, úgy rázta, mint a viharos szél azt az öreg fát, amelyik a múlt alkalommal a kertben kidőlt...

Collinsszal együtt tértek vissza Londonba.

– Ön haragszik a piccadillyi kiadóra? Az én mister Smithemről beszélek. – Collins így mondta: „Az én..."

Beketov ezt a legkevésbé sem várta – a Collinsszal való kapcsolatában nem volt ennél kiélezettebb kérdés.

– Ez engem nem annyira elkeserített, mint inkább megörvendeztetett – tréfált Szergej Petrovics, és kíváncsian figyelte, hogy Collins szeme miként tágul kerekre az őszinte csodálkozástól. – Azt gondoltam: milyen jó, hogy annak idején önre hallgattunk, és nem adtuk át Smithnek a jogot valamennyi könyvünk kiadására ... Ha jól értettem, mister Collins, a monopóliumot ön sem tartotta itt helyénvalónak ...

– Nem hittem, hogy ön ennyire ravasz, mister Beketov – szólalt meg hirtelen Collins, és nevető szemét Sosinra fordította, őbenne keresett együttérzést. – Én úgy véltem, hogy Smithnek minden jogot meg kellene adni, és nem bántam meg ...

– Pedig hát meg kellene bánnia, mister Collins, nem?

– Nem, mister Beketov. És tudja, miért? Mister Smith nem olyan rossz ember, mint amilyennek esetleg látszik ... Egyáltalán nem rossz!

– Irigyelem mister Smitht, azt mondják, az ember gazdagsága a barátaiban rejlik.

– És önmagát miért ne irigyelje?

– Úgy gondolja, mister Collins, hogy mister Smith némelyik barátja az én barátom is?

– Van oka kételkedni ebben?

Párbeszédük olyan vidáman folyt, hogy észre sem vették, amikor Londonba beértek. Beketovék Collinstól a háza előtt elbúcsúztak, és a nagykövetség felé vették útjukat. Bármennyire fárasztó volt is az elmúlt nap, kedvük volt egy-két percet elálldogálni a szabad ég alatt, mielőtt elválnak. Eső szitált, olyan apró szemű és meleg, hogy talán csak az arcukon érezték.

– Hogy tetszik a mister Smithnek szóló dicséret? – kérdezte Beketov. – Nem volt-e benne olyasvalami, amit a régi barátság szentesített, és amit megváltoztatni késő?

Sosin cigarettájának tüze felparázslott: Sztyepan Sztyepanovics vagy két órája nem dohányzott, és mohón nagyokat szippantott.

– Lehet, hogy a régi barátság, de az is lehet, hogy ... – Sosin szava elakadt, a beszélgetés váratlanul kényes területre tévedt. – Amíg a háború folyt, a Szovjetunió barátainak jó híre és nyugalma csaknem államügy volt, most mindez nehezebb.

– Eljött ... a bátorság ideje? – kérdezte Beketov. Akármilyen rideg volt is ez a megfogalmazás, a nevükön nevezte a dolgokat ...

– Eljött, Szergej Petrovics.

– Collins számára is?

– Feltehetően az ő számára is.

Szergej Petrovics nem gondolta, hogy ez a nap így fog végződni: Collins. Visszaemlékezett negyvenegynek egy őszi estjére, maga előtt látta Collins jól karbantartott, nagy város környéki házát, az izgatottan érkező Hoare-t, aki letett a vendégek elé egy újságot, amelyet az őszi eső illata itatott át: „Az orosz fővárost átköltöztették a Volgán túlra – holnap esetleg feladják Moszkvát"; hallotta az izgatott Hoare sopánkodását az angolok állásfoglalására vonatkozó, zavart kérdését: „Anglia mit tegyen?" – és a refrénként ismétlődő kijelentést: „A késedelem a halállal egyenlő" – amivel félreérthetetlenül arra célzott, hogy az ellenséggel való megegyezés nincs kizárva. Igaz, hogy Hoare-ral ez először és utoljára történt, de megtörtént. Hát Collins? A derék katonával ellentétben harcias hangulatban volt, és az európai partraszállásról beszélt, amelyet már tegnap végre kellett volna hajtani, de ma sem késő. Egyik fiát elküldte az afrikai pokolba, a másikat olyan tudománynak adta, amely a hírek szerint kapcsolatban van a védelem ügyével, ő maga pedig önnön jószántából eljött, hogy az oroszokkal való jó viszonyt szilárdítsa. Oroszország iránti rokonszenve a hagyományos Oroszországnak szólt, amely kétszer kimentette Európát a halálos veszedelemből, meg talán Ivan Petrovics Pavlovnak, akit istenített. Egyébként nem volt közelebb Oroszországhoz a többi kollégájánál, de meggyőződéssel vallotta, hogy Oroszországgal barátkozni, még a szovjettel is, hazafias és talán erkölcsös dolog – azokban a kegyetlenül nehéz években, amikor a társaság élén állt, volt annyi szuverenitása, amely megengedte, hogy tevékenységét a lelkiismeretével összeegyeztesse. Annál felelősebb a helyzete ma. Természetesen nehéz valamit kategorikusan állítani, de nagyon úgy fest a dolog, hogy Smith nem a saját akaratából lépett vissza. Collins elnéző magatartása a kiadónak ezt az eljárását illetően mellesleg szintén erre vall. Ám ez az elnéző viselkedés e tekintetben másról is tanúskodik: lehetséges, hogy a nyomást nemcsak Smith tapasztalja, hanem Collins is, máris tapasztalja. De Collins kimondta ezt? Nem, egyébként, a mai kirándulás Shaw-hoz ugyanezt bizonyítja. Persze ezek a folyamat korai stádiumának jelenségei, a legkorábbié, ám ezek is arra mutatnak, hogy milyen hű ez az ember az eszményéhez. Megvédeni ezt az eszményt nem egyszerű dolog, és holnap még nehezebb lesz, mint ma; de milyen alapon vonható kétségbe, hogy meg fogja védeni?

65

A nagykövetség meghívta a londoni újságírókat a Moszkvából érkezett dokumentumfilmek megtekintésére, és Beketov, nagy meglepetésére, a vendégek közt felfedezte Galois-t – az történt, hogy a londoni kiadót meghökkentette a francia legutóbbi kéziratának egynémely részlete, és kérte, hogy jöjjön el. Galois tehát, csaknem a balkáni útját követő második napon átrepült, szerencsére alkalom adódott...

A perzselő balkáni nap bűvös hatást tett a franciára: nem éppen dús haja a halántékán meggöndörödött, a szemöldöke kifakult, a két orcája lebarnult és pirospozsgás lett – ilyesmi csak az áldott Valencia útjain esett meg vele, amikor egy tüzérségi lövedék repeszdarabja megsértette egyik térdét, és nyílt füves pusztán kellett botorkálnia jó másfél száz kilométert.

– Régóta van Londonban? – tudakolta Bargyin.

– Harmadik napja, Szergej Petrovics, de rohangálok, mint akit kergetnek, higgye el, még egy-két nap, és kinyújtom a papucsot... De csitt, az egyetlen ember, akit Londonban látni kívántam, az ön.

Beketov tudta, hogy nem túloz. Londoni élete valóban szigorúan megszabott. De ez nem annyira azért van, mert mások így akarják, hanem mert ő maga is erre törekszik. Londonban két sajátos köre van, egy kisebb és egy nagyobb, amelyeket okvetlenül be kell járnia. Ha viszonylag szabad, akkor a nagy kört járja, ha nem, akkor a kicsit. A mostani ottlétekor semmi reménye sincs rá, hogy a nagyobb kört bejárja, ezért a kisebbet választotta. Úgy tervezte, hogy találkozik Edennek egy altitkárával, vagy a Times külpolitikai rovatának vezetőjével, akit londoni körökben Bivaly néven ismernek, ami „történetőnek" értendő, vagy Beaverbrookkal, akit a brit miniszterelnök egyre jobban visszaszorít a nagy ügyektől – ezáltal Galois számára is hozzáférhetővé tette –, a City egy sikeres üzletemberével, aki a szerencsés véletlen folytán távoli rokona is a franciának. Galois, mielőtt ezeknek a köröknek nekiindult, fogott egy-egy lap papírt, és grafikusi pontossággal felrajzolta őket. Az esetben, ha valamelyik ciklus behelyettesítésre szorult, Galois egyenértékű pótlást keresett, hogy az értesülések összege, amelyet a körpályán megszerezni szándékozott, ne csorbuljon. Ha pedig sikerült három napot Londonban töltenie, és a kis kör által megszabott találkozásait teljesítette, újabb beszélgetések ötlete merült fel

benne. Ezúttal is így történt. Amikor Galois azt mondta, hogy Szergej Petrovicsot kívánta látni, ez utóbbi, mi tagadás, azt gondolta, hogy a vállalkozó szellemű tudósító őt is bekapcsolta láthatatlan londoni körútjába, ezért szabadkozni akart. Ám a Galois-val való találkozás az ő számára is bizonyos hasznot jelentett. így hát ráállt.

– Talán jó lenne megízlelni azt a málnán érlelt vodkát? – kérdezte Galois. – Szerintem a múlt alkalommal igen rokonszenvesnek látszott.

– Nos, erre is hajlandó vagyok.

– Akkor hát részemről rendben!... Igaz is, csaknem elfelejtettem! – kapott észbe Galois. – Londonban valamiféle Moszkvával történt nézeteltérésről beszélnek. Azt mondják, az oroszok megvádolták Churchillt, hogy újabb kísérletet tett a németekkel való megegyezésre. Mi a fene ez? – Mindkét kezét felemelte, mintha mutatni akarná, hogy milyen tűrhetetlenül vörösek most a tenyerei. – Ne, ne, csak ne most!... Majd akkor beszélünk róla, ha az asztalon ott lesz a vodka.

Szó se róla, ügyes ember ez a Galois. Alig ejtett néhány szót, és mindent elintézett: a találkozót is megbeszélte, és e találkozó programját is olyan pontosan meghatározta, hogy nem lehet kitérni előle. Csakugyan: próbáljon meg az ember nem beszélni a nézeteltérésről, amikor valóban megvan... De mit mondjon?

Beketov bizonyára nem mindent tudott, de valami az ő fülébe is eljutott. A németek, akiknek helyzete már-már katasztrofális, arra törekszenek, ami számukra a legégetőbben fontos: a szovjet hadak előretörésének meglassítására. Küldötteket menesztettek: hajlandók Olaszországban fegyverszünetet kötni, ha megengedik nekik, hogy hadaikat átvihessék keletre. A tárgyalások meglehetősen előrehaladtak, amikor kiderült, hogy az oroszok tudomást szereztek a dologról. Az angolok és az amerikaiak értesítették Moszkvát a tárgyalásokról, hogy elejét vegyék a konfliktusnak, amely hasonló körülmények között nem az első. Moszkva, mondhatni, dühösen reagált. Az a tény, hogy az amerikaiak a körülmények folytán egy táborba kerültek az angolokkal, nagyon is megfelelt Churchillnek. Roosevelt értésére adta brit kollégájának, hogy meg kell állnia. Állítólag azt mondta neki: „Csillapodj, öreg tory, a kapzsiságod nyilvánvaló." De Churchill egyre jobban tűzbe jött. „Én olyan öreg vagyok és olyan tiszteletben álló, de ők nem bíznak bennem" – ezt felelte. Nos, mit lehet erre mondani, ha az ősz haj nem kelt tiszteletet, korábban kellett volna erre gondolni.

Beketov meglehetősen csodálkozott, amikor Galois-val találkozva meggyőződött arról, hogy az nemigen szándékozik Churchill olaszországi kalandjának körülményeire kiterjeszkedni.

– Ahogy az elődeink mondták, Szergej Petrovics: forduljon fel az, aki a régi dolgokat felhánytorgatja – jelentette ki hetykén a francia. – Ki-ki úgy védekezik, ahogy tud, annál is inkább, mivel neki most, hogy úgy mondjam, két fronton kell harcolnia: egyik oldalon az oroszok, s a másikon, akármilyen furcsa is, az angolok – maholnap itt lesznek a választások.

– Én pedig, megvallom, nem tételeztem fel, hogy a másik oldalon az angolok vannak – mosolygott Beketov, amikor egy szabad asztalt megpillantva elszántan feléje indultak.

– Mit eszünk? – kérdezte az étlapot közelebb húzva Galois. Semmi sem lehetett számára hasonlatos ehhez az áhított pillanathoz, amelyet körüllengett a színes étlap tartalma. – Talán mint a Quartier Latin pincéiben, a diáklakomákon: báránybordát egy üveg szárazzal? – Élvezettel csettintett ujjaival, miközben a pincért hívta: – Kérem!

Ám annak, amit báránybordának neveztek, igen közvetett köze volt a bárányhoz, még inkább a bordájához, ámbár egy egész sor egyszerű, de a maga nemében színes étel követte: zöldbab mártással, főtt burgonya, füstölt hering, párolt cékla, és természetesen egy tál zöld saláta, a legerősebb ecettel ízesítve.

Az új faburkolat friss gyantaillatához a keményített abrosz és talán nyomdafesték lehelete vegyült. Bármennyire erős volt is a gyanta meg a keményítő illata, a nyomdafesték győzött, olajos, sőt egy icipicit bódító szagát mintha maga a természet lehelte volna, e természet ősi mivolta és hajnala érződött benne.

– A könyv? – kérdezte Beketov. – Új könyv?

Galois arca bánatos kifejezést öltött.

– Igen, a könyv – felelte; ez a téma nyilván nem illett bele a tervébe. Mindent belevett, ezt nem. – A kiadó azt mondta, hogy is fejezzem ki finoman ... hogy a könyv elhajló ... elhajlás van benne ... – Sóhajtott. – Nyilván a szerző feladata, hogy a könyvnek ezt a tulajdonságát, az elhajlást, megszüntesse.

Beketov szerette volna megkérdezni, milyen elhajlásról van szó, de nem merte. Ne adj'isten, ha oroszbarát elhajlásról van szó, akkor milyen helyzetbe hozza a franciát? Hallgatott.

– Ne kérdezze tőlem, hogy ki mondta ezt, de korszakalkotó mondás... – folytatta Galois. – Így mondták: a brit miniszterelnök olyan okmányt készített, amely, hogy is mondjam, egyet jelent az átnyergeléssel... – élvezetét lelte abban, hogy tősgyökeres orosz kifejezéssel érzékeltesse a szóban forgó jelenséget. – Az okmány értelme: vége Nagy-Britannia orosz politikájának.

– Orosz politika... ez – a barátság Oroszországgal?

– Így is mondhatjuk: a barátság Oroszországgal.

Galois kikötötte: ne kérdezze, hogy ezt ki mondta neki. Félt a levegőbe beszélni, de még inkább óvakodott elárulni, ki az az ember, akit ezen a körútján csípett fel... Akaratlanul elárulni. Ki az illető? A City sikeres üzletembere, Eden altitkára, a Bölény a Timestól vagy maga Beaverbrook? Ezek valamelyike merült fel most Galois tudatában, amikor a bizonyos „átnyergelés" szót kimondta. Ezeknek valamelyike, de lehet, hogy mind egyszerre?

– Engem érdekelt az okmány pszichológiája, csábító kikövetkeztetni, hogy mi volt az indítéka, és volt-e ilyen egyáltalán? – kezdte Galois, amikor észrevette az érdeklődés első jeleit beszélgetőpartnerén. – Churchill a Krímből feltűnően nyomott lelkiállapotban tért vissza. Igaz, hogy igyekezett megőrizni a hangulatát olyan emlékek felidézésével, amelyek lehetőséget adtak a kiszínezésre. Azok, akik hallgatták, elbeszélték nekem, hogy ezek közé a mozzanatok közé tartozott találkozása Ibn Szaúd királlyal, a keleti kényúrral, akit a seregnyi felesége negyven fiúval ajándékozott meg. – Galois Beketovra pillantott, szerette volna feltüzelni a kíváncsiságát. Mintha azt mondaná neki: „Az, amit én most neked elbeszélek, nagyon keleti ízű ugyan, legalábbis a Kelet színei vannak benne, de nagyon kikívánkozik belőlem. Bocsásd meg a gyengeségemet." – Egyszóval a monarcha szemében Churchill egy nagy birodalom feje, és már csak ezért is fejedelmi módon megajándékozta – nagy ládákkal, amelyekben keleti illatszerekkel telt edények, vékony arab kelmékből készült ruhák, a Vörös-tenger mélyéről felhozott drágakövek rejlettek. Ibn Szaúd rendkívüli szépségű lovakon ülő kísérettel érkezett. A lovasokat az uralkodó útifelszerelését hozó karaván követte, mögötte pedig porfelhő kavargott: juhnyájak jöttek, egyik a másik után. Ahogy az uralkodó útja folytatódott, a nyája lassan fogyadozott – nem szenvedett étvágytalanságban. Churchill nagyon vágyott ezt a találkozását maga elmesélni. Elmondása közben beleélte magát Ibn Szaúd szerepébe, megjátszotta a keleti uralkodót,

akinek hetven felesége és negyven fia van, és aki bőkezűen osztogatja ajándékait. Pompásan érzékeltette az Ibn Szaúd által rendezett lakomát. Megmutatta, miként trónolt az uralkodó az ünnepi asztalnál, egyik oldalán a miniszterelnökével, másikon az udvari csillagjósával; mint kínálgatta vendégeit mindenféle étellel, amelyet a királyi forrás vizével öblítettek le, ezt a vizet az uralkodó vastartalékából őfelsége pohárnoka töltögette. Határozott színészi képességgel vitte végig elbeszélését a tetőpontig, majd megjátszotta az átlényegülés klasszikus jelenetét, egy pillanat alatt megszűnt Ibn Szaúd lenni, és ismét Churchill lett. Elmondta: a törvény tiltja a vendégeknek, hogy az uralkodó jelenlétében igyanak vagy akár dohányozzanak. No persze, ez őt, Churchillt, kilátástalan helyzetbe hozta – egy pillanat alatt megfakultak a színek, amelyekkel képzeletében a keleti uralkodót kiszínezte, és az értékes ajándékok közönséges kövekké változtak. Churchill kitűnően megjátszotta, hogy milyen rosszul érezte magát, és milyen ügyesen oldotta meg a helyzetet, kijelentvén, hogy az ő vallásának határozott előírásai szerint neki, ha asztalhoz ül, innia és dohányoznia kell, mégpedig nemcsak a lakoma idején, hanem a szünetekben is – a tények szabad kezelésében a ravasz Winnie nem ismer előítéleteket. Csak az volt a meglepő, hogy ez az öreg és kövér ember, olyan kövér, hogy segítség nélkül még a cipőzsinórját sem tudja kibogozni, miként tett szert erre a vékonyságra és hajlékonyságra minden átalakuláskor.

Mellesleg az a könnyedség, amellyel az egyház törvényeit átformálta és saját hasának követelményeire alkalmazta, arról tanúskodik, hogy ez a gumiszerűség esetleg nemcsak külsőleges volt.

A keleti mese, amelyet Galois Beketovnak elmondott, Churchill-lel a főszerepben, bár felélénkítette a franciát, derekasan meg is ijesztette – a kép, amelyet akaratlanul rajzolt, ijesztően festett, és Galois, mintha egy pillanat alatt kipárolgott volna belőle a málnán érlelt vodka, hirtelen kijózanodott.

– Azt mondtam: Churchill, a Krímből visszatérve, az ilyen Ibn Szaúdról szóló mesékhez hasonló emlékekben próbált egyensúlyra szert tenni – szólalt meg újra, és halkra fogott hangja mintegy értésére adta beszélgetőpartnerének, hogy most kevésbé egzotikus témáról lesz szó. – Akármilyen festői volt is ez az elbeszélés, csak az egyensúly megőrzését segítette, ha Churchill lelkiállapotáról beszélünk – az bizony nyomott volt. Aligha vétek az igazság ellen, ha azt mondom, hogy a jövő képében, amint az előtte kirajzolódott, a sötét színek domináltak. Azok-

ban a napokban egyszer gyorsírónőt hívatott, és lediktált neki egy dokumentumot, amely, ha ennek az embernek még húsz év élet van megírva, e húsz év programját hivatott megszabni.

Galois elgondolkozott. Eljött az ideje, hogy az okmányt felidézze; ez nem volt könnyű: milyen is?

– Megengedem, hogy emlékezetemben ez az okmány nem teljes egészében maradt meg, de valami csak megmaradt. Lehetséges, hogy megbontom a fejezetek sorrendjét, de a lényegért felelek. Tehát figyelem . . . Első: Szovjet-Oroszország halálos fenyegetéssé lett a szabad világ számára. Megjegyezte: lett. Második: új frontot kell létrehozni Oroszország ellen, szilárdan ki kell építeni, mert Oroszország rohanvást halad előre. Ne feledje a formulát: új front. Harmadik: ez az új front lehetőleg minél messzebbre nyúljon el Keletre . . . Jegyezze meg magának: minél messzebbre . . . – Galois mintha pontról pontra suttogva idézné emlékezetébe a szöveget, és azután mondta ki. – A negyedik, ötödik, hatodik pont sajátos fajta feladatokat ír elő: Berlin, Prága, Bécs birtokbavételét, és talán Olaszországét is, ez utóbbi esetben Churchill nem a szovjeteknek üzen háborút, hanem Titónak. S az utolsó, a nyolcadik pont kimondja, hogy minden, a Nyugat és Kelet közt felmerült probléma megoldását véghez kell vinni, még mielőtt a szövetségesek távoznak Európából . . . Talán mindent elmondtam, de ez nem annyira az én érdemem, mint Churchillé: ő tud terjedelmes lenni, de rövid is. Adott esetben a tömörségre való tehetsége érvényesült.

Beketov mellét mintha abroncsba szorították volna, alig kap levegőt.

– Ön hiszi, Galois úr, hogy van ilyen okmány?

– Úgy látszik, hogy létezik, Beketov úr, pokolian úgy látszik . . . – Galois a homlokát ráncolta, elgondolkozott. – Úgy áll a dolog, hogy ez a vélemény Churchill számára nem újság, csupán kört ír le, és visszatért az eredeti álláspontjához. Azt hiszem, a háború elején, amikor álláspontot változtatott, ez nehezebben ment, most könnyebben. Amikor ezt az okmányt megfogalmazta, úgy vélem, nem érzett lelkiismeret-furdalást. Azt mondhatta: én mindig így gondoltam. Mi több, ez várható volt. És aztán . . . – hirtelen elharapta a szót, és aggodalmas figyelemmel nézett Szergej Petrovicsra.

– Igen, én aztán? – kérdezte óvatosan Beketov.

– Nemigen akaródzik visszatérni erre az olaszországi konfliktusra, de ha visszatérünk . . .

– Ha visszatérünk, Galois úr?

Galois odahívta a pincért, és szemével az üres üvegre mutatott; nyomban megjelent egy újabb.

– Nem, ne csak úgy egyszerűen térjünk vissza, hanem ha nem restelljük a fáradságot, gondolkodjunk el ezen a problémán. Érti? . . . – Töltött Beketovnak és önmagának, bőven töltött, és nem várta meg, amíg Szergej Petrovics felemeli a poharát, ivott, és nyomban újra töltött magának. – Megfigyeltem: a vodka segít nekem gondolkodni, egy kevéske vo[illegible]. – határozta meg pontosabban. – Tehát ha elgondoljuk, hogy [illegible]ben a konfliktusban mindkét fél miként viselkedett, akkor feltárult előttünk . . .

– Mi . . . tárul fel?

– Volt egy erő, amely a rossz szellem szerepét játszotta – felelte nyugodtan Galois. – Olyan erő, amely kitartóan, és merem azt gondolni, hitszegően szította a szenvedélyeket: igyekezett az amerikaiak dühét az oroszok ellen fordítani. Ez az erő: Churchill. Értsen meg jól – mondta Galois –, én láttam Londont negyvenben, tanúja voltam annak, amit Churchill véghezvitt. Sokan úgy vélik, hogy maga az idő adott erőt neki, segítette véghezvinni azt, amit véghezvitt, de én nem osztozom ebben a véleményben. Itt sokat tett ő, és talán csakis ő. Például az itt clivedeniek néven ismert németbarátok szétverését . . . Nos, az én nézetem szerint, a szolgálatok és a vétkek egyáltalán nem közlekedő edények: azt a hőst, aki a hazát megmentette, le kell fejezni, ha a hazára kezet emel . . .

Beketov, immár a nagykövetségre visszatérve, felidézte emlékezetében ezt az egész beszélgetést, és egyúttal Galois érvelési rendszerét. Meggyőző-e mindez, kérdezte magától Szergej Petrovics. Nem akart hitelt adni annak, amit a francia mondott, pedig hát nagyon hasonlít az igazsághoz. Mi a lényege mindannak, ami ma elhangzott? A háború éveiben két Churchill volt: egy látható és egy titkos. A látható a Downing Streeten székelt, a titkos: valahol a Scotland Yard környékén. A látható: kardot nyújtott át Sztálingrádnak, és fogadta a díszszemlét a moszkvai repülőtéren, a titkos: diverzánsokat küldött a lengyel erdőkbe, és felkelést szított Varsóban . . . Ez a sajátos kettéhasadása a látható és a titkos Churchillre, még tegnap is fennállt. Ma megtörtént a várva várt fordulat: Churchill eggyé vált. De Galois miért mond-

ta el Beketovnak mindezt, ráadásul keményebb hangon, mint amilyet eddig használt, talán annál is keményebben, mint amit mondott Churchillről? A francia e háborúnak szemtanúja volt, szemtanúja és talán résztvevője is, és ő ebben a háborúban Oroszország dicsőségét látja. Az ő szemében Churchill kezet emelt a legszentebbre, amit ez a háború neki, Galois-nak is hozott. Churchill és talán mindazok, akik már a nyomába szegődtek, akik követik és talán még követni fogják. Galois új könyve, amelynek korrektúráját ezen az estén magával hozta – igaz, inkább véletlenül, mint szándékosan – talán ugyanerről szól. Galois dühös, Beketov ezt nem akarja kétségbe vonni, habár némi kétely itt helyénvaló – elvégre Galois a másik vilá[illegible] jött, és a gyökerei ott vannak. A háború bizonyára némileg hatott [illegible] tudatára, de nem küzdhette le mindazt, ami az eredeti természete, a lényege. Vagy talán mégis leküzdhette? Ha igazságos háborúról van szó, akkor minden lehetséges.

66

Áldásos az áprilisi napfény... Még azok az ajtók is, amelyeknek nyugalmát ez alatt a négy év alatt erősen belakatolt vaspántok őrizték; a Kuznyeckij régóta nevezetes üzleteinek ajtajai is megremegtek, és kelletlenül kitárultak. Nem mondhatni, hogy az üzletek lakatjai mindezekben az években csak óvták a tömérdek kincseket, de minden alkalommal nehezen nyíltak ki – a titoknak, még az ilyennek is, nagy varázsa van.

A népbiztosság kapujától két lépésre szintén megnyílt egy ajtó, amely mindezekben az években zárva volt, a könyvbúvárok birodalmába, a diplomáciai tudomány világába nyíló tömör két ajtószárny kitárult. Valami varázslat okozza: ha ritka könyv kerül a kezedbe, úgy tetszik, az az ember, aki létrehozta, és az idő, amely megőrizte, annyi mágikus erőt rejtett a könyvbe, hogy minden benne foglalt szónak látható hatása megtízszereződött. És a fentebb nevezett titkos kapu mögött egész könyvtárra való ilyen könyv van, felbecsülhetetlen értékű könyvek, amelyek egyedül illetékesek megfelelni a diplomácia teoretikusának és gyakorlójának egyformán kitartó kérdésére: mi a prece-

dens? E válasz jelentősége mindig hatalmas, még becsesebb ma: a Hármak találkozója mögött felderengett, bár nem annyira határozottan, mint kellett volna, a békekonferencia ... Egyébként függetlenül a Hármak találkozójától, sőt a békekonferenciától is, amely lehet is, meg nem is, égető problémák vártak megoldásra: a háború utáni Európa statútuma, Németország statútuma, az új határok, a jóvátételi összegek ... Mi a jogi alapja ezeknek a problémáknak, és egyúttal mit sugall a történelem – ezekre a kérdésekre csak diplomáciai könyv és talán okmány tudott választ adni ... A könyvtár széles ablakai mögött, amelyek valaha kirakatok voltak, a diplomáciai elmélet és a gyarló gyakorlat útjai keresztezték egymást. Nem volt olyan helye a nagy népbiztossági épületnek, ahol gyakrabban találkoztak volna azok, akiknek szolgálatuk és hivatásuk folytán ma alá vannak rendelve a háború és a béke problémái, mondhatni, Európa jövője, egyébként nemcsak Európáé; ha nem döntötték is el, gondosan tanulmányozták a Kuznyeckijon álló nagy ház tükörablakai mögött ...

Bargyin, mivel nem akarta nyugtalanítani apját (Joann a szívével bajlódott), eltitkolta előtte a stockholmi útja hírét, de elérkezett az indulás napja, úgyhogy nem titkolhatta tovább. Stockholm nem annyira neki adott méltóságot, mint az apjának, Joann hangja rekedtessé és ünnepélyesen halkká vált. Még egy párnát tétetett a feje alá, magasra felemelkedett, gondos méltósággal előhúzta beteg karját, és a takaróra fektette.

– Eszembe jutott a franciaországi utazásom, ezerkilencszáz ... mikor is volt ... huszonhatban ... – mondta, mintha magával a hangjával hívná a fiát, hogy odamenjen hozzá, és leüljön melléje. – No, én nem jártam annyit külföldön, mint te, csak egyszer voltam kint! De itt talán mégsem te vagy fölényben, hanem én: a második utazás kiszorítja az elsőt, és semmi sem marad az emlékezetedben. Én egyetlen utazást tettem, beutaztam Franciaország városait és falvait, sőt inkább a falvakat, mint a városokat, érted, egyetlen alkalommal, és ma is minden mintha tegnap lett volna ... – Öklével, teljesen fesztelenül, homlokára csapott. – Akarod tudni, mi tetszett nekem abban a falusi Franciaországban? Akarod tudni?

Bargyin odahúzott egy széket, és az ágy mellé ült. Ismerte apjának ezt a hanghordozását (a béketűrően bizalmas, sőt némely tekintetben kérő szót: „Akarod tudni?"). Ilyen félénken, szuszogva kezdte minden

csatáját, aztán felélénkülve és nekitüzesedve csaknem tarkón ragadta az embert. Bargyin ott ült Joann ágyánál, és váratlanul megállapította magában, hogy régen nem látta az öreget ilyen közelről. Apja a maga hasonlíthatatlanságában nyilatkozott meg előtte. Nem ilyennek ismerte az apját, így talán még sohasem látta. Lám, ez a ragyogó fehér haj, amely a kora ellenére, sőt talán a korát megcsúfolva meggöndörödött, komolytalan hullámokba fodrozódik. Az ajkaknak ez a kéksége valahogy hideg. Bőrének ez a petyhüdt dombossága a keze hátsó felén, soha életében nem volt. Ez a hegyes áll, szánalmas, szinte szenvedő.

– Szeretném tudni – válaszolta: nyilvánvaló volt, hogy a kérdés elől sehová sem menekülhet.

– Nos, hogy is mondjam el neked egyetlen szóval? – kérdezte Joann ugyanazzal a szándékolt félénkséggel. – A gondozottság, ez az! – kiáltott fel örömében, hogy megtalálta a keresett szót. – Ott az út – út, a kerítés – kerítés, a híd meg híd! – Hirtelen elnevette magát, egészséges kezével legyintett, nagyon mulatságosan. – A fél Franciaországot beutaztam, egyetlenegy kátyút sem láttam!

Bargyin az ágy fejénél álló székre pillantott: fehér papírlap, és rajta, Joann vaskövetkezetességével, kis fiolában gyógycseppek, validol, barhentrongyba csavart szemüveg (azzal törölgeti), egy kis tányéron beáztatott alma, egy csomó könyv, köztük szembeötlő a Tyimirjazev feljegyzéseinek félbőr-kötéses gerince. Mindez szigorú rendben, tisztán, és talán nem váratlanul, Tolsztoj elbeszéléskötetét kivéve, amely a *Kreutzer-szonátá*nál van felütve. Joann erényes, és isten őrizz, hogy a fiával kényes témákról szót ejtsen, de önmagával talán beszél ilyesmiről, nyilván nem annyira a nemek kapcsolatai érdeklik, mint inkább a pszichológia – az általa ismert szakkönyveknél többre becsüli Tolsztojt.

– Várj csak, ezt az összehasonlítás kedvéért mondod? – kérdezte Bargyin, már kezdett lassacskán felmérgesedni.

– Természetesen az összehasonlítás kedvéért – felelte Joann bátran.

– Eltaláltad, mikor kell összehasonlítgatni: egy iskolát nem bírunk a hamuból felépíteni, nemhogy kerítést húzzunk! – Bargyin csaknem felkiáltott, de olyan hangosan, hogy Olga egyik szobából a másikba szaladt. – Eltaláltad, mit hasonlíts össze, hát tudsz te gondolkozni? – kérdezte Jegor Ivanovics, de gondolatban tüstént leintette magát – a gondolkozásról inkább hallgatott volna.

– Tudok! – vágta rá Joann, és a beteg keze vakon megrándult,

majd elcsendesedett. – Tudok gondolkozni, okos fiam!... – ismételte, felindulását elcsillapítva. Pizsamája ujjával megtörülte az arcát. – Olga, adj vizet...

Olga beszaladt, a pohár ugrált a csészealjon, a víz a padlóra locscsant.

– Nekem ne... izgasd fel apát! – mondta és a férjére nézett; ilyesmi ritkán fordult elő nála.

– Nem bántom – mondta Jegor Ivanovics, és felállt, hogy kimenjen, de Joann megragadta a kabátja ujjánál.

– Ne menj el!

Most szótlanul és nyugodtan ültek, nem voltak náluk békésebb emberek.

– Megállj, én nem arról beszélek, ami ma van, hanem aminek holnap kell lennie – szólalt meg Joann, bátortalan egyetértéssel lehunyva szemét. – Ha pedig arról beszélünk, hogy mi legyen holnap, akkor a legésszerűbb megnézni, hogy tegnap mi volt.

– No jó... mi volt tegnap? – kérdezte Bargyin. – Légy szíves megmondani, mi volt?

Joann ismét előhúzta a beteg karját, és a takaróra tette: amikor a vita fellángolt, ez a kar rémületében isten tudja, hová bújt.

– Te úgy jársz-kelsz az országban, mint egy előkelő vendég, és semmit sem látsz, de én látok! – fakadt ki hirtelen Joann, és a beteg karja ugrott egyet.

– No beszélj, mit láttál, beszélj már... – sürgette Bargyin. Mintha átizzott volna a szék, amelyen most ült, nehéz volt ülni rajta.

– Hát ezt láttam: az ember nézi mindazt, amit lerombolták, szétvertek, ledöntöttek, elpusztítottak, és nem veszi észre! – mondta Joann dühösen. – A háború előtt, igen, igen, előtte...

– És ezt te mind láttad? Igen? – kérdezte Bargyin, azt akarta, hogy apja mindent kimondjon, ami fáj.

– Hogyne láttam volna? Láttam! – Joann láthatóan örült a fia kérdésének... Akarod tudni, hogy mit láttam? Parancsolj!... Láttam egy utat, amelyik hét éve tele volt kátyúkkal, pedig évente legalább kétszer az egész közösség rajta ment szavazni a szovjetbe... Láttam én, láttam!... Láttam, hogy sok kilométeres élő sövényt húztak, igyekezve némi idill látszatát kelteni... Amikor hamisságról van szó, nincsenek apróságok...

– Hamisság, azt mondtad?

– Igenis, hamisság! – jegyezte meg Joann. – Még ha nem gondolunk is rá, arra hangoljuk az embereket, hogy ne lássák az elhanyagoltságot... hogy is nevezzem? Nem akarok hangos szavakat, de az isten tudja, hogy mi ez? És mindez abból ered, hogy van egy előítéletünk – mellesleg nem új –, ami sarkalatos kérdést érint: az ember boldogságáról alkotott elképzelésünket, esetleg a jólétéről is...

Bargyin az apjára nézett: a vita erőt adott az öregnek. Arcáról eltűnt a sápadtság, egy kissé még meg is rózsásodott a bőre. Joann szemlátomást felélénkült.

– Előítélet? Miféle?

– Van egy régi orosz elképzelés a mennyországról, nagyon régi elképzelés, szélesen elterjedt... Ennek a mennyországnak sok ismertetőjele van, de a legfőbb: nem kell az uraságra dolgozni. Amikor az orosz muzsik a pokolbéli napszámosmunkától agyonterhelve, azt mondta: „Egy szó, mint száz – mennyei élet", ez nála azt jelentette, hogy ott nem az uraságra kell dolgozni. És ebben semmi elítélendő nem volt, megszabadulni az ilyen napszámosmunkától – áldás. De most másként áll a dolog...

– Szerintem, apám a legfőbbre terelted a szót! Ismerd be, hogy a legfőbbre!

Joann elmosolyodott, nos, úgy látszik, a jókedve is visszatért.

– Eltaláltad, a legfőbbre.

– Akkor talán megmondod, hogy merre van kiút ebből a helyzetből.

Joann az egészséges karjára támaszkodva, kényelmesebben felült.

– Nem, eddig te kérdeztél, most rajtam a kérdezés sora. Visszatérek a régi gondolatomhoz, te ismered. Nem szabad az embert az önmagáról való gondoskodástól megszabadítani – folytatta. – Szüntelenül azt kell mondogatni neki: senki sem csinálja meg helyetted.

– Várj, mi értelme az időt vesztegetni, nosza, alkalmazd ezt az aranyszabályt a te szentséges Bakovkádban! – tanácsolta Jegor Ivanovics komolyan, látszott, hogy ő is elsajátította a bargyini ingerelni tudást.

– De hiszen alkalmazom! – felelte Joann nyugodtan, szándékos nyugalommal.

– És senkit sem kérdeztél? Fogtad magad... és bevezetted?

– Kit kérdeztem volna? Fő, hogy magam meg voltam győződve a hasznosságáról...

– Várj csak, titokban csináltad vagy megmutattad valakinek?

– Megmutattam, természetesen . . .

– Kinek mutattad meg?

– Ejnye, de akadékoskodol! Kinek kell megmutatni? A járási pártbizottság titkárának mutattam meg, ezzel meg vagy elégedve?

– No és ő?

– Kijött, mindent körüljárt, mosolygott, a vállát vonogatta. „Te, Ivan Kuzmics, azt beszélik, itt önkényeskedel, igaz ez?" Hallgattam, átvezettem a mezőn, és a telepet sem kerültem el. Látja, hogy az utak meg vannak javítva, semmi pompa, de mindenütt rend, a hidak cölöpökre fektetve, deszkával borítva, kerítések jelentek meg, ráadásul kapuval. Összehívta az embereket. „Ti csináltátok, elvtársak?" – „Mi, a tulajdon kezünkkel." – „Elégedettek vagytok?" – „Hogyne volnánk elégedettek, rend van!" – „Köszönöm, ezentúl is így csináljátok, elvtársak!" Teszerinted, titkár . . . nem túlzás ez? . . . – kacsintott Joann. – Énszerintem jobban nem is kell . . . – Sajnálkozva nézett Jegor Ivanovicsra. – Bocsásd meg, fiam, hogy leráncgattalak abból a te diplomáciai magasságodból a gyarló földre. Valóban, helyénvaló-e ez a beszélgetés? Nagykövetségi díszestély, és hirtelen – a kerítés . . . nem zavarba ejtő ez? Határozottan zavarba ejtő!

Bargyin nagy zavarban távozott Jaszenciból: ellenkeznie kellett volna apjával, de hogyan ellenkezzen? Olyan ködöt támasztott az öreg, hogy lélegzeni sem lehet. Vagy talán nem kell félni ettől a ködtől? Talán az általa felvázolt képben van egy szemernyi józan ész, és a józan észben igazság? Tőle aztán nem lehet elvitatni az életismeretet. Ha pedig ismeri az életet, akkor talán ésszerű meghallgatni, amit mond? Valóban lehetséges, hogy az, amit a diplomácia világának neveznek, túlságosan magasan helyezkedik el a föld felett, és időről időre ésszerű leereszkedni ebből a magasságból a gyarló földre. Hányszor szidta a sorsot, amiért ilyen nyakas apát adott neki. Mindenkinek rendes apja van, de ez – csípős paprika, ha a torkodra akad, sokáig köhögsz! De talán jó, hogy ilyen apád van, ha kötekedő és nyakas is, de gondos nevelő és kezdeményezője mindennek, ami atyai. S a diplomáciával az ilyen Keresztelő Szent János nem áll ellentétben, a diplomácia akkor jó, ha nem nagyon elkényeztetett . . . Csak az boszszantó, hogy Jegor hányszor megfogadta: nem száll vitába apjával a nagy útja előtt, és mégsem sikerült! Lám, vannak apák, akik amikor

a fiukat búcsúztatják, jóságos atyai kezüket a vállára teszik, és útra valóul csupa atyai örömtől fűtött, lágy szóval látják el, ez pedig csak feldühít és felkavar – az út Stockholmig túlságosan rövid ahhoz, hogy magadhoz térj.

67

Változatlan tweed kabátjában, igaz, hogy most tanácsosi rangban ugyanaz a régi nagykövetségi tisztviselő fogadta Bargyint a stockholmi repülőtéren, és közölte, hogy Jegor Ivanovics valóban a „hajóról egyenest a bálba került"! A nagykövetség Alekszandra Mihajlovnának Stockholmból való távozása alkalmából aznap fogadást ad.

– Kollontaj nélkül elképzelni Stockholmot teljesen lehetetlen – sóhajtott, és bánatos szemével a repülőtér túlsó végében magányosan álló Douglasra mutatott. – Szerintem ilyen megtiszteltetésben egyetlen követünk sem részesült: Moszkva különgépet küldött . . .

Bargyin ünnepélyes, de egyúttal riadt hangulatban találta a nagykövetséget. No persze, Kollontajt ünnepelték, ám egyúttal búcsúztatták is: köztudottá vált, hogy Alekszandra Mihajlovnát népbiztossági tanácsossá nevezték ki, és hogy ez csak a tisztes nyugdíjazás formulája – Kollontaj nyugalomba vonul.

Bargyin jelentkezett Alekszandra Mihajlovnánál, és meglehetősen zavarba esett: a fogadóterem tele volt emberekkel, a stockholmiak már sorban álltak, búcsúzkodtak a nagykövettől. Ezeknek a találkozásoknak bizonyára kialakult a ritmusuk, és talán a hangulatuk is: három perc, amelyet a vendég a nagykövet dolgozószobájában töltött, elég volt ahhoz, hogy az izgalom rabul ejtse, szinte más emberként jött ki onnan.

De itt egy ember, aki önmaga maradt: Karl Gerhgardt, színész és a svéd antifasizmus dalnoka, akinek gúnydalait egész Skandinávia énekelte. Bargyin a sötétzöld bársonyzakójára és a fekete szalagra figyelt fel, amilyet a szabad művészek a század elején viseltek.

– Nagy színésznő távozik a színpadról! – jegyezte meg Gerhgardt a dolgozószobából kilépve. Az ő szájából ez a legnagyobb dicséret:

benne van az élet bátorsága, a hivatáshoz való hűség, és természetesen tehetség – miféle nagy színésznő az, akinek nincs tehetsége?

De Alekszandra Mihajlovnára e pillanatban a legkevésbé sem illettek a patetikus szavak, Jegor Ivanovics benyomása szerint bánatosan hallgatag volt, szelíd és valahogy zavart.

– Néha sakkjátékoshoz hasonlítom magam, aki sok évig tartó játszmát fejezett be, nem annyira kombinációs, mint inkább pozíciójátékot, amely erőfeszítést kívánt . . . – Jegor Ivanovicsnak az ablakkal szemben kínált helyet, így jobban láthatta. – Nos, az a fő, hogy a játszma befejeződött . . .

Megtalálta a helyes szavakat önfeláldozó stockholmi munkásságának kifejezésére. Az, amit Skandináviában csinált, akár csak az utóbbi hat évben, valóban sakkjátszmára emlékeztetett, ahol számítás és kitartás kellett, ismét és ismét számítás és kitartás.

– A játszma be is fejeződött, meg nem is – jegyezte meg –, Finnország még mindig kemény dió . . . Mennyire érti meg az ezekben az években történteket? . . . – Elhallgatott, gondolatok kerítették hatalmukba. – Persze, viselkedhet így vagy úgy, mindene megvan mindkétféle döntéshez . . . Minden biztosíték benne rejlik. Többet mondok: a jóakaratában.

Így lehetett érteni: Finnország még megőrizte valamennyi állami intézményét, köztük néhányat azok közül is, amelyeket Mannerheim és Ryti hoztak létre. Más szóval Finnország, Alekszandra Mihajlovna szerint, esetleg új Mannerheimeket és Rytiket teremt vagy nem teremt. Tulajdonképpen a saját érettségétől, állami bölcsességétől függ, hogy milyen útra tér: attól a képességétől, hogy a helyzetet és a szomszédja szándékait megértse. Oroszország, akármilyen nagy áldozatokat hozott is, Finnország becsületszavára hagyatkozott, ez bizonyára nem kevés, de csak abban az esetben, ha az, akinek ezt a szót meg kell tartania, szintén így gondolkodik.

– Magunkban mi itt semmit sem tehetünk, Alekszandra Mihajlovna, barátokra van szükségünk . . . Jól értettem önt?

– Igenis, magunkban semmit sem tehetünk – erősítette meg az asszony. – Elnézést, de az én megítélésem szerint a helyünkbe lépők alkalmasságának abban a képességükben kell megmutatkoznia, hogy új barátokat szerezzenek . . . – bánatosan hallgatott egy sort. – Csicserin ehhez kitűnően értett . . . Különc volt? Lehet, de azok közül a nagy különcök közül való, akik díszére váltak az emberiség történetének . . .

Igen, éjszakánként követeket fogadott, aztán a zongorához ült, és reggelig Mozartot játszott; a diplomáciai jegyzékekben nem vetette meg a régi görögöktől vett idézeteket, és csaknem minden szabad idejét az egyiptomi tekercsek megfejtésének szentelte. Mindez persze nem látszott egészen megszokottnak, de Lenint például nem zavarta, annyira nem, hogy még tizenhét novemberében Csicserint nevezte meg esélyes jelöltként a külügyi népbiztosi tisztségre... Én megértettem Vlagyimir Iljics álláspontját: Csicserin egész megjelenésével megfelelt erre a tisztségre, és ráadásul nagyon értett az emberekkel való érintkezéshez. Hej, milyen leveleket írt Fridtjof Nansennak! Amikor Oslóban dolgoztam, alkalmam nyílt elolvasni a norvég tudóshoz írt egyik csodálatos levelét. Nem kevesebbről és nem többről volt szó, mint transzszibériai repülőgépjáratok megszervezéséről Amerikába, akkoriban ezek érdekelték a norvéget. Igen, a levél huszonnégyben kelt, ámbár a beszélgetés színvonala ma is időszerű. Ha emlékezetem nem csal, engem egy mondata lepett meg, amelynek értelme körülbelül így hangzik: „Amióta ön támogatja ezeket a terveket, a megbízhatóság és hűség legjobb biztosítékának tartjuk őket..." Ismerje el, hogy ezt nem mindenkinek mondják... Csak annyit tehetek hozzá, hogy abban a nehéz esztendőben, amikor az egész ország éhezett, éppen Csicserin volt az, aki Nansennal kapcsolatban képzelt el bennünket, és az ő tekintélyét Oroszország megsegítésére fordította – ismét elhallgatott. Ismerje el, hogy az ember életében nincs boldogabb pillanat annál, mint amikor alkalma van a népének segítségére lenni...

Most természetesen Csicserinről beszélt, de egy icipicit önmagáról is...

Kollontaj mélyen a karosszékbe süppedve ült, nagy tűkkel kötött, sötétbarna, bolyhos kendőbe burkolózva: lehetséges, hogy ezt a kendőt valamelyik követségi jóakaroja kötötte, látva, hogy mennyire szenved a hidegtől. Amikor felvetette a fejét, mintha egy láthatatlan beszélgetőpartnernek válaszolna, szelíd, de büszke arckifejezésében elnézés és kihívás tükröződött. Néha kiszabadította kezét, és lesimította ősz haját a halántékán, olyan kecses eleganciával, hogy azt lehetett hinni: akkor gyakorolta be azt a mozdulatot, amikor még nem volt ősz, és most már nem tud leszokni róla.

– Svédországban megvannak a magunk gondjai – folytatta. – Meg kell őrizni mindazokat, akik ezekben az években segítségünkre voltak, vannak itt igazi barátaink...

– A Kollontaj-kör? – kérdezte Bargyin, tudta, hogy azoknak a jó barátainknak seregét, akik mindezekben az években a nagykövetséghez húztak, és nem váltak hűtlenné hozzá, Stockholmban Kollontaj-körnek nevezik.

– Nos hát... Lehet, hogy Kollontaj-kör – helyeselt az asszony lelkesen, jólesett ezt megerősítenie. – Barátokra támaszkodva sok mindent tehet az ember – folytatta. – Mint például Hagenra. Ő emlékszik önre, ma itt lesz – mondta mosolyogva. – Új idők küszöbén vagyunk... Lehet, hogy elvileg újak lesznek, ezért tisztáznunk kell, hogy milyen legyen a politikánk Skandináviában, vagy ha úgy akarja: a politikánk stratégiája... – Ahogy ezt a „stratégiát" mondta, mintha Jegor Ivanovicsot is felszólította volna, hogy ezen elgondolkozzék.

Bargyin este tíz óra felé közeledett a nagykövetséghez, a Királyi Könyvtárnál elengedte a gépkocsit, és gyalogosan ment a parkon át. Amikor az ágas-bogas fák homályából kilépett, rá sem ismert a nagykövetség utcájára – tele volt autókkal: ennek csakis az lehet az oka, hogy Kollontaj búcsúzik Stockholmtól, és a főváros lerója előtte tiszteletét.

Az utcában álló kocsik hosszú sora megközelítő elképzelést nyújtott a vendégek tömegéről: Jegor Ivanovics egybevetette a nagykövetség épületének méreteivel, és úgy gondolta, hogy egyhamar nem fér oda Alekszandra Mihajlovnához. Valóban, amikor nagy nehezen bejutott a terembe, ahol a fogadás folyt, a hátak és tarkók áthatolhatatlan korlátja mögött megpillantotta a szembetűnően magas karosszéket, és benne az ünnepeltet. A kissé távolabb álló kandeláber fénye vakította Alekszandra Mihajlovnát, és az asszony kezét kinyújtva kérte, hogy oltsák el. Arca kifejezése, ahogy Bargyin látta, ebben a pillanatban fáradt, de boldog volt. Az estélynek megvolt a protokolláris terve, a tömeg mintegy körülfolyta a karosszéket, amelyben Alekszandra Mihajlovna ült. Olykor meglassult a mozgás, futó párbeszéd kezdődött, Kollontaj kezdeményezte, két-három szó, de változatlanul a hála, elismerés kifejezése, emlékekkel, tréfával, szójátékkal kísérve, amely mindig erőt adott.

– Georgij Ivanovics, szeretném megismertetni önt az orvosommal: Nana Swarc, emlékszik? – Alekszandra Mihajlovna kinyújtotta erőtlen kezét Bargyin felé, mintha megáldaná. Csak nem az a Nana Swarc ez, aki akkor, negyvenkettő augusztusának azon a rémséges három

napján heparininjekcióval magához térítette Kollontaj asszonyt? – Emlékszik a stockholmi Vöröskereszt kórházára, Georgij Ivanovics? – Igen, nem kétséges, hogy ő az. – A doktornő beleegyezett, hogy elkísér Moszkvába ... együtt repülünk ...

Az asszony szigorú tisztelettudással lehajtotta fejét, miközben egyenes szálú, fiúsra nyírt haja a homlokába hullt.

– Hagen úr érdeklődött ön iránt, Georgij Ivanovics – mondta a teremben körülnézve Kollontaj. – Úgy látszik, már elment, de holnap ott lesz a repülőtéren ... Talán épp azért ment el ilyen korán, hogy holnap ott lehessen: hajnalban indulunk ...

Már itt is van a stockholmi repülőtér, a foltokban sötétlő márciusi hóval, szeles hajnal, olyan szeles, hogy Hagennek nem kis ügyeskedéssel sikerül megtartania fején a tornyos kucsmát, és a katonai Douglas lassan elszakad a földtől, hogy egy pillanatra feltűnjön az égen, és eltűnjön.

Bargyin svéd barátjával tért vissza a városba. Az eltelt idő a Hagen hatalmas, rendíthetetlen szervezetét sem kímélte, Bargyin valami új, öreges vonást fedezett fel rajta, tekintetében valami mindent megbocsátó, szánalommal elegyes kifejezést.

– Stockholm Kollontaj nélkül elképzelhetetlen ... – jegyezte meg a gallérját feltűrve Hagen. – Az idő mindenhez hozzászoktat, de sok időnek kell eltelnie ...

Bargyin igyekezett magának megmagyarázni azt, ami történt. Európai főváros ritkán rendez nagykövetnek ilyen búcsúztatást, mint amilyet Stockholm Kollontajnak rendezett, és természetesen nem a szívélyesség hivatalos megnyilvánulásairól, a bankettekről és virágokról van szó – valami komolyabb körülmény jelezte ezt a tényt. Annak a személynek, akinek a svéd bíróság külön rendeletével megtiltotta a Svédországba való beutazást, csaknem hasonló módon fejezik ki a sajnálkozást, hogy elhagyja az országot ... Ahhoz, hogy ez megtörténjék, az illetőnek, akár a középkori várostromoknál, roppant vastag kőfalat kellett áttörnie – de képes-e erre egy gyenge nő? Kiderült, hogy képes. Nemes értelme és intelligenciája csodát tett – az a hat nyelv, amelyet beszélt, ritkán működött olyan eredményesen, mint itt.

Hagen kora délután autóján érte ment Jegor Ivanovicsért. Kétlépésnyire lakott a régi csillagvizsgálótól, amelynek kupolája, mintegy a dombtetőre tűzve, a háza mögött magaslott. A lift elárulta a ház

korát. A keskeny szekrény, amelynek két ajtaja közül az egyik rácsos, harmonikaszerűen összehúzódott, a Wright testvérek kétfedelű repülőgépével egyidejűleg, a század elején készülhetett. A gondosan takarított tágas lakás napfényben úszott. A tisztaság és a napfény érzését még fokozta, hogy a lakás hófehér volt. A falak, a mennyezetek, az ajtó- és ablakkeretek, a spaletták, a cserépkályhák – minden vakítóan fehérlett. A magas mennyezetekről tompán verődött vissza a hang, s a lépések mintha szobából szobába siklanának – az ilyen lakásban nyilván jól lehet énekelni.

Hagen felesége kijött Bargyin elébe – nagy darab, fehér testű, dús ősz hajú nő. Franciául próbált vele beszélni, majd látva a vendég zavarát, elegánsan angolra fordította a szót. Elmondta, hogy egy női folyóiratot szerkeszt, amelynél Kollontaj asszony is munkatársaként dolgozott.

– Tanácsadóm is volt – jegyezte meg. – Ritkán fordult elő, hogy a lap valamelyik számát az ő közreműködése nélkül szerkesztettük volna meg – tette hozzá, és férjére pillantva sietve visszavonult; nyilván Hagen is siettette – a találkozás hivatalosnak ígérkezett.

– Beszéltem önnek Kurt Johansenről? – kérdezte Hagen, és bevezette Jegor Ivanovicsot egy tágas szobába, amely nyilván a lakás legnagyobb helyisége lehetett, bútorzata Észak-Európa első világháború előtti divatját követte – fényezett fa, színes fémmel és zománcmedalionokkal díszítve – nem fényűző, de a maga módján elegáns. Hagenék fehér lakásában jól mutatott. – Nos, ez a Kurt a Stockholmban élő uppsalaiak feje, azoknak egyike, akiket a mi fővárosunk nem térített a maga hitére! – Nevetve figyelte, amint Bargyin iparkodik belepréselni magát egy medalionos karosszék nem éppen tágas öblébe. – Egyszóval Johansen barátom eljött hozzám, és közölte, hogy van egy lényegében nemes magánkezdeményezés: a független svédek egy csoportja elutazik Helsinkibe. Céljuk: találkozni a mai Finnország korifeusaival, és hogy úgy mondjam, fontos beszélgetést folytatni velük. Az utazás eredménye talán a köz javára fog szolgálni, talán ... Egyszóval beleegyeztem, hogy részt veszek az utazásban. Bevallom, érdekelt a találkozás Paasikivivel, akit a minap neveztek ki miniszterelnökké. Utoljára tavaly, negyvenhárom februárjában láttam, amikor Stockholmba jött, hogy Kollontajjal találkozzék. Amint tudjuk, ideutazását titokban tartották, így hát nem volt alkalmam beszélgetni vele. De megfigyeltem az arcát, bizonyos mértékben tükrözte azt a felelősséget, amelyet

vállalt, amikor ezt az utat megtette, és azt a tudatot, hogy ez a mai viszonyok közt milyen nehéz; komor volt. Sőt akkor úgy láttam, hogy nemigen hisz a küldetésének sikerében, nyilván tudta, hogy milyen nagy erők állnak szemben vele. És most ez az újabb találkozás Paasikivivel, ezúttal mint a miniszterelnökkel, Helsinkiben ...

A szomszéd szobában megszólalt a telefon, és utána a polgármesterné hangja hallatszott. Hagen elnézést kért és kiment. Nyomban visszatért, és karosszékébe telepedve hallgatott egy ideig, erőlködve igyekezett emlékezetébe idézni a megszakadt beszélgetés végét, úgy látszott, a telefonon hallott közlés kéretlenül betört a tudatába, és megszakította a gondolatát.

– A svéd távirati ügynökségről telefonáltak, fontos hír érkezett Amerikából, megígérték, hogy még idecsengetnek ... – mondta sietve, mintha meg akarna szabadulni attól, amit a telefonon hallott, és ilyen módon gyorsabban visszatérni a félbeszakadt beszélgetéshez. – Tehát Helsinkiről beszéltünk Paasikivivel, aki akkoriban lett újra miniszterelnök. És ami meglepett: ugyanolyan komor, gondterhelt volt az arca. Csak arra gondolhattam: milyen nehéz lehetett, ha még a németek kiűzése után is csak viszonylagos a könnyebbedés. És Paasikivi már beszélt. De mit mondott?

Bargyin jól értette a svédet: a Paasikivivel folytatott beszélgetés felidézésével az új Oroszország és Finnország kapcsolatának lényegére vonatkozó nézetét kívánta kifejezni. De mégis mit mondott neki Paasikivi?

Azt mondta, hogy a németek, amikor Finnországból kivonultak, feldúlták az országot. Nemcsak a hidakat gyújtották fel, amit meg lehet érteni, minthogy az oroszok jöttek a nyomukba, több száz templomot is felperzseltek. A svéd nem tudja, hogy Paasikivi mennyire vallásos, de abban a pillanatban komor volt. Úgy látszott, hogy mindezeknek fel kell nyitnia az emberek szemét a németekkel való szövetség igazi értelmére, mondta Paasikivi, de sajnos, nem így történt. Svinhuvud formulája: „Oroszország bármelyik ellensége szükségképpen barátja Finnországnak", Finnország bizonyos köreiben még él és hat. Egyszóval az országban történtek kísérletek az oroszok elleni partizánháborúra ... Mit mondhat erről? Paasikivi nézete szerint: finnellenes akció ... Abból, hogy milyen dühösen mondta ezt Paasikivi, a svéd megérezte: meg van győződve arról, hogy ez az akció valóban idegen a finnek nemzeti törekvéseitől. Ám ez a véleménye másban is meg-

mutatkozott: abban, hogy milyen igazságtudattal fejtette ki a szovjet–finn kapcsolatokról felfogását. Ha lehet eszménye az embernek életében, ez ilyen eszmény. Ő attól a régi időtől fogva híve ennek az eszménynek, amikor csaknem húsz évvel ezelőtt Tartuba érkezett, hogy aláírja a békeszerződést Oroszországgal, és aztán vállalta a felelősséget, hogy megegyezzen az oroszokkal a finn történelem legnehezebb fordulatain. Hagen úgy vette észre, hogy ez a véleménye nem annyira érzelmi okokra, mint inkább a józan észre támaszkodik, tapasztalatra, számításra. A svéd természetesen mindezt már előbb is tudta, de az, amit Paasikivi azon az októberi napon, Helsinkiben mondott neki, őrá is nagy hatást tett. Paasikivi kijelentette, hogy meggyőződéses híve Leninnek, aki azt vallotta, hogy az állami és társadalmi berendezkedésbeli különbség nem lehet akadálya a jó viszonynak még olyan különböző és bizonyos tekintetben antagonisztikus történelmi múlttal rendelkező országok között sem, mint Oroszország és Finnország. Paasikivi, úgy mondta, csábító feladatának tekinti, hogy megvesse egy éppen ilyen típusú kapcsolat alapját. Meggyőződése, hogy Oroszország és Finnország képes ennek az eszmének a megvalósítására, olyannyira, hogy a világ azt mondhassa: „Itt van két ország, amelyek minden tekintetben különbözők: az egyik kicsi, a másik nagy, egyiket az orosz Októberi Forradalom eszméi, a másikat a nyugati demokrácia eszméi vezérlik, az egyik az új világhoz, a másik a régihez kapcsolódik eleven köldökzsinórjával ... Lám, ez a két ország, amely mindenben különbözik, békében meg tud férni egymással, megtalálja a közös nyelvet a lényeges dolgokban, legyen az egy vízierőmű építése a zordon észak egy lezuhogó tavánál, sok milliós kereskedelmi ügylet, vagy ugyanolyan nagy és bonyolult diplomáciai akció ... Itt van ez a két ország; minden tekintetben különböznek egymástól, és mégis el nem múló igazságot nyilatkoztattak ki az embereknek: ez a béke és ez az összhang korántsem Finnország monopóliuma, ugyanez lehet Oroszországnak is, sőt Finnországnak más országokkal kapcsolatban – a világ tágas és sokarculatú ...” A svéd megállapítása szerint ez a beszélgetés nagyon érdekelte Paasikivit, a komorsága eloszlott, sőt valahogy felvidult. „Nem kell e kérdésben valami nagy szakértőnek lenni, hogy megértsük: az Oroszországgal való kapcsolataink tapasztalatai lényegükben elvi jelentőségűek, és lehet, hogy a világban kialakuló kapcsolatok holnapját rejtik magukban ...”

Hagen felemelte a kellemesen keményített asztalkendőt, amely me-

rev kúpként magaslott a teríték fölött, szemükbe tűnt a vékony kínai porcelán szerviz, két kis csésze, egy tálkán élénksárga, láthatóan omlós vajas sütemény, ezenkívül kávéskanna, amely egy kissé megizzadt a lazán ülő fedője körül.

– Paasikivi a maga módján meggyőződéses, és ez tiszteletet ébreszt – jegyezte meg Hagen, miközben óvatosan kitöltötte a barna folyadékot; a sűrű kávé nehezen csorgott. – Nem titkolom, jólesett megfigyelnem. Amikor az ember már csaknem az élete végén jár, megerősíti hűségét az ifjúkori eszménye iránt, mi lehet a mi időnkben ennél nagyobb! – Nem volt nehéz kitalálni, hogy ezek a nézetek Hagentől sem idegenek. – Természetesen komor volt, bár egyúttal humoros kedvében, különben nem volna finn! – folytatta Hagen, nem véve észre, hogy elismeréssel adózott a svéd humornak, amely éppen a finnek komorságának köszönheti létét. – De félre a tréfával, meg kell mondani: Paasikivi, legyen bár miniszterelnök, vagy akár Finnország elnöke, lényegében több mind a kettőnél, mivelhogy az ő életének tapasztalata elvi jelentőségű a béke sorsa számára . . .

– Svédországban vannak barátai Paasikivinek? – kérdezte Bargyin; az adott esetben nemcsak a finn érdekelte, hanem a svéd is: kíváncsi volt, hogy annak mennyi harcostársa lehet.

– Tudni akarja, hogy kik állnak Paasikivi mögött? – kérdezte gunyorosan mosolyogva Hagen.

– Ha önnek úgy tetszik – felelte ugyancsak gunyorosan visszamosolyogva Jegor Ivanovics.

– Ahogy Uppsalában mondják: „A szomszédaid tesznek erőssé . . ." – kacsintott Hagen. – Ma jó a hátországa, holnap pedig még jobb lesz . . .

Az ajtón túl ismét keményen csörgött a telefon. Hagen felállt. A beszélgetés annyira lekötötte, hogy láthatóan megfeledkezett a távirati ügynökségbeli barátainak előzetes figyelmeztetéséről. De különös, Bargyin most is észrevette, hogy arcát könnyű árnyék felhőzi, aggodalom, sőt talán szomorúság árnyéka – annak az embernek a hangjában, aki egy órával ezelőtt telefonált, nem tetszett neki valami . . .

Bargyin hallotta, amint a házigazdája felvette a telefonkagylót, és meglepett kiáltás hangzott fel odaát. Hagen mintegy faggatta a vezeték túlsó végén beszélő ismerőst: „Mit mondtál? Hogy mondtad? Ismételd meg! . . ."

Hagen lecsapta a kagylót, futtában nekiment a karosszéknek – hal-

lani lehetett, amint az meglódulva súlyosan a falnak ütközik –, majd feltűnt a fehér ajtó keretében, és magán erőt véve leült a díványra. Hagenné asszony besuhant a szobába.

– Valami történt, kedvesem? – kérdezte, de ebben a pillanatban nem a férjére, hanem Bargyinra nézett, mintha őrajta ellenőrizné, hogy a mindjárt elhangzó válasz megfelel-e a valóságnak.

– Roosevelt elnök meghalt – felelte Hagen, és ijedten nézett Bargyinra. Jobban szerette volna, ha ezt a hírt nem tőle tudja meg az orosz. – A hír hiteles: a Reuter és a TASZSZ is megerősítette . . . – Ez az utóbbi megjegyzése már egyenest az orosz vendégnek szólt.

Bargyin a karfára támaszkodott, nehezen állt fel. Első gondolata: ez baj, bizony, baj . . .

Három nappal később egy amerikai katonai repülőgépen, amely Izlandon és Új-Fundlandon át haladt, az Egyesült Államokba repült.

68

Bargyin ugyancsak csodálkozott, mikor azok között, akik Washingtonban fogadták, megpillantotta Mironot . . . Öccsének Jaszenciban történt látogatása óta Jegor Ivanovicsban hirtelen bűntudat ébredt irányában. Sőt egy ízben különös gondolata támadt: nem rövidítette-e meg őt? Úgy érezte, hogy a maga boldogságát a fivére számlájára szerezte. És hogy Miron titokban éppen ezt gondolja. De lám, öccse eljött, mintha mi sem történt volna, akarva-akaratlanul is csodálkoznia kell az embernek . . . Jegor most majd mindent tisztáz és a helyére tesz, csak idő legyen hozzá – a beszélgetés sok időt kíván.

Márpedig, a jelekből ítélve, sok időre nem volt kilátás – Buchman is megjelent a repülőtéren, bánatos bizalmassággal megölelte Bargyint, szótlan tanújeleként a veszteség pótolhatatlanságának, majd jelentőségteljesen sóhajtott, és azt mondta, nagyon szívesen látná a szülői házában, hogy ott kiönthesse a lelkét. Megbeszélték, hogy másnap találkoznak.

Eközben pedig Miron előállt a Ford Merkurjával; maga mellé ültette bátyját, és elindult a város felé.

– Amerika hogyan búcsúzott az elnöktől? – kérdezte Jegor. – Hogyan folyt le?

Miron enyhe zavarral nézett a bátyjára.

– Valahogy csendben történt, különösebb feltűnés nélkül – mondta restelkedve. – Aznap este egy város környéki vendéglőben vacsoráztam, és egy pilóta-egyenruhás legényke került velem egy asztalhoz. Én megjegyeztem: „Az élet kiegyensúlyozza az örömöt és a bánatot." „Miféle bánatról beszél? . . ." – kérdezte ő. Kínos volt neki válaszolnom, ez szemrehányásnak hangzott volna, hát hallgattam, ő pedig kitartóan megismételte a kérdést: „Milyen bánatról?" Amint később kiderült, nem tudatlanságból viselkedett így, csak ez az esemény nem hatolt be olyan erővel a tudatába, hogy bánatot ébresszen . . . – Miron elhallgatott, mintha a történtek értelmét kutatná. – Nem hibáztatom; hogy nem ő az egyetlen ilyen, az kitűnt abból, ahogy Amerika ezekben a napokban viselkedett . . . Nálunk másként viselkednének az emberek . . .

– Meggyőződésem szerint nálunk másként reagáltak Roosevelt halálára – felelte Bargyin. – Nálunk szerették az elnököt.

Miron elhallgatott, talán arra az estére emlékezett, amikor a washingtoni görögök házában először beszéltek Rooseveltről.

– No mi az, elhallgattál? – kérdezte leplezetlen hévvel Bargyin. – Nálunk szerették az elnököt . . . Csak nem akarod azt mondani, hogy nem ez a helyes kifejezés?

– Nem ez, testvér . . .

Bargyin felfortyant.

– Volt Roosevelt, jött Truman . . . egykutya, nem?

– Nem, nem egy.

– A gyerekeink jobban megértik, mint mi: nekünk nagy barátunk volt – mondta Bargyin; ebben a mondatában némi kompromisszum volt; a gyerekeket hívta ítélőbírául. Nem kívánta a vitát folytatni.

– Azt akarom, hogy a gyerekeink helyesbítsenek minket . . . – mondta Miron, kedvére volt ez a formula.

Miron el akarta vinni bátyját az ottani görögökhöz, de Jegor a Buchmannal másnapra megbeszélt találkozásra hivatkozva elhalasztotta ezt a látogatást. Ez a beszélgetés az amerikaival fontos volt számára – az elnök halálával Washingtonban új helyzet állt elő. Hogy pontosak legyünk: az elnök halálától függetlenül állt elő, de ez az esemény súlyosbította a körülményeket. Az új helyzet új ismereteket kíván, a

Buchmannal való találkozás sokat segíthet, amennyire ez módjában áll az amerikainak, aki mégiscsak tájékozott.

De amikor Bargyin másnap Buchman szülői fészkében megjelent, nagy meglepetésére azt látta, hogy a házigazda nincs egyedül.

– Fogadok, hogy ismerik egymást! – Buchman mosolygós szemmel pillantott rá. – No, nézze meg jól, nézze csak figyelmesen ...

Jegor Ivanovics az előtte álló emberre nézett, de sehogyan sem ismert rá, ugyanúgy a másik is csak állt értetlenül, és nem mutatta jelét, hogy megismeri.

– Felismerte? – kérdezte Buchman, miután kellően kiszórakozta magát. – No, úgy is jó, akkor kisegítem: ez Bob Moon, gyermekkori játszótársam és kenyeres pajtásom, motorvezető és jó szomszéd, akinek ablaka a verandánkról látható, emlékszik rá?

– Most már emlékszem, Buchman úr – bólintott Bargyin, és zsebkendőjét elővéve megtörölte a homlokát: Buchman egyszerű tréfája megizzasztotta. – Örülök, hogy ismét találkozunk, Moon úr – mondta, és kezet szorított a hórihorgas szőke emberrel, aki komoran elmosolyodott, hogy leküzdje zavarát.

A kinti sötétségbe hirtelen narancssziníi villanások hasítottak, és felüvöltött a sziréna: hu-u-u-u! Hu-u-u-u!

– Megint tűz van! – riadt meg Buchman. – Égünk ... Kerek huszonnégy órája ... Nincs erő, amely ezt a tüzet meg tudná fékezni.

Clara néni is megjelent, ugyanazokban a nagy csipkékben, de ezek Bargyin jövetele alkalmából a múltkori szaténruhájáról egy kasmírruhára vándoroltak át.

– Mit eszünk? – kérdezte, és Bargyinhoz fordult, fejbőrénél kopasz foltja barátságosan rózsállt. Bargyin emlékezete szerint ez a kopasz folt azelőtt nem volt, de meg akkor egyenesen is tartotta a fejét, nem hajtotta le. – Talán ismételjük meg a múltkori húst csípős mártásban, mexikói módra? – úgy kérdezte, mintha az a „múltkor" tegnap lett volna.

– Ismételjük meg, ismételjük – sietett Buchman a felelettel, nyilván attól tartott, hogy valamelyik vendég véletlenül elveti ezt az ételt. Nagyon kedvelte a mexikói módra készült húst, és most is ezt rendelte volna Clara nénitől, még ha a vendégek ellenezték volna is.

Clara néni, kopasz feje búbját megvillantva kiment, és nyomban bekiáltott Moonnak, hogy a nagy konyhakés éle eltompult. Látszott.

hogy a szomszéd az ő embere, legalábbis a konyhai dolgokban többet bízott rá, mint Buchmanra.

– No, most már emlékszik rá? – kérdezte az ajtó felé sandítva Buchman.

– Igen, természetesen – felelte némi zavarral Bargyin. – De az is megeshetett volna, hogy nem emlékszem ... – mosolygott. Valóban, az amerikai nehéz feladatot rótt rá.

– Amíg én a szomszédot sajnáltam, és részvéttel voltam iránta, ő isten tudja, milyen messzire jutott – jelentette ki hirtelen Buchman, és leplezetlen aggodalommal pillantott az ajtóra, amely mögött a szomszéd eltűnt. – Ahogy nálunk mondják, hivatalt kapott ... mit gondol, hol? A katonaságnál ... – most nem annyira a szeme fordult az ajtó felé, mint inkább a füle. – Mégpedig nem kis hivatalt! – ... Mit szól hozzá?

De Bargyin nem jutott hozzá, hogy bármit is válaszoljon. Moon belépett, és némi nyugtalansággal nézett rá. Mintha azt kutatná: amíg ő a nagy konyhakést élesítette, mondott-e róla valamit Buchman az orosz vendégnek?

– Az elnök halála napján Harry felhívott telefonon – mondta Buchman, Moonra pillantva, Hopkinst egymás között többnyire csak így nevezték. – „Mintha nem is élt volna – mondta. – Mint aki nem is volt ..."

– Lehet, hogy Harry igazat mondott, és ő valóban nem is volt ... – jegyezte meg Moon.

– Hogy értsem ezt, Bob? – kérdezte Buchman.

– No persze élt, de más volt, mint amilyennek feltüntetni igyekeztek – felelte Moon. Jegor Ivanovics csak most vette észre, hogy kék szeme van, keményen kék, a rézgálickristályhoz hasonló. – Úgy van ez sokszor: az emberek tudatában másként élsz, mint amilyen valójában vagy.

– Ez érdekes, magyarázd meg, kérlek – kérte felhevülten Buchman. – Tehát a híresztelés szerint? ... – Bargyin arra gondolt: nem azért hívott-e meg engem, hogy ezt a vitát Rooseveltről elindítsa? Tudja, hogy ez számomra nem közömbös, és elhatározta, hogy Moonnal összecsap? Nem Moonról van szó, hanem azokról, akik hasonlóak hozzá, sokan vannak ilyenek az Államokban. – Nem tudom, orosz vendégünk hogy van vele, de engem érdekel, magyarázd meg, kérlek,

magyarázd meg . . . – Buchman hangjában semmi erőltetett nem volt, valóban meg akarta tudni, hogy Moon mire gondol.

Szomszédja mosolyogva lesütötte szemét, és eltűnődött.

– Meggyőződésem, hogy Rooseveltet, hogy is mondjam minél pontosabban, korunk sajátos körülményei hozták létre – kezdte abban a nyugodt és ráérős modorában, amely arról tanúskodott: tudja, hogy a figyelemmel visszaélni nem szabad. – Ha Roosevelt helyén Lincoln lett volna, ő eszmével, a rendkívüli eszméjének erejével hatott volna ránk, mint ahogy Washington a maga szintén rendkívüli egyéniségének erejével nyilatkozott volna meg . . . Roosevelt? Nos, mit mondhatunk egy olyan emberről, aki egész életében egyetlen olyan dokumentumot sem írt, amely méltó volna az utódok emlékezetére?

– Várj csak, hát annyira fontos ez, hogy minden egyebet kitöröl? – szakította félbe barátját Buchman; a nagy vita hőfoka emelkedett, a higanyszál felfelé ment.

– Nem, önmagában ez a tény talán nem olyan fontos, habár én nem kis jelentőséget tulajdonítok neki – ezt az „ént" méltósággal ejtette ki. – Más a fontos: e tény mögött, ha tudni akarod, másik tény rejlik, jóval fontosabb . . .

– Milyen, Bob?

Moon hallgatott, most már tudta, hogy az összecsapás elkerülhetetlen. Annál elkerülhetetlenebb, mert ott van az orosz, aki az ő, Moon hitét esetleg nem ismeri, de Buchmanét igen. Az orosz nézete szerint Buchman nem tehette, hogy ne válaszoljon; ha amerikai vendégének megjegyzését válasz nélkül hagyja, azzal, legalábbis az orosz szemében, nehéz helyzetbe hozza magát.

– Milyen?

– Ne haragudj meg rám, Eddy – szólalt meg Moon, szelíden szólt, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy enyhítse, ha nem is az erejét, de az élét az ezután következő csapásnak. – Ismerem a megboldogult elnök iránti érzésedet, és nem szándékozom megsérteni, de te is érts meg engem . . .

– Nos?

Buchman tágra nyitott szeme körül feltűnt az a ködös kékség, amelyet Bargyin régóta nem látott: felindult, a lélegzete hallhatóbbá vált, még köhögési rohamot kap itt.

– Érts meg, Bob, az elhunyt elnök nagy gondolkodó volt, senki sem tudta úgy megmagyarázni az élet jelenségeit

– Megbocsáss, de az elhunyt elnök képtelen volt az elvont gondolkodásra – jelentette ki meggyőződéssel Moon. – Elemző képességében nem a logika működött, hanem az intuíció Ha tudni akarod, nem annyira gondolkodott, mint inkább reagált . . . Ez neked meg nekem megbocsátható, de ő elnök volt . . . Elnök! . . .

– Ott, abban a te tervezőirodádban töltöttek így fel, Bob? – vágott a szavába Buchman. – Mért hallgatsz? Talán már reggel elkezdtek tölteni, és csak ebéd után fejezték be?

– Lényeges ez, Eddy? – kérdezte Moon, irigylésre méltó nyugalmát megőrizve. – Hiszen én nem erről beszélek . . .

– Hát miről? . . .

Moon nem minden gúny nélkül nézett rá. Mintha azt mondaná: „Ne próbálj naivabbnak látszani, mint amilyen valójában vagy, és ne igyekezz megmásítani a vita tárgyát . . ."

– Megbocsáss, de ahogy én látom, valahogy olyan éretlen, felületes értelme volt – jegyezte meg Moon irigylésre méltó türelemmel. – Nem állt helyzetének magaslatán, de a kor színvonalán sem. – Tudod te, miket olvasott, és hogy az olvasmányait mire használta fel? Nem azért vett kezébe könyvet, hogy az élethez közeledjék, hanem hogy eltávolodjék tőle, menekült az élettől a könyv segítségével! . . . Értesz engem: menekült! És az ilyen meneküléshez nincs szükség komoly könyvre. Ez az oka annak, hogy az olvasmányainak köre detektívregényekre és a hadiflotta történetéről szólókra korlátozódott! . . . – Lehajtotta fejét, mintha a szemének barátságtalan fényét akarná elrejteni. – Engem például az ilyen ember nem tud vonzani, és képtelen vezetni . . .

Clara néni hangja hallatszott, Moont hívta, úgy látszik, elkészült a hús – mexikói recept szerint. Moon készségesen távozott, mintha meg akarná mutatni, hogy teljesítette a kötelességét.

– Sajnálatos, nem igaz? – nézett fel Buchman, már nem pillantott az ajtóra, közömbös volt számára, hogy Moon meghallja-e vagy sem. – Vallja be, hogy ez önt váratlanul érintette?

– Úgy van . . .

Moon megjelent, és Clara néni nyomban nekilátott, hogy megterítse az asztalt. A csípős mártásos húshoz vörös bort adtak, mint a múltkor is. Szótlanul emelték fel a poharukat. A bor könnyen itatta

magát, de észrevehetően erős volt, természetesen nem éhgyomorra kellett inni, ám ezt csak Buchman tudta, ő tudta, de nem óvakodott.

– Nem véletlenül beszéltem az intellektusról – vetette oda Moon, amikor a poharat kiürítették, és a bor hatása szemmel láthatóan megmutatkozott Ellenvetést várt, és lehetőleg iparkodott elébe vágni.

– Milyen értelemben? – kérdezte Buchman: hadd mondja el a barátja végül is mindazt, amit mondani szándékozott.

– Az intellektusra nagyobb szüksége lett volna, mint bárki másnak – mondta Moon. – Szüksége lett volna már csak azért is, hogy Sztálin által ne hagyja becsapni magát.

Csend támadt a Buchmanok ódon családi házában – akármilyen érzékelhető volt is a mámor, az asztalnál ülők felfogták e szavak értelmét. Buchman világos szemű szomszédja nyilván erre a mondatra akart kilyukadni, hogy a barátját megriassza: „Hagyta magát Sztálin által becsapni."

– És hagyta magát becsapni?

– Határozottan!

Mint ahogyan ez az izgalom perceiben lenni szokott, minden nyilvánvalóvá vált. Lám, csaknem két órát töltöttek e házban, és Bargyin csak most látta, hogy minden úgy van, mint akkor régen, első ittlétekor: a nagy falióra is ugyanúgy őrzi a csendet, a bicegő kis állvány ma is három lábon áll, és a maja telep makettje is, amelyet Buchman öreg szülőjének dolgos keze mintázott, a régi helyén áll, talán csak egy kissé megszürkítette a por és az idő.

– Tudod, Bob, nem titkolom, érdekes mindaz, amit itt kifejtettél – jegyezte meg Buchman. Híven az ellenlábas véleménye iránti türelmességről vallott nézetéhez, most is türelmes volt, ráadásul folytatni kívánta a beszélgetést, ez pedig megkövetelte a kapcsolatot a beszélgetőpartnerével, nem akarta megszakítani, mert a kapcsolat megszakítása azt jelentené, hogy nem hajtotta végre az elgondolását. – Érdekel abban az esetben is, ha ez csak a te véleményed, és természetesen akkor is, ha nemcsak a tiéd . . .

– Az én véleményem . . .

– Így is jó, habár erre még visszatérünk – folytatta Buchman. Türelmessége, amely nélkülözte a kategorikus állításokat, nem békítette meg, hanem óvatosságra késztette Moont: várta, hogy mikor következik a csapás. – Egyetértek veled abban, hogy az elnökeinket két csoportra kell osztanunk: azokra, akiket gondolkodó embereknek lehet nevezni.

és a tett embereire. Az első csoportba tartoznak az entellektüelek, az értelmiségiek, akiknek a gyarló gyakorlathoz csak közvetve van közük. Ezekhez sorolnám Jeffersont és talán Wilsont is. A többiek: a történelem igáslovai, egyszerűen gyakorlati emberek, kisebb vagy nagyobb mértékben teoretikusok, de bizonyára gyakorlatiak, a tevékeny gondolat emberei, a tetteké. Ezek közé sorolnám Rooseveltet is és a forradalmát. Az, amit mi roosevelti forradalomnak nevezünk, az elnökünknek és jó tulajdonságainak tükre . . .

– Bocsáss meg, de amit mi roosevelti forradalomnak nevezünk, az nem forradalom – vetette ellene Moon, nyilván meg akarta zavarni Buchman beszédének egyenletes folyását, amely neki semmi jót sem ígért. – Orosz vendégünk bizonyára többet ért a forradalmakhoz, mint te meg én, kérdezd meg őt. Igen, kérdezd csak meg: „A roosevelti forradalom" – forradalom? No, látom, hogy neki erre nem könnyű felelnie, hisz vendég. De akkor megmondom én: az elnök munkatársai forradalomnak nevezték – ugyanennél az intellektuális éretlenségnél fogva. Valójában nem több reformoknál . . .

– Elismerem, hogy nem forradalom, de ez nem változtat a lényegen – folytatta Buchman; kiért a gondolatának országútjára, és nem volt könnyű letéríteni róla. – Azt mondtam: van mérce – a tett. Valóban: amikor az elnökeinkről beszélünk, akkor a tetteiket tesszük mérlegre. Elismerem, hogy Coolidge olvasottság tekintetében még Washingtont is felülmúlta, de ez semmit sem jelent, mert Washington, ő korszak a történelmünkben, Coolidge pedig közönséges jelenség. Azt mondod, Rooseveltet a körülmények hozták létre. Helyes, de másként kell beszélni: felemelkedésében közrejátszottak a körülmények. Hogy értem ezt? A történelem olyan feladat elé állította, amilyet az elődjének nem adott fel, és úgy állt a helyzet, hogy ő vagy megoldja ezt a feladatot, vagy nem oldja meg. Roosevelt becsületére legyen mondva – megoldotta a feladatát. És nem is egyet, hanem kettőt. Megnyerte azt, amit mi szokványosan roosevelti forradalomnak nevezünk – feltételesen! – és megnyerte a háborút. Úgy is mondhatnánk, természetesen, hogy mindkettőt Roosevelt ellenére nyertük meg. Így is mondhatni, de igazságos lenne ez? Nem, igazságtalan, de ebben az esetben sem akarok a levegőbe beszélni . . . Hanem a mi borunk azt szereti, ha isszák, ellenkező esetben megsavanyodik . . .

Akármilyen játékos volt is Buchmannak ez a mondata, senki sem

mosolyodott el. Ittak, de nem érezték a bor ízét, a beszélgetés egyre hevesebben folyt, és semmi sem vonhatta el a figyelmüket.

– Nem szeretném, ha elbizakodottságnak hangzana, de a mi népünknek a vérében vannak a nagy tettek – mondta Buchman. – Egyre lelkesebben beszélt, és egyúttal magabiztosságra tett szert. – Igen, a nagy tettek! Új földeket vettünk birtokunkba, kivívtuk a függetlenségünket, olyan technikai civilizációt teremtettünk, amilyent a világ nem ismert, minden tettünk: megannyi hegy! De a felemelkedésünk, ahogy én látom, halálos veszélyeket rejt magában ... Az első: a válság, a második: külső, de még fenyegetőbb: a fasizmus. Az az ember, akiről beszélünk, hivatott volt megbirkózni ezekkel a veszélyekkel, de egy feltétellel: hogy a nép bízzon benne és kövesse őt. Te azt mondod, hogy nem követted volna, hogy nem volt kellő intellektusa, én ellenben követtem őt, és velem együtt egész Amerika. Négy ízben kimutatva hűségét iránta, és négy ízben elnökévé választva. De miért történt ez, és mi volt az oka? Ugyanaz: a tett!... No első ízben természetesen azokért az erényeiért választották meg, amelyeket láttak vagy nem láttak benne a választói, de másodszor, harmadszor és negyedszer: a tettéért, és csakis a tettéért! Nyilvánvaló, hogy Amerika értékelte mind a roosevelti forradalmat, mind a háborúban aratott győzelmet. A tett felmagasztosította őt Amerika szemében, és ez megcáfolhatatlan és talán megfordíthatatlan az idők végezetéig ... De egyéni jó tulajdonságokról beszéltünk. Voltak ilyenek?...

– Hivő ember volt? – ravaszkodott Moon. – Mégis meg kell adni neki: mindvégig verekedett.

– Igen, hivő volt, és ez az én nézetem szerint nem kevés. Amikor elnökké választották, első dolga volt, hogy a kormányával együtt elment a Szent János-templomba, és istentiszteletet hallgatott! – hárította el Buchman. Apja fia volt Eddy Buchman, nem különösen vallásos, de apjára emlékezve, aki vallásos volt, tiszta lelkiismerettel mondhatta: hivő, és ez nem kevés! – Egyéniség volt, és ez több, mint bármi más, az én szememben erőre vall! Érted, Bob, erőre!... Bocsásd meg az érzelgősségemet, de én büszkeséget éreztem az elnök nevének puszta említésekor. Óhatatlanul a bátorságára kellett gondolnom, amivel halálos betegsége ellenére kezébe vette egy ilyen ország kormányzását, és megőrzött minden emberi erényt: jóakaratot, türelmet, humort, szellemi energiát, munkaképességet ... Tizennégy órát dolgozott napjában, Bob, tizennégyet! Megőrizte azt a képességet, hogy a lényegükben kü-

lönböző problémákat megoldja, mégpedig úgy, hogy a döntésének a lehető legnagyobb hatásfoka legyen. Nem akarok nagy szavakat használni, de ettől nem tágítok: a koordinálás zsenije ... Igen, a hadsereg és a flotta, az ipar és a szövetségeseknek nyújtott segítség minden válfaja, a diplomácia és a katonai akciók, a választások! ... Igen, mindezek mellett a választások! Kegyetlen polemizálás a politikai ellenfelekkel, a választás előtti beszédek sortüze, sajtókonferenciák ... El tudod képzelni, mi az a roosevelti sajtókonferencia: egy – mindenki ellen! A roosevelti szellemesség éles kardja gyorsan vágott, akár az esze – pontosan talált, és egy csapásra végzett! És emellett egyszerű volt, emberi, nem utolsó érdem – elbűvölő modorával magához vonzotta az embereket, mégpedig nem a leghitványabbakat. Azt mondják, egyetlen elnöknek sem voltak olyan tehetséges segítőtársai, mint Rooseveltnek, de ez nem utolsósorban magának az elnöknek az érdeme ... Egyszóval: egyéniség, és ez a legtöbb, amit egy emberről el lehet mondani, mert az egyéniség tettet tételez fel, a tett pedig maga az ember élete.

Az ajtóban félénken megcsillant egy tálca, kávéscsészékkel, és utána Clara néni kopasz feje búbja. A néni most is a boldog elszigeteltség állapotában volt, mosolygott – a viharról, amely két órán keresztül a közelében tombolt, nemigen vett tudomást.

– Te azt mondtad: hagyta Sztálin által becsapni magát ... – szólt Buchman, észrevehetően lehalkítva hangját. – Már megbocsáss, ezek nem a te szavaid ...

– A többi mind az enyém, ezek nem, azt gondolod?

– Igen ...

– A lényegre válaszolj, Eddy. Az enyémek vagy nem az enyémek, hát fontos ez?

– Fontos.

Clara néni kiment, és a szobában még mindig csend honolt.

Odakint a ködöt hasogatva ismét felvillantak a tűzoltók narancssárga lámpái. Hu-u-u-u! Hu-u-u-u! Buchmannak bolond gondolata támadt: az az ember, aki a szirénát megszólaltatja, örömét leli benne.

– Amit az elnök tett, mind azzal a tudattal tette, hogy az embereknek hasznukra válik – mondta Buchman.

– Így is lehet mondani – felelte határozatlanul Moon. – Lehet, lehet ...

Hazafelé Buchman hallgatott, makacsul hallgatott, mintha Moon ott volna mellette, előtte titkolóznék.

– Megfigyelte, amikor arról volt szó, hogy ezt az értelmetlenséget: „Hagyta becsapni magát . . .” megmagyarázza, semmit sem tudott mondani. Nem az ő szavai!

– Ha nem az övéi, akkor kitől erednek?

Buchman elhallgatott, a jelekből ítélve ezúttal is hosszú időre – a város messze volt, hallgathatott, amennyit akar.

– Az új elnök megváltoztatja az adminisztrációt, akár egy tűzesetnél, csak a reflektorok villannak, és a szirénák üvöltöznek – jegyezte meg, még látni vélte a tűzoltóautók narancssárga fényeit. – Harry az elbocsátását kérte az elnöktől – folytatta, és leplezetlen érdeklődéssel nézett Bargyinra. Egész este készült rá, hogy ezt neki megmondja. – Most nyilván én is sorra kerülök: nekem is a lemondásra kell gondolnom. Ha holnap megkapja a névjegyemet a szűkszavú „repülőgéptervező” megjelöléssel, akkor tudja, hogy az elbocsátás megtörtént, és visszatértem a gyárba.

69

Bargyinnak telefonáltak Grodkótól:

– A nagykövet a „Mai amerikai építészet” című kiállítás megtekintésére indul. Nincs kedve vele tartani?

A racionális Grodko tudja, mit kell ma megnézni Amerikában: pontosan az építészet az, ami számunkra életbe vágóan fontos a nagy csönd előestéjén – hány hazai város és falu hever romokban, pernyében? Az amerikai kiállítás aligha veszi számításba azt az óriási munkát, amely a háború után Oroszországra vár, de ha akarjuk, még ezt az amerikai kiállítást is e nagy munka javára fordíthatjuk.

Bargyin egy fél órával korábban érkezett a nagykövetségre, mint ahogy megállapodtak, és a követségi ügyek sebes forgatagában találta Grodkót. Hihetetlennek látszott, hogy alig egy fél óra múlva elindul az építészeti kiállítás megtekintésére. Most indítják útnak a diplomáciai postát, és mint elutazás előtti napon lenni szokott, a nagykövetségen riadóhangulat uralkodott. Grodko már reggel behívta a gyorsírónőt,

és lediktált neki egy fél tucat levelet; a jelek szerint ez a munka éppen most érte el tetőfokát.

– Látta már a mai lapokat, Jegor Ivanovics? – kérdezte a diktálást abbahagyva a nagykövet. – Az elnök a Fehér Házban fogadta a sajtót. Nézze át az újságokat, én pedig igyekszem, hogy idejében végezzek. – Valahányszor megkezdte a munkát a gyorsírónővel, megszokásból maga elé tette karóráját.

A nagykövet átment a szomszéd szobába, hogy ne zavarja Bargyint az olvasásban. „San Franciscóban már kezdenek gyülekezni a küldöttek... Én 18-án szándékozom indulni... Stettinius hangsúlyozta, hogy a konferenciát az elnök nyitja meg... Úgy látszik, az elnök a külföldi delegátusokkal való első kapcsolatfelvételre használja fel az értekezletet..." – folytatta a diktálást a nagykövet.

Bargyin érdeklődéssel figyelte Grodkót – az Egyesült Államokban végzett hatévi munka meglátszott rajta. Ezek az évek megmutatkoztak országismeretén – hat esztendő nem túlságosan nagy idő, de elég ahhoz, hogy valaki megértsen, és talán meg is érezzen egy országot. De ez az idő visszatükröződött máson is: Grodkóban olyan vonás jelent meg, amely láthatatlanul is érződött arculatán, a viselkedésén, a modorán, talán a beszédmodorán is, az angol beszédén is, azon a módon, ahogy az emberekkel, a mieinkkel és az amerikaiakkal érintkezett, és amelyet a magabiztosság szóval lehetne meghatározni. Az, amit a nagykövet készségességének és pontos operativitásának neveztek, nem kis mértékben ebből a magabiztosságból eredt.

– A napokban beszéltem itt egy nagy városépítővel, aki a legtávolabbi nyugaton épít városokat – mondta Grodko, amikor elhelyezkedtek az autóban. – Tehetséges és bátor ember, a gondolataiban is bátor, mindent nagy arányokban lát... Ő mondta azt: önöknek kell hogy legyen újjáépítési stratégiájuk. Önöknek hasznot kell húzniuk a tulajdon bajukból: az a város, amelyet a szétrombolt helyén felépítenek, legyen sokkalta korszerűbb a réginél, éppen ezért komfortosabb, tartósabb és nem utolsósorban szebb is... Nagyon fontos meggondolni: mivel kezdjék. Amikor mi hozzákezdünk egy nagy építkezéshez, még mielőtt nekifognánk munkagödröket ásni, utakat vezetünk oda. De mit tegyenek önök, akiknek nem gyárat, nem is egy várost, hanem országot kell építeniük?... Mivel kezdjék?...

Bargyin azt gondolta: hát az amerikai építészet kiállításának ez a meglátogatása nem útkészítés az építkezéshez? Ha útkészítés, akkor

ez nagyon jellemző Grodkóra, arra a mindenkori kívánságára, hogy távlatában lássa a dolgot, és igyekezzen a holnapba tekinteni. De jellemző Grodkóra más is: az ő számára nincs diplomácia tiszta formában, mert csak az a diplomácia hatékony, amely mögött fel lehet fedezni valami életbevágót – mint például most . . .

Bargyin elámult, amikor a kiállítás küszöbét átlépve bement az első terembe: templomépítészet . . . Tervek tucatjai, sőt talán százai: templomok, templomok . . . Nem mondhatnánk, hogy ez sokkolta Bargyin ateista érzelmét, de meglepetést keltett benne: nem látta értelmét. Ennek Bargyin számára annál is kevésbé volt értelme, mert a tervek tehetségesek voltak. Még elképzelni is nehéz, hogy ennyire korszerű formákat öltsön a templom. Hisz a templom – archaikus dolog, itt meg olyan építményekről volt szó, amelyekben olyasvalamit lehet felfedezni, amit az ember biz' isten szeretne a holnapba utalni. Ez pedig az építmény szokatlanságából, különösségéből eredő korszerűség, sőt modernség érzése. Az egyház jól tudja, hogy az újszerűség varázsa mindenható, így hát ebben az újszerűségben keresett menedéket.

De az egyház csupáncsak azt a kiváltságot élvezte, hogy megnyithatta a kiállítást – mindazok, akik bátran áthaladtak jelképes kapuján, százszoros jutalomban részesültek. A második teremben a városépítők voltak az urak, azok, akik a modern városokat tervezik, összeegyeztetik azok nélkülözhetetlen összetevőit: a lakóházak és a középületek tömbjeit a zöld területek és a vízfelületek, az utcák és a terek együttesével. Világosan a néző elé tárult a város minden ütőere – a közlekedési főútvonalak, ideértve a vízvezeték föld feletti és alatti hálózatát, a hidakat és a viaduktokat, a várost körülfújó szelek járását és a területét öntöző eső mozgását. Abban, hogy milyen merészséggel, szabadsággal és pontossággal volt a város megtervezve vagy pontosabban: rögtönözve, sőt talán megalkotva, megnyilvánult valami sajátos költészet – úgy tetszett, egy költő számára nincs is megfelelőbb terület, mint a városalkotás; meg lehetett itt találni a rajz, a plasztikus forma, a színek elemeit, a körvonalak játékát és azt, amit városképnek lehet nevezni, olyannak, amilyenben érződik a fény is, a lélegzet-elállító távlat is.

– Megnéztem a fiatal amerikai városokat, és beszéltem városépítőkkel – jegyezte meg Grodko, amikor egymás után tűntek eléjük a Távol-Nyugat városainak makettjei. – Nézetem szerint erről a kiállításról hiányzik egy lényeges elem – folytatta Grodko. – A nélkül nem

teljes a kiállítás: a gyárra, pontosabban azokra a gyárakra gondolok, amelyek a városokat építik ... Igen, ma már gyárak építik a házakat. Minél tökéletesebbek ezek a gyárak, annál szabadabb a városépítő abban a törekvésében, hogy korszerű várost alkosson ... Úgy látszik egy ilyen gyár bemutatása nem felel meg a kiállításrendezők elgondolásának, holott ez lényeges ...

Gyárat valóban nem lehetett látni, az mintha elbújt volna a függöny mögé, hogy ne magát mutogassa, hanem azt, amit alkotott. Például iskolát, áruházat, vasúti vagy légi pályaudvart, mozit vagy patikát, vásárcsarnokot vagy kiállítási pavilont.

Mindebben más formák tárultak elő, mint amilyent Bargyin megszokott, és talán más döntések is, és ez érdekes volt neki. A kiállításon például tömérdek családi házat mutattak be – az ember szinte ámult-bámult. Minek kell ilyen rengeteg kis ház egy olyan nagy országnak, ráadásul nem annyira mezőgazdasági, mint inkább ipari országnak. De Grodko megmagyarázta Jegor Ivanovicsnak, hogy Amerika számára éppen ez az épülettípus a legfontosabb: az amerikaiak háromnegyede saját házában lakik.

Mellesleg: Bargyin olykor odatekintett, hogyan nézi a kiállítást Grodko – észrevehetően a lényegre korlátozta figyelmét, nemigen engedett a közönséges kíváncsiságnak. Sokáig időzött abban a teremben, ahol az iskolák architektúráját állították ki, szemügyre vette az osztályrendszeren alapuló hagyományos iskolák és a kísérleti iskolák makettjeit. Elnézően elmosolyodott, amikor megpillantotta annak a parkiskolának a makettjét, ahol a tanítás – a kutató pedagógusok és az építészek döntése szerint – a játék, a látványosság és a tömegszórakoztatás határán mozog; ezt nem valami komoly dolognak találta. Viszont határozottan vonzotta az osztályokra tagolt, hagyományos iskolák építészete, érdekelte a közös megoldás: az iskolaépület a formáját tekintve egyszerű, az összeszerkesztéséhez használt anyag megmunkálását illetően igénytelen, tágas volt, magas mennyezetekkel és ajtómeg ablaknyílásokkal, szokatlanul bőven mért alapterületekkel – ez a bőkezűség megmutatkozott az osztályok és a szakszertárak méreteiben, abban, hogy mily sok ilyen szertár és szaktanterem volt; ezekben nemigen szokott bővelkedni egy iskola.

Egy ősz bajuszú úr – duzzadt szemhéja idült vesebajra vallott – messziről figyelte, hogyan nézi a kiállítást az orosz nagykövet, és csal-

hatatlan pontossággal megállapította, hogy az iskola makettje felkeltette az orosz érdeklődését.

– Ahogy észrevettem, felfigyelt az én szülöttemre. – Az ősz bajuszú úr az iskola makettjére mutatott. – El tudom képzelni, hány meg hány iskolát kell felépíteniük a háború után! – Barna szarvasbőr tárcáját nem minden elegancia nélkül kétrét hajtva elővett egy névjegyet. – Készek vagyunk az együttműködésre, természetesen üzleti alapon, de a legnagyobb kedvezmény formuláját teljes mértékben kiterjesztjük önökre . . .

Grodko elmosolyodott: lám, ilyenek az amerikaiak, most igazi mivoltukban megmutatkoztak: részvétet is tanúsítanak, ugyanakkor üzletet is ajánlanak, mindemellett a jóakarat talán nincs is, sőt egészen biztosan nincs kizárva.

De Grodko már az új vasúti pályaudvarok makettjeit nézte. Ezeket is ugyanaz jellemzi: a tágasság. Az ember egyre azon kapja magát: az a város, amelynek ezt a pályaudvart szánták, alighanem jelentéktelen, de a pályaudvar szokatlanul nagy. Hát nincs itt valami aránytalanság? Kiderül, hogy nincs: a tágasság az újnak jellemzője. Egyébként mindez nekünk sem ártana – minél nagyobb egy ország, annál több ember kerül bele a közlekedés forgatagába, annál tágasabbnak kell lenniük a pályaudvaroknak – a pályaudvar méreteit nemcsak annak a városnak, telepnek, falunak az arányai határozzák meg, amelyhez tartozik, hanem annak az országnak a nagysága is, amelynek – egy kis része.

– Maga régen utazott a vasútjainkon? Nyugatnak is, délnek is? – kérdezte Grodko, de egy pillanatra se vette le szemét a makettről. – Azt mondják, nincs egyetlen ép pályaudvar, mind romokban hever . . . – Szántszándékkal szegezte a makettre a tekintetét: nem akarta elárulni megrendültségét. – Kivált télen vigasztalan a kép: a kalauz elkiabálja a város nevét, de a kocsi ablakából csak havas síkság látszik . . . Hogy volna ott város – egy oszlopot ha látni.

Grodko számára ez a papírmaséból fabrikált és Whatman-papírra meg másolóvászonra rajzolt Amerikában tett utazás nyilván elválaszthatatlan volt a hazai térségeken való utazástól. Úgy tetszett, ezt az iskolát is, ezt a pályaudvart is ott szeretné látni, ha nem ma, akkor holnap, és észrevehetően bosszankodott, amikor bizonyos láthatatlan sajátosságok miatt mindezt nemigen lehetett összekapcsolni a mi sokat szenvedett földünkkel.

– Ugye szép? – Egy vásárcsarnok makettje előtt állt. A csarnok

valóban szép volt és oly tágas, mint egy hangár, a tető egészen vékony, szárnyas, fém rácsostartókon állt, amelyek szabadon íveltek szét, jobbra-balra és hallatlan magasságba röppentek – a természetes valóságot még a makettben is érezni lehetett: ez az optikai csalódás bizonyára abból eredt, hogy a csarnok tele volt pirinyó emberkékkel, akik – mint reggelente szokásos – sodró áradatot alkottak. – Bizonyosan szép, de nem elsőrendű fontosságú – mondta Grodko, miközben még mindig gyönyörködött a vásárcsarnok formáiban. – Vagy mégis elsőrendű?

Aztán a városi viaduktok vonták magukra a figyelmét meg az aluljárók és felüljárók.

– Talán nem szükséges felbontani a kövezetet, elzárni a város főútvonalait vagy korlátozni a forgalmukat, talán célszerűbb immár szokványos, rácsostartókból épített átjárókat emelni az utcák fölé. Az gyors is, praktikus is, szép is, igaz? Japánban például ezt csinálják és praktikusnak tartják. Magának mi a véleménye?

Bargyin azt gondolta: passzió-e ez Grodkónál vagy józan számítás? Nem, nem hasonlít szenvedélyhez – megvan az az irigylésre méltó tulajdonsága, hogy nem enged a hangulat csábításainak. Bizonyára számítás ez. De akkor felvetődik egy másik kérdés: kell ezt csinálni egy diplomatának? Ráadásul így? Alig egy héttel San Francisco előtt elszaladni egy polgári építészeti kiállításra, méghozzá egy ilyen zavart lélek társaságában, mint ő, akárha egy hasonló kirándulás egy diplomata szempontjából nemcsak természetes volna, hanem szükséges is? Kell ezt?

– Nem ... nem siet? – kérdezte Bargyintól Grodko, amikor a kocsi a nagykövetség bejáratához ért. – Jöjjön be hozzánk ... egy kis időre, jó?

A nagykövetségen mintha szélcsend állt volna be, úgy látszott, a diplomáciai futárok már szorosan lezárták és leólmozták bőröndjeiket, ami kétségtelenül azt jelentette, hogy a nagykövetség mezeje le van aratva, a nagy munkának vége, olyan csend lett, amellyel talán csak egy-egy vasárnap délutáni óra vetekszik.

– Nagyon valószínű, hogy Hopkins benyújtja a lemondását. – Grodko a dolgozószobája túlsó sarkába vonta Bargyint, ahol az újságos asztalka fényezett, kerek lapja körül, mint elefántok az itatónál, süppedő karosszékek álltak. – Az új elnök természetesen ellenkezik ...

– De azért elfogadja a lemondást? – sugalmazta Bargyin; beszélgetőpartnerének gondolata határozottan arrafelé irányul.

– Lehetséges, hogy elfogadja, habár szigorúan véve, kedvére lenne, ha ezt a lemondást elhalasztanák . . .

– Bocsánat, de miért?

Bargyin azelőtt is megfigyelte: Grodko kemény logikával gondolkodik. Párbeszédben kitapintható célja volt, és ahogy tudta, közelítette partnerét ehhez a célhoz. Bargyin úgy érezte, hogy most is megvan a célja, amely felé őt irányítja. De mi ez a cél, és mit jelenthet? Megint csak a lengyel kérdésről volt szó. Úgy látszott, hogy Grodko most valami döntésre céloz, amelyet talán az élet sugallt; lehet, hogy a levegőben lóg, de Grodko megragadta, és most ésszerűnek ítéli. Affelé irányítja most őt, Bargyint, de miféle döntés ez?

– Hej, de jólesne egy pohár erős tea, maga is iszik? – Behozták a teát, vörösesbarna volt, és pompás illatú, már annak a puszta belélegzése is képes volt a szomjat csillapítani és erőt adni. – Úgy tudom, a szövetségesek felül akarják vizsgálni a jaltai egyezmény valamelyik paragrafusát.

– Valamelyiket?

– Igen.

– És ezzel kapcsolatban? . . .

– És ezzel kapcsolatban esetleg még a külügyminiszterek sem határozatképesek . . . – szögezte le Grodko, azzal ajkához emelte a teáspoharat, és kortyintott.

– San Francisco?

– Igen, épp San Francisco . . . – Grodko hátradőlt a karosszékében, és leplezetlen figyelemmel nézett Bargyinra. Az volt a szokása, hogy gyorsan elindította a beszélgetést, aztán árnyékba húzódott, és kurta megjegyzésekkel vagy hallgatással irányította a beszélgetés menetét.

– Hogy értsem ezt: újabb Hármak találkozója? – Bargyin szándékosan fogalmazta ilyen nyersen Grodko gondolatát, így talán gyorsabban eljutnak a lényeghez.

– A Hármak találkozóját olyasminek kell megelőznie, ami szavatolja . . . a találkozót – jegyezte meg Grodko; hirtelen feltűnően szűkszavú lett.

– Ha a külügyminiszterek itt semmit sem tehetnek, mi szavatolhatja? – kérdezte Bargyin. – Üzenetváltás? . . .

– Megtörtént, és nem járt eredménnyel.

– Churchill Moszkvába utazása? – tette fel a kérdést Bargyin. – Régebben egy ilyen utazás hatékony lökhárító volt.

– A jelen körülmények között ez inkább szovjet–amerikai kérdés, mint szovjet–angol . . . – tért ki a válasz elől Grodko.

– Akkor . . . egy amerikai politikai megbízott jöjjön, ugye? – A beszélgetés úgy látszott, a lényeghez közeledik.

Grodko hallgatott, és komor elmélkedésbe merülve kortyolgatta a teáját, közben olykor-olykor Bargyinra pillantott.

– Politikai megbízott jövetele lehetséges – hagyta rá végre. – De Amerikának jelenleg csak egyetlen emisszáriusa van, akit Moszkva az elhunyt elnökkel azonosít, azt mondanám . . . az elhunyt elnök nevével, amely becses a számára . . .

– Hopkins? – Ebben a kérdésben semmi rendkívüli nem volt, mintegy magától értetődött.

– Hopkins . . .

Amikor Grodko azt mondta: „Hopkins", szemét mintha az emlékek fátyla vonta volna be. Mire gondolhatott most Grodko? Talán olyannak tűnt fel előtte Hopkins, amilyennek legutóbb Jaltában látta. Az amerikai nem jelent meg a plenáris ülésen – az egész napot ágyban töltötte. Grodko azt hallotta valakitől, hogy az amerikaiak sajátos értekezletet tartottak Hopkinsnál, úgy, hogy az elnök tolószékét csaknem az ágyhoz gurították. De estére jobban lett Hopkins, és a mindenható MacIntyre megengedte, hogy a verandán időzzön egy kicsit, természetesen karosszékben, gyapjútakaróba burkolózva. Annál váratlanabb volt az a kép, amelyet Grodko látott. A karosszék félre volt tolva, a takaró a padlón hevert, Hopkins pedig a veranda szélénél állt, és a korlátra támaszkodva a tengert nézte. Arca szinte sáfrányszínű volt, bőre összehúzódott, a szája valahogy szürkéskéknek látszott, tágra nyílt szemében meg csodálkozás tükröződött . . . Grodko a tengerre tekintett: ott egy feloldhatatlanul sűrű, sötétkék sáv tűnt elő. Később valahányszor eszébe jutott ez a kép, mindig úgy érezte: ez az az életszomjúság, amelyet a betegség felfokoz, sokszorosára fokoz . . .

– Éppen ezért lehetséges, hogy az elnök nem hagyja jóvá Hopkins lemondását?

– Meglehet.

– Azt mondta: „Jalta valamelyik paragrafusát?" – Lengyelország?

– Lengyelország.

Nos, a történelem határozottan új körbe fordult, ismét felmerült Hopkins, ráadásul mint Roosevelt követe, nem Trumané, hanem Roosevelté. Alighanem Buchman mondta el Jegor Ivanovicsnak: azon

az áprilisi estén Hopkins messze volt Washingtontól, egy rochesteri kórházban, a távoli Minnesota államban. Nem volt az elnök mellett azon a reggelen, amikor az felébredt, és erős fejfájását semmibe véve megkezdte szokott munkanapját, sőt rászánta magát, hogy modellt ül egy festőnek, helyesebben festőnőnek, aki a portréját kívánta megfesteni. Hopkins nem hallotta, nem hallhatta, amint az elnök, kezét kérő mozdulattal felemelve megszólal: „Iszonyúan fáj a fejem, iszonyúan fáj a fejem . . ." Azt sem látta Hopkins, amikor az elnök elvesztette az eszméletét, és már semmi sem menthette meg. „Súlyos agyvérzés – állapította meg a rettenthetetlen orvostudomány, és sokszor megismételte: „Hard, very hard. Súlyos, nagyon súlyos." Hopkins nem volt tanúja ennek, de amikor a hír eljutott a rochesteri klinikára, egy éjszaka kellett hozzá, hogy a fejfájásán úrrá legyen, mintha Roosevelt a halálos ágyán azt őrá hagyományozta volna. Reggel Hopkins telefonon felhívta egyik barátját, és azt mondta neki: „Nekünk kettőnknek van egy drága kincsünk, amelyet életünk végéig megőrzünk. Ez: a nagyszerű tudat, hogy olyan rengeteg embernek beléje vetett hite és iránta érzett szeretete beigazolódott. Az elnök egyszer sem csalta meg érzésüket."

De Bargyin miért gondol most minderre? Ha egy újabb moszkvai küldetés gondolata felmerül, Hopkins nem tagadhatja meg. Az ő számára ez a misszió – akárcsak az, amelyet 1941 emlékezetes júliusában teljesített – olyan, hogy láthatatlanul Roosevelt megbízásából végzi . . . Az elnök mintha azt mondaná neki, mint akkor: „Harry, el kell utaznia Oroszországba." És Hopkins azt feleli, mint akkor: „Ha az ügy kívánja, én kész vagyok, elnököm."

70

Bargyin egy héttel a San Franciscó-i konferencia megnyitása előtt szolgálati táviratot kapott, azzal a kéréssel, hogy térjen vissza Moszkvába. Jegor Ivanovics értelmezése szerint a szovjet–amerikai kapcsolatoknak az elnök halálával bekövetkezett új érája új döntéseket kíván. Bargyin felhívta Buchmant, és közölte vele, hogy elutazik; erre az amerikai olyan lépésre szánta el magát, amelytől mindeddig feltűnően tartóz-

kodott – azt mondta, hogy Jegor Ivanovicsot washingtoni házában szeretné vendégül látni, amennyiben ez neki megfelel, az öccse társaságában. Bargyin azt felelte, hogy a maga részéről kész elmenni, a fivérét illetően pedig majd később válaszol. De Miront nem sokáig kellett keresnie, a szovjet kolóniának külföldön megvan a maga hatékony összekötő szolgálata. Így hát a Bargyin fivérek végül is együtt indultak a vendégszerető amerikaihoz.

Elképzelésük arról, hogy Buchman mázas cserépből épült villában lakik, amelyet kék-piros-sárga vitrázsok színeznek, megdőlt, amikor az autó egy sokemeletes háztömb kapuja elé kanyarodott, és a lift, amely felfelé vitte őket, a huszonegyedik emeleten hirtelen megállt. Az égbe nyúló lakhely úrnője magas termetű, szőke asszony, melle lapos, de a csípője feltűnően fejlett, ami korántsem csúfította el, nyilván tudatában volt ennek, mert a ruhája nem annyira elfedte, mint inkább kiemelte előnyeit. Buchman megdorgálta a feleségét, amiért fiát és lányát elküldte a szüleihez, és elvezette vendégeit, hogy a törpefagyűjteményét megnézzék. Bargyin megítélése szerint a télikertbe tett kirándulás más célt szolgált: a házigazda anélkül, hogy erről egyenesen szót ejtett volna, megmutatta vendégeinek a lakását. Meg kell hagyni, hogy otthonának megvolt a maga varázsa: a modernség valahogy nagyon rokonszenves összhangban volt a régivel. Mint ahogy egy mai városban, amely fényezett kőlapokra emlékeztető házakból van összerakva, hirtelen felbukkan egy kis templomocska vagy egy kis oszlopos, fehér villa. A lakás parkettás volt, az egész falat elfoglaló ablakokkal, teljesen dísztelen, sima mennyezetekkel, barna faburkolatokkal, tejüvegből készült, négyszögletes mennyezetlámpákkal és szigorú falikarokkal, a bútorzat viszont ha nem is antiknak, de századvéginek látszott. Nem, Bargyin nem gondolta, hogy itt a házigazda adja meg a hangot, ő csak nem ellenkezik: a feleségének akarata és ízlése szab törvényt, egyébként teljes örömére urának és parancsolójának . . .

Miron kitartó figyelemmel nézte, hogy a háziasszony, aki ebből az alkalomból viaszosvászon kötényt kötött fel, milyen játékos eleganciával kezeli a kertészollót, és szépítgeti törpe kertjét. Sőt ő is fogta ezt az ollót, és megpróbálta ugyanezt csinálni, Mrs. Buchman nagy elragadtatására. Az asszony öröme hizelgett a hiúságának, levetette zakóját, és kötényt kötött. Azt lehetett hinni, hogy Buchman csak ezt a pillanatot várta. Tudtára adta Bargyinnak, hogy a kert most már megbízható felügyelet alatt van, és a könyvtárba vezette vendégét.

Itt lila félhomály és csend uralkodott, a nagyváros távoli zajai, amelyek a nap vége felé észrevehetően elhalkultak, valahol feleúton Buchman felhők feletti otthona felé elmosódtak. A házigazda az erkélyre nyíló ajtóhoz tolta a székeket, értésére adva Jegor Ivanovicsnak, hogy nem kíván lámpát gyújtani arra az időre, ameddig a vendégét ott tartani szándékozik. És valóban, a kialvó nap fénye kellemesen, lágyan ölelte körül őket, a város panorámája most könnyű zölddel árnyalt ezüstös színekben játszott.

– Őszintén akarok beszélni: beadtam a lemondásomat – jelentette ki Buchman. – Beadtam, amíg nem késő . . .

– Hogy értsem azt, hogy „amíg nem késő?"

– Ki tudja, hogyan alakulnak holnap az események? Amíg nem késő!

– Bizonyos folytonosság mister Truman számára nem természetes? – kérdezte Bargyin. – Amikor beleegyezett, hogy alelnök lesz, ezzel nem kötelezte el magát az elnök vonalának követésére?

– Bizonyára elkötelezte, de mégis . . .

– Mi az a mégis?

Buchman letekint az odakint homályosodó városra. A füstszürke színek szürkéslilára váltak, a zöld kékesre – úgy látszott, még egy pillanat, és kialszik a város.

– Nos, mit mondjak az új elnökről? – kérdezte Buchman nem minden sietség nélkül, határozottan iparkodott kibeszélni magát, mielőtt lámpát gyújtanak. – A szenátusunk kreatúrájának tekintik, bizonyos mértékben új Cordell Hull, csak talán még konzervatívabb. Emlékszik arra a mondására, amelyet még a háború legelején kinyilatkoztatott? „Ha az oroszok kerekednek felül, a németeket segítjük. Ha a németek kerekednek felül, az oroszokat fogjuk segíteni. Öljék csak egymást – ez a mi nyereségünk." Lehet. hogy nem szó szerint idéztem, de az értelme pontosan ez. Ismerje el, hogy a cinizmusnak eddig a fokáig még Churchill sem jutott el soha . . .

A szomszéd szobából fény áradt be, és nyomban utána edénycsörömpölés hallatszott: teríteni kezdtek. Buchman felállt, és behúzta az ajtót.

– De Rooseveltnek, amikor alelnököt választott, ha nem is elvrokona, de hozzá közelálló ember mellett kellett kikötnie, nem?

– Ennek mindenütt így kell lennie, csak Amerikában nem . . . – felelte a házigazda.

– Hát Amerikában hogy van?
– Amerikában éppen megfordítva, Bargyin úr.
– Nem értem.
– Hogyhogy nem érti? ...
Az ajtó kitárult, és négyszögletes keretében hirtelen felragyogott a ház úrnőjének aranyló hajkoronája – a fény a háta mögül jött, és a haja szinte lángra lobbant.
– Nem félnek ilyen sötétben? – csodálkozott az asszony.
– Félünk, de nekünk így tetszik – mosolygott egy kissé fölényesen Buchman.
– Nos, ha úgy tetszik, én még fokozhatom a sötétséget! – nevetett az asszony, és becsukta az ajtót. Jegor Ivanovicsnak úgy rémlett, mintha a szoba vaksötétségbe borult volna.
– Igen, akármilyen furcsa is, de Amerikában minden fordítva van – mondta meggyőződéssel Buchman; őneki tetszett a sötétség. – A jobboldaliak kegyetlenül támadták az elnököt, nekik túlságosan vörös volt; Oroszország barátja és a nagyon gazdagoknak ellensége, amint tudja, a barátai között sohasem voltak nagyon gazdagok ... – Elgondolkozott, a következő mondatnak erősnek kellett lennie, erősebbnek, mint ahogy kívánta. – Ezért alelnöknek olyan ember kellett, aki a nagyon gazdagok barátja, és bocsássa meg az őszinteségemet – a lemondásom után jogom van hozzá – ellensége Oroszországnak ...
– Így vélekedett Roosevelt?
– Így kellett vélekednie.
– Mi következik ebből, Buchman úr?
Az amerikai felállt, szótlanul az erkélyajtóhoz ment. A város ködbe burkolózott, és az utcai lámpák úgy fénylettek, mint olajfoltok a vízen.
– A kertecském megfigyelésének tapasztalata arra tanít, hogy még a természetet is a visszájára lehet fordítani ...
Újra felragyogott a ház úrnőjének aranyhaja, dicsfénye, asztalhoz hívta a vendégeket.

A két fivér tizenegy óra tájban tért haza. Látszott, hogy Mironnak a kései autózás nem rendkívüli, nagy sebességgel vezetett.
– Ez a Buchmanné filozófus! – sóhajtott hirtelen Miron. – Eh, az én angol tudásom nem volt elég, megmerevedett az én angolságom, elpárolgott a nyelvem a repülőtér poklában ... Eddig mintha elég lett volna a szókincsem, de itt ... bumm ... nem elég ... Tudod, mit mon-

dott nekem, amikor a japánkertet néztük? Az ember, úgymond, a részvétben erősíti magát – íme, óriásokat törpévé változtatott, hogy szánalom kifejezésére nyíljék lehetősége... Különös, ugye? – Miron hangja hirtelen patakként csörgedezett. Jegor Ivanovics olyan csengettyűket fedezett fel benne, amelyeket az előző napon nem hallott.

– És tudod-e, mit mondott Buchman? – nézett az öccsére Jegor Ivanovics. – Ő is filozófus... Azt mondta: most amikor a Hármak konferenciáján az önök delegátusának egyik oldalán Churchill lesz, a másikon Truman, talán megértik, hogy ki volt önöknek Roosevelt...

A patak, amely öccse hangjában az imént csörgedezett, kiszáradt – Miron elhallgatott. Így értek vissza a szállodához.

Jegor Ivanovicsnak ezúttal rossz útja volt, jóllehet a Boeingnek mind a négy motorja kifogástalanul működött egész idő alatt, amíg az Újvilágból a régibe repültek. Negyvenöt májusának ezekben a talán legnehezebb, de főként leghosszabb napjaiban valami zavar támadt a repülőtereken: hirtelen minden kifogyott, meghibásodott és megszűnt, ha pontosak akarunk lenni: megállt, befejezte a harcot, az üzemanyagtavak kiszáradtak, az olajfolyók megálltak, a pótalkatrészek maguktól vándoroltak az isten tudja, hová, annál inkább, mert a négymotoros elefántnak elefántétvágya volt. A repülőgép eltért a menetrendtől. Az éjszakát valahol a Baffin-sziget határán töltötték, két napot Reykjavíkban időztek, majd csaknem három-három teljes napot Bergenben és Murmanszkban vesztegeltek, míg végre megérkeztek Moszkvába. Mindeme viszontagságokat megszépítették a frontról jött táviratok, a rádiósok, ahogy tudták, feljegyezték őket. A jegyzettömbből kitépett lapok, vonalasak és nagykockásak, színesceruzákkal teleírva, előbb kékkel, majd pirossal, szinte körülrepdesték a Boeing tágas testében elhelyezkedett utasokat... Akármilyen szűkszavúak voltak is ezek a feljegyzések, fogalmat nyújtottak a Berlinért vívott harcokról. E táviratok alapján még az is elképzelhette a város térképét, aki sohasem járt Berlinben: Potsdamerplatz, Unter den Linden, Kaiser Wilhelmstrasse, Reichstag, Tiergarten... Egyzóval a harckocsik betörtek a város határába, tüzérségi lövedékek záporoztak a város utcáira, utcákon és tereken gyalogosok vonultak. A házakat rohammal foglalták el, mint a városokat: az állami szabadalmi hivatalt, a pályaudvart, a rendőrfőnökséget, a birodalmi kancelláriát és végül a Reichstagot... De a háború utolsó akkordja a sors akaratából mégsem Berlin lett: az Elba-

parti síkon a németek tekintélyes erőket vontak össze, amelyek még csapást mérhettek a szárnyakra, ezért egy szovjet harckocsizó csoport Prága felé indult, Konyev vezérlete alatt. Hatalmas véletlenek játszanak közre abban, hogy az ember tudatában hirtelen asszociálódnak és keresztezik egymást a földrajzi fogalmak: Bargyin Grönlandban értesült Berlin haláltusájáról, Skandinávia felett a Prága elleni hadjáratról . . .

Bargyin még ennek az utolsó csatának a földrajzát kísérte figyelemmel, amikor a négymotoros gépóriás súlyos kerekeivel lelapította a Moszkva környéki repülőtér zsenge fűvét. Betelefonált a városba, és örvendező meglepetésére ott találta Olgát a kaluzsszkajai lakásban. Az asszony közölte, hogy Irinkával már egy hete beköltözött Moszkvába, várva várják a győzelem napját. Bargyin csak annyit tudott kinyögni, hogy majd eldől a fáradtságtól, csontig átfagyott, nagyon kívánja a teát, ha lehet, vodkával. Letette a kagylót, és csaknem köpött egyet elkeseredésében: nem mondta, hogy Olga forraljon vizet, és jó kemény csutakot készítsen elő! De ez úgyis felesleges volt: amikor a Kaluzsszkajára ért, a nagy üstben zubogó víztől szinte rengett a ház. Egy órával később már az ágyban feküdt, amelynek nagy lepedői a jaszenci szél hűsét őrizték, de mielőtt lehunyta volna a szemét, megkérdezte, milyen nap van, és megtudta, hogy már kedd, május 8-a . . .

Nem tudta, mennyit aludt, és aludt-e egyáltalán, de Olga boldog nevetésére ébredt, az asszony szűnni nem akaró kacajába kiáltások vegyültek, amelyekben ijedtség is volt és öröm meg könnyek . . .

– Úristen, igaz ez? Győzelem! . . . Jegoruska, győzelem, győzelem! . . .

Bargyin lelógatta lábát az ágyról, felkelt. „Csakugyan győzelem? Valóban, milyen hosszú volt ez az út . . .” És még azt gondolta: „Szerjozska életben maradt . . . Micsoda boldogság, én fiam, fiam . . .”

Az ablakhoz ment, kitapogatta a kilincsét, s nem kinyitotta, hanem szinte feltépte az ablakszárnyakat. A város bizonyára ennek a pillanatnak a hatalmában van, az első pillanatnak, amikor már tudja a hírt, de még képtelen felfogni, még csak szédül tőle.

– Olja, Olenyka! . . . – A perc boldogságától elkáprázva sietett a feleségéhez. Olga felkapta a fejét, és Jegor az arcán érezte hajának lazán omló, száraz zuhatagát, ruganyos érintését, leheletét. – Gyorsan szedelőzködj, és menjünk! . . . Csak valami könnyűt kapj magadra. Gyerünk, szaporán!

Olga hirtelenében csak Jegor régi szandálját találta, és így indultak, a szandál minduntalan lecsúszott a lábáról, úgy, hogy kedve lett volna lerúgni és mezítláb menni tovább, ám örömüket semmi sem homályosíthatta el, repültek, mintha szárnyuk nőtt volna. Visszatérés volt ez ahhoz a szeretett és háromszor is boldog korhoz, amelyet ifjúságnak is lehet nevezni vagy talán sehogy se – hirtelen megjelenik egy hőn áhított esemény képében, és átalakítja az embert. Az eget tűzijáték színezte, a város fényárban úszott, mindenki kitódult az utcára, aki élt, és átadta magát az emberözönnek, amely sodró volt és hatalmas; nagyon vágytak engedni szelíd erőszakának . . .

Éjfélre ez az áradat a Kuznyeckij Mosztho sodorta őket, – volt ebben valami sorsszerűség, valami gondviselésszerű. Felnéztek, megpillantották fejük felett az ódon épület sötét boltíveit. Az ablakokban nem volt fény, és ez komorrá tette. Mintha úrrá akarna lenni az eseményeken ez a régi ház, mindezt, amit az elmúlt négy esztendő hozott, mintha még ezután kellene megmagyaráznia magának . . . Úgy látszott, a sötétség megtölti a házat, átitatja falait, a sűrű ablakkereteket, amelyek már megszabadultak a nehéz függönyöktől és a viaszpapírtól. A ház halott volt, és különös, de élt, mégpedig nyugtalanítóan, ahogy csak élőlény nyugtalaníthat. A te életed örömei és kínjai éltették, a tied, amely örökre egybeforrt ezekkel a kövekkel, és amelyet bizonyára semmiféle erő nem képes tőlük elszakítani . . .

Bargyin hazafelé sietett Olgával, és a Kuznyeckijtól a Kaluzsszkajáig az egész hosszú úton, az ünnepi tömegben utat törve, mint egy imádságot, mondogatta magában: „Szerjozska él, él az én Szerjozskám!" Igen, aggodalmasan és mégis ujjongva ismételgette: „él, él", ezalatt pedig egy Neisse-kanyarban még mindig harcoló hadseregünk törzsének sebesültszállító repülőgépe a jelzőtűz füstös lángjához igazodva, leszállt a parti fövenyre. Az a húsz perc, amelyet a repülőgép a parton töltött, elég volt ahhoz, hogy a ligetet minden oldalról körülfogó deszántharcosok a nyitott ajtón át betolják a hordágyakat a gép testébe. Ketten voltak a sebesültek: Alekszej Prjahin aknász, őrmesteri váll-lapokkal, akinek egy robbanólövedék a gerincét zúzta össze, és Szergej Bargyin közkatona, akinek a bal lábát kegyetlenül szétroncsolta egy harckocsiakna . . . Mire hajnalban a repülőgép leszállt a folyó felső folyásánál, ahol a katonakórház volt, Prjahin aknász meghalt. Bargyin közkatona hordágyát az egészségügyiek csaknem kirántották a repülőgépből. A sebész nehéz választás előtt állt, és hogy megmentse

a sebesült életét, úgy döntött, hogy a lábát amputálja – ez volt az egyetlen megoldás... Jegor Ivanovics, aki ebben a szürkülő hajnalban hosszú mérföldeket tett meg Moszkva utcáin, és azt hajtogatta magában: „Szerjozsa él!" – a szerencsés véletlen folytán nem volt messze az igazságtól: Szerjozsának azon a reggelen pokoli kínokat kellett elszenvednie, de valóban életben maradt...

71

Autók robogtak a Kuznyeckijon emelkedő nagy ház felé. Mindegyiknek megvan a maga arculata és rangja. A szurokfekete nehéz bárka egy nagyköveté, a csapott karosszériájú, világos színű kiskocsi egy tudósítóé. Amíg a nehéz bárka a szembeáradó forgalommal vesződve, birkózva úszik a Kuznyeckijon, a kiskocsi a kanyarnál fürgén megelőzi. A nagykövetnek rengeteg ideje van, a tudósítónak minden órája égetően sürget.

De nem mindenki limuzinok feszes rugóin kényelmesen elhelyezkedve igyekszik a Kuznyeckijra, hogy megnézze a moszkvai tömeget, amely olyan színpompás most, negyvenötnek ezeken a májusi napjain, és ámuljon lényegében Moszkva megújulásának képén. Ilyet nem látsz talán sem Brüsszelben, sem Koppenhágában. Márpedig azok, akik most a Kuznyeckijra gyalog tartanak, róják a mérföldeket, éppen Brüsszelből és Koppenhágából jöttek. Rövid időt töltenek Moszkvában, és az a lehetőség, hogy gyalog mehetnek végig az Ohotnijon és a Petrovkán, nem kis előjog. Mellesleg nemcsak az, hogy valaki végigmehet a városon, hanem alkalomadtán találkozhat is egy-egy kollégával, és jó híreket cserélhetnek ki, igaz, hogy a szűkkeblű idő ezeket a jó híreket nem valami bőségesen méri, de ha akadnak, akkor miért ne osztanák meg egymással?

A Külügyi Népbiztosság ügyintézője, mondhatni, jótékonyságot gyakorolt a követekkel, akik rövid időre érkeztek Moszkvába: a Kuznyeckijon emelkedő nagy ház negyedik emeletén berendezett szoba szinte imponálóan elegáns: szőnyegek, nehéz szövetfüggönyök és egy római harcos szobra. De természetesen nem a szőnyegekről és a szobrokról

van szó, az a fő, hogy az asztalokon mindig ott található a Times vagy a Monde néhány többé-kevésbé friss száma.

A harmincsoros hír – az első oldalon – tartalmas párbeszédre adhat okot: minden, ami itt elhangzik, mintha az idő jelét viselné magán.

– Az angol labourizmus gyakran visszfényként csillog.

– A kontinensen kölcsönzi ezt a fényt?

– Nem, a szigeteken ...

– A liberálisoktól?

– Rosszabb: a toryktól ...

A szoba alkonyi homállyal telt, de nem gyújtanak lámpát, a Varszonofjevszkijra néző ablakok bepárásodtak.

– De a labourizmus elvei?

– Amikor a folyó politika deformálódik, az elvek összeomlanak ...

Szünet. A szürkületet mintha ólomból öntötték volna.

– Ön úgy véli, hogy a munkáspártiak győzelme nem változtatja meg az ügyet?

Újabb szünet, az asztali lámpa felgyúlt, narancsszínű fénye alig világította be az asztalt, a falak még mindig homályba vesznek ...

– Elnézést a paradoxonért, de szerintem Hopkins hatékonyabb erő, mint Bevin, habár az egyik szocialista, a másik pedig csaknem burzsoá.

Az asztali lámpa fénye kialudt, a népbiztosság folyosói végtelenül hosszúak, a hallgatás csendesen lépdel rajtuk, megőrizve a mondottakat: „... az egyik szocialista, a másik pedig csaknem burzsoá ..."

Bargyin meghívást kapott dokumentumfilmek megtekintésére, amelyeket egy idő óta az Egyesült Államok követségén rendszeresen mutattak be a Manyezsnaján; váratlanul érte, amikor hirtelen Buchman őszülő szakállát pillantotta meg.

– Ma hajnalban érkeztem, és nagyon reméltem, hogy itt találom. – Buchman tudta, hogy miként vágjon elébe Bargyin meghökkenésének.

– Megtörténhetett volna, hogy nem talál itt ...

– Nem örül? – Buchman hangjában sértődés érződött, természetesen csak színlelt. – Gondolja meg, mit kockáztat: a következő idejövetelem előre nem látott okokból eltolódhat ...

A filmek végén koktélt szervíroztak, de ők nem várták meg, ki-

mentek a térre, és a Sándor-kert kerítése mentén a folyópart felé vették útjukat. Moszkva hozzászokott a békéhez, a kivilágított utcákhoz, a világos ablakokhoz, a tereken zajló tömegekhez: úgy tetszett, mintha azok, akik május 9-én itt megjelentek, azóta nem is oszlottak volna szét. De a Sándor-kertben sötét volt, hideg nyirkosság, nedves föld és friss lombok illata szállt.

– Nem Hopkins látogatását jelzi-e maga? – A hídhoz közeledtek, és lefelé ereszkedtek a folyóhoz.

– Igen, természetesen, számításom szerint ma megérkezett Párizsba . . .

– Érzésem szerint utazásának ötlete már a levegőben lógott az én ottlétem alatt. – Most a híd alatt mentek, és Bargyin hangja váratlanul erőre kapott, mint ahogy az amerikai légszomja is fokozódott.

– Igen, de csak lógott a levegőben – felelte Buchman; a homállyal szövetkezett, de a légzése elárulta. – Az ötlet Harriman és Bohlen beszélgetése során született meg, amikor San Franciscóból visszatérőben voltak New Yorkba, és amikor elkeserítette őket a konferencia kudarca . . . Helyesebben Bohlen eszelte ki, és kereken megmondta Harrimannek, igaz, tartott tőle, hogy amaz megütközik ezen az ötleten: Moszkvába küldeni Hopkinsot annyit jelent, mint egy időre moszkvai nagykövetté tenni meg.

– De Hopkins akkor nem volt velük? – kérdezte Jegor Ivanovics, és meggyorsította lépéseit, ki akart kerülni a híd kőboltozatai alól, amelyek nyomasztották.

– Nem, természetesen, ő Georgetownban volt . . . Egyszóval Bohlen aggodalmának adott kifejezést, hogy Harriman a maga nagyköveti presztízse bizonyos diszkriminációjának tekintheti ezt a gondolatot . . . De szerencsére nem így történt, Harriman látható lelkesedéssel fogadta az ötletet. Bohlennel együtt nyomban elutazott Georgetownba, és kifejtették elgondolásukat a beteg Hopkinsnak.

– És Hopkins, a beteg Hopkins, hogy fogadta? – Kiértek a híd boltívei alól, s a csillámló folyóra pillantottak – bal kéz felől egy nagy ház ablakai fénylettek.

– Ha Harriman nem lett volna meggyőződve arról, hogy Harrynak kedvére lesz ez az ötlete, aligha ment volna Georgetownba! – kiáltott fel Buchman. – Egyszóval Harrynek tetszett az ötlet, és minden betegségét mintha elfújták volna, azt mondhatni, ez az ötlet talpra állította! . . . Mit mondhatok? Én megértem a barátomat!

– Milyen tekintetben, Buchman úr?

– Megmondtam önnek még Washingtonban: Hopkins elmegy!... – magyarázta lelkesen Buchman, és gyorsabban lépkedett, mintha Bohlen és Harriman ötlete most neki is erőt adott volna. – Nem árulok el titkot, ha azt mondom, hogy benyújtotta a lemondását, és a kérelmet elfogadták... Akármennyire kívánta is a távozást, maga a tény mégis elszomorította... Távozásában, mondhatnánk, semmi sérelmes nincs, de Hopkins úgy érezheti, hogy félre van állítva, ő és egy kissé az ügye is... – Buchman Bargyinra pillantott: vajon megérti-e? – És hirtelen ilyen küldetés!... Kiderül, hogy még akik nélküle akartak meglenni, azok sem tehetik, és készek ezt az egész nép előtt elismerni... Érdemes-e ilyen lehetőségről lemondani? Az ördögbe is, hadd ismerjék be az egész nép előtt!.. És ráadásul van ebben a küldetésben egy mozzanat, amely nagyon nagy nyereség a számára...

– Éspedig, Buchman úr?...

– Hogy mire célzok?... Hiszen ez a küldetés Moszkvába szól! Mint negyvenegy júliusában!... Moszkvába!... Hopkins mintegy megerősítené a pozícióját, ahonnét negyvenegy júliusában kiindult. Azt mondaná: „Nem keresek könnyű utakat! A moszkvai misszióval kezdtem, amely akkoriban a legnehezebb volt. És olyan moszkvai küldetéssel fejezem be is, amely korántsem a legkönnyebb!" Más szóval lehetőséget nyert rá, hogy mintegy bezárja a kört... Egyébként minden az új elnöktől függött... ő hogy fogadja ezt az ötletet, ez volt a kérdés...

– És hogy fogadta az ötletet az új elnök?

– Amikor Harriman közölte vele, a homlokát ráncolta, és azt mondta: „Majd meggondolom." Azután magához hívatta Hopkinst és azt kérdezte: – „Nem fárasztja önt egy ilyen nehéz utazás?" Harry azt felelte: „Nem!" – és máris elindult Moszkvába. Ma már Párizsban van a repülőgépe, és holnap Moszkvában kell lennie... – Megállt, a mellvéd fölé hajolt, kirajzolódtak előtte a Krími-híd jellegzetes körvonalai. – Nem gondolja ön, hogy ez a híd, amely a szemünk elé tárul, valahogy a híres San Franciscó-i hídra emlékeztet?... – kérdezte nem minden zavar nélkül.

– Mintha nyugtalanságot éreztem volna az ön hangjában, így van? – kérdezte Bargyin, és nem fojthatta vissza a nevetését: a babonás Buchmant nyilván valami balsejtelem fogta el.

– Csak rossz előjelet láttam ebben – felelte Buchman, és le nem vette nyugtalan tekintetét a hídról, amelynek lelógó láncai valóban Nyugat-Amerika híres hídjára emlékeztetnek. – Mintha minden viszontagság és megpróbáltatás ellenére a kudarcba fúlt San Franciscó-i konferenciához térnénk vissza – felelte, és elmosolyodott, de mosolya nem valami vidámra sikerült. – Egyszóval én a moszkvai küldetésről úgy beszéltem, mint ami nyereség Hopkins számára ...

– Igen, így is értettem ...

– És jól értett!... De lehet, hogy nemcsak nyereség, hanem veszteség is. Ugye?... – Elhallgatott, Bargyin feleletét várta. Egy pillanatra mind a ketten leküzdhetetlenül mély hallgatásba merültek, még meg is álltak, és riadt szemmel néztek egymásra. – Értse meg: ő itt nem veszíthet!... Nem szabad vesztenie!...

Buchman hirtelen megfordult, nem nézhette tovább a hidat, amely San Franciscót juttatta eszébe. Megfordult, és erősen kilépett, mintha menekülne ettől a hídtól ...

Sztálin május 26-án este 8 órakor fogadta Hopkinst.

Hopkinsszal együtt ott volt Harriman és Bohlen is.

Sztálin mellett, mint rendesen, Molotov.

– Üdvözlöm Moszkvában, Hopkins úr – mondta Sztálin. Jóllehet a szovjet miniszterelnök nem egészen három hónappal azelőtt látta utoljára az amerikai diplomatát, a találkozás olyan volt, mintha közben hosszabb szünet lett volna. A Krím valahogy félretolódott, ugyanakkor negyvenegy Moszkvája élénken az emlékezetben élt.

– Köszönöm, nem titkolom, hogy nagy kedvvel jöttem Moszkvába – felelte Hopkins, és Molotovhoz fordulva elmosolyodott. – Sikerült-e magához térnie a San Franciscó-i csaták után? – Nem volt nagy szükség erre a kérdésre, nem annyira előkészítette a beszélgetést, mint egy kissé félreterelte, de egy cseppnyi humor érződött benne, és ez, az amerikai véleménye szerint, ajánlatos volt a beszélgetés elindításához.

– Csatákra nem emlékszem, Hopkins úr, csak vitákra – állapította meg Molotov. Válaszában célszerűség rejlett: aligha van értelme a San Franciscó-i párbeszédnek – csaták jelentőségét tulajdonítani.

Hopkins rövid szünetet tartott, annak jeléül, hogy kész a beszélgetés lényegére térni. Nem mondhatni, hogy az első lépése sikerült, de mindenesetre meg volt téve.

Messziről kezdte, mondván, hogy az elnök a Krímből hazafelé tartva nemegyszer visszatért a konferencia emlékeire. Szerinte Roosevelt

meg volt győződve arról, hogy a két ország a béke éveiben ugyanúgy együttműködhet, mint ahogy a háború idején tette. Hopkins szavai szerint az elnök az orosz fegyvertársakról beszélt, és szavában a legnagyobb tisztelet nyilvánult meg. Az elnök hitte, hogy a nem is olyan távoli jövőben ismét találkozni fognak, esetleg már Berlinben ...

– A Krímben ittunk a berlini találkozóra – mondta felélénkülve az orosz; a hűvösen indult beszélgetésbe egyre érzékelhetőbb melegség vegyült.

Hopkins elmondta, hogy az elnök halála mindenkit váratlanul ért, senki sem gondolhatta, hogy a szövetségesek ő nélküle köszöntik majd a győzelmet. Igaz, hogy amikor a Krímből hazafelé repültek, az elnök valahogy összecsuklott, nagyon elfáradt. Látszott, hogy már-már elhagyja az ereje, de továbbra is sokat dolgozott. Még a halála napján sem jelezte semmi a közelgő szomorú véget; az elnök sok levelet írt ... A szélütés menthetetlenül végzett vele: többé nem tért magához.

Abban, hogy a találkozó az elnökről mondott szavakkal kezdődött, nyilvánvalóan bizonyos számítás volt, de erre most nem akartak gondolni, ebben a körben ez a néhány szó nagyon természetesen hangzott, és elismerésre talált. Hopkins tudta, hogy az oroszok mind őszintén bánkódnak az elnök halálán. Roosevelt volt az az erő, amely észrevehetően közelítette egymáshoz Hopkinst és az oroszokat; ez az erő az elnök halála után is hatékony maradt, sőt még érzékelhetőbbé vált.

Eközben pedig az amerikai elbeszélése mind közelebb hozta hallgatóit ahhoz a határhoz, amelyen túl a tulajdonképpeni küldetése kezdődött. Az elnök emisszáriusa megjegyezte, hogy emlékszik az itt, a Kremlben negyvenegy júliusában, a németek előretörésének izgalmas és veszélyes napjaiban lezajlott találkozóra. Emlékezetében őrzi a szovjet miniszterelnök szavait, hogy a Szovjetunió folytatni fogja a háborút Németország ellen a végső győzelemig. Hopkins az Egyesült Államokba visszatérve erről számolt be az elnöknek. Kell-e mondanunk, hogy Roosevelt, aki hitt Sztálinnak ezekben a szavaiban, akkor kisebbségben volt. De az elnök nemcsak hitt, hanem ki is dolgozta Oroszország megsegítésének tervét, holott – ezt érdemes még egyszer megállapítani – abban a pillanatban a többség nem állt mögötte ...

Az orosz ismét óvatosan válaszolt Hopkins monológjára – ez már olyan monológ volt, amely észrevehetően meghatározott tervre épült. A szovjet miniszterelnök elismerte, hogy akkoriban csakugyan nem sokan hittek abban, hogy a Szovjetunió képes a háború folytatására.

Hopkins úgy vélve, hogy a szükséges bevezető szavak mind elhangzottak, rátért a lényegre. Néhány nappal azelőtt Truman elnök magához hívatta, és azt javasolta, hogy utazzék el Moszkvába. Hopkins értelmezése szerint a két ország kapcsolatának alapvető kérdéseiről kell beszélni. Amerika népe mélységes rokonszenvet táplál a Szovjetunió iránt.

E rokonszenv oka: az oroszok győzelmei. Amerikában természetesen tevékenykedtek különféle MacCormikok és Hurstök, de Hopkins feltételezése szerint a nép elvetette követelőzéseiket, és Rooseveltet támogatta, nem véletlen, hogy négyszer választották elnökké! (Hopkins hangjában diadalmas árnyalat csengett: négyszer!) De az utóbbi hat hét alatt olyan változások mentek végbe az amerikaik hangulatában, amelyek Roosevelt híveit is érintették. Hopkins nem kockáztatja meg, hogy e jelenség okairól beszéljen, ő csak e változások tényéről beszél, meg talán arról a riadalomról, amely az amerikaiakat elfogta, köztük a Szovjetuniónak sok tegnapi barátját is. Hopkins komolyan hangsúlyozta: tegnapi barátai. Éppen ilyen körülmények között kérte fel őt Truman elnök, hogy utazzék el a Szovjetunióba, és tegyen meg minden lehetőt, félreérthetetlenül értésére adva: ő, Truman, ragaszkodni szándékozik mindazoknak a hivatalos és nem hivatalos döntéseknek a szelleméhez és betűjéhez, amelyeket Sztálin marsall és Roosevelt elnök hozott . . . Ő, Hopkins az utóbbi időben betegeskedett, nem mondhatni, hogy egészségi állapota javult volna, de úgy határozott, hogy eljön Moszkvába, mert komolynak, bár nem reménytelennek ítéli a helyzetet, és úgy véli, hogy a mostani irányzatot meg lehet állítani . . .

Hopkins tovább beszélt, lehet, hogy ez a monológja attól fogva készült, hogy Harriman és Bohlen megjelentek nála Georgetownban, és felvetették a moszkvai utazás gondolatát. A hosszú órák alatt, amíg a repülőgép az Atlanti-óceán felett szállt, mintegy maga előtt látta orosz beszélgetőpartnerét, és hozzá intézte szavát . . . Vagy talán mindez ebben a pillanatban született, és ezért volt olyan emocionális: ha nem most tör az érzés fel, később aligha kap helyet – kitaposott ösvényeken nemigen terem fű. Hopkins kijelentette, hogy nem kívánna behatolni azoknak az okoknak a lényegébe, amelyek az amerikaiaknak a Szovjetunió iránti érzéseit megváltoztatták, de úgy látszik, nem bírta volna úgy folytatni a beszélgetést, hogy ne szóljon az okokról, vagyis megfossza a beszélgetést az értelmétől . . .

Tehát mi szolgáltatott okot arra, amit Hopkins az utóbbi hat hét

eseményeinek nevezett? Megjegyezte, hogy Roosevelt elnöknek megvolt a maga elgondolása az amerikai politikát illetően: azt tartotta, hogy Amerika ne határolja el magát a világ dolgainak állásától, attól függetlenül, hogy a földkerekségnek melyik részéről van szó. Hopkins nyilván jól tudta, hogy ezt a tételt úgy lehet értelmezni, mint igényt az Egyesült Államok némi expanziójára, ezért kellő hozzáértéssel korrigálta. Azt mondta: éppen ez a koncepció az elsődleges oka annak, hogy Roosevelt és Sztálin egy tárgyalóasztalhoz kerültek. És ami jellemző: Roosevelt feltételezve, hogy a Szovjetunió érdekei ugyanannyira világjellegűek, mint az Egyesült Államokéi, nem tudott lemondani arról a meggyőződéséről, hogy a két ország minden köztük felmerült vitát meg tud oldani. Jalta megerősítette az elnököt ebben a véleményében. Annál nagyobb aggodalmat keltett az Egyesült Államokban, hogy a szövetségesek képtelenek realizálni a jaltai konferenciának Lengyelországra vonatkozó döntéseit.

Nos hát minden megkapta az igazi körvonalait, így hát Hopkins befejezte. Nem tudhatni, mit mond még az amerikai elnök emisszáriusa, ha holnap és holnapután ismét megjelenik, de a legfőbbet már megmondta. Tehát Lengyelország, pontosabban a jaltai határozatok Lengyelországra vonatkozó szakasza. Hopkins ezt az utóbbi mondatot egyenest beszélgetőpartneréhez intézte, és várta a válaszát. Olyan párbeszéd kezdődött, amely nem ígérkezett könnyűnek.

– A balsikerek oka: a Szovjetunió baráti Lengyelországot kíván, Nagy-Britannia pedig „egészségügyi védőövezetet" szeretne a határainkon létesíteni . . . – jegyezte meg az orosz, és megköszörülte a torkát: ha sokáig nem beszélt, a hangja nemigen engedelmeskedett, a beszéd során kellett felmelegítenie.

Hopkins nem vetette el ezt a megfogalmazást, csak elhatárolta magát attól, hogy az amerikaiaknak ehhez közük volna.

– Csak Angliáról beszélek – felelte rá nyomban Sztálin, kedvére volt Hopkinsnak az az igyekezete, hogy az angoloktól elhatárolja magát. – Az angol konzervatívok nem akarnak velünk baráti viszonyban levő Lengyelországot – fogalmazta meg pontosabban a szovjet miniszterelnök; ebben a mondatában foglalta össze a lényegét annak, ahogy az oroszok a problémát értelmezték.

– Az Egyesült Államok a Szovjetunióval baráti viszonyban álló Lengyelországot óhajt – mondta Hopkins látható őszinteséggel, számara itt nem volt probléma. – Az Egyesült Államok azt akarja, hogy

minden ország, amelynek a Szovjetunióval közös határa van, barátsággal legyen az önök országa iránt. – Az elnök emisszáriusa, úgy leorosz, nem titkolva megelégedését: a kérdés olyan területre terelődött, ahol a felek álláspontja eléggé pontosan kirajzolódott.

A küszöbönálló tárgyalások napirendjéről beszélni eddig a pillanatig nyilván korai lett volna. Most, amikor a lengyel ügyek megközelítésének módjait meghatározták, a napirendet is pontosan meg lehet szabni. Hopkins így nevezte: újabb Hármak találkozója, a Németországot ellenőrző tanács összeállítása, a háború a Csendes-óceánon és a Szovjetunió belépése ebbe a háborúba. Az orosz fél ugyanolyan szűkszavúan válaszolt: a szovjet fél beleegyezik, hogy a Hármak találkozóját Berlinben tartsák meg. Sztálin ennek megfelelően táviratot küldött Trumannak: amennyiben az amerikai felet az ellenőrző tanácsban Eisenhower fogja képviselni, akkor a szovjet fél Zsukovot hatalmazza meg: a harmadik kérdést, jegyezte meg a szovjet miniszterelnök, a tanácsadóival kell megvitatnia. Hopkins majd később kapja meg a választ. Hopkins megkérdezte, hogy beszélgetőpartnere nem óhajt-e neki kérdéseket feltenni, és ilyen módon a napirendet kibővíteni. Az orosz erre a kérdésre igenlően felelt, értésére adva, hogy a további tahetett érteni, őszintén hitte: „Az Egyesült Államok azt akarja . . ."

– Ha ez így van, akkor nem nehéz megegyezni – jegyezte meg az lálkozások során ezt nem fogja elmulasztani.

Harriman nagykövet, aki mindeddig hallgatott, most óvatosan bekapcsolódott a beszélgetésbe. Megvolt a maga sajátos beszédmodora. Külső csillogást nélkülöző szavait mintha titkolt szenvedély fűtötte volna. Meggyőződéssel beszélt, hallgatni kellett rá. A nagykövet megjegyezte: Truman elnöknek határozott szándéka volt Hopkinsnak Moszkvába küldésével. Olyan embert küldött, aki – mint Sztálin marsall is tudja – nemcsak közel állt Roosevelt elnökhöz, hanem köztudomásúan a Szovjetunióval való együttműködés híve is. Truman elnök, amikor Hopkinst a mostani teljhatalommal felruházta, arra kérte, hogy olyan őszintén beszéljen Sztálin marsallal, ahogyan azt a szovjet miniszterelnök szereti . . .

Mindaz, amit Harriman elmondott, a Sztálin kremlbeli dolgozószobájában egybegyűltek előtt aligha volt titok, de hát ilyen az ember természete: néha a köztudott dolog is hálás érzést kelthet; ma mintha éppen ezekre a szavakra lett volna szükség . . .

De Harriman folytatta; megjegyezte, hogy az Egyesült Államok szo-

ros kapcsolatba került Nagy-Britanniával. Ez a kapcsolat még az amerikai forradalom idejéből ered. Egyúttal a szovjet fél is kapcsolatba került a brit hatalommal, úgyhogy ezzel, amint a nagykövet szavaiból kiviláglott, Amerikának számolnia kell. Ámbár Roosevelt elnök feltételezte, hogy ezt a három nagyhatalmat különös felelősség terheli a béke sorsáért, kívánatos, hogy Oroszország és Amerika külön (Harriman nem kereste a szavakat: így mondta: külön!) vitassa meg a problémákat, amelyek őket különösen érdeklik. Ez utóbbi körülmény tekintendő Harriman moszkvai utazása egyik okának.

Az orosz fél, miután figyelmesen meghallgatta Harrimant, válaszul kijelentette, amit nem gyakran tett, hogy a nagykövet szavai helyesek és teljesen helytállók. Akármilyen tetszéssel fogadta is Sztálin a nagykövetnek Hopkinshoz címzett bókjait, nem ez határozta meg a Harriman szavai után tanúsított magatartását, hanem mindaz, amit az amerikai Nagy-Britanniáról mondott. Harriman természetesen nem mehetett olyan messzire, hogy az egészségügyi kordont illetően egyetértsen az orosz véleményével, de szavainak hátterében a szovjet miniszterelnöknek ez a gondolata is meghúzódhatott.

Bargyin másnap reggel, ahogy megbeszélték, elindult Buchmannal Zagorszkba.

Az éjjel megeredt az eső és megsötétítette a májusi mező és erdő színeit, de annak is megvolt a maga varázsa: Puskinón túl erdőbe ért az út, és egészen közel kerültek a nyírfák. A fehér törzsű fák sűrű ligete néha felhőként szállt a kocsi felé, és olyankor mintha világosabb lett volna a nap. Bargyin szerette ezt a Moszkva környéki utat – itt valami lélektani varázslat történt: ez az út nem sokkal volt északabbra, mint az, amelyik Moszkvától délnek fut, de mégis az északkal azonosították. Állandóan az orosz észak homályossága és mint most is, megkésett tavaszának hideg ködössége sejlett benne.

– Harry tegnap sokáig nem feküdt le, így hát elvittem ahhoz a... San Franciscó-i hídhoz, mint az előző este... – jegyezte meg Buchman, nyilván arra számított, hogy felkelti útitársának kíváncsiságát, és csak elhangzik az a kérdés, amely majd lehetőséget ad neki, hogy elmondja azt, amit mondani szándékozott, de Jegor Ivanovics hallgatott – hasonló körülmények között a hallgatás alkalmas arra, hogy jobban felpiszkálja a partnert, mint akármelyik kérdés.

Az autó újra fehér törzsű nyírfák habos ligetébe merült. Bargyinnak

eszébe jutott: annak idején iskolatársainak egy csoportjával utazott először Zagorszkba. Megmaradt emlékezetében a tarka település – a gyermek szeme bizonyára élesebbnek látja a színeket – és szokatlan szavaknak egy szűk kis csoportja, annyira szokatlanoké, amilyeneket az életben többé bizonyára nem is talál: Kapufeletti-templom, Kacsa-torony, Zoszima és Szavvatyij temploma, Nyikon-mellékoltár, trapeznaja*, Kútfeletti-kápolna, Hagyma-torony... Bargyin már nem emlékszik rá, honnan eredt a kolostori tornyok elnevezése: „Kacsa-, Sör-, Hagyma-torony, de a nevek hipnózisa ellenállhatatlan volt: a Kacsa-torony az ő képzeletében kacsához, a Sör-torony négyszögletes söröskádhoz, a Hagyma-torony pedig természetesen hagymához hasonlított, amelyet kirántottak a földből és megfordítottak úgy, hogy a gyökere forduljon az ég felé. És mindabból, amit látott, megmaradt még az emlékezetében Kszenyija Godunova aranyhímzése, Borisz cár leányáé, amelyet művészi – és ahogy akkor ő látta – bús kezével varrott. Még arra is emlékszik, hogy felujjongott, amikor Borisz uralkodásának történetében rábukkant öt, Kszenyijáról szóló becses sorra, melyeket később örömében-bánatában úgy ismételgetett, mint valami verset: „... csodálatosan leleményes hajadon, varázslatosan bűbájos... nagy fekete szeme párja fényesen ragyog... könyvek festésében járatos, ékesszólásban módfelett tündököl, és valóban minden cselekedeteiben követendő..." Miként az egyházi város épületeinek elnevezéseiben, itt is voltak olyan szavak, amelyeket szívesen, sokszor ismételgetett: „varázslatosan bűbájos" és „minden cselekedeteiben követendő". Bargyin nem emlékszik rá, látta-e Kszenyija arcképét vagy sem, de elhitette magával, hogy látta. Nos hát Kszenyija hímzése és arca – melyet magának festett Jegor – ezek voltak a legerősebb benyomásai Zagorszkról. Talán éppen Kszenyija arca: Bargyin akkor úgy érezte, hogy mindent el lehet felejteni, de Kszenyija Godunovát nem: az felejthetetlen. Volt ebben valami a szerelem hipnózisából, amilyennek tizenhét éves korunkban látjuk a szerelmet... Szinte furcsa: mikor élt már Kszenyija Godunova, hová lett ő, és mi maradt porhüvelyéből?! És az ember tudatában úgy él az alakja, ahogy Bargyin látta – mikor ezt elhitette magával –, úgy látjuk csillogó szemét, arcának színeit... Most, hogy mindez eszébe jutott, izgalom fogta el, de el is mosolyodott: hát nem Kszenyija Godunovához megy ő most?

* Kolostori ebédlő.

De ezúttal nem sikerült meglátnia sem Godunovát, sem a Kszenyija ügyes kezével hímzett Ogyigitriját... Azokban a termekben, ahol a kolostor kincseit őrizték, már megkezdődött a restaurálási munkák szezonja, ami magában véve jó jel volt: ha ez a győzelemre való reagálásnak hatott. Csakhogy a kolostor legősibb székesegyházában, a Troickijban éppen mise folyt, és Bargyin jócskán meglepődött azon, hogy – bár hétköznap volt – a székesegyház zsúfolásig megtelt. Szívébe hasítottak Joann-nak azok a szavai, amelyeket negyvenegy őszén Szuzdalban mondott a fekete fejkendők özönéről, az özvegy Oroszországról, amely bús folyóként árad a templomokba vigaszért.

Befurakodtak a templom belsejébe, de mindjárt félreszorították őket egy homályos sarokba, egy négyszögletes oszlop mögé – az oltárt nem láthatták, mint ahogy azt a papot sem, aki a misét celebrálta; ez ünnepi mise volt. Csak a pap tiszta, dallamos hangja hallatszott el hozzájuk. Amikor felhangzott a recitativo, érezni lehetett, milyen nemesen szigorú a pap enyhén raccsoló beszéde. A homály puhán ömlött el, de Bargyintól három lépésre óvatosan félretolta ezt a homályt az a fénypászma, mely a súlyos, négyszögletes oszlop mögül, egy ablakból hullt alá. Ez a fény kiragadta a homályból a hívők arcát, különösen egyet – az éppen a fénypászmában volt. Hány éves lehetett ez az asszony? Huszonhét vagy huszonnégy? Mégis inkább huszonnégy. Látszik, hogy már régóta imádkozik – arca megsötétült a hideg nedvességtől, szeme és ajka mintha feldagadt volna, de nem a könnyektől, hanem a vértől – csak érintsd meg, kifröccsen. Az asszony ájtatosan imádkozott, semmit se látott maga körül, vigasztalhatatlan bánata szinte megvakította. Mellette kosárka állt, benne egy befőttesüveg tejbegrízzel, meg egy üveg tej – minden jel szerint egy kisgyermek egyszerű étele. Kit hívott túlbuzgó imájában, kinek a visszatéréséért könyörgött? Az apját, a bátyját, a férjét hívta, azt, akit elnyelt a háború feneketlen örvénye? És még valamit észrevett Bargyin: az asszony mellett száz meg száz olyan állt, mint ő, de nem vette észre őket, mint ahogy bizonyára azok se vették észre őt: a bánat, amely mindegyikükbe beleköltözött, olyan nagy volt, hogy nem hagyott helyet másoknak...

A mise véget ért, a nép kifelé tódult a templomból, óvatosan kisodorta őket a templomtornácra, aztán az egyházi település szűk tereire. Bargyinnak úgy tetszett, hogy ismét azt az alig észrevehető recitativót hallja. Hátrafordult. Egy csaknem világiasan, akkurátusan nyírt szakállú, kék szemű öregember, a pátriárkai keresztet meg a nyakában hor-

dott szentképet fehér kezével félig eltakarva, óvatosan lépkedett a tér útburkolatán. Kisebb-nagyobb rangú egyházi személyek csapata vette körül, amely bizonyos mértani figurát alkotott: szabályosan csökkenő, majd semmibe vesző alakzatot. A pátriarka bal oldali szomszédjához hajolva azt mondta: „A kolostor közössége erős", és a mértani alakzat megremegett – de nem annyira, hogy megtörje szabályos vonalait –, és azt ismételte többször is: „Erős . . . erős . . . erős . . ." A pátriárka továbbhaladt, és méltóságteljes, lágy mosolya nem suhant el senki mellett, nem kerülte el Jegor Ivanovicsot és útitársát sem. Ez a mosoly mintha ugyanolyan ártatlan kitartással azt követelte volna, hogy mindenki visszamosolyogjon. A pátriárka elvette kezét a melléről, és egy kissé még fel is emelte. Jegor Ivanovics megpillantotta a kéz atlaszpárnácskáját. E kéz valóban atlaszos volt, selymesen sima, kellemesen rugalmas, talán még fiatal is, mintha arra teremtődött volna, hogy simogasson, áldást osszon. Nehéz volt elképzelni, hogy ez az atlaszos, liliomos kéz egykor a hatalom pátriárkai pásztorbotját markolta – habár a hatalomnak ezt a pásztorbotját bizonyára egyetlen pátriárka se nélkülözhette. Egy kissé odább egyszeriben felbukkant a sárga hajú fiatalasszony a kékesfehér tejjel teli négyszögletes üveggel, felbukkant olyan szigorú arccal, amilyen Ogyigitrijáé volt, és a pátriárka rámosolygott, állhatatosan követelve, hogy az asszony visszamosolyogjon rá, de az komor maradt, akár Ogyigitrija – akarata ellenére soha senkire se mosolygott rá.

Elindultak a kolostor utcácskáin és terein – mintha évek ködébe borult gyermekkor távoli kikötőjéből úsztak volna elő, és mindegyiknek megvolt a maga furcsa neve: Kapufeletti-templom, Kacsa-torony, Zoszima és Szavvatyij temploma, Nyikon-mellékoltár, trapeznaja . . .

– Megfigyelte, hogy nézett az az asszony a pátriárkára? – kérdezte Buchman, amikor kettesben maradtak. – Mintha azt akarta volna mondani, mármint az az asszony: ő elismeri az Istent, de nem ismeri el a földi helytartóját – nem így van? . . . Mért hallgatott el? Azt kérdem: nem így van?

– Nehéz helyzetében alighanem az Isten sem tudna segíteni rajta . . – mondta Bargyin, és a kis utca felé nézett: a hívők távoztak a kolostorból, lassú és sötét áradatuk az olyan láva mozgásához hasonlított, amely már-már szilárd kőzetté merevült.

– Azt akarja mondani, hogy a pátriárka segíteni akarna rajta, ha módjában állna? – érdeklődött Buchman. – Azt hallottam, hogy fel-

világosult ember, és a történelem minden fordulatán nemesen viselkedett. – Buchman szinte kategorikusan követelte a választ, és úgy látszott, hogy elkeseredik, ha az orosz azt mondja neki: nem.

– Igen, ő mindent megtett, amit tudott – jegyezte meg Bargyin, és nagyon meglepődött azon, hogy Buchman szinte felujjongott.

– Pontosan így van, mindent megtett, amit tudott, pontosan . . . – kapott a szón Buchman.

Az amerikainak bizonyára nem annyira az volt a fontos, hogy megállapítsa a maga számára azt az igazságot, amelyben amúgy is biztos volt, mint inkább hallani mindezt Bargyintól. Ő igyekezett felkutatni a mi életünkben mindent, ami valamilyen mértékben azt bizonyíthatta: van olyasmi, ami hasonlóvá teszi Oroszország és Amerika életét. A zagorszki kolostor egyike volt az ilyen hidaknak, és a pátriárka, akit Buchman az imént látott, e híd őrzője volt.

– Van benne valami a régi orosz értelmiségiből, nem igaz? – faggatózott tovább Buchman. – Ellenállhatatlan rokonszenv . . . Egyetért velem?

– Igen, talán . . . – hagyta rá Bargyin.

Megint felbukkant az Ogyigitrijáéhoz hasonlóan szomorú arcú asszony – nem sietett elmenni innen, sőt félt is ettől: ha elmegy, búcsút vesz a reménytől is. Alig tudott vánszorogni, halálosan fáradt volt Aztán felment a harangtorony tornácára, és szomorúan előrehajolva leült. Valóban jártányi ereje sem volt.

– A múltkor, amikor Hopkinsszal elmentünk ahhoz a maguk San Franciscó-i hídjához, azt mondta, hogy moszkvai utazása nem kis kockázatot jelentett számára – tért vissza Buchman a félbeszakadt beszélgetéshez. – Azelőtt volt joga a kudarcra, de ma nincs . . .

– Attól tart, hogy kudarc éri? – kérdezte Bargyin; mintha igyekezett volna kitalálni, mit mondott beszélgetőtársának Hopkins, amikor tegnap este a Moszkva-folyó partján a felé a híd felé haladtak, amelyet az amerikai San Franciscóinak nevezett.

– Nem, ellenkezőleg – reagált nyomban az amerikai, mégpedig Jegor Ivanovics érzése szerint, örömmel reagált.

Amikor eltávoztak a kolostorból, úgy látszott, hogy az már elnéptelenedett, de a harangláb kis tornácán továbbra is ott ült az az asszony, akinek olyan szomorú volt az arca, mint Ogyigitrijáé.

Május 27-én, csütörtökön Hopkins ismét elment a Kremlbe. Feltételezte, hogy tegnapi monológjára, amelyben a jelen égető problémáiról szólt – ahogyan az amerikaiak értelmezik őket –, Sztálin ma a maga monológjával válaszol. Nehéz megmondani, hogy voltaképpen milyennek képzelte el ezt a monológot, de nem lett volna nagyon messze az igazságtól, ha úgy gondolja, hogy a szovjet miniszterelnök nemcsak egyszerűen válaszol az elnök küldötte által feltett kérdésekre, hanem megpróbálja a saját kérdéseit nekiszegezni – az amerikai úgy vélte, hogy ez alatt a négy háborús év alatt kiismerte az orosz természetét. A háború krónikájának tanúsága szerint az orosz vezető a támadásban nyerte számos előnyét, e nyomás tárgyai talán kevésbé voltak az amerikaiak, de néha nekik is kijutott.

Amikor Hopkins és kísérői beléptek Sztálinhoz, Sztálin éppen kinyitotta az ablakot, és visszament az íróasztalához, a szobában dohányfüst illata terjengett, úgy látszott, az amerikaiak érkezése előtt nem egy cigarettát szívtak el. Olyan beidegződött mozdulattal, amely egy kissé iskolásnak hathatott, mindegyik vendég elfoglalta azt a széket, amelyen az előző napon ült, az oroszok ezt hasonló buzgalommal tették.

Hopkins elhatározta, hogy ma habozás nélkül a tárgyra tér. Azt mondta, Sztálin tegnap esti szavaiból úgy vette észre, hogy kérdései vannak az Egyesült Államokhoz, amelyek komolyan aggasztják a szovjet miniszterelnököt.

Sztálin becsukta nagy jegyzetfüzetét, amelynek első lapja tele volt írva az ő apró betűs, de rendkívül olvasható írásával, lehetséges, hogy ezeket a jegyzeteket közvetlenül az amerikai vendégek jövetele előtt készítette, és e jegyzetekből fejlik ki monológja, amelybe mindjárt belekezd.

Tehát a monológ... Sztálin leplezetlen bánattal nézett amerikai vendégeire; ez egy kissé meglepő volt, mivel az előző estén inkább szívélyesen, mint szomorúan vált el tőlük. Azt mondta, hogy nem fog a közvélemény védőpajzsa mögé bújni, de nyíltan szól a szovjet kormánykörök hangulatáról. Mialatt ezt az első mondatát fordították, és ugyanakkor Hopkins tudatában lassan kirajzolódtak annak komor körvonalai, csüggedés fogta el az amerikait. Azt lehetett hinni, hogy vala-

mi balsejtelme támadt, hogy először kezd kételkedni Moszkvába jövetelének célravezető voltában. Sztálin pedig eközben tovább beszélt. Nem titkolta amerikai beszélgetőpartnere előtt, hogy azoknak feltételezése szerint, akiket ő a szovjet körökhöz sorol, a két ország közt észrevehető elhidegülés állt be, amellett az a vélemény, hogy Amerikának Németország leverése után nincs többé szüksége az oroszokra. Láthatóan visszafojtott indulattal beszélt, és le nem vette szemét a csukva maradt noteszről, mintha nyugtalanul izzó pillantásával a vastag kartonlap alá akarna hatolni, hogy érveit ugyanazzal a legyűrhetetlen következetességgel sorakoztassa fel, amellyel papírra vetette.

Sztálin megjegyezte, hajlandó megérteni a lend and lease értelmében történő szállítások csökkentését, ha Amerikának nincs lehetősége arra, hogy a jövőben vállalja őket, de a szovjet felet erről a szövetségesek viszonyához méltó formában kell értesíteni. Valójában, mondta, ez bosszantó, sőt durva formában történt: az indulásra kész hajók rakományát kirakták ... Ha az amerikaiak azért folyamodtak ehhez az eszközhöz, hogy az oroszokat engedékenységre bírják, akkor tévedtek ...

Az orosz miniszterelnöknek ez az utóbbi mondata meglehetősen indulatos volt. Ismét a félig nyitott ablakra pillantott, mintha azt nézné, hogy nem volna-e már ideje becsukni – az alkonyat közeledtével az ablakon beáramló szél érezhetővé vált. Mivel nem kapott igenlő választ, felállt, puha, szinte nesztelen lépésekkel közeledett az ablakhoz, és behajtotta. Majd, rövid hallgatás után az asztal feletti csillárra pillantott, de nem a csillárt gyújtotta meg, hanem az asztali lámpát, ezt a cselekedetét is rövid hallgatás előzte meg. Szüksége volt ezekre a szünetekre – jelentőséget adtak cselekedeteinek, még az ösztönöseknek is. Annak, hogy az alsó lámpát gyújtotta meg, nem a felsőt, ésszerű oka volt: a félhomályban, amelybe a vendégeit burkolta, volt némi bizalmasságra hangoló sejtelmesség, a továbbiakban elhangzó szavak ennek megfelelően alakultak.

– A mostani kapitulációnak van egy sajátossága: hogy a németek szívesebben adják meg magukat az amerikaiaknak és az angoloknak, mint az oroszoknak! – mondta. – Eisenhower becsületes ember! – a jelenlevőkre pillantott, és szünetet tartott, nem magyarázva meg a vendégeinek, hogy Eisenhower miben becsületes, és nyilvánvalóan kihasználta azt a körülményt, hogy ezt csak ő tudja, a többiek nem. – Amikor az a százharmincötezer német, aki Csehszlovákiában ellenünk

harcolt, megadta magát az amerikaiaknak, Eisenhower egyet sem volt hajlandó foglyul ejteni, hanem visszaadta valamennyit az oroszoknak!... – Az asztali lámpa ernyője felé nyújtotta kezét, és levett egy kissé megpörkölődött papírlapot – éjszakai virrasztásának tanújelét. Az országban megszüntette az éjjeli őrségeket, de ő maga a hajnalig órákig dolgozott, mint a háború alatt. – Az egész német flotta a szövetségeseknek adta meg magát – ellenünk harcolt, és a szövetségesek előtt kapitulált!... – Vendégeire pillantott, mintha azt kutatná, megértik-e őt vagy sem. Miután a megpörkölődött papírlapot a lámpaernyőből kivette, a szobában világosabb lett. – Közben pedig úgy értesültünk, hogy a szövetségesek nem szándékoznak átadni nekünk a német flottát... – Elkomorodott, mint a beszélgetés elején. – Ha ez beigazolódik, nem sok okunk van az örömre...

Amig Sztálin beszélt, Hopkins egyszer sem emelte fel a fejét, tekintetét a füzetére szegezte, amelynek lapja végig megőrizte tisztaságát. Most felnézett, és a mellette ülők látták, hogy arca ez alatt a másfél óra alatt sárgásfehérre vált.

Az amerikai azt mondta, hálás az orosz miniszterelnöknek a nyíltságáért, és iparkodik hasonlóan őszinte lenni. Lehetősége nyílt arra, hogy King admirálissal beszéljen, így kijelentheti: ha az amerikaiak eddig nem adták is át a német flotta egy részét az oroszoknak, ez csak azért történt, mert meg akarták vizsgálni a német hajókat. Meggyőződése, hogy a Szovjetunió minden hajót megkap, amit meg kell kapnia. Ami pedig a lend and lease-t illeti, a hajókról egyszer valóban kirakodtak, de ezt csak a kikötői adminisztráció munkájában támadt zűrzavar okozta, a Szovjetunióhoz ennek semmi köze.

Az orosz hallgatta az elnök küldöttét, és változatlanul jóindulatú, rövid mondatokban, óvatosan válaszolgatott. – „Ez teljesen érthető." „Ez kétségtelenül igaz." „Ez igaz." Majd az alkalmas pillantott kihasználva megjegyezte, hogy hisz Hopkinsnak, és teljesen elégedett a magyarázatával, de Hopkins is értse meg, hogy fest ez a másik oldalról nézve. Igy mondta: „a másik oldalról", holott bizonyára kísértette a vágy, hogy élesebben odamondjon, az amerikaiak eljárása nagyon sértőnek látszott.

Hopkins pedig ekózben félénken, de sürgetően azt mondta: „Lengyelország", és ezzel félreérthetetlenül értésére adta Sztálinnak, hogy mindaz, ami eddig elhangzott, csak bevezetés a fő témához.

– Szeretném biztosítani Sztálin marsallt, hogy nekem sem szándé-

komban, sem jogomban nincs megoldani ezt a problémát az alatt a néhány nap alatt, amit Moszkvában töltünk, mint ahogy a közvélemény háta mögé sem kívánok bújni . . . – mondta, nem nézve fel, így könnyebb volt kimondania ezt a szakramentális mondatot – az orosz miniszterelnök szemrehányását nem feledte el.

Ez nem egyszerűen a tárgyalások lényegét illető válasz volt, hanem szemrehányás, mégpedig annál is kellemetlenebb, mivel Hopkinstól eredt.

– Nem akartam megbántani önt – mondta Sztálin, és Molotovra nézett, aki egyetértően bólintott. Az orosz külügyminiszter határozottan nem tartotta haszontalannak ezt a mondatot. – Eléggé jól ismerem Hopkins urat mint becsületes és őszinte embert . . . – Akarva-akaratlanul ez a mondat sajátos színt öltött: Hopkinsnak és egyszersmind amerikai kollégáinak is szólt. – „Eléggé jól ismerem Hopkins urat" – rehabilitálta az amerikait, sőt bizonyos mértékben mentegetőzést fejezett ki.

– Szeretném minél világosabban kifejteni az álláspontunkat – mondta az amerikai, láthatóan örült az orosz miniszterelnök sajátos mentegetőzésének. Még jó is, hogy ez a mentegetőzés most hangzott el. – A lengyel kérdés önmagában véve nem lenne annyira fontos, ha Lengyelország nem vált volna szimbólumává annak a képességünknek, hogy megoldjuk a Szovjetunióval felmerült problémáinkat . . . – tette hozzá abban a hitben, hogy a legfontosabb ellenvetéseknek elejét veszi.

Hopkins kijelentette, hogy Amerikának semmiféle különösebb érdeke nem fűződik Lengyelországhoz, azon a kívánságán kívül, hogy a lengyel kérdést igazságos alapokon oldják meg. Amerika hajlandó elfogadni bármilyen lengyel kormányt, amely megfelel a lengyelek törekvéseinek, és barátian viszonyul a Szovjetunióhoz. Hopkins feltevése szerint meg kell adni ezt a jogot Lengyelország népének. Ugyanakkor Amerika népében az a vélemény alakult ki, hogy a lengyel kérdést Amerika részvétele nélkül oldják meg. Neki, Hopkinsnak, semmiféle receptje nincs, de Sztálin marsall jól gondolja meg, hogy miként találják meg a kivezető utat ebből a helyzetből. Sokatmondó hanghordozásával jelezte, hogy nem is Lengyelországról van szó, hanem az amerikai–szovjet viszony lényegéről.

– Meggyőződésem szerint: népünk többsége hiszi, hogy Amerika és a Szovjetunió együtt tud működni, ha nem is egyforma ideológiai alapon állnak . . . – jegyezte meg Hopkins szavai befejezéséül. – Éppen

ezért felhívom Sztálin marsallt, hogy találja meg a kulcsát ennek a kérdésnek.

Hopkins lehajtotta fejét annak jeléül, hogy befejezte. Sztálin felállt, keresztülment a szobán, és bekapcsolta a felső világítást. Majd visszatért, de nemigen sietett elfoglalni helyét az íróasztalnál.

– Az a kívánságunk, hogy baráti Lengyelországot lássunk magunk mellett, különösnek is látszhat, holott Churchill is elismeri ... – azt mondta: „Churchill is", pedig inkább azt akarta mondani: „még Churchill is ..." Leült az asztalhoz, és kezét kinyújtva, közelebb húzta a jegyzetfüzetét. Úgy nézett erre a füzetre, mintha tanácskozna vele. Azt, amit most Hopkinsnak mondani szándékozott, annyira meggyőzőnek látta, hogy úgy vélte: beszélgetőpartnerének el kell fogadnia, ha csak egy kis méltányosság is van benne.

Azzal kezdte, hogy a németek huszonöt év alatt kétszer törtek be Oroszországba Lengyelországon át. Sem Amerika, sem Anglia nem tapasztalt ehhez hasonlót. Ezek a betörések olyan kegyetlenek és pusztítóak voltak, hogy a hunok portyázására emlékeztettek. Ez azért is történt, mert Lengyelország Európa számára csak egészségügyi kordon volt Szovjet-Oroszország határán, tehát ellensége ennek az új Oroszországnak. Kell-e mondanunk, hogy Lengyelország gyengesége és ellenséges beállítottsága komolyan gyengítette Oroszország képességét is nyugati határainak védelmére. Az oroszok nem kívánnak beavatkozni Lengyelország ügyeibe. Sztálin válaszában nem volt ismétlés, minden újabb mondat észrevehetően előbbre vitte a gondolatot. A lengyel politikusok – köztük néhány kommunista – nem mindent vesznek át tőlünk. Igazuk van, a szovjetrendszert nem lehet exportálni, ha nem belülről fakad. Érdekeinknek ezért egy dologra kell korlátozódniuk: Lengyelország legyen erős és baráti, minden egyéb az ország belügye. Vajon az oroszok Lengyelországban egyoldalúan működtek-e? Igen, így működtek, de itt meg kell érteni őket. A németek elleni harc logikája megkövetelte, hogy a mögöttes területünk biztonságos legyen. A lublini bizottság ezt megértette, és tőle telhetően segítette a Vörös Hadsereget. Természetesen lehetett volna szovjet közigazgatást bevezetni ezeken a területeken, de ez már Lengyelország belügyeibe való beavatkozás lett volna. Ezért bizonyos elsőbbségi jogot adtak a hadsereget segítő hatóságoknak. Meg kell mondani, hogy ennek a közigazgatásnak a bevezetése bevált. Ha majd a leendő lengyel kormány összetétele valahogy kialakul, akkor nem maradnak vi-

tás kérdések – az oroszok nem szándékoznak ellenezni a szabad választásokat, annál kevésbé beavatkozni az ország belügyeibe.

Sztálin befejezte, és az amerikaira pillantott: nos, hogyan vélekedik a jóakaratú Hopkins?

De, különös, az amerikai hallgatott.

– Időre van szükségem, hogy végiggondoljam mindazt, amit Sztálin marsall mondott . . . – felelte erőlködve.

Az orosz felállt. Nos hát, ha gondolkodnia kell, gondolkodjék . . . – mintha ezt akarná mondani; akármilyen meggyőző volt is, amit mondott, Hopkinst láthatóan nem egészen elégítette ki.

– Még három kérdést nem érintettünk – jegyezte meg a szovjet miniszterelnök. – Az első: Németország megszállása, a második: Japán, a harmadik: újabb Hármak találkozója . . .

Hopkins habozott, ő úgy gondolta, hogy több kérdés van. Megállapodtak, hogy a következő találkozás másnap, május 28-án, este hatkor lesz.

A következő kremlbeli találkozó napirendjét az orosz fél által említett három kérdés alkotta. A találkozó este kilenc óra után ért véget, és az amerikaiak a nagykövetségre siettek: az elnöknek legkésőbb reggel nyolc órakor értesülnie kell a találkozó lefolyásáról, vagyis három óra múlva: Washingtonban most öt óra van . . . Hopkins, ha maga írta meg a beszámolót, nem szokott másik személy segítségéhez folyamodni. Az orosz miniszterelnökkel folytatott beszélgetéseit ezúttal Bohlen jegyezte fel, ezért az elnöknek küldött beszámoló kollektív munka eredménye volt. Hopkinsnak az évek során kialakult az a készsége, hogy végleges formában diktáljon, a kéziratot természetesen letisztázták, de minimális javítással. A Rooseveltnek írt beszámolók rövidek voltak, az elnök a legkörülményesebben írott beszámolónál is többre becsülte a szóbeli közlést. Mondhatni, hogy szerette hallgatni Hopkinst, ezért az a nap, amely e speciális segítőtársának a küldetésből való visszatérését követte, az elnök ovális dolgozószobájában Hopkins-nap volt. Most megváltozott a helyzet: az írott beszámoló a réginél nagyobb jelentőséget kapott. Terjedelmesebb volt és talán pontosabb is a megfogalmazásban. Ennek ellenére az orosz miniszterelnökkel folytatott harmadik beszélgetésről írt beszámoló rövidre sikerült, talán a legrövidebbre a három napon küldöttek közül. A magyarázat egyszerű: ezen a napon a beszélgetőpartnerek nem érintették a lengyel ügyeket.

Bohlen elővette préseltbőr kötésű füzetét, és olvasni kezdett. Az amerikaiak szemében Bohlen csaknem unikum volt: hivatásos diplomata, és tudott oroszul, mégpedig jól tudott; ez elég ritka jelenség az amerikai hivatásos diplomaták körében. Nyelvtudása bizonyára fokozatosan alakult, amint előbbre jutott a pályáján. Prágában kezdte a pályafutását a húszas évek végén, majd a moszkvai amerikai nagykövetségen folytatta még Bullitt alatt, aztán pedig Tokióban, de akkor már mint az orosz ügyek szakértője és talán a nyelvé is; ebben az amerikai diplomata számára bizonyára magas minőségben volt Teheránban és Jaltában: az elnök mellett egyfelől az orosz ügyekben tanácsadói rangra emelkedett, másfelől az orosz tolmács helyzetéig süllyedt. Ám ez a sajátos emelkedés és süllyedés is talán a sikeréről tanúskodott, mert mindkét minőségében az elnökhöz közelálló személyek körében volt, ami kétségtelenül a legfőbbre: a bizalomra vallott. Ez annál jellemzőbb, mert Bohlen, útját tántoríthatatlan kitartással róva óvatos, mondhatni, pedáns volt mindabban, ami az ellenszenvét vagy rokonszenvét illeti. No persze, politikai nézeteinek rendszere pontosan meghatározott volt, de erről csak ő maga és talán egy olyan szűk kör tudott, hogy a külföldieknek például aligha volt fogalmuk róla. Ebben talán nem annyira az előző nagykövethez hasonlított, mint a jelenlegihez, egyébként a különbség Bullitt és Harriman közt lényeges volt és nem független Bohlentől.

Igen, a lengyel ügyeket kikerülték, de a többi mind eléggé nyomósnak látszott. Mindenekelőtt Japán. Sztálin értésére adta az amerikainak, hogy a szovjet partner augusztus elejére befejezi a Távol-Keletre történő csapatátdobásokat, és hogy hadserege már augusztus 8-án elfoglalja állásait a mandzsúriai határon. Megismételte a Jaltában tett kijelentést: az oroszoknak kellő alapokra van szükségük ahhoz, hogy a Távol-Keleten háborúba lépjenek, és ez azt jelenti, hogy teljesíteni kell a megfelelő feltételeket, amelyekhez a háborúba lépésüket kötötték az oroszok. Japán már most igyekszik tisztázni, hogy a szövetségesek milyen alapokon lennének hajlandók békét kötni vele. Ezért ésszerű a szövetségeseknek erre nézve már előbb megegyezniük.

Az oroszok ezen az estén visszatértek Németország kérdésére, és ez is helyet talált Hopkinsnak az elnökhöz küldött beszámolójában. Sztálin azt mondta, hogy tanulmányozni kell a békekonferencia minden aspektusát, esetleg Versailles tapasztalatát is figyelembe véve – az orosz partner értésükre adta az amerikaiaknak, hogy a versailles-i

békekonferencia rosszul volt előkészítve. Az oroszok úgy látják, hogy a szövetségesek még mindig ellenzik Németország széttagolását, legalábbis a Teheránban és Jaltában elfoglalt álláspontjukat így lehet érteni. De talán az lenne ésszerű, ha visszatérnének erre a kérdésre, és a tárgyaló felek egyelőre nem szögeznék le véleményüket. Igen, egyelőre nem határoznák meg álláspontjukat; ahogyan az orosz miniszterelnök szavaiból kitűnik, ő majd később nyilatkozik. Ami pedig a német gazdasági élet jövőjét illeti, ő úgy látja, hogy Németországnak meg kell engedni, hogy a könnyűiparát újra felépítse, valamint a nehéziparának azt a részét, amelyre szüksége van, hogy megszervezze városainak és falvainak életét, és a lakossága ne maradjon közlekedés és meleg nélkül.

Akármilyen szűkszavú is a beszámoló, amelyet Hopkins azon az estén küldött az elnöknek, jelentős volt, már csak azért is, mert augusztus 8-án kelt.

73

Homutov bejelentette Bargyinnak, hogy a katonasághoz megy át; a Gogol-fasorról volt szó, a vezérkarról, annak külügyeiről. Jegor Ivanovics hozzájárulását adta.

– Nem sajnálja? – kérdezte.

Homutov elővett egy még kibontatlan csomag Kazbeket, és a nagyujjának éles körmével felszakította.

– Őszintén?

– Igen, természetesen . . .

– Nem sajnálom . . .

– De mégis miért, Vitold Nyikolajevics? – Bargyin sajnálta, hogy Homutov elmegy.

– Ott kevesebb . . . a nekifutás, Jegor Ivanovics – mosolygott Homutov.

– Ezt hogy értsem?

– Ott már holnap igazi feladatot bíznak rám . . . itt meg csak futok és futok – jegyezte meg Homutov; közelebb húzta a hamutartót és merev hamupálcikát tört belé.

– Az, amit itt végzett, nem volt feladat? – kérdezte Bargyin.

– Úgy vagyok, mint a katona, Jegor Ivanovics, aki a műszaki egyetem első évfolyamáról ment a háborúba, és amikor onnan visszatért, megint csak az első évfolyamra került – jegyezte meg Homutov, ugyanazzal a kesernyés mosollyal. – A Dnyeprogesz igazgatójának kellene lennie, és az első évfolyamra irányítják, ugye? . . . Én megértem, hogy az első évfolyamról senkit sem vesznek fel igazgatónak, de engem is meg kell érteni . . . – tette hozzá és felállt.

– Meg kell érteni – helyeselt Bargyin.

Homutov elment.

Bargyin szomorú töprengésbe merült. Sajnálta Homutovot. Akármit mondjanak is, érett ember, és ez nem kevés. Nagyon hajlott rá, hogy önmagát okolja: Homutovnak nem kellett volna elmennie. Vagy talán mégis elment volna? Elment volna?

Behívta Avgusztát.

Avgusztának furcsán zavart volt, csüggedten ült, elrejtette a szemét. Úgy látszik, a csúnyák hervadnak el legelőbb, lám, mennyire korlátlanul garázdálkodnak rajta az idő jelei, kegyetlen jelek, bőre a halántékánál pergamenszerűvé, élettelenné vált, mintha elkopott volna, csaknem megrepedezett a sok kis ráncban, és a két orcája is valahogy összezsugorodott, az arca pedig hirtelen olyan méltóságteljes lett, amilyen sohasem volt.

– Nézzen bele a jaltai dossziéba, és talán újítsa fel, három hete van rá – kezdte messziről Bargyin.

Avgusztának beleegyezően bólintott, és ebben a bólintásában apátia volt; máskor bizonyára megkérdezte volna, hogy mi tette szükségessé ezt a feladatot.

– Utazás előtt állunk – mondta Bargyin, nyilván ki akarta zökkenteni ebből az egykedvűségéből.

Avgusztának megint csak megadóan és csendesen bólintott.

– Ez minden?

És Jegor Ivanovics ismét leplezetlen figyelemmel nézett rá. Avgusztának újabban hunyorgott, régebben ezt nem tette.

– Homutovért kár, Avgusztának Nyikolajevna . . .

Avgusztának nyugtalan lett.

– Kár.

– Tanácsadói jogkörben felbecsülhetetlen lenne, ugye? Vannak bogarai, de véleménye is van. Tud nemet mondani, sőt kitart az ellenvé-

leménye mellett. Talán nyakas, de ha odavágja az igazat, akkor a szemedbe vágja. Nem így van?

Avguszta bánatosan nézett Bargyinra.

– Így.

– Nem akarom azt mondani, hogy könnyű vele, különösen amikor fúj valakire, de gyakran igaza van a kételyeiben és a követeléseiben meg a sértődéseiben is. Én nem félek a kételyeitől, érti?

– Én sem . . .

Bargyin rápillantott és megdermedt: Avguszta szeme könnyben úszott.

– Avguszta Nyikolajevna – kiáltott fel magáról megfeledkezve. – Avguszta Nyikolajevna! . . .

De Avguszta már felállt, két kezébe temette arcát.

– Csak ne kérdezzen engem – könyörgött –, csak ne kérdezzen . . . – ismételte, és kiszaladt a szobából.

Bargyin egyedül maradt. Emberek közt élni, és ilyen keveset látni, mondta önmagának. Ilyen keveset látni . . .

A sajtóosztály szalonjában, amely inkább hírbörzéhez hasonlított, mint szalonhoz, Bargyin Galois-val találkozott.

– Jegor Ivanovics, éppen önre van szükségem! – mondta gépiesen a francia, készenlétben tartogatta ezt a bűvös mondatocskát az élet minden eshetőségére. – Meghívtam egy amerikai barátomat löncsre, ő meg azt mondja: „Ej, feltétlenül látnom kell egy orosz jóakarómat, legyen ő a harmadik!" Én természetesen azt mondtam: kész vagyok meghívni az oroszt is, de tudnom kell, hogy ki az? Önöknél, amerikaiaknál, látatlanban is lehet, de engem mégiscsak orosz anya szült. Ki ő? „Bargyin!" Ő, szülőanyám, Bargyin! . . . Éppen ma gondoltam: hej, de jó lenne Jegor Ivanoviccsal találkozni! . . . Bargyin! Meglesz Bargyin, csak aztán bakot ne lőj! . . . Telefonált önnek . . . az az amerikai?

– Miféle amerikai az, Alekszej Alekszejevics? Van neve?

– Kell, hogy legyen! Név nélkül még egy amerikainak is kényelmetlen, igaz? . . . Buchman! Olyan kövér ember, seprűszakállú . . . Telefonált?

– Nem, őszintén szólva . . .

– No, ha mi megbeszéltük, Jegor Ivanovics, nem is kell telefonálnia . . . Eljön?

– Önnek se mondtam volna nemet, Alekszej Alekszejevics . . . –

mosolygott Bargyin. – Nem mondtam volna nemet... az amerikai nélkül sem.

Galois a beteg lábára sántítva csaknem táncra perdült.

– Köszönöm, Jegor Ivanovics. Megtisztelt.

Galois a szállodai szobájában teríttetett, nehéz volt megérteni, hogy miért helyezte át a vacsorát az étteremből a szobájába. Talán úgy gondolta, hogy az asztalnál sokkal fesztelenebbé válik a beszélgetés! Feltevésében nem csalódott: aszerint az íratlan szabály szerint, amely úgy hangzik, hogy minden út Rómába vezet, az asztalnál kialakult beszélgetés nyílt és rejtett útjai mind az ominózus lengyel ügyek felé terelték a beszélgetőpartnereket.

– Ide figyelj, Buchman, légy szíves megmondani, honnan ismernéd te Lengyelországot? – kérdezte Galois, természetesen oroszul, egyenest a megelégedetten mosolygó amerikai vendég ártatlan szemébe nézve. – Tudod-e, hogy a lengyel történelemnek két szárnya volt ősrégtől fogva? Franciaország és Oroszország?– tette fel a kérdést, és válaszul újabb mosolyt kapott, még szélesebbet.

Eközben a lakoma a maga rendjén folyt.

Galois, egyrészt azért, hogy orosz származását hangsúlyozza, másrészt azért, mert az orosz ételeket-italokat szerette, a vodkát részesítette előnyben. Meglehetősen italos vendégekre számítva bőven gondoskodott róla. De Bargyin is, Buchman is istenien bírta az italt, és a tüzes orosz nedű elsőnek a rettenthetetlen franciát verte le a lábáról. Így vagy amúgy, de monológját a lengyel politika két szárnyáról csak akkor folytathatta, amikor a partnerei ha nem is a levegőbe emelték, de könnyedén feltámogatták. Bargyin, hogy a helyzetet megmentse, kivezette őt és az amerikait a házból. A vendégek ilyenformán ebben a kései órában a kihalt Rozsgyesztvenkán és annak mellékutcáiban találták magukat, vagyis olyan helyeken, amelyeket maga az isten is Galois lázadó tirádái számára teremtett.

– Értsd meg, te oktalan ember, hogy jogtalanul választottak meg téged döntőbírónak! – szónokolt a francia egyre csak Buchmanhoz fordulva, amikor a Rozsgyesztvenszkij-kolostor vastag falainak védelmében voltak. Az amerikainak tetszett, hogy Galois oroszul beszél vele, és továbbra is ragyogó mosollyal nézett rá. – A történelem zűrzavara, tragikus hibája, amelyet még a mindenható sem képes kijavítani... – Kis öklével egy vastag téglára koppintott, a mindenható, akiről most beszélt, e fal mögött lakozott. – Mit tudsz te az oroszok ba-

jának méreteiről, amelyet a német hozott Oroszország földjére? Te könyvekben olvastál az első világháborúról, de én mindezt ezzel a tulajdon két szememmel láttam! – Ujjaiból villát formált, és bátran a két szeme felé bökött vele. – Ha ez a szempár visszaadhatná mindazt, amit magába szívott, de sokat mesélhetne most neked!... Sokat! – Hátával a falnak támaszkodott: amikor gesztikulált, támaszra volt szüksége. – Elmondhatnák, hogy tizennégy szeptemberében miként vonultak a Nyevszkijen szakállas óriások a háborúba, kartonkendős anyák és feleségek kíséretében. Miként töltötték meg az állomásokon ezek a szakállas óriások a tehervagonokat. Hogy három hónappal később Pityer miként telt meg lábukat és karjukat vesztett emberekkel – rokkantak áradatával! – Galois most egy kis emelkedésen állt, és úgy látszott, mintha népgyűlésen beszélne, egyébként gyenge hangja tisztán, érthetően csengett a néptelen kis utcában. – Íme, a német pestis, amely bizonyos évi ciklusok leküzdhetetlenségével hatolt be Oroszországba a lengyel viadukton át. – Nem nyelvbotlás: a lengyel viadukton. – Két könyökét a falnak szegte, és könnyedén ellökte magát. – Hát most kérdezzétek meg tőlem: kit állítsunk őrségbe ennél a viaduktnál? Bór tábornokot, igen? – A kis utcában megcsendült a nevetése, nagyon nevethetnékje támadt. Összefogta a kis bundáját, és csaknem suttogva folytatta: – Akarja, hogy megmondjam? Csak ajánlom magam, és már itt se vagyok, ön pedig fordítsa le! – nézett Bargyinra. – Íme a válaszom: ha Oroszország holnap, hogy úgy mondjam, szocialista Lengyelországra szavaz, én megértem... Most pedig fordítsa le!...

Fenegyerek ez a Galois! Kitálalta lázadó szónoklatát, és elpárolgott. Csak látszólag intézte Buchmanhoz, valójában Bargyinnak szánta. Részeg? A fenét! Lerészegedik, amikor szüksége van rá, és kijózanodik ugyancsak, amikor szükségét látja, függetlenül attól, hogy mennyit ivott. Mindent kiszámított. Azt is, hogy ez a szónoklata lefordíthatatlan, legalábbis ha ezt Bargyinnak kell megtennie. Próbáld csak meg Buchmannak lefordítani! Tehát nem Buchmanról van szó, hanem terólad, és a lázadó szónoklat csakis neked szólt. De mit akar ez jelenteni? Nem azt, hogy ő, Galois, jól tudja, merrefele törnek utat a lengyel ügyek több mint sötét rengetegében? Mit akar ezzel? Ez már nehezebb kérdés. Hadd múljon egy kis idő. Ezt a csomót most talán nem lehet kibogozni.

Amikor Hopkins a kísérőivel ismét megjelent Sztálinnál, nyitott könyvet pillantott meg az íróasztalon. Közelebb menve látta, hogy a könyv általa ismeretlen betűkkel van nyomtatva. Sebesen futó betűkkel. Ősrégi idők illata lengett, valami felfoghatatlan, keleti volt ebben az írásban. Az amerikai pillantása nehezen szakadt el ettől a könyvtől. Hopkins Sztálinra nézett, és hirtelen ráébredt, hogy az orosz miniszterelnök arcában is van valami, amit – gondolatban a könyvet lapozva – most elkapott: az idők rétegei alatt rejlő, nehezen felfogható, sőt talán titokzatos, ősi vonás.

E felfedezés birtokában úgy érezte, hogy magabiztossága, amely mind ez ideig nem hagyta el, hirtelen elszállt. Talán először úgy rémlett: minden felkészültsége kevés ahhoz, hogy ezzel az emberrel beszélgessen. Még kevésbé elegendő – úgy gondolta most – annak a beszélgetésnek küszöbén, amelyet ma kell folytatnia Lengyelországról.

– Szeretném kifejteni aggodalmunk okait Lengyelországot illetően – kezdte Hopkins. – Amit most megjegyezni kívánok, talán nem új, de mindezt el kell mondanom, különben egy lépést sem haladunk előre tárgyalásainkban. A parlamenti rendszer értelmezéséről van szó, és ezzel kapcsolatban Lengyelország jövőjéről.

Sztálin látható figyelemmel hallgatta, könnyűszerrel tudta fékezni a benne felgyülemlő iróniát. Abból, hogy Hopkins „a kályhától" indult el, mintha Lengyelország kérdése mind ez ideig fel sem vetődött volna, nagyon úgy látszott: valami Washingtonból kapott utasítást követ, talán az elnök direktíváját – az utasítás szerzője nemigen volt tájékozott a tárgyalások menetéről, és a biztonság kedvéért az alapelemekkel kezdte. Az orosz miniszterelnök ezt jól tudta, ezért volt ironikus. Iróniáját hol egy-egy kis mosolyban, hol szemhunyorításban fejeződött ki.

Közben Hopkins tovább beszélt, Sztálin pedig figyelte az amerikai gondolatának kibontakozását. Hopkins azt mondta, szeretné körvonalazni, hogy miként értelmezi a lengyel szabad választásokat az amerikai fél. Beszélt a fő szabadságjogok: a szólásszabadság, a gyülekezési szabadság, a szabad költözködés és vallásgyakorlás jogának biztosításáról. Véleménye szerint meg kell adni a szabad cselekvés jogát mindenkinek, kivéve a fasizmus híveit. Természetesen törvénybe kell foglalni a nyílt bírósági eljárást, vagyis a szabad ügyvédválasztást és természetesen a személyiség sérthetetlenségét.

Meg kell hagyni Hopkinsnak, hogy ha mostani beszéde irányításra

támaszkodott, ő lelkiismeretesen követte ezt az irányítást. Tökéletesen nyilvánvaló, hogy mintegy lemásolta az amerikai szabadságjogok alapokmányát, mégpedig az irónia leghalványabb árnyéka nélkül másolta le, holott az irónia helyénvaló lett volna – ahhoz, hogy az amerikainak joga legyen Lengyelország viszonylatában a személyiség sérthetetlenségéről beszélni, az szükséges, hogy ez a sérthetetlenség Amerikában meglegyen. De Hopkins nem egészen hibáztatható; lehet, hogy ő csak az utasítást követi . . .

Az orosz miniszterelnök a válaszában nem vonta kétségbe a Hopkins által mondottakat. Ellenkezőleg, megjegyezte, hogy a szabadságjogok, amelyekről Hopkins beszélt, minden magát demokratikusnak valló államnak szükségesek. Más kérdés, hogy mikor alkalmazandók teljes mértékben, és mikor egy kissé korlátozva. A háború természetesen különleges körülményeket teremt. A forradalom éveiben az orosz pravoszláv egyház hadat üzent az új kormánynak, felszólította a hívőket, hogy ne vonuljanak be katonának. ne dolgozzanak, ne fizessenek adót. Most nincs antagonizmus az egyház és az állam között, de akkor volt, és az államnak megfelelő intézkedéseket kellett tennie, hogy az egyházi hatóságokat megrendszabályozza. Egyszóval, az elv, amelyről Hopkins beszél, helyes, de háborús viszonyok közt kiigazításra szorul, és most még háború van, legalábbis a Csendes-óceánon . . .

Akármilyen tisztelettel figyelemmel hallgatta is az amerikai, bátorkodott félbeszakítani az oroszt. Megjegyezte, jól megérti a marsallt, de ellenvetést kell tennie: nem a szabadságjogokról van szó, hanem a szövetségesek egymás iránti bizalmáról. Jalta azt a meggyőződést keltette Roosevelt elnökben, mint egyébként őbenne, Hopkinsban is, hogy a lengyel kérdés meg van oldva. De csakhamar megdöbbenéssel tapasztalta, hogy bizonyos körülmények akadályozzák a kérdés megoldását. Minden tájékozottsága ellenére sem képes megérteni a balsiker valódi okait. Annál nagyobb értetlenséget kellett keltenie mindennek az egyszerű amerikaiakban, akik nem olyan tájékozottak, mint ő. Így vagy úgy, de az a benyomás alakult ki, hogy a Szovjetunió uralomra vágyik Lengyelországban. Hopkins nem hajlandó ezt elhinni, de komolyan nyugtalankodik amiatt, hogy az a kormány, amelyről Jaltában szó volt, még mindig nem alakult meg . . .

Akár akarták a beszélgetőpartnerek, akár nem, a beszélgetés logikája a felé a lényeges és nyilvánvaló kérdés felé terelte őket, amelyet mindegyikük vonakodott a nevén nevezni, és inkább allegóriákba

burkolt. Milyenekbe? Az amerikaiak szuverén Lengyelországon burzsoá Lengyelországot értettek. Az angolok még messzebb mentek, ők nem csupán burzsoá Lengyelországot kívántak, hanem Lengyelország élén olyan reakciós erőt akartak látni, mint Bór-Komorowski. Ezek is, amazok is úgy vélték, hogy a szocialista Lengyelország nem lehet szuverén, de erről nem mertek nyíltan beszélni, nyilván érezték, hogy ezt a tézist nehéz megvédeni. A lengyel kormány összetételéről folytatott vita lényegében akörül forgott, hogy milyen legyen az ország leendő kormánya a Szovjetunióval való viszonylatában.

– Ha van olyan probléma, amely a megegyezésre való képességünket meghatározhatja, az: a lengyel kérdés – mondta a szavakat lassan tagolva Hopkins; ez arról tanúskodott, hogy sokáig keresgélte ezt a formulát. – Meglátásom szerint a három országnak ezt a kérdést haladéktalanul meg kell oldania ...

– Természetesen meg kell, de csak ha mind a három kívánja ... – jegyezte meg az orosz miniszterelnök, és közelebb húzta a kapcsos könyvet, bezárta, a fedőlapon egy ágaskodó párduc látszott. Bősz párduc. – Ha mind a három kívánja; kiemelte: „mind a három".

– Nem gondolom, hogy az angoloknak más a véleményük – mondta Hopkins, de az orosz fél a hallgatásával mintha tudtára adta volna: „Én pedig úgy gondolom."

Másnap a vendéglátók ebédet adtak az amerikai tiszteletére, nagy ebéd volt, a tárgyalások befejezésének előhírnöke.

Habár a vendégek már felkeltek az asztaltól, és szétoszlottak, a kis és nagy folyosókon, az asztali beszélgetés mintha folytatódott volna – a bor megélénkítette a hangokat, és erőt adott, ami előbb talán nem volt meg bennük. Itt csend honolt, a bojár dísztermek, öles falak és kerek boltívek évszázados csendje, amelyet a szentek szelíd arca, szemüknek diadalmas bánata híven megőrzött.

– A tizennégy lengyel letartóztatásáról kívánok beszélni – mondta Hopkins Sztálinnak, és körülnézett, mintha meg akarná állapítani, hogy mennyire vastagok az őket körülvevő falak, és mennyire képesek elhatárolni őket avatatlan szemektől és fülektől. – Azt hallottam, hogy rádiókészülékek jogtalan használatát róják fel nekik bűnül ... – Mintegy várta orosz beszélgetőpartnerétől a hír megerősítését. – Még ha így van is, mindenképpen volna értelme a szabadon bocsátásuknak, véleményem szerint a lengyelek fogva tartása megmérgezi az

együttműködés légkörét, és ez semmiképp sem helyénvaló, különösen a berlini konferencia előtt nem az... Szabadon kell engedni őket, és lezárni ezt a kellemetlen kérdést – ha ez áldozat, hát áldozatot kell hozni.

Sztálin hallgatott; vajon merre kalandozhattak most a gondolatai? Lehetetlen, hogy ez a figyelmeztető tiltakozás a tizennégy ember szabadon bocsátását illetően, Hopkins saját kezdeményezése lett volna. Valószínű, hogy a kérést Washington sugallta, talán az elnök a legutóbbi táviratában. Hogy egészen pontosak legyünk, a kezdeményezés nem az elnöktől, hanem Churchilltől indult ki – az a tizennégy ember, akiről Hopkins beszél, illegális csoport volt, amelyet még ebben az évben küldtek a Vörös Hadsereg mögöttes területére. Választ adni Hopkinsnak erre a kérdésére annyi lenne, mint olyasmit mondani a szovjet–brit viszonyról, amit eddig még Hopkinsnak sem árultak el. De van-e értelme erről beszélni most olyan határok közt, amelyek közt kellene, ahhoz, hogy ez az eset a tizennégy lengyellel világosabbá váljék Hopkins előtt?

– Nem, ez nemcsak kellemetlen, ez elvi kérdés, és nem lehet szemet hunyni felette... – mondta az orosz, elnyújtva a szavakat, és ezzel a beszédének megadva azt a sajátos ritmust, amelyet akkor nyert, amikor sajátos logikának alárendelve, kihangsúlyozódtak a kulcsszavak: „Nem", „nemcsak", „nem lehet". A tagadás sajátos crescendóval minden szóval egyre erősödött, hatalmassá lett. – Nekem olyan értesülésem van, amellyel ön nem rendelkezik. Itt a mögöttes területünkön történt diverziós cselekedetekről van szó, mind a tizennégy ember hadseregünk elleni bűnökben részes, tehát bíróság elé kell állítani őket – folytatta Sztálin azzal a megingathatatlan meggyőződéssel, amely teljesen kizárta a beszélgetés folytatását. – De hiszek önnek, amikor azt mondja, hogy ez kedvezőtlen hatást tesz a közvéleményre. – E mondatában a „hiszek önnek" erőre kapott, és nagyon határozottan csengett. Ebben a helyzetben Hopkinson kívül aligha méltatott volna más szövetséges politikust erre a nagyon nyomatékos kijelentésre: „hiszek önnek". – Ha holnap nyilvánosságra hoznánk mindazt, amit Churchill lengyelországi tevékenységéről tudunk, ez kilátástalan helyzetbe hozná – jegyezte meg, és fellendítette a kezét, amelyben a pipát tartotta, a felkavarodó hamu erre marsalli zubbonyának ujjára szóródott. – Értse meg, kilátástalan... De mi nem tesszük ezt. Mi több, segítünk neki kikerülni a kínos helyzetből, amelybe ő maga hoz-

ta magát... Ami pedig azt a tizennégy embert illeti – pipáját áttette a jobb kezéből a balba, meghúzta zubbonya ujját, és leverte róla a hamut –, bíróság elé fognak állni, de elnéző elbánásban részesülnek.

Fél óra múlva visszatértek a bankett-terembe, és csatlakoztak a vendégekhez, akiket rövid időre otthagytak.

74

Beketovot visszahívták Moszkvába; a készülődésre két hetet kapott. Szergej Petrovics elővette jegyzetfüzetét, és gondosan kiírta azoknak az angol barátainak nevét, akiknél búcsúlátogatást kell tennie. Eléggé hosszú lajstrom lett. Ez nyugtalanította is, de örömet is szerzett neki.

Úgy esett, hogy elutazásáról először Hoare-nak tett említést, aki szerény ajándékkal toppant be a nagykövetségre: fényképeket hozott albumba gyűjtve, amelyet nagy gonddal állítottak össze, a nagy partraszállás első évfordulójára.

Az angol kijelentette, hogy Szergej Petrovics protokolláris látogatásával nem éri be, és szeretné őt egy lovasezred ünnepélyén látni, amelyre jövő szombaton hivatalos.

Amikor következő szombaton ebéd után egy katonai terepjáró a nagykövetség elé kanyarodott, és a benne érkezett alumíniumszürke halántékú lovassági tiszt a gépkocsiba invitálta Szergej Petrovicsot, ő maga pedig a kormányhoz ült, Szergej Petrovics azt gondolta, hogy a brit lovasság az új körülmények között ugyanolyan könnyed eleganciával telepedett át a lóról az autóra, mint amilyennel a régi időkben az arab galopplovat az ahaltekinivel cserélték fel. Eközben a daliás lovastiszt vezette dzsip átszelte a várost, majd egy sötét tölgyerdőbe robogott, olyan sűrűbe és sötétbe, amilyennek létezését Londontól hatvan mérföldre aligha lehetett sejteni, és végül hirtelen megállt egy szegecsekkel keresztül-kasul teletűzdelt vaskapu előtt. Szerencsére a szegecseléssel díszített kapu mögött nem volt olyan ijesztő a környezet, mint az odavezető úton; friss széna, kátrány és lóverejték szaga terjengett – régi istállószagok, amelyek a gyermekkorára emlékeztették Beketovot.

Hoare az ünnep alkalmából lovastiszti egyenruhát viselt; a jelekből ítélve itt jelentékeny személy volt – vagy az ezred nem éppen nagy méretei tették ilyen naggyá, vagy a katonai rangja és érdemei. Az ezredest tekintélyes kíséret követte, és az alumíniumszürke halántékú tisztnek erőfeszítésébe került, hogy folyosót vágjon, és óvatosan beengedje Beketovot. Hoare méltóságteljes volt és fenségesen leereszkedő. Nem úgy viselkedett, mint egy ezredünnepélyen, hanem úgy, mint egy nagyvilági fogadáson. Ennek talán nem egészen ő volt az oka, hanem a vendégsereg összetétele – sajátos összetétel: kék ajkú aggastyánok poros keménykalapban, magukat fiatalító hölgyek kis fátyolkendővel a nyakuk körül, ötvenéves piperkőcök lila zakóban, a nemlétből csoda folytán feltámadott kockás sapkák, csontfogantyús botok, fekete, sötét meggyvörös és élénklila csokornyakkendők, szarukeretes pápaszemek, négyzet alakúak és súlyos-oválisak, posztózekék és plüssgalléros bársonykabátok, mindörökre átmenetiek... Csupa régi holmi, amit még a múlt század poros napja égetett, naftalin itatott át, amit kegyetlenül megviselt az idő és kirágott a moly; isten tudja, milyen módon maradtak meg. A lovasezred számukra klub volt, ahová összeseregleltek, hogy kinyilvánítsák szenvedélyüket és azt a szívósságot, amely a legfőbb lényegük.

– Érdekes, ugye? – kérdezte Szergej Petrovicstól Hoare, látóterében tartva a tribünökön elhelyezkedők tarka világát, a különféle alakokat és arcokat, akik sóváran várták az ünnepség kezdetét. – Nem mindennapi ezred, igaz?... Ezred, egyszersmind klub, ugye? És mint minden klub, egy kis parlament?

– Nem annyira parlament, mint inkább annak egy frakciója... – nevetett Beketov; nem akarta elszalasztani ebben a beszélgetésben a lényeget.

– Frakció... tory? – kapta fel a fejét Hoare.

– Ha úgy tetszik, tory – hagyta rá Szergej Petrovics. – A toryk mindig is vérbeli lóbarátok voltak...

– Most is a lovakkal törődnek?

Hoare még mindig a tribünöket nézte. Az alsó pad mentén egy öregember botorkált rövid gumírozott esőköpenyben, az idő kegyetlenül elbánt a lábaival: az öreget még csámpásnak sem lehetett nevezni; elképesztő volt, hogy s mint manipulál mind a két lábával, amíg összehoz egy lépést.

– Ezek az emberek azért jöttek ide, hogy könnyítsenek a lelkükön . . . – jegyezte meg hirtelen őszinte együttérzéssel Hoare.

– Milyen értelemben?

Hoare tovább figyelte az esőköpenyes öregembert, aki bátor kitartással lépkedett, amikor pedig a két lába, úgy látszott, csak az alkalmas pillanatot várta, hogy szétszaladjon, egyik erre, másik arra.

– A mi választásaink – sötét rengeteg! . . . tört ki Hoare-ból.

– De hiszen Churchillnek olyan aduja van, mint a győzelem . . . – jegyezte meg Beketov. – Ez talán nem elég?

Hoare elmaradhatatlanul követte tekintetével az esőköpenyes öregembert, mintegy elvezette a lelátón levő helyéig, és – nagy előzékenységről téve tanúságot – óvatosan leültette.

– Elég, természetesen . . . – mosolygott elnézően Hoare. – De az angoloknak van egy istenük, és annak neve: szkepszis. Esetleg nem is azonosítják Churchillt a győzelemmel . . . Azután meg van egy körülmény, amelyet nem hagyhatunk ki a számításból . . .

Elhallgatott, mintegy várta, hogy Beketov kitalálja a gondolatát, és ezzel megkönnyítse a feladatát.

A lelátók előtt elterülő mezőre egy halványkék zekés zsoké kivezetett egy aranysárga csődört, mire a tribünökön nagy élénkség támadt. A csődör öreg volt és tekintélyes, lassú. Megszokta, hogy figyelem tárgya legyen, a tribünökről hallatszó tiszteletteljes suttogást és tapsokat őt megillető elismerésként fogadta, és buzgón dobta előre a patáit. A fejét már nem tartotta olyan magasan, mint régen, és a szemét is már az öregség fátyla homályosította, de járásában megvolt a régi fölényes hanyagság – a kissé modoros fenség. Minden jel arra vallott, hogy nagyszerű ló volt – volt, csak már sem futni nem tudott, sem felágaskodva venni az akadályokat, de még élt, őrizte, hogy úgy mondjuk, az előző képmását, és mindenki örült, hogy ezen a képmáson felismerte.

– Nagy-Britanniának a világban elfoglalt új helyzetéről beszél? – kérdezte óvatosan Szergej Petrovics; a legkegyetlenebb bajok övezetére célzott, amelybe a birodalom most lépett: India és nemcsak India.

– Igen, ez új helyzet, sőt talán teljesen új – jegyezte meg Hoare rövid habozás után. A maga módján akarta érteni Beketov szavait, megérteni és értelmezni. – A nagyok hármasában felesleges harmadiknak éreztük magunkat . . .

– Hogyan? – kíváncsiskodott Szergej Petrovics, az angol gondolatmenete váratlan volt számára.

– Oroszországot és Amerikát még összeköti a Távol-Kelet, de hol van Nagy-Britannia? . . .

Tekintetével a jeles csődör mozgását követte, amint az a tiszteletkört róva leplezetlen érdeklődéssel, sőt mohón gyűjtögette a maga vigasz-adagját, amelyben az emberek részesítették. A kora és a súlytöbblet nehezítette a légzését, s a szőre is észrevehetően megnedvesedett és fényes lett, ám ez nem a fiatalság csillogása volt, hanem bágyadt fény, és minden újabb lépés erőfeszítésébe került. Az emberek ezt nem vették észre, önmagukat látták a lóban, a tulajdon szenvedélyüket, sőt talán a fiatalságukat – éppen ez hiányzott most nekik olyan nagyon, és az öreg ló ezzel megajándékozhatta őket.

– Felesleges harmadik! – ismételte bánatosan Hoare, és le nem vette szemét a poroszkáló öreg lóról. Megtalálta a megfelelő formulát, és kész volt azt újra meg újra elismételni – e mondat kétértelműsége nem látszott véletlennek.

– Csakugyan így van? – kérdezte őszinte együttérzéssel Szergej Petrovics, nemigen kívánta most, hogy Nagy-Britannia felesleges harmadik legyen.

– Igen, Beketov úr, biztosítom, hogy így van . . . – Hoare, szemét összehunyorítva, elhallgatott, azt lehetett hinni, hogy először engedi át magát a benne végbemenő folyamatnak, elkülönülve attól, ami mellette történik. Egy pillanatra értelmét vesztette a számára még a nevezetes ló is, amely kitartó ünnepélyességgel járta körül a pályát. – Tudja, mit hallottam tegnap? El sem fogja hinni, ha elmondom . . .

– Ki tudja, lehet, hogy elhiszem, Hoare úr.

– Ön bizonyára tudja, hogy Harry Hopkins Moszkvában volt . . . Menjünk oda ahhoz a fához, ott kényelmesebb lesz önnek . . . – Odamentek egy ezüstös nyárfa alá, amely a tribün mellett állt; levelei vígan zizegtek a szélben. – Nem tudom, értesült-e már, vagy nem, de az angolokat teljesen kizárták a tárgyalásból . . . teljesen, holott könnyű kitalálni, hogy egész idő alatt róluk volt szó. Amikor Hopkins Moszkvából hazatérőben Frankfurtba érkezett, a miniszterelnök telefonon felhívta, és kérte, hogy jöjjön Londonba. Hopkins kitérően felelt, először betegnek mondta magát, aztán arra hivatkozott, hogy erre az elnöktől nincs felhatalmazása. Churchill telegrafált az elnöknek

és ragaszkodott ahhoz, hogy engedélyezze a találkozást. Most az elnökön volt a sor, hogy kitérő választ találjon. Így vagy úgy, de Churchill valóban valahogy elszigeteltségben maradt. A miniszterelnökünk nem tehetett mást, mint hogy újra felhívja Hopkinst ezúttal már Párizsban, és félreérthetetlenül értésére adja, hogy meg van sértve. De persze nem a sértődésről van szó, hanem sokkal fontosabbról: a harmadik felesleges ... És, ami fő, kinek a keze van ebben? Hopkins a ludas, ugyanaz a Hopkins, aki sokszor tett hűségesküt a miniszterelnökünknek, de ez már más téma, talán nem is olyan érdekes – egy érett embernek, ha ereje van hozzá, el kell készülnie a csalódásra ...

Hoare befejezte, és a jeles csődörre pillantott, amely még mindig a tribünök előtt lépkedett. Kifogott egy igen ritka pillanatot, hogy a valamikor híres lovat szemügyre vegye. A csődör egy vonalba ért az esőkabátos öregemberrel, és leereszkedő bánattal nézve, dobbantott, de olyan keményen és akkurátusan, hogy őszinte irigységet keltett az öregben. Valóban: nem irigylendő dolog-e ilyen tisztes kort megélni, és megőrizni azt a képességet, hogy így tartsa a patáit, így irányítsa mozgásukat és ritmusukat?

A lovasparádé pedig lassanként kifejlődött. Megkezdődtek a versenyfutamok, s a tribünök tarkabarka közönsége megélénkült és nyugtalanná vált.

– Pace, pace, pace! Mozgás, mozgás, mozgás! – kiabált a tribünök egyik része, és a másik is bekapcsolódott. És mindezek fölébe kerekedve az esőköpenyes öregember hangja harsogott, az öreg hirtelen feléledt:

– Speed! Speed! Speed! Gyorsan! Gyorsan! Gyorsan!... – Az öreg most kimutatta szakértelmét, amely a kor rétegei alatt benne szendergett. – Rosszul ül! – hördült fel hirtelen. – A lábai úgy lóbálóznak, mintha megbénult volna! De a kéztartása jó, szerintem van benne lágyság!

Igen, a vén csámpás igazi hozzáértést tanúsított: a lovas lábtartásáról beszélve önmagát látta a lovon, emlékezett ...

Hoare szinte elbűvölten figyelt.

– Emlékszik, hogy mit mond Shakespeare a Hamletben? Emlékszik? Emlékszik? ... Hogy is van ott? ...

Elgondolkozott, igyekezett emlékezetébe idézni Shakespeare sorait, még egy pillanatra el is szomorodott, magában suttogva. Majd hirtelen megrezzent:

Egész varázslat, hogy' forrt a nyereghez,
És oly csudákat tetetett lovával,
Hogy összenőve látszott a nemes
Barommal s megfelezve tetteik . . .*

Nagy program volt, és ment, mint a karikacsapás, a közönségben mindez lelkesedést keltett. A díjlovaglás, az akadály- és szépségverseny, majd természetesen a programot betetőző versenyfutamok, amelyek olyan ujjongást keltettek a tribünökön, hogy a tisztes korú közönség szemlátomást megfiatalodott.

A lovas látványosság csak szürkületkor ért véget – hideg lett. A fényes vendégek, hirtelen addig nem tapasztalt fürgeségre tettek szert: tenyerüket összecsapkodva, mulatságosan ugrándozva, reszketve, a hidegtől elkékült arccal topogva, egymással versenyezve iramodtak el a lóversenytérről, mintha lövedékek robbannának mögöttük. Az igazság kedvéért meg kell mondanunk, hogy volt miért futni: a tiszti klubban terített asztal várta őket, whisky, sligovica, vodka, bordeaux-i vörös borok és természetesen szendvicsek. Mi kell még egy farkaséhes és talán fázó angol arisztokratának?

Hoare saját méltóságának tudatában, még mindig jobbra-balra hajlongva, keresztülvonult Beketovval a nagy bankett-termen, ahol a közönség számára terített asztalok voltak, és orosz vendégét egy kis terembe vezette. Itt félhomály volt, csend és meleg, a kandallóban láng lobogott, illatos gyanta sistergett a fahasábokon, és hagymaszag terjengett; a hagyma olyan erős tűzön sült, hogy bűze elnyomott minden más szagot.

A kis terembe meghívott vendégek nyilván még úton voltak, így Hoare és Beketov kettesben ült asztalhoz.

– No, most elmondom, amit előbb nem mondtam, és talán nem is mondhattam el önnek – nyilatkozott meg hirtelen az angol, amikor az első pohár whiskyt felhajtották, és a meleg, amely addig a kandallóban maradt, egyszeriben kitört onnan, és érezhetően az arcukba csapott. – Azt hittük, hogy mister Churchill ma megtiszteli az ünnepségünket . . . No, mit néz úgy rám? Most, hogy nem jött el, megmondhatom . . .

Beketov az angol szemébe nézett. Ebben a mondatban csak külsőleg hangzott valami mentegetőzésféle, valójában figyelmeztetés volt: lehet,

* Arany János fordítása.

hogy Churchill mégis megjelenik ebben a házban – választás előtti időben még a miniszterelnöki karosszék is kerekekre helyezkedik. Akárhogy is, a mondottak után Szergej Petrovics már nem csodálkozhat, ha megnyílik az ajtó, és Churchill eltömi széles, domború mellével.

Felhörpintettek egy-egy második, sőt harmadik pohárral is, de Szergej Petrovics nem siettette a vendéglátóját, Churchillt várta, mint egyébként Hoare is, aki most már nem csinált titkot belőle.

A brit miniszterelnök este kilenc óra után érkezett, amikor a tiszti klub tarka vendégserege észrevehetően legyűrte éhségét és a hideget. A klub kocka alakú téglaépülete, amely mind ez ideig tökéletesen megőrizte formáját, mintha szétrobbant volna; üdvrivalgás hangzott fel. Sokáig hallatszott, a teremben hullámzott, mintha a jeles tory csapatainak díszszemléjét fogadná a whiskyvel és szendvicsekkel megrakott asztaloknál... Vagy talán nem csupán lóbarátok, a lovak testalkatának szakértői voltak ott, hanem pártfunkcionáriusok – a párt mozgató agya és energiája –, és a lósport iránti szenvedélyük nem az igazi? Elragadtatásuk, amit Churchill megjelenésekor kinyilvánítottak, nem is egészen érthető pusztán lóbarátoknál – elvégre a híres tory nem ló, hanem ember. Szűnni nem akaró lárma hallatszott odaátról. Szergej Petrovics megfigyelése szerint ezeknek az elragadtatott kiáltásoknak bizonyos ritmusuk is volt: zaj és csend szabályosan két-három percenként váltakozott. Így is lehetett: a miniszterelnök asztaltól asztalhoz ment, és hívei minden csoportjának olyasmit mondott, amit csakis nekik mondhatott. A lelkesültség ütemes csobbanásai helyet változtattak, egyre jobban közeledtek a kis teremhez, ahol Hoare és Szergej Petrovics bújt meg.

A lóbarátokkal való találkozás észrevehetően felélénkítette a miniszterelnököt. Churchill, a teremben vándorolva, nemcsak ajándékozott, hanem hagyta is, hogy megajándékozzák – a boldog kópéságtól messze volt, de szemében már meghitt fészket rakott a vidámság.

– Amikor legutóbb itt voltam, ez az asztal egészen a kandalló mellett állt, és jól éreztük magunkat itt – jegyezte meg, de Hoare nem mozdult a helyéről, tartózkodó-szkeptikusan nézett a miniszterelnökre – ha kettesben van Churchill-lel, talán segítene is neki az asztalt odább tolni, de ekkora rugalmasságot nem kívánt egy orosz jelenlétében tanúsítani. Az ember kora bizonyára olyan, mint a kiszemelt asztal távolsá-

ga a kandallótól. Évről évre rövidebb és rövidebb, amíg el nem jön az ideje, hogy fejjel lefelé beleesik a tűzbe . . .

Hoare végül is felállt, és odatolta az asztalt – megszánta Churchillt.

– Mister Hoare közölte velem, hogy Moszkva visszahívta önt – mondta a miniszterelnök, és fürge, biztos kézzel nekilátott az asztal elrendezésének. Az italgazdaságban egy pillanat alatt példás rend alakult, a palackok a helyükön, a poharak nagyság szerint, ahogy illik. – Táviratot kaptam az elnöktől, részletes beszámolóval Hopkins moszkvai útjáról . . . Mint Hopkinsnál mindig lenni szokott, ez az útja is nagyon hasznosnak bizonyult . . .

Hoare felállt és kiment, fáradt lépteit a feladat teljesítésének tudata irányította – nagyon nyakas volt ugyan az ezredes, de irányítható; megtette, amit kívántak tőle.

– Ön bizonyára tudja, hogy küszöbön áll egy újabb Hármak találkozója – kezdte Churchill, és ugyanannyira magabiztosan nyugodt, mint amennyire beidegződött mozdulattal kiürítette az első poharat, majd előbbi helyére visszatéve arrább tolta, annak jeléül, hogy nem szándékozik többet inni. Ez a mozdulata a tüzes nedű korlátozásával együtt az idő szűkét is jelenthette, úgy látszik, ezzel is, azzal is takarékoskodnia kellett. – Akármilyen nagy problémákat kell is megtárgyalnunk, mind együttvéve is eltörpülnek a legfőbbhöz viszonyítva. A kölcsönös megértésre célzok . . . – Mellényzsebéből órát húzott elő, és bátran megnézte. Kiderül, hogy amikor az ügy érdekei úgy kívánják, bizonyos tapintatosságot hazugnak tart. – Egyszóval azzal a reménnyel megyek Berlinbe, hogy a háború nagy munkáját méltóan fejezzük be . . . Egyébként, ahogy mondják, minden jót . . .

Amikor az autó visszafelé tartott Londonba, nehezen keresgélve az utat az erdő őshomályában, Beketov egyre azt kérdezte magától: olyan fontos volt-e Churchill számára, hogy megmondja neki, Szergej Petrovicsnak azt, amit mondott? És azt kellett felelni: nyilvánvalóan fontos, nagyon fontos.

Beketov folytatta búcsúlátogatásait azoknál, akikhez barátság fűzte e négy hosszú év folyamán, és meglepődött azon, hogy milyen nagy és változatos ezeknek az embereknek a köre. Igaz, a rokonsági fok – hogy úgy mondjuk – különböző: némelyeket közelről ismert, másokkal az országban tett utazásai hozták össze, ismét mások a baráti társaság tevékeny aktivistái voltak, és gyakran megjelentek a nagykövetségi fogadásokon. De mindannyian azt a jótékony erőt képviselték, amely mindezek alatt az évek alatt kulturális kapcsolataink támasza volt, sokat tett, és még többet tehet. Ezért volt olyan fontos az egész kört bejárni, mindegyik embert meglátogatni, mindegyiknek kifejezni a tiszteletét. Itt volt a tekintélyes prózaíró, aki egy idő óta a Piccadillyn abban a nevezetes házban székelt, és ilyen módon mintegy a hazai irodalom részének számított – ebben a házban lakott annak idején Byron és Dickens. Meg az agg énektanár, aki az utóbbi harminc évben Angliának valamennyi híres énekesét adta; a professzor óriási, komor lakása – teleaggatva a híresség dedikált fényképeivel – naplóra emlékeztetett. Meg a neves ír parlamenti tag, aki a Westminsterben a bányász Írországot képviseli. És az edinburghi filológus, Burns költészetének szakértője, aki arról nevezetes, hogy ő ismeri azokat a titkos ösvényeket, amelyeken annak idején a nagy skót költő járt. Meg az a költő, aki egy eldugott faluban húzódik meg, nagyszámú gyerekseregggel körülvéve, római kerámiákból álló, a világon páratlan gyűjteménnyel – e kerámiákat maga ásta ki a környező hegyekben – meg a Marx House, a Marx-ház forradalmi könyvtárának őre, a tekintélyes forradalmár, ugyancsak tekintélyes forradalmár fia... Érdekes, milyen sajátos útvonalon vitte Szergej Petrovicsot a búcsúlátogatásoknak ez a hagyománya, milyen színes képet kerekített, milyen változatos volt azoknak az embereknek a köre, akiket most újra látott, milyen frissen elevenedtek meg lelki szeme előtt mindazok az évek, amelyeket a brit szigeteken töltött.

E látogatások közé tartozott természetesen Collins felkeresése is, de a professzor már harmadik hete egy brightoni klinikán feküdt, olyan diagnózissal, amely nem engedte meg a találkozást. A tudós műtétre szánta el magát, és már csak néhány nap választotta el tőle. Beketov elküldte jókívánságát, és annak keretében, ahogy tudta, kifejezte kö-

szönetét öreg barátja munkájáért, az ügyekben való készséges részvételéért, a barátság és eszméjének hű szolgálatáért. Ekkor megszólalt a telefon, és a klinika osztályvezető orvosa, a legtisztesebb korban levő ember, Collins nevében megkérte, hogy látogassa meg, de figyelmeztette, hogy Szergej Petrovics egyedül jöjjön, és a találkozás nem tarthat tovább negyedóránál.

Szergej Petrovics elment. Utoljára körülbelül egy hónappal előbb látta Collinst, csaknem egy héttel a győzelem után. Collins külseje krónikus vesebajra vallott: püffedt sárga arc, feltűnően lila, duzzadt szemhéj. Tőle talán szokatlan őszinteséggel elmondta, hogy rosszul érzi magát, talán kés alá is fekszik. Panaszkodott, hogy egyre nehezebben birkózik meg a társaság elnökének teendőivel, és most, amikor a győzelmet már kivívták, nem olyan nagy bűn, ha a leköszönésre gondol. E közlésből a kérdés egyenes feltevése hiányzott, de természetesen benne rejlett. Szergej Petrovics őszintén úgy vélte, hogy a leköszönést, ha ma történik, félre fogják érteni, és ezt megmondta az angolnak. Nos, ez természetesen az angol félnek és személy szerint Collinsnak szuverén ügye, de ha Collins Beketov véleményét kívánja tudni, az ilyenformán hangzik ... Collins nem titkolta bánatát ... de nem vitatkozott, a lelke mélyén nyilván egyetértett vele. Valóban, a háború véget ért, de a szenvedélyek úgy forrtak, mintha még tartana, a leköszönés ideje természetesen még nem jött el. Még Collins számára sem jött el, holott a betegség észrevehetően megbénította aktivitását. Éppen ez gyötörte Collinst. Rendkívül egyenes természetű ember lévén, akitől minden külsőség idegen, nem tűrhette, hogy csak jelképes legyen részvétele az ügyekben. De hogy változott meg a gyógykezelése ma, öt perccel a műtét előtt?

A klinika úgy festett, mint egy botanikus kert, dús, csaknem délszaki növényzettel, közepén egy fehér kőből épült pavilonnal, amely a zöld lomboktól övezve még hófehérebbnek látszott; a növényzet ezen az esős tavaszon buján fejlődött, és majdnem sötéten zöldellt. Collins lakosztálya – igenis, lakosztály volt – három szobából állt, ablakai egy tisztásra néztek, amelyen a ház előtt hatalmas tujafa magaslott, olyan öreg és annyira megviselte a kor, hogy elvesztette szabályos gúla alakját, de azért továbbra is fenséges látványt nyújtott.

– Nem találkozott az én vörös szakállú Aesculapiusommal? – érdeklődött Collins, miközben igyekezett a paplannal betakarni fedetlen mellét, amely öregesen sovány volt, és hosszú ősz szőrszálak borították. – Bölcs ember ez az én Craig professzorom! – mondta, és nyelve hegyé-

vel óvatosan megérintette száraz ajkát, amely észrevehetően kicserepesedett, nyilván a Szergej Petroviccsal való beszélgetését megelőző hosszú hallgatástól. – A legelső mondatával meghökkentett: „A bal veséjére panaszkodik." „Ki mondta önnek?" „A bal szeme . . ." – Collins bal szeme valóban kidülledt, megértően hunyorított a bánatos, szelíd mosolyhoz. – Így hát elutazik? Engem itthagy, és elmegy? – kérdezte, és a feje türelmetlenül megrezdült, és vele együtt a hófehér selyem huzatba bújtatott kispárna is, sejthetően Mrs. Collins gondos keze munkája. – Egyszóval én az orvosok kegyetlen kése alá, ön meg az orosz fenyvesek és nyírfaerdők ölelésébe, ugye?

– Nem vesztem el a reményt, hogy találkozom önnel az orosz fenyők és nyírfák alatt is, professzor – felelte Szergej Petrovics, és fájdalmasan érezte, hogy mielőtt Collinst megnyugtatja, a tulajdon bánatát kell legyűrnie.

– És hová tesszük a dumdum golyót?

– Miféle golyót, professzor?

Collins abbahagyta a mosolygást, a beszélgetés, úgy látszott, a legfájóbb pontot érintette.

– Ez a Craig doktor azt mondta, hogy a bal vesémben akkora kő van, mint egy dumdum golyó, ekkora, ni . . . – Két sovány kezét kiszabadította a paplan alól, és egyik kisujját kinyújtva, a másik kéz ujjaival megszorította, a kisujjnak jó felét szabadon hagyva. – Hová tesszük a dumdumot?

Nem, nem akart részvétet kierőszakolni, de mintegy kérkedett vele, hogy félelem nélkül tud a betegségéről beszélni.

– De félre a tréfát, az a fő, hogy kibírja a szívem – jelentette ki szilárdan. – A szívem pedig korántsem példás . . . – sietve eldugta a két kezét a paplan alá, restellte csupasz rútságukat. – Ráadásul hetvenegy, az hetvenegy. – Egy pillanatra elgondolkozott, úgy látszott, először döbbent rá annak értelmére, amit mondott. – A fenébe minden szomorút, a fenébe! – Hirtelen felélénkült, és sovány keze mozgásba jött a paplan alatt. – Mit gondol a békekonferenciáról? Nem paradox dolog, hogy a győzelemmel nem közeledett, hanem távolodott? . . . Kérdés, hogy a békekonferencia felé haladunk-e vagy távolodunk tőle?

– Feléje kell haladnunk, mister Collins – válaszolta óvatosan Beketov.

– Kell! . . . – mondta rá epésen Collins, nyíltan epéskedett. – Tehát – kell? . . . – kérdezte. – Világosságot kell derítenünk . . . Érti,

világosságot. Különben nehéz beszélnünk az emberekkel, akik hozzánk vonzódnak, hisznek nekünk ... Egyetért velem?

– Természetesen, mister Collins, de sok minden nem mitőlünk függ.

Most a takarón pihent a betegnek mind a két karja, csúnyán sovány, öreg karok, amelyek régen nem láttak napot, sötét bütykök a könyökökön; e karok tulajdonosa hirtelen felhagyott a restelkedéssel miattuk.

– Nyomaszt a gyengeségem! – fakadt ki hirtelen. – Miféle elnök vagyok én a tehetetlen állapotomban, dumdum gólyóval a vesémben?

Beketov ránézett a lesoványodott, sárga arcra, amelyen világosan látszott a fájdalom, és hirtelen az a gondolata támadt, hogy ezen az arcon szánalmat keltő vonások jelentek meg. Úgy érezte, ez annyira idegen Collinstól, a nyakas-ironikus és életerős embertől, hogy a tudata kereken megtagadta a közlését, ugyanakkor a szeme pontosan tanúskodott.

– De az ön betegsége nem tart örökké, mister Collins ...

– Gyenge vigasz.

Két karjára támaszkodott, felhúzózkodott, és a kispárnát magasabbra tolva lehunyta szemét, az ajka megvastagodott, kemény lett, most erélyt és makacsságot is fejezett ki, meg akaratot – ha le tudja győrni a betegséget, elég testi, sőt talán lelki ereje is lesz ahhoz, hogy hegyeket mozdítson el.

– Gondolkoztam a leköszönésen, és megvallom, tanácsot akartam kérni öntől, de most úgy döntöttem: nem jött el az ideje. Ön hogy gondolja, nem jött el?

– Merem hinni, hogy nem ...

Szergej Petrovics felállt. A tizenöt perc, amelyet a szigorú orvosok engedélyeztek neki, letelt. Életben marad-e Collins vagy sem, ki tudja, de ő, Szergej Petrovics, egyszer és mindenkorra maga mögött hagyja ezt a négy évet és velük együtt ezt az embert, aki egész idő alatt vele volt.

– Köszönöm minden jóságát, professzor ... – Megfogta a két sovány kezet, és megszorította, csak most érezte, hogy milyen gyengék. Beketov nem tartozott az érzelgős emberek közé, de most hevesen érzékelte, hogy elakad a lélegzete. – Minden jóságát ...

– Önnek is köszönet ... Eszébe ne jusson úgy elmenni, hogy Ayot Saint Lawrence-be el ne látogasson! – kiáltotta utána Collins. – Az öreg ezt soha meg nem bocsátaná önnek ...

– Igen, igen, Saint Lawrence – felelte Szergej Petrovics, de akkorra már átlépte a küszöböt.

A figyelmes londoninak, még ha nem is nagyon volt beavatva a közelgő események értelmébe, fel kellett, hogy tűnjön: a Lancaster House, az Európai Bizottság székhelye, amely egész májusban és június nagyobbik felében is kialudt tűzhányó állapotában volt, hirtelen az ébredés jeleit mutatta. Még a szövetségesek követségei is – a szovjet, az amerikai és a francia –, amelyek a csak nemrégen bevezetett békebeli napirendről visszatértek a háborús beosztáshoz. Amióta az elsötétítést megszüntették, ez szemmel látható volt: az éjszakai ügyeletek minden alkalommal hosszabbra nyúltak, még a nagyköveteknél is.

Este kilenc óra után megjelent Taraszovnál sir William Strang, az Európai Bizottság brit képviselője. A feltűnően hosszú karú és hosszú orrú, szikár ember – nagy szemüvegével, amelynek szárai gondosan oda voltak igazítva nagy füle mögé, nesztelenül lépegetett, és oroszul szólalt meg:

– Jó estét, uraim, jó estét... – Sárga fogait fesztelenül kimutatva mosolygott, majd így folytatta: – Bár kései vendég, de hivatalos... – Nem engedte meg magának, hogy oroszokkal angolul beszéljen. Az igazság kedvéért meg kell mondani, hogy angol létére jól beszélt oroszul, megmutatkoztak a Szofijszkaja rakparton eltöltött munkás évek, az orosz könyvek olvasása; úgy hírlett, hogy sir William Strang még a távoli moszkvai években egész könyvtárra valót gyűjtött össze.

Alighogy Strang nagy fekete autója eltávolodott a nagykövetség kapujától, a francia nagykövet, René Massigli nehéz limuzinja gördült oda. A nagykövet a hátsó ülés ruganyos párnáin trónolva türelmesen várta, amíg a barna képű gascogne-i sofőr – aki nem maradt el gazdája mögött fontoskodásban és önnön méltóságának tudatában – megkerüli az autót, és kinyitja az ajtaját. A nagykövet nem minden megfontolás nélkül, mi több, fájó lélekkel vált meg a limuzinjától, mintha tudatában volna: minél messzebb távolodik az autójától, annál kevésbé válik nagykövetté.

Massigli negyvennégy őszén jelent meg az Európai Bizottságban – és az azóta eltelt hét hónap alatt egyetlen dologgal: az előtte elfogadott okmányok újraszerkesztésével foglalkozott. Meg lehetett érteni őt akkor is, amikor ehhez az új szerkesztéshez ragaszkodva hirtelen nagy szónoklatba kezdett Franciaországnak a modern világban betöltött külde-

téséről, mégpedig olyan patetikus hangon, ahogyan hivatalos tanácskozásokon nem szokás beszélni – a nagykövet hazájának méltóságát ebben a háborúban sokszorosan lábbal tiporták: ellenségei is, ami természetes, de néhányan azok közül is, akik barátainak mondták magukat, így hát a nagykövet beszédének bizonyos emelkedettsége érthető volt, ha nem is jogosult. Más volt az érthetetlen: az, hogy Massigli alattvalói hűsége miként fért meg az elvtelenségével – monsieur Massigli az utóbbi tíz év folyamán egyformán képviselte Londonban Daladier-t, Petaint és de Gaulle-t.

Este tíz óra felé a nagykövetség kapujától eltávolodik az utolsó gépkocsi is, de az ablakokban nem alszik ki a fény: Taraszov a gépírónőt hívatta.

– Szergej Petrovics, a nagykövet kéreti ... – Tehát a szokásos harminc perc, amelynek során egy sztenogramot kihüvelyeznek, Beketové lesz. Érintkezéseik intenzitása azóta sem csökkent, amióta Taraszov értesítette az új megbízatásáról. Sőt ellenkezőleg, a nagykövet mintha újabb ösztönzést kapott volna az érintkezésre. Vajon milyen kérdést tartogat a nagykövet mostani éjszakai megbeszélésükre? Feltűnt a látóhatáron a Hármak konferenciájának távlata, így hát minden gondolat a konferenciára irányul? Holnap lesz az Európai Bizottság újabb ülése, amelyet ismételten a bizottság sajátos makettjénél hívnak össze, hogy eljátszogasson néhány problémával. Tehát a következő konferencia? Strangnek és Massiglinak a nagykövetnél tett esti látogatása nem annyira megdönti ezt a feltevést, mint inkább megerősíti.

Úgy látszik, az egyetlen, ami idegenben összekapcsolja az embert a szülőföldjével, az az égbolt – ha kedve tartja, megkeresheti rajta a pszkovi csillagsátor rajzát. Ha van látható híd, amely átível az orosz nyugat tágas térségeire, az az ég. Lám Beketov, most is, az ablaknál állva, szinte összehunyorította szemét, mint gyermekkorában, várva, hogy a csillagok kis sugarakat lőnek. Nincs mit tenni, eszébe jutott szülőfaluja, Zakrapivenye, a kószálások a hideg réteken, az oly kedves éjszakai legeltetés, a lassan kihunyó parázs szelíd heve, úgy virradat előtt, az alvás a pásztortűz mellett és a száradó háziszőttes illata – a falusi kisgyermekek kendervászon ruhát viseltek –, emlékszik, hogy dőlt belőle a pára.

– Úgy hallom, Collinsnál járt – kezdte a nagykövet, és feltűnően komor tekintettel egy üres karosszékre mutatott az íróasztalnál. – Hogy halad a vírusokról szóló munkája ... elkészül? – Úgy látszott, hivata-

los fogadásról jött, sötét öltönye és szigorúan megkötött harántsávos nyakkendője erről tanúskodott. – Megengedem, hogy a tudománynak fontos... Megengedem! De, hogy valaki csaknem a halálos ágyán hirtelen bebeszélje magának, hogy e nélkül a mű nélkül az egész élete semmit sem ér... hát értelmes dolog ez, Szergej Petrovics? És segít-e legyűrni a betegséget, nos? Inkább megfordítva!...

– Igen, inkább megfordítva... – helyeselt bánatosan Beketov. – De céltalan dolog neki erről beszélni, ő maga is tudja mindezt, mégpedig jobban, mint mi...

– Jobban? Úgy gondolja?...

– Meg vagyok győződve róla. Mindent mérlegre tett.

A nyitott ablakon repülőgépzúgás hallatszott be, egy idő múlva az ablak sötét négyszögét szabályos vízszintesen egy nagy magasságban haladó gép szaggatott vonalkája szelte át.

– Emlékszik tavaly a partraszállás előtti éjszakára – amikor a vonuló repülőgépek zúgásától mintha reszkettek volna a házak –, a júniusi égbolt világos egére és London felett a repülőgépek százaira... Az egész ég tele volt repülőgépekkel!... – Taraszov mosolyogva átengedte magát az emlékek áradatának. – Meg kell hagyni az angoloknak, közvetlenül a partraszállás előtt olyan gesztust tettek, amely, megvallom, váratlanul ért: hirtelen meghívtak a honvédelmi minisztérium hadijátékainak osztályába, és eljátszották az európai parton tervezett hadműveletet... Sajnálom Collinst! – Taraszov az ablakhoz lépett, és lassan behúzta a függönyt, így nyugalmasabb. – Ne adj' Isten, ha valami történik, akad-e utódja, aki ilyen tekintélyes lesz, erkölcsileg ennyire kifogástalan?... Nem mert beszélni erről?

– Mert volna, természetesen, de én nem hagytam.

Taraszov elment az ablaktól, nesztelenül lépkedett a szoba alkonyi homályában, és sejteni lehetett, hogy milyen feszülten gondolkodik.

– Velem is belekezdett, de én kinevettem – vetette oda továbblépkedve. – „Mister Shaw az ön korában, például éppen csak felkerült az Olümposzra..." De ő keserűen nevetett: „Az önök Pavlovja azt mondta, hogy a természet minden embernek adott egy tölténytáskát. Ami engem illet, az én tölténytáskám már időtlen idők óta üres, mister Shaw pedig még lövöldöz." – Taraszov visszatért az asztalhoz – Collins utóda? Szeretném, ha valóban utóda lenne, és nemcsak a szakmai tekintélyét örökölné, hanem az erkölcsiségét is... – Most egyenletes fény

világította meg az arcát és a bal szemöldöke felett alig észrevehetően kidagadt kis eret. Beketovnak úgy rémlett, hogy Taraszov arcán ez az apróság sok mindent megmagyaráz; nemes nyugalmát és szigorú természetességét, azt a fontosságot, amelyet Szergej Petrovics az arcán kielemezett. – Az este Strang volt nálam, Massigli pedig egy órával ezelőtt távozott el . . . – folytatta Taraszov rövid szünet után, amely kemény vonásként választotta el az eddig mondottakat attól, amit most szándékozik mondani. – Emlékszik, Szergej Petrovics, arra a heves összeütközésre . . . a német foglyok ügyében?

Beketov természetesen emlékezett, valóban heves összecsapás volt. Amikor a német hadsereg veresége, ha nem is hetek, de hónapok kérdése volt, a szövetségeseknek egy hadműveleti feladatot kellett megoldaniuk: mit tegyenek az ellenség személyi állományával. Elhangzott ez a vélemény: a hadsereget fogollyá nyilvánítják, tisztjei és katonái hadifoglyok. A szovjet fél semmi rendkívülit nem látott ebben, de a szövetségesek tiltakoztak, és nemcsak engesztelhetetlenséget, hanem nagy csökönyösséget is tanúsítottak. Sőt olyasvalamit, ami az idegháborúhoz hasonlított. Annak a sajátos alkotmánynak megfelelően, amely az Európai Bizottság tevékenységét megszabta, a bizottság üléseit a legszigorúbb titoknak kellett övezni. Ám időnként megsértették a titkot. Azzal a nyilvánvaló céllal, hogy lehetőséget nyújtsanak a sajtónak beavatkozni a bizottság tevékenységébe és közvetlenül hatni erre a tevékenységre. Ezúttal is így történt. Az Observer ezt közölte: „Taraszov szovjet nagykövet javasolja, hogy a német hadsereg maradványait hadifoglyokká nyilvánítsák." Nagyon akaródzott azt hinni, hogy ehhez az elkeserítő tényhez az angol diplomáciának nincs köze, de az eljárás az angolokra utalt, és a háború folyamán ilyen vagy olyan formában nemegyszer megismétlődött. Ezúttal megtalálták azt a formulát, amely lehetőséget adott a probléma megoldására. Eszerint: a főparancsnok, legyen bár orosz, amerikai, angol vagy francia, maga dönti el, hogy hadifogollyá nyilvánítja-e a foglyait, vagy szélnek ereszti őket. Más szóval a formulát megtalálták, ámde nem csekély veszteségek árán. A „Titkos" bélyegző mintegy továbbra is őrizte a bizottság üléseit, de csak formálisan. Ezért, amikor ugyanaz a William Strang azt mondta Taraszovnak: „Bizalmasan szeretném közölni önnel, kollégám . . .", az orosz tudta, hogy ennek a hangzatos mondatnak nem kell hitelt adni. Más szóval a régi igazság diadalmaskodott: az angol diplomácia, amely genealógiai gyökereit tekintve a legtiszteletreméltóbb, csúnyán kompromittálta ma-

gát a rá jellemző kalandorszellem miatt. Megjegyzendő, a churchilli politika felfogta ezt a kalandorszellemet, és talán ki is fejlesztette, az éppen erre a diplomáciára jellemző körülmények folytán, amelyek nem kis mértékben annak az embernek a képére és hasonlatosságára teremtődtek, aki a szíveket és a szándékokat bírta. Churchillről van szó.

– Emlékszik a német foglyok esetére? – ismételte meg kérdését Taraszov. – És természetesen eszébe jutott ... az Observer rosszindulatú eljárása? – A tapintatos Taraszov nem szánta rá magát erősebb kifejezésre. – De modort nem kell tanulnunk tőlük, mindenki úgy viselkedik, ahogy tud ... Más a fontos: ebben a fényben megmutatkozott azoknak az állásfoglalása, akik a tárgyalóasztalhoz ültek velünk a fő problémák megbeszélésére ...

– A németek, az ő sorsuk a fő probléma?

– Sőt több: a német államiság, annak káderei, a katonaiak, természetesen ... és talán a diplomáciaiak is ... Ez az a kérdés, amelyet érinteni kívántam: ebben az új okmányunkban van egy rész, amely a diplomáciáról szól ... Éppen erről beszéltünk ma itt Stranggel ... Tudni kívánom az ön véleményét az okmánynak erről a cikkelyéről. Apropó, meddig terjed itt a nemzetközi jog? És vannak-e precedensek? Nem, nemcsak a versailles-i, de természetesen arra is gondolok ...

Felvett az asztalról egy puha dossziét, az asztali jegyzettömbről letépett egy négyzetes papírlapot, és nagy nyomtatott betűkkel ráírta: „Pótlólagos követelések Németországtól. III. ügyosztály. Hétfőre visszakérem." – A kis cédulát rátűzte a dossziéra.

Beketov fogta a dossziét, kinyitotta. Igen, az értékes kis okmánylap ott volt benne.

– Éppen erre a paragrafusra nézve szeretném a véleményét tudni.

Jellemző, hogy a német kérdés diplomáciai oldalát Taraszov Lancaster House-beli kollégái mind ez ideig nem tanulmányozták. Legalábbis, jegyezte meg Beketov, csak az új okmányban – amelyen ma a Lancaster House-ben a bölcsek tanácsa dolgozott – vizsgálták meg ezt a problémát olyan figyelemmel, amelyet megérdemel. Az alapos Beketov nem szerette a felületes olvasást, úgy vélte, hogy az ilyen olvasás csak időpocsékolás, de most elfogta a kísértés, hogy átfussa az okmányt, ha csak felületesen is.

– Ha jól értem, megkezdődik a diplomaták nagy áttelepítése – jegyezte meg, még mindig a kis papírlapra szegezve szemét. – A külföl-

di német missziókat és nagykövetségeket bezárják, a diplomatákat visszahívják a hazájukba? Akármit mondjon is, a történelem megismétlődik – a helyzet ugyanaz, mint volt tizennyolcban . . .

– Csak azzal a különbséggel, hogy tizennyolcban nem volt lehetőségünk diktálni a feltételeinket Németországnak, most pedig van. – Taraszov odahúzta a jegyzettömböt, és ráérős körülményességgel teleírta nagy betűivel. Akármilyen megfeszítő munkája volt is, megszokta, hogy egy pillanatra elszakadjon tőle, és feljegyezzen a jegyzettömbjére egy-egy gondolatot, amelyet érdemesnek tartott rá. – Apropó, érdemes megjegyezni ezt is: most van lehetőségünk diktálni . . .

– Bizonyára nem egyszerű munka átvenni a külföldi német javakat, köztük a követségieket is . . . – Beketov még mindig nem vette le szemét az okmányról, amelyet Taraszov a kezébe nyomott . . . – Akármilyen sokfélék is ezek a javak, van bizonyos egyformaság a műveletek jellegében: kiadás, bevétel . . . Más dolog a külügyminisztérium szerződésosztályának páncélhelyiségei, az egyezmények és konvenciók, amelyek ott évtizedek alatt összegyűltek . . .

Beketov *páncélhelyiségek*et mondott, de magában hozzátette: azért csak dzsungel. Talán a legegyszerűbb azt tenni vele, mint a német ingóságokkal: jegyzőkönyv szerint összeírni, és aztán új lajstromot kezdeni. Csakhogy ami nagyon egyszerű, az nem mindig helyes. A minisztérium páncélszekrényeiben őrzött szövegek közt bizonyára vannak olyanok, amelyeket érvényteleníteni kell, de vannak olyanok is, amelyeket éppen ellenkezőleg, hatályba kell léptetni vagy meghosszabbítani.

– Itt kutató elme tapasztalatára van szükség – mondta Beketov, és Taraszovra pillantva észrevette, hogy annak ajkán vidám mosoly jelent meg.

– Ez az – kapott a szón Taraszov, látható lelkesedéssel. – De hétfőig két napja van – fejezte be váratlanul, és felállt, átment a titkársági szobába. – Hogy áll a sztenogramom?

– Hétfőn Lancaster House? – kérdezte Beketov a nagykövettől, amikor az egy csomó gépelt lappal visszatért az asztalhoz.

– Igen, és szeretném, ha velem jönne . . . – jegyezte meg Taraszov nyomatékos lassúsággal, azt lehetett hinni, hogy a Beketovval való esti találkozásnak, elgondolása szerint, éppen ez a célja: a Lancaster House . . .

Ha azt a sajátos vezérkart, amely a szövetségesek katonai erőfeszítéseit irányította, épület formájában képzeljük el, akkor annak három-

szintesnek kell lennie, az első a nagykövetek londoni tanácsa, amely a Lancaster House-ban ülésezett, és amelybe Taraszov is tartozott. A második: a Hármak találkozóját kísérő minisztertanács, amely néha attól függetlenül is összeült. A harmadik szint: a tulajdonképpeni Hármak találkozója, amely a háború idején már kétszer összejött: Teheránban és Jaltában. A nem nagyon jól hangzó ETB-t, ami Európai Tanácskozó Bizottságot jelent, a brit fővárosban inkább a londoniak fülének megszokott Lancaster House-nak nevezték. A Lancaster House nevet viselő tömör kis palota a viktoriánus kor elégedettségét, sőt önelégültségét tükrözte, és lényegében kincstári épület volt, a brit fővárosban lefolyt számos diplomáciai aktus és látványosság színhelye. Nem volt és nem is lehetett az állandóság szinonimája, különféle időszakokban különféle eseményekkel azonosult. Volt idő, amikor a City európai kollégái gyűltek össze benne, és ilyenkor a londoniak fontoskodva felemelték a hüvelykujjukat, és azt mondták: „Jó, akár a Lancaster House-ban." De a háborús években a neves épületben emigráns kormányok gyűléseztek, különösen a lengyel és a csehszlovák, és akkor a nevezetes mondat más értelmet nyert: „Sötét van, mint a Lancaster House-ban." Amióta a nevezetes épület az ETB székhelye lett, a Lancaster House valami sajátos obszervatórium jelentőségére tett szert: az mérte az európai politikai időjárás mutatóit. „Ugyan mit jelez holnapra a Lancaster House?"

Két nappal később Taraszov a Lancaster House-ba készült.

– Ma feltehetően határozatképes létszám lesz . . .

Határozathozatalhoz szükséges létszám a Lancaster House-ban nem olyan ritkán gyűlt össze, de ha különösen fontos kérdést tűztek napirendre, akkor okvetlenül.

Beketov elindult.

Az aranyozott fával díszített halványlila terem felkészülten várta az ülésezőket. A tárgyak mintha vigyázzban állnának az emberek fogadására: a színes selyemhuzatú karosszékek, a delegátusok helyét jelölő préselt bőrfedeles dossziék, a színes palackok – olyan bőven megtöltve, mintha az esemény szervezői csakis arra ügyelnének, nehogy a küldötteknek kiszáradjon a torkuk –, és természetesen az asztal közepén elhelyezett foglalatban a négy hatalom kis zászlai.

A küldöttek szabályos időközökben érkeztek.

Wynant fáradtan mosolyogva lépett be, és elfoglalta helyét az ablak-

nál. A felhős idő ellenére élénk nappali fény jól megvilágította az amerikai markáns arcélét. Wynant hunyorgott, és a fény felé forduló szeme, amely a korához képest talán szokatlanul sűrű szempillák közt szürkészöldnek látszott, szigorú volt és igen figyelmes.

Megjelent sir William Strang. Vastag préseléssel gondosan vonalazott táskája degeszre volt tömve. Nyilván elfelejtette áttenni egyik kezéből a másikba, a nehéz súly lehúzta vállát, és arcát fáradt fintor torzította el. Tekintetét amerikai kollégájára szegezve elmosolyodott, illetve mosolyogni próbált, de ez már meghaladta erejét – a mosoly nem űzte el a fáradtságot.

René Massigli nem is bejött, hanem begördítette gömbölyű személyét; már messziről kiszemelt egy karosszéket, megcélozta, gyorsított, de nem talált bele. Vissza kellett gurulni és újból megcélozni a színes selyemmel bevont karosszéket. Nagyon elegánsan tette ezt, és miután elhelyezkedett, előhúzta zsebkendőjét, elégedetten gyűrkölte puha markában, aztán megtörülte a szemét, es ide-oda hajlongott – csak most látta meg az asztal körül ülőket.

– Tehát, uraim, a ránk váró események küszöbén meg kell tárgyalnunk a pótlólagos követelésekre vonatkozó egyezmény szövegét . . . – kezdte Taraszov, nyilván sok ízben elismételte már itt ezt a mondatot: a felépítése, mint bizonyára a hangvétele is, megdönthetetlen volt . . .

Taraszov, mint rendesen, halkan és annyira egyenletes hangon beszélt, hogy úgy érződött, az embernek csak egy icipicit kellene felerősítenie tudatában ezt a hangot, hogy kitűnjék a feszültség és a szenvedély. Lehet, hogy Taraszov beszéde pontosan meghatározta a jellemét. Bizonyára egyben-másban Taraszov is féktelenül heves volt, és türelmetlen, és szigorú, és féktelenül vidám, sőt ingerlékeny, de ez itt nem tűnt ki. Úgy látszik, a természet hatalmas szűrővel ajándékozta meg, amelynek megvan az az irigylendő képessége, hogy átengedi a hangulatokat, de korántsem mutatja meg az embernek mindazt, ami foglalkoztatja. Akármilyen tökéletes volt is ez a műszer, amelyet a természet adott neki, maga a folyamat nem kis erejébe került. Taraszovnál ez sem történt nagyon nyilvánvalóan. A jellemében talán volt valami a szülőföldjén, Pszkovnál kanyargó folyóval rokon: a folyó felkavarhatatlanul nyugodt és állandóan bővízű minden évszakban. Ez a tulajdonság ritkán ellenjavallt bárkinek, annál kevésbé az olyan embernek, akit a nagykövetség sokfedélzetű hajójának a kormányához rendeltek. Egyszóval: amint Szergej Petrovics megállapította, Taraszov nem na-

gyon mosolygós természete olyasmit rejtett magában, ami megnyeri az embereket.

Sir William Strang körülnézett, és miután meggyőződött arról, hogy az angol delegáció a helyén ül, és ilyenformán a tiszteletreméltó küldött háta biztosítva van, beszélni kezdett.

– Megköszönöm a tisztelt gyülekezetnek, hogy mind ez ideig figyelemmel kísérte a Nagy-Britannia küldöttei által javasolt terveket, különösen a megszállási övezetekre vonatkozót... – mondta ki azt a mondatot, amely közvetve kapcsolódott a megvitatandó kérdéshez, de az angol szájából vaskemény megfellebbezhetetlenséggel hangzott; az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy a megszállási övezetekre vonatkozó tervek szerzői valóban őfelsége diplomatái voltak. – Nem titkolom, hogy delegációmat nyugtalanítják azok a bonyolult problémák, amelyeket magunkra vállaltunk a harmadik paragrafus realizálásával, értem ezeken a Reich külügyeit...

Taraszov és Beketov délután tért vissza a Lancaster House-ból.

– Azt akartam, hogy mindezt Strang szájából hallja – mondta Taraszov, amikor a nagykövetség lépcsőjén felmentek. – Nem lehetetlen, hogy a berlini konferencián épp ez a keserű pohár várja...

Taraszov elment, és Szergej Petrovics még eltöprengett azon, amit a nagykövet mondott; csak most tárult fel előtte a tegnap esti beszélgetés értelme és Lancaster House meglátogatásának célja. Tehát az újabb Hármak találkozójának kilátása valóság, annyira valóság, hogy az ügyek általános képében az ő szerény szerepe is kirajzolódik. És még azt is elgondolta, hogy a konferencia vonata úgy látszik, nagy sebességre kapcsolt, magától gyorsult fel, és ezt a sebességet átadta mindazoknak, akik a konferenciára hivatalosak. Szergej Petrovics mind ez ideig úgy érezte, hogy korántsem vesztegette el a készülődésre kapott időt, de most másként gondolta: kifogyott az időből.

Régi és jól bevált szokása szerint elővette a noteszét, és beírta azoknak az ügyeknek a lajtsromát, amelyek elintézése nélkül nem hagyhatta el a brit fővárost.

Az első sor rövid volt, de az első – Shaw.

Odafelé az autóban arra gondolt, hogy a nagy öregnek a névtelen orosztól való elbúcsúzás nem olyan fontos, de az ő számára nem csekély jelentőségű – a közérzete számára, ahhoz, hogy megértse az ebben az országban teljesített nehéz küldetését, az egyszerű és mindennapos dolgok lényegét, amelyek a hivatásra és a kötelességre vonatkozó néze-

tét kísérték. Végeredményben nem fontos, hogy miként alakul ez a találkozás, hogyan folyik le az utolsó párbeszéd az öreg írrel, sokkal nagyobb jelentőségű a kézfogás azzal az emberrel, akit mélységesen tisztel, és egyúttal annak a szónak kimondása, amely mindkettőjük hűségét megpecsételi.

Abban az alkonyi órában érkezett Ayot Saint Lawrence-be, amikor Shaw már elköltötte egyszerű öreges étkét, és pihent egyet, az udvaron a szokásos munkájával foglalkozott: tüzet rakott, hogy elégesse a tavalyi szalmát, amelyet a házmester söpört ki a fészerből. A szalma nyirkos volt, de a tűz meggyulladt. A szürkésfekete füstgomolyok közt felcsapó magas láng csaknem egymagasságú volt az íróval. A széltől lobogtatva tekerőzött és szórta a szikrákat. Hicks, hóna alatt a seprűvel, nyugtalanul figyelte a tüzet.

– Go out! Menjen arrább! – kiáltotta. De Shaw nem ment el, nemcsak a hetykeség tartotta ott, hanem gondolhatóan az a vágya is, hogy ezen a hűvös estén a meleg közelében legyen.

Értesítették Szergej Petrovics érkezéséről, így hát várta őt – a kapura tekingetett –, ezért a felismerés folyamata, amely mostanában már nem volt egyszerű a számára, megkönnyítődött. Nos, itt a keze is, csakhogy nem hideg, ahogyan Beketov várta, hanem feltűnően meleg, a tűztől, amely nagy hőt sugárzott.

– Most jutott eszembe – mondta a házigazda, és lassan felemelte tenyerét, amelyet az alkony élénk fénye rózsásra festett. – Amikor Moszkvában voltam, Lunacsarszkij azt mondta nekem: „Mister Shaw, számunkra megfoghatatlan az angoloknak az a képessége, ahogy a föld hosszú mérföldeit róják ... utazgatnak ..." Én pedig azt feleltem neki: „Minálunk vízóceán van, önöknél szárazföldóceán. Csakhogy a mi óceánunk nem a miénk, az önök óceánja pedig a sajátjuk. Önök akármilyen hosszú mérföldeket tesznek is meg, mindig otthon vannak." – Feje fölé emelt rózsás tenyerére pillantott, és kelletlenül leeresztette a kezét. – Önök, oroszok, nagy otthonülők, senki olyan mélyen át nem érzi az otthontól való elválást, mint önök. Lám, ön is hazavágyódik ...

A tűz elsötétült, és Shaw keze, amelyet Beketov felé nyújtott, hideg lett. Amikor Szergej Petrovics még utoljára visszafordult, a tűz tovább sötétedett, és a házigazda görnyedt alakját, amely az imént még vörös visszfényben látszott, mintha lilás hamu vonta volna be. Nem, ez megfoghatatlan, eljött, az isten tudja, honnan. csak hogy megszorítsa az aggastyán kezét, és máris visszafordúljon? Nem olyasmit sugallt-e ma-

gának Szergej Petrovics, aminek nincs értelme? Kellett ezt tennie? Kellett. És Szergej Petrovics ezt érezte. Elégedettség töltötte el, mi több: öröm. Mintha régóta őrzött volna magában egy jó szót, amelyet el kellett mondania valakinek, és csak most mondta el . . .

77

Ezen a nyáron a Kuznyeckij Moszt a régi varázsát és szépségét öltötte fel – mintha az ablakok nem is lettek volna elsötétítve, mintha a nagy üvegtáblákat nem homokzsákok óvták volna, mintha a hótorlaszok a széliránnyal pontos összhangban nem jelentek volna meg az utcának hol az egyik oldalán, hol a másikon. A Kuznyeckijnak új színt adott a július és az augusztus. A mindenható divat természetesen elmaradt a négy háborús év alatt, viszont ritka lehetőség nyílt a háború előtti évek öltözékeinek szemlélésére: tarka krepdesin ruhák, derékba szabottak és gloknisak, lila, krémszínű, szürkéskék félgyapjú szövetből készült háromnegyedes kabátok, nyers és fehér maradék vászonból varrt szűk szoknyák, hímzett blúzok, tarka fodros kartonruhák, és ugyanakkor már háborús időben készült kézi kötésű kabátkák, gyakran festett és átfestett gyapjúból – pincében töltött hosszú éjszakák gyümölcsei, amikor fényszórók pásztázták a moszkvai eget, és a tűzvészek terjeszkedő fénye hol az egyik külvárost világította meg, hol a másikat.

És a népbiztosság előtti téren, mint nap melengette verébrajok, felső osztályos lányok csapatai csicseregtek, akik az elővárosokból – Ljublino, Kuncevo, Beszkudnyikovo, Nogatyino – erre a régi moszkvai térre gyűltek ide, ezeket a lányokat nem annyira a fárasztó gyorsírás érdekelte, mint inkább az egzotikus Skandináviáról és a sokvirágú Földközi-tenger vidékéről álmodoztak, és mellesleg boldog férjhez menésről, arról, hogy a daliás királyfi képében megjelenik, ha nem is egy aranyhajú attasé, de egy ezüstfürtös első titkár. Ki tudja, mit hoz a szerencse, legendák keltek szárnyra az Arbat girbegurba sikátoraiból, a Szokolnyiki sokrétegű hegyeiről, és a tekintélyes Zamoszkvorecsjéből kikerült ugyanilyen lányok sorsáról.

Akárhogy is, a népbiztosság terére sereglett lányok kis ravasz sarkú cipellőkben látták magukat páváskodni, amint a nagykövetségi dísz-

estélyeken a háziasszony jogán fogadják az amerikai szenátorokat és brit parlamenti tagokat... Adja isten, hogy valóra váljanak legcsillogóbb ábrándjaik, elvégre senkinek sincs erre több joga, mint nekik. A lányok csapata most, mintha szél kergetné, a térnek hol az egyik végén bukkant fel, hol a másikon, és nevetésük nagyon kellett ennek a térnek, amely annyi éven át volt kövek és csend páncéljába verve...

Jakov útban a Távol-Keletre megállt Moszkvában, és Bargyin elhatározta, hogy Jaszenciban összehívja a barátait. Ő maga egy nappal előbb kiment, és megkérte Tambijevet, hogy váratlanul jelenjen meg Beketovéknál az Osztozsenkán, és ragadja el Szergej Petrovicsot. A terv sikerült: Tambijev elégedetten robogott ki Bargyin öreg barátjával Jaszenciba. Hogy pontosak legyünk, Beketov nemigen tiltakozott az elrablás ellen, hagyta vinni magát. Beketovnak, aki egy idő óta Grosev utóda volt a sajtóosztály vezetőjének posztján, megvolt a maga terve. Grosevet visszahívták, hogy a népbiztosság rendelkezésére álljon, végre hasznosíthatta ismereteit a mai és a régi Kínára vonatkozóan, különösen pedig az ókínai bölcselet területén; itt verhetetlen tekintély volt. Az egyre kitartóbban keringő hírek szerint, Csunkingbe való kinevezése megtörtént. Beketov számított egy őszinte, és neki az új helyzetében okvetlenül szükséges beszélgetésre.

– Az a hír járja, hogy a győzelem a tudósítók számára jeladás volt az elutazásra – jegyezte meg Szergej Petrovics. Élvezetét lelte abban, hogy messziről kezdje a beszélgetést. – Igaz ez a hír?

– Részben igaz – felelte Tambijev, nem akarta, hogy a válasza túlságosan határozottan csengjen. – Azok a tudósítók, akik már régen készültek elutazni, végre elmehetnek...

Úgy látszott, Beketov határozottabb választ várt.

– És ez jó?

– Hát, hogy is mondjam? Nem jó, de talán nem is nagyon rossz; ennek meg kellett történnie.

– Énszerintem pedig rossz.

– Miért, Szergej Petrovics?

– Nem kell neked mondanom, Nyikolaj, hogy a háborús korszak nehéz is az ember számára, meg háromszorosan drága is. Egyszóval azt, amit ezek az évek tettek a lelkükkel, semmi más nem tehette volna meg. Ha úgy volt megírva, hogy közeledjenek hozzánk, ez most megtörtént...

– Csábító lenne megtartani őket?

Úgy látszik, a beszélgetés elérte a kívánt őszinteséget.

– Kész vagyok elismerni, hogy csábító lenne... Éppen azokat kellene megtartani, akik ezekben az években itt voltak, és látták a háborút.

A város elmaradt mögöttük, júniusiasan friss zöld mező tárult elébük. Beketov kinyitotta az ablakot, nedves fű illata csapta meg, jólesett mélyen belélegezni, egész tüdővel érezni a levegő hűs rugalmasságát.

– A háború minden rossz ellenére újdonságok forrása volt... Hát hogy lesz majd a háború nélkül?

– Valóban, hát hogyan lesz nélküle?

Beketov igazát nem lehetett elvitatni: a szemfüles tudósítótársasággal a háború nélkül talán nehezebb lesz, nem könnyebb. Ha nem a frontra, akkor hová irányítsa lépéseit a serény tudósítókaraván? A mostani hírek mennyire érdeklik a tudósítókat? És ugyanolyan fontosnak látják-e mindezt, mint a háborúban? És miféle újságok lesznek ezek? És adnak-e anyagot az elgondolkodásra? És mennyire érdeklik a külföldi sajtót, különösen a nyugatit? És meg tudunk-e birkózni új kötelezettségeinknek ezzel a bonyolultságával? És elegendő-e hozzá a tapasztalatunk, a hozzáértésünk, tapintatunk – ilyen ügyben a tapintat nem utolsó dolog. Nem mondhatjuk, hogy mindaz, amit a háború idején végeztünk, egyszerűbb volt, de az újnak a minősége is új, fel tudjuk-e fogni, és meg tudunk-e felelni neki? Beketov kezdő a tudósítói ügyekben, de a teendői feltehetően nagy zavarba ejtették. Ha nem egyszerűsítik le őket, nem alakítják a természetes észhez, nem szegényítik el a lényegüket, képes lesz-e ő minderre? Szergej Petrovics bizonyára ebben látta a beszélgetés értelmét, amelyet a Bargyinok családi tűzhelye felé robogtában kezdeményezett.

Jaszenci orgonavirágzással fogadta őket. Szürkéskék és vöröseslila fürtök lepték el a magas bokrokat. Az ablakok tárva-nyitva voltak, és a kert lehelete mintha az egész házat elárasztotta volna.

Bargyin egy kissé megjátszott, szorgos hozzáértéssel segített Olgának asztalt teríteni, mialatt Jakov Joann hálószobájában vitatkozott apjával – vitájuk az első háborúra irányult, és Versailles-nél állapodott meg.

Tambijevet, amint az régebben is lenni szokott, Olga befogta segíteni Jegor Ivanovics helyett, és Bargyin Beketovval együtt belépett Joann ágyasházába.

– Éppen vártuk, Szergej Petrovics – mondta Jakov, megszorítva Beketov könyökét. – Azt mondom, hogy az a Tardieu – aki nagy szélhámos volt, és ahogy a könyvében leírja, Versailles is ugyancsak szélhámosságtól bűzlött. Mi a véleménye, Szergej Petrovics?

Amíg a lassú Beketov gondolatokba mélyedt, a több mint fürge Joann kimondta a maga szavát.

– Itt a bökkenő, Szergej Petrovics. Lenin aztán jól ismerte Tardieu-t, de nemcsak a rosszat látta meg benne. Hízelgően nyilatkozott: „A szerző – Tardieu – maga is diplomata, szakértő!"

– De hiszen ez egy másik könyvére vonatkozik! – vágta rá csaknem diadalmasan Jakov – csábító volt Joannt tévedésen kapni . . .

– Én nem a könyvről beszélek, hanem a szerzőről, Lenin azt mondta: szakértő!

Jakov mosolyogva nézett Beketovra, szinte bocsánatot kért tőle. Beketov válaszára már talán nem is volt szükség; Joann már mindent eldöntött helyette.

– Clemenceau, mint egyébként Tardieu is, úgy vélte jónak, hogy a Rajna bal partja Franciaországé legyen, Wilson és Lloyd George ezt ellenezte. Érti, Tardieu úgy vélte . . . – mondta Joann, és az éjjeliszekrényre mutatott – a francia könyve, feltűnő világoskék kötésben természetesen ott volt, Joann kétségtelenül alaposan áttanulmányozta az utóbbi napokban. – Most gondolatban verjetek hidat az első és a második háború közt, harminckilencben, amikor a németek Franciaországot támadták, és következésképpen angol szövetségeseit is. Feltételezhető-e, hogy éppen Wilson és Lloyd George szorították vissza Franciaországot a bal partról? Wilson és Lloyd George, akiknek feltehetően most a többieknél érdekeltebbnek kellene lenniük ebben . . .

– Megállj, apám, miért mondod mindezt? – kérdezte naivan Jakov.

– Ki kell verni a németeket mindazokról a helyekről, amelyek újabb támadások színterévé válhatnak, ezért!

– Hát nem nyilvánvaló ez, apám? – kérdezte óvatosan Jakov; eléggé ismerte apját ahhoz, hogy feltételezze, e mondat mögött másvalami is rejlik.

– Lehet, hogy nyilvánvaló – felelte Joann. – Sokkal bonyolultabb kérdés: hogyan viselkedik majd Truman? . . . Ha Wilson nem értette meg, Truman megérti-e?

– De Trumannak megvan az az előnye, hogy egyszer már elkövették

ezt a hibát – szólalt meg Jegor Ivanovics, aki eddig bánatos figyelemmel kísérte a vita alakulását, nem avatkozott bele. – Történelmi lecke!

– Csakhogy ez... Truman!... – találta fel magát Joann. – Értsd meg, édes gyermekem, Truman. Érted?

– Nem, nem értem, magyarázd meg...

– Nos, ami neked történelmi lecke, az ő számára talán üres szólam... – magyarázta Joann nála szokatlan türelmességgel. – Truman!...

– Asztalhoz! – szólt be Olga. – Siessetek, kihűl! – tette hozzá fenyegetően, tapasztalatból tudta, hogy itt hideg vízre van szükség, máskülönben nem választja szét a vitázó feleket. – Azt mondom, asztalhoz...

Átmentek a szomszéd szobába, és helyet foglaltak az asztalnál. A hallgatás nyomon követte őket, és tartósan megtelepedett mellettük – a beszélgetés akadozott.

– Azt hiszitek, olyan könnyű elfelejteni a szovjetellenes kirohanását, azt, amit a háború elején mondott? – pattogott Joann – ő kezdeményezte a beszélgetést. – Nem, nemcsak nekünk, hanem neki! Neki!

– Most talán sajnálja, hogy azt mondta... – jegyezte meg elgondolkozva Jegor Ivanovics. – Talán háromszor is megszidta már magát a hebehurgyaságáért; ez a mondatocska úgy kell most neki, mint egy púp a hátára!

– Még hogy „púp"! – vetette oda leplezetlen iróniával Joann.

Ismét elhallgattak, nyugtalanul néztek Joannra; ma valóban felülmúlhatatlan volt.

– No, igyunk valamire! – kérte Olga. – Szergej Petrovics, mondjon pohárköszöntőt, szeretem, ha beszél!

Beketov boldog együttérzéssel nézett rá. – Olga igyekezett megóvni a maga világának függetlenségét és előjogát. Könnyű, kivágott nyári krepdesin ruhát viselt, amelynek anyagában csodálatosan megismétlődtek Olga színei: a hamvas halvány, a sötétbronz, a rózsásszürke árnyalatok, nem rikítók, vulgáris feltűnőségtől mentesek. Látszott, hogy ő is szívből osztozik e ház bajaiban. Fáradtnak látszott, de szép volt.

– Magára, Olga, e ház boldogságára, arra, hogy végre mindannyiunknak könnyebb legyen – mondta Szergej Petrovics, és barátjára pillantva hirtelen elhallgatott, túlságosan szomorú figyelemmel irányult rá Bargyin tekintete. – No, mit nézel úgy? – kérdezte. – E ház boldogságára!

– A boldogságra!... – ismételték mind az asztalnál ülők, és Joann mindüknél hangosabban, úgy látszott, e pohárköszöntő kedvéért kész feláldozni az amerikai elnököt is.

De az élénkséget mintha elfújta volna a szél – megkoccantak és elcsendesedtek a villák.

– Milyen furcsa: Roosevelt, és egyszerre... Truman! – csodálkozott őszintén Jakov.

– Hiszen ez a taktika elve, te csodabogár!... – magyarázta Jegor Ivanovics az irónia legkisebb árnyalata nélkül. – Kétféle taktika van a kritika megválaszolására. Az első: óvd a tiéidet, és ne hagyd bántani őket, védd meg bármi áron is. Vagy a másik út: egyensúly benyomását kelteni, és e célból a maga embereit idegenekkel felcserélni, egyiket a másik után. Attól tartok, hogy Roosevelt az utóbbi időben ezt a második utat részesítette előnyben. S az eredmény: amikor Roosevelt elment, és a hajón kiadták a parancsot: „Mindenki a fedélzetre!" – akkor kiderült, hogy ez már nem Roosevelt hajója, hanem Trumané.

– Megállj csak, könnyű azt mondani: a hajó nem Roosevelté, hanem Trumané... – kapott a szón ironikusan Joann. – De mi mit tegyünk az új kapitány alatt, ráadásul három mérföldnyire a kijelölt kikötőtől, mi?

Olga felállt. Mindig így van ez: asztalhoz ülnek, látszólag azzal a szándékkal, hogy az életről beszélgessenek, és rákezdik a Bargyinok régi nótáját... Valóban hát a legeslegfontosabb ügy – Truman? Hiszen vannak az amerikai elnöknél fontosabb dolgok is: Szerjozska, akit segíteni kell szörnyen keserves helyzetében, és Irinka, aki körül úgy összegubancolódott minden, hogy lélegzethez sem jut az ember, meg Miron, akinek fel kellene már hagynia a világban való kóborlással, és meg kéne találnia a maga tűzhelyét, a maga családját... Hát a Bargyinoknak, a mai helyzetükben, semmi sem fontosabb az amerikai elnöknél?

Olga kiment, de az asztalnál ülők olyan távol voltak az asszony bánatos gondolataitól, hogy szempillájuk se rezdült.

– Nos, a sors végre elküldte neked Truman elnököt, mit tehetsz? – nevetett Jegor Ivanovics. – Truman, hát Truman... Csak nem mondod meg nekik, hogy neked nem tetszik?... Másra kell gondolni: milyen taktikát követsz, ha Truman szemben áll veled?...

– Ésszerű a kitapasztalthoz folyamodni: szilárdság, és megint csak szilárdság!... mondta Jakov. Kemény jellem volt, és a háború nem lágyította meg.

– No, szilárdság van a mi miniszterelnökünkben, több is, mint kéne! – tört ki Beketovból akarata ellenére, olyan váratlanul, hogy szinte zavarba esett.

– Nem, pusztán szilárdsággal itt nem boldogulsz! – felelte Joann, a lelke mélyén diplomatának tartotta magát, és körültekintően cselekedett. – Különbséget kell tenni: néha szilárdsággal, máskor engedékenységgel – lángoló szemét Jegorra szegezte. – Hát te mit hallgatsz?

– Nekem mégis úgy tetszik, hogy ebben a pillanatban Truman is erre gondol, csak mi nemigen gondolunk rá, hogy ő erre gondol – szólt Jegor Ivanovics, és a szobában levők mindegyikének ajkán együttérző mosoly suhant át. Az asztalnál ülők közt – Beketovot is beleértve – a legnagyobb diplomata mégiscsak Jegor Ivanovics volt, és ő kereste az alkalmat, hogy ezt kimutassa. – Pedig nekünk ezt tekintetbe kell vennünk, különben hamis útra térünk. Tehát mégis mire gondol most? „Más időben talán ésszerű volna az oroszokkal a viszonyt kiélezni; más időben, de most, amikor mégiscsak az oroszoktól függünk ... Van értelme?" Én egyszerűen képzelem el az új elnök természetét: akármilyen szertelen is, megvan a maga számítása. A számítás pedig most ezt súgja neki: az oroszokkal ma így nem lehet ... – pillantása a Beketovéval találkozott. – Mit gondolsz, Szerjozsa, nem rágalmazom Trumant? – kérdezte a barátját. Kész volt a fölényét kimutatni Joann és Jakov felett, de Beketov felett nem – tisztelte a barátját, tisztelte és kímélte.

– Úgy érzem, nem ... – Beketov elgondolkozott. – Ráadásul Japán még nincs legyőzve ... és ez nem csekélység.

Szünet állt be, sokatmondó szünet, és bár nem beszéltek össze, mindannyian Jakovra néztek: ő a Távol-Keletre megy. Jakov felállt, ez a sokatmondo csend teldobta.

– Ha azt hiszitek, hogy én tudom, hát megmondhatom: még semmit sem tudok – felelte a szoba homályos sarkából, a krómból vad nyikorgását csillapítva; úgy látszik, távol-keleti utazását új csizma is jelezte. – Egyszerűen: kiadták a parancsot, ahogy a nótában éneklik, csakhogy nem nyugatra, hanem keletre szól ...

– No persze, ma jobban félnek tőlünk, mint bármikor – magyarázta Joann, Jakov megjegyzését olyan határozottsággal elvetve, mintha Bargyin tábornok meg se nyikkant volna arra vonatkozóan, hogy nincs beavatva keletre küldetésének valódi okaiba. – De a szárazföldi hadak ereje a kvantungiaknál van. – Jakovra szegezte tekintetét, és mosoly-

talan koncentráltságában igyekezett olyasmit meglátni, amit még nem mondott ki. – Minden, amit a Halhin-Golnál tanultak, ott van.

– A Halhin-Golról semmit sem mondhatok – sietett apja segítségére Jegor Ivanovics: kényelmesebb volt Jakov nélkül folytatni ezt a beszélgetést. – De ma még annál is jobban félnek tőlünk, mint a Halhin-Golnál... és ez nem kevés... Feltételezem, hogy már most is reszketnek...

– Puszta kézzel elintézzük őket, ugye? – nevetett Joann, és a beteg karja fellendült, de olyan magasra, hogy ha az egészséges kezével meg nem fogja, talán leszakad és elrepül. Az asztalnál ülők közül talán az öreg Bargyin volt egyetlen, aki nem könyvekből ismerte ezt a gyászos emlékezetű kiáltást: „Puszta kézzel elintézzük!" – No, mit nézel úgy ránk, mintha japán kémek volnánk – nézett Jakovra. – Emberi szót szólj...

– Nem a Halhin-Golról van szó, de ma nincs olyan hadsereg a világon, amely hozzánk fogható volna, sem erőben, sem hozzáértésben... – jegyezte meg Jakov, és visszaült az asztalhoz.

– Ezért is köszönet... – mondta Joann.

– Az egyensúly az amerikaiak számára minden bajra orvosság... – jegyezte meg elgondolkozva Beketov, visszaterelve a beszélgetést az amerikai témára, most ez volt a legokosabb dolog, és Szergej Petrovics találta fel magát elsőnek. – Roosevelt, hogy megálljon, Trumant ültette maga mellé, és Trumannak ugyanebből a célból azok közül kell valakit maga mellé ültetnie, aki az amerikaiakat az elhunyt elnökre emlékezteti...

– Hopkinst? – kérdezte Joann.

– Ha Hopkins nem állna ki a játékból, őt is lehetne... – felelte Beketov. – De Hopkins moszkvai utazása a hattyúdala volt...

– Apropó, hattyúdal – szólt Bargyin; vastag kezét nehézkesen bedugta a zakója oldalzsebébe, és egy borítékot húzott elő, amely még megőrizte az új papír keménységét és fényét: látszott, hogy csak nemrégen érkezett – Buchman írt, Szerjozsa ismeri... – Beketov felé intett fejével. – Azt írja, hogy a hattyúdal méltó volt Hopkinshoz, legalábbis Amerika így értelmezi, az igazi Amerika. Egyébként itt a bizonyíték... – A borítékba pillantott, és belecsúsztatta két ujját. – Hopkinsnak moszkvai utazásáról van szó – megrázta a papírt. – Buchman azt írja, hogy ezt az újságkivágást Hopkinstól rabolta el, neki pedig egy nőtisztelője küldte a Missouri állambeli Parisból, Amerika közép-nyu-

gati részéből. Ez a néhány sor a helyi újságban jelent meg, és merem állítani, felülmúl minden New York-i visszhangot, mert az egyszerű amerikai hangja ... Szergej, add ide az okulárédat, azzal biztosabban érzem magamat ...

Könnyű kis nevetés támadt az asztal körül – Bargyin szemüveggel! Ezt is ritkán lehet látni! Jegor Ivanovics feltette az okulárét, szándékosan az orra hegyére tolta, és egyszeriben Joannhoz vált hasonlóvá.

– Nos, ez a harmincsoros újságcikk érdemes arra, hogy elolvassák – szólt torkát megköszörülve. – A címe: „Egy udvari strázsa megmentette a helyzetet ..." Milyen helyzetet, mi? – Elgondolkozott. – Őr, őrszem, strázsa, őrszolgálatos ... Nem, a strázsa jobb. A szöveg: „Harry Hopkins sok üdvözletet kap az újságoktól és azoktól a politikusoktól, akik Roosevelt halála előtt olyan buzgón igyekeztek megszabadulni tőle. Állandóan epéskedtek, »udvari strázsának« nevezték ... – Bargyin egy pillanatra elhallgatott, a pontos fordításra törekedve – epéskedtek, fondorkodtak, megszólták? – kérdezte. – Nem, mégiscsak epéskedtek. – Amikor a minap kitört a válság egyrészt Oroszország, másrészt Anglia és Amerika közt, Truman elnök Harryt küldte Moszkvába a kérdés rendezése céljából ... Harry betegsége ellenére vállalkozott az utazásra, teljesítette a rábízott feladatot, és ezzel bebizonyította, hogy az elhunyt elnök tudta, mit csinál, amikor maga mellett tartotta ezt a nagy amerikait. Sokaknak azok közül, akik most üdvözlik, bocsánatot kellene kérniük a múltbeli rágalmakért ..." – Bargyin elhallgatott, rokon értelmű szavakat keresgélt. – Rágalom? Vagy talán ráfogás, hamis vád, alaptalan gyanúsítás? Nem, mégiscsak rágalom! Tehát bocsánatot kellene kérniük a múltbeli rágalomért! ... Hát így ...

Jegor Ivanovics befejezte az olvasást, letette maga elé a kivágott újságcikket, és vigyázva kisimította. A vendégek tekintete, amint erre a kis papírszeletre irányult, most nem volt olyan ironikus, mint öt perccel előbb.

– Tehát bocsánatot kellene kérniük a rágalomért? – kérdezte Joann némi titkos elragadtatással. – Nem mondom, fején találta a szöget! ...

A vendégek este oszlottak szét, csak Tambijev maradt ott. Bargyin kérte, hogy maradjon. Nyikolaj azt hitte, hogy Szergejről fog beszélni (kiről beszéljen, ha nem Szergejről?), de Bargyin Irinára terelte a szót.

– Tudod, Nyikolaj, a feje tetejére állt minden – mondta, olyan hangon, mintha az imént is már erről beszéltek volna. – Én azt mond-

tam: „Nekem itt nincs beleszólásom, cselekedj belátásod szerint..." És a forrasztólámpa egyszer csak lekerült az asztalról... Az asztal alá... A lámpa lekerült, de a keze csupa bütyök, és talán a lélek is kérges. – Elhallgatott, és feszülten figyelt: itt élt ebben a házban, és jobban ismerte a neszeit, mint Nyikolaj. – Úgy hallom, Irina jött...

Nyilván már akkor meghallotta a lépteit, amikor a lány még a kerti ösvényen közeledett, mert egy percbe is beletelt, amíg megjelent, csak nem álldogált az ajtó előtt? Nyikolajnak feltűntek a sötétlila karikák a szeme alatt. Irina a világosságból jövet nem ismerte meg őt, amikor megismerte, felkacagott, és csodálkozva hirtelen kerekre táguló szeme most enyhén kancsalított. Leplezetlen figyelemmel nézte a férfit, miközben tovább nevetett.

– Micsoda szégyentelen! – fakadt ki Bargyin. – Néz, és hahotázik! No, mit nevetsz? Mi nevetnivalót találtál?

De Irina csak még jobban nevetett, és észrevehetőbben kancsalított.

– Mit nevetsz, te arcátlan? – Bargyin legyintett és kiment.

– Idejövet arra gondoltam: „Ha Tambijevet ott találom, kicipelem őt Jegorsinihoz – nélküle oda nem jutok!..." No, mit néz úgy? – kérdezte méltatlankodva. – Gyerünk!

Ebben a „gyerünk"-ben kihívás is volt meg pajzánság, és a tizenkilenc évének meg nem alkuvása. Tambijev nem ellenkezett.

Kimentek a folyóhoz, és megindultak a part mentén.

– Olga mondta nekem, hogy az a lány nem tért vissza Szlovákiából, igaz? – Irina hirtelen Tambijevre szegezte tekintetét, lihegő lélegzete a férfi arcába csapott: gyorsan ment. – No, mit néz úgy? No, arról a kisasszonyról beszélek, akivel a Sztrasztnoj fasorban láttam. Még olyan organtin blúza volt, nem? – hangosan sóhajtott. – A háborúban van valami a héjából: nem a beteget és gyengét szemeli ki áldozatul, hanem az egészségest és a szépet... Olyan furcsa neve volt... Szofa! Igaz?

– Igen.

Nem tudhatni, mire vonatkozott az az „igen", Szofa nevére, vagy arra, hogy ő már nincs. És Tambijev igenje is vonatkozhatott erre is, arra is, lehet, hogy ez a kétértelműség most kapóra jött neki, mögéje rejtőzhetett.

– Milyen igazságtalanság ez!... – szólt hirtelen Irina, és a férfi érezte, hogy sír. – Milyen keserves és kegyetlen dolog, emberteleníség, ellentétes mindennel, ami él... – A válla hirtelen összehúzódott, megremegett, mintha hideg csapta volna meg. – Kegyetlen, kegyetlen...

hajtogatta, mintha Szofa tragédiájában a saját baját látná, sajnálta Szofát, és természetesen Szerjozsát és egy kissé saját magát is.

– Irina ... ne sírj ... – mondta Nyikolaj, és hirtelen orcáján érezte a lány tenyerét. – Ne sírj ... csak annyit tudott szólni, és érezte, hogy a lány vállát megrázza a zokogás. – Ne sírj, ne sírj ... – ismételgette, és különös gondolat ötlött agyába: Irina volna ez? Nem, nem, ez egy felnőtt nő, akinek haja ziláltan az ő vállára omlik, és aki a nyaka köré fonja gömbölyded, erős, most éppen csupasz karját ... Irina ez? ...

Az ebédlőben, a díványon aludt, ez a hely Bargyinék házában régtől fogva az övé volt. Az álom árnyéknál is lengébb, szinte átlátszó fátyolán át hirtelen érezte, hogy a lány felkelt a szobájában, és kiment a konyhába. Hallani lehetett, hogy ott pattog a tűz, és a teáskanna fedője a zubogó víz felett emelkedik. Majd hirtelen arcán érezte a lány leheletét, és felnyitva szemét, meglátta a dús hajtömeget – amely eltakarta a fényt –, és nevető két szemét és nevető száját.

– Eszembe jutott, amikor hármasban – maga, Szerjozska és én – egyszer kimentünk a láposra áfonyáért. Visszafelé jövet megfájdult a lábam, és felváltva hoztak ... Hétéves voltam, maga meg tizenkilenc, és én makacsul „Kolja bácsinak" hívtam, Szerjozska pedig hahotázott, és azt mondta: „Miféle bácsi ő neked?" ... És igaza volt, valóban, miféle bácsi maga? ...

Halkan felkacagott, nehogy a ház álmát megzavarja, és eltűnt. Hallani lehetett, amint kilibben a házból, és aztán kavicsokat zörgetve futásnak ered a kerti ösvényen, majd becsapja maga mögött a kiskaput. Vajon nem az a régi emlék támasztotta benne ezt az energiát?

A kiskapu becsapódott, és a házban még nagyobb csend lett, mint azelőtt volt. Csak az hallatszott, ahogy Joann halkan szuszog a hálószobájában, és odakinn egy reménytelen árva kis rigó szólongatja párját. Irina annyira el volt foglalva a gondolataival, hogy elfelejtette betenni az ajtót.

78

Tambijev július 12-én érkezett Potsdamba. A palota és a park vadonatúján fénylett – ilyen csillogást-villogást régen nem ismert. Tambijev elsétálgatott a palota termeiben – a szovjet küldöttség munkaapparátu-

sa ott kapott helyet. A tekintélyes helyreállítási munkálatok befejeződtek, a bútorokat elrendezték, a szükséges előkészületek megtörténtek, s a palota üres volt. A termekben olyan tisztaság uralkodott, hogy szinte önmagában, az emberek részvétele nélkül ünnepélyes csendre és figyelemre intett.

A csúcsos tető felett még nem vonták fel a szövetségesek zászlait, de a palota nagytermében álló kerek asztalon már ott díszelegtek a kis zászlócskák. A terem sajátos alakú: mennyezetét mintha ferde csapással levágták volna. A mintegy húsz méter magas mennyezetről lelógó csillárok özönvíz előtti lámpákra emlékeztettek, amilyeneket talán csak a múlt századi német klasszika illusztrációin láttunk. A terem alakja és ezek a lámpák meg a komornál is komorabb falburkolat nem járult hozzá a terem világosságához. Ezért meg lehetett érteni a szovjet intendánsi szolgálatot, amely, hogy a terem teuton homályát szétoszlassa, vörös posztóba öltöztette az asztalt és a karosszékeket, és a sokméteres ablak elé vörös muskátlit ültetett egy nagy ágyásba. Ha számításba vesszük, hogy a nagyterem kerek asztalánál Churchill is helyet foglal majd, a vörös szín egy kissé talán sok volt ... De Tambijevet más foglalkoztatta: ha a tudósítókat beengedik az ülésterembe, hol legyen az a védett pont, ahonnan széttekintenek, hogy munka közben láthassák a konferenciát? Az ajtó felett volt egy erkély, falépcsője az idők folyamán kiszáradt és nyikorgott. Az erkély korlátja talán elég erős ahhoz, hogy ellenálljon vagy félszáz, a világsajtót megtestesítő megtermett legény kíváncsiságának és szenvedélyének?

A potsdami konferencia a Cecilienhof nagytermében nyílt meg 1945. július 17-én 17 órakor.

Négy ajtó nyílt a terembe. Három ezek közül mintha a delegáltak között lett volna felosztva: mindegyik delegációnak megvolt a saját ajtaja Ezért, amikor az óra ötöt mutatott, az egyes ajtók nyikorgása Sztálin, Truman és Churchill megjelenését jelezte. Mögöttük pontosan a hierarchiának megfelelően jöttek a külügyminiszterek. A továbbiakban a hierarchikus sorrendet kíméletlenül megbonthatták, annál is inkább, mert Potsdamban újabb szereplők is megjelentek. Mindenekelőtt nemcsak egyszerűen új, hanem ilyen konferencián még nem szerepelt jelenség volt maga az amerikai első fogat rudasa: Truman elnök és mellesleg némelyek azok közül is, akik segítették húzni a delegáció impozáns szekerét. Az elnöktől jobbra Byrnes külügyminiszter sasprofilja

rajzolódott ki. Balra Joseph Davis ősz haja fehérlett. Voltak, akik már a régi elnököt is kísérték, például a ragyogó mosolyú, daliás Harriman, vagy a nőies arcú, mélabús Marshall.

A konferencia ormótlan gépezete tehát megmozgatta nagy kerekeit, azok támasztékot keresve megcsikordultak, és megfordultak tengelyük körül: elkezdődött a tanácskozás.

Ám a konferencia a hagyományhoz híven kettőt-hármat zöttyent a kátyúkban, mielőtt felgyorsult volna – napirendjét bejáratni annyit jelent, mint sajátosan kitervelni az útját, minden tüskéjével együtt, bár külsőleg a napirend teljesen elfogadható is lehet: Németország igazgatása, a jóvátételek, a Külügyminiszterek Tanácsa, a német flotta sorsa, a lengyel kérdés . . .

Július 18-án este 5 óra után kihirdették a szovjet küldöttségnek a lengyel kérdésre vonatkozó tervét. A terv a Krímben hozott döntésből indult ki, és közvetlenül hivatkozott a három nagyhatalom és az új lengyel kormány közt létrejött diplomáciai kapcsolat tényére. Az ebből levont következtetés eléggé radikálisan hangzott: Anglia és az USA megszakítják kapcsolataikat az Arciszewski-kormánnyal, és átadnak az új lengyel kormánynak minden értékpapírt és egyéb értéket, amely az előző londoni kormány birtokában volt. Ugyanakkor az új nemzeti egység kormánynak át kell adni a flottát, a hadit és a kereskedelmit egyaránt.

Az okmányt felolvasták, ezután Churchill vette át a szót. De megszokott ékesszólása ezúttal cserbenhagyta. Azelőtt úgy látszott, nincs olyan kérdés a világon, amely a brit miniszterelnököt több mint terjedelmes szónoklatra ne indítaná – kapásból mondta el, nekifutás nélkül, vagyis nem kellett hozzá előkészület. Annál váratlanabb volt a lassúság, amely most úrrá lett rajta, súlyos gondolatokba merült, csak a verejtékkel lepett szemöldökívei fénylettek, és nyögő lélegzete hallatszott.

– Amikor Hitler megtámadta Lengyelországot, mi befogadtuk a lengyeleket, és menedéket adtunk nekik . . . – kezdte, és gyötrődő töprengésbe merülve nézett Trumanra, mintegy felkérte, hogy legyen bíró a vitában közte és az oroszok között. – Ez nagyon fontos kérdés, elnök úr, és kérem, adjon lehetőséget nekem a részletesebb kifejtésére . . .

Beszéde emocionális volt, és talán zilált – túlbecsülte rögtönző képességét. Azt mondta, hogy kollégáival együtt most a londoni lengyel

kormány ügyeinek felszámolásával foglalkozik, összeszámolják a nem valami tekintélyes értékpapírokat, felszabadulnak a nagykövetségi épületek, az angolok készek az új kormány képviselőinek fogadására, a lengyel hadsereg feloszlatására, amelynek létszáma csaknem kétszázezer ember . . .

– Azt akarjuk, hogy a lengyel katonák térjenek vissza Lengyelországba – mondta Churchill; nem bírta leküzdeni hangjának bánatos árnyalatát.

– Én megértem az angolok nehézségeit . . . – szólalt meg Sztálin. – Tudom, hogy a londoni lengyelek mennyi kellemetlenséget okoztak nekik . . . – Sztálin meghatottnak látszott, annyi őszinte együttérzést tanúsított, amennyire csak képes volt. – De kérem, vegyék tekintetbe, hogy tervünk korántsem szándékozik megnehezíteni a brit kormány helyzetét. Sőt, célja az, hogy véget vessen ennek a bizonytalan helyzetnek. Mellesleg, ha Churchill úr rámutat tervezetünknek azokra a pontjaira, amelyek megnehezítik a brit kormány helyzetét, mi készek vagyunk elhagyni őket . . .

Úgy látszott, most itt az ideje, hogy Churchill felujjongjon: az oroszok hajlandók bármilyen kiigazítást eszközölni az okmányon, amely minden bizonnyal a legfontosabb, és mégsem volt az ujjongásra semmi ok. Az orosz követelések lényege eléggé nyilvánvaló: a lengyel emigráns kormánynak fel kell oszlania, mégpedig nemcsak formálisan.

– Ha a kormány nem kap támogatást, megszűnik létezni – mondta Churchill, és szinte tragikus kétségbeeséssel felemelte a két kezét, mintha mellbe vágás ellen védekeznék. – A külügyminiszterek nézzék át az orosz tervet, a célunk közös . . .

Utóbbi szavai az amerikai elnököt is fellelkesítették. Truman hirtelen összehunyorította szemét, mintha éles fény villant volna bele; ettől ráncok hálója terült az arcára.

– Én nem látok nézetkülönbséget a miniszterelnök és a generalisszimusz közt – jelentette ki irigylésre méltó határozottsággal. – A generalisszimusz azt mondta, hogy hajlandó törölni a vitatható pontokat . . . Jaltában az általános választójog alapján történő választásokról volt szó . . .

– Talán a miniszterek átnézhetnék az egész kérdést, beleértve a választásokat is? – emelte rá fáradt szemét Churchill; a mai tárgyalás meghaladta erejét.

Avguszta megérkezett Potsdamba, és szokásos szenvedélyességével munkához látott. Az első két napon semmi sem volt a kedvére. Hirtelen ráébredt, hogy Potsdam nem boldogul nélküle, és nagy büszkeség fogta el. Mindenkinek nemet mondott, elszántan nekilátott, hogy minden szöveget letisztázzon, olyan hangot vett fel, amely soha életében nem volt sajátja, és új lénye egy mondatban merült ki: „Semmit sem ígérek." Majd mintha mindezt elfújták volna, ismét előtűnt a régi Avguszta, a dolgos, mindent megértő munkatárs, aki zokszó nélkül húzza a nehéz igát. Bargyin nem talált magyarázatot erre a váratlan átalakulásra, amíg egy napon meg nem pillantotta a park egyik fasorában Avgusztát Homutov társaságában. Azt hitte, hogy zavarba ejti őket a megjelenésével, de megfordítva történt – mintha keresték volna a találkozást. És abban is, ahogyan őt üdvözölték – túlzott közvetlenséggel fejük fölé emelve kezüket –, bizonyos szabadság és függetlenség tüntető jele nyilvánult meg, mindenekelőtt a tőle való függetlenségé.

Homutov szokatlanul kávébarna árnyalatú, könnyű gyapjúszövetből készült egyenruhát viselt, amilyenben egyébként röviddel a győzelem után néhány más, a Gogol fasorban szolgáló katona is megjelent – a Külügyi Népbiztosság tréfacsinálói vezérkarinak nevezték el ezt a viseletet. Az egyenruha meglepően megváltoztatta Bargyin volt munkatársát, még némi piperkőcség is szembeötlött, ami Homutovból azelőtt teljesen hiányzott.

– Bizonyára nem ma érkezett Potsdamba, és én csak most látom először, hát helyes ez, Vitold Nyikolajevics? – szólt Bargyin azzal a szívélyességgel, amely azt volt hivatva kifejezni: ő csak a jóra emlékszik.

– Valóban nem helyes – ismerte el Homutov. – Az én bűnöm, Jegor Ivanovics, az én bűnöm . . .

– Úgy ám . . . jöjjön be, Avguszta Nyikolajevna meg én mindig örülünk magának. – Bargyin Avgusztára pillantott, aki kedveskedő keszséggel lesütötte szemét, mintegy csatlakozott hozzá . . .

Bargyin azzal az érzéssel vált el tőlük, hogy a nyakasságuk csökkent. Nem tudta, hogy beszélgetésüknek még aznap folytatása lesz. Tizenegy óra után, amikor éppen befejezte az aznapi konferencia üléséről készült beszámoló átsimítását, amelyet Moszkvába kellett küldeni – bátortalan kopogás hallatszott, valaki tenyérrel ütött az ajtóra – így csak Avguszta kopogott.

Avguszta olyan lelkiállapotban volt. amelyet leginkább örömteli izgalomnak lehet nevezni.

– Bocsásson meg nekünk, Jegor Ivanovics . . . – nevetett, de a szemét könnyek fátyolozták. Bargyin észrevette, hogy *nekünk*öt mondott. – Amikor elment, csaknem kórusban mondtuk: „Nem tehetjük ezt Jegor Ivanoviccsal, ezt nem tehetjük!" – Tenyerével hirtelen megérintette Bargyin csuklóját, és megszorította. – Ne nevessen ki, Jegor Ivanovics, becsületszavamra, nem tudom elképzelni az életemet anélkül, hogy . . . De mit cifrázzam?! . . . – felnevetett, összehunyorította szemét, amelyből most újult erővel hullottak a könnyek. – Higgye el, mosni akarom az ingeit, a gyerekeit mosdatni, jó ételekkel megörvendeztetni, egy asztalnál ülni vele és a gyerekeivel, tudva, hogy ez az én házam és az én családom! . . . Kész vagyok minden gondját megosztani! Ha a gyakorlótérre megy, hogy zártrendi kiképzésben részesítse a katonákat, abban is kész vagyok segíteni neki!

„Akárcsak Irina! – gondolta Bargyin. – Az vasat görbít, ez itt meg azzal fenyegetőzik, hogy a gyakorlótérre megy – mind egy tőről metszették őket. És nem számít, hogy ez itt vagy háromszor annyi idős! Talán épp azért értik meg egymást, mert egy tőről valók."

– És az angol meg a francia nyelvtudásával mi lesz, ha már a gyakorlótérnél tart, Avguszta Nyikolajevna?

– Mit tudom én, és nem is érdekel!

Avguszta Nyikolajevna feladta Bargyinnak a leckét. Mindaz, ami ezek alatt az évek alatt titokban és nyíltan növekedett benne, minden örök és erős női érzés, hirtelen feltört és visszafojthatatlan erővel úrrá lett rajta. Még a belerögződött, nehezen megszerzett népbiztossági erényei, a szenvedély a nyelvek iránt, amelyeknek feláldozta egész ifjúságát, nem, nemcsak a fiatalságát, az életét, korántsem haszontalan létének nappalait és éjszakáit – még ezek is háttérbe szorulnak, elveszítik előbbi értelmüket. De itt a bökkenő: Bargyin nem örül Avguszta Nyikolajevna új sorsának. Nem örül. Olyasmi támadt fel benne, amit azelőtt nem vett észre magában, valami önzésféle. Egyszóval be kellett vallania magának: sajnálja átengedni Avgusztát Homutovnak, becsületszavára sajnálja . . . .

Galois felkereste Tambijevet, és elmondta, hogy beszélgetett a brit miniszterelnökkel Nem, itt nem a személyes ismeretség játszott szerepet, hanem Galois hangzatos neve – az öreg Winnie kétségtelenül is-

merte a franciát. De nemcsak ez: Churchill kényelmetlenül érzi magát, és kész még ördöngösebb fickóval is összepaktálni, mint amilyen Galois Semmi sem nyújtott olyan pontos elképzelést Churchill mostani helyzetéről, mint ez: hirtelen olyan hozzáférhetővé lett, amilyen sohasem volt.

Ezt legelőször is Galois figyelmes szeme vette észre, amely annál is figyelmesebb, mert látóterében olyan sajátos lény jelent meg, mint Churchill.

– Hallgasson megy, Nyikolaj Markovics, most olyasmit mondok el önnek, amin nagyon meg fog lepődni: ma egy futár jelent meg nálam . . . Mit gondol, ki küldte? Churchill!

Tambijev nem tételezte fel, hogy mindaz, amit a francia elmond neki, csak kitalált mese. A durva hazugság nem szokása. de meg talán a jellemével sem fér össze, habár amit elmondott, egy kissé rendkívüli. Egyébként soha, senki sem állapítja meg, hogy találkozott-e Galois Churchill-lel, és elhangzott-e találkozásuk során az, amit később a francia elmondott. De a beszélgetés változata az ő előadásában fontosnak tetszett. Churchill állítólag azt mondta: az angolok alapos emberek abban az értelemben is, hogy döntéseik szilárd alapon nyugszanak. A hiszékenység, még inkább a könnyelműség, véleményük szerint éppen ennek az alapnak a hiánya. De mi ez az alap, ha nem a háború győzelmes befejezése? Egyszóval – ez Churchill prognózisa. Churchill úgy folyamodott hozzá, mintha vallomást tenne. De miért vallott egy ilyen szkeptikus embernek, mint Galois? Éppen Galois szkepticizmusa a legfőbb bíró Churchill szemében. Az öreg Winnie ezt a mindenható szkepticizmust hívta segítségül, hogy szemügyre vegye az eljövendő nap igazságát, mert minek alakoskodjunk, ez az egyetlen, amitől Churchill ma fél.

Amikor Churchill váratlanul meghívta a tudósítókat magához, Tambijevben felmerült a gondolat, hogy ezt a bizonyos mértékben váratlan gesztusát a Galois-val történt találkozása készítette elő.

Az öreg Winnie a palota kertre nyíló lépcsőtornácán ült, viseltes bársonyzakóban, szivarjából szippantgatott, körülötte pedig – a lépcsőkön, a szomszédos verandán, a füvön és az asztalon – a tudósítók helyezkedtek el.

A tudósítók azt igyekeztek megállapítani, hogy a szövetségesek összhangjában nincsenek-e hézagok. Meg kell hagyni, Churchill bátran visszaverte a támadást, egyetlen kézmozdulattal lecsendesítette a sajtót.

Felelgetés közben rendkívül fellelkesült, és lelkesültségében megfia-

talodott, sőt talán neki is bátorodott – még meg is lengette kurta karjait, ebben a pillanatban könnyű dolga volt. Minden rendben lett volna, ha a mellette ülő Galois-t az ördög rá nem veszi, hogy megkérdezze:

– Olyan hírek keringenek, hogy mister Churchill egy-két napra Londonba szándékozik repülni, hogy a győzelmének tanúja legyen?

Churchill arca halálsápadtra vált.

– Még nem fordult elő, hogy egy párttól, amely a népet győzelemre vezette, ez a nép megvonta volna a bizalmát – mondta.

De ami igazi meglepetést keltett: amikor felkelt, és a lakosztályába indult, a járása olyan ingatag volt, mintha ájulás környékezné.

Valóban holtig tanul az ember. Mi történt? Nem Churchill-lel, hanem Galois-val, Galois-val? Miért vágta mellbe az öreg Winnie-t, mégpedig olyan erővel, hogy az csaknem elterült? Hogy bebizonyítsa függetlenségét a tudósítók hada előtt? Ha értesülnek a brit miniszterelnökkel történt találkozásáról, nehogy bármelyikük is azt higgye, hogy elvesztette a függetlenségét? Tehát most nem Galois kompromittálhatja Churchillt, hanem Churchill Galois-t?

79

Byrnesnek vörös volt a szeme – ha az éjszaka álmatlanul telt el, az amerikai külügyminiszter a nappalból csípett le. Ez az az eset, amikor valaki annyira rabjává válik egy szokásnak, hogy már nem tud úrrá lenni felette. Úgy látszik, ma éppen ez történt. Byrnes vörös szeme, vagy talán a sasorra is, amellyel csaknem kopogott a papíron, mintha csőrével csipkedné ki a gépelt betűket, teljes mértékben erről tanúskodott – az elmúlt éjjel az amerikai aligha hunyta le a szemét.

Elég oka volt a virrasztásra – éppen rá hárult az a feladat, hogy megvonja a nagyterem falain túl folyó kétnapos vita mérlegét; itt fogalmazták meg szigorú szertartásukat a külügyminiszterek, a kerekasztal-beszélgetést megelőzően. Ez a szertartás valóban kényes volt – nyíltan szenvedélyes, makacs és kíméletlen viaskodás folyt ott, minthogy kizárta a kompromisszumokat, még a csekélyeket is, mert az írat-

lan szabály szerint engedményeket tenni csak a kormányfőknek van joguk.

Tehát Byrnes jelentett... A jelentés voltaképpen a lengyel eposznak csak azokat a fejezeteit ölelte fel, amelyekben nem jött létre egyetértés a miniszterek között. Két ilyen fejezet volt. Az első: a külföldi lengyel vagyonok – egyébként a terhek is. A második: a választások.

Byrnes azt javasolta, hogy az első kérdést ne vitassák meg, természetesen szem előtt tartotta azoknak a kollégáinak ajánlásait, akik külön foglalkoztak a kérdéssel. „Csak akkor vehetjük elejét a lengyel értékek elszivárgásának, ha egy harmadik felet megfosztunk attól a lehetőségtől, hogy rendelkezzen velük – mondta egészen pontosan Byrnes. – Azt mondtam: egy harmadikat! Ez pedig azt jelenti: a kérdést a lengyel kormánynak és Amerikának kell megoldania abban az esetben, ha az értékek nála vannak... Ha az értékeket a brit szigeteken őrzik, akkor a második fél szükségképpen Nagy-Britannia. Más szóval: a lengyel követelések sorsát két félnek kell eldöntenie..."

Churchill álláspontja, melyet szilárdan védett, óvatos volt: az angolok annak idején százhúszmillió font sterlinget adtak a lengyeleknek.

Sztálin nyomban reagált: az oroszoknak is voltak bizonyos költségeik, amikor a Sikorski-kormányról volt szó, és bizony az angoloknak könnyebb volt kiadni azt a pénzt, mint az oroszoknak, mert az angolok úgy adták azt az összeget, hogy barátaikat látták a londoni lengyelekben, az oroszok pedig az ellenségeiket, tehát az angolok a lelkük parancsára cselekedtek, az oroszok pedig egyszerűen kényszerű kötelességből, az pedig mindig sokszorta nehezebb.

De az ezüst csörgése, ahogy felhangzott, rögtön el is csitult: úgy látszik a partnerek siettek a tenyerébe csapni egymásnak, a tárgyalás folytatására tartogatták erejüket, annál is inkább, mert a konferenciának rövidesen sarkalatos kérdésre kellett áttérnie: a lengyel választásokra.

Trumannak, aki ebben a pillanatban gyötrő figyelemmel követte Sztálin arckifejezését, ismét eszébe jutott, hogy az Egyesült Államokban hatmillió lengyel él.

– Ha szabad választások lesznek, és a tudósítók erről akadálytalanul működve értesítik az amerikaiakat, nekem mint elnöknek, ez fontos lesz... – jelentette ki Truman.

Truman azt mondta: „Ez nekem megfelel", és Churchill – ahogy sok-

szor történt már előbb is, az amerikait követve többször is megismételte: „Ezzel én is egyetértek"; az amerikainak nemcsak gondolatát, hanem a hanghordozását is átvette, és nem igyekezett legalább a látszat kedvéért elleplezni a közönséges utánzást.

De Sztálin, nyilván abban a feltevésben, hogy az adott szakaszban mindenütt engedni kell, ahol csak lehet, előadta a maga javaslatát a sajtóra vonatkozóan, amely egyébként alig különbözött attól, amit az angolok és az amerikaiak terjesztettek elő.

A lengyel problémának más oldala is volt. Nem kevésbé fontos, mint a választások: a nyugati határ.

Truman megkeverte a dolgokat. Papi külsejéhez illő kenetességgel, inkább allegorikus, mint egyenes formában, megjegyezte, hogy a szövetségesek kijelölték a megszállási övezeteket, és ennek megfelelően áthelyezték csapataikat, de most feltevése szerint még egy ország kapott jogot megszállási övezetre, és ez: Lengyelország. Ő, Truman, barátian érez Lengyelország iránt, de ez nem jelenti, hogy annak a nagyhatalmakkal kell egyenlővé válnia. s hogy olyan jogot nyerjen, amilyennel nem rendelkezik és nem is rendelkezhet. Ami pedig a határok kérdését illeti, annak eldöntésére másutt kerül sor: a békekonferencián. Az amerikai elnök szavaiból kitűnt, hogy a Lengyelország nyugati határára vonatkozó megbeszélésnek ezt a képes formát adta: megszállási övezet.

Truman válasza egyenest az oroszok ellen irányult, olyan éles hangon, amilyet az amerikaiak soha nem használtak az oroszokkal szemben. De a szovjet miniszterelnök ezt látszólag nem vette figyelembe, és olyan eszközhöz folyamodott, amely hasonló esetekben kifogástalanul bevált: egy kissé mesterkélten közérthető modorban belefogott a kérdés történetének elmondásába, nyilván abban a hiszemben, hogy a szabályos fejezetekre és alfejezetekre felosztott magyarázata (szerette a történelmet időszakra osztani) egymagában megszelídíti az amerikait. Kijelentése szerint Jaltában úgy állapodtak meg, hogy Lengyelország keleti határa a Curzon-vonalon haladjon át. Ami pedig a nyugati és északi határokat illeti, ott lényeges területnövelésben egyeztek meg. Ugyanakkor megállapodtak abban is, hogy e növelés méreteire nézve majd idővel ki kell kérni Lengyelország kormányának véleményét; most ismerik ugyan ezt a véleményt, de a kérdést véglegesen a békekonferencián fogják eldönteni.

Ez a „megszállási övezet" kifejezés láthatóan nagyon megtetszett az amerikai elnöknek, nem akart megválni tőle.

– Egyáltalán nem volt és nincs semmilyen jogunk arra, hogy Lengyelországot nagyhatalmi jogokkal ruházzuk fel . . . – ismételte.

Az orosz fél ragaszkodott a maga véleményéhez. Úgy látszott, szerencsés lóra tett.

– A lengyel kormány szót ejtett a nyugati határról, most ismerjük a véleményét – magyarázta Sztálin egyre ugyanabban a hangnemben; eddig kompromisszumokat is vállalhatott; eddig, de nem az adott esetben.

– Erről a nyugati határról sohasem hangzott el hivatalos nyilatkozat – mondta az amerikai; észrevehetően tűzbe jött.

– A lengyel kormány véleményéről beszéltek, azt most ismerjük – ismételte Sztálin. Ebben a kissé primitív ismétlésben irónia volt, és az irónia önuralmat adott az orosznak – most rajta volt a kezdeményezés sora.

– Mi csak ma kaptuk meg a lengyelek javaslatát – mondta Truman, nyilván értésére adva Sztálinnak, hogy ez a tény egymagában megengedi a beszélgetés folytatásának elhalasztását. – Még nem volt időnk kellően megismerni . . . – tette hozzá, és Churchillre nézett, mintha segítségül hívná, de különös: az angol, aki mindeddig olyan bőbeszédű volt, mintha megnémult volna. Talán az orosz és az amerikai fél vitájának hallatán állt el a szava, vagy talán azért adta át a terepet a kollégáinak, mert feltételezte, hogy ezáltal újabb tapasztalatokra tesz szert. Churchill hallgatott még azután is, hogy az amerikai elnök félreérthetetlenül azt sugallta: ő is mondja meg a véleményét.

A beállott szünetben nyílt ellenségeskedés érződött. Sztálin törte meg a csendet, bizonyára nem volt könnyű ezúttal megszólalnia.

– Valóban azt javasolták nekünk, hogy ne engedjünk lengyel közigazgatást bevezetni a nyugati területekre – jelentette ki rettenthetetlenül. E félig feledésbe merült tény felemlítésével mintha azt mondta volna: igen, valójában sokszor figyelmeztettek bennünket, de önöknek akkor nem volt igazuk, mint ahogy, mellesleg szólva, ma sincs. – A mi hadseregünk nem képes egy időben megszervezni a közigazgatást a hátországban, harcolni és megtisztogatni a területet az ellenségtől. Ehhez nincs hozzászokva. Ezért hagytuk a lengyeleket. Ez a mondat: „Ehhez nincs hozzászokva", nagyon emberséges volt. – A mi

elképzelésünk, az oroszoké, a következő: hogy a hadsereg előrenyomulhasson, nyugodt hátországra van szüksége . . .

– Ezt megértem és elfogadom – mondta Truman. A párbeszédnek ebben a szakaszában valamit ő is elsajátított.

– Más megoldás nincs – jelentette ki mélabúsan Sztálin. – Ha önök nem értenek egyet, a kérdés nyílt marad. Ennyi az egész.

– De hagyhatjuk-e ezt a kérdést megoldatlanul? – kérdezte Churchill. Végre ő is csak bekapcsolódott a beszélgetésbe.

– Valamikor meg kell oldani – felelte Sztálin.

Churchill csodálkozva nézett Attlee-re – annak este megfájdult a foga, és a bal orcája egy kissé megdagadt – nem tudni, mi keltett benne csodálkozást, Attlee elformátlanodott arca, vagy maga a Labour-party vezére, akinek Potsdamba jövetelével még ki kellett békülnie.

– Megegyeztünk, hogy Lengyelországot Németország számlájára kompenzáljuk – a Curzon-vonalról beszélek! – folytatta Churchill, aki még mindig nem tudott úrrá lenni csodálkozásán, amelyet munkáspárti kollégájának látása keltett benne. – De az egyik dolognak ki kell egyenlítenie a másikat . . . A kárpótlásnak egyenlőnek kell lennie a veszteséggel, máskülönben ez még Lengyelországnak sem lenne jó. Nem akarjuk, hogy óriási tömeg német maradjon a kezünkön élelem nélkül. Ha nem látjuk el őket élelemmel, életkörülményeik alig fognak különbözni azokétól, akik a gyűjtőtáborokban voltak . . .

Churchill hallgatása a maga módján gyümölcsöző volt: észrevehetően gazdagította Truman érveinek rendszerét. Most már nemcsak arról volt szó, hogy az oroszok önhatalmúlag átadták a lengyeleknek „a megszállási övezetet", hanem arról is, hogy ezzel a tettükkel jóvátehetetlenül megbontották Németország gazdasági egységét, az országrészek kölcsönös kapcsolatát: megfosztották a Ruhr-vidéket a gabonától.

– Olyan országgal állunk szemben, amely gabona- és szénellátás tekintetében a keleti területeitől függött – kapott a szón Attlee, olyan hangosan, mintha először beszélnének erről, és kezébe támasztotta a jobb orcáját, ami kissé enyhítette az arc aszimmetriáját. – Ha Németország egy részét elszakítjuk, ez nehézségeket fog okozni a megszálló hatalmaknak . . .

– Attlee úr talán tekintetbe veszi, hogy Lengyelország is szenved a háború következményeitől, és szintén szövetséges? . . . – kérdezte az orosz miniszterelnök leplezetlen iróniával.

– Igen, de előnyösebb helyzetben van – próbált visszavágni Attlee.

– Németországgal szemben – erősítette meg Sztálin. – Így is kell lennie . . .

Churchill rokonszenvvel nézett Sztálinra, talán először tekintett az orosz miniszterelnökre úgy, hogy nem titkolta jóakaratát – az orosz megfizetett a labouristának azokért a pokoli kínokért, amelyeket az öreg Winnie-nek okozott ebben az örökre emlékezetes esztendőben.

Úgy látszott, hogy a tanácskozás – az ötödik! – megfelelő hangon zárult ahhoz, hogy sokat ígérően folytatódjék. Mindent elsoroltak, egyet kivéve: nem lenne-e célszerű meghívni a konferenciára Lengyelország képviselőit? Sztálinnak nem azért tetszett ez a gondolat, mert a lengyeleknek olyan érvek vannak birtokukban, amilyenekkel a konferencia nem rendelkezik, hanem azért, mert lengyelek. A lengyelek véleménye az adott esetben bizonyos fölényben volt az oroszokéval szemben – Truman szemében ők kevésbé voltak vörösök, mint az oroszok.

Galois elvitte Tambijevhez Hope-ot, aki az előző napon érkezett Potsdamba.

– Azt mondom Hope-nak: utazzunk egyet Oroszországban, nem, nemcsak egyszerűen Oroszországban, hanem keressük fel azokat a helyeket, ahol együtt voltunk: Kotyelnyikovót, Szevasztopolt, Umanyt, Oesszát, és ha rólam beszélünk, akkor Leningrádot is!... Kész vagyok hittel és igazsággal szolgálni. Értsd meg, azt, amit mi Nyikolaj Markoviccsal megtehetünk, senki meg nem teszi neked! – Galois Tambijevre néz. – Segít?

– Mint mindig, Alekszej Alekszejevics . . .

– Mit mosolyogsz, te pogányfajzat – korholta színlelt fenyegetéssel a társát Galois. – Érted, miről van szó? Mi? Hallottad: Kotyelnyikovo és Szevasztopol – és megértetted?

– Hát hiszen éppen bele is egyezhetek – mondta nagy komolyan Hope.

– Egyezzenek meg, én vállalom – mondta Tambijev.

Hope elmegy, az ő számára e beszélgetésben valóban minden komoly.

– Nem a legrosszabb ember a barátunk, ugye, Nyikolaj Markovics? – kérdezi Galois, a távozó után nézve.

– Egyáltalán nem rossz . . . – hagyta rá Tambijev.

Sokáig mennek a palota parkját megkerülő út párkányán. Tambijev csak most jött rá: a francia nem ok nélkül maradt ott vele. Katonák-

kal megrakott teherautók poroznak el mellettük. A katonák fegyveresek, vadonatúj egyenruhában. Persze, dél van, őrségváltás a nagyszámú potsdami őrhelyeken.

– Tudja, mi jutott ma eszembe? – kérdezi szinte lelkesülten Galois. – Az ember erőtlen az esemény hatalmával szemben, az felemeli és porba sújtja. Az egyéniséget a maga képére és hasonlatosságára formálja, amellett ismerje el, kiváló személyiségek nem születnek nagy eseményeken kívül. Igaz? Ha az esemény fogyóban van, rohamosan sekélyesednek az emberek is, akiknek részük van benne, ugye? Van ezekben az emberekben valami a sokgyerekes családok utolsó sarjaiból, abból, amit a természet legalulról vakart össze, amit a maradék anyagokból formált, mondván, hogy ebből többre nem futja.

– Ezt még bizonyítani kell! – mosolygott Tambijev.

– Mit kell ezen bizonyítani? – kérdezte Galois. Tambijev ellenvetése láthatóan felderítette. – Nézzen csak Trumanra és Attlee-re, és nincs szükség több magyarázatra: a nagy esemény hanyatlásnak indult . . .

– Nem rejtett dicshimnusz ez . . . Churchillnek?

– Miért rejtett? – csodálkozott Galois. – Leplezetlen! . . .

– Akkor csupa fül vagyok, ahogy a régi regényekben mondják.

– Van egy orosz közmondás: „Jobb egy okos emberrel veszíteni, mint egy ostobával találni . . .” – mondta Galois. – Ez éppen az az eset.

– Gondolja, hogy ezzel mindent megmagyarázott?

– Nem – felelte Galois. – Majd akkor magyarázok meg mindent, ha kifejtem az elgondolásomat arról, hogy kicsoda-micsoda Churchill

– Várjon csak, mitől támadt ez a gondolata? Ma jutott eszébe?

– Igen, éppen ma – erősítette meg Galois. – A mai nap a Cecilienhofban a háborúnak nevezett nagy cselekmény utolsó felvonása lehet számára.

– Nos, elgondolás?!

– Az elgondolás! – kapott a szón csaknem örvendező hévvel a francia – Churchill viktoriánus egyéniség, viktoriánus! . . . Pontosan annyi évet késett a születéssel, amennyivel a viktoriánus kor mögöttünk maradt . . . Ha hatvan, vagy esetleg nyolcvan évvel korábban születik, akkor az idő még neki dolgozott volna! . . . De elkésett, mondhatnám, tragikusan elkésett, és az idő, ahelyett, hogy segítené, már viaskodik vele. Ezért mindaz, amit tett, titáni küzdelem volt az idővel. A harc-

ba belépett mindaz, amivel a természet bőségesen megajándékozta: értelem, hiúság, élettapasztalat és természetesen a becsvágy, a Himalájával felérő becsvágya! . . . Egyszóval ő nem ember, hanem kard, tömör markolatú lovagi kard! Churchill természetesen ellensége az új világnak, a legmeggyőződésesebb és legádázabb ellensége, de ellensége a fasizmusnak is . . . Ezt a kardot a fasizmus ellen fordítani annyit jelentett, mint nem kis pusztítást okozni az ellenséges táborban. Anélkül, hogy Churchill érdemeit eltúloznám, elmondhatom, hogy ettől a kardtól hullott el brit földön a nyakas Cliveden. Ám a fasizmus kinyújtotta a papucsot, úgyhogy Churchill két ellenfele közül egy maradt: a vörösök . . . Ezért nincs kizárva, hogy az energiája, amely eddig kétfelé oszlott, most mintegy újra egybeforr.

– Mi következik ebből?

– Mi következik? – ismételte a kérdést Galois. – A történelem: az események legyőzhetetlen logikája, ezért magának a történelemnek a lényegében valami igazságos dolog rejlik . . . Lehetetlen nem egyetérteni az orosz marxistákkal, akik azt mondogatják: a történelem nekünk dolgozik . . .

– Churchillről is kimondta szavát a történelem?

– Igen, természetesen.

– Éspedig mit, Galois úr?

– Azt mondta: menjen csak el . . . Még jó is, ha elmegy.

Galois megingott, rábillent a beteg lábára, és eltűnt – mint a patetikus pillanatokban azelőtt is.

A konferencia formálisan megszakította a munkát – még nem tudni, hogy ez a munka mikor volt megfeszítettebb, az ülések folyamán vagy a szünetekben. Mint a sakkban, otthon kellett kielemezni a játszmát. Nem, ez a hasonlat nem véletlen. E sakktáblánál egy ember képviselte a játszó felet, de minden lépését a tanácsadók testülete készítette elő. Különösen a szovjet delegáció esetében volt ez így.

Az oroszok álláspontját a küldöttség vezetője képviselte a tárgyalóasztalnál. De véleményét tanácsadók együttese készítette elő. Magától értetődik, hogy a kerek asztalnál való találkozást házi elemzés előzte meg. De a delegáció vezetőjének és tanácsadóinak élénk kapcsolata természetesen az ülés folyamán is fennállt; ennek a kapcsolatnak ugyan megvoltak a maga nemigen nyilvánvaló formái: egy-egy kurta mondat – emlékeztetők, néha egy cédula, amely nem annyira a kérdés értel-

mét szögezi le, mint a ténybeli aspektusát: egyre újabb és újabb dokumentumok, amelyek mindig ott voltak a tanácsadó testület keze ügyében, és amelyekre szükség esetén a delegáció feje hivatkozhatott. Más szóval annak a fáradságos hajózásnak, amellyé a tárgyalások váltak, megvolt a maga útiránya, a navigációk terve, megvoltak a térképei és az előzetes számításai.

Nem világos-e, hogy a főbb stratégiai húzásokhoz a tanácsadóknak a legközvetlenebb kapcsolatuk volt, és a konferencia abba a stádiumba lépett, amikor a sikert a stratégiai csapások döntik el.

De mit tanulmányoztak a szkeptikus tanácsosi elmék akkor ma? Ha volt stratégiai terv, akkor milyen volt? Nem érdektelen ebbe alaposabban betekinteni, és tüzetesen elemezni a dolgot. A szovjet fél fontos mozgatóerővel rendelkezett, amelyre érdemes volt támaszkodnia, valahányszor a konferencia roppant gépezetének lendítőkereke lassabban forgott: a távol-keleti kérdés... Ám ez a hajtóerő, a megfigyelők tanúsága szerint nem mindenható. Példa rá a lengyel ügy. Akármennyire érdekeltek is az amerikaiak abban, hogy a Vörös Hadsereg részt vegyen a Japán elleni hadműveletekben, a lengyel ügyekben nem hajlandók engedményeket tenni. Nyilván szükség volt még valami pótlásra, ami a szovjet álláspont megértésére indítsa őket. De mi legyen az?

Ne hívják-e meg a lengyeleket Postdamba? Az amerikaiak azt mondják: ha meghívják, csakis Mikołajczykkal. De van-e értelme Mikołajczyk Potsdamba jövetelének? Ha Mikołajczyk elfogadja Lengyelország nyugati határát, sőt védeni fogja, akkor van? Mikołajczyk és a nyugati lengyel területek – valahol itt rejlik a bizonyos mértékben lélektani probléma megoldása is. És érdekes: a nyugati határt illetően Mikołajczyk véleménye közel áll Bierutéhoz. S ha így áll a dolog, ideje összegezni a tényeket: ha Mikołajczyk ragaszkodik Lengyelország nyugati területeinek átadásához, akkor Truman ellenkezik vele? Sztálinnal ellenkezhet, de Mikołajczykkal? És itt van az ottani elemzés eredménye: meg kell hívni Mikołajczykot Potsdamba!

Könnyű azt mondani, hívják meg, de miként győzzék meg erről a konferenciát?

A konferencia következő fordulója több mint rossz hangulatban kezdődött.

– Ön azt mondta, elnök úr, hogy tegnap kifejtette az álláspontját... – kezdte Churchill, megőrizve az angoloknak az amerikai part-

nerrel való érintkezésükben szokásos mélységes tiszteletet. – Nekem sincs semmi hozzátennivalóm . . .

Truman öregesen sápadt arca hirtelen kipirosodott.

– És önnek van hozzátennivalója? – fordult az amerikai a szovjet miniszterelnökhöz, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy egyre jobban megszorítsa az oroszokat a vitában.

– Ön látta a lengyel nyilatkozat szövegét? – kérdezte Sztálin. Tudta, hogy az amerikaiak olvasták a lengyel okmányt, és csak azért kérdezte ezt, hogy elnyújtsa a párbeszédet. – Minden delegátus megmarad a véleménye mellett?

– Természetesen. – Truman keskeny ajka, amely ebben a pillanatban a forróságtól kiszáradt, alig mozdult, amikor kimondta: „Certainly", „természetesen".

– Nos hát . . . akkor a kérdés nyitott marad – mondta Sztálin nem titkolva csalódását. Ekkor váratlan dolog történt; az dobta oda a mentőövet, akitől ezt a legkevésbé várhatták.

– Mit jelent az, hogy „nyitott marad?" – kérdezte Churchill. – Elkeserítő lenne, ha úgy válnánk szét, hogy nem oldottuk meg ezt a kérdést.

– Akkor teljesítsük a lengyel kormány kérését . . . – javasolta az orosz.

A párbeszéd új erőre kapott, most mind arra hajlottak, hogy meg kell hívni a lengyeleket. De megoldatlan maradt a kérdés: hová? Londonba, a Külügyminiszterek Tanácsának ülésére vagy Potsdamba? – Én azt javaslom, hogy Londonba – indítványozta mosolyát őszülő bajuszába rejtve az orosz. Miután Churchill és Truman is a lengyelek meghívása mellett szavazott, az orosz miniszterelnök kockázat nélkül nevezhette meg Londont – bármely más vélemény mechanikusan Potsdamot jelenti. London, London . . .

És Churchill megtette a következő lépést: az is olyan váratlan volt, mint az előző.

– Sajnálom, hogy ilyen fontos és sürgős kérdés eldöntését olyan szervre bízzuk, amelynek kisebb tekintélye van a mi konferenciánknál . . .

– Akkor hívjuk meg a lengyeleket ide . . . – mondta örömét nem titkolva a szovjet miniszterelnök.

– Én is inkább ezt javallanám . . . – helyeselt Churchill.

Truman arcán a piros foltok elhalványodtak, és mereven kutató

pillantással most Churchillre nézett. Külsőleg a konferencián kialakult helyzet sajátságosnak látszhatott: az orosz és az angol közösen lépett fel az amerikaival szemben. Első pillantásra így látszhatott. De valójában?

– Elnök úr, bár nagy tisztelettel viseltetem ön iránt, meg akarom jegyezni, hogy ez a kérdés rendkívül sürgős – szólalt meg Churchill, óvakodva, hogy az amerikaiak iránti komoly tiszteletreméltóság hangját a világért el ne tévessze. Körülnézett a jelenlevőkön, de mindegyikükre keményen rá is szegezte a tekintetét, mintha felszólítaná az asztal körül ülőket, hogy hatoljanak bele az iménti szavainak értelmébe. – De térjünk vissza Berlin helyzetére – folytatta megrebbenve. – Berlin megkapja szenének egy részét Sziléziából . . . – Rádöbbent, hogy hibázott, ezért sürgősen Berlinnel hozakodott elő.

– Berlin nem Sziléziából kap szenet, hanem Torgauból, ahonnan ezelőtt is kapta – felelte Sztálin.

– Berlin szénellátásának kérdése fontos – reagált nyomban az angol.

– A Ruhr-vidékről vegyék a szenet vagy Zwickauból! – Sztálin nem adta meg magát.

– Az . . . barnaszén? – kérdezte Churchill; egy pillanat alatt megbizonyosodott arról, hogy Sztálin ismeri a problémát.

– Nem, ez jó kőszén – magyarázta Sztálin. – A barnaszén kitűnően felhasználható brikett készítéséhez, és a németeknek van brikettgyáruk.

– Én csak azt mondom, hogy a szén egy részét Zwickauból vették – jegyezte meg Churchill mintegy mentegetőzve.

– Mielőtt az angolok elfoglalták Zwickaut, a németek onnan vették a szenet – közölte az orosz; örömet szerzett neki az, hogy földrajzi neveket említhet. – A szövetséges hadaknak Szászországból történt kivonulása után Torgauból . . .

Truman igen sajátságosan reagált erre a vitára, nyilvánvaló volt, hogy ilyen körülmények között át kell hangolódnia, de ilyen gyorsan más véleményre áttérni nem tudott, nem is térhetett át, ezért felolvasott egy töredéket abból az okmányból, amely bizonyos mértékben megfelelt a jelenlegi beállítottságának, és annak, amilyennek a közeljövőben lennie kell.

– „A három nagyhatalom vezetői elismerik, hogy Lengyelország területét lényegesen növelni kell északon és nyugaton. Úgy vélik, hogy e gyarapítások méreteinek kérdésére nézve meg fogják kérdezni az új

lengyel kormány véleményét" – olvasta. Akármilyen szenvtelen volt is Truman hangja, hirtelen némi csodálkozást fejezett ki. Valóban – a szöveg felolvasása során két mondatban olyasmit fedezett fel, amin nem kevéssé meglepődött: tehát a területnövelés méreteire nézve valóban eldöntött dolog a lengyelek véleményének kikérése. Most talán különösebb kockázat nélkül a saját véleményét is kimondhatja. – Egyetértek ezzel a döntéssel – jelentette ki végül, az imént olvasott szövegre célozva. – És megértem azokat a nehézségeket, amelyekről a generalisszimusz tegnap beszélt . . .

– Ha önök nem unják e kérdés megvitatását, én kész vagyok még egyszer beszélni – szólt az orosz miniszterelnök, nem titkolva mosolyát, úgy érezte, hogy e megjegyzés nélkül talán kényelmetlen lenne elmondania terjedelmes beszédét, amelyre készült. – Én is abból a határozatból indulok ki, amelyet az elnök idézett az imént. E határozat pontos értelméből . . .

Ez az egyszerű mondat – e határozat pontos értelméből – bizonyos ütőkártyákat adott az orosz kezébe: amint az elnöknek az imént alkalma volt meggyőződni róla, az orosz miniszterelnök nem tolta el a hangsúlyt a kép megrajzolásakor. Így hát Sztálin véleménye: amennyiben egyetértünk Jaltával, erősítsük meg a határozatát, ha pedig nem értünk egyet, hívjuk meg a lengyeleket, és hallgassuk meg őket.

A szovjet miniszterelnök, a tények kifejtése során időnként Churchillhez fordult, emlékezetébe idézve: „Ahogy az Jaltában volt, ön természetesen emlékszik, Churchill úr . . ." Azoknak, akik most az oroszt hallgatták, el kellett ismerniük: milyen fontos mégis megőrizni az udvariasság normáit még az ellenféllel szemben is . . . Hányszor adott okot a szakításra ez a Churchill, de hál'Istennek, a dolog nem fajult odáig . . . Az, ami most történt, arról tanúskodik, hogy milyen fontos megóvni a kapcsolatokat még egy olyan gyűlöletes személlyel is, mint Churchill – lám, milyen nagyfokú megértést tanúsít. De a brit miniszterelnök e megértő megnyilatkozásával még nem mondott el mindent, utolsó mondata aznap méltóan koronázta az előzőeket.

– Szeretném a brit kormány nevében visszavonni tiltakozásomat a lengyelek meghívása ellen . . . – jegyezte meg az öreg Winnie, és úgy látszott, maga is örült a vele történt változásoknak. – Ki küldi nekik a meghívást?

– Szerintem a konferencia elnöke – mondta Sztálin. Ez a mondata

mintegy felszabadította az amerikai szuverén véleményét, rámutatott önállóságára a Lengyelország meghívásának kérdésében.

– Helyes – bólintott Truman; ezt magától értetődőnek tekintette, mintha mindaz, amit eddig mondott, nem ellenkeznék az imént mondottakkal, hanem feltételezte volna őket. – Térjünk át a következő kérdésre . . .

80

Beketov csaknem a legelfoglaltabb ember lett a konferencián – az új hivatalával járó tennivalók messze túlterjedtek a nappali munkaidő határain –, Jegor Ivanovics ezért elhatározta, hogy a legvégső eszközhöz nyúl: alkonyatkor toppant be a Beketov lakosztályába, amikor a nap kelletlenül leereszkedett a palota parkjának hatalmas facsoportjai mögé.

– Ki akarlak menteni innen, Szerjozsa . . . Hagyd minden halasztást nem tűrő ügyedet, és menjünk ki a tó partjára, kiszemeltem ott egy paradicsomi helyet . . .

A hang kategorikus volt – a tapintatos Beketov azelőtt is engedett az ilyen hangnemnek.

– Tudod, miért hívtalak ki? – kérdezte Jegor Ivanovics a barátjától, amikor kiértek a szunnyadó víz szélére; a park csendes volt és meleg, a mozdulatlan víz mintha be lett volna forrasztva a partba. – Tudod? Hát jól feladta a leckét . . . Churchill, sehogy sem lelem nyugtomat . . .

– A churchilli . . . cikcakk? – élénkült fel Beketov: az ő számára se volt szokatlanabb esemény a konferencián, mint ez a churchilli cikcakk.

– Tulajdonképpen mit akar jelenteni? . . . Lelkiismeret-furdalás ez, vagy mi?

– A lelkiismeret-furdalás nem churchilli kategória! – mondta nevetve Beketov. – Minden lehet, csak ez nem . . .

– Akkor micsoda? – Bargyin, szokása szerint, következetes volt abban a törekvésében, hogy pontosan nevükön nevezze a jelenséget. – Nem valami amerikai sugallatról van itt szó? Azt, amit ők nem mondhattak ki, kimondta Churchill?

– De miért ne mondták volna ki ők maguk? – hangzott Beketov kérdése; ő mindig óvatos volt találgatásaiban.

– Amikor Churchill hallgatag volt, mondhatnám, szokatlanul hallgatag, az amerikai elnök messzire ment az ellenvetésekben, olyan messzire, hogy más vélemény – ha nem is lehetett volna kizárni – illetlenné vált . . .

– De mégsem erről van szó, Jegor . . . – vetette ellene Beketov; ha ellenvetése kategorikus volt, keresztnevén szólította barátját – a barátságos, nyájas „Jegor" mérsékelte ezt a határozottságot. – Nem erről . . .

– Hát miről? – Bargyin nem nagyon volt hozzászokva ahhoz, hogy barátja ennyire határozottan elvesse a véleményét, máskor ezt türelmesebben tette.

– Tudod te azt, pajtás . . . – mondta Szergej Petrovics, és lassabban ment tovább: megérezte, hogy szavait egy kissé keményebben ejtve elrontotta a beszélgetés hangulatát.

Félrehajtották egy vén fűz ágait, és váratlanul a fa bozontos kucsmája alatt találták magukat Beketov érezte, hogy barátja elhallgatott. Ott állt valahol mellette egy hirtelen támadt gondolattól lesújtva; úgy hatott, hogy ez a gondolat még a lélegzetét is elakasztja.

– Mit csináljak, Beketics? . . .

– Miről beszélsz, Jegor?

Bargyin sokáig hallgatott, mielőtt elég erőt gyűjtött ahhoz. kimondja:

– Szerjozska . . .

Beketov felsóhajtott – honnan vegyen olyan szót, amely lecsillapíthatja a fájdalmat, és van olyan szó egyáltalán?

– Minden tőled függ, Jegor, attól a képességedtől, hogy leküzdd . . .

De ezek a szavak félbeszakadtak valahol feleúton Bargyin felé – már nem is nagyon hallotta őket.

– Mindent le tudok küzdeni, ezt nem tudom . . . Kész vagyok ótszor meghalni, csak megvédhessem attól a tömérdek bajtól . . . – Az izgalomtól elcsuklott a hangja, elhallgatott, mintha erőt akarna gyűjteni. – Úgy sajnálom, úgy sajnálom . . . üvölteni volna kedvem! . . . Ide mintha . . . egy kő esett volna ide – öklével a mellére csapott. – Állandóan gyötör az izgalom. Csak apám meg ne tudja – a szíve . . . hajszálon függ az élete . . .

– Hajszálon?

– Te tán azt hiszed, hogy nem? – Bargyin nem titkolta gyanakvását: hát Beketov is ugyanazoknak az előítéleteknek a hatalmában van: ha egyszer Joann, akkor mindene vajból van?... Ő csak látszatra szívbeteg, mert valójában csupa páncél az öreg Joann. A feljajdulásai csak formálisak, mert tulajdonképpen semmit sem vesz a szívére, ezért is él. Mihelyt látja, hogy esetleg a szíve épségét kockáztatja, vet egy korántsem öreges bukfencet, és kiszáll a játékból. Hát így vélekedik Beketov Joannról?

– Azt kérdem: úgy gondolod, hogy hajszálon függ?

– Én semmit se mondtam – jegyezte meg Beketov olyan hangon, mintha értésére akarta volna adni Bargyinnak: ugyan hogy volna az hajszál – sodronykötél! – Nem mondtam semmit – ismételte meg Szergej Petrovics, és egyre jobban zavarba jött.

Továbbindultak – nehezükre esett, hogy visszatérjenek a félbeszakadt beszélgetéshez.

Folytatták sétájukat a tó partján – szemük hozzászokott a sötétséghez, úgyhogy tükörképük láthatóvá vált a víz tükrén –, nehezükre esett visszakanyarodni a konferenciáról való beszélgetéshez.

– Az a benyomásom, hogy Churchill vérig van sértve, személyes sérelmet érez... – mondta elgondolkozva Beketov. – Ez annál is inkább sértette a hiúságát, mert ott ült mellette Attlee. – Bargyin megállt, mert nagyon megragadta az, amit barátja mondott. Megállt Beketov is. – Sokat beszélt, de ez már a gyengeség jele volt: minél többet beszélt, annál kevésbé vették figyelembe a véleményét. Éppen ezért támadt az a vágya, mégpedig heves vágya, hogy érvényesüljön... E nélkül a pszichológiai kitérő nélkül talán nem is lehet megérteni Churchillt. – Elmozdultak helyükről: a gondolat mozgást követelt. lassan lépdeltek, de szükségét érezték a járkálásnak. – Nem hinném, hogy az amerikaiak súgtak volna Churchillnek, bár ebben a feltevésben nincs semmi abszurdum, hisz Potsdamban egy angolszász terv munkál... Churchill eléggé tapasztalt ahhoz, hogy tudja: mindazt, amit az amerikaiak mondanak az oroszoknak, annak figyelembevételével kell mondaniuk, hogy számukra a háború még nincs befejezve, mindenki számára véget ért, az ő számukra – nem... Éppen ezért az ő makacsságuknak van határa. Valahányszor nemet mondanak az oroszoknak, többször is meg kell gondolniuk, sikerül sokáig fenntartani ezt a nemet, tekintettel arra a távlatra, amelyről szó van. Mit látott meg Churchill, amikor olyan cikcakkot írt le a konferencián?... Egy-

szerűen előre megmondta azt, amit bárki más tett volna, aki Churchill tapasztalatával rendelkezik: helyreigazította az amerikai elnököt, és arra ösztönözte, hogy a holnapra fordítsa józan tekintetét...

– De az a kérdés, hogy Churchill azért igazította-e helyre az elnököt, mert vérig volt sértve, és alkalmat keresett, hogy ő is érvényesüljön... – válaszolta Bargyin; igyekezett találni barátja álláspontjában valami gyenge láncszemet. – Persze, a jelen pillanat Churchill számára nem egyszerűen különleges, hanem rendkívüli... Talán csakugyan szüksége van arra, hogy érvényesüljön, de éppen az amerikai elnökkel szemben akar érvényesülni, ellenkezve olyan fontos kérdésben, mint a nyugati határ?... Hát meggyőző ez az egész?

– Akkor miért csinálja, Jegor, valami oka csak kell, hogy legyen!

– Persze! Kell, hogy legyen!

– De mi? – Beketov megpróbált áttérni a park belsejébe vezető oldalsó ösvényre. – Észrevehetted, hogy egyszeriben fellángolt az érdeklődésük az olasz gyarmatok iránt – jegyezte meg Szergej Petrovics. – Churchillnek lehetett egy ilyen terve: cserébe azért a hozzájárulásért, amelyet ők adnak az oroszoknak, azok majd támogatják az olasz gyarmati területek elszakítását... Churchill beleegyezése közvetlenül megelőzte ezt a követelést... Nem így van?

Bementek a parkba – a lomb nem volt valami dús, a fényszóróknak a földön szétterülő fénye pedig még jobban meggyérítette a zöldet, a parkban olyan világos volt, akár a színpadon – egyszerűen nem volt hová elvonulniuk.

– Nem hiszem, hogy Churchill az oroszok engedékenységére számíthatott – vetette ellene Bargyin. – Ő nem az az ember, de meg a probléma sem az!... Az olyan ember tudatában, mint Churchill, egy ilyen manőver csak ellenérveket támaszthatott volna: Churchill véleménye szerint az ilyenfajta eljárás azt jelentette volna, hogy csak feldühítik az oroszokat, nem pedig megnyerik őket a kompromisszumnak... Oroszok!

– Itt minden... bonyolult, de én kitartok ennél a gondolatomnál; Churchillnek lehetett ilyen számítása is: az olasz gyarmatok – mondta Beketov. – Ő persze emocionális, sőt a korral egyre emocionálisabbá válik, de a számítás embere, gyakran a kaland határát súroló, rögtönzött, de mégiscsak józan számításé – ő távolra állítja az irányzékot... Sokszor elismételte akkor: mi háborúztunk, csak mi, és senki más... Ezek a szavak – egyértelműek...

De nem olyan egyszerű volt meggyőzni Bargyint – mint azelőtt sokszor előfordult, igyekezett kiélezni a vitát, és a vitában eljutni az igazsághoz.

– Lehet, hogy talán élete legmegsemmisítőbb vereségének előestéjén látjuk Churchillt – válaszolta Bargyin. – Olyannak látjuk most Churchillt, amilyennek még sohase láttuk!... Ezért megeshet, hogy ott, ahol logikát próbálunk keresni a cselekedeteiben, nincs is logika...

– De ezt mondani annyit jelent, mint semmit se mondani... – Beketov a tóra pillantott – megeredt az eső, és úgy felfodrozta a tó tükrét, hogy előbb halványra, majd teljesen sötétre vált. – Nincs olyan esemény, amely annyira kiütné Churchillt a nyeregből, hogy megszűnne Churchill lenni – folytatta Szergej Petrovics, és egy sűrű fakorona alá hívta barátját. – Tehát mi az a churchilli cikcakk?... Annak az előrelátása, hogy az amerikaiak a távol-keleti eseményeket szem előtt tartva engedményeket fognak tenni, ezenkívül az a kívánság, hogy kimondja ma azt, amit az amerikaiak holnap fognak mondani... Ez az első. A második: igent mondani az oroszoknak abban a reményben, hogy ők ugyanígy válaszolnak, amikor a brit birodalom számára eljön a megpróbáltatások órája – az pedig már egészen közel van... Ez a magyarázat kielégít?

– Nem egészen...

Bargyin számára párbaj volt a barátjával való beszélgetés, így hát még Beketov előtt sem nagyon akarta elismerni, hogy az kerekedett felül.

Felmentek a sajátosan épült félemeletre, ahol Beketovnak egy parti fűz ágaitól körülölelt lakosztálya volt; a tó az ablak alatt kezdődött. A szoba négyzet alakú volt, selyemtapétás; szabályos téglalap formájú ablakainak fehérsége élesen elütött a tapétától. Beketov nem sietett a villanyt felgyújtani, így egy percre a nyitott ablakon beömlő párás sötétség fogta körül őket.

Bargyin újra szomorúan elcsendesedett, mint az imént, a vén fűz bozontos kucsmája alatt...

– Tudod, Szerjozsa, előtte áll az élet, hosszú élet, hát hogy győzzön ebben a nehéz helyzetében?... – Szinte kővé meredt az ablaknál, és lehorgasztotta a fejét. – Szeretném a hátamra venni és úgy vinni előre... – Felállt, es Beketov az ablak világos keretében meglátta, mennyire összeaszott ez alatt a hónap alatt, mintha nem is Bargyin volna.

És Beketov megint érezte, hogy nem találja azt a mindenható szót, amely egyedül segíthetne barátján.

– Csak ne keresd a magányt, az egyedüllét nem gyógyít! – mondta váratlanul Szergej Petrovics, és azt gondolta: nem naivság ilyen tanácsot adni Bargyinnak? – Sehogy sem tudom kiszellőztetni ezt a levendulaszagot! – jegyezte meg Beketov, és ezzel határozottan másra fordította a szót. – A mieinktől azt hallottam, hogy a német foglyok ruhájának is levendula- meg vikszszaga volt . . .

– Úgy látszik, itt valami . . . porosz hadfi lakott.

– Igen, fegyvermúzeum őre, de tévedhetek is; a kamra mindenesetre tele van régi barnított puskaagyakkal! . . . És nemcsak fegyveragyakkal . . . – Hirtelen felállt, mintha eszébe jutott volna valami, és gyorsan kifelé indult a szobából. – Mindjárt mutatok neked olyat, hogy elámulsz. – Behozott egy fapajzsot, amely azonban a teuton fegyverművesség szabályai szerint készült; rajta, megfoghatatlan besorolás szerint, alakjukat és különösen színüket tekintve igen fura lepkék gyűjteménye volt elhelyezve.

– Csak gondoljuk meg: pillangók egy teuton pajzson – kész röhej! . . . – mondta a Beketov hozta furcsaságot nézegetve Bargyin. – Csak nézd meg: micsoda színpompa! A természet színei mégiscsak utánozhatatlanok . . . Ez a német, a múzeumi fegyver őrzője, a természetben keresett pihenést . . .

– A filozófiában keresett pihenést. Minden németnek megvan a maga eszményképe az igazi poroszról, megvan a maga fixa ideája. Őneki is megvolt . . .

– Ezt a pillangós pajzs mondta el neked?

– Nem, ezt azok a széljegyzetek mondták el, amelyeket Bismarck emlékiratainak utolsó kötetébe írt be; a kötetet az éjjeliszekrényben fedeztem fel, tessék, itt van, a könyvjelzőket én tettem bele . . .

– És mi az a fixa idea? – kérdezte a zöld vászonkötésű kötetet kinyitva Bargyin.

– Azt mondja: a népek és az országok csakugyan két részre vannak osztva, de nem kicsikre meg nagyokra, hanem olyanokra, amelyeknek már a születésekor meg volt írva, hogy monarchiák vagy köztársaságok legyenek. Nem igaz, hogy a monarchia idővel köztársasággá válik . . .

Beketov leoltotta a lámpát, és szélesebbre tárta az ablakokat. Most félhomály volt a szobában. Úgy tetszett, hogy a sötétség frisseséget

enged be: nedves lombok illata meg a vízparti moszatoknak a különleges szaga érzett, amely minden más szagot képes legyőzni. A hűvös alkonyatban, amely halvány derengéssel töltötte be a szobát, világítottak a lepkék – amíg égett a villany, szinte teleszívták magukat fénynyel, és most visszasugározták.

– Ahogy én ezt a koncepciót felfogtam, így hangzik: ha egy országnak az a sorsa, hogy király alatt éljen, akkor az, ha köztársasággá válik is, mindenképpen visszatér a királyhoz. Itt, ahogy a muzeális fegyver őrzője állítja, még csak nem is az ország és a társadalmi intézmények szociális berendezkedéséről van szó, hanem a nemzeti jelleg sajátos alkatáról. Vannak népek, amelyek nem élhetnek meg választófejedelem nélkül.

– És kiket sorol e népek közé? A németeket?

– Igen, a németeket is... Pontosan így van bejegyezve: választófejedelem nélkül...

– Ezt hogy értsük – Hitler is amolyan sajátos... választófejedelem?

– Alighanem úgy, Szerjozsa.

– De mire támaszkodik ez az idea, a népek melyik vonására?

– Hát lapozgasd csak azt a könyvet, ott minden meg van írva! – kiáltott fel Beketov; nagyon szerette volna, hogy Bargyin mindent a saját szemével lásson abban a könyvben. – Ahogy ez a tiszteletreméltó fegyverőrzőm megjegyezte: a díszlépésre, amelyet a németek a szemléken és az életben kivágnak – erre!...

– No hál'istennek, a díszlépés nekünk gyenge oldalunk, így hát választófejedelem nélkül tengődünk-nyomorgunk. – Ez a nagyszerű!

– Pokolba a választófejedelmet! – kiáltotta hirtelen Bargyin. – A lengyelek itt lesznek Potsdamban?

– Azt akarod kérdezni: Potsdamban lesz-e Bierut és Mikołajczyk?

– Kérdezhetem így is: Bierut és Mikołajczyk – hagyta rá Bargyin.

– Tehát... Mikołajczyk?... – kérdezte nem annyira a barátjától, mint inkább magától Beketov.

Akármilyen szigorú rendet vezettek is be a katonai hatóságok Potsdamban, e rendnek veszélyes rései is voltak. A potsdami erőd kőfalába fúrt sajátos búvójáratokat természetesen a tudósítók fedezték fel elsőnek. A szigorú tilalom ellenére hirtelen megjelentek ott, ahol sen-

ki sem várta őket. Ezért, amikor a palotához vivő kerti ösvényen Tambijev megpillantotta a pan magistert, nem kiáltott fel meglepetésében.

– Ön igazán megfoghatatlan, pan Tambijev, második órája szaladok a nyomában, hogy elcsípjem . . . – Pan Kowalski nem minden boldog lelkesedés nélkül áttette katonai esőköpenyét a bal karjára, és két ujját lengyel módra a sapkájához emelte. Piperkőc mozdulat volt ez, habár a pan magister külseje választékosabb is lehetett volna, ha számításba vesszük, hogy útja ide, a fényességes német városba vezetett. Zubbonya kivörösödött a naptól, a váll-lapok észrevehetően elvesztették formájukat, jóllehet alezredesi rangjelzés volt rajtuk, s a finom krómbőr csizma szára harmonikává táncosodott. De pan Kowalski minderről nem akart tudomást venni, és valóban helyre legénynek látszott.

– Mikor érkezett Potsdamba, pan magister?

– Ma reggel . . .

– Akkor ez nem egyéb . . . mint a céhbeli szolidaritás elárulása.

– Így fest a dolog, pan Tambijev.

Minden világos: ma reggel megérkezett Potsdamba a lengyel delegáció, és ennek tagja a pan magister is.

– Ha egyszer pan Kowalski Potsdamban van, akkor a szoros lengyel csomót meg fogják oldani, ugye? – jegyezte meg Tambijev.

– Máskülönben nem lett volna értelme idejönni – felelte a pan magister, és felvette esőköpenyét: a sűrű, nyirkos potsdami parkba korábban jött el az este; a lengyel válaszában volt bizonyos velős tömörség, azelőtt bőbeszédűbb volt.

– Mikor is találkoztunk utoljára?

– Szerintem a nyár végén vagy ősz elején – mondta elgondolkozva a lengyel. – Nem, nem mégiscsak a nyár végén, ősszel messze jártam.

– Messze, pan Kowalski?

– Igenis, messze – Varsóban, az ottani Pragában, két lépésre Żoliborztól . . .

Tambijev továbbra is a lengyelre nézett, de mintha más embert látott volna maga előtt. Lám, Żoliborzot mondott, és Tambijev látása valahogy megzavarodott. Żoliborz – a fellázadt Varsó egyik kerülete.

– Augusztus végén?

– Nem, szeptemberben . . .

A fasor, amely mint a potsdami park valamennyi fasora, piros tég-

lával van szegélyezve, és olyan élénksárga homokkal beszórva, mintha erős okkerrel keverték volna, egy magányos zugba vezette őket, ahol Tambijev szerény udvari épülete állt.

– De tudja, pan magister, az a veszély fenyegeti, hogy egy szerény agglegénylakás vendége lesz – tréfált Tambijev, és egy ablakra mutatott, amely alatt most álltak. – Különösebb ínyencségeket nem ígérek, de egy palack bajor borral szolgálhatok . . .

– Szívesen fogadom – hangzott a lengyel katonásan szűkszavú válasza.

Felmentek.

Tambijev bekapcsolta a villanykályhát, és az nyomban úrrá lett a kis szárnyépület hideg nyirkosságán és homályán, a fény tompa volt, de bizonyos sejtelmesség tejlett benne.

– Ön Pragában volt, amikor Żoliborz védői már átkeltek a Visztulán?

– Igen, éppen abban a pillantban . . . Huszonhárom ember . . . Mindössze huszonhárom . . .

– Beszélt velük?

– Csaknem mindegyikkel – felelte a lengyel, és elhallgatott: nehéz volt belekezdenie abba, amit ma modnani akart.

A kerámia kelyhek, amelyekkel a figyelmes gondnokság Tambijevet ellátta, meglehetősen öblösek voltak. A bajor bor Nyikolaj Markovics megállapítása szerint régi évjáratú volt, az időtől megsűrűsödött, és mintha mézen érlelték volna, megőrizte erejét és pezsgését.

– Emlékszik az én elméletemre az új babiloni toronyról?

– Az új Babilon: ha nem száz nyelv, akkor száz arculat?

– Úgy van, száz arculat. Ha ön történetesen járt a háború előtti Lengyelországban, akkor talán látta ezt a Babilont és ezeket a babiloniakat teljes fényükben: hosszú versztákra kiterjesztették pazar soraikat – volt ott posztó és selyem, fűző és melltartó, paróka és kirakatbábu, mindenféle rendű és rangú kitüntetés, filckalap, ernyő, sétabot, műláb, daliás mellet utánzó mellény, perzsaprém, medvebunda . . . Valóban, az emberi aggodalom díszfelvonulását, amely ügyeskedve kígyózik, kanyarog, tekereg, és formálgatja képtelen mintáit, hogy megéljen, és talán egy kissé felülkerekedjék. Hát ez az a Babilon, amely mindig elnézést keltett bennem és talán szánalmat is . . .

– Bocsásson meg, de kell-e rajtuk szánakozni, hiszen ezek mind bur-

zsoák, kis híján Morganok és Citroënek... – Tambijev felháborodott.

– Ugyan, hová gondol, Tambijev elvtárs! – a lengyel őszintén elszomorodott. – Milliók közül egy lesz Morganná, a többiek mind szegény emberek!... Ők azt a Citroënt jobban gyűlölik, mint ön meg én.

– Gyűlölik, de az eszük a pénz körül forog, és mindegyikük boltjában van egy rabszolga vagy rabnő!

– Nem igaz, Tambijev elvtárs, becsületszavamra, nem igaz. A maguk két kezével csinálnak mindent, senki sem dolgozik többet náluk! Én csak tudom, Tambijev elvtárs, melyikük húzza azt a nehéz szekeret, amit drogériának neveznek: középsőnek a gazda van befogva, jobbra a felesége, balra a fia vagy a menye, és mögéjük befogva az egész dinasztia, beleértve az unokákat és a dédunokákat is!... Nincsenek rabszolgák, higgye el nekem!...

– Ezek mind magántulajdonosok, és az egész agyrendszerük a tulajdon körül forog. Hát lehet-e közös az utunk, pan magister?

– Lehet, becsületszavamra, lehet közös! – felelte a lengyel. – Ha pedig tévedek, akkor ez régi hibám, és megengedem, hogy ne értsen egyet velem – tette hozzá szelíden pislogva, nem volt képes elrejteni a szomorúságát. – Becsületszavamra, önök, szovjet emberek, valahogy nem értenek meg egyet-mást, amikor erről a mi Babilonunkról beszélnek. Apropó, egészen elfelejtettem, hogy miért pendítettem meg ezt a témát. Talán szükségtelen erről beszélni, de mégis kimondom: érzésem szerint a varsói harcokban az én babiloniaim nem hátráltak meg, úgy harcoltak, mint az oroszlánok.

– Nem ők tartották Stare Miastót és Żoliborzot? – kérdezte Tambijev, nem rejtve el mosolyát.

– Ők is, Tambijev elvtárs! Becsületszavamra, ők is!

Ez a bosszantó beszélgetés a babiloniakról mintha megrontotta volna a hangulatot... No természetesen mindegyikük kitartott a maga véleménye mellett, és határozottan semmi ok sem volt az elkeseredésre, mégis valami elkeseredésféle támadt, legalábbis jó időbe telt, amíg a beszélgetés ismét megindult.

– Azokban a żoliborziakkal folytatott beszélgetésekben egy fontos mozzanat volt számomra...

– Igen, pan magister?...

– Önmagamat ellenőriztem...

Kowalski megvallotta, hogy a Żoliborzra és Varsóra vonatkozó meg-

látását és talán felfogását ellenőrizte. Minden hitnek megvan a maga sarkköve. A londoni lengyelek számára a két ellenség gondolata ez a sarokkő. Ahhoz, hogy az oroszokat a németekkel azonosítsák, nemcsak az orosz cárok lengyelországi önkényeskedésére kell hivatkozni. És ha mégis ilyen összehasonlításhoz folyamodnak, akkor meggondolandó, hogy miért teszik ezt, és mellesleg, hogy kik teszik. Tehát kik? Azok, akiket mi londoni lengyeleknek nevezünk, lényegében az ország előkelőségei. Igen, úgy látszik, a legdurvább polarizáció: Moszkva és London, a köznép és a nemesség. Amikor a Vörös Hadsereg Varsó kapujánál állt, és Lublinban megalakult az új lengyel kormány, azok számára, akik az előkelőséget képviselik, eljött az elkeseredés ideje: a felkelés nem volt előkészítve, a felkelők nem szerezték meg az orosz katonák beleegyezését – ami ilyen körülmények között elemi szükséglet –, mint ahogy az angolokét sem... Mi több, amint ez most kiderült, az angolok nemet mondtak...

– Azt beszélik, Churchill itt, Potsdamban kijelentette, hogy csalódott a lengyelekben. Ennek a szemrehányásnak megvan a maga rejtett értelme – jegyezte meg a magister.

– Csak nem feltételezi, hogy Churchill csalódott a lengyel barátaiban?

– Csalódott, éppen a lengyel barátaiban.

– Hogy értsem ezt, hogy „csalódott?" Elvetette a nézetüket, vagy talán a jellemüket kifogásolta?

– Elvben a varsói manőver mellett volt, de úgy vélte, hogy a lengyel okosok köre, amely Londont választotta tartózkodási helyéül, enyhén szólva... túl okos akar lenni.

– No, ezt még be kell bizonyítani, pan magister! – nevetett Tambijev.

– Be is bizonyítom! – felelte a lengyel. – Hallott valaha Churchill és Mikołajczyk moszkvai találkozásáról? Ez már a varsói vereség után volt, és ezért Churchill dühének jegyében folyt le. Azt beszélik, hogy Churchill csaknem ököllel rontott Mikołajczykra. Nem, nem túlzok, Churchill kirohanása erről tanúskodik, ellenőrizzen engem.

– Éppen Mikołajczykhoz intézte a szemrehányásait? – kérdezte Tambijev. Ismervén a tényeket, kételkedett: valójában a türelmes hang, amelyet a brit külügyminiszter még annak idején ütött meg a lengyel parasztvezér irányában, az utóbbit kivételes helyzetbe emelte a londoni lengyelek közt.

– Nem, külsőleg a szemrehányások Anders tábornoknak szóltak, és arra a beszélgetésre vonatkoztak, amely nem sokkal azelőtt folyt le Churchill és a tábornok között, de az igazi címzett Mikołajczyk volt, és ő vélhetően, ezt így is értette. Mellesleg, ez Varsó után volt, úgy gondolom, az idézte elő, és arra vonatkozott . . .

Tambijev eltolta maga elől a kelyhet – a mézillatú bajor ital egyszeriben elvesztette zamatát.

– De mit mondott Churchill?

– Rögtön, Tambijev elvtárs . . . – A lengyel beárnyékolta szemét sovány kezével, holott a fény nem látszott élesnek. – Rögtön . . . csak hadd szedjem össze a gondolataimat . . . Az első mondata, amint azt már említettem, Andersnek szólt . . . Azt mondta, hogy nem régen beszélt a tábornokkal, és úgy látta, az abban a reményben ringatta magát, hogy Németország leverése után a szövetségesek tönkreverik Oroszországot . . . „Ez őrültség! . . . – kiáltott fel Churchill. – Az oroszokat nem lehet tönkreverni!" Mellőzöm, hogy ezeket a szavakat: „Az oroszokat nem lehet tönkreverni!" – Churchill mondta, csak értse meg: Churchill, és áttérek Churchill monológjának folytatására, mellesleg csakugyan monológ volt, és ezúttal egyenesen Mikołajczyknak szólt . . . Itt kiesett egy láncszem, amelynek értelmét csak találgathatjuk. De hát mit mondott Churchill? Nem kezeskedem érte, hogy szó szerint ismétlem a szavait . . . de ami a lényeget illeti, arra a fejemet teszem . . . Tehát mit mondott? Pan Mikołajczyknak – hogy úgy mondjam –, a londoni menhelyen élő kollégáit gyűlölettől elvakult embereknek nevezte, akik el akarják pusztítani Európát. Így fejezte ki magát: „Önök olyan háborút akarnak kirobbantani, amelyben huszonötmillió ember pusztul el." És még: „Önöknek csak a saját alantas érdekeik járnak az eszükben . . ." És ez még nem minden. „Ha Oroszországot akarják meghódítani – mondta –, akkor csak csinálják egyedül. Önöket őrültekházába kellene zárni . . ." Amint látja, sok goromba szó hangzott el, amelyek, merem állítani, nemigen jellemzőek még Churchillre sem, de ez arra vall, hogy dühös volt, következésképpen a legközelebb járt az igazsághoz . . . Röviden, azt, amit a lengyelekről Potsdamban mondott, és ami nem általában a lengyelekre vonatkozott, hanem a londoni menhelyen élő kollégákra, véleményem szerint egybe kell vetni a szemrehányásnak azzal az áradatával, amelyet Moszkvában Mikołajczykra zúdított.

– De itt a kérdés: Churchillnek ahhoz, hogy mindezt Mikołaj-

czyk szemébe vágja, tudnia kellett, hogy nem tévesztette el a házszámot... Ön feltételezi, hogy valóban tudta is? – A lengyel nem titkolta gúnyos nevetését, mindent megértett.

– Más szóval ön azt akarja kérdezni, hogy Churchill Mikołajczykot annyira a londoni lengyelek politikája részesének tekinti-e, hogy ilyen éles hangon beszél vele, mint ahogy beszélt?

– Lehetséges – hagyta rá Tambijev, nem volt kétsége abban a tekintetben, hogy a pan magister helyesen érti őt.

– Szerintem annak tartotta, és itt nem vitathatjuk el tőle a tájékozottságot: ő érintkezett Mikołajczykkal, és ismerte őt.

– És mi legyen akkor a Mikołajczyk türelmességéről szóló szóbeszéddel, amely szerint tud számolni az ellenfél véleményével, sőt bizonyos mértékben alkalmazkodni is hozzá?... – erősködött tovább Tambijev. Úgy érezte, a lengyel még nem játszotta ki valamennyi ütőkártyáját... – Ismerje el, hogy az ilyen tulajdonságokkal bíró emberről nem lehet úgy beszélni, mint ahogyan Churchill beszélt vele. Kinek van igaza, Churchillnek vagy a szóbeszédnek...

Pan Kowalski felállt, nevetve legyintett – a beszélgetés nyilván nem hagyta közönyösen.

– Azt akarja kérdezni, hogy mit gondolok Mikołajczykról? Tudni kívánja, hogy milyen benyomásokat őrzök róla már most, amikor hogy úgy mondjam, egy hintóban jöttem vele Potsdamba? Végül azt szeretné tisztázni, hogy miként fogadja a nyugati lengyel területek eszméjét? Ezt akarja tudni?

– Ha így kívánja értelmezni a kérésemet, nem ellenkezem – jegyezte meg Tambijev, felkelt, és tenyerével megérintette a lengyel vállát. – Mindaz, amit ön az imént elsorolt, annyira lényeges, hogy úgy gondolom, nemcsak engem kell érdekelnie, hanem önt is...

– Hát mit mondhatok? – kérdezte a lengyel, amint látszott, elsősorban önmagától. Ő is a szoba közepén állt, himbálózva, és ősz tincsei a fénysugárban mint szélfújta parázs, hol élénkpirosra gyúltak, hol elfeketültek. – Amit Churchill mondott, nyilván Raczkiewicznek és Sosnowskinak kellett volna elmondania, akik a vezérlőpultnál álltak. Ha mégis Mikołajczyknak mondta, az annak a jele, hogy nem látott különbséget... Nyilván volt különbség, de ez nem a lényeget érintette, hanem a formát, és Churchill is látta ezt... Ha tévedünk, az idő majd helyreigazít bennünket, éspedig még itt, Potsdamban...

– Az ember azt hiheti: ön mégsem veti el ezt a lehetőséget, hogy

Potsdamban igazít helyre bennünket az idő, ugye? – kérdezte Tambijev, és merően nézett a lengyelre. A lengyel, úgy látta Nyikolaj Markovics, már nem készült visszaülni az asztalhoz.

– Ma délben, amikor az itteni fegyvermúzeumot mutatták meg nekünk, Mikołajczyk hirtelen azt mondta: „Remélem, hogy a mi egyetértésünk nemcsak a nyugati lengyel földekre vonatkozik . . .” Nos, úgy tehetnék, mintha Mikołajczyk semmit se mondott volna, de csak úgy tennék – ha a nyugati földekre gondolunk, akkor sokat mondott, csaknem mindent megmondott . . .

Álltukban még ittak egyet, és lefelé indultak a hangosan nyikorgó lépcsőn.

– Csaknem elfelejtettem: Mikołajczyk magával hozta Szymanowskit is! No, azt a kíséretéhez tartozó tábornokot! Ha történetesen találkozik a lengyelekkel, figyelje meg: kerek sapkás, kövér ember, valóban lila szeplőkkel! Ritkán dicsérem magamat, de itt megdicsértem . . . Tudja, miért? Azért, mert ezúttal nem dorongoltam le Szymanowskit, és megőriztem a lehetőségét a beszélgetés folytatásának . . . Ez nagyon fontos – nem szabad elszakítani azt a vékony szálat . . .

De mit mondott Szymanowski a pan magisternek? „Tudtam, hogy ön előbb-utóbb pan Stanisławhoz fordul, lehetetlen hozzá nem fordulnia . . . Most eljött ez a pillanat! . . . »Pan Mikołajczyk, kérjük, szíveskedjék Potsdamba fáradni!«” . . . Pan Stanisław természetesen visszautasíthatta volna. Mi értelme, hogy a lengyel baloldalnak dolgozzék? De pan Stanisław nem volna pan Stanisław, ha nemet mondott volna, tehát eljött. Így vagy úgy, de nem nélkülözhettük Mikołajczykot, és ezentúl sem nélkülözhetjük! Meg kell érteni: ő az a személy, akinek befolyása van . . . Nem, nemcsak Amerikában és Angliában, hanem Lengyelországban is meg kell érteni: a paraszti Lengyelország Mikołajczyk híve . . . Ha ezzel nem vetünk számot, akkor önmagunkat gyengítjük!” Sokáig kereste ezt a fogalmazást: „Ha ezzel nem vetünk számot, akkor önmagunkat gyengítjük!”

Abból, hogy a kísérő tábornok megélénkült, a pan magister mindjárt tudta, hogy az utóbbi időben az élet nem nagyon bőségesen osztogatta örömeit Szymanowskinak, mint egyébként Mikołajczyknak sem. Különben mi értelme ujjongani ilyen szerény alkalomból? A tábornok pedig csaknem ujjongott. Ez a csillapíthatatlan öröm egy kissé még el is homályosította pan Szymanowskiban a józan gondolkodási képessé-

get, ami azelőtt kétségtelen érdeme volt. Különben nem áltatná magát túlzott reményekkel.

Ám a beszélgetés vége méltóképpen tetőzte be a pan magisternek a gyermekkori barátjával való találkozását.

– Ide figyelj, Szymanowski, te elhiszed, hogy jó szívvel vagyok irántad, mindig is azzal voltam, és ma sem vagyok kevésbé a barátod, mint azelőtt?

– Elhiszem. Becsületszavamra elhiszem.

– Akkor engedd meg, hogy egy tanácsot adjak neked.

– Adj.

Nem volt könnyű a pan magisternek rászánnia magát, hogy megmondja neki azt, amit akart, de már megtörtént a döntés, már megtörtént.

– Térj vissza a te kémiádhoz, és maradj Lengyelországban, becsületszavamra, nem bánod meg!

Szymanowski megdöbbent, ezt természetesen nem várta.

– Milyen értelemben nem bánom meg?

– Azt, amit nem értettél meg, megérted. Becsületszavamra meg fogod érteni.

No persze Szymanowski akkor semmit sem mondott, de nem is mondhatott, az ilyesmit nem egykönnyen tudatosítja magában az ember. De a pan magister örült, hogy közös nevezőre hozta a beszélgetést.

– De hiszen maga optimista, pan magister! – Tambijev ezzel igyekezett visszatéríteni a lengyelt ahhoz a ponthoz, amely ebben a beszélgetésben a legfőbbnek látszott. – Hát nem világos, hogy a nyugati földek átadása erősíti az új Lengyelországot? Nehéz feltételezni, hogy Mikołajczyk ezt nem érti meg, hanem – fogja magát, és elveti... Nem?

– Aligha... – felelte nyugodtan a lengyel, amikor a reflektorok erős fényétől fehér homok megcsikordult a lábuk alatt. – Ezt így megmondani annyi, mint önmagunkra kezet emelni: mindazok, akik Lengyelországban még hisznek benne, elvesztik hitüket...

– Új babiloniak? – kérdezte Tambijev, leplezetlen mosollyal.

– Igen, az új babiloniak – felelte komolyan a lengyel. – Mellesleg őket sem árt leválasztani...

– Szymanowskit is? – Tambijev figyelmes szemmel nézett a pan magisterre.

– No, pan Szymanowski új babiloninak éppen nem nevezhető, de őt is – felelte a lengyel.

Egész reggel esett, és ezért a nagyteremben, ahol a konferencia soros ülésére összegyűltek, meggyújtották a lámpákat.

A napirenden – azoknak a jelenlegi sorsa, akiket nemrég a Reich csatlósainak neveztek: az ő joguk a szuverenitásra és e szuverenitás elismerése.

Truman világosszürke ruhája nyilván nem illett az időhöz, még kevésbé az orosz delegátus hófehér zubbonya, de az esőt nem vették komolyan – a nyári napfény nem volt hideg, és rossz időben is éppolyan váratlanul visszatérhet a földre, mint ahogyan elhagyta.

Ezért mindazok, akik már a kerek tárgyalóasztal körül ültek, minduntalan az égre tekingettek, mivelhogy a nagy háromszárnyú ablak erre jó lehetőséget adott. Ám az ég nem sietett kiderülni, alacsonyan úszó, sötétszürke felhők, nem is felhők, hanem idegesítő füstgomolyok futottak a palota felett, mintha átadnák a hangulatukat annak is, ami aznap a konferenciát foglalkoztatja.

Az egyetértés, amely előző nap az angolszászok között kissé megbomlott, kelifeljancsi módjára helyreállt, mihelyt erre a több mint kényes témára tértek át: azokra, akiket a közelmúltban a Reich szövetségeseinek neveztek.

– Jó, hogy Olaszországgal helyreálltak a diplomáciai kapcsolatok! – kiáltott fel Sztálin. – Egyetérthetünk azzal is, hogy Olaszországot felvették az Egyesült Nemzetek Szervezetébe, de mi legyen a többiekkel? ... Helyénvaló a kérdés, hogy mi legyen Bulgáriával, Romániával, Magyarországgal és Finnországgal ... Miért ne tennénk meg legalább az első lépést, és miért ne állítanánk helyre velük a diplomáciai kapcsolatokat? ...

A delegátusok mintha megnémultak volna; nem volt könnyű dolog válaszolni a kérdésre: Olaszország mivel jobb?

– Mi itt az Egyesült Államokkal értünk egyet – nyögte ki Churchill. – Általánosságban értünk egyet – helyesbített, és ahogyan az izgalom perceiben lenni szokott, elővett a dobozból egy kemény szivarlövedéket, és a gyakorlott dohányos könnyedségével lecsippentette a hegyes végét, majd félretette a szivart: beérte ennyivel, már nem érezte szükségét, hogy rágyújtson.

– Ezekben az országokban a körülményeket nem ismerjük, míg

Olaszországban a légkör világos előttünk – mondta Truman, és csíptetőjét levéve felváltva rálehelt az üvegekre. – Azután meg a kormány jellege ezekben az országokban . . .

– A jellege? – csodálkozott Sztálin. – Olaszországgal diplomáciai kapcsolatban állnak?

Mielőtt Truman válaszolhatott volna, odakint villám cikázott, s a papirosok egy pillanatra kékesfehérre váltak, a terem elnémult, a mennydörgést várta, amely nyomban be is következett, és a hatalmasan elnyújtott, hosszú dörej megzengette a nagyteremnek mind a nyolcvannégy ablaküvegét.

– De a többi csatlós is elismerést nyerhet, ha kormányuk eleget tesz a követeléseinknek – mondta Truman leplezetlenül durva célzatossággal.

– Milyen követeléseknek? – kérdezte Sztálin.

– A mozgási és hírközlési szabadságról beszélek – ütötte el a kérdést Truman; nem készült fel a válaszra, ha felkészült volna, természetesen nemcsak és nem ennyire a mozgási és hírközlési szabadságról esnék szó.

– Itt valami félreértés van – jegyezte meg az orosz delegátus.

Az égről mintha egy lángoló ág tört volna le: a villám megkékítette az asztalon szétrakott fehér papírlapokat, és egyúttal az orosz miniszterelnök fehér zubbonyát is.

– Azt kívánjuk, hogy ezeket a kormányokat szervezzék át – felelte az amerikai elnök, szeme előtt tartva kezét: a villám kialudt, de Sztálin zubbonya még mindig vakította. – Majd ha demokratikusabbak és felelősebbek lesznek, akkor elismerjük őket . . . – erősítette meg Truman, mégiscsak talált magában annyi erőt, hogy összeszedje a gondolatait.

– Biztosítom önt, hogy Bulgária kormánya demokratikusabb, mint Olaszországé – vetette oda a szovjet miniszterelnök vitatkozó hévvel; az orosz és az amerikai fél dialógusa egyre jobban párviadallá fajult. Truman izgatottan tüzelt, Churchill pedig örvendezve elnémult, csak a szuszogó, mély sóhajtásai hallatszottak.

– Már többször mondtam . . . – hümmögött Truman; képtelen volt leküzdeni nyílt ellenszenvét. Igen, ahogy megmondta, a beszélgetés értelmét veszti, ha Bulgária, Románia, Magyarország és Finnország kormányát nem fogják átszervezni úgy, ahogy azt az amerikaiak kívánják.

A villám még hasogatta az eget, de a zivatar távolodott. „Már többször mondtam . . .” Volt ebben leplezetlen düh és ugyancsak leplezet-

len ingerültség is. Különös, de az embernek akaratlanul Roosevelt jutott eszébe: vajon ő mondott volna-e hasonlót ennél az asztalnál? Aligha. Legalábbis korábban megvolt rá a lehetősége, hogy ezt kimondja, de valahogy elkerülte ezeket a szavakat, ellenállt a kísértésnek . . .

A szovjet miniszterelnök azonban nem tért le az útról, amelyre rálépett. Megállapította, hogy Olaszországban van orosz és amerikai diplomáciai képviselet, Nagy-Britanniának és Franciaországnak ellenben nincs ehhez hasonló. Churchill megmagyarázta: Nagy-Britannia még mindig hadiállapotban van Olaszországgal, ezért nincs, bár az angolok ebben az országban nagykövetnek nevezik képviselőjüket.

– De nem olyan nagykövetnek, amilyen Oroszországnak és Amerikának van ott? – kérdezte nyomban az orosz.

– Nem egészen . . . – felelte Churchill. – Kilencven százalékban olyannak . . .

– Hát ugyanilyen nagykövetet kellene küldeni Romániába, ilyen nem egészen nagykövetet – jegyezte meg Sztálin, amire nagy nevetés támadt. Nevetett még Truman is, akinek pedig ebben a pillanatban nemigen volt nevethetnékje.

– Mi Romániáról semmit sem tudunk, még kevésbé Bulgáriáról – jegyezte meg Churcill. – A missziónk olyan elszigetelt állapotba került, ami internálásra emlékeztet . . .

– Lehet így beszélni? – kérdezte Sztálin, és kemény grúz kiejtése világosan érződött.

– Biztosra veszem, hogy a generalisszimusz csodálkoznék, ha tudomást szerezne azokról a tényekről, amelyek Bukarestben a missziónk körül felmerültek – jegyezte meg Churchill rendületlen nyugalommal.

– Mesebeszéd! – vágta rá Sztálin ugyanazzal a kiejtéssel.

A tűz áthelyeződött, Sztálin most már nem Trumannal, hanem Churchill-lel viaskodott. Bármilyen makacsul ellenkezett is az elnök, rávette őt e formula elfogadására: a három kormány hajlandó megvizsgálni az említett négy országgal létesítendő diplomáciai kapcsolatok kérdését.

– Nincs ellenvetésem – jelentette ki végül szelíden az amerikai.

– Akkor mi sem ellenezzük – csatlakozott hozzá az orosz.

Churchill hallgatott. A nagy ablak megvilágosodott, a teremben eloltották a fényt, ám ő komor maradt.

– Ez megtéveszti a közvéleményt – jegyezte meg Churchill; nem tudott az arcával mit tenni, vonásai megőrizték komorságukat.

– Miért? – kérdezte az orosz.

– A nyilatkozat értelméből az következik, hogy mi rövidesen elismerjük ezeket a kormányokat – felelte Churchill. – Holott én tudom, hogy ez nem tükrözi kormányaink álláspontját... Meg akarom kérdezni az elnököt – komor hangulatát nem titkolva nézett az amerikaira –, meg akarom kérdezni: feltételezi-e, hogy ez év őszén Románia, Bulgária és a többi ország képviselői megjelennek a Külügyminiszterek Tanácsában, és mi béketárgyalásokat fogunk folytatni velük?

Truman komorsággal viszonozta Churchill komorságát: úgy érezte, hogy az angol határozottan túllépte hatáskörét, és megengedhetetlen hangot használ.

A maga módján pontosan válaszolt: a három nagyhatalom által elismert kormánynak meglesz ez a joga.

– De ezeknek az országoknak a mostani kormányait nem fogjuk elismerni... – felelte nyers őszinteséggel Churchill.

– Honnan tudja? – csattant fel az orosz.

– Logikusan következik... – vetette oda Churchill, és hirtelen elhallgatott, nem fejezte be a mondatot.

– Nem, nem következik! – jegyezte meg az orosz.

– Köszönöm – felelte a brit miniszterelnök.

– Nincs mit – jelentette ki határozottan Sztálin, és nevetés követte szavait; ez a „vérontás" is csaknem barátkozással végződött, mint a többi.

– Elnézést kérek a nyakasságomért – Churchill hirtelen panaszosan elmosolyodott, belátta, hogy vétett a tapintat normái ellen, és állhatatosságának illendő formát kell adnia. – Ha ezt az okmányt nyilvánosságra hozzuk, meg kell magyarázni, különösen nekem, a parlamentben... Javaslom, hogy a „val" ragot „nak"-kal cseréljük fel – hirtelen ötlete támadt. – Ott, ahol ez áll: „békés tárgyalásokat Romániának, Bulgáriának és a többi országnak"... – erősítette meg hirtelen nagylelkűséggel – mégiscsak ez az emocionalitás volt a legerősebb benne. Könnyen egyik oldalról a másikra vetette.

– Nem ellenkezem, legyen „nak" – emelte rá nevető szemét az orosz, megértette, hogy ezt a mindenható „nak"-ot Churchill csakis azért kívánja, hogy méltó kivezető utat találjon.

A következő ülésen egyébként úgy jelent meg Churchill, mintha semmi sem történt volna, még küszöbönálló, ideiglenesnek tervezett londoni

utazása – amelyre az előző napon félreérthetetlen célzást tett (úgy gondolta, hogy visszatér Potsdamba, és augusztus 6-ig ott marad: nem zárta ki a visszatérés lehetőségét) – még ez sem látszott meg aznapi hangulatán. Mint rendesen, csaknem elsőnek foglalta el helyét az asztalnál, és az iratok olvasásába merült.

Ám ez a nyugalma egy kissé erőltetett volt, az ülés folyamán ez világosan megmutatkozott.

– Tegnap úgy állapodtunk meg, hogy folytatjuk a vitát Lengyelország nyugati határairól – jegyezte meg az amerikai elnök, amikor megnyitotta az ülést.

Churchill kért szót, és a nyugati határról való vitát határozottan visszatérítette kiindulópontjára. Ő, Churchill beszélt a lengyelekkel – mondta –, és szeretné folytatni ezt a beszélgetést. Adataik szerint a nyugati földeken másfél millió német él, tehát a nyugati határok problémája: jóvátételi probléma.

– Nos hát péntekig elhalasztjuk a vitánkat – felelte az elnök, és az oroszra pillantva megbizonyosodott róla, hogy az nem ellenkezik.

De Churchill nem mutatott lelkesedést, az áhított péntek hirtelen kozmikus messzeségbe távolodott és elérhetetlenné vált. Valójában, ha úgy van megírva, hogy visszatérjen a konferenciára, akkor a péntek a számára kartávolságra van, teljesen elérhető, ha ellenben a mai potsdami napja az utolsó, akkor a péntek mintha olyan messzire volna, akár a Jupiter.

– Javaslom, hogy térjünk vissza a lengyelek nyugat felé mozgásának kérdésére – jelentette ki a brit külügyminiszter. Beszédét bizonyos választékosság jellemezte, még csak nem is angol, hanem francia. Azt mondta: „A lengyelek nyugat felé mozgása" . . .

– Eszmecserére természetesen hajlandó vagyok, de megoldhatjuk-e most ezt a kérdést? – mondta Sztálin leplezetlen határozottsággal: jól látta, hogy a lengyelekkel való beszélgetés jótékonyan hat a szövetségesekre, de a tervbe vett találkozássorozat nincs befejezve, ezért a megbeszélések még nem hangolódtak össze teljesen.

– Csak azt szeretném mondani, hogy ez a kérdés a konferencia sikerének alapja – jegyezte meg Churchill. Nem volt nehéz behatolni a szavainak értelmébe: ha Lengyelország nyugati határainak kérdése ennyire alapvető, akkor bántó dolog elhagyni a konferenciát, mielőtt megoldják. Elhagyni a konferenciát – annyit jelent, mint a lehetségesnél jobban eltávolodni a céltól. – El kell ismernünk, hogy mind ez ideig

nem értünk el haladást – jegyezte meg befejezésül a brit miniszterelnök, a végére tartogatta ezt a mélabús mondatot, a záróakkord szándékoltan bánatosan csengett.

– Ezekben a kérdésekben semmivel sem jutottunk előbbre – csatlakozott véleményéhez az amerikai elnök.

– A Ruhr-vidék adja a fém kilencven százalékát és a szén nyolcvan százalékát – az orosz delegátus hirtelen játszi könnyedséggel ejtette ki ezeket a számokat, mintha állandóan a fülében csengenének.

– Ha a Ruhr-vidéki szenet az orosz övezetbe fogják szállítani, akkor élelemmel kell érte fizetni ebből az övezetből. – Churchill csaknem röptében kapta el Sztálin mondatát, és róla fel sem tételezhető ügyességgel a maga javára fordította. Az orosz válasza nem váratott magára.

– Ha a Ruhr-vidék Németország birtokában marad, akkor egész Németországot el kell látnia.

– És miért ne vehetne élelmet az önök övezetéből? – kérdezte Churchill.

– Mert ezt a területet Lengyelországhoz csatolják – felelte harciasan, rettenthetetlenül Sztálin.

– Remélem, a generalisszimusz elismer néhányat a mi nehézségeink közül, mint ahogyan mi is elismerjük az ő nehézségeit – jelentette ki hirtelen Churchill; amikor az orosz kiélezte a helyzetet, nem mondhatni, hogy az angol nagyon bátor lett volna. – Minálunk Angliában óriási szénhiány lesz ezen a télen – tette hozzá sóhajtva.

– Miért? – Sztálin nem leplezte meglepetését. – Anglia mindig exportált szenet . . .

– „Miért?" – ismételte Churchill. – Azért, mert a szénbányászokat még nem szerelték le . . .

– Minálunk hadifoglyok dolgoznak a szénbányákban, nélkülük nehéz volna – vallotta be az orosz. – Négyszázezer német katona ül Norvégiában, még nincsenek is lefegyverezve . . .

Churchill köhintett – a célzás megsemmisítő volt: két nappal azelőtt az orosz valami hasonlót mondott Olaszországot illetően, most Norvégiáról volt szó. Kiderül, hogy Európa-szerte vannak még német fegyveres alakulatok. Mi célból, ki ellen? A tanácsadók testülete az oroszoknál irigylendően dolgozik, a delegáció feje teljes fegyverzetben van – azokat az adatokat, amelyekre hivatkozik, nyilván csak az imént szerezte.

Churchill kegyetlenül-csüggedt tekintetét Sztálinra szögezte – ez a

szóváltás a Ruhr-vidéki szénről a beszélgetőpartnereket messzire ragadta.

– Én nem tudtam, hogy nincsenek lefegyverezve... Mindenesetre tájékozódni fogok...

Két nappal azelőtt az orosz fél megfelelő kérdésére ugyanilyen módon válaszolt: akkor is „tájékozódott", megígérte, hogy tájékozódik, de úgy látszik, nem tette.

– Biztosíthatom önt, hogy szándékunkban áll leszerelni ezeket a csapatokat – erősítette meg Churchill, és szemmel láthatóan háborgott magában: hányszor helyezkedjék még védekező állásba ezen a konferencián?!

– Nem kételkedem benne – mondta az orosz, és felállt: megengedhette magának, hogy nagylelkű legyen.

– Nem tartjuk őket dugaszban, hogy aztán hirtelen kirázzuk a ruhánk ujjából – közölte sietve Churchill, és felemelkedett – miután az orosz és az amerikai is felállt, nem illett ülve maradnia.

A churchilli cikcakkoknak egy magyarázatuk lehetett: hiányzott belőle a hit mindenekelőtt az önmagába, helyzetének szilárdságába vetett hit. Erről persze nem beszélt és nem is beszélhetett nyíltan, de az értekezleten tanúsított viselkedése, e viselkedés lélektani lényege mindent megmagyarázott: megingott valami, ami Churchillnél mindig rendíthetetlen volt: a magabiztosság. A választások mindent megmagyaráztak: Attlee Churchill nélkül tért vissza Potsdamba.

Eközben pedig összeszűkült a megvitatásra váró fő problémák köre: Lengyelország nyugati határai, a jóvátételek, azoknak az országoknak jogi helyzete, amelyek Németország szövetségesei voltak.

A konferencia július 28-i, tizedik ülését tekintélyes erejű viharos szél jellemezte: megütköztek az álláspontok, miként a törekvések is. Figyelmes szemlélő megállapíthatta: csak kompromisszum mentheti meg a helyzetet; ha a delegációk nem hajlandók engedményeket tenni, a konferencia menthetetlenül válságba kerül.

Az immár kipróbált eszközhöz folyamodtak: megszakították a nagy hármas ülését, és a nehéz kérdéseket átadták a külügyminisztereknek. Nem tudni, milyen hosszú lesz a szünet, egy napra nyúlik, vagy talán kettőre – de a nagy fordulat küszöbén hirtelen sajátságos körülmény derült ki: az amerikaiak jelezték, hogy cseréről lehet szó... igen, nem nyelvbotlás volt a részünkről: cseréről. Szigorúan véve a csere nem any-

nyira diplomáciai kategória, mint inkább katonai, sőt talán gazdasági is. Megfelelő helyzetben vissza lehet vonni a csapatokat a demarkációs vonal mögé, és ilyen módon bizonyos területcserét hajtani végre. Egyébként kevésbé szokványos csere is lehetséges: például egy tábornokot két ezredessel lehet felcserélni – az ezredesek száma más is lehet, a tábornok rangjától és a jelenlegi és potenciális lehetőségeitől függően. De ezen az emlékezetes júliusi napon az amerikaiak más cserére gondoltak. Úgy látszott, a lengyel delegáció, amely megérkezett Potsdamba, és már nem egy ízben találkozott az amerikaiakkal, megtette a magáét, Truman engedményre hajlott. Engedményét lehetőleg minél drágábban akarta adni, így merült fel a csere gondolata. Körülbelül így hangzott: ha önök elfogadják a mi jóvátételi javaslatainkat, akkor hozzájárulunk Lengyelország új nyugati határának megállapításához ... Nos, mit lehet erre mondani? Az ajánlat éppolyan nyíltan nyers volt, mint amilyen cinikus – aligha ez az a hang, amelynek az igazságtalanság elleni háborút befejező szövetségesek párbeszédében diadalmaskodnia kellene. Mégis: azok a szavak, amelyekbe az áhított javaslatot burkolták, helyénvalóak, éppen ilyesfajta cseréről volt szó ... De talán előreszaladtunk, és akaratlanul elébe vágtunk az eseményeknek. Nem célszerű-e megvárni, hogy mivel végződik a kétnapos szünet, és megnézni, hogy hová fejlődik a dolog? Hátha a cserén kívül más utak-módok is vannak.

De a kétnapos szünet eltelt, és az amerikaiaknak a cserére vonatkozó tervei legalizálódtak. Az elnök a külügyminiszterének adta meg a szót, Byrnes megforgatta kis fejét, mintegy megadva a lehetőséget a szomszédoknak, hogy jobbról-balról megszemléljék sasorrú profilját és gödröcskés állát, és kijelentette: az amerikaiak készek elfogadni Lengyelország nyugati határát, és hajlandók befogadni néhány nemzetet az Egyesült Nemzetek Szervezetébe, ha a tárgyaló felek elfogadják az amerikai jóvátételi tervét. Más szóval az amerikaiak rohamra indultak, kitűzték zászlójukat: csere.

A konferencia visszatért a jóvátétel agyonnyúzott kérdésére. Az amerikaiak kifejtették tervüket: a Ruhr-vidék teljes felszerelésének egynegyedét, amelyre a békés munkához nincs szükség, át kell adni az oroszoknak a szovjet zónából származó élelemért, szénért, ónért, káliumért cserébe. Ezenkívül a Ruhr felszerelésének tizenöt százaléka átadandó az oroszoknak, amint azt az amerikai terv megszabja, fizetség és csere nélkül. Az amerikai tervnek kettős feneke volt, eléggé tágas:

a terv nem jelölte meg az oroszoknak átadandó felszerelés becsértékét. Ez bizonyos lehetőségeket adott a manőverezésre: a szállítmányok méretei nagyok is lehetnek, meg kicsik is. Ezenkívül a fő cikkely nem annyira a szállítmányokról szólt, mint inkább lényegében a kereskedelmi cseréről, úgyhogy csak közvetve kapcsolódott a jóvátételekhez. Volt az amerikaiak tervében még egy, sakk-kifejezéssel élve, csendes lépés, ez lehetővé tette, hogy a Ruhr-vidék amolyan hüllőfélévé változzék, amely őszönként levetheti régi bőrét, és az újban marad. Más szóval a jóvátételek lehetőséget adtak arra, hogy a Ruhr végrehajthassa felszerelésének felújítási folyamatát, amely a háború éveiben késedelmet szenvedett. A brit delegáció kiegészítést eszközölt az amerikai terven, mintha nem lett volna eléggé tökéletes: az angolok úgy vélték, hogy a felszerelést nemcsak a Ruhr-vidékről kell kivonni, hanem valamennyi nyugati övezetből egyenlő mértékben, vagyis az angolok a felújítás áldásait valamennyi övezetre kiterjesztették.

Visszatérve a másik két kérdésre, azok az amerikai tervnek megfelelően így festettek: a lengyelek kezükbe vehetik a közigazgatást azon az egész területen, amelyet követelnek. A Románia, Bulgária, Magyarország és bizonyos mértékben Finnország elismerésére vonatkozó okmány az orosz formulát veszi át: a három kormány külön-külön hajlandó a legközelebbi időben a majd akkor fennálló körülmények fényében tanulmányozni a diplomáciai kapcsolatok lehetséges fokú megteremtését . . . A végleges szöveg persze csak bizonyos mértékben tükrözte az orosz formulát, magába foglalva az angol–amerikai érvelés kazuisztikáját, ami sokban gyengítette ezt a megfogalmazást: „A három kormány külön-külön", „az akkor fennálló körülmények fényében", „a diplomáciai kapcsolatok lehetséges fokú . . ." Amint említettük, a fenntartások igyekeztek elértékteleníteni az okmány fő gondolatát: az elismerést, de eloszlatták az angolszászok ellenvetéseit.

A konferencia tehát visszatért a jóvátételek bonyolult kérdéséhez. Attlee, amint az később nemegyszer megismétlődött, egy időre árnyékba húzódott, és Bevin foglalta el a helyét. A szűk mellű Attlee mintegy véletlenül eltűnt, a testes Bevinnek viszont könnyű volt megmutatni a konferenciának a már-már szétfolyó kilóit, amelyeket fehér panamavászonból varrt nyári öltönyébe gyömöszölt, mint valami zsákba.

Bevin, amint a karmesteri pálcát kézbe vette, elbizakodottá vált: összekeverődtek a százalékok, a legegyszerűbbek, az angol miniszternek nem volt erős oldala a számtan.

– Kételyeim támadtak – vallotta be naivan az angol. – Ha önök megkapják az önök által követelt százalékokat, akkor a német jóvátételeknek több mint a fele a kezükbe kerül . . .

– Jóval kevesebb – felelte az orosz delegátus, óvatosan válaszolt, észrevehetően kímélte az angol hiúságát. – Tizenöt százalékot követelve mi egyenlő értéket adunk. Ez voltaképpen a jóvátételek cseréje, nem pedig jóvátétel . . . Ami pedig a jóvátételeket illeti, tíz százalékról kell beszélni, és önöknek kilencven százalék marad . . . – A brit miniszter arcának tömbjében igyekezett meglátni a szelíden pislogó szemeket. – Ha mi hét és felet kapunk tíz helyett, az igazságtalan. Elfogadom, hogy tizenöt és tíz legyen . . . Ez igazságosabb. Az amerikaiak hozzájárulnak. Nos, Bevin úr? . . .

– Helyes, elfogadom . . . – szólt az angol; feltételezhetően nem valami mélyen hatolt be a számítások lényegébe.

– Közölhetem az itt tartózkodó lengyelekkel a Lengyelország nyugati határára vonatkozó döntésünket? – kérdezte Truman az orosz delegátustól; olyan élénkséget árult el, amely eddig nem volt tapasztalható nála. Azt lehetett hinni, hogy olyan határozatról van szó, amely mellett az amerikaiak kardoskodtak, és legyűrték az oroszok ellenvetéseit – nem pedig megfordítva.

– Igen, természetesen – felelte tartózkodóan az orosz; jól tudta, hogy az elnök kérdését Amerika hazai érdekei diktálják, amelyekbe nincs kedve belemélyedni.

Pan Kowalski telefonon felhívta Tambijevet.

– Nincs kedve egy szegény lengyel babiloni társaságában ebédelni?

Legyőzhetetlen ez a lengyel, a babiloniakról folytatott vita emlékezetében él . . .

Tambijev elindult. A Potsdam közeli peremén levő korcsma inkább falusinak látszott, mint városinak, kerámia csilláraival és durván ácsolt asztalaival, vakolatlan téglafalaival és gondosan gyalult, de nem festett, hanem olajfirnisszel mázolt deszkapadlójával; ez a vendégszerető korcsma egy idő óta a Potsdamban összegyűlt tudósítók találkozóhelye lett. Tambijev már járt itt egyszer.

Párolt burgonyát tálaltak, tengerentúli konzervhússal – amely egy vállalkozó szellemű amerikai hadbiztos segítségével került a német konyhába –, és az étellel együtt egy-egy hatalmas, serleg formájú korsóban világossárga házi sört, sűrűt és hideget.

– Gratulálhatok, pan magister? – kérdezte Tambijev, amikor nem minden erőlködés nélkül elhúzták a súlyos, támlátlan székeket, és helyet foglaltak a kellemesen fénylő felületű asztalnál.

– Igen, ma Truman megmondta a mieinknek, hogy a három nagyhatalom jóváhagyta a nyugati lengyel határokat és földeket . . .

– Lengyelország pedig, azt mondják, máris felosztja a Radziwiłł-birtokokat? – kérdezte boldog együttérzéssel Tambijev.

– Hál' Istennek, nekilátott!

– És Mikołajczyk mit szól hozzá, tetszik ez neki?

A pan magister hallgatott egy sort.

– Mindez nem olyan egyszerű, Tambijev elvtárs. Hogy tetszik-e? Gondolom, nem nagyon . . . – száraz tenyerével az asztalra ütögetve tovább hallgatott. – Amikor Varsóban elindultak, a Marszałkowskán a tömeg felismerte pan Stanisławot, felzúgott, dalolni kezdett, és a magasba emelte. Még észbe se kaptam, és pan Stanisław már a fejem fölött van . . . Ahogy a régi újságokban írták, a szabadság elemi megnyilvánulása . . . A varsóiak szertelen emberek.

– A varsóiak vagy a babiloniak?

– Gondolja, hogy . . . a babiloniak? – kérdezte a pan magister. – Talán a babiloniak is, de nemcsak ők . . .

Ki tudja, meddig üldögéltek volna a korcsmában, ha futárt nem küldenek a lengyelért; Tambijev megszorította a pan magister kezét.

– Visszatérek Varsóba, kiveszek vagy kéthavi szabadságot, és Krakkóba sietek. Jadját megkeresni . . . – mondta Kowalski. – De hogy találom meg, az arcára nem emlékszem, ő pedig a névre . . . No, majd csak lesz valahogy, két hónap nem kis idő, egyik embertől a másikhoz megyek . . .

– Szerencsét és jó reménységet, pan magister . . .

– Igen, reménységet . . .

A pan magister elment, és Tambijev ott maradt, megpillantván a nem valami tágas terem egyik sarkában az öreg Germit, aki bánatosan hajolt egy korsó sör fölé. De a köztük levő távolság váratlanul megnőtt. – Galois jelent meg a korcsma küszöbén. Bizalmas beszélgetésre vágyott, mint mindig.

A német korcsma nem a legalkalmasabb hely az ilyen beszélgetéshez, de a francia nem esett zavarba, magával vonta Tambijevet a csillagos ég alá, nyilván abban a feltevésben, hogy a csillagoknak elmondhatja a titkát.

– Néhány szót váltottam egy amerikai vezérkari tiszttel ... – Egy meglehetősen ismert gyalogsági tábornok nevét említette. – Amennyiért vettem, annyiért adom ... – kérdően nézett Tambijevre, várta, hogy az nem bírja ki, és megkérdezi, mit vett és mit ad el ... A beszélgetés folytatásához szüksége volt arra, hogy Tambijev rászánja magát erre a kérdésre. – Természetesen a Távol-Keletről volt szó – folytatta váratlanul mélabús hangon, ennek a hangnak kellett valahogy az érdeklődés feszültségét álcáznia.

– Hogy értsem ezt az ön „természetesen"-jét, Alekszej Alekszejevics?

A francia csaknem kimereszti szemét, ahogy Tambijevre néz. Ez a pillantása mintha azt mondaná: „Minek ravaszkodjunk? Hiszen erre egyikünknek sincs szüksége ..."

– Nos, akkor engedelmével mindent elmondok, amit mondani akartam ... – határozta el magát. – Nem tudom, hogy ebben a kényes kérdésben hogyan viselkedett Truman Sztálinnal szemben, nem tudom, és nem akarom tudni, nem az én dolgom!

– Szóval nem az öné? – mosolygott Tambijev.

– Nem az enyém – Galois sem fojtott el egy mosolyt, de nyomban elkomolyodott, minél drágábban akarta eladni a hírt. – Az amerikaiak nem titkolhatják a türelmetlenségüket: most, amikor az orosz segítségre olyan nagy szükség van, Amerika azt várja, hogy az oroszok a Távol-Keleten nem késlekednek. És tudja, mi a legérdekesebb?

– Nos?

– Erről nyíltan beszélnek ...

Galois óvatosan a beteg lábára helyezkedett, szökkent egyet, és már ott sem volt.

Hálás anyag a tudósító pszichológiája. Állandó nyugtalanság jellemzi. Lételeme a mozgás. Szenvedélye: az újdonság. Folytonosan előre törekszik. Céltudatos és tevékeny. A tudósító számára a mai nap nem olyan lényeges, ő a holnap felé fordul. Csak a holnap jelent értéket a számára, mert csak az változtatható át azzá a múlhatatlanná, ami az újdonság. Még a bonyolult Potsdam is csak annyiban fontos a számára, amennyiben a távol-keleti kilátással kapcsolatos. Ezért, amíg a delegátusok összegzik Potsdam eredményeit, a tudósító éber gondolatát már a Távol-Keletre irányította.

Az utóbbi két napon esett, úgyhogy Beketov kis szárnyépülete váratlanul megnyirkosodott. Szergej Petrovics érzékeny torka nyomban megfájdult. Nem segített a mindenható hipermangán sem, amely pedig más esetekben mindig megóvta egészségét.

Bargyin este tíz óra után jelent meg a barátjánál, amikor az ügyek áradata, amely ezekben a konferencia lezárulását jelző, augusztus eleji napokban különösen heves volt, lecsillapodott. Nem volt könnyű lábujjhegyre állni és a kis szobába behatolni anélkül, hogy megzavarja barátja éber álmát. Az ágyhoz tolt asztalon égett a lámpa. amely kis méreténél fogva éjjeli lámpásnak volt nevezhető, és gyenge fényében a falon lógó metszetek a homályt magukba szíva még annál is régibbnek látszottak, mint amilyenek valójában voltak. Bargyin leereszkedett az, ajtónál álló székre, és barátja felé fordította tekintetét. Az alacsonyan álló lámpa megvilágította a beteg egyik fülcimpáját, amely feltűnően sárgának látszott, és a hófehér halántékát. Ez a meglepően fehér halánték arra késztette Bargyint, hogy kissé felemelkedjék, s hirtelen észrevette barátjának sovány nyakát, ráncos bőrét, és arra gondolt, hogy Szergej öregszik. Megriadt: Beketovval együtt a ködös nemlétbe merül el az ő élete is, visszatarthatatlanul tovatűnik. Ha negyvenöt júliusának ebben a késő esti órájában meg nem pillantja Szergej Petrovicsot, talán rá sem ébred erre. Mélyről felszakadó, hatalmas sóhaja megrázta a vékony falakat. Szergej Petrovics felnyitotta szemét.

– Te vagy az, pajtás?

– Én, Szerjozsa . . .

Jegor Ivanovics zajosan lépkedni kezdett a szobában. No persze, ha ő hűti meg a torkát, a kisujját se mozdítja, hogy meggyógyuljon, de most a barátja beteg, így hát Jegor Ivanovics kimutatta buzgalmát és talán hozzáértését is, amelyet mind ez ideig hét lakat alatt őrzött magában. Élvezetét lelte abban, hogy meggyújtsa a petróleumfőzőt, vizet forraljon, hipermangánt oldjon fel benne, és a fény felé tartva vizsgálgassa sűrűségfokát.

– Még, még Szerjozsa . . . – biztatta barátját, feléje nyújtogatva a vöröseslila folyadékkal telt poharat. Habár Szergej Petrovics a bátyja – akár a legeslegidősebb bátyja – lehetett volna, Jegor viselkedésében állandóan valami szelíd apai gyengédség nyilvánult meg, amely szinte ellentétben állt hatalmas termetével.

A betegség elűzésének Bargyin kezdeményezéséből végzett nagy szertartása a beteg számára fárasztó volt, és sok erőt követelt tőle. Szergej

most szófogadóan feküdt, mosolygott, és verejtékes arca halványan fénylett az asztali lámpa világánál.

– Nem gondolod, Jegor, hogy a szövetségesek takarékoskodni kezdenek rajtunk? – kérdezte Beketov, de nem fordította Bargyin felé a fejét. Gyenge kezét kinyújtotta a kisasztal felé, amelyen egy rizspapírcsomó hevert, nem nagyon vastag, de puha. – Ma sem bőkezűek, de holnap valósággal zsugoriak lesznek ... – Felkönyökölt, és felvette a papírcsomót. – Itt van ez a tíz százalék felszerelés, amely Nyugat-Németországtól jár nekünk, még el is kell tudni venni ...

– És mégis: könnyebb ellenségtől szedni jóvátételt, mint baráttól – jegyezte meg Bargyin, miközben azt figyelte, hogy Beketov – közéjük fújva – miként iparkodik átlapozni az összetapadó papírokat. – Először is, az első világháború tapasztalatai arra tanítanak: a jóvátétel csak akkor hatékony, ha természetben fizetik, mégpedig nem annyira évekre, mint inkább hónapokra terjedő időszakokban – figyelmesen nézett Bargyinra. – Minden a békekonferenciától függ ... Észrevetted, ezzel végződik a kommüniké minden fejezete, mint valami refrénnél ...

– Te ebben annak a jelét látod, hogy hamarosan meglesz a konferencia? – kérdezte Beketov, és óvatosan átadott egy szinte súlytalan iratcsomót a barátjának.

Lám, így van ez mindig: alighogy elkezdődött a beszélgetés, máris falba ütközik – a békekonferencia.

– Minden Potsdam szilárd alapjától függ, minden attól függ, pajtás ... – mondta Bargyin, és tenyerére vette az összetűzött lapokat, mintha méregetné őket. – Amely sokat nyom a latban ... – tette hozzá mosolyogva; nem, nem akart ő ironizálni a papír valódi súlyának rovására. – Potsdam szilárd alapjától ...

– Úgy véled, hogy Potsdam szilárdnak bizonyult, Jegor?

– De még mennyire! A lengyel kérdés egymagában felér egy egész konferenciával. Megoldani annyi, mint megmászni a Himaláját ... Jól mondom?

– Jól, természetesen – helyeselt Beketov, és fáradtan lehunyta szemét. – Jól – erősítette meg, szemlehunyva. – A teáról megfeledkeztél?

– Csakugyan ... teljesen megfeledkeztem róla. – Bargyin kiment a konyhába. – Nem, nem hűlt ki, mindjárt töltök neked és magamnak is ...

Élvezettel itták a teát.

– Azt mondod, Lengyelország ... – tért vissza a félbemaradt beszél-

getésre Beketov. – Itt nem a kölcsönös megértés politikája diadalmaskodott, hanem az ésszerű csere politikája, teljesen ésszerű, mondhatnám merkantil politika . . . – Leplezetlen szomorúsággal nézett barátjára. – Én a háború magasrendű céljaira kívánok gondolni, itt meg csak hocinesze . . . Nem értik meg, hogy ez megsérti bennem a legtisztább érzületet?

Bargyin barátjára pillantott, és hirtelen észrevette, hogy annak arcán leplezetlen bánat tükröződik. No persze, nem kevéssé elkeseredett, ráadásul Bargyin olyasmit sértett meg benne, ami természeti adottsága volt. „Mindenben a gyarló prózát keresi – gondolja most bizonyára a barátjáról Szergej Petrovics –, az ő józan esze mindent földinek fest, ha nem is hétköznapinak. Javíthatatlan ez a Jegor. Az ilyen szkepszis csak elkeserítheti az embert. Talán valamikor Bargyin is csalódott. De akkor miben csalódott, és mikor történt az?"

– Egyszóval hoci-nesze . . .? – mosolygott Bargyin.

– Hát te mit gondoltál? – csodálkozott Beketov. – Azt mondjuk: „Kölcsönös megértés", pedig ez csak hoci-nesze . . . Tehát az egész kommüniké, merem állítani, sajátosan szétforgácsolódik . . . A szövetségeseknél nincs önzetlen engedmény – minden engedményükkel szemben a magunk részéről egyenértékűt kell keresni. Mint ahogy a nyugati övezetben a gépekkel történik: ők gépeket adnak nekünk, mi meg nekik szenet és mangánércet. Minden egyszerű.

– És ez mégis kölcsönös megértés, Szerjozsa . . . – mondta eltűnődve Bargyin. – Meggyőződésem, hogy kölcsönös megértés . . .

– A kölcsönös kompromisszum: kölcsönös megértés, Jegor?

– Igen, a kölcsönös kompromisszum – erősítette meg Jegor. – Értsd meg: amíg osztályellentét van, az önzetlenség viszonylagos . . . Meg kell érteni: nem természete annak a világnak az az önzetlenség, amelyről mi beszélünk. A számítás még az ő saját kapcsolataikban is a bizalom jele, mi több, a barátságé. A jó partnerség náluk számítást követel, annál inkább meg kell lennie, feltételezésük szerint a velünk való kapcsolatukban . . . Hoci-nesze? Igen, hoci-nesze, de ez ne csüggesszen el minket, józanságot kell tanulnunk . . . Józanságot!

– Ezt mind értem. – Beketov szigorúan összevonta szemöldökét, az utóbbi időben a szemöldöke feketébb lett. Különös: a halántéka ezüstösre vált, a szemöldöke meg mint a szurok, nyilván ez is a kor jele. – Mindezt értem. Más nem világos: mi közük ehhez a háború magasrendű

céljainak? Más dolog a háború célja, és megint más a számítás, amely e célt kíséri.

– Úgy van . . . ha engedmény van, nézd meg, miért cserébe? – mondta Bargyin.

– Tehát keresd, hogy miért cserébe? – ismételte Szergej Petrovics, és nem mulasztotta el magában hozzátenni: Bargyinnak mégiscsak a józanság az istene, igen, igen, az a mindenható józanság, amely azelőtt nem volt meg bennünk, és adja isten, hogy ne is legyen soha, ez a józanság, amely kizárja a romantikusok lobbanékonyságát, s a könnyen lelkesülők hebehurgyaságát és azoknak a megszállottságát, akik nem nagyon agyafúrtak és talán komolytalanok, s az emberségeseknek, sőt esetleg gyengéknek a könyörületét . . . De hiszen Jegor egyátalában nem ilyen, lehet, hogy ez nem annyira a természet jele, mint a koré, vagy ha pontosak akarunk lenni, a nemzedéké? Nem, ezt jól meg kell fontolni. A nemzedéké? És megismételte: az emberségeseknek, sőt talán valamiben gyengéknek a könyörülete . . . És eszébe jutott a tóparti fűz, amelynek bozontos koronája alá vetődtek itt Potsdamban, és a beszélgetés Szerjozsáról, Bargyin kegyetlenül szomorú bánkódásáról: „Sajnálom őt, úgy sajnálom, hogy üvölteni tudnék!" Itt bizony véget ér a hatalmunk – mindannyian alá vagyunk vetve ennek a szánalomnak, és adja isten, hogy a jövőben is az alattvalói legyünk, ettől nem leszünk kevésbé jók . . .

Bargyin gondolatai azonban most gyakorlatibb dolog körül forogtak: a beszélgetés folytatása érdekelte.

– De ha így egészében kezünkbe vesszük ezt a papírt, ez is csere? – kérdezte Beketov, és figyelmesen nézett a barátjára. – Hogy úgy mondjam, a csere perspektívája?

– Igen, persze, a perspektívája – helyeselt lelkesen Bargyin. Következetes volt az érveiben, és úgy vette őket, mintha a valóság térképén volnának elhelyezkedve, hazug illúziók nélkül. – Igenis, a perspektíva, amilyennek még ebben az évben látjuk.

– A Távol-Keletről beszélsz?

– Igen, természetesen – bólintott Bargyin. – Ha nem volna a Távol-Kelet, próbálnád csak elmozdítani Trumant a helyéről . . .

Beketov lehunyta szemét, a gyenge lámpafény is fárasztotta, az ajkán alig észrevehető mosoly suhant át.

– Mit mosolyogsz, Szerjozsa? . . . Olyan nevetséges ez?

– Nevetséges.

– Nem értem, miért nevetséges ...

De Beketov hallgatott, csak az alig észrevehető kis mosolya lett valahogy szembetűnőbb.

– Csak nem azt akarod mondani Jegor, hogy van olyan eset, amikor a mi felünk is cserére törekszik?

– Mi reálpolitikusok vagyunk, Szerjozsa, és nem természetünk hazug illúziók táplálása ...

– Köszönöm, te reálpolitikus ...

Beketov éjjel felébredt, és a túlsó fal mentén álló díványra pillantott, amelyen a barátja aludt. Jegor Ivanovics nehezen helyezte el hatalmas testét a keskeny stíldíványon. Térdeit a hasáig felvonta, nyakát kinyújtotta. Álmában valami nagy bajjal küszködhetett, sóhajtozott, alig hallhatóan nyögött és érthetetlenül siránkozott. Álmában is fogva tartotta a bánata. Elalvóban bizonyára Szerjozskára gondolt, és álom határán átlépve, tovább küzdött a fia életéért – a gonosz erővel kereste a találkozót, ostorozta magát a kételyeiért, az életnél nagyobb áldozatra készült ... Beketov felállt a barátja fekhelyénél, és a nagy izgalom heve, amely ebben a pillanatban Bargyint körülfogta, mintha őrá is átragadt volna. Itt van melletted ez a szívedhez közel álló ember, úgy hiszed, módodban áll széttörni a gyötrelem láncait, amelyek fogva tartják, és be kell látnod, hogy képtelen vagy ezt megtenni ...

Eközben pedig a több mint nevezetes augusztus elsejei napon, amelyet minden naptár úgy tart számon, mint az első világháború kitörésének harmincegyedik évfordulóját, a konferencia záróülésére gyűlt össze. A delegátusok előtt ott hevertek a kommünikék és a konferencia jegyzőkönyvének szövegei, amelyeket természetesen a főbb aspektusokban összeegyeztettek. Éppenséggel a főbbekben: a mostani ülés feladata, hogy pontról pontra átolvassák a szövegeket, és ha nem is fogalmazzák át, könnyedén kijavítsák őket, még stílus szempontjából is. Akármilyen különös is, a delegátusok már abban a boldog, emelkedett lelkiállapotban voltak, amikor a konferencia gályája súlyos terhével kikötött, és megmozgathatják a tagjaikat.

De helyesbítések természetesen voltak: a helyreigazítás, amelyről fentebb szó volt, ezekben a korrekciókban rejlett. Az oroszok azt javasolták, hogy elvben fogadják el az új lengyel határt, véglegesen pedig majd a békekonferencián hagyják jóvá.

Byrnes, aki minden üléssel nagyobb biztonságra tett szert, felvette

az asztalról a kommüniké szövegét, és fellendítve, boldogan meglobogtatta, annak jeléül, hogy a legfőbbet megtették, és hogy a delegátusok gratulálhatnak egymásnak a nehéz munka befejezéséhez.

– Megkaptuk az angol delegációtól a bevezető rész új megfogalmazását – mondta az oroszokhoz fordulva. – Nekünk nincs kifogásunk ellene . . .

Majd ugyanilyen kerdést vetett fel a második szakasszal, a Külügyminiszterek Tanácsának megszervezésével; a harmadikkal, Németországgal; a negyedikkel, a jóvátételekkel; az ötödikkel, a hadi- és kereskedelmi flotta kérdésével kapcsolatban . . . Az amerikaiak és az angolok ebben megegyeztek, így hát a kérdést az oroszokhoz intézte, de az olvasás akadálytalanul folytatódott. Soha olyan bőséges termés nem volt jóváhagyó válaszokból, mint a konferenciának ebben az utolsó másfél órájában, negyvenöt augusztusának elsejéről másodikára virradó, szerfölött emlékezetes éjszakáján. Természetesen a konferencián elnöklő Truman maga élvezhette volna a dús ajándékot, de ő nagylelkűen átengedte új külügyminiszterének, feltételezve, hogy ez neki is hasznára lesz. És valóban, Byrnes mintha varázspálcával rendelkezett volna: kérdése még a nem nagyon engedékeny oroszoknál is csak helyeslő válaszra talált. Ez csodával volt határos: az ilyen kitételek helyett, mint „Hát lehet ilyet mondani, ellenőrzés nélkül", „Nem, csak ilyen fenntartások nélkül," sőt „Mesebeszéd" – egyszeriben új hangvétel jelent meg: „Nem ellenzem", „Egyetértek", „Helyes" . . . Igen, az amerikai elnök befejezettnek nyilvánította a szövetségesek potsdami fórumát, és a békekonferenciára célozva megjegyezte: „A következő viszontlátásig, amely remélem, hamarosan lesz", és az orosz delegátus az amerikai feltevésében egy cseppet sem kételkedve, és nyilván magát sem áltatva felelte rá: „Adja isten".

De mielőtt ezek a szavak elhangzottak, a konferencia elfogadta a Churchillnek szóló üdvözlő táviratot szövegét. Az öreg Winnie neve mintha a nemlétből merült volna fel: csak egy hete, hogy elhagyta a tárgyalótermet, de mintha egy örökkévalóság telt volna el azóta – olyan erővel sodorta el az idő; elsodorta, és az utakat hamuval szórta be. De a neve nyomatékosan hangzott el, és mindazok, akik a teremben voltak, bánatosan mosolyogva ismételték el tudatukban. Nem tudjuk, milyen visszhangot keltett ez a megemlékezés a brit szigeteken, és hogy az öreg tory csuklott-e ebben a pillanatban, de lehet, hogy csuklott. Valóban: ha valami mind ez ideig itt tartotta az öreg Winnie-t, az csak a

nagy háromágú szigony egyik igen derekas hegyét jelentő személy helyzete, a felelőssége, a kötelezettségei, a kötelessége, végeredményben a becsülete volt. Lehet, hogy ez teher volt a számára, de egyúttal kiváltság is, lefegyverző és szárnyakat adó kiváltság ... Milyen messzire jut, ha erre a kiváltságra támaszkodik?

A konferencia augusztus 2-án éjjeli fél egykor ért véget.

A delegátusok elhagyták az üléstermet, és kiléptek a palotából.

Nemrégen esett, és a nedves füvön még cseppek csillogtak. Trumannak esőköpenyt hoztak, a vállára vetette. A palota felett, a park és az elszórt épületek fölé augusztusian meleg égbolt terült, bár szeles, sokcsillagos kékség foltjaitól tarka, oly ismerős és oly megszokott, és mégis valahogyan német égbolt.

– Úgy látszik, ide nem látogatott el a háború – jegyezte meg Truman a park sötétjébe nézve. – A leghatalmasabb, ami a világon létezik, bizonyára a csend – azt megsebezni lehet, de elpusztítani nem ...

– Igen, a leghatalmasabb – helyeselt az orosz. – Körülvesz minket ...

Elhallgattak, és a végtelen csend mintha örök hallgatással válaszolt volna szavaikra ...

82

Potsdamnak megkönnyebbülést kellett volna hoznia Jegor Ivanovics számára, de fordítva történt: semmiféle megkönnyebbülést sem hozott. Egyszeriben olyan fáradtság lepte meg, amilyet azelőtt nem ismert. Egyetlen vágya az volt, hogy hazajusson abba az áldott jaszenci otthonba, és átadja magát a csend fogságának. De úgy látszik, a csend ideje reménytelenül elmúlt: távirat jött a Külügyi Népbiztosságtól azzal az utasítással, hogy azonnal jelenjen meg a Kuznyeckijon. Jegor Ivanovics fáradságos életében annyi hasonló sürgős megjelenést követelő távirat volt, hogy már elvesztette az érzékét az iránt: mikor valóban sürgős a dolog, mikor nem – a második elolvasáskor a táviratban foglalt szavak már nem látszottak olyan erélyesnek, mint először. Ezért miután megkapta a táviratot, kételye támadt, hogy szükséges-e a vonatot repülőgépre cserélni, és e kételkedésében megmutatta a táviratot Beketovnak. Az okos Beketics nem hagyott helyet a kételkedésnek, megmondta,

hogy mások is kaptak hasonló táviratot... Ezután következett a nevek felsorolása, nem hosszú lista és nem is nagyon hangzatos, de egy közös kiváltság jellemezte a benne szereplőket: mindannyiuknak köze van a Távol-Kelethez. Ez a felfedezés elég volt ahhoz, hogy a vonatot a vezérkari repülőgépre cseréljék át, amely külön menetrend szerint indult Moszkvába, félórás kijevi tartózkodással. Beketov ugyan nem kapott táviratot, de Bargyinnal együtt ő is útnak indult, ésszerűen kikövetkeztetve, hogy Jegor nélkül neki sem Potsdamban, sem Moszkvába menő vonaton nincs mit tennie.

Bargyin éjféltájban érkezett meg Jaszenciba, és csodálkozott, hogy világosságot lát Joann szobájában – az öreg a kakasokkal szokott kelni így hát idejekorán le kellett feküdnie. Jegor Ivanovics a bejárati ajtóhoz nyúlva nagy riadalommal tapasztalta, hogy az nincs bezárva – a feledékenység az izgalom velejárója. A házban gyűszűvirágpárlat illata terjengett – a riadalom baljós illata. Bargyin apja szobája felé indult, és az ajtóban csaknem összeütközött Olgával...

– Szent isten, hogy jöttél be? – kérdezte Olga, rémülten hátrálva.

– Valóban, hogy jött be? – kapott a szón vidáman Joann, és továbbra is jókedvűen megmagyarázta: – A kéményen! De hogy csúsztál át a huzatnyíláson ezzel a kecses termeteddel?

– Látom, egészséges vagy!... – Bargyin körülnézett. Egy üvegcsékkel telerakott szék állt az ágy fejénél. – Csak az nem fér a fejembe, hogy honnan van hirtelen ez a digitáliszszag?

De Joannak nem volt ínyére a szomorú beszélgetés.

– Legyőzted a németet, fiam? – kérdezte nevetve. E kérdésben benne volt az őt jellemző örökös irónia.

– Legyőztem, apám... – felelte ugyanazon a hangon Bargyin.

– Az a jó... – jegyezte meg Joann, és lassan feljebb húzta a paplant. – Most már kialhatjuk magunkat..

Ebben is maradtak: a német le van győzve, és a zavartalan, új életre gondolhatnak.

De az talán csak Joann számára volt zavartalan.

– Este jött rá? – kérdezte Bargyin Olgától, mikor visszatértek a szobájukba. Számítása szerint a roham kilenc felé kezdődhetett, minden előző alkalommal így volt.

– Alkonyatkor... – felelte Olga. Ami az apával történt, a férjével való találkozást is bánatosra hangolta. – Egyre azt hajtogatta: „Az alkonyatot kell átvészelni, aztán könnyebb lesz..."

– Nem Szerjozska az oka? – kérdezte Joann szobája felé sandítva Bargyin.

– Szerjozska.

– Megtudta apám?

– Megtudta.

Íme, az a sodronykötél, amely Joann szívét tartotta – elszakadt!

– De hogyan ... tehetted? – Bargyin kész volt mindenért az asszonyt hibáztatni, sosem hibáztatta, most hibáztatni akarta. – Hiszen kértelek!

Az asszony nyugtalanul forgolódott, megrémült Jegor haragjától, még sohasem látta ilyennek.

– Levél jött Szergejtől, és apánk kezébe került.

– Hogy engedhetted? ...

– Nem az én hibám, Jegoruska – felelte Olga elhaló hangon. – Értsd meg, nem tehetek róla ... – Könnyes arcát a férfi mellére hajtotta. – Én mindent megtettem, amit lehetett ...

Jegor megsajnálta. Valóban, minek támadt úgy rá? Ki tesz az apjáért többet, mint Olga? Pusztán egy előre nem látott szerencsétlen véletlen történt, amit ő se tudott volna elhárítani.

Nagyon szeretett volna az asszonynak valami jót mondani, az apja nevében, de nem találta a szükséges szavakat – köszönetet is akart mondani és meg is őrizni a kellő szigort.

– Jó, hogy állandóan a szemed előtt van – mondta végül. – Így kell lennie ... a munkában is ...

– Csak ott ismertük meg egymást, a kísérleti földjein ... – jegyezte meg szigorú töprengésbe merülve Olga, régen várta ezeket a szavakat a férjétől. – Veletek, férfiakkal bosszankodott ... – Joann fiairól beszélt. – Lány kellett volna neki ...

– A lányunoka nem elég neki? – kérdezte Jegor, és szemével a nagyszoba felé mutatott, amelyen túl Irina szobája volt.

– Az unoka csak unoka, őneki saját lánygyermek kellett volna ... – ellenkezett szelíden a férjével Olga; valahányszor Irináról beszélt a férjével, egészen sajátos volt a hanghordozása.

– Lánygyermek, lány ... – hagyta rá Jegor.

Ezzel aludtak el is: Joannak lánygyermek kellett volna. Akkor aludtak el, mikor az ablakból látszó almafák csúcsát már narancssziníre festette az augusztusi hajnal. S mikor felébredtek, a síneken himbálózva helyiérdekű villamosok kattogtak. Joann nem volt otthon. Az üres

tejescsésze mellett kitépett irkalap hevert, és rajta Joann ide-oda ugráló betűivel – ebben az ákombákom írásban megmutatkozott a beteg szíve is – ez állt: „Elballagtam, már ballagok. Olga, ne siess utánam, úgysem érsz utol . . ."

De Olga nem váratott magára.

– Úristen, hogy alhattam el? . . .

Bargyinnak még két órája volt – a népbiztossági reggelek már nem olyan korán kezdődtek –, és elhatározta, hogy megvárja, amíg felébred a lánya. A kertben sétálgatott. Mennyi erő volt a természetben ezen a reggelen, vagy csak Bargyin látta úgy, hogy a természetben ennyi erő van?! Csupa kékség volt a reggel. Soha azelőtt a természet nem mutatott Bargyinnak ilyen hatalmas megújulási erőt, mint ezen a reggelen – mintha álomból ébredt volna, nem is nyári erőt szívott magába, hanem őseredetit, el nem használtat, szinte tavaszit és lélegzet-elállító hévvel nyilvánította ki ezt a hatalmát, szabadjára engedve a régóta benne rejlő erőket. A természet segítségére sietett Bargyinnak, kezét nyújtogatta felé. Vagy talán mindez nem Bargyinon kívül volt, hanem benne? Az ő belsejében dőlt és omlott össze szabadjára engedve a szemét, azt a képességét, hogy sóváran nézze a földet és az eget. Vajon a természet nem hiábavalóan időzítette-e ehhez a reggelhez ezt a felébredést, amelyet most tanúsít? . . .

Majd később ott ült a lányával a domboldalon, amely a kert alatt csillogó folyó felé lejtett, és a vízről fújó szél hol össze-, hol szétborzolgatta Iriska halántékán a haját, amely a nyár folyamán észrevehetően megvörösödött.

– Te idősebbnek képzeled magad a korodnál, valójában pedig még meggondolatlan gyerek vagy, gondolj erre, és ne siess . . . – mondta a lányának, nagyokat sóhajtva, Bargyin.

Irina a füle mögé simította vörös fürtjeit, és úgy válaszolt:

– Tehát gondoljak erre, és ne siessek?

– Ne siess . . .

Irina csónakká görbítette két tenyerét, kezét a térdére tette, és belehajtotta az arcát, mintha vízbe mártaná.

– Mielőtt határoznék, előbb számoljak háromig, ugye? – mondta bánatos szemét apja felé fordítva, és Bargyin látta a krétafehér arcát, kiszáradt, cserepes ajkait. Lám, így megperzselte a szenvedély tüze, megperzselte és furcsa módon meggörnyesztette . . . – Megokosodtam – erősködött a lány, most már értelmetlenül. Hősködött, nyilvánvalóan

hősködött, de a történtek látható nyomokat, letörölhetetlen sebhelyeket hagytak rajta.

Bargyin csaknem kilenckor a Kuznyeckijon volt, és alig nyúlt a postájához, amely ezek alatt a napok alatt láthatóan is tekintélyes méreteket öltött, amikor riasztóan megszólalt a telefon; a kitartó, hosszú csengéseket hirtelen beálló szünetek szakították meg.

– Te vagy az, Jegor? Te... – Olga hangja elcsuklott, erőtlenül elhalt – kifogyott a lélegzetből. – Ne, ne kérdezz! – jajdult fel hirtelen, nyilván úgy hallotta, hogy Bargyin valamit kérdez. – Azt mondtam: apa rosszul van... Gyere, nagyon rosszul van...

Amikor az eső és por korbácsolta népbiztossági autó Joann birodalmának határai közé berobogott, az első, amit Jegor Ivanovics megpillantott, a mezőn sorakozó emberek sötét csíkja volt, amely homályosan ködlött az esős félhomályban. Abból, amilyen készséggel, bánatosan, némán nyitott utat neki a tömeg, mikor az autóból kiszállva közeledett – Jegor Ivanovics – rájött, hogy baj van, talán igen nagy baj... Apja hasmánt feküdt a gabonaföldön, két kezébe fogta fejét, mintha a búzamező csendjében egy-két órát még pótlólag kívánna szundítani – és örökre elcsendesedett...

Bargyin csak azt érezte, hogy a föld tömege puhán és súlytalanul megindul alatta, és hirtelen forogni kezd. Aztán minden úgy volt, mintha álmodna: a búzamező csillogása, az erdőn túl a nap narancssárga darabkája, a hepehupás dűlőút, ismeretlen emberek, akik a vörös posztóval letakart koporsót vitték, a frissen kidobált agyag dombja a sírgödör mellett, a rögök baljós koppanása a koporsó fedelén, mennydörgő robaj – mintha az egész föld körös-körül kővé változott volna – és ezek a szavak, amelyek az esti mező sűrű homályában hangzottak el:

– Lesz időnk rá, hogy megértsük őt...

Epilógus

... Egy jövőbe látó bölcs, aki maga láthatatlan maradt, kiszámította, hogy megjósolta: Joann halála után a negyvenedik napon olyan alkalom adódik, amely mindnyájukat összegyűjti. Megjelent Jakov a vöröses mandzsúriai porral átitatott sávolyos gimnasztyorkájában, a háborgó

óceáni habokon megérkezett az orosz partra Miron, és Bargyin is ügyesen, idejében lecsillapította buzgón ígérgető feletteseit, akik újabb kiküldetést készítettek elő neki Skandinávia távolába. Csak Szergej – aki egy héttel a negyvenedik nap letelte előtt állított be a szülcinek jaszenci otthonába – csak ő ijedt meg a saját szokatlan külsejétől, és bicegve eltávozott a háztól, miután megígérte, hogy újévre visszajön.

A fivérek ittak apjuk lelke nyugalmára, nagyokat hallgattak.

– Apánknak megállást parancsolt az esze, de makacssága előrehajtotta – jegyezte meg Jakov, akinek az apja makacssága már azelőtt sem volt ínyére.

– Te magad meg tudsz állni, és másokat is meg tudsz állítani, neki nehezebb volt – mondta egy kissé fölényesen elmosolyodva Miron.

– De minek megállni, mikor nem muszáj – felelte rá Jegor. – Ha idejében megállítod, talán nem is lett volna Joann . . .

– Méghogy Joann! . . . – mondta komolyan Miron, nehezére esett felhagyni a fölényességével. – Mi sem volnánk! . . .

Nevetés hangzott fel, de tüstént el is csitult – helyénvaló ezen a napon a nevetés?

– Ő egyenes úton haladt e felé a halála felé a búzamezőn – szólalt meg fejét hatalmas öklére támasztva Jegor. – Ez volt megírva neki az élet hajnalán, és nem hirtelen jelent meg, ha megállítod, ha nem, mindenképpen így történt volna . .

– Itt egy rejtvény! – válaszolta váratlanul felélénkülve Miron. – Nem, nem tinektek teszem fel a kérdést, hanem önmagamnak . . . – felállt, gyorsan a szoba végébe ment, mintha az említett rejtvény kulcsa ott volna. – Mindezek a különös eszméi, amelyeket szüntelenül, egymás után életre keltett, vajon milyennek tetszenek az unokáink szemében: réginek vagy újnak? És hogyan hatnak rájuk, az unokáinkra: mint valamiféle anakronizmus, vagy valami érdemleges dolog? . . .

– Az unokák minden korban unokák! – jelentette ki Jakov; a fivérek közül ő volt az egyetlen, akinek már lehettek volna unokái, és ő teljes mértékben élt is ezzel az előjogával. – Ők magabiztosak, de léhák, még gondolkozni sem szeretnek . . . És ez egyre inkább így van! Mit nekik szegény Joann az ő csillapíthatatlan nyugtalanságával? Egyszerűen elmennek mellette . . .

– Elmennek? – vetette oda Miron a fedezékéből. – Nem tudom! . . .
– Hiszen ő nem velünk beszélt, hanem velük, és minket amolyan kéz-

besítőnek szemelt ki ... hogy azt mondja: adjátok át ezt a küldeményt a címzettnek ... Iriska fiának! ...

Irina, aki komoly figyelemmel hallgatta Mironi, hirtelen felállt, a bejárati ajtó felé sietett, és kitárta. Lehullt levelek illata áradt be, fanyar, hűs nyirkosság: az előző napon esett.

– Talán ... jelenést láttál? – ravaszkodott gunyorosan Jakov, de kímélte az unokahúgának női önérzetét, és nem firtatta tovább a dolgot.

– Jelenést.

Bargyin azonban elkomorodott, és bánatos szelídséggel nézett a lányára.

– Gyere ide hozzám, jó kislányom – szólt, aztán kinyújtotta és lánya vállára tette a kezét. Ő valahogy jobban megértette Irinát, mint a bátyja.

– Én jobb véleménnyel vagyok Joannról – jelentette ki, hogy visszaterelje a beszélgetést a lényegre ... – És az unokákról is ... Ami Irinka fiát illeti, aki felettünk lebeg ... – Valami éterit, súlytalant és egyelőre érzékelhetetlent ábrázolva felemelte, ökölbe szorította, majd szétnyitotta kezét. – Ami őt illeti, ő talán majd nem olyan ósdinak látja az öreget, mint mi ...

– No, ezen lehet vitatkozni, de én hallgatok ... – szólalt meg Jakov.

– Abbahagyod?! – lőtt egyet a szögletéből Miron.

– Nem, nem hagyom abba – felelte Jakov.

– Akkor beszélj – mondta nagylelkűen Jegor.

– Az emlékezet: gyakorlatilag örök kő, mindent be kell vésni ebbe a kőbe ... Emlékezet és ismét emlékezet ...

Megjelent Beketov. Nem olyan hosszú az út a helyiérdekűtől, mégis kivörösödött a szeme – ugyancsak tombolt a szél. Megállt az ajtóban, és tekintetét Jakovra fordította, aki tovább beszélt.

– Csakhogy itt pusztán az emlékezettel nem boldogulsz, a tudat kell, hogy uralkodjék – vágott közbe Szergej Petrovics, és körülhordozta vörös szemét a szobában levőkön. – Bocsáss meg, Jakov, de az emlékezet meg tud halni, a tudat soha ...

– Az emlékezetet a tudat élteti? – kérdezte komoran Jegor.

– Igenis, így van: a tudat élteti az emlékezetet ... – erősítette meg Beketov.

– És hogy van ez az életben? – kérdezte Jakov érdeklődve. – Hogy fest ez a formula: a tudat élteti az emlékezetet?

– Olyan az arculata, mint egy szentnek – nevetett Beketov. – Igen, mint egy szentnek, aki büntetlen és lelkiismeretes.

– Várjon, Szergej Petrovics, de van neve ennek a szentnek? – kérdezte váratlanul Miron.

– Úgy gondolom: történelmi igazság, ez a neve – felete habozás nélkül Beketov.

Magától értetődött volna bármely más válasz, csak ez nem: történelmi igazság. Nem csak úgy kitalált valamit Beketov véletlenül? És mi okból terelte a szót erre a formulára? Feltehető, hogy ez az áhított igazság fontos a számára, de vajon mindegyiküknek olyan fontos-e?

– Én érteni akarom! – szólt halkan Miron, de csak hallgatást kapott válaszul – a többiek is meg akarták érteni, de nem siettek vele.

Irina pedig az ablakhoz ment, és mintha csupa füllé vált volna. Mint egy kiskutya, mindent hallott, ami a házon kívül történt; senki sem hallotta ezeket a kertből jövő láthatatlan hangokat, de ő hallotta, és olvasni tudott bennük; senki se volt képes figyelni rájuk, még kevésbé megérteni, de ő hallotta és értette őket. Bargyin ismét bánatos szelídséggel nézett a lányára, és felemelte kezét, hogy a vállát megérintse, de Irina messze volt.

– Én érteni akarom! – mondta Miron. Ez már nem is ellenkezés volt, hanem üvöltés. – Mi az a történelmi igazság?

Beketov mintha várta volna ezt a kérdést – no, eljött az ideje, hogy kimondja, amit mondani akart, nem könnyű a tisztelt gyülekezetet ehhez a kérdéshez terelni. De ezt már megtette. Feltételezhető, hogy ez fontosabb számára, mint a többieknek, de meggyőződése szerint a többiek sem lehetnek közönyösek iránta, ha meg akarják érteni az elmúlt napot és talán egy icipicit az eljövendőt is.

– A történelem igazságát szentül meg kell őrizni – mondta Beketov; tekintetét megállította Mironon, neki magyarázott, de egyúttal a többieknek is. – Nincs és nem lehet olyan ember, aki megérthetné, mint ahogy nincs és nem is lehet olyan ok, amely ürügyet adna arra, hogy kezet emeljen a történelem igazságára . . .

Bargyin, aki komor figyelemmel hallgatta barátja szavait, megjegyezte:

– Csak nem azt akarod mondani: csupán az igaz, ami a múlt előtt is megáll?

– Sőt: a jövendő előtt is!

– Nemcsak Joann előtt?

– Joann dédunokája előtt is! . . .

– Tehát ez az értelme ennek a formuládnak: az emlékezetet a tudat élteti?

– Igen ezt akartam mondani, Jegor.

Bargyin elhallgatott, de az agya makacsul dolgozott: semmi más nem magyarázhatja meg Beketov életét, de ez megmagyarázza.

Az ablak alatt letört egy száraz gally, ezt mind meghallották, de Irina egy pillanattal előbb, elsőnek fogta fel. Mintha ezt várta volna – kinyitva az ajtót és kisuhant a házból. Ismét fanyar rothadásszag áradt be, és feltámadt a szél hangja, amelyben már a diadalmas, borongós ősz érződött.

– Szerjozsa, Szerjozska, te vagy az? – kiáltott fel Irina és megdermedt.

Szergej bejött, nem is jött, hanem belökte magát a házba, és hogy el ne veszítse az egyensúlyát, az ajtófélfának támaszkodott; fél kézzel fogta két mankóját.

Bargyin odaugrott hozzá, és egész hatalmas testével ráborult.

– Szergej . . . Szerjozsa . . .

Szergej pedig elvergődött egy székhez, amelyet az apja tolt oda neki, a mankóit elejtve leült; a száraz fa nagyot koppant a csendben, szinte kongott. Szergej utána nyúlt, elérte, erősen megragadta, aztán elhallgatott. Bánatosan nézett körül, mintha a mankókban és a csendben volna a menedéke. Úgy látszott, ha csak egy szót is szól, mind megkönnyebbülnek, de ő mankóit markolva – hallgatott.

– Mi fogunk a gyermekeknek felelni, és magyarázatot is mi adunk. – Beketov rettenthetetlenül visszatérítette a beszélgetést a lényegre. – Könnyű azt mondani: a háború kínjai. Ennek a megértése is fáradságba kerül . . .

– A háború kínjai – ez mind, ami nem gyógyul be – mondta Miron, és elakadt a szava. Megállította a csend, a hirtelen támadt, de meg is kövült csend – nem kellett volna ezt Szerjozska előtt mondania, nem kellett volna.

– De van-e olyasmi az életben, ami nem gyógyul be, bácsi? – kérdezte Szergej. Nem gyakran nevezte a legfiatalabb Bargyin fivért bácsinak, de most rászánta magát – nyilván csak ő tudja Miront kisegíteni. – Ha nem törtél teljesen össze, vedd úgy, hogy szerencséd volt . . .

– Köszönöm, Szerjozsa.

– Mit köszön, Miron bácsi?

– Ne kérdezd . . . Köszönöm . . .

Bargyin pedig lehajtott fejjel ült, mindent hallott, de nem volt ereje felemelni a fejét. A világon mindennél jobban félt ettől a beszélgetéstől, el akarta hárítani, de úgy látszott, nincs az a hatalom, amely elhárítaná. Ott ült hát mozdulatlanul addig a kései óráig, mikor a vendégek szétoszlottak a háznak nem is olyan távoli zugaiba, felszerelve magukat azzal a málhával, amelyet Olga készített mindegyiknek: két lepedővel és egy párnával.

Csak Szergej nem volt a házban: nyilván kiment a kertbe, hogy elszívja kesernyés cigarettáját. Bargyin utánaindult, de a tornácon megállt. Szergej az öreg almafa alatt ült, ott, ahol apja emlékezete szerint füzeteivel szokott üldögélni távoli gyermekkorában. Jobbjával a padra támaszkodott, a mankókat az ülésre fektette. Látszott, hogy régen nem dohányzott – mélyeket szippantott. Valahányszor ajkához emelte a vastag cigarettát, a felparázsló tűz megvilágította arcát, és ettől még feltűnőbbé váltak szemgödrei és orcáinak beesettsége. És Jegor Ivanovics egyszeriben azon a gondolaton kapta magát, hogy nehéz odamennie a fiához, de elmenni sincs ereje. Ott ült az a lelkéből lelkedzett ember, akinek a puszta léte képes megmagyarázni mindazt, amit ő, Bargyin átélt ezekben a gyötrelmes években – amit átélt és még át fog élni . . .

1968–1977

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szedés a Zrínyi Nyomdában készült.
A kötetet Makai Imre szerkesztette
A borító és a kötésterv Schubert Péter munkája
Műszaki vezető Aranyi Imre
Műszaki szerkesztő Jordán Kati
Terjedelme 41,5 (A/5) ív

Савва Артемович Дангулов

КУЗНЕЦКИЙ МОСТ

Книга третья
(На венгерском языке).

Перевод Эржебет Бродски
Редактор Имре Макаи
Художественное оформление Петера Шуберта

Совместное издание издательства им. Кошута (Будапешт, ВНР)
и издательства «Карпаты» (Ужгород, Украинская ССР).

Информ. бланк № 951.

Формат 60×84¹/₁₆. Бумага типографская № 1. Печать высокая.
Усл. печ. л. 38,6. Усл. кр.-отт. 38,73. Уч.-изд. л. 43,19. Тираж 15 000 экз.
Зак. 1—295. Цена 4 р. 67 к.

Отпечатано с матриц типографии «Сикра» (Будапешт, ВНР) Киевской книжной фабрикой «Жовтень». 252053, Киев, ул. Артема, 25,

"...és hogy élnek bátyám?"

Az emlékezés napja

KÁDÁR JÁNOS

elhunytának 11. évfordulója alkalmából 2000. július 8-án, szombaton 10 órakor a Kerepesi temetőben

MUNKÁSPÁRT